BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE UNIVERSO

LIBRI VIGINTI DUO (SCRIPTI CIRCA ANNUM 844).

PRÆFATIO

AD LUDOVICUM REGEM INVICTISSIMUM FRANCIÆ.

Domino excellentissimo, et omni honore dignissimo Ludovico regi, Rabanus, vilissimus servorum Dei servus, æternæ beatitudinis in Christo optat salutem.

Audita bona opinione vestra, quæ prædicatur per totas provincias Germaniæ atque Galliæ, et pene in cunctis partibus Europæ crebris laudibus intonat, satis exsulto, et Domini misericordiam imploro; quatenus hoc cum bono augmento ad salubrem finem pervenire concedat. Ob hoc quippe laboris mei opuscula, quæ in servitium Christi, ipsius largiente gratia, sacras Scripturas exponendo, prout potui, expendi, non sine vestra communione habere volui: sed aliquos tractatus atque commentarios, in divinos libros conscriptos, vestræ veneratione direxi. Nuper quoque quia vos, quando in præsentia vestra fui, compertum vos habere dixistis aliquod opusculum me noviter confecisse de sermonum proprietate et mystica rerum significatione; quod etiam a mea parvitate postulastis vobis dirigi: feci libenter quod petistis, et ipsum opus vobis, in viginti duobus libris terminatum, transmisi: ut, si Serenitati Vestræ placuerit, coram vobis relegi illud faciatis; et si aliquid in eo dignum emendatione repertum fuerit, cum vestris sagacissimis lectoribus, prout ratio dictat, illud emendare curetis. Sunt enim in eo plura exposita de rerum naturis, et verborum proprietatibus, nec non etiam de mystica rerum significatione. Quod idcirco ita ordinandum æstimavi, ut lector prudens continuatim positam inveniret historicam et mysticam singularum rerum explanationem: et sic satisfacere quo lammodo posset suo desiderio, in quo et historiæ et allegoriæ inveniret manifestationem. Unde mihi non melius aliud videbatur hujus operis sumere initium, quam ab ipso conditore nostro, qui omnium rerum est caput et principium: quia quidquid naturaliter subsistit, aut auctor et creator omnium est, aut ab eo condita creatura. *Quia ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia* (*Rom.* XI); *qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt* (*Psal.* CXLV). Sic ergo primum de ipso summo bono et vero conditore nostro, hoc est, Patre, et Filio, et Spiritu sancto, uno et solo omnipotente Deo, juxta parvitatem ingenii mei, quantum divina gratia me posse concessit, scribendo aliqua disserui. Postea vero de cœlestibus et terrestribus creaturis, non solum de natura, sed etiam de vi et effectibus earum, sermonem habere institui: ut lector diligens in hoc opere et naturæ proprietatem juxta historiam, et spiritualem significationem juxta mysticum sensum simul posita inveniret. Et quia de sanctis hominibus qui in Veteri et Novo Testamento commemorantur, eorumque actionibus mysticis, nec non et de locis in quibus habitabant, silere me non convenit: nomina ipsorum simul et locorum ex Hebraica lingua in Latinam transferre placuit, ut inde facilius mysticam significationem explanare possem. Addidi quoque in præsenti opusculo non pauca de fide catholica et religione Christiana: et e contrario de gentilium superstitione, et hæreticorum errore, de philosophis et magis atque falsis diis, de linguis gentium, de regnis et militum civiumque vocabulis atque affinitatibus; de homine et partibus ejus, et reliquis animantibus: de lapidibus, lignis et herbis, quæ in terra gignuntur: de variis artibus atque artificiis et aliis multis: quæ omnia in proœmio enumerari longum est. Proinde quod de his posui, nunc sufficiat: cæterum autem in capitulis singulorum librorum diligentius ea numerari curavi. Decrevi enim hoc totum opus (ut supra dixi) in viginti duos libros dispertiri: sub quo numero Vetus Testamentum legis divinæ interpres beatus Hieronymus complexum se asseruit: ex cujus interpretatione et expositione quædam obscura in hoc opere elucidavi. Tu autem, electe domine et regum charissime, acceptis his quæ tibi transmisi, utere eis ut decet: et tam tibi, quam illis qui sub tuo regimine sunt constituti, ea utilia esse permitte: quatenus tuum bonum studium multis proveniat ad spiritalem profectum, et fiat tam

Digitized by Google

427

tibi quam illis spiritale exercitium atque cœlestis gaudii incrementum. Imitare illius sapientis viri exemplum, qui de sapientiæ laude protulit tale præconium, dicens : *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ : et præposui illam regnis et sedibus; et divitias nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparavi illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius. Et lætatus sum in omnibus, quoniam antecedebat me ista sapientia. Quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo. Infinitus enim thesaurus est hominibus : quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, quoniam ipse sapientiæ dux est et sapientium emendator. In manu enim illius sunt et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia et disciplina. Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutem elementorum, initium et consummationem, et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, et consummationes temporum, morum mutationes, et divisiones temporum, anni cursus, et stellarum dispositiones, naturas animalium, et iras bestiarum, vim ventorum, cogitationes hominum, differentias arborum, et virtutes radicum, et quæcunque sunt absconsa et improvisa didici : omnium enim artifex docuit me sapientia* (*Sap.* VII). Unde etiam in libro gentium et Regum legitur Dominus probasse petitionem Salomonis, qui petiit ab ipso sibi dari *cor docibile, ut judicare* posset *populum* suum, *et discernere inter bonum et malum;* ubi ita scriptum est : *Placuit sermo coram Domino, quod Salomon rem hujuscemodi postulasset. Et dixit Dominus Salomoni : Quia postulasti verbum hoc, et non petisti dies multos, nec divitias animasque inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum judicium : ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed et hæc quæ non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet et gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus. Si autem ambulaveris in viis meis, et custodieris præcepta mea, et mandata mea, sicut ambulavit David pater tuus, longos faciam dies tuos* (*III Reg.* III). Unde manifestum est quod quicunque verus est amator sapientiæ, et diligens custos mandatorum Dei, et fidelis executor voluntatis ipsius usque in finem, hic habet eum protectorem, in futura vero vita fidelissimum boni studii remuneratorem et gaudii æterni largitorem. Idcirco, domine mi rex, ante omnia semper studium sit tibi ad discendam sapientiam divinam, subjectosque tibi idipsum agere præcipias : quatenus merito rex nominari possis, qui temetipsum et omnes tibi obedientes secundum voluntatem Dei regere et in viam veritatis ducere conaris : sicque fiet ut cum apparuerit Rex regum, et Dominus dominorum sederit in sede majestatis suæ, et congregatæ fuerint ante eum omnes gentes, ut recipiant omnes, juxta meritorum qualitatem, aut præmium aut pœnam, tunc tu cum tuis a dextris ejus stans, audias illam amabilem sententiam Domini, quam ad omnes electos suos prolaturus est, dicens : *Venite, benedicti Patris mei, possidete vobis paratum regnum ab origine mundi* (*Matth.* XXV). Sicque insertus sanctorum cœtibus ibis cum eo in vitam æternam, ubi simul cum sanctis angelis lætaberis in conspectu gloriæ ipsius felicitèr usque in finem. Majestas omnipotentis Dei divos hic servet incolumes, et postea in cœlestis regni gaudio beatificet sempiterno.

PRÆFATIO ALTERA.

AD HEMMONEM [HAYMONEM] EPISCOPUM.

Domino reverendissimo, et cum omni charitatis officio merito venerando atque colendo Patri HEMMONI episcopo, RABANUS, inutilis servorum Dei servus, in Christo æternam optat salutem.

Memor boni studii tui, sancte Pater, quod habuisti in puerili atque juvenili ætate in litterarum exercitio et sacrarum Scripturarum meditatione, quando mecum legebas non solum divinos libros et sanctorum Patrum super eos expositiones, sed etiam hujus mundi sapientium de rerum naturis solertes inquisitiones, quas in liberalium artium descriptione et cæterarum rerum investigatione composuerunt. Postquam me divina providentia ab exteriorum negotiorum cura absolvit, teque in pastoralis curæ officium sublimavit, cogitabam, quid Tuæ Sanctitati gratum et utile in scribendo conficere possem : quo haberes ob commemorationem in paucis breviter adnotatum quod ante in multorum codicum amplitudine et facunda oratorum locutione disertum copiose legisti. Neque enim mihi ignotum est qualem infestationem habeas, non solum a paganis qui tibi confines sunt, sed etiam a populorum turbis, quæ per insolentiam et improbitatem morum Tuæ Paternitati non parvam molestiam ingerunt, et ob hoc frequenti orationi atque assiduæ lectioni te vacare non permittunt. Hæc enim omnia mihi sollicite tractanti venit in mentem ut juxta morem antiquorum qui de rerum naturis et nominum atque verborum etymologiis plura conscripsere, ipse tibi aliquod opusculum conderem in quo haberes scriptum non solum de rerum naturis et verborum proprietatibus, sed etiam de mystica earumdem rerum significatione : ut continuatim posi-

Digitized by Google

tam invenires historicam et mysticam singularum expositionem. Tu autem, electe domine et episcoporum charissime, acceptis his quæ tibi transmisi, utere eis ut decet, et tam tibi quam illis qui sub tuo regimine sunt constituti, utile esse permitte; quatenus tuum bonum studium multis proveniat ad spiritalem profectum, et fiat tam tibi quam illis spiritale exercitium atque cœlestis gaudii incrementum. Imitare illius sapientis viri exemplum, qui de sapientiæ laude tale protulit præconium, dicens: *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ; et præposui illam regnis et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparavi illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa* (*Sap.* VII). Nam et apostolus Paulus scribens ad Timotheum de doctrina sapientiæ divinæ, ad hoc ipsum exhortatus est eum, dicens (*I Tim.* IV): *Hæc proponens fratribus, bonus minister eris Christi Jesu, enutritus verbis fidei, et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Præcipe hæc et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Hæc meditare, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.* Unde decet te nihil aliud præponere meditationi divinæ legis, et doctrinæ verbi Dei: nec ullo modo debes ea deserere propter mundanam curam et sæcularia negotia: quia hæc maximum impedimentum faciunt operi divino apud eos qui his abutuntur. Nam, proh dolor! multi inveniuntur hujus temporis viri in ecclesiasticis personis qui, relicto prædicandi officio et spiritali conversatione, in eo se magnos æstimant, si terrenis negotiis præponantur, et disceptationibus sæcularium sæpe intersint: ita ut in eorum conventibus quasi arbitres præsideant, et eorum conflictuum judices fiant. Quod tamen nullo modo Apostolus consentit, qui ait: *Nemo militans Deo implicet se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit. Nam qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit* (*II Tim.* II). Item alibi ait: *Si quos contemptibiles habetis, hos constituite ad iudicandum sæcularia negotia* (*I Cor.* VI). Multo melius est enim laborare episcopum in doctrina verbi Dei ob salutem animarum sibi commissarum, quam in disponendis et definiendis civilibus quæstionibus; et variis hominum contentionibus vacare, qui propter terrenam cupiditatem lites et rixas incessanter movent, et unusquisque in his alterum superare contendit. Nusquam enim in Scripturis sacris legitur ipse Salvator, aut discipuli ejus, hoc egisse sive docuisse. Invenitur tamen in Evangelio scriptum quod quidam homo rogaverit ipsum Mediatorem nostrum quod fratri suo juberet ut divideret secum hæreditatem suam. Cui ille respondit: *O homo, quis constituit me judicem aut divisorem inter vos et reliquos?* (*Luc.* XII.) In quo probavit se nolle doctores Evangelii curis et rixis sæcularium occupari vel interesse. Non enim idem officium est Evangelium Christi in pulpito ecclesiæ populo prædicare, et in placito sæcularium lites forenses inter rixantes decernere. Hæc ergo cum scribantur, mi domine, nolo ut æstimes me novam legem vivendi tibi constituere, sed olim a sanctis viris prolatam ob commemorationem breviter commemorare. Credo enim te magis velle interno conspectui conditoris tui salubriter placere, quam favoribus humanis forinsecus inaniter extolli. Ideo quod bene in servitio Dei agere cœpisti, hoc melius ac melius semper operando usque in finem perficere satagas: ut in primis et in ultimis conversationis tuæ temporibus Dei servitium perfecte agens, ad cœlestis præmii plenitudinem feliciter pervenire valeas; quatenus tibi in extremo judicio ipse summus paterfamilias cum cæteris electis dicat: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Intra in gaudium domini tui* (*Matth.* XXV).

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De Deo.

Primum apud Hebræos Dei nomen *Heli* dicitur: quod alii Deum, alii, etymologiam ejus exponentes, *scyros*, id est *fortem*, interpretati sunt; ideo quod nulla infirmitate opprimitur, sed fortis est et sufficiens ad omnia perpetranda. Secundum nomen, *Eloim*; tertium, *Eloe*: quod utrumque in Latinum *Deus* dicitur. Quod nomen in Latinum est ex Græca appellatione translatum: nam Deus Græce theos [*Forte*, θέος] febor [φόβος] dicitur, id est timor. Unde tractum est nomen Dei, quod eum colentibus sit timor. Deus autem proprie nomen est Trinitatis, pertinens ad Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua, quæ in Deo infra sunt posita, vocabula referuntur. Quartum nomen est *Sabaoth*, quod vertitur in Latinum, *exercituum* sive *virtutum*. De quo in psalmo ab angelis dicitur: *Quis est iste Rex gloriæ, Dominus virtutum?* (*Psal.* XXIII.) Sunt autem in hujusmodi ordinatione virtutes multæ, ut angeli, archangeli, principatus et potestates, cunctique cœlestis militiæ ordines: quorum tamen ille Dominus est, omnes enim sub ipso sunt ejusque dominatui subjacent. Quintum nomen est *Elion*, quod interpretatur in Latinum *excelsus*, qui super cœlos est, sicut scriptum est de eo:

Digitized by Google

Excelsus Dominus, et super cœlos gloria ejus (*Psal.* cxii). Excelsus autem dictus pro valde celsus. *Ex* enim pro *valde* ponitur, sicut *eximius*, quasi *valde eminens*. Sextum, *Ieie*, id est *qui est*. Deus enim solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen tenet. Hoc enim nomen ad sanctum Moysen per angelum est delatum. Quærenti enim quod esset nomen ejus qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum, respondit : *Ego sum, qui sum : et dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos* (*Exod.* III) ; tanquam in ejus comparatione qui vere est, quia incommutabilis est, ea quæ commutabilia sunt quasi non sint. Quod enim dicitur, *fuit*, non est ; et quod dicitur, *erit*, nondum est. Deus autem tantum *esse* novit : *fuisse* et *futurum esse* non novit. Solus autem Pater cum Filio et Spiritu sancto veraciter est : cujus essentiæ comparatum esse nostrum non esse est. Unde et in colloquio dicimus : *Vivit Deus*, qui essentia vivit quam mors non habet. Septimum, *Adonai*, quod generaliter interpretatur, *Dominus* : quo dominetur creaturæ cunctæ, vel quod creatura omnis dominatui ejus deserviat. Dominus ergo et Deus vel quod dominetur omnibus, vel quod timeatur a cunctis. Octavum, *ia*, quod in Deo tantum ponitur : quod etiam in *alleluia* in novissima syllaba sonat. Nonum, *tetragrammaton*, hoc est *quatuor litterarum*, quod proprie apud Hebræos in Deo ponitur : *iod*, *he*, *vau*, *he*, id est duabus ia : quæ duplicata ineffabile illud et gloriosum nomen Dei efficiunt. Dicitur autem *ineffabilis*, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu et intellectu humano nulla enus potest : et ideo quia de eo nihil digne dici potest, ineffabilis est. Decimum, *Saddai*, id est, *omnipotens*. Vocatur autem omnipotens eo quod omnia potest ; sed et a faciendo quod vult, non a patiendo quod non vult. Quod si ei accideret, nequaquam omnipotens esset. Facit enim quod vult, et inde omnipotens. Item omnipotens, quod ipsius sunt omnia quæ ubique sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem et alia quædam in Deum substantialiter nomina, ut immortalis, incorruptibilis, incommutabilis, et æternus. Unde et merito cunctæ præponitur creaturæ. Immortalis, sicut de eo scriptum est : *Qui solus habet immortalitatem* (*I Tim.* VI) ; quia in ejus natura nulla est commutatio. Nam omnis mutabilitas non inconvenienter mortalitas dicitur : secundum quod et anima dicitur mori, non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur et vertitur, sed in ipsa sua substantia, quidquid alio modo nunc est aut fuit secundum id quod destitit esse, quod erat mortalis utique deprehenditur. Ac per hoc Deus solus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis incorruptibilisque appellatur, quia corrumpi et dissolvi non potest nec dividi. Quidquid enim capit divisionem et interitum capit. Ille nec dividi potest, nec interire : inde incorruptibilis est. Incommutabilis est, quia semper manet et mutari nescit : nec perficit, quia perfectus est ; nec deficit, quia æternus est. Æternus est, quia sine tempore est : non enim habet initium neque finem. Hinc et sempiternus, eo quod sit semper æternus. A quibusdam autem æternus ab æthere creditur dictus, quomodo cœlum sedes ejus habetur. Unde est illud : *Cœlum cœli Domino* (*Psal.* cxiii). Et hæc ista quatuor unum significant. Nam una eademque res dicitur sive dicatur æternus Deus, sive immortalis, sive incorruptibilis, sive immutabilis. Nam invisibilis Deus dicitur, quia nunquam per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciem subjectæ creaturæ, ejusdemque corporeæ. Nam nemo potest ipsam manifestationem essentiæ Dei videre et vivere, sicut et dictum est Moysi. Unde et Dominus in Evangelio ait : *Deum nemo vidit unquam* (*Joan.* I). Invisibilis enim res est, ideoque non oculo, sed corde quærendus est. Impassibilis, quod nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum ullæ passiones, ut libido, iracundia, cupiditas, timor, mœror, invidia, etc., quibus mens humana turbatur. Sed cum dicitur Deus irasci, aut zelare, aut dolere, nostro usu dicitur. Apud Deum enim est perturbatio nulla, apud quem tranquillitas summa est. Simplex autem dicitur, sive non amittendo quod habet, seu quia non aliud est ipse, et aliud quod in ipso est : sicut in homine, cujus aliud est *esse*, et aliud *sapere* ; nam et esse potest, et sapiens non esse. Deus habet essentiam, habet et sapientiam : sed quod habet, hoc est ; et omnia unus, ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accedere potest. Sed et quod est, et quod in ipso est, essentialiter est ; excepto quod relative ad quamcunque personam est. Summe bonus, quia incommutabilis est. Creatura vero bonum, sed non summum est, quia mutabilis est ; et dum sit quidem bonum, non tamen esse potest et summum. Incorporeus autem vel incorporalis ideo dicitur Deus, ut spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus : nam dum dicitur spiritus, ejus significatur substantia. Immensus, quod cuncta concludat, et ipse a nullo concludatur, sed omnia intra ejus omnipotentiam coarctentur. Perfectus dicitur, quia nihil ei potest adjici. Et tamen de consummatione alicujus facti perfectio dicitur : Deus autem, qui non est factus, quomodo est perfectus ? sed hoc vocabulum de usu nostro sumpsit humana inopia, sicut et reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est utcunque dici possit : quomodo Deo nihil digne humanus sermo dicit, sicut sunt et alia. Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipso creatis : nihil enim est quod non originem a Deo traxerit. Ipse et unus, quia dividi non potest, vel quia nihil aliud esse potest quod tantumdem capiat potestatis. Hæc igitur, quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem, propter unam et coæternam substantiam, sive in Patre, sive in Filio ejus unigenito : in forma autem Dei, sive in Spiritu sancto, qui unus est Spiritus Dei Patris, et Filii ejus unigeniti. Sunt et quædam vocabula ex usu nostro ad Deum, sumpta de membris

Digitized by Google

nostris, sive de inferioribus : qui in propria natura invisibilis et incorporeus est, pro efficientibus tamen causarum in ipso, rerum species ascribuntur, ut more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet : ut quia omnia videt, dicatur oculus ; et propter quod audit omnia, dicatur auris ; pro eo autem quod avertitur, ambulat : pro eo quod exspectat, stat. Sic in cæteris horum similibus ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliviscens et memorans. Hinc est quod propheta dicit : *Juravit Dominus exercituum per animam suam* (*Isa.* XIV) ; non quod Deus animam habeat, sed quod nostro narrat affectu. Nam et facies Dei in Scripturis sanctis non caro, sed divina cognitio intelligitur, eadem ratione qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo : *Ostende nobis faciem tuam* (*Psal.* LXVIII) ; ac si diceretur : Da nobis cognitionem tuam. Sic et vestigia Dei dicuntur, quod nunc Deus per speculum cognoscitur. Ad perfectum vero omnipotens reperietur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, ut ipsam speciem contemplentur, cujus nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam et situs, et habitus, et locus, et tempus in Deo non proprie, sed per similitudinem translate dicuntur. Sedere quippe super cherubin dicitur, quod est ad situm ; et abysso tanquam vestimento amictus, quod est ad habitum ; et : *Anni tui non deficient* (*Psal.* CI) ; quod ad tempus pertinet ; et : *Si ascendero in cœlum, tu illic es* (*Psal.* CXXXVIII) ; quod ad locum manet. Nam et in propheta plaustri portantis fenum species ad Deum ducitur : et hæc omnia per figuram dicuntur Deus, quod nihil horum ad proprietatem substantiæ ejus pertinet.

Et quia, sicut diximus, membra humana et habitus atque affectus humani per figuram Deo ascribuntur, breviter ea quæ de his scripta recolimus, adnotamus. Caput Domini ipsa divinitas, eo quod principium et creator sit omnium rerum. Capilli autem Domini candidi in propheta Daniele scribuntur, eo quod antiquus sit dierum (*Dan.* VII). Oculi Deum [Domini] inspectio divina, eo quod omnia videat, ut est illud in Apostolo (*Heb.* IV) : *Omnia enim nuda et aperta sunt oculis ejus.* Palpebræ Deum [Domini] occulta et spiritualia in divinis præceptis mysteria, ut est in psalmo : *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* (*Psal.* X), hoc est, *probant filios hominum.* Odoratus Domini, delectatio ejus in moribus sive operibus sanctorum, ut in Genesi : *Odoratusque est Dominus odorem suavitatis* (*Gen.* VIII). Os Domini, Filius ejus vel sermo ad homines, ut in psalmo : *Os Domini locutum est* (*Isa.* I) ; et alibi : *Os Domini ad iracundiam provocaverunt* (*Thren.* I). Lingua Domini, Spiritus ejus sanctus, ut in psalmo : *Lingua mea calamus* (*Psal.* XLIV). Facies Domini, ostensio ejus per Filium ejus ad homines, ut in Exodo : *Facies mea præcedet te* (*Exod.* XXXIII) ; et in psalmo : *Facies Domini dimisit eos.* Verbum Domini, Filius, ut in psalmo : *Eructavit cor meum verbum bonum* (*Psal.* XLIV). Brachium Domini, Filius, per quem omnia operatus est, ut in propheta Isaia : *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isa.* LIII). Dextra Dei, id est Filius, ut in psalmo : *Dextera Domini fecit virtutem* (*Psal.* CXVII). Item dextera Domini, gloria, sive beatitudo perpetua, sicut in Evangelio de Filio dicitur : *Sedet ad dexteram Dei* (*Marc.* XVI). Rursum dextera Dei, electi omnes, ut in Deuteronomio : *In dextera ejus ignea lex* (*Deut.* XXXIII). Alæ Domini, protectio divina, ut in psalmo : *In umbra alarum tuarum sperabo* (*Psal.* LVI). Scapulæ Domini divina patientia, qua portare dignatur infirmos, ut in Deuteronomio ; *Suscepit eos, et supposuit scapulis suis* (*Deut.* XXXII). Manus Domini, divina operatio, ut in prophetia : *Nonne manus meæ fecerunt hæc omnia?* (*Isa.* LXVI.) Digitus Domini, Spiritus sanctus, cujus operatione tabulæ legis in Exodo scriptæ referuntur ; et in Evangelio : *Si in digito Dei ejicio dæmonia.* Digiti Domini, legislator, Moyses, sive prophetæ, ut in psalmo : *Videbo cœlos*, hoc est, legis libros et prophetarum, *opera digitorum tuorum* (*Psal.* VIII). Sapientia, Dei Filius, in Apostolo : *Christus Dei virtus et Dei sapientia* (*I Cor.* I) ; et in Salomone : *Sapientia Domini attingit a fine usque ad finem fortiter* (*Sap.* VIII). Uterus Domini, secretum divinitatis, ex quo Filium protulit, ut in psalmo : *Ex utero ante luciferum genui te* (*Psal.* CIX). Pedes Domini, stabilitas æternitatis, ut in psalmo : *Et caligo sub pedibus ejus* (*Psal.* XVII). Thronus Domini, angeli, sive sancti, vel ipsa regnandi potestas, ut in psalmo : *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi* (*Psal.* XLIV). Sedes Domini, id est, quod supra, angeli vel sancti, quod in his Dominus sedeat ; ut in psalmo : *Deus sedet super sedem sanctam suam* (*Psal.* XLVI). Descensus Domini, visitatio ejus ad homines, sicut in Michæa : *Ecce Dominus egredietur de loco suo, et descendet conculcans extrema terræ* (*Mich.* I) ; item in malam partem, ut in Genesi : *Descendit Dominus ut videret turrim* (*Gen.* XI). Ascensus Domini, elevatio hominis assumpti a terra ad cœlos, ut est in psalmo : *Qui ascendit super cœlos cœlorum ad orientem* (*Psal.* LXVII). Stare Domini, patientia Divinitatis, per quam peccatores ad pœnitentiam sustinet, sicut in Habacuc : *Stetit et mensus est terram* (*Habac.* III) ; et in Evangelio : *Stetit Jesus, et jussit eum vocari ad se* (*Marc.* X), hoc est, cœlum. Transitus Domini, carnis assumptio, per quam nascendo, moriendo, resurgendo, in cœlos ascendendo, quemdam transitum fecit : in Cantico canticorum : *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles* (*Cant.* II). Gressus Domini, adventus vel visitatio ejus. Viæ Domini, operatio Divinitatis, sicut in Job pro diabolo : *Ipse est principium viarum Dei* (*Job.* XL) ; item viæ Domini, præcepta Domini, ut in Osee : *Quomodo rectæ viæ Domini, et justi ambulant in eis* (*Ose.* XIV). Vestigia Domini, operum secretorum signa, ut in psalmo : *Et vestigia tua non cognoscentur* (*Psal.* LXXVI). Cognitio Domini, quod cognoscentes nos faciat ; unde dicit ad Abraham : *Nunc cognovi quod*

Digitized by Google

timeas Deum (*Gen.* XXII), hoc est, cognoscere te feci. Nescire Deum, reprobare est, ut in Evangelio: *Nescio vos* (*Matth.* XXV). Recordatio Domini, misericordia ejus, per quam respicit et miseretur cui vult; sicut in Genesi: *Recordatus est Dominus Noe* (*Gen.* VIII); et alibi: *Recordatus est Dominus populi sui* (*Psal.* LXXVII). Pœnitentia Domini rerum mutatio, sicut in libro Regum: *Pœnitet me quod constituerim Saul regem* (*I Reg.* XV). Ita et furor Domini, ultio Divinitatis in peccatores, secundum vindictam patientis, non secundum æquitatem judicantis; ut in psalmo: *In ira sua et in furore suo conturbabit eos* (*Psal.* II). Dormire Domini est, dum in quorumdam hominum cordibus fides ejus minime vigilat, ut in psalmo: *Exsurge, quare obdormis, Domine?* (*Psal.* XLIII.) Vigilia Domini, in electorum suorum custodia per præscientiam Divinitatis semper adesse, ut in psalmo: *Ecce non dormitabit neque obdormiet* (*Psal.* CXX). Sedere Dominum, regnare est, ut in psalmo: *Deus sedet super sedem sanctam suam* (*Psal.* XLVI). Scabellum Domini, homo assumptus a Verbo, vel sancti ejus a quibusdam putantur, ut in psalmo: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (*Psal.* XCVIII); item scabellum est humiliatorum subjectio, ut in psalmo: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (*Psal.* CIX). Ambulatio Domini, declaratio Divinitatis in operibus electorum suorum, ut in propheta: *Et inambulabo in illis, et ero illorum Dominus* (*Lev.* XXVI). Tuba Dei, vox manifesta, ut in Apostolo: *In jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo* (*I Thess.* IV).

CAPUT II.

De Filio Dei.

Multis etiam modis Christus in Scripturis invenitur divinis. Nam ipse Dei Patris unigenitus est Filius, qui dum esset æqualis Patri, propter salutem nostram formam servi accepit. Proinde quædam nomina in illo ex divinitatis substantia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namque Græce a chrismate appellatus est, hoc est *unctus*. Sacerdotes ergo et reges apud Judæos sacra unctione in Veteri Testamento ungebantur, et ideo Christus unctus appellatur, qui rex et sacerdos est; qui non oleo materiali, sed oleo lætitiæ, hoc est Spiritu sancto, est unctus præ omnibus participibus suis. Christus vero Hebraice Messias dicitur. Jesus Hebræum, Græce soter, Latine salutaris, vel salvator interpretatur, pro eo quod cunctis gentibus salutifer venit. Emmanuel ex Hebræo in Latinum significat *nobiscum Deus*, scilicet quod per Virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit. Deus dicitur propter unitam cum Patre substantiam; Dominus, propter servientem sibi creaturam: Deus autem et homo, quia Verbum et caro. Unigenitus autem vocatur per divinitatis excellentiam, quia sine fratribus: primogenitus, per susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ habere fratres dignatus est, quibus esset primogenitus. Homousios Patri ab unitate substantiæ appellatur: A substantia enim vel essentia Græce usia dicitur; homos, unum. Utrumque enim conjunctum sonat *una substantia*. Principium eo quod ab ipso sunt omnia, et quia ante eum nihil est. Finis, vel quia dignatus est in fine sæculorum humiliter in carne nasci et mori; vel quia quidquid agimus, ad illum referimus: et cum ad illum pervenerimus, ultra, quod quæramus, non habemus. Os Dei est, quia verbum est ejus. Nam sicut pro verbis quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa vel illa lingua: ita pro Dei verbo ponitur os, quia mos est ut ore verba formentur. Verbum autem ideo dicitur, quia per eum omnia Pater condidit sive jussit; veritas, quia non fallit, sed tribuit quod promisit; vita, quia omnia vivificat; imago dicitur propter parem similitudinem Patris; figura, B quod suscipiens formam servi per operum virtutumque similitudinem Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designavit; manus Dei est, quod omnia per ipsum facta sunt. Hinc et dextera, propter effectum operis totius creaturæ quæ per ipsum formata est; brachium, quod ab ipso omnia continentur; virtus, quod omnem Patris potestatem in semetipso habeat, et omnia potest; sapientia, quod ipse revelet mysteria scientiæ et arcana sapientiæ; splendor, propter quod manifestat; lumen, quia illuminat; lux, quia ad veritatem contemplandam cordis oculos reserat; sol, quia illustrator; oriens, quia luminis fons, et quod oriri nos faciat ad vitam æternam; fons, quia rerum origo est, vel quod faciat sitientes. Ipse quoque α et ω, quia initium C et finis. Paraclitus, id est advocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem, et ad culpas nostras removendas curam gerit; sponsus, quia de cœlo descendens adhæsit Ecclesiæ, ut essent duo in carne una. Angelus dicitur propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis; unde et apud prophetam *magni consilii angelus* legitur, dum sit Deus et Dominus angelorum. Missus dicitur, quia Verbum caro factum est. Homo dicitur, quia incarnatus est; mediator, quia de morte ad vitam nos perduxit; propheta, quod futura revelavit; sacerdos, quod pro nobis hostiam se obtulit; pastor, quia custos est; magister, quia ostensor; Nazaræus vero a loco Nazareth; a merito, id est, sanctus, sive mundus, quia peccatum D non fecit. Siquidem et de aliis inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, ut facilius intelligatur. Dicitur autem panis, quia caro; vitis, quia ex sanguine ipsius redempti sumus; flos, quia electus; via, quia per ipsum ad Deum imus; ostium, quia per ipsum ad Deum ingredimur; mons, quia fortis; petra, quia firmitas est credentium; lapis angularis, vel quia duos parietes e diverso, id est de circumcisione et præputio, in unam fabricam Ecclesiæ jungit: vel quod pacem angelis et hominibus in se facit; lapis offensionis, quia veniens humilis, offenderunt in eum increduli homines, et factus est petra scandali. Fundamentum autem ideo vocatur, quia fides in eo fundata est, vel quia super eum catholica Ecclesia constructa est. Agnus dicitur pro-

Digitized by Google

pter Innocentiam; ovis, propter mansuetudinem; aries, propter principatum; hædus, propter similitudinem carnis peccati; et vitulus, pro eo quod pro nobis est immolatus; leo pro regno et fortitudine; serpens pro morte et sapientia. Idem et vermis, quia resurrexit; aquila, pro eo quod post resurrectionem ad astra remeavit. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur, qui usque ad nostrarum passionum seu carnis contumelias descendisse cognoscitur, qui dum sit Dei Patris coæternus ante sæcula Filius, postquam venit plenitudo temporis, propter salutem nostram formam servi accepit, et factus est Filius Dei filius hominis. Unde quædam de illo in Scripturis secundum formam Dei, quædam secundum formam servi dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, ut singula ad singula referantur. Secundum formam enim Dei de seipso dicit: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* x); secundum formam hominis dicit: *Pater major me est* (*Joan.* xiii). Homines autem, minus intelligentes quid et ad quid dicantur ea quæ propter formam servi dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei; et rursus ea quæ dicta sunt ad formam Dei, ut ad se invicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, et faciunt errorem in fide. Sic enim Dei Filio conjuncta est humana natura, ut ex duabus substantiis fieret una persona. Solus igitur homo pertulit crucem, sed propter unitatem personæ et Deus dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur: *Si enim cognovissent, nunquam Deum gloriæ crucifixissent* (*I Cor.* ii). Filium enim Dei crucifixum fatemur, non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate humanitatis: non ex suæ naturæ permansione, sed ex nostræ susceptione.

Inveniuntur ergo membra corporalia ipso Filio Dei ascribi, necnon et habitus corporis, de quo jam supra aliqua posuimus, et adhuc alia subjiciemus. Nam caput Christi Deus esse in Apostolo legitur, et caput Ecclesiæ Christus, ut est illud: *Nam caput mulieris est vir: caput autem viri Christus, caput vero Christi est Deus* (*I Cor.* xi). Corpus quidem Christi sancta est Ecclesia, sicut etiam idem Apostolus ostendit. Capilli namque Christi candidi multitudinem sanctorum dealbatorum in Apocalypsi exprimunt, ubi scriptum est: *Caput autem ejus et capilli erant candidi tanquam lana alba et tanquam nix* (*Apoc.* i). Antiquitas et immortalitas majestatis in capitis candore ostenditur. Cui præcipue justi quique velut capilli adhærentes, propter oves ad dexteram futuras instar lanæ, et propter dealbatorum innumerabilem turbam et electorum e cœlo datorum, instar nivis effulgent. Oculi Christi præcepta sunt evangelica; unde in Genesi legitur: *Pulchriores sunt oculi ejus vino* (*Gen.* xlix), hoc est, veteris legis doctrinis. Item oculi Christi doctores sunt, per quos Ecclesia videt quæ recta sunt, ut est illud in Cantico canticorum: *Oculi ejus, sicut columbæ super rivulos aquarum* (*Cant.* v). Qui bene, columbæ, propter simplicitatem, et rivulis aquarum, propter charismata divina, comparantur. Dentes Christi apostoli sunt et prædicatores Novi Testamenti; unde scriptum est: *Dentes ejus lacte candidiores* (*Gen.* xlix). Qui præcidunt ab erroribus homines, et eos quasi comedendo in Christi corpus transferunt. Nomine autem lactis doctrina legis significatur. Lingua Christi evangelicus sermo est: *Lingua mea adhæsit faucibus meis* (*Psal.* xxi). Fauces Christi prædicatores sunt Evangelii. Nam de gutture illius ita legitur in Cantico canticorum: *Guttur illius suavissimum est* (*Cant.* v). In gutture interna dulcedo verborum illius memoratur: quam qui sapit, non esurit. Labia Christi, annuntiatores verbi, ut in Cantico canticorum: *Labia illius distillantia myrrham primam* (*Cant.* v). Barba Christi, homo assumptus a Verbo, vel perfecti omnes, ut est in psalmo: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron* (*Psal.* cxxxii). Manus Christi, operarii justitiæ, ad omne opus bonum parati, ut est illud in Cantico canticorum: *Manus ejus tornatiles aureæ. Digiti mei pleni sunt myrrha* (*Cant.* v). In manibus enim opera, in digitis discretio designatur: in myrrha continentia et passiones, quæ tunc probatissima est, cum solummodo pro charitate Dei et proximi, vel continentia vel passiones fiunt. Dextera Domini, Testamentum Novum; sinistra, Vetus. Item dextera, beatitudo perpetua; sinistra, vita præsens; sicut in Cantico canticorum Ecclesia dicit: *Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus amplexabitur me* (*Cant.* ii). Item dextera, electi; sinistra, reprobi omnes, ut in Evangelio: *Statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris* (*Matth.* xxv). Ubera Christi, evangelica doctrina; ut in Cantico canticorum: *Meliora sunt ubera tua vino* (*Cant.* i). Mamillæ Domini, duo Testamenta; unde legitur in Apocalypsi: *Et zona aurea circa mamillas* (*Apoc.* i). Venter Christi, lavacrum regenerationis, ex quo electos suos per adoptionis gratiam in filios generat. Hinc in Cantico canticorum dicitur: *Venter tuus eburneus* (*Cant.* v). Intestina Domini, secretum divinitatis, sive in sacra Scriptura occulta sacramenta; hinc in Exodo scriptum est: *Caput cum pedibus et intestinis vorabitis* (*Exod.* xii). Crura ejus, apostoli vel cæteri prædicatores, totum Ecclesiæ corpus sustinentes; de quo in Cantico canticorum dicitur: *Crura ejus sicut columnæ marmoreæ* (*Cant.* v). Pedes Domini, assumptus homo a Verbo, vel sancti apostoli; de quo in Deuteronomio scriptum est: *Qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius* (*Deut.* xxxiii); et in psalmo: *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus* (*Psal.* cxxxi). Ossa Christi, fortes in Ecclesia, quæ est corpus ejus; de quo in psalmo scriptum est: *Dispersa sunt omnia ossa mea* (*Psal.* xxi). Carnes Christi infirmi in Ecclesia; de quo dicitur in psalmo: *Dum appropinquant super me nocentes, ut edant carnes meas* (*Psal.* xxvi). Vestimenta Domini, caro assumpta; unde in Ezechiele propheta scriptum est: *Ecce vir vestitus lineis* (*Ezech.* ix), id est, carne munda. Item vestimenta

Digitized by Google

Christi, electi omnes, ut in Job : *Circumda tibi decorem tuum, et speciosis induere vestibus* (*Job* XL). Tunica Christi, ejus Ecclesia, cujus figuram unica illa habuit de qua in Evangelio scribitur : *Non scindamus illam, sortiamur de illa cujus sit* (*Joan.* XIX). Stola Christi, caro assumpta, passionis vino mundata ; hinc in Genesi scriptum est : *Lavabit vino stolam suam* (*Gen.* XLIX). Unde pallium Christi, sancta Ecclesia, ejus aspersa cruore; unde et supra : *In sanguine uvæ pallium suum* (*Ibid.*). Lumbare Domini, populus Judæorum, superbiæ vitio putrefactum ; de quo in Jeremia scriptum est : *Sicut lumbare adhæret corpori, sic appellavi populum istum ad me, dicit Dominus* (*Jer.* XIII). Cingulum Christi, justitia sive fides ejus. Hinc in Isaia legitur : *Justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus* (*Isa.* XI). Calceamenta Domini, mysterium incarnationis, de quo Joannes Baptista in Evangelio ait : *Cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamenti ejus* (*Luc.* III).

CAPUT III.

De Spiritu sancto.

Spiritus sanctus ideo prædicatur Deus, quia ex Patre Filioque procedit, et substantiam ejus habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quam quod ipse est Pater. Spiritus sanctus autem dictus est secundum id quod ad aliquid refertur. Sicut enim relative Pater et Filius dicuntur, ita et Spiritus sanctus ad Patrem et Filium quodammodo relative dicitur, quia Patris et Filii Spiritus est : sed ipsa relatio Spiritus sancti non ita reciprocatione convertì poterit, sicut Pater et Filius. Nam Pater Filii Pater dicitur, et Filius Patris [Filius] dicitur : Spiritus sanctus vero uniformiter dicitur ad Patrem et Filium, quia Patris et Filii Spiritus est. Dicimus enim Spiritum sanctum, Spiritum Patris, sed non vicissim dicimus Patrem Spiritus sancti, ne Filius ejus intelligatur Spiritus sanctus. Item dicimus Spiritum sanctum, Spiritum Filii, sed non dicimus Filium Spiritus sancti, ne Pater ejus intelligatur Spiritus sanctus. Dicitur et idem Spiritus donum Dei, quia Deus donator doni sui est. In quibus nominibus circumferri potest vicissim relationis regula, ut sic dicatur donator doni et donum donatoris; quia in his vocabulis potuit inveniri usitata huic categoriæ, quæ dicitur ad aliquid, circumlatio. Ergo hoc donum Dei, id est Spiritus sanctus, qui de Patre et Filio æqualiter procedit, ineffabilis quædam Patris Filiique communio est : et ideo fortasse sic appellatur, quia Patri et Filio potest eadem appellatio convenire. Nam hoc ipse proprie dicitur, quod illi communiter dicuntur : quia et Pater Spiritus et Filius Spiritus, et Pater sanctus, et Filius sanctus recte dicitur. Ergo ut nominibus junctis, quæ separatim utrisque personæ conveniunt, utriusque communio proprie significetur, vocatur Spiritus sanctus : quia est tertia in sancta Trinitate persona, Patri et Filio per omnia æqualis, qua coæternus et consubstantialis. Et hæc Trinitas unus est Deus, solus bonus, magnus, æternus, omnipotens. Ipse sibi unitas, divinitas, magnitudo, bonitas, omnipotentia, et quidquid ad se substantialiter dicitur. Non ita in relativis vocabulis intelligendum est vel dicendum, quia dici non potest, Pater sibi Pater, vel Filius sibi Filius, vel Spiritus sanctus sibi Spiritus sanctus : sed hæc relativa vocabula ad aliam personam referuntur. Nam et hoc nomen quod Spiritus dicitur, non semper secundum id quod refertur ad aliquid, sed secundum id quod aliquam naturam significat, intelligitur. Omnis enim incorporea natura spiritus in Scripturis sacris appellatur. Unde non tantum Patri et Filio et Spiritui sancto, sed omni rationali creaturæ et animæ hoc vocabulum congruit. Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus, ne duo in Trinitate filii suspicarentur. Ideo non prædicatur ingenitus, ne duo patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur, testimonio Domini dicentis : *Cum autem venerit paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me* (*Joan.* XV), et rursum: *Ille*, inquit, *me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis.* Hic autem non solum natura procedit, sed semper ad peragenda opera Trinitatis indesinenter procedit. Hoc interest inter nascentem Filium et procedentem Spiritum sanctum, quod Filius ex uno nascitur, Spiritus sanctus ex utroque procedit. Et ideo dicit Apostolus : *Qui autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII). Nam Pater nunquam legitur missus, Spiritus vero missus; ut est illud Dominicum : *Paraclitus*, inquit, *Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia* (*Joan.* XIV). Paraclitus enim Græce, Latine interpretatur consolator, a consolatione; paraclisis enim consolatio interpretatur. Christus enim eum lugentibus misit, postquam ab eorum oculis ipse in cœlum ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam ejusdem Domini sententiam : *Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V). Ipse etiam dicit : *Tunc lugebunt filii sponsi, cum ab eis ablatus fuerit sponsus* (*Matth.* IX). Item paraclitus, pro eo quod consolationem præstat animis qui gaudium temporale amittunt. Alii paraclitum Latine oratorem vel advocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit : Ipse docet ; per ipsum datur sermo sapientiæ ; ab ipso sancta Scriptura inspirata est. Ideo Spiritus sanctus septiformis nuncupatur, propter dona quæ de divinitatis ejus plenitudine particulatim quique, ut digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, spiritus timoris Domini dicitur (*Isa.* XI). Spiritus autem principalis in psalmo quinquagesimo legitur. Ubi quia tertio *spiritus* repetitur, nonnulli Trinitatem intellexerunt, ideo quia scriptum est : *Deus Spiritus est* (*Joan.* IV). Quod enim non est corpus, et tamen est,

Digitized by Google

videtur restare ut spiritus sit. Intelligunt enim ibi nonnulli Trinitatem significari : in Spiritu principali Patrem, in Spiritu recto Filium, in Spiritu sancto Spiritum sanctum. Spiritus sanctus ideo donum Dei dicitur, eo quod datur. A dando enim donum est nuncupatum. Notissimum est enim Dominum Jesum Christum, cum post ejus resurrectionem a mortuis ascendit in cœlum, dedisse Spiritum sanctum : quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum donum Dei est in quantum datur eis qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est, apud nos donum est, sed sempiterne Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis prout vult, gratiarum dona (*I Cor.* XII). Nam et prophetis, quibus vult, impartit; et peccata, quibus vult, dimittit : nam peccata nostra sine Spiritu sancto non donantur. Spiritus sanctus inde charitas proprie nuncupatur : vel quia naturaliter eos a quibus procedit, conjungit et se unum cum eis esse ostendit; vel quia in nobis id agit, ut in Deo maneamus, et ipse in nobis. Unde et in donis Dei nihil majus est charitate, et nullum est majus donum Dei quam Spiritus sanctus. Ipse est et gratia : quæ quia non pro meritis nostris, sed voluntate divina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine sapientiæ, cum sit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus universaliter sapientia : ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum sit Pater et Filius universaliter charitas. Spiritus sanctus digitus Dei esse, in libris Evangelii apertissime declaratur. Cum enim unus evangelista dixisset : *In digito Dei ejicio dæmonia* (*Luc.* XI), alius hoc idem ita dixit : *In Spiritu Dei ejicio dæmonia* (*Matth.* XII). Unde et digito Dei scripta lex est, data die quinquagesima ab occisione agni : et die quinquagesima venit Spiritus sanctus a passione Domini nostri Jesu Christi. Ideo autem digitus Dei dicitur, ut ejus operatoria virtus cum Patre et Filio significetur. Unde et Paulus ait : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (*I Cor.* XII). Sicut autem per baptismum in Christo morimur et renascimur, ita Spiritu signamur, qui est digitus Dei et spiritale signaculum. Spiritus sanctus idcirco in columbæ specie venisse scribitur, ut natura ejus per avem simplicitatis et innocentiæ declaretur. Unde et Dominus : *Estote*, inquit, *simplices sicut columbæ* (*Matth.* X). Hæc enim avis corporaliter ipso felle caret, habens tantum innocentiam et amorem. Spiritus sanctus inde nomine ignis appellatur pro eo quod in apostolorum Actibus per divisionem linguarum ut ignis apparuit : *qui et insedit super unumquemque eorum* (*Act.* II). Propterea autem diversarum linguarum gratiam apostolis dedit, ut idonei efficerentur fidelium eruditione populorum. Quod vero supra singulos sedisse memoratur, id causæ est ut intelligatur per plures non fuisse divisus, sed mansisse in singulis totus, sicut fere ignibus mos est. Hanc enim habet naturam ignis accensus, ut quanti ad eum, quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint, tantis visum suæ lucis impertiat, tantis mysterium sui muneris tribuat, et ipse in sua nihilominus integritate permaneat. Spiritus sanctus nomine aquæ appellatur in Evangelio, Domino clamante et dicente : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus* (*Joan.* VII). Evangelista autem exposuit unde diceret; secutus enim ait : *Hoc enim dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum* (*Ibid.*). Sed aliud est aqua sacramenti, aliud aqua quæ significat Spiritum Dei. Aqua enim sacramenti visibilis est, aqua Spiritus invisibilis est. Ista abluit corpus, et significat quod fit in anima : per illum autem Spiritum sanctum ipsa anima mundatur et saginatur. Spiritus sanctus ideo unctio dicitur, Joanne apostolo testante (*I Joan.* II); quia sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquore, ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Unde et Dominus oleo exsultationis, hoc est Spiritu sancto, legitur fuisse unctus. Et Joannes apostolus Spiritum sanctum unctionem vocat, dicens (*Ibid.*) : *Et vos unctionem* [*Et unctio*], *quam accepistis ab eo, permaneat in vobis. Et necesse non habetis ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omni re.* Ipse est enim Spiritus sanctus unctio invisibilis.

CAPUT IV.

De eadem Trinitate

Trinitas appellata quod fiat totum unum ex quibusdam tribus, quasi trinitas : ut memoria, intelligentia et voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem divinæ Trinitatis. Nam dum tria sint, unum sunt; quia et singula in se manent, et omnia in omnibus.

Omnis itaque Scriptura Veteris ac Novi Testamenti divinitus inspirata, si catholice intelligitur, hoc insinuat quod Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus sit Deus, ejusdemque substantiæ, uniusque essentiæ atque inseparabilis indivinitatis [divinitatis] unitate : ideoque non sunt tres dii, sed unus : Pater, et Filius, et Spiritus sanctus : quamvis Pater Filium genuerit, et ideo Filius non sit qui Pater est, Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est : Spiritus sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris et Filii Spiritus, Patri et Filio etiam ipse coæqualis et ad Trinitatis pertinens unitatem. Et hæc Trinitas unus est Deus, ex quo omnia, per quem omnia, et in quo omnia, beato Paulo attestante, ubi ait : *Quomodo* [*Quoniam*] *ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen* (*Rom.* XI). Igitur firmissime credimus, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum esse naturaliter Deum : neque tamen ipsum Patrem esse qui Filius est, nec Filium ipsum esse qui Pater est, nec Spiritum sanctum ipsum esse qui Pater aut Filius est. Una est enim Patris, et Filii, et Spiritus sancti essentia : in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus : quamvis personaliter sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus.

Digitized by Google

Quod nobis maxime in ipso sanctarum Scripturarum demonstratur initio, ubi Deus dicit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Gen.* I). Cum enim singulari numero dixit *imaginem*, ostendit unam naturam esse ad cujus imaginem homo fiebat; cum vero dicit pluraliter *nostram*, ostendit Deum, ad cujus imaginem homo fiebat, non unam esse personam. Si enim illa una essentia Patris, et Filii, et Spiritus sancti una esset persona, non diceretur, *ad imaginem nostram*, sed, *ad imaginem meam;* nec dixisset, *faciamus*, sed, *faciam*. Si vero in illis tribus personis tres essent intelligendæ vel credendæ substantiæ, non diceretur, *ad imaginem nostram*, sed, *ad imagines nostras*. Sed ad unam imaginem unius Dei homo factus dicitur, ut una sanctæ Trinitatis essentialiter divinitas intimetur: Hanc quoque trinitatem personarum atque unitatem naturæ propheta Isaias revelatam sibi non tacuit, cum se dicit audisse seraphin clamantia: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth* (*Isa.* VI). Ubi prorsus in eo quod dicitur tertio, *sanctus*, personarum Trinitatem; in eo vero quod semel dicitur, *Dominus Deus sabaoth*, divinæ naturæ cognoscimus unitatem. Plane absque omni dubitatione credendum est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum esse Deum Patrem omnipotentem, æternum, incommutabilem: et singuli horum Deus, et simul omnes unus Deus: et singulis quisque horum, plena et perfecta et æterna substantia: et simul omnes, una substantia: quia quidquid est Pater, quo Deus est, quo substantia est, quo æternitas est, hoc Filius, hoc Spiritus sanctus est. Ita etiam et Filius, eo quo est Deus, quo substantia est, quo æternitas est, hoc Pater est et Filius. Una in tribus divinitas, una essentia, una omnipotentia. Et quidquid substantialiter de Deo dici potest, si forte de Patre solo interrogatus fueris, quid sit Pater, responde, Deus est. Interrogatus de Filio, responde, Deus. Interrogatus de Spiritu sancto, responde, Deus. Si interrogatus fueris simul de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, non deos, sed Deum responde unum, omnipotentem, incommutabilem. Sciendum est quod quædam de Deo substantialiter dicuntur, ut est, Deus, magnus, omnipotens: et quidquid ad se dicitur, id est, substantiam divinitatis significans: quædam itaque [vero] relative dicuntur: ut Pater ad Filium, Filius ad Patrem, et Spiritus sanctus relative ad Patrem et Filium; ad se autem sive Pater, sive Filius, sive Spiritus sanctus, Deus dicitur. Itaque Pater eo quo est Deus, hoc ipso substantia est: quia ejusdem substantiæ Filius, procul dubio et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus. At vero Deus, eo quo Pater est, relative dicitur, quia non substantiæ nomen est, sed refertur ad Filium. Non sic dicimus Filium Patrem esse, quomodo dicimus Filium Deum esse: nec ita dicimus Patrem Filium esse, sicut dicimus Deum esse; quia Deus substantialiter dicitur, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus relative dicuntur.

CAPUT V.

De angelis.

Angeli Græce vocantur, Hebraice *malaoth*, Latine vero *nuntii* interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntient. Angelorum autem vocabulum officii nomen est, non naturæ. Semper enim sunt spiritus, sed cum mittuntur, vocantur angeli. Quibus ideo pictorum licentia pennas facit, ut celerem eorum in cuncta discursum significent: sicut et juxta fabulas poetarum venti pennas habere dicuntur, propter velocitatem scilicet. Unde et sacra Scriptura dicit: *Qui ambulat super pennas ventorum* (*Psal.* CIII). Novem autem esse ordines angelorum sacræ Scripturæ testantur, id est, angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, potestates, principatus, cherubin et seraphim. Quorum officiorum vocabula cur ita sint dicta, interpretando exsequimur. *Angeli* vocantur propter quod de cœlis ad annuntiandum hominibus mittuntur. Angelus enim Græce, Latine nuntius dicitur. *Archangeli* Græca lingua summi nuntii interpretantur. Qui enim parva vel minima annuntiant, angeli; qui vero summa, archangeli nuncupantur. Archangeli dicti eo quod primatum teneant inter angelos; archos enim Græce, Latine princeps interpretatur. Sunt enim et duces principes, sub quorum ordine unicuique angelorum officia deputata sunt. Nam quia archangeli angelis præsunt, Zacharias propheta testatur dicens: *Ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur: et alius angelus egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Jerusalem* (*Zach.* II). Si enim in ipsis officiis angelorum nequaquam potestates superiores inferiores disponerent, nullo modo hoc quod homini diceret angelus, ab angelo cognovisset. Quidam autem archangelorum privatis nominibus appellantur, ut per vocabula ipsa in opere quid valeant designetur. Gabriel Hebraice, in lingua nostra vertitur *fortitudo Dei*. Ubi enim potentia vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Unde et eo tempore quo erat Dominus nasciturus et triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Mariam, ut illum annuntiaret, qui ad debellandas aerias potestates humilis venire dignatus est. Michael interpretatur *quis sicut Deus?* Quando enim aliquid in mundo miræ virtutis fit, hic archangelus mittitur: et ex ipso opere noxen est ejus, quia nemo valet facere quod facere potest Deus. Raphael interpretatur *curatio* vel *medicina* Dei. Ubicunque enim curandi opus necessarium est, hic archangelus a Deo mittitur, et inde medicina Dei vocatur. Unde et ad Tobiam idem archangelus missus, oculis ejus curationem adhibuit, et cæcitate detersa visum restituit. Nominis enim interpretatione et angeli officium designatur. Uriel interpretatur *ignis Dei*, sicut legimus apparuisse ignem in rubo. Legimus etiam ignem missum desuper, et implesse quod præceptum est. Throni autem, et dominationes, et principatus, et potestates, et virtutes, quibus cunctam cœlestem societatem Apostolus com-

Digitized by Google

plectitur, ordines angelorum et dignitates intelliguntur. Et pro hac ipsa distributione officiorum, alii throni, alii dominationes, alii principatus, alii potestates dicuntur, pro certis dignitatibus quibus invicem distinguuntur. *Virtutes* angelica quædam ministeria perhibentur, per quas signa et miracula in mundo fiunt, propter quod et virtutes dicuntur. *Potestates* sunt quibus virtutes adversæ subjectæ sunt, et inde potestatum nomine nuncupantur, quia maligni Spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt. *Principatus* sunt hi qui angelorum agminibus præsunt : qui pro eo quod subditos angelos ad explendum mysterium divinum disponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alii sunt qui administrant, alii qui assistunt sicut et per Danielem dicitur : *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant illi* (*Dan.* VII). *Dominationes* sunt hi qui etiam virtutibus et principatibus præeminent; qui pro eo quod cæteris angelorum agminibus dominantur, dominationes vocantur. *Throni* sunt agmina angelorum qui Latino eloquio *sedes* dicuntur; et vocati throni, quia illis præsidet conditor, et per eos judicia sua disponit. *Cherubim* autem et ipsi sublimes cœlorum potestates et angelica ministeria esse perhibentur, qui ex Hebraico in linguam nostram interpretantur, *scientiæ multitudo*. Sunt enim sublimiora agmina angelorum; qui pro eo quod, vicinius positi, divina scientia cæteris amplius plena sunt, *Cherubim*, id est *plenitudo scientiæ*, appellantur. Ipsa sunt illa duo animalia super propitiatorium arcæ facta ex metallo, propter significandam angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus. *Seraphim* quoque similiter multitudo est angelorum, qui ex Hebræo in Latinum *ardentes* vel *incendentes* interpretantur. Qui idcirco ardentes vocantur, quod inter eos et Deum nulli alii angeli consistunt; et ideo quantum vicinius coram eo consistunt, tanto magis claritate divini luminis inflammantur. Hæc igitur vocabula agminum angelorum ita sunt specialia ordini singulorum, ut tamen sint ex parte communia omnium. Nam [licet] throni, Dei sedes, in quorumdam angelorum ordine specialiter designentur, tamen dicitur per Psalmistam : *Qui sedes super cherubim* (*Psal.* LXXIX). Sed ideo isti ordines angelorum privatis nominibus appellantur, quia hoc ipsum officium in proprio ordine plenius acceperunt : et cum sint omnibus officia communia, proprie tamen et nomina suis ordinibus deputantur. Unicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt injuncta, quæ promeruisse eos in mundi constat exordio. Nam quia angeli et locis et hominibus præsunt, prophetæ testatur angelus dicens : *Princeps regni Persarum restitit mihi* (*Dan.* X). Unde apparet nullum esse locum cui angeli non præsunt. Hic est ordo vel distinctio angelorum, qui post lapsum malorum in cœlesti jugore [*Forte* vigore] perstiterunt. Nam postquam apostatæ angeli ceciderunt, hi perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Unde et post cœli creationem in principio repetitur : *Fiat firmamentum* (*Gen.* I); nimirum ostendens quod post ruinam angelorum malorum hi qui permanserunt, firmitatem æternæ perseverantiæ consecuti sunt, nullo jam lapsu aversi, nulla superbia cadentes : sed firmiter in Dei amore et contemplatione manentes nihil aliud dulce habent, nisi eum a quo creati sunt. Quod autem duo seraphim in Isaia leguntur, figuraliter Veteris et Novi Testamenti significationem ostendunt. Ideo vero faciem et pedes Dei operiunt, quia præterita ante mundum, et futura post mundum scire non possumus, sed media tantum eorum testimonio contemplamur. Singuli senas alas habent, quia de fabrica tantum mundi, quæ in sex diebus facta sunt, in præsenti sæculo novimus. Quod clamant ter, *Sanctus*, alter ad alterum, Trinitatis in una divinitate demonstrat mysterium. Sed quid prodest nos de angelicis spiritibus ista perstringere, si non studeamus hæc etiam ad nostros profectus congrua consideratione derivare? Quia enim superna illa civitas ex angelis et hominibus constat : ad quam tantum credimus humanum genus ascendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse; sicut scriptum est : *Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei* (*Deut.* XXXII); debemus et nos aliquid ex illis distinctionibus supernorum civium ad usum nostræ conversationis trahere, nosque ipsos ad incrementa virtutum bonis studiis inflammare. Quia enim illuc ascensura creditur tanta multitudo hominum, quanta multitudo remansit angelorum, superestut ipsi quoque homines qui ad cœlestem patriam redeunt, ex eis agminibus aliquid, illud revertentes, imitentes [*Forte* imitentur]. Distincte namque conversationes hominum singulorum agminum ordinibus congruunt, et in eorum sortem per conversationis similitudinem deputantur. Nam sunt plerique qui parva capiunt, sed tamen hæc eadem parva pie annuntiare fratribus non desistunt : isti itaque in angelorum numerum currunt. Et sunt nonnulli qui, divinæ largitatis munere refecti, secretorum cœlestium summa et capere prævalent et nuntiare : quo [*Forte* quomodo *hic et infra*] ergo isti non inter archangelorum numerum deputantur? Et sunt qui mira faciunt, signa valenter operantur : quo igitur isti, nisi ad supernarum virtutum sortem et numerum congruunt? Et sunt nonnulli qui etiam de obsessis corporibus malignos spiritus fugant, eosque virtute orationis et vi acceptæ potestatis ejiciunt : quo itaque isti meritum suum, nisi inter potestates [potestatum] cœlestium numerum sortiuntur? Et sunt nonnulli qui acceptis virtutibus etiam electorum hominum merita transcendunt; cumque et bonis meliores sunt, electis quoque fratribus principantur : quo ergo isti sortem suam, nisi inter principatuum numerum, acceperunt? Et sunt nonnulli qui sic in semetipsis cunctis vitiis omnibusque desideriis dominantur, ut ipso jure munditiæ dii inter homines vocentur; unde et ad Moysen dicitur : *Ecce constitui te Deum Pharaonis* (*Exod.* VII) : quo ergo isti, nisi inter numeros dominatuum, currunt? Et sunt nonnulli qui, dum sibi-

Digitized by Google

metipsis vigilanti cura dominantur, dum se sollicita intentione discutiunt, divino timori semper inhærentes, hoc in munere virtutis accipiunt ut judicare recte et alios possint : quorum profecto mentibus dum divina contemplatio præsto est, in his, velut in throno suo, Dominus præsidens, aliorum facta examinat, et cuncta mirabiliter de sua sede dispensat. Qui ergo isti, nisi conditoris sui throni sunt? Vel quo nisi ad supernarum sedium numeros ascribuntur? Per quos dum sancta Ecclesia regitur, plerumque de quibusdam suis infirmis actibus etiam electi judicantur. Et sunt nonnulli qui tanta Dei ac proximi dilectione pleni sunt, ut jure cherubim nominentur. Quia enim, ut præfati sumus, cherubim plenitudo scientiæ dicitur, et Paulo dicente didicimus : *Quia plenitudo legis charitas* (*Rom.* XIII); omnes qui Dei et proximi charitate cæteris amplius pleni sunt, meritorum suorum sortem inter cherubim numero perceperunt. Et sunt nonnulli qui, supernæ contemplationis amore accensi, in solo conditoris sui desiderio anhelant, nil jam in hoc mundo cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæque abjiciunt, cuncta temporalia mente transcendunt, amant et ardent : atque in suo ipso ardore requiescunt, amando ardent, loquendo et alios accendunt; et quos verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciunt. Quid ergo istos, nisi seraphim, dixerim, quorum cor in ignem conversum lucet et urit : quia et mentium oculos ad superna illuminant, et compungendo in fletibus vitiorum rubiginem purgant : quia ergo ita ad amorem sui conditoris inflammati sunt, quo isti, nisi inter seraphin numerum, sortem suæ vocationis acceperunt? Væ autem animæ quæ in se de his bonis quæ enumeravimus, minime aliquid recognoscit, eique adhuc væ deterius imminet, sed privatam se donis intelligit et nequaquam gemit. Quisquis ergo talis est, fratres mei, gemendus est valde, quia non gemit. Pensemus igitur accepta electorum munera, et virtute qua possumus, ad amorem tantæ sortis anhelemus. Qui in se donorum gratiam minime recognoscit, gemat; qui vero minora in se cognoscit, majora aliis non invideat. Angelorum enim nomine potestates supernæ, ut supra ostendimus, designantur, ut in psalmo : *Qui facit angelos suos spiritus* (*Psal.* CIII). Angelus autem typice Dominus Jesus Christus nuncupatur, id est, nuntius paternæ voluntatis. Unde propheta ait : *Venit ad templum suum dominator, quem vos vultis, et angelus testamenti, quem vos desideratis.* Angelus Joannes præcursor in Malachia vocatur, ut est illud : *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam* (*Malach.* III). Simili quoque modo et in Apocalypsi, ubi prælia describuntur, ita legitur : *Vidi angelum Dei fortem volantem per medium cœlum* (*Apoc.* XIV). Angeli sancti prædicationes vocantur, de quibus Dominus ad Job pro diabolo loquens ait : *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, et territi purgabuntur* (*Job.* XLI). Et alibi : *Angeli pacis amare flebunt* (*Isa.* XXXIII). Et in Apostolo : *Apparuit angelis* (*I Tim.* III). Quod nomen non per naturam, sed per officium ministrationis sortiti sunt. Angelus diabolus in Apostolo nuncupatur, ubi ait : *Etiam si angelus de cœlo evangelizaverit vobis præter quod evangelizavimus, anathema sit* (*Gal.* I). Similiter et angeli immundi spiritus nuncupantur, ubi idem Apostolus ait : *Nescitis quia angelos judicabimus? quanto magis sæcularia!* (*I Cor.* VI.) His vero exempla similia, qui Scripturas legit, invenire poterit.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT UNICUM.

DE NOMINIBUS QUI QUODAM PRÆSAGIO NOMINA RECEPERUNT.

I.

De Adam et posteris ejus usque ad patriarchas.

Adam, sicut beatus Hieronymus tradidit, *homo* seu *terrenus*, sive *terra rubra* interpretatur : ex terra enim facta est caro, et humus hominis faciendi materies fuit. Hic figuram Christi gestavit : Nam sicut sexta die formatus est ad imaginem Dei; ita sexta mundi ætate Filius Dei formam carnis induit, ut reformaret hominem ad similitudinem Dei.

Eva interpretatur *vita*, sive *calamitas*, sive *væ*. Vita, quia origo fuit nascendi; calamitas et væ, quia per prævaricationem causa exstitit moriendi. A *cadendo* enim nomen assumpsit calamitas. Alii autem dicunt quod ob hoc Eva *vita* et *calamitas* sit appellata, quia sæpe mulier viro causa salutis est, sæpe calamitatis et mortis, quod est *væ*. Designat autem Ecclesiam sponsam Christi factam per lavacri ministerium, quod de latere morientis Christi profluxit.

Cain interpretatur *possessio*. Unde etymologiam ipsius pater exprimens ait : *Cain*, id est, *possedi hominem per Deum* (*Gen.* IV). Idem et *lamentatio*, eo quod pro interfecto Abel interfectus sit, et pœnam sui sceleris dederit. Hic autem frater, qui ætate major eumdem Abel occidit in campo, populum priorem significat, qui interficit Christum in Calvariæ loco.

Abel enim interpretatur *luctus* : quo nomine præfigurabatur occidendus. Idem et *vanitas*, quia cito solutus est atque subtractus. Hic pastor ovium Christi tenuit typum, qui est verus pastor et rector fidelium populorum : unde et animam suam posuit pro ovibus suis.

Seth, qui interpretatur *resurrectio* vel *positio*, eo quo per interfectionem fratris natus quasi resurrectio illius appositus sit. Hic demonstrat Christum Jesum, in quo est vera resurrectio et vita fidelium.

Enos juxta propriæ linguæ varietatem *homo* vel *vir* dicitur, et congrue hoc vocabulum habuit; de eo enim scriptum est : *Tunc initium fuit invocando no-*

Digitized by Google

men Domini (*Gen.* IV), licet plerique Hebræorum arbitrentur quod tunc primum in nomine Domini et in similitudine ejus fabricata sunt idola. Declarat Ecclesiam in spe viventem, quandiu ad beatitudinem promissæ felicitatis perveniat.

Enoch, filius Cain, *dedicatio* interpretatur. In ipsius enim nomine civitatem postea ædificavit Cain. Significat autem impios in hac vita tantum esse fundatos.

Cainan *lamentatio* vel *possessio eorum* interpretatur. Sicut enim Cain *possessio*, ita derivatum nomen, quod est Cainan, facit *possessio eorum*. Significat autem appetitores carnalium voluptatum, qui tantum de præsentis vitæ deliciis sollicitudinem gerunt.

Chus Hebraice *Æthiops* interpretatur, [ex] posteritate sui generis nomen sortitus. Ab ipso enim sunt primogeniti Æthiopes. In cujus terra dicitur beatus Job habitasse cum in capite libri illius ita scriptum est : *Vir erat in terra Chus nomine Job* (*Job.* I). Idcirco sanctus vir ubi habitaverit dicitur, ut ejus meritum virtutis exprimatur. Chus namque quis nesciat quod sit terra gentilium ? Gentilitas autem obligata vitiis exstitit, quoniam cognitionem sui Conditoris ignoravit. Dicatur itaque ubi habitaverit, ut hoc ejus laudibus proficiat quod bonus inter malos fuit. Neque valde est laudabile bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis.

Enoch autem, filius Jared, interpretatur *dedicatio*, sicut et superior. *Ipse genuit Mathusalam, ambulavitque cum Deo, et non apparuit : quia tulit illum Deus* (*Gen.* IV). Hic septimus ab Adam translatus est, et significat septimam requiem futuræ resurrectionis, quando transferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis, et delicabuntur habitaculum Dei in Spiritu sancto.

Mathusalam interpretatur *mortuus*. Est evidens etymologia nominis. Quidam enim eum cum patre translatum fuisse, et diluvium præterisse putaverunt. Ob hoc signanter transfertur *mortuus est*, ut ostenderetur non vixisse eum post diluvium, sed in eodem cataclysmo fuisse defunctum. Soli enim octo homines in arca diluvium evaserunt. Significat autem idem Mathusalam eos qui huic mundo tantum dediti sunt, et futuram vitam non quærunt. Hi enim licet longævi fuerint super terram, tamen veraciter moriuntur, quia æternæ vitæ participes existere non merentur.

Lamech autem *percutiens* interpretatur. Iste enim percutiens interfecit Cain. Quod etiam ipse postea se perpetrasse uxoribus confitetur. Hic sæculi hujus figuram tenet, cujus peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post septuaginta septem mundi generationes absolvit, juxta quod eas evangelista Lucas scribit.

Noe vero *requies* interpretatur. Ab eo igitur quod sub illo omnia retro quieverint per diluvium, appellatus est *requies*. Significat autem Noe per omnes actus suos Christum. Noe enim, ut diximus, *requies* interpretatur, et Dominus dicit : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (*Matth.* XI). Solus justus invenitur Noe in illa gente, cui septem homines donantur propter justitiam suam. Solus justus est atque perfectus, cui septem ecclesiæ, propter septemplicem Spiritum illuminantem, in unam Ecclesiam condonantur. Noe ergo arcam construxit de lignis imputribilibus ; sic Christus fabricavit Ecclesiam ex hominibus victuris in æternum. Ligna arcæ conglutinata erant bitumine ; sic et Ecclesiæ membra juncta sunt compagine unitatis et tolerantia charitatis. Sicut Noe cum suis per aquam et lignum salvatus est, sic familia Christi per baptismum et crucis passionem est sanata. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus mundi hujus, et Christo gubernante ad littus æternæ quietis tendit. Jam vero illud, quod post diluvium de vinea quam plantavit inebriatus Noe et nudatus est in domo sua, cui non appareat Christi esse figuram, qui inebriatus est dum passus est, nudatus est dum crucifixus est? In domo sua, id est, in gente sua ; et in domesticis sanguinis sui, utique Judæis. Tunc enim nudata est mortalitas carnis ejus. Quam nuditatem, id est, passionem Christi videns Cham derisit ; et Judæi Christi mortem videntes subsannaverunt. Sem vero et Japhet, tanquam duo populi ex circumcisione et præputio credentes, cognita nuditate patris, qua significabatur passio Salvatoris, sumentes vestimentum posuerunt super dorsa sua, et intrantes aversi operuerunt nuditatem patris, nec viderunt, quod verenda patris texerunt. Quodam enim modo passionem Christi velamento tegimus, id est, sacramento honoramus, ejusque mysterii rationem reddentes, Judæorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat sacramentum, dorsa memoriam præteritorum : quia passionem Christi transactam celebrat Ecclesia, non adhuc prospectat futuram.

Sem dicitur *nominatus* : quod nomen ex præsagio posteritatis accepit. Ex ipso enim patriarchæ, prophetæ, et apostoli, et populus Dei ; ex ipsius quoque stirpe et Christus, cujus ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen in gentibus.

Cham *calidus* interpretatur. Et ipse ex præsagio futuri cognominatus. Posteritas enim ejus eam terræ partem possedit, quæ vicino sole calentior est. Unde et Ægyptus usque hodie Ægyptiorum lingua Cham dicitur. Hic Judæorum designat imaginem, qui Christi carnem atque mortem derident.

Japhet *latitudo* interpretatur. Ex eo enim populus gentium nascitur. Et quia lata est ex gentibus multitudo credentium, ab eadem latitudine Japhet dictus est, qui conversatur in ecclesiis Israelitarum. In his ergo tribus filiis Noe secunda origo sæculi surrexit, ut tres partes mundi a trium generatione implerentur. Porro Sem in filiis suis Asiam, et Cham Libyam, et Japhet Europam possederunt. In quibus etiam Ecclesia Christi, sanctæ Trinitatis fide plantanda, præmonstrabatur.

Chanaan, filius Cham, interpretatur *motus eorum*.

Digitized by Google

Quod quid est aliud, nisi opus eorum? Pro motu enim patris, id est, pro opere ejus maledictus est. Unde de sedibus suis ejectus, filiis fratrum suorum terram possessionis suæ reliquit, posteritatem indicans Judæorum, qui in passione Domini damnationis sententiam exceperunt, clamantes : *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth.* XXVII). Ob quod a patria quasi ingrati per Romanos in ultionem sanguinis Christi expulsi, locum sanctæ Ecclesiæ dederunt, in qua verus cultus unius Dei perseverat in æternum.

Nemrod interpretatur *tyrannus*. Iste enim prior arripuit insuetam in populos tyrannidem, et ipse aggressus est adversus Deum impietatis ædificare turrim. Unde diabolum expressit, qui superbiæ appetitu culmen divinæ celsitudinis appetivit, dicens : *Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo* (*Isai.* XIV).

Heber interpretatur *transitus*. Etymologia ejus mystica est, quod ab ejus stirpe transiret Deus, ne perseveraret in eis translata in gentibus gratia. Ex ipso exorti sunt Hebræi. Unde Heber, in cujus domo propria loquela remansit, cæteris linguis dispersis, Redemptorem nostrum insinuat, in cujus Ecclesia unitas fidei sine schismate perseverat.

Faleg interpretatur *divisio*. Cui pater propterea tale nomen imposuit, quod tunc natus est quando per linguas terra divisa est. Propter superbiam enim filiorum Adam, quæ semper inimica est simplicitati atque unitati, divisio linguarum facta est; et propter humilitatem et mansuetudinem Christi et apostolorum ejus linguarum diversitas coadunata est.

Melchisedech interpretatur *rex justus*. Rex, quia postea imperavit Salem; justus pro eo quod discernens sacramenta Legis et Evangelii, non pecudum victimas, sed oblationem panis et calicis in sacrificium obtulit. Hic ergo in oblatione sua regnum Christi vel sacerdotium figuravit, cujus corporis et sanguinis sacramentum, id est oblatio panis ac vini, in toto orbe offertur.

II.

De patriarchis et cæteris ejusdem ætatis hominibus.

Abram primo vocatus *pater videns populum*, propter Israel scilicet tantum, postea appellatus est Abraham, quod transfertur, *pater multarum gentium*, quod erat adhuc per fidem futurum. *Gentium* autem non habetur in nomine, sed subauditur juxta illud : *Erit nomen tuum Abraham, quia patrem multarum gentium posui te* (*Gen.* XVII). Abraham quippe habet triplicem significationem in semetipso. Primam Salvatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum; alteram Patris, quando immolavit unicum Filium; tertiam vero quod figuram gestat sanctorum qui adventum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum enim illud Abrahæ ipsam Jerusalem habuit, ubi pro tempore prophetæ et apostoli habitaverunt, ubi et Dominus primum adveniens a credentibus susceptus, ab incredulis in ligno suspensus est. In tribus autem viris qui venerunt ad illum Domini nostri Jesu Christi pronuntiatur adventus. Cum quo duo angeli comitabantur, quos pleriqne Moysen et Eliam accipiunt : unum, priscæ legislatorem, qui per eamdem legem adventum Domini indicavit; alium, qui in fine mundi venturus esse denuntiatur, et secundum adventum Christi atque ejus Evangelium Judæis prædicaturus. Unde et in monte, dum Dominus fuisset transfiguratus, hi duo Moyses et Elias cum eo ab apostolis visi sunt. Quod vero Abraham tres videns, unum adoravit, Dominum scilicet Salvatorem ostendit, cujus jam adventus est præstolatus : juxta quod et jam Dominus in Evangelio ait : *Abraham quæsivit videre diem meum : vidit et gavisus est* (*Joan.* VIII). Duas autem uxores, quas habuit Abraham, id est, liberam et ancillam, Apostolo docente, duo esse testamenta didicimus, ex quibus duo populi, hoc est, Judæorum et Ecclesiæ nati sunt.

Loth interpretatur *declinans*. Factis enim Sodomorum non consensit, sed eorum illicita carnis incendia declinavit. Ipse igitur Loth frater Abraham, et justus et hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri judicii, meruit salvus evadere, typum figurabat corporis Christi, quod in omnibus sanctis et nunc inter iniquos atque impios gemit, quorum factis non consentit, et a quorum permistione in sæculi fine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni.

Uxor autem Loth eorum tenuit typum, qui per gratiam Dei vocati, postmodum retro respiciunt, et ad ea quæ reliquerant, redire contendunt. De quibus ipse Dominus : *Nemo*, inquit, *ponens manum suam super aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc.* IX). Consequenter ipse legis gestavit personam, de qua infidelitatis opera pariunt, qui etiam carnali intellectu utuntur.

Filiæ ejus duæ Samariam significant Jerusalemque, quæ fornicantur in lege per adulterium illicitæ doctrinæ.

Moab interpretatur *ex patre*, et totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre. Significat autem Moab sapientiam sæcularem, de qua Dominus loquitur per prophetam : *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo* (*Isa.* XXIX). Quæ auctorem sui sensum habet, qui ex Dei conditione generatur. Videtur quidem nasci de patre, quod interpretatur *Moab*; sed quia adulter est et adversarius populi Dei, de incestu et spelunca ac nocte generatur.

Ammon, cujus causa nomen redditur *filius populi mei*, sic derivatur, ut ex patre ipse sit sermo. Ammon enim a quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur *populus meus*. Possumus juxta tropologiam filios Ammon intelligere, qui de Loth in spelunca generati sunt semine, et generati in ebrietate et incestu, omnes hæreticos : de quibus dicit et apostolus Joannes : *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* (*I Joan.* II). Isti in *declinatione* orti sunt : hoc enim

Digitized by Google

Loth in linguam nostram vertitur : quia *omnes simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (*Psal.* XIII).

Sarai interpretatur *princeps mea*, eo quod esset unius tantummodo domus materfamilias. Postea causa nominis immutati, ablata *i* littera, dicitur Sara, id est *princeps*. Omnium quippe gentium futura princeps erat, sicut et Dominus pollicitus fuerat ad Abraham : *Dabo tibi ex Sara filium, et benedicam ei, et erit in gentem magnam, sed et reges populorum erunt ex eo* (*Gen.* XVII).

Agar interpretatur *advena* vel *conversa*. Fuit enim Ægyptia complexui Abrahæ advena, causa generandi data; quæ post contemptum, angelo increpante, conversa est ad Saram. Uxores autem Abraham, Sarai et Agar, secundum Apostolum, duorum testamentorum, ut supra diximus, gestant figuram. Quarum una, hoc est Sarai libera, Ecclesiam significans, genuit populum Christianum, qui secundum carnem non est, sed in libertatem vocatus est : qua libertate liberavit eum Christus. Altera autem, hoc est Agar ancilla mater Ismaelis, qui interpretatur *auditio Dei*, Synagogam exprimit, quæ populum Judæorum in servitutem generans non meruit hæreditatem accipere cum filio liberæ, sed projectus cum matre in deserto istius sæculi oberrat.

Isaac ex risu nomen accepit. Riserat enim pater quando ei promissus est, admirans in gaudio. Risit et mater, quoniam per illos tres viros promissus est, dubitans in gaudio. Ex hac ergo causa nomen accepit. Isaac enim interpretatur *risus*. Quis ergo in Abraham, ut prædictum est, per immolationem filii sui figurabatur, nisi Pater excelsus? Quis in Isaac, nisi Christus? Nam sicut Abraham unicum filium et dilectum Deo victimam obtulit, ita Dominus unigenitum suum pro nobis omnibus tradidit; et sicut Isaac ipse sibi ligna portavit, quibus erat imponendus, ita et Christus in humeris lignum crucis suæ, in quo erat crucifigendus. Duo autem servi illi dimissi, et non perducti ad locum sacrificii, Judæos significabant, qui cum serviliter viverent et carnaliter sapercnt, non intelligebant humilitatem vel passionem Christi. Ideo quia non intelligebant passionem Christi, non pervenerunt ad locum sacrificii; sed illud, quod figuratum est in Isaac, transgestum est ad arietem, quia Christus ovis. Ipse enim filius, ipse aries, agnus : filius, quia natus; aries, quia immolatus. Sed quid est quod vepribus hærebat aries illo cornibus, nisi quod Christus a Judæis spinis est coronatus, et ad extremum in ligno crucis est confixus? De quo scriptum est : *Cornua sunt in manibus ejus* (*Hab.* III). Huic per servum Abrahæ desponsata est Rebecca, quæ interpretatur, *patientia*, sive *quæ multum acceperit :* quia per priscam legem, quam ipse servus designat, prophetarum oraculis Domino nostro Jesu Christo sponsa Ecclesia præparata est, quæ copiosam Spiritus sancti gratiam accipiens, patienter promissa futuræ Ecclesiæ exspectat. Hujus filii fuerunt Esau et Jacob

Esau autem trinomius est, et ex propriis causis varie nuncupatur. Dicitur enim *Esau*, id est *rufus*, ob coctionem scilicet rufæ lentis ita appellatus, cujus edulio primogenita perdidit. Edom autem ob ruborem corporis dictus est, quod Latine *sanguineus* dicitur. *Seir* vero quod fuerit *hispidus* et *pilosus*. Quando enim natus est, totus sicut pellis pilosus erat; atque ideo tribus nominibus appellatur : Esau, id est *rufus;* Edom, id est *sanguineus;* Seir, id est *pilosus*, quia non habuit lenitatem. Hic significat populum Judæorum in Christum et prophetas impia persecutione sanguineum et rufum et pilosum, tegmine peccatorum horribilem.

Jacob autem, qui interpretatur *supplantator*, sive quod in ortu plantatur [plantam] nascentis fratris apprehenderit, sive quod postea fratrem arte deceperit. Unde et Esau dixit : *Juste vocatum est nomen ejus Jacob : supplantavit enim me in altera vice* (*Gen.* XXVII). Iste quidem Israel, *vir videns Deum* dicitur. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine angelum, et oriente lucifero benedictus est. Inde propter visionem Dei *Israel* appellatus est, sicut et ipse ait : *Vidi Dominum, et salva facta est anima mea* (*Gen.* XXXII). Hic autem Christum demonstrat, sive populum gentium, qui Dei Patris benedictione prælatus est priori populo Judæorum. Isti autem duo filii Rebeccæ duos populos, ut diximus, significant, Synagogæ et Ecclesiæ. Et quomodo populus Judæorum tempore major servit minori populo Christianorum, sic quidem et in singulis nobis dici potest quod duæ gentes et duo populi intra nos sint, vitiorum scilicet atque virtutum. Sed iste minor est, ille major. Semper enim plures sunt mali quam boni, et vitia numerosiora sunt virtutibus; sed tamen et in nobis gratia Dei populus populum superat, et major servit minori. Servit etenim caro spiritui, et vitia virtutibus cedunt. Isaac ergo portat imaginem Dei Patris, Rebecca Spiritus sancti, Esau populi prioris et diaboli, Jacob Ecclesiæ et Christi. Senuisse Isaac consummationem orbis ostendit; oculi illius caliginasse, fidem perisse de mundo, et religionis lumen ante eum neglectum esse significat. Quod filius major vocatur, acceptatio legis est Judæorum. Quod escas ejus atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Quod Isaac de majoris filii sui venatione vesci concupiscit, significat quod omnipotens Deus Judaici populi bona operatione pasci desideravit. Sed illo tardante minorem Rebecca supposuit, quia dum Judaicus populus bona opera foris quærit, gentilem populum mater gratia introduxit, ut omnipotens Pater cibum boni operis offerret, et benedictionem majoris fratris acciperet. Qui eosdem cibos ex domesticis animalibus præbuit, quia gentilis populus placere Deo exterioribus sacrificiis non quærens per vocem Prophetæ dicit : *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi?* (*Psal.* LV). Quod idem Jacob manus ac brachia et collum hædinis pellibus

Digitized by Google

texit, hoc est, gentilis populus, dum se peccatorem confiteri non erubescit, carnis in se peccata mactavit. Quod vestimentis majoris fratris induitur, hoc est, quod sacræ Scripturæ præceptis, quæ majori populo data fuerat, in bona operatione vestitus est, et eis minor in domo utitur; quæ major foras exiens intus reliquit, quæ ille Judaicus populus habere non potuit, dum solam in eis litteram attendit. Quod Isaac eumdem filium nescit, quem benedicit, hoc est, quod de gentili populo Dominus per Psalmistam dicit: *Populus, quem non cognovi, serviet mihi* (*Psal.* XVII). Quod præsentem non vidit, et tamen quæ ei in futuro eveniant vidit, significat quod omnipotens Deus per prophetas suos prædicaret gentilitati gratiam prærogandam, quam ei in præsenti per speciem non ostendit, quia tunc eam in errore reliquit; et tamen quia hanc quandoque collecturus erat, per benedictionem gratiam prævidit. Igitur Esau, post benedictionem patris invidiæ stimulis concitatus, necem fratri suo Jacob fraudulenter excogitat. Hoc nimirum et Judaicus populus in Christo præmeditatus, non solum Dominum patibulo crucis tradidit, verum etiam credentes in illo usque ad effusionem sanguinis persecutus est. Jacob autem dolos fugiens fratris, relicta domo patria vel parentibus, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem. Non aliter Christus relictis parentibus secundum carnem, id est, populo Israel et patria, id est Jerosolyma et omnibus regionibus Judææ, abiit in gentes, accipiens inde sibi Ecclesiam, ut impleretur quod dictum est · *Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam: et erit in loco, ubi dictum est, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi* (*Ose.* II). Pergente autem Jacob in Mesopotamiam, venit in locum ubi nunc Bethel vocatur, et posuit sub capite suo lapidem magnum, et dormiens vidit scalam subnixam innitentem cœlo, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Hoc viso evigilavit unxitque lapidem, dicens: *Vere hic domus Dei est et porta cœli* (*Gen.* XXVIII); et his dictis discessit. Somnus iste Jacob mors sive passio est Christi. Lapis ad caput ejus qui nominatim quodammodo lapis dictus est, etiam unctus Christus significatur: *Caput enim viri Christus est* (*I Cor.* XI). Quis enim nescit Christum ab unctione appellatum? Domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethleem. Porta vero cœli, quia ibi in terram descendit, ibi iterum ad cœlum conscendit. Erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala Christus est qui dixit: *Ego sum via* (*Joan.* XIV). Per hanc ascendebant et descendebant angeli: in quibus significati sunt Evangelici prædicatores Christi, ascendentes utique cum ad intelligendam ejus supereminentissimam divinitatem excedunt universam creaturam, ut eum inveniant in principio Verbum Domini, per quem facta sunt omnia; descendentes autem, ut eum inveniant *factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (*Gal.* IV). In illa enim scala a terra usque ad cœlum erecta, id est a carne usque ad spiritum, quia in illo carnales proficiendo, velut ascendendo, spirituales fiunt: ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Ipse est sursum in capite suo, ipse deorsum in corpore suo, id est, Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit: *Ego sum via* (*Joan.* XIV). Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur; et ad ipsum descenditur, ut imbribus suis parvulus nutriatur; et per illum se erigunt, ut eum sublimiter exspectent; per ipsum se etiam humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter annuntient. Nunc autem quid iterum significaverint quatuor uxores Jacob, quarum duæ liberæ, duæ ancillæ fuerunt, est dicendum. Vidimus enim Apostolum in libera et in ancilla quas habebat Abraham, duo Testamenta intelligere; sed ibi in una et una facilius appareret quod dicitur: hic autem duæ sunt et duæ; deinde ibi ancillæ filius exhæredatur; hic vero ancillarum filii simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Unde hic procul dubio aliquid significatur. Quanquam enim duæ liberæ uxores Jacob ad Novum Testamentum, quod in libertate vocati sumus, existimentur pertinere; non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur, una temporalis, in qua laboramus; alia æterna, in qua dilectionem Dei contemplabimur. Lia namque interpretatur *laborans*, Rachel autem *visus*, sive *principium*, sive *verbum*. Actio ergo hujus vitæ, in qua vivimus ex fide, laboriosa est in operibus et incerta; quo exitu perveniat ad utilitatem eorum quibus consulere volumus. Ipsa est Lia, prior uxor Jacob, ac per hoc et infirmis oculis fuisse commemoratur. *Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ* (*Sap.* IX). Spes vero æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel. Unde etiam dicitur: *Bona facie et pulchra specie* (*Gen.* XXIX). Hanc enim amat omnis pie studiosus, et propter hanc servit gratiæ Dei, quia *peccata nostra et si fuerint sicut phœnicium, tanquam nix dealbabuntur* (*Isa.* I). Laban quoque interpretatur *dealbatio*: cui servivit Jacob propter Rachel. Neque enim se quisque convertit sub gratia remissionis peccatorum servire justitiæ, nisi ut quiete vivat in verbo, ex quo videtur principium quod est Deus.

Bala, ancilla Rachel, interpretatur *inveterata*. De veteri quippe vita, carnalibus sensibus dedita, corporeæ cogitantur imagines, etiam cum aliquid de spiritali et incommutabili substantia divinitatis auditur.

Suscipit et Lia de ancilla sua filios amore habendæ numerosioris prolis accensa. Invenimus autem Zelpham, ancillam ejus, interpretari *os dicens*. Quapropter hæc ancilla illos figurat quorum in prædicatione fidei evangelicæ os erat, et cor non erat. De quibus scriptum est: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Isa.* XXIX). De qui-

Digitized by Google

bus Apostolus dicit : *Qui prædicas non furandum*, A tentiæ appetere, sicut scriptum est : *Surgite, postquam furaris* (*Rom.* II). Verumtamen ut etiam per hanc conditionem libera illa uxor Jacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideo Dominus dicit : *Quæ dicunt, facite : quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth.* XXIII). Unde et Apostolus : *Sive*, inquit, *occasione, sive veritate Christus annuntietur : et in hoc gaudeo, sed et gaudebo* (*Phil.* I) : tanquam et ancilla pariente de prole numerosiore lætatur.

Servitus itaque ipsa Jacob septem annorum pro duabus uxoribus hujus vitæ præsentis tempus significat, quia per septem evolvitur; in qua Dominus formam servi accepit, factus obediens paternæ voluntati usque ad mortem. Ille enim pro ovibus servivit; et Dominus noster ait : *Non venit Filius hominis ministrari, sed ministrare* (*Matth.* XX). Ille pavit B oves; et Dominus in Evangelio dicit : *Ego sum pastor bonus* (*Joan.* X). Ille mercedis lucro varium sibi pecus abstulit; Christus diversarum gentium varietatem sibimet congregavit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alveis aquarum opposuit, ut in earum contemplatione multiplicarentur ejus oves; et Dominus noster in aqua baptismatis tria personarum nomina, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, populo fideli proposuit, ut quisquis hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ovis Dei.

Post longam igitur servitutem, quam Jacob apud socerum suum pro uxoribus vel pro mercede sustinuit, præcepit ei Deus ut reverteretur ad patriam suam. Tunc, ignorante socero suo, cum uxoribus suis properavit. Laban autem consecutus est eum in C monte Galaad cum furore, atque idola, quæ Rachel furaverat, apud eum requisivit, nec reperit. Quid ergo sibi hoc ipsum figuraliter velit, videndum. Dum enim Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli typum figurat.

Laban quippe interpretatur *dealbatio*. Dealbatio autem diabolus non inconvenienter accipitur, quia cum sit tenebrosus ex merito, *transfigurat se velut angelum lucis* (*II Cor.* XI). Huic servivit Jacob, id est, ex parte reproborum Judaicus populus, ex cujus carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi. Qui cum furore Jacob sequitur, quia electos quosque, qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Hujus filiam, id est, seu mundi, sive diaboli, D Jacob abstulit, cum Christus sibi Ecclesiam conjunxit. Quam et de domo Patris abstulit, quia ei per Prophetam dicitur : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui* (*Psal.* XLIV). Quid vero in idolis, nisi avaritia designatur? Unde et per Paulum dicitur : *Et avaritia, quæ est idolorum servitus* (*Col.* III). Laban ergo veniens apud Jacob idolum non invenit, quia ostensis mundi thesauris diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit; sed quæ Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit.

Per Rachel quippe, quæ *ovis Dei* dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem, est humilitatem pœni-

quam sederitis (*Psal.* CXXVI). Rachel ergo idola sedendo operuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens vitium terrenæ concupiscentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De hac cooperatione vitiorum per Prophetam dicitur : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal.* XXXI).

Sumpsit autem Jacob lapidem, et constituit eum titulum, etc. Mystice autem inter fideles tam Judæos quam gentes testis est lapis eminens in similitudinem Christi, et acervus lapidum, qui est multitudo credentium. Vir enim, qui cum Jacob luctatus est, typum Christi evidentissime gesserat. Cui tamen ideo prævaluit Jacob, utique volenti, ut mysterium figuraret passionis Domini. Ubi visus est Jacob in Judæorum typo, hoc est, in corporis sui sobole prævaluisse Deo, et quasi cum infirmo, ita cum carne ejus luctamen inire, et invalescere in passione ejus, sicut scriptum est cum dicerent : *Crucifige*. Et tamen Jacob ab eodem angelo benedictionem, quem victor superaverat, impetravit. Cujus nominis impositio utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israel, *videns Deum :* quod erit in fine præmium sanctorum omnium. Tetigit illi porro idem angelus latitudinem femoris, et claudum reddidit; sicque erat unus atque idem Jacob benedictus et claudus : benedictus in his qui in Christum ex eodem populo crediderunt; atque in infidelibus claudus. Nam in femoris nervo valetudo generis et multitudo est. Plures quippe sunt in stirpe, qui degenerantes a fide patrum, et a præceptis sui auctoris deviantes, in errore sui seminis claudicant; de quibus prophetice prædictum est : *Et claudicaverunt a semitis suis* (*Psal.* XVII). Qui tamen populus post tactis sibi viribus non solum claudicat, sed et torpescit, ne ultra jam generare filios possit. Denique quod adjecit idem patriarcha vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narrat fuisse luctatum, id significat quia idem Deus homo erat futurus, qui cum Jacob populo luctaretur.

Dina, quæ transfertur *in causam;* jurgii enim in Sichimis causa exstitit. Hæc quippe, ut mulieres videret extraneæ regionis, egreditur, quando unaquæque mens, sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium evagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit, quia videlicet intentam curis exterioribus diabolus corrumpit. *Et agglutinata est anima ejus cum ea* (*Gen.* XXXIV), quia unitam sibi per iniquitatem respuit; et quia cum mens a culpa resipiscit, afficitur; atque admissum flere conatur, tristem blanditiis falsæ spei delinit. Zelus quem habuerunt filii Jacob in ulciscendo stupro sororis suæ, moraliter commonet pastores fidelium, quatenus habeant curam animarum sibi commissarum, ne violenter aut corporali delicto, aut fornicatione spirituli polluantur; paratique sint ipsi semper, secundum Apostolum, ulcisci omnem inobedientiam resistentem

Digitized by Google

veritati, atque excommunicationis gladio feriant stupratorem, ne pro tanto commisso impunitus evadat.

Ruben, primogenitus Israelis, qui interpretatur *visionis filius*; sic enim quando eum peperit Lia, vocavit nomen ejus Ruben, dicens: *Quia vidit Deus humilitatem meam* (*Gen.* XXIX), populum significat Judæorum, qui Deum quodammodo vidit, hoc est, agnovit per acceptionem legis; sed violavit cubile Dei Patris, quando carnem, quam sibi Christus asciverat, confixit in patibulo crucis. Aliter significat electum populum ex Judæis, cui divina miseratio contulit ut qui Deum negando et crucifigendo æternæ morti seipsum addixerat, compunctus ad prædicationem sanctorum apostolorum, erroris sui pœnitentiam ageret et ex fide viveret.

Simeon interpretatur *auditio*; sic enim dixit Lia, quando peperit eum: *Quia exaudivit me Deus* (*Gen.* XXIX). Hic scribas designat Judæorum, qui acceperunt quidem vocem Dei, præcepta legis sibi tradentem, sed in furore suo occiderunt prophetas, et in dolore suo suffoderunt fixuris clavorum Christum firmissimum murum, in quo credentes stabili robore communiuntur.

Levi, qui interpretatur *additus*, auctor et figura est principum sacerdotum qui Dominum crucifixerunt. Aliter Levi significat chorum apostolicum et universum martyrum exercitum, nec non et martyrum caput; omnique ordini perfectorum ista dicuntur, qui perfectionem charitatis morientes pro Domino impleverunt; et abrenuntiantes omnibus culmen doctrinæ evangelicæ assecuti sunt, tanquam veri Levitæ non habentes partem in terra, sed cum Propheta dicentes: *Dominus pars hæreditatis meæ* (*Psal.* XV). Unde Moyses in benedictione Levi ad Dominum ait: *Perfectio tua et doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, et judicasti ad aquas contradictionis* (*Deut.* XXXIII). *Tentatus* est enim vir iste sanctus, ut Apostolus ait, *per omnia* [*pro*] *similitudine, excepto peccato* (*Heb.* IV). Sed maximam ei tunc diabolus tentationem intulit, cum in ejus necem Judæorum animos tanta obstinatione excitavit, ut omnes una voce dicerent: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth.* XXVII). Aquæ enim contradictionis populi sunt Judæorum, qui inundatione persecutionum contra Christum et sanctos ejus surrexerunt.

Juda *confessio* dicitur, quia quando eum peperit Lia, laudem Domino retulit, dicens: *Nunc super hoc confitebor Domino* (*Gen.* XXIX), id est, gratias ago. Hic significat Christum, qui in cubili sepulcri, quasi leo securus, quodam corporis somno quievit, devictoque mortis imperio, post triduum surrexit; qui contra adversarias potestates in cruce confligens, sanctam Ecclesiam, quam de gentibus universis ad se vitem veram colligens vino sanguinis sui lavavit, cunctis hostibus superiorem fecit.

Isachar, qui interpretatur *merces*. Hoc autem ideo quia mandragoris filii sui Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Unde et dum natus esset, dixit Lia: *Dedit Deus mercedem meam* (*Gen.* XXX). Hunc pater Jacob in benedictione sua *asinum fortem* nuncupavit (*Gen.* XLIX), supponentem humerum suum ad portandum, quia in labore terræ et vehendis ad mare quæ in fluibus suis nascebantur, plurimum laboravit. Significat autem ecclesiam de gentibus, quæ subjecit humerum suum ad crucis onus portandum, et ad implendum mandata Christi, qui dixit: *Jugum enim meum suave, et onus meum leve est* (*Matth.* XI).

Zabulon, qui interpretatur *habitaculum*, propterea quia Lia jam secura de cohabitatione Jacob dixit: *Habitavit vir meus mecum* (*Gen.* XXX). Hic eamdem Ecclesiam significat, quæ secus fluctus hujus vitæ inhabitans, omnes tentationes et turbines sæculi sustinet et in doctoribus suis ad montes virtutum [et] laudes Domino referendas convocat populos omnium gentium.

Nephtalim quoque interpretatur *convertit me*, vel *dilatavit me*, vel *certe implicuit me*. De conversione sive comparatione causa nominis ejus est. Unde et dicit Rachel, cum eum peperisset ancilla ejus Lia [Bala]: *Comparavit me Deus cum sorore mea, et invalui* (*Gen.* XXX). Cui dixit pater in benedictione sua: *Nephtalim cervus emissus, dans eloquia pulchritudinis* (*Gen.* XLIX). Sive, Nephtalim *ager irriguus*. Utrumque enim significat Hebræum verbum *aila*. Significat autem quod aquæ calidæ in ipsa nascuntur tribu; sive quod super lacum Genesar fluento Jordanis esset irriguus. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem, quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum et eloquia pulchritudinis prophetari. Cervus autem emissus temporaneas fruges et velocitatem terræ uberioris ostendit; sed melius, si ad doctrinam Salvatoris cuncta referimus, quod ibi vel maxime docuerit Salvator: quod in Evangelio quoque scriptum est. Aliter autem exprimit omnes sanctos prædicatores, qui instar cervorum transilientes, ad superna se erigunt, cunctisque credentibus doctrinæ eloquia conferunt.

Dan interpretatur *judicium*. Bala enim eum cum peperisset, dixit Rachel domina ejus: *Judicavit me Dominus, et exaudiens dedit mihi filium*: causam nominis expressit. Hic juxta prophetiam Jacob, *coluber in via, cerastes in semita* esse dicitur (*Gen.* XLIX). Dicunt quidam Antichristum per hæc verba prædici de ista tribu futurum, pro eo quod hoc loco Dan et coluber asseritur et mordens; et unde inter tribus Israel primus Dan ad aquilonem castrametatus est, significans illum qui se in lateribus aquilonis sedere dicit; et de quo figuraliter propheta dicit: *A Dan auditus est fremitus equorum* (*Jer.* VIII). Qui non solum *coluber*, sed etiam *cerastes* vocatur. *Cerata* enim Græce cornua dicuntur. Serpens ille cornutus esse perhibetur, per quem digne Antichristus asseritur qui contra vitam fidelium cum morsu pesti-

Digitized by Google

feræ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorem esse quam viam? Fit ergo coluber in via, quod in præsentis vitæ latitudine eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur; sed mordet, quod eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit itaque iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese inter angusta itinera præcepti cœlestis constringere videt, non solum nequitia callida persuasionis impetit, verum etiam terrore potestatis perimit in persecutionis angore. Post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. In quo loco equi nomine hunc mundum insinuat, quod per elationem suam in cursu labentium temporum spumat; et quod Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, Cerastes iste equi angulas mordere perhibetur. Ungulam quippe equi mordere, est extrema sæculi feriendo contingere, ut cadat ascensor ejus retro : quia quisquis in iniquitatibus dignitate mundi extollitur, retro cadere dicitur. Dicit enim Moyses in benedictione : *Dan catulus leonis fluit largiter de Basan* (*Deut.* XXXIII). Leo enim per fortitudinem Christi figuram gerit; e contrario vero per ferocitatem significat diabolum. Antichristus ergo filius est ferocis diaboli. Hic largiter fluit de Basan, quia plenus est confusione. Basan enim interpretatur *confusio*, sive *pinguedo*, vel *bruchus*. Pinguedo enim nimietatem significat suæ avaritiæ atque luxuriæ. Bruchi autem similitudinem habet in hoc, quod sicut bruchus herbæ, ita ipse virtutum devastat formositatem.

Gad ab *eventu* seu *procinctu* vocatus est. Quando enim peperit eum Zelpha, dixit domina ejus Lia : *Infortunata*, idem quod dicitur, *in procinctu* vel *eventu*. Dicit enim de illo in benedictione pater Jacob : *Gad accinctus præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum* (*Gen.* XLIX). Totum autem illud est, quod ante Ruben et dimidiam tribum Manasse ad filios quos trans Jordanem in possessione diviserat, post quatuordecim annos revertens, prælium adversum eos gentium vicinarum grande reperit, et victis hostibus fortiter dimicaret [dimicavit]. Lege librum Jesu Nave et Paralipomenon. De quo Moyses ait : *Benedictus in latitudine Gad : quasi leo requievit, cepitque brachium et verticem; et vidit principatum suum, quod in parte sua repositus doctor esset; qui fuit cum principibus populi, et fecit justitias Domini, et judicium suum Israel* (*Deut.* XXXIII). In benedictione Gad videtur Moyses prædicere secundum historiam, potentiam virorum fortium vel judicum, qui de illa tribu fuerunt : sicut fuit Jephte inter cæteros judices valde clarus et nobilis actu. Secundum allegorias vero Gad interpretatur *accinctus*, figuram Domini Jesu Christi, qui adversus nequitias spirituales pugnaturus, in infirmitate carnis nostræ virtute divinitatis suæ præcinctus apparuit; qui in latitudine benedictus est, cum non solum ex Judæis, sed ex omnibus etiam nationibus amplissimum a Patre toto orbe regnum accepit, impleto quod Propheta prædixerat : *Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum et horribile in gentibus* (*Malach.* I). Quia vero per humilitatem passionis ad tantam excrevit gloriam celsitudinis, apte de ejus morte subjungitur : *Quasi leo requievit : cepitque brachium et verticem*, etc. (*Deut.* XXXIII). In requietione enim leonis, potestas exprimitur ipsius Salvatoris, qui brachio fortitudinis suæ potestates mundanas religioni suæ inclinavit. Subjectis quippe sibi regnis et gentibus universis principatus ejus potentia claruit. Ipse enim apostolis, principibus scilicet populi Dei, toto orbe Evangelium prædicantibus adjutor et cooperator ubique fuit, dicente evangelista : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis* (*Marc.* XVI).

Aser, qui interpretatur *beatus;* quia dum eum peperisset Zelpha, dixit Lia : *Beata ego, et beatificant me mulieres* (*Gen.* XXX). Hic demonstrat Dominum Jesum Christum, cujus panis pinguis est in ore credentium, quia et delicias præbet regibus, hoc est, corporis sui et sanguinis sacramenta dat sanctis, qui rite reges dicuntur, quoniam bene semetipsos vel sibi subditos regunt. Hic secundum prophetiam Moysi est benedictus in filiis, et placens fratribus suis, cum credentes in eum et per ejus gratiam renascentes universum orbem in similitudine replevérunt; et fratribus, hoc est, apostolis et sanctis gratiam suæ dilectionis ita tribuit, ut legis cæremonias spernerent, et suscepta evangelica veritate gauderent et exsultarent, *quoniam digni habiti sunt pro nomine ejus contumeliam pati* (*Act.* V), cunctisque fidelibus prædicarent, dicentes: *Omne gaudium existimate, cum in tentationes varias incideritis* (*Jac.* I). Unde autem tanta in eis sit abundantia charitatis Christi, exponitur figurate, dum subditur : *Tinguit in oleo pedem suum* (*Deut.* XXXIII). Ascendens quippe in cœlum caput nostrum Dominus Christus chorum apostolicum, cujus consona prædicatione universum mundum erat peragraturus, quasi pedem in terra adhuc consistentem oleo Spiritus sancti copiosissime unxit; ex quo concepta virtute nullo labore deficeret, sed immarcescibilis semper gaudii alacritate polleret, cui etiam incorruptibilis calciamenti præstitit munimentum, de quo sequitur : *Ferrum et æs calciamentum ejus.* Cujus dies juventutis ita fiunt, ut senectutis; quia corpus ejus, quod est Ecclesia, in primordio fidei floruit virtutibus, sapientia viguit, miraculis coruscavit. Sic et in fine sæculi in electis perseverat vigor fidei, et ardor charitatis usque in finem. Hic rectissimus est ascensor cœli, quia super omnes virtutes cœlestes et potestates angelicas post resurrectionem suam ascendit et sedet ad dexteram Patris (*Eph.* I). *Magnificentia ejus discurrunt nubes* (*Deut.* XXXIII). Doctores videlicet et prædicatores Evangelii in toto orbe disseminant verbum Dei. *Cujus sunt brachia sempiterna* (*Ibid.*) : quia cunctis hostibus victoria ejus fit perpetua. *Qui ejiciet a facie sua inimicum diabolum, et dicit : Contere,*

Digitized by Google

quando novissima inimica destruetur mors, et electi omnes immortalitate et incorruptione vestiti triumphantes in regnum intrabunt æternum.

Joseph ab eo quod sibi aliud additamentum optaverat mater, vocavit *augmentum*. Hunc Pharao *Sephaneth* appellavit, quod Hebraice *absconditorum repertorem* sonat, pro eo quod obscura somnia revelavit, eique sterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomen ab Ægyptio ponitur, ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergo Sephaneth Ægyptio sermone *Salvator mundi*, eo quod orbem terræ ab imminente famis excidio liberaret. Quod autem Joseph a fratribus venditus in Ægypto sublimatur, Redemptorem nostrum significat a populo Judæorum in manibus persequentium traditum, et nunc in gentibus exaltatum. Cui pater in benedictione sua ait: *Filius accrescens et decorus aspectu. Filiæ discurrerunt super murum, sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, inviderunique illi, habentes jacula*, etc. (*Gen.* XLIX). Hæc prophetia post passionem Domini paternæ vocis imaginem prætulit, quia redeuntem in cœlum post victoriam Christi Pater alloquitur, dicens: *Filius accrescens Joseph*. Filius accrescens utique in gentibus, quia cum ob incredulitatem Synagogæ populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit. Quod et David cecinit, dicens: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ* (*Psal.* XXI). *Filius accrescens et decorus aspectu.* Omnes enim superat illius pulchritudo, juxta quod de ipso in psalmis canitur: *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV). *Filiæ discurrerunt super murum*, id est ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum. Hæ super soliditatem fidei, quasi super murum, amore pulchritudinis Christi accensæ discurrerunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, et osculo charitatis illi copulentur atque adhæreant. Sed objurgati sunt eum, quando falsis testimoniis calumniantes sanctum Deum opprimere Synagogæ populi cogitaverunt. *Inviderunt illi habentes jacula.* Neque enim quisquam in Joseph conjecit sagittas, vel aliquod vulneris telum, sed hoc specialiter evenit in Christum. *Sedet in forti arcus ejus.* Christus enim arcum suum et arma posuit in Deo, qui fortis est propugnator. Cujus virtute concidetur omnis nequitia perfidorum. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus*, quibus fratres eum vinctum ad Pilatum duxerunt, vel quibus eum suspensum in ligno crucifixerunt. *Rescissa sunt enim per manum omnipotentis Jacob*, hoc est, per manum omnipotentis Dei Jacob, ex cujus femore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis et firmitas credentium in Israel. *Deus patris tui erit adjutor tuus.* Quis adjuvit Filium, nisi solus Deus Pater, qui dixit: *Jacob puer meus, suscipiat eum anima mea; et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum.* Universa enim subjecit ei, cœlestia per benedictionem cœli, et terrena per benedictionem abyssi jacentis deorsum, ut omnibus angelis et hominibus dominaretur. *Benedictionibus uberum*, id est, sive duorum testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratur; sive benedictionibus uberum Mariæ, quæ vere benedicta erant, quia iisdem sancta virgo de se potum lactis Domino immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio ait: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* (*Luc.* XI). *Benedictionibus uberum et vulvæ.* Etiam hic benedicitur et vulva ejusdem matris; illa utique virginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit. De qua per prophetam Jeremiam dicitur: *Priusquam te formarem in utero, novi te; et antequam exires de vulva, sanctificavi te* (*Jerem.* I). *Benedictiones patris tui confortatæ sunt in te benedictionibus patrum tuorum.* Benedictiones, inquit, Patris tui cœlestis, quæ datæ sunt tibi, a summo cœli et abyssi confortatæ sunt, id est, prævaluerunt benedictionibus patrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum patriarcharum convaluit benedictio omnipotentis Patris in Filio, ita ut ei nullus sanctorum æquetur. *Donec veniret desiderium collium æternorum.* Colles isti sancti sunt, qui Christi adventum prophetantes magno desiderio incarnationem ejus exspectaverunt. De quibus Dominus dicit: *Quia multi justi et prophetæ cupierunt videre quæ videtis* (*Luc.* X). Hi ergo sancti dicti sunt, colles propter excellentiam sanctitatis. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. *Fiant in capite Joseph.* Omnes benedictiones istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit. *Et super verticem Nazaræi*, de quo scriptum est: *Quoniam Nazaræus vocabitur* (*Matth.* II), id est, sanctus Dei. *Inter fratres suos*, quia ipse est caput omnium eminens, universorum videlicet sanctorum; quos etiam et fratres vocat in psalmis.

Benjamin, qui interpretatur *filius dexteræ*, quod est virtutis. Nam mater ejus moriens vocaverat nomen ejus *Benoni*, id est *filius doloris mei*; pater autem hoc mutavit, *filium dexteræ* nominans. Benjamin autem Pauli apostoli imaginem prætulit, quia et minimus apostolorum fuit, et de tribu ejus ascendit. Iste est lupus rapax, mane persecutor diripiens, vespere doctor pascens. Quod autem dixit Moyses in benedictione Benjamin: *Amantissimus Domini habitabit confidenter; in eo quasi in thalamo tota die morabitur, et inter humeros illius requiescet* (*Deut.* XXXIII), videtur quidem secundum historiam tangere, quod Benjamin a patriarcha simul et propheta spiritu Dei pleno videlicet patre suo Jacob amaretur; et quod per dispensationem Dei locus ille, in quo cultus maxime futurus erat, tribui eidem decerneretur, hoc est Jerusalem, ubi templum et altare Dei construebatur; atque ideo subjungitur: *Quasi in thalamo tota die morabitur*, quia Jerusalem fuit eo tempore locus, quem elegit Dominus, ut esset nomen ejus ibi. Allegorice autem Dominus noster Jesus Christus ipse amantissimus est Dei Patris, de quo dixit: *Hic est*

Digitized by Google

Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth.* III). Hic in virtute Patris permanet, quia in dextera virtutis sedet, et regnavit [regnat] in excelsis. Sed et de humilitate ejus intelligi potest, quia in eo divinitas habitat confidenter, quam sibi conjunxit in unitate personæ. Quod autem *in thalamo morabitur, et inter humeros illius requiescet*, significat quod in utero Virginis cœlesti sponso conjuncta est Ecclesia, quæ in fortudine potentiæ Christi, et in operibus ejus maximam fiduciam ac requiem mentis habet.

Manasses dictus est ab eo quod sit pater ejus oblitus laborum suorum. Ita Hebraice vocatur *oblivio*; gestat autem figuram prioris populi.

Ephraim, qui interpretatur *frugifer*, sive *augmentum*; eo quod auxerit eum Deus. Hic autem gentium significat populum, qui per benedictionem patriarchæ præpositus est majori populo Judæorum.

Thamar interpretatur *amaritudo pro viris mortuis*. Eadem et *commutans*; mutavit enim se in habitum meretricis, quando cum socero suo concubuit.

Phares interpretatur *divisio*, ab eo quod diviserit membranula secundarum; divisoris inde, id est Phares, sortitus est nomen. Unde et Pharisæi, qui se quasi justos a populo separabant, divisi appellabantur.

Zara, frater ejus, in cujus manu coccinum, interpretatur *oriens*; sive quia primus apparuit, sive quod plurimi ex eo justi nati sunt, ut in libro Paralipomenon continetur. Thamar habitum mutat, mutat et nomen: et fit de Synagoga Ecclesia. Sed in ea prorsus nomen amaritudinis manet; non illius amaritudinis, in qua Domino ministravit, sed illius in qua Petrus amare flevit. Nam et Judas Latine *confessio* est. Confessioni ergo amaritudo misceatur, ut vera pœnitentia præsignetur: hac pœnitentia fecundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. *Oportebat enim Christum pati et resurgere tertia die; et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes incipientibus ab Hierusalem* (*Luc.* XXIV). Nam et ipse habitus meretricis confessio peccatorum est. Typum quippe Ecclesiæ gerit Thamar ex gentibus evocatæ, sedens cum hoc habitu ad portam Enan vel Enachin, quod interpretatur *fons*. Cucurrit enim velut cervus ad fontes aquarum pervenire ad semen Abrahæ. Illo enim non cognoscente feratur (*sic*), quia de illo prædictum est: *Populus quem non cognovi, serviet mihi* (*Psal.* XVII). Accepit in occultu annulum et monile et virgam (*Gen.* XXXVIII), quia vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur. *Quos enim prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, illos et justificavit; et quos justificavit, illos et glorificavit* (*Rom.* VIII). Sed hæc, ut dixi, in occulto, ubi fit et conceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem hædus promissus tanquam meretrici (*Gen.* XXXVIII). Hædus exprobratio, peccati per eumdem Odollamitem, tanquam increpantem et dicentem: *Generatio viperarum* (*Matth.* III). Sed non eam invenit peccati exprobratio, quam mutavit confessionis amaritudo. Post vero jam publicis signis annuli et monilis, et virgæ, vicit temere judicantes Judæos, quorum jam personam ipse Judas gestabat; qui hodieque dicunt, non hunc populum esse Christi, nec habere nos semen Abrahæ. Sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis justificationisque et glorificationis, erubescunt sine dubio et confunduntur, et nos magis quam se justificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusatur enim a Judæis quasi adulteratrix legis; sed ostendit virgam signum passionis, et monile legis legitimæ, et annulum pignus immortalitatis. Quod autem Scriptura dicit parientem Thamar et duos in utero geminos habentem, quorum scilicet primus, qui dicitur Zara, misit manum suam, et obstetrix ligavit coccinum; et dehinc illo manum intrinsecus retrahente posterior, qui Phares vocatur, porrexit manum, et nascendo processit: figuraliter congruit quod extenderit Israel in legis opera manum suam, et eam prophetarum et ipsius Salvatoris pollutam cruore contraxerit; postea vero prior aperit populus, gentium scilicet, ut futuri essent novissimi qui erant primi, et primi futuri essent qui erant novissimi.

Job autem, ut quidam suspicantur, in libro Geneseos Jobab nominatur, et de stirpe Esau generatione quarta natus creditur. E contra Hebræi asserunt eum de Nachor stirpe esse generatum. Nam Eliphaz, qui unus de tribus amicis Job esse legitur, in libro Hebraicarum Quæstionum scriptum reperi, quod ipse fuerit filius Esau ex Ada uxore sua. In Latinum quoque vertitur Job, *dolens*. Et recte dolens, propter percussionem carnis et passiones dolorum; calamitates enim suas nominis etymologia figuravit. Hic ergo in factis dictisque suis personam exprimit Redemptoris, de quo scriptum est: *Ipse dolores nostros tulit et ægrotationes portavit* (*Isa.* LIII).

Uxor quippe ipsius Job, quæ eum ad maledicendum provocavit, pravitatem carnalium designat.

Tres vero amici illius typum tenent hæreticorum, qui sub specie consulendi studium gerunt se ducendi.

Eliud vero, qui contra eum superbe locutus est, doctorem superbum et arrogantem demonstrat, qui durius increpatione sua fidelium intra sanctam Ecclesiam arguit et increpat turbam.

Digitized by Google

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De aliis quibusdam viris sive feminis, quorum nomina in Veteri Testamento scripta leguntur.

Pharao nomen est non hominis, sed honoris, sicut apud nos *Augusti* appellantur reges, cum propriis nominibus censeantur. Exprimitur autem in Latinum Pharao, *denegans eum*, utique Deum, sive *dissipans*, seu *discooperiens*, scilicet populum Dei, cujus fuit afflictor. Hic ergo figuram diaboli habuit, qui in hujus sæculi captivitate populum Dei perdere et terrenis vitiorum operibus prægravare tentavit. Cujus eunuchus Putiphar, qui interpretatur *os inclinans ad discendum*, emit Joseph, vendentibus fratribus suis. Sic et castus in disciplinis evangelicus populus pretio fidei emit Christum, vendentibus eum Judæis proximis sanguinis sui. Qui merito *os inclinans ad discendum* dicitur, quia subdit se doctoribus ad discendam sapientiam divinam. Pharao ergo somnium vidit, quod interpretatus est Joseph, quia mysterium incarnationis Dominicæ, quod ignorabat diabolus, Christus gentibus manifestavit. Nam septem anni ubertatis, qui in septem spicis plenis, seu in septem vaccis pinguibus ostendebantur, septem charismatum spiritalium dona, quibus ubertas fidei larga pietate redundat, significabant. At contra septem steriles et tenues famem veritatis et justitiæ novissimis temporibus figurabant. Joseph autem, qui typum induerat Christi, currum meruit et præconiavit ante eum, et constituit illum Pharao super universam terram Ægypti : et Dominus noster postquam est distractus a Juda, ut Joseph a fratribus, et de infernorum carcere resurrexit, ascendit currum regni cœlestis : de quo scriptum est : *Currus Dei decem millia* (*Psal.* XCVII); et accepit potestatem a Patre prædicandi et judicandi, sicut apostolus Paulus ait : *Et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum* (*Phil.* II). Accepit quoque et annulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur frontibus et cordibus. Per signum crucis figura æterni regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, sancta carne bysso candidiore, et stola immortalitatis. Accepit quoque torquem auream, id est, intellectum bonum. Præco ante eum præcedit, id est, aut Joannes Baptista, qui iter ejus præcedens præconiabat dicens : *Parate viam Domino* (*Matth.* III). Habebit et alium præconem, tubam angeli, quia *ipse veniet in tuba angeli* (*I Thess.* IV). Dixit quoque rex ad Joseph : *Ego sum Pharao. Absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omni terra Ægypti. Vertitque nomen illius, et vocavit eum lingua Ægyptiaca salvatorem mundi* (*Gen.* XLI). Quid manifestius de Christo, quando sub figura Joseph Salvator ostenditur, non tantum unius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi?

A Filia Pharaonis, quæ expositum Moysen ad ripam fluminis collegit (*Exod.* II), Ecclesia gentium est, quæ Christum ad flumen salutaris lavacri reperit.

Jamnes interpretatur *marinus*, sive *ubi est signum*. Coram enim signis Moysi cessit, et defecit signum ejus. Unde et dixerunt magi : *Hic digitus Dei est* (*Exod.* VIII).

Mambres interpretatur *mare pelliceum*, sive *mare in capite*.

Moyses interpretatur *sumptus ex aqua*. Invenit eum ad ripam fluminis expositum filia Pharaonis. Quem colligens adoptavit sibi, vocavitque nomen ejus Moyses, eo quod de aqua sumpsit eum. Hic typum Christi gestavit; qui populum Dei a jugo diabolicæ servitutis eripuit, et ipsum diabolum in æterna B pœna damnavit. Qui decem plagis percussit Ægyptum, et decem præceptis erudivit populum Dei in deserto; quia Christus in mandatis Evangelii, quibus in deserto istius mundi nutrit credentes, arguit ac damnat incredulos. Hic virga percutiens petram fontem viventis aquam produxit : sic et Christus per passionem crucis mortem degustans, sanguinem et aquam de latere suo produxit, quibus duobus sacramentis sancta induitur Ecclesia. Moyses populum per desertum duxit, sed tamen ultra Jordanem in terram repromissionis non introduxit : quia Vetus Testamentum licet futuram in cœlis patriam in scriptis suis promiserit, tamen non, nisi per Jesu Christi ducatum, aditum regni cœlestis ullus adeptus est. Hic quoque per fluenta baptismatis populum suum C in terram Ecclesiæ introducens, vitæ æternæ electis suis dedit promissionem, et terrigenas fecit esse cœlicolas. Accepit ergo Moyses unam de septem filiabus Raguel, qui interpretatur *pastio Dei*, sive *amicus ejus Deus*, nomine Sephoram, quæ interpretatur *pulchritudo*, sive *placens*. Quæ genuit ei filium, quem vocavit Gersan, quod interpretatur *advena*. Peperit et alterum, qui vocatus est Eliezer, et interpretatur *Deus meus adjutor*, cum Redemptor de gentili populo Ecclesiam septiformem spiritali conjugio sibi copulavit, quæ licet munere sancti Spiritus septiformis sit, tamen una est in fide catholica : de qua in Cantico canticorum dicit : *Una est columba mea electa genitrici suæ* (*Cant.* VI). Hæc unum genuit filium, qui vocatur *advena*, et alterum qui vocatur *Dei* D *adjutorium*. Quæ nomina bene conveniunt populo Christiano ex circumcisione et præputio convocato. Advenæ enim sunt, quia in incolatu istius mundi a cœlesti patria modo peregrinantur; sed tamen Dei adjutorio nunquam carebunt.

Aaron *mons fortitudinis* interpretatur; propter quod thuribulum accipiens in medio superstitum et interemptorum obviam stetit; et ruinam mortis, quasi quidam mons fortis, exclusit. Hic sacerdotio suo Christi exprimit sacerdotium, quia sicut ille

Digitized by Google

cruore victimarum populum expiabat, ita et Christus sacrificio sanguinis sui peccata diluit mundi. Nam virga Aaron abscissa refloruit ac fructus protulit : sic et arbor crucis Christi æternæ viriditatis et fructum vitæ perpetuæ per passionem Christi universo protulit mundo, demonstravitque Christi sacerdotium perpetuo esse mansurum, et credentibus in eum esse proficuum.

Maria soror Aaron Synagogæ speciem prætulit.

Uxor Moysi Æthiopissa figuravit Ecclesiam ex gentilibus Christo conjunctam, cujus ob causam zelo Synagoga obtrectans adversus Christum illico contagione lepræ perfunditur.

Eleazar interpretatur *Deus meus adjutor*, sive *Dei adjutorium*. Hic typum tenet sanctorum doctorum, qui verbo et exemplo sanctam adjuvant Ecclesiam; quorum unus ait : *Dei sumus adjutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis* (*I Cor.* III).

Amalec, qui interpretatur *populus lambens*, sive *fingens cum exercitu suo*. Qui humanam semper desiderat perditionem, et per doli machinationem populum Dei decipere gestit, diabolum significat. Hic obvius Dei populo resistens, ad signum crucis evincitur.

Seon quoque rex Amorrhæorum, qui in Latinum *tentatio* vertitur *oculorum*, eumdem diabolum significat, qui mendacio fallendi se velut angelum transfiguravit.

Og rex Basan, qui interpretatur *conclusio*. Hic intercludere molitur difficultate vitiorum viam fidei nostræ, ne pateat nobis transitus ad regnum promissum vitæ æternæ.

Septuaginta viri seniores, super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta generationum linguas in hoc mundo diffusas ostendit, ex quibus multi credentes gratiam Spiritus sancti acceperunt.

Dathan et Abiron, et cæteri qui se a Moyse et Aaron segregantes, sacrificium usurpare conati sunt, hæreticorum pravitatem designant, perniciemque eorum qui se a sacerdotibus Christi et societate Ecclesiæ dividunt, et sacrificia profana accipiunt.

Balaam qui interpretatur *vanus populus*, et cadens apertos habuit oculos, typum eorum tenuit, qui per fidem cognitionem Dei habent, sed obscurati operibus corruunt.

Phinees *ori parcens* intrepretatur. Transfixit cum pugione Zambri cum scorto Madianitide; id est, Domini furorem placavit, ut parceret. Nam iste Phinees, qui Zambri et scortum in adulterio conversantes taliter interemit, figuram tenuit sanctorum doctorum qui Judæos et hæreticos spiritali mucrone verbi Dei in amplexu falsæ doctrinæ et concubitu interfecerunt.

Zambri interpretatur *stella lacescens* vel *amaricans*. Proprie enim nomen ab amaritudine figuratum, quod peccando amaricaverit populum.

Ille quoque, qui sabbato ligna collegit, significat cum quem cum peccato judicii dies invenerit, unde æterni sabbati requiem non merctur accipere

A Duodecim exploratores scribarum ac Pharisæorum imaginem tenuerunt, qui Israeliticum populum averterunt, ne confiderent gratiam divinæ repromissionis adipisci posse per Christum.

Duo portitores, qui de terra repromissionis botrum in ligno humeris gestaverunt, duorum populorum significationem expresserunt. Quorum prior Judaicus gradiens adversus Christum dat terga; posterior Christianus eum, post quem vehit, inspicit et sequitur Christum.

Josue enim, qui interpretatur *salvator*, ipse in figuram Christi populum a deserto salvavit, et in terram repromissionis induxit. Iste Jesus mittit duos exploratores ad Jericho urbem, qui suscipiuntur a meretrice Raab. Jesus ille dux populi in semetipso
B Dominum Christum et vocabulo ostendit et facto. Jericho autem civitas mundus est, ad quem Dominus Christus ad perscrutandos mores hominum duo testamenta direxit. Nam in eo ut credentium fidem aut rebellium pervicaciam plenius comprobaret, ante adventum judicii sui, quasi exploratores duos, Legem et Evangelium destinavit. Raab vero, quæ interpretatur *latitudo*, vel *fames*, sive *impetus*, typum tenet Ecclesiæ, quæ de extraneis atque alienis gentibus congregata est; quæ antea vivens in desideriis carnis fornicabatur in idolis. De qualibus ait Dominus ad Judæos, quod præcederent in regno cœlorum. Hæc igitur testamenta Domini sola suscipit, et ea fideliter conservat; inimicis omnino non tradit, ipsa periclitari optans, dummodo illæsa ac salva
C servaret. Hæc casurum mundum, sicut illa civitatem firmiter credidit. Hæc pro se ac suorum salute omnium pactum cum testamentis Domini fecit; hæc in domo sua coccum, id est, signum sanguinis posuit; extra hanc si quis fuerit inventus, ruinam sæculi atque incendium mundi nulla ratione vitabit.

Achan, qui de Jericho anathemate concupivit, significat nequam Christianum, qui post perceptam fidem sæculares mores vel mundi illecebras appetit.

Caleb vero, qui interpretatur *quasi cor*, aut *canis*, significat doctorem catholicum sapientem corde et fortem ac strenuum in exercitio virtutum. Iste deposcit sibi a Josue permitti facultatem ut congrediatur cum dialecticis sæculi, cum his qui pro veris
D falsa confirmant, ut eos confutet et superet, et subvertat omnia quæ illis falsis assertionibus construxerunt. Ideo denique videns alacritatem ejus Jesus, benedixit, inquit, eum scilicet, quod talia deposcat et audiat. Sed et tu si vis dare operam studiis, et legem prudenter meditari, et effici cordatus in lege Dei, potes istas magnificas et munitas urbes, id est, assertiones subvertere falsitatis, ut et tu merearis benedici ab Jesu, et accipere Hebron. Interpretatur autem Hebron *conjunctio*, vel *conjugium*. Per quod fortasse potest illud ostendi, quod spelunca duplex comparata ab Abraham patriarcha in ea est, in qua patrum reliquiæ jacent, id est, Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca, Jacob cum Lia. Ipse ergo in memoriis patrum hæreditatem capit prudens et sapiens

Digitized by Google

Caleb; ipsi Jesus Enachitarum gentium metropolim tribuit Hebron, et efficitur ei sors usque in hodiernum diem.

Othoniel, qui interpretatur *tempus ejus Deus*, vel *responsio Dei*. Iste significat rectores ecclesiarum ac judices, quibus per Spiritus sancti gratiam judicium non solum rerum gestarum datum est, sed et animarum. Nam scriptum est de ipso Othoniel : *Et factus est spiritus Domini super eum, et judicavit Israel, et exiit ad bellum, et tradidit Dominus in manus ejus Chusar Sathon regem*. Quare hoc? quia spiritus Domini in eo, et confortata est manus ejus super Chusar Sathon. Et hæc dicit : *Quia quievit terra sub eo judice quadraginta annis* (*Jud.* v). Vides quam larga est divina clementia. Octo annis filii Israel servierunt pro multorum delictis; quadraginta annis pro unius justitia in pace perdurant.

Adonibezec, qui interpretatur *dominus fulminis*, significat diabolum, de quo Apostolus ait : *Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis* (*II Cor.* xi). Tota autem ejus potentia atque potestas vanitas est. Quem filii Juda, hoc est, filii *confessionis*, ac filii Simeon, id est, filii *exauditionis* debellant, cum fideles quique scuto fidei atque armis virtutum contra eum dimicant; comprehendentesque eum, cædunt summitates manuum ac pedum ejus, cum primordia male operationis atque pravi exempli abscidere viriliter contendunt, quatenus malignæ fraudis efficaciam repentinæ deceptionis non inveniant, cum vigor illi nocendi spiritali dimicatione aufertur.

Eglon ergo rex Moabitarum, qui interpretatur *rotatus*, vel *orbitas*, typum tenet diaboli, qui fatigat populum Dei, et propter peccata sua sub servitute constituit. Hunc Aod judex, qui interpretatur *gloriosus*, et est ambidexter habens gladium ancipitem, interfecit. Sic doctor catholicus rotantem diabolum in argumentis philosophorum sermone evangelico atque prophetico concludit, et exstinguit omnem pravi dogmatis et crassæ intelligentiæ sensum, qui se extollit et erigit adversum spiritalem scientiam Christi. Possunt et angeli salutares in Othonielis vel Jacob specie designari, quia, sicut sæpe ostendimus, non solum a contrariis virtutibus impugnamur, sed et divinæ bonæque virtutes ad auxilium nostrum mittuntur a Domino. Mittit etiam nobis Dominus virtutem suam cœlestem, per quam liberemur a jugo servitutis diabolicæ, quæ ducit ad perditionem, quæ virtus omnia pro nobis agat, dextera et prospera : et revocet nos ad illam veram viam, qui dicit : *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* xiv), Jesum Christum, Dominum nostrum.

Samgar, qui interpretatur *nomen advenæ*, sive *ibi colonus*, et qui sexcentos viros de Philisthiim vomere percussit, et defendit Israel, ipse significat doctores ex gentibus, qui colunt agrum Dominicum, et non semper gladio districti examinis contra adversarios utuntur, sed aliquando agresti et simplici commonitione de animis auditorum vitia et peccata propellunt. Namque senarius numerus, qui multiplicatus pervenit in sexcentos, mundi hujus figuram tenet, qui in sex diebus dicitur consummatus. Sexcentos ergo in aratro dicitur percussisse ille cui per crucem Christi crucifixus est mundus.

Debora, quæ interpretatur *apis*, significat prophetiæ suavitatem, et cœlestis doctrinæ dulcedinem. Hæc habitabat sub palma inter Rama et Bethel. Rama interpretatur *excelsa*, Bethel *domus Dei*. Sub palma sedem habet prophetia, quia *justus ut palma florebit* (*Psal.* xci), inter excelsa videlicet et domum Dei; quia nihil vile habet prophetia, nec docet nos quæ sunt super terram quærere, sed quæ in cœlis sunt et in excelsis. Hæc ergo primo vocavit ad se Barach, qui interpretatur *coruscatio*. Coruscatio vero quæ habet quidem lucem, sed non permanentem; ad modicum enim temporis resplendet, et desinit. Unde Barach mihi videtur formam gerere prioris populi, qui primo omnium per prophetiam vocatus est, et legis splendore coruscavit, sed non permansit. Cum ergo dixisset Debora et Barach, id est, prophetia, ad priorem populum : *Tibi præcepit Dominus Deus Israel : et tu ascende in montem Thabor, et accipe decem millia viros*, et reliqua quæ scripta sunt (*Judic.* iv); quid respondit Barach ex persona populi ad prophetiam, audiamus. *Non*, inquit, *ascendam, nisi et tu ascenderis mecum, quia nescio diem in qua misit Dominus angelum suum mecum*. De excusatione quidem verum est, sed de repromissione falsum est. Quod enim ascenderint in montem Dei, certum est; quod autem pollicentur se ascensuros esse cum prophetia, falsum est. Non enim secuti sunt prophetiam, ut crederent ei, de quo omnis prophetia præscripta est, Christo. Propterea ergo dicit ad eum Debora : *Ibo tecum; verumtamen scito, quia non erit primatus tuus in via hac qua incedis, sed in manu mulieris tradet Dominus Sisaram*. Evidenter ostendit quia non erit apud illum populum primatus, nec permanebit apud eum victoriæ palma, sed in manus mulieris, cui nomen Jael, tradetur Sisarà. Jael quoque interpretatur *ascensio*, et significat Ecclesiam, qua ascenditur in cœlum; cui traditur Sisara, qui interpretatur *visio equi*, hoc est, diabolus superbus et incentor carnalium vitiorum. Quod autem Jael ligno tempora Sisaræ transfodit, Ecclesiæ triumphum expressit, quæ vexillo crucis diaboli imperium interfecit.

Gedeon interpretatur *experimentum iniquitatis eorum*. Frequentibus enim documentis informatus est, quasi præsagio contra hostes futuram victoriam expediret : ex quo futuro experimento etymologiam nominis sumpsit. Gedeon ergo iste, qui cum trecentis perrexit ad prælium, typum Christi gestavit, qui in signo crucis de mundo victoriam reportavit. Trecentorum enim numerus Tau littera continetur, quæ speciem crucis ostendit.

Abimelech interpretatur *pater meus rex*. Videtur ergo Gedeon Christi imaginem habuisse; septuaginta vero filii septuaginta linguæ vel nationes; qui credentes per secundam regenerationem filii Dei esse

Digitized by Google

meruerunt. Abimelech vero filius ancillæ typum Antichristi portasse intelligitur, qui congregatis perditis nationibus regnum sibi improbe usurpabit, omnesque sanctos vi et persecutione, omnique crudelitate trucidabit. Jonathan vero junior figura sanctorum fuit. Sicut enim Jonathan per fugam recessit, et reliqui interfecti sunt fratres, sic nemo evadere poterit persecutionem Antichristi, nisi qui per fugam recesserit, et in montem benedictionis ascenderit. Hic est mons, quem sancti circumdabunt, quem et sanctus Moyses in benedictionibus, sicut jam superius dictum est, in Deuteronomio posuit.

Thola, qui interpretatur *vermiculum*, vel *coccinum*, significat eos qui geminæ charitatis ardore accensi bene ducatum populi Christiani gerunt.

Jair, qui interpretatur *illuminans*, hic significat Redemptorem nostrum, qui dux et rex est populi Christiani. Quod bene ipsa demonstrant nomina. Jair enim interpretatur *illuminans*, et Galaad *acervus testimonii*. Illuminans bene dicitur Dominus noster, de quo scriptum est in Evangelio : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I); et ad quem in psalmis Propheta ait : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis* (*Psal.* LXXV). Hic ergo ex Galaad est, quia ex Scripturis sacris ejus notitia percipitur : quem qui ibi corde credulo quærit, sine dubio invenit.

Jephte qui interpretatur *aperiens*, vel *apertum est*. Hic post victoriam filiam immolavit, Redemptoris ostendens figuram, qui a facie fratrum suorum, id est, Judæorum abscedens, in gentibus principatum accepit; qui omnia humanæ salutis sacramenta tanquam juratus explevit, et quasi filiam, ita carnem propriam pro salute Israel Domino obtulit. Jurasse Patri unigenitum legimus psalmo dicente : *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob* (*Psal.* CXXXI); scilicet ut sacramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret.

Samson interpretatur *sol eorum*, vel *solis fortitudo*. Fuit enim virtute clarus, et liberavit Israel de hostibus : Salvatoris nostri mortem et victoriam figuravit, sive quia de faucibus diaboli gentes quasi favum ab ore præcepti leonis abstraxit, sive quia post mortem plures lucratur, plurimosque moriens quam vivus exstinxit.

Dalila, quæ interpretatur *paupercula*, vel *situla*, et Samson verticem decalvavit, Synagogam significat, quæ Christum in loco Calvariæ crucifixit.

Booz, qui interpretatur *in fortitudine*, sive *in quo robur*, Christum verum Ecclesiæ sponsum expressit.

Ruth interpretatur *festinans*. Alienigena enim erat ex gentili populo; quæ, relicta patria, festinavit transilire in terram Israel, dicens socrui suæ : *Quocunque perrexeris pergam* (*Ruth.* I). Hæc alienigena, quæ Israelitico viro nupsit, Ecclesiam ad Christum venientem ostendit.

Anna *gratia ejus* interpretatur. Quæ dum prius esset sterilis natura, postremo Dei gratia fecundata est. Hæc quæ fuit sterilis, et postmodum fecunda effecta est, Ecclesiæ Christi typum tenet, quæ prius in gentibus erat sterilis, nunc largiter pollet per universam terram prole innumerosæ fecunditatis.

Heli interpretatur *Deus meus*. Hic sacerdos reprobatus abjectionem sacerdotii veteris testamenti præfiguravit; quia licet illud a Deo per Moysen secundum tempus ordinatum fuisset, tamen non permansit, quia aliud melius futurum erat ut in æternum permaneret : Domini videlicet nostri Jesu Christi, de quo scriptum est : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX).

Ophni, *discalciatus*, filius enim Heli fuit, electus in ministerium sacerdotii; cujus amissionem suo expressit vocabulo. Apostolus enim ait : *Calciati pedes in præparatione Evangelii pacis* (*Eph.* VI). Et Propheta : *Quam speciosi pedes, qui annuntiant pacem!* (*Isai.* LII.) Iste ergo discalceatus interpretatur, ut ejus nomine veteris testamenti sacerdotium a veteri populo significaretur ablatum.

Phinees super Ophni *os mutum* interpretatur; quo significatur sacerdotii veteris et doctrinæ silentium. Hi ergo sacerdotes, qui capta ex gentibus arca perempti sunt, signant posteritatem sacerdotii prioris fuisse exstinctam, et legis testamentum esse translatum ad cultum gentium.

Samuel interpretatur *nomen ejus Deus*. Hic reprobato Heli in ministerio sacerdotali successit. Novi sacerdotii successionem abjecto veteri sacerdotio prænuntiavit.

Isai, qui interpretatur *insulæ sacrificium*, vel *incensum*, populum significat priorem, qui per mare Rubrum per Moysen translatus, sacrificium secundum legem Deo exhibuit in deserto. De quo secundum carnem natus est David noster, Dominus videlicet Jesus Christus, qui est Rex regum et Dominus dominantium.

Saul *petitio* interpretatur. Notum est enim quod Hebræorum populus eum sibi regem peteret et accepit, non secundum Deum, sed secundum suam voluntatem. Hic rex Judaici populi insinuat reprobationem, sive ejusdem populi æmulationem, qui David, id est, Christum injusto judicio conatus est perdere.

David interpretatur *fortis manu*, utique quia fortissimus in præliis fuit, ipse et *desiderabilis* in stirpe scilicet sua, de qua prædixerat propheta : *Veniet desideratus cunctis gentibus* (*Agg.* II). Hic Salvatoris nostri expressit imaginem, sive quod in sectatione Judæorum injustam persecutionem sustinuit, sive quod manu fortis fortem vicit diabolum atque alligavit, ejusque spolia in toto orbe distribuit.

Goliath designat diabolum; cujus superbiam Christi prostravit humilitas.

Jonathan interpretatur *columbæ donum*. Significat eos, qui per gratiam Spiritus sancti veræ fidei donum et devotionem erga David nostrum percipiunt.

Urias interpretatur *lux mea Dei est*. Significat diabolum, qui se per fictionem in angelum lucis transtulit. Cujus conjugio prius erat copulata Eccle

Digitized by Google

sia, quam Christus concupivit lavantem, id est, semetipsam a sordibus sæculi per lavacri undam purificantem.

Absalon *patris pax* interpretatur per antiphrasim, eo quod bellum adversus patrem gessisset, sive quod in ipso bello David pacatum fuisse legitur filio, adeo ut etiam magno cum dolore exstinctum plangeret. Hic typum tenet Judæorum vel Judæ proditoris qui seditionem levaverunt contra verum David, invidentes ei, et principatui ejus insidias molientes.

Salomon tribus nominibus fuisse perhibetur. Primum vocabulum ejus *Salomon*, id est *pacificus*, eo quod in regno ejus pax fuerit. Secundum nomen est *Idida*, eo quod fuerit dilectus et amabilis Domino. Tertium *Coeleth*, quod Græce appellatur *ecclesiastes*, Latine *concionator*, quod ad populum loqueretur. Hæc ergo Christi prænuntiant figuram, qui ædificavit domum Domino in cœlesti Hierusalem, non de lignis et lapidibus, sed de sanctis hominibus. Ad cujus sapientiam audiendam regina venit Æthiopiæ, hoc est, Ecclesia de gentibus. Hæc ergo ad pacificum nostrum et amabilem Domino, de quo Pater ait : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* III), ut audiret sapientiam ejus, venit de ultimis terræ finibus, et audito eo, visisque ministeriis ejus, in laudem ipsius prorupit dicens : *Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui placuisti, et posuit te super thronum Israel : eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, et constituit te regem, ut faceres judicium et justitiam*, etc. (*III Reg.* X).

Roboam interpretatur *latitudo populi*, et ipsum per antiphrasin, eo quod decem tribubus ab eo separatis, duæ tantum ei relictæ sint. Hic ergo Roboam filius Salomonis et Jeroboam servus, sub quibus Israel in duas partes divisus est, designant dissensionem illam in Domini adventu factam, in qua pars credentium ex Judæis regnat cum Christo, qui David genere ortus ; pars vero secuta est Antichristum, cujus cultui nefandæ servitutis errore constricti sunt. Aliter autem Roboam significat malos rectores in Ecclesia, qui terrenis cupiditatibus dediti negligunt curam habere subditorum, et delectantur in multitudine sibi obsequentium nec tamen condignam habent sollicitudinem sibi commissorum.

Jeroboam interpretatur *judicatio*, sive *causa populi*, vel, ut quidam aiunt, *divisio*, eo quod in regno ejus divisus sit populus Israel, et præcisus a regno stirpis David ; divisionis enim populi causa iste exstitit. Significat hæreticos, qui dissensionem amant, et unitatem fidei catholicæ hæresibus scindunt, ac sic cultui malignorum spirituum sibi [se] obsequentes tradunt. Interpretatur autem Jeroboam *dijudicans populum*. Nam hæretici dijudicare populum videntur, cum erroris sui sequacem faciunt.

Abia, qui interpretatur *pater Dominus*, vel *pater fuit*, typum tenet scribarum et Pharisæorum, qui videbantur regere Judaicum populum, sed paternitatem ac dignitatem nominis sui perdiderunt. Cum traditionibus suis violaverunt legem : sic Abia, capta Bethel, idola Israeli in scandalum reservavit, ut Hebræi asserunt, et ideo percussus a Domino mortuus est.

Asa, qui interpretatur *tollens*, sive *sustollens*, hic in principio regni sui restauravit cultum divinum, *et fecit quod bonum et beneplacitum erat in conspectu Domini, subvertitque altaria idolorum, et confregit simulacra* (*III Reg.* XV). Unde gratiam Domini promeruit, ita ut pugnans contra Æthiopes victoriam caperet, et eos usque ad internecionem cæderet, quia Domino pro eo pugnante et exercitum ejus adjuvante contriti sunt ; sed postea in deterius relabens, cum auxilium Assyriorum contra Basa regem Israel quæsisset ; et Anani prophetam ad se a Domino missum, ut eum inde corriperet, et in vincula misisset, graviter inde Dominum offendit. Unde juste sibi Deo retribuente incidit in languorem gravissimum, et pedum dolorem vehementissimum : in quo et obiit. Nec et [in] infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum artem confidens delusus est. Is itaque eos figurat typice, qui bono inchoant initio, sed malo finiunt termino ; qui post abdicationem idololatriæ, et spretam servitutem dæmoniorum, percepta gratia baptismatis et chrismatis sacri unctione, statim in primordio suæ vitæ pietatis arripiunt opera ; sed fortiore ætate, ac juxta præsentis vitæ terminum, quando virtutibus operam dare debuerant, ad vitia rebellabuntur [relabuntur], et in pravis delectantur actibus.

Josaphat, qui interpretatur *Deus judicium*. Hic ergo rex typum præfert populi credentium de gentibus, qui ad Redemptorem nostrum, relicto parentum errore, convenit ; sacro baptismate ablutus, et sancti chrismatis unctione linitus, a Christo Christianum nomen et regiam dignitatem accepit : cui Petrus apostolus in Epistola sua ait : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis* (*I Petr.* II). Quod nominis ipsius interpretatio bene confirmat. Interpretatur autem juxta quosdam Josaphat *Domini dos*, sive *qui est dotatus*. Ecclesia gentium ergo pretio sanguinis Christi comparata, et Spiritus sancti pignore dotata, consortium sponsi cœlestis et societatem regni promeruit. Cui factæ sunt infinitæ divitiæ, sive in conventu diversarum nationum ad fidem, seu in acquisitione variarum virtutum, et multa gloria spiritalis sapientiæ.

Achab autem impius, qui in Samaria regnabat, hæresiarchas exprimit, qui perditorum turbam per errorum devia ducunt, et in perpetuum mortis præcipitium mergunt. Quod autem Josaphat affinitate conjunctus est Achab, descenditque ad eum in Samariam, contra hostes præbens ei auxilium, illos figuraliter demonstrat qui de catholicis ad hæreticorum amicitiam se inclinant ; qui licet a rectæ fidei

Digitized by Google

tramite non recedant, tamen errantium societatem atque communionem perfecte non devitant. Quod nullo modo sine culpa esse poterit, maxime cum Paulus ait apostolus hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devitandum (*Tit.* III).

Joram, qui interpretatur *quis est excelsus*, et de religioso patre Josaphat genitus ad perfidiam declinavit, et fornicari fecit filios Juda, imitatus fornicationem domus Achab, eos potest significare qui catholica fide imbuti, ac Christiano baptismate regenerati, Ecclesiæ instituebantur sacramentis ; sed relinquentes fidei veritatem, errores sequuntur hæreticorum, et non solum ipsi a tramite sani dogmatis exorbitant, imo alios secum per errorum devia ducere certant. Unde illos Elias, hoc est, sermo propheticus redarguit, quia omnis divinorum librorum sanctio tales reprehendit, ac merito suæ perversitatis gravissimis testationibus increpat.

Achazias, qui interpretatur *apprehendens Dominum*, significat scribas et Pharisæos doctores legis veteris, qui tenentes Scripturam, legem Domini non tamen servaverunt. Idcirco Jehu quem Dominus per Elisæum prophetam ad exstirpandam domum Achab et sacerdotes Baal interficiendos misit, percussit Joram regem Israel, et Achaziam regem Juda, et Jezabel impiissimam reginam de palatio in Jezrael præcipitare fecit. Jehu enim typice designare potest gentium principatum, quem Dominus ac Redemptor noster destinavit, ut in sacrilega civitate, quæ prophetas et ipsum Dominum prophetarum occidit, et apostolos ejus persecuta est, judicia exerceret, et eam ultione justa perimeret, atque sacerdotium vanum, quod post Christi adventum inaniter habuerat, destrueret, templumque subverteret, nec non et impiam synagogam quæ sanguinem sanctorum semper sitiebat, de regni culmine præcipitaret, ac rectores ipsius interficeret.

Athalia igitur hæc, quæ semen David exstinguere moliebatur et regiam stirpem delere, bene impietatem exprimit Synagogæ, quæ per nequitiam mentis seminis David, hoc est Christi, insidiatrix erat, et odium contra eum semper in corde gerebat, quia aliquando regnare videbatur, cum legis cæremonias temporaliter observabat. Interpretatur Athalia *temporalis Domini*. Sed Josabeth strenuitate, quæ interpretatur *saturitas Domini*, id est Ecclesiæ, in qua veræ sunt deliciæ, servatur Joas, qui interpretatur *memoria Domini*, Christus videlicet, in quo memoria est nominis Domini, ne per credulitatem sævientis hostis interimatur in cordibus electorum, magisque nutriatur in domo Joiadæ pontificis, qui *dilectus Domini* interpretatur. De quo Patris vox ait : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* III). Cujus domus sancta Ecclesia est, ubi in fide electorum manens quotidie facit augmentum corporis sui, donec tempore judicii sceptrum regni et potentiam adversus eos extollat qui deprimere cogitabant, et interfectricem sanctorum æternis deputaverit pœnis.

Amasias, qui interpretatur *populum tollens*, significat malos rectores, qui populum Dei noxio errore sive pravis exemplis suis tollunt a vera religione, et inducunt in errorem atque pravam conversationem ; qui videlicet, sicut Amasias, simulant in aliquibus bonos se esse, sed tamen non sunt, quia perfectum cor non habent in cultu Dei, sed nutantes atque vacillantes semper instabiles fiunt, et magis diabolo quam Deo servire probantur.

Ozias, qui interpretatur *fortitudo Domini*, dionymus erat ; quia qui in Paralipomenon Ozias, idem in libro Regum Azarias nominatur. Ozias interpretatur *virtus Domini*, et Azarias *auxilium Domini*. Et recte virtus Domini vel auxilium Domini vocatur, quia quandiu recta egit, divina ope adjutus, plurima commisit feliciter bella, et ubique de hostibus triumphavit. Sed postquam per superbiam illicita tentabat, lepra percussus, et nominis et honoris simul fuscavit dignitatem. Hic rex, qui ob meritum scelerum suorum in fronte contagio lepræ perfunditur, regnum indicat Judæorum, qui dedecus et maculas perfidiæ in fronte gerunt, ubi signum crucis portare noluerunt.

Joathan, qui interpretatur *consummatus* vel *perfectus*, secutus est pulchram etymologiam nominis. Fecit enim rectum in conspectu Domini, et portam templi ædificavit excelsam. Juxta mysticum sensum, quem melius rex iste Joathan, cujus vita et opera laudantur, indicat, quam Redemptorem nostrum, de quo Psalmista ait : *Quoniam magnus Dominus et laudabilis nimis et terribilis est super omnes deos* (*Psal.* XCV). Cujus persecutionem nomen ipsum Joathan exprimit. Interpretatur enim *consummatus*, sive *perfectus*. Et de Domino Salvatore Paulus ad Hebræos scribens ait : *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his, quæ passus est, obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ* (*Heb.* V). Ipse ædificavit portam domus Domini excelsam, quia per ipsum introitus patet fidelibus regni cœlestis : *Ego sum*, inquit, *ostium : per me si quis ingredietur, salvabitur* (*Joan.* X). Et recte hæc excelsa porta vocatur, quia de hac eadem Psalmista ait : *Excelsus super omnes gentes est Dominus, super cœlos gloria ejus* (*Psal.* CXII). Dicuntur et sancti doctores portæ, quia per eorum prædicationem vitæ discimus introitum ; sicut et portæ inferi dicuntur hæretici, qui contra Ecclesiam super petram ædificatam, ipsius Domini attestatione prævalere non possunt.

Achas interpretatur *apprehendens*. Denique Achas qui ex justo patre editus in perfidiam et scelus idololatriæ delapsus est, significat hæreticos, qui ex catholicis patribus sacramento fidei imbuti sunt, sed ad apostasiam declinantes cultum divinum simulacris errorum suorum præbere non timent ; qui fructum uteri sui, hoc est, effectum pravæ meditationis in igne zeli dæmoniis immolant ; quia sicut Achas, spoliata domo Domini et domo regum et principum, dedit regi Assyriorum munera, et tamen

Digitized by Google

nihil ei profuit, ita isti aurum sagacis ingenii et argentum eloquentiæ conflant in cultum idolorum, ut intereant. Ægyptum invocant et Assyrios adeunt, cum a potestatibus istius mundi protegi quærunt; sed in transitu eorum capti atque occisi sunt, quia *maledictus est homo qui confidit in hominem, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus* (*Jerem.* XVII).

Ezechias interpretatur *apprehendens Dominum*, vel *fortitudo Domini*; et non tantum per se suosque opus Dei strenue gessit, imo per nuntios ad simile studium alios provocavit, typum gerit Domini Salvatoris, *in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et est caput omnis principatus et potestatis* (*Col.* II); *Dominus fortis et potens in prælio* (*Psal.* XXIII). Hic transgressiones patrum, et omnes prævaricationes, quæ fuerunt sub lege, sanguine suo diluit, et cultum pietatis in Ecclesia plene instauravit. Ipse legatos suos ad convocandas gentes ad fidem, hoc est, primum prophetas, deinde apostolos misit, non solum de Judæa, sed et de aliis nationibus, plurimos ad catholicam fidem, et ad veram religionem post prædicationem Evangelii sui conduxit. Quod autem Ezechiæ pro bono opere adjiciuntur quindecim anni, significat omnes sanctos quibus ob sequendam vitam æternam quinque libri legis Moysi cum decem verbis Decalogi dati sunt, ut per complementum legis et præceptorum regni cœlestis plenitudinem consequantur.

Manasses autem, qui interpretatur *obliviosus* (per multa enim scelera et sacrilegia reliquerat et oblitus fuerat Deum), exemplar est veraciter pœnitentium et in Domini misericordiam confitentium. Docet enim nos quod post commissa scelera nullus debet de Dei misericordia desperare, sed magis per pœnitentiam congruam spem habere veniæ, si eam rite perfecerit.

Ammon interpretatur *fidelis* vel *honestus*. Quod magis de eo per antiphrasin dictum intelligi potest, quam secundum veritatem, quia cum idololatra esset, quomodo fidelis esse potuit? Typum enim ipse tenet hæreticorum, qui licet fingant se esse bonos et Dei cultores, tamen errantes, et in errorem mittentes, magis diabolo quam Deo servire comprobantur.

Josias rex, qui interpretatur *ubi est incensum Domini* (hæc enim est propria etymologia nominis ejus), eo quod Deo incensum sacræ orationis et bonorum operum sacrificium offerens, simulacra quæ fecerunt anteriores reges combussit, et celebravit Pascha legitimum, et de templo Domini idola multa depulit. Significat enim in hoc Christum, qui passionem suscepit, atque omnia exsecrabilia gentium de templis corporis nostri dejiciens, igne virtutis suæ exusta comminuit, atque in hujus sæculi torrentem projecit.

Joachas, qui interpretatur *retentus*, significat pravos rectores, quos populus terræ, carnales videlicet terrenæ cupiditati dediti, secundum mores suos consentientes vitiis suis personas eligunt; quos Pharao in Reblatha vinxit, et in Ægyptum duxit, cum diabolus per multitudinem adulatorum enervans decipit corda prælatorum. Reblatha enim, *multitudo* interpretatur; sicque in spiritali Ægypto vinctos catenis in peccatorum tenebrosum mergit abyssum.

Joachim idem est qui et Eliachin. Nam Joachim interpretatur *ubi est præparatio*, et Eliachin, *Dei resurrectio*. Significat deviantes pastores fidelium, qui sunt scientia apparati atque ornati, et potestate sublimati; sed magis per hæc dona diabolo servire probantur quam Deo, et variis vitiis subduntur. Sciendum autem, quod cum semel quis cuilibet se manciparit vitio, non uno sed multis dominis obnoxius erit. Unde Joachim, quem Pharao ante censum sibi dare coegit, nunc Nabuchodonosor, rex Babylonis, sibi tribus annis servire compellit. Quid est ergo aliud regis Babylonis servum esse, quam persuasionis delectatione atque consensu antiquo hosti subditum fore, et in cogitando, loquendo atque in agendo, totum vitiis deditum quasi libere ab eo possideri?

Joachim sive Jechonias, qui cum matre ductus est in Babylonem simul et thesauro templi Domini, significat lapsum atque ruinam pastorum atque rectorum Ecclesiæ, qui veri Nabuchodonosor, hoc est, diaboli arte delusi, in confusionem abducuntur errorum atque vitiorum, et qui per Domini gratiam ac studium bonum alios sermone doctrinæ et bonis exemplis ad veram religionem suscitare debuerant, ipsi variis vitiis trucidati, morte absorpti sunt peccatorum. Hoc enim nomen Joachim, qui *resuscitans*, vel *qui est consurgens*, interpretatur, significat. Cum quo simul pretiosissima vasa Domini in captivitatem asportabantur, quia illi qui in regni culmine excellebant, vel morum honestate fulgebant, malorum depravati exemplis simul cum ipsis in prædam cessere diaboli.

Sedecias, qui interpretatur *justus Domini*. Hujus oculos in Reblatha rex Babylonis evulsit. Reblatha vertitur in Latinum *multa hæc*, ideoque significabat eos, qui in hujus mundi malitia actione involvuntur, atque a diabolo captivati, intelligentiæ oculos perdunt.

Jeroboam, qui interpretatur *dijudicans populum*, et decem tribus a domo David et a templo Dei separans ad idololatriam perduxit, significat hæreticos, qui dissensionem amant, et unitatem fidei catholicæ hæresibus scindunt, ac sic cultui malignorum spirituum sibi obsequentes tradunt.

Achab, qui interpretatur *frater patris*, et rex fuit injustus, et iniquam habuit uxorem, significat persecutores Christianorum, et maxime Judæorum populum synagogæ cohabitatorem, qui persecutus est prophetas et sanctos Dei, qui ad eum missi sunt indicare voluntatem Dei, et docere præcepta ipsius legis: de quo etiam Christus carnem assumere dignatus est. Concupivit ergo Achab vineam Naboth, qui

Digitized by Google

interpretatur *perspicuus*, sive *confessio* : Jezrahelitæ, hoc est, *honestatis Dei*, sive *seminis Dei*, Domini videlicet nostri Jesu Christi, veri Filii Dei, cujus vinea plebs est Israelitica. De qua Isaias ait : *Vinea Domini Sabaoth domus Israel est* (*Isa.* v). Ut fecisset in eam hortum olerum, hoc est, ut ubi vinum gratiæ spiritalis germinare debuit, ibi fragilia quæque dogmata per Pharisaicam superstitionem transplantaret. Sed Naboth hanc vineam dare nolenti, id est, Christo Pharisæorum superstitionibus non consentienti, impia uxor Jezabel, hoc est, Synagoga Judæorum, machinata est mortem. Interpretatur enim Jezabel *cohabitatrix*, sive *fluxus vanus* : quod bene convenit Synagogæ, quæ habitare videbatur in domo Domini, sed per varia desideria vanitatis defluebat. Misit ergo Jezabel litteras ad majores natu et ad optimates qui erant in civitate, ut, subintroductis falsis testibus, testimonium falsum contra Naboth ponerent quod benedixisset Deum et regem, et sic eductum de civitate lapidarent, ut moreretur, cum Synagoga per pontifices, scribas et Pharisæos meditata est mortem Christi. Hic ergo Achab, veros prophetas Dei spernens, falsos prophetas audivit, et sic delusus a diabolo, gladio hostis interiit. Sic et populus Judæorum spernendo doctores Evangelii, et sequendo præcursores Antichristi, necnon et ipsum caput iniquorum, in mortem corruet sempiternam.

Ochosias, qui interpretatur *apprehendens Deum*, filius erat Achab, et persequebatur prophetas Dei, et maxime Eliam, significat populum Judæorum, et maxime principes Synagogæ, qui peccatis et vitiis dediti, et veritatem a se repellebant, imo persequebantur. Unde legitur in Evangelio quod *miserunt principes et Pharisæi ministros, ut apprehenderent Jesum*. Domus ergo Ochoziæ Synagoga est Judæorum, quæ legalibus præceptis quasi cancellis cœnaculi undique circumdata erat ; sed sicut Ochozias per cancellos, quibus tueri debuit, ruens ægritudinem nimiam incurrit, ita et populus Judæorum, legis custodiam excedens, in languorem desperabilem peccatorum cecidit, ubi quia divina præsidia dereliquit, salutis remedia invenire non meruit.

Nabuchodonosor, qui interpretatur *prophetia lagunculæ augustæ*, sive *prophetans istius modi signum*, pro somnio scilicet futurorum, quod vidisse narratur et Daniel interpretatus est; sive *sessio in agnitione angustiæ*, pro his qui in captivitatem ab eo ducti sunt : typum tenet diaboli, qui hæreticorum plebem erroris captivitate devictam ab Hierusalem, hoc est, ab Ecclesia in Babyloniam, id est, ignorantiæ confusionem abduxit.

Princeps coquorum, qui muros Hierusalem subvertit, hoc significat, quia omnes qui ventris desiderio serviunt, virtutes animæ destruunt.

Jesus, sacerdos magnus, figuram gerebat Christi, per quem ex peregrinatione sæculi hujus ad cœlestem Hierusalem nobis fuisse regressus ostenditur.

Zorobabel apud Hebræos ex tribus integris nominibus traditur esse compositus. *Zo*, iste ; *ro*, magister ; *babel* proprie Babylonem consonat : et efficitur nomen *Zorobabel*, hoc est, *iste magister de Babylone*. In Babylone enim ortus est, ubi princeps gentis Judææ exstitit.

Judith interpretatur *laudans* vel *confitens*.

Esther interpretatur *absconsa*. Hæ quoque mulieres, quæ typum gestant Ecclesiæ, hostes fidei puniunt, ac populum ab interitu eruunt.

Susanna interpretatur *lilia* vel *gratia ejus*. Hæc figuravit Ecclesiam, quam falsitate Judæi quasi adulteram accusant.

Tobias priscæ legis imaginem tenet; cujus oculos Judaici passeres obcæcant, dum eos luminis sacramentum male intelligentes obcæcant.

Tobias filius ejus Domini nostri Jesu Christi imaginem habuit, qui velut absconditam et obcæcatam figuram caligine legis, claritate suæ virtutis illuminat.

Machabæi septem, qui sub Antiocho acerbissima perpessi tormenta gloriosissime coronati sunt, significant Ecclesiam septiformem, quæ ab inimicis Christi multam martyrum stragem pertulit, et gloriæ cœlestis coronam accepit.

CAPUT II.

De prophetis.

Quos gentilitas *vates* appellat, hos nostri *prophetas* vocant : quasi *præfatores*, quod porro fantur, et de futuris vera prædicunt. Qui autem a nobis *prophetæ*, in Veteri Testamento *videntes* appellabantur : quia videbant ea quæ cæteri non videbant, et præspiciebant ea quæ in ministerio [mysterio] abscondita erant. Hinc est quod scriptum est in Samuele : *Eamus ad videntem* (*I Reg.* IX). Hinc Isaias : *Vidi*, inquit, *Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum* (*Isai.* VI). Ezechieli aperti sunt cœli, et vidit visiones Dei. Quorumdam autem prophetarum etymologiæ nominum annotandæ sunt. Vocabula enim eorum satis ostendunt, quid in futuris factis dictisque suis pronuntiassent.

Elias interpretatur *Dominus Deus*. Ex futuri igitur præsagio sic vocatus. Nam cum altercaretur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, invocato nomine Domini, *descendit ignis de cœlo super holocaustum. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam et ait : Dominus ipse est Deus* (*III Reg.* XVIII). Ex hac igitur causa tale prius nomen accepit, pro eo quod per eum postea cognoverit populus Dominum Deum. Idem et *fortis Dominus* interpretatur, vel propter quod interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quod Achab adversitatem toleravit. Hic Christum demonstrat, quia sicut hic igneo curru ad superna sublatus est, ita Christus carnem suam, in qua natus est et passus et resurrexit, assumpsit in cœlum.

Vidua, ad quam mittitur Elias pascendus, Ecclesia est, ad quam per fidem venisse Christus legitur. Cujus farinæ vel farina et oleum benedicitur et non defecit, id est, gratia Christi corporis, et unctio chri-

Digitized by Google

smatis, quæ toto mundo quotidie impenditur et nunquam minuitur.

Septem millia virorum, de quibus dictum est Eliæ qui non curvaverunt genu ante Baal, significant numerum sanctorum qui, Spiritu septiformis gratiæ impleti, diabolo renuntiaverunt.

Elisæus *Domini salus* interpretatur. Vocabulum autem et idem ex futuri præsagio suscepit. Denique et multas virtutes fecit, et famem pellens populum a morte salvavit. Hic eumdem Redemptorem Dominum figuravit, qui de montis altitudine, id est, cœlorum descendens sublimitate, humiliavit seipsum a forma Dei usque ad formam hominis, ac mortuis membris sua membra composuit, et nostræ mortalitati sui corporis medicinam aptavit.

Pueri qui insultantes Elisæo, clamabant: *Ascende, calve, ascende, calve* (*IV Reg.* II), et invasi a bestiis perierunt, indicant populum Judaicum, qui puerili stultitia irriserunt Christum in loco Calvariæ crucifixum; et capti a duobus ursis, hoc est Tito et Vespasiano, interierunt.

Puer Elisæi, qui cum baculo ad resuscitandum mulieris est filium missus, typum priscæ legis ostendit: quæ generi humano transmissa nihil præstitit, nisi quod in virga solam austeritatem servitutis monstravit. Sunamitis filius mortuus humani generis figuram tenet, super quem Christus oscitans Spiritum septiformis gratiæ spiritaliter aspirat, per quem a morte peccator reviviscat.

Naaman Syrus significat ex gentibus populum congregatum, maculis delictorum pollutum, atque a Christo per sacramenta baptismatis purificatum.

Isaias interpretatur *salus Domini*, et merito. Salvatorem enim universarum gentium, ejusque sacramenta amplius quam cæteri prædicat. Hic quoque formam evangelistarum et apostolorum expressit, qui universa sacramenta Christi non quasi per figuram, sed velut præsentia, prædicavit.

Jeremias interpretatur *excelsus Domini*, pro eo quod dictum est ei: *Constitui te super gentes et regna* (*Jer.* I). Hic autem in verbo et passionibus suis mortem et passionem figuravit Domini Salvatoris.

Ezechiel interpretatur *fortitudo Dei*. Hic quoque imaginem Christi gestavit, qui positum in hac terrena peregrinatione populum salutaribus præceptis instigat.

Daniel interpretatur *judicium Dei*, sive quod in presbyterorum judicio sententiam divinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberavit, sive quod visiones et somnia, quibus per singula quædam ænigmata futura monstrabantur, sagaci mente discernens aperuit. Hic *desideriorum vir* appellatus est (*Deut.* IX), quia panem desiderii non manducavit, et vinum concupiscentiæ non bibit. Idem vitam cælibem tenuit [tenendo] similitudinem habuit continentiæ eorum qui sunt in otio sancto, et non terrenis rerum copiis abutuntur.

Osee interpretatur *salvator*, aut *salvans*. Dum enim iram Dei in populum Israel ob crimen idololatriæ prophetasset, domui Judæ salutem prænuntiavit. Propter quod Ezechias rex Juda, sublatis idolis, quos [quæ] præcedentes reges consecraverant, templum Domini purgasse ac purificasse demonstratur. Hic Christi demonstravit figuram, qui ex fornicatione gentium assumpsit in corpore suo Ecclesiam.

Joel interpretatur *Dominus Deus*, sive *incipiens Deo*, vel *fuit Dei*. Hoc enim ejus vocabulum resonat etymologia incerta. Hic indicat typice eos qui per fidei ostium divinæ scientiæ incipiunt cognoscere sacramentum.

Amos interpretatur *populus avulsus*. Prophetia enim ejus ad populum fuit Israel, qui jam avulsus erat a Domino, et aureis vitulis servivit, sive avulsus a regno stirpis David. Hic ergo pastor et rusticus Christi est typus, qui ab officio pastorali pecorum, id est, ab Hebræorum regimine translatus, nunc alios greges pascit in gentibus.

Abdias interpretatur *servus Domini*. Sicut enim Moyses famulus Domini, et Apostolus servus Christi, ita iste legatus ad gentes missus videt et prædicat quæ prophetali digna sunt ministerio et servituti: inde servus Domini vocatur. Hic quidem in Samaria centum pavit prophetas, et significat omnes fidei prædicatores, qui in hoc mundo alimentis sanctarum Scripturarum omnes credentes reficiunt.

Jonas, qui interpretatur *columba*, sive *dolens*. Columba pro gemitu, quoniam in ventre ceti triduo fuit; dolens autem vel propter tristitiam, quam habuit de salute Ninivitarum, vel propter hederam subito arescentem, cujus umbraculo tegebatur contra solis ardorem. Ipse est filius Amathi, idem cum hoc Sareptanæ viduæ filius, ut Judæi affirmant, quem resuscitavit Elias, matre postea ad eum dicente: *Nunc cognovi quod vir Dei es tu, et verbum veritatis in ore tuo est* (*III Reg.* XVII). Ob hanc causam ipsum puerum Amathi vocitatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam *veritas* dicitur, et ex eo quod verum Elias locutus est, ille qui suscitatus est, filius nuncupatus est veritatis. Jonas quoque tam sermone quam naufragio suo passionem Christi, mortemque et resurrectionem figurat: sive quod de navi ad mare, tanquam de cruce ad terram projectus est; sive quod in ventre ceti exceptus est, tanquam in sepultura terræ, tribus diebus et tribus noctibus reconditus est, et quod per figuram Niniven pœnitentiam mundi prædixit. In sequentibus typum gerit Judæorum, qui salutem gentium non tantum advenire noluerunt, sed cum venit, invisi sunt. Ninive quoque gentium significat speciem, Jonas vero in loco Judæorum. Nam quemadmodum Ninivitarum salus ad æmulationem provocavit Jonam, ita redemptio gentium scandalum exstitit Judæorum. Merito et contra orientem civitatis sedisse legitur sub umbra hederæ (*Jon.* IV); ita eadem plebs separans se a salute Ecclesiæ dolore tabida contra Christum, id est, orientem linguam suam movere nititur sedens sub umbra legis. Quæ umbra verme arefacta est, quia adveniente Christo *vetera transierunt: et ecce*

Digitized by Google

facta sunt omnia nova (*II Cor.* v). Prophetavit autem sub Ozia rege Juda, quando et Osee et Amos et Isaias prophetaverunt.

Micheas, qui interpretatur *quis hic*, vel *quis iste*, aut *humilitas*, significat illum qui in Evangelio ait : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi), et de quo Propheta dixit : *Generationem autem ejus quis enarrabit* (*Isai.* liii)? ad quem verbum Dei factum est, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* i); per cujus dispensationem primum prophetæ et postea apostoli ad prædicandum verbum Dei missi sunt. Quantum ergo ad historiam pertinet secundum ordinem captivitatis, quia primum est capta Samaria metropolis Israel, postea Hierusalem urbs Judæ, prophetiæ titulus ponitur primum de Samaria, secundo de Hierusalem. Quantum vero ad mysticos intellectus, quia Samaria semper in hæresibus accipitur. Hierusalem in typo Ecclesiæ, dicimus verbum Domini fieri ad humilem et cohæredem Christi de diversis dogmatibus Ecclesiæ, quia forte peccatum commiserat, et totius ordinis volumen contexerat.

Nahum interpretatur *germen*, sive *consolator*. Increpat enim civitatem sanguinum, et post eversionem illius consolatur Sion, dicens : *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem* (*Nah.* i). Hic quoque sanctorum prædicatorum typum tenet, qui civitatem sanguinum, hoc est, Babylonem spiritalem increpantes arguunt, germen fidei et bonorum operum ab eis expetentes; si pœnitentiam egerint de peccatis suis, consolationem veniæ illis promittunt.

Habacuc interpretatur *amplexans*. Quia vel ex eo quod amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamine cum Deo congreditur amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem justitiæ provocare, cur in rebus humanis et mundi istius tanta rerum versetur iniquitas. Significat enim fidelem populum qui, super excelsa elevatus, in cruce Dominum contemplatur, dicens : *Cornua in manibus ejus, illic confirmata est virtus gloriæ ejus* (*Hab.* iii).

Sophonias *speculum*, vel *arcanum Domini* interpretatur, quod utrumque ad prophetas convenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Unde et Ezechieli dicitur : *Speculatorem te posui* (*Ezech.* iii). Et alibi : *Non faciet Dominus quidquam, nisi revelaverit servis suis prophetis* (*Amos.* iii). Iste enim significat eos qui per contemplationis arcanum ad profectum veniunt meritorum.

Aggæus interpretatur in Latinum *festivus et lætus resonat*. Destructum enim templum ædificandum prophetat, et post luctum captivitatis regressionis lætitiam prædicat.

Zacharias interpretatur *memoria Domini*. Septuagesimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante, memoratus est Dominus populi sui, jussuque Cyri reversus est Dei populus, et reædificatum est urbs et templum. Isti enim duo prophetæ figuram gestaverunt sanctorum, qui in nobis hujus peregrinationis vita futurum tempus liberationis decantant.

Malachias interpretatur *angelus Domini*, id est, *nuntius*. Quidquid enim loquebatur, quasi a Domino essent mandata, ita credebantur : et inde ita nomen ejus Septuaginta interpretes transtulerunt, dicentes : *Assumptio verbi Domini super Israel in manu angeli ejus*. Iste enim typum Salvatoris nostri tenuit, qui *angelus magni consilii* dicitur.

Esdras interpretatur *adjutor*.

Nehemias interpretatur *consolator a Domino*. Quodam enim præsagio futurorum nomina ista sortita sunt. Fuerunt enim in adjutorium et consolationem omni illi populo redeunti ad patriam. Nam et templum Domini iidem reædificaverunt, et murorum et turrium opus ipsi restauraverunt. Typum ergo isti habent et apostolorum et prædicatorum Evangelii Christi, qui spiritale ædificium Dei post exitum fidelium de Babylone istius mundi, atque regressum in terram repromissionis, verbis et exemplis quotidie instaurando reædificant, ut quæ prius per negligentiam vel desidiam pristinorum habitatorum corruerant, ipsi instanti nisu et studio perfecto cum cooperatoribus devotis recuperent.

Ananias interpretatur *gratia Dei*. Idem et Sidrach lingua Chaldaica, quod interpretatur *decorus meus*.

Azarias interpretatur *auxilium Domini*. Idem et Abdenago, quod in Latinum vertitur *serviens taceo*.

Misael quia *populus Domini*. Ipse et Misaac, qui interpretatur *risus* vel *gaudium*. Hi tres pueri figuram prætulerunt sanctorum, qui corpus suum in persecutione obtulerunt.

Asaph interpretatur *synagoga* : significans congregationem quæ credidit, non quæ obstinata permansit. Nam post resurrectionem Domini confessa legimus multa millia Judæorum, sicut inter alia testantur Acta apostolorum.

Ethan interpretatur *robustus*. Ethan autem iste sicut et Eman de cantoribus David regis est, quos Verba Dierum narrant; filius videlicet Chusi, filii Abdi, de congregatione Merari filii Levi; vel de illis sapientibus, quibus in libro Regum Salomonis sapientia præfertur : *Sapientior*, inquit, *Ethan Ezrahelita et Eman* (*III Reg.* iv). Tantæ igitur scientiæ hoc carmen est, ut sapientissimi illius nomine mereantur ascribi.

Eman filius fuit Jobel, filii Samuel, de familia Caath filii Levi, unus de cantoribus quos David in collatione arcæ præfecit reliquis ad canendum. Eman interpretatur *frater ejus*. Quo vocabulo Dominus Christus appellat eos, qui ejus præceptis operibusque devoti sunt, sicut ait in Evangelio : *Ite, dicite fratribus meis*(*Matth.*xxviii). Israelitæ, id est, *Deum videntes;* quod utique illis accidere manifestum est, qui per obedientiæ ministerium sancta Domini luce radiantur.

Idithun interpretatur *transiliens eos* : significans eum qui mente terrena transcendit transilitque eos

Digitized by Google

qui inhærentes humo, et incurvati in terra, ea quæ ima sunt cogitant atque in excelso mentis habitant, de virtute Dei libero carmine philosophatur.

Filii Chore, sicut et Eman, Echan, Asaph et Idithun, non psalmographi, sed cantores fuere a David quidem ob psalmodiam electi; sed ob significantiam nominum titulis psalmorum congruenter affixi.

Chore ergo dicitur *calvaria*. In cujus nominis loco Dominus est crucifixus; et ideo filii Chore merito dicuntur, qui passionis illius sacramento tota devotione famulantur.

Zacharias interpretatur *memoria Domini*, ob hoc quod canit memorari testamenti sancti sui.

Joannes Baptista interpretatur *Domini gratia*, eo quod sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, sive initium baptismatis, per quod gratia ministratur. Hi sunt prophetæ veteris testamenti novique, quorum finis Christus, cui dicitur a Patre: *Et Prophetam in gentibus posui te* (*Jerm.* I).

Quot sunt genera prophetiæ? Prophetiæ autem genera septem sunt. Primum genus, *extasis*, quod est mentis excessus; sicut videtur Petrus vas illud submissum in stupore mentis (*Act.* X).

Secundum genus *visio*; sicut apud Isaiam legitur: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum cum variis animalibus* (*Isa.* VI).

Tertium genus *somnium*; sicut Jacob subnixam in cœlo scalam dormiens vidit (*Gen.* XXVIII).

Quartum genus *per nubes*; sicut ad Moysen et ad Job post plagam loquitur Deus.

Quintum genus *vox de cœlo*; sicut ad Abraham sonuit, dicens: *Ne injicias manum tuum in puerum* (*Gen.* XXII); et ad Saulum in via: *Saule, Saule, quid me persequeris?* (*Act.* IX.)

Sextum genus *accepta parabola*; sicut apud Salomonem in Proverbiis: et apud Balaam cum evocaretur ad Balac (*Num.* XXII).

Septimum genus *repletio Spiritus sancti*; sicut pene apud omnes prophetas.

Alii tria genera visionum esse dixerunt. Unum, secundum oculos corporis; sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre; et Moyses ignem in rubo; et discipuli tranfiguratum Dominum in monte inter Moysen et Eliam; et cætera hujusmodi. Alterum, secundum spiritum, quo imaginamur ea quæ per corpus sentimus; sicut vidit Petrus discum illum submitti de cœlo cum variis animalibus; et sicut Isaias Dominum in sede altissima non corporaliter, sed spiritaliter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat, sed quemadmodum figurate, non proprie dicuntur multa, ita etiam figurate multa monstrantur. Tertium autem genus est visionis quod neque corporeis sensibus, neque ulla parte animæ qua corporalium rerum imagines capiuntur, sed per intuitum mentis, quo intellecta conspicitur veritas; sicut Daniel præditus mente vidit quod Balthasar viderat corpore: sine quo genere illa duo vel infructuosa sunt, vel etiam in errorem mittunt.

Omnia tamen hæc genera Spiritus sanctus moderatur. Habere autem prophetiam non solum bonus, sed etiam malus potest. Nam invenimus Saulem regem prophetasse. Persequebatur enim sanctum David, et impletus spiritu, prophetare incœpit.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De his personis quæ ad Novum Testamentum pertinent.

In primis igitur notandum est, quod quatuor evangelistæ Dominum nostrum Jesum Christum sub quatuor animalium vultibus figuraliter exprimunt. Matthæus enim eumdem Redemptorem natum et passum annuntians, in similitudinem hominis comparat. Marcus a solitudine exorsus leonis figuram induit, et Christi regnum invictum, potentiamque proclamat. Lucas quoque per vituli mysticum vultum Christum pro nobis prædicat immolandum. Joannes autem per figuram aquilæ eumdem Christum post resurrectionem carnis demonstrat revolasse in cœlos. Hos ergo quatuor evangelistas, sive quatuor, quæ conscripsere Evangelia per figuram expresserunt quatuor paradisi flumina de uno fonte prodeuntia, quæ irrigant omnem superficiem terræ. Similiter et quatuor animalia, quæ Ezechiel propheta in libro suo commemorat, dicens: *Quatuor facies erant uni, et quatuor pennæ uni, et manus hominis sub pennis eorum* (*Ezech.* I), in quatuor partibus per significationem eosdem demonstrabant. Sic quoque et quatuor rotæ, de quibus idem propheta narrat, quod essent juxta animalia, et per quatuor partes irent, et non reverterentur, cum ambularent, eamdem significationem habent. Nec non et quatuor facies, de quibus scriptum est, quod esset una facies cherub, et alia facies hominis, et tertia facies leonis, et quarta facies aquilæ, idem demonstrant. Quatuor autem sunt plagæ orbis; et quatuor vicissitudines temporum annuos fructus hominibus præbent: sic et sancta Ecclesia Christi in quatuor partibus mundi dilata per totum tempus hujus sæculi doctrina evangelica nutritur et roboratur. Unde sancti doctores, qui per quatuor Evangelia totum orbem illuminant, quatuor præcipue virtutes, hoc est prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam nobis commendant, ut in his conversantes, Deo placitam exhibeamus servitutem. Item quatuor millia satiata ex septem panibus leguntur in Evangelio a Domino; et paralyticus a quatuor viris ad sanandum Christo offertur. Præter hæc quoque in aliis plurimis locis sanctæ Scripturæ quaternarius numerus horum figuram nobis insinuat, et superfluum est de his omnibus hic narrare.

Digitized by Google

Apostoli quoque omnes totius Ecclesiæ portant typum, quia iidem in dimittendis peccatis similem acceperunt potestatem. Habent quidem formam patriarcharum, quia per verbum prædicationis in toto orbe terrarum populum Dei spiritaliter genuerunt. Proinde considerandus est ipse mysticus numerus duodecim apostolorum, quibus figuris in Scriptura sacra insignis constet. Nam sicut Deus Pater per unigenitum Filium suum in virtute Spiritus sancti primam mundi creationem sex dierum operatione complevit, ita etiam duplicato eodem senario numero, unde duodecim efficiuntur, mundum perditum, etiam prope deletum, Dominus Jesus Christus per suos duodecim renovavit apostolos. Et sicut duodecim mensibus in circulo anni diversis temperamentis mundi fructus ad usum humani generis per Dei largitatem omnipotentis renovatur, ita per duodecim apostolorum doctrinam fructum bonorum operum Deo afferre humanum genus fideliter inchoavit. Hic est verus Nazaroth, id est, signifer, per quem sol justitiæ Christus omni tempore totum illuminat orbem. Et sicut dies duodecim horis ab ortu solis usque ad occasum volvitur, ita dies verus Christus per duodecim apostolos suos ad inchoationem rectæ conversationis, quod per ortum solis intelligitur, suos illustrat fideles; in qua qui usque ad occasum, id est, usque ad finem vitæ perseveraverit, in æternum salvus erit. Et sicut Jacob, qui *supplantator* dicitur, duodecim filios genuit ad possidendam repromissionis terram, ita Christus, qui supplantavit diabolum, duodecim elegit apostolos, quibus terram repromissionis, id est regni cœlestis benedictionem, tradidit, et potestatem eis tribuit calcandi super scorpiones et serpentes, et super omnem virtutem inimici. Item sicut Moyses undique ex omni parte, id est, ab oriente et occidente, ab aquilone et austro per duodecim tribus metatur castra circa tabernaculum Dei, ita Christus per duodecim apostolos quaternum Evangelium per quatuor orbis partes annuntians, ad æterna tabernacula omnes sibi credentes invitavit, dicens : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (*Matth.* XI), et recipiam in æternæ vitæ tabernacula. Et sicut duodecim fontes in Celim, unde lassatus valde valida siti populus potatus est, ita per duodecim apostolos omnis turba fidelium sacræ fidei doctrina potatur, et ad æternæ vitæ gaudia sancta prædicatione vocatur. Josue quoque, qui figuram Christi et nomine et actu expressit, duodecim exploratores misit ad explorandum terram repromissionis, quam Deus Abrahæ dilecto suo et semini ejus daturum promisit : sic et Christus duodecim misit apostolos inter numerositatem omnium gentium evangelizare regnum Dei, ut de illis Psalmista ait : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII). Viri quoque duodecim ex duodecim tribubus Israel siccis pedibus Jordanem transeuntes, duodecim lapides elevantes, pro signo ibidem posuerunt in testimonium sempiternum posteris suis. Hi duodecim apostolorum tenuere figuram, qui in sacro baptismate officii sui tropæa fixerunt, et prædicationis suæ credentibus insignia reliquerunt. Hi tantum duodecim viri ad prædicandum testimonium sempiternum, id est Evangelium regni Dei, omnibus per orbem terræ nationibus missi sunt, qui etiam in sancta Ecclesia omnibus sunt credentibus missi in testimonium, quia quisquis ad æternæ vitæ gaudia pervenire voluerit, eorum prædicationem et doctrinam in omnibus sequi necesse est; quorumque successores nunc in sancta Ecclesia sunt omnes veritatis prædicatores annuntiantes et prædicantes verbum salutis æternæ in Christo Jesu Domino nostro. Nam rex Salomon, qui *pacificus* interpretatur, mare æneum, id est, luterem super duodecim boves æneos posuit ante templum, ubi sacerdotes et ministri altaris lavabant manus, cum ingrederentur sanctuarium Domini : ita Christus mare æneum, id est, confessionem veræ fidei vel etiam confessionem delicti, sive sacræ Scripturæ doctrinam super humeros duodecim posuit apostolorum, quorum doctrina omnes imbuti fideles per confessionem veræ fidei et pœnitentiam delictorum ab omnibus mundentur sordibus, et digni efficiantur ad æterna sancta Domini sui introire et regni cœlestis gaudia possidere. Duodecim namque portæ sanctæ erant in civitate Hierusalem, per quas introibant et egrediebantur omnes manentes et venientes in eam. Hæc duodecim apostolorum figuram expresserunt, qui vere portæ sunt spiritalis Hierusalem : per quorum prædicationem et doctrinam omnibus undique venientibus in sanctam Ecclesiam patefactæ sunt portæ regni cœlestis, quibus etiam data est potestas et successoribus eorum in Ecclesia ligandi et solveadi in cœlo et in terra, ut quoscunque per culpam ligaverint in terra, ligati sint in æterna tormenta, quoscunque autem solverint confitentes et pœnitentes peccata sua, soluti sint in cœlo, omnium hic remissione peccatorum percepta ad æternæ beatitudinis gaudia eorum precibus adjuti per Dei gratiam pervenire mereantur. Hæc de apostolis Christi generaliter modo dicta sufficiant, quorum quid specialiter significent nomina, paulo post in sequentibus dicemus.

Septuaginta duo discipuli significant illustrationem totius orbis per Evangelium trinitatis; viginti quatuor enim horis mundus omnis peragitur. Qui numerus triplicatus propter eamdem trinitatem in septuaginta duo deducitur. Idcirco autem mittuntur bini propter prædicandum Dei amorem et proximi, vel mysterium gemini testamenti.

Zacharias, ut supra dictum est, interpretatur *memoria Domini*.

Elisabeth *Dei mei saturitas*, vel *Dei mei juramentum* interpretatur. Elisabeth typum tenet veteris legis seu prophetiæ; sicut Zacharias maritus ejus veteris legis sacerdotii. Unde sicut Zacharias mutus Joannis scribendo nomen edidit; sicut vetus sacerdotium sub typo sacerdotium Christi et gratiam novi testamenti expressit; et sicut Elisabeth Mariæ

Digitized by Google

salutationem audiens, quando infans in utero ejus exsultavit, Spiritu sancto repleta, beatam et benedictam esse matrem Domini prædicavit : sic spiritus in littera advenienti Christo lætatus est, et tota series veteris testamenti Spiritu sancto feta benedictam ac salubrem Salvatoris incarnationem universo mundo præconiata est.

Joannes formam habuit legis, quæ Christum annuntiavit, et remissionem peccatorum per lavacri gratiam prædicavit.

Ioseph sponsus, qui custos virginitatis ejus fuit, significat Christum sponsum Ecclesiæ, cujus virginitas in fide vera ab ipso usque in finem conservatur.

Maria *illuminatrix*, sive *stella maris*, interpretatur. Genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria, *Domina* nuncupatur; et pulchre, quia Dominum genuit cœli et terræ et universæ creaturæ. Mystice autem Ecclesiæ figuram gestat et speciem, quæ, cum sit desponsata Christo, virgo perseverat.

Magi figuraverunt gentium populos, lucem fidei cognituros, indicantes sacramentorum numero, Christum per thura esse Deum, per myrrham hominem passum, per aurum regem omnium sæculorum.

Herodes, qui infantibus necem intulit, diaboli formam expressit; vel gentium, quæ cupientes nomen Christi exstinguere de mundo, in necem martyrum sævierunt.

Muti qui in Evangelio curantur, significant eos qui fidem Christi confitentur.

Cæci significant eos qui non intellexerunt fidem quam crediderunt.

Surdi significant eos qui non obediunt præceptis Dei. Claudi, qui non recte in semita mandatorum Dei gradientes, implere præcepta salutaria negligunt.

Homo prudens, qui ædificavit domum suam supra petram, significat doctorem fidelem, qui in Christo ponit doctrinæ suæ ac vitæ stabilimentum. Ille vero qui ædificavit domum suam super arenam, hæreticorum dogmata designat, qui sic ædificant, ut ruinam faciant magnam.

Leprosus, quem Christus descendens de monte primum curavit, indicat humanum genus delictorum contagio maculosum : hoc Redemptor dum de cœlorum altitudine quasi de monte descenderet a vario dæmonum cultu mundavit, atque in unitatem fidei reparavit.

Centurio fidem gentium significat. Puer autem et filia Chananææ mulieris, quos Christus non veniens ad eos salvat, easdem gentes ostendunt, quas Dominus non corporali præsentia visitavit, sed per fidem verbi salvavit. Ipsa quoque mulier Chananæa Ecclesiæ gentium gerebat figuram, quæ tanquam canis quærit micas de mensa dominorum, id est, saturari doctrinis apostolorum et prophetarum.

Socrus Petri febricitans significat synagogam æstu carnalium desideriorum accensam. Cujus filia est pars illa credentium, quæ data est Petro regenda.

Scriba repudiatus, qui propter quæstum Dominum sequebatur, significat eos qui Christi fidem non propter Dominum, sed propter lucrum sæculi appetunt.

Dæmoniacus, quem Dominus in regione Gerasenorum a legione curavit, significat gentilem populum multorum cultibus dæmoniorum obnoxium.

Pastores porcorum fugientes, qui ea quæ gesta sunt nuntiant in civitate, significant principes impiorum, qui dum fidem Christi fugiunt, virtutes tamen ejus stupentes mirantur et prædicant. Paralyticus jacens in lectulo, anima est, vita dissoluta in corpore suo. Quæ dum fuerit gratia Christi per remissionem peccatorum sanata, confestim pristino robore recepto resurgit, et lectum carnis suæ, in quo debilis jacebat, ad domum virtutum reportat ut se intra conscientiæ suæ secreta constringat, et nequaquam in exterioribus ultra voluptatibus dissoluta discurrat.

Archisynagogi filia, ad quam curandam Dominus dum pergeret, prius tamen antequam ad eam veniret, tetigit eum a tergo mulier, quæ profluvio sanguinis laborabat, et curata est, archisynagogi quidem filia Judææ typum tenuit; hæc autem, quæ profluvio sanguinis laborabat, figuram habuit Ecclesiæ ex gentibus. Quæ dum post prædicationem et post passionem ac post ascensionem Christi credidit, quasi a tergo Dominum tetigit : et ante accipere salutem quam synagoga promeruit.

Duo cæci juxta viam sedentes, significant utrosque populos Judæorum et gentium per fidem Christo appropinquantes, qui dixit : *Ego sum via* (*Joan.* XIV).

Dæmonium habens cæcus et mutus, qui scribitur a Salvatore curatus, indicat eos qui ex idololatria gentium ad fidem Dominicam convertuntur. Quibus tamen expulso a corde dæmonum cultu, dum pristinam lucem perceperunt fidei, postea ad laudandum Dominum eorum lingua resolvitur, ut confiteantur eum quem antea negaverunt.

Homo manum aridam habens significat animam misericordiæ operibus infructuosam, cui cum dicitur : *Extende manum tuam* (*Luc.* VI), admonet semper porrigendam eleemosynam pauperibus.

Homo, de quo immundus spiritus exivit, et rursum eum occupavit, significat hominem pœnitentem, cui per subsecutam negligentiam acrius mentem occupat carnis voluptas, adjunctis secum septem spiritibus vitiorum, id est, iracundia, invidia, atque ventris ingluvie, inani gloria, ac superbia.

Paterfamilias proferens de thesauro suo nova et vetera, Christus est, proferens de impenetrabili scientia sua gemina Testamenta : Vetus, in quo felicitas terrena promittitur; Novum, per quod regnum cœlorum speratur

Homo qui seminavit in agro suo granum sinapis, Christus est, qui seminavit fidem in mundo, in qua volucres cœli, id est spiritales animæ, requiescunt.

Mulier, quæ fermentum abscondit in satis tribus,

Digitized by Google

significat scientiam spiritualis doctrinæ ferventem in Trinitatis amore.

Homo qui absconditum thesaurum in agro reperit, ille est qui in isto mundo, venditis omnibus, Christum vitamque æternam acquirit.

Quinque millia virorum, qui quinque panibus et duobus piscibus pasti sunt, ecclesiastici sunt populi, qui per quinque sensus corporis alimento legis spiritalis a Christo reficiuntur, et duplici Testamento, quasi gemellis piscibus, saturantur.

Quatuor autem millia virorum qui aliis septem panibus aluntur, eadem Ecclesia gentium est, quæ in quatuor partibus mundi diffunditur atque ubertate septiformis gratiæ recreatur.

Ille qui sæpe nunc in ignem, nunc in aquam cadebat, mundum significat. Ignis autem iram inflammantem, aqua carnis voluptatem demonstrat, in quibus semper arreptus quotidiano lapsu præcipitatur.

Moyses et Elias, qui apparuerunt cum Domino in monte, lex et prophetæ intelliguntur, quorum vocibus passio et resurrectio et gloria Domini declaratur.

Homo habens centum oves, et relictis illis ovem perditam quærit, ac repertam humeris revehit, figuram Christi expressit qui, relictis nonaginta novem agminibus angelorum in cœlis, ovem quæ perierat in Adam, ut bonus pastor, quæsitam in gentibus reperit, atque crucis suæ humeris paradiso reportavit.

Mulier quæ perditam reperit dragmam, Ecclesia est, quæ animam diaboli laqueis abstractam dum invenerit per pœnitentiam, et angelorum et hominum facit lætitiam.

Debitor decem talentorum significat homines qui Deo sunt obnoxii per transgressionem decem præceptorum. Sed sicut nobis poscentibus a Domino peccata relaxantur, ita unusquisque nostrum dimittere debet exemplo Domini ne, dum minima debita in nobis peccantibus non concedimus, majora nostra exsolvere cum usuris pœnarum cogamur.

Dives qui camelo comparatur, personam indicat Judæorum, qui de legis potentia gloriantur; quam quia propter terrena colunt, non habent regnum cœlorum : ibique facilius gentium populus criminibus tortuosus et sarcinis peccatorum gravatus ingreditur, quasi per foramen acus, per angustias passionum ac labores.

Paterfamilias qui operarios ad vineam conduxit et denarii mercedem promittit, Christus est, qui vocat omnes ad cultum fidei, promittens eis præmium perfectæ beatitudinis.

Operarii qui hora prima conducti sunt, hi sunt qui a rudimentis infantiæ cultum fidei consecuti sunt; qui autem hora tertia, hi sunt qui in adolescentia ad fidem accesserunt; qui vero hora sexta conducti sunt, hi sunt qui in juventutis ætate crediderunt; qui autem hora nona accesserunt, illi sunt qui a juventute in senectutem declinantes, Christi gratiam perceperunt; qui vero ultima hora, illi sunt qui jam decrepiti et in extremo vitæ suæ tempore vocati ad Christum venerunt : qui tamen prioribus parem mercedem æternæ beatitudinis accipiunt, in illis conservans Christus justitiam, qui a prima hora nativitatis operati sunt, in istis impendens misericordiam, qui una vitæ hora laboraverunt.

Duo filii missi ad operandam vineam duorum populorum typum demonstrant. Primus enim missus vocatur gentium populus per naturæ intelligentiam ad operis divini culturam : qui tamen spernens contumax exstitit et sese iturum negavit. Adveniente autem Domino, priorem contumaciam sequenti emendavit obedientia. Secundus autem filius missus Judæus per legis cognitionem respondit : *Omnia quæcunque dixerit nobis Dominus, faciemus* (*Exod.* XXIV). Sed idcirco damnatur, quia non solum in confessione legis prævaricatus est, sed in ipsum Dominum vineæ parricidales manus extendit.

Homo qui vineam plantavit, Dei portat figuram, qui condidit Hierusalem. In qua ædificavit turrim, et torcular fodit, altare videlicet et templum, et sepem circumdedit, id est, angelorum munitione vallavit. Coloni autem, quibus vineam locat, populus est Israel, qui sub divino cultu possedit Hierusalem.

Servi autem qui tempore fructuum missi interfecti sunt a colonis, prophetæ intelliguntur quorum sanguis effusus est a Judæis, dum ab eis quærerent justitiæ fructum et legis.

Filius autem novissime missus, quem ejectum coloni extra vineam occiderunt, Christus est, quem crucifixerunt Judæi, ejicientes eum extra portas Hierusalem. Coloni autem, quos Dominus vineæ perdidit, iidem populi Judæorum intelliguntur, qui olim, ut videntur, dispersi sunt atque perempti. Illi autem agricolæ, ad quos vinea transferri præcipitur, significant apostolos vel successores apostolorum.

Rex qui fecit nuptias filio suo, Deus Pater intelligitur : qui copulavit ex virgine carnem Christo.

Servi vero qui missi sunt vocare invitatos, apostoli sunt atque prophetæ, qui Judæos per Legem et Evangelium provocaverunt. Sed illi modo terrenis tempestatibus, modo carnis et legis onere pressi, solemnitatem adventus Domini contempserunt; vitæ æternæ gaudia gentes introisse manifestum est.

Rex iratus qui misit exercitus suos, et perdidit interfectores illos, et civitatem incendit, Deus Pater est, qui suscitavit Vespasianum Cæsarem Romanorum, qui et populum gladio vastavit, et civitatem Hierusalem funditus cum suis universis evertit, ita ut ulterius belligerare non posset.

Hominem autem non habentem vestem nuptialem in accubitu, qui loquente rege obmutuit, quem jubet servis suis ablatum mitti in tenebras exteriores, ille est qui in fide quidem cum cæteris requiescit; sed si inventus fuerit in die judicii vestem carnis operibus habere pollutam, confestim jubetur ab angelis tolli ac mergi in gehennam ignis æterni.

Digitized by Google

Duo debitores, ex quibus unus debebat feneratori denarios quingentos, alter quinquaginta, significant populum Judæorum et gentium, ex quibus ille, qui quinquaginta denarios debuit, Judæorum typum habuit; ille vero qui quingentos, gentium expressit figuram, qui ab initio mundi debitor semper existens chirographum peccati per pœnitentiam non exsolvit. Adveniente itaque Christo, tandem credidit, atque uberiorem misericordiæ fructum accepit. Unde quia plus illi concessum est a Christo, amplius diligit Christum, sicut scriptum est : *Cui plus dimittitur, plus diligit* (*Luc.* VII).

Septem fratres, qui unam mulierem habuerunt, et sine filiis mortui sunt, homines infideles intelliguntur, qui in præsenti vita, quæ per septem dierum circulum decurrit, totam vitam suam sine fructu justitiæ consumpserunt.

Duo in lecto, illi significantur qui remoti a turbis in otio quodam vitæ vacare videntur.

Duæ molentes in mola, qui negotiis temporalium rerum circumferuntur.

Duo in agro, qui in ministerio Ecclesiæ tanquam in agro Dominico operantur : ex quibus, adveniente sæculi adversitate, id est nocte, quidam permanent in fide, et assumuntur ad vitam, quidam decedunt, et relinquuntur ad pœnam.

Quinque virgines sapientes, omnes animæ sanctæ intelliguntur; quæ quoniam per quinque sensus corporis nullam admittunt cordis corruptionem, idcirco quinario numero computantur. Quinque virgines fatuæ, quæ non habent in vasis suis oleum, illæ animæ sunt quæ habent quidem integritatem corporum, sed non servant intra conscientiam boni operis testimonium, dum in facie gloriantur apud homines, et non in corde apud Deum : ideo quod quia in vasis pectorum suorum mentis splendorem non gerunt, adveniente Domino a regni ejus gaudio recluduntur.

Homo peregre proficiscens, qui tradidit bona sua servis suis, Christus est, qui post resurrectionem suam ad cœlos regrediens, tradidit evangelicam gratiam evangelicis negotiatoribus fenerandam. Sed primus servus in quinque talentis sibi datis quinque libros legis accepit, quos doctrina vel opere decem præceptorum ampliavit. Alter in duobus talentis duo testamenta promeruit, eaque morali ac mystico sensu pie dispensando duplicavit. Tertius sub figura unius talenti gratiæ donum acceptum in terrenis voluptatibus obscuravit, ideoque projectus est in infernum, quia nullum inde operatus est fructum. Alii in primo servo quinque sensus cordis et corporis acceptos, in secundo intelligentiam et opus, in uno rationem intellexerunt.

Juvenis filius viduæ, quem Dominus mortuum extra portas urbis suscitavit, significat eum qui palam quodlibet mortiferum crimen admittit, et audito verbo Domini a morte peccati resurgit, et per pœnitentiam in Christo vivere incipit, redditurque viduæ matri suæ, id est, communioni Ecclesiæ.

Homo qui descendebat ab Hierusalem in Jericho, et incidit in latrones, ipse Adam figuratur in genere suo, qui dum descenderet de paradiso cœlesti in mundum, incidit in angelos tenebrarum.

Samaritanus descendens, qui vulnera ejus curavit, Christus est custos noster, qui de cœlo descendit, et genus humanum a vulneribus peccatorum curavit.

Stabularius apostoli sunt, vel successores eorum, qui infirmitatem nostram prædicatione evangelica recreant.

Martha, quæ excepit Christum in domo sua et ministrabat, significat Ecclesiam in hac vita Christum in corde suo excipientem et opere justitiæ laborantem.

Maria, soror ejus, quæ sedebat secus Christi pedes et audiebat verbum, demonstrat eamdem Ecclesiam in futuro sæculo ab omni opere cessantem, et in sola contemplatione sapientiæ Christi requiescentem.

Homo qui media nocte postulanat ab amico suo tres panes, similitudinem exprimit cujusque in media tribulatione postulantis Dominum, ut det ei scientiam Trinitatis.

Dives cujus uberes fructus ager attulit, significat hominem luxuriis deditum, et abundantem peccatis, quem immoderato fluxu amplius peccare desiderantem arguit Dominus, dicens : *Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua : et quæ præparasti, cujus erunt?* (*Luc.* XII).

Quinque illi in domo una, id est, pater, mater, filius, filia, nurus, quibus, duo in tres, et tres in duo dividuntur, significant humanum genus fide et religione ab invicem separatum, partim in discissione schismatis, quod duo significant, partim in numero Trinitatis, quod tria demonstrant. Divisus enim filius est adversus patrem suum, id est, populus ex gentibus veniens adversus diabolum, cum quo ante fuerat sociatus. Divisa est et filia adversus matrem suam, id est, plebs ex Judæis credens, adversus impiam synagogam. Divisa est et nurus adversus socrum suam, Ecclesia scilicet ex gentibus adversus matrem sponsi sui, synagogam, de qua secundum carnem Christus fuerat procreatus. Qui omnes separantur, sibi invicem renuntiantes, alii terrenam, alii cœlestem gloriam appetentes.

Galilæi decem et novem, super quos cecidit turris in Siloa, et occidit eos, interitum plebis Judæorum insinuant. Decem et novem enim apud Græcos ex *iota* et *theta* litteris exprimuntur : quibus figuris nomen Jesu scribitur : in quem illi credere nolentes pariter a Romanis cum sua urbe prostrati sunt

Homo qui arborem fici in vinea sua plantavit, Christus est, qui synagogam Judaico populo condidit. Quem cum Dominus quasi inutilem jussisset abscidi, ut illi a colonis apostolis fossa humilitatis. Adhibetur et stercus, id est, confessio peccatorum : sicque in novissimo credendo commutabitur in melius, dabitque fructus justitiæ copiosos.

Digitized by Google

Mulier quæ decem et octo annos infirmitatis habens a Domino erecta est, Ecclesiæ typus est, quæ in fine temporum salutem fidei consecuta est. Sex enim ætatibus mundus iste completur, cujus tamen tempus habet tripertitam discretionem, unam ante legem, alteram in lege, tertiam sub gratia. Sexies ergo terni decem et octo efficiunt. Quo numero tempus hoc nostræ salutis insinuatur, quando a Satanæ vinculis, quibus curvabamur erecti, donum salutis et spem supernæ contemplationis accipimus.

Hydropicus, quem Dominus curavit, demonstrat eos quos fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat.

Homo habens duos filios, Deus est intelligendus, habens duos populos : quorum major figuram tenuit Judaici populi qui permansit in Dei cultu ; alter minor gentium, qui, Conditore deserto, servus factus est idolorum, quem per egestatem fidei revertentem clementer suscipit Deus Pater, et pro conversione ejus sub vituli typo Filium immolat unicum ; tribuit etiam annulum fidei, et stola immortalitatis induit eum. Quanquam Judæus frater livoris torqueatur invidia, pro salute tamen ejus gaudio concinit angelorum symphonia.

Dispensator prodigus, quem dominus a villicatu amoveri præcepit, et fraudem faciens domino suo relaxavit debitoribus suis partem, ut haberet unde in posterum viveret, hæc comparatio ad exemplum nostri proposita est. Nam si ille a domino suo laudari promeruit, qui fraudem ei faciens in posterum sibi de alienis rebus providit, quanto magis Christo placere possumus, si ex rebus nostris misericordiam indigentibus faciamus, a quibus recipi in tabernacula æterna possimus ?

Dives, qui induebatur purpura, significat Judæorum superbiam florentem quondam imperii claritate vel honoris excellentia.

Mendicus ulcerosus demonstrat gentilem populum confessionibus peccatorum humiliatum. Quinque fratres divitis illius, qui apud inferos torquebatur, Judæi intelliguntur, qui sub quinque libris legis positi sunt.

Decem leprosi qui mundantur a Domino, hæreticos significant, qui in varietate colorum diversitatem habent schismatum ; qui ideo ad sacerdotem mittuntur ut, detonsa omni varietate errorum, unitatis percipiant sacramentum.

Judex iniquus, qui Dominum non timebat, assidue tamen deprecantem viduam exaudivit, similitudo est qua demonstratur quantam spem habere debet qui Deum indesinenter exposcit, cum etiam apud aures injusti judicis valuerit frequens instantia viduæ deprecantis. Ipsa autem vidua significare potest Ecclesiam perseveranter sui petentem ultionem de inimicis suis, hoc est, diabolo et hæreticis.

Pharisæus orans in templo, Judæorum est populus, qui ex justificationibus legis extollit merita sua. Publicanus vero gentilis est populus, qui longe a Deo positus confitetur peccata sua : quorum u[illegible] superbiendo recessit non justificatus, alter humiliatus confitendo appropinquari meruit exaltatus.

Cæcus sedens secus viam, populum demonstrat gentilem, qui per Christi gratiam fidei meruit claritatem.

Zachæus, qui interpretatur *justus*, sive *justificatus*, aut *justificandus*, gentilis est populus, gratia meritorum pusillus, qui tamen a terrenis actibus sublevatus per lignum Dominicæ crucis Christi mysterium contemplatur.

Homo nobilis, qui in longinquam abiit regionem, accipere sibi regnum, Redemptorem nostrum significat, qui usque ad fines terræ pervenit accipere regnum in populis gentium.

Cives, qui noluerunt eum regnare, Judæi intelliguntur, qui Christum regem spreverunt.

Servus vero qui mnam unam accipiens decem acquisivit, significat doctores, qui, accepta gratia Evangelii, in decem verborum prædicamentis benedicti sunt, et docendo multos in fide acquisiverunt ; idcirco adveniente Domino Christo laudantur, quia lucrati sunt. Qui vero ex una quinque acquisivit, illos demonstrat, qui mandata Dei servantes, consequuntur scientiam legis in quinque libris Moysi scriptam, eamque edocendo ad usum salutis necessariam fenerant. Qui vero mnam unam ipsam in sudario conservavit, ostendit eum qui creditum sibi gratiæ donum delicate otioseque tractavit. Unde et recte amittet collatam gratiam, qui per negligentiam prædicare contempsit, ut ei augeatur qui inde laboravit.

Vidua quæ in gazophylacium duo minuta jecit, animam fidelem demonstrat, quæ in thesauro cordis fructum dilectionis Dei et proximi servat.

Sponsus Christus est, cujus nuptiæ cum Ecclesia celebrantur ; in cujus conjunctione aqua in vinum mutatur, quia credentes per lavacri gratiam transeunt ad passionis coronam.

Architriclinus, Moyses intelligitur, qui miratur meliorem et sanctiorem populum per Jesum in Evangelio congregatum, quam illum priorem ab Ægypto eductum. Finitum enim vinum ostendit sublatam esse gratiam Spiritus sancti a Judæis, et per apostolos in gentibus contributam.

Mulier Samaritana mystice intelligitur Synagoga, quinque libris legis, quasi quinque viris, secundum sensum carnis subjecta ; quam misericorditer Dominus provocat haurire aquam vivam, lavacri scilicet percipere gratiam, vel secretam legis intelligentiam.

Mulier adultera, quæ offertur Domino a Judæis lapidanda, Ecclesia est ; quæ prius, relicto Deo, in idolis fuerat fornicata, quam volebat Synagoga zelans interficere : Christus salvat per remissionem delicti, nec sinit eam perire, qui novit veniam condonare peccantibus.

Simon leprosus gentilis est populus, qui est a Redemptore mundatus.

Mulier quæ unguento caput Domini unxit, Ec-

Digitized by Google

clesia est, quæ fructum sui operis, fideique odorem ad laudem Dei et Christi gloriam refert. Angelus ille ad cujus descensum movebatur aqua quinque porticibus cincta, Christus est, in cujus adventu turbatus est Judæorum populus quinque libris legis conclusus. Descendente enim angelo commovebatur aqua, et sanabatur infirmus; descendente de cœlis Christo, commotus est in passione ejus idem populus, et sanatus est mundus.

Cæcus a nativitate, quem Dominus unctis oculis ad piscinam Siloe misit lavandum, significat genus humanum a nativitate, id est, a primo homine errore [errorum] tenebris vitiatum. Cujus oculos Dominus de sputo et luto linivit, quia *Verbum caro factum est* (*Joan.* I); et lavari oculos in piscina jussit, ut baptizatus in Christo acciperet lucem fidei, et crederet in eum qui visibiliter in mundo apparuit.

Lazarus, qui interpretatur *adjutus*, quem Dominus quadriduanum fetentem de monumento suscitavit, significat mundum, quem gravissima peccati consuetudo corruperat. Qui tamen quarto die mortis suscitatur. Prima enim dies mortis est tracta de Adam propago mortis. Altera dies mortis est transgressio legis naturalis. Tertia dies mortis, prævaricatio datæ legis. Quarta dies mortis est contemptus evangelicæ prædicationis, in qua die Dominus suum opus respiciens misericorditer suscitare dignatus est.

Servus principis sacerdotum, cujus dextera auricula amputatur, Israeliticus est populus, qui in incredulitate servus effectus est. Hic dexteram aurem amittit, dum ad sinistrum intellectum litteræ transivit. Cui Dominus in his qui credunt auditum restaurat fidei, et obedientem Evangelii fecit mandatis. Caiphas *investigator*, aut *sagax*, aut *vomens ore*, interpretatur. Inique enim ore suo justum condemnavit, quamvis hoc mysterio prophetali annuntiasset; nam idem princeps sacerdotum, qui scidit vestimentum suum in Domini passione, indicat Hebræorum populum nudatum sacerdotio et evacuatum regno scisso. Barabbas, qui Judæis dimittitur, significat Antichristum, quem illi errantes suscipere meruerunt pro Christo. Barabbas enim interpretatur *filius magistri*, eorum absque dubio Judæorum magister, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui usque hodie damnatur in eis. Herodes et Pilatus, qui cum essent discordes, in passione Domini amicitia fœderantur, indicant primum divisos fuisse utrosque populos, circumcisionis et gentium; qui tamen per passionem Domini in fide concordaverunt.

Herodes interpretatur *pellicius*. Versipellem significat Antichristum; et Pontius Pilatus *declinans consilium*, utique Judæorum. Accepta enim aqua lavit manus suas, dicens: *Innocens ego sum a sanguine justi hujus* (*Matth.* XXVII). Nam Pilatus interpretatur *os malleatoris*: significat diabolum, qui est malleus universæ terræ.

Simon Cyrenæus, cui gestandam crucem imposuerunt, populus gentilitatis intelligitur, qui peregrinus in lege obediens efficitur evangelio crucis: ipse Christi victor et fidei bajulus factus. Duo latrones populum exprimunt Judæorum ac gentium, quorum unus incredulus blasphemat Christum in cruce pendentem, alter fidelis Judæos increpat blasphemantes.

Quatuor milites, qui quatuor partes sibi de Jesu vestimentis fecerunt, præfiguraverunt quatuor partes mundi, quæ diviserunt sibi eloquia Christi, sicut scriptum est: *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa* (*Psal.* CXVIII).

Sanctæ mulieres, quæ secutæ sunt Jesum a Galilæa, ministrantes ei de substantiis suis, quæ etiam interfuerunt in passione ejus astantes, et post sepulturam ejus, cæteris recedentibus, remanebant sedentes contra sepulcrum: hoc est, Maria Magdalene, et Maria mater Jacobi et Joseph, quæ etiam soror fuit Mariæ matris Domini, et mater filiorum Zebedæi, quam Marcus appellat Salome (*Marc.* XVI), et aliæ mulieres, quas in cæteris evangeliis legimus: hæ videlicet figuram habent humilium animarum ac devotarum Domino: quæ quo majore sibi conscientia fragilitatis pertimescunt, eo majore Salvatoris amore ferventes passionis ejus vestigiis in hoc sæculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur; et si forte valeant imitari pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt.

Mulieres quæ apostolis Domini resurrectionem annuntiant, lex et prophetia intelliguntur, quæ gloriam resurrectionis Christi, antequam revelaretur, quasi præcursores prædicaverunt.

Maria ergo Magdalene ipsa est soror Lazari et Marthæ, de qua Dominus ejecit septem dæmonia. Ipsa est autem non alia, quæ quondam, ut Lucas scribit, peccatrix adhuc, veniens pedes Domini lacrymis pœnitentiæ rigavit, et unguento piæ confessionis linivit; et quia multum dilexit, multorum veniam a pio judice promeruit (*Luc.* VII). Eadem vivina passione ejus justificata, et familiaris effecta Domino, non tantum pedes ejus, ut idem Joannes narrat, verum etiam caput, ut Matthæus Marcusque perhibent, oleo sancto perfudit. Hæc a loco Magdalo Magdalene dicitur. Interpretatur enim Magdalene *turris*. Mystice autem significat fidem ac pietatem sanctæ Ecclesiæ, quæ odorem notitiæ Christi prædicando in universo spargit mundo.

Sic et Martha, quæ *irritans* vel *provocans* interpretatur, typum tenet Ecclesiæ: quæ bonis operibus quotidie insudans irritat diabolum et membra ejus, et provocat piis actionibus ac verbis ad fidem electos Dei.

Septem discipuli, cum quibus Dominus post resurrectionem convivasse describitur, septimam indicant resurrectionis requiem, in qua omnes sancti per Christum æternæ beatitudinis refectione saturabuntur.

Principes sacerdotum qui, ab custodibus sepulcri

Digitized by Google

veraciter comperta resurrectione Domini, dederunt ipsis pecuniam copiosam, ut mentirentur dicentes corpus Domini a discipulis ejus furatum, præfigurabant eos qui propter avaritiam terrenam vendunt veritatem, ementes iniquitatem. Sed et omnes, qui stipe templi, et his quæ conferuntur ad usum Ecclesiæ, abutuntur in aliis rebus, quibus suam expleant voluptatem, similes sunt scribarum et sacerdotum redimentium mendacium pro sanguine Salvatoris.

Quod autem undecim discipulis Salvator post resurrectionem suam in Galilæa in monte apparuit, non vacat a mysterio, sed significat quia corpus, quod de communi humani generis terra nascendo susceperat, resurgendo jam super terrena omnia sublevatum, cœlesti virtute induerit.

In monte apparuit, ut admoneret fideles, si illic celsitudinem resurrectionis ejus cupiunt videre, hic ab infimis cupiditatibus ad superna studeant desideria transire. Nomen vero Galilææ *transmigratio*, vel *revelatio* interpretatur. Tunc enim revelata facie, sicut Apostolus testatur, gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformabimur quicunque modo revelamus ad eum viam nostram, ejusque vestigia sequimur fide non ficta (*II Cor.* III).

Apostoli enim Christi, quid interpretatione nominum suorum vel operum gestu significent, jam dicendum est. Denique apostoli *missi* interpretantur. Hoc enim eorum nomen indicat. Nam sicut Græce *angeli*, Latine *nuntii* nuncupantur, ita Græce *apostoli*, Latine *missi* appellantur. Ipsos enim misit Christus evangelizare per universum mundum, ita ut quidam eorum Persas Indosque penetrarent, docentes gentes, et facientes in nomine Christi magna et incredibilia miracula, ut, attestantibus signis et prodigiis, crederetur illis in his quæ dicebant. Habent autem plerique eorum ex his causam suorum vocabulorum.

Petrus a *petra* nomen accepit, hoc est, a Christo super quem est fundata Ecclesia. Non a Petro petra, sed Petrus a petra nomen sortitus est: sicut non Christus a Christiano, sed Christianus a Christo vocatur; ideoque ait Dominus: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI). Quia dixerat Petrus: *Tu es Christus Filius Dei vivi:* deinde Dominus ei: *Super hanc*, inquit, *petram*, quam confessus es, *ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim Christus erat*, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus.

Cephas dictus eo quod in capite sit constitutus apostolorum. *Cephale* Græce caput dicitur, et ipsum nomen in Petro situm est.

Simon Barjona in linguam nostram sonat *filius columbæ*. Est et nomen Syrum pariter et Hebræum. *Bar* quippe Syra lingua *filius*: *jona* Hebraice *columba*: utroque sermone dicitur *Barjona*. Alii simpliciter accipiunt, quod Simon, id est, Petrus, filius esset Joannis; juxta illam interrogationem: *Simon Joannis, diligis me?* (*Joan.* XXI) et volunt A scriptorum vitio depravatum, ut pro *bar Joanna*, hoc est filio Joannis, *bar Jona* scriptum sit, una detracta syllaba (Joanna interpretatur *Domini gratia*); et Petrum fuisse trinomium, Petrus, Cephas, et Simon Barjona. Simon autem interpretatur Hebraice *audiens*, et *obediens*. Petrus autem personam gestat Ecclesiæ, quæ habet potestatem dimittendi peccata atque reducendi ab inferis homines ad cœlestia regna.

Saulus Hebræo sermone *tentatio* dictus est, eo quod prius in tentatione Ecclesiæ sit versatus. Persecutor enim erat; inde nomen habebat istud, quia persequebatur Christianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur *mirabilis*, sive *electus*. Mirabilis, vel quia multa signa B fecit; vel quia ab Oriente usque ad Occasum Evangelium Christi in omnibus gentibus prædicavit. Electus, sicut in Actibus apostolorum Spiritus sanctus dicit: *Segregate mihi Barnabam et Paulum ad opus ad quod elegi eos* (*Act.* XIII). Latino autem sermone Paulus *a modico* dictus est. Unde et ipse ait: *Ego sum minimus apostolorum* (*I Cor.* XV). Quando enim Saulus, superbus, elatus; quando Paulus, humilis et modicus. Ideo sic loquimur: *Paulo post videbo te*, id est, *post modicum*. Nam quia post modicus factus est, ipse dicit: *Ego enim sum novissimus apostolorum, et minimus omnium sanctorum* (*Ibid.*).

Cephas autem et Saulus ideo mutato nomine sunt vocati, ut essent etiam ipso nomine novi, sicut C Abraham et Sara. Significat autem Paulus conversionem Ecclesiæ de gentibus ad Christi fidem, cujus ipse apostolus et magister fuit; quoniam sicut Paulus primum rebellis in incredulitate consistens fuit, et postea per baptismi gratiam ablutus et fide Christi imbutus, humilis ac devotus permansit: sic et gentilitas primum Christianis persecutionem intulit ante perceptionem videlicet Evangelii Christi; postea vero devota Deo existens etiam sanguinem suum pro eo fundere non dubitavit.

Andreas, frater Petri, carne et cohæres gratiæ secundum Hebræam etymologiam interpretatur *decorus* sive *respondens*. Sermone autem Græco *a viro virilis* appellatur. Hic exprimit populum Ecclesiasticum, qui decorus est in pulchritudine rectæ fidei, D et respondet bonis operibus; quia quod corde credit, operibus exercet; viriliter quoque ipse in Dei mandatis agit, et operatur justitiam, ut acceptus et placitus fiat Conditori suo.

Joannes quodam vaticinio ex merito nomen accepit. Interpretatur enim *in quo est gratia*, vel *Domini gratia*. Amplius enim eum cæteris apostolis dilexit Jesus. Hic eorum typum tenet qui contemplationis gratia sublimati sedulo suo adhærent Conditori: nec aliquid charius ipso ducunt: qui cum Psalmista dicere possunt: *Mihi autem adhærere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam: ut annuntiem omnes laudes ejus in portis filiæ Sion* (*Psal.* XXVII). Notandum tamen, quod in expositione Evangelica, ubi *Pe-*

Digitized by Google

trus et Joannes post resurrectionem Christi *ad monumentum cucurrerunt*, quod Joannes *porro venit: sed tamen non introivit, Petrus autem posterius veniens statim introivit et invenit linteamina posita*, etc. (*Joan.* xx), quæ ibi narrantur. Ibi ergo Joannes populi Judaici typum tenet: qui porro per notitiam legis ad Dominum venit: sicut Joannes ad monumentum: sed non intravit: quia legis quidem mandata percepit per prophetas, de incarnatione Domini, ac passione ejus audivit: et per sacræ Scripturæ testimonia de eo multa antea diu longe lateque prophetavit: sed cum præsentem vidit, renuit, et hominem esse despexit, eumque mortalem factum credere noluit: sicut porro venit ad monumentum: ita vacuus et otiosus stetit. Sed secutus posterior Petrus intravit, per quem Ecclesia gentium designatur: quæ statim ut audivit de Christo mediatore Dei et hominum, eum, quem cognovit mortuum, viventem credidit Deum. *Tunc ergo introivit et ille alius discipulus, qui venerat prior ad monumentum* (*Ibid.*): quia in fine mundi ad fidem Domini nostri etiam Judæa colligitur, Paulo attestante, qui ait: *Donec plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit* (*Rom.* xi).

Jacobus Zebedæi a patre cognominatur, quem relinquens cum Joanne verum patrem secutus est. Hi sunt filii tonitrui, qui etiam Boanerges ex firmitate et magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Jacobus, filius Zebedæi, frater Joannis, qui post ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Jacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus: quia sicut ille dicitur filius Zebedæi, sic iste filius Alphæi. Cognomentum igitur ambo a patre sumpserunt. Iste est Jacobus minor, qui in Evangelio frater Domini nominatur: quia Maria, uxor Alphæi, soror fuit Mariæ, Matris Domini, quam Maria Cleophæ Joannes Evangelista cognominat a patre: sive a gentilitate familiæ, aut quacunque alia causa ei nomen imponens.

Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur, *millesimus* sive *doctus*.

Philippus, *os lampadarum* vel *manuum*.

Thomas, *abyssus*, vel *geminus*, unde et Græce Didymus appellatur. Hi ambo prædicatorum typum tenent, qui abyssum sanctarum Scripturarum penetrantes, lumen prædicationis per ora sua ad illuminandas gentes proferunt.

Bartholomæus, *filius suspendentis aquas*, vel *filius suspendentis me*: Syrum est, non Hebræum. Iste similiter doctores sanctos significat: qui aquas, hoc est populos, prædicatione sua suspendunt intentione ad supernum Patrem, cujus ipsi filii sunt.

Matthæus in Hebræo, *donatus*, exprimitur: idem et appellatur Levi ex tribu ex qua ortus fuit: in Latino autem ex opere publicani nomen accepit: quia ex publicanis fuit electus et in apostolatum translatus. Hic in Evangelii conscriptione quantum donum gratiæ post conversionem promeruit, ostendit, exemplum tribuens omnibus qui pœnitentiam dignam pro peccatis suis gerunt: ut nemo desperet de venia: quia *beneplacitum est Domino super timentes eum, et in omnes qui sperant in misericordia ejus* (*Psal.* cxlvi).

Simon Cananæus ad distinctionem Simonis Petri de vico Galilææ, Cana: ubi aquas Dominus mutavit in vinum. Ipse enim est, qui in alio Evangelista scribitur zelotes. Cana quippe, *zelus*, interpretatur: ostendens, quod quisquis prædicationis officium per dispensationem Dei accipit, zelum justitiæ habere debet: quia *nemo mittens manum suam in aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc.* ix).

Judas Jacobi, qui alibi appellatur Lebbæus, figuratum nomen habet a corde: quod nos diminutive *corculum* possumus appellare. Ipse in Evangelio alio Thaddæus scribitur. Et bene est, ut cujus nomen a corde figuratur, totam intentionem mentis ad Deum vertat, ut ei per omnia placeat, cujus ministrum se esse probavit.

Judas Scariothis a vico, in quo ortus est: vel ex tribu Isachar vocabulum sumpsit quodam præsagio futuri in condemnationem sui. Isachar enim interpretatur *merces*: ut significaretur pretium proditoris, quo vendidit Dominum: sicut scriptum est. *Acceperunt mercedem meam, triginta argenteos, pretium, quod appretiatus sum ab eis* (*Zach.* xi), quia per proditionem magistri æternæ perditionis sibi memoriam ascivit.

Matthias, qui inter apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur *donatus*, ut subaudiatur, *pro Juda*. Iste enim in locum ejus electus est ab apostolis, cum pro duobus sors mitteretur.

Aliter Matthias *parvus* interpretatur, et Joseph, qui cum eo sub sorte statutus est, vocatur Barsaba, hoc est, *filius quietis*. De quibus duobus Arator in metrico opere suo ita lusit, dicens:

> Constituere duos, Joseph cognomine Justum,
> Matthiamque, Dei parvum quod nomen, ut aiunt,
> Hebræo sermone sonat, humilemque vocando
> Comprobat. O quantum distant humana superna
> Judicia! Parvi merito transcenditur ille,
> Laude hominum qui justus erat. Duodena refulgent
> Signa chori, terræque jubar jaculatur Olympi.

Et notandum, quod Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, vir per omnia doctissimus, ambos hos qui ad sortem apostolatus statuti sunt, de numero fuisse septuaginta discipulorum refert.

Marcus, *excelsus mandato*, utique propter Evangelium Altissimi, quod prædicavit.

Lucas, *ipse consurgens*, seu *ipse elevans*. Hi duo Evangelistæ, hoc est, Marcus et Lucas, unus ex Judæis, alter ex nationibus electus, significant duos ordines prædicatorum, hoc est, unum ex Judæis, alterum ex gentibus ad prædicandum Evangelium in toto orbe directos. Qui etiam principem apostolorum et magistrum gentium secuti sunt: videlicet Marcus Petrum, cui apostolatus delegatus est circumcisionis: et Lucas Paulum, qui doctor et magister gentium fuit: ita ut uterque magistri sui rite secutus vestigia, ministerii sui digne expleret officium.

Barnabas, *filius prophetiæ*, vel *filius consolationis*,

Digitized by Google

interpretatur. Iste simul cum Paulo Spiritus sancti judicio ab apostolis segregatus est ad prædicandum Evangelium in gentibus, ut illis prophetiæ donum revelaret, et æternæ consolationi opportunum dictis et factis præberet

Nicodemus, qui venerat ad Dominum nocte, et mysterium ab eo didicit secundæ nativitatis, significat eos, qui devoto corde veniunt ad magistros Ecclesiæ, ut discant ab eis veram sapientiam : sed adhuc in tenebris ignorantiæ positi dubitant, donec gratia Spiritus sancti, cujus potentiam Jesus exposuit ipsi Nicodemo, illustrentur. Nam fertur in Evangelio, quod idem Nicodemus venerit in passione Domini, ferens misturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum, ut cum Joseph, qui fuit ab Arimathia, sepeliret simul corpus Domini ; sed non hoc etiam a mysterio vacat : quia illi, qui vere discipulatui Salvatoris adhærent, mortis ejus ac resurrectionis memoriam cum aromatibus sacrarum virtutum in cordis sui recondunt secreto, juste et pie vivendo exspectantes diem resurrectionis, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, *qui dedit semetipsum pro nobis, ut mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum* (*Tit.* II).

Nathanael, *donum Dei*, interpretatur : quia dolus, id est, simulatio dono Dei in eo non fuit. Cujus imitatores sunt quique electi, qui simplici devotione ad Dominum veniunt, et mandata ejus custodiunt.

CAPUT II.

De martyribus.

Martyres Græca lingua, Latine *testes* dicuntur. Unde et *testimonia* Græce *martyria* nuncupantur. Testes autem ideo vocati sunt : quod propter testimonium Christi passiones sustinuerunt, et usque ad mortem pro veritate certaverunt. Quod vero non *testes* (quod Latine utique possumus dicere) sed Græce *martyres* appellamus : familiarius Ecclesiæ auribus hoc verbum Græcum sonat : sicut et multa Græca nomina, quæ pro Latinis utimur. Martyrum primus in Novo Testamento Stephanus fuit, qui Hebræo sermone interpretatur *norma*, quod prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium. Idem autem et Græco sermone in Latinum vertitur, *coronatus* : et hoc prophetice : ut quod sequeretur in re, vaticinio quodam futuri prius in vocabulo resonaret. Passus est enim, et quod vocabatur, accepit. Stephanus enim, *corona*, dicitur : humiliter lapidatus : sed sublimiter coronatus. Duo autem sunt martyrii genera : unum in aperta passione, alterum in occulta animi virtute. Nam multi hostis insidias diaboli tolerantes, et cunctis carnalibus desideriis resistentes. per hoc, quod se omnipotenti Deo in corde mactaverunt, etiam pacis tempore martyres facti sunt : qui etiam, si persecutionis tempus existeret, martyres fieri possent.

CAPUT III.

De Ecclesia et Synagoga.

Ecclesia Græcum est, quod in Latinum vertitur, *convocatio* : propter [propterea] quod omnes a se convocet. Catholica, universalis : apo to Catholico, id est, secundum totum. Non enim sicut conventicula hæreticorum, aliquibus regionum partibus coarctatur : sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur. Quod etiam Apostolus approbat ad Romanos dicens (*Rom.* I) : *Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis : quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Hinc et universitas ab uno cognominata est, propter quod in unitate colligitur. Unde Dominus in Evangelio ait : *Qui mecum non colligit, spargit* (*Luc.* XI). Cur autem, Ecclesia cum una sit, a Joanne septem scribuntur? (*Apoc.* I) nisi ut una Catholica septiformi plena Spiritu designetur : sicut et de Domino novimus dixisse Salomonem : *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (*Prov.* IX). Quæ tamen septem una esse non ambigitur, dicente Apostolo : *Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis* (*I Tim.* III). Inchoavit autem Ecclesia a loco ubi venit de cœlo Spiritus sanctus : et implevit uno loco sedentes CXX. Pro peregrinatione autem præsenti Ecclesia *Sgon* dicitur : eo quod ab hujus peregrinationis longitudine posita promissionem rerum cœlestium speculetur : et idcirco *Sgon*, id est, *speculatio*, nomen accepit : pro futuræ vero patriæ pace Hierusalem vocatur. Nam Hierusalem, *pacis visio*, interpretatur. Ibi enim abolita omni adversitate pacem, quæ est Christus, præsenti possidebit obtutu.

Synagoga Græce, Latine, *congregatio*, dicitur. Quod proprium nomen Judæorum populus tenuit. Ipsorum enim congregatio proprie synagoga dici solet : quamvis et Ecclesia dicta sit. Nostram vero Apostoli nunquam *synagogam* dixerunt, sed semper *ecclesiam* : sive discernendi causa : sive quod inter congregationem, unde synagoga, et convocationem, unde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid : quod scilicet congregari et pecora solent, quorum et greges proprie dicimus congregari : convocari autem homines solemus dicere.

CAPUT IV.

De religione et fide.

Dogma a putando philosophi nominaverunt · id est, hoc puto esse bonum : hoc puto esse verum. Religio appellata, quod per eam uni Deo religamus animas nostras ad cultum divinum vinculo serviendi. Quod verbum compositum est a religendo, id est, eligendo : ut ita Latinum videatur, *religio*, sicut *eligio*. Tria sunt autem, quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur : id est, Fides, Spes, Charitas. In fide quid credendum : in spe quid sperandum : in charitate quid sit amandum. Fides est, qua veraciter credimus quod nequaquam videre valemus. Nam credere jam non possumus quod videmus. Proprie autem nomen fidei inde est dictum, si omnino fiat quod dictum est, aut promissum : et inde fides vocata ab eo, quod fiat illud quod inter utrosque placitum est : quasi inter Deum et hominem. Hinc et fœdus. Spes vocata, quod sit pes progrediendi, quasi, *est pes*. Unde econtrario desperatio. Deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas

Digitized by Google

est : quia dum quisque peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Charitas Græce, Latine *dilectio* interpretatur, quod duos in se liget. Nam dilectio a duobus incipit : quod est amor Dei et proximi. De qua Apostolus (*Rom.* XIII) : *Plenitudo*, inquit, *legis est dilectio*. Major autem est hæc omnibus : quia qui diligit, et credit et sperat, qui autem non diligit ; quamvis multa dilectio carnalis non faciat bona, frustra laborat. Omnis autem dilectio, sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet. Sub Ecclesiæ autem vocabulo distinctio quædam reperitur : ita ut in sacris ordinibus et in quibusdam professionibus fideles ab invicem distent.

CAPUT V.

De clericis.

Cleri et clerici hinc appellati, quia Matthias sorte electus est, quem primum per apostolos legimus esse ordinatum. *Cleros* enim Græce, *sors* vel *hæreditas* dicitur. Propterea ergo dicti clerici, quia de sorte sunt Domini : vel quod Domini partem habent. Generaliter autem clerici nuncupantur omnes, qui in Ecclesia Christi deserviunt. Quorum gradus et nomina hæc sunt : ostiarius, psalmista, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus. Diaconus, presbyter, episcopus. Ordo episcoporum quadripartitus est, id est, in patriarchis, archiepiscopis, metropolitanis, atque episcopis. Patriarcha græca lingua, *summus patrum*, interpretatur : quia primum, id est, apostolicum retinet locum : et ideo, quod summo honore fungitur, tali nomine censetur : sicut Romanus, Antiochenus, et Alexandrinus.

Archiepiscopus Græco vocabulo dicitur, quod sit summus episcoporum : tenet enim vicem apostolorum, et præsidet tam metropolitanis quam episcopis cæteris. Singulis enim provinciis præminet, quorum auctoritati et doctrinæ cæteri sacerdotes subjecti sunt, sine quibus reliquis episcopis nihil agere licet. Sollicitudo enim totius provinciæ ipsis commissa est. Omnes autem superius designati ordines uno eodemque vocabulo episcopi nominantur; sed ideo privato nomine quidam utuntur propter distinctionem potestatum, quam singulariter acceperunt.

Patriarcha pater principum. Archon enim princeps.

Archiepiscopus princeps episcoporum, sicut metropolitanus a mensura civitatum.

Episcopatus autem vocabulum inde dictum, quod ille qui superefficitur, superintendat, curam scilicet subditorum gerens. Scopin enim Latine *intendere* dicitur. Episcopi autem Græce, Latine *speculatores* interpretantur. Nam speculator est præpositus in Ecclesia dictus : eo quod speculetur atque præspiciat populorum infra se positorum mores et vitam.

Pontifex princeps sacerdotum est, quasi via sequentium : ipse et summus sacerdos, ipse pontifex maximus nuncupatur : ipse enim efficit sacerdotes atque Levitas : ipse omnes ordines ecclesiasticos disponit : ipse, quid unusquisque facere debeat, ostendit. Antea autem pontifices et reges erant. Nam majorum erat hæc consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos vel pontifex. Unde et romani imperatores pontifices dicebantur.

Vates a vi mentis appellati. Cujus significatio multiplex est. Nam modo sacerdotem, modo prophetam significat, modo poetam significat.

Antistes sacerdos dictus ab eo, quod ante stat. Primus est enim in ordine ecclesiæ, et supra se nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet compositum ex Græco et Latino, *quasi sacrum dans*. Sicut enim rex a regendo, ita sacerdos a sanctificando vocatus est. Consecrat enim et sanctificat. Sacerdotes autem gentilium flamines dicebantur. Ii in capite habebant pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æstum ferre non possent : filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas erat. Unde a filo, quo utebantur, *flamines* dicti sunt, quasi *filamines*. Verum festis diebus filo deposito pileum imponebant pro sacerdotii eminentia.

Presbyter Græce, Latine *senior*, interpretatur : non pro ætate vel decrepita senectute : sed propter honorem et dignitatem, quam acceperunt, presbyteri nominantur. Unde et apud veteres iidem et episcopi et presbyteri fuerunt : quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis. Ideo autem presbyteri sacerdotes vocantur, quod sacrum dant, sicut et episcopi, qui licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent : quia nec chrismate frontem signant, nec paraclitum spiritum dant : quod solis episcopis deberi lectio Actus Apostolorum demonstrat. Unde et apud veteres iidem episcopi et presbyteri fuerunt : quia illud est (ut mox diximus) nomen dignitatis ; hocætatis.

Levitæ ex nomine auctoris vocati. A Levi autem Levitæ exorti sunt, a quibus in templo Dei mystici sacramenti ministeria explebantur. Ii Græce diacones, Latine ministri dicuntur : quod sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerii dispensatio habetur.

Hypodiacones Græce, quos nos subdiacones dicimus : qui ideo sic appellantur, quia subjacent præceptis et officiis Levitarum. Oblationes enim in templo Dei a fidelibus ipsi suscipiunt, et Levitis superponendas altaribus deferunt. Hi apud Hebræos Nathinnei vocantur.

Lectores a legendo, psalmistæ a psalmis canendis vocati. Illi enim prædicant populis, quid sequantur : isti canunt, ut excitent ad compunctionem animos audientium. Licet et quidam lectores ita miseranter pronuntient, ut quosdam ad luctum lamentationemque compellant. Iidem etiam et pronuntiatores vocantur, quod porro annuntient. Tanta enim et tam clara eorum est vox, ut quamvis longe positorum aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quod voce modulatur in cantu. Hujus duo genera dicuntur in arte musica ;

Digitized by Google

sicut ea docti homines Latine dicere potuerunt, *præcentor* et *succentor*. Præcentor scilicet, qui vocem præmittit in cantu : succentor autem qui subsequenter canendo respondet. Concentor autem dicitur qui consonat : qui autem non consonat, non concinit, nec concentor erit.

Acolythi Græce, Latine ceroferarii dicuntur a deportandis cereis, quando legendum est evangelium aut sacrificium offerendum : tunc enim accenduntur luminaria ab eis, et deportantur : non ad effugandas tenebras, dum sol eodem tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum : ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum* (*Joan.* 1).

Exorcistæ ex Græco, in Latinum adjurantes sive increpantes vocantur. Invocant enim super catechumenos, vel super eos qui habent spiritum immundum, nomen Domini Jesu, adjurantes per eum, ut egrediatur ab eis.

Ostiarii iidem et janitores : qui in Veteri Testamento electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur in eum immundus in omni re. Dicti autem ostiarii : quod præsint ostiis templi. Ipsi enim tenentes clavem, omnia intus ex utraque parte custodiunt : atque inter bonos et malos habentes judicium, fideles recipiunt : respuunt infideles.

CAPUT VI.
De Monachis.

Monachus Græca etymologia vocatus, eo quod sit singularis, monas enim Græce singularitas dicitur. Ergo si solitarius interpretatur vocabulum monachi : quid facit in turba, qui solus est ? Plura sunt enim genera monachorum.

Cœnobitæ, quos nos in communi viventes possumus appellare. Cœnobium enim plurimorum est.

Anachoritæ sunt, qui propter cœnobialem vitam deserta petunt, et soli habitant per deserta : et ab eo, quod procul ab hominibus recesserunt, tali nomine nuncupantur. Sed anachoritæ Heliam et Joannem, cœnobitæ apostolos imitantur.

Eremitæ ii sunt qui et anachoritæ, ab hominum conspectu remoti, eremum et desertas solitudines appetentes. Nam eremum dicitur quasi remotum.

Abba autem, syrum nomen, significat in latinum pater. Quod Paulus Romanis scribens exposuit dicens : *In quo clamamus, abba Pater* (*Rom.* VIII) : duabus usus linguis. Dicit enim abba Syro nomine patrem, et rursus Latine nominat, id est, patrem.

CAPUT VII.
De cæteris fidelibus.

Christianus autem, quantum interpretatio ostendit, de unctione deducitur, sive de nomine auctoris, et creatoris. A Christo enim Christiani sunt cognominati : sic a Juda Judæi. De magistri quippe nomine cognomen sectatoribus datum est. *Christiani* autem olim a Judæis, quasi ob opprobrium, *Nazareni* vocabantur : pro eo quod Dominus noster atque Salvator a vico Galilææ *Nazarenus* sit appellatus. Non se autem glorietur Christianum, qui nomen habet, et facta non habet. Ubi autem nomen secutum fuerit opus : certissime ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianum : ambulans, sicut et ille ambulavit, a quo et nomen traxit.

Catholicus, *universalis*, sive *generalis*, interpretatur. Nam Græci universale *catholicon* vocant.

Orthodoxus est recte credens : et ut credit, recte vivens. Orthos enim Græce, *recte*, dicitur : doxa *gloria*, hoc est vir rectæ gloriæ. Quo nomine non potest vocari, qui aliter vivit quam credit.

Neophytus Græce, Latine *novellus* et *rudis fidelis*, vel *nuper renatus*, interpretari potest.

Catechumenus pro eo, quod adhuc doctrinam fidei audit, necdum baptismum percepit. Nam catechumenus Græce, Latine *auditor*, vel *instructor*, interpretatur.

Competens vocatur, quia post instructionem fidei competit gratiam Christi. Inde et a petendo competentes vocati.

Laicus, popularis. Laos enim Græce populus dicitur.

Proselytus, id est, advena, et circumcisus, qui miscebatur populo Dei, Græcum est.

CAPUT VIII.
De hæresi et schismate.

Hæresis Græce ab electione vocatur, quod, scilicet unusquisque id sibi de hæresi et schismate eligat, quod melius illi esse videtur, ut philosophi peripatetici, Academici, et Epicuræi, et stoici : vel siqui alii, qui perversum dogma excogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserunt. Inde ergo hæresis dicta Græca voce ex interpretatione electionis, qua quisque arbitrio suo ad instituenda sive ad suscipienda quælibet ipse sibi elegit. Nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet : sed nec eligere, quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Dei habemus auctores, quia nec ipsi quidquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt : sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt. Itaque *etiam si angelus de cœlis aliter evangelizaverit, anathema* vocabitur (*Galat.* 1).

Secta a sectando et tenendo nominata. Nam sectas dicimus habitus animorum, ac instituta circa disciplinam fideliter, vel propositum quem [quod] tenendo sequuntur, longe alia in religionis cultu opinantes, quam cæteri.

Schisma ab scissura animorum vocata. Eodem enim cultu schismaticus, eodemque ritu credit, ut cæteri : solo congregationis delectatur discidio. Fit autem schisma, cum dicunt homines : Nos sanctificamus immundos, et cætera similia.

Superstitio dicta eo, quod sit superflua aut superstituta observatio. Alii dicunt a senibus, qui multis annis superstites per ætatem delirant et errant superstitione quadam, nescientes quæ veteres colunt, aut quæ veterum ignari asciscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantiam rerum, id est cœlestium et divinorum, quæ super nos stant : sed

Digitized by Google

male dicit. Hæreticorum autem dogmata ut facile possint agnosci, causas eorum, vel nomina demonstrari oportet.

CAPUT IX.

De hæresibus Judæorum.

Sunt enim hæreses Judæorum, quas quidam eorum contra fidem Christi reperientes, pravi dogmatis auctores exstiterunt, quorum hæc sunt nomina : 1 Efnæi, 2 Galilæi, 3 Marbonæi, 4 Genistæ, 5 Meristæ, 6 Sadducæi, 7 Pharisæi, 8 Herodiani, 9 Samaritæ, 10 Hemerobaptistæ.

Efnæi dicunt Christum docuisse illos omnem abstinentiam.

Galilæi et ipsi dicunt Christum venisse et docuisse eos, ne dicerent Dominum Cæsarem, neve ejus monitis uterentur.

Marbonæi dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re baptizare.

Genistæ præsumunt, quoniam de genere Abrahæ sunt. Nam cum in Babylonem venisset populus Dei, plerique relinquentes uxores suas, Babyloniis mulieribus adhæserunt. Quidam autem Israeliticis conjugiis contenti, vel ex eis geniti, dum reversi essent de Babylonia, diviserunt se ab omni populo, et assumpserunt sibi nomen jactantiæ.

Meristæ separant scripturas, non credentes omnibus prophetis; dicentes, aliis et aliis spiritibus illos prophetasse.

Sadducæi interpretantur, *justi* : vendicant enim sibi, quod non sunt : negant resurrectionem, dicentes : dictum est in Genesi Adæ : *De terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III). Hi quinque tantum libros legis recipiunt : prophetarum autem vaticinia respuunt.

Pharisæi negant Christum venisse, nec ulla in re supra dictis communicant. Pharisæi quidem et Sadducæi inter se contrarii sunt. Nam Pharisæi ex Hebræo in Latinum interpretantur, *divisi* : eo quod traditionum et observationum, quas illi *deuterosios* vocant, justitiam præferant : unde et divisi vocantur a populo quasi per justitiam.

Herodiani. Temporibus Salvatoris hæc hæresis surrexit. Hi Herodem magnificabant, dicentes ipsum esse Christum.

Samaritæ quoque, *custodes*, interpretantur, qui in locum Israel, jam captivo et transducto in Babyloniam populo, translati sunt in terram decem tribuum : et ex parte sine lege Israelitarum consuetudinem obtinent. Isti prophetas non recipiunt, atque in observationibus suis a Judæis omnibus separantur : quorum superstitio procul dubio omnibus nota est.

Hemerobaptistæ dicti, eo quod quotidie vestimenta sua et corpora lavent. Præterea plures hæresum species inveniuntur, quæ in temporibus Christianis exortæ, per inventores et sequaces eorum fidem catholicam impugnare solitæ sunt, quas etiam Pater Augustinus ad Quodvultdeum diaconum scribens, satis manifeste declarat. Sed quia memoratus doctor, in diffinitionibus suis ecclesiastica dogmata enumerans, quid credendum, quidve cavendum sit, lucide descripsit : omisso hæreticorum catalogo, fidei catholicæ jura in hoc opere inserenda censemus.

CAPUT X.

De diffinitionibus rectæ fidei et ecclesiasticorum dogmatum.

Credimus unum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Patrem eo, quod habeat filium : Filium eo, quod habeat patrem : Spiritum sanctum eo quod ex Patre et Filio procedat. Pater ergo principium Deitatis : qui sicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam non fuit non Pater. A quo Filius natus : a quo Spiritus sanctus non natus, quia non est Filius : neque ingenitus, quia non est Pater : nec factus Spiritus sanctus, quia non est ex nihilo : sed ex Deo Patre, et Deo Filio Deus procedens. Pater æternus eo, quod habeat Filium æternum, cujus æternus sit Pater. Filius æternus eo, quod sit Patri et Spiritui sancto coæternus. Spiritus sanctus æternus eo, quod sit Patri et Filio coæternus · non confusa in una persona Trinitas, ut Sabellius dicit : neque separata aut divisa in natura divinitas, ut Arius blasphemat : sed alter in persona Pater, alter in persona Filius, alter in persona Spiritus sanctus : unus in natura in sancta Trinitate Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Non Pater carnem assumpsit neque Spiritus sanctus : sed Filius tantum, ut qui erat in divinitate Patris Dei Filius, ipse fieret in homine hominis filius : ne filii nomen ad alterum transiret qui non esset nativitate filius. Dei ergo filius, hominis factus est filius : natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius et secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius : ut veritas geniti non adoptione, non appellatione : sed in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus et verus homo, unus filius. Non ergo duos Christos, neque duos filios : sed Deum et hominem unum filium, quem propterea et unigenitum dicimus manentem in duabus substantiis : sicut ei naturæ veritas contulit, non confusis naturis neque immistis, sicuti Timochiani volunt : sed societate unitis. Deus ergo hominem assumpsit : homo in Deum transivit, non naturæ versibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt : sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam, assumendo hominem : nec homo in divinam, glorificatus in Deum : quia mutatio vel versibilitas naturæ et diminutionem et abolitionem substantiæ facit. Creditur a nobis sine confusione conjuncta Trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo Dei filius ex homine, et non per homines, id est, non ex viri coitu (sicut Hebion dicit) : sed carnem ex virginis corpore trahens et non de cœlo secum afferens (sicut Marcaon, Origenes, et Eutyches affirmant), neque in phantasia, id est, absque veritate (sicut Valentinus scilicet dicit) neque doleysi [δοκήσει], id est putative imaginatum : sed corpus verum, non tantum carnem ex carne (sic-

Digitized by Google

ut Marcianus) sed verus Deus ex divinitate, et verus homo ex carne : unus filius in divinitate, Verbum Patris, et Deus in homine, anima et caro. Anima non absque sensu et ratione, ut Apollinaris ; neque caro absque anima, ut Anomocus : sed anima cum ratione sua : et caro cum sensibus suis : per quos sensus veros in passione et ante passionem carnis suæ dolores sustinuit. Neque sic est natus ex virgine, ut deitatis initium homo nascendo acceperit : quasi, antequam ex virgine nasceretur, Deus non fuerit, sicut Artemon et Berillus et Marcellus docuerunt : sed æternus Deus homo ex virgine natus est. Nihil creatum aut serviens in Trinitate credendum, ut vult Dionysius fons Arii : nihil inæquale, ut Eunomius : nihil gratia æquale, ut vult Ethius : nihil anterius posteriusve, aut minus, ut Arius : nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius : nihil persuasione aut surreptione insertum, ut Manichæus : nihil corporeum, ut Melito et Tertullianus : nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropoformus et Vadianus : nihil sibi invisibile, ut Origenes : nihil creaturis visibile, ut Fortunatus : nihil moribus vel voluntate diversum, ut Marcion : nihil Trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum, ut Plato et Tertullianus : nihil officio singulare, nec alteri communicabile, ut Origenes : nihil confusum, ut Sabellius : sed unum perfectum, quia totum ex uno, et unum, non tamen solitarium, ut præsumunt Sylvanus et praxeos penthapolitana damnabilis illa doctrina.

Omousion ergo est in divinitate Patris Filius. Omousion Patri et Filio Spiritus sanctus. Omousion Deo et homini, unus filius manens Deus in homine suo in gloria patris, desiderabilis videri ab angelis, sicut Pater et Spiritus sanctus adoratur ab angelis et ab omni creatura : non homo præter Deum : vel Christus cum Deo, sicut Nestorius blasphemat : sed homo in Deo et in homine Deus.

Erit resurrectio mortuorum hominum, sed una et semel, non prima justorum, et secunda peccatorum, ut fabula somniatur : sed una omnium : et si id resurgere dicitur, quod cadit : caro ergo nostra in veritate resurgit, sicut in veritate cadit : et non secundum Origenem immutatio corporum erit, id est, aliud novum corpus pro carne : sed eadem caro corruptibilis tam justorum quam injustorum caro incorruptibilis resurgit : ut vel pœnam sufferre possit pro peccatis, vel in gloria æterna manere pro meritis. Omnium enim hominum erit resurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, ut mors ab Adam ducta omnibus filiis ejus dominetur, et manet illud privilegium in Domino, quod de eo specialiter dicitur : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (*Psal.* xv), et caro ejus non vidit corruptionem. Hanc rationem, maxima patrum turba tradente, suscepimus. Verum quia sunt et alii æque catholici et eruditi viri, qui credunt anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem et immortalitatem eos, qui in adventu Domini vivi inveniendi sunt, et hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquiescat modo, non est hæreticus, nisi contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in Ecclesiæ lege, carnis resurrectionem credere futuram de morte. Quod autem dicimus in symbolo, in adventu Domini vivos ac mortuos judicandos, non justos et peccatores judicare, sicut Diodorus significare putat; vivos eos, qui in carne inveniendi sunt, dicit, qui adhuc morituri creduntur, vel immutandi, sicut alii volunt, ut suscitati continuo vel reformati cum ante mortuis judicentur.

Post resurrectionem et judicium non credamus restitutionem futuram, qua Origenes delirat, ut dæmones vel impii homines post tormenta, quasi suppliciis expurgati, vel illi in angelicam redeant, qua creati sunt, dignitatem ; vel isti justorum societate donentur, eo quod hoc divinæ conveniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo salventur. Sed nos credamus ipsi judici omnium et retributori justo, qui dixit : *Ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (*Matth.* xxv), ut percipiant fructum operum suorum.

In principio creavit Deus cœlum et terram (*Gen.* 1) et aquam ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, et aqua terram absconderet, facti sunt angeli et omnes cœlestes virtutes ut non otiosa Dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet; et ita hic visibilis mundus ex materia quæ a Deo creata fuerat, factus est et ornatus. Nihil incorporeum et invisibile in natura credendum, nisi solum Deum, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, qui ex eo incorporeus creditur, quia ubique est, et omnia implet atque constringit ; ideo invisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est. Creatura omnis corporea, angeli et omnes cœlestes virtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas esse credimus intellectuales naturas, quod localiter circumscribuntur : sicut et anima humana quæ carne clauditur : et dæmones qui per substantiam angelicæ naturæ sunt. Immortales credimus intellectuales naturas quæ carne carent, nec habent quo cadant, ut resurrectione egeant post ruinam. Inde necessario animas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit; neque cum corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, et Cyrillus et aliqui Latinorum præsumptores affirmant, quasi naturæ consequentia serviente, sed dicimus corpus tantum per conjugii copulam seminari.

Creationem vero animæ solum creatorem nosse, Dei vero judicio cõgulari, et compingi atque formari: ac formato jam corpore animam creari et infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans et corpore, et egrediatur vivus ex utero, plenus humana substantia : neque duas animas esse dicimus

Digitized by Google

in uno homine, sicut Jacobus et alii Syrorum scribunt: unam animalem, qua animatur corpus, et immista sit sanguine: et alteram spiritalem, quæ rationem ministret: sed dicimus unam eamdemque esse animam in homine, quæ et corpus sua societate vivificet, et semetipsam sua ratione disponat: habens in se libertatem arbitrii, ut in suæ substantiæ legat cogitatione, quod vult. Solum hominem credimus habere animam substantialem, quæ et exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet: neque cum corpore moritur, ut Arabs asserit: neque postmodum interituram, sicut Zenon dicit: quia substantialiter vivit. Animalium vero animæ non sunt substantiæ: sed cum carne ipsa carnis vivacitate nascuntur: et cum carnis morte finiuntur: et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant: sed ad omnia scilicet naturæ incitamenta dicuntur [ducuntur]. Anima humana non cum carne moritur, quia nec cum carne (ut superius diximus) seminatur: sed formato in ventre matris corpore, Dei judicio creari et infundi, ut vivat homo intus in utero, et sic procedat nativitate in mundum.

Duabus substantiis constat homo, anima tantum et carne: anima cum ratione sua: et carne cum sensibus suis, quos tamen sensus absque animæ societate non movet caro: anima vero et sine carne rationale suum tenet. Non est tertius in substantia hominis spiritus, ut Didymus contendit: sed spiritus ipsa est anima pro spiritali natura, vel pro eo quod spiret in corpore spiritus appellatur: animam vero ex eo vocari, quod datur ad vivendum, vel ad vivificandum animet corpus. Tertium vero quoniam ab Apostolo cum anima et corpore inducitur, spiritum gratiam Spiritus sancti esse intelligamus, quam orat Apostolus, ut integra perseveret in nobis: nec nostro vitio aut minuatur aut fugiatur a nobis: quia Spiritus sanctus effugiet fictum.

Libertati arbitrii sui commissus est homo statim in prima mundi conditione: ut, salva vigilantia mentis adnitente, etiam præcepti custodia perseveraret: si velit in id, quod creatus fuerat, permanere. Postquam vero seditione [seductione] serpentis per Evam cecidit, naturæ bonum perdidit pariter et vigorem arbitrii, non tamen electionem: ne non esset suum quod emendaret peccatum: nec merito indulgeretur, quod non arbitrio doluisset.

Manet itaque ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est rationalis voluntas: sed admonente prius Deo, et invitante ad salutem: ut vel eligat vel sequatur vel agat occasione salutis, hoc est, inspiratione Dei: ut autem consequatur, quod eligit, vel quod sequitur vel quod occasione agit: Dei esse libere confitemur. Initium salutis nostræ, Deo miserante, habemus: ut acquiescamus salutari inspirationi, nostræ potestatis est: ut adipiscamur, quod ad acquiescendum admonitione cupimus, divini est muneris: ut non labamur adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ est, et cœlestis pariter adjutorii: ut labamur, potestatis nostræ est et ignaviæ.

Baptisma unum est, sed in ecclesia, ubi una fides est ubi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur. Et ideo siqui apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad nos: recipiantur quidem, quasi baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio vel confessio annulletur; sed doceantur ante et instruantur: quo sensu sanctæ Trinitatis mysterium in ecclesia teneatur. Et sicut sentiunt credere, vel acquiescunt confiteri: purgati jam fidei integritate confirmentur manus impositione. Si vero parvuli sunt vel hebetes, qui doctrinam non capiant: respondeant pro illis, qui illos offerunt juxta morem baptizandi: et manus impositione et chrismate communiti, Eucharistiæ mysteriis admittantur. Illos autem qui non in sanctæ Trinitatis invocatione apud hæreticos baptizati sunt, et veniunt ad nos, baptizari debere pronuntiamus, non rebaptizari. Neque enim credendum est, eos fuisse baptizatos, qui non in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti juxta regulam a Domino positam tincti sunt, ut sunt Paulianistæ, Proclianiboritæ, vel Spurisifori, Fotiniani, qui nunc vocantur Bonosiani, Montani, et Manichæi, variata impietatis germina: vel cæteri istorum originis sive ordinis pestisque, qui duo principia sibi ignota introducunt, ut Cerdo et Marcion: vel contraria, ut Manichæus: vel tria et barbara, ut Scicianus et Theodocus: vel multa, ut Valentinus: vel Christum hominem fuisse absque Deo, ut Cerinthus et Hebion et Harithemon et Fotinus. Ex istis (inquam) siqui ad nos venerint, non requirendum ab iis, utrum baptizati sint, an non: sed hoc tantum, si credant in ecclesiæ fidem, et baptizentur ecclesiastico baptismate.

Quotidie Eucharistiæ communionem percipere, nec laudo nec vitupero: omnibus tamen Dominicis diebus communicandum hortor: si tamen mens in affectu peccandi non sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, gravari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et ideo quamvis quis peccato mordeatur, peccandi de cætero non habeat voluntatem, et communicaturus satisfaciat lacrymis et orationibus, et confidens de Domini misericordia, qui peccata piæ confessioni donare consuevit: accedat ad Eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia et mortalia peccata non gravant. Nam quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, et ita sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari, si vult: non ad judicium et condemnationem sui Eucharistiam percipere Sed et secreta satisfactione solvi mortalia crimina non negamus: sed mutato prius seculari habitu: et confesso religionis studio per vitæ correctionem, et jugi, imo perpetuo luctu, miserante Deo: ita duntaxat, ut contraria pro iis, quæ pœnitet agat, et Eucharistiam omnibus Dominicis supplex et summissus usque ad mortem percipiat.

Digitized by Google

Pœnitentia vera est, pœnitenda non admittere, et amissa deflere. Satisfactio pœnitentiæ est causas peccatorum excludere : nec earum suggestionibus aditum indulgere.

In divinis repromissionibus nihil terrenum vel transitorium expectemus, sicut Meliciani sperant : non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus et Marcion delirant : non quod ad cibum vel potum pertinet, sicut Papia auctore Terrenus et Tertullianus et Lactantius acquiescunt : neque per mille annos post resurrectionem regnum Christi in terra futurum, et sanctos cum illo in deliciis regnaturos speremus, sicut Nepos docuit qui primam justorum, et secundam impiorum resurrectionem confinxit : et inter has duas mortuorum resurrectiones gentes ignorantes Deum in angulis terrarum in carne reservandas : quæ post mille annos regni in terra justorum instigante diabolo movendæ sunt ad pugnam contra justos regnantes et Domino pro justis pugnante, imbre igneo compescendas : atque ita mortuas cum cæteris in impietate mortuis ad terrena supplicia in corruptibili carne resuscitandas.

Nullum credimus ad salutem, nisi Deo invitante, venire : nullum invitatum salutem suam, nisi Deo auxiliante, operari ; nullum, nisi orantem, auxilium promereri, nullum voluntate Dei perire : sed permissu, pro electione arbitrii, ne ingenuitas potestatis, semel hominibus attributa, ad servilem cogatur necessitatem.

Malum vel malitiam non esse a Deo creatam : sed a diabolo inventam, qui et ipse bonus a Deo creatus est : sed quia libero arbitrio, ut puta rationabilis creatura, commissus est, et cogitandi acceperat facultatem ; scientiam boni vertit ad malum, et multa cogitando factus est inventor mali, et quod in se perdiderat invidit in aliis ; nec contentus solus perire suasit aliis, ut qui esset suæ malitiæ inventor, fieret et aliorum auctor, et ex eo malum vel malitia percurrerit inter cæteras rationabiles creaturas. Unde cognoscimus nihil esse natura immutabile, nisi solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, qui mutari non potest a bono, quia natura possidet bonum ; nec potest aliud esse quam bonus.

Angeli vero, qui in illa, qua creati sunt, beatitudine perseverant, non natura possident bonum ut non mutarentur cum cæteris, sed arbitrii servantes bonam voluntatem, bonum conditionis et fidem scilicet servaverunt Domino suo. Unde et merito ab ipso Domino sancti angeli vocantur, quod tenuerunt arbitrii sanctitatem, nec sociorum exemplo deviaverunt a bono.

Bonæ nuptiæ sunt, sed causa filiorum, non concupiscentiæ fornicationis obtentu. Melior est continentia, sed non sibi sufficit ad beatitudinem, si pro solo amore pudicitiæ retinetur ; sed si cum hoc affectu causa vacandi Domino eligitur, alioquin divortium magis conjugii videbitur esse quam castitas. Virginitas utroque bono pretiosior est, quia et naturam vincit et pugnam. Nam naturam corporis integritate, pugnam castimoniæ pace.

Bonum est in cibo cum gratiarum actione sumere quidquid Deus edendum præcepit ; abstinere autem aliquibus, non quasi a malis, sed quasi non necessariis, non est malum.

Moderari vero carnium usum pro necessitate et tempore, proprie Christianorum est. Malas dicere nuptias, vel fornicationi comparandas, aut stupro ; cibos vero credere malos, vel mali causa creari percipientibus, non est Christianorum, sed proprie Enerachitarum [Encratitarum] et Manichæorum.

Sacratæ Deo virginitati nuptias coæquari, et pro amore castigandi corporis abstinentibus a vino vel carnibus, nihil credere meriti accrescere, non est hoc Christiani, sed Joviniani.

Integra fide credendum est beatam Mariam Dei Christi matrem et virginem genuisse, et post partum virginem permansisse : nec in hoc blasphemiæ Helvidii acquiescendum, qui dixit : *Virgo ante partum : non virgo post partum.*

Elementa, id est, cœlum et terram, non credamus abolenda per ignem, sed in melius commutanda : figuram mundi, id est, imaginem non substantiam, transituram.

Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare : melius est pro intentione sequendi Dominum insimul donare, et absolutum sollicitudine egere cum Christo.

Maritum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum ; neque eum qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit ; nec illum qui viduam et repudiatam, vel meretricem in matrimonio sumpsit ; nec eum qui semetipsum abscidit quolibet corporis sui membro indignatione aliqua, vel justo injustove timore superatus truncaverit ; neque illum qui usuras accepisse convincitur aut in scena lusisse noscitur ; neque eum qui publica pœnitentia mortalia deflet ; nec illum qui aliquando in furiam versus insanivit, vel afflatione diaboli vexatus est ; neque eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert.

Sanctorum corpora, et præcipue beatorum martyrum reliquias ac si Christi membra, sincerissime honoranda, et basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca divino cultui mancipata, affectu piissimo et devotione fidelissima adeundas. Si quis contra hanc sententiam venit, non Christianus, sed Eunomianus et Vigilantianus creditur.

Baptizatis tantum iter esse salutis. Nullum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credamus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur.

Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote, et interrogatus respondit. Hoc et martyr coram persecutore facit qui et confitetur fidem, et interrogatus respondit. Ille post confessionem vel aspergitur aqua, vel tinguitur : et hic vel aspergitur sanguine, vel tinguitur igne. Ille manus imposi-

Digitized by Google

tione pontificis accipit Spiritum sanctum : hic habitaculum efficitur Spiritus sancti, dum non est ipse qui loquitur : sed spiritus Patris, qui in illo loquitur. Ille communicavit Eucharistiæ in commemoratione mortis Domini ; hic ipsi Christo commoritur : ille confitetur se mundi actibus renuntiaturum : hic ipsi renuntiat vitæ. Illi peccata omnia remittuntur ; in isto exstinguuntur.

In Eucharistia non debet aqua pura offerri, ut quidam sobrietatis imagine falluntur : sed vinum et aqua mistum, quia et vinum fuit in redemptionis nostræ mysterio, cum dicit : *Non bibam amodo ex hoc genimine vitis* (*Matth.* XXVI). Et aqua erat mistum quod post cœnam dabatur. Sed et de latere ejus quod lancea perfossum est, aqua cum sanguine egressa, vinum de vera carnis ejus vite cum aqua expressum ostenditur.

Bona est caro nostra et valde bona : utpote a solo et bono Deo condita, et non est mala, ut volunt Sethianus et Opinianus et Patricianus : nec mali causa, ut docuit Florinus : nec ex malo et bono compacta, ut Manichæus blasphemat : sed cum sit creatione bona, arbitrio animæ efficitur nobis vel bona vel mala, non immutatione substantiæ, sed exsecutionis mercede. Ipsa enim est, quæ statuitur ante tribunal Christi : in qua perferat anima corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.

In resurrectione ex mortuis sexus forma non mutabitur : sed vir mortuus resurget in forma viri : et femina in forma feminæ non carens sexu, sed tamen hujus vitæ tantum conditione, specie naturali : ne non sit vera resurrectio : si non id resurgit, quod cadit.

Ante resurrectionem Domini omnes sanctorum animæ in inferno sub debito prævaricationis Adæ tenebantur, donec auctoritate Domini per indebitam ejus mortem de servili conditione liberarentur. Post ascensionem Domini ad cœlos, omnium sanctorum animæ cum Christo sunt : et exeuntes de corpore ad Christum vadunt, exspectantes resurrectionem corporis sui : ut ad integram et perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur : sicut et peccatorum animæ in inferno sub timore positæ exspectant resurrectionem sui corporis, ut cum ipso ad pœnam convertantur æternam.

Pœnitentiam abolere peccata, indubitanter credimus, etiam si in ultimo vitæ spiritu admissorum pœniteat : et publica vel supplici lamentatione peccata prodantur : quia propositum Dei, quo decrevit salvare, quod perierat, stat immobile : et ideo quia voluntas ejus non mutatur, sive emendatione vitæ, si tempus conceditur, sive supplici confessione, si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris : sed ut convertatur a perditione pœnitendo, et salvatus miseratione Domini vivat. Si quis aliter de justissima Dei pietate sentit, non Christianus, sed Novatianus est.

Internas animæ cogitationes diabolum non videre, certi sumus : sed motibus eas corporis ab illo, et affectionum indiciis colligi et experimento, didicimus : secreta autem cordis solus ille novit, ad quem dicitur : *Tu solus nosti corda filiorum hominum* (*Act.* I).

Non omnes cogitationes nostræ malæ semper diaboli instinctu excitantur : sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt : bonæ autem cogitationes semper a Deo sunt.

Dæmones per energiam non credimus substantialiter illabi animæ : sed applicatione et oppressione uniri. Illabi autem menti illi soli possibile est, qui creavit : qui natura subsistens incorporeus capabilis est suæ facturæ.

Signa et prodigia et sanitates etiam peccatores in nomine Domini facere ab ipso Deo didicimus : et cum alios hac præsumptione juvent, sibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent : qui gloriantur in dato falso, non meritis debito.

Signis et prodigiis clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctum, si intemperatis et asperis moribus agat : temperatis autem et placidis moribus, etiam absque signorum efficacia et sanctum et perfectum Dei hominem fieri, recte credimus.

Nullus sanctus et justus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse justus vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ viribus, sed propositi adjuvamento per Dei gratiam acquirimus sanctitatem : et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent, quod plangant, et si non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate prævaricatricis naturæ.

Pascha, id est, Dominicæ Resurrectionis solemnitas, ante transgressum vernalis æquinoctii, et sextæ decimæ lunæ initium non potest celebrari : eodem tamen mense natæ.

Propter novellos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicunt : ut quia Deus incorporeus recte creditur, etiam anima incorporea esse credatur : libere confitemur, imaginem in æternitate : similitudinem in moribus invenire.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De sanctis Scripturis, hoc est Veteri et Novo Testamento.

Vetus Testamentum ideo dicitur, quia veniente novo cessavit. De quo Apostolus meminit (*II Cor.* V) : *Vetera transierunt : et ecce facta sunt omnia nova.* Testamentum autem Novum ideo nuncupatur, quia innovat. Non enim illud discunt, nisi renovati homi-

Digitized by Google

nes ex vetustate per gratiam, et pertinentes jam ad Testamentum Novum, quod est regnum cœlorum. Hebræi enim Vetus Testamentum, Esdra auctore, juxta numerum litterarum suarum, in 22 libros accipiunt, dividentes eos in tres ordines, Legis scilicet et Prophetarum atque Hagiographorum. Primus ordo legis in quinque libris [Moysis] accipitur, quorum primus est *bresith*, qui est Genesis. Secundus *ellesmoth*, qui est Exodus. Tertius *vaiecra*, qui est Leviticus. Quartus *vaiedaber*, qui est Numerus. Quintus *helleaddabarim*, qui est Deuteronomium. Ili sunt quinque libri Moysi, quos Hebræi *thorath*, latini *legem* appellant. Proprie autem lex appellatur, quæ per Moysen data est. Secundus ordo Prophetarum, in quo continentur libri octo, quorum primus, *Josuæ bennum*, qui latine Jesus Nave dicitur. Secundus *Sobthim*, qui est Judicum. Tertius *Samuel*, qui est Regum primus. Quartus *Malachim*, qui est Regum secundus. Quintus *Isaias*. Sextus *Jeremias*. Septimus *Ezechiel*. Octavus *Tharistra*, qui dicitur 12 Prophetarum, qui libri quia sibi præ brevitate adjuncti sunt, pro uno accipiuntur. Tertius est ordo *Hagiographorum*, id est sancta scribentium, in quo sunt libri novem, quorum primus *Job*. Secundus *Psalterium*, qui in quinque incisionibus dividitur. Tertius *Masloth*, qui est Proverbium Salomonis. Quartus *Coeleth*, qui est Ecclesiastes. Quintus *Sirasirim*, qui est Cantica canticorum. Sextus, *Daniel*. Septimus *Dabretamin*, qui est Verba dierum, id est Paralipomenon, qui et Chronicon. Octavus est *Esdras*, qui in duos libros dividitur apud Græcos et Latinos. Nonus *Hester*. Qui simul omnes quinque, octo et novem fiunt viginti duo, sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem *Ruth* et *Cinoth*, qui Latine dicitur *Lamentatio Jeremiæ*, Hagiographis addiciunt, et viginti quatuor volumina Testamenti Veteris faciunt, juxta viginti quatuor seniores, qui ante conspectum Dei assistunt. Quartus est apud nos ordo Veteris Testamenti eorum librorum, qui in canone Hebraico non sunt : quorum primus Sapientiæ liber est ; secundus, Ecclesiasticus ; tertius, Tobias ; quartus, *Judith* ; quintus et sextus, *Machabæorum* : quos licet Judæi intra apocrypha separent, Ecclesia tamen Christi eos inter divinos libros honorat et prædicat. In Novo autem Testamento duo sunt ordines : primus, evangelicus, in quo sunt : Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes ; secundus, apostolicus, in quo sunt in quatuordecim Epistolis : Petrus in duabus, Joannes in tribus, Jacobus et Judas in singulis, Actus apostolorum et Apocalypsis Joannis. Alii autem Vetus et Novum Testamentum in septuaginta duos libros distinguunt : ita ut primi legis Moysi libri quinque sint, hoc est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deuteronomium. Hos sequuntur historici libri sedecim, Jesu Nave scilicet et Judicum libri singuli, sive Ruth ; Regum etiam libri quatuor. Paralipomenon duo. Tobi quoque et Hester, atque singuli Esræ duo : et duo Machabæorum. Super hos prophetici libri sedecim sunt : Isaias, Jeremias, Ezechiel et Daniel libri singuli : duodecim quoque prophetarum libri singuli, et hæc quidem Prophetica sunt. Post hæc versuum octo libri habentur, qui diverso apud Hebræos metro scribuntur, id est Job liber, et liber Psalmorum, et Proverbiorum, et Ecclesiastes, et Cantica canticorum, sive *Sapientiæ* et *Ecclesiasticus*, *Lamentationesque Jeremiæ*. Sic quoque complentur libri Veteris Testamenti quadraginta quinque. Novi autem Testamenti primum quatuor Evangelia sunt : Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis. Hos quatuordecim Pauli apostoli sequuntur, quibus subjunctæ sunt septem canonicæ Epistolæ Jacobi, Petri, Joannis et Judæ. Actus quoque duodecim apostolorum, quorum omnium signaculum est Apocalypsis Joannis, quod est revelatio Jesu Christi, qui omnes libros et tempore et ordine.... Ili sunt libri canonici septuaginta duo et ob hoc Moyses septuaginta elegit presbyteros, qui prophetarent. Ob hoc et Jesus Dominus noster septuaginta duos discipulos prædicare mandavit. Et quomodo septuaginta duæ linguæ in hoc mundo erant diffusæ, congrue providit Spiritus sanctus, ut tot libri essent, quot nationes, quibus populi et gentes ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur. Hæc sunt nova et vetera, quæ de thesauro Dei proferuntur, et quibus cuncta sacramentorum mysteria revelantur. Ili sunt duo Seraphin, qui in confessionem sanctæ Trinitatis jugiter decantant hagios, et dicentes hymnum erumpunt. Hæ litteræ sacræ, hi libri integro numero et auctoritate. Aliud cum istis nihil est comparandum : quidquid extra hos fuerit, inter sancta et divina nullatenus est recipiendum : hæc duo testamenta in multis locis scripturæ sacræ præfigurata sunt. Nam illi duo molares lapides sunt, quos lex prohibet dividere atque in loco pignoris tollere : quia neutrum testamentum auferendum est ab altero, quando utraque necessaria sunt ad panem cœlestem conficiendum, ut animarum pastum præparent. Item duo Cherubin juxta arcam posita significant duo testamenta ecclesiam Dei protegentia. Item Abacuc Propheta duo describit animalia, in quorum medio Deus innotescitur. Summa autem utriusque testamenti trifarie distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifarie dividuntur, id est, quid a Deo, quid ab Angelis vel ab hominibus gestum dictumque sit, quid a Prophetis nuntiatum de Christo et corpore ejus, quid de diabolo et membris ejus, quid de veteri et novo populo, quid de præsenti sæculo et futuro regno atque judicio.

CAPUT II.

De auctoribus eorumdem librorum.

Veteris Testamenti secundum Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses divinæ historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentaticum nominatur. Pentaticus autem sive pentateuchus a quinque voluminibus dicitur. Pente enim Græce quinque, teuchus volumen vocatur. *Genesis* liber inde appellatur, eo quod exordium mundi, et generatio sæculi in eo contineatur.

Digitized by Google

Exodus vero exitum ab Ægypto, egressumque populi Israel digerit, et ea causa nomen accepit. *Leriticus* appellatus, eo quod Levitarum ministeria et diversitatem victimarum exequitur, totusque in eo ordo Leviticus annotatur. *Numerorum liber* vocatur eo, quod in eo egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, et quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur. *Deuteronomium* Græco sermone appellatur, quod Latine interpretatur, *secunda lex*, id est, repetitio, et evangelicæ legis præfiguratio : qui sic ea habet, quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia, quæ in eo reperiuntur. *Josue liber* nomen accepit a Jesu filio Nave, cujus historiam continet : scriptorem vero ejusdem Josue esse Hebræi asserunt. In cujus textu post Jordanis transitum regna hostium subvertuntur, terra populo dividitur, et per singulas urbes, viculos, montes atque confinia et ecclesiæ cœlestisque Jerusalem spiritalia præfigurantur. *Judicum* nominatur a principibus populi, qui præfuerunt in Israel post Moysen et Josue, antequam Saul et David et cæteri reges existerent. Hunc librum edidisse creditur Samuel. *Liber Samuel* ejusdem Samuelis nativitatem et sacerdotium et gesta describit : idcirco et ab eo nomen accepit. Et quamvis hic liber Saul et David historiam contineat : tamen ad Samuel refertur, quia ipse unxit Saul in regnum, ipse David in regem futurum. Cujus libri primam partem conscripsit Samuel, sequentia vero ejus usque ad calcem scripsit David. *Malachim liber* proinde appellatur, eo quod reges Judæ et Israeliticæ gentis gestaque eorum per ordinem digerat temporum. *Maloch* enim Hebraice, Latine *regum* interpretatur. Hunc librum Jeremias primus in unum volumen coegit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias. *Paralipomenon* Græce dicitur, quod nos *prætermissorum* vel *reliquorum* dicere possumus : quomodo ea, quæ in Samuele vel Regum libris vel omissa vel non plene relata sunt, in isto summatim ac breviter explicantur. Librum Job quidam Moysen scripsisse arbitrantur, alii unum ex Prophetis, nonnulli vero eumdem Job post plagam suæ passionis scriptorem ejus fuisse existimant, arbitrantes ut qui certamina spiritalis pugnæ sustinuit, ipse narraret, quas victorias expetivit. Principia autem et finis libri Job apud Hebræos prosa oratione texta sunt : media autem ipsius ab eo loco, quo ait : *Pereat dies, in qua natus sum* (*Job.* III) ; usque ad eum locum, ubi dicit : *Idcirco ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam* (*Job.* XLII) ; omnia heroico metro discurrit. *Psalmorum libri* Græce *Psalterium*, Hebraice *Nabla*, Latine *Organum* dicitur. Vocatus autem *Psalmorum* liber, quod uno Propheta canente ad Psalterium chorus concinendo responderet. Titulus autem in psalmis hebraicus ita est : isphr. tha. blm. quod interpretatur, *volumen hymnorum*. Auctores autem psalmorum qui ponuntur in titulis : Moyses scilicet, et David et Salomon, Asaph, Ethan, et Idithun, et filii Chore, Eman Ezrahelita, et reliqui quos Esdras uno volumine comprehendit. Omnes autem psalmi apud Hebræos metrico carmine constant esse compositi. Nam in morem Romani Flacci et Græci Pindari nunc iambico currunt, nunc alcaico personant, nunc safico tonant, trimetro vel tetrametro pede incedentes. Salomon filius David regis Israel juxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit. Quorum primus est Masloth quem Græci *Parabolas*, Latini *Proverbia* nominant : eo quod in ipso sub comparativa similitudine figuras verborum et imagines veritatis ostendit, ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus reservavit. Secundum librum *Coeleth* vocavit, qui Græce *Ecclesiastes* dicitur, Latine *Concionator* : eo quod sermo ejus non specialiter ad unum, sicut in Proverbiis, sed in adversos generaliter dirigatur, docens omnia quæ in mundo cernimus, caduca esse et brevia et ob hoc minime appetenda. Tertium librum *Sirasirim* prænotavit, quod in Latinam linguam vertitur, *Canticum canticorum* : ubi per epithalamium carmen conjunctionem Christi et Ecclesiæ mystice canit. Dictum autem Canticum canticorum : eo quod omnibus canticis præferatur, quæ in Scripturis sacris habentur : sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus majora sunt sancta sanctorum. Horum autem trium librorum carmina hexametris et pentametris versibus apud suos composita perhibentur, ut Josephus et Hieronymus scribunt. Isaias Evangelista potius quam Propheta edidit librum suum, cujus omnis textus eloquentiæ prosa incedit : Canticum vero hexametro et pentametro versu discurrit. Hieremias similiter edidit librum suum cum Threnis, quod nos Lamenta vocamus, eo quod in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur : in quibus quadruplex diverso metro composuit alphabetum, quorum duo prima quasi safico metro scripta sunt : qui tres versiculos qui sibi nexi sunt et ab una tantum littera incipiunt, heroicum comma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est, et a trinis litteris, id est, trini versus incipiunt. Quartum alphabetum simile primo et secundo habetur. Ezechiel et Daniel a viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur. Quorum Ezechiel principia et finis multis habentur obscuritatibus involuta. Daniel syro sermone regna orbis pronuntiat et tempus adventus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quatuor Prophetæ, qui Majores vocantur, quia prolixa volumina condiderunt. Liber duodecim Prophetarum auctorum suorum nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur Minores, quia sermones eorum breves sunt. Unde et connexi sibimet invicem in uno volumine continentur. Quorum nomina sunt : Osee, Johel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias et Malachias.

Esdræ liber auctoris sui titulo prænotatur. In cujus textu ejusdem Esdræ Neemiæque sermones pariter continentur. Nec quemquam moveat, quod unus Esdræ dicitur liber : quia secundus, tertius et quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur.

Digitized by Google

Esther librum Esdræ creditur conscripsisse, in quo eadem regina sub figura Ecclesiæ Dei populum a servitute et morte eripuisse scribitur, atque interfecto Aman, qui interpretatur, *iniquitas*, diei celebritas in posteros initur.

Liber sapientiæ apud Hebræos nusquam est. Unde et ipse titulus Græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Judæi Filionis [Philonis] esse affirmant, qui proinde Sapientiæ nominatur : quia in eo Christi adventus, qui est sapientia Patris, et passio ejus evidenter exponitur.

Librum autem Ecclesiasticum certissime Jesus, filius Sirach, Jerosolymita, nepos Jesu sacerdotis magni composuit. Qui liber apud Latinos propter eloquii parilitatem Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem *Ecclesiasticus*, eo quod de totius Ecclesiæ doctrina et religiosa conversatione magna cura et ratione sit editus. Hic et apud Hebræos reperitur, sed inter apocryphos habetur. *Judith* vero et *Tobi* atque *Machabæorum* libri quibus auctoribus scripti sint, minime constat : habent autem vocabula ex eorum nominibus, quorum gesta scribunt.

Quatuor libros Evangeliorum quatuor Evangelistæ singulariter conscripserunt. Primus Matthæus conscripsit Evangelium litteris Hebraicis et sermonibus, in Judæa mittans [initians] evangelizare ab humana Christi nativitate, dicens : *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham* (*Matth.* 1); significans descendisse corporaliter ex semine patriarcharum Christum, sicut promissum erat in prophetis per Spiritum sanctum. Secundus Marcus, plenus Spiritu sancto, scripsit Evangelium Christi, eloquio Græco : in Italia secutus est Petrum, ut discipulus. Is initium ab spiritu prophetali fecit, dicens : *Vox clamantis in deserto, parate viam Domino* (*Marc.* 1) : ut ostenderet Christum post assumptionem carnis Evangelium prædicasse in mundo. Ipse enim Christus et propheta dictus est, sicut scriptum est : *Et prophetam in gentibus posui te.* Tertius Lucas inter omnes evangelistas Græci sermonis eruditissimus, quippe ut medicus in Græcia Evangelium scripsit Theophilo episcopo, initians a sacerdotali spiritu, dicens : *Fuit in diebus Herodis Judææ sacerdos Zacharias :* Christum post nativitatem carnis et prædicationem Evangelii hostiam fuisse effectum pro salute mundi. Ipse est enim sacerdos, de quo dictum est in Psalmis : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX). Ubi enim Christus advenit, sacerdotium Judæorum obmittunt [obmutuit], lex et prophetia cessavit. Quartus Joannes scripsit Evangelium ultimus in Asia, incipiens a Verbo, ut ostenderet eumdem Salvatorem, qui pro nobis dignatus est nasci et pati, ipsum ante sæcula Dei Verbum esse, ipsum e cœlo venisse, et post mortem ad cœlum iterum remeasse. Hi sunt quatuor evangelistæ, quos per Ezechielem Spiritus sanctus significavit in quatuor animalibus. Propterea autem quatuor animalia dicuntur : quia per quatuor mundi partes fides Christianæ religionis eorum prædicatione disseminata est. Animalia autem dicta sunt, quomodo propter animam hominis prædicatur Evangelium Christi. Nam et oculis plena erant intus et foris, quomodo prævident Evangelia, quæ dicta sunt a prophetis, et quæ promiserat in prioribus. Crura autem eorum recta, quia nihil pravum evangeliis est. Et alas habebant senas tegentes crura et facies suas : revelata sunt enim, quæ tegebantur, in adventu Christi.

Evangelium autem interpretatur, *bona annuntiatio.* Græce enim εὖ bonum, Angelum annuntiatio dicitur. Inde et Angelus, *nuntius*, interpretatur. Paulus apostolus suas scripsit epistolas quatuordecim, ex quibus novem septem Ecclesiis scripsit : reliquas discipulis suis, Timotheo, Tito et Philemoni. Ad Hebræos autem epistola apud plerosque Latinos ejus esse, incertum est propter dissonantiam sermonis, eamdemque alii Barnabam scripsisse, alii a Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nominis sui epistolas, quæ catholicæ ideo nominantur : quia non uni tantum populo vel civitati, sed universis gentibus generaliter scriptæ sunt.

Jacobus et Joannes et Judas suas scripserunt epistolas. Actus apostolorum primordia fidei Christianæ in gentibus, et nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum apostolorum scriptorem Lucam esse constat evangelistam, in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia texitur, et apostolorum historia retinetur : unde et Actus apostolorum dicitur. Apocalypsin librum Joannes evangelista scripsit eo tempore, quo pro Evangelii prædicatione in Pathmos traditur relegatus. Apocalypsis autem ex Græco in Latinum revelatio interpretatur. Revelatio enim dicitur manifestatio eorum quæ abscondita erant, juxta quod et ipse Joannes dicit : *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis* (*Apoc.* 1). Hi sunt scriptores sacrorum librorum, qui per Spiritum sanctum loquentes, ad eruditionem nostram et præcepta vivendi, et credendi regulam conscripserunt. Præter hæc alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est secreta, quia in dubium veniunt. Est enim occulta origo : nec patet patribus, e quibus usque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima et notissima successione pervenerit. In his apocryphis etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa nulla est in eis canonica auctoritas. Quæ recte a prudentibus judicantur non esse eorum credenda, quibus ascribuntur. Nam multa et sub nominibus prophetarum, et recentiora sub nominibus apostolorum ab hæreticis proferuntur, quæ omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica, diligenti examinatione, remota sunt.

CAPUT III.

Brevis annotatio, quæ indicat quid in sanctis canonicis libris contineatur

De disputatione igitur Veteris et Novi Testamenti, ordine librorum, et numero cursim breviterque parva proœmia narrationum subjiciam. Genesis juxta fidem historiæ descripsit fabricam mundi, et hominis con-

Digitized by Google

ditionem, cataclysmum, et divisionem terræ, confusionemque linguarum, gesta patriarcharum usque ad ingressionem Israel in Ægyptum.

Exodus continet Hebræorum servitutem, ex Ægypto egressum populi, nubem protegentem, transitum etiam Rubri maris, mersumque cum curribus Pharaonem, et gloriæ decantationem, congressusque eremi, cibum mannæ, et fluenta in dulcedinem versa, mandata etiam Decalogi, pugnam Amalech, et arcam testamenti, dedicationemque tabernaculi et oblationem.

In Levitico autem lex sacrificiorum, historiarumque diversitas, indumentaque pontificum, et ministeria describuntur, ciborum etiam et diversitas peccatorum, purgationesque vel hostiæ ordinantur.

In Numeris vero egressæ de Ægypto tribus enumerantur, quadraginta quoque et duarum per eremum mansionum sacramenta signantur.

In Deuteronomio autem, quæ est lex secunda, narrantur ea quæ inter Pharan et Asseroth, et usque ad Cadesbarne fuerint populo dicta a Moyse mandata videlicet atque promissa, maledictiones peccatorum, promissiones, beatitudines : ubi canticum Moyses canit, ubi dicit benedictiones filiis Israel : ibique, terra repromissionis respecta, moritur atque sepelitur. Nonnulli Hebræorum quatuor libros tantum computant legis, id est Genesim, Exodum, Leviticum, Numerum, Deuteronomium autem repetitionem eorumdem, et quasi quoddam legis meditatorium, ea duntaxat ratione, quod illi quatuor proprias causas rerum gestarum continent, iste autem omnium quasi iteraudo continet. In Jesu quoque libro filii Israel, duce Jesu, Jordanem transeunt, ac sæculo circumciduntur : subversisque dehinc Chananæorum gentibus divisionem terræ hæreditatis sorte suscipiunt. In libro Judicum continentur peccata et servitutes Israel, exclamationesque et miserationes Dei. Liber Ruth ejusdem Moabitidis texit historiam, de cujus stirpis familia descendit David. Hunc Hebræi libellum ad Judicum librum subjungunt, quoniam eo tempore gesta esse memorantur, quæ in eo scripta sunt : at contra Latini pro eo, quod genus regium David retexit, ortum ex eadem Ruth Moabithide, ad corpus libri Regnorum veracius eum pertinere contendunt.

Liber Regum quanquam apud Latinos propter prolixitatem sui in quatuor partibus sit desertus [digestus], apud Hebræos tamen in duobus divisus est voluminibus, quorum primus Samuel scribit arcam Domini a Judæis transisse ad gentes, Helique sacerdotium mystice in Samuelem fuisse translatum, in David Saulis regis imperium.

Malachim vero reges Judææ et Israeliticæ gentis, gestaque eorum per ordinem digerit temporum : ipsumque Israel ob errorem idolofatriæ enarrat in Assyrios transmigratum : ad extremum edocet venisse Nabuchodonosor Jerusalem, captumque duxisse principem ac populum, et subvertisse urbem et templum.

A Paralipomenon apud Hebræos sub unius libri volumine continetur, appellaturque abeis Dibre haiamim, id est Verba dierum : apud nos autem propter prolixitatem sui in duabus decisus est partibus. Hæc autem historia ordinem generationum et temporum continens, in qua scilicet non parva sanctarum Scripturarum eruditio continetur. Nam quæ in historia Veteris Testamenti in locis suis aut omnino omissa sunt, aut fortasse non plene digesta, in ista summatim ac breviter expleta sunt. Cujus quidem series a latere regum sive regnorum ducta, perveniens ad illud usque tempus, quo et regnorum textus finitur.

Job liber continet ejusdem sancti viri damna funesta vel flagella, et contumeliosa consolantium dicta,
B lamenta quoque ejus in quibus totius mundi deplorat miseriam : consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, ejusque duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic etiam ex suis passionibus et verbis Christi expressit imaginem : conjux vero ejus carnalium typum designat, qui intra Ecclesiam positi vitam spiritalium moribus suis scandalizant. Amici vero ejus speciem tenent hæreticorum ac figuram perversorum dogmatum. Porro Helvi, qui adversus Job gravi exprobratione innititur, significat eos qui intra Ecclesiam prædicant et arroganter, et per tumorem cordis, ac scientiæ fastum quidquid proferunt, superbiæ exemplis ostendunt.

Liber Psalmorum quanquam uno includatur volumine, non est tamen editus uno eodemque auctore.
C Decem enim pene prophetæ sunt, qui eos diverso tempore scripserunt, id est Moyses, David, Salomon, Asaph, Ethan, Eman, Idithun, et filii Chore, Asir et Aahab sive Esdra : nonnulli etiam Aggei, Zachariæ esse existimantur. De his autem, qui sine titulis sunt, traditio veterum talis est : ut cujus auctoris præscriptio præcesserit, cæteri, qui sine titulo sequuntur, ipsius esse credantur. Est autem hic liber allegoricis ac typicis sacramentis signatus : specialiter autem, quod natus, quod passus, quod resurrexit Christus : vere hoc omne psalmorum resonat organum. Sciendum tamen, quod apud Hebræos omnes psalmi permixti fuerint et inordinati, quos quidem primus Esdras in unum volumen coegit, et in
D ordinem numerumque disposuit, ac per occultum sacramenti mysterium aliis alios prætulit ordine, dum posteriores videantur in tempore. Nam secundum historiæ cursum tertius psalmus quinquagesimo posterior, sed propter mysterium in ordine prior est. Sic enim habentur et cæteri, quia Spiritus sanctus eos præordinavit ut voluit. Salomon tria volumina edidit. Primus ex his Proverbiorum liber. Secundus, qui appellatur Ecclesiastes. Tertius, cujus titulus est, Canticum canticorum. In quibus quidem tribus libris trium generum disciplinas composuit, quibus ad rerum scientiam pervenitur. In primis namque Ethicam, id est moralem : post hæc physicam, quæ qualitatem naturæ comprehendit, ad ultimum theoriam, id est contemplativam. In Proverbiis

Digitized by Google

enim moralia docens per communem quemdam loquendi usum altiorem intelligentiam edidit, conservationemque mandatorum, et doctrinæ cœlestis institutionem succinctis verbis, brevibusque sententiis coaptavit. Sunt autem Proverbia sub verbis aliis res alias explicantia, quæ aliter, quam dicuntur, intelliguntur : plus in virtute sententiarum quam in sono verborum, quæ Græci parathimia [Parœmias] vocant.

Ecclesiastes rerum naturam discutiens, cuncta in mundo caduca et vana esse reprehendit, rerum omnium fragilitate conspecta renuntiari mundo admonuit.

In Canticis autem canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea quæ sunt cœlestia vel divina sub specie sponsi et sponsæ Christi Ecclesiæque unitatem declarat, atque animam ad amorem cœlestium excitans perveniendum ad consortium Dei provocat. Illud vero non est omittendum, quod a doctoribus nostris traditur, apud Hebræos hanc fuisse observationem, ne cuiquam hunc librum legere permitterent, nisi viro jam perfectæ scientiæ et roboratæ fidei : ne forte per imbecillitatem infantiæ et filei imperitiam non tam erudiret cognitio lubricas mentes, quam potius ad concupiscentias corporales converteret. Omnes scripturas tradi pueris a doctoribus eorum solitum est, etiam et eas quas deuteres evocant, quatuor tantum ista ad ultimum reservare, id est principium Geneseos de mundi creatione, Ezechielisque principia, in quibus de cherubim scripsit : et finem ejus, in quo templi descriptio continetur, et Cantica canticorum.

Liber Sapientiæ, qui vocatur panarethon, Christi adventum, qui est sapientia Dei Patris, passionemque ejus aperta manifestatione denuntiat.

Ecclesiasticus vero morum pene omnium disciplinam, et sanctæ religionis conversationem affatim copiose descripsit. Dictus autem Ecclesiasticus pro eo, quod in medio cœtu populi, id est coram Ecclesia fuerat habitus. Hic enim propter nimiam sensus similitudinem et eloquii parilitatem Salomonis titulo prænotatur. Constat autem hunc librum sub Jesu filio Sirach editum fuisse, et inter reliquos sanctarum Scripturarum libros pari habitum veneratione.

Isaias propheta, qui interpretatur *salus Domini*, postquam de altari missus calculus labia ejus purgavit, ut dignus efficeretur sancti Spiritus propheția, speculatur duo cherubim in ænigmate duorum testamentorum cum duodecim alis, id est apostolis, qui prædicatione sua volucri celeritate discurrerunt, tegentes faciem et pedes sedentis in throno Dei, id est occultantes eo, sive quæ ante sæculi fuerunt exordia, sive quæ post transactam hujus mundi figuram futura sunt. Hic tamen post visionem Judææ et Jerusalem adversus cæteras gentes, quæ in circuitu ejus sunt, prophetiæ convertit sermonem, et juxta qualitatem locorum, et vitæ diversitatem, quæ essent eis mala ventura, denuntiat. Post captivitatem Jerusalem, ruinam Babyloniæ comminatur, deinde nec est [*Forte*, necem] Philistiim, vastationem Moab, exterminium Damasci, Ægypti commotionem, et solitudinem maris deserti, obsidionem quoque Edom, fugam et interitum Arabiæ, excidium vallis Sion, subversionem etiam Tyri sive quadrupedum : sed figuraliter in visione Judææ synagoga projicitur, et Ecclesia Domino copulatur : in ruina Babyloniæ confusio totius mundi, superbiaque arguitur, et finis monstratur : in vastatione Moab error scientiæ sæcularis in silentium luctumque mutatur : in eversione Ægypti totius mundi idololatriæ destruuntur, templique Domini ædificatio prædicatur : in contritione Philistiim luctus eorum monstratur, qui abjiciunt jugum Christi, et elevant se contra scientiam Dei. Porro per Damascum prædicatio gentium, et ruina ostenditur populi Judæorum : per onus maris deserti, hujus sæculi temptatio declaratur, et quæ illi ventura sunt, ostenduntur. Per Idumæam oritur sol justitiæ gentium, et tenebræ auferuntur populis Judæorum; per Arabiam prædicatur aqua baptismatis, præbenda his, qui fugerint gentium errores vel eorum blasphemias. Per vallem Sion perditio prædicatur Jerusalem et hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt. Per Tyrum gentibus prædicatur, ut scilicet errore deposito ad Christum Dominum convertantur : reliqua vero ejus vel de Christo vel de Ecclesia gentium sunt, sive de consummatione mundi. Prophetavit annorum ferme septuaginta sub regibus quatuor Judææ ordine atque genere sibimet succedentibus, id est, Ozia, Mathan, Achach, ad ultimum Ezechia, sub quo pars magna voluminis ejus usque ad calcem texitur prophetiæ. Jeremias interpretatur, *propheta excelsus Domini*, simplex loquendo, et ad intelligendum facilis, qui in omnibus dictis et passionibus suis, Redemptoris nostri imaginem prætulit. Hic postquam in typo Christi regna destruxit diaboli, justitiæque vel fidei ædificavit imperium : jubetur prædicare per omnes gentes, Ægyptum videlicet, et Philistum, Moab et Ammon, Edom et Damascum et Cedar, et super regna Assur, nec non super Elam et Babyloniam. Hic autem vidit virgam vigilantem divinæ correptionis et potestatis, ollam quoque succensam, id est Judaicam plebem igne carnalium desideriorum ardentem aspicit, et duos cofinos ficorum in præfiguratione duorum populorum, descendit in domum figuli, et videt diminutionem vasis prioris et novi instaurationem ad designandum defectum prioris populi, et successionem futuri. Sumit etiam calicem supplicii, atque universis gentibus porrigit. Accipit et lumbare sub exemplo populi Judæorum, putrefactum in desperatione projicit illud trans flumina gentium : ostendit et calicem aureum Babylonis per quem inebriatus est mundus, letiferum idololatriæ vas, jubetur projicere in Euphratem volumen lapidi alligatum ad demonstrandum interitum Babylonis, vel figuraliter totius mundi : increpat etiam hic delinquentes, et ad conversionem provocat : ad

Digitized by Google

ultimum plangit ruinam Jerusalem, templique excidium, et dispersionem gentis. Exersus autem duodecimo anno Josiæ regis Judææ, prophetiaque ejus per quatuor reges extensa est sub Josia et Eliachim, et Joachim, et Sedechia quo eversa est Jerusalem. Septuaginta duobus annis et quatuor mensibus prophetavit, excepto illo tempore quo post eversam Jerusalem in Ægypto cum populo fuit.

Ezechiel, qui interpretatur *fortitudo Dei*, figurans tropice Christum, stat juxta fluvium Thobar scilicet, et præclara continens mysteria, cernit similitudinem gloriæ Dei, et quatuor animalia in similitudine quatuor Evangeliorum, et rotas se invicem continentes in typo duorum testamentorum : videt aurigam, id est, Christum deorsum igne judicii, sursum electri, id est, divinitatis fulgore rutilantem. Comedit quoque librum divinæ legis, in quo scriptum est lamentum pœnitentium, et carmen justorum, et væ eorum, qui post peccatum pœnitentiam non egerunt. Dehinc accepit laterem, in quo obsessæ Jerusalem pictura describitur : vel quod sub typo Christi ejusdem Jerusalem, id est, totius Ecclesiæ, quæ est a [e] latere Christi formata, mysteria describuntur. Capit etiam et hic propheta somnum sinistri lateris in typum mortis peccatorum, qui ad lævam positi æterna supplicia sustinebunt. Ac demum a sinistro in dextro dormire jubetur propter spem eorum qui pro emendatione morum resurrectionis gloriam obtinebunt. Aspicit in terra et duas virgas sibimet copulantes in similitudinem circumcisionis et gentium, sive aquilam sub Nabuchodonosor volantem, Christi figuram, magnis alis et volucri celeritate totius mundi imperium occupantem. Plangit præterea sub specie principis Tyri beatitudinem diaboli, quam amisit, et ruinam ejus magnam cum lamentatione deplorat. Ad ultimum arundinem vel funiculum gestans metitur sub specie sanctorum mystice Jerusalem. Inter hæc mystica subjacent quædam moralia. Falsis comminatur prophetis, atque speculatoribus præcipit, ne reticeant malitiam : quatuor etiam ultionum pœnas peccatoribus prædicat, animasque redire ad corpora sua prophetat : ostendit quoque unumquemque pro se rationem Domino redditurum, nec progeniei sanctæ ultra nocere labem paterni delicti : objurgat intra hæc sub Oola et Ooliba omnem turpitudinem Samariæ et Jerusalem, nativitatemque contumeliosam objicit : sæpe etiam ad pœnitentiam captivos provocat, et post prævaricationem admonet populum redire conversum. Hic autem trigesimo quinto ætatis suæ anno, et captivitatis quinto in Chaldæa exsulans prophetavit, ibique vaticinium suum consummavit.

Daniel interpretatur, *judicium Dei*, quique etiam de Christo cunctis manifestior est prophetis : quia non solum prædicavit, ut cæteri, sed etiam et tempus incarnationis et passionis per ordinem regum et numerum diffinivit annorum, ita ut non potius videatur futura prædicare, sed quasi transacta narrare. Hic autem quatuor regnorum cernit frequentius visiones, eorumque differentiam sub diversis imaginibus promittit. De Antichristo quoque ostendit, quod ipse sit cornu pusillum, id est, parvo tempore regnaturus; de consummatione Israel vel mundi plura conscripsit, sive de die judicii, regno sanctorum. In fine autem voluminis prophetiæ suæ, Susannæ historiam et Belis Draconisque fabulam ponit. Hic autem liber apud Hebræos Hebraicis quidem litteris, sed Chaldaica lingua scriptus est. Prophetavit autem in Babylone, quando et Ezechiel.

Osee propheta, qui interpretatur, *salvans*, in duodecim primus est, profundior reliquis in sententiis, et operosior intellectu. Iste ad eas tribus, quæ et Samaria, et domus Joseph, et Israel vocabantur, loquitur : sed per Ephræn hæreticos arguit, qui recedentes qualicunque ex causa ab Ecclesiæ unitate, participes facti sunt idolorum : per Samariam autem eorumdem hæreticorum demonstrat errorem, qui præceptorum Dei custodes esse se mentiuntur, et sub prætextu veritatis mendacium colunt. Hic historialiter Judæos in Christum tempore ultimo credituros pronuntiavit : tertium quoque resurrectionis dominicæ diem prædixit. Prophetavit autem in diebus Oziæ regis Judææ, quando et Isaias.

Johel interpretatur, *incipiens* : iste ad Judam tantum et Jerusalem vaticinium proferens in principio sui voluminis post voluptuosa convivia ad luctum provocat Jerusalem, excidium quoque pronuntiat, prædicat quoque vocationem gentium, et super congregatos credentes superventurum Spiritum sanctum. Prophetat sub Joathan rege Juda, quando et Michæas.

Amos, qui interpretatur, *onus*, vaticinavit in Samaria et Jerusalem, tria et quatuor scelera gentium sub totius mundi figura describens. Primum itaque scelus, quia omnes in Adam peccaverunt. Secundum, quia in statu naturæ legem immemores rationis non intellexerunt. Tertium quoque eorum, qui datæ legi non obedierunt. Quartum inexpiabile eorum qui in Christum non crediderunt. Pro quibus sceleribus intonat Dominus se ignem, id est, sententiam æterni judicii illaturum. Hic autem adventum Christi sub dominica veritate prædicat, dicens : *Ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum suum* (*Amos* IV). Reliqua autem, quæ de Amasia et Jeroboam sive Israel retulit, tropice ad hæreticos referenda sunt. Prophetavit autem sub rege Ozia eo tempore, quo et Osee et Isaias.

Abdias, qui interpretatur, *servus Domini*, inter omnes Prophetas brevior est numero verborum : sed gratia mysteriorum æqualis. Iste contra Idumæam loquens, increpans mystice superbiam Edom prioris, videlicet audaciam, quod Jacob fratrem suum, id est, Christum occiderit in monte Sion, id est, Jerusalem, futuram salutem, et sanctum, qui est Dominus, annuntiat, atque in monte, per quem figuraliter [figuratur] Ecclesia gentium, futurum intonat Domino regnum. Prophetavit sub Josia rege Judææ, quando et Michæas.

Digitized by Google

Jonas, qui interpretatur, *columba*, tam sermone quam naufragio suo passionem Christi, mortemque et resurrectionem figurat : sive quod de nave ad mare, tanquam de cruce ad terram, projectus est : sive quod invenire [in ventre] ceti exceptus est, tanquam in sepultura terræ, tribus diebus et tribus noctibus reconditus est : et quod per figuram Ninives pœnitentiam mundi prædixit, in sequentibus typum gerit Judæorum qui salutem gentium non tantum advenire noluerunt : sed cum venit, invisi sunt. Ninive quoque gentium significat speciem, Jonas vero in hoc loco Judæorum. Nam quemadmodum Ninivitarum salus ad æmulationem provocavit Jonam : ita redemptio gentium scandalum exstitit Judæorum. Merito et contra Orientem civitatis sedisse legitur hederæ sub umbra : ita eadem plebs separans se a salute Ecclesiæ, dolore tabida, contra Christum, id est, Orientem ecclesiæ, linguam suam movere nititur, sedens sub umbra legis, quæ umbra ferme arefacta est quia, adveniente Christo, *vetera transierunt, et ecce facta sunt omnia nova* (*II Cor.* v). Prophetavit autem sub Ozia rege Juda, quando et Osee et Amos et Isaias prophetaverunt.

Michæas, id est, *quis hic ?* vel *quis iste ?* vel *humilitas*. Michæas propheta comminatur Samariæ iram Domini ob causam simulacrorum, interitumque populi Israel venturum denuntiat, locum etiam, in quo Christus nasceretur, demonstrat. Prophetavit sub Ozia, quando et Sophonias.

Naum, qui interpretatur, *consolator*, simulacra gentium exterminanda denuntiat, nec non et urbem sanguinum Jerusalem : post cujus interitum pedes annuntiantis pacem, id est, adventum Salvatoris proclamat.

Abacuc, *amplexans*, sive *luctator fortis*, in principio voluminis sui describit diabolum cum membris ac moribus suis : in fine vero pronuntiat adventum passionemque Salvatoris.

Sophonias, *speculator mysteriorum Dei*, cernit captivitatem Jerusalem urbis a Romanis futuram, per vocem clamoris a porta piscium, et per collium contritionem, id est montis Sion, qui est collis Jerusalem, nec non aliarum gentium eversionem prædicat, terroremque divini judicii intonat. Loquitur etiam contra Moab et Ammon, sed per ipsos tanquam finitimum [finitimos] populi Dei, proximi catholicis sacramentis hæretici arguuntur. Ilic tertium diem resurrectionis Christi prophetat, atque in adventu Christi sub uno jugo Domini totum mundum serviturum annuntiat. Prophetavit sub Josia, ut Jeremias.

Aggæus, qui interpretatur, *solemnis*. Ilic in vaticinii sui textu templum Domini instaurandum præcepit, contritionem prædicat gentium, vel commotionem totius mundi prædicit, ac sub figura Zorobabel Christi adventum vaticinatur : septuagesimo autem anno captivitatis populi prophetavit, duobus tantum mensibus Zachariam vaticinio suo præcedens.

Zacharias, qui nominatur, *memoria Domini*, postquam iram Domini in patribus prophetavit : vidit et virum sedentem super equum rufum in figura corporis Christi roseum sanguinem passionis sive merita populi gentium significantem. Aspicit et quatuor cornua sive fabros in figura gentium, quæ Judam et Israel dispergentes gravi pondere depresserunt. Intuetur similiter et Jesum sordibus carnis et mortalitate vestitum per figuram sacerdotis : quibus ablatis, indutum immortalitate et gloria cernit, et lapidem, qui est Christus, septem oculos habentem, id est, septiformis spiritus plenitudinem. Inter hæc intuetur et turrim et titionem exstinctum, id est, diabolum, candelabrum videlicet in figuram Christi cum lucernis septem, quæ sunt septem dona Spiritus : nec non et duas olivas ad dexteram et ad sinistram candelabri positas, duorum testamentorum typum figurantes. Assumit quoque idem duas virgas funiculi et decoris in typo Judæorum et gentium. Aspicit deinde duas mulieres, id est, Judæorum et gentium plebes in alias levantes amphoram, id est, diabolicam doctrinam. Massam quoque plumbi, quod est pondus peccati gravissimum, sive volumen volans, in quo peccata hominum et supplicia ascribuntur. Videt et quadrigas quatuor uno prædicationis Evangelicæ jugo currentes. Post hæc aspicit equos missos ad prædicationem mundi. Primum rufum martyrii passione. Secundum nigrum squalore pœnitentiæ. Tertium album candore baptismi. Quartum varium varietate virtutum. Cernit quoque et tubas sanctorum, gestantes figuram, per quos Dominus mundo canit sua præcepta : atque Angelum, in quo duo ex adverso populi junguntur, sive paxillum figuraliter Christum infixum cordibus populorum describit, et pastorum antichristi opus et intentionem in sinistris habentem : equum quoque in figuram plebis hæreticorum, et ascensorem ejus diabolum : prædicat etiam fontem in domo veri David patentem in lavacro regenerationis. Alia, quæcunque scripsit, aut de adventu Domini narrant, aut de passione ejus, et de sæculi fine, et de judicio suo. Prophetavit autem annis duobus Darii regis Medorum, iisdem temporibus quibus Aggæus, anno septuagesimo dissolutionis templi et captivitatis populi.

Malachias, qui interpretatur, *Angelus Domini*, in principio voluminis sui demonstrat odium Judæorum in Esau et dilectionem junioris populi in Jacob. In sequentibus autem veteres Judææ victimas reprobat, et sacrificium transferri ad Gentes, in fine vero adventum Domini annuntiat. Diem quoque judicii, justorumque præmia, et impiorum pœnas, Joannem etiam prædicat ante adventum primum Domini missum, et Eliam ante secundum adventum annuntiat esse mittendum. Inter hæc nonnulla moralia et disciplinis congruentia explicat, in quibus corripit populum sive sacerdotes despicientes nomen Dei, atque ejus Sacramenta pollutis oblationibus et sacrificiis violantes, qui monet etiam episcopos doctos et sine macula esse debere, etc., personarum sine acceptione populos veritatem instruere : discordes quoque arguit, decimas et primitias reddendas populis Eccle-

Digitized by Google

siæ præcipit : objurgat et eos qui conjuges suas despiciunt, et aliarum amore nituntur : similiter et illos qui, miseriam suam dolentes, felicitatem laudent eorum qui hujus mundi prosperis perfruuntur. Prophetavit autem novissimus in Babylone, quando Aggæus et Zacharias.

Esdras scribit populum Dei, expleto captivitatis tempore, imperante Cyro rege Persarum, in Jerusalem fuisse reversum, ac sub Zorobabel et Jesu et Josedech, Filio sacerdotis, sive Neemia, muros Jerusalem, templum et altare novatum, jus quoque sacerdotum restitutum, et sanctæ religionis cultum, multisque operibus gentium principumque Persarum muneribus adornatum.

Machabæorum libri licet non habeantur in canone Hebræorum : tamen ab Ecclesia inter divinorum voluminum historias annumerantur. Prænotant autem prælia inter Hebræorum duces, gentesque Persarum, pugnamque sabbatorum, et nobiles Machabæorum triumphos, fœdus quoque amicitiarum cum populo Romanorum atque legationum.

Item præfationis Novi Testamenti Evangeliorum prædicatio, quamvis quadrifaria sit, una est tamen : quia ex uno eodemque ore Trinitatis processit. Hæc sunt enim quatuor flumina de uno fonte paradisi manantia, quæque dupliciter uno ore decurrunt ac per totum mundum cœlestis ministrantes fluenta gratiæ ac fidei verbis infundunt. Hæc est illa in Zacharia quadriga Domini, in qua per omnem evectus mundum leni jugo colla sibi cunctarum gentium subigit. Hi sunt etiam, quos sub quatuor animalium specie visio Prophetalis scribit, id est, hominis, leonis, vituli et aquilæ. Namque primus, ut homo, ordinem humanæ nativitatis designat. Secundus ad instar rugientis leonis statim in principio sui sermonis divinæ potestatis fortitudinem intimat. Tertius victimam sacerdotis præmittens, quasi vituli mortem insinuat. Quartus more aquilæ assectans cœlum et terram avidus transvolat, atque nativitatem Verbi occulta mysteria [mysterii] intelligentia penetrat. Sed ex his tria illa animalia, quæ in terra gradiuntur, actualem vitam sequentes, ea tantummodo prosecuti sunt, quæ homo Christus in terris temporaliter gessit. Quartum animal contemplationis acie cœlestia inspicit, et paulatim operum plurima divinitatis Sacramenta digessit. Ex his primus et ultimus ea prædicaverunt, quæ ex ore Christi audierunt : vel quæ ab illo facta vel gesta viderunt, reliqui medii duo ea tantummodo, quæ ab Apostolis cognoverunt. Quorum quidem Matthæus Evangelium in Judæa scripsit : deinde Marcus in Italia, tertius Lucas in Achaia : ultimus Joannes in Asia : ex quibus solus tantum Matthæus prædicationis historiam Hebraico perstrinxit stylo, reliqui vero Græci sermonis eloquio ediderunt.

Epistolas Paulus quatuordecim prædicationis suæ perstrinxit stylo, ex quibus aliquas propter typum septiformis ecclesiæ septem scripsit ecclesiis, conservans potius, quam excedens numerum Sacramenti, propter septiformem Spiritus sancti efficaciam. Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses, ad Hebræos : reliquas vero postmodum singularibus edidit personis, ut rursus illum septenarium numerum ad Sacramentum unitatis converteret. Argumenta autem earumdem Epistolarum hæc sunt. Imprimis Romanæ plebis fidem collaudat : Corinthios gemina doctrina castigat : apud Galatas per gratiam fidei excludit opera legis : Ephesios magnificat in fide, quam acceperunt : laudat Colossenses : pro eo [quod] in fide steterunt ; Philippenses, Evangelium custodisse gratulatur : Thessalonicenses in prima epistola fide crevisse et operibus, in secunda persecutiones tolerasse fortiter gloriatur. Instruit per Timotheum et Titum Ecclesias : Philemonem de emendato servo Onesimo rogat. Ad ultimum Hebræos, qui in Christo crediderunt, et postmodum persecutionibus Judaicis territi a fide recesserant, confortat atque ad gratiam Evangelii revocat.

Petrus scripsit duas epistolas, quæ Catholicæ nuncupantur. Scripsit autem eas his qui ex circumcisione credentes in dispersione gentium erant : quæ quidem quibusdam videntur esse planiores, dum tam profundis plenæ sint sensibus, ut per eas, qui possint perscrutari divinæ scientiæ sensum quasi per breve quoddam receptaculum, magna sibi mysteria revelari contueantur.

Jacobus frater Domini scripsit unam Epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem : cujus sententia immensam scientiæ claritatem legentibus videtur infundere.

Joannes Apostolus scripsit epistolas tres : quarum prima officium charitatis commendans, tota in amore Dei et fraterna dilectione versatur. Secunda quoque, quæ Electæ scribitur, dilectionis hortatur studium, denotat etiam seductores, et ab hæreticis admonet declinandum. Tertiam autem Gaio scripsit, in qua collaudat eum in studio veritatis et opere misericordiæ : deinde denotat proterviam cujusdam Diotrepis, et Demetrio testimonium perhibet veritatis.

Judæ Epistola increpat blasphemantes in Christo et quosdam impudicos sub exemplo impiorum, qui [ob] superbiam et luxuriam sempiternis ardoribus traditi sunt, pro quibus admonet Ecclesiam, ut eos arguat et ad pœnitentiam cohortetur.

Actuum apostolorum historia nascentis Ecclesiæ fidem opusque describit, cujus quidem scriptor Lucas Evangelista est : continet autem ea quæ in Judæa vel in Gentibus per gratiam Spiritus sancti tam a Petro quam ab aliis Apostolis gesta sunt.

Apocalypsis Joannis postquam scribere septem jubet Ecclesiis aspicit Filium hominis sedentem in throno, et 24 seniores, et quatuor animalia procidentia ante thronum : in dextera quoque sedentis librum septem sigillis signatum, in quo bellum et egestas, mors, clamor interfectorum, finis quoque mundi notatur. Scribit deinde duodena millia servo-

Digitized by Google

rum Dei, qui signantur in frontibus : ibi septem Angeli tubis canunt, sequente grandine et igne cum sanguine in terram : tertia quoque pars terræ ibi igne comburitur : tertia pars maris sanguis efficitur : astraque ipsa rutilantia tertiam fulgoris partem amittunt : ibi de putei fumo locustæ producuntur dæmoniorum, accipientes potestatem lædendi eos qui non sunt agni cruore signati. Præterea comedit Evangelista librum testamenti, oris prædicatione suavissimum, et operis difficultate amarum : metitur cœleste templum : describitque verba 24 seniorum, et arcam testamenti, ac mulierem amictam sole, pugnamque Michaelis cum draconе, ruinam draconis. Conspicit præterea figuram antichristi, habentem capita regni septem, et cornua potestatis, et numerum hominis. Narrat inter hæc Canticum testamenti novum, speculaturque Angelos gestantes stateras, cernitque similiter interitum bestiæ, et beatitudinem eorum qui vestimenta sui corporis, hoc est, absque carnis voluptate servaverunt : exsequitur deinde et interitum meretricis Babyloniæ, et nuptias agni, et adventum judicii, et interitum Antichristi, et æternam punitionem diaboli, et ultimam memorat resurrectionem mortuorum, cœlique novitatem et terræ, descriptionemque Jerusalem : flumen etiam Baptismi mundum, et lignum vitæ Dominum nostrum Jesum Christum.

CAPUT IV.

De bibliotheca.

Bibliotheca a Græco nomen accepit : eo quod ibi recondantur libri. Nam biblion librorum, theca repositio interpretatur. Bibliothecam Veteris Testamenti Esdras scriba post incensam legem a Chaldæis, dum Judæi regressi fuissent in Jerusalem, divino afflatus Spiritu reparavit, cunctaque legis ac prophetarum volumina, quæ fuerant a Gentibus corrupta, correxit, totumque Vetus Testamentum in viginti duos libros constituit : ut tot libri essent in lege, quot habebantur et litteræ. Apud Græcos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur tyrannus, quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes incensis Athenis evexit in Persas, longoque post tempore Seleucus Nicanor rursus in Græciam retulit. Hinc studium regibus urbibusque cæteris natum est comparandi volumina diversarum gentium, et per interpretes in Græcam linguam vertendi. Dehinc Magnus Alexander, vel successores eorum instruendis omnium librorum bibliothecis animum intenderunt, maxime Ptolomæus, cognomento Philadelphus, omnis litteraturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum æmularetur; non solum Gentium scripturas, sed etiam et divinas litteras in bibliothecam suam contulit. Nam septuaginta millia librorum hujus temporibus Alexandriæ inventa sunt. Illic etiam et ab Eleazaro pontifice petens, scripturas Veteris Testamenti in Græcam vocem ex Hebræa lingua per septuaginta interpretes transferre curavit, quas in Alexandrina bibliotheca habuit. Siquidem singuli in singulis cellulis (ut quidam asserunt) separati ita omnia per Spiritum sanctum interpretati sunt, ut nihil in alicujus eorum codice inventum esset, quod in [a] cæteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt et alii interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra eloquia transtulerunt, sicut Aquila, Symmachus et Theodotion : sicut etiam est vulgaris illa interpretatio cujus auctor non apparet, et ob hoc sine nomine interpretis quinta editio nuncupatur. Præterea sextam et septimam editionem Origenes miro labore reperit, et cum cæteris editionibus comparavit. Presbyterque Hieronymus trium linguarum pariter ex Hebræo in Latinum eloquium easdem scripturas convertit, eloquenterque transfudit. Cujus interpretatio merito cæteris antefertur : nam est et verborum tenacior, et perspicuitate sententiæ clarior.

CAPUT V.

De opusculorum diversitate.

Opusculorum constat esse tria genera. Primum genus *Excerpta* sunt, quæ Græce *scholia* nuncupantur, in quibus ea, quæ viderunt obscura vel difficilia, summatim ac breviter perstringuntur. Secundum genus *Homiliæ* sunt, quas Latini *verbum* appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium *Tomi*, quos nos *libros* vel *volumina* nuncupamus. Homiliæ autem ad vulgum loquuntur : Tomi vero, id est, libri majoris sunt disputationis. *Dialogus* est collatio duorum vel plurimorum, quem Latini *sermones* dicunt. Nam quos Græci *dialogos* vocant, nos *sermones* vocamus. Sermo autem dictus, quia inter utrumque seritur. Unde in Virgilio : *Multa inter se serebant.* Tractatus est unius rei multiplex expositio, eo quod tractat sensum in multa sentiendi contrectando secum. Differt autem sermo, tractatus et verbum. *Sermo* enim altera eget persona. *Tractatus* specialiter ad seipsum est. *Verbum* autem ad omnes. Unde et dicitur : *Verbum fecit ad populum.* Commentaria dicta quasi commenta. Sunt enim interpretationes, ut commenta juris, commenta evangelii. Apologeticus est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere, in defensione enim aut negatione sola positus est, et est nomen Græcum. Panegyricum est licentiosum et lasciviosum genus dicendi in laudibus regum : in cujus compositione homines multis mendaciis adulantur. Quod malum a Græcis exortum est; quorum levitas instructa dicendi facultate et copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitavit.

Fastorum libri sunt, in quibus reges ac consules scribuntur, a fascibus dicti, id est, a potestatibus. Unde et Ovidii libri *Fastorum* dicuntur, quia de regibus et consulibus editi sunt.

Procemium est initium dicendi. Sunt enim procemia principia librorum, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cujus nomen plerique latinitatis periti sine translatione posuerunt. Hoc autem vocabulum apud nos interpretatum præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ, aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent : quid faciendum, ut

Digitized by Google

Dilige Dominum Deum tuum (*Deut.* VI); et : *Honora patrem tuum et matrem tuam* (*Exod.* XX); quid non faciendum, ut : *Non mœchaberis; non furtum facies* (*Ibid.*). Similiter et gentilium præcepta vel jubent vel vetant : jubent faciendum, ut : *Nudus ara, sere nudus :* vetant, ut, *Neve inter vites corilum sere, neve flagella Summa pete.* Primus autem apud Hebræos præcepta Moyses scripsit : apud Latinos Marcius vates primus præcepta composuit, ex quibus est illud : *Postremus dicas, primus tactas* [*agas*]. Parabola et problemata nominibus suis indicant, altius se perscrutari oportere. Parabola quippe alicujus rei similitudinem per [præ] se gerit. Quod licet sit vocabulum Græcum, jam tamen pro Latino usurpatur : et notum est, quod in parabolis, quæ dicuntur rerum similitudines, rebus, de quibus agitur, comparant. Problemata autem, quæ Latine appellantur propositiones, quæstiones sunt, habentes aliquid, quod disputatione solvendum sit. Quæstio autem est, cum quæritur, an quid sit, aut quale sit. Argumentum autem dictum, quasi argutum, vel quod sit argute inventum ad comprobandas res. Epistolam proprie Græci vocant, quæ interpretatur Latine, missa. Styla enim seu styli, missa vel missi ante membranarum usum in dedolatis ligneis codicellis epistolarum alloquia scribebantur : unde portitores earum tabellarios vocaverunt. Codex multorum librorum est, liber unius voluminis, et dictus codex per translationem a codicibus arborum seu vitium, quasi caudex, quod ex se multitudinem librorum, quasi Romanorum, contineat. Volùmen liber est a volvendo dictus, sicut apud Hebræos volumina legis, volumina Prophetarum. Liber est interior tunica corticis, quæ ligno cohæret, de quo Virgilius sic : *Alta liber hæret in ulmo.* Unde et liber dicitur, in quo scribimus : quia ante usum chartæ vel membranarum de libris arborum volumina fiebant et compaginabantur. Unde et criptores a libris arborum librarios vocaverunt. Librarii antea bibliopolæ dicti. Librum enim Græci biblum vocant. Librarii autem, id est, antiquarii vocantur : sed librarii sunt, qui et nova scribunt et vetera : antiquarii, qui tantummodo vetera : unde et nomen sumpserunt. Ascribendo autem scriba nomen accepit, officium exprimens vocabuli qualitate. Instrumenta scribæ calamus et penna : ex his enim verba paginis infiguntur : sed calamus arboris est : penna avis, cujus cacumen in duo dividitur, in toto corpore unitate servata credo, propter mysterium, ut in duobus apicibus Vetus et Novum Testamentum signaretur : quibus exprimitur verbi Sacramentum sanguine passionis effusum. Dictus autem calamus, quod liquorem ponat. Unde et apud nautas *calare*, ponere dicitur. Penna autem a pendendo vocata, id est volando. Est enim (ut diximus) avium. Folia autem librorum appellata, sive ex similitudine foliorum arborum, seu quia ex follibus fiunt, id est ex pellibus, qui de occisis pecudibus detrahi solent : cujus partes paginæ dicuntur, eo quod sibi invicem compaginantur. Versus autem inde vulgo vocati, quia sic scribebant antiqui, sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primum deducebant stylum, deinde convertebantur ab inferiori, et rursus ad dexteram versus, quos hodieque rustici vocant versus. Scheda est, quod adhuc emendatur, et necdum in libris redactum est : et est nomen Græcum sicut et tomus.

CAPUT VI.

De canonibus Evangeliorum.

Canones Evangeliorum Ammonius primus excogitavit Alexandriæ, quos postea Eusebius Cæsariensis secutus plenius composuit. Qui ideo facti sunt, ut per eos invenire et scire possimus, qui reliquorum Evangelistarum similia aut propria dixerint. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quatuor eadem dixerunt : Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Secundus, in quibus tres : Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres : Matthæus, Lucas, Joannes. Quartus, in quibus tres : Matthæus, Marcus, Joannes. Quintus in quibus duo : Matthæus, Lucas. Sextus in quibus duo : Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo : Matthæus, Joannes. Octavus, in quibus duo : Lucas, Marcus. Nonus, in quibus duo : Lucas, Joannes. Decimus, in quibus singuli eorum quædam propria dixerunt. Quorum expositio hæc est. Per singulos enim Evangelistas numerus quidam capitulis affixus adjacet : quibus numeris subjecta est area quædam minio notata, quæ indicat, in quoto canone positus sit numerus, cui subjecta est area. Verbi gratia : si est area prima, in primo canone : si secunda, in secundo : si tertia, in tertio. Et sic per ordinem usque ad decimum pervenies. Si igitur aperto quolibet Evangelio placuerit scire, qui reliquorum Evangelistarum similia dixerint : assumes adjacentem numerum capituli, et quæres ipsum numerum in suo canone, quem indicat, ibique invenies, qui et quid dixerunt : et ita demum in corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris dicantur, per singula Evangelia de eisdem dixisse invenies.

CAPUT VII.

De canonibus conciliorum.

Canon autem Græce, Latine *regula* nuncupatur. Regula autem dicta, quod recte ducit, nec aliquando aliorsum trahit. Alii dixerunt, regulam dictam, vel quod regat, vel quod normam recte vivendi præbeat, vel quod distortum, pravumque quid corrigat. Canones autem generalium conciliorum a temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diversas hæreses scissa est : quia non erat licentia episcopis in unum convenire, nisi tempore prædicti imperatoris supra dicti. Ipse enim dedit facultatem Christianis libere congregari. Sub hoc etiam sancti patres in concilio Nicæno de omni urbe terrarum convenientes, juxta fidem Evangelicam et Apostolicam symbolum post apostolos tradiderunt. Inter cætera autem concilia quatuor sunt venerabiles synodi, quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quatuor evangelia vel toti-

Digitized by Google

dem Paradisi flumina. Harum prima Nicæna synodus trecentorum decem et octo Episcoporum, Constantino Augusto imperante, peracta est : in qua Arianæ perfidiæ condemnata blasphemia de inæqualitate sanctæ Trinitatis, id est, [a] Arius asserebat consubstantialem Deo Patri Deum Filium, eadem sancta synodus per symbolum definivit. Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore Constantinopolim congregata est, quæ Macedonium Episcopum, negantem Deum esse Spiritum sanctum, hæreticum condemnans, consubstantialem Patri et Filio Spiritum sanctum demonstravit : dans symboli formam, quam tota Græcorum et Latinorum confessio in Ecclesiis prædicat. Tertia synodus Ephesina prima ducentorum Episcoporum sub juniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem, justo anathemate condemnavit, ostendens manere in duabus naturis unam Domini Jesu Christi personam. Quarta synodus Chalcedonensis DCXXX sacerdotum sub Marciano principe habita est, in qua Eutychen Constantinopolitanum abbatem, Verbi Dei et carnis unam naturam pronuntiantem, et ejus defensorem Dioscorum, quondam Alexandrinum Episcopum, et ipsum rursus Nestorium cum reliquis hæreticis una patrum sententia prædamnavit : prædicans eadem synodus, Christum Deum sic natum de Virgine, ut in eo substantiam divinæ et humanæ confiteamur naturæ. Hæ sunt quatuor synodi principales fidei doctrinam plenissime prædicantes. Sed et si qua sunt alia concilia, quæ sancti Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem, omnium manent stabilita vigore : quorum gesta in hoc opere condita continentur. Synodum novimus ex Græco interpretari *comitatum* vel *cœtum*. Concilii vero nomen tractum ex more Romano. Tempore enim quo causæ agebantur, conveniebant omnes in unum, communique intentione tractabant. Unde et concilium a coamuni intentione dictum, quasi *communicilium*. Nam cilia oculorum sunt. Unde et considium consilium dicitur, d. in. l. litteram transeunte. Cœtus vero conventus est vel congregatio a coeundo, id est, conveniendo in unum. Unde et conventus est nuncupatus, sicut conventus cœtus vel concilium a societate multorum in unum.

CAPUT VIII.

De cyclo paschali.

Paschalem cyclum Hippolytus episcopus temporibus Alexandri imperatoris primus conscripsit : post quem probatissimi auctores Eusebius Cæsariensis, Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus atque Victorinus, amplificatis ejusdem festivitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Cujus quidem rationem beatissimus Cyrillus Alexandrinæ urbis episcopus in nonaginta quinque annos per quinquies decem novies calculans, quoto kalendario vel luna debeat paschalis solemnitas celebrari, A summa brevitate notavit. Cyclum autem vocatum eo quod in orbe digestus sit, et quasi in circulo dispositum ordinem complet annorum sine varietate et sine ulla arte. Unde factum est, ut cuique materiæ carmina, simplici formitate (*sic*) facta, cyclica vocarentur. Hinc et laterculum dictum, quod ordinem habeat tractuum annorum. Post cujus expletionem ad primum exordium revertendum. Antiquitus Ecclesia pascha quartadecima luna cum Judæis celebrabat, quocunque die occurreret : quem ritum sancti patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam paschalem (et inde sequitur inquirere), sed etiam et diem resurrectionis dominicæ observare : et ob hoc pascha a quinta decima luna usque in vicesimam primam extenderunt, ut dies B Dominicus non omitteretur. Pascha autem vocabulum non Græcum, sed Hebræum est : nec a passione (quoniam pascimin [Paschin] Græce dicitur pati), sed a transitu Hebræo verbo pascha appellata est : eo quod tunc populus Dei ex Ægypto transierit. Unde et in Evangelio (*Joan.* XIII), *cum vidisset*, inquit, *Jesus quia venit hora ejus, ut transiret de mundo ad Patrem.* Cujus nox ideo pervigil ducitur, propter adventum regis ac Dei nostri : ut tempus resurrectionis ejus non nos dormientes, sed vigilantes inveniat. Cujus noctis duplex ratio est : sive quod in eadem tunc vitam recepit, cum passus est : sive quod postea hora, qua resurrexit, ad judicandum venturus est. Eo autem modo agimus pascha, ut non solum mortem et resurrectionem Christi in memoriam revocemus, sed C etiam cætera, quæ circa eum attestantur ad sacramentorum significationem, inspiciamus. Propter initium enim novæ vitæ, et propter novum hominem, quem jubemur induere, et exuere veterem, *expurgantes vetus fermentum, ut simus nova conspersio : quoniam pascha nostrum immolatus est Christus* (*I Cor.* V) ; propter hanc ergo vitæ novitatem primus mensis novorum in anni mensibus celebrationi paschali mystice attributus est. Quod vero tertiæ hebdomadæ die pascha celebratur, id est, qui dies occurrit a quinta decima usque in vicesimam primam : hoc significat : quia in toto tempore sæculi, qui septenario dierum numero agitur, nunc tertium tempus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem : secundum sub lege : tertium sub gratia, ubi D jam manifestatum est sacramentum prius occultum in prophetico ænigmate. Ideo et propter hæc tria sæculi tempora resurrectio Domini triduana est. Quod vero a quinta decima luna usque ad vicesimam primam per dies septem paschalis dies quæritur [fit] : propter ipsum numerum septenarium, quo universitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi Ecclesiæ tribuitur propter instar universitatis. Unde et Joannes apostolus in Apocalypsi (*Apoc.* I) ad septem scripsit ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista mortalitate carnis constituta, propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine, in scripturis significatur. Varia

[a] Locus corruptissimus sic videtur restituendus : *Arius asserebat consubstantialem Deo Patri non esse Deum Filium : cujus contrarium sancta synodus per symbolum definivit.*

Digitized by Google

autem observantia opinionum paschalis festivitatis interdum errorem gignit. Latini namque a tertio Nonas Martii usque in tertium Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt : et si quinta decima luna die Dominico pervenerit, in alio die Dominico pascha protrahunt. Græci primi mensis lunam ab octavo Idus Martii usque in diem Nonarum Aprilis observant : et si quinta decima luna die Dominico incurrerit, sanctum pascha celebrant. Hujusmodi ergo dissensio inter utrosque paschalem regulam turbat.

Communis annus dicitur, qui duodecim tantum lunas, hoc est, dies trecentos quinquaginta quatuor habet. Dictus autem communis, quia sæpe duo ita conjuncti incedunt, ut invicem se in paschali solemnitate sequantur. Nam embolismalis annus semper solus est.

Embolismus annus est, qui tredecim menses lunares, id est, CCCLXXXIV dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moysi divinitus revelatus, in quo jubentur hi, qui longius habitabant, in secundo mense pascha celebrare. Embolismus autem nomen græcum est quod interpretatur latine, superaugmentum : eo quod expleat numerum annorum communium, quibus undecim lunares dies deesse cernuntur. Embolismi autem anni et communes sic inveniuntur. Si enim a quartadecima luna paschæ præcedentis usque ad quartam decimam sequentis CCCLXXXIII dies fuerint : embolismus annus est : si CCCLIV communis.

Bissextus est per annos quatuor, unus dies adjectus : crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At ubi quarto anno assem compleverit, bissextum annum facit. Dictus autem bissextus, quod bis sexies ductus assem facit, quod est unus dies, sicut et quadrans propter quatuor ductum, quod est bissextus, quem sub dierum cursu in annum sol facit. Intercalares autem dies idcirco vocantur, quod interponuntur, ut ratio lunæ solisque conveniat. Calare enim ponere dicitur. Intercalare, interponere sive (ut alii volunt) calare, vocare dicitur. Nam verbum calo Græcum est, id est, voco. Dicunt enim quod pontifex, Kalata, id est, vocata in Capitolium plebe juxta curiam calabrariam, quæ casæ Romuli proxima est, quot dies a Kalendis ad Nonas superessent, pronuntiabat : et quintanas quidem dicto quinquies verbo Kalo, septimanas repetito septies prædicabat. Epactas Græci vocant, Latini adjectiones annuas lunares, quæ per undenarium numerum usque ad tricenarium in se revolvuntur, quas ideo Ægyptii adjiciunt, ut lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim juxta cursum suum viginti novem semis dies lucere dignoscitur, et fiunt in anno lunari dies CCCLIV, remanent ad cursum anni solaris dies undecim, quos Ægyptii adjiciunt unde et adjectiones vocantur. Absque his non invenies lunam, quota sit in quolibet anno et mense et die. Istæ epactæ semper undecimo Kal. Aprilis reperiuntur in eadem luna, quæ fuerit eo die. Continentur autem circulo decennovenali : sed cum ad viginti novem epactas pervenerint, qui est circulus nonus decimus : jam sequenti anno non addes super viginti novem undecim ut decem annunties, sed detractis triginta inde revertaris, ut undecim pronunties.

CAPUT IX.

De officiis canonicis, et de his quæ in Ecclesia leguntur atque canuntur.

Officiorum plurima genera esse constat : sed præcipium illud, quod in sacris divinisque rebus habetur. Officium ab efficiendo dictum, quasi efficium ; propter decorem sermonis, una mutata littera, vel certe ut quisque illa agat, quæ nulli officiant, sed prosint omnibus. Vespertinum officium est in initio noctis, vocatum ab stella Vespere, quæ surgit oriente nocte. De quo officio Psalmista commemorat dicens : *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (*Psal.* CXL). Elevatio manuum operam piam, quæ aut eleemosynis exercetur, aut in aliqua probabili conversatione peragitur. Sacrificium vero vespertinum illam oblationem fortasse significat, quam in fine vitæ Domino solet offerre religiosa devotio, cum pœnitentiam gerimus, et humili nos supplicatione purgamus : sicut in quinquagesimo psalmo dictum est : *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.* Vespera nostra est, quando istam lucem morte veniente deserimus. Unde necesse est, ut frequenter admoneamus neminem debere desperare : sed ultima sua potius lacrymarum fonte detergat. Matutinum vero officium est in lucis initio ab stella Lucifero appellatum, quæ oritur inchoante mane, de quo Psalmista ait : *In matutinis meditabor in te* (*Psal.* LXII). Redit enim ad illud quod superius dixit : *Ad te de luce vigilo* (*Ibid.*). Recte siquidem fidelis in matutinis vigilat, quoniam nec inter prospera sua oblivisci poterat lucis auctorem. Hiis Apostolus dicit : *Vos estis filii lucis et filii diei* (*I Thess.* V). Quorum duorum temporum significatione ostenditur, ut die ac nocte semper Deus laudetur. Missa tempore sacrificii est, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Levita . *Si quis catechumenus remansit, exeat foras*, et inde missa, quia Sacramentis altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur. Chorus est multitudo in sacris collecta, et dictus chorus, quod in initio in modum coronæ circum aras starent. Alii chorum dixerunt a concordia, quæ in charitate consistit : quia si charitatem non habeat, respondere convenienter non potest. Cum autem unus canit Græce monodia, latine sicinium dicitur : cum vero duo canunt, bicinium appellatur : cum multi, chorus. Chorus est plurimarum vocum ad suavitatis modum temperata collectio de quo et Psalmista ait : *Laudent nomen ejus in choro, in tympano et psalterio psallant ei* (*Psal.* CXLIX). Nunc dicit, in choro nomen Domini esse laudandum. In choro utique, qui jam nullam patitur dispersionem, nullum tædium, nullum scandalum : sed meritorum probitate collectus charissima semper unitate consistit. Sed qualis quantusque sit iste chorus, alius psalmus exponit : *A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini*

Digitized by Google

(*Psal.* CXII). Antiphona ex Græco interpretatur, *vox reciproca*, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine commutato, sive de uno ad unum : quod genus psallendi Græcos invenisse tradunt. Responsoria Itali tradiderunt, quæ inde responsoria canentes vocant, quod alio desinente, id alter respondeat. Inter responsoria autem et antiphonas hoc differt, quod in responsoriis unus versum dicit : in antiphonis autem versibus alternant chori. Lectio dicitur, quia non canitur, ut psalmus vel hymnus : sed legitur tantum. Illic enim modulatio, hic sola pronuntiatio quæritur. Canticum est vox cantantis in lætitia. Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo usum esse David prophetam in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam psalmorum titulis juxta musicam artem alternatim sibi opponuntur. Nam canticum psalmi est, cum id, quod organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmi vero canticum, quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem ex psalterio dicitur. Unde nec mos est, ex alio opere eum componi. Tres autem gradus sunt in cantando. Primus succentoris. Secundus incentoris. Tertius accentoris. Diapsalma quidam Hebræum verbum esse volunt, quo significatur semper idem : quod illa, quibus hoc interponitur, sempiterna esse confirmet. Quidam vero Græcum verbum existimant, quo significatur intervallum psallendi : ut psalma sit, quod psallitur, diapsalma vero interpositum in psallendo silentium : ut quemadmodum in psalmo ducitur vocum copulatio in cantando : ita diapsalma disjunctio earum, ubi quædam requies distinctæ continuationis ostenditur. Unde et illud probabile est, non conjungendas sententias in psallendo, ubi diapsalma interpositum fuerit : quia ideo interponitur, ut conversio sensuum vel personarum esse noscatur. Hymnus est canticum laudantium, quod de Græco in Latinum laus interpretatur, pro eo quod sit carmen lætitiæ et laudis. Proprie autem hymni sunt continentes laudem Dei. Si ergo sit laus, et non sit Dei : non est hymnus : si ergo [vero] est, et in laudem Dei dicitur et cantatur : tunc est hymnus. Cui contrarium est threnum, quod carmen est lamenti et funeris. *Alleluia* duorum verborum interpretatio, hoc est, laus Dei : et est Hebræum. *Ia* unum est de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur. *Amen* significat vere sive fideliter : quod et ipsum Hebræum est. Quæ duo verba, *amen* et *alleluia*, nec Græcis, nec Latinis, nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre, vel alia lingua annuntiare. Nam quamvis interpretari possint, propter sanctiorem tamen auctoritatem servata est ab Apostolis in his propriæ linguæ antiquitas. Tanto enim sacra sunt nomina, ut etiam Joannes in Apocalypsi sua referat se Spiritu revelante vidisse et audisse vocem cœlestis exercitus, tanquam vocem aquarum multarum et tonitruum validorum dicentium *amen* et *alleluia* (*Apoc.* XIX), ac per hoc sic oportet in terris utraque dici, sicut in cœlo resonat. *Osanna* in alterius linguæ interpretatione in toto transire non potest. *Osi* enim *salvifica* interpretatur : *anna* interjectio est motum animi significans sub deprecantis affectu. *Osi anna* autem integre dicitur, quod nos corrupta media vocali littera et elisa dicimus *osanna :* sicut fit in versibus, cum scandimus. Littera enim prima sequentis verbi extremam prioris verbi veniens excludit, et dicitur Hebraice *osanna*, quod interpretatur *salvifica*, subaudiendo vel populum tuum vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. Fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur et sacrificatur a pontificibus. A quo offertorium nominatur, quasi propter fertur. Oblatio vocatur, quia offertur. Dona proprie dicuntur divina munera, hominum munera. Nam dicuntur obsequia, quæ pauperes divitibus loco munerum solvunt. Itaque munus homini datur, donum Deo. Unde etiam in templis donaria dicimus. Munera autem vocantur, quæ animabus accipiuntur vel dantur. Duo sunt, quæ offeruntur : donum et sacrificium. Donum dicitur, quidquid auro argentoque aut qualibet alia specie efficitur. Sacrificium autem est victima, et quæcunque in ara cremantur seu ponuntur. Omne autem quod Deo datur, aut dedicatur aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur, unde et appellatur. Unde et errant quæ consecrationem dedicatione putant significari. Immolatio ab antiquis dicta eo quod in mole altaris posita victima cæderetur. Unde et mactatio post immolationem est : nunc autem immolatio panis et calicis convenit. Libatio autem tantummodo calicis oblatio est. Hinc est illud : *Et libabit de sanguine uvæ* (*Gen.* XLIX). Sic et sæcularium quidam poetarum, *nunc*, inquit, *pateras libate Jovi*. Libare ergo proprie fundere est : sumptumque nomen a Libero quodam, qui in Græcia usum reperit vitis

CAPUT X.

De hostiis holocaustis atque sacrificiis, et quod eorum species singulæ significent.

Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequam ad hostes pergerent. Victimæ vero sacrificia, quæ post victoriam de victis hostibus immolabant, et erant victimæ majora sacrificia, quam hostiæ. Alii victimam dictam putaverunt, quia ictu percussa cadebat : vel quia juncta ad aras ducebatur. Holocaustum illud est, ubi totum igne consumitur, quod offertur. Antiqui enim cum magna sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorum consumere flamma, et ipsa erant holocaustomata. Holon enim græce dicitur totum, causis incensio : et holocaustum, totum incensum. Cerimoniæ apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos orgia vocantur. Proprie autem visum est doctoribus a carendo appellari *cerimonias*, quasi *carimonias*, eo quod ea, quæ in sacris divinis offeruntur, in suo usu id carerent homines. Quod nomen etiam in usu est litterarum sanctarum. Alii cerimonias proprie in observationibus Judæorum credunt, abstinentiam scilicet quarumdam escarum secundum

Digitized by Google

veterem legem, eo quod observantes ea careant his rebus, quibus se abstinuerunt. Sacrificium dictum, quasi sacrumfactum : quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ Passionis. Unde hoc, eo jubente, corpus Christi et sanguinem dicimus. Quod dum fit ex fructibus terræ, sanctificatur et fit Sacramentum, operante invisibiliter Spiritu Dei. Cujus panis et calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod latine bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore et sanguine Christi? Quinque autem species oblationum in lege ad immolandum jubebantur afferri : hoc est, boum, ovium, caprarum, avium, similæ et libamentorum. Sic et ibi hostiæ, victimæ, holocausta, sacrificia et libamina oblata commemorantur. Boves autem vaccæ et vituli aut Dominicæ Incarnationis operationes sive agri Dominici cultores, hoc est, doctores, aut legalium mandatorum operatores significant. Oves autem et agni, aut ipsum salvatorem, qui, secundum Isaiam, *tanquam ovis, ad victimam ductus est* (*Isa.* LIII), et a Joanne *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I) omnibus demonstratur : aut simplices quosque ; et innocentes in Ecclesia significant. Capræ autem vel hædi in hostiam oblati aut carnem Salvatoris, quæ absque peccato erat, et tamen pro peccatis humani generis Deo Patri oblata est : ut per ejus mortem auctor peccati Diabolus jugularetur ; aut pœnitentes pro peccatis suis significant, qui se per afflictionem carnis mactant Deo. Aves autem aut Christi humanitatem significant : sicut per turturem et columbam Christi caro spiritui sociata demonstratur in mysterio passionis per sacrificium Deo in odorem suavitatis oblata : aut sanctorum perfectionis contemplationem designat. Volatilia enim homines sunt contemplationi vacantes, terrenis omnino se non miscentes negotiis. Quod et si forte necessitas exegerit, mox revolant ad sublimia illo Evangelii juvante testimonio, quo Dominus ait : *Considerate volatilia cœli, quia non seminant neque metunt : et Pater vester cœlestis pascit illa* (*Matth.* VI). Contemplationi ergo vacans et in superiorum consideratione perfectus homo (hoc enim quæ prædicta sunt docuerunt), si conversationem sive vitam suam oblationem offert de turturibus, aut de columbis offerat munus suum, id est, in scientia et mansuetudine spiritali. Hæc enim opus habet ut non excedat legis consideratio in vanis occupata. Turtur siquidem quia cognitionem habet : ita ut ejus exemplo Judæorum exprobraretur populus, Jeremias probat. Ait enim : *Turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui : populus autem meus non cognovit judicium Domini* (*Jer.* VIII). Columba autem munda et simplex, annuntiatrixque præsentiæ sancti Spiritus est : quales oportet esse eos qui circa contemplandas scripturas habent studium. Unde Ezechias ait : *Meditabor ut columba* (*Isa.* XXXVIII). Simila autem est libamentorum sacrificium, aut sacramentum corporis Christi et sanguinis, quod in altari consecratur et a fidelibus ad augmentum salutis suæ percipitur : vel Ecclesiæ Catholicæ, quæ mystice corpus Christi est, figuram exprimit, et gratia abundat spiritali. Hæc ex convenientibus membris quasi simila ex multis credentium granis collecta est et legis et Evangeliorum mola inter litteram separata, per aquam etiam baptismatis adunata, chrismatis oleo peruncta, sancti Spiritus igne solidata, per humilitatem Spiritus Deo hostia placens effecta est. Similiter eadem ex multis personis, velut acinis botri, coadunata, et prælo passionis atque tentationum conquassata, vinum effundit spiritale. Legitur enim in scripturis Dominum victimas pecudum et hostias legales reprobasse, et sacrificium spiritale expetisse. Unde est illud : *Non accipiam*, inquit, *de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos* (*Psal.* XLIX). Et item : *Nunquid manducabo*, ait, *carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo. Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* (*Ibid.*). Sacrificium laudis honorificabit me : et illic tunc est, in quo ostendam illi salutare Dei. Et alibi : *Circuibo et immolabo in tabernaculo ejus hostiam jubilationis, cantabo et psalmum dicam Domino* (*Psal.* XXVI). Unde in psalmo sancta Ecclesia totam se Deo dedicans dicit : *Holocausta medullata offeram tibi cum incensu* (*Psal.* LXV), et reliqua. Quod autem absque fermento jubetur Dei esse oblatio, et sine melle : indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suave hujus mundi placere, nihilque, quod non habeat mordacis aliquid veritatis. Unde et pascha cum amaritudinibus manducatur. E contrario misceri in omnibus sacrificiis sal jubetur, scilicet ut omnia, quæ ad Christi honorem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipiant. Quod vero in sacrificium oleum offerebatur, significat, ut quidquid ad cultum Christi et devotionem sanctorum impendimus, totum cum hilaritate faciamus : *Nihil* (ut ait Apostolus) *ex tristitia aut ex necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus* (*II Cor.* IX). Unde quoque moraliter nos vitulum offerimus Deo, cum carnis superbiam vincimus : agnum, cum irrationabiles motus corrigimus : hædum, cum lasciviam superamus : columbam, cum simplicitatem custodimus : turturem, cum castitatem servamus : hoc autem genus avium dicitur unum et castum servare conjugium. Similam et panes azymos offerimus, cum sine malitia et nequitia hanc vitam præsentem gerimus. Offert (verbi gratia) similam, qui in agri cultura aut navigando aut in aliquibus communis vitæ usibus positam offert conversationem, oleo tamen conspersam : quia omnis anima eget oleo divinæ misericordiæ, nec præsentem vitam evadere quispiam potest, nisi ei oleum cœlestis miserationis affuerit. Nec non et illud intimandum, quod juxta mortalitatem per olibanum tentationum pondus exprimitur : per sartaginem constantia animi et robur mentis : per craticulam multiplex impugnatio non incongrue significatur.

Digitized by Google

CAPUT XI.

De sacramentis divinis : ubi quid in his homini gerendum sit, demonstratur.

Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita fit, ut aliquid significare intelligatur, quod sancte accipiendum est. Sunt autem Sacramenta, baptismus et chrisma, corpus et sanguis Domini ; quæ ob id Sacramenta dicuntur, quod sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem Sacramentorum operatur. Unde et a secretis virtutibus vel sacris Sacramenta dicuntur. Quæ ideo fluctuose penes Ecclesiam fiunt : quia sanctus in ea manens Spiritus eumdem Sacramentorum latenter operatur effectum. Unde seu per bonos seu per malos ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur : tamen quia Spiritus sanctus mystice illa vivificat, qui quondam apostolico in tempore visibiliter apparebat ; operibus nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur : *Quia neque qui plantat aliquid est, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor.* III). Unde et græce mysterium dicitur, quod reconditam habeat dispensationem. Baptismus græce, latine *tinctio* interpretatur. Quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo Spiritu gratiæ in melius immutatur, et longe aliud, quam erat, efficitur. Prius enim fœdi eramus deformitate peccatorum : in ipsa tinctione reddimur pulchri de albatione virtutum. Unde et in Canticis scribitur canticorum : *Quæ est ista, quæ ascendit, quasi dealbata?* (*Cant.* III.) Cujus mysterium non aliter, nisi sub Trinitatis designatione, id est, Patris et Filii et Spiritus sancti cognominatione, completur, dicente Domino ad Apostolos : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII). Sicut enim *in tribus testibus stat omne verbum* (*Deut.* XIX), ita sacramentum confirmat ternarius numerus nominum divinorum. Quod autem per aquam Baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus, ut res illa invisibilis per congruentiam, scilicet per contrectabile et visibile impenderetur elementum, super quod etiam in principio ferebatur Spiritus sanctus (*Gen.* I). Nam sicut aqua purgat exterius corpus : ita latenter ejus ministerio per Spiritum sanctum purificatur et animus. Cujus sanctificatio ita est. Invocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cœlis, et medicatis aquis sanctificat eas de semetipso, et accipiunt vim purgationis, ut in eis et caro et anima delictis inquinatæ mundentur. Hoc quoque sciendum, quod quamvis apostolica doctrina (*Ephes.* IV) prædicet unam esse fidem et unum Baptisma : tamen sunt plura genera baptismatis, quæ purgant hominem a delictis, ac profectum conferunt sanctitatis. Nam legitur in Actibus apostolorum, Dominum ascensurum in cœlum discipulis dixisse : *Joannes quidem baptizavit aqua : vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies* (*Act.* I). Ubi notandum, quod Baptisma Domini in Spiritu sancto, de quo prædixerat Joannes, non ad illud solummodo tempus respicit, quando Apostoli et cæteri fideles illius temporis baptizati sunt aqua in remissionem peccatorum per gratiam Spiritus sancti donatam sibi a Domino : verum etiam quando, mittente ipso Domino, plenius ejusdem dona accepere Spiritus sancti de cœlis : sed et nunc quicunque Baptisma in remissionem peccatorum accipiunt, utique in Spiritu sancto baptizantur, per cujus donum et a peccatis abluuntur omnibus, et in bonis proficere actibus adjuvantur. Item legitur Salvator in Evangelio de se dixisse : *Baptismum habeo baptizari, et coarctor, donec perficiatur* (*Luc.* XII) ; in quo videlicet passionis suæ innuit Sacramentum : quoniam corpus suum, hoc est, sanctam Ecclesiam per effusionem sanguinis sui lavavit a sordibus omnium peccatorum. Unde scriptum est : *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo* (*Apoc.* I). Hinc quoque martyrium, quod pro Christi nomine patiuntur fideles, creditur esse purgatio omnium peccatorum : sicut dicit Petrus apostolus : *Christus passus est pro vobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (*I Petr.* II). De quo ipsa Veritas testatur, dicens : *Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ* (*Joan.* VIII). Et iterum : *Qui vult*, inquit, *post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Nam qui perdiderit animam suam propter me in vitam æternam custodiet eam* (*Matth.* XVI). Præterea sunt et aliæ species mundationum, quibus animæ purgantur a delictis atque peccatis. Nam creduntur animæ solvi a peccatorum vinculis per confessionem et per pœnitentiam veram cum lacrymarum compunctione. Unde est illud Jacobi testimonium : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini* (*Jac.* V). Hinc et Psalmista ad Dominum ait : *Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui : dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei* (*Psal.* XXXI) ; et alibi : *lavabo*, inquit, *per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (*Psal.* VI). Ubi *lectum* delectationem corporis intelligimus, quam potest homo lacrymis, quamvis paucis, lavare, si eum contingat cœlesti inspiratione deflere. *Stratum* autem significat cumulum peccatorum, quem rigare jubemur, hoc est, uberius lavare, ut simus ex peccatore justi, ex lugente læti, et ex ægroto sanissimi. Quod autem vera pœnitentia expurget hominem, et ad cœleste regnum perducat, ostendit Dominus, dicens : *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum* (*Matth.* IV). Item per bona opera et per eleemosynas purgatur homo a sordibus animæ. Unde est illud Psalmistæ : *Lavabo inter innocentes manus meas* (*Psal.* XXV). Inter innocentes enim lavat manus suas, quisquis facta propria studio bonæ conversationis emundat. Hinc et Salvator in Evangelio ait : *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI). Et alibi scriptum est : *Sicut aqua exstinguit ignem : ita eleemosyna exstinguit peccatum* (*Tob.* IV). Adjuvat etiam hominem ad sa-

Digitized by Google

lutem percipiendam æternam oratio pura. Adjuvat et prædicatio verbi divini. Adjuvat et dilectio pura veræ charitatis. Unde est illud Jacobi : *Oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis est, dimittentur ei* (*Jac.* v). Et iterum : *Qui converti*, inquit, *fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte et operit multitudinem peccatorum* (*Ibid.*). Denique Salvator, quod dilectio remissionem peccatorum pariat, in Evangelio ad Simonem loquendo de muliere peccatrice, quæ pedes ejus lacrymis rigavit, et capillis tersit, et unguento unxit, ostendit, dicens : *Amen dico tibi, remittuntur ei peccata multa : quoniam dilexit multum* (*Luc.* vii). Hinc et alibi scriptum est : *Charitas operit multitudinem peccatorum :* et : *Universa delicta operit charitas* (*Prov.* x). Chrisma græce, latine *unctio* nominatur : ex cujus nomine B et Christus dicitur, et homo post lavacrum sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorum remissio datur : ita per unctionem sanctificatio Spiritus adhibetur : et hoc de pristina disciplina, qua ungi in sacerdotium et in regnum solebant : ex quo et Aaron a Moyse unctus est. Quod dum carnaliter fit, spiritualiter proficit : quomodo et in ipsa baptismi gratia visibilis actus est, quod in aqua mergimur : sed spiritalis effectus, quod a delictis mundamur. Hoc significat et illud unguentum, quod peccatrix super caput Jesu fudisse scribitur. Impositio ideo fit, ut per manus impositionem advocatus invitetur Spiritus sanctus. Tunc enim ille paraclitus post mundata et benedicta corpora libens a Patre descendit : et quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem, recognoscens quiescit. Nam legitur quod in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus (*Gen.* i). De residuis quoque duobus sacramentis, hoc est corpore et sanguine Domini, quæri potest, cur inter omnes fructus terræ potissimum ad hoc elegerit frumentum atque vinum, quasi ipsa cunctos fructus terræ dignitate præcellant et pretiosiores omnibus fiant. Quod videlicet ita solvi posse credimus. Maluit enim Dominus corporis et sanguinis sui sacramenta fidelium ore percipi, et in pastum eorum redigi, ut per visibile opus invisibilis ostenderetur effectus. Sicut enim cibus materialis forinsecus nutrit corpus et vegetat : ita etiam verbum Dei intus animam nutrit et roborat : quia *non solo in pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit* D *de ore Dei* (*Matth.* iv) ; et : *Verbum caro factum est et habitavit in nobis* (*Joan.* i). Ait enim ipsa Veritas : *Caro enim mea vere cibus est, et sanguis meus vere est potus* (*Joan.* vi). Vere scilicet caro Christi est cibus, quia vere pascit et ad æternam vitam hominem nutrit : et sanguis ejus vere est potus, quia esurientem animam et sitientem justitiam in æternum veraciter satiat. Temporalem quippe vitam sine isto cibo et potu habere possunt homines, æternam omnino non possunt : quia iste cibus et potus æternam societatem capitis membrorumque suorum significat. *Qui manducat*, inquit, *meam carnem, et bibit sanguinem meum, ipse in me manet, et ego in eo* (*Joan.* vi). Hujus rei sacramentum, id est, unitatis corporis et sanguinis Christi, de mensa Dominica assumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque ejus particeps fuerit, idem Christo capiti membrum associatur in regno cœlesti : quia aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Sacramentum enim ore percipitur, virtute sacramenti interior homo satiatur. Ergo quia panis corpus confirmat, ideo ille corpus Christi congruenter nuncupatur : vinum autem, quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem dum sunt visibilia, sanctificata tunc per Spiritum sanctum, in sacramentum divini corporis transeunt.

CAPUT XII.
De exorcismo.

Exorcismus Græce, Latine conjuratio sive sermo increpationis est adversum Diabolum ut discedat : sicut est illud in Zacharia : *Et ostendit mihi Jesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Dei, et Satan stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan : Increpet Dominus in te, Satan, et increpet Dominus in te, qui elegit Jerusalem* (*Zach.* iii). Hoc est exorcismo increpare et conjurare adversus Diabolum. Unde sciendum quod, non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur : sed ille, sub quo sunt omnes, qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.

CAPUT XIII.
De symbolo.

C Symbolum per linguam Græcam signum vel cognitio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad evangelizandum in gentibus hoc sibi prædicationis signum vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis et Unitatis, et unitatem Ecclesiæ, et omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei et spei nostræ non scribitur in charta et atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

CAPUT XIV.
De oratione et jejunio.

Oratio petitio dicitur. Nam orare est petere : sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco et tempore. Loco, quia non ubique : cum prohibeamur a Christo in publico orare : sed ubi opportunitas dederit, aut necessitas importaverit. Neque enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere, audientibus custodibus, orabant et canebant Deo. De tempore vero dictum est : *Sine intermissione orate* (*I Thess.* v). Sed hoc in singularibus. Nam est observatio quarumdam horarum communium, quæ diei interspatia signant : tertia, sexta et nona : similiter et noctis. Sed ideo hæ orandi horæ divisæ sunt, ut si forte aliquo fuerimus opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat. Quæ tempora in Scripturis inveniuntur. Primum enim Spiritus sanctus congregatis discipulis hora tertia infusus est (*Act.* ii) ; et Petrus qua die visionem communicationis in hoc vasculo expertus, sexta hora orandi gratia ascenderat (*Act.* x). Idem etiam cum

Digitized by Google

Joanne hora nona templum adiit (*Act.* III), quando paralyticum sanitati pristinæ reformavit. Sed et Danielem legimus hæc tempora in oratione observasse. Et utique ex Israelis disciplina docemur, ut ne minus, quam ter, in die adoremus. Debitores enim sumus trium, Patris et Filii et Spiritus sancti. Exceptis utique et aliis legitimis orationibus, quæ sine ulla admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis sive vigiliarum : sed et cibum non prius sumere, quam intraposita oratione. Priora enim habenda sunt Spiritus refrigeria quam terrena. Qui autem vult orationem suam ad Dominum volare, faciat illi duas alas : jejunium et eleemosynam : et ascendit celeriter et exauditur. Jejunium est parcimonia victus, abstinentiaque ciborum, cui nomen inditum ex quadam parte viscerum tenui semper et vacua, quod vulgo *jejunum* vocatur. Unde jejunium nomen creditur derivatum, quod sui inedia viscera vacua et exinanita existant. Jejunium autem et statio dicitur. Statio autem de militari exemplo nomen accepit pro eo, quod nulla lætitia obveniens castris stationem militum rescindit. Nam lentius lætitia, tristitia sollicitius administrat disciplinam. Unde et milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter jejunium et stationem. Nam jejunium est indifferenter cujuslibet diei abstinentia non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem. Statio autem est observatio statutorum vel temporum vel dierum, ut quarta feria et sexta feria jejunium ex veteri lege præceptum : de qua statione in Evangelio dixit ille : *Jejuno bis in sabbato* (*Luc.* XVIII), id est quarta et sexta sabbati. Temporum autem, quæ legalibus ac propheticis institutionibus terminatis temporibus instituta sunt : ut jejunium quarti, quinti, septimi ac decimi : vel, sicut in Evangelio, dies illi, in quibus ablatus est sponsus (*Matth.* IX) : vel sicut observatio quadragesimæ, quæ in universo Orbe, institutione apostolica, observatur circa confinium Dominicæ Passionis. His tertium genus quidam adjiciunt, quod *xerofagiam* dicunt, abstinentiam scilicet ciborum humentium. Unde et nomen hoc datum, eo quod quidam siccis escis utantur.

CAPUT XV.

De pœnitentiæ satisfactione atque exomologesi.

Pœnitentia appellata, quasi *punientia*, eo quod ipse homo in se pœnitendo punit, quod male admisit. Nam nihil agunt, quos veraciter pœnitet, nisi, ut id, quod male fecerint, impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parcentibus ille parcit, cujus altum justumque judicium nullus contemptor evadet. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deflere, et futura non admittere. Hæc secunda in similitudine fontis est : ut si forte, impugnante diabolo, aliquod peccatum irrepserit, hujus satisfactione purgetur. Satisfactio autem est causas peccatorum et suggestiones excludere et ultra peccatum non iterare. Reconciliatio vero est, quod post complementum pœnitentiæ adhibetur. Nam sicut conciliamur Deo, quando primum a gentilitate convertimur : ita reconciliamur, quando post peccatum pœnitendo regredimur. Exomologesis græco vocabulo dicitur, quod Latine *confessio* interpretatur. Cujus nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur confessio, sicut est : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ* (*Matth.* XI) : aut dum quisque confitetur sua peccata ab eo indulgenda, cujus indeficiens est misericordia. Ex hoc igitur græco vocabulo exprimitur et frequentatur exomologesis, quod delictum nostrum Domino confitemur, non quidem, ut ignaro, cujus agnitioni nihil occultum est : sed confessio est rei scilicet ejus, quæ ignoratur, professa cognitio. Utile enim sibi ac jucundum quisquam esse existimaverat rapere, adulterare, furari : sed ubi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognovit, cognitis his confitetur errorem. Confessio autem erroris, confessio est desinendi. Desinendum ergo a peccatis est, dum confessio est. Confessio antecedit, remissio sequitur. Cæterum extra veniam est, qui peccatum cognoscit, nec cognitum confitetur. Itaque exomologesis prosternendi vel humile faciendi hominibus disciplina est, habitu atque victu sacco et cinere incurvare corpus, sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere, illa, quæ peccant tristi tractatione mutare. Litaniæ autem græco nomine appellantur, quæ Latine dicuntur rogationes. Inter litanias vero et exomologesin hoc differt, quod exomologesis pro sola confessione peccatorum agitur : litaniæ vero, quæ indicuntur propter rogandum Dominum, et impetrandam aliquam ejus misericordiam. Sed nunc jam utrumque vocabulum sub una significatione habetur : nec distat vulgo, utrum litaniæ an exomologesis dicantur. Supplicationis nomen quodammodo nunc ex gentilitate retinetur. Nam feriæ aut legitimæ erant apud eos, aut indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorum ex collatione sacrificabat, aut certe de bonis damnatorum. Unde et supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacræ enim res de rebus exsecrandorum fiebant.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

De homine et partibus ejus.

Natura dicta ab eo, quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim et faciendi potens est. Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia creata sunt et existunt. Genus a gignendo dictum, cui derivatum nomen a terra, ex qua omnia gignuntur; *Ge* enim Græce terram dicunt. Vita dicta propter vigorem, vel

Digitized by Google

quod vim teneat nascendi atque crescendi. Unde et arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur et crescunt. Homo dictus, quia ex humo est factus, sicut et in Genesi dicitur : *Et creavit Deus hominem de humo terræ* (*Gen.* II). Abusive enim pronuntiatur ex utraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ et corporis. Nam proprie homo ab humo dicitur. Græci autem hominem anthropon appellaverunt, eo quod sursum exspectet, sublevatus ab humo ad contemplationem artificis sui. Quod Ovidius poeta designat, cum dicit :

> Pronaque cum spectant animalia cætera terram,
> Os homini sublime dedit, cœlumque videre (tueri)
> Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Qui ideo erectus cœlum aspicit, ut Deum quærat, non ut terram intendat, veluti pecora, quæ natura prona et ventri obedientia finxit. Duplex est autem homo, interior homo anima, et exterior homo corpus. Anima autem a gentilibus nomen accepit, eo quod ventus sit. Unde et Græci ventum animos [anemos] dicunt, quod ore trahentes aerem vivere videamur : sed apertissime falsum est : quia multo prius gignitur anima, quam concipi aer ore possit, quæ jam in genitricis utero vivit. Non est igitur aer anima, quod putaverunt quidam, qui non potuerunt incorpoream ejus cogitare naturam. Homo quia ex duabus constat naturis, aliquando corpus humanum, aliquando etiam animam rationalem significat. De quo Apostolus ait : *Et si exterior homo noster corrumpitur, interior renovatur de die in diem* (*II Cor.* IV); et alibi, interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus nostris (*Ephes.* III). Item in Psalmo diversas species hominum ostendit propheta ita dicens : *Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* (*Psal.* VIII.) *Quid est homo* cum despectu pronuntiandum est, id est, fragilis et caducus Adæ sequax, qui in veteri peccato permistus socia pravitate conclusus est. Hujus memor est Dominus, quando ei peccata dimittit, et misericordiæ suæ dona largitur : sicut in alio psalmo dicturus est : *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos* (*Psal.* XXXV). Hoc est ergo esse memorem, conferre delinquentibus tantæ gratiæ sospitatem. *Aut filius hominis, quoniam visitas eum.* Hic jam voce surgendum est, quia Dominum significat Salvatorem, qui non, ut cæteri mortales, ex duobus hominibus natus est : sed ex Spiritu sancto, et beatæ Mariæ semper virginis utero, tanquam sponsus de glorioso thalamo, processit. Sequitur : *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (*Psal.* VIII). Hinc jam Domini Salvatoris humilitas narratur et gloria. Minoratus est enim non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea voluntate, sicut Apostolus ait : *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Phil.* II). Sequitur : *Paulo minus ab angelis* (*Psal.* VIII), quia crucem pro omnium salute suscepit. Ex ea siquidem parte Creator angelorum minor factus est angelis. Bene autem dixit, *paulo minus* : quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccata non habuit. Gloria vero et honore coronatus est, cum post resurrectionem nimis et mirabilem totius mundi credulitatem, Deus, in eo quod homo factus est, exaltatus, accepit. Homo Christus est, ut in Isaia : *Quiescite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus* (*Isa.* II). Et in psalmo : *Accedet homo ad cor altum* (*Psal.* LXIII). De hoc homine et per alium prophetam dicitur : *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Quod autem dupliciter homo intelligendus sit, ostendit Dominus ad Exechielem prophetam dicens : *Homo homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo* (*Ezech.* XIV), et reliqua. Duplicem ergo nobis juxta Apostolum, ut supra diximus, ostendit hominem, interiorem et exteriorem. Multi enim habentes hominis faciem corporalem, diversarum bestiarum assumunt imagines, quas dissipare Propheta concupiscens deprecatur : *Domine, in civitate tua imagines eorum dissipabis* (*Psal.* LXXII). Illi, de quibus scriptum est : *Homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* XLVIII), non sunt homines homines, sed homines sunt jumenta. Rursum qui de Evangelio audivit : *Serpentes genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura* (*Matth.* III), non sunt homines homines, sed sunt homines serpentes. Et de quibus scriptum est : *Vulpes foveas habent et volucres cœli nidos* (*Matth.* VIII) ; et de Herode : *Dicite vulpi huic* (*Luc.* XIII) : non sunt homines homines, sed sunt homines vulpes. Qui vero utrumque hominis vocabulum possident, si erraverint, ideo per supplicia corriguntur, ut intelligant, quod Dominus ipse est Deus. Homines rationabiles quique intelliguntur de quibus in psalmo legitur : *Homines et jumenta salvos facies, Domine* (*Psal.* XXXV). Item homines peccatores, ut in psalmo : *Vos autem sicut homines, moriemini* (*Psal.* LXXXI). Aliquando vero homo peccatorem quemlibet et persecutorem significat, seu impiissimum Antichristum, de quo dicit Psalmista : *Exsurge, Domine, non prævaleat homo* (*Psal.* IX). Ipse est enim homo pessimus, quem humana non potest sustinere conditio, in quo tanta erit versutia vel potestas, ut sola Domini virtus ejus possit superare nequitiam. Legitur et in Apostolo : *Vetus homo noster*, hoc est, homo peccati, *simul crucifixus est cum Christo, ut destrueretur corpus peccati* (*Rom.* VI). Unde jubet (*Ephes.* IV) nos deponere veterem hominem cum actibus suis et induere novum qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. Omnia enim peccata et crimina simul corpus appellat, quod destrui dicit per bonam vitam et fidem Catholicam. Crucifixio quippe interioris hominis pœnitentiæ dolores intelliguntur, et continentiæ quidem salubris cruciatus, per quam mortem mors impietatis perimitur. Spiritum idem esse, quod animam Evangelista pronuntiat, dicens : *Potestatem habeo ponendi animam meam* (*Joan.* X), et rursum : *Potestatem habeo sumendi eam* (*Ibid.*). De hac quoque ipsa Domini anima, passionis tempore,

Digitized by Google

memoratus Evangelista protulit, ita dicens : *Et inclinato capite emisit spiritum* (*Joan.* XIX). Quid est enim emittere spiritum, nisi quod animam ponere. Sed anima dicta, propter quod vivit : Spiritus autem vel pro spiritali natura, vel pro eo, quod inspiret corpora. Item animum idem esse quod animam : sed anima vitæ est, animus consilii. Unde dicunt philosophi etiam sine animo vitam manere, et sine mente animam durare. Unde et amentes. Nam mentem vocari, ut sciat : animum, ut velit. Mens autem vocata, ut emineat in anima, vel quod meminit. Unde et immemores amentes. Quapropter non anima, sed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput ejus, vel oculus. Unde et ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adjuncta sunt animæ, ut una res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita est anima. Nam et memoria mens est. Unde et immemores amentes. Dum ergo vivificat corpus, anima est : dum vult, animus est : dum scit, mens est : dum recolit, memoria est : dum rectum indicat, ratio est : dum spirat, spiritus est : dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro his quæ sentit. Unde et sententia nomen accepit. Significatio enim spiritus multiplex est. Aliquando Spiritus nomine ipse Deus demonstratur, cum scriptum est : *Deus Spiritus est* (*Joan.* IV) ; et Spiritus sanctus, de quo in Evangelio angelus ad Mariam dicit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I); et Apostolus : *Spiritus*, inquit, *omnia scrutatur, etiam profunda Dei* (*I Cor.* II), et iterum : *Ubi Spiritus*, inquit, *Domini, ibi libertas* (*II Cor.* III). Aliquando etiam spiritus significat angelicam naturam. Unde Psalmista ait : *Qui facit angelos suos spiritus* (*Psal.* CIII). Aliquando animam hominis, ut supra ostendimus. Aliquando sanctos viros et virtutum decorem atque spiritalem habentes. Unde Apostolus ait : *Si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto : vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis* (*Gal.* VI). Aliquando spiritus vocatur ratio, quæ præeminet animæ, ut in Daniele : *Spiritus et animæ justorum, benedicite Dominum* (*Dan.* III). Aliquando spiritus animam jumentorum significat. Unde Salomon ait : *Spiritus jumentorum descendat deorsum* (*Eccles.* III). Aliquando vocem hominis significat. Unde dicit Apostolus : *Si orem lingua, spiritus meus orat : mens autem mea sine fructu est. Orabo ergo spiritu, orabo et mente* (*I Cor.* XIV). Aliquando increpationem cœlestem. Unde dicitur in psalmo : *Ab increpatione tua*, Domine, *ab increpatione spiritus iræ tuæ* (*Psal.* XVII). Ostendit ergo prædicatores verbi, quia Spiritu sancto inflammati, delinquentes populos increpabant, quatenus a vitiis recederent. Aliquando ventum, ut est illud : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis* (*Psal.* XLVII). Et in contrariam partem spiritus nomine spiritalia vitia denotantur. Unde dicitur spiritus superbiæ, spiritus iræ, spiritus tristitiæ, spiritus fornicationis. Aliquando nomine spiritus ipse diabolus demonstratur. Unde dicitur : *Recessit a Saul spiritus Domini bonus, et invasit eum spiritus nequam a Domino* (*I Reg.* XVI). Unde et in Evangelio ipsa Veritas ait : *Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, requiem quærens, et non invenit* (*Matth.* XII). Et paulo post subjungit, dicens : *Tunc assumit septem spiritus nequiores se, et intrantes habitant ibi* (*Ibid.*), hoc est, cum plenitudine omnium vitiorum. *Unde fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.* Corpus dictum eo, quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, et aliquando solvendum. Caro autem a creando est appellata. Crementum enim semen est masculi, unde animalium et hominum corpora concipiuntur. Hinc et parentes creatores vocantur. Caro autem ex quatuor elementis compacta est. Nam terra in carne est, aer in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quæque partem : cui quid debeatur, ostendit compago resoluta. Caro autem et corpus diversa significant. Non semper in corpore caro : in carne semper corpus est. Nam caro est, quæ vivit, idem et corpus : corpus, quod non vivit, idem non caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam est mortuum, aut sine vita est conditum. Interdum et cum vita corpus et non caro, ut herba et lignum. Mystice enim corpus corporalem significat creaturam, vel hominis corruptam naturam. Unde legitur in Apostolo, corpora esse cælestia et corpora terrestria. Et alibi, *Corpus*, inquit, *quod corrumpitur, aggravat animam* (*I Cor.* XV ; *Sap.* IX). Nam caro juxta allegoriam aliquando significat exteriorem hominem, aliquando litteram legis et carnalem sensum, aliquando sapientiam humanam, quæ contraria sentit Deo. Nam in Apostolo scriptum est : *Prudentia carnis mors est : prudentia autem spiritus vita et pax* (*Rom.* VIII). Unum atque idem esse [est], quod dicit : *prudentia carnis mors :* et illud : *Littera occidit* (*II Cor.* III). Igitur prudentia carnis mors est. Cui mors est? animæ sine dubio. Qui enim legem secundum carnem, id est, secundum litteram intelligit, non venit ad Christum qui est vita : et ideo prudentia carnis mors est, prudentia vero spiritus vita et pax. Vitam namque et pacem, quæ est Christus, habet, qui spiritaliter intelligit legem. Aliter prudentia carnis peccatum est, quod generat mortem; prudentia enim ideo dicitur, cum res stulta sit : quia sæcularibus hominibus errores visibilibus concepti, sive in sensu, sive in actu contra legem Dei, prudentia videntur. *Quoniam*, inquit Apostolus, *sapientia carnis inimica est Deo : legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest* (*Rom.* VIII). Quomodo enim sapientia carnis, hoc est, carnalis intelligentia non sit inimica Deo, quæ adversatur Christo? quæ non recipit eum, quem misit Deus? quæ dicit : *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quoniam filium Dei se fecit* (*Joan.* XIX). Notandum autem, quod non carnem dixit inimicam, sed sapientiam carnis : id est, non substantiam, sed actus aut cogitationem sive asseverationem, quæ

Digitized by Google

nascitur de errore. Sapientia ergo carnis est primum in loco astrorum ab hominibus inventa disputatio : deinde visibilium oblectatio. Hæc inimica sunt Deo, quia elementorum Dominum, et Opificem mundi, his coæquant, quæ fecit : astruentes nihil posse fieri, præterquam mundi continet ratio. Quamobrem negant Deum fecisse, ut virgo pareret, aut mortuorum corpora resurgerent : *quia stultum est*, inquiunt, *ut fecerit Deus ultra quam sapit homo.* Hinc et alibi scriptum est : *Caro concupiscit adversus spiritum : spiritus vero adversus carnem* (*Gal.* v). Et rursum : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (*I Cor.* xv), hoc est, peccatrix vita et sanguinolenta non meretur vitam habere æternam. Neque corruptio incorruptelam possidebit : sed sancti et justi viri immutati et immortales effecti per resurrectionem carnis in die judicii ad regnum simul cum Christo transibunt perpetuum. Sensus corporis quinque sunt : visus, auditus, odoratus, gustus et tactus. Ex quibus duo aperiuntur et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi. Unde et præsentia nuncupantur, quod sint præ sensibus : sicut præ oculis, quæ præsto sunt oculis. Visus est qui a philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam asseverant aut extrema ætherea luce, aut interno spiritu lucido per tenues vias a cerebro venientes atque penetratis tunicis in aerem exeuntes, et tunc commistione similis materiæ visum dantes. Visus dictus, quod vivacior sit cæteris sensibus, ac præstantior sive velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria inter mentis officia. Vicinior est cerebro, unde omnia manant. Ex quo fit, ut ea, quæ ad alios pertinent sensus videre dicamus : veluti cum dicimus ; *vide, quomodo sonat : vide, quomodo sapit :* sic, etc. Auditus appellatus, quod voces hauriat, hoc est, aere verberato suscipiat sonos. Odoratus, quasi aeris odoris attactus. Tacto enim aere sentitur. Sic et olfactus, quod odoribus efficiatur. Gustus a gutture dictus. Tactus eo, quod pertractet et tangat, et per omnia membra vigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus, quidquid cæteris sensibus judicare non possumus. Duo autem genera tactus sunt. Nam aut extrinsecus venit, quod feriat : aut intus in ipso corpore oritur. Unicuique autem sensui propria natura data. Nam quod videndum est, oculis capitur : quod audiendum est, auribus ; mollia et dura tactu æstimantur. Sapor gustu, odor naribus ducitur. In multis locis Scripturæ sacræ hi quinque sensus corporis quinarium numerum mystice exprimuntur ; ut est illud in parabola Salvatoris (*Matth.* xxv), ubi narratur servus a domino suo quinque talenta accepisse, et ea cum augmento eidem domino revertenti repræsentasse. Similiter et in cæteris locis, ubi quinarius numerus insertus est, aut quinque libros Legis, aut quinque sensus corporis mystica significatione demonstrat. Notandum autem, quod iidem ipsi sensus qui in exteriore homine describuntur simili modo secundum modum suum in interiore esse manifestantur : quia spiritales res non corporalibus sensibus, sed spiritualibus rimandæ sunt. Unde divina vox in cantico Deuteronomii ait : *Videte, quoniam ego sum Deus, et non est alius præter me* (*Deut.* xxxii). Et in Psalmo : *Attendite, populus meus, legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei* (*Psal.* lxxvii). Et in Evangelio ipsa Veritas ait : *Qui habet aures audiendi, audiat* (*Matth.* xi). Et in Apocalypsi : *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis* (*Apoc.* ii). Et in Psalterio : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (*Psal.* xxxiii). Et Apostolus : *Christi*, inquit, *bonus odor sumus et in his qui pereunt, et in his qui salvi fiunt* (*II Cor.* ii). Et in Evangelio Dominus mulierem hæmorroissam fide se tetigisse magis quam corpore ostendit, dicens : *Tetigit me aliquis, nam et ego sensi virtutem de me exiisse* (*Luc.* viii). Sic ergo cum omni cautela observandum est, quid ad corporis sensus, et quid ad animæ pertineat dignitatem : ne forte confusus ordo, et irrationabilis æstimatio alicubi repugnare videatur veritati. Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen eo, quod sensus omnes et nervi inde initium capiunt, atque ex eo omnis vivendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Unde ipsius animæ, quæ consulit corpori, quodammodo personam gerit. Caput vero, quod prima corporis pars est (ut supra diximus) juxta allegoriam aut Christum significat, qui est caput corporis Ecclesiæ (*Eph.* v) : aut divinitatem Salvatoris. Unde legitur in Apostolo : *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi Deus* (*I Cor.* xi). Ponitur enim aliquando caput pro principalitate mentis. Unde scriptum est : *Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat* (*Eccle.* ix) : hoc est, omni tempore sint opera tua et conversatio munda, et oleum charitatis atque misericordiæ de mente tua non deficiat. Invenitur aliquando caput pro initio poni, ut est illud : *In capite libri scriptum est de me* (*Psal.* xxxix) : et quia *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* i) ; et *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* i). Invenitur et aliquando nomine capitis primatus cujuslibet officii designari. Unde dicuntur apostoli et doctores Ecclesiæ capita esse gentium, quia principes et magistri sunt fidelium populorum. Item caput inchoatio bonorum operum, sicut ipsa voluntas hominis, ut in Levitico : *Ponet manum super caput hostiæ suæ* (*Levit.* i). Similiter et in quibusdam locis duces et principes iniquorum capitis nomine censentur. Unde dicitur : *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis* (*Psal.* lxviii). Ut ergo ostenderet plus esse numerum infidelium, quam devotorum, dicit, multiplicatos esse perfidos Judæos super numerum capillorum, id est, recte credentium. Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur, et in qua cæsaries vertitur, unde et nuncupatur. Vertex enim quando in bonam partem accipitur, significat summitatem justitiæ vel perfectionem omnium virtutum :

Digitized by Google

ut est illud in Salomone : *Coronam enim gratiarum accipiet vertex tuus* (*Prov.* IV). Item in malam partem ponitur vertex, quando summam nequitiam significat : ut est illud Psalmistæ : *Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis* (*Ps.* LXVII). Capita inimicorum sunt auctores Judaicæ seditionis ; sed et hæreticorum sine dubitatione doctores. Illi enim in carne Christum persecuti sunt, ipsi autem crudeliores in ipsam etiam desæviunt Deitatem, si dici fas est. Hi tales sibi calumniarum inimicitias quærunt, ut ipsos quoque capillorum vertices perambulare ac perscrutari posse videantur. Calvaria ab ossibus calvis dicta per defectionem, et neutraliter pronuntiatur. In Golgotha quippe, quod interpretatur Calvaria, eo quod truncabantur eo capita damnatorum, crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii : et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, et flagellatus, et crucifixus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigitur. Capilli vocati, quasi capitis pili, facti, ut et decorem præstent, et cerebrum adversus frigus muniant atque a sole defendant. In capillis vero ornatus justitiæ, et decor virtutum in fideli anima demonstratur. Cui pro bonis meritis et sapientiæ doctrina multiplex merces in æterna beatitudine reservatur. Unde ipse in Evangelio ait : *Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt* (*Matth.* X). Item capilli virtutes animæ designant : sicut in libro Judicum de Samson legitur (*Jud.* XVI), qui capillos postquam perdidit, statim ab inimicis captus lumen scientiæ amisit. Possunt et in capillis fideles populi accipi, qui maximum decus sua numerositate præbent Ecclesiæ. Unde in Cantico canticorum Sponsus ad sponsam dicit : *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad* (*Cant.* VI). Galaad enim *acervus testimonii* interpretatur : quod bene convenit adunatæ multitudini sanctorum. Item capilli in contrariam partem positi reperiuntur in Psalmo ; ubi vitia designantur : *Multiplicatæsunt*, inquit, *super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me* (*Psal.* XXXIX). Nec frustra in comparatione delictorum capilli ponuntur : quia Domini præcepto in Veteri Testamento sacerdotes ipsa similitudine radebantur. Pili autem dicti sunt a pelle, qua prodeunt, sicut et pilo dicitur a pila, ubi pigmenta conduntur. Significant pili carnis cogitationes carnales, quas radere nos a cordibus nostris Scriptura sancta monet. Unde et in libro Numerorum jubentur Levitæ radere omnes pilos carnis suæ. Pili carnis sunt quælibet superflua humanæ corruptionis. Pili carnis sunt vitæ veteris cogitationes, quas sic a mente incidimus, ut de amissione earum nullo dolore defatigemur. Levita namque, *assumptus*, vocatur. Oportet ergo Levitas omnes pilos carnis radere : quia is, qui in obsequiis divinis assumitur, debet ante Dei oculos a cunctis carnis cogitationibus mundus apparere, ne illicitas mens cogitationes proferat et pulchram animæ speciem, quasi pilis fructificantibus, deformem reddat. A Cæsaries a cædendo vocata : ideoque tantum virorum est ; virum enim tonsum esse decet, mulierem non decet. Tamen in Deuteronomio (*Deut.* XXI) legimus captivam mulierem ante nuptum radere jussam cæsariem, et circumcidere ungues, et deponere vestem, in qua capta est : quod significat animam, quæ a Deo pulchre creata est, si in gentili conversatione eam invenerimus, et sociare voluerimus corpori Christi, oportet ut deposito idololatriæ cultu induatur lugubribus pœnitentiæ indumentis, deploretque patrem et matrem, hoc est, omnem memoriam mundi, ejusque carnales illecebras. Deinde novacula verbi Dei et doctrina omne peccatum infidelitatis ejus, quod mortuum et inane est, abradatur (hoc enim sunt capilli capitis, et ungulæ mulieris), atque demum salutari lavacro B mundata et purificata conjungatur sanctis Dei ; scilicet cum jam nihil in capite mortuum, nihil in manibus ex illis, quæ per infidelitatem mortis dicuntur, habuerit : ut neque sensibus, neque actibus immundum aliquid aut mortuum gerat. Comæ sunt proprie non cæsi capilli, et est Græcus sermo. Nam comas Græci caimos a secando nominant. Unde et keirein tonderi dicunt. Inde et cirri vocantur, quod etiam Græci mallon vocant. Comæ vero capitis mystice catervæ sunt sanctorum, qui Christo capiti fideli famulatu adhærent. Unde in Cantico canticorum Sponsa de Sponso dicit : *Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus* (*Cant.* V). Hæ ergo comæ, *elatæ palmæ* dicuntur propter caput Domini : *nigræ* propter despectionem apud homines : *elatæ* ob victoriam : *nigræ* ob pressuras. C Crines proprie mulierum sunt ; dicti autem crines eo, quod vittis discernantur. Unde et discriminalia dicuntur, a quibus divisi religantur. Mystice autem crines significant facta virtutum, quas homo habet ex dono Spiritus sancti. Unde in libro Judicum legitur, quod Samson quandiu septem crines capitis integros habuit, invictus fuit ; postquam vero per fraudem mulieris tonsus est, recessit ab eo fortitudo ; quia quisquis per gratiam Spiritus sancti virtutes spirituales servat, illæsus manet. Si enim propter peccatum evacuatus fuerit gratia spiritali, infirmus factus patet inimicorum captioni. Possunt et crines eleemosynarum largitatem significare. Hinc est, quod in Evangelio (*Luc.* VII) mulier illa, quæ pedes Jesu lacrymis lavit, crinibus extersit, et unguento D unxit : ut instrueret nos minimis membris Christi compati debere, et superflua pauperibus erogare, et odore bonarum virtutum illis ferre opem. De quibus ipse Dominus in fine dicturus erit : *Quod uni ex his minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV). Aliquando etiam in crinibus exprimuntur catervæ fidelium, ut est illud in Cantico canticorum, quod Sponsus ad sponsam dicit : *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui* (*Cant.* IV). In vulneratione cordis magnitudo amoris Christi in Ecclesiam intelligitur, qui fit in unitate sancta sanctorum, id est, oculorum, et in unitate pia subjectæ plebis, id est, crinium. Tempora sunt, quæ calvariæ

Digitized by Google

dextra lævaque subjacent : quæ ideo sic nuncupantur, quia moventur, ipsaque mobilitate, quasi tempora, quibusdam intervallis mutantur. Significant autem vigilias corporis, quas homo debet habere temporanter in statu præsentis temporis, donec veniat somnus mortis. Hinc Propheta ex persona Christi in Psalterio ait : *Si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem, aut requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob* (*Psal.* CXXXI). Hæc omnia rationabiliter humanitati Christi convenire noscuntur. Somnus iste intelligendus est requies mortis. Palpebrarum quoque et temporum motus vigilantiam ejus ante mortem demonstrant : quoniam revera tempora capitis nostri requiem habere non possunt, quando oculi crebris motibus agitati vigilare noscuntur. Prius enim posuit somnum, et postea, quemadmodum ipse somnus impleatur, exposuit. Bene ergo mors Domini somno similatur : quoniam triduana tantum pausatione susceptus est, qui nullam corpori corruptionem intulit, sed quietem. Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota figura hominis et uniuscujusque personæ cognitio. Vultus vero dictus eo, quod per eum animi voluntas ostenditur : secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Nam facies simpliciter accipitur de uniuscujusque naturali aspectu. Vultus autem animorum qualitatem significat. Facies autem duobus modis intelligitur, hoc est, corporea et spiritalis. Nisi enim esset interioris hominis facies, non diceret Apostolus : *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes transformamur de gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu* (*II Cor.* III). Et iterum : *Videmus*, inquit, *nunc per speculum in ænigmate, tunc vero facie ad faciem* (*I Cor.* XIII). Item facies summa in mente declaratio, ut in Evangelio : *Et faciem tuam lava* (*Matth.* VI). Apertum est enim nos nunc imagines videre per fidem : tunc res ipsas, hoc est, post resurrectionem in æterna gloria. Quod autem Dominus ad Moysen dixit : *Faciem meam videre non poteris : non enim videbit me homo, et vivet* (*Exod.* XXXIII) ; et, juxta Joannis vocem : *Deum nemo vidit unquam* (*Joan.* I) : ita intelligendum est, quod in hac corruptibili vita nullus perfecte contemplationem Dei habere potest. Viderunt enim patres Testamenti Veteris, Dominum, in hac vita positi, per quasdam imagines, quibus ipse se voluit ostendere : sed futuræ visionis ejus gloriam illis reservavit, qui eum in cœlesti beatitudine perpetualiter visuri sunt. Aliter ab ejusdem sententiæ virtute non abhorret, quod dicitur : *Non enim videbit me homo, et vivet* (*Exod.* XXXIII) : quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam videt, qui adhuc carnaliter vivit : quia nemo potest amplecti Deum simul et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. Nemo ergo Deum vidit, et vixit, ac si aperte diceretur : *Nullus unquam Deum spiritaliter vidit, et munao carnaliter vivit.* Vultus enim aliquando pro intellectu, aliquando pro voluntate et affectu positus est. Nam quod in psalmo Propheta dixit : *Projectus sum a vultu oculorum tuorum* (*Psal.* XXX), Patri dicit Filius a [in] forma servi. Speravi, quia me gratia tua non desereret, cum passionis tristitia prævaleret. In pavore utique mortis a vultu oculorum tuorum projectus sum, id est, in conspectu misericordiæ tuæ. Et pulchre vultum dedit oculis, quia ipsi quam maxime significant voluntates animorum. Vultus enim dicitur ab eo, quod cordis velle per sua signa demonstret : sicut oculi divinitatis, cum respiciunt, suam gratiam, pollicentur. Illud autem, quod dicitur : *Vultus Domini super facientes mala* (*Psal.* XXXIII), pronuntiat vultum Domini, id est, intellectum esse supra malos, quos sic attendit, ut non respiciat : sic non respicit, ut tamen eorum facta cognoscat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi, mentis motum specie sua exprimit, dum vel læta vel tristis est. Juxta allegoriam frons verecundiam mentis aut impudentiam significat. Unde erubescere dicitur, qui compungitur pro delictis suis, et se meliorare studuerit. Aliter de impudentis fronte exprobratur Jerusalem per Prophetam redarguentem scelus suum, cum ei dicitur : *Frons mulieris meretricis facta est tibi* (*Jerem.* III). Et iterum Dominus ad Ezechielem ait : *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, et frontem tuam duriorem frontibus eorum. Ut adamantem et ut silicem, dedi faciem tuam. Domus Israel attritæ frontis est, et procacis audaciæ, et duro fit corde, et scorpionibus comparatur : ideo dedi tibi vultum durissimum, et frontem, quæ nullo pudore superetur* (*Ezech.* III). Ex quo discimus interdum gratiæ esse Dei, impudentiæ resistere, et cum locus poposcerit, frontem fronte conterere. Hoc autem tribuitur, ne nostra verecundia et humanus pudor pertimescat insidias æmulorum. Et in eodem propheta legitur (*Ezech.* IX), quod Dominus juberet viro, qui indutus erat lineis, et atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis, ut transiret per mediam civitatem in medio Jerusalem, et signaret Thau super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus. Quæ littera speciem crucis Christi tenet, et signatur in frontibus fidelium, et confirmatur in cordibus electorum. Unde dicit Psalmista : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (*Psal.* IV) ; quia sicut nummus Imperatoris portat imaginem, ita et fidelibus signa cœlestis principis imprimuntur. Oculi vocati, sive quia eos ciliorum tegmina occultunt, ne qua incidentis injuriæ offensione lædantur ; sive quia occultum lumen habent, id est, secretum vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animæ existunt. In oculis enim omne mentis judicium est. Unde et animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem idem et lumina : et dicta lumina, quod ex eis lumen manat, vel quod ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus acceptam visui præponendo refun-

Digitized by Google

dant. Oculus igitur non solum corporis visum, sed etiam cordis demonstrat intuitum. Quod Psalmista ostendit, dicens: *Levavi oculos meos in montes* (*Psal.* CXX); et in Hieremia, *Leva*, inquit, *oculos tuos, et vide* (*Jerem.* III). Nam cum dicit: *levavi*, ostendit ad contemplationem aliquam fuisse provectum. Levare enim est aliquid ad altiora transferre. *Oculos meos*, utique cordis aspectum, de quibus scriptum est: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (*Psal.* CXVIII). Et illud: *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos* (*Psal.* XVIII). Nam si istos carnales advertas, quid potuisset inde perficere, si montes consitos silvis aut saxis squalentibus legisset intendere? Sed hoc si spiritaliter inquiras, omnino proficuum est, ut oculos cordis sui, sive ad sanctos viros, sive ad libros divinos, sive ad sublimes angelos credatur elevasse, qui magnitudine et firmitate vere montes sunt. Unde etiam competens sustinebatur auxilium. Et in Evangelio ipsa Veritas ait: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te* (*Matth.* V). Hic vero cogitationem et sensum in diversa volitantem nuncupavit oculum: per dexteram autem voluntatis et affectuum initia demonstrantur. Quam sententiam et aliter possumus intelligere. Videtur mihi non incongrue accipi in hoc loco debere oculum, dilectissimum amicum. Nam hoc est utique, quod membrum recte possumus appellare, quod vehementer diligimus, et ipsum consiliarium, quia oculus est, tanquam demonstrans iter in rebus divinis, quia dextra est: ut sinister sit dilectus consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus. Item in illo Evangelio, ubi Dominus discipulis ait: *Beati oculi, qui vident quæ vos videtis* (*Luc.* X), ibi intellectus fidelis et simplex affectus demonstratur, quo Dominus intuendus est. Nam et in illa sententia, qua Salvator ait: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit* (*Matth.* VI), per oculum intentionem cordis, et intellectum animi designat, quia cum bona intentione et voto placendi Deo aliquid agimus, totum corpus operis nostri illuminatur. Quod si intentio perversa erit, etiam opus per eam confectum tenebrosum erit. Oculi duo activam et contemplativam vitam (ut quidam volunt) figurare dicunt. Denique quando legimus oculos Domini nos respicere, ut est illud: *Ecce oculi Domini super timentes eum;* et *oculi Domini super justos* (*Psal.* XXXII, XXXIII): continuam gratiam divinitatis ostendit: quia pietas ipsius eos protegit, quos se timere cognoscit. Scire etenim debemus, quod oculi Domini in omni loco contemplantur bonos et malos: quia nihil illum latet: *omnia enim nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Heb.* IV); sed bonos respicit miserando, malos autem per judicium damnando. Pupilla est medius punctus oculi, in quo vis est videndi: ubi quia parvæ imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellantur. Nam parvuli pupilli dicuntur. Hanc plerique papulam vocant. Vocatur autem pupilla, quod sit pura atque impolluta, ut sunt puellæ. Physici dicunt easdem pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est desperatio. Circulus vero, quo a pupilla albæ partes oculi separantur discreta nigredine, corona dicitur, quod rotunditate sui ornet ambitum papulæ. Mystice pupilla oculi significat intentionem puri cordis, per quam cernitur justitia, et discernitur verum a falso. Unde Propheta precatur in psalmo dicens: *Custodi me, Domine, ut pupillam oculi* (*Psal.* XVI). Pupilla est enim (ut supra ostendimus) in medio posita perspicua pars oculi, qua corporum colores varia qualitate discernimus, dicta a parvitate sui pupilla, quasi pusilla. Huic convenienter comparatus est Christus, cui datum est in judicio suo justos a peccatoribus segregare. Aptissime itaque petit custodiri se, ut pupillam oculi, quando et per ipsam res visuales discernimus, et in nostro corpore nihil præstantius invenitur. Palpebræ sunt sinus oculorum a palpitatione dictæ, quia semper moventur. Concurrunt enim invicem ut assiduo motu reficiant obtutum. Munitæ sunt autem vallo pilorum, ut apertis oculis si quid inciderit repellatur, et somno conniventibus tanquam involuti, quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis quibus se utræque clausæ contingunt, exstant admoti ordine servato capilli, tutelam oculis demonstrantes, ut irruentes facile injurias excipiant, ne ex eo noceatur; ut pulveris vel cujusquam crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum quoque aerem concidendo mitificent, quo tenuem atque serenum faciant visum. Palpebræ mystice possunt accipi occultæ dispensationes Dei, quæ geruntur in homine. Unde dicitur in Psalmo de Domino: *Oculi ejus in pauperem respiciunt, palpebræ ejus interrogant filios hominum* (*Psal.* X). Ergo quia in Domino membrorum ministeria per allegoriam frequenter aptantur, dicit eum non solum, quando intendit oculis, sed etiam tunc requirere, id est, considerare filios hominum, cum ea negligere quasi dormiens æstimatur. Palpebræ quippe Dei, ejus judicia sunt, quæ aliquid nobis claudunt, aliquid aperiunt; quæ aperiendo nos interrogant, si intelligendo non extollimur: claudendo nos interrogant, si non despicimus, quæ intelligere non valemus. Item in Job de Leviathan ita scriptum est: *Oculi ejus ut palpebræ diluculi. Sternutatio ejus splendor ignis* (*Job.* XLI); quia sternutatio caput maxime concutit: sternutatio istius vocatur illa extrema commotio, qua damnatum hominem ingreditur, et per eum superbis principatur. Recte ejus sternutatio splendor ignis vocatur. Ante reproborum enim oculos ignis apparet, cum signorum virtutibus lucet. Et oculi ejus, ut palpebræ diluculi. Nam consiliarii ejus in oculis designantur. Qui recte palpebris diluculi comparantur. Palpebris namque diluculi extremas noctis horas accipimus, in quibus nox quasi oculos aperit, dum venturæ lucis jam initia ostendit. Lacrymas quidam a laceratione mentis putant dictas, alii existimant ideo, quid Græci darsiria [dacrya]

Digitized by Google

vocant. Quid enim lacrymæ ex compuncto corde effusæ efficere possint, ostendit Propheta dicens: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte* (*Psal.* XLI). Audiant hoc, qui Domino flere non appetunt, juges lacrymas non inediam, sed satietatem potius intulisse. Nec immerito; quia fletus ille cibus est animarum, corroboratio sensuum, absolutio peccatorum; refectio mentium, lavacra culparum. Sed per has lacrymas significat afflictionibus erudiri posse populum. Diem prosperitatem debemus accipere, noctem vero tristitiam. Cilia sunt tegmina quibus cooperiuntur oculi: et dicta cilia, quod celant oculos, tegantque tuta custodia. Supercilia dicta, quia supposita sunt ciliis, quæ idcirco pilis vestita sunt, ut oculis munimenta prætendant, et sudorem a capite defluentem depellant. Intercilium vero est medium illud inter cilia et supercilia, quod sine pilis est. Quid supercilia significent superius dictum est: ubi per legislatorem in mundatione leprosi radi jubentur capilli capitis, barbaque et supercilia, et omnis pilus qui in corpore est. Genæ sunt inferiores oculorum partes, unde barbæ inchoant. Nam Græci genion barbæ: hinc genæ, quod inde incipiant gigni barbæ. In genis ergo aliquando virtutes, aliquando spiritales patres juxta allegoriam significantur. Nam Sponsa de Sponso in Cantico canticorum dicit: *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis* (*Cant.* V). In genis Salvatoris nostri, ejus modestia, pietas, simul et severitas exprimitur. Areolæ aromatum, virtutes et dulcedo et fama gloriæ ejus designatur. Pigmentarii vero prophetæ sunt et apostoli, et qui futura incarnationis ejus arcana patefecerunt. Item Sponsus de Sponsa dicit: *Cortex mali punici, genæ tuæ absque oculis tuis* (*Cant.* VI). Genæ sanctæ spiritales sunt Patres, qui virtutibus sunt mirabiles, et moribus venerabiles, et in cruce Christi gloriari non erubescentes. Et hæc magna sunt valde, quæ videntur; sed multo majora, quæ non videntur, et in futurum reservantur: *quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum* (*1 Cor.* II). Item Sponsus ad Sponsam dicit: *Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turris* (*Cant.* I): hoc est, tanta te verecundiæ salutaris virtute decoravi, ut castitatem promissæ mihi fidei nulla pravorum doctorum seductione corrumpas. Malæ sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ; vocatæ malæ, sive quod infra oculos prominent in rotunditatem, quam Græci mela appellant: sive quod sint supra maxillas. Maxillæ per diminutionem a malis, sicut paxillus a palo, taxillus a talo. Maxilla ergo aut doctores significat, aut disciplinam corporalem, per quam bruti et inobedientes constringuntur. Nam quod in libro Judicum scriptum est (*Judic.* XV): Samson maxilla asini vel mandibula pulli asinarum delevisse et percussisse mille viros, typice exprimit gestas Salvatoris nostri. Quid hic per maxillam asini, nisi prædicatorum Ecclesiæ personæ signantur? Redemptor enim noster, A simplicitatem atque patientiam prædicantium suæ manus virtute tenens, a vitiis suis carnales interfecit, et maxilla in terram projecta postmodum aquas fudit: quia data morti prædicatorum corpora magna populis monstravere miracula. Quod autem in Psalmo scriptum est: *Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus: in freno et chamo maxillas eorum constringe* (*Psal.* XXXI), ideo ergo istæ comparationes sunt positæ, quia equus sine discretione sessoris servit arbitrio, et a quocunque fuerit ascensus, excurrit. Mulus autem patienter accipit sarcinas, quibus fuerit oneratus: et pro hoc utrique intellectum non habent, quia nec ille eligit, cui obediat; nec iste cujus oneribus ingravetur intelligit. Prohibet ergo hujuscemodi homines diaboli- B cis fraudibus insideri, et vitiorum oneribus prægravari, ne male obediendo superbiæ magis partibus addicantur. Nam quod ait, *in freno*, ad equum pertinet: frenum enim a ferum retinendo dictum est. Ferum quippe antiqui caballum dixerunt. *In chamo*, ad mulum respicit. Maxilla vero adminicula sunt animalium quibus esca manditur, ut corporis vita procuretur. Ipsas ergo maxillas per figuram allegoricam dicit inobedientibus debere constringi, id est, copias victuales parcius dari, ut jejuniorum necessitate conclusi, Creatoris subdantur imperio. Barbam veteres vocaverunt, quod virorum sit, non mulierum. Barba autem significat apostolos vel apostolicos viros. Unde est illud: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram* C *vestimenti ejus* (*Psal.* CXXXII). Barbam siquidem bene dicimus apostolos: quoniam hæc robustissimæ virilitatis indicium est, et fixa sub suo capite, id est, Christo, perseverat. Multis enim passionibus divino munere superatis, apostoli viros se constantissimos per Dei gratiam probaverunt: servantes etiam regulas, quas a Domino acceperunt, sub suo mansisse capite monstraverunt. Sed ne hanc barbam cujuscunque hominis fortassis adverteres, adlidit *Aaron*, qui Christi speciem proferens, jam ipsum in sacerdotio suo sub quadam imagine gestabat. *Quod descendit in oram vestimenti ejus.* Ora vestimenti Domini Salvatoris significatur Ecclesia, quia usque ad extremitates ejus descendit Spiritus sanctus, quando baptizatos usque in finem sæculi misericordiæ suæ D dignatione sanctificat. Auribus inditum nomen a vocibus hauriendis. Unde et Virgilius: *Vocemque his auribus hausi.* Aut quia vocem ipsam Græci auden vocant, ab auditu per immutationem litteræ, aures, quasi *audes*, nuncupatæ sunt. Vox enim repercussa per anfractus eorum sonum facit, quo sensum excipiant audiendi. Per aures enim (ut jam diximus) mystice auditus internus animæ significatur, sive obedientia in præceptis Dei, seu auditus fidei vel intellectus. Unde scriptum est (*Matth.* XI): *Qui habet aures audiendi, audiat*, hoc est corde intelligat. Et iterum in malam partem: *Aures eorum aggrava, ne forte audiant* (*Isa.* VI). Rogamus etiam Deum exaudire preces nostras. Unde est illud Psalmistæ:

Digitized by Google

Exaudi, Domine, justitiam meam, intende deprecationi meæ (*Psal.* XVI); hoc est, clementi preces nostras suscipe affectu. Nam intendere oculorum est, preces admittere aurium. Sed ideo ista verba sociata sunt, ut ambarum rerum unus intelligeretur effectus. Quidquid enim vel auris audit, vel oculus videt, vel manus palpat, vel quæ palatus gustat, vel nasus odoratur, Deo sola contemplationis virtute notissima sunt. Nares idcirco nominantur, quia per eas vel odor, vel spiritus manare non desinit: sive quia nos odore admonent, ut norimus aliquid, ac sciamus. Unde contra inscii ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim scisse veteres dicebant. In odoratu enim discretio boni ac mali designatur. In Scriptura vero sacra vocabulo narium aliquando fatuitas, aliquando antiqui hostis instigatio, aliquando vero præscientia solet intelligi. Naribus namque fatuitas designatur scientiæ, ut superius Salomone attestante docuimus, qui ait: *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua* (*Prov.* XI). Narium nomine exhalantes insidiæ atque instigatio antiqui hostis accipitur, quod in libro Job de illo Dominus attestatur, dicens: *De naribus ejus procedit fumus* (*Job.* XLI); ac si dicat: *De perversa investigatione illius in humanis cordibus caligo nequissimæ cogitationis surgit, per quam videntium oculi tenebrescant.* In naribus quoque præscientia designatur, sicut per Prophetam dicitur: *Quiescite ab homine, cujus spiritus est in naribus ejus: quia excelsus reputatus est ipse* (*Isa.* II). Redemptoris ergo nostri spiritus esse in naribus ejus dicitur: ut videlicet scientia illius esse in præscientia designetur. Per nares aliquando insidiæ antiqui hostis. Nam in Cantico canticorum Sponsus ad Sponsam dicit: *Nasus tuus sicut turris Libani* (*Cant.* VII). In naso verbi Dei dispensatores, causa discretionis, designantur; turris, quia eminentissimum locum tenent in Ecclesia. Item in naribus spiraculum fidei bonarumque virtutum exprimitur, ut est illud in Job: *Spiritus divinus in naribus meis* (*Job.* XLI). Item in malam partem narium trahitur significatio, ubi Dominus de Leviathan ad Job locutus ait: *De naribus ejus procedit fumus* (*Job.* XLI), id est, diaboli: quia de miraculorum insidiis ad momentum etiam caliginosa dubietas generatur. Hinc rursum de Behemoth ait: *In sudibus perforabis nares ejus.* Quid per sudes, nisi acuta consilia sanctorum, quæ hujus Behemoth nares perforant, dum sagacissimas ejus insidias et vigilando circumspiciunt et superando transfigunt? Sive ipsius verba Domini sudes sunt, quibus Behemoth nares perforantur? Qui cum Deum incarnatum esse dubitaret, hoc ex petitis miraculis tentando cognoscere voluit, dicens: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant* (*Matth.* IV). Sed a Domino audivit hæc... et his sententiarum ejus acuminibus indagatio antiqui hostis perculsa est. Os dictum, quod per ipsum, quasi per ostium, et cibos intromittimus, et sputum foras projicimus: vel quia unde ingrediuntur cibi, inde egrediuntur sermones. Os aliquando significat ipsum Verbum, hoc est, Jesum Christum, qui nobis suam patrisque annuntiat voluntatem, aliquando Spiritum sanctum, ut est illud: *Os Domini locutum est* (*Isai.* I). Loquitur utique ipse, qui loqui facit. Nam quamvis alieno ministerio sermo depromatur, Spiritus sanctus tamen loquitur, cujus præcepta vulgantur, sicut dicit beatus apostolus Petrus: *Non enim unquam voluntate humana allata est prophetia: sed Spiritu sancto allati locuti sunt sancti homines Dei* (*II Petr.* I). Aliquando internam cogitationem hominis ostendit, ut est illud: *Os justi meditabitur sapientiam* (*Psal.* XXXVI). Non enim dicit, *meditatur*, sed *meditabitur*, de futuro. Os hic cogitationem debemus accipere: quia de lingua sequitur, quid loquatur. Meditabitur ergo sapientiam, non Scripturarum lectione, sed cordis purissima visione. Ibi enim non litteris sapientia colligitur, sed cœlesti largitate inelaborata præstatur. Similiter os in contrariam partem ponitur, ubi ad peccatorem dicitur: *Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnavit dolum* (*Psal.* XLIX). Os pro dolosa cogitatione positum est, et lingua pro falsa laudatione, vel consilio maligno. Os locutio bona vel mala, ut in Evangelio: *Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis* (*Matth.* XII). Aliquando vero os ponitur pro ipsis verbis, ut est illud in Apocalypsi: *Et in ore ipsorum*, hoc est, in verbis eorum, *non est auditum mendacium* (*Apoc.* XIV). Et in psalmo: *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam* (*Psal.* XLVIII). Sapientia pertinet ad tres divinas edo endas, prudentia ad res probabiles instituendas. Sic omnis sermo divinus duabus his virtutibus indicatur. Labia a lambendo nominata. Quod autem superius est, *labium* dicimus: quod inferius, eo quod grossius sit, *labrum*. Alii virorum *labra*, mulierum *labia* dicunt. Labia aliquando pro occulto verbo, aliquando pro manifesto ponuntur. Pro occulto, ut est illud Salomonis: *Labia justi considerant placita, et os impiorum perversa* (*Prov.* X). Pro manifesto autem, ut est illud in Psalmo: *Labia mea laudabunt te* (*Psal.* LXII). Item in Cantico canticorum Sponsus ad Sponsam dicit: *Sicut vitta coccinea, labia tua: et eloquium tuum dulce* (*Cant.* IV). Vitta coccinea doctrina veritatis intelligitur. Labia sponsæ cocco assimilantur, quia Domini sanguinis, quo redempta est, pretium prædicare non cessat Ecclesia, vel quia prædicatio sancta charitatis ardore flammescit. Item Sponsus de sponsa dicit: *Labia illius lilia distillantia myrrham primam* (*Cant.* V). Labia illius, verba sunt doctrinæ; *lilia*, quia claritatem regni cœlestis promittunt: *distillantia myrrham primam:* quia per contemptum voluntatum præsentium ad hanc perveniendum esse prædicant. Linguæ a ligando cibo putat Varro nomen impositum: alii, quod particulatos sonos verborum ligat. Sicut enim plectrum chordis, ita lingua illiditur dentibus et vocalem sonum efficit. Sic et lingua, eo quod eloquium formet, pro loquela ponitur. Unde dicuntur genera linguarum: quia diversi sunt soni verborum. Loquebantur enim variis linguis

Digitized by Google

apostoli *magnalia Dei* (*Act.* II) quia Spiritus sancti gratiam acceperunt loqui posse omnibus linguis laudem Dei. Item lingua doctrina recta vel prava, ut in Salomone : *Labia sapientium disseminabunt sapientiam, lingua pravorum peribit* (*Prov.* XV). Dentes Græci *odontes* vocant et inde in latinum trahere nomen videntur. Significant dentes aliquando doctores Ecclesiæ, ut est illud in Cantico canticorum: *Dentes tui sicut greges tonsarum* (*Cant.* IV). In dentibus vero perfectiores quique, et ad regendam Ecclesiam Dei aptiores designantur. Illi enim comminuunt sententias sacrarum Scripturarum, et in pastum rediguntfidelium animarum. Item in Psalmo Propheta ad Dominum dicit : *Dentes peccatorum contrivisti* (*Psal.* III), id est, detrahentium verba mordacia, qui potestati divinæ nefandis dogmatibus obloquuntur. Dentes enim dicti sunt a demendo: et ideo pulchre nimis linguæ detrahentium dentes vocantur : quia sicut illi ciborum partes demunt, ita et isti opiniones hominum adhibita detractione corrodunt. Dentes intellectus sive locutio bona vel mala, ut in Exodo : *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (*Exod.* XXI). Palatum nostrum, sicut cœlum est positum ; et inde palatum a polo per derivationem. Sed et Græci similiter appellant, eo quod pro sui concavitate cœli similitudinem habeat. Sicut palatum super linguam exstat, et sub eo verba formantur ; sic nostra locutio cœlesti sapientiæ et spiritali doctrinæ subjungere se debet, ut utilem doctrinam et proficuam auditoribus suis proferre possit. Fauces a fundendis vocibus nominatæ, eo quod per eas famur voces. Arteriæ vocatæ, sive quod per eas a pulmone aer, hoc est spiritus, fertur, seu quod arctis et angustis meatibus spiritum vitalem teneant. Unde vocis sonos emittunt, qui soni uno modo sonarent, nisi linguæ motus distantias vocis efficeret. Fauces judicium intellectus significare valent, ut est illud : *Ubi sunt fauces meæ? nonne sapientiam meditantur?* (*Job.* XII). Item fauces mandatorum Dei custodiam significant : quia sicut [homo] per sonos fauclum verba proferre debet, sic doctor Catholicus per mandatorum Dei custodiam, prædicationis suæ profectum ostendere debet. Hinc in Psalmo scriptum est : *Lingua mea adhæsit faucibus meis* (*Psal.* XXI). Nam cum omnis gustus sapiat in palato, considerandum hic, quare dixit, *faucibus meis?* Fauces enim sunt gutturis nostri via, ubi jam deglutita dulcedo nulla sentitur. Sed quod de eloquio Domini erat absolute dicturus mirabiliter illam partem posuit, ut cito ad cordis nostri penetrabilia perveniret. Rursum scriptum est : *Laboravi clamans : raucæ factæ sunt fauces meæ* (*Psal.* LXVIII). Laborabat ergo Christus clamans, quando non audiebatur a perfidis ; raucæ factæ sunt fauces ejus, quia dicta ejus nequaquam sacrilegus populus audiebat. Mentum dictum, quod inde mandibulæ oriantur : vel quod ibi jungantur. In mento enim ubi barba maxime protenditur, ostendit adesse debere mansuetudinem veræ doctrinæ, nec aliquid ibi commisceri fraudis et malitiæ. Hinc enim, quod Joab Amasæ mentum dextra manu tenuit, sed sinistra gladium latenter mittens ejus viscera effudit (*II Reg.* XX). Dextera namque mentum tenere est quasi ex benignitatibus blandiri : sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit. Collum dictum, quod sit rigidum, et hæret ut columna bajulans caput et sustentans, quasi *capitolium*. Cujus anterior pars gula vocatur, posterior cervix. Cervix autem vocata, quod per eam partem cerebrum ad medullam spinæ dirigatur, quasi cerebri via. Veteres autem plurali tantum numero *cervices* dicebant. Primus Ostensius *cervicem* singulariter dixit. Cervix autem numero singulari membrum ipsum significat. Nam pluraliter contumaciam sæpe demonstrat. Cicero in Verrinis : *Prætorem tu accuses, frange cervicem.* In collo intelligentiæ decor vel prædicationis fortitudo, sive etiam doctores sancti exprimuntur : ut est illud in Cantico canticorum : *Collum tuum, sicut monilia* (*Cant.* I) ; et iterum : *sicut turris*, inquit, *David collum tuum* (*Cant.* IV). Turris David Ecclesia est Catholica : collum, prædicatores sancti. Unde in eadem civitate constantia firma est, et undique inexplanabilis [inexpugnabilis]. Item collum vel cervix in malam partem accipitur ; ut est illud de sapientia testimonium : *Superborum et sublimium colla propria virtute calcavit.* Et in Psalmo : *Dominus*, inquit, *justus concidet cervices peccatorum* (*Psal.* CXXVIII). Cervices autem pro superbia positas Scriptura testatur, dicens : *Cerno quod populus iste duræ cervicis sit* (*Exod.* XXXII). Et beatus Stephanus in passione sua Judæos arguens dicit : *Dura cervice et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri* (*Act.* VII). Istis ergo hæc vicissitudo redditur, ut cervices, quas contra Dominum lethaliter extulerunt, jugo ipsius suavi salutari humilitate subdantur. Quod sæpe de persecutoribus factum esse meminimus, ut fierent prædicatores sanctissimæ religionis, qui prius idola nefandissimis persuasionibus vindicabant. Gurgulio a gutture nomen accepit, cujus meatus ad os et nares pertendit, habens viam, qua vox ad linguam transmittitur, ut possit verba collidere : unde et garrire dicimus. Guttur aliquando significat dulcedinem legis Dei, ut est illud sponsæ de Sponso : *Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis* (*Cant.* III). In gutture interna dulcedo verborum illius memoratur, qua quis sapit, non esurit. Totus desiderabilis est, quia totus Deus ; et totus homo, in quem desiderant et angeli prospicere (*I Petr.* I). Deus in majestate patris, homo in virginitate matris ; in illa Creator, in hac Salvator Item in contrariam partem guttur accipitur, ut illud : *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant* (*Psal.* XIII). Per figuram parabolæ nimis competens facta probatur allusio. Sepulcrum enim mortui guttur est mentientis, quando exitiabilem sibi vanitatem in faucibus revolvit, quæ malum mortis infligit. Merito ergo sepulcrum dictum est guttur eorum, qui mortifera loquebantur. Nam sicut illa cum patent, fetidos odores exhalant ita et

Digitized by Google

istorum guttur pestiferos sermones proferebat. Gula autem, quæ a deglutiendo nuncupata est, aliquando pro acceptione cibi vel potus ponitur ; aliquando pro voracitate, id est, comessatione et ebrietate, quæ gastrimargia dicitur, et unum est de octo principalibus vitiis. Contra quam ipsa Veritas ad discipulos ait : *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc.* XXI). Et Apostolus : *Non in comessationibus*, inquit, *et ebrietatibus*, quia *ebriosi regnum Dei non possidebunt* (*Rom.* XIII ; *I Cor.* VI). Humeri dicti, quasi armi ad distinctionem hominis a pecudibus mutis, ut hi humeros, illi armos habere dicantur. Nam proprie armi quadrupedum sunt. Humeri operatio vel pondus ejusdem operis, sicut in Exodo in ornamento sacerdotis superhumerale præcipitur. Brachia a fortitudine nominata. Bary enim Græce grave et forte significatur. In brachiis enim thori lacertorum sunt, et insigne musculorum robur existit. Hi sunt thori, id est musculi : et dicti thori, quod illic viscera torta videantur. Humerus autem pro onere aliquando positus reperitur, aliquando pro fortitudine. Dicitur enim in benedictione Issachar (*Gen.* XLIX), quod ipse fuerit asinus fortis, et supposuerit humerum suum ad portandum. In quo intelligitur simplex gentilitas, quæ se idcirco ad robur boni operis erigit : quia ad æternam vitæ patriam tendit. Unde etiam et ponit humerum ad portandum, quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum opera libenter portat. Legitur et in Isaia de Domino Salvatore, quod factus sit principatus super humerum ejus (*Isai.* IX), eo quod crucem suam ipse portaverit, vel per humerum ostendens brachii fortitudinem, eodem Isaia dicente : *Revelavit Dominus brachium sanctum suum omnibus gentibus* (*Isai.* LII). Et rursum : *Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai.* LIII). Cubitum dictum, quod ad cibos sumendos in ipso cubamus. In cubito autem aliquando auctor et redemptor humani generis designatur, ut est illud in constructione arcæ Noe : *Et in cubito*, inquit, *consummabis summitatem ejus* (*Gen.* VI). In uno ergo cubito consummatur arca : quia unus est auctor et redemptor sanctæ Ecclesiæ sine peccato, ad quem et per quem omnes proficiunt, qui se esse peccatores noverunt. Item cubiti duo præcepta charitatis. Unde et arca Testamenti, quæ typum Ecclesiæ habuit, duos cubitos habuisse in longitudine perhibetur. Ulna secundum quosdam utriusque manus extensio est : secundum alios cubitus, quod magis verum est; quia Græce olene cubitus dicitur. Ulna significat bonam operationem. Unde Simeon dicitur Christum in ulnis susæpisse et Dominum benedixisse (*Luc.* II). Quid est enim Christum in ulnis suscipere, nisi piis hunc operibus velut membris nostris amplectere? Per ulnas enim virtutum operatio exprimitur. Cum enim quis in alio esurientem Christum satiat, in alio sitientem potat, in alio hospitem suscipit, in alio nudum operit, in alio infirmum vel in carcere positum visitat : his procul dubio devotis actionibus tanquam ipsum Christum amplectitur. Alæ subbrachia sunt appellatæ, eo quod in eis in modum alarum motus brachiorum inchoat. Quas quidam ascellas vocant, quod ex eis cillentur, id est, moventur. Unde et ascilla dicta ab eo, quod cillantur, hoc est, moveantur omnia. Nam cillere est movere. Ascella aliquando pro desideria posita reperitur ex otiositate : Unde est illud in Proverbiis Salomon : *In desideriis est omnis otiosus* (*Prov.* XXVI). Et iterum : *Abscondit piger manum suam sub ascella, et laborat si ad os suum applicaverit eam* (*Ibid.*). Quia piger et desidiosus magis appetit desidiam carnalem, quam virtutum operationem ; abscondit manum suam sub ascella, nec vult operationem suam professioni suæ concordem facere, maxime cum scriptum sit : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* X). Unde et sapientia alibi dicit : *Qui operantur in me, non peccabunt* (*Eccli.* XXIV). Hinc et ipsa Veritas ait : *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII). Manus dicta, quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat : ipsa operatur omnia atque dispensat : per eam accipimus et damus. Abusive manus etiam ars vel artifex : unde et manus pretium dicimus. Manus aliquando potestatem significat, ut est illud Psalmistæ, quo ad Dominum ait (XXX) : *In manibus tuis tempora.* Et Jacob patriarcha ad Judam filium suum, *Manus*, inquit, *tua in cervicibus inimicorum tuorum* (*Gen.* XLIX). Aliquando discretionem judicii, ut est illud : *Extendit manum suam in retribuendo illis* (*Psal.* LIV). Manus his virtutem judicii significat quæ tunc ostenditur, quando illam discretionem bonorum malorumque fecerit. Manus pro bona operatione aliquando ponitur, ut in Psalmo : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me* (*Psal.* CXVIII). Et alibi : *Deum*, inquit, *exquisivi manibus meis* (*Psal.* LXXVI). Item manus virtus animæ sive opus bonum, ut in Psalmo : *Labores manuum tuarum manducabis* (*Psal.* CXXVII). In contrariam vero partem manus accipiuntur, ut est illud : *Secundum operationem manuum suarum retribue illis* (*Prov.* XII). Dextera vocatur a dando. Ipsa enim pignus pacis datur, ipsa fidei testis atque salutis adhibetur; et hoc est illud apud Tullium : « Fidem publicam jussu senatus dedi, » id est, dexteram. Unde et Apostolus, *Dexteras*, inquit, *dederunt mihi et Barnabæ societatis* (*Gal.* II). Sinistra autem vocata, quasi sine dextera, sive quod rem fieri sinat. A sinendo autem sinistra est nuncupata. Per dexteram enim aliquando designatur Christus Filius Dei, propter effectivam potentiam, de quo scriptum est : *Dextera Domini fecit virtutem, Dextera Domini exaltavit me* (*Psal.* CXVII). Aliquando æterna beatitudo : unde ipse Christus dicitur in dextera Dei sedere, hoc est, in æterna beatitudine regnare. Aliquando electio sanctorum, unde dicuntur justi stare ad dexteram Judicis (*Matth.* XXV), hoc est, æterna beatitudine digni, et peccatores ad sinistram, hoc est,

Digitized by Google

in partem reprobam, qui supplicio traditi sunt. Hic impletur quod alibi scriptum est : *In dextera Dei iynea lex* (*Deut.* XXXIII), a sinistra autem ejus reprobi. In sinistra ergo Domini reprobi positi erunt, qui et sinistra, hoc est, præsentia, quandiu vixerunt, ardenti cupiditate amaverunt : nec æternorum, quæ per dexteram significantur, desiderium habuerunt. Item, dextera significat amorem æternæ vitæ : et sinistra delectationem laudis præsentis sæculi. Unde dicitur : *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua : ut sit eleemosyna tua in absconso : et Pater tuus, qui videt in absconso, reddet tibi* (*Matth.* VI). Quid est in abscondito, nisi in ipsa bona conscientia, quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri ? Rursum per dexteram significatur futura vita, et per sinistram præsens. Unde de Domino scriptum est : *In dextera ejus longitudo dierum, et in sinistra ejus, divitiæ et gloriæ* (*Prov.* III); quia hic sancti divitias virtutum colligunt, et in futuro contemplationem vultus Dei percipient. Nam et aliibi invenitur dextera pro prosperitate posita, sive hominum favore : et sinistra pro adversitate hujus vitæ, vel vituperatione, ut in Isaia : *Hæc est via, ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram* (*Isa.* XXX); sicut dies aliquando prosperitatem significat, et nox adversitatem. Aliquando dextera bona opera exprimit, quæ Domino placent; et sinistra mala, quæ ei displicent. Dextera amicus, sive uxor, vel filii, vel quilibet propinqui, sicut quidam volunt intelligi, ut in Evangelio : *Si dextera manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te* (*Matth.* V). Palma est manus expansis digitis sicut contractis pugnus. Pugnus autem a pugillo dictus : sicut palma ab expansis palmæ ramis. In palma amplitudo eloquentiæ aliquando signatur : sicut in pugno angustus tractatus argumentorum et conclusio syllogismorum. Unde quidam sapientium de Dialectica et Rhetorica disputans ait : Dialectica et Rhetorica est, quod in manu hominis pugnus astrictus, et palma distensa. Illa brevi oratione argumenta concludit, ista facundiæ campos copioso sermone discurrit. Illa verba contrahit, ista distendit. Dialectica quidem ad inveniendas res acutior, Rhetorica ad inventas dicendas facundior. Illa raros et studiosos requirit : hæc frequenter procedit in turbas. Item palma significat largitatem eleemosynæ, et pugnus parcitatem. Unde scriptum est in proverbiis Salomonis de muliere prudenti : *Palmas suas extendit ad pauperem* (*Prov.* XXXI). Et alibi scriptum est : *Sit manus tua ad dandum porrecta, et ad colligendum contracta* (*Eccli.* VII). Item de palmo et pugillo Propheta dicit, Domini potentiam demonstrans : *Cœlum*, inquit, *palma metitur et terram pugillo concludit* (*Isa.* XL). Item in passione Domini scriptum est : *Tunc exspuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt : alii autem palmas in faciem ei dederunt, dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit ?* (*Matth.* XXVI.) Quod dictum est : *exspuerunt in faciem ejus*, significat eos, qui ejus præsentiæ gratiam respuunt. Item colaphis eum cædunt, qui ei honores suos præferunt. Palmas in faciem ei dant, qui perfidia cæcati, eum non venisse affirmant, præsentiam ejus exterminantes et repellentes. Error hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur. Aut enim de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. Digiti nuncupati, quia decem sunt : vel quia decenter juncti existunt. Nam habent in se et numerum perfectissimum, et ordinem decentissimum. Digiti autem pro distributione donorum Spiritus sancti in scripturis allegorice accipiuntur. Nam scriptum est in Evangelio, Domino dicente : *Si in digito Dei ejicio dæmonia* (*Luc.* XI), hoc est, in virtute Spiritus sancti, *profecto pervenit in vos regnum Dei* (*Ibid.*). Et in Exodo legitur, *Digito Domini legem fuisse conscriptam* (*Exod.* XXXI), quem multi Spiritum sanctum accipere voluerunt. Et in psalmo legitur : *Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum* (*Psal.* VIII). Merito istud de futuro gloriosa dicit Ecclesia, quæ ante adventum Domini erat adhuc in patriarchis et sanctis hominibus constituta. Ait enim : *videbo cœlos*, id est, libros Evangelicos, qui cœli merito dicuntur : quoniam continent Dominum Salvatorem, qui dixit : *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (*Isa.* LXVI). Ideo hic positam operationem digitorum æstimo, ut libros divinos cooperatione sanctæ Trinitatis perfectos evidenter ostenderet, sicut et alibi legitur : *Appendit tribus digitis molem terræ* (*Isa.* XL). Quod simili sacramento recipiendum est. Digitus enim dicitur divinæ operationis effectus, quod potest Patri et Filio et Spiritui sancto, id est, uni Deo aptissime convenire. Item per digitos discretio sive exercitium boni operis exprimitur. Unde de illa muliere forti, quam Salomon in fine proverbiorum suorum describit ita legitur. *Manum suam misit ad fortia, et digiti sui apprehenderunt fusum* (*Prov.* XXXI). Manus enim misit ad fortia, id est, studium suum ad perfecta Christi charitatis opera, et digiti sui apprehenderunt fusum, cum discretionis æquitate textrinam stolæ cœlestis per opera charitatis efficit. Ubi discretione summa opus est, ut pro æterna mercede, et non pro temporali laude bona agamus. Ungulas ex Græco vocamus; illi enim onychen ungulam dicunt. Per ungulam quippe extremitas vel finis cujuslibet rei demonstratur. Nam scriptum est in Genesi, ubi Jacob benedixit filio suo Dan, dicens : *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro* (*Gen.* XLIX). Quidam vero hanc prophetiam ad antichristum transferunt, arbitrantes eum de tribu Dan venturum : in hoc loco *equum* accipi judicant hunc, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat; et quia antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur : ungulam quippe equi mordere, est extrema sæculi feriendo contingere. *Ut cadat ascensor ejus retro.* Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, et non in faciem : sicut

Digitized by Google

Saulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere, est in hac vita suas unumquemque culpas cognoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero, quo non videtur, cadere est ex hac vita repente decedere, ad quæ supplicia ducatur ignorare. Item de equo in Job scriptum est : *Terram ungula fodit* (*Job.* xxxix). Solet in equi ungula laboris fortitudo cognosci. Quid ergo per ungulam, nisi in prædicatore sancto virtutum perfectio, demonstratur? Qui videlicet terram fodit ungula, dum de corde audientium exemplo suorum operum terrenas cogitationes ejicit. Truncus media pars corporis a collo ad inguinem. De quo Virgilius. Caput collo vehitur. Truncus sustinetur coxis et genibus cruribusque. Truncus, qui sine capite et manibus est, significat debilitatem et inertiam cujuslibet. Unde de Judith scriptum est (*Judith* xiii), quod, cum caput abscideret Holofernis, corpus ejus truncum evolveret. Porro quia Holofernis typum tenet diaboli, truncum corpus ejus ostendit, id est, abscisa potestate ejus, ipsum inimicum ex omni parte infirmum et debilem esse, ut eo facilius bellatores Christi confidant, judicem nequissimum se vincere posse, quo eum pleniter ediscunt fragilem et superabilem fore. Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes. Unde et pectinem dici, quod pexos capillos facit. Pectus autem significat tractatum internum et sapientiæ rationem. Unde Joannes legitur super pectus recubuisse Salvatoris (*Joan.* xiii), ex quo doctrinam sapientiæ hausit cœlestis. In contrariam vero partem pectus trahit significationem, quando significat doli ac malitiæ calliditatem. Unde dicitur Serpenti : *Super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus* (*Gen.* iii). Super pectus quippe graditur serpens : quia omnes gressus diaboli nequitiæ sunt et fraudes. Nam in peccatore calliditatem et versutias cogitationum ejus indicat, quibus ad eos, quos vult decipere, serpit. Terram autem comedit, cum errore peccantium pascitur ac delectatur, eosque seducens ad interitum rapit. Mamillæ vocatæ, quia rotundæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicet. Ubera dicta, quia lacte uberta : vel quia humore humida, scilicet lactis in morem uvarum plena. In mamillis vero atque uberibus doctores sancti mystice exprimuntur, qui lacte doctrinæ sacræ nutriunt fideles, sive duos populos venientes ex circumcisione et gentilitate. Unde in Cantico canticorum, Sponsus ad sponsam : *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli* (*Cant.* iv). Duo ubera (ut diximus) doctores sunt utriusque Testamenti : vel duo populi, ex circumcisione venientes, et gentilitate : qui per humilitatem quidem parvos se esse intelligunt, et peccatores : scilicet charitate currentes omnia obstacula mundi transeunt. Ubera sensus cordis, ut in Isaia : *Accingite lumbos vestros super ubera* (*Isa.* xxxii), hoc est, continentiam habete contra sensus carnales. Cutis est, quæ in corpore prima est appellata, quod ipsa corpori superposita incisionem prima patiatur. Cutis enim Græce incisio dicitur. Idem est et pellis, quod exter-

B nas injurias corporis tegendo pellat, pluviasque et ventos solisque ardores perferat. Pellis enim mox detracta a corpore jam corium dicitur. In cute enim vel pelle, qua animal forinsecus circumdatur, mystice vel corpus humanum demonstrat, quo naturam animæ intra se vigentem tegit : vel sanctam Ecclesiam significat, quam Christus, qui est *via, veritas et vita* (*Joan.* xiv), vivificat et regit : quæ afflictionibus foris atteritur, et intus virtutibus roboratur. Unde et in Job scriptum est : *Cutis mea aruit, et contracta est* (*Job.* vii). Et iterum : *Rugæ*, inquit, *meæ testimonium dicunt contra me* (*Job.* xvi). Et rursum : *Pelli meæ, consumptis carnibus adhæsit os meum* (*Job.* xix). Quia igitur Christus et Ecclesia una persona est : quid per os, nisi ipse Dominus? B quid per carnem, nisi discipuli designantur, qui passionis ejus tempore infirma sapuerunt. Quid vero per pellem, quæ exterior carne manet in corpore, nisi illæ sanctæ mulieres figurantur, quæ ad præparanda subsidia Domino servierunt. Ait ergo : *Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum :* hoc est, hi qui meæ fortitudini propinquius adhærere debuerunt, passionis meæ tempore timore consumpti sunt : et eas, quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea inhærere mihi fideliter inveni. Unde subditur : *Et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos* (*Job.* xix). Quid per labia, nisi locutio? quid per dentes, nisi apostoli designantur? Qui adhuc statim post passionem confabulari de Domino noverant : sed prædicare jam eum, aut mordere in- C fidelium vitia formidabant. Arvina, pinguedo cuti adhærens. Pulpa est caro sine pinguedine; dicta, quod palpitet : re.ilit enim sæpe. Hanc plerique et viscum vocant, propterea quod glutinosa sit. Arvina aliquando pinguedinem dilectionis significat : ut est illud in Levitico : *adeps* et *arvina;* in hostiis pacificis jubentur Deo offerri. Item arvina abundantiam terrenarum rerum significat, ut est illud in Job, ubi de superbo homine scribitur : *Cucurrit adversum Deum erecto collo, et pingui cervice armatus est* (*Job.* xv). Contra Deum erecto collo currere est, ea, quæ Creatori displicent, cum audacia perpetrare. Iniquus enim in pingui cervice contra Deum armatur : quia rebus temporalibus tumens contra præcepta veritatis, quasi de magnitudine carnis, erigitur. De D quo additur : *Operuit faciem ejus crassitudo* (*Ibid.*). Faciem ejus crassitudo operuit : quia desiderata terrenarum rerum abundatia oculos mentis premit. *Et de lateribus*, inquit, *ejus arvina dependit* (*Ibid.*); hoc est, quisquis potenti et iniquo adhæret, ipse quoque de ejus potentia, velut ex pinguedine rerum, tumet. Item pinguedo gratiam divinam significat : ut est illud in psalmo : *Sicut adipe et pinguedine replcatur anima mea* (*Psal.* lxii). Item in malam partem adeps ponitur, cum crassitudinem malitiæ significat, juxta illud Psalmistæ : *Adipem suum*, inquit, *concluserunt* (*Psal.* xvi). Membra sunt partes corporis. Artus, quibus colligantur membra, ab arctando dicti, quorum diminutiva sunt articuli. Nam sicut artus dici-

Digitized by Google

mus membra majora, ut brachia : ita articulos minora membra, ut digiti. Membra quando in bonam partem accipiuntur, sanctos et electos Dei, qui membra sunt corporis Christi, significant : quia ille est caput, Ecclesia vero corpus ipsius, et membra de membro. Quod longa ratione disputans Apostolus ita ostendit, in quibus alia sunt gloriosa et fortiora, alia ignobiliora et infirmiora membra : quod facit differentia virtutum, et discutiendi vel docendi studium. Nam oculi in corpore Christi possunt dici, qui meditantur in lege Domini die ac nocte : aures, qui diligenter audiunt verbum Dei et obediunt mandatis ejus : os et lingua prædicatores sancti : manus, qui bene operantur vel eleemosynas tribuunt : pedes, qui viam mandatorum Dei incedunt, et cætera hujusmodi : quod longum est enumerare. Aliam vero significationem habent membra, quando ad diaboli partem sensum trahunt : quia sicut omnes sancti ad Christi corpus pertinent, ita omnes iniqui ad corpus antichristi. Unde scriptum est in Job de Leviathan : *Membra carnium ejus cohærentia sibi* (*Job.* XLI). Carnes istius sunt omnes reprobi, qui ad intellectum spiritalis patriæ per desiderium non assurgunt. Membra autem sunt carnium hi, qui eisdem perverse agentibus et sese ad iniquitatem præcedentibus conjungunt. Sed est aliud membrum corporis, aliud membrum membri. Sicut autem perniciosum est, si unitas desit membris bonis : ita perniciosum est, si non desit malis : dum in duas partes Rubri maris unda dividitur, ut ab electo populo ad terram repromissionis tenditur. Nervi Græca derivatione appellati, quos illi neura vocant. Alii Latine vocatos nervos putant, eo quod artuum conjunctionem invicem his inhæreant. Maximam autem virium substantiam nervos facere certissimum est. Nam quanto fuerint densiores, tanto propensius augescere firmitatem. In nervis complexio virtutum designatur : quia sicut artus et ossa nervis compinguntur, ita virtutes et bona opera amoris glutino copulantur. Unde in Job scriptum est : *Ossibus et nervis compegisti me. Vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum* (*Job.* X). Humanum quippe animum visitatio superna custodit, cum hunc virtutibus ditatum vel flagello percutere vel compungere non desinit. Item in aliam partem verborum significatio trahitur : cum in eodem libro de Behemoth scriptum sit : *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt. Ossa ejus velut fistula æris* (*Job.* XL). Tot ergo iste Behemoth testes habet, quot iniquitatis suæ adjutores possidet. Qui idcirco perplexi sunt, quia videlicet prædicatorum illius argumenta dolosis assertionibus innodantur : ut recta esse simulent, quæ perversa persuadent. *Ossa*, inquit, *ejus velut fistula æris.* Quid aliud ossa Antichristi, quam quoslibet in ejus corpore valentiores accipimus ? In quorum corde iniquitas dum vehementer induravit, per eos tota ejus corporis compago subsistit. Recte autem ossa ejus æris fistulæ comparantur : quia nimirum, more metalli insensibilis, sonum bene vivendi habent : sed sensum bene vivendi non habent. Compago capita sunt ossium dicta eo, quod ibi compacta nervis vel glutino quodam adhæreant. Ossa sunt corporis solidamenta. In his enim omnis positio roburque subsistit. Ossa quoque per allegoriam fortitudinem mentis debemus advertere. Quæ cum deficit, vigor ejus elabitur : sicut et ossibus quassatis corpus minime continetur. Unde Propheta in psalmo ait : *Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea* (*Psal.* VI). Et alibi, *omnia*, inquit, *ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi ?* (*Psal.* XXXIV.) Ossa nec sensum nec vocem habere manifestum est : sed (sicut frequenter diximus) fortitudo animi et constantia mentis debent intelligi. Quæ merito ossibus comparantur : quia sicut illa corpus continent, ita et hæc sanctas corroborant voluntates. Dicant ergo hoc sacramentum ossa, non caro, id est, firmitas, non remissio : quia talem hymnum non potest nisi sola mentis dicere fortitudo. *Quis*, negativum est : quia nemo potest esse similis, cum sit sancta Trinitas singularis. Multum quippe est creatura a Creatore dissimilis. Illa denique servit, iste dominatur. Et iterum pœnitens dicit : *Ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt* (*Psal.* XLI). Sicut opinione prospera bene meritorum ossa, id est, animi fortitudo pinguescit, quando eorum conscientia felici recordatione lætatur, sicut dicitur Salomon : *Fama bona impinguat ossa* (*Prov.* XV) ; ita recordatione contraria peccatorum virtus, tanquam frixa, contrahitur, dum oblocutiones hominum et conscientiæ suæ judicia graviter expavescit. Sive hic frigitur peccator : quoniam futuros ignes incendiaque formidat. Nam qui se pavescit arsurum, ipsius incendii terrore jam frigetur. Item ossa virtutes significant sanctorum, ut in Psalmo : *Custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur* (*Psal.* XXXIII). Medullæ appellatæ, quod madefaciant ossa. Irrigant enim et confortant. Medulla significat internam cogitationem mentis. Unde est illud Psalmistæ : *Holocausta medullata offerum tibi* (*Psal.* LXV). Holocausta medullata sunt sacrificia, quæ puro atque intimo corde divinis conspectibus damus. Nam quando invicem holocausti contritionem cordis offerimus : oportet, ut intus habeat purissimam fidem : intus habeat operas fideles, quæ ad vicem medullæ oblationem purissimam reddant ne sit aridum atque vacuum, quod divinis aspectibus immolamus. Vertibula sunt summæ ossium partes nodis grossioribus conglobatæ, ita dicta eo, quod ad inflexionem membrorum illa vertantur. Cartilagines ossa mollia, et sine medulla : quod genus auriculæ et narium discrimen et costarum extremitates habent, sive opercula ossium, quæ moventur : et dictæ cartilagines, quod levi attritu carent dolore, dum plectuntur. Cartilago aliquando significat simulationem virtutum. Unde scriptum est in Job de Leviathan : *Cartilago ejus quasi laminæ ferreæ* (*Job.* XLI). Cartilago namque ossis quidem speciem habet, sed ossis fortitudinem non habet. Quid est ergo, quod cartilago ejus

Digitized by Google

laminis ferreis comparatur? nisi, quia hi, qui in illo debiliores sunt, ad perpetranda mala nequiores existunt. Ergo cartilago ejus ferro similis dicitur : quia hi, qui in ejus corpore ad ostensionem virtutum non sufficiunt, contra necem fidelium acrius accenduntur. Costas appellari quidam putant, quod ab ipsis interiora custodiantur, et tota mollities ventris vallata salvetur. Latus, quia jacentibus nobis latet : est enim læva pars corporis. Dextro autem lateri habilior motus est, lævo fortior, et oneri ferendo accommodatior. Unde et læva nuncupata, quod aptior sit ad levandum aliquid et portandum. Ipsa enim gestat clypeum, ensem, pharetram et reliqua onera : ut expedita sit dextra ad agendum. Et notandum, quod lateris nomen synonymum est, et ad plura significanda habile. Dicitur enim latus hominis, et latus pecudis, latus ædificii, et latus dimensionis terræ : quæ omnia locis suis propria significatione interpretari debent. Tamen hominis latus, quod cum costis intestina protegit, significare potest occultationes internorum consiliorum. Unde est illud, quod Conditor noster dormienti Adæ de latere sumpta una costa condidit mulierem (*Gen.* II), cum mystice præfigurabat Ecclesiam de latere Christi in cruce per mortem sopiti sacramenta salutis esse exitura, videlicet sanguinem et aquam, de quibus sponsa illi conderetur Ecclesia. Tropologice vero sciendum est, quia nequaquam culmen contemplationis attingimus, si non ab exterioris curæ oppressione cessamus, nequaquam nosmetipsos intuemur, ut sciamus aliud in nobis esse rationale, quod regit, aliud animale, quod regitur : nisi ad secretum silentii recurrentes ab omni exterius perturbatione sopiamur. Quod silentium nostrum bene Adam dormiens figuravit, de cujus mox latere mulier processit ; quia quisquis ad interiora intelligenda rapitur, a rebus visibilibus mentis oculos claudit : et tunc in se ipso vel quæ præesse viriliter debeant vel quæ subesse possint, infirma distinguit, ut aliud in ipso sit, quod regere valeat tanquam vir : aliud, tanquam femina, quod regatur. Dorsum est a cervice usque ad renes. Dictum autem dorsum, quod sit superficies durior corpore in modum saxi fortis et ad portandum et ad perpetiendum. Terga quia in ea supini jacemus in terra : quod solus homo potest. Nam muta [bruta] animalia tantum aut in ventre aut in latere jacent. Unde in animalibus terga abusive dicuntur scapulæ. Dorsum quidem atque tergum, eo quod sunt posteriores partes corporis, aut fugam significant, ut est illud Psalmistæ, quo ait : *Et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum* (*Psal.* XVIII); et alibi scriptum est : *terga verterunt* (*Jer* XLIX). Quod significare potest aversionem pravorum a cultu divino, et despectionem veræ religionis : sicut in Ezechielis visione (*Ezech.* VIII) scriptum est, quod viri stantes, contra templum dorsa versa haberent, et facie respicerent ad solis ortum. Item in dorso vel tergo significantur corporei dolores, quos illatis verberibus sancti viri sustinebunt. Unde propheta dicit in Psalmo : *Posuisti tribulationes in dorso nostro* (*Ps.* LXV) : videlicet verbera, quæ et Paulus pertulit, et reliqua fidelium turba sustinuit, ad hoc verberibus humiliati, ut diabolicam superbiam cum mundi ipsius delectatione respuerent. Rursum tergum oblivionem præteritorum significat. Unde petimus Deum in oratione, ut peccata nostra præterita post tergum mittat, hoc est, perpetuæ oblivioni tradat. Nam quod dorsum et tergum despectionem Dei significent, ostendit Isaias dicens ad Israeliticam plebem : *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient vocem post tergum monentis* (*Isa.* XXX). Quasi in faciem homo monitus est, quando ad justitiam conditus præcepta rectitudinis accepit : sed cum eadem præcepta contempsit, quasi conditori suo dorsum mentis in faciem dedit. Sed ecce adhuc post tergum sequitur et monet : quia jam et a nobis contemptus est, et tamen nos adhuc vocare non cessat. Quasi dorsum ei in faciem dedimus, cujus verba despicimus, cujus verba calcamus : sed nos post tergum stans aversos revocat, qui et videt, quod despicitur, et tamen per præcepta clamat, per patientiam exspectat. Interscapulium spatium dicitur, quod inter scapulas est, unde et nominatur. In scapulis enim possumus intelligere, juxta allegoriam, oneris sarcinam : ut est illud, quod Abraham tollens panem et utrem aquæ imposuit super scapulas Agar (*Gen.* XXI) : vel operationes diversas, juxta illud, quod in Psalmo de Deo scriptum est : *Scapulis suis obumbrabit tibi* (*Psal.* XC). Scapulæ Domini sunt operationes mirabilium, per quas, velut quibusdam humeris, virtus divina monstratur. Unde cum Deo scapulæ, oculi brachiumve dicitur, cavendum summopere est, ne quid in eo mens corporeum suspicetur. In anthropomorphitarum namque hæresim cadere est eum, qui incircumsepte implet et circumplectitur omnia inter corporalia lineamenta concludere. Sed omnipotens Deus ad sua nos trahens, usque ad nostra se humiliat : atque ut alta insinuaret, humilibus condescendit, quatenus parvulis animus rebus cognitis enutritus ad inquirenda exsurgat incognita, atque ad eum, qui longe super ipsum est, quædam juxta se audiens, quasi quibusdam ad illum passibus moveatur. Unde fit ut per scripturam suam aliquando a corporibus hominum, aliquando a mentibus, aliquando vero ab avibus, aliquando etiam ab insensatis rebus quasdam longe dissimiles in se similitudines trahat. Plerumque enim a corporibus hominum in se similitudinem trahit : sicut de eo speranti homini per prophetam dicitur : *In scapulis obumbrabit tibi* (*Ibid.*) : cum constet, quod in natura sua nec oculum Deus, nec scapulas habeat, nec cætera lineamenta membrorum. Sed quia nos per oculum cernimus, in scapulis vero onera sustinemus, Deus quod omnia videat, oculum habere perhibetur : quod vero nos tolerat atque eo ipso, quo tolerat, servat, obumbrare nos in scapulis dicitur. Ait enim : *in scapulis suis obumbrabit tibi* : ac si diceret peccatori homini et post

Digitized by Google

peccatum veniam deprecanti : Ea pietate te Dominus proteget, qua te toleravit : obumbrat, id est, in scapulis suis, qui, dum portat, defendit. Spina est junctura dorsi, dicta eo, quod habeat radiolos acutos. Cujus junctura spondylia appellantur propter partem cerebri, quæ fertur per hos longo tractu ad cæteras corporis partes. Sacra spina est ima perpetuæ spinæ, quam Græci ieron ostoun vocant, quoniam primum infante concepto nascitur, ideoque et hostia id primum a gentilibus diis suis dabatur : unde et sacra spina dicitur. Spina enim aliquando pro fortitudine corporis, aliquando pro elatione mentis atque omnibus peccatis ponitur. Unde scriptum est in psalmo : *Conversus sum in ærumna mea, dum confringitur mihi spina* (*Psal.* XXXI). Spina est enim, quæ totum corpus erigit atque continet. Ilæc pro superbia merito posita est, quæ confracta non dejicit ad interitum, sed erigit potius ad salutem. Dum enim fortitudo et prosperitas corporis confringitur, necesse est, ut ad cordis humilitatem mentis intima revocentur. Bene hoc loco per spinam omne peccatum evidenter exprimitur, quia dum trahit ad delectationem, quasi pungendo lacerat mentem. Hinc ergo justi et pœnitentis voce dicitur : *Conversus sum in ærumna mea, dum confringitur mihi spina :* quia scilicet mens ad lamentum vertitur, ut peccati punctio pœnitendo frangatur. Renes ait Varro dictos, quod rivi ab his obsceni humoris nascantur. Nam venæ et medullæ tenuem liquorem desudant in renibus, qui liquor rursum in renibus calore venerio resolutus decurrit. Renes aliquando pro constantia mentis ponuntur : quia sicut isti corpus continent, ita animi stabilitatem et illa custodit. Unde propheta ait : *Renes mei resoluti sunt* (*Psal.* LXXII). Renes ergo suos dixit esse solutos : quia mundanarum rerum felicitatem incauta voluntate quæsierat. Item renes interiora cordis sunt, ut in propheta : *Ego Dominus scrutans renes et corda* (*Jer.* XVII). Rursum renes delectationem carnis ob fluxas cogitationes aliquando significant. Unde Psalmista petit : *Ure renes meos et cor meum* (*Ps.* XXV). Si enim voluptatem libidinis in renibus esse nesciret, eos uri minime petisset : hoc est, ut delectationes et cogitationes humanæ verbi Domini calore purgarentur. Hinc bene in Exodo renes habere accinctos Israelitis præcipitur in paschali edulio (*Exod.* XII) : quoniam qui pascha comedit, habere renes accinctos debet, ut qui solemnitatem resurrectionis atque incorruptionis agit, corruptioni jam per vitia nulli subjaceat, voluptates edomet, carnem a luxuria restringat. Lumbi ob libidinis lasciviam dicti, quia in viris causa corporeæ voluptatis in ipsis est, sicut in umbilico feminis. Unde et ad Job in exordio sermonis dictum est : *Accinge sicut vir lumbos tuos* (*Job.* XXXVIII) ; ut in his esset resistendi præparatio, in quibus libidinis est usitata dominandi occasio. Umbilicus est medius locus corporis, dictus, quod sit umbus iliorum. Unde et umbo appellatur locus in medio clypei, a quo pendet. Ex eo enim infans in utero pendet : ex eo enim et nutritur. In lumbis aliquando fortitudo animi exprimitur, juxta illud Apostoli : *Accingite lumbos mentis vestræ* (*Eph.* VI) : et aliquando libido carnis, ut supra dictum est. Unde ad Job de Behemoth Dominus ait : *Fortitudo ejus in lumbis ejus : et virtus ejus in umbilico ventris ipsius* (*Job.* XL). Seminaria coitus viris in lumbis esse : in umbilico autem inesse feminis perhibetur, ut supra ostendimus. Hinc est enim, quod Veritas discipulis dicit : *Sint lumbi vestri præcincti* (*Luc.* XII). Hinc Petrus cum luxuriam a corde restringeret admonebat, dicens : *Succincti lumbos mentis vestræ* (*1 Petr.* I). Hinc Paulus cum per Abrahæ sacrificium Melchisedech tempore Levi sacerdotium diceret decimatum, ubi tunc in Abrahæ corpore Levi lateret, ostendens, ait : *Adhuc enim in lumbis patris erat* (*Heb.* VII). Quia vero seminarium luxuriæ feminis in umbilico continetur, Propheta attestante didicimus, qui sub specie feminæ prostitutæ Judææ petulantiam increpans ait : *In die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus* (*Ezech.* XVI). Ilium Græco sermone appellatum, quod ibi nos obvolvamus. Græce enim eilucin obvolvere dicitur. Testiculi enim virilis sexus robur significant virtutis. Unde legitur in Levitico : *Omne animal, quod vel contritis vel tusis vel sectis ablatisque testiculis est, non offeretis Deo* (*Levit.* XXII). Contritis testiculis est, qui paulatim crescente malitia conteret suam in virtutibus prolem et signa, per quæ vir possit agnosci : qui et recte reprobatur : quia sibimetipsi in talibus nocuit. Tusis testiculis est, qui illatis sibi tentationibus tribulationibusque cessit, animæque suæ fortitudinem prodidit. Non enim oportet hoc perpeti, nec omnino cedere imminenti hosti atque affligenti. Sectis ablatisque testiculis est, qui una actione prava, animisque impiis exsecante, sicut cultro, et auferente, quemadmodum nimis effera et direptrix manus semetipsum abscidens et auferens a conjunctione, quæ est in virtutibus. Venter et alvus et uterus inter se differunt. Venter est, qui acceptos cibos digerit, et apparet extrinsecus, pertingitque a pectore ad inguinem ; et dictus venter, quod per totum corpus vitæ alimenta transmittat. Alvus est, qui cibum recipit et purgare solet. Salustius : *Simulans sibi alvum purgari.* Et vocatus est alvus, quod abluatur, id est, purgetur : ex ipso enim sordes stercorum defluunt. Uterum solæ mulieres habent, in quo concipiunt ad similitudinem caliculi. Tamen auctores utrum pro utriuslibet sexus ventre plerumque ponunt : nec poetæ tantummodo, sed et cæteri. Vocatus autem uterus, quod duplex sit, et ab utraque in duas se dividit partes, quæ in diversum diffusæ ac replexæ circumplicantur in modum cornu arietis : vel quod interius impleatur fœtu. Hinc et uter, quod aliquid intrinsecus habuerit ut membra et viscera. Venter juxta allegoriam significat capacitatem rationis, sive animæ affectum. Inde est illud, quod Habacuc propheta, *Venter*, inquit, *meus turbatus est in me* (*Hab.* III). Et Jeremias : *Ventrem meum doleo, et sensus cordis mei turbatus*

Digitized by Google

est (*Jer.* IV). Rursum Psalmista ait : *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus* (*Ps.* XXX). Littera siquidem posuit inimicorum indignationem : oculus autem intellectum significat, quem semper conturbamus atque confundimus, quando imminentia pericula formidamus. Venter vero noster alvus est, in quo edulia deglutita recondimus. Qui aperte memoriæ comparatur : quia sicut ille transmissas escas recipit, sic memoriæ sinus notitias rerum competenter assumit. Conturbatum ergo dicit ventrem, id est, memoriam suam, ubi habebat reposita quæ illi Dominus de sua clarificatione promiserat ; sed cum videret caro imminere sibi pericula, consequens fuit eam trepidatione turbari. Uterus autem aliquando significat arcanum naturæ, aliquando secretum consilii. Unde Pater in Psalmo ad Filium ait : *Ex utero ante luciferum genui te* (*Ps.* CIX), id est, ex arcano substantiæ meæ, ex ipsa scilicet deitate, totum ex toto, omnipotentem, lumen de lumine, summum ex summo : quod nulla investigatio, nullus sensus possit attingere. Nam quemadmodum valet comprehendi, de quo scriptum est : *Generationem autem ejus quis enarrabit?* (*Isai.* LIII.) Mira brevitas, et sufficiens pro nostra infirmitate mensura : quia nec plus possumus capere, et hoc abunde sufficit utique credidisse. Rursum in Job scriptum est : *De cujus utero egressa est glacies* (*Job.* XXXVIII). Quid est ergo, quod Dominus prius quidem patrem se pluviæ insinuat : postmodum vero de suo egredi utero glaciem narrat, seque gelu gignere de cœlo pronuntiat? nisi quod miro modo nostri pectoris terram ad suscipienda verbi semina prius per occultæ gratiæ pluviam infundit : et postmodum ne in conceptis virtutibus immoderatius profluat, disciplina intima dispensationis premit. Viscera non tantum intestina dicimus : sed quicquid sub corio est a visco, quod est inter cutem et carnem. Item viscera vitalia, id est, circumfusa cordis loca, quasi viscera eo, quod ibi vita, id est, anima continetur. Item viscera capita nervorum ex sanguine et nervis copulata. Viscera mystice significant affectum pietatis et misericordiæ. Unde scriptum est in Evangelio : *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto* (*Luc.* I). Et Apostolus, *si qua*, inquit, *viscera miserationis* (*Phil.* II). Et in alteram partem viscera significationem trahunt : ut est illud in Actibus apostolorum de Juda : *Et diffusa sunt viscera ejus* (*Act.* I), hoc est malitiæ tractatus sunt patefacti. Cor a Græca appellatione derivatur, quod illi *cardian* dicunt : sive a cura. In eo enim omnis sollicitudo et scientiæ causa manet. Quod ideo pulmoni vicinum est : ut cum ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Hujus duæ arteriæ sunt, e quibus sinistra plus sanguinem habet, dextera plus spiritum. Unde et in dextro brachio pulsum inspicimus. Cor enim multis speciebus significandis convenienter aptatur. Nam aliquando pro anima ponitur, aliquando pro intelligentia, aliquando pro consilio et verbo occulto, aliquando pro intelligentia. Nam pro anima cor ponitur, ut est illud Salomonis : *Omni custodia serva tuum cor, quia ex ipso vita procedit* (*Prov.* IV). Item cor pro intelligentia ponitur, ut est illud Psalmistæ : *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum* (*Ps.* LXXXIII). Quamvis utraque videantur pertinere ad carnem, cor tamen ad intelligentiam referri posse non dubium est. Nam cujus sapientiam præferre volumus, ejus cor sine dubitatione laudamus. Consilium vero in cordis nomine exprimitur, quod actus prævenit, testante Salvatore in Evangelio : *Ex corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, homicidia*, et cætera (*Matth.* XV). De quo Psalmista ait : *Labia dolosa in corde et corde locuti sunt mala* (*Psal.* XI). Nam quod dicit in corde et corde : quoties volumus dolosos exprimere, duplicia eorum corda declaramus, sicut Salomon [Jacobus] dicit : *Vir duplex inconstans est in omnibus viis suis* (*Jac.* I). Quando autem simplices cupimus indicare, unum cor in eis esse testamur, sicut in Actibus apostolorum legitur : *Multitudinis autem credentium cor erat unum et anima una* (*Act.* IV). Sic et bilingues dicimus, qui in una sententia minime perseverant. Pro diligentia vero et devotione illud est positum : *In toto corde meo exquisivi te* (*Psal.* CXVIII). Hoc quoque munus est Domini quod toto corde, hoc est, plena devotione asserit se Deum exquisisse. Non enim quæreret, nisi inquisitus fuisset. In alteram vero significationem nuncupatio cordis ponitur, cum mortem vel infernum vel sepulcrum significat. Unde est illa sententia Salvatoris, qua ad Judæos ait : *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus : sic erit Filius hominis in corde terræ tribus noctibus* (*Matth.* XII). Piscis autem, qui Jonam devoravit in pelago, significat mortem, quam Christus perpessus est in mundo. In ventre ergo ceti Jonas erat tribus diebus et tribus noctibus. Et Salvator noster in morte et in sepulcro fuit tribus diebus et tribus noctibus : tuncque completum est illud, quod legitur in Osee : *Ero mors tua, o mors : ero morsus tuus, o inferne* (*Ose.* XIII). Et sicut Jonas in ventre piscis non permansit, sed ejectus est in aridam : ita et Salvatoris nostri anima non relicta est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem : sed resurrexit in gloria. Item de Leviathan Dominus ad Job ait : *Cor ejus indurabitur quasi lapis, et stringetur quasi malleatoris incus* (*Job.* XLI). Cor enim antiqui hostis, ut lapis, indurabitur : quia nulla unquam conversionis pœnitentia mollietur, qui solis ictibus æternæ ultionis aptabitur. Leviathan ergo, ut malleatoris incus, stringitur qui inferni vinculis coarctabitur, ut æterni supplicii continua percussione tundatur. Præcordia sunt loca cordi vicina, quibus sensus percipitur : et dicta præcordia eo, quod ibi sit principium cordis et cogitationis. In præcordiorum nomine rationabilis tractatus animæ possunt accipi, ut est illud Isaiæ, quo ad Dominum ait : *Anima mea desideravit te in nocte, et spiritu meo in præcordiis meis* (*Isa.* XXVI). Pulsus vocatus, quod

Digitized by Google

palpitet, cujus indicio aut infirmitatem intelligimus aut salutem. Hujus duplex est motus : simplex, qui ex uno saltu constat : compositus, qui ex pluribus motibus inordinatus et inæqualis existit. Qui motus certa habent spatia. Dactylium percussum, quandiu sine vitio sunt. Si quando citatiores sunt, ut dorcadizontes : et leniores, ut mirmicizontes, mortis signa sunt. Venæ dictæ eo quod viæ sint natantis sanguinis, atque rivi per omne corpus divisi, quibus universa membra irrigantur. Dicitur et vena aqua, unde fons ebullit. Quod etiam significare potest processum gratiæ spiritualis atque doctrinæ. Unde scriptum est in Sapientiæ libro : *Sit vena tua benedicta* (*Prov.* v). Et alibi : *Vena viventium aquarum*, hoc est sapientiæ, *dulcis haustus et potus salubris*. Sanguis ex Græca etymologia nomen duxit, quod vegetetur et sustineatur et vivat. Sanguis autem est, dum in corpore est : effusus vero cruor dicitur. Nam cruor vocatus ab eo, quod effusus decurrit : vel ab eo, quod currendo corruat. Alii cruorem interpretantur sanguinem corruptum, qui emittitur. Alii aiunt vocatum sanguinem, quod suavis sit. Sanguis autem integer non est, nisi in juvenibus. Nam dicunt physici minui sanguinem per ætatem. Unde et in senibus tremor est. Proprie sanguis animæ possessio est. Inde genas lacerare mulieres in luctu solent. Unde et purpureæ vestes, et flores purpurei mortuis præbentur. Sanguis aliquando sacramentum Dominicæ passionis significat : ut est illud Salvatoris in Evangelio : *Caro mea vere est cibus : et sanguis meus vere est potus* (*Joan.* VI). Nam et in lege præceptum est (*Exod.* XII) populo Israelitico, ut de sanguine agni paschalis ponerent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus pascha edebant, quatenus exterminatoris excidium possent evadere. Sic et sanguis Christi mundat conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi, et liberat nos de potestate inimici et persecutione hostis antiqui (*Heb.* VI). Item in aliam partem sanguis significatio ducitur, cum aut operationem carnalem, aut corruptionem mortalis naturæ significat. Unde Propheta precatur Dominum : *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ* (*Psal.* L). Et iterum : *Virum*, inquit, *sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (*Psal.* V). Vir quidem sanguinum est, qui humano cruore polluitur : nec non et ille, qui decipit vivum. Et Apostolus : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt : neque corruptio incorruptelam possidebit* (*I Cor.* XV). Pulmo ex Græco trahit vocabulum. Græci enim pulmonem pneumon vocant eo, quod flabellum cordis, in quo pneuma, id est, spiritus inest, pro quo agitantur et moventur. Unde et pulmones vocati sunt. Nam Græce pneuma spiritus dicitur, qui flando et exagitando aerem emittit et recipit, a quo moventur pulmones et palpitant, et aperiendo se, ut flatum capiant : stringendo, ut ejiciant. Est enim corporis organum. Jecur nomen habet eo, quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebrum subvolat : inde ad oculos, cæterosque sensus et membra diffunditur : et calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendo nutriendoque singulis membris præbet. In jecore autem consistit voluptas et concupiscentia juxta eos qui de physicis disputant. In jecore autem, id est, in epate delectationem sive concupiscentiam significatam possimus intelligere. Unde est illud, quod in lege præceptum est (*Levit.* III, IV), cum ventre et renibus et adipe partem jecoris Deo offerri : quia concupiscentiam nostram magis ad Dei quam ad mundi debemus convertere voluntatem. Legitur enim in libro Tobiæ (*Tob.* VI), quod angelus præceperit Tobiæ, piscem captum exenterare, et cor ejus, et fel et jecur in cassidili reponere, jecurque postea ex præcepto angeli super carbones vivos ponere, quatenus prævaleret dæmonem effugare. In jecore enim, cujus ardore accepti cibi in stomacho excoquuntur, docemur, ut maturitate consilii studeamus fluxas carnis cogitationes ad purum excoquere et in secessum mittere, ne forte diabolo in cubilibus cordium nostrorum consentiamus ullo modo locum habere : sed magis robore fidei et sacrarum orationum festinemus eum foras expellere. Fibræ jecoris sunt extremitates, sicut extremæ partes foliorum in tibiis, sive quasi linguæ eminentes. Dictas autem fibras, quod apud gentiles in sacris Phœbi ad aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque succensis responsa acciperent. Cui bene convenit, quod supra diximus jecoris partem Deo offerri jussam : ut Deo potius offeratur, quod suum est, quam idolis vanis et surdis, in quibus sola fraus et decceptio est. Splen dictum a supplemento ex contraria parte jecoris, in vacua existeret. Quem quidam etiam risus causa factum existimant. Nam splene ridemus. Amonet etiam hæc articula viscerum nos, ut non vana lætitia mundi, sed in Domino exultemus et lætemur : ne vano risui ora dissolvamus. De quo Sapientia dicit : *Risum deputavi errorem* (*Eccl.* II) ; sed magis luctu in præsenti sæculo nostra peccata deleamus, ut in futura vita æterno gaudio fruamur. Unde scriptum est : *Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V). Felle irascimur, corde sapimus, jecore amamus. Quibus quatuor elementis constantibus, integrum est animal. Fel appellatum, quod sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis. Fel enim amaritudinem et dolositatem perversæ mentis significat. Unde beatus Petrus apostolus ad Simonem per fraudem gratiam Spiritus sancti accipere volentem ait : *In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse* (*Act.* VIII). Hinc et in Job de impio scriptum est : *Panis illius in utero ejus vertetur in fel aspidum intrinsecus* (*Job.* XX) ; id est, satietas transitoriæ delectationis in retributionis fine ad amaritudinem vertetur. Tunc etenim iniqui vident, quod antiqui serpentis veneno interfecti sunt, cum flammis ultricibus traditi cum eodem suo persuasore cruciantur. Sive panis illius in utero ejus in fel aspi-

Digitized by Google

dum intrinsecus vertitur : quia dum sacræ legis scientia gloriantur, vitæ potum convertit sibi in veneni poculum. Hinc rursum in cantico Deuteronomii de Judæis legitur : *Uva eorum uva fellis, et botrus amaritudinis* (*Deut.* XXXII) ipsis qui Salvatori nostro in cruce pendenti acetum cum felle mixtum in potum dederunt. Stomachus Græce os vocatur eo quod ostium ventris sit, et ipse cibum excipiat atque in intestina transmittat. In stomacho aliquando iram et indignationem animi significatam possumus intelligere. Unde dicimus iracundos homines stomachari, quia furorem suum intus occultare non possunt, sed cum impetu conviciorum illum foras projiciunt. Intestina dicuntur eo quod corporis interiore parte cohibentur. Quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modo, ut susceptas escas paulatim digerant, et superadditis cibis non impediantur. In intestinis ergo possunt animi secreta et cogitatus interni accipi. Unde scriptum est : *Tactus dolore cordis intrinsecus* (*Gen.* VI). Et in libro Job legitur : *Intestina*, inquit, *mea efferbuerunt dolore absque ulla requie* (*Job.* XXX). Hinc et in Levitico jubentur hostiæ intestina simul cum capite et pedibus aqua lota adoleri Domino in holocaustum ac suavem odorem. Intestina sane vel interanea (ut alia editio habet) cum pedibus aqua dilui jubet sermo præcepti, sacramentum baptismi sub figurali prædicatione denuntians. Nam interanea diluit, qui conscientiam purgat. Pedes abluit, qui consummationem suscipit sacramenti : et scit, quia *qui mundus est, non indiget nisi ut pedes lavet* (*Joan.* XIII). Matrix dicitur quod fœtus in eo generetur : semen enim receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit. Vulva vocata, quasi valva, id est, janua ventris : vel quod semen recipit : vel quod ex ea fœtus procedat. Vulva significat interna secreta. Unde in Job scriptum est : *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens?* (*Job.* XXXVIII.) Quia videlicet tunc humano generi præceptis legis obviavit, quando adhuc sæculum suæ origini vicinum quasi ab ortu proprio ad profectum vitæ carnalis exibat. De vulva quippe procedere est in lucem præsentis gloriæ carnaliter apparere. Item vulva interiora animæ sunt, ubi bonum vel malum concipitur. Est et vulva Ecclesiæ fides interior a qua hæretici depravati aborsum matris intulerunt, sicut in psalmo de eisdem dicitur : *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa* (*Psal.* LVII). Vesica dicta, quia sicut vas aquæ de renibus urina collecta completur et humore distenditur. Cujus usus in volucribus non habetur. Urina autem dicta, sive quod urat, seu quia ex renibus egeritur : cujus judicio et salus et ægritudo futura monstratur. Qui humor vulgo lotium dicitur : eo quod lota, id est, munda vestimenta efficiantur. Semen est, quod jactum sumitur aut a terra, aut ab utero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi et potus deco- A ctione factus ac diffusus per venas atque medullas, qui inde desudatur. In modum sentinæ concrescit in renibus, ejectusque per coitum, et in utero mulieris susceptus, calore quodammodo viscerum, et menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpore. Seminis autem nomen diversis speciebus non inconvenienter aptatur : quia semen animalis est cujuslibet, unde origo ejus nascitur. Semen est et arborum, herbarum atque olerum, unde originem trahunt : sicut legitur Dominus de fructibus terræ in Genesi dixisse (*Gen.* I) : *Germinet terra herbam virentem et facientem semen et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram*, et cætera. Legitur in evangelica parabola (*Luc.* VIII), B Salvatore dicente, semen esse verbum Dei : quia ex ipso fructus bonarum virtutum procedit. Menstrua, supervacuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua a circuitu lunaris luminis, quo solet hoc evenire profluvium. Luna autem Græce mene dicitur, unde muliebria nuncupantur. Nam mulier solum animal menstruale est : cujus cruoris contactu fruges non germinant, acescunt musta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus, ferrum rubigo corrumpit, nigrescunt æra : si qui canes inde ederint, in rabiem efferuntur : glutinum asphaltis, quod nec ferro nec aquis dissolvitur, cruore ipso pollutum, sponte dispergitur. Post plurimos autem dies menstruos ideo semen non esse generabile, quia jam non est menstrualis sanguis, a quo perC fusus irrigetur. Tenue semen locis muliebribus non potest adhærere. Labitur enim, nec habet vim adhærendi. Similiter et spissum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini misceri non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc et steriles mares vel feminas fieri per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem vel propter nimiam raritatem. Primum autem aiunt cor hominis fingi, quod in eo sit vita omnis et sapientia : deinde quadragesimo totum corpus expleri, quod ex abortionibus (ut ferunt) collectum est. Alii fœtus a capite sumere dicunt exordium. Unde et in avium fœtibus primum oculos fingi in ovis videmus. Fœtus autem nominatus, quod adhuc in utero foveatur. Cujus secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continetque D eum : dictus, quia comitatur et sequitur. Nasci autem patribus similes aiunt, si paternum semen validius sit : matribus, si maternum : et hac ratione similes exprimi vultus. Qui autem utriusque parentis figuram reddunt, æqualiter mixto paterno maternoque semine concipiuntur, avorum proavorumque similes fieri, quia sicut in terra semina multa occulta, sic et in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semine pueros nasci, et ex materno puellas : quia omnis partus constat duplici semine, cujus pars major, cum invaluerit, occupat similitudinem sexus. Juxta allegoriam flu-

Digitized by Google

xus sanguinis potest intelligi idololatriæ obscenitas, et errorum pollutio. Sic et menstruale tempus illud intelligitur, quo pene universus orbis in errore et idololatria versabatur. Et ad mulierem menstruatam non licet accedere, nec cum ea commisceri : quia nec idololatriæ paganorum, nec hæresi hæreticorum licet catholico homini communicare. Femora dicta sunt, quod ea parte a sexu viri discrepat. Sunt autem ab inguinibus usque ad genua. Femina autem per derivationem femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus. Unde et prælatores olim sub feminibus equos amisisse dicebantur. Femur generis propago intelligitur, sicut in Genesi de Jacob legitur : *Tetigit latitudinem femoris ejus, et claudicavit* (*Gen.* XXXII). Item femur caro hominis, ut in Hieremia : *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum* (*Jer.* XXXI). Nam femur aliquando significat incarnationem Dominicam, et aliquando voluptatem carnis. Legitur ergo in psalmo prophetam ad Dominum dixisse : *Accingere gladio tuo circa femur, potentissime* (*Psal.* XLIV). Dicit enim, *accingere gladio tuo*, metaphora a bellatore concepta, qui dimicaturus gladio cingitur, ut prosternat inimicum. Sed hic gladium sermonem prædicationis debemus accipere. De quo ipse in Evangelio testatur : *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (*Matth.* X). Et Apostolus dicit : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Eph.* VI). Gladius autem sermo Dei dicitur, quia corpulenta vitiis corda hominum ictu suæ virtutis irrumpit : nec potest imbecillitas humana resistere, ubi illa fortitudinis gloria dignatur intrare. Femur vero incarnationem significat Domini Salvatoris : sicut in Genesi legitur : *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus* (*Gen.* XLIX). In ipso etiam mysterio et Abraham fecit jurare famulum suum (*Gen.* XXIV). Quando enim tacto femore subjunxit, *potentissime :* hoc ait, ut reverendam incarnationem crederes, quam potentia divinitatis assumpsit. Similiter sapientissimus ille dicit : *Gladius ejus in femore ipsius.* Quo tamen significari, desiderium carnale verbo Dei constringendum, potest non incongrue accipi. Nam quod sequitur, *specie tua et pulchritudine tua* (*Psal.* XLIV) ; hic utramque naturam positam evidenter cognoscimus : ut species pertineat ad humanitatem, pulchritudo ad deitatem. Illa enim species benedicitur, in qua mundo salus apparuit. Ista pulchritudo aptissime pronuntiatur, unde omnia pulchra, quæcunque decora sunt. Legitur quoque in Cantico canticorum sponsum sponsæ dixisse : *Junctura feminum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis* (*Cant.* VII). Ubi decorum concordia populorum spiritali prole fecundorum in junctura feminum designatur. Quæ sicut monilia fabricata sunt manu artificis, id est, ineffabili largitate conditoris nostri firmata. In monilibus opera bona exprimuntur. Inguina autem furorem libidinis vel iracundiæ possunt designare. Unde in libro Regum legitur, quod Abner aversa hasta percussisset Asael in inguine, et transfodisset eum (*II Reg.* II). Cujus Asael typum tenuit, nisi horum quos vehementer arripiens furor in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu tanto cautius declinandi sunt, quanto et insania vehementiori rapiuntur. Unde et Abner, qui sermone nostro *patris lucerna* dicitur, fugit : quia doctorum lingua, quæ supernum lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cujuspiam ferri conspicit, eumque contra irascentem dissimulat verborum jacula reddere, quasi persequentem non vult ferire : unde et Abner cum contra persequentem substitit, non eum recta, sed aversa hasta transforavit. Ex mucrone quippe percutere est impetu apertæ increpationis obviare : aversa vero hasta persequentem ferire est furentem tranquille ex quibusdam tangere et quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit : quia commotæ mentes dum et parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo, quod se erexerant, statim cadunt. Qui ergo a fervoris sui impetu sub lenitatis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur. Coxæ quasi conjunctæ axes dicuntur. In ipsis enim femora moventur, quorum concava vertebra vocantur : quia in eis capita femorum vertuntur. Suffragines dicuntur, quia subtus franguntur, id est, flectuntur, non supra, sicut in brachiis. Genua sunt commissiones femorum et crurium : et dicta genua, eo quod in utero sint genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, et cognata sunt oculis, lacrymarum indiciis et misericordiæ. Nam a genis genua dicuntur. Denique complicatum gigni formarique hominem, ita ut genua sursum sint, quibus oculi formantur, ut cavi ac reconditi fiant. Unde Ennius : *Atque genua comprimunt arta gena.* Inde est, quod homines dum ad genua se prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim eos natura uterum maternum rememorare, ubi quasi in tenebris sedebant, antequam venirent ad lucem. Genua mystice confessionem humilitatis significare possunt : ut est illud Apostoli : *Flecto*, inquit, *genua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi* (*Ephes.* III). Hinc et Petrus procidit ad genua Jesu, dicens : *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum* (*Luc.* V). Aliquando autem genua significant virtutem fidei. De quo vox divina in libro Regum ad Eliam prophetam ait : *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua ante Baal* (*III Reg.* XIX). Item genua aliquando pro membris Christi posita intelliguntur : ut est illud in psalmo : *Genua mea infirmata sunt præ jejunio* (*Psal.* CVIII), cum Evangelio teste (*Matth.* IV), doceatur, 40 diebus et 40 noctibus Christum Dominum jejunasse : genua tamen ejus infirmata esse non legimus, sed tantum esurisse declaratur. Unde si hanc esuriem ad genua referas, id est, corporis stabilitatem, quibus semper insistimus : potest congruenter aptari minus : ne, si hoc scrupulum movit, melius genua ad ipsius mem-

Digitized by Google

bra referantur, quæ revera infirmata sunt, quando apostoli ejus passione dispersi sunt. Quid enim plus esse potuit infirmius, quam ut Petrus negaret, et reliqua fidelium turba latuisset? Talus dictus a talo. Nam talus est eminens rotunditas. Unde et fastigium templi rotundi talus vocatur. Talus autem sub cruce est, sub talo calcanei. Talus finem cujuslibet rei significat: sicut ipse subest cruribus et eminentiæ corporis. Unde legitur Jacob filio suo Joseph tunicam talarem atque polymitam fecisse (*Genes.* XXXVII), hoc est, vario colore contextam. Ideo talaris tunica dicitur eo quod usque ad talos descenderet, et manibus artificis mira esset varietate distincta. Quæ etiam tunica secundum allegoriam varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significavit. Item alio modo Joseph, qui inter fratres undecim usque ad finem justus perseverasse describitur, solus talarem tunicam habuisse describitur. Quid est ergo talaris tunica, nisi actio consummata? Quasi enim protensa tunica talum corporis cooperit, cum bona actio ante Dei oculos usque ad vitæ terminum nos tegit. Unde et per Moysen (*Levit.* III, et VII) cauda hostiæ in altari offerri præcipitur, ut videlicet omne bonum, quod incipimus, etiam perseveranti fine compleamus. Pedes ex græca etymologia nomen sortiti sunt. Hos enim Græci podas dicunt, quia alternis motibus solo incedunt fixi. Pedes cursum vitæ præsentis significant, stabilitatem mentis ac fidei: ut est illud in psalmo: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem* (*Psal.* CXXI); hoc est, gressus operum nostrorum firmiter permanent in fide et religione, quam in præsenti tempore sancta tenet Ecclesia. In contrariam partem pedum significatio vertitur: ut est illud propheticum testimonium: *Cur claudicatis utroque pede* (*III Reg.* XVIII), hoc est, sermone et opere estis instabiles et subversi, pronique ad malum. Item in psalmo de Judæis scriptum est: *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem* (*Psal.* XIII). Pedes appellat consilii progressus, quibus de incepto provehimur ad exitus rerum. Nam quod dixit *veloces*, ostendit moderationis illis consilia defuisse ad effundendum sanguinem, subaudiendum Domini Salvatoris ut sceleratæ rei crescat immanitas actionis. Item pedes cursus vitæ vel stabilitatem mentis aut fidei, ut in Psalmo: *Perfice gressus meos in semitis tuis* (*Psal.* XVI). Plantæ a planitie nuncupatæ, quæ non rotundæ, ut in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed planæ atque longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam de multis ossibus constant. Significant plantæ terminum conversationis nostræ. Unde scriptum est in Isaia de Judaico populo: *A planta pedis usque ad verticem non est sanitas in eo* (*Isa.* I); hoc est, a summo usque ad summum. Tota enim eorum conversatio vitiorum et peccatorum aculeis confossa erat, nec sanitas ulla rectæ fidei et bonorum operum in eis apparebat. Unde scriptum est in Psalmo de Juda proditore: *Qui edebat panes meos, ampliavit adversum me supplantationem* (*Psal.* XL). Qui enim panem doctrinæ ab ore Salvatoris accepit, et communiter cum cæteris apostolis apud eum vixit, ignorantibus eis cum Judæis machinatus est scelus proditionis, ita ut osculo eum traderet. O discipulum surdum, o indocili corde durissimum! Quis enim eum a tanta pietate aliquid virtutis animo percepisse credat, qui tam crudelis exstitit parricida? Calcis pars est plantæ a callo nomen illi impositum, quo terram calcamus: hinc et calcaneus. Solum, inferior pars pedis, inde est dictum, quia eo terræ vestigia imprimimus. Sed et solum dicitur omne, quod aliquid sustinet, quasi solidum. Unde et terra solum, quod cuncta sustineat: et solum pedis, quod totam corporis molem portat. Calcaneus supplantatio vitiorum est, sive extremus cursus vitæ. De calcaneo enim in psalterio de iniquis scriptum est: *Ipsi calcaneum meum observabunt* (*Psal.* LV). Mos iste diabolicus est, vel eorum, qui ministri ipsius esse noscuntur: ut calcaneum, id est, ultima nostra insidiosa calliditate respiciant: sicut serpenti a Domino prædictum est: *Ilia tuum observabit caput: et tu insidiaberis calcaneo ejus* (*Gen.* III). Scit enim diabolus finitima nostra judicari, et ipsa vult evertere, ut possimus ad regna discrimina pervenire. Vestigia enim, quibus transeundo pedibus indicium transitus nostri relinquimus, aliquando stabilitatem virtutum mystice designant, ut est illud in Psalmo: *Ut non moveantur vestigia mea* (*Psal.* XVI). Et in aliam partem translatum devium peccatorum monstrat, ut est illud: *Transit iter impiorum, tanquam vestigium navis* (*Sap.* II). Neque silendum arbitror, quod in corpore nostro est. Quædam tantum utilitatis causa facta sunt, ut viscera: quædam et utilitatis et decoris, ut sensus in facie, et in corpore manus ac pedes, quorum membrorum et utilitas magna est, et species decentissima: quædam tantum decoris, ut mammillæ in viris, et in utroque sexu umbilicus: quædam discretionis, ut in viris genitalia, barba prolixa, pectus amplum: in mulieribus lenes genæ et angustum pectus, ad concipiendos et portandos fœtus, renes et latera dilatata.

CAPUT II.

De situ et habitu humani corporis.

Stare hominis, in fide consistere significat, ut in Apostolo: *State in fide* (*I Cor.* XVI). Ambulare, ad Deum tendere, ut in psalmo: *Et ambulabam in latitudine* (*Psal.* CXVIII). Sedere, in Deo humiliter requiescere, ut in Evangelio: *Vos autem sedete in civitate.* Et in libro Regum de David dicitur: *Sedit que coram Domino Luc* XXIV: (*II Reg.* VII). Jacere, aut vitiis aut tentationibus succumbere. Unde legitur in Evangelio: *Et invenit eum jacentem in lecto* (*Marc.* VII). Currere, in operibus bonis prosperari. In Apostolo: *Sic currite, ut comprehendatis* (*I Cor.* IX). Et in malam partem: *Pedes eorum ad malum currunt* (*Prov.* I). Ascensus, profectus in Domino. In psalmo: *Ascensus in corde suo disposuit* (*Psal.* LXXXIII). Et in

Digitized by Google

Exodo : *Armati ascenderunt filii Israel de Ægypto* (*Exod.* XIII). Item in malam partem ascensus, superbiæ præsumptio in Evangelio : *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro* (*Joan.* X). Descensus, defectus a Deo. In Evangelio : *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho* (*Luc.* X). Et in Isaia : *Væ, qui ascenditis equos, ut descendatis in Ægyptum* (*Isa.* XXX).

CAPUT III.

Quomodo humana membra ascribantur diabolo.

Sciendum vero est, quod quando membra hominis et humani actus diabolo ascribuntur, non secundum historiam, sed secundum allegoriam accipienda sunt : quia in multis locis Scripturæ sacræ hujusmodi species inveniuntur. Nam caput omnium malorum diabolus est. Unde legitur in Habacuc : *Percussisti caput de domo impii* (*Habac.* III). Corpus vero diaboli reprobi homines. Unde de Behemoth legitur in libro beati Job : *Corpus ejus sicut scuta fusilia* (*Job.* XLI). Oculi ejus vel dentes hæretici sive pravi omnes doctores : ut in prædicto libro scriptum est : *Oculi ejus sicut palpebræ : in circuitu dentium ejus formido* (*Ibid.*). Nares diaboli, inspirationes illius pravæ : ut in Job : *Et de naribus ejus fumus procedit* (*Ibid.*). Os diaboli, locutiones ejus, quibus corda hominum occultis cogitationibus alloquitur : ut est illud in Job : *De ore ejus flamma procedet* (*Ibid.*). Lingua diaboli, sapientia sæculi hujus, vel hæreticorum dogma : ut est illud in Job : *Et fune ligabis linguam ejus* (*Job.* XL). Ossa diaboli, potentes quique et fortes in malitia, sive hæretici, ut est illud in Job : *Ossa ejus, fistula æris* (*Ibid.*). Cartilago ejus minus potentes, quam hi, qui ossa nominantur : ut est illud in Job : *Cartilago ejus sicut laminæ ferreæ* (*Ibid.*). Halitus diaboli, inspiratio occulta, per quam corda peccatorum amore carnali ardere facit : ut est illud in Job : *Halitus ejus prunas ardere facit* (*Job.* XLI). Facies diaboli, Antichristi adventus, vel aperta ejus malitia ; ut est illud in Job : *Faciem ejus præcedit egestas* (*Ibid.*). Carnes diaboli, infirmi quique in corpore ejus, et minus valentes peccare : ut est illud in Job : *Membra carnium ejus cohærentia sibi* (*Ibid.*). Testiculi diaboli, vel hæretici, vel pravæ cogitationes subtiliter vinculis peccatores ligantes, ut est illud in Job : *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt* (*Job.* XL). Cauda diaboli, Antichristus vel consuetudo peccandi, ut est illud : *Stringit caudam suam quasi cedrum* (*Ibid.*). Dormire diabolum, est in corde reproborum requiescere, ut est illud in Job : *Sub umbra dormit in secreto calami* (*Ibid.*). Pascere diaboli, est in peccatis impiorum delectari, ut est illud in Job : *Huic montes herbas ferunt.* Quod ad hominem et ad partes attinet corporis, ex parte jam superius dictum est. Nunc ætates ejus subjungamus.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De ætatibus hominis.

Gradus ætatis sex sunt : infantia, pueritia, adolescentia, juventus, gravitas atque senectus. Prima ætas infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis. Secunda ætas pueritia, id est, pura, et necdum ad generandum apta, tendens usque ad 14 annos. Tertia, adolescentia ad gignendum adulta, quæ porrigitur usque ad 28 annos. Quarta, juventus, firmissima ætatum omnium, finiens in quinquagesimum annum. Quinta ætas senioris, id est, gravitas, quæ est declinatio a juventute in senectutem, nondum senectus, sed jam non juventus : quia senioris ætas est, quam Græci presbyten vocant. Nam senex apud Græcos non presbyter, sed gereon dicitur. Quæ ætas, a quinquagesimo anno incipiens, septuagesimo anno terminatur. Sexta ætas senectus, quæ nullo annorum tempore finitur : sed post quinque illas ætates, quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur. Senium autem pars ultima senectutis, dicta, quod sit terminus sextæ ætatis. In his igitur sex spatiis philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur et currit, et ad terminum mortis pervenit. Pergamus ergo breviter per prædictos gradus ætatum, etymologias eorum in homine demonstrantes. Infans dicitur homo primæ ætatis. Dictus autem infans, quia adhuc fari nescit : id est, loqui non potest. Nondum enim bene ordinatis dentibus plena est sermonis expressio. Infantes, malitia parvulos mystice significant : ut in psalmo : *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* (*Psalm.* VIII). Lactentes, in Christi fide proficientes. Ablactatus, Christus, de quo per Isaiam dicitur : *Super foramina aspidis, et in caverna reguli qui ablactatus fuerit, manum suam mittet* (*Isai* XI). Ablactati perfecti, quasi a simplici cibo doctrinæ abstracti. Ubi et supra *Ablactatus*, a lacte expulsus ab uberibus. Parvulus mystice Christus, ut est illud Isaiæ : *Parvulus natus est nobis* (*Isai.* IX). Item parvuli sancto Spiritu humiles, ut in psalmo : *Custodiens parvulos Dominus* (*Psal.* CXIV). Et in malam partem in Osee : *Parvuli eorum elidantur* (*Osee.* XIV). Parvuli, cogitationes pravæ, priusquam in opere perficiantur, ut in psalmo : *Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram* (*Psal.* CXXXVI), hoc est, ad Christum. Puer a puritia vocatus, quia purus est, et necdum lanuginem floremque genarum habens. Hi sunt ephebi, id est, a febo dicti, necdum viri adolescentuli lenes. Puer autem tribus modis dicitur : pro nativitate, ut Isaias, *Puer natus est nobis* (*Isai.* IX) : pro ætate, ut : octennis, decennis. Unde est illud : *Jam puerile regum tenera cervice gerebat.* Pro obsequio et fidei

Digitized by Google

puritate : de quo Dominus ad prophetam ait : *Puer meus es tu : noli timere* (*Jer.* I) : dum jam Jeremias longe pueritiæ excessisset annos. Puer mystice Christus intelligitur, ut in Evangelio : *Puer autem Jesus crescebat* (*Luc.* II). Item in malam partem. Puer centum annorum, id est, peccator perfectæ stultitiæ, ut in Isaia : *Quoniam puer centum annorum morietur* (*Isai.* LXV). Pueri sancti appellati a puritate, ut in Isaia : *Ecce ego et pueri, quos dedit mihi Dominus* (*Isai.* VIII). Et in aliam partem : *Nolite pueri effici sensibus*, etc. (*I Cor.* XIV). Puella est parvula, quasi pupilla. Unde pupillos non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quasi sine oculis, hoc est, a parentibus orbi. Illi autem vere pupilli dicuntur, quorum patres ante decesserunt, quam ab his nomen acciperent : cæteri orbi vocantur. Orphani, id est, qui et pupilli. Illud enim Græcum nomen est : hoc Latinum. Nam et in psalmo, ubi legitur, *pupillo tu eris adjutor* (*Psal.* IX), Græcus habet, *orphano*. Cujus sententiæ talis est sensus. Pupillum vero dicit, non cujus genitor carnalis occubuit, sed cui pater sepultus est mundus. Nam pupillos multos invenies orbatos patre visibili, et sunt blasphemi, obligatores, et quod in illa ætate creberrimum est, luxuriosi. Et hi a Domino probantur alieni. Sed ab illis pupillis dividi non potest adjutorium Dei, quorum pater diabolus in actione facinorum probatur exstinctus. Et intende, quod dicit : *Tu eris adjutor* : ut, cum carnaliter affligi videas eos, non dubites esse liberandos. Item in Psalterio scriptum est : *Pupillum et viduam suscipiet : et viam peccatorum exterminabit* (*Psal.* CXLV). Pupillus et vidua sunt, qui Dominum pura mente respiciunt, humanis solatiis destituti : hos recipit Christus suo munimine vindicandos. Sed cum istos pro sua pietate receperit, diabolum, qui est via peccatorum, exterminabit, id est, a termino regni sui reddit alienum. Prægnantes animæ fidelium verbum Dei nuper concipientes et necdum in opere parturientes : sicut in Exodo pro contentionis doctoribus dicitur : *Si duo viri rixantes, et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortivum fecerit* (*Exod.* XXI); id est, fidei verbum perdiderit. De his namque animabus fidelium per Amos de hæreticis dicitur : *Secuerunt prægnantes Galaad* (*Amos* I). Item prægnantes, animæ peccatorum, cupiditatum cogitationibus plenæ, de quibus in Evangelio dicitur : *Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus* (*Matth.* XXIV). Pariens, aure cordis fidei verba concipiens, et in confessione vel opere generans : sicut in Jeremia de fidelibus dicitur : *Inter quos erit cæcus et claudus, prægnans et pariens* (*Jerem.* XXXI). In malam partem : *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem* (*Psal.* VII). Primogenitus, Christus de quo in lege : *Omne primogenitum, adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Exod.* XIII). Item primogenitus, populus Judæorum, ut in propheta : *Primogenitus meus Israel* (*Exod.* IV). Primogenita, primitiva vita, pro qua in lege scriptum est : *Omnia primogenita filiorum tuorum redimes* (*Exod.* XIII). Puberes a pube, id est, a pudenda corporis parte nuncupati, quod hæc loca tunc primum lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant vocatam, id est, eum puberem esse, qui 14 annos expleverit, quamvis tardissime pubescat. Certissimum puberem esse, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, et generare jam possit. Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus pariunt. Unde et Horatius laudatur : *Prima prole puerperæ nato.* Et dictæ puerperæ, vel quod partu graventur, vel quod primum pueros pariunt. Unde de matre Salvatoris ait poeta :

Salve, sancta parens, enixa puerpera regem.

Adolescens dictus eo, quod sit ad gignendum adultus : sive a crescere et augeri. Adolescentes, fideles sive operibus proficientes, ut in Epistola Joannis : *Scribo vobis, adolescentes, quia vicistis malignum* (*I Joan.* II). Et in aliam partem : *Adolescentia enim et voluptas vana sunt* (*Eccles.* XI). Juvenis vocatus, quod juvare posse incipit : ut in bobus juvenci, cum a vitulis discesserint. Est enim juvenis in ipso ætatis incremento positus, et ad auxiliandum præparatus. Nam juvare hominis est opus, aliquid conferentis. Sicut autem tricesimus perfectæ ætatis est annus in hominibus, ita in pecudibus et in jumentis tertius robustissimus. Juvenes significant alacres in Deum, ut in Epistola Joannis : *Scribo vobis, juvenes, quia fortes estis, et verbum Dei in vobis manet* (*I Joan.* II). Et in malam partem, ut in Psalmo : *Juvenes eorum comedit ignis* (*Psal.* LXXVII). Infantes enim et adolescentes atque juvenes mystice significant eos qui crescunt in gratia Dei, et fortiter resistunt diabolo. Unde Joannes apostolus in Epistola sua dicit : *Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malignum. Scribo vobis, infantes, quoniam cognovistis Patrem. Scribo vobis, juvenes, quia fortes estis et vicistis malignum, et verbum Dei in vobis manet* (*I Joan.* II). Item in malam partem puer, adolescens et juvenis positi reperiuntur, quando stultitiam sensus aut petulantiam morum significant. Unde scriptum est : *Stultitia ligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit eam* (*Prov.* XXII). Unde in libro Regum de Roboam legitur, quod relicto seniorum consilio secutus sit adolescentium et juvenum consilium (*III Reg.* XII). Hinc et Apostolus jubens ait : *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote* (*I Cor.* XIV). Parvulus enim intelligitur mente humilis et simplex, ut est illud Dominicum testimonium in Evangelio : *Confiteor tibi, Domine Pater cœli et terræ : quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Matth.* XI). Item parvulus aliam significationem habet, ubi dicitur Apostolus : *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus : cum autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli* (*I Cor.* XIII). Vir nuncupatus, quod major in eo vis est, quam in feminis. Unde et virtus nomen accepit : sive quod vi agat feminam. Mystice enim vir aliquando intelligitur Christus, cujus uxor est Ecclesia. Unde dicit Apostolus : *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam* (*Ephes.* V).

Digitized by Google

Item vir intellectus spiritalis in historia Scripturarum accipitur. Rursum vir spiritus intelligitur, qui principatur in anima. Unde Dominus ait ad mulierem Samaritanam : *Vade, voca virum tuum* (*Joan.* IV) : hoc est, redi ad intellectum tuum. Item vir in contrariam partem ponitur, ut est illud in Pentateucho : *Bona facie valde virgo, quam vir non cognoverat* (*Gen.* XXIV) : id est, diabolus, qui plerumque mentem cogitatione corrumpit. Item vir Christus intelligitur in illo Zachariæ testimonio : *Ecce veniet*, inquit, *vir, cujus Oriens nomen est* (*Zach.* VI). Et alibi : *Revertimini, filii revertentes, quia ego vir vester* (*Jer.* III). Rursum vir et uxor, Christus et Ecclesia, ut in Apostolo : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* V). Vir et uxor, anima et caro, filii opera ab utrisque genita, ut in Exodo : *Serviet tibi cum uxore et filiis* (*Exod.* XXI). Item vir et uxor, diabolus et civitas Babylonia, hoc est, conventus omnium malorum. Mulier vero a mollitie, tanquam mollier, detracta *l* littera vel mutata, appellata est mulier. Utrique enim fortitudine et imbellicitate corporum separantur. Sed ideo maxima fortitudo viri, mulieris minor, ut patiens viro esset : scilicet ne a feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium sexum prorucre. Dicitur autem mulier secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis, et hoc ex lingua sacræ Scripturæ. Nam Eva statim facta de latere viri sui, nondum contacta a viro, mulier appellata est, dicente Scriptura : *Et formavit eam in mulierem* (*Gen.* II). Mystice mulier aut Ecclesiam significat propter filiorum generationem, de qua legitur in Proverbiis : *Mulierem fortem quis inveniet* (*Prov.* XXXI)? Hæc etiam mulier septiformis tenet Ecclesiæ sacramentum, ut in Isaia : *Apprehendent*, inquit, *septem mulieres virum unum* (*Isa.* IV) : aut animam sive humanam carnem significat, quæ imperio spiritus subjecta esse debet, et ejus regimine gubernari. Unde dicit Apostolus : *Caput mulieris vir, caput viri Christus* (*I Cor.* XI). Tunc enim bene animam sive carnem regit spiritus, si ipse spiritu Christi regi meruit : *quia quicunque spiritus Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII). Item mulieres, animæ fidelium, sed infirmæ, sicut in Propheta de hæreticis dicitur : *Mulieres populi mei ejecistis de domo deliciarum suarum* (*Mich.* II). Item mulier vel uxor sapientia, ut est illud : *Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ* (*Prov.* V). Hæc mulier generat filios, non filias, hoc est, virtutes, non vitia. Rursum mulier in malam partem accipitur : mulier urbs Babylonia, quæ totius mundi gerit figuram, ut in Apocalypsi : *Vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum* (*Apoc.* XVII). Item mulier, hæretica pravitas, ut in Salomone : *Mulier stulta et clamosa plenaque illecebris* (*Prov.* IX). Item mulieres, duæ plebes, Judaica atque hæretica, ut in Zacharia : *Ecce mulieres duæ portantes amphoram* (*Zach.* V), id est, diabolum, qui est caput totius iniquitatis. Adulter diabolus vel dæmones, ut in Isaia : *Vos autem accedite, filii augurutricis, semen adulteri et fornicariæ* (*Isa.* LVII). Fornicaria carnalis propagatio plebs Judæa sive anima peccatricis. Meretrix, anima peccatrix, quæ derelicto cœlesti viro, id est, Christo, adulterinos de diabolo iniquitatis fructus concipit : ut in Jeremia *Frons meretricis facta est tibi* (*Jer.* III). Lupanar, id est, locus meretriciosus, conscientia hominis peccatoris, vel corpus, in quo adulterinos cum dæmonibus perpetrat concubitus : ut in Ezechiele : *Et destruam lupanar tuum* (*Ezech.* XVI). Virago a viridiori ætate dicta est, sicut et virga, sicut et vitula. Alias ab incorruptione, quasi virago, quod ignoret femineam passionem. Virago vocata, quia virum agit, hoc est, opera virilia facit, et masculini vigoris est. Antiqui enim fortes feminas viragines vocabant. Virgo autem non recte virago dicitur, si non viri officio fungitur : mulier vero, si opera virilia facit, recte virago dicitur, ut amazona. Quæ vero nunc femina, antiquitus vira vocabatur, sicut a servo serva, sicut a famulo famula, ita a viro vira. Hinc et virginis nomen dictum quidam putant. Virgo mystice aut sanctam Ecclesiam catholicam significat, quæ fide est incorrupta, sive animam fidelem, quæ non consentit contaminari suggestionibus diaboli, vel hæreticorum erroribus corrumpi. Cui dicit Apostolus : *Despondi enim vos virginem castam exhibere Christo* (*II Cor.* XI). Virgines, animæ sanctorum a corruptione mundi per quinque sensus corporis se continentes, ut in Evangelio : *Simile est regnum cœlorum decem virginibus* (*Matth.* XXV). Item virgines, animæ continentium, non propter æternam retributionem, sed propter favorem laudis humanæ. Unde et supra : *Et quinque fatuæ* (*Ibid.*). Et in Amos propheta : *In die illa deficient virgines pulchræ* (*Amos* VIII). Lampades, opera justitiæ, ut in Evangelio : *Accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponsæ* (*Matth.* XXV). Sterilis mystice sanctam Ecclesiam ante adventum Salvatoris nostri significat, ut in Isaia : *Lauda, sterilis, quæ non paris* (*Isa.* LIV). Et in psalmo : *Qui habitare facit sterilem in domo* (*Psal.* CXII). Femina vero a partibus femorum dicta, ubi sexus species a viro distinguitur. Alii græca etymologia feminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris feminas esse, tam in hominibus, quam in animalibus. Unde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur. Femina quando in bonam partem accipitur, significat Mariam matrem Domini, de qua Propheta ait : *Femina circumdabit virum* (*Jer.* XXXI) ; aut humilitatem subjectorum. Quando autem in malam partem, significat libidinem luxuriosorum. Senior est adhuc viridior. Unde in sexto libro Ovidius ait :

Senior inter juvenemque senemque.

Senioris autem nomen aut dignitatem magisterii, aut maturitatem consilii significat. Unde in Epistola sua Petrus apostolus dicit : *Seniores, qui in vobis sunt, obsecro consenior et testis Christi passionum* (*I Pet.* V). Et Joannes, *Senior*, inquit, *Electæ dominæ* (*II Joan.*).

Digitized by Google

Et : *Senior Gaio charissimo* (*III Joan.*). Senes autem quidam dicti putant a sensus diminutione, eo quod jam præ vetustate desipiant. Nam physici dicunt stultos esse homines frigidioris sanguinis : prudentes, calidi. Unde et senes, in quibus jam friget, et pueri, in quibus necdum calet, minus sapiunt. Inde est, quod convenit sibi infantum ætas et senum. Senes enim per nimiam ætatem delirant, pueri per lasciviam, et infantes ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini generis est, sicut anus feminini. Senex mystice quando in bonam partem accipitur, consummatæ justitiæ significat hominem, et probatæ scientiæ : ut est illud in Genesi : *Mortuus est Abraham senex et plenus dierum* (*Gen.* XXV). Et in Salomone : *Cani sunt hominis sensus, et ætas senectutis, vita immaculata* (*Sap.* IV). Quando vero in alteram partem ponitur, significat hebetudinem sensus, et insipientiam erroris. Unde in Salomone scriptum est : *Cumque jam senex esset, depravatum est cor ejus* (*III Reg.* XI). Senectus autem multa secum et bona affert et mala. Bona, quia nos a potentissimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est debilitate et odio. Subeunt enim morbi, tristisque senectus. Nam duo sunt, quibus minuuntur corporis vires, senectus et morbus. Senectus aliquando incommoda præsentis temporis significat : aliquando candorem virtutum. Nam propheta Dominum precatur in Psalterio, ita dicens : *Ne projicias me in tempore senectutis* (*Psal.* LXX). Supplicat, ne tempore senectutis suæ projiciatur a Domino : quando fessa fit virtus corporis, plus indiget adjuvari. Sed hanc senectutem non solum ætatem finitam debemus accipere : sed etiam cum tribulationibus crebris atque martyriis robur animæ consenescit. Candorem autem virtutum significat illud, ubi scriptum est : *Senectus mea in misericordia uberi* (*Psal.* XCI). Senectus candidum caput habet. Quæ similitudo (ut arbitror) hic juste datur Ecclesiæ : quoniam omnia merita sanctorum tanquam cani capitis purissima luce fulgebunt. Nec incassum addidit, *mea :* quia senectus humana morbis gravissimis sauciata tendit ad finem, querelis onerosa, colore deformis est. At contra senectus Ecclesiæ ad vitam ducit perpetuam, ad beatitudinem mirabilem, ad pulchritudinem singularem, ut luceant, sicut angeli Dei. Hæc de sexu hominum et gradibus ætatum nunc dicta sufficiant. Jam de generationis serie dicenda sunt aliqua.

CAPUT II.

De generationis prosapia.

Pater est, a quo initium nascitur generis. Itaque is paterfamilias vocitatur. Pater autem dictus eo quod patratione peracta filium procreet. Patratio enim est rei veneriæ consummatio. Lucretius :

Et bene patratio patrum.

Genitores autem a gignendo : et parentes, quasi parientes, et creatores. Crementum enim est semen masculi, unde animalium et hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur. Multis modis in Scripturis pater positus reperitur : quia aut naturaliter pater dicitur, ut Deus pater omnium, a quo sunt omnia, quia ab eo omnia originem habent ; aut generatione, sicut nominatur ab eo, quod filium genuit, ut est illud : *Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob* (*Matth.* I), etc.; aut posteritatem gentis ab eo ortæ : sicut in Evangelio legitur, Judæos Domino dixisse : *Pater noster Abraham est* (*Joan.* VIII), et dives in inferno positus patrem vocavit Abraham (*Luc.* XVI). Pater vero homo primus, Adam intelligitur : ut est illud Isaiæ : *Pater vester primus peccavit* (*Isa.* XLIII). Item pater, mundus sive diabolus est, ut in Evangelio : *Vos de patre diabolo estis* (*Joan.* VIII). Et in Zacharia : *Patres vestri ubi sunt* (*Zach.* I)? Rursum patres apostoli, sive prophetæ, ut in psalmo : *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii* (*Psal.* XLIV). Et doctrina dicitur pater, sicut Paulus aliquibus fidelibus ait : *Licet multos magistros habueritis, tamen non multos patres. Ego enim per Evangelium in Christo vos genui* (*I Cor.* IV). Aut veneratione, sicut monastica disciplina docet monachos : ut illum, qui super eos pastor constitutus est, abbatem et dominum vocent. Sed quæritur, cum Dominus discipulis suis jusserit, dicens : *Patrem nolite vocare vobis super terram, quia unus est Pater vester, qui in cœlis est : nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus* (*Matth.* XXIII), quare adversum hoc præceptum doctorem gentium Apostolus esse se dixerit : aut quomodo vulgato sermone, maxime in Palestinæ et Ægypti monasteriis se invicem patres vocent? Quod sic solvitur, aliud esse natura patrem vel magistrum, aliud indulgentia. Nos si hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem nostræ ostendimus vitæ : quia nec initium vitæ ex eis habemus, sed transitum vitæ per eos accepimus. Magister quoque dicitur ex consortio veri magistri. Et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus et unus filius non præjudicat cæteris, ne per adoptionem dii vocentur et filii : ita et unus pater et magister non præjudicat aliis, ne abusive appellentur patres et magistri. Mater dicitur quod exinde efficiatur aliquid. Mater enim quasi materia. Nam causa pater est. Mater significat Ecclesiam, ut est illud Psalmistæ : *Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem* (*Psal.* CXII). Item mater est cœlestis Jerusalem, ut in Apostolo : *Quæ autem sursum est, libera est, quæ est mater omnium nostrorum* (*Galat.* IV). Iterum mater synagoga Judæorum intelligitur, ut est illud Jeremiæ prophetæ : *In sceleribus vestris dimisi matrem vestram* (*Jer.* L). Rursum pater vel mater Babylonia sive generatio carnalis est, ut Psalmista dicit : *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me* (*Psal.* XXVI). Paterfamilias autem dictus, quod omnibus in familia sua positis servis, tanquam pater filiis, patria dilectione consulit, servorumque conditionem a filiorum affectu non discernit, sed quasi membrum unum

Digitized by Google

complectitur. Hinc enim exortum est nomen patrisfamilias. Qui autem inique dominantur in servis, hoc se nomine nequaquam putent appellari. Qui sit autem paterfamilias mystice intelligendus, parabola evangelica docet, cum ibi ita legitur : *Simile est regnum cœlorum patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam* (*Matth.* xx). Quis vero patrisfamilias similitudinem rectius tenet, quam conditor noster, qui regit quos condidit, et electos suos sic in hoc mundo possidet, quasi subjectos Dominus in domo? Qui habet vineam, universam scilicet Ecclesiam, quia ab Abel justo usque ad ultimum electum, qui in fine mundi venturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Matremfamilias inde vocari, quia per quamdam juris solemnitatem in familiam transit. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Alias sicut matrona est mater primi pueri, id est, quasi mater nati : ita materfamilias illa est, quæ plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit. Spiritaliter autem mater omnium fidelium sancta est Ecclesia, quæ quotidie Deo filios generat per sacramenta divina et verbum Evangelii. Item Jerusalem cœlestis mater nostra dicitur : ut est illud in Apostolo : *Illa*, inquit, *quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra* (*Gal.* iv). Nam familia pro servis abusive, non proprie, dicitur. Juxta allegoriam autem familia Christi plebs est Christiana, quæ in sancta versatur Ecclesia, ut supra ostendimus. Unde dicitur in oratione sacerdotis ad Dominum : *Familiam tuam, quæsumus, Domine, continua pietate custodi* : quia aliter illæsa servari non potest, nisi ejus protectione muniatur. Avus patris pater est ab ævo dictus, id est, ab antiquitate. Proavus avi pater est, quasi prope avum. Abavus proavi pater jam longe ab avo. Atavus abavi pater. Tritavus atavi pater, quasi tetravus, id est, quartus supra avum. Sed tritavus ultimum cognationis nomen est.

CAPUT III.

De ordinibus filiorum.

Quadripartitus est autem ordo filiorum ita : unigenitus, primogenitus, medius, novissimus. Primogenitus, ante quem nullus : unigenitus, post quem nullus : medius, inter omnes : novissimus, post omnes, idem et minimus a monade. Novissimus autem, propter quod novus, quia cæteri præcedendo antiquiores existunt. Quatuor etiam modis filii appellantur : natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura veluti cum dicuntur filii Abrahæ Judæi. Imitatione, ut ipsius Abrahæ fidem imitantes ex gentibus dicente Evangelio : *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* iii); vel sicut eosdem Judæos Dominus filios esse dicit diaboli (*Joan.* viii), a quo non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod humana consuetudine nulli licet nescire : vel sicut nos Deo, non natura, sed adoptione dicimus : *Pater noster, qui es in cœlis* (*Matth.* vi). Doctrina, sicut Apostolus filios suos appellat eos, quibus Evangelium prædicavit. Filii populi fideles per apostolorum prædicationem in Ecclesia renati : sicut ait Apostolus : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* (*I Cor.* iv). Quibus per Psalmistam Dominus dicit : *Venite, filii, audite me* (*Psal.* xxxiii). Filii, hæreticorum discipuli, ut in Job : *Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt* (*Job.* xxvii). Filii, reprobi omnes : ut in Epistola Joannis : *In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli* (*I Joan.* iii). Filia, anima fidelis sive Ecclesia, ut in psalmo : *Audi, filia, et vide* (*Psal.* xliv). Et in malam partem : *Filia Babylonis misera* (*Psal.* cxxxvi). Filiæ, animæ sanctorum, ut in propheta : *Ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias* (*Jer.* vii). Item filii reprobi omnes, ut in Isaia : *Præparate filios occisionis in iniquitate patrum suorum* (*Isa.* xiv). Filii autem ideo in legibus liberi appellantur, ut isto vocabulo secernantur a servis : quia sicut servus in potestate est Domini, sic filius in potestate est patris. Inde etiam fit filio emancipatio, ut sit liber a patre : sicut fit servo manu remissio, ut sit libertus a Domino. Item liberi dicti, qui ex libero sunt matrimonio orti. Nam filii ex libero et ancilla servilis conditionis sunt : semper enim qui nascitur, deteriorem parentis statum sumit. Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii, quos sola natura genuit, non honestas conjugii, idem pueri a pube. Adoptivus filius est, qui aut patre justo aut avo aut proavo cujus potestate per mancipationem est traditus in alienam potestatem, qui utriusque fert nomen, ut Fabius Emilius, vel Scipio Paulinus. Mystice autem adoptivi filii intelliguntur esse Christiani, quos Deus Pater mittens unigenitum Filium suum immensa gratia per Spiritus sancti donum in locum adoptavit filiorum. Unde et Apostolus ad credentes ait : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret : ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, abba Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius, et hæres per Deum* (*Gal.* iv). Gemini sunt non duo tantum simul nati, sed etiam plures. De geminis autem unus abortivus : alter, qui legitime natus fuerit, volpicus nominatur. Gemini autem in Scripturis juxta allegoriam duo populi intelliguntur, hoc est, Judæorum et gentilium. Hos præfigurabant illi gemini Rebeccæ, quos genuit Isaac patriarchæ. Unde ipsa Rebecca dum perrexisset, ut adoraret et consuleret Dominum, tale ab eo accepit responsum : *Duæ gentes in utero tuo sunt : et duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, et major serviet minori* (*Gen.* xxv). Quod et aliter juxta tropologiam intelligi potest. Siquidem et in singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes et duo populi sint intra nos, vitiorum scilicet atque virtutum. Sed iste minor est, ille major. Semper enim plures sunt mali, quam boni, et vitia numerosiora sunt virtutibus : sed tamen et in nobis gratia Dei populus populum superat, et major serviet mi-

Digitized by Google

nori. Servict enim caro spiritui, et vitia virtutibus cedunt. Posthumus vocatur eo quod post humationem patris nascitur, id est post obitum. Iste et defuncti nomen accepit. Sic enim lex voluit, ut qui defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur, qui de patre nobili et matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcum, et in latinitate defecit. Huic contrarius est spurius, qui de matre nobili et patre ignobili nascitur. Item spurius patre incerto, matre vidua genitus, velut tantum spurii filius : quia muliebrem naturam veteres spuriam vocabant. Latine autem spurii, quasi extra puritatem, id est quasi immundi. Legitur enim in libro Regum *vir spurius, nomine Goliath, de castris Philistinorum processisse, quem David vicit, atque percussit* (*I Reg.* XVII), quod significat Redemptorem nostrum, qui fortis manu Goliath, qui *transmigrans* interpretatur, et significat diaboli superbiam, singulari certamine congressum prostravisse, ac populum Dei a timore ejus eripuisse. Nepos est, qui ex filio natus est. Dictus autem, quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc et posteritas, quasi postera ætas. Nepos autem utriusque sexus est. Nam ut neptis dicamus, in jure est propter discretionem successionis amissam. Pronepos est, qui ex nepote conceptus natusque est, et dictus pronepos, quasi natus porro post. Ex hoc quoque gradu incipit vocari et progenies, quia non est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longe editi progenies dicuntur : ita superius proavi, atavi, qui et progenitores appellantur, quasi porro generantes. Pronepos dictus, quia prope non potest. Abnepos, quia sejungitur a nepote. Etenim inter illum et nepotem pronepos. Adnepos, abnepotis filius. Trinepos adnepotis filius quia post nepotem quartus in ordine est, quasi tetranepos. Minores autem non dicimus, nisi quoties gradum deficit nomen, ut puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Ubi isti gradus defecerint, merito jam dicimus minores sicut et majores dicimus pro patre patris, avi, proavi, abavi, atavi, tritavique vocabulum.

CAPUT IV.

De agnatis et cognatis.

Agnati dicti eo quod accedant pro natis, dum desunt filii. Qui ideo prius in genere agnoscuntur : quia veniunt per virilis sexus personas : veluti frater eodem patre natus, vel fratris filius, nepos, vel ex eo iterum patruus. Cognati dicti, quia sunt et ipsi propinquitate cognationis conjuncti, qui inde post agnatos habentur, quia per feminini sexus personas veniunt : nec sunt agnati, sed alias naturali jure cognati. Proximus propter proximitatem sanguinis appellatus. Consanguinei eo quod ex uno sanguine, id est, ex uno patris semine nati sunt. In Scriptura ergo sacra non tantum illi cognati dicuntur, qui historialiter quadam proximitate consanguinitatis sociati videntur : sed etiam illi, quos cognatio spiritalis in fide et bonis operibus conjungit. Quod ibi monstratur, ubi fideles de gentibus semen Abrahæ nuncupantur. Unde Apostolus dicit : *Non omnes qui ex Abraham nati sunt, filii dicuntur Abraham : sed qui ex fide Abrahæ sunt, illi æstimantur in semine : quoniam qui ex fide sunt, illi filii sunt Abrahæ* (*Rom.* IX). Proximi autem mystice fide propinqui intelliguntur : ut est illud in Salomone : *Venite et manducate et bibite et inebriamini, proximi* (*Sap.* II). Vicini, propinqui, ut in Exodo : *Assumet vicinum suum, qui conjunctus est domui suæ* (*Exod.* XII). Et in Salomone : *Melius est vicinus juxta, quam frater procul* (*Prov.* XXVII). Fratres dicti eò quod sint ex eodem fructu, id est, ex eodem nati semine. Germani vero de eadem genitrice manantes, non (ut multi dicunt) de eodem germine, qui tantum fratres vocantur. Ergo fratres ex eodem fructu, germani ex eadem genitrice manantes. Uterini vocati, quod sint ex diversis patribus et utero uno editi : nam uterus tantum mulieris est. Quatuor autem modis in Scripturis divinis fratres dici constat : natura, gente, cognatione, affectu. Natura, ut Esau et Jacob, Andreas et Petrus, Jacobus et Joannes. Gente, ut omnes Judæi fratres inter se vocantur. Unde dicit in Deuteronomio : *Si autem emeris fratrem tuum, qui est Hebræus* (*Deut.* XV). Et Apostolus : *Optabam*, inquit, *ego anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ* (*Rom.* IX). Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de una familia, id est, patria, quas Latini paternitates interpretantur, cum ex una radice multa generis turba diffunditur. Et in Genesi dixit Abraham ad Lot : *Non sit rixa inter me et te, et inter pastores tuos et pastores meos, quia omnes nos fratres sumus* (*Gen.* XIII). Et certe Lot non erat frater Abrahæ : sed filius fratris ejus Aaron. Quarto modo affectu fratres dici, qui in duo scinduntur, spiritale et commune : spiritale, quoniam omnes Christiani fratres vocamur : ut : *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (*Psal.* CXXXII); in commune, cum et omnes homines ex uno patre nati pari inter nos germanitate conjungimus, Scriptura loquente : *Dicite his qui oderunt vos : Fratres nostri vos estis.* Germana ita intelligitur, ut germanus eadem genitrice manans. Mystice Christus frater est, de quo in Canticis canticorum dicit : *Frater meus et ego illi* (*Cant.* VIII). Item fratres, Apostoli, sive omnes sancti, ut in psalmo : *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (*Psal.* XXI). Et in aliam partem, ut in Job : *Fratres mei præterierunt me sicut torrens* (*Job.* VI). Amici, apostoli vel omnes sancti : ut in Evangelio : *Jam non dico vos servos, sed amicos* (*Joan.* XV). Et in aliam partem : *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (*Matth.* XXII)? Sodales apostoli, ut in Canticis canticorum : *Ne vagari incipiam per greges sodalium tuorum* (*Cant.* I). Soror autem, ut frater. Nam soror est ex eodem semine, dicta quod sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur. Mystice autem sororis nomina sancta Ecclesia

Digitized by Google

vel anima fidelis accipi potest. Unde in Cantico canticorum sponsus ad sponsam dicit : *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! Pulchriora ubera tua vino : et odor unguentorum tuorum super omnia aromata* (*Cant.* IV). In mammis sancti doctores intelliguntur propter consolationem infirmorum, et parvulorum sustentationem, quæ lacte exprimitur. In uberibus suavitas gratiæ designatur, quæ pulchrior est austeritate legis. In odore unguentorum fama suavissima insinuatur diffusæ fidei, quæ per totum orbem spargitur. Hæc quoque legi veteri præfertur, quæ in sola Judæa coangustata diu latebat. Fratrum patrueles dicti eo quod patres eorum germani fratres inter se fuerunt. Consobrini vero vocati, quia aut ex sorore et fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consorini. Matrueles autem materteræ filii sunt. Sobrini, consobrinorum filii. Patruus frater patris est, quasi pater alius. Unde et moriente patre pupillum prior patruus suscipit, et quasi filium lege tuetur. Avunculus est frater matris, cujus nomen formam diminutivi habere videtur, quia ab avo venire monstratur. Amita est soror patris, quasi alia mater. Matertera, soror matris quasi altera mater. Socer, quia filiam dedit. Gener, quia filiam duxit. Gener autem dictus, quod asciscatur ad augendum genus. Socer autem et socrus, quod generum vel nurum sibi associat. Vitricus est, qui uxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit : et dictus vitricus, quasi novitricus, quod a matre superducatur novus. Privignus est, qui ex alio patre natus est : et privignus dici putatur, quasi privigenus, quia prius genitus. Unde et vulgo ante natus dicitur. Vocabula hæc a gente videntur declinata : genitor genitrix, agnati agnatæ, cognati cognatæ, progenitores progenitrices, germani germanæ.

CAPUT V.

De conjugiis.

Vir sexum significat, non conjugium, nisi adjeceris, *vir ejus*. Maritus vero etiam sine adjectione conjugem sonat, et a mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus, in derivatione maritus. Sponsus ab spondendo vocatus. Nam ante usum tabellarum matrimonii cautiones sibi invicem emittebant, in quibus spondebant se invicem consentire in jura matrimonii, et fidei jussores dabant. Unde et admissum est, ut sponsum dicamus virum ab spondendo, et sponsam similiter. Cæterum proprie spondere velle est. Ergo sponsum, non quia permittitur, sed quia spondet et sponsores dat. Sponsus Christus ideo, quod a Patre ab initio sit repromissus, ut in Psalmo : *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII). Sponsa Ecclesia, quæ utique divinis sponsionibus sit promissa, ut in Cantico canticorum : *Veni a Libano, sponsa, veni a Libano* (*Cant.* IV), hoc est, a candore baptismatis. Nuptiæ copulatio Verbi Dei et carnis, ut in Evangelio : *Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo* (*Matth.* XXII). Item nuptiæ societas angelorum et hominum per Dominum Christum facta, ut in Evangelio : *Et vos similes hominibus exspectant, hus dominum suum quando revertatur a nuptiis* (*Luc.* XII). Thalamus uterus virginis Mariæ, ut in Psalmo : *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII). Thalami corda sanctorum, ut in Ezechiele : *Osculum reconciliatio hominis in Deum :* sicut de prodigo filio dicitur : *Et osculatus est eum* (*Luc.* XV). Et in Apostolo : *Reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus* (*Rom.* V). Et in malam partem : *Juda, osculo filium hominis tradis!* (*Luc.* XXII.) Risus gaudium sempiternum, sicut in Salomone pro Ecclesia dicitur : *Et ridebit in die novissimo* (*Prov.* XXXI). Et in aliam partem : *Ego quoque interitu vestro ridebo* (*Prov.* I). Arrabo dicta, quasi arrha bona. Quod enim datur pro conjugio, bene datur : quia conjugium bonum est Quod vero causa fornicationis aut adulterii, malum est : idcirco arrabo non est. Dicta autem arrha a re, pro qua traditur. Est autem arrha non solum sponsio conjugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data, ut compleatur. Proci, nuptiarum petitores, a precando et petendo dicti. Pronuba dicta eo quod nubentibus præest, quæque nubentem viro conjungit, ipsa est et paranympha. Nam nympha sponsa in nuptiis, et nympha prolabationis officio, quod et ad nomen nubentis alludit. Conjuges appellati propter jugum, quod imponitur matrimonio conjungendis. Jugo enim nubentes subjici solent propter futuram concordiam, ne separentur. Conjuges autem verius appellantur a prima dispositionis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus : sicut Maria conjux Joseph vocatur, inter quos nec fuerat nec futura erat carnis ulla commistio. Matrona est, quæ jam nupsit, et dicta matrona, quasi mater nati : vel quia jam mater fieri potest. Unde et matrimonium dictum. Distinguitur autem inter matronam et matremfamilias. Nam matronæ, quæ jam in matrimonium convenerunt : matres, quæ genuerunt : matresfamiliæ, quæ per quamdam juris solemnitatem in familiam mariti transierunt. Monogamus dictus, qui uni tantum nupsit. Monos enim apud Græcos unum dicitur : gamos nuptiæ interpretantur. Digamus autem et trigamus a numero uxorum vocatus, quasi duarum vel trium maritus. Vidua vocata, quod cum viro duo fuerint, nec circa consortium alterius viri post mortem conjugis primi adhæserit. Nam quæ alteri post mortem prioris viri nupserit, viduæ non dicuntur. Item vidua quod sola sit, nec circa consortium alterius viri conjugalia jura custodiat. Fratris uxor fratrissa vocatur : mariti frater levir dicitur. Duorum inter se fratrum uxores janitrices vocantur, quasi eamdem januam terentes, vel per eamdem januam iter habentes. Viri soror glos appellatur. Sororis vir speciale nomen non habet, nec uxoris frater. Matrimonium est nubilium justa conventio et conditio. Conjugium est legitimarum personarum inter se coeundi et copulandi nuptiæ. Tribus autem ob causis ducitur uxor. Prima est causa prolis, de qua legi-

Digitized by Google

tur in Genesi : *Et benedixit eos dicens : Crescite et multiplicamini* (*Gen.* I). Secunda causa adjutorii, de qua ibi in Genesi dicitur : *Non est bonum esse hominem solum : faciamus ei adjutorium simile sibi* (*Gen.* II). Tertia causa incontinentiæ. Unde dicit Apostolus, ut qui se non continet, nubat (*I Cor.* VII). In eligendo marito quatuor exspectari solent : virtus, genus, pulchritudo, sapientia. Ex his sapientia potentior est. Ad amoris effectum refert hæc quatuor Virgilius de Ænea, quod his Dido impulsa est in amorem ejus : pulchritudine :

Quem sese ore ferens ! . . .

virtute :

. . . Quam forti pectore et armis !

oratione :

. . . . . Heu quibus ille
Jactatus fatis ! Quæ bella exhausta canebat !

genere :

Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.

Item in eligenda uxore quatuor res impellunt hominem ad amorem : pulchritudo, genus, divitiæ, mores. Melius tamen si in ea mores magis quam pulchritudo quæratur. Nunc autem illæ quæruntur, quas aut divitiæ aut formæ non quas probitas morum commendat. Ideo autem feminæ sub viri potestate consistunt, quia levitate animi plerumque decipiuntur. Unde et æquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde et veteres voluerunt feminas innuptas, quamvis perfectæ ætatis essent, propter ipsam animi levitatem in tutela consistere. Mystice autem viri nomine aut Christus intelligitur, qui est sponsus Ecclesiæ, aut spiritus hominis, id est mens et ratio, quæ animam regit, et in ea dominatur. Nam vir et uxor ejus Christus et Ecclesia. Unde dicit Apostolus : *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam* (*Eph.* V). Similiter et sponsus et sponsa eamdem rem significant : quoniam sponsus Christus inde est dictus, ut supra ostendimus, quia a Patre ab initio fuit promissus. Unde et in psalmo legitur : *In sole tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII). Sponsa vero ejus est Ecclesia, quæ utique divinis sponsionibus fuit promissa. Unde in Cantico Canticorum dicitur : *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano , veni* (*Cant.* IV). Libanus *candor*, interpretatur, id est, anima bonis actibus candidata. Quam tertio sponsus hortatur, ut veniat; primo viventem in carne per bona opera; secundo absoluta carne ad percipiendam vitam beatam; tertio recepto corpore ad perfruendum post resurrectionem gaudio perfecto. Item in contrariam partem vir ponitur : ut est illud in Genesi : *Pulchra facie valde virgo, quam vir non cognoverat* (*Gen.* XXIV), id est diabolus, qui plerumque mentem cogitatione corrumpit. Conjugium vero spiritale, hoc est, conjunctio Christi et Ecclesiæ multa bona in se habet, quia illud, quod diximus in viro eligendo, maxime viget in Christo, hoc est, virtus et sapientia, genus et pulchritudo. De qua ait Apostolus : *Christum dico Dei virtutem et Dei sapientiam* (*I Cor.* I). Et propheta : *Generationem*, inquit, *ejus quis enarrabit?* (*Isa.* LIII.) Et in psalmo de ipso legitur : *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV). In uxore autem ejus similiter illa quatuor, quæ ante numeravimus, inveniuntur, hoc est, pulchritudo, genus, divitiæ, mores. Nam in Cantico canticorum de ejus pulchritudine ita dicitur : *Pulchra es, amica mea, suavis et decora, sicut Jerusalem* (*Cant.* I, IV). De genere quoque ejus dicit B. Petrus apostolus : *Vos genus regium et sacerdotale* (*I Petr.* II). De divitiis illius scriptum est : *In operibus manuum illius divitiæ multæ.* Honestatem autem morum illius pene omnis Scriptura sacra prædicat. Unde non est necesse aliquod exemplum inde ponere. Hic ergo vir virgo est in carne, et monogamus in spiritu, quia aliam sponsam nescit præter sanctam Ecclesiam catholicam. Cui ipsa sponsa dicit in Cantico Canticorum. *Dilectus meus mihi, et ego illi* (*Cant.* II). Qui uxori suæ dotem dedit, quando pretium sanguinis sui pro ea fudit. Arrham tribuit, quando gratiam Spiritus sancti illi dans æternam in cœlis hæreditatem promisit. Unde Apostolus de eodem spiritu ait : *Ipse est pignus hæreditatis nostræ* (*Eph.* I).

CAPUT VI.

De morte.

Mors dicta, quod sit amara, vel a morte, qui est effector mortium, sive a morsu hominis primi, quod vetitæ arboris pomum mordens mortem incurrit (*Gen.* III). Tria sunt autem genera mortis; acerba, immatura, naturalis. Acerba infantum : immatura juvenum : merita, id est, naturalis senum. Vivi aliquando justi intelliguntur, qui consistunt in æterna vita. Unde est illud : *Placebo Domino in regione vivorum* (*Psal.* CXIV). Et in aliam partem : *Laudavi magis mortuos quam viventes* (*Eccl.* IV), hoc est, bono fine consummatos, quam viventes in peccatis. Mortui enim aliquando peccatores vel infideles significant, ut est in Evangelio : *Sine mortuos, ut sepeliant mortuos suos* (*Matth.* VIII). Et in bonam partem : *Beati mortui qui in Domino moriuntur* (*Apoc.* XIV). Unde scriptum est in Psalterio : *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV). Et in Apostolo : *Mortui enim*, inquit, *estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Col.* III). Mors autem non solum carnis obitum, sed etiam interitum animæ et damnatorum inferni significat. Unde scriptum est : *Quocunque die comederitis ex eo, morte morieniini* (*Gen.* II). Et alibi Salvator ait. *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum* (*Joan.* VIII). Et rursum : *Ego sum*, inquit, *resurrectio et vita : qui credit in me, non morietur in æternum* (*Joan.* XI). Et in Psalterio scriptum est : *Mors peccatorum pessima est* (*Psal.* XXXIII). Mortem peccatorum illam dicit, quæ ab homine non potest intueri, quam non solum malam, sed etiam pessimam esse profitetur. Revera pessima, quoniam eam æterna pœna comitatur. Viventes mundo et mortui Deo peccatores intelliguntur in psalmo : *Descendunt in infernum viventes* (*Psal.* LIV). Cadaver autem est,

Digitized by Google

si insepultum jacet. Nam cadaver nominatum a cadendo, quia jam stare non potest. Quod dum portatur, exsequias dicimus, crematum reliquias, conditum, jam sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, ut est illud : *Cum corpora luce carentum.* Mystice cadavera infidelium corpora significant, ut est illud in Propheta : *Et impleam vallem Josaphat cum cadaveribus mortuorum* (*Joel.* III). Item in aliam partem ponuntur, ut illud in Psalterio : *Posuerunt cadavera servorum tuorum* (*Psal.* LXXVIII). Defunctus vocatur, quia complevit vitæ officium. Nam dicimus functos officio, qui officia debita compleverunt. Unde est : *Et honoribus functus.* Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit vitæ depositus, sive quasi diem functus. Sepultus autem dictus eo, quod jam sine pulsu et palpitatione est, id est, sine motu. Sepelire est autem condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est, humum injicere. Sepultus autem non vitiis obrutum aut damnatum in inferno significat. Unde dicitur : *Mortuus est et dives, et sepultus est in inferno* (*Luc.* XV). Sepulcrum vero allegorice corpus peccatoris intelligitur, mortuam vitiis animam intrinsecus retinens. Et in Evangelio dicitur : *Quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum* (*Matth.* XXIII). Aliquando tamen sepulcrum memoriam mortis et resurrectionis Domini significat, ut in Isaia : *Et erit*, inquit, *sepulcrum ejus gloriosum* (*Isa.* XI).

CAPUT VII.
De portentis.

Portenta esse Varro ait, quæ contra naturam nata videntur : sed non sunt contra naturam : quia divina voluntate fiunt, cum voluntas Creatoris cujusque conditæ rei natura sit. Unde et ipsi gentiles Deum modo naturam, modo deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Portenta autem et ostenta, monstra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere atque ostendere, monstrare ac prædicere aliqua futura videntur. Nam portenta dicta perhibentur a portendendo, id est præostendendo. Ostenta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porro dicant, id est futura prædicant. Monstra vero a monitu dicta, quod aliquid significando demonstrent : sive quod statim monstrent quid appareat. Et hoc proprietatis est, abusione tamen scriptorum plerumque corrumpitur. Quædam autem portentorum creationes in significationibus futuris constitutæ videntur. Vult enim Deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia, sicut per somnos et per oracula qua præmoneat et significet quibusdam vel gentibus, vel hominibus futuram cladem; quod plurimis etiam experimentis probatum est. Xerxen quippe vulpes ex equa creata solvi regnum portendit. Alexandro ex muliere monstrum creatum, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit inferiorum diversarum bestiarum, sed viventes significasse repentinam regis interfectionem; supervixerant enim deteriora melioribus. Sed hæc monstra, quæ in significationibus dantur, non diu vivunt, sed continuo, ut nata fuerint, occidunt. Inter portentum autem et portentuosum differt. Nam portenta sunt, quæ transfigurantur, sicut fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Unde Lucanus : *Matremque suus conterruit infans.* Portentuosa vero levem sumunt mutationem; ut exempli causa cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentuosa existunt, alia magnitudine totius corporis ultra communem hominum modum, quatenus fuit Titan in novem jugeribus jacens, Homero testante. Alia pravitate totius corporis, ut nani, vel quos Græci Pygmæos vocant, eo quod sint staturæ cubitalis. Alia, magnitudine partium, veluti capite informi, aut superfluis membrorum partibus, ut bicipites et trimani, vel cynodentes, quibus gemini procedunt dentes. Alia defectu partium, in quibus altera pars plurimum defecit ab altera, ut manus a manu, vel pedes a pede. Alia discissione, ut sine manu aut capite generata, quos Græce steresios vocant. Alia per numeria (*sic*), quando solum caput aut crus nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur : qui leonis habet vultum vel canis, vel taurinum caput aut corpus, ut Erfasi dememorant genitum Minotaurum, quod Græci heteromorphian vocant. Alia, quæ ex omni parte transfigantur in alienæ creationis portentum, ut ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum, ut oculos in pectore, vel in fronte : aures supra in tempore : vel sicut Aristoteles tradidit quemdam in sinistra parte jecur, in dextra parte splen habuisse. Alia, secundum connaturationem, ut in alia manu digiti plures connaturati et cohærentes reperiunt, in alia minus, sive in pedibus. Alia secundum immaturam et intemperatam creationem, sicut hi, qui dentati nascuntur, sive barbati vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud, quod diximus in Alexandro multiforme portentum. Alia commistione generis, ut androgyni et hermaphroditæ nuncupantur. Ermaphroditæ autem nuncupati eo quod in eis uterque sexus appareat. Erma quippe apud Græcos masculus, aphrodi femina nuncupatur. Hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes, vicissim coeundo et gignunt et pariunt. Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum : ita et in universo genere humano quædam monstra sunt gentium, ut gygantes, cynocephali, cyclopes, et cætera. Gigantes dicti juxta Græci sermonis etymologiam, qui eos gegines existimant, id est, terrigenas eo quod eos fabulose pariens terra immensa mole et similes sibi genuerit. Ge enim terra appellatur : genos, genus : licet et terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. Falso autem opinantur quidam imperiti de Scripturis sacris prævaricatores, angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse, et exinde natos gigantes, id est, nimium grandes et fortes viros, de quibus terra completa est. Cynocephali appellantur eo quod ca-

Digitized by Google

nina capita habeant, quosque ipse latratus magis bestias quam homines confitetur : hi in India nascuntur. Cyclopes quoque eadem India gignit, et dicti cyclopes eo quod unum habere oculum in fronte media perhibentur. Hi et agriophagitæ dicuntur propter solas ferarum carnes, quas edunt. Lemnias in Libya credunt truncos sine capite nasci, et os et oculos habere in pectore. Alios sine cervicibus gigni oculos habentes in humeris. In ultimo autem Orientis monstruosæ gentium facies scribuntur. Aliæ sine naribus æquali totius oris planitie informes habentes vultus. Alii labro subteriore adeo prominente, ut in solis ardoribus totam ex eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse modico tantum foramine, calamis avenarum haurientes pastus. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, in vicem sermonis utentes nutu sive motu. Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa magnitudine aurium, ut omne corpus contegant : pan enim Græco sermone omne, othim aures dicuntur. Artabatice in Æthiopia proni, ut pecora, ambulare dicuntur. Quadragesimum ævi annum nullus supergreditur. Satyri homunciones sunt aduncis naribus, cornua in frontibus, et caprarum pedibus similes : qualem in solitudine Autumus (Antonius] sanctus vidit, qui etiam interrogatus a Dei servo, respondisse fertur, dicens : *Mortalis ego sum, unus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas faunos satyrosque colit.* Dicunt quidam esse silvestres homines, quos nonnulli fatuos ficarios vocant. Sciopodum gens fertur in Æthiopia singulis cruribus et celeritate mirabili, quos inde sciopodas Græci vocant eo quod per æstum in terra resupini jacentes pedum suorum magnitudine adumbrantur. Antipodas in Libya plantas versas habent post crura, et octenos digitos in plantis. Ippodes in Scythia sunt, humanam formam et equinos pedes habentes. In India ferunt esse gentem, qui Macrobii nuncupantur, duodecim pedum staturam habentes. Est et gens ibi statura cubitalis, quos Græci a cubito Pygmæos vocant, quos vulgus septemcaulinos vocant eo quod septem sub uno caule requiescunt : de qua supra diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus vicinus est Oceanus. Perhibent et in eadem India esse gentem feminarum quæ quinquennes concipiunt et octavum vitæ annum non excedunt. Dicunt autem et alia hominum fabulose portenta, quæ non sunt, sed ficta in causis rerum interpretantur, ut Geryonem Hispaniæ regem triplici forma præditum : fuerunt enim tres fratres tantæ concordiæ, ut in tribus corporibus quasi una anima esset. Gorgones quoque meretrices crinitæ os serpentesque aspicientes convertebant in lapides, habentes unum oculum, quo invicem utebantur. Fuerunt autem tres sorores unius pulchritudinis, quasi unius oculi, quæ ita spectatores suos stupescere faciebant, ut vertere eos putarentur in lapides. Sirenas tres fingunt fuisse ex parte virgines, et ex parte volucres, habentes alas et ungulas : quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat; quæ illectos navigantes sub cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transeuntes, quoniam deducebant ad egestatem, his fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse et ungulas, quia amor et volat et vulnerat; atque in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creaverunt. Scyllam quoque ferunt feminam capitibus succinctam caninis cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, in quo navigantes verticibus in se concurrentium undarum exterriti latrare existimant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Fingunt et monstra quædam irrationabilium animantium, ut Cerberum inferorum canem tria capita habentem : significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem devorat, id est, infantiam, juventutem, senectutem; quem quidem ideo dictum Cerberum putant, quasi creovorum, id est, carnem vorans. Dicunt et Hydram serpentem cum novem capitibus, quæ Latine Cædra dicitur, quod uno cæso tria capita excrescebant. Sed constat Hydram locum fuisse emanantem aquas, vastantem vicinam civitatem, in quo, uno meatu clauso, multi erumpebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, et sic aqua clausit meatus. Nam Hydra ab aqua dicta est. Hujus mentionem facit Ambrosius in similitudinem hæresium dicens : Hæresis enim quasi quædam Hydra fabularum vulneribus suis crevit, et dum sæpe recipitur, pullulat igni debita, incendioque peritura. Fingunt et Chimæram triformem bestiam, quæ ore est leo, postremis partibus draco, media capra. Quam quidam physiologi non animal, sed Ciliciæ montem esse aiunt, quibusdam locis leones et capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam serpentibus plenam. Hunc Bellerophontis habitabilem fecit. Unde Chimæram dicitur occidisse : Centauris autem speciem vocabulum indidit, id est, hominem mistum equo. Quos quidem equites Thessalorum dicunt : sed pro eo quod discurrentes in bello velut unum corpus equorum et hominum viderentur, inde centauros factos asseverant. Porro Minocentaurum nomen sumpsisse ex tauro et homine : qualem bestiam dicunt fabulose in Labyrintho inclusum fuisse. De qua Ovidius :

Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Onocentaurum autem vocari eo quod media hominis specie, media asini esse dicatur : sicut et Hippocentaurus; quod equorum hominumque in eis natura conjuncta fuisse putatur. Hoc quoque notandum est, quod aliquando prophetici actus portenta dicuntur, cum aliquid de futuris præsignant : ut illud, quod Dominus ad Ezechielem ait : *Fili hominis, dedi te in signum et portentum domui Israel* (*Ezech.* XII). Unde idem propheta legitur jussus dormire in latere dextro ad tempus, et item in latere sinistro ad tempus, ut præfiguraret, quod Dominus populo Israelitico in vindictam evenire volebat. Item legitur de Isaia, quod nudus et discalciatus ambulaverit ad præfigurandum vastationem terræ Judæorum, et captivitatem populi Israelitici. Et sic alii prophetæ

Digitized by Google

actibus suis et vaticiniis futura exemplabant. Similiter et in Novo Testamento signa, portenta et prodigia leguntur accidisse. Quod etiam et Joel in suo libro prædicere videtur; ut est illud : *Et erit, post hæc effundam spiritum meum super omnem carnem : et prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ : senes vestri somnia somniabunt : et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos, et ancillas meas in diebus illis effundam spiritum meum : et dabo prodigia in cœlo et in terra : sanguinem et ignem, et vaporem fumi. Sol vertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis : et erit, omnis quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit* (*Joel* II). Unde nobis non est necesse de portentis quæ gentilium libri narrant diutius disputare. Sed et hoc nos convenit credere, quæcunque veraciter in rebus fiunt et in naturarum mutatione describuntur, non nisi ordinatione et voluntate Dei fieri posse, qui omnia juste agit et recte disponit : quoniam justus est Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.

CAPUT VIII.

De pecoribus et jumentis.

Omnibus animantibus Adam prima vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex præsenti institutione, juxta conditionem naturæ, cui serviret. Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum linguam Latinam atque Græcam aut quarumlibet gentium barbararum nomina illa imposuit Adam; sed illa lingua, quæ ante diluvium omnibus una fuit, quæ et Hebræa nuncupata est. Latine autem animalia sive animantia dicta, quod animentur vita et moveantur spiritu. Juxta allegoriam vero animalia brutos homines significant, et terrena tantummodo cogitantes. Unde dicitur : *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, stultitia est illi* (*I Cor.* II). Hinc et per Psalmistam dicitur : *Animalia tua habitabunt in ea* (*Psal.* LXVII). Animalia fuerunt gentes vera religione vacuatæ. Sed cum ad Dominum venerunt, factæ sunt ejus ope ditatæ : ut jam nihil indigeant, sed rationabili ac pleno lumine compleantur. Hæ habitabunt in Ecclesia, cum veræ religionis cultum, ipso miserante, perceperint. Item illud, quod dicit Apostolus : *Est corpus animale, est et spiritale : non prius spirituale, sed quod animale, dehinc quod spiritale* (*I Cor.* XV). In corpore animali significat præsentis vitæ statum, quandiu homo gerit corpus mortale. Spiritale autem corpus significat futuræ vitæ immortalitatem, quando hoc corruptibile corpus induerit incorruptionem. Animale corpus est, dum cibis sustentatur, ut vivat : spiritale autem, cum horum nihil indigebit conversus in vitam. Omnia supradicta hoc sensu claudantur. Non enim aliud continetur in superioribus, nisi quia animale corpus moritur, et resurget spiritale, quod neque jam manducet, nec infirmetur, nec sit fetidum, nec ægrum natura; quia animale ex Adam, spiritale vero per Christum in resurrectione mortuorum. Animalia, quæ ruminant, quæ in lege munda describuntur, homines sunt sancti divina præcepta ore et corde sive opere semper meditantes; ut est illud in psalmo : *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper* (*Psal.* XVIII). Animalia vero, quæ non ruminant, peccatores sunt et immundi, minime legi Dei operam dantes, nec in ejus meditatione studentes. Animalia quippe, quæ ungulam findunt et ruminant, quæ in lege mundana describuntur, sunt fideles, in utroque testamento credentes, et velut in duabus ungulis pedem operis forma gressus figentes. Animalia enim quæ ruminant et ungulam non findunt, quæ immunda narrantur, populi sunt Judæorum, qui testamentum vetus ore meditantur : sed novum minime recipiunt. Item animalia cornuta, qui in sacrificio Deo offerri præcipiuntur, in esum fidelium carnes illorum conceduntur, sicut vituli, arietes, hirci, cervi, damulæ, et capreoli virtutes significant sanctorum, cornua virtutum adversus diabolum et vitia peccatorum gestantes. Cornu mystice Christi regnum in Evangelio significat : *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui* (*Luc.* I). Cornua septem potestates per omne tempus. Unde in Apocalypsi, *Vidi*, inquit, *agnum quasi occisum habentem cornua septem et oculos septem* (*Apoc.* V). Cornua trophæum crucis Christi. In Habacuc : *Cornua in manibus ejus : ibi abscondita est fortitudo ejus* (*Habac.* III). Cornua superbia diaboli, vel potestas ejus præsenti in tempore, sive regnum Antichristi in Apocalypsi. Cornua regna sæculi hujus in Daniele. Cornua superbia in Psalmo : *Et a cornibus unicornium humilitatem meam* (*Psal.* XXI). Et alibi : *Et omnia cornua peccatorum confringam* (*Psal.* LXXIV). Quadrupedia vocata, quia quatuor pedibus gradiuntur. Quorum quædam dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, ut cervi, damæ et onagri, etc.; sed neque bestiæ sunt, ut leones, neque jumenta, ut usus hominum juvari possint. Pecus dicimus omne quod humana lingua et effigie caret. Proprie autem pecorum nomen his animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendum apta, ut oves et sues : aut usui hominum commoda, ut equi et boves. Differt autem inter pecora et pecudes. Nam communiter veteres in significatione omnium animalium pecora dixerunt. Pecudes autem tantum illa animalia, quæ edunt, quasi *pecuedes*. Generaliter autem omne animal pecus a pascendo vocatum. Jumenta nomina inde traxerunt, quod nostrum laborem, vel onus suo adjutorio, subjectando, vel arando juvent. Nam bos carpentum trahit, et durissimas terræ glebas vomere vertit : equus et asinus onera, et hominum in gradiendo laborem temperant. Unde et jumenta appellantur ab eo, quod juvent homines. Sunt enim magnarum virium animalia. Jumenta autem mystice fideles sunt in Ecclesia, sed spiritali intellectu carentes in Psalmo : *Homines et jumenta salvabis, Domine* (*Psal.* XXXV). Item jumenta intellectu et eloquio carentes in psalmo : *Ut jumentum factus sum apud te* (*Psal.* LXXII). Rursum jumenta homines luxuriosi sunt, de quibus in Joel ita scriptum est : *Computruerunt ju-*

Digitized by Google

menta in stercore suo (*Joel* I). Item jumentum corpus est Christi, ut quidam volunt. Unde est illud Evangelicum : *Imposuit illum in jumentum suum, et duxit illum in stabulum* (*Luc.* X). Pecudes autem significant simplices homines et minus calentes ingenio, quos Dominus per gratiam Spiritus sancti illuminatos efficit gregem suum et inter oves suas numerari facit. Unde Psalmista de Christo dicit : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves, universa insuper et pecora campi* (*Psal.* VIII). Pecora autem aliquando peccatores, et qui voluptatibus dediti sunt; ut in Zacharia : *Pasce pecora occisionis* (*Zach.* XI). Et in Psalterio : *Oves et boves, insuper et pecora* (*Psal.* VIII). Pecora, simplices quique minus prædili ratiocinandi subtilitate, ut in Salomone : *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera* (*Prov.* XXVII). Oves electum populum Christianum significant : sicut in Evangelio Dominus Petro dicit apostolo : *Pasce oves meas* (*Joan.* XXI). Qui ideo comparantur ovibus, quoniam se, præstante Domino, innoxia conversatione moderantur; deinde exuvias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam sicut ovis tondentem se non increpat, ita nec justus cupiditatem se exspoliantis accusat. Boves autem prædicatores designant, qui humana pectora mandatis cœlestibus virtutum messem germinare fecerunt. Nec vacat quod dicit, *insuper* : quia non solum illi sancti subjecti sunt, sed etiam peccatores. Sæpe enim de conversis talibus majori gloria triumphat Dominus Christus. Pecora enim sunt, dum in camporum libertate, id est, in mundi istius voluptate pascuntur : oves sunt, cum jam intra Domini septa clauduntur. Item alibi vox divina dicit : *Meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus, et boves* (*Psal.* XLIX). Feræ silvarum gentes significant, qui in sæculi istius nemoribus superstitione ferocissima versabantur. Jumenta in montibus sunt simplices in Ecclesia catholica constituti, qui in cacumine fidei habitare noscuntur. Boves indicant apostolos et prophetas, qui in agro Domini assiduo laborare versati sunt. Quapropter his allusionibus competenter appositis præfigurat Ecclesiam catholicam de diversis mundi partibus colligendam. Discretio est autem inter armenta et greges. Nam armenta equorum et boum sunt; greges vero camelorum, caprarum et ovium sunt. Ovis molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum : ab oblatione dictum eo quod apud veteres in initio non tauros, sed oves in sacrificio mactarent. Ex his quasdam bidentes vocant, eas quæ inter octo dentes duas altiores habent, quas maxime gentiles in sacrificium offerebant. Oves autem (ut diximus) innocentes et simplices quoque in populo Christiano significant : necnon et ipsius Domini aliquando mansuetudinem et patientiam ovis typice demonstrat; ut est illud Isaiæ de innocenti morte Salvatoris : *Sicut ovis*, inquit, *ad occisionem ducetur et non aperiet os suum* (*Isa.* LIII). Oves populi fideles in Evangelio : *Oves meæ vocem meam audient* (*Joan.* X). Et in Psalterio : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves* (*Psal.* VIII). Oves duæ gentium populos significant, quas nutriet homo, id est, Christus, de quo legitur in Propheta . *In diebus illis nutriet homo vaccam boum, et duas oves, et præ ubertate lactis comedet butyrum* (*Isa.* VII). Item oves reprobi in Psalterio : *Sicut oves in inferno positi sunt, et mors depascet eos* (*Psal.* XLVIII), id est, diabolus. Vervex vel a viribus dictus, quod cæteris ovibus sit fortior; vel quod sit vir, id est, masculus; vel quod vermes in capite habeant, quorum excitati pruritu invicem se concutiunt, et pugnantes cum magno impetu feriunt. Sic et aries vel apo tou arcos, id est, a Marte vocatus. Unde apud nos in gregibus masculini mares dicuntur : sive quod hoc pecus a gentilibus primum aris est immolatum. Unde est illud : *Aries mactatur ad aram*. Arietes autem significant apostolos vel ecclesiarum principes. Unde in Isaia legitur : *Arietes Nabaioth ministrabunt tibi* (*Isa.* LX). Et in Psalterio : *Afferte Domino filios arietum* (*Psal.* XXVIII). Hi, tanquam duces gregum, in causas Domini perduxerunt populum Christianum. Filios autem arietum offerendos dicit, quos apostoli prædicatione genuerunt, non qui pravo dogmate probantur extranei. Arietes autem bene sunt apostolis comparati, quoniam (ut diximus) animalia ipsa plurimum fronte valent, et objecta semper impingendo dejiciunt : quod prædicando fecerunt apostoli, qui diversas superstitiones, et idola firmissima cœlestis verbi quadam fronte ruperunt. Aries enim dictus est, quasi a fronte ruens. Et in aliam partem arietes principes sunt pravi, de quibus legitur in Ezechiel : *Cum hædis et agnis et arietibus* (*Ezech.* XXVII). Agnum, quanquam Græci vocent apo tou agnou, quasi pium : et Latini tamen hoc nomen habere putant, eo quod præ cæteris animalibus matrem agnoscat adeo, etiam si in magno grege erraverit, statim balatu recognoscat vocem parentis. Agnus autem aut personam Salvatoris nostri mystice gerit, cujus mors innocens salvavit genus humanum, de quo Joannes ait : *Ecce Agnus Dei : ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I) : aut cujuslibet catholici vitam innoxiam, qui matris suæ, hoc est, Ecclesiæ vocem agnoscens obediendo ejus adhæret lateri, et obedit mandatis. Agni sancti, in Evangelio : *Pasce agnos meos* (*Joan.* XXI). Agni homines lascivientes in Isaia : *Incrassatus est gladius meus de sanguine agnorum et hircorum* (*Isa.* XXXIV). Agna vita activa in Levitico : *Agat pœnitentiam, et offerat agnam de grege sive capram* (*Levit.* V); quæ est contemplativæ vitæ figura. Septem agni, et septem agnæ, quæ in lege Deo in sacrificium offerri præcipiuntur, sanctorum omnium plenitudinem, vel operis innocentiæ obtinent mysterium. Fetus gemelli, duo charitatis præcepta, id est, dilectio Dei et proximi. In Canticis canticorum : *Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas* (*Cant.* VI). Hædi ab edendo vocati : parvi enim pinguissimi sunt et saporis jucundi. Unde et edere; inde et edulium vocatur. Hi quoque juxta allegoriam significant peccatores, qui ad sinistram judicis in fine statuendi sunt, sicut justi ad dexteram, quos oves significant. Unde ipsa

Digitized by Google

Veritas in Evangelio ait : *Statuet quidem oves a dextris, hædos autem a sinistris* (*Matth.* XXV). Interdum autem et justi hoc nomine exprimuntur, ob confessionem peccatorum, ut in Jeremia : *Recedite*, inquit, *de medio Babylonis : de terra Chaldæorum egredimini, et estote quasi hædi ante greges* (*Jerem.* L). Hædus Christus propter similitudinem carnis peccati : ut in Deuteronomio : *Non coques hædum in lacte matris* (*Deut.* XIV). Hædus Antichristum significat, ut illud in Evangelio : *Nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer* (*Luc.* XV). Ovile ovium Ecclesia est, ut in Evangelio : *Et fiet unum ovile et unus pastor* (*Joan.* X). Pastor, Christus : ut in Evangelio : *Ego sum pastor bonus* (*Ibid.*). Pastores, apostoli, vel cæteri principes ecclesiarum ; ut in Propheta : *Dabo vobis*, inquit, *pastores secundum cor meum, et pascent vos scientia et doctrina* (*Jerem.* III). Pastores, sacerdotes improbi ; ut in Hieremia : *Grex dispersus est, quia non est qui dispersa colligat*, etc. (*Jerem.* X). Custos, Dominus ; in Job : *Tibi peccavi, o custos hominum* (*Job.* VII). In Isaia : *Custos, quid de nocte ? custos, quid de nocte ?* (*Isa.* XXI). Custodes apostoli vel cæteri prædicatores. In Isaia : *Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt* (*Isa.* LXII). Mercenarii, populus Judæorum ; in Evangelio : *Quanti mercenarii in domo patris abundant panibus ?* (*Luc.* XV.) Inquilinus hæreticus, mercenarius populus Judæorum. In Levitico : *Inquilinus sacerdotis et mercenarius non comedet ex eo* (*Levit.* XXII), hoc est ex sacrificio corporis Domini. Hircus, lascivum animal et petulcum, et fervens semper ad coitum, cujus oculi ob libidinem in transversum aspiciunt : unde et nomen traxit. Nam hirqui sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cujus natura adeo calidissima est, ut ad adamantem lapidem, quem nec ignis nec ferrum domare valet, solus hujus cruor dissolvat. Nam hircus, qui in lege pro peccatis offerebatur, peccatorum ostendit personam, qui fuso sanguine, hoc est, pœnitentiæ lacrymis solvit duritiam peccatorum. Unde in Psalterio ad Dominum dicit Ecclesia : *Offeram tibi boves cum hircis* (*Psal.* LXV). Hirci peccatores sive gentiles, in Daniele : *Ecce autem hircus caprarum veniebat ab aquilone* (*Dan.* VIII). Duo hirci, uterque populus, Judæorum scilicet et gentium, ex traduce peccati venientes in Levitico. Alii autem duos hircos, Christum et Barrabam, intellexerunt. Boves (ut supra diximus), intelliguntur prædicatores, qui pectora humana feliciter exarantes, eorum sensibus cœlestis verbi semina fructuosa condebant. Hirci vero intelliguntur, qui diabolicis pravitatibus studentes, hispidis vitiis vestiuntur. Hircus enim dictus est, quasi hirsutus ; sed et eos cum bubus offert Ecclesia, quando conversi Christo Domino confitentur. Hircus enim fuit latro ille, qui pendebat in cruce, et mox factus est bos, quando ad confessionem veritatis respiciens pervenit. Dixit enim : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum* (*Luc.* XXIII). Capros et capras a carpendis virgultis quidam dixerunt ; alii quod carpunt aspera, nonnulli a crepitu crurium eas vocitatas putant. Agrestes capræ, quas Græci pro eo quod acutissime videant, apo tou oxu derkesthai dorcadas appellaverunt. Morantur enim in celsis montibus, et quamvis de longe, vident tamen omnes qui veniunt. Idem autem et capræ. Idem ibices, quasi abices, eo quod instar avium ardua et excelsa teneant loca, et in montibus inhabitant, ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pareant. Unde et meridiana pars ibices aves vocat, qui Nili fluenta inhabitant. Hæc itaque animalia (ut diximus) in petris altissimis commorantur, et si quando ferarum vel hominum adversitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes, in suis cornibus illæsa suscipiunt. Capra carnem Salvatoris significat, hoc est, similitudinem carnis peccati, ut in Salomone : *Fuge, dilecte mi, assimilare capreæ* (*Cant.* II). Item capræ, peccatores sive gentes, in Daniele : *Ecce hircus caprarum* (*Dan.* VIII), id est, princeps peccatorum. Capræ ergo justi interdum ex gentibus venientes, in Salomone : *Capillatura tua sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad* (*Cant.* IV). Hinc item dicit sponsus ad sponsam : *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ* (*Ibid.*). Quod enim hæc animalia ferarum vel hominum adversitate perterrita, de altissimis rupibus se præcipitando, cornibus suis illæsa suscipiunt, significat quod justi quique, et Deum timentes, legem Dei in duobus testamentis meditantes, et duobus præceptis charitatis eam adimplentes, ab omni adversitate illæsi custodiuntur. Grex intelligitur fidelium congregatio, veterem conversationem in baptismo relinquens, ut est illud in Cantico canticorum : *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro* (*Ibid.*). Item grex est peccatorum collectio. In Jeremia : *Congrega eos quasi gregem ad victimam* (*Jer.* XII). Cervi dicti apo ton ceraton, id est, a cornibus. Cerata enim Græce cornua dicuntur. Hi enim serpentum inimici cum sese gravatos infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis, et, superata pernicie veneni, eorum pabulo reparantur. Dictamnum herbam ipsi prodiderunt. Nam eo pasti excutiunt acceptas sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum : arrectis auribus acute audiunt, submissis nil. Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium imponunt, sibique invicem succedentes nullum laborem sentiunt ponderis. Cervus enim sanctos viros significat, Deum desiderantes. Unde Propheta ait : *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (*Psal.* XLI). Est enim illud animal primo innoxium, deinde velocissimum, tertio desiderio inardescente siticulosum. Serpentes naribus trahit : quos ut voraverit, veneno æstuante permotus ad fontem aquarum, quanta potest velocitate, festinat. Amat enim aqua dulci purissimaque satiari. Hujus decora comparatio nostrum desiderium ardenter instigat, ut quando venena an-

Digitized by Google

tiqui serpentis haurimus, et in intimis faucibus æstuamus, ad fontem divinæ misericordiæ illico festinemus; quatenus quod peccati adversitate contrahitur, dulcissimi haustus puritate vincatur. Nec vacat quod, *ad fontes aquarum*, dixit, non, *aquas*. Fons enim aquarum Christus est Dominus, unde omnia fluunt quæcunque reficiunt. Fluenta enim plerumque siccari possunt : fons autem aquarum semper irriguus est. Unde merito dictum est, ad liquorem sacræ originis festinandum : ubi desiderium nostrum nunquam habere possit jejunium. Item alibi scriptum est : *Montes excelsi cervis* (*Psal.* CIII). Item cervi, patriarchæ. Unde in Canticis canticorum pro Salvatore, qui ex eorum stirpe secundum carnem natus est, dicitur : *Fuge, dilecte mi, assimilare capreæ, hinnuloque cervorum* (*Cant.* II). Cervi, apostoli. In Psalterio : *Vox præparantis cervos* (*Psal.* XXVIII). Cerva est caro Domini. In Salomone : *Cerva charissima et gratissimus hinnulus, ubera ejus ebriant te* (*Prov.* V), id est, evangelica doctrina. Cervæ, apostoli ab hoc, quod spiritaliter parturiunt. In Job : *Nunquid nosti tempus partus ibicum, vel parientes cervas observasti?* (*Job.* XXXIX.) Cervus est (ut diximus) venenosarum serpentium vorax, spinosa transcendens et summa agilitate præditus, habitare diligit in montibus altissimis. Huic merito comparantur fideles, qui diabolum vorant, quando nequitias ejus ad Domini laudem gloriamque convertunt; vitiaque hujus sæculi quasi spinas bona conversatione transiliunt : et habitant in montibus, id est, apostolis et prophetis, qui sanctis prædicationibus suis in hoc mundo solida cacumina esse meruerunt. Tragelaphi a Græcis dicti, qui dum eadem specie sint, ut cervi, villosos tamen habent armos, ut hirci, et menta prolixis hirsuta barbis, qui non alibi sunt quam circa Fasidem. Hinnuli filii sunt cervorum. Damula vocata, quod de manu fugiat, timidum animal et imbelle. De quo Martialis :

> Dente timetur aper : defendunt cornua cervum :
> Imbelles damas quid, nisi præda, sumus?

Hæc quoque animalia aut Christum sive innocentes homines significant. Hinc quoque sponsa de sponso in Cantico canticorum ait : *Similis est dilectus meus damulæ hinnuloque cervorum* (*Cant.* II). Christus igitur in assumptione carnis et humilitate damæ assimilatur : in varietate vero virtutum et innocentia hinnulo cervorum, hoc est, patriarcharum, de quibus secundum carnem originem duxit. Lepus quasi levipes, quia velociter currit. Unde et Græce pro cursu lagos dicitur, velox enim animal et satis timidum. Significat autem lepus homines timentes Deum : qui non in semetipsis, sed in Creatore suo fiduciam habent. Unde legitur in Salomone : *Lepusculus plebs invalida quæ collocat in petra cubile suum* (*Prov.* XXX). Unde dicitur in Psalmo : *Petra refugium leporibus et erinaciis* (*Psal.* CIII). Petra autem Christus est. Hinc de Moyse scribitur (*Exod.* XXXIII), quod lepusculus Domini Moyses steterit in foramine petræ : quia in passione Redemptoris spem salutis suæ habuit. Erinacius vero, quem vocamus ericium, animal omnino timidum, natura providente semper armatum : cujus cutem invicem setarum sudes acutissimæ densissimæque communiunt; cui tamen non sufficit nativa munitio : sed, ne aliqua fraude possit intercipi, refugium habet semper in saxis. Huic competenter aptatur, qui peccatis suis hispidus futura judicia metuens petram Christum firmissimum noscitur habere refugium. Sus dicta, quod pascua subigat : id est, terra subacta escas inquirat. Verres eo, quod grandes habeat vires. Porcus, quasi spurcus; ingurgitat enim se cœno; luto immergit; limo illinit. Horatius : *Et amica luto sus.* Hinc etiam spurcitiam vel spurios nuncupamus. Porcorum pilos setas vocamus; setas a sue dictas, a quibus et sutores vocantur, quod ex setis suant, id est, consuant pelles. Sues peccatores significant, et immundos vel hæreticos, de quibus in lege præcipitur, ob hoc, quod ungulam findunt, et non ruminant, ne a fidelibus carnes eorum contingantur. Hi licet utrumque testamentum Legis et Evangelii suscipiant, sed quia spiritalem cibum non ruminant, immundi sunt. Item sues pœnitentes negligentes, et ad ea, quæ fleverant, revertentes significant : sicut Petrus in Epistola sua ait : *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti* (*II Petr.* II). Canis ergo cum vomit, profecto cibum, qui pectus deprimebat, projicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, rursus oneratur. Sic qui admissa plangunt, profecto mentis nequitiam, de qua male saturati fuerant, quæ eos intus deprimebat, projiciunt confitendo; quam post confessionem, dum repetunt, resumunt. Sus lota in volutabro luti, dum lavatur, sordidior redditur : et qui admissum plangit, nec tamen deserit, graviori culpæ se subjicit, qui et ipsam veniam contemnit, quam flendo impetrare potuit; et quasi in lutosa aqua semetipsum involvit, quia dum suis lacrymis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas lacrymas facit. Item porci, homines immundi atque luxuriosi. In Evangelio : *Si ejicis nos, mitte in porcos* (*Matth.* VIII). Item ibi : *Ne mittatis margaritas vestras ante porcos* (*Matth.* VII). Porcus similiter immundi spiritus. In Evangelio : *Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos* (*Luc.* XV). Porcus similiter immundos significat et peccatores : de quibus in psalmo scriptum est : *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum : saturati sunt porcina, et relinquentur, quæ superfuerant parvulis suis* (*Psal.* XVI). Judæos dicit de immunditiis, quæ a Domino abscondita, id est, noscuntur esse prohibita. Porcina ad polluta respicit, quæ inter cætera Veteris Testamenti præcepta immunda prænotatur. Transmiserunt autem reliquias peccatorum filiis suis, quando clamabant : *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth.* XXVII). Item sus peccator recte intelligens, et luxuriose vivens in Salomone : *Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra et fatua* (*Prov.* XI). Item sus carnalium cogitationes sordidæ, ex quibus opera prava velut decocta procedunt, in Isaia : *Qui comedunt car-*

Digitized by Google

nem suillam, et jus profanum in vasis eorum (*Isa.* LXV). Aper a feritate vocatus, ablata *f* littera et subrogata *p*. Unde et apud Græcos suagros, id est, ferus dicitur. Omne enim, quod ferum est et immite abusive agreste vocamus. Alii autem aprum dicunt esse nuncupatum, quod in locis asperis commoratur. Significat autem aper ferocitatem principum hujus sæculi. Unde in psalmo de vinea Domini scriptum est : *Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* (*Psal.* LXXIX). Exterminavit extra terminos atque patriam suam ubique, dispersit quod, in gente contingit Judæorum. Aprum Vespasianum forsitan debemus accipere, qui illis existit fortis et sævus. Per hoc autem nomen significat Judæis esse contrarium, quia hoc animal inter cætera habere videbatur immunditiam de silva, scilicet de gentibus, quæ merito silvis squalidis comparantur, quia adhuc insitæ fructuoso germine non fuerunt. Singularem autem ferum Titum filium ejus memorat, qui reliquas belli tanta populatione contrivit, ut gentem et civitatem, quasi herbarum pabula, terribili depastione consumeret. Necesse enim fuit hoc vineæ contingere, cujus maceria videbatur esse depositi. Spiritaliter autem aper propter ferocitatem et fortitudinem nimiam diabolus intelligi potest. De silva autem dixit, quia cogitationes ejus agrestes aviæque semper existunt. Juvencus dictus eo, quod juvare incipiat hominum usus in colenda terra, et quia apud gentiles Jovi semper ubique juvencus immolabatur, nunquam taurus, nam in victimis ætas etiam considerabatur. Taurus Græcum nomen, sicut et bos. Indicis tauris color fulvus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis. Caput circumflectunt flexilitate, qua volunt : tergi duritia omne telum respuunt immiti feritate. Taurus Christus. In Genesi : *Et furore suo subnervaverunt taurum* (*Gen.* XLIX). Item tauri potestates sæculi hujus, cornu superbiæ humiles plebes ventilantes, de quibus in Jeremia : *Mugistis ut tauri* (Jer. L). Et alibi : *Et tauri cum potentibus* (Isa. XXXIV). Tauri et in bonam et in adversam partem significationem trahunt. In bonam quoque, ut est illud in Evangelio : *Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata* (*Matth.* XXII). Quid, ergo per tauros, nisi Patres testamenti veteris significantur? nam dum ex permissione legis acceperant, quatenus adversarios suos odii retributione percuterent, ut ita dicam, quid aliud quam tauri erant, qui inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant? Quid vero per altilia, nisi novi testamenti Patres figurantur, qui dum gratiam pinguedinis internæ percipiunt, æternis desideriis innitentes, ad sublimia contemplationis suæ penna sublevantur. In contrariam vero partem tauri positi accipiuntur, ut est illud in psalmo : *Concilium taurorum inter vaccas populorum* (*Psal.* LXVII). Hic per tauros hæreticos significat indomitos, qui erecta cervice seducunt animas innocentes, et ad suum gregem trahunt, quos infelici persuasione decipiunt. Vaccæ quoque populorum sunt mulieres ductili voluntate levissimæ, quæ perfidiæ doctores, tanquam tauros, sequuntur. Bovem Græci boun dicunt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Nævius : Trionum hic moderator rusticus. Cujus latitudo pellium a mento ad crura palearia dicuntur a pelle ipsa, quasi pelearia. In bubus ergo aliquando luxuriosorum dementia, aliquando laboriosa fortitudo prædicantium, aliquando humilitas exprimitur Israelitarum, quod enim bovis nomine per comparationem luxuriosorum dementia designatur, Salomon indicat, qui cum male suadentis mulieris petulantiam præmisisset, adjunxit : *Statimque eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam* (*Prov.* VII). Rursum, quod bovis nomine labor prædicatoris exprimitur, Legis verba testantur, quæ ait : *Non obturabis os bovi trituranti* (*Deut.* XXV ; *I Cor.* IX). Rursum quia bovis nomine plebs Israelitica figuratur, Propheta asserit qui Redemptoris adventum denuntians dicit : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui* (*Isa.* I). Item ibi : *Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis et asini* (*Isa.* XXXII). Item bos diabolus in membris, hoc est, hæreticis. Inde in Job : *Fenum ut bos comedet* (*Job.* XL). Vacca quasi boacca, est enim ex qualitate mobilium nominum, sicut leo leæna, draco dracæna. Hæc aliquando in bonam significationem sensum trahit, ut est illud in Lege (*Num.* XIX), ubi vacca rufa ætatis integra, et quæ non traxerit, immolari jubetur in expiatione sanctuarii Domini. Solet per masculinum fortitudo, per femineum vero infirmitas designari. Quid ergo per vaccam, nisi assumpta ad sacrificium infirmitas incarnationis Dominicæ, figuratur. De quo scriptum est : *Quia etsi mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute* (*II Cor.* XIII). Bene autem vacca hæc rufa dicitur, quia videlicet ejus humanitas rubra per cruorem passionis fuit. Ætas humanitatis Domini integra est, omnia ejus operatio perfecta. In qua videlicet humanitate macula non fuit, quia et veraciter de eo scriptum est : *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* (*Isa.* LIII). Bene autem subditur : *Nec portaverit jugum* (*Num.* XIX). Quia ergo Dominus nulli succubuit, jugum minime portavit. Bene autem dicitur : *Immolavit eam in conspectu Domini* (*Ibid.*). Redemptor enim noster in conspectu hominum quasi exstinctus est, sed in conspectu Patris immolatur, quia quod ante oculos hominum pœna, hoc ante oculos Patris sacrificium fuit. In malam vero partem vacca accipitur, quando lasciviam hominis peccantis exprimit, ut est illud Propheticum : *Vacca lasciviens Ephraim* (*Ose.* IV). Et iterum, *Ephraim*, inquit, *vitula docta diligere triturare : et ego transivi super pulchritudinem colli ejus* (*Ose.* X). Vacca plebs Judaica credens in Christo, ut in Isaia : *Nutriet homo vaccam boum*, id est, Christus, *et duas oves, præ ubertate lactis comedet butyrum* (*Isa.* VII). Vaccæ fideles in Ecclesia, quorum figuram vaccæ illæ gerebant, quæ arcam Domini in terra Philistinorum reportarunt, Vaccæ, animæ carnalibus vitiis plenæ, ut in

Digitized by Google

psalterio : *Concilia taurorum inter vaccas populorum* (*Psal.* LXVII). Vaccæ, divites sæculi hujus, ut in Amos : *Audite verbum Domini, vaccæ pingues* (*Amos* IV). Vitulus et vitula a viriditate vocati sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula ergo parva est, et nondum enixa, nam enixa juvenca est, ut vacca. Vitulus ergo in bonam partem accipitur, quando innocentiam fidelium demonstrat, aut sinceram laudem piæ devotionis. Unde scriptum est : *Reddemus vitulum labiorum nostrorum* (*Ose.* XIV). Et in psalmo : *Imponent super altare tuum vitulos* (*Psal.* L). Vitulos quippe posuit aut pro innocentibus, quorum ætas prima est, et a jugo peccati cervix probatur aliena, et ideo in tali verbo permansit, ut actum illum præteritæ legis indicaret fuisse rerum imaginem futurarum, sive illos prædicatores Evangelii promittit, quorum imaginem in vituli figura Lucas Evangelista suscipit, qui non mugitibus aera verberarent, sed orbem terrarum Dominicæ fidei prædicatione complerent, sive illos magis vitulos debemus advertere, qui animas suas in hostiam suavitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam et pater Augustinus, cum de figuris illis evangelicis ageretur, quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter sive de adolescentibus, sive de prædicatoribus, sive de martyribus sentiatur, tales tantum Propheta vitulos altaribus Domini potuit promittere, quos Christianæ religioni noverat convenire. Vitulus Christus in Evangelio : *Adducite vitulum saginatum et occidite* (*Luc.* XV). Et in aliam partem : *Et comminues eos, tanquam vitulos Libani* (*Psal.* XXVIII). Vituli, sancti fide crescentes et a jugo legis libera colla habentes. Vituli, Judæi lascivientes. In psalmo : *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me* (*Psal.* XXI). Tunc ergo in malam partem vituli significatio trahitur, quando petulantiam atque lasciviam significat perversorum. Unde filii Israel in deserto perversa mente idololatriam in similitudine vituli exercuerunt, et Jeroboam, relicto Dei templo, quod erat in Jerusalem, simulacrum vituli finxit, et divino cultu honoravit. Hinc scriptum est in psalmo : *Fecerunt vitulum in Choreb et adoraverunt sculptile* (*Psal.* CV). Choreb vero interpretatur Calvaria, ubi postea Dominum crucis patibulo carne constat occisum, ut in ipso eodemque nomine jam tunc et illo deserto Choreb culturam Domini perfidi nefanda præsumptione violarent, quorum posteritas erat in Calvariæ loco crucifixura Dominum Christum. Illud quoque æstimo considerandum, quod dixit, *adoraverunt sculptile*; quia in Exodo legimus vitulum conflatilem collatis ornamentis monstruoso quodam indicio fuisse formatum. Sed duas res hic dictas debemus habere, id est quod vitulum adoraverint in deserto, et sculptilia vel simulacra in repromissionis terra coluerint; quod in subsequentibus ipse dicturus est : *et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli manducantis fenum* (*Ibid.*). Gloria eorum fuit adorata divinitas, quam infelici commutatione pendentes usque ad hoc pervenire meruerunt, ut deserentes cœli terræque Creatorem Deum, sibi facerent similitudinem vituli fena comedentis. De sanguine ergo et adipe ac pinguedine pecudum, quæ in lege offerebantur, hic pauca inserenda sunt. Sanguis vis est animæ, ut quidam volunt : de cujus natura disputandi licentia non conceditur, quia origo ejus secreta soli Deo cognita est, sed ad basim altaris secundum legis præceptum effunditur, id est, potestati divinæ et intellectui reservatur. Quid enim est sanguinem comedere, nisi de animæ origine disputare? Sanguis opera carnis, ut in Apostolo : *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (*I Cor.* XV). Sanguis peccatum significat, ut in Amos : *Sanguis sanguinem tetigit, propter hoc lugebit terra* (*Ose.* IV). Sanguine sanguinem tangere, est peccata peccatis conjungere : siquidem omne peccatum occidens animam sanguini comparatur, sicut in propheta pro peccatore dicitur : *Sanguis ejus super caput ejus* (*Ose.* XII). Adeps pinguedo gratiæ divinæ. In psalmo : *Sicut adipe et pinguedine repleatur* (*Psal.* LXII). Adeps compunctionem cordis sanctorum. In Levitico, *et imposito desuper holocausto adolebit adipes pacificorum* (*Lev.* VI). Adeps, spiritalis gratiæ intellectus : ut in psalmo : *et adipe frumenti satiat te* (*Psal.* CXLVII). Adipes, quæ operiunt genitalia, quæ comedi prohibentur, animæ origo, sicut et superius de sanguine dictum est, a quibusdam significari videtur in Levitico : Adeps crassitudo malitiæ, ut in psalmo : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum* (*Psal.* LXXII). Item : *adipem concluserunt* (*Psal.* XVI). Crassitudo duritia est cordis. In propheta : *Incrassatum est cor populi hujus* (*Isa.* VI) ; et in Job : *Operuit crassitudo ejus faciem, et de lateribus ejus arvina dependet* (*Job* XV). Medulla, cogitationes sanctæ sive compunctio ex intimo corde procedens in psalterio : *Holocausta medullata offeram tibi* (*Psal.* LXV), et in malam partem de reprobis in Ezechiele dicitur : *Et iniquitates eorum in ossibus eorum* (*Ezech.* XXXII). Bubali vocati per derivationem, quod sint similes boum, adeo indomiti, ut pro feritate jugum cervicibus non recipiant, hos Africa procreat. Uri agrestes boves sunt in Germania, habentes cornua in tantum protensa, ut regiis mensis insigni capacitate ex eis gerulæ fiant. In bubalis autem vel uris possunt accipi superbi doctores et dominatores plebis, qui habentes similitudinem bonorum doctorum in gradu vel officio, quod gestant : sed superbia tumentes, et in cornibus potentiæ mundanæ potius confidentes quam in divinum auxilium, contra Apostolum eligunt dominari in cleris, non forma fieri gregis, quibus Dominus per prophetam comminatur, dicens : *Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, et lanis operiebatis, et quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis : quod infirmum erat, non consolidastis : et quod ægrotum, non sanastis : quod fractum est, non alligastis : et quod abjectum est, non reduxistis : quod perierat, non quæsistis : sed cum austeritate imperabatis eis et cum potentia*

Digitized by Google

(*Isa.* XXXIV). Camelis causa nomen dedit, sive quod, quando onerantur, ut breviores et humiles fiant, accumbant (quia græci camai humile et breve dicunt) sive quia curvus est dorso. Camur enim verbo græco curvum significat. Hos licet et aliæ regiones mittant, sed Arabia plurimos : differunt autem sibi. Nam Arabici bina tubera in dorso habent, reliquarum regionum singula. Cameli vero nomine aliquando in sacro eloquio Dominus, aliquando autem gentilium superbia exprimitur, quasi excrescente desuper tumore tortuosa. Dromeda genus camelorum est minoris quidem staturæ, sed velocioris, unde et nomen habet. Nam dromos Græce cursus velocitas appellatur : centum et amplius millia uno die pergere solet. Quod animal, sicut bos et ovis et camelus, ruminat. Ruminatio autem dicta est a ruma eminente gutturis parte, per quam dimissus cibus a certis revocatur animalibus. Camelus autem aut Christi humilitatem significat, qui onera peccatorum nostrorum portabat, aut gentilem populum conversum ad fidem Christianam. Quod in Evangelio Dominus ait : *Facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum cœlorum* (*Matth.* XIX), ostendit, facilius Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia sponte humiliatus infirmitatis nostræ onera suscepit. In quo enim manifestius intelligitur, quam in ipso, quod scriptum est : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus*(*Eccli.*III).Per acum autem punctiones significantur, per punctiones dolores in passione suscepti. Foramen ergo acus dicit angustias passionis, qua scissa nostræ quasi vestimenta naturæ quodammodo resarcire, id est, recuperare dignatus est, quatenus post lapsum melius reformati gaudeamus ad testimonium Apostoli dicentis : *Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis* (*Gal.* III). Alii camelum Dominum Jesum Christum intellexerunt, pro eo, quod, humiliando semetipsum, peccatorum nostrorum onera portavit. Camelus, amor sæculi, cujus figuram camelus ille gerebat, quem Rebecca nuptura viro suo Isaac descendit ac reliquit. Cameli peccatores moribus distorti, ut in Judicum : *et cameli eorum sicut locustæ in multitudine* (*Jud.* VII). Et in Isaia de Hierusalem scriptum est : *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha. Omnes de saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes* (*Isa.* LX). Significat enim hæc sententia conventum nationum ad Ecclesiam Christi. Madian et Epha regiones sunt trans Arabiam fertiles camelorum. Omnis provincia vocatur Saba, unde venit Saba regina ad Salomonem. Cedar autem regio Sarracenorum est, qui Ismaelitæ dicuntur, et in Nabaioth unus est filiorum Ismael, ex quorum nominibus solitudo vocatur, quæ frugum inops, pecorum plena est. Per familiaria ergo nomina gentium barbararum, quæ vicinæ sunt Ismaelitis, totius mundi conversio prædicatur. Mathan enim in hoc loco interpretatur *iniquitas* et Epha *solutus* vel *fundens* : Saba *conversio* vel *captivitas*. Cedar *tenebræ* : Nabaiot *prophetiæ*. Greges igitur camelorum, id est, divitum et peccatorum, iniquitatis vinculis resoluti, et animas suas effundentes Deo, operient Jerusalem muneribus ; et omnes de captivitate venient, et conversione sua aurum fidei et thus sacrificii deferent : intantum proficientes, ut et aliis prædicent salutare Dei. Asinus et asellus a sedendo dictus, quasi aseddus : sed hoc nomen quod magis equis conveniebat, ideo hoc animal sumpsit quia priusquam equos caperent homines, huic præsidere cœperunt. Animal quippe tardum, et nulla ratione nitens, statim ut voluit, sibi homo substravit. Asinorum quoque vel asinarum nomine aliquando luxuriosorum petulantia, aliquando mansuetudo simplicium, aliquando stultitia gentilium designatur. Asinus enim mystice, quod brutum et libidinosum est animal, aut gentilem populum (ut diximus) significat, super quem Dominus sedere dignatus est ad Hierosolymam tendens, ut eum subjectum faceret, et ad cœlestem patriam perduceret : aut stultum hominem, et luxuriam istius mundi tantummodo sectantem. Unde Jacob ad Issachar filium suum, qui interpretatur *merces*, ait : *Issachar asinus fortis accubans inter terminos, vidit requiem, quod esset bona, et terram, quod optima, et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens* (*Gen.* XLIX). Gentilis ergo populus, quem Dominus sanguinis sui pretio mercatus est, prius quasi brutum et luxuriosum animal erat, nullaque ratione subsistens. Nunc vero fortis est, Salvatori nostro mentis occulta subigens, ac Redemptoris dominio colla subjiciendo, jugum disciplinæ evangelicæ perfert. Unde et factus est tributis serviens, hoc est, regi et Christo suo fidei bona operumque bonorum munera offerens. Item asinus homo stultus. In Deuteronomio : *Non arabis in bove et asino* (*Deut.* XXII) ; id est, stultum prædicatione sapienti non socies. Asinus synagogam Judæorum significat. In Genesi : *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam* (*Gen.* XLIX). Asinus corpus hominis : unde in libro Judicum scriptum est : *Qui ascenditis super nitentes asinos* (*Jud.* V). Item ibi de asina filiæ Caleph, quæ animæ gerit imaginem, dicitur : *Cumque suspirasset sedens in asino* (*Jud.* I). Primogenita asini exordia vitæ luxuriosæ, ut in Exodo : *Primogenita asini redimes ove* (*Exod.* XXXIV) ; tunc enim stultum hominem significat asinus, quando peccati onera portantem et usque ad finem vitæ libidines carnis exercentem demonstrat. Unde scriptum est, quod Ana dum pasceret asinos patris sui Sebeon, invenit aquas calidas in deserto. Hinc de luxuriosis per prophetam dicitur : *Quorum carnes sunt ut carnes asinorum* (*Ezech.* XXIII). Onager interpretatur asinus ferus. Onon quippe Græci asinum vocant, agrion ferum. Hos Africa magnos habet et indomitos et in deserto vagantes : singuli autem feminarum gregibus præsunt : nascentibus masculis eos zelant, et testiculos eorum morsu detruncant, quod cavente matres earum in

Digitized by Google

secretis locis occultant. Significat autem Onager aut Judaicum populum aut hominem eremitam. Judaicum autem populum significat in psalmis ubi scriptum est : *Exspectabunt onagri in siti sua* (*Psal.* CIII). Cum superius dixerit bestias silvarum aquis decurrentibus esse potatas, onagros jam nunc ponit sitim suam exspectare : scilicet Judæos, qui neglexerunt fluenta divinæ pietatis haurire. Onager enim sylvester asinus est, qui inter reliqua animalia cor dicitur habere pinguissimum. Quod genus quantum patiens est domitum, tantum sævissimum redditur, cum silvis retinentibus efferatur. His obstinati Judæi merito comparantur, quia ferocia mentis et callosa fatuitate durati sunt, nec satiari cito poculis vitalibus adquiescunt : nam quod dicit, *exspectabunt*, illud significat, quod frequenter dictum est : quia in fine sæculi, Helia et Enoch venientibus, creditura est multitudo Judæorum. Rursus in libro Job Dominus dixisse fertur : *quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit*, etc? (*Job.* XXXIX). Subaudis, *nisi ego*. Onager enim, qui in solitudine commoratur, eorum vitam significat, qui remoti a turbis popularibus conversantur. Liber ergo dimittitur, qui calcatis terrenis desideriis appetitu onerum temporalium, securitate mentis exoneratur : *et vincula ejus quis solvit?* subaudis, *nisi ego*. Solvuntur enim uniuscujuscunque sancti vincula, dum divino adjutorio interna desideriorum carnalium retinacula disrumpuntur. *Cui dedi habitaculum in solitudine, et tabernacula ejus in terra salsuginis* (*Ibid.*). Nam remoti viri, id est, a carnalibus desideriis alieni hoc silentium mentis inhabitant : ut turba desideriorum carnalium non premantur. Et tabernacula onagri hujus in terra sunt salsuginis. Salsugo incendere sitim solet. Et sancti viri quamdiu in hujus vitæ tabernaculis degunt, ad supernam patriam desiderii sui quotidianis æstibus accenduntur. Onager, arrogans quisque, id est, amator vanæ gloriæ : ut in Jeremia : *Onager assuetus in solitudine desiderio animæ suæ traxit ventum amoris sui* (*Jer.* II), id est, spiritum superbiæ. Onagri principes Judæorum, ut in Jeremia. *Sed et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones* (*Jer.* XIV). Equi dicti, eo quod quando quadrigis jungebantur, æquabantur, paresque forma et similes cursu copulabantur. Caballus antea a cao dictus, propter quod gradiens ungula impressa terram concavat : quod reliqua animalia non habent : inde et sonipes, quod pedibus sonat. Equus vero aliquando in bonam partem vertit significationem : aliquando in malam. In bonam partem, ut est illud Habacuc prophetæ : *Ascendens*, inquit, *super equos tuos et equitatus tuus sanitas* (*Habac.* III). Et in Job divina vox ait : *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum*, etc. (*Job.* XXXIX). Hic equus prædicatores sancti intelliguntur, quorum sessor Dominus est, qui eis fortitudinem, hoc est, constantiam mentis dat, et sonum sanæ prædicationis. E contrario vero de alia specie equorum in cantico Exodi scriptum est : *Equum et ascensorem projecit in mare* (*Exod.* XV). Et rursus : *Quadrigas Pharaonis, et exercitum ejus projecit in mare* (*Ibid.*). Sunt equi, quos Dominus ascendit, et circumeunt omnem terram, de quibus dicitur : *Et equitatus tuus salus.* Sunt autem equi, qui ascensores habent Diabolum et angelos ejus. Judas equus ejus erat : sed donec ascensorem habuit Dominum, de equitatu salutis fuit cum cæteris, et cum Apostolis missus ægrotis salutem, et sanitatem languentibus præstitit : sed ubi se Diabolo substravit (post buccellam enim introivit in eum Satanas [*Joan.* XIII]), illius habenis ductus adversum Dominum et Salvatorem nostrum cœpit equitare. Omnes enim, qui persequuntur sanctos, equi sunt hinnientes : sed habent ascensores, quibus aguntur, angelos malos, et inde feroces sunt. Dominus ergo equum et ascensorem projecit in mare, et factus est mihi in salutem. Equi peccatores intelliguntur et luxuriosi homines, ut in Jeremia : *Equi emissarii ; unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat* (*Jer.* V). Equus, carnalis potentia. In Isaia : *Væ quia ascenditis super equos ut descendatis in Ægyptum* (*Isa.* XXX). Et in psalmo : *Dormitaverunt, qui ascenderunt equos* (*Psal.* LXXV). Quod autem equi rufi et varii nigri et albi in propheta Zacharia apparuisse leguntur, aut castigationem peccantium designat, aut consolationem conversorum. Scriptum est enim in Zacharia, Domino dicente : *Ego irascor super gentes opulentas. Quia ego iratus sum parum, ipsi vero addiderunt in malum* (*Zach.* I). Et rursum ipse propheta ait : *Vidi per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum, et ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo : et post eum equi rufi, varii et albi*, etc. (*Ibid.*). Nox, in qua cernitur visio, obscuritas mystice visionis intelligitur. Vir, qui ascendit super equum rufum, Dominus atque Salvator est, qui dispensationem nostræ carnis assumpsit. Myrteta autem, quæ erant in profundo, inter quæ stare describitur, angelicæ intelliguntur potestates, quæ ei etiam in carne posito ministraverunt. Equi rufi varii albi, Apostoli et apostolici viri intelliguntur : quorum alii in martyrio coronati sunt, et appellantur rufi : alii operibus et doctrina ac varietate signorum varii nuncupantur. Alii virginitatis decore, integritateque cordis ornati, et puritate cordis, cernere Deum in præmio susceperunt. A Domino enim missi sunt Apostoli, ut totum mundum evangelica prædicatione complerent, qui postquam opus expleverunt reversi sunt ad magni consilii Angelum, qui stabat inter eos, et dixerunt ad eum : *Perambulavimus terram, et implevimus opus, quod nobis injunctum est : et ecce omnis terra habitatur et quiescit a bellis vitiorum*, et quæ ante *erat deserta a Domino nunc ejus habitatio est.* Quod ait : *anno septuagesimo miserebitur Jerusalem et urbibus Juda :* hic est sensus : ut vera pax non fiat, nisi septuagesimo anno, id est, æterno sabbato : nec Jerusalem, id est, Ecclesia æterna quiete, nisi post laborem sex ætatum, sine omni perturbatione in septima requiescet. Verba consolatoria dona sunt sancti Spiritus, et pignus

Digitized by Google

hæreditatis nostræ, quam percepturi erimus post Babyloniæ, id est, hujus mundi captivitatem. Quod autem in prophetis legimus bigas et quadrigas, juxta allegoriam aut tempora regnorum, aut principatum vel actum ipsorum ostendit. Nam bigas in Isaia legimus, et in Zacharia quadrigas. Ita quoque ibi scriptum est: *Levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium: et montes, montes æræi. In quadriga prima equi rufi, et in quadriga secunda equi nigri, et in quadriga tertia equi albi, et in quadriga quarta equi varii fortes* (*Zach.* VI). De quadriga prima equi rufi erant et cruenti et sanguinarii et Babyloniæ crudelitate terribiles: in quadriga secunda equi nigri regnum Medorum et Persarum, quod bigæ sedens et egrediens per Assueri regis edictum mortem omnium Judæorum tristi nuntio præferebat: in quadriga tertia equi albi Macedones, sub quorum imperio de Antiocho Machabæorum victoriam legimus: in quadriga quarta equi varii fortes. Scimus enim Romanorum reges alios in gente Judæa fuisse clementes, ut Gaium Cæsarem, Augustum et Claudium: persecutores alios atque terribiles, ut Gaium vel Neronem, Vespasianum et Adrianum. Propheta ergo quærente, quid sibi angelus, qui loquebatur, vellet significare, quem cerneret: angelus qui loquebatur in eo, respondit et narravit quatuor ventos esse cœli, id est, quatuor plagas mundi, quæ vocantur Græce climata: quæ assistunt et parent Domini voluntati. Nihil enim hæc quatuor regna, quæ diximus, absque Domini voluntate fecerunt. Ita juxta allegoriam in quadriga duo testamenta, sive ipsorum testamentorum in præceptis charitatis prædicatores, seu etiam duo populi vel ipsorum populorum doctores possunt intelligi, hoc est, Judæorum et gentium, quibus Christi potentia præsidens regimen congruum præstat. Item in quadriga quatuor evangelistæ sive quatuor evangelia possunt accipi, vel quatuor virtutes principales, hoc est, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia. Quæ currui Domini bene conveniunt, quia per ipsas electos suos in viam justitiæ dirigens perducit ad regnum perpetuum. Currus autem a cursu dictus, vel quia rotas habere videtur. Currus enim sanctorum angelorum societatem, aut sanctorum hominum unanimitatem mystice designat, in quibus Dominus voluntatis suæ regimen exercet. Unde in curru igneo legitur Elias sublatus in cœlum (*IV Reg.* II): ut videlicet aperte monstraretur, quia homo purus adjutorio egebat alieno. Per angelos quippe facta illa et ostensa sunt adjumenta: quia nec ad cœlum quidem aereum per se ascendere potuit, quem naturæ suæ infirmitas gravabat, Redemptor autem noster non curru, non angelis sublevatus legitur: quia is qui fecerat omnia, nimirum super omnia sua virtute ferebatur. Illuc enim revertebatur ubi erat; et inde redibat ubi remanebat: quia qui per humanitatem ascendebat in cœlum, per divinitatem et terram pariter continebat et cœlum. Item legitur in Psalmo · *Currus Dei decem millia multiplex, millia lætantium; Dominus in illis* (*Psal.* LXVII). Sanctorum ergo unanimitas virtus est Domini, quam ille, velut auriga insidet, et ad voluntatis suæ ministerium moderatur. Sed ut istum currum ostenderet non equis deditum, sed humanis cogitationibus attributum, ait, *decem millia multiplex:* quod bene ad innumeros populos non ad equos noscitur pertinere. Subjunxit: *millia lætantium*, quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut ostenderetur lætitiæ plenitudo, ait: *Dominus in illis:* qui magnæ exsultationis est cumulus, et bonorum omnium dulcedo mirabilis. Item in aliam partem currus societas intelligitur impiorum vinculo peccatorum alligata: de quo in Exodi cantico scriptum est (*Exod.* XV), ut supra ostendimus. Porro equites singulares ideo currere dicuntur, quia singulariter unusquisque cursum vitæ hujus æque transit, alius alio tempore sequens alium, per unam tamen viam mortalitatis usque ad propriam metam mortis. Equites enim in bonam partem et in malam possunt accipi. In bonam, quando domatores vitiorum significant: in malam autem, quando superbi homines in mundana potentia confidentes præfigurantur. Mulus autem ex Græco tractum vocabulum habet. Græce enim inde vocatur, quod jugo pistorum subactus tardas molendo ducat in gyrum molas. Judæi asserunt quod Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi: ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ob hoc missos esse ad asinas, et ipsum istiusmodi reperisse concubitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Mulus enim, quod oneriferum est animal, significat stultitiæ secutores. Quam Absalon mulo sedens, et seditionem contra patrem levans, secutus, merito interiit. Proinde Psalmista auditores suos compescit dicens: *Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus. In camo et freno maxillas eorum constringe* (*Psal.* XXXI). Prohibet ergo hujuscemodi homines diabolicis fraudibus insideri, et vitiorum oneribus prægravari: ne male obediendo superbiæ magis partibus addicantur. Verum istis talibus quid dicit esse faciendum? scilicet quod animalibus imprudentibus. His enim comparationibus stultos homines veritati subjicit. Nam quod ait, *in freno*, ad equum pertinet. Frenum enim a fero retinendo dictum est. Ferum quippe antiqui caballum dixerunt. *In camo*, ad mulum respicit. Ergo hæc duo animalia supradicta cohibent ista retinacula: ut ad arbitrium jubentis incedant, ne suis voluntatibus efferantur. Maxilla vero adminicula sunt animalium, quibus esca manditur, ut corporis vita procuretur. Ipsas ergo maxillas per figuram et allegoriam dicit inobedientibus debere constringi, id est, copias victuales parcius dari: ut jejuniorum necessitate conclusi Creatoris subdantur imperio. Industria quippe humana diversum animal coegit in coitu: sicque adulterina commistione genus aliud reperit, sicut et Jacob contra naturam colorum similitudines pro-

Digitized by Google

curavit (*Gen.* XXX). Nam tales fetus oves illius concipiebant, quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique et hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, ut generosos objiciant equos visibus concumbentium : quo eorum similes concipere et creare possint. Nam et columbarum specierum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas hisdem locis, quibus illæ versantur : quo rapiente visu similes generent. Inde est, quod quidam gravidas mulieres jubent ut nullius intueantur pessimos animalium vultus, ut cynocephalos et simias, ne visibus occurrentes similes fetus pariant. Hanc enim feminarum esse naturam dicunt, ut quales conspexerint sive mente conceperint in extremo voluptatis æstu quando concipiunt, talem et sobolem procreent. Etenim animal in usu venereo formas extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis, rapit species in propriam qualitatem. In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa et asino, burdo ex equo et asina, ibride ex apris et porcis, tityrus ex ove et hirco, muscus ex capra et ariete. Est autem dux gregis.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

De bestiis.

Bestiarum vocabulum proprie convenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, vulpibus, canibusque, et similis, et cæteris quæ vel ore vel unguibus sæviunt, exceptis serpentibus. Bestiæ dictæ a vi, qua sæviunt : feræ appellatæ, eo quod naturali utantur libertate et desiderio suo ferantur. Sunt enim liberæ eorum voluntates, et huc atque illuc vagantur, et quo animus duxerit, eo feruntur. Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum est in Latinum. Græce enim leon vocatur, et est nomen nothum, quia ex parte corruptum est : leæna vero totum Græcum est, sicut et draccena. Ut autem leæna lea dicatur, usurpatum est a poetis. Leo autem Græce, Latine rex interpretatur eo, quod princeps sit omnium bestiarum. Cujus genus trifarium dicitur, e quibus breves, et juba crispa, imbelles sunt : longi, et coma simplici, acres. Animos eorum frons et cauda indicat : virtus eorum in pectore est : firmitas in capite. Septi a venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus, sed ignes magis. Cum dormierint, vigilant oculi : cum ambulant, cauda sua cooperiunt vestigia sua, ne eos venator inveniat. Cum genuerint catulum, tribus diebus et tribus noctibus catulus dormire fertur : tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Circa hominem leonum natura mitis est : ut, nisi læsi, nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcunt, captivos obvios in patriam redire permittunt, hominem non nisi magna fame interimunt. Leo enim, qui rex est bestiarum, per fortitudinem typum tenet Christi, qui est rex regum et dominus dominantium, de quo scriptum est in Apocalypsi : *Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum et solvere septem signacula ejus* (*Apoc.* V). Unde et Jacob patriarcha dixit in benedictione Judæ filii sui : *Catulus leonis Juda. Ad prædam, fili mi, ascendisti* (*Gen.* XLIX) ; quoniam Christus nascendo parvulus factus est, et in crucem ascendens, captivos populos de potestate diaboli redemit. Qui bene catulo dormienti tribus diebus et tribus noctibus comparatur : quia triduo in sepulcro jacens somnum mortis implevit, et ipsa morte mortis imperium vicit. De quo in Genesi scriptum est : *Quasi catulus leonis, quis suscitabit eum ?* (*Gen.* XLIX). Leones præpositi Ecclesiæ intelliguntur. Unde in templo Domini leones cum bubus ex ære in basibus templi fieri præcipiuntur. Item leo per figuram sanctorum doctorum impavidum cœtum significat, quorum rugitus, hoc est, prædicationis vox terret adversarios. Unde scriptum est : *Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum* (*Prov.* XXX). Et in Amos : *Leo rugiet : quis non timebit ? Dominus locutus est : quis non prophetabit ?* (*Amos* III.) Item leo in contrariam partem ponitur, quando sævitia ejus demonstratur, ut est illud Petri Apostoli : *Vigilate*, inquit, *et orate : quia adversarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret* (*I Petr.* V). Rursum in Job scriptum est : *Rugitus leonis, et vox leænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt* (*Job.* IV). Leænæ autem nomine aliquando sancta Ecclesia, aliquando Babylonia designatur. Pro eo enim, quod contra adversarios audax est, leæna Ecclesia dicitur, sicut ejusdem beati Job vocibus approbatur, qui derelictam ab Ecclesia Judæam indicans ait : *Non calcaverunt eam filii institorum nec pertransibit per eam leæna* (*Job.* XXVIII). Leæna Ecclesia in Job : *Nunquid capies leænæ prædam ? aut animas catulorum ejus implebis ?* (*Job.* XXXIX.) Catuli leænæ, Apostoli ubi et supra. Aliquando leænæ nomine hujus mundi civitas, id est, Babylonia exprimitur, quæ contra vitam innocentium immanitate crudelitatis effrenatur : quæ antiquo hosti, quasi sævissimo leoni, sociata, perversæ persuasionis ejus semina concipit, et reprobos ex se filios ad similitudinem illius quasi crudelis catulos gignit. Catuli autem leonum sunt quilibet reprobi ad iniquam vitam malignorum spirituum errore generati : qui et simul omnes universam mundi civitatem, quam prædiximus Babyloniam, faciunt, et tamen idem singuli Babyloniæ filii quasi non leænæ plene catuli vocantur. Sicut enim Sion tota Ecclesia dicitur, filii autem Sion sanctorum singuli quique

Digitized by Google

memorantur : ita et filii Babylonis singuli quique reproborum, et eadem Babylonia simul omnes reprobi vocantur. Leo, Diabolus ob fortitudinem et crudelitatem, ut in Psalmo : *Ne quando rapiat, ut leo, animam meam* (*Psal.* VII) ; et alibi : *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, sicut leo in cubili suo* (*Psal.* X). Leones sunt potestates hujus sæculi, ut in Jeremia : *Grex dispersus populus meus, leones ejecerunt eos* (*Jer.* L). Catuli leonum, dæmones sive pravi homines, ut in psalmo : *In medio catulorum leonum dormivi conturbatus* (*Psal.* LVI). Et alibi : *Catuli leonum rugientes, ut rapiant et quærant a Deo escam sibi* (*Psal.* CIII). Cubile leonum, præsens mundus : vel quodlibet regnum hujus mundi : ut in Nahum : *Ubi est cubile leonum, et pascua catulorum leonum* (*Nah.* II). Item cubile leonum, corda reproborum, ut in psalmo : *Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis se collocabunt* (*Psal.* CIII). Tigris vocata propter velocem fugam. Ita enim nominant Persæ et Medi sagittam. Est enim bestia variis distincta maculis, virtute et velocitate mirabilis. Ex cujus nomine flumen Tigris appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluviorum. Has magis Hircania gignit. Tigris autem mystice significat astutiam Diaboli. Inde in Job scriptum est : *Tigris periit eo quod non haberet prædam, et catuli leonum dissipati sunt* (*Job.* IV). Hunc vocabulo tigridis repetit, quem leonis appellatione signavit. Satan quippe et propter crudelitatem leo dicitur, et propter multiformis astutiæ varietatem non incongrue tigris vocatur. Modo enim se, sicut est perditus, humanis sensibus objicit : modo quasi angelum lucis ostendit : modo stultorum mentes blandiendo persuadet : modo ad culpam terrendo pertrahit : modo suadere vitia aperte nititur : modo in suis suggestionibus sub virtutis specie palliatur. Hæc itaque bellua, quæ tanta varietate respergitur, jure tigris vocatur. Quæ apud septuaginta interpretes myrmicoleon dicitur, quod videlicet animal absconsum pulvere, formicas (ut diximus) frumenta gestantes interficit : quia nimirum apostata angelus in terram de cœlis projectus justorum mentes, quæ bonorum sibi operum perfectionem præparant, in ipso actionis itinere obsidet : cumque has per insidias superat, quasi formicas frumenta gestantes improvisus necat. Panther dictus sive quod omnium animalium sit amicus, excepto dracone : sive quia et sui generis societate gaudet, et ad eamdem similitudinem, quidquid accipit, reddit. Pan enim Græce omne dicitur : bestia minutis orbiculis superpicta, ita ut oculatis ex fulvo circulis nigra vel alba distinguatur varietate. Hæc semel omnino parturit. Cujus causæ ratio manifesta est. Nam cum in utero matris coaluerint catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam fetibus vulvam, tanquam obstantem partui, unguibus lacerant. Effundit illa partum seu potius dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis et cicatricosis sedibus genitale semen infusum non erit acceptum, sed irritum resilit. Nam Plinius dicit animalia cum acutis unguibus frequenter parere non posse ; vitiantur enim intrinsecus se moventibus catulis. Pardus secundus post pantheram, genus est varium ac velocissimum, et præceps ad sanguinem ; saltu enim ad mortem ruit. Pardus autem mystice significat Diabolum diversis vitiis plenissimum, vel peccatorem quemlibet maculis scelerum et diversorum errorum aspersum. Unde dicit propheta : *Æthiops non mutavit pellem, et pardus varietatem suam* (*Jer.* XIII). Item pardus Antichristus malitiæ varietate aspersus, ut in Apocalypsi ; *Et bestia, quæ ascendebat de mari, similis erat pardo* (*Apoc.* XIII) ; de illis dicit, qui in nigredine peccatorum et varietate perseverant. Alibi tamen scriptum est : *Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo cubabit* (*Isa.* XI). Quod in adventu Christi completum est, quando illi, qui antea feroces fuerunt, cum innocentibus vitam ducunt, et qui errorum maculis polluti erant, pœnitentiam agentes ad veritatem fidei convertuntur. Leopardus ex adulterio leænæ et pardi nascitur, et tertiam originem efficit : sicut et Plinius in naturali Historia dicit, leonem cum pardo aut pardum cum leæna concumbere, et ex utroque coitu degeneres partus creari, ut mulus ex equo et asina. Rhinocerota græce vocatus, latine interpretatur, *in nare cornu*. Idem et monoceros, id est, unicornis, eo quod unum cornu in media fronte habeat pedum quatuor, ita acutum et validum, ut quidquid impetierit, aut ventilet aut perforet. Nam et cum elephante semper certamen habet, et in ventre vulneratum prosternit. Tantæ autem fortitudinis esse dicitur, ut nulla venantium virtute capiatur : sed, sicut hi asserunt, qui describendis naturis animalium laboriosa investigatione sudaverunt, virgo ei puella proponitur, quo venienti illa sinum aperit, in quo ille, omni ferocitate postposita, caput deponit, sicque soporatus, ab eis, a quibus capi quæritur, repente velut inermis invenitur. Buxei quoque coloris esse describitur. Qui etiam cum elephantis quando certamen aggreditur, eo cornu, quod in nare singulariter gestat, ventrem adversantium ferire perhibetur, ut cum ea, quæ molliora sunt vulnerat, impugnantes se facile sternat. Potest ergo per hunc rhinocerotem vel monocerotem scilicet unicornem ille populus intelligi, qui dum de accepta lege non opera sed solam inter cunctos homines elationem sumpsit, quasi inter cæteras bestias cornu singulare gestavit. Unde passionem suam Dominus, Propheta canente, pronuntians ait : *Libera me de ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam* (*Psal.* XXI). Tot quippe in illa gente unicornes vel certe rhinocerotes exstiterunt, quot contra prædicamenta veritatis de legis operibus singulari et fatua elatione confisi sunt. Beato igitur Job sanctæ Ecclesiæ typum tenenti dicitur : *Nunquid volet rhinoceros servire tibi ?* (*Job.* XXXIX.) Ac si apertius dicatur : Nunquid illum populum, quem superbire in nece fidelium stulta sua elatione consideras, sub jure tuæ prædicationis inclinas ? subaudis, ut ego, qui et contra me illum singu-

Digitized by Google

lari cornu extolli conspicio, et tamen mihi, cum voluero, protinus subdo. Rhinocerotem ergo Paulo Apostolo per similitudinem comparare possumus, qui prius persecutor et blasphemus exstitit, sicut de eo scriptum est : *Saulus adhuc spirans minarum et cædis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas : ut si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem* (*Act.* IX). Qui divinæ legis eruditione prædítus dum aliorum ingluviem redarguit, cornu elephantis in ventrem ferit. In ventrem quippe elephantos percusserat, cum dicebat : *Multi ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum* (*Phil.* III). Et rursum : *Hujusmodi*, inquit, *Christo Domino non serviunt, sed suo ventri* (*Ibid.*). Cornu suo igitur rhinoceros iste non jam homines, sed bestias percutit, quando illo Paulus doctrinæ suæ fortitudine nequaquam perimendos humiles impetit, sed superbos ventris cultores occidit. Quæ ergo in Paulo scripta cognovimus, superest, ut facta et in aliis credamus. Multi quippe ad humilitatis gratiam ex illius populi elatione conversi sunt, quorum sævitiam Dominus dum sub jugo inspirati timoris edomuit, nimirum rhinocerotis sibi fortitudinem subegit. Rhinoceros Christus Dominus potest intelligi propter invictam fortitudinem, ut in Deuteronomio : *Cujus fortitudo similis est rhinocerotis* (*Deut.* XXXIII). Rhinoceros, ut supra diximus, fortes quoque sive potestates sæculi hujus in Job : *Nunquid volet rhinoceros servire tibi?* (*Job.* XXXIX.) Monoceros, hoc est, unicornis, Christus est, ut in psalmo : *Et dilectus sicut filius unicornium* (*Psal.* XXVIII), id est, singularis potentiæ, et unum sanctorum regnum. Unicornis superbi vel unum habentes testamentum, ut in psalmo : *Et a cornibus unicornium humilitatem meam* (*Psal.* XXI). Elephantem Græci a magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis proferat. Græce en immons lophos dicitur. Apud Indos autem a voce *barrus* vocatur. Unde et vox ejus barritus, et dentes ebur. Rostrum autem promuscis dicitur, quoniam illo pabulum ori admovet, et est angui similis vallo munitus eburneo. Hi boves *lucas* dicti ab antiquis Romanis : boves, quia nullum animal grandius videbant : lucas, quia in Lucania illos primos Pyrrhus in prælio objecit Romanis. Nam hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In eis enim Persæ et Indi ligneis turribus collocatis tanquam de muro jaculis dimicant. Intellectu autem et memoria multa vigent : gregatim incedunt : motu, quo valent, salutant, murem fugiunt, aversi coeunt. Quando autem parturiunt, in aquis vel in insulis dimittunt fetus propter dracones, quia inimici sunt, et ab eis implicati necantur. Biennio autem portant fetus, nec amplius quam semel gignunt, nec plures, sed tantum unum. Vivunt autem trecentos annos. Apud solam Africam et Indiam elephanti prius nascebantur : nunc sola India eos gignit. Elephas autem significat peccatorem immanem sceleribus, et facinorum deformitate squalidum : attamen tales sæpe ad Christum convertuntur. Unde scriptum est in libro Regum, quod adducerentur ad Salomonem simiæ et elephanti (*III Reg.* X), quia, *ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Eph.* II), et in sanguine suo mundavit conscientiam nostram ab operibus mortuorum. Griphes vocatur, quod sit animal pennatum et quadrupes. Hoc genus in Hyperboreis nascitur montibus. Omni parte corporis leones sunt, alis et facie aquilis similes, equis vehementer infesti. Nam et homines vivos discerpunt. Hi possunt significare ferocitatem persecutorum, et elationem superborum, qui infesti sunt hominibus, qui simplicitatem Christianam sequuntur et rationabiliter vivunt. Cameleon non habet unum colorem, sed diversa est varietate conspersus, ut pardus. Dictus autem ita, quod hujus cameleontis corpusculum ad colores, quos videt, facillima conversione variatur, quod aliorum animalium non est ita ad conversionem facilis corpulentia. Cameleopardus dictus, quod, dum sit, ut pardus, albis maculis aspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen camelo est similis. Hunc Æthiopia gignit. Nec ab re est, quod bestiarum harum color et factura ad significationem variorum errorum atque vitiorum transferatur, si alicubi in scripturis illius mentio fuerit reperta. Lynx dicitur, quia in luporum genere numeratur, bestia maculis terga distincta, ut pardus, sed similis lupo. Hujus urinam convertere se in duritiam lapidis pretiosi dicunt, qui ligurius appellatur : quod et ipsos lynces sentire hoc documento probatur. Nam egestum liquorem arenis, inquantum potuerint, contegunt, invidia quadam naturali, ne talis egestio transeat in usum humanum. Lynces dicit Plinius secundus extra unum non admittere fetum. Similiter et ista bestia typum tenet invidorum hominum atque dolosorum, qui magis cupiunt nocere quam prodesse, et terrenis cupiditatibus intenti ea, quæ superflua sibi sunt, et cæteris prodesse poterant, inutiliter servant. Castores a castrando dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus. Propter quos cum persenserint venatorem, ipsi se castrant et morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana : *Redimunt se ea parte corporis : propter quam maxime expetuntur.* Juvenalis : *Qui se eunuchum ipse facit cupiens evadere damno testiculi.* Ipsi sunt et fibri, qui etiam et pontici canes vocantur. Mira ergo est animantium quorumdam prudentia : sed multo magis quorumdam hominum stupenda est dementia, qui creaturam Dei in se conditam æstimant vitiorum esse efficaciam. Inde quidem hæretici exstiterunt, qui genitalia membra sibi amputaverunt, quo facilius servare possent nubendi continentiam, illam sententiam Domini male interpretantes, qua ait : *Sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum* (*Matth.* XIX); cum hoc magis intelligendum sit pertinere ad voluptatum et libidinis amputationem, quam ad membrorum

Digitized by Google

corporis detruncationem. Tales ergo canonica auctoritas excommunicare et ad pœnitentiam redigere præcepit. Ursus fertur dictus, quod ore suo formet fetus, quasi *orsus*. Nam aiunt eos informes generare partus, et carnem quamdam nasci, quam mater lambendo in membra componit. Unde est illud, *Sic format lingua fetus cum protulit ursa*. Sed hoc immaturitas partus facit. Denique tricesimo die generat. Unde evenit, ut præcipitata fecunditas informes procreet. Ursorum caput invalidum, vis maxima in brachiis et lumbis. Unde interdum erecti insistunt. Ursus ergo aliquando juxta allegoriam significat diabolum insidiatorem gregis Dei, aliquando autem duces sævos et crudeles. Unde in libro regum scriptum est (*IV Reg.* II), quod pueros, qui Elisæum prophetam irridebant, duo ursi egressi de silva comederunt : quod significat duos principes Romanorum, Vespasianum videlicet et Titum, egressos de saltu gentium devorare Judaicos pueros, qui irriserunt Salvatorem nostrum in Calvariæ loco crucifixum. Et iterum ibi : *Veniebat leo et ursus et tollebat arietem de grege* (*I Reg.* XVII). Lupus Græca derivatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi lycous dicunt. Lycos autem Græce a morsibus appellatur, qui rabie rapacitatis quæque invenit trucidat. Alii lupos vocatos aiunt, quasi leopos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus : unde et quidquid presserit pede, non vivit. Rapax autem bestia et cruoris appetens. De quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum lupus prior viderit. Unde et subito tacenti dicitur, *lupus est in fabula*. Certe si se prævisum senserit, deponit ferocitatis audaciam. Lupi toto anno non amplius quam dies duodecim coeunt. Famem diu portant, et post longa jejunia multum devorant. Lupos Æthiopia gignit cervice jubatos, et tantum varios, ut nullum colorem illis dicant abesse. Lupus ergo raro invenitur bonam significationem habere, sed sæpius contrariam. Nam aut diabolum significat, ut est illud in Evangelio : *Lupus rapit et dispergit oves* (*Joan.* X) ; aut hæreticos vel dolosos homines, de quibus Dominus ait : *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* (*Matth.* VII). Et iterum : *Videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit* (*Joan.* X). Legitur tamen Jacob patriarcha in benedictione Benjamin filii sui dixisse ita : *Benjamin lupus rapax mane comedet prædam, vespere dividet spolia* (*Gen.* XLIX). Quibus dictis apostolus Paulus designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui mane rapuit prædam, id est, in primordiis fideles, quos potuit devastavit : vespere autem spolia divisit : quia fidelis postmodum factus sacra eloquia audientibus dispensatione mirifica dispensavit. Canis nomen Latinum Græcam etymologiam habere videtur. Græce enim cinos [*Kyon*] dicitur : licet eum quidam a canore latratus appellatum existiment eo quod insonat : inde et canere. Nihil autem sagacius canibus. Plus enim sensus cæteris animalibus habent. Namque soli sua nomina recognoscunt, dominos suos diligunt, dominorum tecta defendunt, pro dominis suis morti se objiciunt, voluntarie cum domino ad prædam currunt, corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremo natura est, extra homines esse non posse. In canibus duo sunt exspectanda : aut fortitudo, aut velocitas. Canis autem diversas significationes habet. Nam aut diabolum vel Judæum, sive gentilem populum significat. Unde Propheta Dominum precatur dicens in psalmo : *Erue a framea animam meam, et de manu canis unicam meam* (*Psal.* XXI). Nam in meliore parte canis ponitur, ut in Ecclesiaste, ubi scriptum est : *Melior est canis vivus leone mortuo* (*Eccle.* XI). Hic leonem diabolum, canem vero gentilem vel hominem peccatorem accipiendum puto. Qui ideo melior dicitur, quod ad fidem et pœnitentiam possit venire. Hinc de Judæis scriptum est : *Convertantur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem* (*Psal.* LVIII). Canes intelliguntur muti sacerdotes vel improbi, ut in Isaia : *Canes muti non valentes latrare* (*Isa.* LVI). Canes, Judæi. In psalmo : *Quoniam circumdederunt me canes multi* (*Psal.* XXI). Canes, populus gentium, ut in Evangelio : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus* (*Matth.* XV). Canes, hæretici, ut in Deuteronomio : *Non inferes pretium canis in domum Dei tui* (*Deut.* XXIII). Et in Apostolo : *Videte canes, videte malos operarios, videte concisiones* (*Phil.* III). Canis vero voracissimum animal atque importunum consuevit illas domus latratibus defendere, in quibus edacitatem suam novit accepto pane satiare. His merito comparantur Judæi, qui Christianæ fidei munere saginati, Ecclesiam Dei clamosa prædicatione defendere festinabunt : sicut Paulo apostolo contigit, ut qui ante fuit persecutor Christiani nominis, postea divino munere jungeretur Apostolis. Canes, homines rixosi vel detractores alterutro se lacerantes ut in Apostolo : *Quod si invicem mordetis et comedetis, videte ne ab invicem consumamini* (*Gal.* V). Catuli abusive dicuntur quarumlibet bestiarum filii. Nam proprie catuli canum sunt, per diminutionem dicti. Lycisci vero dicuntur (ut ait Plinius) canes nati ex lupis et canibus, cum intra se forte miscentur. Solent et Indæ feminæ canes noctu in silvis alligatæ admitti ad tigres bestias, a quibus insiliri et nasci ex eodem fetu canes adeo acerrimos et fortes, ut in complexu leones prosternant. Catuli ergo significant gentiles. Unde est in Evangelio, quod Syrophœnissa mulier, cui Dominus ait : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus* (*Matth.* XV), respondit ei dicens : *etiam Domine, nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum*. Mensa quippe est scriptura sacra, quæ nobis panem vitæ ministrat, micæ puerorum, interna sunt mysteria Scripturarum, quibus humilium solent corda puerorum refici. Non ergo crustas, sed micas de pane puerorum edunt catelli : quia conversi ad fidem, qui erant despecti in gentibus non litteræ superficiem in scriptu-

Digitized by Google

spiritalium sensum, quibus in bonis actibus proficere valeant, inquirunt. Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilibus pedibus, et nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit : fraudulentum animal insidiisque decipiens. Nam dum non habuerit escam fingit mortem, sicque descendentes quasi ad cadaver aves rapit et devorat. Vulpes enim mystice diabolum dolosum, vel hæreticum callidum, sive peccatorem hominem significat. Unde de Herode Dominus ait in Evangelio : *Ite, dicite vulpi illi* (*Luc.* XIII). Et alibi : *Vulpes*, inquit, *foveas habeant : et volucres cœli nidos* (*Matth.* VIII); in vulpibus hæreticos, et in volucribus cœli malignos spiritus exprimens, qui in pectoribus humanis sibi latibula quærunt, ubi suggestiones suas perversas interserant, et voluntates suas pessimas expleant. Item vulpes diabolus vel dæmones, ut in psalmo : *Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt* (*Psal.* LXII). Et in Jeremia : *Propter montem Sion quia disperiit* (*Thren.* V). *Vulpes ambulaverunt in eo.* Vulpes, hæretici in Canticis canticorum : *Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas* (*Cant.* II), id est, plebes fidelium. Et in libro Judicum de Samson dicitur : *Apprehendit trecentas vulpes, et ligavit faculas in caudis eorum* (*Jud.* XV). Simiæ Græcum nomen est, id est, pressis naribus. Unde et simias dicimus, quod suppressis naribus sint, et facie fœda, rugis turpiter follicantibus : licet et capellarum sit pressum habere nasum. Alii simias latino sermone vocatas arbitrantur eo quod multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur : sed falsum est. In elementorum cognitione sagaces : nova luna exsultant : media et cavâ tristantur : fetus, quos amant, ante se gestant : neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt. Ex quibus circopetici [cercopitheci] caudas habent. Simia enim cum cauda est, quam quidam cruram vocant. Spingæ villosæ sunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis oblivionem. Cynocephali et ipsi similes simiis, sed facie in modum canis, unde et nuncupati. Satyrici facie admodum grata, et gesticulatis motibus inquieti. Callitrices toto aspectu a cæteris distant. Sunt enim in facie producta barba, et lata cauda. Simiæ autem callidos mente, et peccatis fetidos homines significant. Qui aliquando per conversionem et pœnitentiam ad pacificum nostrum deducuntur, et ejus agunt servitium, sicut supra dictum est de elephantis et simiis, qui adducebantur ad Salomonem. Enhydros bestiola, ex eo nuncupata, quod in aquis versetur, et maxime in Nilo. Quæ si invenerit dormientem crocodilum, volutat se in luto primum, et intrat per os ejus in ventrem, et carpens omnia interanea ejus, sic moritur; ichneumon Græce vocatus eo quod odore suo et salubria ciborum et venenosa prodantur. De quo Dracontius ait : *Prædicit suillus vim cujuscunque veneni.* Suillus autem a setis est nuncupatus. Hic etiam serpentes insequitur. Qui cum adversus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maxime incipit observare quasi minantem, ad quam cum vim suam transfert, decepta corripitur. Melo, vel quod sit rotundissimo membro, vel quod favos petat, et assidue mella captet. Musio appellatus, quod muribus infestus sit. Hunc vulgus caum a captura vocat. Alii dicunt, quod catat, id est, videat. Nam tam acute cernit, ut fulgore luminis noctis tenebras superet. Unde a Græco venit catus, id est, ingeniosus. Venator Christus est, ut in Isaia secundum LXX : *Ecce quemadmodum leo aut catulus leonis in venatione quam capit* (*Isa.* XXXI); *ita veniet.* Venatores, Apostoli vel cæteri prædicatores, ut in Jeremia : *Mittam eis venatores, et venabuntur eos de omni monte* (*Jer.* XVI). Venator diabolus, in cujus figura Nemrod ille gigas venator coram Domino, ut in Genesi (*Gen.* X); venatores pravi homines, ut in propheta : *Venantes ceperunt me, quasi avem, inimici mei gratis* (*Thren.* III). Lamia diabolus vel dæmones, ut in Jeremia : *Sed et lamia nudavit mamillam, et lactavit catulos* (*Thren.* IV). Item lamia, hæreticus vel quilibet hypocrita, ut Isaias dicit : *Cubavit lamia, et invenit sibi requiem* (*Isa.* XXXIV).

CAPUT II.

De minutis animalibus.

Mus pusillum animal, Græcum illi nomen est : quidquid vero ex eo trahitur, Latinum fuit. Alii dicunt mures, quod ex humore terræ nascantur. Nam mus terra, unde et humus. His in plenilunio jecur crescit, sicut quædam maritima augentur, quæ rursus minuente luna deficiunt. Sorex Latinum est eo quod rodat et in modum serræ præcidat. Antiqui autem sauricem dicebant, sicut et clodum claudum. Mustela dicta, quasi mus longus. Nam telum a longitudine dictum. Hæc ingenio subdola in domibus, ubi nutrit catulos suos, transfert mutatque sedem, serpentes etiam et mures persequitur. Duo autem sunt genera mustelarum. Alterum enim silvestre est, distans magnitudine, quod Græci ictidas vocant : alterum in domibus oberrans. Falso autem opinantur, qui dicunt mustelam ore concipere, aure effundere partum. Mustela est furti figura, ut in Levitico demonstratur. Talpa dicta, quod sit damnata cæcitate perpetua tenebris. Est enim absque oculis, semper terram fodit, et humum egerit, et radices sub frugibus comedit. Mystice autem mures significant homines cupiditate terrena inhiantes et prædam de aliena substantia surripientes. Mustela vero eos per figuram demonstrat, qui ingenium naturale sub dolo malitiæ polluunt et totam vitam suam in insidiis et fraudibus ducunt. Talpa ergo, quæ cæcitate perpetua damnata est, aut idola significat cæca, surda et muta : aut etiam ipsos idololatras, qui ignorantiæ et stultitiæ tenebris semper errant. De quibus in Isaia scriptum est : *Ut adoretis talpas et vespertiliones* (*Isa.* II), hoc est, cæci cæcos colant. De quibus alibi Scriptura dicit : *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (*Psal.* CXIII). Aut etiam hæreticos sive falsos Christianos per figuram demonstrat : quoniam sicut talpa absque oculis semper terram fodit, et humum egerit, et radices sub fru-

Digitized by Google

gibus comedit : sic et ipsi veræ scientiæ lumine privati, terrenis actibus incumbunt, et desideriis carnis, et illecebris voluptatum deserviunt, radicesque bonorum operum, in quibuscunque possunt, dente malitiæ corrodere et subvertere conantur. Glires dicti sunt, quia pingues eos efficit somnus. Nam gliscere dicimus crescere. Hieme enim tota dormiunt, et immobiles, quasi mortui, jacent : tempore æstivo reviviscunt. Isti ergo eos significare possunt, qui torpore pigritiæ inutiles fiunt, et laborare utiliter nolunt, de quibus scriptum est : *Propter frigus piger arare noluit : mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei* (*Prov.* XX); quia qui nunc otiosus tempore præsentis vitæ torpescit, frustra in die judicii, quando tempus est messis, mendicabit : quia cœlestis vitæ gaudium nullo modo cum justis habebit. Hericius animal spinis coopertum, quod exinde dicitur nominatum eo quod subrigit se quando spinis suis clauditur, quibus undique protectus est contra insidias. Nam statim, ut aliquid præsenserit, primum se subrigit, atque in globum conversus, in sua se arma recolligit. Hujus prudentia quædam est. Nam dum absciderit uvam de vite, supinus sese volutat super eam, et sic eam exhibet natis suis. Hericius enim mystice peccatores aculeis vitiorum plenos et astutia nequitiæ callentes significat, et fraudibus et rapinis : qui per fraudem de alienis laboribus sibi pastum quærunt. De quibus scriptum est : *Ibi habet foveam Hericius, et catulos suos nutrit* (*Isa.* XXXIV). Item illud, quod in psalmo scriptum est : *Petra refugium Herinaciis* (*Ps.* CIII). Herinacius idem est, qui et Hericius, animal omnino timidum, natura providente semper armatum, cujus cutem invicem setarum sudes acutissimæ densissimæque communiunt. Cui tamen non sufficit nativa munitio, scilicet ne aliqua fraude possit intercipi, refugium habet semper in saxis. Huic competenter aptatur, qui peccatis suis hispidus, futura judicia metuens, petram Christum firmissimum noscitur refugium habere. Grillus nomen a sono vocis habet. Ilic retro ambulat, terram terebrat, stridet noctibus. Venatur eum formica circumligata capillo, in cavernam ejus conjecta, afflato prius pulvere, ne se abscondat : ita formicæ complexibus trahitur. Formica dicta ab eo, quod ferat micas farris, cujus solertia multa. Providet enim in futurum, et præparat æstate quod hieme comedat. In messe autem elegit triticum, hordeum non tangit : dum pluit ei super frumentum, totum ejicit. Dicuntur in Æthiopia esse formicæ ad formam canis, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantesque ad necem persequuntur. Juxta allegoriam formica providum hominem, vel operarium utilem significat. Unde Salomon in proverbiis hortatur, dicens : *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce ab ea sapientiam. Quæ cum non habeat ducem nec præceptorem, nec principem, parat æstate cibum sibi, et congregat in messe, quod comedat* (*Prov.* VI). Hinc hortatur quemque sui curam agere : et si tantillum animal sine præceptore, sed sola natura duce sibi in posterum prævidere studet : quanto magis ille homo, Deo præceptore, et doctoribus admonentibus, debet in messe hujus vitæ operum colligere fructus, et horreo vitæ recondere, ut habeat in die frigoris, id est, judicii, qua non potest laborare, unde vivat? Formicoleon ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo, vel certe formica pariter et leo. Est enim parvum animal, formicis satis infestum, quod se in pulvere abscondit, et formicas frumenta gestantes interficit. Proinde autem leo et formica vocatur, quia aliis animalibus, ut formica est : formicis autem, ut leo est. Ranæ a garrulitate vocatæ eo quod circa genitales strepunt paludes, et sonum vocis importunis clamoribus reddunt. Ranæ dæmones. In Apocalypsi : *Vidi de ore draconis spiritus tres immundos in modum ranarum* (*Apoc.* XVI); sunt autem spiritus dæmoniorum. Ranæ hæretici, qui in cœno vilissimorum sensuum commorantes, vana garrulitate latrare non desinunt, ut in Exodo legitur.

CAPUT III.

De serpentibus.

Anguis vocabulum, serpentum genus, quod plicari et contorqueri potest : et inde anguis, quod angulosus sit, et nunquam rectus. Angues autem apud gentiles pro geniis locorum habiti semper : unde Persius : *Pinge duos angues pueris, sacer est locus.* Colubrum ab eo dictum, quod colat umbras, vel quod in lubricos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur, quidquid labitur, dum tenetur, ut piscis et serpens. Cerastes serpens dictus, eo quod in capite cornua habet similia arietum. Cerata græci cornua dicunt. Sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione veluti esca illice sollicitata, animalia perimit. Totum enim corpus tegit arenis, nec ullum indicium sui præbet, nisi ex ea parte, qua invitatas aves vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quam alii serpentes, ita ut spinam non habere videatur. Colubri enim et cerastæ nomine diabolus vel Antichristus significatur, ut est illud, quod Jacob patriarcha de Dan filio suo prophetavit, dicens : *Fiat Dan coluber in via, et cerastes in semita mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro* (*Gen.* XLIX). Non solum enim coluber antichristus, sed etiam cerastes vocatur. Cerata enim Græce dicuntur cornua, serpensque hic cornutus esse (ut supra memoravimus) perhibetur : per quem digne adventus Antichristi asseritur : quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorem esse quam viam? Fit ergo *coluber in via* : quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare provocat, quibus parcendo quasi blanditur : sed *in via mordet*, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum *cerastes in semita* : quia quos fideles reperit, et sese ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impedit; sed etiam terrore potestatis premit,

Digitized by Google

et in persecutionis angore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat, et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur : cerastes ille equi ungulas mordere perhibetur. Ungulam quippe equi mordere est extrema sæculi feriendo contingere : *Ut cadat ascensor ejus retro.* Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi qui retro cadere dicitur, et non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere est in hac vita suas unumquemque culpas cognoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero, quo non videtur, cadere, est ex hac vita repente decedere, et ad quæ supplicia ducatur, ignorare. Et quia Judæa erroris sui laqueis capta pro Christo Antichristum exspectat : bene Jacob eodem loco repente in electorum voce conversus est, dicens : *Salutare tuum exspectabo, Domine* (*Gen.* XLIX); id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Serpens autem nomen accepit, quia occultis accessibus serpit : non apertis passibus, sed squamarum minutissimis nisibus repit. Illa autem, quæ quatuor pedibus nituntur, sicut lacerti et stelliones, non serpentes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem reptilia sunt, quia pectore et ventre reptant, quorum tot venena quot genera, tot pernicies quot species, tot dolores quot colores habentur. Serpens autem diabolum significat, ut est illud in Genesi : *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ* (*Gen.* III); aut malitiosos homines atque hæreticos, de quibus Psalmista ait : *Acuerunt linguas suas, sicut serpentes : venenum aspidum sub labiis eorum* (*Psal.* XIII). Pulchre hic malitia hæreticorum, delusque describitur. Linguæ enim verba significant, quæ nequitiæ cotibus expolita vulnerare contendunt corda simplicium. Quæ merito serpentibus exæquantur : quia sermonibus suis virus evomunt. Unde surdis aspidibus comparantur. Tali enim proposito contendunt, ut pertinacia mentis nunquam velint a veritate superari. Item in aliam partem serpentis significatio trahitur, ut est illud in Evangelio : *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto : ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (*Joan.* III). Ibi enim significat serpens mortem Christi quæ salvavit genus humanum, quod astutia serpentis antiqui maligna suasione salute a conditore percepta privavit. Draco, major cunctorum serpentium sive omnium animantium super terram. Hunc Græci draconta vocant. Unde derivatum est in Latinum, ut draco diceretur. Qui sæpe ab speluncis abstractus fertur in aerem, concitaturque propter eum aer. Est autem cristatus, ore parvo, et arctis fistulis, per quas trahit spiritum, et linguam exerit. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, et verbere potius quam rictu nocet. Innoxius autem est a venenis : sed ideo huic ad mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem ligarit occidit. A quo nec elephas tutus est sui corporis magnitudine. Nam circa semitas delitescens, per quas elephanti soliti gradiuntur, crura eorum nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia et India in ipso incendio jugis æstus. Mystice draco aut diabolum significat, aut ministros ejus, vel etiam persecutores Ecclesiæ, homines nefandos, cujus mysterium in pluribus locis Scripturæ invenitur. Nam in Psalterio de hoc scriptum est, et in libro Job, nec non in Apocalypsi Joannis. Denique Psalmista dicit : *Tu confirmasti in virtute tua mare, contribulasti capita draconum super aquas* (*Psal.* LXXIII). Confirmavit enim Rubri maris liquidos abyssos, quando in duobus lateribus sic aqua divisa est, ut mare navigerum iter faceret esse terrenum. *Contrivisti capita draconum super aquas*, mysterium superioris miraculi decenter exponit : quia illa præfiguratio transitus maris Rubri aquas sancti baptismatis indicabat, ubi capita draconum, id est, spiritus immundorum producuntur ad nihilum, quando animas, quas illi peccatorum sordibus inquinant, fons salutaris emundat. Quod autem additur : *Tu confregisti caput draconis magni*, et cætera (*Ibid.*); cum superius dixerit plurali numero, *capita draconum*, significare volens nequitias spiritales : modo singulari numero ponit draconem, ut ipsum Satan indicare videatur, qui quantum fortior, tantum nequior : et cum singulari numero ponitur, inter malignos spiritus habitare penitus abnegatur. Confractum est enim caput ejus, quando superbia ejus de cœlo ejecta est, et nativam claritatem retinere non meruit, qui se voluntaria obscuritate maculavit. Addidit : *Dedisti eum in escam populo Æthiopum.* Æthiopes bene peccatores advertimus, qui ante fuerunt tenebrosa mente teterrimi, sed ad Deum conversi eum ceperunt escam habere, cum de ejus detractione satiantur. Nam hodieque quem pessimum intelligi volumus, diabolum nominamus. Omnibus enim culpis exsufflator admissis, totius auctor est erroris, et sicut ille Christianos insequitur : ita ab omnibus exsecrabili errore discerpitur. Sic fit, ut qui paganis ante venerabilis nunc a Christianis detractionum morsibus corrodatur. Sive conversi jam fideles escam possunt habere diabolum, quando per ipsius machinamenta tentationesque proficiunt. Ipso enim persequente, martyres fiunt : ipso affligente, patientiæ munere coronantur. Quapropter merito diabolus illorum esca dicitur, quos fatigationibus crebris ad desideria nociva perducit. Aspis vocatur, quod morsu venena immittat et spargat. Ios enim Græci venenum vocant : et inde aspis, quod morsu venenato interimat. Hujus diversa genera et species, et dispar effectus ad nocendum. Fertur autem aspis cum ceperit pati incantatorem, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat, ut eam de caverna producat. illa cum exire noluerit, unam aurem in terram pre-

Digitized by Google

mit, alteram cauda obturat et operit, atque ita voces illas magicas non audiens non exit ad incantantem. De quo dicit Psalmista : *Ira illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, et veneficia, quæ incantantur a sapiente* (*Psal.* LVII). Quo serpente ira Judæorum per similitudinem nimis aptissimam diffinitur. Obstinatorum quippe hominum ira irrevocabilis est, qui ne docentium prædicationes exaudiant, procurant sibi voluntariam surditatem. Cui malo consuetudo aspidis comparatur, quæ ne verba incantantis exaudiat, suasque latebras derelinquat, unam aurem caudæ suæ inflexione dicitur obturare, alteram vero in terram deprimere. Cui merito Judæi comparati sunt, qui, cordis auribus obturatis, sanctæ Scripturæ audire noluerunt salubberrimam jussionem. Obturare enim a sacerdotibus tractum est, qui aures suas ture replebant, ne peregrinis verbis intercedentibus confusa carminum memoria turbaretur. Dipsa genus aspidis, qui Latine situla dicitur : quia quem momorderit, siti perit. Hypnalis genus aspidis, quod somno necat. Hanc sibi Cleopatra apposuit et ita morte quasi somno soluta est. Hæmorrhois aspis nuncupatur, quod sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit : ita ut dissolutis venis, quidquid vitæ est, per sanguinem evomat. Græce enim sanguis hæma dicitur. Præster aspis semper ore patenti et vaporanti currit, cujus poeta sic meminit : *Oraque distendens avidus fumantia præster.* Hic quem percusserit distenditur, enormique corpulentia necatur. Exuberatum enim putredo sequitur. Seps tabificus aspis, qui dum momorderit hominem, statim eum consumit, ita ut liquefiat totus in ore serpentis. Basiliscus Græce, Latine interpretatur regulus eo, quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant : quia olfactu suo eos necat. Nam et hominem si vel aspiciat, interimit. Siquidem et ejus aspectum nulla avis volans illæsa transit : sed quam procul sit ejus ore combusta devoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cavernis, in quibus delitescit. Itaque ea visa fugit. Quem illa persequitur et occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis albis maculis lineatus. Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quæque sectantur et postquam ad aquas venerint hydrophobos et lymphaticos faciunt. Sibilus idem est, qui et regulus : sibilo enim occidit antequam mordeat vel exurat. Basiliscus autem diabolum significat, qui nequitiæ suæ veneno palam interficit incautos : sed idem superatur, cum cæteris noxiis animantibus a milite Christi spem suam totam in ipso ponente, cujus virtus omnes adversarias potestates superat atque conculcat. De hoc quoque Propheta in Psalmis dicit : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (*Psal.* XC). Hic jam divina virtus exprimitur, quæ tantis rebus sævientibus imperabit. Nam omnia ista nomina diabolo congruenter aptantur. Aspis est, dum occulte perimit. Basiliscus, cum palam venena disseminat. Leo, dum persequitur innocentes. Draco, cum negligentes impia voracitate deglutit. Verum hæc omnia in glorioso adventu Domini pedibus ipsius prostrata jacuerunt. Solus enim tam ferocia valuit subdere, qui Patri coæternus et consubstantialis secundum divinitatem probatur existere. Hæc si diligenter sanctorum patrum prædicatione tractemus, nec aliqua dementium hæretica pravitate turbemur : et omnia nobis, sicut dicta sunt, absoluta veritate constabunt. Scorpio vermis terrenus, qui potius vermibus aptatur. Animal armatum aculeo et ex eo Græce vocatum est, quod cauda figat, arcuato vulnere venena diffundat. Proprium est autem scorpionis, quod manus palmam non feriat. Scorpio diabolum significat vel ministros. Unde est illud Dominicum in Evangelio : *Ecce*, inquit, *dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici* (*Luc.* X.) Nam et alibi Dominus in Evangelio ait : *Quis enim est ex vobis, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut si petierit ovum, nunquid porriget ei scorpionem? Aut si piscem petit, nunquid serpentem dabit illi?* (*Luc.* XI). Tria sunt nobis maxime necessaria, id est, fides, spes, charitas : fides, ut recte credamus : spes, ut semper cum bona patientia Dei præstolemur promissa : charitas, ut sedulo eum diligamus ex toto corde, tota mente, tota virtute, et proximos nostros, sicut nosmetipsos. In fide piscis signatur, in spe ovum, in charitate panis : et e contrario in lapide duritia, in serpente infidelitas, et in scorpione desperatio exprimitur. In baptismo fides accipitur, unde vivitur in sæculo : spes in ovo, quia in ovo nondum pullus videtur, sed hinc speratur : charitas autem, quia totum vincit pani comparatur. Vipera dicta, quod vi pariat. Nam et venter ejus cum ad partum ingemuerit, catuli non exspectantes naturæ solutionem, corrosis ejus lateribus, vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus : *Viperei coeunt abrupto corpore nodi.* Fertur autem, quod masculus ore inserto viperæ semen exspuat, illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris ore ceptum præcidit. Ita fit, ut parens utraque pereat : masculus dum coit : femina, dum parturit. Vipera significat malitiosos homines, nec non hæreticos, qui venena nequitiæ intra se gerunt. Unde Joannes Baptista ad Judæos, qui ad eum dolose veniebant, dixit : *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere ab ira ventura?* (*Matth.* III.) Malæ ergo soboles malorum parentum actiones imitantes, progenies viperarum vocantur, quia per hoc, quod bonis invident, cosque persequuntur, quod quibusdam mala retribuunt, quod læsiones proximis exquirunt : quoniam in iis omnibus priorum suorum carnalium vias assequuntur, quasi venenati filii de venenatis parentibus nati sunt. Enhydris, coluber in aqua vivens : Græci enim aquam hydor vocant. Hydros aquatilis serpens, a quo icti obturge-

Digitized by Google

scunt. Cujus morbum quidam boam dicunt eo, quod fimo bovis remedietur. Ydra draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude provinciæ Arcadiæ. Hæc Latine excedra dicitur, quod uno cæso tria capita excrescebant : sed hoc fabulosum est. Nam constat ydram locum fuisse evomentem aquas vastantes vicinam civitatem in quo uno meatu clauso multi erumpebant. Quod Hercules videns loca ipsa exussit, et sic aquæ clausit meatus. Nam ydra ab aqua dicta est. Celidros serpens, qui et cersidros quasi cerigni, qui et in aquis et in terris moratur. Nam cirson dicunt Græci terram, ydros aquam, per quam labitur, terram fumare facit. Quam sic Macer descripsit :

Seu terga exspirant spumantia virus,
... Seu terræ fœment, qua teter labitur anguis.

Salamandra vocata, quod contra incendia valeat. Cujus inter omnia venenata maxima vis est. Cætera enim singulos feriunt, hæc plurimos pariter interimit. Nam si arbori irrepserit, omnia poma inficit venenis, et eos, qui ederint, occidit. Quæ etiam si vel in puteo cadit, vis veneni ejus potantes interficit. Ita contra incendia repugnans ignes sola animalium exstinguit. Vivit enim in mediis flammis sine dolore et consummatione : et non solum quia non moritur, sed exstinguit incendium. Et ut breviter superiora recapitulem, serpens est diabolus vel homines impii, ut in Evangelio : *Serpentes, genimina viperarum* (*Matth.* XXIII). Serpens Christus propter sapientiam, cujus figuram serpens ille æreus gerebat, quem Moyses in ligno suspendit, cujus intuitu percussi a serpentibus sanabantur. Et in Evangelio : *Estote prudentes sicut serpentes* (*Matth.* X). Serpens, diabolus in Genesi : *Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus, quas fecerat Dominus Deus* (*Gen.* III). Caput serpentis, prima peccati suggestio, ut in Genesi : *Ipsa conteret caput tuum* (*Ibid.*). Pectus serpentis, typus superbiæ, vel tumidi cordis malitia, ut est illud : *Supra pectus tuum gradieris* (*Ibid.*). Draco diabolus, ut in psalterio : *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei* (*Psal.* CIII). Et alibi : *Tu confregisti caput draconis magni* (*Psal.* LXXIII). Dracones, dæmones, ut in Psalterio : *Tu contribulasti capita draconum* (*Ibid.*). Dracones, principes gentium, ut in propheta : *Glorificabit me bestia agri, dracones et struthiones* (*Isa.* XLIII). Leviathan, id est, serpens diabolus. In Isaia : *Et visitabit Dominus in gladio suo duro super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum qui est in mari* (*Isa.* XXVII). Coluber diabolus, ut in Job : *Et obstetricante manu ejus eductus est coluber tortuosus* (*Job* XXVI), id est, medicina Domini nostri Jesu Christi projectus est diabolus de cordibus hominum. Regulus diabolus vel dæmones flatu cogitationis corda hominum vulnerantes, ut in Jeremia : *Ecce ego mittam vobis regulos, quibus non est incantatio, et mordebunt vos* (*Jer.* VIII). Et in Deuteronomio : *In quo erat serpens adurens* (*Deut.* XVIII). Aspis duritia cordis peccatorum sanctis prædicationibus aurem cordis non accommodantes. In Psalmo : *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas* (*Psal.* LVII). Et in aliam partem, ut in Job pro impio : *Caput aspidum surget* (*Job.* XX), hoc est, inspirationes diaboli vel dæmonum. Aspis et basiliscus, peccatum et mors. In Psalmo : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (*Psal.* XC), id est, diabolum et antichristum. Vipera, diabolus vel ministri ejus in Evangelio : *Genimina viperarum* (*ubi sup.*). Et in Job : *Et occidet eum lingua viperæ* (*Job.* XX). Scorpius diabolus. In Evangelio : *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones* (*Luc.* X). Sunt et alia serpentium genera, ut admoditæ, elefantiæ, camedraeontes. Postremo quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigidi sunt, nec percutiunt, nisi quando calefiunt. Nam quando sunt frigidi, nullum tangunt. Unde et venena eorum plus die quam nocte nocent. Torpent enim noctis algore. Et merito, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt corporis vaporem gelidæ pestes et naturæ frigidæ. Unde et hieme in nodos torpent, æstate solvuntur. Inde est, quod dum quicunque serpentium veneno percutitur, primo obstupescit, et postea, ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim hominem exstinguit. Venenum autem dictum eo, quod per venas vadit. Infusa enim pestis per venas vegetatione corporis aucta discurrit, et animam exigit. Unde non posse venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus : *Noxia serpentum est admisto sanguine pestis.* Omne autem venenum frigidum est, et ideo anima, quia ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis et irrationabilibus animantibus videmus esse communia, vivaci quadam sensus subtilitate serpens excellit. Unde et legitur in Genesi : *Serpens autem erat sapientior omnibus animantibus terræ* (*Gen.* III). Dicit autem Plinius, si creditur, quod serpentis caput, etiam si cum duobus evaserit digitis, nihilominus vivit. Unde et totum corpus objicit pro capite ferienti. Anguibus universis hebes visus est, raro in adversum contuentur : nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeo ut citius audiant quam aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam movet, ut serpens, adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. Serpentium nuda sunt corpora, adeo ut quacumque eunt via, humore designent vestigia. Serpentium vestigia talia sunt, ut cum pedibus carere videantur, costis tamen et squamarum nisibus repunt, quas a summo gutture usque ad imam alvum parili modo dispositas habent. Squamis enim, quasi unguibus, costis, quasi crúribus, innituntur. Unde si in qualibet corporis parte ab alvo usque ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita cursum habere non potest : quia ubicunque ille ictus inciderit, spinam solvit, per quam costarum pedes et motus corporis agebantur. Serpentes autem diu vivere dicuntur, adeo ut, deposita vetere tunica, senectutem depo-

Digitized by Google

nere, atque in juventam redire perhibeantur. Tunicæ serpentum exuviæ nuncupantur, eo quod his, quando senescunt, sese exuunt, quibus exuti in juventam redeunt. Dicuntur enim exuviæ et induviæ, quia exuuntur et induuntur. Pythagoras dicit, de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari. Quod etiam Ovidius in Metamorphoseon libris commemorat dicens:

> Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro,
> Mutari credant humanas angue medullas.

Quod si creditur, merito evenit: ut sicut per serpentem mors hominis: ita et hominis morte serpens. Fertur autem, quod serpens hominem nudum non sit ausus contingere. Prudens lector, cognitis his serpentium generibus atque effectibus, quando de eis in Scripturis legas, non te pigeat tentare, si aliquid possis in spiritalem sensum inde redigere.

CAPUT IV.

De vermibus.

Vermis est animal quod plerumque carne vel de ligno vel de quacunque re terrena sine ullo concubitu gignitur, licet nonnunquam et de ovis nascantur, sicut scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aeris, aut carnium, aut frondium, aut lignorum, aut vestimentorum. Aranea, vermis aeris, ab aeris nutrimento cognominata, quia exiguo corpore longa fila deducit, et telæ semper intenta, nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte dispendium. Sanguisuga, vermis aquatilis, dicta, quod sanguinem sugit. Potantibus enim insidiatur. Cumque labitur faucibus, vel ubi uspiam adhæresci, sanguinem haurit, et cum nimio cruore maduerit, evomit, quod hausit: ita ut recentiorem denuo sugat. Cantarida, vermis terrenus, qui cum humano corpori fuerit applicatus, statim sui adustione vesicas facit plenas humore. Multipes, vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contractus in globum complicatur, nascitur sub petris ex humore et terra. Limax, vermis limi, dictus, quod in limo vel de limo nascatur. Unde et sordida semper et immunda habetur. Bombyces, frondium vermes, ex cujus textura bombycinum conficitur. Appellatus autem hoc nomine ab eo, quod evacuetur, fila generat, et aer solus in ea remaneat. Eruca, frondium vermis, in olus vel pampino involuta, ab erodendo dicta. De quo meminit Plautus: « Imitatus nequam bestiam et maleficam involutam in pampino implicat. » Sed idem nec advolat, ut locusta, ut huc illucque discurrens semipasta dimittat: scilicet permanet perituris frugibus, et tardo lapsu pigris morsibus universa consumit. Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos therunites dicimus (ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur) quos tempore importuno cæsæ arbores gignunt. Tinea, vestimentorum vermis, dicta, quod teneat et eo usque insideat, quo erodat. Unde pertinax, quod in eamdem rem identidem urgeat. Vermes carnium, hemicraneus, lumbricus, ascaridæ costi peduculi, pulices, lendix, tarmus ricinus, usti, cimex. Hemicraneus, vermis capitis vocatur. Lumbricus intestinorum dictus, quasi lumbicus, quia labitur, vel quod in lumbis sit. Ascaridæ costi peduculi, vermes cutis a pedibus dicti. Unde et peduculosi dicuntur, quibus peduculi in corpore effervescunt. Pulices vero vocati sunt, quod ex pulvere magis nutriantur. Lendix idem, quod tarmus a lende. Tarmus vermis est lardi. Ricinus vermis canis vocatus eo, quod sit in auribus canum. Cenos enim Græce canis est. Usia est vermis porci, appellata, quia urit. Nam ubi momorderit, adeo locus adet, ut ibi vesicæ fiant. Cimex de similitudine cujusdam herbæ vocatus, cujus fœtorem habet. Proprie autem vermis in putredine carnis nascitur. Tinea in vestimentis, eruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo. Vermis non, ut serpens, apertis passibus vel squamarum nisibus repit, quia non est illi spinæ rigor, ut colubri, scilicet in directum corculi sui partes gradatim porrigendo, contractas contrahendo, porrectas motum explicat, sicque agitatus perlabitur. Vermis autem mystice Christus pro humilitate assumpti hominis intelligi potest, ut est illud in Psalmo: *Ego sum vermis et non homo* (*Psal.* XXII). Aut memoria animi peccatoris in inferni pœna constituti, de quo scriptum est: *Vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur* (*Isa.* LXVI). Aranea vero humanam fragilitatem significat. Unde est illud in Psalmo: *Et tabescere fecisti, sicut araneam, animam ejus* (*Psal.* XXXVIII). Aranea vero corpus habet tenue, in terra non habitat, sed per loca altiora telas quasdam tenuissima viscorum digestione contexit: sicut et a quibusdam vermibus sericum dicitur exfiliari. Huic ergo exiguo corpusculo recte conversi et afflicti anima comparatur, quæ longis observationibus vigiliisque fatigatur, terrena deserens, subtilissimas operationes virtutum divino timore vivificatas efficit. Post hæc revertitur ad illud suæ propositionis initium, quæ licet increpetur, licet tabefiat, tamen fragilitate humanitati scilicet diversarum varietate confunditur adversitatum. Item aranea fraudem diaboli designat, ut in Isaia: *Telas araneæ texuerunt* (*Psal.* LIX). Sanguisuga vero diabolus est. Unde est illud in Proverbiis: *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes: Affer, affer* (*Prov.* XXX). Diaboli ergo filiæ sunt luxuria et avaritia, quibus sanguinolentus hostis humanum genus infestat. Eruca similiter potest significare diabolum, qui germina virtutum in homine crescentia malis suasionibus rodere et vitiis pravis exstirpare non cessat. In Scripturis ergo sacris, ubi de tinea et ærugine mentio fit, mysticus in eis quærendus est sensus. Nam juxta allegoriam ærugo potest significare arrogantiam atque jactantiam. Quæ ubicunque fuerit, omnem decorem et robur virtutum obfuscat, ac thesaurum spiritalium donorum dissipat. Unde propheta dicit: *Deus dissipat ossa hominum sibi placentium: et omnis arrogantia abominatio est apud Deum* (*Ps.* LII). Tinea autem intestinum vitium animi significat.

Digitized by Google

Unde Dominus ait in Evangelio : *Thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur* (*Matth.* VI). Tinea vero, quæ vestes latenter corrodit, designat invidiam, quæ studium bonum lacerat, et comparationem unitatis demoliri non cessat. Fures namque dæmones atque hæretici sunt, de quibus Veritas ait : *Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones* (*Joan.* X).

CAPUT V.

De piscibus.

Pisces inde dicti, unde pecus, a pascendo scilicet. Reptilia dicuntur hæc, quæ natant eo quod reptandi habeant speciem et naturam : quamvis se in profundum inmergant, tamen in natando repunt. Unde et David ait : *Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus* (*Psal.* CIII). Anfivia sunt quædam genera piscium, inde dicta eo quod ambulandi in terris usum, et natandi in aquis officium habeant. Anfi enim Græce utrumque dicitur, id est, quia et in aquis et in terris vivunt, ut focæ, crocodili, hippopotami, hoc est, equi fluviales. Pecoribus autem et bestiis et volatilibus antea homines nomina imposuerunt, quam piscibus, quæ prius visa et cognita sunt. Piscium vero postea paulatim cognitis generibus nomina instituta, aut ex similitudine terrestrium, ut ranæ, et vituli, et leones, et nigri meruli, et pavi diverso colore dorso et collo picti, et turdi albi et varii, et cætera quæ sibi juxta species terrestrium animalium nomina vindicaverunt ex moribus terrestrium, ut canes in mari a terrenis canibus nuncupati, quod mordeant : et lupi, quod improba voracitate alios persequantur : a colore, ut umbræ, quia colore umbreæ sunt : et auritatæ, quia in capite auri colorem habeant : et varii a varietate, quos vulgo tructas vocant : figura ut orbis, qui rotundus est, totusque in capite constat : ut solea, quod sit instar calciamentorum solida : a sexu, ut musculus, quod sit ballenæ masculus. Ejus enim coitu concipere hæc bellua perhibetur. Hinc musculi coclearum, quorum lacte concipiunt ostreæ. Ballenæ autem sunt immensæ magnitudinis bestiæ, ab emittendo et fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim bestiis maris altius jaciunt undas. Ballein enim Græce emittere dicitur. Cete dictæ, hoc est, ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum, et æqualia montium corpora : qualis cetus excepit Jonam, cujus alvus tantæ magnitudinis fuit, ut instar obtineret inferni, dicente propheta : *Exaudivit me de ventre inferi* (*Jon.* II). Equi marini, quod prima parte equi sunt, postrema solvuntur in piscem. Bocas discunt esse boves marinos, quasi boacas. Cærulei a colore appellati : nam cæruleum est viride cum nigro, ut est mare. Delfines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quod ad symphoniam gregatim conveniunt. Nihil in mari velocius istis : nam plerumque salientes naves transvolant. Quando autem præludunt in fluctibus, et undarum se molibus saltu præcipiti feriunt, tempestates significare videntur. Hi proprie Simones nominantur. Est et delfinum genus in Nilo dorso serrato, crocodilorum tenera ventrium secantes interimunt. Porci marini sunt, qui vulgo vocantur, ut suilli. Qui dum escam quærunt more suis, terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, et nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt. Crocodilus a croceo colore dictus. Gignitur in Nilo, animal quadrupes in terra et in aquis valens, longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium et unguium immanitate armatum, tantæque cutis duritia, ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercutiat. Nocte in aquis, die humi quiescit. Ova in terra fovet, masculus et femina vices servant. Hunc quidam pisces, serratam habentes cristam, tenera ventrium desecantes, interimunt. Solus ex animalibus superiorem maxillam movere dicitur. Hippopotamus vocatus, quod sit equo similis dorso, juba et hinnitu, rostro resupinato a primis dentibus, cauda tortuosa, die in aquis commoratur, nocte segetes depascitur. Et hunc Nilus gignit. Mullus vocatus, quod mollis sit atque tenerrimus : cujus cibo traduntur libidinem inhiberi, aciem autem oculorum hebetari : homines vero, quibus sæpe pastus, piscem olent. Mullus in vino necatus : hi, qui inde biberint, tædium vini habent. Mugillus nomen habet, quod sit multum agilis. Nam ubi dispositas senserit piscatorum insidias, confestim retrorsum rediens, ita transilit rete, ut volare piscem videas. Anguillæ similitudo anguis nomen dedit. Origo ejus ex limo. Unde et quando capitur, adeo lenis est, ut quanto fortius presseris, tanto citius elabatur. Ferunt autem Orientis fluvium Gangen anguillas tricenis pedibus gignere. Anguillæ vino necatæ : qui ex eo biberint, tædium vini habent. Draco marinus aculeos in branchis habet ad caudam spectantes, qui dum percusserit, quaqua ferit, venenum fundit : unde et vocatus. Murenam Græci minanam vocant eo quod complicet se in circulos. Hanc feminini tantum esse sexus tradunt et concipere a serpente. Ob id a piscatoribus, tanquam a serpente, sibilo vocatur et capitur : ictu autem fustis difficulter interimitur. Conchæ et cochleæ hac ex causa vocatæ, quia deficiente luna cavantur, id est, evacuantur. Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membra turgescunt, defectu evacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit, auget humorem : cum vero in defectus venerit, humores minuuntur. Hoc enim physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ vero per diminutionem quasi conchulæ. Concharum multa genera sunt, inter quas et margaritiferæ quæ cochleæ dicuntur, in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt hi, qui animantium scripsere naturis, eo quod nocturno tempore littora appetunt, et ex cœlesti rore margaretum concipiunt. Unde et cœloe nominantur. Murice cochlea est maris, dicta ab acumine et asperi-

Digitized by Google

tate, quæ alio nomine conchylium nominatur. Propter quod circumcisa ferro lacrymas purpureæ coloris emittat, ex quibus purpura tinguitur, et inde ostrum appellatum, quod hæc tinctura ex testæ humore elicitur. Canchros vocari, quæ conchæ sunt, crura habentes, inimica ostreis animalia. Eorum enim carnibus vivunt miro ingenio. Quæ cum validam testam ejus aperire non potest, explorat, quando ostrea claustra testarum aperiat, tunc cancer latenter lapillum injicit, atque impedita conclusione ostreæ carnes erodit. Traduat quidam, decem cancris cum ozimi manipulo alligatis, omnes, qui ibi sunt, scorpiones ad eum locum coituros. Duo sunt autem genera cancrorum : fluviales et marini. Ostrea dicta est a testa quibus [quæ] mollities interior carnis munitur. Græci enim testam ostrea dicunt. Ostrea autem neutro, carnes ejus feminino genere dicuntur. Musculi sunt (ut prædiximus) cochleæ a quorum lacte concipiuntur ostreæ, et dicti musculi, quasi masculi. Spungia a fingere dicta, id est, nitidare et extergere. Unde Cicero : « Et fingebatur spungiis sanguis, » id est, extergebatur. Animal autem esse docetur cruore inhærente petris. Unde et dum abscinditur, sanguinem remittit. Spungia enim cava mystice significat dolosam infidelitatem Judæorum, de quibus scriptum est in Evangelio : *Illi autem spungiam plenam aceto hysopo circumponentes obtulerunt ori ejus* (*Matth.* XXVII). Nam de ipsis animantibus alia sunt viventia in aquis et discurrunt, ut pisces : alia, quæ stant fixa, ut ostreæ, icini, spungiæ. Ex his alias mares dici eo quod tenues sint fistulæ, spissioresque alias feminas, qui majoribus sunt ac perpetuis, alias duriores, quas Græci appellant tragos, et nos hircos has dicere possumus ob asperitatem sui : mollissimum genus earum penecilli vocantur eo quod aptæ sint ad oculorum tumores, et ad extergendas lippitudines utiles. Candidæ spungiæ cura fiunt. Per æstatem enim ad solem sternuntur, et, sicut cera Punica, candorem bibunt. Animalium omnium in aquis viventium nomina centum quadraginta quatuor Plinius ait divisa in belluarum generibus, serpentium communium terræ et aquæ, cancrorum, concharum, locustarum, poleridum, polyporum, solearum, lacertorum, ut loligo, et huic similia. Ex quibus multa quodam naturæ intellectu ordinem temporum suorum agnoscunt : quædam vero in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem feminis aliæ commistione masculi concipiunt et pariunt catulos : aliæ ponunt ova sine masculi susceptione concepta, quæ iterum insequentis sui seminis jactu perfunduntur : et quæ hoc munere fuerint afflata, generabilia fiunt : quæ vero perfusa non fuerint, sterilia perseveront aut putrescunt. Piscium autem vocabulo aliquando boni homines, aliquando vero mali in Scripturis designantur, ut est illud in Evangelio, quo Salvator in parabola de sagena missa in mari narrat, dicens : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua : malos autem foras miserunt* (*Matth.* XIII). Sub qua parabola sancta Ecclesia sagenæ comparatur, quæ et piscatoribus est commissa, et per eam quisque ad æternum regnum a præsentis sæculi fluctibus trahitur, ne in æternæ mortis profunda mergatur. Quæ ex omni genere piscium congregat, quia ad peccatorum veniam sapientes et fatuos, liberos et servos, divites et pauperes, fortes et infirmos vocat. Sed littus hoc finem mundi indicat, sagena sanctam Ecclesiam, quam trahebat. Et quidem boni pisces, hoc est boni homines, tunc recipiuntur in vasa, hoc est, in æternas ducentur mansiones : mali autem foras mittentur, in caminum videlicet ignis, ubi erit fletus et stridor dentium. Possunt et pisces sapientes istius mundi significare, ut est illud psalterii : *Volucres cœli, et pisces maris, qui perambulant semitam maris* (*Psal.* VIII). Volucres cœli, superbi homines, qui inflati vento jactantiæ, quasi per inane aeris efferuntur, et humilia despiciunt, cum altius elevantur. Volucres enim a volatu crebro dictæ sunt. Pisces enim maris philosophos fortasse significant, qui hujus mundi naturam erratica curiositate pertractant. Nam sicut illi posita fronte itinera sibi reserant pelagi in undatione confusa : ita et isti capite dimisso venas rerum ratione humana assiduo labore perquirunt. Sed cum sint pisces et fluminum, non vacat, quod hic posuit, *maris*, propter eos, qui sibi videntur esse sapientes : verum isti tales, eorumque similes Domini pedibus feliciter subjiciuntur, quando ad Christianæ venerint religionis affectum. Piscatores, Apostoli vel cæteri prædicatores. Unde in Evangelio legitur : *Ite post me, et faciam vos piscatores hominum fieri* (*Matth.* IV). Et in malam partem per Isaiam : *Lugebunt piscatores* (*Isai.* XIX). Pisces, sancti. In Evangelio : *Et traxerunt rete plenum piscibus magnis* (*Joan.* XXI). Pisces, reprobi. In Evangelio : *Malos autem foras miserunt* (*Matth.* XIII); et in Osee : *Sed et pisces maris congregabuntur* (*Ose.* IV). Piscis, Dominus Jesus Christus tribulationis igne affatus. In Evangelio : *Posuerunt coram eo partem piscis assi, et favum mellis* (*Luc.* XXIV). Pisces duo conjuncti quinque panibus, duo testamenta legis, vel duo charitatis præcepta, sive duæ personæ, regia et sacerdotalis. In Evangelio : *Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus* (*Matth.* XIV). Hamus divinitas Filii Dei, quæ carne induta latuit hamus in esca. De quo hamo Dominus ad Job loquens ait : *Nunquid obstrahere poteris Leviathan hamo tuo* (*Job.* XL)? quia idem hostis antiquus humani generis, dum more piscis escam corporis Domini per passionem momordit, enecatus est per patientiam divinitatis. Item in malam partem pro diabolo per Habacuc : *Totum in hamo suo hauriet* (*Habac.* I).

CAPUT VI.

De avibus.

Unum nomen avium, sed genus diversum. Nam sicut specie sibi disserunt, ita et naturæ diversitate.

Digitized by Google

Nam aliæ simplices sunt, ut columbæ : aliæ astutæ, ut perdix : aliæ ad manum se subjiciunt, ut accipiter : aliæ reformidant, ut garamentes : aliæ hominum conversatione delectantur, ut hirundo : aliæ in desertis secretam vitam diligunt, ut turtur : aliæ solo semine reperto pascuntur, ut anser : aliæ carnes edunt et rapinis intendunt, ut milvus : aliæ incuriæ, [inviæ?] quæ manent in locis semper. Aliæ adventitiæ quæ propriis temporibus revertuntur, ut ciconiæ, hirundines : aliæ congregæ, id est, gregatim volantes, ut sturni et coturnices : aliæ solivagæ, id est, solitariæ propter insidias deprædandi, ut aquilæ, accipitres, et quæcunque ita sunt : aliæ vocibus strepunt, ut hirundines : aliæ cantus edunt dulcissimos, ut cygnus et merula : aliæ verba et voces hominum imitantur, ut psittacus et pica. Sunt et alia sicut genere, ita et moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sint, invenire quemquam posse difficile est. Neque enim omnia Indiæ et Æthiopiæ aut Scythiæ deserta quis penetrare poterit, qui earum genus vel differentias nosset. Aves dictæ eo quod vias certas non habeant, scilicet per avia quæque discurrunt. Aliter, quod alis alta intendant, et ad sublimia remigio alarum conscendant. Volucres a volando. Nam unde volare, inde et ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis sive manus, et in avibus vola pars media alarum, quarum motu pinnæ agitantur, inde volucres. Pulli dicuntur omnium avium nati, sed et animalium quadrupedum nati, pulli dicuntur, et homo parvus pullus. Recenter igitur nati pulli eo quod polluti. Unde et vestis nigra, pulla dicta est. Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem fixæ volandi exhibent usum. Vocatæ autem alæ, quod his aves complexos alant pullos ac foveant. Pennæ a pendendo, id est, volando dictæ : unde et pendere. Volucres enim pennarum auxilio moventur, quando se aeri mandant. Pluma, quasi piluma. Nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma in avibus. Avium autem nomina multa a sono vocis constat esse composita, ut grus, corvus, cygnus, pavo, milvus, ulula, cuculus, graculus, et cætera. Varietas enim vocis eorum docuit homines, quid nominarentur. Volucres angeli sunt, sicut in Job pro origine sapientiæ volucres cœli nidos habere. Volucres homines superbi. In psalterio : *Oves et boves universas, insuper et pecora campi ; volucres cœli, et pisces maris* (*Psal.* VIII). Volatilia, apostoli, vel omnes sancti. In Evangelio : *Tauri mei et volatilia occisa sunt* (*Matth.* XXII), id est, patres Novi et Veteris Testamenti. Volatus, sanctorum ad Dominum Deum ascensus, vel in Scripturis intellectus. In psalterio : *Volabo et requiescam* (*Psal.* XVII). Aves autem sive volucres diversas significationes habent. Aliquando enim significant Angelos, ut est illud : *Aves cæli annuntiant vocem ejus* (*Eccl.* X) ; aliquando sanctos homines, ut est illud de grano sinapis testimonium, *quod minimum est quidem omnibus seminibus : cum autem creverit, majus omnibus oleribus est : et fit arbor, ita ut veniant volucres et habitent in ramis ejus* (*Matth.* XIII). Prædicatio Evangelii minima est omnibus disciplinis coram oculis sapientium istius mundi : sed crescit in arborem, ita ut volucres cœli, quas vel animas credentium vel fortitudines Dei servitio mancipatas sentire debemus, veniant et habitent in ramis ejus. Ramos puto evangelicæ arboris, quæ de grano sinapis creverit, dogmatum esse diversitates, in quibus supradictarum volucrum unaquæque requiescit. Aves sunt dæmones. Unde et in Apocalypsi omnibus avibus dicitur : *Aves, quæ volatis per medium cœlum, venite ad cœnam magnam Dei, ut manducetis carnes regum*, etc. (*Apoc.* XIX). Et in Salomone : *Qui innititur mendacio, hunc pascit ventus* (*Prov.* X). Idem autem ipse sequitur aves volantes. Avis, Salvator. Unde in Job de Judæa, quæ in eum creditura non erat, dicitur (*Job.* XXVIII) : *Viam ignoravit avis.* Avis, plebs Judæa. In propheta : *Facta est Sion sicut avis volans* (*Isai.* XVI). De hac plebe figuraliter in Deuteronomio præcipitur : *Si ambulaveris per viam, et in arbore vel in terra nidum avis inveneris, et matrem pullis vel ovis desuper incubantem : non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios* (*Deut.* XXII). Quod de Apostolis intelligitur, qui ex eadem plebe per Christum Dominum assumpti sunt, illa vero relicta. Avis diabolus in Job : *Nunquid illudes ei quasi avi ?* (*Job.* XL.) Aliquando vero volucres significant malignos spiritus, qui tollunt sementem in via positum, juxta parabolam evangelicam (*Luc.* VIII). Via ergo mens est sedulo malarum cogitationum meatu trita atque arefacta, ne verbi semen excipere ac germinare sufficiat : atque ideo quidquid boni seminis vicinia talis viæ contigerit, perit, quia improbo pessimæ cogitationis transitu conculcatum a dæmonibus rapitur. Qui recte volucres cœli, sive quod cœlestis spiritalisque sunt naturæ, sive quod per aera volitant, appellantur. Alæ quippe in Scripturis significant duo præcepta charitatis, quibus ad cœleste regnum conscenditur, sive duo testamenta, sicut in duabus alis Cherubin, et in Ezechiele animalium, quæ duabus alis velabant corpus suum, ostenditur. Alæ sex, prædicatio divina per utrumque testamentum in hoc mundo, qui in sex diebus factus est, annuntiata. In Isaia : *Sex alæ uni, et sex alæ alteri* (*Isa.* VI). Alæ superbia, sicut in Job pro hæretico dicitur : *Cum tempus advenerit, in altum alas erigit* (*Job.* XXXIX). Pennæ quoque significant Scripturas sacras, ut est illud in Psalmo : *Pennæ columbæ deargentatæ* (*Psal.* LXVII). Pennæ, animæ sanctorum sunt, vel virtutes eorum. In Psalmo : *Et volavit super pennas ventorum* (*Psal.* XVII). Et alibi : *Si sumpsero pennas ante lucem* (*Psal.* CXXXVIII). Nidus ergo Ecclesiam aut requiem sanctorum significat in excelso, ut est illud in Psalmo : *Passer invenit sibi domum, et turtur nidum, ubi reponat pullos suos* (*Psal.* LXXXIII), hoc est, filios suos. Aliter nidus bona conscientia, in qua bonarum cogitationum fetus fu-

Digitized by Google

ventur atque in opera pariuntur, ut postea filii appellentur : ut est in Psalterio : *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ* (*Psal.* CXXVII). Aliquando vero pulli in malam partem accipiuntur : ut est illud in Salomone : *Et pulli aquilarum devorent eum* (*Prov.* XXX). Ovum (ut quidam volunt) spem significat. Unde legitur in Evangelio : *Aut quis ex vobis si petierit patrem ovum, nunquid porriget ei scorpionem ?* (*Luc.* XI.) Ova, hæreticorum discipuli. In Job : *Relinquet ova sua in terra* (*Job.* XXXIX). Item ova prædicatio hæreticorum. In Isaia : *Qui comederit de ovis eorum, morietur* (*Isai.* LIX). Pulli, sancti. In Psalmo : *Et turtur nidum*, etc. (*Psal.* LXXXIII). Et alibi : *Et pullis corvorum invocantibus eum* (*Psal.* CXLVI), id est fideles de infidelibus gentibus. Pulli aquilæ, fideles in Ecclesia, ut in Job : *Pulli ejus sanguinem lingent* (*Job.* XXXIX), id est, sacramenta passionis Domini. Aquila ab acumine oculorum vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur, ut cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat. Nam et contra radium solis fertur obtutum non flectere. Unde et pullos suos ungue suspensos radiis solis objicit : et quos viderit immobilem tenere aciem, ut dignos genere, conservat : si quos vero inflectere obtutum quasi degeneres abjicit. In Scriptura sacra vocabulo aquilæ aliquando maligni spiritus raptores animarum, aliquando præsentis sæculi potestates, aliquando vero subtilissimæ sanctorum intelligentiæ, vel incarnatus Dominus ima celeriter transvolans, et mox summa repetens designatur. Aquilarum nomine insidiatores spiritus exprimuntur, Jeremia attestante, qui ait : *Velociores fuerint persecutores nostri aquilis cœli* (*Thren.* IV). Aquilæ vocabulo potestas terrena figuratur. Unde per Ezechiel prophetam dicitur : *Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, et summitatem frondium ejus evulsit* (*Ezech.* VII). Aquilæ vocabulo vel subtilis sanctorum intelligentia, vel volatus Dominicæ Ascensionis exprimitur. Unde idem propheta cum sub animalium specie Evangelistas quatuor se videre describeret (*Ezech.* I), in eis sibi hominis, leonis, bovis et aquilæ faciem apparuisse testatur, quartum procul dubio animal Joannem per aquilam signans, qui volando terram deseruit : quia per subtilem intelligentiam interna mysteria verborum videndo penetravit. Cunctarum quippe avium visus acies aquilæ superat : ita ut solis radiis fixos in nulla se ejus oculos lucis suæ coruscatione verberans claudat. Ad præceptum ergo Dei elevatur aquila, dum jussionibus divinis obtemperans in supernis suspenditur fidelium vita quæ et in arduis nidum ponere dicitur, quia terrena desideria despiciens, spe jam de cœlestibus nutritur. In arduis nidum ponit, quia habitationem mentis suæ in abjecta et infima conversatione non constravit. Aquila Dominus in Deuteronomio : *Sicut aquila protegit nidum suum, suscepit eos* (*Deut.* XXXII). Aquila, divinitas Filii Dei. In Salomone : *Tria sunt difficilia mihi, et quartum penitus ignoro*, etc. (*Prov.* XXX). Aquila sancti in Job : *Nunquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi ?* (*Job.* XXXIX.) Et in Evangelio legitur : *Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ* (*Matth.* XXIV). Aquila diabolus vel Antichristus. In Ezechiel : *Et ecce aquila una grandis* (*Ezech.* XVII). Aquila, gens impia, vel civitas in aliorum deprædatione decurrens. Et per Michæam contra Samariam dicitur : *Dilata, sicut aquila, calvitium tuum* (*Mich.* I). Vultur a volatu tardo nominatus putatur. Magnitudine quippe præpetes volatus non habet. Harum quasdam dicunt concubitu non misceri, et sine copula concipere et generare, natosque earum pene usque ad centum annos procedere. Vultures autem sicut et aquilæ, etiam ultra maria cadavera sentiunt : altius quippe volantes, multa quæ montium obscuritate celantur, ex alto illæ conspiciunt. Recte ergo Mediator Dei et hominum, Redemptor noster, vulturis appellatione signatur, qui manens in altitudine divinitatis suæ quasi a quodam volatu sublimi cadaver mortalitatis nostræ conspexit in infimis, et sese de cœlestibus ad ima submisit. Fieri quippe propter nos homo dignatus est, et dum mortuum animal petiit, mortem apud nos, qui apud se erat immortalis, invenit. Sed hujus vulturis oculus fuit ipsa intentio nostræ resurrectionis : quia ipse mortuus ab æterna nos morte liberavit. Ille ergo perfidus Judæorum populus mortalem vidit : sed quod morte sua nostram mortem destrueret, minime attendit. Semitam igitur ignoravit avis, nec intuitus est oculos vulturis : quia etsi vidit eum, quem in morte tenuit, videre noluit, quanta vitæ nostræ gloria de ejus morte sequeretur. Unde ad crudelitatem quoque persecutio exarsit, verba vitæ percipere renuit, prædicatores regni cœlorum, prohibendo, sæviendo, feriendo repulit. Vultur peccator prædam de aliena morte rapiens, ut in Levitico : *Vulturem et similem ejus ne comedas* (*Levit.* XI). Grues de propria voce nomen sumpserunt. Tali enim susurrant sono. Hæ autem dum properant, unam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus : *Et turbata perit dispersis littera pennis.* Excelsa autem petunt, quo facilius videant, quas petunt, terras. Castigat autem voce, quæ cogit agmen. At ubi raucessit, succedit alia. Nocte autem excubias dividunt, et ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arceant. Quod cavendum erit, clamore indicant. Ætatem in illis color prodit : nam senectute nigrescunt. Grues quippe illos significare possunt, qui in cœnobiis communiter viventes, unius tamen ductum sequi non spernunt, vigilias exercent, et pro invicem solliciti nocturnos cantus in psalmodiis edere non segnes fiunt. Unde dicitur : *Grues una sequuntur et litterato ordine volant.* Ciconiæ vocatæ a sono, quo crepitant, quasi cicaniæ, quem sonum oris potius

Digitized by Google

esse quam vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Illæ veris nuntiæ societatis comites, serpentium hostes maria transvolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, et ipse quasi exercitus prosequitur. Eximia illis circa filios pietas. Nam adeo natos impensius fovent, ut assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus impenderint in fetibus educandis, tantum et ipsæ invicem a pullis suis aluntur. Ciconia igitur providos homines significat et cautos servos Dei in conversatione sua, qui persequuntur serpentes, et venena eorum pro nihilo ducunt : quia malignos spiritus cum venenosis suggestionibus suis insectantes ad nihilum redigunt. De quibus et Jeremias ait : *Turtur et hirundo et ciconia cognoverunt tempus adventus sui* (*Jer.* VIII), hoc est tempus, quo sancta Ecclesia in adventu Salvatoris congreganda erit in unum. Olor avis est, quem Græci cygnum appellant. Olor autem dictus, quod sit totus plumis albus. Nullus enim meminit cygnum nigrum. Olor enim Græce totum dicitur. Cygnus autem a canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem suaviter eum canere, quia collum longum et inflexum habet, et necesse est eluctantem vocem per longum et flexuosum iter varias reddere modulationes. Fertur in hyperboreis partibus præcinentibus citharœdis olores plurimos advolare, apteque ad modum concinere. Olores autem Latinum nomen est : nam Græce cygni dicuntur. Nautæ vero sibi hunc bonam prognosin facere dicunt, sicut Æmilius [Macer] ait :

Cygnus in auspiciis semper lætissimus ales.
Hunc optant nautæ quia se non mergit in undas.

Cygnus cervicis altæ, superbia exprimitur. Struthio Græco nomine dicitur. Quod animal in similitudine avis pennas habere videtur, tamen de terra altius non elevatur. Ova sua fovere negligit, sed projecta tantummodo fotu pulveris animantur. Per struthionem mystice hypocritæ significantur. Unde per Prophetam dicitur : *Glorificavit me bestia agri, dracones et struthiones* (*Isa.* XLIII). Quid enim draconum nomine, nisi in aperto malitiosæ mentes exprimuntur, quæ per terram semper infimis cogitationibus repunt? Quid vero per struthionis vocabulum, nisi hi, qui se bonos simulant, designantur, qui sanctitatis vitam, quasi volatus pennam, per speciem retinent et per opera non exerceut? Glorificari itaque se Dominus a dracone vel struthione asserit, quia et aperte malos et ficte bonos plerumque ad sua obsequia ex intima cogitatione convertit. Vel certe agri bestia dominum, id est, dracones struthionesque glorificant, cum fidem, quæ in illo est, ea, quæ in hoc mundo dudum membrum diaboli fuerat, gentilitas exaltat. Quapropter malitiam draconum nomine exprobrat, et propter hypocrisin vocabulo struthionum notat. Quasi enim pennas accepit gentilitas, sed volare non potuit, quæ et naturam rationis habuit, et actionem rationis ignoravit. Potest etiam struthio hæreticos vel philosophos significare, qui cum pennis sapientiæ se exaltare volunt, sed tamen non evolant. Unde in Isaia legitur : *Et erit cubile draconum, et pascua struthionum* (*Isa.* XXXIV). Ardea vocata, quasi ardua, id est, propter altos volatus. Lucanus : *quodque ausu volare ardea;* formidat enim imbres, et super nubes evolat, ut procellas nubium sentire non possit : cum autem altius volaverit, significat tempestatem. Hanc multi Tantalum nominant. Hæc avis potest significare animas electorum, quæ formidantes perturbationem hujus sæculi, ne forte procellis persecutionum, instigante diabolo, involvantur, intentionem suam super omnia temporalia ad serenitatem patriæ cœlestis, ubi assidue Dei vultus conspicitur, mentes suas elevant. Phœnix Arabiæ avis, dicta, quod colorem Phœniceum habeat : vel quod sit in toto orbe singularis et unica : nam Arabes singularem phœnicem vocant : hæc quingentis ultra annis vivens, dum se viderit senuisse, collectis aromatum virgultis rogum sibi instruit, et conversa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit : sicque iterum de cineribus suis resurgit. Hæc etiam potest significare resurrectionem justorum, qui aromatibus virtutum collectis instaurationem prioris vigoris post mortem sibi præparant. Cinnomolegus et ipsa Arabiæ avis; proinde ita vocata, quod in excelsis nemoribus texerit nidos ex fruticibus cinnami : et quoniam non possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem et fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt jaculis, ac sic cinnama illa deponunt, et pretiis amplioribus vendunt : eo quod cinnamum magis quam alia mercatores probent. Psittacus in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua, et cæteris avibus latiore : unde et articulata verba exprimit, ita ut si eum non videris, hominem loqui putes : ex natura autem salutat, dicens : Ave, vel Chaire : cætera nomina institutione discit. Hinc est illud :

Psittacus a vobis aliorum nomina discam :
Hæc per me didici dicere : Cæsar, ave.

Alcyon, pelagi volucris, dicta quasi ales oceanea, eo quod hieme in stagnis oceani nidos facit, pullosque educit, qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis septem dierum tranquillitate mitescere, et ejus fetibus educandis obsequium ipsa rerum natura præbere. Onocrotalus avis est rostro longo, quam Græci onocrocolon vocant. Crocodilus genus volatile, dictum, quasi cor edens. Vespertilio ex tempore nomen accepit eo quod lucem fugiens crepusculo vespertino circumvolat, præcipitato motu acta, et tenuissimis brachiorum membris suspensa, animal murium simile, non tam voce resonans quam stridore : specie quoque volatilis simul et quadrupes, quod in aliis avibus reperiri non solet. Vespertiliones sunt idolorum monstra tenebris dedita, ut in Isaia legitur : *Ut adoretis talpas et vespertiliones* (*Isa.* II). Noctua dicitur pro eo quod nocte volat et per diem non possit videri, nam exorto splendore solis visus illius hebetatur. Hanc autem insula Cretensis non habet, et si veniat aliunde, statim mori-

Digitized by Google

tur. Noctua a quibusdam dicitur corvus marinus. Noctua autem non est bubo. Nam bubo major est. Noctua homines, veritatis lucem fugientes, tenebris obligatos significat. Unde in Levitico hæc avis vesci prohibetur. Bubo a sono vocis compositum nomen habet, avis feralis, onusta quidem plumis, sed gravis semper detenta pigritia in sepulcris die noctuque versatur, et semper commorans in cavernis. De qua Ovidius :

Fœdaque fit volucris venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.

Denique apud augures malum portendere fertur. Bubo tenebris peccatorum deditos et lucem justitiæ fugientes significat. Unde inter immunda animalia in Levitico deputatur. Lucina avis inde nomen sumpsit, quia cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia, eadem et acedula. De qua Cicero in Prognosticis :

Et matutinos exercet acedula cantus.

Hæc forsan sanctos prædicatores typice significare potest, qui futuræ lucis exortum pronuntiant et ad ejus adventum animo vigilanti intendere fideles quosque exhortantur. Ulula avis a planctu et luctu nominata. Cum enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitum. Unde et apud augures si lamentetur, tristitiam : tacens ostendere fertur prosperitatem. Quæ avis significare potest ululatum peccatorum in inferno. Unde propheta, quando fit mentio Babyloniæ vastationis : *Ululæ in ædibus ejus commorari perhibentur, sicut et onocrotalus et ericius* (*Isa.* XIII). Graculus a garrulitate nuncupatus, non (ut quidam volunt) pro eo quod gregatim volent, cum sit manifestum ex voce eos nuncupari. Est enim loquacissimum genus, et vocibus importunum. Quod vel philosophorum vanam loquacitatem, vel hæreticorum verbositatem noxiam significare potest. Picæ, quasi poetice, quod verba in discrimine vocis exprimant, ut homo. Per ramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes. Et si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur. De qua congrue quidam ait [*Martialis*] :

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis avem.

Picus a Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod ea in auspiciis utebatur. Nam fertur hanc avem quoddam habere divinum illo indicio, quod in quacunque arbore nidificaverit, clavum vel quidquid aliud fixum diu hærere non potest, quin statim excidat, ubi ea insederit. Sed de hoc sentiat quisque quod velit. Nam sonus vocis ejus loquacitatem hæreticorum potest significare, vel philosophorum : sicut superius de graculo diximus. Pavo nomen de sono vocis habet. Cujus caro tam dura est, ut putredinem vix sentiat, nec facile coquatur. De quo quidam sic ait

Miraris quoties gemmantes explicat alas,
Et potes hunc sævo tradere, dura, coquo.

Pavo quidem, qui Salomoni a longinquis regionibus ductus est, et diversos colores in pennis habet, significat populum gentilem de longinquis partibus terræ ad Christum venientem, qui etiam ejus gratia multarum virtutum ornatu resplendet. *Gallus* a castratione vocatus. Inter cæteras enim aves huic solo testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos *gallos* vocabant. Sicut autem a leone leæna, a dracone dracæna, ita a gallo gallina. Gallus virum sanctum aut doctorem evangelicum significat, qui sub caligine istius mundi positus futuram lucem vitæ æternæ pronuntiat. De quo per Salomonem dicitur : *Gallus accinctus, nec est rex, qui resistat ei* (*Prov.* XXX). Et in Job : *Quis dedit*, inquit, *gallo intelligentiam?* (*Job.* XXXVIII.) Item in aliam partem gallus ponitur, ut est illud Isaiæ : *Asportari te faciam, sicut asportatur gallus gallinaceus* (*Isa.* XXII). Gallina significat sapientiam, sive sanctam Ecclesiam, seu animal justum, ut est illud Dominicum testimonium ad Hierusalem : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti* (*Matth.* XXIII). *Anser* ab assiduitate natandi aptum nomen sumpsit. Ex quo genere quædam germanæ dicuntur, quo plus cæteris nutriant. Anseris nomen anes dedit per derivationem, vel ad similitudinem, vel quod et ipsam natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, ut anser. Unde et clangore ejus Gallorum ascensus in Capitolio deprehensus est. Hæc providos homines et erga custodiam suam bene vigilantes significare potest. *Mergus* ab assiduitate mergendi nomen hoc est : quia sæpe dimisso capite in profundo aurarum signa sub fluctibus colligunt, et prævidentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. *Mergus* homo luxuriosus, libidini carnis semper intentus : quod in Levitico demonstratur. Fulica mansueta avis et nigra est, anati quidem parvior, sed corporis compositione consimilis, quæ in stagnis delectabiliter commoratur. Est autem avis stagnensis, habens nidum in medio aquæ, vel in petris, quas aquæ circumdant, maritimoque semper delectatur profundo, quæ dum tempestatem persenserit, fugiens in vado ludit. Hæc ad baptizandos bene refertur, qui in sacratissimi fontis gratia perseverant. Unde scriptum est : Fulicæ domus dux est, eorum scilicet qui omnium Christianorum sacer fons dux est, dum eos ad cœlorum regna perducit. *Turtur* de voce vocatur, avis pudica, et semper in montium jugis et in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum et conversationem fugit et commoratur in silvis. Cujus e contrario columba hospitia humana diligit, domorum blanda semper habitatrix. Turtur corpus Christi significat, quod Ecclesia est, propter gentium varietatem, de quo scriptum est : *Quam pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis!* (*Cant.* I.) Et in Psalmo : *Turtur nidum..., ubi reponat pullos suos* (*Psal.* LXXXIII). Columbæ dictæ, quod earum colla ad singulas conversiones colores mutent, aves mansuetæ, et hominum multitudine conversantes, ac

Digitized by Google

sine felle : quas antiqui venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentant, et osculo amorem concipiunt. Columba Deus. In Jeremia : *A facie gladii columbæ unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient* (*Jer.* XLVI). Columba Spiritus sanctus. In Evangelio : *Et vidit Spiritum Dei descendentem, sicut columbam, super illum* (*Matth.* III). Columba Ecclesia propter simplicitatem cordis. In Canticis canticorum : *Columba speciosa, auro gemmisque percincta* (*Cant.* II). Columbæ apostoli. In Isaia : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas ?* (*Isa.* LX.) Columba Judæi. In Sophonia : *Væ, provocatrix columba, non audivit vocem* (*Sophon.* III). Columba enim simplicitatem mentis significat. Duo pulli columbarum exprimunt duplex pœnitentiæ lamentum. Unde legitur in Levitico : *Si autem non valuerit manus ejus offerre pecus, offerat vel duos turtures vel duos pullos columbarum* (*Levit.* V). Palumbes avis casta ex moribus appellatur, quod comes sit castitatis. Nam dicitur quod, amisso corporali consortio, solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat. Turtur enim typum tenet sanctæ Ecclesiæ (sicut supra diximus), quoniam præter Christi Domini alterius nescit habere consortium. Similiter et columba Spiritum sanctum aut Ecclesiam significat, de qua scriptum est : *Una est columba mea, una dilecta mea* (*Cant.* VI). Et iterum, *Pennæ*, inquit, *columbæ deargentatæ* (*Psal.* LXVII) : quia innocentiam habet columba, et divinis eloquiis argenteo candore resplendet. Item in aliam partem columba ponitur, ut est illud Osee : *Ephraim columba sine sensu, non habens cor* (*Ose.* VII). Rursum turtur Spiritum sanctum, aut virum sanctum, aut intelligentiam spiritalem designat, ut est illud in Canticis canticorum : *Vox turturis in terra nostra audita est* (*Cant.* II). Sed tunc columba Spiritus sanctus dicitur, quando Scripturæ sacræ manifesta dissertio est : tunc vero turtur Spiritus sanctus intelligitur, cum Scripturæ altis atque obscuris mysteriis elevantur. Perdix de voce nomen habet, avis dolosa atque immunda. Nam masculus in masculum insurgit, et obliviscitur sexum libido præceps. Adeo et fraudulenta, ut alterius ova diripiens foveat : sed fraus fructum non habet. Denique dum pulli propriæ vocem genitricis audierint, naturali quodam instinctu hanc, quæ fovet, relinquunt, et ad eamdem, quæ genuit, revertuntur. Perdix ergo significat diabolum, de quo in Jeremia scriptum est : *Perdix fovet quæ non peperit : facit divitias suas non cum judicio. In dimidio dierum suorum derelinquet eas* (*Jer.* XVII). Sic et diabolus per principes hæreticorum congregavit populos, quos non peperit, et deceptorum sibi multitudinem consociavit, quos postea dimisit, et omnium judicio stultissimus esse comprobatur. Coturnices a sono vocis dictas constat, quas Græci ortygas vocant, eo quod visæ fuerint primum in Ortygia insula. Hæc adveniendi habent tempora. Nam, æstate depulsa, maria transmeant. Ortygometra dicitur, quæ gregem ducit. Eam terræ propinquantem accipiter videns rapit : ac propterea cura est universis, ducem sollicitare generis externi, per quem caveant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum. Quam ob causam eas veteres vesci interdixerint. Solum enim hoc animal, sicut et homo, caducum morbum patitur. Coturnices quæ in esu filiorum Israel datæ sunt, legis historicæ (ut quidam volunt) figuram habent : de quo legitur in Exodo. Passeres sunt volatilia a parvitate vocata : unde et pusilli et parvi. De quo in Psalmo scriptum est : *Passer invenit sibi domum* (*Psal.* LXXXIII). Et alibi : *Sicut passer unicus in ædificio* (*Psal.* CI). Et in aliam partem in Psalmo : *Transmigra in montem sicut passer* (*Psal.* X). Item passeres sancti. In Psalterio : *Illic passeres nidificabunt* (*Psal.* CIII). Passer est nimia velocitate celerrimus, qui in silvis habitare non patitur : sed domum sibi in parietum foraminibus desideranter exquirit, quam dum invenerit, nimio gaudio lætus exsultat, qui se diversarum adversitatum ulterius patere non credit insidiis. Sic anima jucundatur dum in cœlorum regno mansionem suam senserit esse præparatam. Item passeres illi, qui in emundatione leprosi in Levitico offerri jussi sunt, sacramentum passionis Christi in quo a sordibus peccatorum mundamur, designant. Quod ostendit Paulus dicens : *Quicunque in Christo baptizati sumus, in morte ipsius baptizati sumus* (*Rom.* VI). In hoc enim vivens passer et lignum cedrinum et coccinum tortum et byssopus tinguitur. Omnia enim hæc comprehenduntur in virtute baptismatis, quod diximus Dominicæ esse passionis figuram significationemque. Sed vivens passer, quem in unigeniti necessarie divinitate accipimus, in sanguine etiam hic occisi passeris et aqua tinguitur, id est, in gratia baptismatis : quia non in hominis passione, sed Dei et hominis baptizatur.' Deinde post hoc vivens passer in agrum, ut volet, dimittitur. Ergo impassibilis divinitas, et inseparabilis erat a carne, quæ passa est. Unde et inseparabilis in sanguine baptizatur : ut impassibilis viva in agrum avolet : ad latitudinem videlicet contemplationis emittitur, quo illum dimittente nostro videlicet intellectu, sub hujus enim contemplatione tenetur. Est et alia passeris significatio, ut supra diximus. Unde legitur : *Transmigra in montem sicut passer* (*Psal.* X). Passerum quoque plura sunt genera. Alii gaudent ad foramina parietum. Alii valles roscidas requirunt : nonnulli montes appetunt squalentes. Sed de illis nunc dicit, qui ad altissima loca terrarum levissima voluntate rapiuntur, ut his merito similes æstimentur, qui ad nequissimas prædicationes levitate inconstantis animi transferuntur. Nam in Psalmo Propheta ita dicit : *Similis factus sum pellicano in solitudine : factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilavi et factus sum sicut passer unicus in ædificio* (*Psal.* CI). Per hæc nomina volucrum (ut arbitror) diversa nobis pœnitentium genera declarantur. Pellicanus enim avis Ægyptia est, ciconiis corporis granditate consimilis, quæ naturali macie semper affecta est :

Digitized by Google

quoniam) sicut physiologi volunt) tenso intestino per viscera, quidquid escarum accipit, sine aliqua decoctione transmittit. Hinc fit, ut adipe proprio minime farciatur, quia parvissimo ciborum succo reficitur : quæ non gregatim ut cæteræ aves volat, sed delectatione se solitaria consolatur. Eorum unum genus dicitur esse, quod stagnis inhabitat : aliud (sicut dictum est) quod in desertis locis secretisque versatur. Per hoc igitur avium genus pulcherrime significantur eremitæ, qui hominum consortio derelicto, timore Domini, remota se afflictione discruciant. Sequitur : *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Aliud genus introducitur pœnitentis. Nycticorax Græco vocabulo dicitur noctis corvus, quem quidam bubonem, quidam noctuam esse dixerunt : alii magis corvo magnitudine et colore consimilem, quem specialiter in Asiæ partibus inveniri posse testantur. Istum sicut diei fulgor abscondit, ita adventus noctis producit : et contra consuetudines avium tunc magis vigilare et escas quærere incipit, quando se in soporem animantia cuncta componunt. Ita et pœnitens iste nocturno tempore escas animæ sollicita curiositate perquirit, modo psalmodiæ operam dando, modo eleemosynas faciendo, modo carceres occulte visitando solum Deum vult habere testem, cui caligo noctium non tollit aspectum. Et nota, quia sicut pellicanus designat eremitam atque solitarium, ita nycticorax illum declarat, qui se domicilio retinens a publica visione remotus est. Potest etiam nycticorax Christum vel virum sanctum significare in fidelibus despicabilem. Passer est avis parva, ut supra diximus : sed nimia sagacitate sollicita quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluviem ventris escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam ne aut ipsa a prædatore capiatur, aut fœtus ejus serpentinis devorentur insidiis, inter aves unica cautione munita ad domorum fastigia celsa concurrit : ut a suspectis casibus reddatur aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia. Huic merito comparatur, qui diaboli insidias formidans specialiter ad Ecclesiæ septa se conferens, in ejus fastigio vigilans tutissime perseverat. *Unicum* dixit propter charitatem, quæ ex multis unum facit : *in ædificio* propter altitudinem fidei et fortitudinem mentis. Considerandum est etiam, quemadmodum iste supplicans a majoribus avibus, pellicano et nycticorace, cepit, et pervenit usque ad passeris minutissimam parvitatem : quoniam gradatim pœnitendo descendens primo loco grandis est, secundo mediocris, tertio consuetudine ipsa omnino tolerabilis. Hæ autem aves per figuram sunt parabolæ hominibus genere discrepantes, sed consuetudinum qualitate consimiles. Hirundo dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aere capiat escas et edat : garrula avis et per tortuosos orbes et flexuosos circuitus pervolans, et in nidis construendis, educandisque fœtibus solertissima, habens etiam quoddam præscium, quod lapsura deserat, nec appetat culmina : ab aliis quoque avibus non impetitur, nec unquam præda est. Maria transvolat, ibique hieme commoratur. Hirundo autem pœnitentium pro peccatis suis typum tenet, quæ stridore vocis ploratum magis quam melodiam sonat, et pro cantu gemitus edere solet, sicut et columba. Unde Ezechias in oratione sua ait : *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo : meditabor ut columba* (*Isa.* XXXVIII). Lacrymis ergo suis pœnitens pascitur, et ad superna cor elevans cœlestis cibi pabulum sibi quærit. Unde et Propheta ait : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus* (*Psal.* XLI)? Et iterum, *Sicut cinerem*, inquiens, *manducabam panem meum : et potum cum fletu temperabam a facie iræ et indignationis tuæ; quia elevans elisisti me* (*Psal.* CI). Upupam Græci appellant, eo quod stercora humana considerat, et fetenti pascatur fumo, avis spurcissima, cristis exstantibus galeata, semper in sepulcris et humano stercore commorans. Hæc avis sceleratos et peccatores homines significat, qui sordibus peccatorum immorari assidue delectantur. Corvus sive corax nomen a sono gutturis habet, quod vôce crocitet. Fertur hæc avis, quod editis pullis escam plene non præbeat, priusquam in eis per pennarum nigredinem similitudinem proprii coloris agnoscat. Postquam vero eos tetros plumis aspexerit in toto, agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaveribus oculum petit. Corvus nigredinem peccatorum vel dæmonum significat, ut est illud in Salomone . *Effodiant eam corvi de convallibus* (*Prov.* XXX). Item corvus gentilem populum significat, ut est illud in Job : *Quis præparat corvo escam suam, quando pulli ejus ad Dominum clamant vagantes, eo quod non habeant cibos* (*Job.* XXXIX). Pullis vero corvorum, filiis scilicet gentium, esca datur, cum eorum desiderium nostra conversione reficitur. Rursum in bonam partem ponitur, ut est illud in Canticis canticorum de sponso : *Crines ejus ut abietes, nigri sicut corvi* (*Cant.* V). Corvus Christus est in membris ejus, hoc est, sanctis, ut in Canticis canticorum : *Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus* (*Ibid.*). Corvus nigredo peccati vel infidelitatis, ut in Psalmo : *Et pullis corvorum invocantibus eum* (*Psal.* CXLVI). Corvus peccatoris tarditas ad pœnitentiam, et vana spe de die in diem differens, ut in Sophonia : *Vox cantantis in fenestra, corvus in superliminaribus ejus* (*Soph.* II). Cornix, annosa avis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominum curas significationibus agere, insidiarum vias monstrare, futura prædicere. Magnum ergo nefas est hæc credere, ut Deus consilia sua cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluvias portendere vocibus. Unde est illud :

Tunc cornix plena pluviam vocat improba voce.

Sed hæc incerta omittentes de certioribus scribere tentemus. *Milvus* mollis et viribus et volatu, quasi mollis avis. Unde et nuncupatus, rapacissimus tamen, et domesticis semper avibus insidiatur. Mil-

Digitized by Google

vus significat utpote rapacem vel elatum hominem, ut est illud in Psalmo secundum Hebræos : *Milvi abies domi ejus.* Accipiter avis animo plus armata quam ungulis, virtutem majorem in minori corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est a capiendo, nomen sumpsit. Est enim avis rapiendis aliis avibus avida : ideoque vocatur accipiter, hoc est raptor. Unde et Paulus dicit : *Sustinetis enim, si quis accipit* (*II Cor.* XI). Ut [Ne] enim dicent, *si quis rapit*, dixit, *si quis accipit.* Ferunt autem accipitres circa pullos suos impios esse. Nam cum viderint eos posse tentare volatus, nullas eis præbent escas : sed verberant pennis et a nido præcipitant, atque teneros compellunt ad prædam, ne forte adulti pigrescant. Accipiter interdum sanctum virum significat, utpote rapiens regnum Dei. De quo scriptum est in Job : *Nunquid in sapientia tua plumescit accipiter expandens alas suas ad austrum* (*Job.* XXXIX)? id est, nunquid cuilibet electo tu intelligentiam contulisti, ut flante sancto Spiritu cogitationum alas expandat, quatenus pondera vetustæ conversationis abjiciat, et virtutum plumas in usum novi volatus sumat. Potest etiam per hunc accipitrem renovata gentilitas designari. *Capus* Italica lingua dicitur a capiendo. Hanc nostri falconem vocant, qui et alio nomine dicitur herodius. Hæc avis etiam rapaces homines significare potest. Quod autem in Levitico et in Deuteronomio quædam aves pro immundis deputantur, ostendit Scriptura dicens : *Omnes aves mundas comedite : immundas ne comedatis, aquilam scilicet et gryphen, et haliæetum, ixion et vulturem, ac milvum juxta genus suum : et omne corvini generis, struthionem ac noctuam, et larum, atque accipitrem juxta genus suum, herodium et cygnum et ibin, et mergulum, porphyrionem, et nycticoracem, onacrotalum, et charadrium, singula in genero suo : upupam quoque et vespertilionem, et omne quod reptat et pennulas habet, immundum erit nec comedatur* (*Lev.* XI ; *Deut.* XIV). Inter illicita atque nimis evitanda connumerandum contemplationi vacantem quempiam tales habentem maculas quales per denumeratas aves legislator significat. Ait enim : *Aquilam et gryphen et haliæetum et milvum ac vulturem juxta genus suum.* Rapaces et cibum alienum male sectantes, quæstibusque injustis gaudentes per prædicta significat. Quia enim quidam inveniuntur in ecclesiis inter eos, qui putantur contemplationi operam dare, qui non quemadmodum debent ad hoc vacant, sed frustra inflantur : audi Paulum dicentem : *Si quis alia docet et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et quia veritate privati sunt, existimantes quæstum esse pietatem* (*I. Tim.* VI). Hos ergo significant ea, quæ nunc denumerata sunt, animalia victum ex rapina conquirentia. Quædam autem ex his alias aves invadunt et ex venationibus earum nutriuntur. Alia vero in domos ingredientia diripiunt, quæ repererint, ne quidem gerentium se obsoniis parcentia. Quibus sunt similes quidam, qui penetrant domos et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quos Paulus arguit (*II Tim.* III). Vultur rixis et bellis gaudet propter cadavera præliorum, intantum, ut etiam sequatur exercitum. Non ergo oportet aliorum casibus pasci atque nutriri eum, qui contemplationi dat operam. Corvini ergo generis animalia sunt affectionis expertia : quod manifestum est ex eo quod emissus a Noe ex prima eum corvus avolatione transgressus est (*Gen.* VIII). Cui similis Judas circa suum magistrum fuit et Dominum. Struthio avis quidem est, sed volare non potest, totamque vitam suam circa terram occupat : quales sunt quidam Deo militantes et sæculi negotiis se implicantes. Noctuam vero, pro qua LXX *Glaucum* dixerunt, hanc asserunt in nocte acuti esse visus, sole autem apparente minus utilitate oculorum frui. Tales sunt qui legis gloriantur contemplatione et scientia, lucem evangelicæ conversationis capere non valentes. Larus est animal in utroque vivens, id est, aqua et terra : quia sicut avis quidem volat, ut aquatile autem natat. Cui non male comparantur hi qui simul circumcisionem venerantur et baptisma. Ad quos Paulus dicit : *Si circumcidimini, Christus vobis nihil prodest* (*Gal.* V). Accipiter autem inter rapaces aves est. Habet autem quiddam aliud, propter quod a legislatore positus est. Mansuescit quippe et cooperatur ad rapacitatem. Quem imitantur hi qui mansueti quidem videntur esse et sensu tranquilli : sunt autem cum potentibus et avaris atque rapacibus. Nycticorax animal est, quod in nocte tantummodo rapit atque operatur : sicut sunt gentes in intelligibilibus noctis operibus occupatæ, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus et his similia. Ibis et porphyrion, et quem LXX nominant pellicanus et cygnus et herodius et charadrius, longi esse colli, trahereque cibum ex altitudine terræ atque aquarum dicuntur. Quæ animalia imitari non debemus, nec de inferioribus evellere cibum, sed de cœlestibus. Ille siquidem contemplationi vacat, quia ad superiora mente contendit, et non solum intelligibilem, sed et sensibilem cibum a Deo exspectat. Unde ait Dominus : *Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Scit enim Pater vester cœlestis quia omnibus his necesse habetis* (*Matth.* VI). Upupa lugubre animal, amansque luctum est. *Sæculi autem tristitia mortem operatur* (*II Cor.* VII). Propter quod oportet eum qui diligit Deum, semper gaudere, sine intermissione orare, in omnibus gratias agere : quia gaudium spiritus fructus est. Vespertiliones circa terram volant, ita ut pennis pro pedibus utantur, quando ambulant : quod indignum est in eis, qui contemplationi dant operam. Quorum enim est volatus circa terram, horum etiam contemplatio procul dubio in terrenis occupatur. Non ergo incredulus sis, nec dubites, quod etiam hæc, quæ nunc

Digitized by Google

denumerata sunt, animalia ad ostensionem figuramque eorum, a quibus abstinere debent contemplationi vacantes, posuit legislator. Sed inquies : Quomodo horum animalium non cibus, sed imitatio prohibetur, cum pellicano et nycticoraci David propheta semetipsum comparaverit dicens : *Similis factus sum pellicano in solitudine, factus sum sicut nycticorax in domicilio* (*Psal.* ci). Per aquilam autem Moyses ipsum significat Deum dicentem in Israel : *Quomodo portaverim vos super alas aquilarum* (*Deut.* xxxii). Nam et Prophetæ leonem Christum appellant. Leonem autem e diverso esse Petrus diabolum dicit (*I Petr.* v) : nec tamen secundum hoc leo Christus secundum quod diabolus dicitur : absit a nobis, absit ista impietas. Sed quia simul regium, nec non rapax atque immite est animal : eumque dignitatem laudabilem, vituperabilem tamen operationem generat : quod quidem laudabile habet, hoc in Christi regno accipitur : quod autem vituperabile in diabolo, id est rapacitas, immansuetudo. Quod et in aquila considerantes, sine aliqua dubietate reperimus. Propter altitudinem enim volatus figuram ejus in Deum Moyses sumpsit. Quia vero rapax, a cibo ejus abstinendum dixit. Propheta autem David lugens hominem in peccato constitutum, nycticoraci hunc, sicut in nocte viventem, comparavit. Per pellicanum autem, utpote per animal amans solitudinem, figuravit eum, qui forsan amicis desolatus est, aut cognatis aliorumque similium societate destitutus. Augures autem dicunt, et in gestu et in motu et in volatu et in voce avium signa esse constituta. Oscines aves vocant, quæ ore cantuque auspicium faciunt, ut corvus, cornix, picus. Alites, qua volatu ostendere futura videntur, qua si adversæ sunt, inhibæ dicuntur, quod inhibeant, id est vetant : si prospere, præpetes : et ideo præpetes, quia omnes aves priora petunt volantes. Tertiam faciunt speciem auguriorum in avibus, quam communem vocant, ex utroque permistam, id est, aves quæ ex ore et volatu auguria faciunt : sed fides Christi hæc non habet. Omnium autem genera volucrum bis nascuntur. Primum enim ova gignuntur. Inde calore materni corporis formantur et animantur. Ova autem dicta ab eo quod sint uvida. Unde et uva eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est, quod exterius humorem habet : uvidum, quod interius. Quidam autem putant ovum Græcam habere originem nominis. Illi autem dicunt *oa*, *v* littera ablata. Ova autem quædam inani vento concipiuntur, sed non sunt generabilia, nisi quæ fuerint concubitu masculino concepta et seminali spiritu penetrata. Ovorum vim tantam dicunt ut liquum perfusum eo non ardeat : ac ne vestis quidem contincta aduritur, admista quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

CAPUT VII.

De apibus [Ms., *De minutis avibus*].

Apes dictæ vel quod se pedibus invicem alligent, vel pro eo quod sine pedibus nascuntur. Nam postea et pedes et pennas accipiunt. Hæ solertes in generandi mellis officio assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt : ex variis floribus favum condunt, textisque ceris innumera prole replent : exercitum et reges habent : prælia movent : fumum fugiunt : tumultu exasperant. Nam plerique experti sunt de boum cadaveribus nasci. Has pro iis creandis vitulorum occisorum carnes verberantur, ut ex putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes. Proprie tamen apes vocantur ortæ de bobus, sicuti scabrones de equis, fuci de mulis, vespæ de asinis. Castros Græci appellant, qui in extremis favorum partibus majores creantur, quos aliqui reges putant dici, quod castra ducant. Fucus est major ape, scabrone minor. Dictus autem fucus quod alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim quod non laboravit. De quo Virgilius :

Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent.

Apes formam virginitatis sive sapientiæ tenent, ut est illud in Salomone : *Vade ad apem, et disce qualis operatrix sit.* Aliam autem significationem habet, ubi in Propheta legitur : *Sibilavit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminis Ægypti in deserto, et api, quæ est in terra Assur* (*Isa.* vii). Ibi enim typice per muscam Pharaonem, et per apem Nabuchodonosor demonstrat : qui populum Judæorum peccantem dignis flagellis castigaverunt. Et in Psalmo legitur : *Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis* (*Psal.* cxvii). Apes enim favum circumdant, quando per domos cereas liquores dulcissimos recondunt : et cum sibi putant victualia reponere, faciunt, unde homines possint sua desideria satiare. Quod Judæos implesse manifestum est, quando rem cuncto orbi dulcissimam amaris conatibus affecerunt.

Spinæ sæculi peccata designant, quibus Judæorum populus ferociter incitatus in delictis suis, velut ignis concrepans, æstuavit. Sed in eis quoque gratia Domini vindicatum est, quando de illo melle, quod condiderant nescii, conversi ad Dominum suavissime sunt repleti. Fuci enim, qui alienos labores edunt, ignavos et otio torpentes homines significant, qui magis ex aliorum operibus sibi pastum, quam de proprio sudore, exhiberi expetunt. De quibus ad Thessalonicenses Paulus scribens ait : *Audivimus autem quosdam inter vos ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes suum panem manducent* (*II Thess.* iii). Scabrones vocati a cabo, id est caballo, quod ex eis creentur, ut quidam æstimant. Sicut autem scabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum sæpe nascuntur scarabei, unde et cognominati sunt. Tauri sunt scarabei terrestres sive silvestres ricino similes. Vespæ autem sive scabrones significant hostes persequentes vel timores hostium, ut est illud Dominicum promissum in lege, quod ad Israel per Moysen ait : *Mittet Dominus ante introitum tuum antecessores tuos vespas,*

Digitized by Google

qui exterminent Cananæum, Æveum atque Pherezæum (*Sap.* XII). Non legitur alicubi historia Veteris Testamenti, quod scabrones vel vespas miserit Dominus ante filios Israel in hostes eorum; sed per hæc animalia, quæ aculeis pugnant, designat timores compunctionis in hostes eorum, quo terebantur atque fugabantur. De scarabeo autem in propheta ita scriptum est : *Et scarabeus de ligno clamavit :* quod putant quidam de Domino dictum, qui in cruce suspensus pro persecutoribus exoravit, dicens : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quod faciunt* (*Luc.* XXIII); vel de latrone, qui in cruce ad Christum clamavit dicens : *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (*Ibid.*). Locusta quod pedibus sit longis, velut hasta. Unde et eam Græci tam maritimam quam terrestrem astaco appellant. Locusta aliquando populos significat instabiles et vagos, ut est illud in Evangelio de Joanne : *Esca autem ejus erat locusta et mel silvestre* (*Matth.* III); quia de conversione populorum ad fidem Christi pastus ei fiebat delectabilis atque suavis. Item in Exodo octava plaga legitur locusta missa esse in Ægyptum (*Exod.* X) : per quod genus plagæ putatur a quibusdam dissidentis a se et discordantis humani generis inconstantia confutari. Locusta populus gentium, ut in Salomone : *Locusta regem non habet, et egreditur universa per turmas* (*Prov.* XXX). Item locustæ dæmones, ut in Apocalypsi : *Et de fumo egressæ sunt locustæ* (*Apoc.* IX). Et in libro Judicum : *Cameli eorum ut locustæ* (*Judic.* VII). Locusta superbia vel vagatio mentis, ut in Joel : *Residuum erucæ comedet locusta* (*Joel.* I). Alio quoque sensu locustæ pro mobilitate levitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ et salientes animæ in sæculi voluptates. Item per significationem locustæ, quæ plusquam cætera minuta quæque animantia humanis frugibus nocent, linguæ adulantium exprimuntur, quæ terrenorum hominum mentes, si quando bona aliqua proferre conspiciunt, hæc immoderatius laudando corrumpunt. Fructus quippe Ægyptiorum est opera cenodoxorum, quam locustæ exterminant, dum adulantes linguæ ad appetendas laudes transitorias cor operantis inclinant. Herbas vero locustæ comedunt, quando adulatores quique verba loquentium favoribus extollunt. Poma quoque arborum devorant, quando variis laudibus quorumdam jam quasi fortium opera enervant. Musca ex Græco venit, sicut et mus. Hæ, sicut et apes, necatæ in aqua aliquotiens post unius horæ spatium reviviscunt. Cynomya Græce vocatur, id est, musca canina. Nam cino [cyon] Græce, canis vocatur. Muscæ immundos spiritus vel peccatores squalores vitiorum sectantes significant, qui sordibus scelerum oleum misericordiæ atque charitatis corrumpunt. Unde in Ecclesiaste scriptum est : *Muscæ morientes exterminant suavitatem unguenti* (*Eccles.* X) : quia malus mistus bonis contaminat plurimos, quomodo muscæ si moriantur in unguento, perdunt odorem et saporem illius : sic et calliditas sapientiam, et prudentiam malitia sordidat. Quarto autem loco Ægyptus muscis percutitur (*Exod.* VIII). Musca enim insolens et inquietum animal est. In qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur. Ægyptus ergo muscis percutitur, quia eorum corda qui hoc sæculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur. Porro LXX interpretes cynomyam, id est, caninam muscam posuerunt, per quam canini mores significantur : in quibus humanæ mentis voluntas et libido carnis arguitur. Potest quidem hoc loco significari etiam per muscam caninam forensis hominum eloquentia, qua velut canes alterutro se lacerant. Culex ab aculeo dictus, quo sanguinem sugit. Habet enim in ore fistulam in modum stimuli, qua carnem terebrat, ut sanguinem bibat. Scinifes muscæ minutissimæ sunt aculeis permolestæ : qua tertia plaga superbus Ægyptiorum populus casus est. Hoc animal pennis quidem suspenditur per aera volitans; sed ita subtile et minutum, ut oculi visum, nisi acute cernentis, effugiat. Corpus autem cum insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita ut quem volantem videre quis non valeat, sentiat statim advenientem. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur, quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque calliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec videat nec intelligat unde decipiatur : sed in Trinitate blasphemantes totius mundi dissipant fidem. Bruchus ingluvies ventris. Unde et supra : *Residuum erucæ comedet bruchus* (*Joel.* I). Rubigo iracundia cordis; in Joel : *Residuum bruchi comedet rubigo* (*Ibid.*). Eruca prurigo luxuriæ, de quo et supra : *Residuum erucæ comedet locusta* (*Ibid.*).

LIBER NONUS.

PROLOGUS.

De mundo et quatuor plagis ejus.

In sacro ergo eloquio intelligentiæ magnæ discretio est. Sæpe enim in quibusdam locis illius et historia servanda est et allegoria : et sæpe in quibusdam sola exquirenda est allegoria, aliquando vero sola necesse est ut teneatur historia. Nam in quibusdam locis, sicut diximus, historia simul tenenda et allegoria, ut et tardiores pascantur per historiam, et velociores ingenio per allegoriam. Unde cum loquente Deo populis lampades et sonitum buccinæ et montem fumigantem cerneret, perterritus petiit ut eis per Moysen Dominus loqueretur. Unde scriptum est : *Stetit populus de longe, Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus* (*Exod.* XX). Turba quippe populi allegoriarum caliginem non valet penetrare : quia valde paucorum est spiritalem intellectum rimari. Quia enim mentes carnalium sola

Digitized by Google

sæpe historia pascantur, loquente Deo stetit populus a longe : quia vero spiritales quique allegoriarum nubem penetrant, ut spiritaliter Dei verba cognoscant, Moyses accessit ad caliginem, in qua erat Deus. Idcirco nos in hoc opere, ubi de rerum varietate varia significatione scribere disposuimus, res ipsas primum notamus : deinde significationem earum breviter disseremus, ita ut a mundo incipientes, patres ejus subsequenter disserendo ponamus. Mundus est cœlum et terra, mare et quæ in eis opera Dei sunt. De quo dicitur : *Et mundus per eum factus est* (*Joan.* I). Mundus Latine a philosophis dictus, quod in sempiterno motu sit, ut cœlum, sol, luna, aer, maria. Nulla enim requies ejus elementis concessa est, ideoque semper in motu est. Græci vero nomen mundo de ornamento accommodaverunt propter diversitatem elementorum, et pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos *cosmos*, quod significat *ornamentum*. Nihil enim mundo pulchrius oculis carnis aspicimus. Mundus enim aliquando historialiter, id est, universorum elementorum compactio accipitur : aliquando vero juxta allegoriam in bonam partem, et aliquando in contrariam ponitur. Nam mundus historialiter in eo intelligitur, ubi Evangelista dicit : *In mundo erat, et mundus per eum factus est* (*Ibid.*). Et illud ubi Dominus ait : *Ego lux in hunc mundum veni* (*Joan.* XII). In mundo quippe erat, et mundus per ipsum factus est : quia Deus erat, totus ubique, quia suæ præsentia majestatis sine labore regens, sine onere continens, quod fecit. In quo etiam mundo, quem prius per divinitatem creavit, postmodum homo natus apparuit. Quod autem sequitur : *Et mundus eum non cognovit* (*Joan.* I), significat homines mundi amore deceptos atque inhærendo creaturæ ab agnoscenda Creatoris sui majestate reflexos. Duobus autem modis, ut diximus, mundus intelligitur : aliter in peccatoribus, aliter in sanctis. Quod autem Dominus dicit ad Patrem : *Ut mundus credat, quia tu me misisti* (*Joan.* XVII); et alibi : *Ut cognoscat mundus quia diligo Patrem* (*Joan.* XIV); hic nominat mundum eos qui crediturі erant, vel quia tunc credebant Christum Filium Dei esse ad salutem humani generis missum a Patre in mundum. Quod autem ait : *Pater juste, mundus te non cognovit, ego autem cognovi te* (*Joan.* XVII); ideo non cognovit, quia damnatus est per justitiam : ille vero qui salvandus erat, mundus per misericordiam te cognovit : utique ipse Christus reconciliavit Patri non merito, sed gratia. Hinc dicitur Jesus salvator mundi, hoc est, Ecclesiæ catholicæ, quia ipse salvator omnium, et maxime fidelium. Quod enim legitur Dominus dixisse : *Venit enim princeps hujus mundi, et in me non invenit quidquam* (*Joan.* XII); hic ostendit diabolum principem esse peccatorum hominum, non creaturarum Dei : et quotiescunque mundi figura in mala significatione ponitur, nihil ostendit, nisi mundi illius amatores, et non Dei. Absit enim ut credamus illum principem esse cœli et terræ, et creaturarum omnium, quæ generaliter mundi nomine appellantur : totus itaque suo servit Creatori, non deceptori, Redemptori, non interemptori, et regitur dispensatione divina, non inimici versutia subvertitur, præter homines partis illius qui propria voluntate, non necessitate aliqua, se subjiciunt diabolo. Aliquando etiam ipsa ambitio terrenarum rerum mundi nomine designatur. Unde dicit Joannes apostolus : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo, quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum et superbia vitæ* (*I Joan.* II). Omne quod in mundo, dicit omnes, qui mente inhabitant mundum, qui amore incolunt mundum; sicut cœlum inhabitant, quorum cor sursum est, quamvis carne ambulent in terra. Omne quod in mundo est, id est, mundi amatores non habent nisi concupiscentiam carnis et oculorum, et superbiam vitæ. Quibus vitiorum vocabulis omnia vitiorum genera comprehendit. Concupiscentia carnis est, omne quod ad voluptatem et delicias corporis pertinet, in quibus sunt maxima, cibus et potus, et concubitus : quæ tria Salomon sanguisugis comparat. Concupiscentia oculorum, quæ fit in discendis artibus nefariis, in contemplandis spectaculis turpibus vel supervacuis, in acquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis et carpendis proximorum vitiis. Superbia vitæ est, cum se quis jactat in honoribus. Per hæc tria cupiditas humana tentatur : per hæc Adam et Dominus ipse tentatus est. Quatuor autem esse climata mundi aiunt, id est, plagas : orientem et occidentem, septentrionem et meridiem. Oriens ab exortu solis est nuncupatus. Occidens, quod diem faciat occidere atque interire. Absconditi enim lumen mundo et tenebras superinducit. Septentrio autem a septem stellis axis vocatur, quæ in ipso revolutæ rotantur. Hic proprie vertex dicitur eo quod vertitur, sicut poeta ait :

Vertitur interea cœlum.....

Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi *medidies:* vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Mystice autem Oriens Dominum significat Salvatorem, de quo in Luca scriptum est : *Visitavit nos Oriens ex alto* (*Luc.* I). Et in Zacharia propheta : *Ecce vir, Oriens nomen ejus* (*Zach.* VI). Oriens, populus Judæorum, sive illuminatio fidei, sicut in Isaia Ecclesia dicitur : *Ab Oriente adducam semen tuum* (*Isa.* XLIII). Occidens, populus gentium. Ubi et supra : *Et ab Occidente congregabo te* (*Ibid.*). Occidens autem significat vitæ melioris defectum, vel occasum mortis. Unde peccatoribus in Propheta scriptum est : *Occidet vobis sol in meridie* (*Amos* VIII). Et Psalmista : *Tunc*, inquit, *facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen est ei* (*Psal.* LXVII). Item occasus significat post tentationis ardores incentivæ libidinis refrigerationem : sicut in Deuteronomio pro eo, qui nocturno polluitur somno, hoc est, occulta cogitatione, ut non revertatur prius in castra, quam lavet vestimenta sua, et occidat sol. Rursum Oriens designat initium bonæ vitæ nostræ;

Digitized by Google

Occasus malæ conversationis affectus, ut est illud in Psalmo : *Quantum distat Oriens ab Occasu, elongabit a nobis iniquitates nostras* (*Psal.* CIII). In Occasu enim eramus, cum peccati vinculo tenebamur astricti : in Oriente autem sumus, quando per aquam regenerationis nos verus Sol invisitat et tenebras facit nostrorum discedere peccatorum. Tantum ergo iniquitates nostræ longæ sunt cum nobis peccata nostra denotantur, quantum potest clara dies a tenebrosa nocte distare. Sive per Orientem significat regnum Dei, per Occasum vero gehennam, quæ tantum a beatorum sede dissociata est, quantum dicit Abraham, loquens ad divitem, *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est* (*Luc.* XVI). Septentrionalis autem pars mundi, unde gelu et siccitas procedunt, per figuram ostendit diabolum vel frigus infidelitatis, de quo scriptum est : *Aquilonem et mare tu creasti. Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt, tuum brachium cum potentia* (*Psal.* LXXXVIII); per aquilonem designans diabolum, qui dixit : *Ponam sedem meam in aquilone, et ero similis Altissimo* (*Isa.* XIV). Unde alibi legitur : Aquilo durus est ventus, qui alio nomine dexter vocatur, eo quod diabolus nomen sibi dextri præsumat, tanquam boni : sive quod Occidentem, id est, peccatum respicientibus dextra fiat. Aquilo significat populum gentium, ut in Isaia : *Dicam aquiloni : Da* (*Isa.* XLIII). Et in Psalterio : *Latera aquilonis civitas regis magni* (*Psal.* XLVII). Et in Job : *Ab aquilone aurum venit* (*Job.* XXXVII). Meridiana autem plaga mundique et australis ab austro vento vocatur, calore suo frigus dissipat et glaciem solvit : significans gratiam Spiritus sancti, qui charitatis ardore frigus infidelitatis expellit, et peccatorum duritiam dissolvit. Unde scriptum est : *Converte, Domine, captivitatem nostram sicut torrens in austro* (*Psal.* CXXV). Qui etiam ventus significat populum Judaicum lumen scientiæ in Scripturis legisque prophetarum habentem, sicut aquilo gentilem in tenebris infidelitatis et stultitia erroris degentem. Has quoque ambas gentes Christi gratia per Evangelium ad se convocavit. Item in aquilone adversa mundi in austro blandimenta designantur. Qua gemina expugnatione probatur Ecclesia et per constantiam fidei mirum odorem virtutum dispergit. Unde sponsa in Cantico canticorum dicit : *Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluant aromata illius* (*Cant.* IV). Consurge, permittentis vox est, non imperantis. Item in contrariam partem meridies accipitur, ut est illud in Psalmo : *A ruina et dæmonio meridiano* (*Psal.* XC). Dæmonium meridianum est immane periculum fervore persecutionis accensum, ubi ruina plerumque metuitur. Auster, Ecclesia, quæ ex Judæis prior in Christo credidit, ut in Propheta : *Qui habitatis in terra austri, ferte aquam sitienti* (*Isa.* XXI), id est, baptismum credentibus. Et in Job : *Ab aquilone aurum venit, ab austro* [*et ad Deum*] *formidolosa laudatio* (*Job* XXXVII). Auster sancta Ecclesia est fidei calore accensa.

CAPUT PRIMUM.

De atomis.

Philosophi atomos vocant quasdam in mundo corporum partes tam minutissimas, ut nec visui pateant, nec tomen, id est, sectionem recipiant. Unde et atomi dictæ sunt. Hæ per mane totius mundi irrequietis motibus volitant, et huc atque illuc ferri dicuntur : sic tenuissimi pulveres quæ fusi per fenestras radiis solis videntur. Ex his arbores et herbas et fruges omnes oriri, et ex his ignem et aquam, universa gigni atque constare quidam philosophi gentium pictaverunt [putaverunt]. Sunt autem atomi aut in corpore, aut in tempore, aut in numero. In corpore, ut lapis. Dividis eum in partes, et partes ipsas dividis in grana, velut sunt arenæ : rursumque ipsa arenæ grana divide in minutissimum pulverem, donec, si possis, pervenias ad aliquam minutiam, quæ non jam dividi potest, vel secari possit. Hæc est atomus in corporibus. In tempore vero sic intelligitur atomus. Annum (verbi gratia) dividis in menses, menses in dies, dies in horas : adhuc partes admittunt divisionem, quousque venias ad tantum temporis punctum, et quamdam momenti particulam talem, quæ per nullam morulam produci possit, et ideo jam dividi non potest. Hæc est atomus temporis. In numeris, ut puta octo dividunt in quatuor, rursus quatuor in duos, inde duo in unum. Unde [Unum] autem atomus est, quia insecabilis est, sic et lutum. Nam orationem dividis in verba, verba in syllabas, syllabam in litteras. Littera pars minima atomus est, nec dividi potest. Atomus ergo est, quod dividi non potest, ut in geometria punctus. Nam tomus divisio dicitur Græce, atomus indivisio. Nam quantum indivisibilis unitas valeat in rebus ad ostendendam mysticam significationem, manifeste Scriptura designat : quia ipsam omnium rerum initium esse demonstrat, Apostolo dicente : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis, qui est benedictus in sæcula* (*Ephes.* IV). Unde idem jubet nos sollicitos servare unitatem Spiritus in vinculo pacis, ut fiat unum corpus et cujus [unus] Spiritus, sicut vocati sumus in una spe vocationis nostræ.

CAPUT II.

De elementis.

Ylen Græci rerum quamdam primam materiam dicunt, nullo prorsus modo formatam : sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia hæc elementa formata sunt. Unde et ex ejus derivatione vocabulum acceperunt. Hanc *Ylen* Latini *materiam* appellaverunt : ideo quia omne informe, unde aliquid faciendum est, semper materia nuncupatur. Provide et eam *silvam* nominaverunt. Nec incongrue : quia materiæ silvarum sunt. Græci autem elementa yctoxa nuncupant : eo quod sibi societatis concordia et communione quadam conveniant. Nam sicca inter se naturali quadam ratione juncta dicuntur, ut intro originem ab igne repetentes us-

Digitized by Google

que ad terram, intro a terra usque ad ignem : ut ignis quidem in aera desinat, aer in aquam densetur, aqua in terram crassescat : rursusque terra diluatur in aquam, aqua rarescat in aerem, aer in ignem extenuetur. Quapropter omnia elementa omnibus inesse : sed unumquodque eorum ex eo, quod amplius habet, accepisse vocabulum. Sunt autem divina Providentia propriis minutis distributa. Nam cœlum angelis, aerem volucribus, mare piscibus, terram hominibus, ecclesiasque animantibus Creator ipse implevit.

CAPUT III.

De cœlo.

Cœlum dictum eo quod, tanquam cœlatum vas, impressa lumina habeat stellarum, veluti signa. Cœlum autem in Scripturis sanctis ideo *firmamentum* vocatum, quod sit cursus siderum et ratis legibus fixisque firmatum. Interdum et cœlum pro aere accipitur, ubi venti et nubes et procellæ et turbines fiunt. In Scriptura sacra plerumque et ea, quæ accipi secundum historiam possunt, spiritaliter intelligenda sunt : ut et fides habeatur in veritate historiæ, et spiritalis intelligentiæ capiatur in mysteriis allegoria : sicut hoc quoque novimus, quod Psalmista ait : *Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quos tu fundasti* (*Psal.* VIII). Ecce enim juxta veritatem historiæ stat sermo rationis : quia et cœli opera Dei sunt, et luna ac stellæ ab eo creatæ atque fundatæ sunt. Sed si hoc Psalmista juxta solam historiam et non etiam secundum intellectum mysticum asserit, qui cœlos opera Dei esse professus est, dicturus lunam et stellas : cur non etiam solem, quem scimus, quia ejus opus est, pariter enumeravit? Si enim juxta solam historiam loquebatur, dicturus luminare minus : prius luminare majus dicere debuit, ut ante solem et post lunam atque stellas fundatas esse perhiberet. Sed quia juxta intellectum mysticum loquebatur, ut lunam sanctam Ecclesiam, et stellas homines sanctos accipere deberemus, solem nominare noluit : quia videlicet ipsi æterno soli loquebatur, de quo scriptum est : *Vobis autem, qui timetis Dominum, orietur sol justitiæ* (*Mal.* IV). Cœlum autem juxta allegoriam aliquando ipsum Dominum Salvatorem significat, ut est illud : *Cœlum cœli Domino* (*Psal.* CXIII), quia sanctus sanctorum et Deus deorum : ita et jam cœlum cœlorum recte ipse dicitur, in quo plenitudo divinitatis inhabitat. Aliquando vero angelicas potestates significat, ut est illud in Genesi : *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I); quod prius vocavit firmamentum : quia cœli fuerunt hi, qui prius bene conditi sunt, sed postmodum firmamentum appellati sunt : quia omnino jam ne caderent, virtutem incommutabilitatis accipiunt. Ad quos per Prophetam alibi dicitur : *Audite, cœli, quia Dominus locutus est* (*Isa.* I). Item cœli nomine prophetæ et apostoli et sancti viri exprimuntur, ut est hujusmodi : *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII); quia ipsi de adventu Christi disserendo orbem terrarum sanctis admonitionibus impleverunt. De quibus cœlis alibi dicitur : *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal.* XXXII); quia Christo post ascensionem desuper mittente Spiritum sanctum apostoli in fide et scientia confortati sunt. Igitur *in principio fecit Deus cœlum* (*Gen.* I), id est, spiritales, qui cœlestia meditantur et quærunt in ipso : fecit et carnales, qui terrenum hominem necdum posuerunt. Aliquando etiam contemplationem supernorum cœlum significat, ut est illud : *Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos* (*Psal.* CVI). Usque ad cœlos quippe ascendimus, cum summa penetramus : sed abyssos usque descendimus, cum repente a contemplationis culmine per turpia tentamenta dejicimur. Plerumque ergo in sancto Evangelio regnum cœlorum præsens Ecclesia nominatur. Congregatio quippe justorum regnum cœlorum dicitur. Quia enim per prophetam Dominus dicit : *Cœlum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum* (*Isa.* LXVI); et Salomon ait : *Anima justi sedes sapientiæ* (*Prov.* XV); Paulus etiam dicit Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (*I Cor.* I); liquido comprobatur Deum, etc., hoc est regnare et judicia sua decernere. Nam cœlum et aer iste (ut supra diximus) agnoscitur in quo cœlo, hoc est aereo Helias raptus describitur : et quo Apostolus de immundis spiritibus loquitur : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes.* VI). Et alius apostolus : *Cœli autem qui nunc sunt, et terra, eodem verbo repositi sunt, igni servati in diem judicii* (*II Petr.* III). Aliquando ergo in cœli nomine sacra Scriptura designatur de qua dicitur : *Extendens cœlum sicut pellem* (*Psal.* CIII); ex qua nobis et sol sapientiæ, et luna scientiæ, et ex antiquis patribus stellæ exemplorum atque virtutes lucent. Quod sicut pellis extenditur : quia per scriptores suos carnis lingua formatum ante oculos nostros per verba doctorum exponendo displicatur. Cujus cœli superiora Dominus in aquis tegit : quia alta sacri eloquii, id est, ea quæ de natura divinitatis, vel de æternis gaudiis narrat, nobis adhuc nescientibus, solis angelis in secreto sunt cognita. Nam alibi in Psalterio legitur : *Laudate eum, cœli cœlorum, et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini* (*Psal.* CXLVIII). Quamvis in Genesi unum cœlum fabricatum esse legerimus, tamen eos plurali numero et Paulus apostolus appellavit (*II Cor.* XII), qui refert in tertium se cœlum raptum, ibique talia cognovisse, quæ homini non liceat effari : et hic plurali numero nuncupantur. Quod tali forsitan ratione concordat. Dicimus unum esse palatium, quod multis membris, multisque spatiis ambiatur : ita forsitan et cœli partes dicimus cœlos, dum complexio atque sinus ejus unus esse monstretur. Aquas vero super cœlos esse Genesis refert. Ait enim : *Divisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum* (*Gen.* I). Firmamentum enim in Ecclesia Scripturæ divinæ intelliguntur : quia cœlum

Digitized by Google

plicabitur, sicut liber : discrevitque super hoc firmamento aquas, id est, cœlestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentum, ut legem legentes audiant verbum Dei. Vident enim eum semper et diligunt : sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum populorum, ut sibi suscipientes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia et spiritalia, quasi inter aquas superiores et inferiores.

CAPUT IV.

De partibus cœli.

Appellatur autem idem locus æthra, in quo sidera sunt, et significat eum ignem, qui a toto mundo in altum separatus est. Sane æther est ipsum elementum, æthera vero splendor ætheris est. Consistunt enim luminaria in firmamento cœli, hoc est, in firmamento legis Dei infixa, evangelistæ videlicet et doctores Scripturæ sanctæ disputando cohærentes et omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Prodiit etiam simul, etc., micantium siderum turba, id est, diversarum virtutum in Ecclesia numerositas, quæ in hujus vitæ obscuritate, tanquam in nocte, refulgentes dividant in hoc firmamento Scripturæ sensibilia et intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum, et tenebras populorum : et sunt insignia virtutum et miraculorum.

CAPUT V.

De januis cœli.

Januæ cœli duæ sunt : Oriens et Occasus. Nam una porta sol procedit, alia se recipit. Significant autem januæ cœli testamenta divina. Unde Psalmista ait : *Mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit* (*Psal.* LXXVII). Mandatum est enim nubibus, id est, prædicatoribus, ut per januas cœli, hoc est Scripturas sanctas, prædicatione gloriosa adventum Salvatoris Domini nuntiarent : qui vere manna sumitur, quando adorabili communicatione gustatur.

CAPUT VI.

De cardinibus.

Cardines autem mundi duo : Septentrio et Meridies. In ipsis enim volvitur cœlum. Significant autem cardines ipsi præsentis Ecclesiæ conversationem, quæ per totum orbem dilatatur, et in duobus testamentis, sive in duobus præceptis charitatis conversans, ad futuram patriam tendendo cursum præsentis vitæ dirigit. Unde scriptum est : *Domini enim sunt cardines terræ, et posuit super eos orbem* (*I Reg.* II).

CAPUT VII.

De luce.

Lux post creationem cœli et terræ a Creatore primum formata est ad manifestanda et declaranda opera Dei. Lux ipsa substantia est : lumen a luce manat, id est candor lucis : sed hoc confundunt auctores. Lucis ergo nomine diversæ significationes exprimuntur. Aliquando enim ipsum Deum, id est, totam simul sanctam Trinitatem ostendit : aliquando Filium Dei : aliquando sanctos viros significat : aliquando Scripturam sacram : aliquando prædicationem Evangelii : aliquando sanctam Ecclesiam. Sciendum nobis est, hoc nomen luminis totius Trinitatis esse commune. Legitur enim : *Deus lux est, et tenebræ in eo nullæ sunt* (*I Joan.* I). Ergo quia Pater, et Filius et Spiritus sanctus unus est Deus, recte animadvertimus de tota Trinitate esse dictum : *Deus lux est, et tenebræ in eo nullæ sunt.* Unde versus iste merito de Salvatore dicit : *In lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV). Quod autem Christus vera lux sit, ostendit ipse in Evangelio dicens : *Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ* (*Joan.* VIII). De quo Joannes evangelista ait : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem venientem in mundum* (*Joan.* I); omnem videlicet, qui illuminatur sive naturali ingenio, seu sapientia divina. Sicut enim nemo a se ipso esse, ita etiam nemo a se ipso sapiens esse potest : sed illo illustrante, de quo scriptum est : *Omnis sapientia a Domino Deo est* (*Sir.* I). Sancti quidem homines lux sunt recte vocati, dicente ad eos Domino : *Vos estis lux mundi* (*Matth.* V). Et apostolo Paulo : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V); sed multum distat inter lucem quem mihi luminatur [quæ illuminatur], et lucem, quæ illuminat : inter eos, qui participatione veræ lucis accipiunt, ut luceant : et ipsam lucem perpetuam, quæ non solum lucere in se ipsa, sed et sua præsentia quoscunque attigerit, illustrare sufficit. Aliquando autem Scripturam sacram lucem intelligimus, ut est illud : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis* (*Psal.* CXVIII). Sciens ergo hujus sæculi noctem diversis offensionibus irretitam, ut alibi laqueos, alibi scopulos, alibi contineat profundissimas vastitates, pedibus suis verbum Domini lucere testatur, ne absentia veri luminis incidat ruinam, quam per suam providere tam vitare non poterat. Sed hoc verbum illud debet intelligi, quod per Scripturas sacras prophetarum ore seminatum est. Quod verbum bene appellavit lucernam, quæ humanis usibus data est ad depellendam noctis profundissimæ cæcitatem, sicut Petrus apostolus dicit : *Habemus certiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, velut lucernæ lucenti in obscuro loco* (*II Petr.* I). Item lumen illuminatio fidei est, vel donum Spiritus sancti, ut in Psalmo : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (*Psal.* IV). Item lux et tenebræ electi et reprobi, ut in Job : *Nunquid nosti, quis locus sit lucis et tenebrarum, ducas unum quodque ad terminos suos* (*Job* XXXVIII). Item lux et tenebræ, justitia et iniquitas, ut in Apostolo : *Qui diligit proximum suum, in lumine est : qui autem odit, in tenebris ambulat* (*I Joan.* II). Item prædicationem Evangelii lucerna significat. Unde Salvator ait : *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt* (*Luc.* XI). Ponere ergo lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda, quam prædicationem veritatis :

Digitized by Google

ut ideo quisque veritatem non prædicet, dum timet, ne aliquid in rebus corporalibus et temporalibus molestiæ patiatur. Potest et lucerna hæc super de humanitate Salvatoris interpretari. Ipse quippe lucernam accendit, qui testam humanæ naturæ flamma suæ divinitatis implevit, quam profecto lucernam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est, sub mensura legis includere, vel intra unius Judææ gentis terminos voluit cohibere. Candelabrum Ecclesiam dicit, cui lucernam superposuit, quia nostris in frontibus fide suæ incarnationis affixerunt, ut qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palam queant intueri. Nam et sancta Ecclesia luminis vocabulo designatur, ut est illud: *Amictus lumine sicut vestimento* (*Psal.* CIII). Lumen enim Ecclesiam significat, de qua scriptum est: *Quæ est ista, quæ ascendit dealbata?* (*Cant.* III.) Dealbata enim intelligitur illuminata. Quæ recte velut vestis advertitur Domini Salvatoris, non habens maculam aut rugam. Ipsa est enim candida, hoc est, dealbata, omni decore virtutum adornata. Ad quam dicit Apostolus: *Omnes, qui in Christo baptizati estis, Christum induistis* (*Gal.* III): hanc etiam tunica illa significavit, quæ non potuit dividi tempore passionis. Hæc est, de qua dicitur: *Amictus lumine sicut vestimento* (*Psal.* CIII).

CAPUT VIII.

De luminaribus.

Luminaria autem, quæ in cœlo sunt posita, diem noctemque illuminant secundum Creatoris sui dispositionem, et cursus sui officii peragunt, hoc est, sol, luna et stellæ juxta qualitatem suam significationes allegoricas habent, quæ ad laudandum Dominum, postquam angelicas virtutes ad laudem Dei Psalmista incitavit, subsequenter provocans ait: *Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen* (*Psal.* CXLVIII).

CAPUT IX.

De sole.

Sol ergo et luna ac stellæ (ut quidam dicunt) etsi aliquo proprio regantur, tamen quia carnalibus oculis patescunt, inferiores esse virtutibus, quæ non videntur, non absurda æstimatione colligitur, quamvis cœli speciem decoro lumine ornare videantur. Nam illa, ad quæ pervenit noster aspectus, licet sint lucida atque subtilia, tamen corpora esse manifestum est; et necesse est ut illis cedant, quæ invisibili virtute subsistunt. Quapropter solem, lunam et stellas sive per propriam rationem, sive per alias sensibiles et judicabiles substantias Propheta laudare præcepit Dominum, quia Creatoris beneficio existere meruerunt. Considerata enim tot lumina ingentes admirationes possunt commovere, quando et mortales oculos videre faciunt, et ipsa vitam splendida claritate constituunt. Igitur sol in Scriptura sacra aliquando significat Dominum Salvatorem, aliquando sanctorum suorum claritatem, aliquando sapientiæ fulgorem, aliquando decorem virtutum, et e contrario aliquando æstum persecutionis et tribulationem præsentis vitæ. Nam sol Salvatorem in eo exprimit, quod sicut ipse sine aliorum adminiculo cæteris sideribus, hoc est, lunæ et stellis (ut quidam ferunt) fulgorem præstat, ita et Christus propria virtute splendens et nullius ope indigens, sanctæ Ecclesiæ quibusque sanctis splendorem sapientiæ et virtutum tribuit. Unde in Propheta scriptum est: *Orietur vobis timentibus Dominum Sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus* (*Mal.* IV). Et alibi ex persona peccatorum dicitur: *Sol justitiæ non est ortus nobis* (*Sap.* I). Quod autem splendore claritatis sanctorum resurrectionem sol significat, ostendit ipsa Veritas, in Evangelio dicens: *Tunc fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum* (*Matth.* XIII). Nam solem sapientiam significare testatur Psalmista dicens: *Solem in potestatem diei, quoniam in sæcula misericordia ejus* (*Psal.* CXXXV). Quod spiritaliter ita intelligi potest, ut solem sapientiæ Dominus sanctis suis miseratus infundat, quatenus illa videant, quæ ad ipsius certum est pertinere jussionem. Decorem autem virtutum et bonorum operum solem significare illa Domini sententia demonstrat, qua ad Apostolos loquens ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est* (*Matth.* V). Sol significat acumen sapientiæ, sicut in Job quibusdam sapientibus, sed reprobis, pro diabolo dicitur: *Radii solis sub ipso erunt* (*Job* XLI), subauditur Ecclesiæ fides, de quo per Joel Prophetam dicitur: *Sol convertetur in tenebras* (*Joel.* II); quia fides Ecclesiæ novissima persecutione in reproborum cordibus per infidelitatem obscurabitur. Sol manifesta operatio est, sicut in Psalterio dicitur pro corpore assumpto: *In sole posuit tabernaculum suum* (*Psal.* XVIII). Denique in contrariam partem solis significationem prolatam ostendit illa Evangelica parabola, quam de sementis diversitate Dominus protulit dicens: *Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam, et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ: sole autem orto æstuaverunt: et quia non habebant radicem*, aruerunt (*Luc.* VIII). Petrosa vero loca, quæ tenui cespite contecta susceptum semen cito germinare queunt, sed vim radicis figendæ non habent, illa nimirum sunt præcordia, quæ nullis disciplinæ studiis erudita nullas tentationum probationibus emollita, dulcedine tantum auditi sermonis, ac promissis cœlestibus ad horam delectantur, sed in tempore tentationis recedunt. Sol prosperitas est, et luna adversitas mundi. Ut in Psalterio: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* (*Psal.* CXX).

CAPUT X.

De luna.

Luna autem, quæ menstruis temporibus crescit et decrescit, et non proprio lumine lucet, sed solis mutuato splendore illustratur, aliquando in Scripturis significat hanc mortalem vitam et miseram, aliquando præsentem Ecclesiam. Unde in evange-

Digitized by Google

lica parabola legitur (*Luc.* x), quod homo ab Jerusalem descendens in Jericho incidisset in latrones, qui etiam dispoliaverunt eum, plagis impositis, abierunt semivivo relicto. Hic ergo homo Adam intelligitur cum omni genere humano. Jerusalem autem civitas illa cœlestis accipitur, a cujus beatitudine Adam lapsus per privationem, et ejectus in hanc mortalem vitam et miseram, quam bene Jericho, quæ luna interpretatur, significat, variis videlicet defectuum laboribus instabilis semper et caduca. Latrones autem dæmones intelligere possumus, qui seducendo Adam dispoliaverunt eum gloria beatæ immortalitatis, et innocentiæ veste privarunt. Lunam autem figurare Ecclesiam ostendit ille versus : Fecit lunam in tempore, sol cognovit occasum suum. Luna Ecclesia est, quam in temporibus factam aliquando minui contingit, aliquando crescere, quæ tamen sic minuitur, ut semper redeunte integritate reparetur. Solem vero in hoc loco merito accipimus Dominum Salvatorem. Iste ergo cognovit occasum suum, id est, gloriam suæ passionis agnovit, cum discipulis suis diceret : *Venit hora, et filius hominis tradetur in manus peccatorum* (*Matth.* xxvi). Item luna significat martyrum passionem, ut per Johel prophetam dicitur : *Et luna vertetur in sanguinem* (*Joel.* ii), hoc est, martyrum suorum cruore perfusa. Item luna præsens sæculum significat, eo quod semper mutetur. De quo in Apocalypsi dicitur de Ecclesia : *Et luna sub pedibus suis* (*Apoc.* xii). Aliquando autem luna instabilem mentis humanæ qualitatem in Scripturis reprehendit, ut est illud Sapientiæ : *Stultus ut luna mutatur, quia vir duplici animo inconstans est in omnibus viis suis* (*Sir.* xxvii). Sed et hoc notandum, quod luna tempus paschalis festivitatis maxima ex parte ordinat, quæ solemnitas tunc maxime celebratur, cum solis lumen animis proficiens incremento primam sumit de noctis umbra victoriam. Deinde mensem primum anni, qui et novarum vocatur, in quo Pascha celebremus, attendimus. Ipse autem est mensis, in quo mundus iste formatus, et homo est primus in paradisi sede locatus : quia per hujus mysteria solemnitatis primam nos stolam recepturos, primum supernæ beatitudinis regnum, a quo in longinquam regionem discessimus, nos recepturos esse speramus. De cujus gloria regni beatus Apostolus Petrus, *cœlos autem novos*, inquit, *et terram novam et* [*juxta*] *promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia habitat* (*II Petr.* iii). Sed et Joannes in Apocalypsi sua : *Et dixit, qui sedebat in throno : Ecce facio omnia nova* (*Apoc.* xxi). Deinde etiam tertiam mensis ejusdem septimanam in pascha observamus, quod resurrectionis Dominicæ gaudiis aptissime congruit : quia et eodem sacrosancta ejus resurrectio tertia die facta est, et tertio tempore sæculi, id est, cum gratiæ cœlestis adventu tota ejus in carne dispensatio, quæ per resurrectionis consummata est gloriam, mundo apparuit. Prima namque sæculi tempora lege naturali per Patres, media lege litterali per Prophetas, extrema charismate spiritali per se ipsum veniens illustrare dignatus est. Sed et ipsa tunc lunæ conversio pulcherrimum nobis sacramenti cœlestis spectaculum præbet. Namque luna, quæ rotundi facta stemmatis, a sole lumen (ut supra diximus) accipit, ideoque semper ex dimidio orbe, quem ad solem habet, lucida est : ex altero autem dimidio semper obscura. A prima usque ad quintam decimam lucis crementum ad terras, defectum vero habet ad cœlos, a quintadecima autem usque ad novissimam crementum ejusdem suæ lucis a terrenis aversum paulatim ad cœlestia revertit. Quæ nimirum ejus conversio recte paschalis gaudii mysteria signat, quibus omnem mentis nostræ gloriam a visibilibus avertere deliciis caducisque favoribus, atque ad solam cœlestis gratiæ lucem suspendere contemplando docemur. Vel si utramque ejus conversionem in bonum delectat interpretari, possumus intelligere quod crescens ad oculos humanos lumen lunæ virtutum gratiam, quibus apparens in carne Dominus mundo illuxit, insinuet, de quibus dicitur : *Et Jesus proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deum et homines* (*Luc.* ii); recrescens vero ad cœlos resurrectionis ascensionisque illius gloriam designet, quæ in se quidem ipsa mox perfecta provenit, sed in animo fidelium, quibusdam lucis suæ profectibus usque ad finem sæculi crescere non desinit. Resurgens enim Dominus a mortuis, primo singulis ac binis, ac deinde pluribus, modo septem, modo undecim, et plusquam quingentis fratribus simul, ad ultimum discipulis omnibus apparuit (*I Cor.* xv), quibus videntibus ascensurus in cœlum (*Act.* i), præcepit eos suæ dispensationis esse testes in Jerusalem, et in omni Samaria, et usque ad ultimum terræ. Et bene luna cum nostros crescit ad oculos, paulatim a sole recedit : cum vero ad cœlos, paribus ad eum spatiis redit. Hoc est enim quod ipse dicit : *Exivi a Patre, et veni in mundum : iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem* (*Joan.* xvi). Et quod de illo Psalmus ait : *A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus* (*Psal.* xviii). Quia ergo luna eo suæ lucis incremento, quod exiens a sole ad nostros evolvit obtutus, Domini Salvatoris in carne, usque ad tempora passionis, doctrinam virtutesque significat : eo autem, quo ad solem rediens, paulatim ad invisibilem nobis cœli faciem recolligit, resurrectionis illius ac posterioris gloriæ miracula demonstrat : merito a quinta decima paschalis non gaudiis apta prædicatur. His quidem paschalis temporis a lege observatione sumptis indiciis hæredes Novi Testamenti etiam diem Dominicam, quam Scriptura unam sive primam Sabbati cognominat, annectimus. Nec immerito, quæ et conditione primitivæ lucis excellens, et triumpho Dominicæ resurrectionis insignis, et nostra quoque nobis resurrectione manet semper exoptabilis. Septem quoque dies lunæ, id est, a quinta decima usque ad vicesimam primam, per quos ea Dominica naturali ordine discurrit, universitatem Ecclesiæ, quæ per totum mundum paschalibus est

Digitized by Google

redempta mysteriis, a parte denuntiant. Nam et septenario sæpe numero universitatem designare Scriptura consuevit. Unde quod ait Propheta : *Septies in die laudem dixi tibi* (*Psal.* CXVIII), nil melius intelligitur, quam quod alibi ait : *Semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII). Et specialiter totam catholicæ Ecclesiæ perfectionem eo figurari Joannes testatur, qui ad septem Asiæ scribens ecclesias, universalis per orbem Ecclesiæ mysteria patefacit. Unde et per omnia, quæ singulis septem scribit, hortamenta hunc versiculum intexere curavit : *Qui habet aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis* (*Apoc.* II). Quod unicuilibet dixerat, hoc omnibus se dixisse probat Ecclesiis. Nec minus etiam moralem nobis commendant paschalia tempora sensum : in nomine quidem paschæ, ut de vitis ad virtutes transitum quotidie faciamus spiritalem. In mense autem novarum, in quo adulti fructus adventu suo pronuntiant veterum cessationem, ut exuentes veterem hominem cum actibus ejus, renovemur spiritu mentis nostræ, et induamus novum hominem, qui secundum Dominum creatus est in justitia et sanctitate et veritate (*Ephes.* IV) : et ut vegetati diversarum varietate virtutum, earumque foliis, veluti amœnæ arboris adumbratione, velati, tanquam lætæ atque fructiferæ segetes pullulemus in plenilunio, ut perfectum splendorem fidei et sensus gerentes, a peccati tenebris segregemur : in reversa eadem luce lunari ad cœlos quod a quinta decima luna fieri incipit, ut quanto magni sumus, humiliemur in omnibus, dicentes cum Apostolo singuli : *Gratia autem Dei sum id quod sum* (*I Cor.* XV). Quæ profecto gratia muneris superni, quia tertio tempore sæculi manifestius effusa est : pulcherrima figurarum consequentia tertia lunæ hebdomade lumen ipsius, quod eatenus ad terras creverat, ad cœlestia jam crescere inchoat : pulchre hanc in pascha observare præcipimur : ut gratiæ quam accipimus nunquam obliti, per singulos gradus spiritalis transitus largitori illius obediendo vicem rependere meminerimus. Vel certe in crescente ad homines luna vitæ nobis activæ, in reversa vero ad cœlos speculativæ typus ostenditur. Vel in hac nobis conversione dilectio proximi, in illa nostri signatur auctoris : aut huc conversus lucis ejus profectus, ut bona foras operemur, admonet : porro illuc, ut eadem bona opera solo supernæ mercedis intuitu geramus : huc, ut luceat lux nostra coram hominibus, ut videant bona nostra opera : illuc, ut glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est (*Matth.* V).

CAPUT XI.
De sideribus.

Siderum et astrorum hæc distantia est. Stellæ ergo et sidera et astra ita inter se differunt. Nam stella est quælibet singularis : sidera vero sunt stellis plurimis facta, ut Hyades, Pleiades ; astra autem stellæ grandes, ut Orion, Bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, et astra pro stellis, et stellas pro sideribus ponunt. Et stellæ non habere proprium lumen, sed a sole illuminari dicuntur, sicut et luna. Sidera vero aliquando in bonam partem, aliquando in contrariam accipiuntur. In bonam ergo partem accipiuntur, quando sanctos et electos Dei significant, qui sunt in Ecclesia. Unde est illud, quod ad Abraham Dominus ait : *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli* (*Gen.* XXII). Et Apostolus : *Stella*, inquit, *ab stella differt in claritate : sic erit et resurrectio mortuorum* (*I Cor.* XV). Stella Christus est, ut in Apocalypsi : *Ego sum stella splendida et matutina* (*Apoc.* XXII). Et alibi : *Orietur stella ex Jacob* (*Num.* XXIV). Et in Apocalypsi : *Septem*, inquit, *stellæ angeli sunt septem ecclesiarum* (*Apoc.* I). Nam et apostolus Paulus septem scribit ecclesiis, non tamen hisdem, quibus Joannes, et septem loca figura sunt totius Ecclesiæ, quæ septiformis Spiritus sancti gratiam habet. Hinc et Psalmista de Creatoris opere ait : *Lunam et stellas in potestatem noctis, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Psal.* CXXXV). Lunam (ut jam diximus) Ecclesiam debemus accipere ; stellas, diversos ejus ordines sanctitate pollentes, ut sunt episcopi, presbyteri, diaconi, et cæteri, qui, velut stellæ, cœlesti noscuntur conversatione radiare. Hæc omnia in potestate noctis, id est, in sæculi istius tenebris data sunt, ut per eos caliginosa reluceant corda mortalium. Item stellæ sunt sancti sive docti eo, quod virtutum operibus in hoc mundo resplendent, ut in Psalterio : *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat* (*Psal.* CXLVI). Astra sunt sancti angeli, ut in Job : *Cum me laudarent astra matutina* (*Job.* XXXVIII). In contrariam ergo significationem ponuntur sidera, quando aut perversos angelos significant, aut hæreticos, sive hypocritas. Perversos ergo angelos de cœlo cecidisse testatur Apocalypsis, dum dicit draconem tertiam partem siderum secum traxisse in terram. Hæreticos autem sub siderum nomine denotat Judas apostolus in Epistola sua, dicens : *Sidera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum servata est.* Hypocritæ autem, qui per fictas species virtutum sanctos imitari videntur, tamen ipsi velut stellæ de cœlo in terram cadunt, dum a sanctorum consortio sequestrati inter peccatores ascribuntur.

CAPUT XII.
De Pleiadibus.

Pleiades autem et Arcturus quid significent, in sententia qua Dominus ad beatum Job locutus est, animadverti potest. Ait enim : *Nunquid jungere valebis micantes stellas pleiades ? aut gyrum arcturi poteris dissipare ?* (*Job.* XXXVIII). Pleiades stellæ apo tou pleioteta, id est, a pluralitate vocatæ sunt : ita autem vicinæ sibi et divisæ sunt conditæ, ut et simul sint, et tamen conjungi nequaquam possint, quatenus in civitate quidem conjunctæ sint, sed tactu disjunctæ.

CAPUT XIII.
De Arcturo.

Arcturus vero ita nocturna tempora illustrat, ut in cœli axe positus per diversa se vertat, nec tamen occidat. Neque enim extra currens volvitur, sed in

Digitized by Google

loco situs circunctis mundi partibus nequaquam casurus inclinatur. Quid enim micantes Pleiades quæ et septem aliud quam sanctos omnes denuntiant, qui inter præsentis vitæ tenebras Spiritus septiformis gratiæ nos lumine illustrant? quia ab ipsa mundi origine usque ad ejus terminum diversis temporibus ad prophetandum missi, juxta aliquid sibi conjuncti sunt, et juxta aliquid non conjuncti. Stellæ enim Pleiades (sicut supra dictum est) in civitate sibi conjunctæ sunt, tactu disjunctæ: simul quidem sitæ sunt, et tamen lucis suæ vicinitatis [vicissim] radios fundunt. Ita sancti omnes aliis atque aliis ad prædicandum temporibus apparentes: et disjuncti sunt per visionem suæ magnus [manus], et conjuncti per intentionem mentis. Simul micant, quia unum prædicant: sed non semetipsos tangunt, quia diversis temporibus patiuntur. Quam diversis temporibus Abel, Isaias, et Joannes apparuerunt! Divisi quidem tempore fuerunt, sed non prædicatione. In Arcturo autem, qui per gyrum suum nocturna spatia non occasurus illustrat, nequaquam particulatim edita vita sanctorum, sed tota simul Ecclesia designatur, quæ fatigationes quidem patitur, nec tamen ad defectum proprii status inclinatur. Gyrum laborum tolerat, sed ad occasum cum temporibus non festinat. Neque enim ad ima poli Arcturus cum nocturno tempore ducitur, sed dum ipse volvitur, nox finitur: quia nimirum dum sancta Ecclesia innumeris tribulationibus quatitur, præsentis vitæ umbra terminatur, eaque stante nox præterit; quia, illa in sua incolumitate perdurante, mortalitas hujus vitæ percurrit. Potest ergo per Arcturum, qui a plagis frigoris nascitur, lex; per Pleiades vero, quæ ab Oriente surgunt, testamenti novi gratia designari. Quasi enim ab Aquilone lex venerat, quæ tanta subditos rigiditatis asperitate terrebat, dum pro culpis suis alios præciperet lapidibus obrui, alios gladii morte multari: Pleiades vero, quæ ipsæ quoque (sicut superius diximus) septem sunt, testamenti novi gratiam tanto apertius indicant, quanto cuncti liquido cernimus, quod per illud fideles suos sanctus Spiritus septiformis muneris lumine illustrat. Quaqua ergo se Arcturus vertit, Pleiades ostendit; quia per omne, quod Testamentum Vetus loquitur, Testamenti Novi opera nuntiantur: sub textu enim litteræ tegitur mysterium prophetiæ.

CAPUT XIV.

De Orione et Hyadibus.

De Orione autem et Hyadibus similiter beatus Job significationem mysticam expressit, dicens: *Qui fecit Arcturum et Orionas et Hyades et interiora Austri* (*Job* IX). Oriones quippe in ipso pondere temporis hiemalis oriuntur, suoque ortu tempestates excitant et maria terrasque perturbant. Quid ergo post Arcturum per Orionas nisi martyres designantur; qui dum sancta Ecclesia ad statum prædicationis erigitur, pondus persequentium, molestiasque passuri ad cœli faciem quasi in hieme venerunt. Bene autem subdidit protinus Hyades, quæ juvenescente verno ad cœli faciem prodeunt, et cum sol jam caloris sui vires exerit, extenduntur. Illius quippe signi vitiis [vestigiis] inhærent, quod sapientes sæculi taurum vocant, ex quo augeri sol incipit, atque ad extendenda diei spatia ferventior exsurgit. Qui itaque post Orion Hyadum nomine, nisi doctores sanctæ Ecclesiæ designantur? qui subductis martyribus eo jam tempore ad mundi notitiam venerunt, quo fides clarius elucet et, repressa infidelitatis hieme, altius præcordia fidelium sol veritatis calet [calefacit], qui remota tempestate persecutionis, expletis longis noctibus infidelitatis, tunc sanctæ Ecclesiæ orti sunt, cum ei jam per credulitatis vernum lucidior annus aperiretur. Nec immerito sancti doctores Hyadum nuncupatione signantur. Græco quippe eloquio Hyadas pluvia vocatur, et Hyades nomen a pluviis acceperunt, quia ortæ procul dubio imbres ferunt. Bene ergo Hyadum appellatione expressi sunt, quia ad statum universalis Ecclesiæ quasi in cœli faciem deducti, super arentem terram humani pectoris sanctæ prædicationis imbres fuderunt. Cum enim dixisset: *Qui fecit Arcturum et Oriona et Hyades*, protinus addidit: *et interiora Austri*. Quid namque hoc in loco Austri nomine, nisi fervor sancti Spiritus, designatur? Quo dum repletus quisque fuerit, ad amorem patriæ spiritalis ignescit. Interiora ergo Austri sunt occulti illi angelorum ordines, et sacratissimi patriæ cœlestis sinus, quos implet calor Spiritus sancti. Illuc quippe sanctorum animæ et nunc corporibus exutæ et post corporibus restitutæ perveniunt, et quasi in Austri abditis occultantur.

CAPUT XV.

De Lucifero.

Lucifer ergo aliquando in bonam partem significationem trahit, aliquando in contrariam. Tunc enim in bonam partem ponitur, quando aut Dominum Salvatorem aut lumen sapientiæ significat. Nam Dominum Salvatorem illa sententia libri Job denotat, qua dicitur: *Nunquid producis luciferum in tempore suo* (*Job*. XXXVIII)? Luciferum ergo se Christus innotuit, quia diluculo a morte resurrexit, et fulgore sui luminis mortalitatis nostræ caliginem pressit. Cui bene per Joannem dicitur: *Stella splendida et matutina* (*Apoc*. XXII). Vivus quippe apparendo post mortem matutina nobis stella factus est; quia dum in semetipso exemplum nobis resurrectionis præbuit, quæ lux sequatur indicavit. Lucem ergo sapientiæ et boni intellectus illa sententia beati Petri ostendit, qua ait: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, donec dies lucescat et Lucifer oriatur in cordibus vestris* (*II Petr*. I). Lucifer ipse clarus intellectus noster est, qui illustrabitur lumine veræ sapientiæ perfectæ charitatis. In contrariam vero ponitur Lucifer, ubi per Isaiam Prophetam in onere Babylonis sub typo regis Babyloniæ ad apostatam angelum dicitur: *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris?* etc. (*Isa*. XIV). Nam ibi ruina ejus de claritate æterna in infernales tenebras ostenditur.

Digitized by Google

CAPUT XVI.

De vespere.

Vespere vero aut finem mundi et adventum Antichristi significat, aut occubitum mortis Redemptoris nostri ; adventum Antichristi vesper significat in illa superiore sententia Job, qua post productionem luciferi subsequenter legitur : *Et vesperum super filios terræ consurgere facis* (*Job* XXXVIII). Vesperum vero super terræ filios Dominus consurgere facit, quia infidelibus Judæorum cordibus dominari Antichristum, eorum merito exigente, permittit. Qui idcirco a Domino huic vesperi juste subduntur, quia ipsi sponte sua filii terræ esse voluerunt. Terrena quippe et non cœlestia requirentes, a perspiciendo Luciferi nostri claritatem cæcati sunt : et dum præesse sibi vesperum expetunt, subsequentes damnationis pœna merguntur.

CAPUT XVII.

De aere.

Aer est inanitas lumen plurimum habens admistum raritatis quam cætera elementa. De quo Virgilius : *Longum per inane secutus.* Aer dictus ab eo quod ferat terram, vel quod ab ea feratur. Hic autem partim ad terrenam, partim ad cœlestem materiam pertinet. Nam ille subtilis, ubi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad cœlestem pertinet partem : iste vero turbulentior, qui exaltationibus humilis [exhalationibus humorum] corporescit, terræ deputatur, quique ex se multas species reddit. Nam commotus ventos facit, vehementius concitatus ignes et tonitrua, contractus nubila, cum spissatus pluviam, congelantibus nebulis nivem. Turbulentus congelantibus densioribus nubibus grandinem : distemus [distentus] serenum efficit. Nam aerem densum nubem esse constat, nubem rarefactam et solutum aerem. Aer autem significat inanitatem cujuslibet rei. Unde Apostolus ait : *Sic pugno, non quasi aerem verberans* (*I Cor.* IX), id est, non inania consectans. Item aer significat tenuitatem mentium sæcularium, ut est illud in Job : *Subito aer cogetur in nubes, et ventus transiens fugabit eas* (*Job* XXXVII). Quid ergo per aerem, nisi mentes sæcularium designantur, quæ innumeris hujus vitæ desideriis deditæ, huc illucque more aeris fluide disperguntur. Sed aer in nubes cogitur, cum flexuæ mentes per superni spectus [spiritus] gratiam virtutis soliditate roborantur : ventus ergo transiens nubes fugat, quia mortalis vita percurrens prædicatores sanctos a nostris oculis corporaliter occultat. Aliquando autem prædicatores divini verbi aer significat, ut est illud Psalmistæ : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris* (*Psal.* XVII). Idem in prophetis prædicatoribus verbi, quia quamvis se aliquis putet dicta eorum intelligere, ad ipsam, sicuti est, virtutem dictorum in totum vix pervenire potest, sicuti dicit Apostolus : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* (*I Cor.* XIII) ; quando ipsum videt, quod credidit : ipsum cognoscitur respicere, quod speravit.

CAPUT XVIII.

De nubibus.

Nubes dictæ ab nubendo, id est, operiendo cœlum : unde et nuptæ, quod vultus suos velent ; unde et Neptunus, quod nubat, id est, mare et terram tegat. Nubes autem aeris densitas facit. Venti enim aerem conglobant, nubesque faciunt ; unde est illud : *Atque in nubem cogitur aer.* Nubes autem mystice aliquando incarnationem Christi significant, nullo peccati pondere gravatam, sive virginem Mariam, aliquando protectionem Spiritus sancti, aliquando prophetas et prædicatores sanctos. Nam incarnationem Christi significat illud Isaiæ : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et descendet in Ægyptum* (*Isa.* XIX). Et illud in Exodo : *Dominus,* inquit, *præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis* (*Exod.* XIII). Nubes enim ista præcedens Christus, idem etiam columna, quia rectus et firmus et fulciens infirmitatem nostram : per noctem lucens, per diem non lucens, ut qui non vident videant, et qui vident, cæci fiant. Potest et sic non incongrue accipi, quod Christi sacramentum, tanquam in die, manifestum est in carne, velut in nube ; in judicio vero, tanquam in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio sæculi, tanquam ignis, et lucebit justis, et ardebit injustis. Illud autem, quod in Evangelio legitur, ubi Dominus coram tribus discipulis transfiguratus est in monte, *Et ecce nubes lucida obumbravit eos* (*Matth.* XVII) ; quia materiale tabernaculum Petrus quæsivit, nubis accipit umbraculum, ut discat, in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloria sanctos esse protegendos. Et notandum quod sicut Domino in Jordane baptizato, sic et in monte clarificato, totius sanctæ Trinitatis mysterium declaratur. Nam ibi Pater in voce, Filius in baptismate, et Spiritus sanctus in columba ostensus est : hic vero Pater in voce, Filius in clarificatione, Spiritus sanctus in nube demonstratus est : quia nimirum gloriam ejus, quam in baptismo credentes confitemur, in resurrectione videntes eum laudabimus. Quod autem nubes prophetas sive prædicatores divini eloquii significent, ostendit illud in Psalmo : *Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes : quasi mare confragosum* (*Psal.* LXXVI) ; ita in sanctis Ecclesiis resonant diversa vota populorum. Sed quare sit sonitus factus multitudinis aquarum, pulchre subjicit, quia vocem dederunt nubes. Nubes prædicatores significari, sæpe jam diximus, de quibus scriptum est : *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem* (*Isa.* V). Qui vocem suam magnam dederunt, cum præcepta Domini vulgaverunt in toto orbe terrarum, sicut et alius psalmus ante prædicavit : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII). Nubes est protectio divina, sicut in Exodo legitur tabernaculum fœderis nubes obumbrasse. Nubes obscuritas est Scripturarum, ut

Digitized by Google

in Psalterio : *Qui operit cœlum nubibus* (*Psal.* CXLVI).

CAPUT XIX.

De tonitru, et fulgore, et coruscationibus.

Tonitruum dictum, quod sonus ejus terreat. Nam tonus sonus, qui ideo interdum tam graviter concutit omnia, ita ut cœlum discidisse videatur, quia cum procellæ vehementissimi venti nubibus se repente inmiserint, turbine invalescente, exitumque quærente nubem quam excavavit, impetu magno rescindit ac sic cum horrendo labore [fragore] defertur ad aures. Tonitruum aliquando in Scripturis divinam vocem significat, ut est illud : *Intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam* (*Psal.* XVII), quippe qui erat ingentia sacramenta locuturus ; ait enim in Evangelio vox omnipotens Patris : *Et clarificavi, et iterum clarificabo* (*Joan.* XII) ; unde multi (sicut ibi legitur) tonitruum fuisse crediderunt. Altissimus autem dedit vocem suam, quando dictum est : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* III, XVII). Aliquando vero prædicationem designat Evangelii, ut est illud : *Vox tonitrui in rota* (*Psal.* LXXVI). In rota ergo, id est, mundo vox tonitrui ejus egressa est, quando prædicatores Christi circulum totius orbis verbis tonantibus impleverunt. Cum tonitruo autem simul et fulgur exprimitur, sed illud celerius videtur, quia clarum est : hoc autem, id est, tonitruum ad aures tardius pervenit. Fulgur et fulmen ictus cœlestis jaculi a feriendo dicti, fulgere enim ferire est atque percutere, fulmina autem collisa nubila faciunt. Nam omnium rerum collisio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, simili modo in nubibus ignis, unde et prius nubila sunt, deinde ignes ; ex vento autem et igne fulmina (certum est) in nubibus fieri et impulsu ventorum emitti ; ideo autem fulminis ignem vim habere majorem, quia subtilioribus elementis factus est quam noster, id est, qui nobis in usu est. Tria sunt autem ejus nomina : fulgur quia tangit ; fulgor quia incendit et urit ; fulmen quia findit : ideo et cum ternis radiis pingitur.

Fulgura autem sive coruscationes mystice divinos in Scripturis exprimunt terrores, qui in miraculo coruscantibus fiunt : vel communicationes [comminationes], quæ scriptæ sunt in lege divina, ut est illud : *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : vidit et commota est terra* (*Psal.* LXXVI). Coruscationes divina præcepta dicit veritatis lumine radiantia, quæ tenebras hominum per totum mundum salutari illuminatione fugaverunt. Et alibuta [alibi ita] dicitur : *Fulgura multiplicavit, et conturbavit eos* (*Psal.* XVII) ; id est, miracula multa fecit, quæ sic corda intuentium permoverunt, quemadmodum crebra solent fulgura visa terrere. *Conturbavit* eos : de his dicit, qui tunc conturbati sunt, quando eum resurrexisse manifestis probationibus agnoverunt.

CAPUT XX.

De arcu cœlesti.

Arcus cœlestis dictus a similitudine curvati aureus [arcus]. Iris huic nomen proprium est, et dicitur iris, quasi aeris, id est, quod per aerem ad terram descendat. Hic autem a sole resplendet, dum cavæ nubes ex adverso radium solis accipiunt, et arcus speciem fingunt. Cui varius color est : quia aqua tenuis, aer lucidus, et nubes caligantes irradiatæ illi varios creant colores. Arcus autem cœlestis est signum testamenti, quod posuit Deus inter se et homines atque omnem animam vivam, ne perdat eam diluvio. Nam quod ille apparet in nubibus, et nunquam nisi de sole resplendet, significat, quia illi non pereunt diluvio, qui in prophetis et omnibus Scripturis divinis, tanquam Dei nubibus, virtutem agnoscunt Christi. Nam quod in eodem arcu color aquæ et ignis simul ostenditur, quia ex parte cæruleus est et ex parte rubicundus, apparet, quod utriusque judicii testis sit : unius videlicet faciendi, et alterius facti, id est, quia mundus judicii igne cremabitur, non aqua diluvii ultra delebitur. Iris, id est, arcus, duorum judiciorum Dei figuram habere dicitur : hoc est, primi, quod per diluvium ; secundi, quod per ignem, ut est illud in Apocalypsi : *Et iris in circuitu ejus* (*Apoc.* IV). Serenitas est indulgentia delictorum per sanguinem Jesu Christi post tenebras peccatorum data, ut est illud in Evangelio : *Facta vespere dicitis : Serenum erit, rubicundum est enim cœlum* (*Matth.* XVI).

CAPUT XXI.

De igne.

Ignis ergo, qui quartum mundi est elementum, aliquando exprimit zelum Dei, aliquando Spiritum sanctum, aliquando charitatem, aliquando cupiditatem, aliquando malitiam, aliquando intellectum, aliquando tribulationem, aliquando iram, aliquando voluptatem. Zelum enim Dei sententia notat, qua dicitur : *Deus noster ignis consumens est* (*Deut.* IV). Nam Spiritum sanctum demonstrat, qui in die Pentecostes in linguis igneis super apostolos apparuit, ubi eos luce sapientiæ illuminavit et zelo justitiæ corda eorum accendit. Charitatem autem significat, ubi fervorem dilectionis exprimit, ut est illud in Evangelio : *Ignem veni mittere in terra : et quid volo, nisi ut ardeat ?* (*Luc.* XII.) Cupiditatem autem significat, quando ambitionem nimiam terrenarum rerum denotat. Unde in Exodo Dominus præcipit de observatione Sabbati : *Non succendetis*, inquit, *ignem in omnibus habitaculis vestris per diem Sabbati* (*Exod.* XXXV). Ignem cupiditatis tam in corporibus humanis, quam etiam in conventiculis universis vetat incendere. Malitiam autem significat ignis, quando cor malum ad inferiora semper incurvatum demonstrat. De quo igne dicitur : Hunc ignis adversarium consumet, quia pessimum cor ex sua malitia tabescit. Sicut autem ignis amoris mentem erigit, ita ignis malitiæ involvit. Tribulationem autem ignis significat, ut est illud in psalmo : *Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum* (*Psal.* LXV). Tunc autem iram significat, quando vindictam cœlestem ostendit, ut est illud : *Consumam eos igne iræ meæ*

Digitized by Google

ait Dominus (*Psal.* LVII); et alibi : *Quia ignis*, inquit, *exarsit ab ira mea et ardebit usque ad inferos deorsum* (*Psal.* XVII). Tunc autem voluptatem ignis significat, quando libidinis ardorem ostendit, ut est illud : *Omnes adulterantes sicut carbo ignis ardens corda eorum* (*Ose.* VII). Quibus nisi subvenerit pœnitentiæ remedium, ignis pœnæ perpetuæ subsequetur, ubi erit fletus et stridor dentium, et cruciatus sempiternus. De quo in Isaia scriptum est : *Ecce omnes vos accensi igne, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri.* Habent enim peccatores in se fenum, ligna, stipulam, spinas et tribulos, foliumque, quæ æterno traduntur incendio. Hi tamen provocantur ad salutem, diciturque eis : *Ambulate in lumine ignis vestri et flammis*, et reliqua ; ut in pœnis et suppliciis distant [effugiant] Dei potentiam, et redeant ad salutem. Item ignis intellectus in sacris eloquiis accipitur bonus vel malus, sicut in Levitico de filiis Aaron dicitur, qui ignem alienum in conspectu Domini obtulerunt, et ibi consumpti sunt. Fumus autem aliquando in bonam partem, aliquando in contrariam ponitur. Nam quod dicit Psalmista : *Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exardescit* (*Psal.* XVII), fumus hic in bono positus est, quia sicut iste terrenus inutiles lacrymas movet, ita et ille pœnitentiæ calore succensus fructuose profundit fluentia lacrymarum in ira ejus, hoc est, tempore, quo hic peccatores futuri judicii timore conturbat, ut eos ad remedium conversionis adducat. Ignis autem est charitas Dei, virtutum progressionibus crescens, quæ quanto magis concupiscitur, tanto efficacius ampliatur. Bene autem dixit : *A facie ejus*, quoniam ipsius illuminatione charitas conceditur eis, qui peccata relinquunt. Quod autem alibi de peccatoribus dicitur : *Sicut defecit fumus, deficient* (*Psal.* LXVII), hic peccatorum pœna prædicitur. Fumus enim est ex flamma ista corruptibili surgens tenebrosa conglobatio, quæ quantum plus extollitur, tantum per inania tenuatur. Huic peccatores merito comparantur, quoniam ex flamma nequitiæ suæ producunt fumiferas actiones, quæ licet ad altiora, superbia faciente, consurgant, necesse est, ut sua magis, velut fumus, elatione deficiant.

CAPUT XXII.

De prunis.

Prunæ autem significant illicitas concupiscentias animæ, quæ polluunt gressus operum humanorum. Unde est illud : *Dum ambulat super prunas, plantæ ejus non comburentur* (*Prov.* VI). Hinc in Job de Leviathan scriptum est : *Halitus ejus prunas ardere facit* (*Job.* XLI). Quid prunas, nisi succensas internis concupiscentiis reproborum mentes, appellat? toties enim Leviathan halitus prunas accendit, quoties occulta suggestio humanas mentes ad delectationes illicitas pertrahit; et flamma de ore ejus egreditur, quia quidquid per se, quidquid per prædicatores suos loquitur, ignis est, quo non aurum neque argentum, sed lignum, fenum, stipula concremetur.

CAPUT XXIII.

De carbonibus.

Carbones autem significant nigredinem peccatorum. Unde est illud : *Carbones succensi sunt ab eo* (*II Reg.* XXII). Carbones vero succensos, peccatores dicit, qui velut carbones mortui in mundi istius cæcitate tenebrantur, sed iterum pœnitentia inflammante reviviscunt, et ex mortuis prunis vivi incipiunt esse carbones. Similiter et illud, quod in Psalmo legitur : *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus* (*Psal.* CXIX). Carbones autem desolatorios nonnulli peccatores teterrimos atque malis actibus exstinctos intelligere voluerunt, quorum formido et recordatio nostra vitia desolare noscuntur, dum metuimus talia committere, quæ illos cognovimus pertulisse. Potest autem et illud intelligi, ut carbones desolatorios orationes accipiamus charitatis igne succensas, quæ nos vitiis ita mundant atque purificant, ut quod in nobis diabolus constrinxerat, desolatum atque eversum divino beneficio sentiatur. Sive magis illud est, quod Isaias ait : *Et volavit ad me unus de seraphin, et in manu habebat carbonem ignis quem forcipe acceperat de altari, et tetigit os meum et dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et ait : Ecce abstuli iniquitates tuas, et peccata tua circumpurgavi* (*Isa.* VI). Quod nunc beneficio sanctæ crucis efficitur, quando labia nostra Domini recordatione signamus. Nec immerito forsitan signum crucis desolatorium dicimus esse carbonem, quando fugat peccata credentium, cum tamen perfidis videatur exstinctum. Item illud ubi scriptum est : *Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, ita piger his qui miserunt illum* (*Prov.* X). Hic fumus vanitatem exprimit eorum qui cupiditatem istius mundi magis sequuntur quam studium verbi Dei.

CAPUT XXIV.

De cineribus.

Cinis autem humanæ fragilitatis inanitatem significat. Unde in Salomone scriptum est : *Quid superbit terra et cinis?* (*Eccli.* X.) Similiter et favilla : Unde in Job dicit : *Ago pœnitentiam in favilla et cinere* (*Job.* XLII). In favilla etenim et cinere pœnitentiam agere est, contemplata summa essentia, nil aliud, quam favillam se cineremque cognoscere. Unde et civitati reprobæ in Evangelio Dominus dicit : *Si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent* (*Matth.* XI). In cilicio quippe asperitas et compunctio peccatorum : in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum, et idcirco utrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in punctione cilicii cognoscamus, quid per culpam fecimus, et in favilla cineris perpendamus, quid per judicium facti sumus. Torris et titio humanum genus significat per Dominum Jesum Christum a perpetua combustione se in justum [semiustum] abstractum, ut in Zacharia : *Nunquid non iste torris erutus est de igne?* (*Zach.* III.) Titiones duo potestates sæculi hujus atque hæretici ex uno consensu ecclesiam persequentes, ut in Isaia : *Noli*

Digitized by Google

timere a duabus caudis titionum fumigantium istorum (*Isa.* VII).

CAPUT XXV.

De ventis.

Ventus est aer commotus et agitatus, pro diversis partibus cœli nomina diversa sortitus. Dictus autem ventus, quod sit vehemens et violentus. Vis enim ejus tanta est, ut non solum saxa et arbores evellat: sed etiam cœlum terramque conturbet, maria commoveat. Ventorum quatuor principales sunt spiritus, quorum primus ab Oriente subsolanus, a Meridie auster, ab Occidente favonius, a septentrione ejusdem nominis ventus aspirat: habentes geminos hinc inde ventorum spiritus. Subsolanus a latere dextro Vulturnum habet, lævo Eurum: Auster a dextris Euroaustrum, a sinistris Austroafricum: Favonius a parte dextera Africum, a læva Corum: porro septentrio a dextris Circium, a sinistris Aquilonem. Hi 12 venti mundi globum flatibus circumagunt, quorum nomina propriis ex causis signata sunt, sicut illi ostendunt, qui de etymologiis nominum ipsorum scripserunt: sed nos de his solummodo narrare disponimus, quos celebriores in Scripturis invenimus. Ventus autem aliquando in bonam partem, aliquando in contrariam ponitur. In bonam ergo partem ventus ponitur, ut est illud: *Qui producit ventos de thesauris suis* (*Psal.* CXXXIV). Ubi non improbe sentimus Apostolos expressos, quorum prædicatio totum mundum, tanquam ventus celerrimus percurrit, sicut et illud, quod alibi scriptum est: *Ascendit super cherubin, et volavit super pennas ventorum* (*Psal.* XVII); ubi exprimitur ascensio Domini super cœlos cœlorumque virtutes, ubi nunc ad dexteram Patris collocatus, cum Patre regnat et Spiritu sancto. Quod autem dicitur volare super pennas ventorum, celeritatem nimiam decenter ostendit, quando fama nativitatis ejus, passionis et resurrectionis per totum mundum discurrit. Quid enim dici potest velocius, quando, ipso in cunabulis jacente, magis eum claritas stellæ nuntiavit, et mox, ut natus, in alia mundi parte est conspectus. Item venti animas significant. Unde scriptum est: *Qui fecit ventis pondus* (*Job.* XXVIII). Velocitate ac sublimitate ventorum solent animæ designari. Pondus ergo accipiunt animæ, ut ab intentione Dei non jam levi motu desiliant, sed in eum fixa constantiæ gravitate consistant. Vel certe ventis pondus facere est, concessam hic electis de virtutibus gloriam permista infirmitate temperare. In contrariam vero partem ventus ponitur, ut est illud in Evangelio: *Descendit pluvia, et venerunt flumina, flaverunt venti, et irruerunt in domum illam* (*Matth.* VII). Hic per pluviam multimodas diaboli tentationes, per flumina apertas manifestasque persecutiones, per ventos malignos spiritus intelligi volunt. Similiter illud, quod in Job legitur, in contrariam partem intelligendum est: *Tulit eum ventus urens* (*Job.* XXVII). Ventus urens malignus Spiritus vocatur, qui desideriorum flammas in corde excitat, ut ad æternitatem suppliciorum trahat. Item venti superbiæ spiritus intelliguntur, velut in Osee de hæreticis dicitur: *Ligavit eum spiritus in alis suis* (*Ose.* IV). Item ibi: *Omnes pastores tuos pascet ventus* (*Jer.* XXII); et alibi: *Qui nititur mendaciis, hic pascitur ventis* (*Prov.* X). Orientalis autem ventus subsolanus vocatur, quia sub solis ortu oritur: significat prædicationem Evangelii, quæ a sole vero processit, et totum mundum luce fidei atque sapientiæ illuminavit. Unde scriptum est: *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus* (*Malach.* IV). Auster ab hauriendo aquas vocatus. Unde et crassum aerem facit, et nubila nutrit: hic Græce Nothus appellatur, propter quod interdum corrumpat aerem. Nam pestilentiam, quæ ex corrupto aere nascitur, Auster flans in reliquas regiones transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit. Significat Auster aliquando calorem fidei, ut in psalmo: *Sicut torrens in austro* (*Psal.* CXXV); aliquando gratiam Spiritus sancti, ut in Cantico canticorum dicitur: *Surge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum* (*Cant.* IV). Aliquando fervorem dilectionis, ut in Psalterio dicitur: *Excitavit Austrum de cœlo, et induxit in virtute sua Africum* (*Psal.* LXXVII). Item in partem contrariam ponitur, quando ardorem cupiditatis significat, qui peste vitiorum corripit hominum mentes, et ægritudinem peccatorum in humanum genus introducit. Occidentalis autem ventus, Zephyrus Græco nomine appellatur eo quod flores et germina ejus flatu vivificentur. Hic Latine favonius dicitur, propter quod foveat quæ nascuntur. Tunc autem hic ventus in bonam partem positus reperitur, cum mortis Christi et veri solis occubitum significat, unde omnium germina virtutum et bonorum operum in mundo nascuntur. Tunc autem in contrariam partem ponitur, cum melioris vitæ defectum significat. Unde in propheta peccatoribus dicitur: *Occidet vobis sol meridie* (*Amos* VIII). Aquilo dictus eo quod aquas stringat et nubes dissipet: gelidus est enim ventus et siccus. Significat autem vel diabolum vel homines infideles, ut iniquitatis abundantiam et defectum charitatis. Unde scriptum est in propheta: *Ab aquilone exardescent mala super terram* (*Isa.* XIV).

CAPUT XXVI.

De aura et altano.

Aura ab aere dicta, quasi aeria, quod levis sit motus aeris. Agitatus autem aer auram facit. Unde et Lucretius dicit *aerias auras*. Altanus qui in pelago est, per derivationem ab alto, id est mari, vocatur. Nam alter est flatus in ripis, quem diximus auram: nam aura in terra est. Aura significat tranquillitatem bonæ mentis contemplantis Deum. Unde Elias stans in monte coram Domino, cum videret ventum grandem subvertentem montes, ait: *Non in spiritu Dominus* (*III Reg.* XIX); et post commotionem ignis dixit: *Non in igne Dominus: et post ignem sibilus auræ tenuis. Quod cum vidisset Elias, operuit vultum suum pallio, et egressus stetit in ostio speluncæ*. Sed in spiritu commotionis et ignis non esse Dominus dici-

Digitized by Google

tur: esse vero in sibilo auræ tenuis non negatur: quia nimirum mens cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfecte conspicere prævalet, Deus non est: cum vero subtile aliquid conspicit, hoc est, quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis auræ percipimus, cum saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subita degustamus. Tranquillitas autem pelagi, quam *altanum* vocant, pacem Ecclesiæ significat in mundo: quæ, aura Spiritus sancti flante, prospero cursu post tempestatem in mundo factam ad optatum æternæ quietis portum studet secura pervenire: sicut in illa navigatione Domini cum discipulis in nave, cum navicula operiretur fluctibus, *surgens Dominus imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna* (*Matth.* VIII). Tropologice autem et nos singuli catholica fide instructi, et signo Dominicæ crucis imbuti dum sæculum relinquere disponimus, navem profecto cum Jesu conscendimus, mare transire conamur: sed qui non dormitavit neque obdormiet Israel custodiens semper, nobis tamen sæpe navigantibus, quasi inter æquoris fremitus obdormit, quando, crebrescente inter medios virtutum nisus vel immundorum spirituum vel hominum pravorum vel ipso nostrarum cogitationum impetu, fidei splendor obtenebrescit, spei celsitudo contabescit, amoris flamma refrigescit. Verum inter hujusmodi procellas ad illum necesse est gubernatorem curramus, illum sedulo excitemus, qui non serviat sed imperet ventis. Mox tempestates compescet, refundet tranquillitatem, portum salutis indulgebit.

CAPUT XXVII.

De turbine.

Turbo est volubilitas ventorum, et turbo dictus a terra, quoties ventus consurgit et terram in circuitum mittit. Turbo persecutionum vel tribulationum impetus significat, ut in Isaia: *Factus est fortitudo pauperis, spes a turbine* (*Isa.* XXV). Tempestas aut pro tempore dicitur, sicut ubique historiographi loqui solent, dum dicunt eo tempestate, aut ab statu cœli, quia magnitudine sua multis diebus oritur. Turbo enim aut flagellum Domini in hominem missum designat, aut pravorum hominum persecutiones. Nam in Job legitur: *Respondens autem Dominus Job de turbine dixit* (*Job.* XXXVIII). Notandum video, quia si sano atque incolumi loqueretur ex tranquillitate Dominica locutio facta diceretur: scilicet quia fracto flatu loquitur, de turbine locutus fuisse describitur. Aliter enim Dominus servis suis loquitur, cum eos intrinsecus per compunctionem provehit: aliter, cum per districtionem, ne extollantur, premit. Per blandam locutionem Domini amanda dulcedo ejus ostenditur: per terribilem vero potestas ejus metuenda monstratur. In illa persuadetur animæ, ut proficiat: in ista reprimitur, quæ proficit. In illa discit, quod appetat: in ista, quod metuat. Per illam dicit: *Gaude et lætare, filia Sion, quia ecce venio et habitabo in medio tui* (*Nah.* I); per istam dicitur: A *Dominus in tempestate et in turbine viæ ejus.* Blandus quippe est, qui, ut in medio inhabitem, venit: cum vero se per tempestatem et turbinem insinuat, nimirum quæ tangit corda, perturbat atque ad edomandam elationem se exerit, quando potens et terribilis innotescit. Hinc in psalmo scriptum est: *Persequeris eos in tempestate tua, et in ira tua conturbabis eos* (*Psal.* LXXXII). In tempestate dicit, hoc est, judicii tempore. Item tempestas examen judicii significat, ut in psalmo: *In circuitu ejus tempestas valida* (*Psal.* XLIX); quod tempestati merito comparatur: primum quia improvisum est: deinde quod subito fragore conturbat: et locum tollit consilio repentina periculi magnitudo. Tempestas enim imbrium aeris est quædam concitata seditio, in qua vehementer terminatur, B dum aquarum nimietate vexamur. Sequitur: *Et in ira tua conturbabis eos.* Sæpe jam dixi iram Divinitati non posse congruere: sed ab hominibus tractum est, qui quando sceleratos judicant, fervore animi commoventur: nec aliter ad damnandum hominem veniunt, nisi de commissis eorum criminibus excitentur. Persecutionem autem pravorum ille versus significat ex persona Domini prolatus: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (*Psal.* LXVIII). Ille, qui super maria fixis gressibus ambulavit, qui Petro dexteram, ne mergeretur, extendit, quemadmodum se tempestate dicit esse demersum? Hic altitudo maris copiosa populi significatur insania. Item tempestas est seditio concitata dementium. Ipsa enim demersit Dominum Salvatorem, quando C eum pervenire fecit ad crucem.

CAPUT XXVIII.

De procella.

Procellæ enim aut de fluminibus aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius ventis. Unde et propter celeritatem tam ventos quam flumina alata fingunt poetæ, ut *alata vis Austri.* Procella enim significat tempestuosos persecutorum furores, qui Ecclesiam Christi partim minis, partim flagris atque tormentis afficiunt. Sed aliquando ipsas persecutorum mentes Dominus in melius convertit, ut per pœnitentiam a pristinis sceleribus se mundantes ad bonos actus convertantur. Nam in psalmo scriptum est: *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus* (*Psal.* CXLVIII). D Ignis, grando, nix, glacies per allegoriam (sicut dictum est) homines significat, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Qui faciunt verbum ejus: nisi qui ex tempestuosis et improbis ad confessionis ipsius gratiam venire meruerunt? Aliquando vero dum in pravis actibus perseverant, æterna eos pœna cruciabit. Unde scriptum est: *Pluit super peccatores laqueos ignis, sulphur et spiritus procellarum, pars calicis eorum* (*Psal.* X). Ignis est, quando eos flammea cura consumit; sulphur, quia cogitationes eorum detestabili fetore sordescunt: spiritus procellarum, dum se tumultuosa mente confundunt: pars calicis eorum, id est, mensura, qua pollutis actibus ebriantur.

Digitized by Google

LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De temporibus.

Tempora igitur a temperamento nomen accipiunt: sive quod unumquodque illorum spatium separatim temperatum sit: seu quod momentis, horis, diebus, mensibus, annis, lustris, sæculisque et ætatibus omnia mortalis vitæ curricula temperentur. Constat ergo trimoda ratione computum temporis esse discretum. Aut enim natura, aut consuetudine, aut certe auctoritate decurrit. Et ipsa quidem auctoritate bifarie divisa, humana videlicet, ut olympiades quatuor annorum, nundinas octo dierum, indictiones 14 annorum ambitu celebrari. Diem quoque qui ex quadrantibus conficitur, mense Februario vel Augusto intercalari Græci, Ægyptii, Romani pro suo quique captu jusserunt. Divina autem, ut septima die Sabbatum agi, septimo anno a rurali opere vacari, quinquagesimum jubilæum vocari Dominus in lege præcepit. Porro natura duce repertum est, solis annum trecentis sexaginta quinque diebus et quadrante confici, lunæ vero annum, si communis sit, trecentis quinquaginta quatuor, si embolismus, 384 diebus terminari, totumque lunæ cursum decennovali circulo comprehendi. Sed et errantia sidera suisque spatiis zodiaco circumferri, quæ natura non juxta ethnicorum dementiam dea creatrix, una de pluribus, sed ab uno vero Deo creata est, quando sideribus cœlo inditis præcepit ut sint in signa et tempora et dies et annos. Tempus autem, quod Græce chronos dicitur, ab initio mundi usque ad finem sæculi decurrit: ita ut momentis, horis, diebus, mensibus, annis, lustris, sæculis, ætatibus (ut supra diximus) dividatur. Significat autem opportunam distributionem divinæ voluntatis. Unde est illud: *Oculi omnium in te sperant*, Domine, *et tu das escam illis in tempore opportuno* (*Psal.* CXLIV), nec non et illud: *Tempus faciendi, Domine, dissipaverunt iniqui legem tuam* (*Psal.* CXVIII). Sprevit ergo populus devotus temporibus Antiochi a plebe Judaica legem Domini cultu dæmonum polluendam: velut ad medicum clamat ægrotus, tempus esse subveniendi, ne, morbis ingravantibus, salus populi potuisset adsumi: tempus est faciendi, non differendi, quod expedit. Jusserat enim per legem et prophetas, ut verus Dominus, quatenus cum homo reverentissima devotione coleret, sed quoniam hoc in suam perniciem contempsit obstinatio Judæorum, clamat populus fidelis tempus faciendi, id est, ut mundo salutaris appareas, peccata dissolvas, mortem vincas, ipsumque diabolum cum sua coborte prosternas. Hoc est enim Domini facere, prædictis temporibus advenire. Unde et per prophetam dictum est: *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te* (*Isa.* XCIV). Et Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (*II Cor.* 6). Omnia enim, quæ Dominus facit, aptissima dispositione complentur: ut ante fieri non debeant, nisi quando ille miserator indulserit. Hinc est, quod nobis semper expedit habere patientiam, exspectare quæ jussa sunt, rogare quæ prosunt: tempus autem faciendi novit ille, qui rector est.

CAPUT II.

De momentis.

Momentum est minimum atque angustissimum tempus a motu siderum dictum. Est enim extremitas horæ in brevibus intervallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit. Momentum ergo significat brevissimum temporis decursum, ut est illud Apostoli: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi* (*I Cor.* XV). Per ictum oculi nimiam brevitatem vult significare momenti: ut quanta sit Dei potentia, ex resurrectionis celeritate cognoscas. De quo alia editio habet: *in atomo et in ictu oculi.* Minimum autem omnium, et quod nulla ratione dividi queat, tempus atomum Græce, hoc est, indivisibile sive insectibile nominant, quod ob sui pusillitatem grammaticis potius quam calculatoribus visibile est, quibus cum versum per verba, verbum per pedes, pedes per syllabas, syllabas per tempora dividant, et longæ quidem duo tempora, unum brevi tribuant, ultra in quod dividant, non habentibus, hane atomum nuncupari complacuit.

CAPUT III.

De horis.

Hora Græcum nomen est et tamen Latinum sonat. Hora enim finis est temporis, sicut et horæ sunt fines maris, fluviorum, vestimentorum. Hora, duodecima pars diei est, scilicet articularis [artificialis], hoc est, a solis ortu usque ad occasum: non naturalis, qui constat a solis ortu usque ad alium solis ortum, et viginti quatuor horis completur. Siquidem duodecim horæ diem complent, Domino attestante, qui ait: *Nonne duodecim horæ sunt diei? si quis ambulaverit in die*, non offendit (*Joan.* XI). Ubi quamvis allegorice se diem, discipulos vero, qui a se illustrandi fuerant, horas appellaverit: solito tamen humanæ computationis ordine numerum definivit horarum. Scilicet sciendum, quod hora aliquando pro tempore, pro ætate sæculi ponitur. Nam pro tempore posita est hora in illa Pauli sententia, qua dicit: *Hora est jam nos de somno surgere* (*Rom.* XIII). Quod ad illud spectat, ubi dictum est: *Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis* (*II Cor.* XIII). Tempus enim Evangelii in hoc significatur, quod ad meritum proficere debeamus, hoc est, de somno surgere, operari bonum, quasi in die, hoc est, palam, et dari operam, ut pure viventes ad promissum præmium venia-

Digitized by Google

mus excusso somno ignorantiæ sive negligentiæ. Hora ergo pro ætate sæculi posita est in epistola Joannis, ubi ait : *Filioli, novissima hora est* (*I Joan.* II). Novissimam horam novissimum sæculi tempus quod nunc agitur dicit juxta illam parabolam Domini, ubi operarios in vineam conductos narrat. Prima hora est usque ad tempora Noe, a temporibus Noe hora tertia, a temporibus Abraham hora sexta, a data lege hora nona, a Christo in finem sæculi hora undecima, in qua Antichristus futurus est prophetatus. Item hora prima infantia sive pueritia, hora tertia adolescentia, hora sexta juventus, hora nona senectus, hora undecima extremum senium : unde et supra exemplum datum est.

CAPUT IV.

De diebus.

Dies est aer sole illustratus, nomen inde sumens, quod tenebras disjungat ac dividat. Nam cum in primordio creaturarum tenebræ essent super faciem abyssi : *Dixit Deus : Fiat lux, et facta est lux. Et vocavit Deus lucem diem* (*Gen.* I) ; quæ definitio bifarie dividitur, hoc est, vulgariter et proprie. Vulgus enim omnem diem solis præsentiam supra terras appellat : proprie autem dies viginti quatuor horis, id est, circuitu solis totum orbem lustrantis impletur, qui secum semper et ubique lumen diurnum circumferens non minore aerum spatio noctu sub terras quam supra terras interdiu creditur exaltari. Ante vero solis creationem, primitivæ lucis circuitu, quod nunc per solem fit, agebatur, primo quidem secundoque die aquas abyssi, quæ omnem terram texerant, tertia vero aera vacuum sua circumvagatione lustrantis. Quantum ergo nobis vestigia patrum sequentibus conjicere datur, cum diceret Deus : *Fiat lux :* mox tenebræ, quæ abyssum texerant, abierunt; et lux ab Oriente medias inter undas emergens, cunctam terræ superficiem operuit latitudine sui fulgoris, boreales simul australesque, nec non et occiduas oras attingens paulatimque se completo diei unius spatio subducens, inferiora terræ gyrando subiit, atque aurora præcedente diem secundum tertiumque simili ordine complevit : hoc tantum a solari luce differens, quod caloris fotu carebat, et quia sidera nondum erant, priscis adhuc tenebris noctes illas relinquebat obscuras. Dies autem juxta allegoriam plures significationes habet. Aliquando significat Dominum Salvatorem, aliquando sanctos ejus, aliquando scientiam sanctarum Scripturarum, aliquando charitatem, aliquando virtutum fulgorem, aliquando prosperitatem temporalem, aliquando diem judicii, aliquando æternam beatitudinem. Dies autem Dominum significat in illa sententia Evangelii : *Qui ambulat in die, non offendit* (*Joan.* XI); quia quisquis doctrinam sequitur Salvatoris, peccatorum offendicula non timebit. Item dies Dominum Jesum Christum significat, ut est illud Psalmi : *Hæc est dies, quam fecit Dominus* (*Psal.* CXVII) Item dies Apostolos et sanctos Dei significare in illo Psalmistæ versu intelligitur : *Dies eructat verbum* (*Psal.* XVIII), id est, Dominus apostolis divina claritate irradians verba cœlestis luminis intimabat; sicut e contrario in illo, quod sequitur : *Nox nocti indicat scientiam* (*Ibid.*), Judas Judæis Christum prodidisse cognoscitur. Item diem scientiam sanctarum Scripturarum in hoc intelligi possumus, quia ibi lumen justitiæ et veræ sapientiæ bene intelligentibus lucet. Unde Apostolus admonet, ut intenti simus ad meditandam legem Dei, *donec dies illucescat, et lucifer in cordibus nostris oriatur* (*II Petr.* I). Quod autem lux diurna charitatem significet, ostendit Joannes in Epistola sua dicens : *Qui diligit fratrem suum, in lumine manet* (*I Joan.* II). Item et dies Evangelium demonstrat : ut est illud in Cantico canticorum : *Donec aspiret dies et amoveantur umbræ* (*Cant.* II). Item dies vita præsens, ut est illud Evangelii : *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est* (*Joan.* IX). Rursum dies futura vita justis, ut in Isaia : *Non est tibi amplius sol ad lucendum per diem* (*Isa.* LX). Dies et nox justi et peccatores, justitia et iniquitas in Apostolo : *Non sumus noctis neque tenebrarum. Omnes enim vos filii lucis estis et filii Dei* (*I Thess.* V). Dies et nox prosperitas est et adversitas, ut in psalmo : *In die mandavit Dominus misericordiam suam et nocte declaravit* (*Psal.* XLI). Item ibi : *Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi* (*Psal.* XXI). Nam virtutum fulgorem et honestatem conversationis bonæ dies significat in illa Pauli sententia, ubi ait : *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus* (*Rom.* XIII); quia si ignorantias nostras scientiæ ratio fugat, et indignos actus declinantes pia quæque et honesta sectemur, in luce sumus positi, et quasi in die honeste ambulamus. In eo ergo, quod scriptum est : *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte declaravit* (*Psal.* XLI); diem otium debemus accipere, in quo Domini præcepta discuntur. Nam lex ejus in spatio tranquillitatis ebibitur. Tunc enim vacat discere, quando non est, quod debeat impedire. Sequitur : *Et nocte declaravit :* illud utique, quod dicitur in nocte, in tribulatione declaratur, prius enim otioso tempore legis verba discuntur : sed eorum fructus in afflictione monstratur. Quod autem diei vocabulum tempus judicii significet, ostendit illa sententia Evangelii, qua dicitur : *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita venit* (*I Thess.* V); et illud Apostoli : *Dies,* inquit, *Domini declarabit* (*I Cor.* III). Diem autem pro æternitate positum ostendit Propheta, ad Dominum dicens : *Quia melior est dies una in atriis tuis super millia* (*Psal.* LXXXIII); ita sunt atria Domini, in quibus superius concupisse se et defecisse testatus est. In quibus una dies juste desideratur : quia semper æterna, quæ solis adventu non oritur, nec ejus finitur occasu, quam non sequitur crastina, nec præcedit hesterna : sed immutabilis manens, constat unitate perpetua. *Super millia* mundum istum significat, ubi millia dierum sustinent finem. Dies unus

Digitized by Google

mille anni, ut in psalmo : *Quomodo mille anni ante oculos tuos tanquam dies una* (*Psal.* LXXXIX). Dies duo Vetus et Novum Testamentum quibusdam figurare videntur, ut in psalmo : *Bene nuntiare de die in diem salutare ejus* (*Psal.* XCV). Dies cognitio Trinitatis, ut in Exodo : *Ibimus viam trium dierum, et sacrificemus Domino Deo nostro* (*Exod.* XXXV). Item dies tres passionis sepulturæ et resurrectionis Salvatoris typum continent, ut in Osee : *Vivificabit nos Dominus post duos dies, die tertio suscitabit nos, et vivemus* (*Ose.* VI). Dies sextus, præsens mundus, qui in his sex diebus factus perhibetur. Unde dies sex, sex millium annorum figuram habere dicuntur, sicut est illud in Apostolo : *Quoniam dies unus apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies una* (*II Petr.* III). Septimus vero dies, qui in requiem Dei sanctificatus scribitur, requiem significat omnium sanctorum post excursum vitæ præsentis. Dies septem omne tempus et opus vitæ præsentis, quod in his septem diebus volvitur, continentque sacramentum, in quibus præcipitur pascha celebrari, id est, de pejoribus ad meliora per emendationem vitæ transire, et fermentum, quod est corruptio peccati, non comedere, sed in azymis sinceritatis et veritatis ambulare (*I Cor.* V). Dies octava resurrectionis Dominicæ obtinet sacramentum. Item dies octava futuram omnium resurrectionem et diem judicii, cujus mysterio sexta psalmi titulatio præsignatur, hoc est, *Pro octava*. Hodie æternitas divinitatis intelligitur, nec initio cœpta, nec fine claudenda. Unde in psalmo Pater ad Filium loquitur dicens : *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal.* II). Apud Dominum enim nec heri nec cras, sed semper est hodie. *Hodie* omne præsens tempus significat, ut in psalmo : *Hodie si vocem ejus audieritis* (*Psal.* XCIV); velut si dicatur : Quocunque in tempore. Cras futurum tempus, ut in Evangelio : *Nolite cogitare de crastino, quid manducetis aut quid bibatis* (*Matth.* VI). Item ibi : *Si enim fenum*, id est, peccatores, *quod hodie in agro est, et cras in clibanum*, hoc est in combustionem perpetuam *mittitur, Deus sic vestit*; et alibi : *ne forte dicant filii vestri filiis nostris cras : Non est vobis pars in Israele* (*Jos.* XXII).

CAPUT V.
De partibus diei.

Partes diei tres sunt : mane, meridies, suprema. Mane, lux matura et plena, nec jam crepusculum : et dictum mane a manu. Manu enim antiqui bonum dixerunt. Quid enim melius luce? Mane autem significat tempus regenerationis in baptismate, quo incipit homo esse filius lucis; vel lumen bonorum actuum, vel tempus resurrectionis. Unde est illud : *Quoniam ad te orabo, Domine, mane, et exaudies vocem meam* (*Psal.* V). Ecclesia enim, quæ se cognoscit habuisse tenebras peccatorum, et de nocte mundi istius congregata, tunc se merito exaudiri credit, cum in lucem veræ resurrectionis erumpit. Tempus autem resurrectionis significat, ut est illud, quod sequitur : *Mane astabo tibi, et videbo quoniam non volens Deus iniquitatem tu es* (*Psal.* V). In die judicii quando resurgunt omnes homines a sopore mortis, tunc apparebit æquitas judicii Dei, quando unicuique reddet secundum opera sua. Meridies dicta, quasi *medidies*, hoc est, medius dies : vel quia tunc purior dies est. Merum enim purum dicitur. Significat autem planam doctrinam cum claritate bonorum actuum, ut est illud in Cantico canticorum, ubi sponsa dicit ad sponsum : *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie* (*Cant.* I). Et alibi meridies in contrariam ponitur, ut est illud in psalmo : *A ruina et dæmonio meridiano* (*Psal.* XC). Dæmonium meridianum est immane periculum fervore persecutionis accensum, ubi ruina plerumque metuitur, quando infirmitas humana superatur. Item *a dæmonio meridiano* accipitur pro manifesto, non occulto. Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suum in occasum vertit, dicta, quod superest ad partem ultimam diei, quod declinat ad vesperum. Vespera ergo vel finem vitæ humanæ vel sæculi terminum vel pœnitentiam futuram significat. Nam quod vespera significet occubitum mortis Christi, illud Psalmista declarat : *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia* (*Psal.* XXIX). Fletus demoratus est vespere quando Christus Dominus noster peremptus est : tunc enim vere demoratus est fletus, dum per triduum fidelium turba congemuit, et mundi per ipsius occubitum natura concussa est. In matutino quoque orta est lætitia, quando tempore matutino resurrectio Domini, Evangelio testante, vulgata est, et discipuli præsentia Domini sui immortalitatem cernere meruerunt. *Vespere* ergo finem mundi significat, quando jam tempus operandi finitum est. Unde dicitur : *Venit nox, quando jam nemini licet operari* (*Joan.* IX). Pœnitentiam futuram significat, ubi peccatores in tenebras exteriores projiciendi describuntur. Hæc tria tempora in uno versu Psalmista comprehendit, dicens : *Vespere, mane et meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiet vocem meam* (*Psal.* LIV). Hæc verba magna nobis Sacramenta denuntiant. *Vespere* significat tempus traditionis, quando eum Judas cohortibus noscitur prodidisse se quærentibus. *Mane*, cum ad Pontium Pilatum productus est audiendus. *Meridie*, quia hora sexta, ut Evangelista dicit, in cruce suspensus est. *Narrabo*, pertinet ad vesperam, quia tunc omnia locuta esse constat, quæ Judas nequissimus facere disponebat. *Annuntiabo* ad mane respondit, quando, dicente Pilato, *Tu es rex Judæorum*, annuntiavit : *In hoc natus sum*, et cætera, quæ ibi dicuntur a Domino. Junxit etiam, *et exaudiet vocem meam*. Ad meridiem pertinet, quando in cruce dixit, *Consummatum est*, et emisit spiritum. Item *vespere* passionem significat, *mane* resurrectionem, *meridies* ascensionem ejus in cœlum.

CAPUT VI.
De nocte.

Nox dicta, quod noceat aspectibus vel negotiis humanis : sive quod in ea fures latronesque nocendi

Digitized by Google

aliis occasionem nanciscantur. Est autem nox solis absentia terrarum umbra condita, donec ab occasu redeat ad exortum : juxta quod naturam ejus et poeta describens innuit, inquiens,

Oceano nox
Involvens umbra magna terramque polumque.

Et Salomon sacris litteris expressit : *Qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies et inclinentur umbræ* (*Cant.* VI) ; eleganti utique sensu decessionem noctis, inclinationem appellans umbrarum. Nam quoniam pro conditionibus plagarum, quibus solis cursus intenditur, et splendorem ejus a nobis objectio terrenæ molis excludit, inumbratio illa, quæ noctis natura est, ita erigitur, ut ad sidera usque videatur extendi : merito contraria vicissitudine, id est, lucis exortu umbras inclinari, noctem videlicet deprimi pellique signavit. Quam videlicet umbram noctis ad aeris usque et ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, et acuminatis instar pyramidum tenebris lunam, quæ infima planetarum currit, aliquando contingi atque obscurari, nullumque aliud sidus taliter eclipsin, hoc est, defectum sui luminis pati, eo quod circa fines telluris solis splendor utique diffusus ea libere, quæ telluri procul absunt, aspiciat : ideoque ætheris quæ ultra lunam sunt spatia, diurnæ lucis plena semper efficiat, vel suo videlicet, vel siderum radiata fulgore. Est autem noctis umbra mortalibus ad requiem corporis data, ne operis avida continuato labore deficeret ac periret humanitas : et ut animantibus quibusdam, quæ lucem solis ferre nequeunt, ipsis etiam bestiis, quæ præsentiam verentur humanam, discurrendique ubi ac victum quæritandi copia suppeteretur, juxta quod in Dei laudibus Psalmista decantat : *Sol cognovit occasum suum : posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvarum*, etc. (*Psal.* CIII). Sicut enim dies lucem fidei et justitiæ æquitatem et prospera atque felicia in Scripturis mystice significat, ita et nox injustitiam et infidelitatem atque adversa quæque designat. Nam nox infidelitatem significat in illo Apostoli testimonio, quo ait : *Non sumus noctis filii neque tenebrarum* (*I Thess.* V). Iniquitas autem in noctis significatione exprimitur in illa sententia beati Job : *Pereat dies, in qua natus sum, et nox in qua dictum est : Conceptus est homo* (*Job.* III). Unde Psalmista in iniquitatibus conceptum se esse et in delictis natum testatur (*Psal.* L). Perire ergo optat beatus Job spem ab apostata angelo illatam, qui diem simulans et promissione divinitatis emicuit, sed noctem se exhibens lucem nobis nostræ immortalitatis obscuravit. Pereat antiquus hostis, qui lucem promissionis ostendit : sed peccati tenebras contulit, qui quasi diem subblandiendo innotuit, sed usque ad tenebrosam noctem ex impressa commodis cæcitate perduxit. Adversa ergo in noctis nomine exprimuntur, ubi Psalmista se in nocte clamare testatur, hoc est, in tribulatione, nec tamen exauditum esse. Item Psalmista dicit : *In die tribulationis meæ Dominum exquisivi manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus* (*Psal.* LVIII). In *noctis* nomine mundi istius significat vitam, quæ quamvis lucem habere videatur, peccatorum tamen obscuritate fuscata est. Item per *noctem* significavit inferni claustrum, cum dicit : *Forsitan tenebræ conculcabunt me, et nox illuminatio mea in deliciis meis* (*Psal.* CXXXVIII). Quomodo ergo poterat a tenebris conculcari, cui erat nox illuminatio in deliciis suis? ostendit enim tunc inferni claustrum revera illuminatum, quando potestatem diaboli contrivit, et hominem sua miseratione liberavit. Nox vita præsens, ut in psalmo : *In noctibus extollite manus vestras in sancta* (*Psal.* CXXXIII). Item ibi : *Nocte coram eo, et non sum deceptus* (*Psal.* LVIII). Nox futurum sæculum de peccatoribus significat, ut in Evangelio : *Veniet nox, quando nemo potest operari* (*Joan.* IX). Nox est vita peccatorum, ut in Apostolo : *Qui dormiunt, nocte dormiunt ; et qui ebrii sunt, nocte ebrii* (*I Thess.* V). Nox cæcitas cordis, vel vana securitas, est sicut in Job pro impio dicitur : *Nocte opprimet eum tempestas* (*Job.* XXVII). Et in Evangelio : *Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quæ autem parasti, cujus erunt?* (*Luc.* XII.) Nox futura tribulatio, ut in Evangelio : *In illa nocte duo erunt in agro ; unus assumetur*, et unus *relinquetur* (*Luc.* XVII). Nox tribulatio vitæ præsentis in tempore, ut in Evangelio : *Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, dicit illi : Amice, commoda mihi tres panes* (*Luc.* XI), hoc est, scientiam Trinitatis. Media nox occultum Domini judicium significat, ut in Evangelio : *Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit* (*Matth.* XXV). Media nox mors ex improviso adveniens, sicut in Job de reprobis : *Et in media nocte auferentur* (*Job.* XXXIV). Prima vigilia, prima hominum ætas, id est, infantia sive pueritia ; secunda vigilia adolescentia et juventus ; tertia vigilia senectus, ut in Evangelio : *Et si in tertia vigilia venerit et ita eos invenerit, beati sunt servi illi* (*Luc.* XII).

CAPUT VII.

De septem partibus noctis.

Noctis autem partes septem sunt : crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est, inter lucem et tenebras. Vesperum a stella occidentali vocatum, quæ solem occiduum sequitur, et tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius :

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

Conticinium est, quando omnes silent. Conticescere enim silere est. Intempestum est medium et inactuosum noctis tempus quando agi nihil potest, et omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret : ergo tempestas inactuosa, quasi sine tempore, hoc est, sine actu, per quem dignoscitur. Unde est : *intempestive venisti :* ergo intempesta dicitur, quia caret tempore, id est, actu. Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Digitized by Google

Matutinum est, inter abscessum tenebrarum et auroræ adventum : et dictum matutinum, quod hoc tempore inchoante mane sit. Diluculum, quasi jam incipiens parva diei lux : hæc et aurora, quæ solem præcedit. Est autem aurora diei clarescentis exordium, et primus splendor aeris, qui Græce *eos* dicitur, quam nos per derivationem *auroram* vocamus, quasi *curoram*. Unde est illud :

. . . . Lætus Eois
Eurus equis. . . .

Et :

Ecasque acies. . . .

Vespera ergo et initium noctis significat vel initium tribulationis quæ post prosperitatem sæculi sequitur : vel exordium aversionis iniquorum, qui aversi a luce vera mandatorum Dei, incidunt in tenebras peccatorum. Quando enim quis a veritate et justitia recedit, et in tenebras errorum atque peccatorum corruit, merito vesperi nomine vocatur, quia Antichristi, qui Vesper in Scripturis appellatur, consors efficitur. Intempestum autem, hoc est medium noctis vel profunditatem peccatorum significat, vel recessum a mundanis et ad laudandum Dominum bonorum hominum studium. Unde Propheta ait in psalmo : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ* (*Psal.* CXVIII). Non vacat quod dicitur : *media nocte surgebam*. Scit enim hoc tempore primogenita Ægyptiorum fuisse percussa : scit etiam ea tempestate, Petri, Pauli et Silæ in carcere positorum vincula resoluta ; scit quoque sponsum media nocte esse venturum, ideoque eodem tempore surgit ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clausa remaneat. Nec vacat, quod dicit : *surgebam :* quia semper surgitur, cum ad Domini præconia festinatur. *Ad confitendum*, hic significat ad laudandum, quia sequitur : *super judicia justitiæ tuæ*. Nam si pœnitentiæ confessionem voluisset intelligi, *super misericordiam tuam*, diceret : non, *super judicia justitiæ tuæ*. Gallicinium autem conversionem peccatorum significat. Unde eodem tempore Petrus, qui Dominum negando in tenebris oblivionis erravit, et speratæ jam lucis rememoratione correxit, et ejusdem veræ lucis adepta præsentia plene totum, quidquid mutaverat, erexit. Hunc opinor gallum aliquem doctorum intelligendum, qui vos jacentes excitans et somnolentos increpat, dicens : *Evigilate, justi, et nolite peccare*. Matutinum ergo sive diluculum resurrectionis Dominicæ tempus significat, vel hominis a peccatis ad justitiæ plenam conversionem. Unde Psalmista ad Dominum ait : *Ad te de luce vigilo : et in matutinis meditabor in te, quia factus es adjutor meus* (*Psal.* LXII). Ad ipsum vigilatur, quoties in mundi ambitione dormitur. Nam illa sic consequimur, si ista deserere festinemus. Bene autem adjecit : *In matutinis meditabor in te* (*Psal.* CVII) ; et alibi : *Exsurgam diluculo ;* quando tempus Dominicæ resurrectionis eluxit, et tunc ejus laudes cerneret, quando genus humanum exemplo suæ resurrectionis animavit. Matutinum judicii dies sive resurrectio mortuorum, ut in psalmo : *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ* (*Psal.* C). Aurora est Ecclesia, eo quod post tenebras peccatorum luce fidei illustrata sit, ut in Job : *Et ostendisti auroræ locum suum* (*Job* XXXVIII).

CAPUT VIII
De tenebris.

Tenebras autem dictas, quod teneant umbras. Tenebræ autem significant aliquando profunditatem Scripturarum divinarum : aliquando ignorantiam : aliquando infidelitatem peccatorum : et aliquando pœnam gehennæ. Profunditatem ergo Scripturarum illud significat propheticum testimonium, quo ait : *Posuit tenebras latibulum suum* (*Psal.* XVII) ; et alibi : *Tenebræ non obscurabuntur abs te, et nox sicut dies illuminabitur : sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus* (*Psal.* CXXXVIII). Tenebras enim dicit mystica quæque et profunda Scripturarum divinarum juxta illud quod legimus in Proverbiis : *Intelligit quoque parabolam et tenebrosum sermonem* (*Prov.* VI). Sic et in alio psalmo legimus : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris* (*Psal.* XVII) ; ergo istæ tenebræ non obscurabuntur, sed potius illuminantur a Domino, quoniam prædicatio prophetarum ipso veniente completa est. Ignorantiam autem significant tenebræ in illa apostolica sententia, qua dicit de peccatoribus : *Tenebris obscuratum habentes cor* (*Ephes.* IV). Infidelitatem autem iniquorum illa evangelica sententia denotat, ubi dicitur : *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt* (*Joan.* I). Lux quippe est hominum Christus, quæ omnia qui illuminari merentur corda hominum suæ præsentia cognitionis illustrat ; tenebræ autem stulti sunt et iniqui, quorum cæca præcordia lux et erue [æternæ] sapientiæ, qualia sint, manifeste cognoscit : quamvis ipsi radios ejusdem lucis nequaquam capere per intelligentiam possint : veluti si quilibet cæcus jubare solis obfundatur, nec tamen ipse solem, cujus lumine perfunditur, aspiciat. Tenebræ, diabolus vel dæmones, ut in Propheta : *Inimicos ejus*, id est, Dominum, *persequuntur tenebræ* (*Nah.* I). Pœna autem gehennæ in tenebris significatur in illa Evangelii sententia, ubi de peccatore ita legitur : *Ligatis manibus et pedibus ejus mittite eum in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII). Quicunque ergo in præsenti vita infidelitatis et peccatorum interioribus tenebris obscuratur, necesse est, si ei condigna pœnitentia non subvenerit, ut in exteriores tenebras post exitum præsentis vitæ mittatur, ubi est pœna mortis et sempiternus horror inhabitat. Umbra ergo aliquando in bono, aliquando in malo ponitur. Tunc vero in bono, quando custodiam Dei et protectionem Spiritus sancti significat, ut est illud in psalmo : *Sub umbra alarum tuarum spero, donec transeat iniquitas* (*Psal* LVI). Et alibi : *Custodi me, Domine, ut pupillam oculi ; sub umbra alarum tuarum protege me* (*Psal.* XVI). Aptissime itaque petit custodiri se, ut pupillam oculi, quando et per ipsam res visuales discernimus, et in nostro corpore nihil præstantius invenitur. Sequitur : *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Hic aliud

Digitized by Google

introducitur scena [schema], quod Græce parabola, Latine comparatio dicitur, quando sibi genus dissimile in aliqua commonitione sociatur. Paternis enim protectionibus alæ sunt comparatæ. Misericordia quippe et charitas quasi alæ sunt Patris, quibus se protegi congruenter expostulat. Et in Evangelio : *Et ecce nubes lucida obumbravit eos* (*Matth.* XVII) ; et alibi : *Sub umbra ejus vivemus in gentibus* (*Thr.* IV). Umbra Testamentum Vetus, ut in Salomone : *Donec aspiceret dies et amoveantur umbræ* (*Cant.* IV). Umbra vita hominis, ut in Job : *Fugit velut umbra* (*Job.* XIV). Umbra mors carnis, ut in psalmo : *Operuit nos umbra mortis* (*Psal.* XLIII). Tunc autem in malo umbra ponitur, quando vel corporis mortem significat, vel pœnam gehennæ, ut est illud : *Si ambulavero in medio umbræ mortis non timebo mala, quoniam tu mecum es* (*Psal.* XXII). Et alibi · *Posuerunt me in lacu inferiori in tenebris et in umbra mortis* (*Psal.* LXXXVII) ; peccatorum indicat locum, quia mors delinquentium umbrosas ac tenebrosas patitur manes, dum eis gaudium non relucet, qui perpetua tristitiæ suæ obscuritate demersi sunt : et ideo pro locorum qualitate verbum hoc multifaria significatione variatur. Caligo umbra est de spissitudine aeris effecta : et dicta caligo, quod maxime aeris calore gignatur. Juxta allegoriam vero significat caligo divinorum secretorum operimentum. Unde legitur in Exodo : *Stetit populus de longe, Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus* (*Exod.* XX). Turba quippe populi allegoriarum caliginem non valet penetrare : quia valde paucorum est spiritalem intellectum rimari. Quia enim mentes carnalium sola sæpe historia pascuntur : loquente Deo stetit populus de longe : quia vero spiritales quique allegoriarum nubem penetrant et spiritaliter Dei verba cognoscunt : Moyses accessit ad caliginem, in qua erat Deus. Hinc et in psalmo dicitur : *Caligo sub pedibus ejus* (*Psal.* XVII) ; quia non ea claritate Deus ab inferioribus cernitur, qua in superioribus dominatur. Quæ sententia et aliter intelligi potest : caligo vero hic Diabolus est, qui hominum mentes innubilat, dum veritatis splendorem non facit videre, quas possidet. *Sub pedibus ejus :* quia sine dubio majestate Domini Salvatoris conculcatur dæmoniorum exsecranda nequitia, sicut in nonagesimo psalmo dictum est : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (*Psal.* XC) ; item caligo significat cæcitatem cordis persecutorum. Hinc Dominus ad Job ait : *Quis clausit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens, cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem* (*Job.* XXX). Mare sæviens nube induitur, quia crudelitas persequentium stultitiæ suæ velamento vestitur : et perspicuam veritatis lucem videre non sufficit, et id, quod agitur per crudelitatem, per cæcitatem non agnoscit. Quia ergo persecutores Ecclesiæ instabilitate cordis inquieti atque huic sæculo dediti non grandia, sed puerilia sapiunt, superno judicio constringuntur, ne tantum persequi valeant, quantum volunt. Item umbra et caligo aliquando peccata significat, unde dicitur : *Sedentes in tenebris et in umbra mortis* (*Luc.* I) ; aliquando delectationem peccatorum, ut est illud in Job de diabolo dictum : *Sub umbra in secreto calami et junci et locis virentibus* (*Job.* XL). Et quia umbra non longe est ab aere, cujus est umbra : ita et mors non longe est a pœna. Hinc et in Job dicitur : *Ubi umbra mortis, et nullus est ordo, et sempiternus horror inhabitat* (*Job.* X).

CAPUT IX.
De hebdomadibus.

Hebdomada Græce a septenario numero nomen accepit, humana quidem consuetudine septenis solum acta diebus : sed Scripturæ sacræ auctoritate multis speciebus insignis, quæ tamen cunctæ (ni fallor) ad unum finem spectant, nos scilicet admonentes post operum bonorum perfectionem in Spiritus sancti gratia perpetuam sperare quietem. Prima ergo singularis illa hebdomada, et a qua cæteræ formam capessunt, divina est operatione sublimis : quia Dominus sex diebus mundi ornatum complens, septima requievit ab operibus suis : ubi notandum, quod non ideo senarius numerus est perfectus, quia Dominus in eo mundi opera perfecerit : sed (sicut Augustinus ait) ideo Dominus, qui omnia simul creare valebat, in eo dignatus est operari : quia numerus est ille perfectus, ut etiam per hunc opera sua probaret esse perfecta, qui suis partibus primus impletur, id est, sexta et tertia et dimidia, quæ sunt unum, duo et tria, et simul sex fiunt. Ad hujus exemplum divinæ hebdomadis secunda hominibus observanda mandatur, dicente Domino : *sex diebus operaberis et facies omnia opera tua · septimo autem die Sabbati Domini Dei tui non facies omne opus. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt : et requievit in septimo* (*Exod.* XX) ; quæ a populo Dei hebdomada ita computabatur antiquitus : prima sabbati vel una sabbati sive sabbatorum, secunda sabbati, tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, septima sabbati, vel sabbatum : non quod omnes sabbatorum, hoc est, requietionum dies quæ suo nomine et cultu singulari excellebat, prima vel secunda vel tertia, vel cæteræ suo quæque censerentur ex ordine. Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agitur, septem videlicet septimanis dierum, et monade, hoc est, quinquaginta diebus impleta : qua die et Moyses ardentem conscendens in montem, legem de cœlo accepit, et Christus in linguis igneis Spiritus sancti gratiam de cœlo misit. Quarta septimi mensis erat hebdomada, qui solemnitatibus præclaris pene totus expendebatur, inter quas præcipue dies propitiatio..is eminebat, qua sola per annum pontifex, derelicto foris populo, sancta sanctorum intrabat, annuis antea fructibus, hoc est, frumenti, vini et olei ex ordine collectis : significans Jesum pontificem magnum impleta dispensatione carnis per proprium sanguinem cœlestis regni januas ingressurum ut appareat nunc

Digitized by Google

vultui Dei pro nobis qui foris adhuc positi præstolamur et diligimus adventum ejus : ubi notandum, quia sicut quidam immundi per legem prima tertia et septima die videbantur lustrari : sic et primus, tertius ac septimus mensis suis quique cæremoniis extitere solemnes. Quinta hebdomada septimi anni, quo toto populus ab agricolandi opere legis imperio vacabat, dicente Domino : *Sex annis seres agrum tuum, septimo cessabis* (*Lev.* XXV). Sexta anni jubilæi, hoc est, remissionis hebdomada est, quæ septem hebdomadibus annorum, hoc est, XLIX annis texitur : qua expleta, hoc est, quinquagesimo demum anno incipiente, tubæ clarius resonabant, et ad omnes juxta legem possessio revertebatur antiqua. Septima species hebdomadis est, qua propheta Daniel utitur, more quidem legis, septenis annis singulas complectens hebdomadas, sed nova ratione ipsos annos abbrevians, duodenis videlicet mensibus lunæ singulos determinans, embolismos vero menses, qui de annuis undecim epactarum diebus accrescere solent, in lege patria tertio vel altero anno singulos adjiciens : sed ubi ad duodecimum numerum augescendo pervenirent, pro integro anno pariter inserens. Hoc autem fecit non veritatis cognitionem quærentibus invidendo : sed prophetiæ more ipsum quærentium exercendo ingenium, malens utique suas margaritas a filiis clausas fructuoso sudore investigari, quam profusas a porcis fastidiosa despectione calcari. Verum ut hæc apertius elucescant, ipsa jam angeli ad prophetam edicta videamus : *Septuaginta*, inquit, *hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia et ungatur sanctus sanctorum* (*Dan.* IX). Nulli dubium, quin hæc verba Christi incarnationem designent, qui tulit peccata mundi, legem et prophetas implevit, unctus est oleo lætitiæ præ participibus suis : et quod hebdomades LXX per septenos annos distinctæ, quadringentos et nonaginta annos insinuent. Sed notandum, quod easdem hebdomadas non simpliciter annotatas sive computatas, sed abbreviatas asserit, occulte videlicet lectorem commonens, ut breviores solito annos noverit indicatos. *Scito ergo*, inquit, *et animadverte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt : et rursus ædificabitur platea et muri in angustia temporis* (*Ibid.*). Esdra narrante didicimus, quod Neemias cum esset pincerna regis Artaxerxis vicesimo anno regni ejus, mense Nisan, impetravit ab eo restaurari muros Jerusalem, templo multo ante, Cyro permittente, constructo, ipsumque opus (ut dictum est) in angustia temporis perfecerit : adeo scilicet a finitimis gentibus impugnatus, ut structores singuli gladio renes accincti una manu pugnasse, altera murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore usque ad Christum ducem hebdomades LXX computa, hoc est, annos duodecim norum mensium lunarium quadringentos nonaginta : qui sunt anni solares quadringenti septuaginta quinque. siquidem Persæ a præfato vicesimo anno regis Artaxerxis usque ad mortem Darii regnaverunt annis CXVI. Ex hinc Macedones usque ad interitum Cleopatræ annis trecentis : inde Romani usque ad septimum decimum Tiberii Cæsaris annum monarchiam tenuerunt annis LIX, qui sunt simul (ut diximus) anni CCCCLXXV, et continentur circulis decennovenalibus XXV. Decies novies enim viceni et quini fiunt CCCCLXXV. Et quia singulis circulis embolismi VII accrescunt, multiplica XXV per VII, fiunt CLXXV qui sunt embolismi menses quadringentorum LXXV annorum. Si ergo vis scire quot annos lunares facere possint, partire CLXXV per XII, duodecies deni et quaterni CLXVIII XIV ergo annos faciunt, et remanent menses VII. Hos junge ad suprascriptos CCCCLXXV, fiunt simul CCCCLXXIXX ; adde et menses superfluos VII partemque octavi decimi anni imperii Tiberii, quo Dominus passus est, et invenies a tempore præfinito ad ejus usque passionem hebdomadas LXX abbreviatas, hoc est, annos lunares CCCCXC ; ad ejus vero baptismum, quando unctus est sanctus sanctorum, descendente super eum Spiritu sancto sicut columba, non solum hebdomadas VII et LX duas fuisse completas, sed et partem jam septuagesimæ hebdomadis inchoatam : *Et post hebdomadas*, inquit, LX *duas occidetur Christus et non erit ejus populus qui eum negaturus est.* Non statim post LX duas hebdomadas, sed in fine septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus : quam ideo (quantum conjicere possumus) segregavit a cæteris : quia de hac erat plura relaturus : nam et Christus in illa crucifixus, et a populo perfido non modo in passione, verum continuo ex quo a Joanne prædicari cœpit, negatus est. Quod autem sequitur : *Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas et post finem belli statuta desolatio* (*Ibid.*) ; non ad LXX hebdomadas pertinet. Prædictum enim fuerat, quod ipsæ hebdomades ad Christi usque ducatum pertingerent : sed scriptura, prædicto adventu et passione ipsius, quid etiam post hanc populo, qui eum recipere nollet, esset eventurum, ostendit. Ducem enim venturum Titum dicit, qui quadragesimo anno Dominicæ passionis ita cum populo Romano civitatem et sanctuarium dissipavit, ut non remaneret lapis super lapidem. Verum, his per anticipationem prælibatis, mox ad exponendum hebdomadæ, quam omiserat, redit eventum. *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una* (*Dan.* IX), hoc est, ipsa novissima, in qua vel Joannes Baptista, vel Dominus, et apostoli in prædicando multos ad fidem converterunt. *Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium* (*Ibid.*). Dimidium hebdomadis hujus quintus decimus annus Tiberii Cæsaris erat, quando, inchoato Christi baptismate, hostiarum purificatio fidelibus paulatim vilescere cœpit. Item quod sequitur : *Et in templo erit abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit deso-*

Digitized by Google

latio (*Ibid.*), ad sequentia tempora respicit : cujus prophetiæ veritatem et historia veterum, et nostrorum hodieque temporum testatur eventus. Octava species hebdomadis uniformis, et sola sine circuitu revolutionis extans, ad figuram per omnia primæ hebdomadis labentibus hujus sæculi conficitur ætatibus. Prima enim die facta est lux, et prima ætate homo in Paradisi amœnitate locatur : divisa luce a tenebris factum est vesperum, et separatis Dei filiis a semine nequam, non longe post natis gigantibus, corrupta est omnis terra, donec Creator pœnitens se hominem fecisse, mundum diluvio perdere disponeret. Secunda die firmamentum in medio libratur aquarum : secunda ætate arca in medio fertur aquarum, hinc fonte abyssi supportata, illinc cœli cataractis compluta : quæ habuit vesperam, quando filii Adam pedes ab Oriente moventes, qui in construenda superbiæ turre convenerunt, linguarum divisione mulctati, et ab invicem sunt dispersi. Tertia die aquis in congregationem unam coactis, apparuit arida, silvis herbisque decora : et tertia ætate, firmitatis [firmatis] in cultu denium [dæmonum] nationibus, Abraham patriarcha cognationem patriamque deserens sanctorum semine fecundatur. Advenit et vespera, quando gens Hebræa malis coacta prementibus contra Dei voluntatem regem sibi petiit : qui mox ordinatus primo Domini sacerdotes prophetasque trucidat : postmodum ipse cum tota gente gladio periit allophylorum. Quarta die cœlum luminaribus ornatur : quarta ætate gens illa cœlesti fide inclyta, regno David et Salomonis gloriosa, Templi etiam sanctissimi altitudine totum nobilitatur in orbem : sed accepit et vesperam, quando, crebrescentibus peccatis, regnum illud a Chaldæis dissipatum, templum dirutum, et tota gens est Babyloniam translata. Quinta die pisces avesque aquis eductæ : hi in patriis manent undis, illæ aera terramque pervolant : quinta ætate multiplicatis in Chaldæa populis Israel, pars cœlestium desideriorum pennis fulta, Hierosolymam petiit : pars volatu destituta virtutum, inter Babyloniæ fluenta resedit. Successit et vespera, quando, imminente jam Salvatoris adventu, gens Judæa propter scelerum magnitudinem Romanis tributaria facta, insuper et alienigenis est subacta regibus. Sexta die terra suis animantibus impletur, et homo primus ad imaginem Dei creatur ; moxque ex ejus latere dormientis sumpta costa, femina fabricatur : sexta ætate præconantibus prophetis Filius Dei in carne, qui hominem ad imaginem Dei crearat, apparuit : qui dormiens in cruce sanguinem et aquam de latere, unde sibi Ecclesiam consecraret, emanavit : hujus ætatis vespera cæteris obscurior in Antichristi est persecutione ventura. Septima die, consummatis operibus suis, Deus requievit : eamque sanctificans, *Sabbatum* nuncupari præcepit, quæ vesperam habuisse non legitur : septima enim ætate justorum animæ post optimos hujus vitæ labores in alia vita perpetuo requiescunt, quæ nulla nunquam tristitia maculabitur, sed majori insuper resurrectionis gloria cumulabitur. Hæc ætas hominibus tunc cœpit, quando primus martyr Abel corpore quidem tumulum, spiritu autem sabbatum perpetuæ quietis intravit : perficietur autem, quando receptis sanctis corporibus in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis : et ipsa est octava, pro qua sextus psalmus inscribitur : credo, quia in sex hujus sæculi ætatibus pro septima vel octava illius sæculi est ætate supplicandum, in qua quia justi gaudia, sed reprobi sunt supplicia percepturi, Psalmus hinc ingenti pavore incipit, currit, finitur : *Domine, ne in ira tua arguas me*, etc. (*Psal.* VI).

CAPUT X.

De mensibus.

Menses dicti a mensura, qua quisque eorum mensuratur : sed melius a luna, quæ græco sermone mene vocatur. Nam et apud Hebræos, Hieronymo teste, luna, quam jare nominant, mensibus nomen dedit. Unde et Jesus filius Sirach, qui utique Hebraice scripsit, de luna loquens ait : *Mensis secundum nomen est ejus* (*Sir.* XLIII). Antiqui enim menses suos non a solis sed a lunæ cursu computare solebant. Unde quoties in Scriptura sacra, sive in lege, seu ante legem, quota die mensis quid factum dictumve sit, indicatur, non aliud quam lunæ ætas significatur, a qua semper Hebræi, *quibus credita sunt eloquia Dei* (*Rom.* III), antiquo patrum more menses observare non cessarunt : primum mensem novorum, qui paschæ cæremoniis sacratus est, Nisan appellantes, qui propter multivagum lunæ discursum, nunc in Martium mensem, nunc incidit in Aprilem, nunc aliquot dies Maii mensis occupat. Sed rectius Aprili deputatur : quia semper in ipso vel incipit vel desinit vel totus includitur, ea duntaxat regula, cujus et supra meminimus, observata, ut quæ quintadecima post æquinoctium luna exstiterit, primum sequentis anni mensem faciat : quæ vero antea, novissimum præcedentis : sicque per ordinem. Secundus eorum mensis Iar Maio, tertius Sivan Junio, quartus Thamul Julio, quintus Aab Augusto, sextus Elul Septembri, septimus Theseri Octobri, quem propter collectionem frugum et celeberrimas in ipso festivitates novum annum appellant : octavus Maresuan Novembri : nonus Casseu Decembri : decimus Tebeth Januario : undecimus Sabat Februario : duodecimus Adar Martio simili ratione comparatur. Quos videlicet menses propter lunæ circulum, qui XXIX et semis diebus constat, tricenis undetricenisque diebus alternantes, secundo demum vel tertio anno exacto, mensem superfluum, qui ex annuis undecim epactarum diebus confici solet, intercalant. Unde nonnullo moveor scrupulo, quomodo majores nostri diem, qua lex data est, quæ est tertia mensis tertii, quinquagesimam ab agni occisione computent, ponentes videlicet primi mensis residuos dies numero decem et septem : quia tredecim priores fuerant ante pascha transacti, secundi XXX, tertii tres, qui fiunt simul dies quinquaginta : cum constet duos menses

Digitized by Google

lunares non LX, sed quinquaginta novem diebus terminari : ideoque si paschalis mensis XXX diebus computatus XVII sui cursus dies post Pascha retinuerit, secundum jam mensem non triginta, sed undetriginta diebus debere concludi : ac per hoc in summa temporis memorati non plusquam undequinquaginta dies inveniri : nisi forte putandum est synecdochicos (quæ est regula sanctæ Scripturæ frequentissima) a parte totum computari. Verum hæc utcunque acta vel computata fuerint, claret tamen Hebræos ad lunæ cursum suos menses observare consuesse. Nec aliter in Genesi recte sentiendum, ubi Noe cum suis septimo decimo die secundi mensis arcam ingressus, et vicesima septima ejusdem mensis die post diluvium egressus asseritur : quam annum solis integrum, hoc est, trecentorum sexaginta quinque dierum esse descriptum : quia videlicet luna, quæ præsenti anno, verbi gratia, per Nonas Maias septima decima existit, anno sequenti vicesima VII pridie Nonas Maias occurret. Notandum sane, quod nimium fallantur, qui mensem definiendum vel ab antiquis definitum autumant, quandiu luna Zodiacum circulum peragit, quæ nimirum (sicut diligentior inquisitio naturarum edocuit) Zodiacum quidem septem viginti diebus, et octo horis, sui vero cursus ordinem viginti novem diebus et duodecim horis salva sui saltus ratione conficit : ideoque rectius ita definiendum, quod mensis lunæ sit luminis lunaris circuitus ac redintegratio de nova ad novam; solaris autem mensis digressio sit solis per duodecimam partem Zodiaci, id est, signiferi circuli, quæ triginta diebus et decem semis horis impletur : viginti duabus videlicet horis, ac dimidia, lunari mense productior, e quibus undecim epactarum dies et quadrans annuatim succrescere solent. Duodecies enim viceni et bini ducentos sexaginta quatuor faciunt, quas esse horas undecim dierum hinc facile patet : quia undecies viceni et quaterni eamdem summam conficiunt. Porro duodecies semis sex faciunt, quæ annuæ sunt horæ quadrans. Siquidem luna duodecim suos menses undecim diebus (ut dictum est) et quadrante breviores totidem solis mensibus agens, in iisdem peragendis tredecies Zodiaci ambitum lustrat. Juxta allegoriam vero mensis, qui a luna nomen et ordinem accepit, significat sanctæ Ecclesiæ coadunationem sive profectum. Unde Job ait : *Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos?* (*Job.* XXIV.) Quid nomine signat *mensium*, nisi collectiones animarum, sive aliquando mensis pro perfectione? Reminiscatur ergo per vocem Job Ecclesia perfectionis pristinæ, et reducat ad memoriam, quanta perfectio prædicationis suæ collectis animabus reportabat lucra. Menses duodecim ejusdem numeri sunt Apostoli, ut in Apocalysi : *Per singulos menses reddentia fructum suum* (*Apoc.* XXII). Item mensis, sicut et sabbatum, pro requie sempiterna posita inveniuntur, ut est illud Isaiæ : *Et erit mensis ex mense et sabbatum ex sabbato* (*Isa.* LXVI), ut de carnalibus sabbatis mensibusque fiant spiritalia sabbata delicata. Qui sabbatismus Dei populo reservatur, et mensis spiritalis, quando a puncto usque ad punctum luna complebitur, et suo currit ordine, ut efficiat mensem integrum calendarium. Quod autem luna, quæ a sole illuminatur, significet Ecclesiam a Christo illuminatam : non indiget explanari, et sabbatum requiem significat. Veniunt ex neomeniis et sabbatis, qui sex diebus, in quibus factus est mundus, transcensis festinant ad septimum diem, id est, sabbatum, in quo vera est requies : *Venict omnis caro, ut adoret coram facie mea,* (*Isa.* LXVI), dicit Dominus, non populus Judæorum tantum, nec in sola Hierusalem, sed omne humanum genus ubique in toto orbe adoret Patrem in Spiritu et veritate (*Joan.* IV).

CAPUT XI.

De vicissitudinibus temporum quatuor.

Temporum autem vicissitudines quatuor sunt : ver, æstas, autumnus et hiems. Dicta sunt autem tempora a communionis temperamento, quod invicem se humore, siccitate, calore et frigore temperent. Hæc et curricula dicuntur, quia non stant, sed currunt. Constat autem, post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos menses fuisse divisa, quorum temporum talem veteres discretionem faciunt, ut primus mensis ver novum dicatur, secundus adultus, tertius præceps. Sic et æstas in suis tribus mensibus : nova, adulta et præceps. Sic et autumnus : novus, adultus et præceps. Item hiems : nova, adulta et præceps sive extrema. Unde est illud : Extremæ sub casum hiemis. Ver autem dictum, quod viret : tunc enim post hiemem vestitur tellus herbis, et in florem cuncta rumpuntur. Æstas dicitur, quasi usta, id est, exusta et arida : nam calor aridus est. Autumnus a tempestate vocatus, quando et folia arborum cadunt, et omnia maturescunt. Hiemem ratio hemispherii nuncupavit, quia tunc breviori sol volvitur circulo. Unde et hoc tempus bruma dicitur, quasi braxin [brachys], id est, brevis : vel a cibo, quod major sit tunc vescendi appetitus. Edacitas enim Græce broma appellatur. Unde et imbrumati dicuntur, quibus fastidium est ciborum. Hibernus autem inter hiemem et vernum est, quasi hievernus, qui plerumque a parte totam hiemem significat. Hæc tempora singulis etiam cœli partibus ascribuntur. Ver quippe Orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Æstas vero Meridiano eo quod pars ejus calore flagrantior sit. Hiems Septentrioni, quod frigoribus et perpetuo gelu torpeat. Autumnus Occiduo propter graves morbos, quos habet : unde et tunc omnium folia arborum defluunt. Ut autem autumnus abundet morbis, facit hoc confinium frigoris et caloris, et compugnantia intra se contrariarum rerum. Mystice autem ver Baptismi novitatem significat, aut renovationem vitæ post frigus infidelitatis, et pigritiæ torporem : sive resurrectionem corporum post mortis occubitum. Unde Dominus præcepit in lege mensem novarum observare et veris principium, quando eduxit Dominus filios Israel de

Digitized by Google

terra Ægypti per mare Rubrum, in quo et celebrare pascha jussit (*Exod.* XIV); quo etiam tempore Salvator post passionem a morte surrexit, et spem nobis resurrectionis tribuit. Æstas autem venturæ jucunditatis præfiguratio est, et fervorem charitatis exprimit. Unde est illud in psalmo : *Æstatem et ver tu fecisti ea* (*Psal.* LXXIII). Et in Salomone : *Jam enim hiems transiit et recessit : flores apparuerunt in terra* (*Cant.* II). Æstas futura beatitudo, ut in Salomone : *Propter frigus piger arare noluit : mendicabit æstate, et non dabitur ei* (*Prov.* XX). Per hæc duo tempora significat fideles diversa morum qualitate pollentes. Alii enim sunt tanquam æstas, fidei calore ferventes ad martyrium usque perducti : alii mansuetudine temperati, tanquam ver, æquabili Domino devotione famulantes. Omnia enim et ista et ali a ipse fecit, cujus gratia conceditur, quod in hominum bona voluntate monstratur. Autumnus etiam, in quo colliguntur fruges, tempus est messis atque vindemiæ, tempus universalis judicii significat, quando unusquisque operis mercedem recipiet, et metet fructum laboris sui, juxta illud Apostoli : *Omnes nos oportet stare ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum : quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam* (*II Cor.* V, *Gal.* VI). Sic enim Dominus in Evangelio ait : *Messis vero consummatio sæculi est, messores autem angeli Dei* (*Matth.* XIII). Et alibi : *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, et exsurgat nocte ac die, et semen germinet et increscat, dum nescit ille* (*Marc.* IV). Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spicam. Et cum se produxerit fructus, statim mittat falcem, quoniam adest tempus messis. *Tunc enim mittet Filius hominis angelos suos et colligent de regno ejus omnia scandala, alligantque zizania fasciculis ad comburendum : triticum autem congregant in horreo sua* (*Matth.* XIII). Item autumnus aliquando transacta salutis tempora significat, ut in Michea : *Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit racemos in autumno* (*Mich.* VII). Hiems vero tribulationem significat vel terminum mortalis vitæ. Unde Dominus præcepit in Evangelio discipulis, dicens : *Orate, ut non fiat fuga vestra hieme vel sabbato* (*Matth.* XXIV). Si de captivitate Hierusalem hanc sententiam voluerimus accipere, quando a Tito et Vespasiano capta est, orare debent, ne fuga eorum hieme vel sabbato fiat : quia in altero duritia frigoris prohibet ad solitudinem pergere, et in montibus desertisque latitare : in altero autem transgressio legis est, si fugere voluerint, aut mors imminens, si remanserint. Si autem de consummatione mundi intelligitur, hoc præcepit, ut non refrigescat fides nostra, et in Christum caritas : neque ut otiosi in opere Dei torpeamus virtutum sabbato.

CAPUT XII.

De anno.

Annus vel ab innovando cuncta, quæ naturali ordine transierant, vel a circuitu temporis nomen accepit : quia veteres annum per circum ponere solebant, ut Cato dicit in Originalibus oratorum. Annum, id est, circum, terminum : et ambire dicitur pro circumire. Est autem annus lunaris, est et solaris, est et errantium discretus stellarum : est et omnium planetarum unus, quem magnum specialiter nuncupant. Sed lunaris annus quadrifarie accipitur. Primus est namque, cum luna XXVII diebus et octo horis Zodiacum percurrens, ad id signum, ex quo egressa est, revertitur. Secundus duobus diebus et quatuor horis prolixior, qui consuete mensis appellatur, B cum solem a quo nova digressa est, XXIX diebus et duodecim horis exactis, jam defecta repetit. Tertius, qui XII mensibus hujusmodi, id est, diebus CCCLIV expletur, et vocatur communis, eo quod duo sæpissime tales pariter currant. Quartus qui embolismus Græce dicitur, id est, superaugmentum, et habet XIII menses, id est, dies CCCXXXIV. Qui uterque apud Hebræos a principio mensis paschalis incipit, ibidemque finitur : apud Romanos vero ab incipiente luna mensis Januarii sumit initium, ibique terminatur. Item solis est annus, cum ad eadem loca siderum redit peractis trecentis sexaginta quinque diebus et sex horis, id est, quadrante totius diei : quæ pars quater ducta cogit interponi unum diem : quem Romani bissextum vocant, ut ad eumdem circC cuitum redeatur. Quartus solaris gyri annus bissextilis est, cæteris tribus uno die prolixior, quo confecto sol ad cuncta signorum loca eisdem dierum noctiumque, quibus ante quadriennium, revertitur horis. Annus errantium stellarum est, quo illarum quæque Zodiaci ambitum perlustrat, de quo supra diximus. Annus magnus est, cum omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca habuere recurrunt [recursum], quem etiam circulus magnus paschæ ostendit. Circulus paschæ magnus est, qui multiplicato per invicem solari ac lunari cyclo quingentis triginta duobus conficitur annis. Sive enim decies novies viceni et octoni, seu vicies octies deni ac noveni multiplicentur : quingentorum XXXII numeD rum complent, unde fit, ut idem circulus magnus decennovennalis lunæ circulus viginti octo, solis autem, qui vicenis octonisque consummari solet annis, decem et novem habeat circulus bissextos decies nonies septenos, id est, centum triginta tres menses solares vicies octies ducentos viginti et octo, id est, octo millia ducentos octoginta quatuor. Menses autem lunares vicies octies CCXXXV, id est, sex millia DLXXX dies, exceptis bissextis, vicies octies VM, DCCCCXXV, id est, CXCIVM,CLXXX. Appositis autem bissextis CXCIVM,CCCXIII, qui ubi memoratam ex ordine mensium dierumque summam compleverit, mox in se ipsum revolutus cuncta, quæ ad solis vel lunæ cursum pertinent, eodem, quo præterierant, semper tenore restaurat. Tantum anni Dominicæ

Digitized by Google

incarnationis suo certo tramite proficiunt in majus : A et indictiones, quoquo ferantur in ordine nil siderum cursum, atque ideo nil paschalis calculi ordinem movent. Anni enim juxta allegoriam aliquando æternitatem, aliquando brevitatem humanæ vitæ significant : in illo enim prophetico, ubi ad Deum dicitur : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (*Psal.* CI), natura ejus sub brevitate declaratur : quia ipse solus novit esse, qui ut sit, alio non egeret adjutore. Alibi autem, ubi scriptum est : *Anni nostri, sicut aranea, meditabuntur* (*Psal.* LXXXIX); malignitatem vitæ nostræ posita similitudo declarat. Aranea est enim animal debile ac tenuissimum, quod transeuntibus muscis ad escam sibi procurandam quædam retia dolosa contexit. Sic anni eorum, qui sceleratis operibus dediti sunt, in artibus et subdolis machina- B tionibus occupantur. Quod autem subsequenter dicitur : *Dies annorum nostrorum in ipsis* LXX *anni : si autem in potentatibus,* LXXX *anni* et cætera : si annos istos ad litteram velimus advertere, multos hominum et nonagenarios bene viventes invenies, et iterum necdum septuagenarios debilitate confectos : ut, quod hic dicitur, constare minime posse videatur : sed numerum septuagenarium legi potius decenter aptamus, quo sabbati diem observandum esse præcepit : octogenarium vero populo Christiano aptissime deputamus, qui octavum diem resurrectionis Dominicæ sancta festivitate veneratur. Octogenarium vero addidit in potentatibus : quia tunc revera cœpimus habere potentiam, quando nobis Dominus Salvator apparuit. Isti ergo sunt dies anno- C rum, qui nobis probabilis vitæ conferunt claritatem. Annus Dominus Jesus Christus a quibusdam putatur, ut in psalmo : *Benedices coronam anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate* (*Psal.* LXIV). Annus, præsens tempus ab adventu Domini usque in finem mundi, in quo pœnitentia et remissio peccatorum prædicatur, ut est illud in Isaia, *Prædicare annum placabilem Domino, et diem retributionis* (*Isa.* LXI). Hinc et in Evangelio agricola ad Dominum suum ait : *Dimitte illam et hoc anno usquedum fodiam circa illam, et mittam cophinum stercoris* (*Luc.* XIII). Anni sex, de quibus in lege præcipitur (*Exod.* XXI), ut si puer Hebræus emptus pretio fuerit domino suo serviat, et in septimo ad libertatem exeat, præsens significant tempus : quia mun- D dus sex diebus factus est. Jubilæus interpretatur remissionis annus, est enim Hebraicus sermo, et numerus, qui septenis annorum hebdomadibus, id est XLIX annis texitur, in quo clangebantur tubæ, et ad omnes revertebatur antiqua possessio, debita absolvebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes et ipsi celebramus post Domini resurrectionem, remissa culpa, et totius debiti chirographo evacuato, ab omni nexu liberi, suscipientes advenientem in nos gratiam Spiritus sancti.

CAPUT XIII.

De sæculo.

Sæcula generationibus constant, et inde sæcula, quod se sequantur. Abeuntibus enim aliis alii succedunt. Hinc quidam quinquagesimum annum sæculum dicunt, quem Hebræi Jubilæum vocant. Ob hanc causam et ille Hebræus, qui propter uxorem et liberos amans dominum suum, aure pertusa servitio subjugatur, servire jubetur in sæculum, hoc est, usque ad annum quinquagesimum (*Exod.* XXI). Aliquando pro præsenti vita positum est, ut est illud : *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Psal.* CXXXV). Sæculum, hujus vitæ significat cursum, ubi miseri sunt quicunque delinquunt : ubi fas est corda nostra converti, et misericordiam postulari. Ibi enim damnatio est confiteri peccatum, ubi constat esse judicium. Aliquando pro æternitate ponitur, ut est illud : *Memor fuit in sæculum Testamenti sui* (*Psal.* CIV); quia quidquid Dominus promisit, per eum [perenni] firmitate mansurum est. Aliquando præteritum tempus significat, ut est illud : *Misericordia Domini a sæculo* (*Psal.* XL), hoc est, a primordio mundi declarata est in fidelibus suis : *Et usque in sæculum sæculi*, hoc est, in præsenti et in futuro sæculo. Sic ergo ter hic positum sæculum æternitatem Domini absolute designat : quoniam et ille ante sæculum, et in sæculo, et post istud sæculum misericors esse monstratur. Ætas plerumque dicitur et pro uno anno ut in annalibus : et pro septem, ut hominis : pro centum, ut pro quovis tempore. Unde et ætas tempus, quod de multis sæculis instruitur : et dicta ætas, quasi ævitas, id est, similitudo ævi. Nam ævum est ætas perpetua, cujus neque initium neque extremum noscitur : quod Græci vocant eonas : quod aliquando apud eos pro sæculo, aliquando pro æterno ponitur. Unde et apud latinos est derivatum. Ætas autem prope duobus modis dicitur. Aut est enim hominis, sicut infantia, juventus, senectus : aut mundi, cujus prima ætas est ab Adam usque ad Noe : secunda a Noe usque ad Abraham : tertia ab Abraham usque ad David : quarta a David usque ad migrationem Juda in Babyloniam : quinta deinde usque ad adventum Salvatoris in carne : sexta, quæ nunc agitur, usque quo mundus iste finiatur. Sic ergo potest mundi ætas ad similitudinem ævi hominis comparari.

CAPUT XIV.

De sex ætatibus sæculi.

De sex hujus mundi ætatibus a septima vel octava quietis vitæque cœlestis et supra in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus ornatus est, aliquanta perstrinximus : et nunc in comparatione ævi unius hominis, qui *microcosmos* Græce a philosophis, hoc est, *minor mundus* solet nuncupari, de eisdem aliquanto latius exponemus. Prima est ergo mundi hujus ætas ab Adam usque ad Noe, continens annos, juxta Hebraicam veritatem, mille sexcentos quinquaginta VII, juxta LXX interpretes, IIMCC, et

Digitized by Google

XLII, generationes, juxta utramque editionem, numero decem : quæ universali est deleta diluvio, sicut primam cujusque hominis oblivio demergere consuevit ætatem. Quotus enim quisque est, qui suam recordetur infantiam? Secunda ætas a Noe usque ad Abraham, generationes juxta Hebraicam auctoritatem complexa decem, annos autem CCXXII, porro juxta interpretes anni mille LXXII, generationes vero XI. Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei, et ideo in lingua inventa est, id est, Hebræa. A pueritia namque homo incipit nosse loqui post infantiam, quæ hinc appellata est, quod fari non potest. Tertia ab Abraham usque ad David, generationes juxta utramque auctoritatem XIV, annos vero DCCCCXLII complectens. Hæc quædam velut adolescentia fuit populi Dei, a qua ætate quia incipit homo posse generare, propterea Matthæus evangelista generationum ex Abraham sumpsit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est, quando mutatum nomen accepit (*Gen.* XVII). Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis, annos habens, juxta Hebraicam veritatem, CCCCLXXIII; juxta LXX translationem duodecim amplius : generationes juxta utrosque codices XVIII, quas tamen evangelista Matthæus certi mysterii gratia XIV ponit, a qua, velut juvenili ætate, in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc namque in hominibus ætas apta gubernando solet existere regno. Quinta, quasi senilis ætas, a transmigrari [transmigratione] Babylonis usque ad adventum Domini Salvatoris in carne, generationibus et ipsa XXIV, porro annis DLXXXIX extenta. In qua, ut gravi senectute fessa, malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur. Sexta, quæ nunc agitur, ætas nulla generationum vel temporum serie certa : sed, ut ætas decrepita ipsa, totius sæculi morte consumenda. Has ærumnosas, plenasque laboribus, mundi ætates quique felici morte vicerunt, septima jam sabbati perennis ætate suscepti octavam beatæ resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, exspectant.

CAPUT XV.

De festivitatibus.

Festivitas dicta a festis diebus, quasi *festiditas*, eo quod in eis sola res divina fit, quibus contrarii sunt fasti, in quibus jus fatur, id est, dicitur. Solemnitas a sacris dicitur, ita suscepta, ut mutari ob religionem Christi non debeat, a solo, id est, firmo atque solido nominata. Celebritas autem vocatur, quod non ibi terrena, sed cœlestia tantum aguntur. Paschæ festivitatum omnium prima est, de cujus vocabulo jam superius dictum est. Pentecosten, sicut et pascha, apud Hebræos celebris dies erat, quod post quinque decadas paschæ celebratur, unde et vocabulum sumpsit. Pente enim Græce quinque. In quo die secundum legem panes propositionis de novis frugibus offerebantur : cujus figuram annus jubilæus in Testamento Veteri gessit, quæ nunc iterum per figuram repromissionis æternam requiem præfigurat. Epiphania Græce, Latine apparitio sive manifestatio vocatur. Eo enim die Christus sideris indicio magis apparuit adorandus : quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die Dominicum Baptismatis Sacramentum et permutatæ aquæ in vinum factorum per Dominum signorum principia extiterunt. Duæ sunt autem Epiphaniæ : prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum, angelo nuntiante, apparuit : secunda, in qua ex gentium populo, stella indice, ad præsepis cunabula magos adoraturos exhibuit. Scenopegia solemnitas Hebræorum de Græco in Latinum tabernaculorum dedicatio interpretatur, quæ celebrabatur a Judæis in memoriam expeditionis, cum ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, et ex eo Scenopegia. Scena enim Græce tabernaculum dicitur : quæ solemnitas apud Hebræos Septembri mense celebratur. Neomenia apud nos Calendæ, apud Hebræos autem quia secundum lunarem cursum menses supputantur, et Græce mene luna appellatur : inde neomenia, id est, nova luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies calendarum ex legali institutione solemnes, de quibus in psalterio dicitur : *Canite in initio mensis tuba, in die insignis solemnitatis vestræ* (*Psal.* LXXX). Encænia, nova templi dedicatio. Græce enim kainon dicitur novum. Quando enim aliquid novum dedicatur, encænia dicitur. Hanc dedicationis templi solemnitatem Judæi Octobri mense colebant. Dies palmarum ideo dicitur, eo quod in eo Dominus et Salvator noster, sicut propheta cecinit (*Zach.* IX), Hierusalem tendens, asellum sedisse perhibetur : tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo plebium obviam ei clamaverunt : *Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, rex Israel* (*Matth.* XXI). Vulgus autem ideo hunc diem *capitilavium* vocat, quia tunc moris est lavandi capita infantium, qui ungendi sunt, ne observatione quadragesimæ sordidata ad unctionem accederent. Hoc autem die symbolum competentibus traditur, propter confinem Dominicæ paschæ solemnitatem, ut qui jam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem, quam confiteantur, agnoscant. Cœna dominica dicta est eo quod in eo die Salvator pascha cum suis discipulis fecerit. Quod et hodieque, sicut est traditum, celebratur, sanctumque in eo die chrisma conficitur, atque initium Novi Testamenti, et Veteris Testamenti cessatio declaratur.

CAPUT XVI.

De sabbato.

Sabbatum ab Hebræis ex interpretatione vocabuli sui requies nominatur : quod Deus in ipso, perfecto mundo, requievisset. Siquidem in eo die requievit Dominus in sepulcro, ut quietis illius mysterium confirmaret, quod Judæis observandum in umbra futuri præceptum est : sed postquam Christus in sepulcro suo ejus figuram adimplevit, observatio ejus quievit.

CAPUT XVII.

De Dominico die.

Dominicus dies proinde vocatur, quia in eo resurrectio Domini nostri declarata est. Qui dies non Judæis, sed Christianis in resurrectione Domini de-

Digitized by Google

claratus est, et ex illa habere cœpit festivitatem suam. Illis enim solum celebrandum sabbatum traditum est : quia erat antea requies mortuorum : resurrectio autem nullius erat, qui resurgens a mortuis non morerctur. Postquam autem facta est talis resurrectio in corpore Domini, ut præiret in capite, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine : jam dies Dominicus, id est, octavus, qui et primus, celebrari cœpit.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De diversitate aquarum.

Aquarum naturæ diversitas multa est. Aliæ enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborum adhibentes : de quo historici plura narrasse reperiuntur. Nam (fertur) juxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur. In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat. In Æthiopia locus est, quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zamæ fons in Africa canoras voces facit. Ex Clitorio, lacu Italiæ, qui biberint, vini tædium habent. In Chio insula fontem esse [aiunt], quo hebetes fiant. In Bœotia duo fontes, alter memoriam, alter oblivionem affert. Cyzici fons amorem Veneris tollit. Bœotiæ lacus furialis est; de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem feminarum, et virorum insaniam abolere dicuntur. In Æthiopiæ fonte rubro qui biberit, lymphaticus fit. Lechnus fons Arcadiæ abortus fieri non patitur. In Sicilia fontes sunt duo, quorum unus sterilem fecundat, alter fecundam sterilem facit. In Thessalia duo flumina, ex uno bibentes oves nigras fieri ferunt, ex altera albas, ex utroque varias. Clitumnus lacus in Umbria maximos boves gignit. Reatinis paludibus jumentorum ungulas indurari dicunt. In Asphaltide lacu Judææ nihil mergi potest, quidquid animam habet. In Indiis Siden vocatur stagnum, in quo nihil innatat, sed omnia merguntur. At contra in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur. Marsidæ fons in Phrygia saxa egerit, in Achaia aqua profluit e saxis. Styx appellata, quod illico potata interficit. Gelonium stagnum Siciliæ tetro odore abigit proximantes. Fons est in Africa circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum stringit : favillas etiam in cespitem solidat. Fons Job in Idumæa quater in anno colorem mutare dicitur, id est, pulverulentum, sanguineum, viridem, limpidum, ternis mensibus in anno tenens ex his unum colorem In Troglodytis lacus est, ter in die fit amarus, et deinde toties dulcis. Fons Siloa ad radicem montis Sion non jugibus aquis, sed in certis horis diebusque ebullit. In Judæa quondam rivus sabbatis omnibus siccabatur. In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguunt : nam cæcitate detegitur eorum facinus. In Epiro esse (ferunt) fontem, in quo faces extinguuntur accensæ, accenduntur extinctæ. Apud Garamantas fontem esse (aiunt), ita algentem die, ut non bibatur; ita ardentem nocte, ut non tangatur. Jam vero in multis locis aquæ manant perpetim, ferventes tantum ut balnea calefaciant. Quædam terræ sunt, quæ multum sulphuris et aluminis habent. Itaque cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta excandescit : nec talis ab origine effluit, sed permutatur, dum venit. Sulphurem alumenque secum ferunt aquæ utramque materiem igne plenam, minimisque motibus incalescentem. Diversæ enim species aquarum diversos effectus habentes, congruas significationes in Scripturis, ubi necesse est, exprimere possunt. Illarum enim rerum, quæ in Scripturis inveniuntur, convenit, ut significationes diligenter exquirantur : quæ autem alias, non est necesse exponi. Aquæ in Scriptura sacra aliquando Spiritum sanctum, aliquando scientiam sacram, aliquando scientiam pravam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes fidem sequentium demonstrare solent. Per aquam quippe sancti Spiritus infusio designatur, sicut in Evangelio dicitur : *Qui credit in me*, sicut dicit Scriptura (*Joan.* VII), *flumina de ventre fluent aquæ vivæ*. Ubi Evangelista secus adjunxit : *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum* (*Ibid.*). Rursum per aquam sancta scientia designatur, sicut dicitur : *Aqua sapientiæ salutaris potavit eos* (*Sir.* XV). Per aquam quoque prava scientia appellari solet, sicut apud Salomonem mulier, quæ typum hæreseos tenet, callidis suasionibus blanditur, dicens : *Aquæ furtivæ dulciores sunt* (*Prov.* IX). Aquarum ergo nomine non nunquam solent tribulationes intelligi, sicut per Psalmistam dicitur : *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam* (*Psal.* LXVIII). Per aquam populi designantur, sicut per Joannem dicitur : *Aquæ vero sunt populi* (*Apoc.* XVII). Per aquam quoque non solum fluxus decurrentium populorum, sed etiam bonorum mentes fidei prædicamenta sequentium designantur, sicut propheta ait : *Beati qui seminatis super omnes aquas* (*Isa.* XXXII). Et per Psalmistam dicitur : *Vox Domini super aquas* (*Psal.* XXVIII). Aquæ sunt angeli, ut quidam volunt, ut est illud psalmi : *Et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini* (*Psal.* CXLVIII). Aquæ gentes sunt, ut in Apocalypsi : *Aquæ, quas vidisti, populi sunt et gentes* (*Apoc.* XVII). Aqua, Dominus Jesus Christus eo quod sordida abluat, et reficiat sitientes, ut in Jeremia : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* (*Jer.* II). Et in psalmo : *Sicut aqua, effusus sum* (*Psal.* XXI). Aqua, fluenta divi-

Digitized by Google

næ prædicationis, ut in Isaia : *Dedit in deserto aquas* (*Isa.* XLIII), id est, in populo. Aqua, sanctorum obscura prædicatio, ut in Psalmo : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris* (*Psal.* XVII). Et alibi : *A multitudine sonitus aquarum vocem dederunt nubes* (*Psal.* LXXVI). Aqua baptismus, ut in Isaia : *Omnes sitientes venite ad aquas* (*Isa.* LV). Et in Ezechiele : *Effundam super vos aquam mundam* (*Ezech.* XXXVI). Item ibi : *Et ecce aqua de latere dextro egrediebatur* (*Ezech.* XLVII), id est, Domini Jesu Christi. Aqua effusio lacrymarum, ut quidam volunt : *Si lotus fuero quasi aquis nivis* (*Job.* IX). Aqua doctrina justi, ut in Salomone : *Aqua profunda verba ex ore viri* (*Prov.* XVIII). Item ibi : *Bibe aquam de tua cisterna* (*Prov.* V). Aqua charitas a quibusdam putatur, ut in psalmo : *Qui tegit in aquis superiora ejusdem* (*Psal.* CIII), cœlum divinæ Scripturæ, quia secundum Evangelium in duobus præceptis charitatis tota lex pendet et Prophetæ. Aquæ persecutiones hujus mundi, ut in Job : *Nunquid elevabis in nebula vocem, et impetus aquarum operiet te* (*Job.* XXXVIII). Aquæ, temptationes diaboli, ut in Psalmo : *Probavi te ad aquas contradictionis* (*Psal.* LXXX). Aquæ baptismum hæreticorum, ut in Psalterio : *Libera me de aquis multis* (*Psal.* CXLIII). Aquæ multiplicatio peccatorum, ut in Psalterio : *Misit ex alto, et accepit me, et assumpsit me de multitudine aquarum* (*Psal.* XVII). Aqua, dogma hæreticorum, ut in Salomone : *Aquæ furtivæ dulciores sunt* (*Prov.* IX). Et in Isaia : *Caupones tui miscent aquam vino* (*Isa.* I). Aqua, immoderata locutio, ut in Salomone : *Qui dimittit aquam*, id est, linguam, *caput est jurgiorum* (*Prov.* XVII). Aqua luxuria carnis, ut in Salomone : *Terra, quæ non satiabitur aqua* (*Prov.* XXX), id est, caro hominis, quæ non expletur luxuria. Et in Evangelio pro quodam lunatico dicitur : *Sæpe cadit in ignem, crebro autem in aquam* (*Matth.* XVII).

CAPUT II.

De mari.

Mare est aquarum generalis collectio : omnis enim congregatio aquarum, sive salsæ, sive dulces, abusive maria nuncupantur, juxta illud : *Et congregationes aquarum vocavit maria* (*Gen.* I). Proprie autem mare appellatum eo quod aquæ ejus amaræ sint. Ideo autem mare incrementum non capere, cum omnia flumina, omnes fontes recipiat, hæc causa est, parum [primum] quod influentes undas ipsa magnitudo ejus non sentiat : deinde, quia amara aqua dulce fluentum consummat : vel quod ipsæ nubes multum aquarum ad se trahant : sive quod illam partim auferant venti, partim sol exsiccet : postremum, quod per occulta quædam terræ foramina percolatur, et ad caput omnium fontesque revolutum recurrat. Hinc et in ecclesia scriptum est : *Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat : ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant* (*Eccle.* I). Ubi metaphorice aquæ nomine et flumina homines intelliguntur, qui in terram, unde sumpti sunt, revertuntur : sed terra eorum multitudine non implebitur.

CAPUT III.

De Oceano.

Oceanum Græci et Latini ideo nominant eo quod in circuli modo ambiat orbem. Item quia ut cœlum purpureo colore nitet : Oceanus, quasi cyaneos. Iste est, qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit atque recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut removet maria, aut resorbet.

CAPUT IV.

De Mediterraneo.

Mare Magnum est, quod ab occasu ex Oceano fluit; et in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit. Quod inde Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione ejus minora sunt. Istud et Mediterraneum, quia per mediam terram usque ad Orientem profunditur, Europam et Africam Asiamque disterminans.

CAPUT V.

De Rubro mari.

Rubrum autem mare vocatum eo quod sit roseis undis infectum. Non tamen talem naturam habet, qualem videtur ostendere : sed vicinis littoribus vitiatur gurges atque inficitur; quia omnis terra, quæ circumstat pelago, rubra est, et sanguineo colori proxima : ideoque inde minium acutissimum cernitur, et alii colores, quibus pictura variatur. Ergo cum terra habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, et quidquid adhesum (*sic*) est, in colorem cadit. Ob hoc etiam in his littoribus gemmæ rubræ inveniuntur. Lapillus enim ejusmodi humo involutus, cum inter arenas attritus est, et terræ colorem habet, et maris. Hoc mare in duos sinus scinditur : et is, qui ab Oriente est, Persicus appellatur, quia oram illius Persæ inhabitant; alter vero Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam. Mare autem juxta allegoriam aut baptismum significat, aut mundanam sapientiam, aut sæculum præsens æstuans undis persecutionum, aut peccatores fluctibus vitiorum tumultuantes. Nam mare Baptismum significat, ut est illud Apostoli : *Omnes baptizati sunt in nube et in mari* (*I Cor.* X); ubi verus Pharao cum exercitu suo submergitur, et verus Israelita a persequente hoste liberatur. Item mare baptismum significat in Apocalypsi : *Et ante sedem tanquam mare vitreum* (*Apoc.* IV). Hujus baptismi mare illud aereum figuram habuit. Quod Salomon in templo Domini fecit. Item mare Scriptura divina est propter inæstimabilem ejus scientiam, ut in Ezechiele : *Et visio earum*, id est, rotarum, *sicut visio maris* (*Ezech.* I). Item mare Orientale, populus Judæorum : mare novissimum, populus gentium. Unde legitur in Zacharia, quod propter aquam baptismi dicitur : *Medium earum ad mare novissimum* (*Zach.* XIV). Nam mare mundanam sapientiam designat, ut est illud in Psalmo : *Volucres cœli, et pisces maris, qui perambulant semitas maris* (*Psal.* VIII). Pisces vero maris

Digitized by Google

philosophos fortasse significant, qui hujus mundi naturam erratica curiositate pertractant. Nam sicut illi, posita fronte, itinera sibi reserant, pelagi inundatione confusa : ita et isti capiunt, rete misso, venas rerum ratione humana assiduo labore perquirendo. Sed cum sint pisces et fluminum, non vacat, quod hic posuit, *maris*, propter eos qui sibi videntur esse sapientes. Item mare præsens sæculum significat, ut est illud in Evangelio : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare* (*Matth.* XIII); in Habacuc : *Misisti equos tuos in mare*, id est, apostolos, *turbantes aquas multas* (*Habac.* III), id est, gentes. Item mare desertum, præsens mundus est. In Isaia : *Onus maris deserti* (*Isa.* XXI). Rursum mare gentium populus est, ut in Psalterio : *Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, et transferentur montes*, id est, apostoli, *in cor maris* (*Psal.* XLV). Et in Evangelio : *Si haberetis fidem sicut granum sinapis, diceretis huic arbori moro : Eradicare et transplantare, in mare et obediet vobis* (*Luc.* XVII). In hoc etiam mare diabolicæ sine numero serpere probantur insidiæ malitiæque dæmonum, velut quibusdam fluctibus animarum voluntas instabilis commovetur, ut est illud Psalmistæ : *Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus. Animalia pusilla et magna, illic naves pertransibunt. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei* (*Psal.* CIII). Mare enim spatiosum ipsæ reddunt, dum naufragare compellunt : quia dubium non est illum undas immanissimas pati, qui mergitur gurgite peccatorum. Mare quippe a meando dictum est, quod semper eat ac redeat. Sed isti spiritus innumerabiles nobis a Deo comprehensi sunt, qui arenam maris et pluviarum guttas enumerat. Et ne omnino incomprehensibiles linquerentur, quantitate non qualitate ea diffinivit. Denique de eis dicitur : *Animalia pusilla et magna :* quoniam inter ipsos et majores esse nequitiæ probantur omnimodis, et minores. *Illic*, immundo scilicet, quem superius dixit mare. *Naves* autem merito significantur Ecclesiæ, quæ periculosos fluctus mundi per lignum gloriosæ crucis evadunt, portantes populos, qui signo fidei crediderunt. Ubi et draco malignus et pestifer inhabitat, qui illuditur ab angelis Dei per justissimas increpationes, vel etiam et a fidelibus viris, dum incentiva vitiorum ejus detestabili errore refugiunt. Nam quod mare peccatores significet, ostendit Psalmista dicens : *Mare vidit et fugit : Jordanis conversus est retrorsum* (*Psal.* CXIII). Mare frequenter diximus peccatores istius sæculi debere suscipi, qui more undarum tumidis cogitationibus fluctuant. Jordanem vero pro quolibet flumine debemus accipere : qui variis desideriis homines rapiunt et in mare illud magnum nefanda præcipitatione deducunt. Ista enim duo, quæ genus humanum diversa delectatione rapiebant, adventus Domini respectu, a suis consuetudinibus retrorsum præcipitata redierunt. Cor maris, hominum corda, ut in Psalterio : *Transferentur montes in cor maris* (*Psal.* XLV). Cor maris, Judæa, eo quod in medio mundo sita esse dicatur. Unde in libro Esdræ pro Salvatore dicitur : *Vidi virum ascendentem de corde maris* (*IV Esdr.* XIII). Et in Ezechiele : *O Tyre, quæ sita es in corde maris* (*Ezech.* XXVII). Profundum maris sempiterna damnatio, ut in Evangelio : *Expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo et ejus, demergatur in profundum maris* (*Matth.* XVIII). Lingua maris Ægypti, philosophia hujus mundi, ut in Isaia : *Et siccavit Dominus linguam maris Ægypti* (*Isa.* XI). Littus maris finis mundi, ut in Evangelio : *Et secus littus sedentes elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt* (*Matth.* XIII). Oceanum autem, qui circuivit orbem terræ, maris nomine vocatum illa sententia beati Job denotat, qua ait : *Nunquid mare ego sum, aut cetus? quia circumdedisti me carcere* (*Job.* VII). Cetum ergo cosmographi maxime in Oceani profunditate conversari dicunt : cujus sententiæ talis esse potest sensus, quod mare allegorice mundum dixerit, et cetum diabolum, qui intra mundi istius claustra tenetur : in illius etiam conclusione ipse damnandus sit. Carcerem ergo pro cruciatibus poni sæpe legimus : quia ad carcerem omnes pertinent pœnæ. Pro omnibus ergo malis, quæ patiebatur beatus Job, ipsa domum tormentorum nominavit, veluti si eadem domo fuisset inclusus. Mare ergo Rubrum sive Baptismi significat sacramentum, seu etiam sæculi istius fluentum ac turbidum statum, per quem sancti transeunt illæsi, et peccatores obruuntur examine divini judicii. De quo legitur in Psalmo : *Qui divisit mare Rubrum in divisiones, et eduxit Israel per medium ejus*, excussit *Pharaonem et exercitum ejus in mare Rubrum* (*Psal.* CXXXV). Priscæ auctoritatis viri mare Rubrum in duodecim divisiones dixerunt esse partitum, quantas tribus fuisse Judæorum : ideoque hic plurali numero positum est, *in divisiones*, ne putaremur mare Rubrum uno itinere fuisse transmissum. Sed potest hoc et spiritaliter congruenter adverti. Rubrum mare est sæculi istius permixta profunditas, quam multis divisionibus transimus, quando conversi ad terram viventium Domini munere festinamus. Aliter enim per eleemosynas, aliter per assiduam supplicationem, aliter per virginitatem, aliter per excellentissimam charitatem : sic multis divisionibus per sæculi hujus mare transitur ad Dominum, qui diabolum cum ministris suis in fonte salutis excutit : quando eum a nobis potentiæ suæ virtute removet. *Excutit* autem, dixit, tanquam mulierem projicit : ut de hac celeritate et virtutem divinitatis ostenderet, et illos terrenas sordes esse monstraret.

CAPUT VI.

De abysso.

Abyssus profunditas est aquarum impenetrabilis, sive speluncæ aquarum latentium, quibus fontes et flumina procedunt, vel qui et occulte subtereunt. Unde et abyssus dictus. Nam omnes aquæ torrentes per occultas venas ad matricem abyssum revertuntur. Abyssus intelligitur profunditas Scripturarum,

Digitized by Google

ut est illud in psalmo : *Abyssus abyssum invocat* (*Psal.* XLI); id est, Vetus Testamentum Novum annuntiat, et Novum Vetus in testimonium vocat : *In voce cataractarum tuarum* (*Ibid.*), hoc est, in prædicatione sanctorum. Item abyssus aquæ immensitas est, ut in Genesi legitur : *Et rupti sunt fontes abyssi magnæ* (*Gen.* VII). Item abyssus ineffabilia judicia Dei designat, ut est hoc : *Judicia tua abyssus multa* (*Psal.* XXXV). Item abyssus infernum significat, ut Apostolus ait : *Aut quis descendit in abyssum? id est, Christum a mortuis reducere* (*Rom.* X). Item abyssus corda hominum denotat facinoribus tenebrosa, ut est illud beati Job : *Abyssus dicet : Non est in me, et mare loquetur : Non est mecum* (*Job.* XXVIII). Nec non et abyssus superstitiosis atque persecutoribus ecclesiæ comparatur : quia sicut pallium subjecta cooperit, ita illi mundum fœdissima superstitione texerunt : ut non solum mediocres homines, sed in perniciem suam ipsos quoque sanctos viros atque eminentissimos tormentis corporum obruere viderentur, ut est illud in Psalmo : *Abyssus sicut pallium amictus ejus; et sicut montes stabunt aquæ* (*Psal.* CIII). Item abyssus corda hominum facinoribus tenebrosa, ut in Amos : *Vocavit judicium Dominus, et devoravit abyssum multam* (*Amos.* VII). Abyssus damnatio peccatorum sempiterna, ut in Job : *Æstimavit abyssum quasi senescentem* (*Job.* XLI); id est, diabolus per ministros suos putabit quod pœna impiorum finem habitura sit. Abyssus infernus, ut in Evangelio : *Et deprecabantur eum spiritus*, id est, dæmones, *ne in abyssum eos mitteret* (*Matth.* VIII).

CAPUT VII.

De æstibus vel fretis.

Æstus ad Oceanum pertinet, fretum ad utrumque mare. Nam æstus est maris accessus vel secessus, id est, inquietudo : unde æstuaria dicuntur, per quæ mare vicissim tam accedit quam recedit. Fretum autem appellatum, quod ibi semper mare ferveat. Nam fretum est angustum et quasi fervens mare, ab undarum fervore nominatum. Juxta allegoriam æstuat mundus undis persecutionum, et per varia loca aut accedit aut recedit, fervet etiam odiis, et tumultus excitat, nec unquam perfectæ tranquillitatis in altero [alto] valet habere statum. Unde et in Evangelio legitur (*Marc.* VI), misisse Dominum ascendere discipulos suos in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas, ipsosque remigando laborare propter contrarium ventum. Quod mystice labores varios Ecclesiæ sanctæ designat, quæ inter undas sæculi adversantes et immundorum flatus spirituum ad quietem patriæ cœlestis, quasi ad fidam littoris stationem, pervenire conatur. Sed prius non cessat ventus, quam Salvator ascendit in navem : quia in quocunque corde Deus per gratiam sui adest amoris, mox immensa vitiorum et adversantis mundi sive spirituum malignorum bella compressa quiescunt.

CAPUT VIII.

De lacis et stagnis.

Sunt autem et quædam maria, quæ non miscentur Oceani fluctibus aut mari Magno, et dicuntur lacus et stagna. Lacus est receptaculum, in quo aqua retinetur nec miscetur fluctibus, ut lacus Asphalti, ut lacus Benacus, et cæteri, quos Græci limenas, id est, stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluvios, flumina in freta discurrunt. Lacus stat in loco, nec profluit, et dictus lacus, quasi aquæ locus. Lacus autem idem et stagnum, ubi immensa aqua convenit. Nam dictum est stagnum ab eo quod illic aqua stet, nec decurrat. Lacus Asfalti, idem et mare Mortuum vocatum, propter quod nihil vivum gignit, nihil recipit ex genere viventium. Nam neque pisces habet, neque assuetas aquis et lætas mergendi usu patitur aves : sed et quæcunque viventia mergenda temptaveris, quacunque arte demersa, statim resiliunt; et quamvis vehementer illisa, confestim excutiuntur; sed neque ventis movetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur : neque navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur : nec materiem ullam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur : lucernam accensam ferunt supernatare, extincto demergi lumine. Hoc et mare Salinarum dicitur, sive lacus Asphalti, id est, bituminis; et est in Judæa inter Hiericho et Zoaran : longitudo ejus usque ad Zoaras Arabiæ dirigitur stadiis quingentis octoginta, latitudo stadiis centum quinquaginta usque ad viciniam Sodomorum. Stagna philosophiam hujus mundi significant, ut in Isaia : *Ponam flumina in insulas, et stagna arefaciam* (*Isa.* XLII). Mystice autem mare Mortuum, quod nihil gignit vivum, nihil recipit ex genere viventium : sed omnia vita carentia in profundum mergit, et terræ Sodomorum atque Gomorrhæ imminet (quas civitates, ignem et sulphur de cœlo pluens, Dominus subvertit) significat præsentis sæculi perversitatem ubi diabolus in perditis regnat, et cum his, qui in Deo vita vivunt, nullo consortio jungitur : sed vera vita carentes in profundum mergit inferni. In sulphure fetor carnis, et per ignem ardor desiderii carnalis exprimitur. Sulphur quippe fetorem habet, ignis ardorem. Qui itaque ad perversa desideria ex carnis fetore arserant, dignum fuit, ut simul sulphure perirent et igne, quatenus ex justa pœna discerent injusto desiderio quid fecissent. Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberii Cæsaris condidit. Est autem in Judæa omnibus lacis salubrior et ad sanitatem corporum quodam modo efficacior. Genesar lacus amplissimus in Judæa, longitudine centum quadraginta extenditur stadiis, latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis auram non ventis, sed de se ipso sibi excreans. Unde et Genesar dicitur græco vocabulo, quasi generans sibi auram. Denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur, unde et purior haustus ejus, et ad potan-

Digitized by Google

dum dulcis et habilis. Denique, si sciremus quid in Latina lingua resonet Genesar, intelligeremus quomodo Jesus per typum Apostolorum et navis Ecclesiam de persecutionis naufragio liberatam transducat ad littus, et in tranquillissimo portu requiescere faciat. Interpretatur autem Genesar, ortus principium, ut in libro de nominibus Hebraicis invenimus. Tunc enim plena nobis tribuetur tranquillitas, quando Paradisi per Christum nobis restituetur hæreditas, ac primæ stolæ reddetur jucunditas. Lacus enim generali vocabulo aut pro inferno ponitur, aut pro sepultura foveali, aut istius mundi profundissima calamitate. Dicitur enim inde lacus, quod sub ipsa terra lateat. Nam lacus pro inferno notatur, ut est illud Psalmistæ : *Posuerunt me in lacum inferiorem, in tenebras et umbra mortis* (*Psal.* LXXXVII) : Sic et in illo testimonio Zachariæ Prophetæ, quo ad ipsum Dominum ait : *In sanguine testamenti tui eduxit* [*eduxisti*] *vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua* (*Zach.* IX). Quod ita intelligitur : In sanguine passionis tuæ, o Salvator, eos qui vincti in carcere tenebantur inferni, in quo non est ulla misericordia, tua clementia liberasti. Item lacus pro sepultura ponitur, ut est illud Psalmistæ : *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum* (*Psal.* LXXXVII). Culpat eos, qui putabant Dominum Salvatorem mortuum fuisse communiter, et illam singularem et mirabilem passionem morientibus reliquis hominibus comparem. Rursum in laci nomine profundissima calamitas istius mundi exprimitur, ut est illud : *Ad te, Domine, clamavi : Deus meus, ne sileas a me, et ero similis descendentibus in lacum* (*Psal.* CXLII). Lacus enim hoc sæculum est, quod quasi delectabile ac tranquillum creditur ; sed quas profunditates et mensuras habeat, ignoratur. Lacus dolor vel lapsus in mortem, ut in Psalterio : *Lacum aperuit et effodit eum* (*Psal.* VII). Et alibi : *Laqueos paraverunt vedibus meis* (*Psal.* LVI). Lacuna, hæretici, ut in propheta : *Qui faciebant lacunas ad capiendos pisces* (*Isa.* XIX).

CAPUT IX.

De fontibus.

Vascho nomen est fontis in tribu Benjamin, et interpretatur, *conversio generationis*. Rogel nomen est fontis in tribu Benjamin : et interpretatur, *deorsum ferens*. Sames fons est in tribu Benjamin, et interpretatur, *sol*. Areth fons, apud quem Gedeon castra metatus est (*Judic.* VII) interpretatur, *artifex* : et merito, quia ibi Domini mandato probabatur populus, juxta aquas, qui cum Gedeone pugnaturus erat. Fons quoque aut Dominum Christum mystice significat, aut gratiam Spiritus sancti, aut Baptismi lavacrum, aut originem virtutum Nam Christum significat in eo, quod in Genesi legitur (*Cen.* II), fontem esse in medio Paradisi, unde quatuor flumina procedebant, hoc est, quatuor Evangelia de fonte salutaris procedentia ad irrigationem generis humani. Item fons Spiritus sancti gratiam designat in eo, quod Dominus dicit in Evangelio : *Qui biberit aquam, quam ego do, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (*Joan.* IV). Baptismi vero sacramentum ostendit illud Zachariæ Prophetæ, quo ait : *In die illa erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris et menstruatæ* (*Zach.* XIII). Hic fons de domo Dei egrediens fertur ad Ecclesiam, et ad scientiam Scripturarum, ut omnes renascamur in Christo, et in aqua Baptismatis, nostra nobis peccata donentur. Nihil immundius menstruata, quæ quicquid attigerit, immundum facit : et injustorum sordes Christi abluuntur Baptismate. Fons Salvator, ut in Jeremia : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* (*Jer.* II). Fons baptismus in Joel : *Et fons de domo Domini egredietur et irrigabit omnem terram* (*Joel.* III). Et in aliam partem, ut in propheta : *Dessiccabitur fluvius a fonte suo* (*Isa.* XIX). Fontes, sancti prædicatores, ut in Isaia : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris* (*Isa.* XII). Et in aliam partem per Joel : *Sed et bestiæ suspexerunt ad te, exsiccati sunt fontes aquarum*. Fontes, hæretici in Epistola Petri : *Hi sunt fontes sine aqua* (*II Pet.* II). Fons origo generis humani in Salomone : *Antequam rumpatur funis argenteus, et recurrat juxta* [*vitta*] *aurea, et conteratur hydria super fontem* (*Eccle.* XII), id est, caro hominis per mortem. Fons ergo originem virtutum significat in illo Psalmistæ : *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV). Christo Domino dicit : *quoniam apud te est fons vitæ*, id est, initium omnium bonorum, et origo virtutum ; unde perfectissime complemur, quando aliquod munus ab ejus pietate suscepimus. Similiter et illud intelligendum est : *Qui emittit fontes in convallibus, intermedium montium pertransibunt aquæ* (*Psal.* CIII) : quia omnipotens Deus dona spiritalis gratiæ humilibus præstat, quo loco hic convalles ponuntur, et aquæ divinæ ibi semper exæstuant : quæ *intermedium montium*, hoc est, superborum hæreticorum sine aliquo fructu pertransibunt.

CAPUT X.

De fluminibus.

Fluvius est perennis aquarum decursus, a fluendo perpetim dictus. Proprie autem flumen aqua ipsa : fluvius, cursus aquæ. Prius autem flumen quam fluvius, id est, prior aqua quam decursus. Duo sunt autem fluminum genera, unum torrens, alterum vivum. De quo Virgilius : *Donec me flumine vivo abluero*. Torrens est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est, arescit. Allegoria fluvii seu fluminis aliquando in bonam partem, aliquando in contrariam vertitur. In bonam partem flumina accipiuntur, ubi Salvator dicit : *Qui in me credit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII), id est, gratiæ spiritales de cordis secreto emanant. Sic etiam in Psalterio : *Fluminis*, inquit, *impetus*, hoc est, gratia Spiritus sancti, *lætificat civitatem Dei* (*Psal.* XLV), id est, Ecclesiam Dei. Et alibi :

Digitized by Google

Flumen Dei repletum est aqua (*Psal.* LXIV). Similiter et illud Psalmistæ, ubi ait : *Excelsa tua et fluctus tui super me transierunt* (*Psal.* XLI). Excelsa vero et fluctus ad Scripturas sacras competenter aptamus. Ipsæ sunt enim, quas superius abyssos vocavit, ubi et parabolarum quidem fluctus alludit, et [ut] altitudo sensuum pia perscrutatione grandescat. Hæc ergo supra se dicit transisse justus, quia in eorum notitia avidus se perscrutator immiserat. Aliquando autem flumina significant apostolorum et evangelistarum doctrinam cum bonis operibus, ut est illud : *Elevaverunt flumina voces suas* (*Psal.* XCII); et : *Flumina plaudent manibus in idipsum* (*Psal.* XCVII). Item Isaias : *Ponam flumina in insulas* (*Isa.* XLII). In contrariam vero partem flumina ponuntur, quando sæculi istius turbidum cursum et peccatorum inundationem significant, ut est illud : *Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus* (*Psal.* CXXXVI). Contemplandum autem, quod non dicit, *in fluminibus*, sed, *super flumina*. Nam qui adhuc in fluminibus istis sunt, peccatorum inundatione rapiuntur; qui vero super ripas salvi sedent, jam ab illis fluctibus divino munere sunt liberati. Unde de Sanctis alibi dicit : *Flumina pertransibunt pede* (*Psal.* LXV), hoc est, mundi hujus turbida fluenta per gratiam Christi securo virtutum transibunt gressu ad futuram patriam, ubi gaudii nostri est et salutis æternæ origo præparata. Flumina impetus persecutionis in Canticis canticorum : *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam* (*Cant.* VIII). Flumen philosophia hujus mundi vel dogma hæreticorum in Psalterio : *Tu exsiccasti flumina Ethan* (*Psal.* LXXIII), qui interpretatur, *fortis*, id est, diabolus, de quo in Evangelio dicitur : *Cum fortis armatus custodit atrium suum*, etc. (*Luc.* XI). Item alio modo in Job : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur, et habebit fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus* (*Job.* XL). Fluvii nomine humani generis decursio signatur, quæ velut a fontis sui origine nascendo surgit, et ad ima defluens moriendo pertransit. Jordanis autem appellatione baptizati designantur. Quasi ergo diceret : Ante mundi Redemptorem mundum Vehemoth non miratus absorbuit : sed (quod est acrius) etiam post Redemptoris adventum, quosdam, qui baptizati sunt, deglutire se posse confidit. Quidam autem fluviorum propriis ex causis nomina acceperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in historiis celebres memorantur. Geon fluvius de Paradiso exiens, atque universam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine, quod incremento suæ exundationis terram Ægypti irriget. *Ge* enim terram significat Græcis. Porro apud Ægyptios Nilus vocatur propter limum, quem trahit, qui efficit fecunditatem. Unde et Nilus dictus est, quasi nean y len trahens. Nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. Apparet autem in Nilide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Ægypto, ubi aquilonis flatibus repercussus aquis retro luctantibus intumescit et inundationem Ægypti facit.

A Ganges fluvius, quem Phison sancta Scriptura cognominat, exiens de Paradiso, pergit ad Indiæ regiones. Dictus autem Phison, id est, caterva; quia quindecim fluminibus magnis sibi adjunctis impletur et efficitur unus. Ganges autem vocatus a Gange rege Indiæ; fertur autem Nili modo exaltari, et super Orientis terras erumpere. Tigris fluvius Mesopotamiæ de Paradiso exoriens, et pergens contra Assyrios, et post multos circuitus in mare Mortuum influens. Vocatus autem hoc nomine propter velocitatem, instar bestiæ tigridis nimia pernicitate currentis. Euphrates fluvius Mesopotamiæ, de Paradiso exoriens, copiosissimus gemmis, qui per mediam Babyloniam influit. Hic a frugibus vel ab ubertate nomen accepit. Nam Hebraice *euphrata*, *fertilitas* B interpretatur. Mystice autem hi quatuor fluvii (ut supra dictum est) quatuor Evangelia significant, quæ quatuor Evangelistæ conscripserunt. Nam Geon fluvius, qui interpretatur *pectus*, sive *præruptum*, significat Evangelium Matthei, quod primum conscriptum est ab ipso auctore Hebraica lingua, et a genealogiis Salvatoris incipiens, breviter nativitatem Domini notat, magnorumque adventum ad ipsum Salvatorem, et parvulorum ab Herode occisionem, postea baptismum ejus commemorans, et in deserto jejunium atque tentationes, quibus a diabolo tentatus est, mox ad prædicationem Evangelii, et miraculorum facturam transit; sicque ad passionem ejus perveniens, resurrexisse eum a mortuis ostendit, et discipulis in Galilæa apparuisse, et ad prædicatio- C nem Evangelii eos misisse : et terram Æthiopiæ et spiritales Ægypti quatuor fluentis dogmatum irrigat, qua fructum fidei et bonorum operum proferat. Unde et ipse Evangelista in ecclesiastica historia describitur in Æthiopiæ partibus ipsum Evangelium prædicasse et martyrio consummatus esse. Ganges vero, hoc est Phison, qui interpretatur *caterva*, sive *oris mutatio* significat Evangelium Marci, quod de genealogia Salvatoris secundum carnem parum narrat : de prædicatione autem ejus, et de miraculis catervatim, quæ cæteri Evangelistæ plenius narrant, in unum codicem colligit : et sic ad passionem Christi perveniens, resurrectionemque a mortuis, in cœlum eum ascendisse, et D apostolos post ascensionem ejus mundo prædicasse demonstrat. Tigris quoque bene potest convenire Evangelio Lucæ, qui primum a sacerdotio Zachariæ, et de nativitate Joannis incipiens, annuntiationem angeli ad Mariam virginem, et nativitatem Salvatoris consequenter enuntiat; sicque genealogiam ejus circa baptismatis narrationem commemorans transit ad exponendum prædicationem ejus, et miraculorum facturam : et velociter transcurrens omnia, atque passionem Domini et resurrectionem describens, eum ascendisse ad cœlos, discipulosque Dominum collaudasse in templo, breviter et succincte omnia comprehendit. Euphrates enim fluvius qui interpretatur *frugifer*, sive *crescens*, optime convenit Evangelio Joannis, qui de divina genera-

Digitized by Google

tione Salvatoris inchoans, maxime, quæ ad divinam ejus naturam exponendam pertinebant, descripsit, et sic terram Ecclesiæ ad germen spiritale et fructum virtutum proferendum irrigavit, scientiæque spiritalis illi opes contulit. Jordanisque fluvius a duobus fontibus nominatur, quorum alter vocatur Jor, alter Dan. His igitur procul a se distantibus in unum alveum fœderatis, Jordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, et dividit Judæam et Arabiam : qui per multos circuitus juxta Hiericho in mare Mortuum influit. Mystice autem Jordanis, qui interpretatur, *descensio eorum*, et in quo Salvator baptizatus est, baptismi gratiam significat, ubi deponere debemus veterem hominem cum actibus suis, et induere novum, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Eph.* IV); ubi et descendere de superbia diabolica debemus, et humilitatis ac mansuetudinis Christi participes esse. Triplicem ergo ob causam Salvator ab Joanne accepit baptismum (*Matth.* III); primum, ut quia homo natus erat, omnem justitiam et humilitatem legis impleret; secundo, ut baptismate suo Joannis baptisma comprobaret; tertio, ut Jordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum. Quod autem in Jesu Nave scriptum est (*Jos.* III), ubi de transitu filiorum Israel per Jordanis alveum commemoratur, quod sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, cum posuerunt vestigia pedum suorum in aquis Jordanis, aquæ, quæ inferiores sunt decurrerent, atque deficerent; quæ autem desuper venerunt, in multa mole consisterent; illa pars hominum qui postquam sanctum baptisma consequuntur, se ipsos rursus ad negotia sæculi, et illecebras libidinum tradunt, et cum avaritia salsum poculum bibunt, in ea parte aquarum designatur, quæ in mare profluit atque in salsis fluctibus deperiit : pars vero illa, quæ cum stabilitate permanet et dulcedinem suam servat, designat eos, qui acceptum Dei munus indeclinabiliter tenent. Jaboc fluvius est et interpretatur *arena*, vel *luctamen* : quo transmisso, luctatus Jacob adversus eum, qui sibi apparuerat, vocatus est Israel. Fuit autem inter Ammam, hoc est, Philadelphiam et Garasan in quarto ejus milliario, et ultra procedens Jordani fluvio commiscetur. Luctamen viri, qui cum Jacob luctabatur, juxta allegoriam significat passionem Christi : ubi visus est Jacob in Judæorum typo, hoc est, in corporis sui sobole prævaluisse Deo, et quasi cum infirmo, ita cum carne ejus luctamen inire et invalescere in passione ejus, sicut scriptum est, cum dicerent : *Crucifige*. Juxta tropologiam vero Jacob, qui cum angelo contendit, uniuscujusque perfecti viri et in contemplatione positi animam exprimit : quia videlicet anima cum contemplari Dominum nititur velut in quodam certamine posita, modo quasi exsuperat, quia intelligendo et sentiendo de incircumscripto lumine aliquid degustat. Ella, Aber, Gozam nomina fluminum in terra Medorum, ad quorum montes captivus ductus est Israel. Ella interpretatur *infirmitas* : et Aber interpretatur *livor*, aut *vultus* : et Gozan, *tonsio eorum* interpretatur : quod significare potest eorum læsionem, qui de terra Ecclesiæ educti in voluptatibus sæculi vivunt, ubi diversa vulnera vitiorum patiuntur. Abana fluvius Damasci, et interpretatur, *lapides ejus*, designans duritiam sterilitatis pravorum, qui virtutum gignere nesciunt fructum. Chobar fluvius, juxta quem Ezechiel propheta positus visionem vidit, interpretatur, *gravitudo* : Ezechiel vero, *fortitudo Dei*. Venit ergo Ezechiel juxta fluvium Chobar; quia fortitudo Dei per incarnationis suæ mysterium propinquare dignata est peccatorum suorum pondera portanit generi humano, quod ab ortu suo quotidie defluti ad mortem. Fons autem sive natatoria Siloe ad radicem montis Sion (ut supra dictum est) et jugibus aquis sed incertis horis diebusque ebullit, significat Baptismi sacramentum : unde Dominus cæci nati oculos sputo cum luto mixto desuper liniens dicit ei : *Vade, et lava te in natatoria Siloe*, quod interpretatur, *missus*. Quod fecit Dominus, perspicuum est. Illuminatio enim facta est in cæco, sed magnum mysterium commendatur in humano genere : *expuit in terram, de saliva lutum fecit* : quia *Verbum caro factum est* (*Joan.* I); *et unxit oculos cæci*. Inunctus erat et nondum videbat : mittit illum ad piscinam, quæ vocatur Siloe. Pertinuit autem ad Evangelistam, commendare nobis nomen hujus piscinæ, et ait, quod interpretatur, *missus*. Jam, quis est missus, agnoscitis. Nisi enim ille fuisset missus : nemo nostrum fuisset ab iniquitate dimissus : lavit ergo oculos in ea piscina, quæ interpretatur, *missus*, baptizatus est in Christo. Sic ergo quando eum in se ipso quodammodo baptizavit, tunc illuminavit, quando inunxit, fortasse catechumenum fecit.

CAPUT XI.

De torrentibus.

Torrens est (ut supra diximus) aqua veniens cum impetu. Sunt autem quædam nomina propria torrentium, quæ juxta interpretationem suam, mysticam significationem habent : ut est torrens Cison, qui interpretatur *duritia eorum*, et est juxta montem Thabor, ubi contra Sisaram dimicatum est, et significat contumaciam superborum, quæ Domini virtute conteritur. Cademi torrens est, juxta quem Debbora bellum gessit. Interpretatur autem, *resurrectio inutilis* : quod significat peccatorum resurrectionem, qui non ad vitam, sed ad pœnam perpetuam resurrecturi erunt. Corathi torrens est trans Jordanem, in quo absconditus est Elias e regione ejusdem fluminis : interpretatur autem *divisio*, vel *cognitio*. Chimarus, id est, torrens Cedron inter montem est Oliveti, et Jerusalem, ubi Dominum Salvatorem Joannes evangelista narrat traditum : interpretatur autem Cedron, *tenebræ* vel *dolor* : et significat cæcitatem Judæorum, qui cum tumultu

Digitized by Google

venerunt comprehendere Jesum. Nam torrens fluvius hibernis imbribus concitatur subito : qui et rapidus cognoscitur et cœnosus, quia non puro fonte profunditur, sed terrenis infectionibus sordidatur. Huic merito comparatur sæculi istius turbidus cursus, qui nullo veritatis fonte defluit, sed malorum omnium tempestate coalescit. Unde dicitur : *Torrentem pertransivit anima nostra* (*Psal.* CXXIII). Et item : *De torrente in via bibit, propterea exaltavit caput* (*Psal.* CIX). Merito ergo et Israel ipsum pertransisse se perhibet : unde caput ejus potasse prædicatum est. Sed in his omnibus una est vera confessio, quoniam de tantis periculis sola Domini miseratione liberamur. Item torrens, doctrina pravorum in Psalterio : *Tu disrupisti fontes et torrentes* (*Psal.* LXXIII). Rursum torrens, tentationis impetus in Psalterio : *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me* (*Psal.* XVII). Invenitur et torrens positus in bonam partem, ut est illud : *Torrente voluptatis tuæ potabis eos* (*Psal.* XXXV). Torrentem vero diximus esse fluvium velocem, qui subita pluviarum inundatione descendit, cui bene comparatur sapientia Christi : quia et subita est, et ita rapida, ut ad finem, quem vult, sine aliqua tarditate perveniat. Rivi dicti, quod deriventur ad irrigandum, id est, ad inducendum aquas in agris. Nam rigare inducere est. Significat autem fluentum atque irrigationem cœlestis gratiæ : quia corda humana ad proferendum fructum doctrinæ et bonorum operum irrigantur. Unde et illud : *Petra profudit mihi rivos olei* (*Job.* XXIX), hoc est, Christus dona Spiritus sancti. In Psalmo : *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus, in stillicidiis suis lætabitur, cum exorietur* (*Psal.* LXIV). Rivos etiam hic dicit apostolos, vel alios fideles, qui de illo Dei repleto semper flumine biberunt. Sed ne potum ipsum crederes esse tenuissimum, dicit rivos ipsos inebriandos, ut ad tantam satietatem perveniant, quanta et ipsis abunde sufficiat, et aliis pro futura concedat. Redit igitur ad singularem numerum, quem ecclesiasticæ unitati diximus convenire. Dixit enim, *multiplica generationes ejus*, illius scilicet rivi, qui de flumine sancto profluxit, ut per generationes succedentes prædicatio beata non deficiat, sed multiplicet, unde catholica semper crescat Ecclesia, ut qui modo imbuuntur sacro dogmate, post alios docere videantur. Stillicidia enim sunt guttæ quæ de tectis cadunt, non pondere, sed assiduitate penetrantia quæ quantum distent a rivis etiam visualis nobis ratio patefecit. Ergo in primordiis suis lætabitur omnis fidelis, cum exorietur : et aqua et Spiritu sancto vere renascimur, et gloria Domini ipsius dignatione præparamur. Est enim nobis tunc magna lætitia, quando antiqui hominis vetustate deposita, in novæ regenerationis gaudia committamur. Rivi, prædicatio sanctorum in Isaia : *Et erunt super omnem montem excelsum, et super omnem collem elevatum rivi currentium aquarum* (*Isa.* XXX).

CAPUT XII.

De puteis.

Puteus est lacus defossus, ex quo hauritur aqua, a potatione dictus : qui et in bonam significationem positus intelligi potest, et in contrariam. Puteus juramenti, quem fodit Abraham (*Gen.* XXI), id est, Bersabee in regione Geraritica. Puteus visionis est in deserto apud quem habitavit Isaac. Puteus judicii est usque in præsentem diem in regione Geraritica. Rursum puteus juramenti, ubi juraverunt Isaac et Abimelech, vocaturque oppidum Isaac. Sunt et alii plures putei in sanctis Scripturis, qui in regione Geraritica, et juxta Ascalonem demonstrantur. In bonam ergo significationem illud accipi potest, quod in Genesi legitur Isaac fodere puteos (*Gen.* XXVI), quos foderunt pueri patris ejus Abraham : sed invidentes ei Palæstini obstruxerunt eos implentes humo, et reliqua. Quis est iste Isaac, nisi Salvator noster? Qui dum descendisset in istum torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere voluit, quos foderant pueri patris sui, id est, Moyses puteum legis foderat, David, Salomon et prophetæ libros scripserunt Veteris Testamenti : quos tamen terrena et sordida repleverat intelligentia Judæorum. Et eorum os cum vellet purgare Isaac ut ostenderet, quia quæcumque lex et prophetæ dixerunt, de ipso dixerunt : rixati sunt cum eo Palæstini, id est, Judæi a regno Dei alieni : sed descendit et discedit ab eis, et non potest esse cum his qui in puteis aquam nolunt habere, sed terram, et dicit eis : *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta* (*Matth.* XXIII). Fodit ergo Isaac novum puteum, imo pueri Isaac fodiunt. Pueri sunt Isaac, Matthæus, Marcus, Lucas, et Joannes, Petrus et Jacobus, Judas et apostolus Paulus, qui omnes Testamenti Novi puteum foderunt, et invenerunt aquam vivam, quæ fit aquæ fons salientis in vitam æternam (*Joan.* IV). Pro his adhuc altercantur illi, qui terrena sapiunt, nec nova condi patiuntur, nec vetera purgari, evangelicis puteis contradicunt, apostolis adversantur : et quoniam in omnibus contradicunt litigantes, dicitur ad eos : *Quoniam indignos vos fecistis gratiæ Dei, ex hoc jam ad gentes ibimus* (*Act.* XIII). Post hæc fodit tertium puteum Isaac, et appellavit nomen loci illius latitudo dicens : *Nunc dilatavit nos Dominus, et fecit crescere super terram* (*Gen.* XXVI). Vere dilatatus est Isaac, et implevit omnem terram scientia Trinitatis, et in toto orbe latitudinem Ecclesiæ collocavit. Prius tantum in Judæa notus erat Deus, in Israel nominabatur (*Psal.* LXXV) : nunc autem *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII). In contrariam vero significationem positus est puteus ille, super quem legitur (*Joan.* IV) Salvator fatigatus ex itinere sedisse, et mulier Samaritana cum hydria aquam haurire velle. Hydria enim fortasse amorem sæculi hujus significat, id est, cupiditatem, quam ibi homines de tenebrosa profunditate, cujus imaginem puteus gerit, hoc est, de terrena conversatione hauriunt, et voluptatem, qua

Digitized by Google

percepta iterum in ejus appetitum inardescunt, sicut de aqua illa qui biberit, sitiet iterum. Oportebat autem ut Christo credens sæculo renuntiaret, et, relicta hydria, cupiditatem sæcularem se reliquisse monstraret, non solum credens corde ad justitiam (*Rom.* x), sed etiam ad salutem ore confitens prædicaret, quod credidit. Item puteus vel diabolum significat, vel infernum, ut est illud : *Neque urgeat super me puteus os suum* (*Psal.* LXVIII). Urgent quoque peccatores os suum concludere, cum usque ad mortis suæ tempus in pessima voluntate persistunt. Cisterna, recta intelligentia, ut est in Salomone : *Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui* (*Prov.* v). Cisterna hæretici vel prava intelligentia, ut in Jeremia : *Foderunt sibi cisternas dissipatas* (*Jer.* II).

CAPUT XIII.
De gurgitibus.

Gurges est proprie lacus altus in flumine, significat allegorice turbines persecutionum, quæ adversantur electis in hoc mundo. Unde in Jona scriptum est : *Omnes gurgites tui et fluctus tui super me transierunt* (*Jon.* II). Quod super Jonam tumentes fluctus maris transierunt, et detonuerit sæva tempestas, nulli dubium est, mysterium esse Christi. Nullus enim est hominum, qui cunctas sustinere queat tentationes absque Christo. Et quomodo omnes persecutiones, et universa quæ accidunt, absque Dei non ingeruntur voluntate : idcirco Dei gurgites dicuntur, et fluctus, qui non oppresserunt Jesum, sed transierunt per eum, minantes tamen naufragium, non inferentes. Universæ ergo persecutiones et turbines, quibus vexatur humanum genus, et cunctæ naviculæ eorum quæ frangebantur, super meum (inquit) detonuere caput. Ergo sustinui tempestates, et fregi turbines sævientes, ut securius navigarent.

CAPUT XIV.
De pluviis.

Pluviæ dictæ eo quod fluant quasi fluvii. Nascuntur enim de terræ et maris anhelitu. Quæ cum altius elevatæ fuerunt, aut solis calore resolutæ, aut vi ventorum compressæ stillantur in terris. Imbres autem et ad nubes et ad pluvias pertinent, dictæ græco vocabulo, quod terram inebrient ad germinandum. Ex his enim cuncta creantur. Significant autem pluviæ vel imbres dona cœlestia et præcepta vel mandata Dei, quæ terram, hoc est, homines irrigant et excitant ad proferendum germen bonorum operum. Unde est illud in Psalmo : *Pluviam voluntariam segregabit Deus, hæreditati tuæ* (*Psal.* VII). Exponit illud, quod superius dixit : *Cœli distillaverunt* (*Ibid.*). Ipsa enim pluvia voluntaria, quam tunc comedendi avida gens Judæa promeruit, manna. Nam ut voluntati ejus satisfieret, inexpertum miraculum mundus accepit. Pluvia siquidem illa voluntaria fuit, non ista quæ generaliter ubique diffunditur. Et alibi : *Mandabo*, inquit, *nubibus meis ne pluant super illum imbrem* (*Isa.* v); non istis visibilibus, quæ aut aquas depluunt, aut corpulenta qualitate densantur : sed aliquas potestates Domini dicit quæ intellectuali conditione famulentur. Multis enim significationibus sermo iste repletus est ; quod etiam respicit ad apostolos et prophetas. Imber matutinus et serotinus Vetus Testamentum et Novum intelligitur, ut in Joel propheta : *Descendere faciet ad vos imbrem matutinum et serotinum in principio* (*Joel* II), hoc est, in Christo. Aliquando vero pluvia in malam partem posita reperitur, ut est illud quod Salvator dicit, pluviam super domum in arena fundatam descendisse et eam subvertisse (*Matth.* VII). Pluvia ista, diabolus ; flumina, omnes antichristi, qui contra Christum sapiunt : venti spiritales nequitiæ quotidie hominum perditionem moliuntur.

CAPUT XV.
De gutta.

Gutta, quæ stat : stilla, quæ cadit. Hinc est stillicidium, quasi stilla cadens. Stiria enim græcum est, id est, gutta : inde fit diminutivum, ut dicamus, *stilla*. Nam gutta significat doctrinam spiritalem : unde est illud sponsi in Cantino canticorum, quod ad sponsam dicit : *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea ; quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium* (*Cant.* v). Caput Christus Deus, cincinni sunt fidelium collectiones. In rore et guttis noctium frigens charitas in multis ostenditur, quam in Deum et proximos habere debuerunt. Ideo necessarie excitat Dominus fideles quosque ad prædicationis studium. Stillicidia autem significant levia documenta, de quibus dicitur : *In stillicidiis suis lætabitur, cum exoriretur* (*Psal.* LXIV). Quæ ad inchoantes respiciunt Christianos, quando angusta primordia latissima non potest introire doctrina. De quibus dicit Apostolus : *Non potui vobis loqui, quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus ; quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (*1 Cor.* III) ; primum enim ariditas fidei quibusdam stillicidiis animatur, post rivis affluentibus irrigatur. Deinde, sicut dicit versus superior, ad fluminis illius plenitudinem, juvante Domino, pervenimus : et sic per hæc tria divini muneris ordo declaratur.

CAPUT XVI.
De nive.

Nix a nube, unde venit, dicitur, et significat aliquando candorem justitiæ, ut est illud in psalmo : *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (*Psal.* L). Et item : *Dum discernit cœlestes reges super terram, nive dealbabuntur in Selmon* (*Psal.* LXVII). Reges sunt apostoli, sanctique pontifices, cæterique fideles, qui probabiliter regere corpora sua divino munere meruerunt. Hi super nivem dealbabuntur in Selmon, id est, super candorem nivis elucescunt : quia Ecclesiam regere fideliter atque ordinarie noscuntur in Selmon, qui interpretatur *umbra*, hoc est, sub protectione divina. *Dealbabuntur* autem aliquando ponitur in malo, sicut et in Actibus apostolorum : *Percutiet te Dominus, paries dealbate* (*Act.* XXIII). Hoc et in Evangelio testatur : *Similes estis*

Digitized by Google

monumentis dealbatis, quæ plena sunt ossibus mortuorum (*Matth.* XXIII). Nives Baptismi profusionem significant, ut in Job: *Qui timet pruinam, irruet super eum nix* (*Job* VI): pruinam vero in loco præsentem tribulationem intellexerunt. Item in Job ita legitur: *Nunquid ingressus est thesauros nivis aut thesauros grandinis aspexisti?* (*Job* XXXVIII). In frigore nivis, vel in duritia grandinis quid aliud accipitur, quam vita pravorum, quæ et torpore frigescit, et per duritiam malitiæ percutit? *Quæ præparavi* (inquit) *in tempus hostis, in diem pugnæ et belli* (*Ibid.*): ut cum adversarius noster diabolus tentare nos nititur, eorum moribus, quasi suis contra nos armis, nititur. Sive in nive vel grandine thesauri habentur: quia plerique iniquitatis torpore frigidi ad supernam gratiam assumpti in sancta Ecclesia fulgescunt luce, et pravam scientiam doctrinæ suæ ictibus cudunt. Unde aperte sequitur: *Quæ præparavi in tempus hostis in diem pugnæ et belli.* Saulus quippe nix et grando contra adversariorum pectora factus est vel candore justitiæ, vel districti eloquii correptione. Sed et hoc notandum, quod in nive aliquando blandimentum candoris exprimitur, sicut in fulgore terror. Unde et angelus, qui gloriam resurrectionis Dominicæ nuntiabat, et terribilis ad damnandum improbos, et benignus erat ac blandus ad consolandum electos. Nam idem angelus, qui apparuit, ut custodes sepulcri impios timore perterreret, ac mortuorum instar terræ prosterneret: is visitatrices ejusdem sepulcri purissimas benigna consolatione refovet.

CAPUT XVII.

De glacie.

Glacies a gelu et aqua, quasi gelacies, id est, gelata aqua: gelus autem, quod eo stringatur tellus. Ge quippe terra dicitur. Tunc autem majori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena. Nam glacies duritiam peccatorum significat, ut est illud in Salomone: *Sicut in sereno glacies, ita solventur peccata tua* (*Sir.* XXXIII). Et in psalmo: *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus* (*Psal.* XLVIII). Quibus rebus per allegoriam homines significat, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Qui faciunt verbum ejus, nisi qui ex tempestuosis et improbis ad confessionis ipsius gratiam venire meruerunt? Nam Dominus ad Job ita loquitur: *De cujus utero egressa est glacies, et gelu de cœlo quis genuit?* (*Job* XXXVIII.) In gelu vel glacie, frigida et perfidiæ torpore constricta accipimus corda Judæorum, qui per mysteria legis et prophetiæ sic intra sinum gratiæ quasi intra uterum creatoris, habebantur. Sed quia, veniente Domino, constricti frigore perfidiæ fervorem charitatis amiserunt, quasi glacies de utero creatoris egressi sunt. *Et gelu*, inquit, *de cœlo quis genuit?* quasi de cœlo gelu exiit: quia de sublimi prole sanctorum processit frigida plebs infidelium: idcirco autem Dominus genuisse dicit, quia frigidos e se exire permisit.

CAPUT XVIII.

De pruina et grandine.

Pruina est matutini temporis frigus, qui inde prune nomen accepit, quia sicut ignis urit. Pyr enim ignis Græce dicitur. Vere enim et ad frigus et ad solem pertinet. Nam uno sermone duo diversa significantur, pro eo, quod unum effectum habent. Similis enim vis est et caloris et frigoris: unde et utraque saxa rumpunt. Nam et calor urit, ut est illud.

Uritur infelix Dido.

Item frigus urit, ut est illud;

Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Juxta allegoriam significat abstinentiam eo, quod per hoc frigescat calor corporis. De quo in Psalmo: *Factus sum sicut uter in pruina* (*Psal.* CXVIII). Pruina vero significat malitiam perversorum. Unde legitur in psalmo: *Occidit in grandine vineas eorum, et muros eorum in pruina* (*Psal.* LXXVII). Item pruina est præcurrens anticipansque malitia, quæ alienos labores pervenire non permittit ad fructus. Grando comminatio Dei, qua contumaces verberat, ut in psalmo: *Grando et carbones ignis* (*Psal.* XVII). Et in aliam partem: *Occidit in grandine vineas eorum* (*Psal* LXXVII). Grando futura percussio est, ut in Isaia: *Allidet in turbine et in lapide grandinis* (*Isai.* XXX). Et alibi: *Dabo lapides prægrandes desuper irruentes* (*Ezech.* XIII).

CAPUT XIX.

De rore.

Ros Græcum est, quod illi drosos dicunt: alii putant ros dictum quia rarus est et non spissus, ut pluvia. Ros significat verbum Domini: ideo quod madida faciat corda hominum terrenorum ad proferendum fructum, ut est illud in Psalmo: *Sicut ros Hermon, quod descendit in montem Sion* (*Psal.* CXXXII). Ros est tenuis ac levis pluvia non per guttas veniens, sed per quasdam minutissimas partes duritiam terrenæ ariditatis infundens. Per hunc cuncta germinantia coalescunt, et in varios fœtus temperationis munere perducuntur. Hermon Hebræum nomen est montis ultra Jordanem fluvium constituti: interpretatus, sicut a patribus traditum est, significat anathema. Ros ergo montis istius nutriens peccatores, qui sub anathematis execratione latuerunt, descendit in montem Sion, quando ad conversationis remedium, Domino largiente, pervenerint. Sion enim significat Ecclesiam Catholicam, quæ recipit gentes, quæ erant sub anathematis periculo constitutæ. Item ros prædicatorum doctrinam, ut est illud in libro Job: *Quis est pluviæ pater? vel quis genuit stillas roris?* (*Job* XXXVIII) ac si diceret: nisi ego, qui siccam terram humani cordis guttis scientiæ gratuito aspergo rore. Stillæ autem roris Christi sancti prædicatores sunt, qui arva pectoris nostri inter mala vitæ præsentis, quasi inter tenebras siccæ noctis arentia, gratia supernæ largitatis perfundunt.

Digitized by Google

CAPUT XX.

De nebula.

Nebula inde dicta, unde et nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est, operiendo terram ; sive quod nubes volare faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas, et fiunt nubes, inde nubilum, inde nives. Nebulæ autem ima petunt, cum serenitas est : summa, cum nubilum. Mystice nebula significat aut obscuritatem Scripturarum aut erroris caliginem. Unde in dedicatione Templi cum nebula implevit domum Domini, non poterant sacerdotes stare et ministrare propter nebulam (*III Reg.* VIII). Hæc sententia superbos Judæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum nativitatis Christi sacramenta investigare despiciunt, debitum fidei sui ministerium per erroris nebulam perdiderunt. Nebula ergo B synagogam, id est, domum Domini implevit, et sacerdotes propter nebulam ministrare non poterant : quia dum in testamento veteri sensus mysticos litteræ velamine coopertos inter obscuras allegoriarum caligines investigare despiciunt, debitum fidei sive ministerium propter nebulam perdiderunt. Unde ad Job Dominus ait : *Nunquid elevabis in nebula vocem tuam ?* (*Job.* XXXVIII.) In nebula ergo Judæis vocem doctrinæ suæ Dominus protulit, cum de se etiam aperta narravit. Quid est enim apertius quam : *Ego et Pater unum sumus ?* (*Joan.* X.) Quid apertius quam : *Ante Abraham ego sum ?* (*Joan.* VIII.) Sed quia auditorum mentes infidelitatis caligo compleverat : quasi emissum solis radium nebula interjacens abscondebat. Nebula velamentum mysterio- C rum Dei, quod doctores sancti meditando scrutantur. Unde legitur in Propheta : *Nebula pulvis pedum ejus* (*Nah.* I). Item nebulæ, hæretici, de quibus Petrus Apostolus : *Hi sunt fontes sine aqua, et nebulæ turbinibus agitatæ* (*II Pet.* II).

CAPUT XXI.

De diluvio.

Diluvium dictum, quod aquarum clade omnia, quæ inundaverit, deleat. Primum diluvium exstitit sub Noe, [quando] hominum sceleribus offensus Omnipotens, toto orbe contecto, deletis cunctis, unum spatium cœli fuit [fecit] ac pelagi ; cujus indicium hactenus videmus in lapidibus, quos in remotis D montibus, conchis et ostreis concretos, sæpe etiam cavatos aquis videre solemus. Secundum diluvium fuit in Achaia, Jacob Patriarchæ et Ogygi temporibus qui Eleusinæ conditor et rex fuit, nomenque loco et tempore dedit. Tertium diluvium in Thessalia Moysi vel Amphyctionis temporibus fuit, qui tertius post Cecropem regnavit. Cujus temporibus aquarum illuvies majorem partem populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per refugia montium liberatis, A maxime in monte Parnassio, in cujus circuitu Deucalion tunc regno potiebatur, qui tunc ad se ratibus confugientes susceptos per gemina Parnassi juga fovit et aluit. A quo propterea genus hominum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt propter hominum insitam cordis duritiam. Sed et flumina cum insolitis aucta imbribus ultra consuetudinem vel diuturnitate vel magnitudine redundant, multaque prosternunt, et ipsa diluvium dicuntur. Sciendum autem, flumina cum supra modum crescunt, non tantum ad præsens inferre damna, sed etiam et aliqua significare futura. Mystice diluvium, quando in bonam partem accipitur, Baptismum significat : quando vero in contrariam, errorem hæreticorum. Nam in illa sententia Psalmistæ, qua dicit : *Dominus diluvium inhabitat, et sedebit Dominus rex in æternum* (*Psal.* XXVIII) : primus venit virtutibus spiritus septiformis, in tertio vero ordine ad Trinitatis complexionem mirabili dispositione pervenit. Dicendo enim in his duobus versiculis tertio, *Dominus*, ostendit sanctam Trinitatem diluvio, id est, aquis Baptismatis inhabitare, sicut in Evangelio dictum est : *Euntes baptizate omnes gentes, in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII). Sed quæramus, cur hic diluvium pro sacris fontibus positum est ? Merito ; quoniam illud quod factum est sub Noe, baptismatis sacri gerebat imaginem. Nam sicut istud purgat animas peccatorum sordibus, ita et illud diluvium mundi crimina probrosa delevit. Merito ergo pro baptismate diluvium positum est, ad cujus similitudinem constat effectum. Nam quod tertio, *Dominus* repetiit sine distinctione personarum licet intelligi primum dictum de Spiritu sancto : *Dominus diluvium inhabitat.* Sequitur : *Et sedebit Dominus rex in æternum* (*Psal.* XXVIII). Hoc autem de filio recte intelligimus. *Dominus virtutem populo suo dabit* : de Patre competenter advertimus. Populo suo significat Christiano, quem de sacri baptismatis munere conquisivit. Subjunxit etiam : *Et benedicet populum suum in pace.* Non dixit, *benedicent*, sed : *benedicet* : quia unus est Dominus Deus noster : *in pace*, propter illud Evangelium : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquam vobis* (*Joan.* XIV). Una est enim pax Patris et Filii, et Spiritus sancti. Item in contrariam partem ponitur diluvium in illo versu, quo Propheta ait : *In diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt* (*Psal.* XXXI). Diluvium enim aquarum multarum est error hominum pessimorum, qui variis pravitatibus fluctuantes, multiplices sibi doctrinas constituunt, quas a vero magistro nullatenus acceperunt. Quæ sententia maxime hæreticos arguit, qui in diluvio perversitatis suæ tempestuosas et naufragas excitant quæstiones.

Digitized by Google

LIBER DUODECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De terra.

Terra est in media mundi regione posita, omnibus partibus cœli in modum centri æquali intervallo consistens : quæ singulari numero totum orbem significat, plurali vero singulas partes. Cujus nomina diversa dat ratio. Nam terra dicta a superiori parte, qua teritur : humus ab inferiore : vel humida terra, ut sub mare : tellus autem, quia fructus ejus tollimus. Eadem et arva ab arando et colendo vocata. Proprie autem terra ad distinctionem aquæ *arida* nuncupatur. Sicut Scriptura ait (*Gen.* I), quod vocaverit Deus terram, *aridam*. Naturalis enim proprietas siccitas est terræ. Nam ut humida sit, hoc aquarum affinitate sortitur. Cujus motum alii dicunt ventum esse in concavis ejus, qui motus eam movet. Sallustius : *Venti per cava terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere.* Alii aquam dicunt genitalem in terris moveri, et eas simul concutere, sicut vas, ut dicit Lucretius. Alii fungum eamdem terram vocant, cujus plerumque latentes ruinæ superposita cuncta concutiunt. Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concavis terræ erumpentibus ventis. Terra enim mystice plures significationes habet. Aliquando significat patriam cœlestem, ut est illud : *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXV). Et illud evangelicum : *Beati mites*, inquit, *quoniam ipsi possidebunt terram* (*Matth.* V). Aliquando carnem Domini Salvatoris significat, ut est illud : *Benedixisti, Domine, terram tuam : avertisti captivitatem Jacob* (*Psal.* LXXXIV). Jacob enim patriarcha significat populum fidelem, qui liberatus est a captivitate diaboli per incarnationem Salvatoris. Item terra significat sanctam Mariam virginem, de qua Dominus nasci dignatus est. Unde est illud : *Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit* (*Psal.* LXXXIV). Potest et aliter hic sensus intelligi. Veritas de terra oritur, quando confessio peccatorum offertur; justitia de cœlo prospexit, quantum fit remissio peccatorum : quod in Publicani illius oratione provenit (*Luc.* XVIII). Veritas enim de terra orta est, quando ima respiciens, confitendo peccata sua, Dominum rogavit; justitia vero de cœlo prospexit, cum descendit justificatus Publicanus, magis quam ille Pharisæus. Item terra Ecclesiam significat, ut est illud : *Domini est terra* (*Psal.* XXIII). Quamvis terram et in bono et malo poni sæpe noverimus; hic tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia ab ipso sint condita, tamen illud ipsius esse proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem : et ideo Ecclesia non immerito fructifera bonorum terra suscipitur, quia nutrit et continet populum. Sequitur : *Et plenitudo ejus* (*Ibid.*), id est, multitudo sancta, qua repletur Ecclesia. Sed ne terram, quam superius dixit, angustam putares aliquando fortasse regionem, nunc dicit : *orbis terrarum* (*Ibid.*), hoc est, universalem Ecclesiam, quæ totius mundi ambitu continetur. Intende vero, quod dicit : *Qui habitant in ea*, id est, non qui veniunt et recedunt : sed qui fixa mentis stabilitate perdurant. Habitare enim manere dicimus, quod errantium non est; quod mutabilitati non convenit; sed ille solus Ecclesiam inhabitat, qui usque ad obitum suum in fide rectissima perseverat, sicut et alius psalmus dicit : *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* (*Psal.* XXII). Terra homo ipse, ut in Evangelio : *Aliud cecidit in terram bonam* (*Luc.* VIII). Item in Genesi, *arida*, terra nominatur, ut est illud : *Et vocavit aridam terram* (*Gen.* I), populum scilicet fontem fidei sitientem, et bonorum operum germen proferentem. Terra vero in malum posita est, ubi corruptionem humanæ naturæ, vel peccatores, vel perditos homines significat. Corruptionem autem naturæ illa Domini sententia demonstrat, qua ad hominem peccantem ait : *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III). Peccatores quoque terræ nomine ibi notantur, ubi Dominus ad serpentem ait : *Terram comedes cunctis diebus* (*Ibid.*), hoc est, peccatores in sortem tuam et perditionem trahes, et eorum iniquitatibus pasceris. Similiter et illud, quod alibi legitur : *Recedentes a te in terra scribentur* (*Jer.* XVII), id est, qui per apostasiam a te avertentur, inter peccatores connumerabuntur. Terra, carnalis potentia, ut in Ecclesiastico : *Quid superbit terra et cinis?* (*Sir.* X). Terra deserta populus Judæorum, sive omnes peccatores, ut in Jeremia : *Terra deserta et inhabitabilis, in qua nullus habitat, nec pertranseat per eam filius hominis* (*Jer.* VI), id est, Dominus Jesus Christus. Pulvis peccatores sunt, sicut in Isaia dicitur pro diabolo : *Et serpenti pulvis panis ejus* (*Isa.* LXV). Et alibi : *Non sic impii, non sic : sed tanquam pulvis* (*Psal.* I). Lutum medicinæ cœlestis glutinum, ut in Evangelio : *Lutum fecit, et linivit oculos meos* (*Joan.* IX). Aliter peccatorum glutinum, ut in Psalmo : *Eripe me de luto, ut non inhæream* (*Psal.* LXVIII). Lutum adulatio deceptoris, sive hæreticorum falsa delinitio, ut in Ezechiele : *Ipsi ædificabant parietem : illi autem liniebant eum luto absque temperamento* (*Ezech.* XIII).

CAPUT II.

De orbe.

Orbis a rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est. Inde brevis etiam rotella orbiculus appellatur. Undique enim circumfluens Oceanus ejus in circuitu ambit fines. Significat ergo aut totum

Digitized by Google

mundum juxta historiam, aut, juxta allegoriam, universalem Ecclesiam, aut in contrariam partem impios, qui frequenter terræ appellatione declarantur. De quibus Psalmista ait : *Judicabit orbem terræ in justitia* (*Psal.* IX). A Domino judicandi sunt, qui pertinacia sua nulla remissione liberantur. Populus autem significat eos, qui ex Hebræis fideles probati sunt, et qui devoti ex gentibus advenerunt. Requirendum est sane, quod et hic orbem terrarum dicat, et in Psalmo ponat : *illuxerunt fulgura ejus orbi terræ* (*Psal.* LXXVI), et in aliis plurimis locis ipso schemate terram perhibeat esse conclusam; iterumque centesimus sextus Psalmus quatuor cardinibus terræ spatia comprehendit, dicens : *A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari* (*Psal.* CVI); cujus rei evidentissimum quoque Evangelii exstat exemplum, ubi dicit : *Emittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabit a quatuor angulis terræ* (*Matth.* XXIV). Unde merito æstimo perquirendum, quemadmodum terræ possit et quadratio et circulus convenire, dum schemata ipsa (sicut geometrici dicunt) judicantur esse diversa. Formam terræ ideo Scriptura orbem vocat, eo quod respicientibus extremitatem ejus circulus semper apparet, quem circulum Græci horizonta vocant. Quatuor autem cardinibus eam formari dicit; quia quatuor cardines quatuor angulos quadrati significant, qui intra prædictum terræ circulum continentur. Nam si ab Orientis cardine in Austrum et in Aquilonem singulas rectas lineas ducas : similiter quoque et si ab Occidentis cardine ad prædictos cardines, id est Austrum et Aquilonem, singulas rectas lineas tendas : facis quadratum terræ intra orbem prædictum. Sed quomodo quadratus iste demonstrativus inter circulum scribi debeat, Euclides in quarto libro Elementorum evidenter insinuat : quapropter recte Scriptura sancta faciem terræ et orbem vocat, et quatuor eam dicit cardinibus contineri. Divisus est autem trifarie, a quibus una pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur : quas tres partes orbis veteres non æqualiter diviserunt. Nam Asia a meridie per Orientem usque Septentrionem pervenit : Europa vero a Septentrione usque Occidentem : atque Africa ab Occidente usque ad Meridiem. Unde evidenter orbem dimidium duæ tenent, Europa et Africa : alium vero dimidium sola Asia. Sed istæ duæ ideo partes factæ sunt, quia inter utrasque ab Oceano mare Magnum ingreditur, quod eas intersecat. Quapropter si in duas partes Orientis et Occidentis orbem dividas, Asia erit in una, in altera Europa et Africa. Istæ tres partes totum humanum genus cum insulis, quæ his adjacent, continent. Et bene tribus partibus distinctus est orbis, qui sanctæ Trinitatis fide imbuendus erat, et Evangelico documento instruendus. Unde legitur in parabola Salvatoris (*Matth.* XIII), quod mulier acceptum fermentum abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum, id est, sancta Ecclesia humano generi, quod ex tribus filiis Noe seminatum fuit in mundo, fermentum Evangelicæ doctrinæ in cordibus fidelium abscondit, donec nativum saporem totum per rectam fidem et scientiam spiritalem converteret in cultum et servitium Dei.

CAPUT III.

De paradiso.

Paradisus est locus in Orientis partibus constitutus, cujus vocabulum ex Græco in Latinum vertitur, *hortus*. Porro Hebraice Eden dicitur, quod in lingua nostra *deliciæ*, interpretatur : quod utrumque junctum facit hortum deliciarum. Est enim omni genere ligni et pomiferarum arborum consitus, habens etiam et lignum vitæ : non frigus, non æstus, sed perpetua veris temperies, ex cujus medio fons prorumpens, totum nemus irrigat, dividiturque in quatuor nascentia flumina. Cujus post peccatum hominis aditus interclusus est. Septus est enim undique romphæa flammea, id est, muro igneo accinctus : ita ut ejus cœlo pene jungat incendium. Cherubim quoque, id est, angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphæa flagranti ordinatum est : ut homines flammæ, angelos vero malos angeli submoveant, ne cui carni vel spiritui transgressionis aditus paradisi pateat. Paradisus, id est hortus deliciarum, mystice aut Ecclesiam præsentem significat, aut terram viventium, ubi illi qui merentur per fidem rectam et bona opera victuri sunt in perpetuum. De quo Dominus ad latronem in cruce confitentem ait : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII). Aliter autem paradisus (ut diximus) significat sanctam Ecclesiam, de qua in Genesi scriptum est : *Plantaverat Dominus Deus paradisum voluptatis a principio* (*Gen.* II). Paradisus Ecclesia est : sic de illa legitur in Canticis canticorum : *Hortus conclusus soror mea sponsa* (*Cant.* IV). A principio autem plantatur paradisus : quia Ecclesia Catholica a Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. Fluvius de paradiso exiens imaginem portat Christi de paterno fonte fluminis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis, et dono baptismi. De quo bene per Prophetam dicitur : *Dominus Deus noster fluvius gloriosus exsiliens in terram sitientem*. Quod quatuor fluminibus de paradiso egredientibus terra rigatur : solidum mentis nostræ ædificium prudentia, temperantia, fortitudo, justitia continet : quia quatuor virtutibus tota boni operis structura consurgit. Quatuor ergo paradisi flumina terram irrigant; quia dum in his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni desideriorum carnalium æstu temperatur. Item allegorice quatuor paradisi flumina quatuor sunt Evangelia ad prædicationem in cunctis gentibus missa. Ligna fructifera omnes sancti sunt : fructus eorum, opera eorum. Lignum vitæ, sanctus sanctorum utique Christus, ad quem quisque si porrexerit manum, vivet in æternum. Lignum autem scientiæ boni et mali, proprium est voluntatis arbitrium; quod in medio nostri est positum ad dignoscendum bonum

Digitized by Google

vel malum. De quo qui, relicta gratia Dei, gustaverit, morte morietur.

CAPUT IV.

De regionibus.

India vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur. Hæc a Meridiano mari porrecta usque ad Ortum solis, et a Septentrione, usque ad montem Caucasum pervenit, habens gentes multas et oppida : insulam quoque Taprobane gemmis et elephantis refertam, Chrysam et Argyrem auro argentoque fecundas, Tylem quoque arborum foliis nunquam carentem. Habet et fluvios Gangen et Indum et Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Favonii spiritu saluberrima ; in anno bis metit fruges, vice hiemis Etesiis potitur ; gignit autem tincti coloris homines, elephantes ingentes, monoceron bestiam, psittacum avem, ebenum quoque lignum et cinnamum, et piper, calamum aromaticum, mittit et ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrysoprasos, et adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas et uniones, quibus nobilium feminarum ardet ambitio. Ibi sunt et montes aurei, quos adire propter dracones et gryphes, et immensorum hominum monstra impossibile est. Parthia ab Indiæ finibus usque ad Mesopotamiam generaliter nominatur ; propter invictam enim virtutem Parthorum et Assyria, et reliquæ proximæ regiones ejus nomen traxerunt. Sunt enim in ea Aracusia, Parthia, Assyria, Media et Persida, quæ regiones invicem sibi conjunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur, locis montuosis et asperioribus sitæ, habentes fluvios Idaspem et Arbem. Sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina a propriis auctoribus trahentes. India enim, quæ in Orientali parte consistit, et solis ortum prima suscipit, primitivam potest designare ecclesiam in gente Judæa constitutam ; quæ adventum solis justitiæ prima aspexit, et lumen verum huic orbi exortum per doctores suos in toto orbe prædicavit : ipsa etiam aurum sapientiæ et argentum eloquentiæ gemmasque omnium virtutum sufficienter habuit, arboresque semper virentes, hoc est, homines rectæ fidei viriditate pollentes non paucos habuit ; sed tamen bestiarum multitudine non caruit omnino, quia persecutores Christianitatis nominis plures invenit, et hæreticorum venenosa documenta exoriri præsensit : sed omnia figmenta diaboli, Christi virtute superavit. Assur interpretatur deprimens, id est, diabolus humanum genus deprimens in psalmo : *Etenim*, inquit, *Assur simul venit cum illis* (*Psal.* LXXXVIII). Item Assur diabolum vel potestates hujus sæculi significat, ut est illud Isaiæ : *Væ, Assur virga furoris mei* (*Isa.* X). Item ibi : *noli timere populo meus habitator Sion ab Assur* (*Ibid.*). *In virga enim percutiet te, et baculum suum levabit super te in via Ægypti.* Rursum Assur Antichristum significat, ut est illud Michææ prophetæ : *Tunc erit pax terræ nostræ, cum surrexerint in ea pastores septem et octo primates hominum* (*Mich.* V), id est, prædicatores legis et Evangelii : *et indagabunt Assur*, hoc est, Antichristum, *in fossa Nembroth*, hoc est, in damnatione diaboli. Assyria vocata ab Assur, filio Sem, qui eam regionem post diluvium primus incoluit. Hæc ab ortu Indiam a meridie Mediam tangit, ab occiduo Tigrim, a septentrione montem Caucasum, ubi portæ Caspiæ sunt. In hac regione primus usus inventus est purpuræ. Unde primum crinium et corporum unguenta venerunt, et odores, quibus Romanorum atque Græcorum effluxit luxuria. Assyria, quæ ab Assur, qui interpretatur, ut quidam volunt, *dirigens*, vel *gradiens*, denominata est, quæ etiam primum principatum per insolentiam in mundo arripuit, significat fastum imperii mundani. De quo etiam in Genesi scriptum est : *De terra illa exivit Assur, et ædificavit Ninivem et Roboch civitatem* (*Gen.* X). De hac terra Assyriorum pullulavit imperium, qui ex nomine Ninivelî filii Nini condiderunt urbem magnam, quam Hebræi appellant Niniven, ad cujus vel ruinam, vel pœnitentiam tota Jonæ pertinet prophetia. Assyrii interpretantur, *deprimentes*, id est, impii vel dæmones, ut est illud Hieremiæ : *Quid tibi cum illa* [*via*] *Assyriorum, ut bibas aquam fluminis?* (*Jer.* II.) Et in bonam partem intelliguntur Assyrii, ut dicit Isaias : *Erit Israel tertius Ægyptio, et Assyrio benedictio in medio terræ* (*Esa.* XIX). Cedar Hebræum nomen est, quod nostra lingua interpretatur, *tenebræ*. Hoc ad sæculi hujus pertinet amatores, qui tenebrosis actibus involuti, illa magis diligunt, unde perire noscuntur. Sed ut verbi hujus breviter noscamus originem, Cedar Ismael filius fuit, qui genti suæ nomen dedit, cujus fines usque ad Medos Persasque prolati sunt : hi nunc Sarraceni appellantur. Quo vocabulo competenter significantur peccatores, inter quos se adhuc habitare Ecclesia suspirat. Media et Persida a regibus Medo et Perso cognominatæ, qui eas provincias bellando aggressi sunt, ex quibus Media ab Occasu transversa Parthia regna amplectitur, a Septentrione Armenia circumdatur, ab Ortu Caspios videt, a Meridie Persidem. Hujus terra medicam arborem gignit, quam alia regio minime parturit. Sunt autem Mediæ duæ : major et minor. Persida tendens ab ortu ad Indos ab occasu Rubrum mare habet, ab Aquilone vero Mediam tangit, ab Austro Carmaniam, quæ Persidæ adnectitur, quibus est Susa oppidum nobilissimum : in Perside primum orta est ars magica, ad quam Nembroth gigas post confusionem linguarum abiit, ibique Persas ignem colere docuit. Nam omnes in illis partibus solem colunt, qui ipsorum lingua *el* dicitur. Persæ et Medi, qui regnum post Assyrios tenuerunt, significant principatum gentium, quæ aliquando solatiis fovent populum Dei. Unde legitur in historiis veterum, quod Cyrus rex Persarum atque Medorum, qui in Isaiæ vaticinio prædictus fuerat (*Isa.* XLIV, XLV), solverit captivitatem Judaicam, et Templum Dei construi juberet. Ob hoc etiam servus Dei nuncupatus est, ob quod etiam auxilium Domini illi promissum est, ut subjiciat coram eo gentes et dorsa regum vertat : et merito. Nam Medi et Persæ, *mensurantes*, sive *mensurati*, interpretan-

Digitized by Google

tur. Mensura, qua mensi sunt, remetiebatur eis. Mesopotamia Græcam etymologiam possidet, quod duobus fluviis ambiatur. Nam ab oriente Tigrim habet, ab occiduo Euphraten. Incipit autem a Septentrione inter montem Taurum et Caucasum, cujus a meridie sequitur Babylonia, deinde Chaldæa, novissime Arabia Eudæmon. Mesopotamia, quæ interpretatur *elevata*, unde Jacob duxit uxorem, significat gentilitatem, unde Christus exquisivit sibi Ecclesiam sponsam, non habentem maculam ac rugam (*Eph.* v). Nam sicut Jacob, relicta domo, patria vel parentibus, perrexit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem, non aliter Christus reliquit parentes secundum carnem, id est, populum Israeliticum, et patriam, id est, Hierosolymam et omnes regiones Judææ, et abiit in gentes, accepitque sibi inde Ecclesiam, ut impleretur quod dictum est : *Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam* (*Ose.* II). Babyloniæ regionis caput Babylon urbs est, a qua etiam nuncupata est, tam nobilis, ut Chaldæa et Assyria et Mesopotamia in ejus nomen aliquando transierint. Hanc urbem primum Nembroth gigas fundavit. Hanc Semiramis regina Assyriorum ampliavit murumque urbis bitumine et cocto latere fecit. Vocabulum autem sumpsit a confusione, eo quod ibi confusæ sint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim (*Gen.* XI). Babylonia, quæ interpretatur *confusio*, in qua principatus erat Chaldæorum, qui interpretantur *quasi dæmonia*, vel *quasi feroces*, significat civitatem diaboli, in qua sempiterna confusio est, et ubi dæmoniorum ferocitas in subversione hominum apparet. In qua regnavit Nabuchodonosor, qui interpretatur *prophetia lagunculæ angustæ*, et significat diabolum. Ipse enim vastavit civitatem Dei, et templum incendit : quia sanctam Ecclesiam insectatur odiis, et homines, qui templum Dei fuerunt, incendio mundanæ concupiscentiæ subvertere cupit. Nam ita de eo legitur : *Venit Nabuzardan princeps exercitus, servus regis Babylonis, Hierusalem, et succendit domum Domini, et domum regis, et domos Hierusalem, omnemque domum combussit igni, et muros Hierusalem in circuitu destruxit omnes exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militum : reliquam autem populi partem, qui remanserat in civitate, et perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, et reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ*, et reliqua (*IV Reg.* XXV). Venit Nabuzardan, qui interpretatur *ventilabrum*, sive *prophetia alieni judicii*, et significat Antichristum, justo Dei judicio super peccatores, princeps utique exercitus regis Babylonis Hierusalem intelligibilem, et succendit domum Domini, cum antiquus hostis, qui et rex confusionis, et princeps omnium iniquorum est, tam malignorum spirituum, quam etiam impiorum hominum, plebem invadit fidelium, et domum regis, et domos Hierusalem, id est, rectores, et eos qui videbantur in visione pacis manere, inflammatos cupiditate subvertit, omnemque domum combussit igni, cum uniuscujusque conscientiam per flammam illiciti amoris perturbavit; et muros Hierusalem in circuitu destruxit, cum intentionem orationis et virtutum studia, quæ contra se valere novit, in desperantibus dissolvit, ne per spem veniæ ad divina recurrant auxilia, et correctioris vitæ apprehendant munimina : populumque in captivitate ducens, de pauperibus terræ reliquit vinitores et agricolas, qui eos, qui utiles verbo et exemplo esse poterant, pervitia captivans, stultis et hebetibus commendat agriculturam, quatenus non vinum gratiæ spiritalis et frumentum sanæ doctrinæ in vineis et agris populorum fructificet, sed spinæ magis et tribuli vitiorum excrescant. Babylon quoque mundus aut Roma est, ut in Apocalypsi legitur : *Et Babylon magna venit in memoriam ante Dominum, dare calicem vini indignationis iræ ejus* (*Apoc.* XVI). Et in Isaia : *Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrham, non habitabitur usque in finem* (*Isa.* XIII). Et in Jeremia : *Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram, subito cecidit Babylon, et contrita est* (*Jer.* LI). Arabia appellata, id est, *sacra*. Hoc enim significat interpretata, eo quod sit regio thuriferos odores creans : hinc enim Græci eudæmon, nostri beatam nominaverunt, in cujus saltibus et myrrha et cinnamum provenit. Ibi nascitur avis phœnix, sardonyx gemma, et iris, malochites et pæderotes ibi inveniuntur. Ipsa est Saba appellata a filio Chus, qui nuncupatus est Saba. Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cujus septentrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus. Arabia, quæ interpretatur *humilis*, sive *campestris*, terrenam significat delectationem. Unde scriptum est in psalmo : *Reges Arabum et Saba dona adducent* (*Psal.* LXXI). Arabum ponitur pro hominibus suavi et terrena se delectatione tractantibus. Nam sicut illa patria diversis aromatibus sensum varium mulcet, ita isti ad delectationes mollissimas illecebris sæcularibus invitantur. Reges ergo Arabiæ sunt, qui blandimenta corporum rigidæ subjiciunt disciplinæ. Similiter Saba, unde Sabæi dicti sunt, quamvis corporali delectatione prævaleat, et jucundis odoribus sit referta : suaviora tamen conversi ejus populi offerunt dona virtutum. Syriam Syrus quidam perhibetur indigena suo vocabulo nuncupasse. Hæc ab oriente fluvio Euphrate, ab occasu mari nostro et Ægypto terminatur, habens a Septentrione Armeniam, et Cappadociam; a meridie sinum Arabicum; situs ejus porrectus in immensam longitudinem, in lato angustior. Syria enim significat superbiam gentium, quæ sæpius affligebat populum Dei. Unde scriptum est (*III Reg.* XX), quod Benadab rex Syriæ congregaverit omnem exercitum suum, et triginta duos reges secum, et equos, et currus, et ascendens pugnabat contra Samariam, et obsidebat eam, et reliqua. Mystice Benadab, hostis Israel, significat diabolum, omnium bonorum inimicum, qui diversos exercitus malignorum spirituum ad subvertendum populum Dei contrahit. Sed per pueros principum

Digitized by Google

Israel vincitur, cum per bonos auditores sanctorum doctorum, qui id, quod aure audiunt, factis implere nituntur, iniquus hostis in fugam vertitur : omnisque suus exercitus a militibus Christi turbatur. Fugit quoque Benadab rex Syriæ in equo cum equitibus : nec non egressus rex Israel percussit equos et currus, et percussit Syriam plaga magna. Quid est, quod Benadab rex Syriæ in equo cum equitibus fugere describitur, nisi quod princeps omnium iniquorum, diabolus quorum oculi sublimes sunt, Syria enim interpretatur *sublimis*, in equo suæ superbiæ confidens cum equitibus suis, scilicet omnibus superbis, quia est caput super omnes filios superbiæ, ab exercitu Christi, hoc est humilibus et Deum timentibus superatus in fugam vertitur. Habet autem Syria in se provincias : Commagenam, Phœniciam, et Palæstinam, cujus pars est Judæa absque Sarracenis et Nabathenis. Commagena prima provincia Syriæ, a vocabulo Commagenæ urbis nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur : hujus est a Septentrione Armenia, ab ortu Mesopotamia, a meridie Syria, ab Occasu mare Magnum. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus apud Sigonem regnavit, eamque provinciam ex suo nomine Phœniciam appellavit. Ipsa est [urbs] ubi est Tyrus, ad quam Esaias loquitur. Habet autem ab oriente Arabiam, a meridie mare Rubrum. Palæstinæ provincia Philistim urbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon, ex qua civitate omnis circa eam regio Palæstina est nuncupata. Hujus ab oriente mare Rubrum occurrit, a meridiano latere Judæa excipitur, a septentrionali plaga Tyriorum finibus dividitur, ac occasu Ægyptio limite terminatur. Judæa regio Palæstinæ ex nomine Judæ appellata, ex cujus tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan dicta a filio Cham, sive a decem Chananæorum gentibus, quibus expulsis eamdem terram Judæi possederunt. Initium longitudinis ejus a vico Arfa usque ad vicum Juliadem porrigitur ; in quo Judæorum pariter ac Tyriorum communis habitatio est. Latitudo autem ejus a monte Libani usque ad Tiberiadis lacum extenditur. In medio autem Judææ civitas Hierosolyma est, quasi umbilicus regionis et totius terræ, variarum opum dives, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. Unde secundum elementorum gratiam existimaverunt Judæi eam promissam patribus terram fluentem melle et lacte, cum hinc illis Deus resurrectionis prærogativam polliceretur. Judæi, *confessores*, interpretantur : et Judæa interpretatur *confessio*. Mystice sanctam Ecclesiam significat : in qua Dominus recta fide, pia confessione et bonis operibus semper laudatur. Cujus etiam typum Hierusalem, quæ interpretatur *visio pacis*, tenet : quia ille inde conspicitur, qui *est pax nostra et fecit utraque unum* (*Ephes.* II). Sed et hoc notandum, quod et Hierusalem secundum historiam ipsa est urbs, in qua Dominus crucifixus est et sepultus, et resurrexit a mortuis, ad quam Salvator in Evangelio ait : *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt*, etc. (*Matth.* XXIII), ipsam gentem exprimens, quæ in Hierusalem, et in confinibus ejus habitat. Allegorice autem significat præsentem Ecclesiam, de qua scriptum est : *Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas* (*Psal.* CXXI). Tropologice autem significat fidelem animam, quæ pura mente Dominum contemplatur : juxta anagogen ergo cœlestem patriam, et sanctorum angelorum atque hominum habitationem in cœlis, de qua dicit Apostolus : *Hierusalem quæ sursum est, quæ est mater nostra* (*Gal.* IV). De qua Joannes Apostolus in Apocalypsi sua sufficienter narrat, et structuram ejus de lapidibus pretiosis, hoc est hominibus sanctis, mystice describit. Samaria regio Palæstinæ ab oppido quodam nomen accepit quæ vocabatur Samaria, civitas quondam regalis in Israel, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Judæam et Galilæam media jacet, incipiens a vico, cui nomen est Eleas, deficiens in terra Ararath : situs ejus natura consimili, nec ullo differens a Judæa. Samaria enim, *custodia* interpretatur : inde nuncupata, quod translatis decem tribubus a Chaldæis aliæ gentes ab eis substitutæ sunt, quæ terram custodirent. Solent autem Samaritani idololatriæ imaginem sustinere. Ipsi enim separati a populo Judæorum simulacris multorum animalium, id est, vaccis aureis animarum suarum decus addixerant. Possunt etiam in Samaritanis et hæretici accipi, qui videntur legis Dei notitiam habere, sed errorum suorum simulacra non cessant colore, et ideo separati a populo Dei nullam possunt communionem habere. Ituræa et Traconitis regio, cujus tetrarcha fuit Philippus, sicut in Evangelio legimus. Traconitis autem dicitur terra juxta desertum Arabiæ, quod Bostræ jungitur. Ituræa Syrum est, et interpretatur *montana*. Galilæa regio Palæstinæ, vocata, quod signat candidiores homines, quam Palæstina. Hæc autem duplex est : superior et inferior, sibi tamen connexæ, Syriæ et Phœniciæ adhærentes. Terra earum opima et ferax et fructibus satis fecunda. Interpretatur autem Galilæa, *rota*, sive *transmigratio facta revelatio* : quæ aliquando significat præsentis vitæ cursum, ut est illud in Evangelio, ubi de Salvatore dictum est : *Reliquit Judæam, et iterum venit in Galilæam* (*Joan.* IV). Quid est, *reliquit Judæam*, nisi reliquit infidelitatem illorum qui eum recipere noluerunt, et lapidem, quem ædificare debuerunt, reprobaverunt : et abiit per apostolos in Galilæam, id est, in volubilitatem hujus mundi, præcipiens apostolis : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII). Quod autem Galilæa in transmigratione significet, ostendit illud, quod angelus ad monumentum Domini post resurrectionem ejus mulieribus ait : *Præcedet vos in Galilæam ; ibi eum videbitis, ecce dixi vobis* (*Ibid.*). Jam quippe Redemptor noster a passione ad resurrectionem, a morte ad vitam, a pœna ad gloriam, a corruptione ad incorruptionem transmigraverat. Prius post resurrectionem in Galilæa a discipulis videtur, quia

Digitized by Google

resurrectionis ejus gloriam post læti videbimus, si modo a vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo nuntiatur in sepulcro, in transmigratione ostenditur; quia is, qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur. Secundum illud autem, quod Galilæa interpretatur *revelatio*, non jam in forma servi intelligendum est, sed illa, in qua æqualis est Patri, quam promisit apud Joannem dilectoribus suis, cum diceret : *Et ego diligam eum, et ostendam me ipsum illi* (*Joan.* XIV); non utique secundum id, quod jam videbant, et quod jam resurgens cum cicatricibus non solum videndum, sed etiam tangendum postmodum ostendit; sed secundum illam ineffabilem lucem *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I), secundum quam *lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt*. Illuc nos præcessit, unde ad nos veniens non recessit, et quo nos præcedens non deseruit. Illa erit revelatio, tanquam vera in Galilæa, cum similes ei erimus. Ibi eum videbimus sicuti est (*I Joan.* III). Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem, si ejus præcepta sic amplectamur, ut ad ejus dexteram segregari mereamur. Pentapolis regio in confinio Arabiæ et Palæstinæ sita, dicta a quinque civitatibus impiorum, quæ cœlesti igne consumptæ sunt : terra amplius ab Hierusalem olim uberrima, nunc autem deserta atque exusta. Nam pro scelere incolarum de cœlo descendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos dissolvit; illic umbra quædam et species in favillis et arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, ut edendi desiderium gignant; si carpas, fatiscunt, ac resolvuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant. Nam Pentapolis a numero derivatum nomen, quasi quinque civitatum regio. Quinque hæ vero civitates in ea consitæ sunt, hoc est, Sodoma, quæ interpretatur *pecus silens;* Gomorra, quæ interpretatur *populi timor*, vel *seditio;* Adama, quæ interpretatur *humus*, sive *terra*, sive *terrena :* Seboim, quæ interpretatur *caprearum*, vel *demularum*, sive *statio ejus mare*, vel *statio maris :* Segor, quæ interpretatur *parva*. Hæc autem regio quia divino judicio propter scelera sua exusta est, significat eos, qui quinque sensibus corporis suis abutuntur in luxuria et voluptate terrenarum rerum, rei sunt æterni incendii, si non eis pœnitentia et correctio perversorum morum ante subvenerit. Ægyptus, quæ prius *Æria* dicebatur, ab Ægypto Danai fratre postea ibi regnante nomen accepit. Hæc ab oriente Syriæ ac Rubro mari conjuncta, ab occasu Libyam habet, a septentrione mare Magnum, a meridie vero introrsus recedit, pertendens usque ad Æthiopes : regio cœli imbribus insueta, et pluviarum ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, et inundatione fecundat : unde et ferax frugibus multam partem terrarum frumento alit, cæterorum quoque negotiorum adeo copiosa, ut impleat necessariis mercibus etiam Orbem terrarum. Interpretatur autem Ægyptus, *tribulatio coangustans :* et significat vanum laborem, quem iniqui exercent in hoc mundo æstuantes per avaritiam, lucra sæculi sectando, et negotia mundi exercendo : ubi nunquam animabus suis requiem invenient, sed de tribulatione hujus vitæ in angustiam pervenient sempiternam. Potest autem Ægyptus mundum significare ad Deum conversum, ut in psalmo : *Venient legati ex Ægypto* (*Psal.* LXVII). Et in Isaia : *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis Salvatorem et propugnatorem qui liberet eos* (*Isa.* XIX). Item in malam partem intelligitur, ut est illud Ezechiel : *Cum dedero terram Ægypti desolatam. Deseretur autem terra a plenitudine sua, quando percussero omnes habitatores ejus* (*Ezech.* XXIX). Item Amos dicit : *Ægyptus in desolatione erit et Idumæa in desertum perditionis* (*Joel* III). Scythia, sicut et Gothia a Magog, filio Japhet, fertur cognominata : cujus terra olim ingens fuit. Nam ab oriente India, a septentrione per paludes Metocides [Mæotides] inter Danubium et Oceanum usque Germaniæ fines porrigebatur. Postea vero minor effecta a dextra orientis parte, qua oceanus Syricus tenditur usque ad mare Caspium, quod est ad occasum : dehinc a meridie usque ad Caucasi jugum deducta est : cui subjacet Hyrcania ab occasu habens pariter multas gentes propter terrarum infecunditatem late vagantes, ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis et eorum sanguine vivunt. Scythiæ plures terræ sunt locupletes, inhabitabiles tamen plures. Nam dum in plerisque locis auro et gemmis affluant, gryphorum immanitate accessus hominum rarus est : smaragdis autem optimis hæc patria est. Cyaneus quoque lapis et crystallus purissimus Scythiæ est. Habet et flumina magna Oscorum, Fasiden atque Araxen. Scythia enim, quæ calore caret, et frigore semper durescit, illos significare potest, qui a calore Spiritus sancti extranei sunt, et sub illius regno consistunt, qui dixit : *Ponam thronum meum ad aquilonem, et ero similis Altissimo* (*Isa.* XIV); de quibus Christus ait : *Abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV); quorum truculentia carnibus humanis vescitur, et eorum sanguine vivit, dum innocentes lædere non desistunt, et per avaritiam eorum necessarios sumptus in proprium quæstum convertunt. Illi autem, qui ex his in locuplete terra et habitabili degent, eos significant, qui de errore gentilium et idololatria conversi ad terram Ecclesiæ veniunt, ibique sincera fide lucidi, et pretiosarum virtutum gemmis semper virentes, cœlesti conversatione futuræ patriæ vivunt. Quorum, juxta Apostolum (*Phil.* III), conversatio semper in cœlis est : et in carne ambulantes non secundum carnem militant, sed ea, quæ sursum sunt, quærunt, ubi et Christus est, in dextera Dei sedens : et quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super terram. Armenia nuncupata ab Armeno Jasonis Thessali comite, qui amisso rege Jasone et collecta multitudine ejus, quæ passim va-

Digitized by Google

gabatur, Armeniam condidit et ex suo nomine nuncupavit. Sita est autem inter Taurum et Caucasum, a Cappadocia usque ad Caspium mare protensa : habens a septentrione Ceraunios montes, e quibus Tigris fluvius nascitur, et in cujus montibus arca post diluvium sedisse perhibetur. Interpretatur autem Ararath, *Armenia*, sive *mons bellicatus*. Ararath ipsa est Armenia. Siquidem in montibus Ararath arca post diluvium sedisse perhibetur, et dicuntur ibidem usque hodie ejus manere vestigia. Meminit horum montium et Hieremias in visione contra Babylonem : Josephus quoque in primo Antiquitatum Judaicarum libro, sæcularium litterarum historiam proferens : « Animadvertens, inquit, Noe terram diluvio liberatam, septem alios dies abire permisit; et universa animalia bestiasque patentibus claustris emittens, ipse cum sua prole egressus est, immolans Deo hostias gaudensque cum liberis. Hunc locum Armeni exitum vel egressum vocant. Siquidem ibi cultores illarum regionum arcam primum sedisse testantur, et lignorum quædam superesse monumenta arcæ hujus et diluvii omnes, qui barbaras scripsere historias, recordantur, quorum est Berosus Chaldæus, qui super diluvio referens hæc locutus est : « Dicitur hujus navis in Armenia propter montem Carduenorum pars aliqua permanere, et quosdam bitumen ex ea avellentes circumferre, quo utuntur vel maxime hi qui lustrantur et se expiant. » Sed et Hieronymus Ægyptius, qui antiquitates Phœnicum pulchro sermone conscripsit, et Naseas et multi alii, Nicolaus quoque Damascenus in XXVII libro refert. Est in Armenia super Immadem mons nomine Beris, ad quem multos in diluvio confugisse autumant, ibique esse salvatos ; alios vero in arcæ alveo supernatantes, ad ejus verticem pervenisse, et usque ad multas ætates ligna arcæ monstrari solita : quos quidem ego puto non esse alios, nisi eos, quos Moyses legifer Judæorum in suis voluminibus edidit. Mystice autem Ararath sive Armenia mundi istius principatum vel populum gentium significare potest. Qui bene mons bellicatus dicitur, quia ab altitudine superbiæ et idololatriæ errore avulsus, sanctæ se subdit Ecclesiæ, quæ est arca Dei vivi : et omnium animantium, hoc est, hominum continet in se genera : et in celsitudine virtutum consistens devotionem futuram exspectat in regno cœlesti. Cappadociam urbs propria nominavit. Hæc in capite Syriæ sita ab oriente Armeniam tangit : ab occasu Asiam minorem : ab aquilone mare Cimericum et Themiscirios campos, quos habuere Amazones : a meridie Taurum montem, cui subjacet Cilicia et Isauria usque ad Cilicum sinum, qui spectat contra insulam Cyprum. Terra ejus ante alias nutrix equorum. Halys amnis per eam fluit, qui quondam Lydiæ regna disjunxit a Persis. Cappadocia autem interpretatur, *manu redempta*. Hæc quoque typice significare potest sanctam Ecclesiam, quæ Christi Domini nostri operatione a potestate diaboli redempta est. Asia minor ab oriente Cappadocia cingitur : ab aliis partibus undique mari circumdatur. Nam a septentrione pontum Euxinum habet, ab occasu Propontidem, a meridie Ægyptium mare. Habet provincias : Bithyniam, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, Cariam, Pamphiliam, Isauriam, Lyciam. Habet autem hæc in se VII civitates istas, hoc est, Ephesum, Smyrnam, Pergamum, Thiatiram, Sardis, Philadelphiam, Laodiciam. Interpretatur vero Asia *elevata* sive *gradiens*, Ecclesiam significans ad superna virtutum gradibus proficientem : unde Joannes in Apocalypsi [scribit] prænominatis septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia. Nam Ephesus interpretatur *voluntas* sive *consilium meum* : quod est Ecclesia voluntate et consilio Dei electa. Smyrna interpretatur *canticum eorum*, hoc est, fidelium confessio. Pergamus interpretatur *dividens cornua eorum*, id est, Ecclesia hæreticorum timores vel aeriarum potestatum tentamenta dissecans. Thiatira interpretatur *illuminata*, Ecclesia videlicet sole justitiæ illuminata. Sardis interpretatur *principium pulchritudinis*, hoc est, Ecclesia Domini nostri Jesu Christi, qui est principium pulchritudinis. Sed Philadelphia interpretatur *salvans*, id est, Ecclesia proprios salvans populos. Laodicia, quæ interpretatur *tribus amabilis*, significat Ecclesiam, quæ est amabilis Deo. Galatia dicta a priscis Gallorum gentibus, a quibus exstitit occupata. Nam Galli in auxilium a rege Bithyniæ evocati regnum cum eo parta victoria diviserunt, sicque deinde Græcis admixti, primum Gallograeci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, et eorum regio Galatia nuncupatur. Interpretatur autem Galatia, *magnifica*, sive *translata* : et merito, quia ab errore translata, in fidei virtute facta est magnifica. Phrygia dicta a Phrygia, Æsopi filia. Hæc et Dardania a Dardano Jovis filio dicta, de quo Homerus ait :

Quem primum genuit cœlesti Jupiter arce.

Hic enim profectus de Corito civitate primus venit in Phrygiam. Est autem regio Troadi superjecta, ab aquilonis parte Galatiæ, a meridiana vicina est Lycaoniæ, ab oriente Lydiæ adhæret, ab occidente Hellesponto mari terminatur. Hujus regio Troja est, quam ex suo nomine appellavit Tros Trojanorum Rex, Ganymedis Pater. Duæ sunt autem Phrygiæ, major et minor. Major Phrygia Smyrnam habet ; minor Phrygia Ilium. Lycaonia..... Interpretatur autem Phrygia *scissio pectorum* ; Lycaonia vero interpretatur *ad suscitandum*. Lydia autem a Lydo regis fratre, qui in provincia remanserat, cognominata est. Conjungitur autem ab occidente minori Phrygiæ, ab ortu Smyrnam urbem habet, quam Meles fluvius cingit, cujus campos Pactolus et Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi. Lydia autem interpretatur, *defecata*. Isauria ex situ loci perhibetur cognominata, quod undique aperta aurarum flatibus pateat. Metropolim urbem Seleuciam habet. Cilicia a cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnice dicunt, antiquioremque Jove fuisse asserunt. Plurima jacet campis, recipiens ab occiduo Lyciam, a meridie mare Issicum, a tergo montis Tauri juga. Hanc Cydnus

Digitized by Google

intersecat, matrem urbium habet Tharsum. In ea et Corycus oppidum est, unde crocum plurimum et optimum venit spiramine flagrantior [fragrantius], et colore plus aureo. Interpretatur autem Cilicia *cœtus* aut *luctus*, vel *assumptio*, vel *sonitus ejus*. Hæc typice personam pœnitentium gerit, qui peccata sua quotidie in jejunio et oratione deplorant, et a Domino veniam deprecantur. Lycia nuncupata, quod ab oriente adjuncta Ciliæ [Ciliciæ] sit. Nam habet ab ortu Ciliciam, ab occasu et meridie mare, a septentrione Cariam. Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat, sicut in Sicilia Ætna, et Vesuvius in Campania. Interpretatur autem Lycia, *lacrymans*. Albus regio Idumæorum, quæ nunc Gabalene dicitur, vicina Petræ civitati. Amalechites regio in deserto ad meridiem Judææ, tenens urbem Petram euntibus Ailam, cujus et Scriptura recordatur, dicens : *Amalech habitat in terra ad austrum* (*Num.* XIII); sed et juxta eum alius Chananæus habitavit, qui et dimicavit contra filios Israel in deserto, de quibus ita scribitur : *Amelech autem et Chananæus habitant in valle* (*Num.* XIV). Argob regio regis Basan supra Jordanen in sorte dimidiæ tribus Manasse, et est usque hodie vicus circa Gerasa urbem Arabiæ XV ab ea millibus distans contra occidentem, qui Arga appellatur, quod interpretatur Symmachus, *mensuram*. Interpretatur autem Argob *maledicta sublimitas*. Et quæ est maledicta sublimitas, nisi fastus superbiæ, quæ interpretatur anathema tristitiæ? Ermon regio Hebræorum est, quam obtinuit Jesus. Hebræus vero, quo prælegente Scripturas didici, affirmat montem Hermon Paneade imminere, quam quondam tenuerunt Evæi et Amorræi, de quo nunc æstivæ nives Tyrum ob delicias deferuntur. Cene regio principum Idumæorum interpretatur, *possessio* : Evila, ubi aurum purissimum, quod Hebraice dicitur Zaab, et gemmæ pretiosissimæ, carbunculus smaragdusque nascuntur. Est autem regio ad orientem vergens, quam circuit de Paradiso Phison egrediens, quem nostri mutato nomine Gangen vocant. Sed et unus de minoribus Noe Evila dictus est, quem Josephus refert cum fratribus suis a flumine Cofene et regione Indiæ usque ad eum locum, qui appellatur Hicira, possedisse. Sed et Ismael in solitudine Evila habitasse scribitur, quam sancta Scriptura ait esse in deserto Sur contra faciem Ægypti, et tendere usque ad terram Assyriorum. Interpretatur autem Evila *dolens*, sive *parturiens*. Ephratha regio Bethlehem, civitas David, in qua natus est Christus. Est autem in tribu Juda, licet plerique male æstiment in tribu Benjamin juxta viam, ubi sepulta est Rachel, quinto milliario ab Hierusalem, in eo loco, qui a LXX vocatur *Hippodromus*, sicut legimus in libro Paralipomenon. Interpretatur autem Ephratha, *ubertas*, sive *pulverulenta*. Elath regio principum Edom, et civitas Esau in decimo a Petra milliario contra orientem. Interpretatur enim Elath *ad solum*, vel *solitarius*, aut *unum*. Philistim, quæ nunc dicitur Ascalon, et circa eam regio est Palæstinæ. Philistim enim interpretatur *ruina duplex*. Gerara, ex cujus nomine Geratinea, vocatur regio transdoromam procul ab Eleuteropoli, millibus XXV ad meridiem. Erat autem olim terminus Chananæorum ad australem partem, et civitas metropolis Palæstinæ. Scriptura commemorat fuisse eam inter Cades et Sur, hoc est, inter duas solitudines, quarum una Ægypto jungitur, ad quam populus trans fretum Rubri maris pervenit. Altera vero Cades usque ad Sarracenorum eremum extenditur. Interpretatur autem Gerara *ruminationem vidit*, sive *macherias*. Gesse regio Ægypti, in qua habitavit Jacob cum liberis suis. Gesse interpretatur, *appropinquans adpalpationi eorum*, sive *vicinitas*. Idumæa regio Esau, quæ ex eo, quod ille Edom vocabatur, nomen accepit. Est autem circa urbem Petram, quæ nunc dicitur Gabalene. Jotheth regio principum Edom in eadem, de qua et supra diximus, Gabalene. Messe regio Indiæ, in qua habitaverunt filii Jectan filii Eber. Messe quippe interpretatur *aqua rara*, vel *elatio*. Theman regio principum Edom in terra Gebaletica, [a] Theman filio Elipham Esau sortita vocabulum, sed usque hodie est villa, Theman nomine, distans ab urbe Petra V millibus, ubi et Romanorum militum præsidium. Sed de quo loco Eliphas rex Themanorum, unusquisque filiorum Ismael appellabatur Theman. Sciendum autem, quod omnis australis regio Hebraice Theman dicitur. Interpretatur autem Theman, *auster*, vel *Africus*. Cedar, de quo in Ezechiele principes Cedar leguntur : sed et Hieremias et Isaias in visione Arabiæ, hujus vocabuli recordantur. Est autem regio in eremo Sarracenorum, a filio Ismaelis Cedar ita cognominata. Cedar autem interpretatur *tenebræ*, vel *mœror*. Gotha regio Assyriorum ; Gotha interpretatur *principium*. Decapolis, sicut in Evangelio legimus, decem urbium regio est trans Jordanem circa Hippum et Pellam et Gadaram. Fathures regio Ægypti juxta Ezechielem et Hieremiam, in qua profugi habitavere Judæi. Fathures vero interpretatur *oris exploratio*, sive *buccella luminis*, vel *os turturis*. Gellam Sur regio allophylorum; porro Gella interpretatur *migra* vel *transmigranti*. Gessur regio alienigenarum in Syria : nam Gessur interpretatur *juxta lumen meum*, vel *applicans se lumini meo*. Galilæa dicitur regio. Nam duæ sunt Galileæ, e quibus una Galilæa gentium vocatur, vicina finibus Tyrorum, ubi et Salomon XXV civitates donavit Hiram regi Tyri in sorte tribus Nephthalim : altera Galilæa dicitur circa Tiberiadem, et stagnum Genesareth in tribu Zabulon. Interpretatur autem Galilæa *volutabilis*, aut *transmigratio perpetrata*, vel *rota*. Gamela regio Idumæorum, pro qua Aquila et Symmachus interpretantur *vallem salis*. Macha regio regis Gessur, interpretatur Macha *mollitus*, sive *confractus*. Masagam regio Moabitarum, ut scribit Hieremias. Masaga interpretatur *requirentem* sive *retinentem*. Misor regio Moab juxta Hieremiam, interpretatur *directa* sive *campestris* vel *tribulatio*. Masfath regio Moabitarum, sicut in Hieremia legi-

Digitized by Google

mus. Posita est autem et supra in Isaia. Interpretatur autem Masfath *aquarum impetus habens tempora.* Maon regio Moabitarum juxta Hieremiam. Maon interpretatur *habitaculum.* Magedan, ad cujus fines Matthæus evangelista scribit Dominum pervenisse: sed et Marcus ejusdem nominis recordatur, nunc autem regio dicitur Magedana circa Gerasan. Magedon enim interpretatur *pomorum ejus,* sive *cœnacula ejus.* Nebeoth regio, de qua scribit Isaias. Nam Nebeoth interpretatur *prophetans.* Ofyr est locus, unde (sicut in Regnorum libris legimus) aurum afferebatur Salomoni: fuit autem unus de posteris Eber, nomine Ofyr, ex cujus stirpe venientes a fluvio Cofene usque ad regionem Indiæ, quæ vocatur Hieria, habitasse refert Josephus, a quo puto et regionem vocabulum consecutam. Ofyr autem interpretatur *ignominia.* Reblatha regio est Babyloniorum, sive urbs, quam nunc Antiochiam vocant. Reblatha vero interpretatur *multa ista,* sive *multitudo.* Saron, cujus et Isaias meminit, dicens: *In paludes versus est Saron* (*Isa.* xxxiii). Usque ad præsentem autem diem regio inter montem Thabor et stagnum Tiberiadis appellatur: sed et Cæsaria Palæstinæ usque ad oppidum Joppe, omnis terra, quæ cernitur, dicitur Saronas. Interpretatur vero Saron *princeps mœroris.* Sefela, sicut scribit Isaias, pro qua Aquila *campestrem,* Symmachus *vallem* interpretantur, usque hodie omnis regio juxta Eleutheropolim campestris et plana, quæ vergit ad aquilonem et occidentem, Sefela dicitur. Thalassar regio est Syriæ; Thalassar autem interpretatur *appensus princeps;* Æthiopum regio ab Indo flumine consurgens juxta Ægyptum in Nilum et Oceanum in meridie sub ipsa solis vicinitate jacet. Chanaan, filius Cham, obtinuit terram a Sidone usque ad Gazam, quam Judæi deinceps possederunt, ejectis Chananæis. Interpretatur autem Chanaan *motus eorum,* vel *negotiator,* aut *humilis.* Significat autem Chanaan cupidos et avaros infirmarum rerum et sectatores sæcularium negotiorum, quos amovendos a suis sedibus constat, quia *mundus transit et concupiscentia ejus* (*I Joan.* II). Pontus regio multarum gentium juxta mare Ponticum, quod Asiam, Europamque disterminat. Pontus vero interpretatur *inclinans.* Saronas, quæ interpretatur *campestris,* regio est Palæstinæ usque ad oppidum Joppe pertingens. Sarona quoque interpretatur *cantans tristitiam.* Post Asiam ad Europam stylum vertimus. Europa quippe (ut gentiles ferunt) Agenoris regis Libyæ filia fuit quam Jupiter ab Africa raptam Cretam advexit, et partem tertiam orbis ex ejus nomine appellavit. Iste est autem Agenor Libyæ filius, ex qua Libya, id est Africa fertur cognominata. Unde apparet prius Libyam accepisse vocabulum, postea Europam. Europa autem in tertiam partem orbis divisa incipit a flumine Tanai, descendens ad occasum per septentrionalem Oceanum usque in fines Hispaniæ: cujus pars orientalis et meridiana a Ponto consurgens, tota mari magno conjungitur, et in insulis Gadis finitur. Prima Europæ regio Scythia inferior, quæ a Mæotidis paludibus incipiens, inter Danubium et Oceanum septentrionalem usque ad Germaniam porrigitur, quæ terra generaliter propter barbaras gentes, quibus inhabitatur, barbarica dicitur. Hujus pars una Alania est, quæ ad Mæotidas paludes pertingit: post hanc Dacia, ubi et Gothia; deinde Germania, ubi plurimam partem Suevi incoluerunt. Germania post Scythiam inferiorem a Danubio inter Rhenum fluvium Oceanumque conclusa, cingitur a septentrione et occasu Oceano, ab ortu vero Danubio, a meridie Rheno flumine dirimitur; terra dives virium, ac populis numerosis et immanibus. Unde et propter fecunditatem gignendorum populorum Germania est dicta. Gignit aves Hyrcanias [Hercynia silva], quarum pennæ nocte perlucent. Bisontes quoque feras et uros atque alces parturit. Nutrit [Mittit] et gemmas, crystallum et succinum. Callaicum quoque viridem, et ceraunium candidum. Duæ sunt autem Germaniæ, superior juxta septentrionalem Oceanum, inferior circa Rhenum. Provincias autem, quas Danubius a barbarico ad Mediterraneum mare secludit, prima est Mœsia, a messium proventu vocata. Unde et eam veteres Cereris horreum nuncupabant. Hæc autem ab Oriente ostiis Danubii jungitur, ab Euro vero Thraciæ, a meridie Macedoniæ, ab occasu Istriæ copulatur. Post Mœsiam autem Pannonia est, inde Noricus ager frigidus et parcius fructuosus, post quem Rheticus frugibus ferax, qui excipit Galliam Bellicam [Belgicam]. Thraciæ Thiras Japhet filius veniens nomen dedisse perhibetur: alii a sævitia incolarum Thraciam appellatam dixerunt. Huic ab oriente Propontis et urbs Constantinopolis opposita est. A septentrione vero Ister obtenditur, a meridie vero Ægæo mari adhæret, ab occasu Macedonia illi subjacet, cujus regionem olim diversi populi [Bessorum populus], Massagetæ, Sarmatæ, Scythæ et aliæ plurimæ nationes incoluerunt. Ampla est enim, ideoque plurimas continuit gentes. Ebrum fluvium Thracia fundit, qui etiam gentes barbarorum plurimas tangit. Græcia a Græco rege vocata, qui cunctam eam regionem incoluit. Andromacha de Pyrrho Molossum genuit, a quo pars Epiri Molossia dicta est. Sunt autem provinciæ Græciæ septem, quarum prima ab occidente Dalmatia, inde Epirus, inde Hellas, inde Thessalia, inde Macedonia, inde Achaia, et duæ in mari, Creta et Cyclades. Illyricus autem generaliter omnis Græcia est. Dalmatiam a Delmi, maxima ejusdem provinciæ civitate, traxisse nomen perhibetur; adhæret autem ab oriente Macedoniæ, a septentrione Mœsiæ, ab occasu Histria terminatur, a meridie vero Adriatico sinu clauditur. Epirus a Pyrrho Achillis filio cognominata, cujus pars Chaonia, quæ ante Molossia dicta est a Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit; sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidiis, Andromacham Helenus suscepit, tenuitque regnum privigni, qui successerat patri, a quo Molossia dicta est pars Epiri, quam Helenus postea a fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominavit, quasi ad solatium fratris exstincti. Hellas dicta a rege Hellene Deucalionis et Pyrrhæ filio,

Digitized by Google

a quo et prius Græci Hellenes nuncupati sunt. Ipsa est Attica terra, Acte prius dicta. Nam Cranous quidam Græciæ indigena fuit, ex cujus filia, Attis nomine, Attica terra est vocata : hæc inter Macedoniam et Achaiam media jacet, Arcadiæ a septentrionali parte conjuncta. Ipsa est vera Græcia, ubi fuit Athenæ civitas, mater liberalium litterarum, et philosophorum nutrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius. In ea est et Marathonius campus, opinione quondam prælii cruentissimus. Helladis autem duæ sunt provinciæ, Bœotia et Peloponnesus. Bœotia autem dicta hac ex causa. Dum Cadmus Agenoris filius Europam sororem a Jove raptam ex præcepto genitoris quæreret, nec reperiret, patris iram formidans, confirmato animo elegit exsilium. Nam bovis forte conspectæ secutus vestigia, amplexus est sedem, ubi illa recubuerat : sicque locum de nomine bovis Bœotiam, ubi et Thebas urbem construxit, in qua olim civilia bella detonuerunt, et ubi nati sunt Apollo et Hercules major ille Thebanus. Eadem est Aonia vocata a fonte quodam Apollini et musis consecrato, qui in eadem Bœotia est. Peloponnesus vero secunda pars Helladis a Pelope regnata atque vocata. Thessalia a Thessalo rege cognominata, quæ ad meridianam plagam Macedoniæ conjuncta est, cujus a tergo Pieria est. Multa in Thessalia flumina et oppida, inter quæ præcipue Thessalonica ; ibi est et mons Parnassus quondam Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, et origo Lapitharum fuit, de quibus fertur, quod hi primo equos frenis domuerint. Unde centauri dicti sunt. In Thessalia primum solidi aurei facti sunt, domandorum quoque equorum usus repertus est. Macedoniæ in exordio ab Emutio rege Emathiæ nomen erat, sed Macedo, Deucalionis maternus nepos, postquam ibi accepit principatum, mutavit vocabulum Macedoniamque a suo nomine dixit. Est autem confinis ab oriente Ægeo mari, a meridie Achaiæ, ab occasu Dalmatiæ, a septentrione Mœsiæ. Patria Alexandri Magni, et regio aureis venis argenteisque opima, lapidem quem pæantidem vocant, ista gignit ; mons Olympus in ea est, qui excellenti vertice tantus attollitur, ut in cacumine ejus nec nubes nec venti sentiantur. Achaia ab Achæo rege et urbs et provincia appellata est. Hæc pene insula est. Nam absque septentrionali parte, qua Macedoniæ jungitur, undique septa est mari. Ab oriente enim habet Mirtheum mare, ab euro Creticum, a meridie Ionium, ab Africo et occasu Cassiopas insulas, a sola septentrionali parte Macedoniæ vel Atticæ terræ adjungitur. Hujus caput est urbs Corinthus, Græciæ decus. Inachus est Achaiæ fluvius. Arcadia sinus Achaiæ est, ut platani folium, inter Ionium et Ægæum mare exposita, quam Arcas Jovis et Calistæ filius, Pelasgis in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupavit. Ipsa est Sicyonia a Sicyone rege, a quo et regnum Sicyoniorum est dictum. Habet autem Arcadia fluvium magnum Erimantum, asbeston quoque lapidem, qui semel accensus nunquam exstinguitur ; candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur. Pannonia ab Alpibus Apenninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur : regio vero fortis et solo læta, duobus satis acribus fluviis, Drabo Saboque vallata. Conjungitur autem cum Norico et Retia, habentibus ab oriente Mœsiam, ab euro Istriam, ab Africo vero Alpes Apenninas. Habet ab occasu Galliam Belgicam, a septentrione Danubii fontem vel limitem, qui Germaniam Galliamque secernit. Italia olim a Græcis populis occupata, magna Græcia appellata, deinde a regis nomine Saturnia, mox et Latium dicta, eo quod idem Saturnus, a Jove sedibus suis pulsus, ibi latuerit. Postmodum ab Italo rege ibi regnante nuncupata est. Cujus situs longitudine amplius quam latitudine a Circio in Eurum extenditur, a meridie Tyrrheno mari, ab aquilone Adriatico clauditur, ab occiduo Alpium jugis finitur : terra omnibus in rebus pulcherrima, soli fertilitate, pabuli ubertate gratissima. Habet lacus, Benacum atque Lucrinum : fluvios, Eridanum et Tiberim, et tepentes fontibus Baias ; gignit gemmas, syrtitem, lyncurium et corallium. Boam quoque serpentem, lyncem feram et Diomedeas aves. Italia autem et Hispania idcirco Hesperiæ dictæ, quod Græci Hespero stella navigent et in Italiam et in Hispaniam. Quæ hac ratione discernuntur. Aut enim Hesperiam solam dicis, et significas Italiam : aut addis ultimam, et significas Hispaniam, quia in occidentis est fine. Tuscia pars Italiæ, Umbriam vero (historiæ narrant) eo quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerit, ob hoc Umbriam Græce cognominatam. Est enim in jugis Apennini montis sita, in parte Italiæ juxta meridiem. Etruria pars Italiæ dicta, quod ejus fines tendebantur usque ad ripam Tiberis quasi eteros oros.

Nam eteros alter, oros finis vocatur. Romæ enim finis antea unam tantum Tiberis ripam tenebat. Alii Etruriam dictam ab Etrusco principe putant. Item et Tyrrhenia a Tyrrheno Lydii fratre, qui ex oriente [sorte] cum populi parte de Mœonia venit ad Italiam. Hæc est et Tuscia, sed Tusciam dicere non debemus, quia nusquam legimus. Tuscia autem a frequentia sacrificii et thuris dicta est. Gallia a candore populi nuncupata. Gala enim Græce lac dicitur. Montes et rigor cœli ab ea parte solis ardorem excludunt. Quo fit, ut candor corporum non coloretur. Hanc ab oriente Alpium juga tuentur, ab occasu Oceanus includit, a meridie prærupta Pyrenæi, a septentrione Rheni fluenta atque Germania, cujus initium Belgica finis. Aquitania est regio gleba uberi et pabulosa, et ad usum animantium apta, fluminibus quoque et fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno et Rhodano fluviis. Belgis autem civitas est Galliæ, a qua Belgica provincia dicta est, Cisalpina, quia citra Alpes, ve transalpina, id est trans Alpes contra septentrionem. Rhetia vero terra hieme atque æstate vernat, sol ibi mitis, grata temperies, purus aer et blandus : inde vocata, quod sit juxta Rhenum. Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus ejus est, eamque pene in orbem cingit. Hispania prius ab Ibero

Digitized by Google

amne Iberia nuncupata est. Postea ab Hispalo Hispania cognominata est. Ipsa est vera Hesperia ab Hespero stella occidentali dicta : sita est autem inter Africam et Galliam, a septentrione Pyrenæis montibus clausa, a reliquis partibus undique mari conclusa, salubritate cœli æqualis, omnium fructuum generibus fecunda, gemmarum metallorumque copiis ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Bœtis, Minius, Iberus et Tagus, aurum trahens, ut Pactolus. Habet provincias sex : Terram conensem [Tarraconensem], Carthaginensem, Lusitaniam, Galleciam, Bæticam, et trans freta in regione Africæ Tingitaniam. Duæ sunt Hispaniæ : citerior, quæ in septentrionis plaga a Pyrenæo usque ad Carthaginem porrigitur; ulterior, quæ in meridiem a Celtiberis usque ad Gaditanum fretum extenditur : citerior et ulterior dicta, quasi citra et ultra; sed circa, quasi citra terras, et ultra, vel quod ultima, vel quod non sit post hanc ulla, hoc est alia terra. Hæc de Europæ regionibus dicta sufficiant, nunc de partibus Africæ breviter dicamus. Libya est dicta, quod inde Libs flat, hoc est Africus : alii aiunt Epaphum Jovis filium, qui Memphim in Ægypto condidit, ex Cassiopa uxore procreasse filiam Libyam, quæ postea in Africa regnum possedit, cujus ex nomine terra est illa Libya appellata; Africam autem nominatam quidam inde existimant, quasi *apricam*, quod sit aperta cœlo vel soli, et sine horrore frigoris : alii dicunt Africam appellari ab uno ex posteris Abrahæ de Cethura, qui vocatus est Afer, de quo supra meminimus. Incipit autem a finibus Ægypti, pergens juxta meridiem per Æthiopiam usque ad Atlantem montem, a septentrionali vero parte Mediterraneo mari conjuncta clauditur, et Gaditano freto finitur, habens provincias Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim, Byzancium, Carthaginem, Numidiam, Mauritaniam Sitifensem, Mauritaniam Tingitanam, et circa solis ardorem Æthiopiam. Libya Cyrenensis in parte Africæ prima est a Cyrene urbe metropoli, quæ est in ejus finibus nuncupata. Huic ab oriente Ægyptus est, ab occasu Syrtes majores et Troglodytæ, a septentrione mare Libycum, a meridie Æthiopia et barbarorum variæ nationes et solitudines inaccessibiles, quæ etiam basiliscos serpentes creant. Pentapolis Græca lingua a quinque urbibus nuncupata, id est Cyrene, Berenice de Ceutria, Apollonia, Ptolomais, ex quibus Ptolomais et Berenice a regibus nominatæ sunt. Est autem Pentapolis Libyæ Cyrenensi adjuncta et in ejus finibus deputata. Tripolitanam quoque provinciam Græci lingua sua signant de numero trium magnarum urbium, Oea, Sabrate, Leptis magnæ. Hæc habet ab oriente Syrtes majores et Troglodytas, a septentrione mare Adriaticum, ab occasu Byzantium, a meridie Getulos et Garamantes usque ad oceanum Æthiopicum pertendentes. Bysacena regio ex duobus nobilissimis oppidis nomen sortita est, ex quibus unum Adrumetus vocatur. Hæc sub Tripoli est patens passuum ducenta millia vel amplius, fecunda oleis, et glebis ita præpinguis, ut jecta ibi semina incremento pene centesimo frugis renascantur. Zeugis, ubi Carthago magna, Ipsa est et vera Africa inter Byzancium et Numidiam sita, a septentrione mari Siculo juncta, et a meridie usque ad Getulorum regionem porrecta, cujus proxima quæque frugifera sunt, ulteriora autem bestiis et serpentibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus. Getulia autem Africæ pars Mediterranea est. Numidia ab incolis passim vagantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes et vagæ, *Numidia* dicuntur. Incipit autem a flumine Ampsaga, in Zeugitanum limitem desinit, habens ab ortu Syrtes minores, a septentrione mare, quod intendit Sardiniam, ab occasu Mauritaniam Sitifensem, a meridie Æthiopum gentes : regio campis præpinguis, ubi autem silvestris est, feras educat; ubi jugis ardua, equos et onagros procreat. Eximio etiam marmore præditatur, quod Numidicum dicitur. Habet autem urbes præcipuas, Hipponem regium et Rusicadam. Mauritania vocata a colore populorum; Græci enim nigrum mauron vocant. Sicut enim Gallia a candore populi, ita Mauritania a nigro nomen sortita est. Cujus prima provincia Mauritania Sitifensis est, quæ Sitifi habet oppidum, a quo et vocabulum traxisse regio perhibetur. Mauritania vero Cæsariensis colonia, Cæsaria civitas fuit, et nomen provinciæ ex ea dictum. Utræque igitur provinciæ sibi conjunctæ ab oriente Numidiam habent, a septentrione mare Magnum, ab occasu flumen Malvam, a meridie montem Astrixim, qui discernit inter fecundam terram et arenas jacentes usque ad Oceanum. Mauritania Tingitana, a Tingi metropoli hujus provinciæ civitate vocata est. Hæc ultima Africæ exsurgit a montibus septem, habens ab oriente flumen Malvam, a septentrione fretum Gaditanum, ab occiduo oceanum Atlanticum, a meridie Gaulalum gentes usque ad oceanum Hesperium pererrantes, regio gignens ferocissimos dracones et struthiones, olim etiam et elephantibus plena fuit, quos sola nunc India parturit. Garamantis regionis caput Garaman oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem et Æthiopiam, ubi est fons, qui et calore dici frigescit, et calet frigore noctis. Æthiopia dicta a colore populorum, quos solis vicinitas torret. Denique vim sideris prodit color hominum. Est enim ibi jugis æstus. Nam quidquid ejus est, sub meridiano cardine est, circa occiduum autem montuosa est, arenosa in medio, ad orientalem vero plagam deserta, cujus situs ab occiduo Altantis montis ad orientem usque in Ægypti fines porrigitur. A meridie Oceano, a septentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes diverso vultu et monstruosa specie horribiles, ferarum quoque et serpentium referta est multitudine. Illic quippe rhinoceros bestia et camelopardus, basiliscus, dracones ingentes, ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur; hyacinthus quoque et chrysoprasus ibi reperiuntur, cinnamomum illic colligitur. Duæ sunt autem Æthiopiæ, una circa ortum solis, altera circa occasum in Mauritania. Extra tres autem partes orbis quarta pars trans Oceanum interior

Digitized by Google

in meridie, quæ a solis ardore incognita nobis est, in cujus finibus Antipodas fabulose inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deinde Numidia, inde Carthaginensis, post quam Getuliam accipimus, postea Æthiopiam, inde loca exusta solis ardoribus. Sciendum sane quod quædam provinciæ primum de nomine auctoris appellatæ erant, postea a provincia genti nomen est factum. Nam ab Italo Italia, et rursus ab Italia Italus, et sic utimur ipso nomine gentis, quomodo fuit ipsum nomen auctoris, unde derivatum est nomen provinciæ. Ex quo accidit, ex uno homine nominare civitatem et regionem et gentem. Provinciæ autem ex causa vocabulum acceperunt. Principatus namque gentium quia ad reges alios pertinebant, cum in jus suum Romani vincendo redegerunt, procul positas regiones provincias appellaverunt. Patria autem vocata, quod communis sit omnium, qui in ea nati sunt. Terra autem significat (ut prædiximus) elementum, terras vero singulas partes, ut Africa, Italia, eadem et loca. Nam loca et terræ spatia in orbe terrarum multas in se continent provincias : sicut corpore locus est pars una multa in se continens membra, sicut et domus multa in se habens cubicula, sic terræ et loca dicuntur spatia, quorum partes sunt provinciæ : sicut in Asia, Phrygia, in Europa, Gallia, Rhetia, in Hispania, Bætica. Nam Asia locus est, provincia Asiæ Phrygia : Troja regio Phrygiæ, Ilium civitas Trojæ. Item regiones partes sunt provinciarum, quas vulgus conventus vocat, sicut in Phrygia Troja, sicut in Gallicia, Cantabria, Asturia. A rectoribus autem regio nuncupata est, cujus partes territoria sunt ; territorium autem vocatum, quasi tauritorium tritum bobus et aratro. Antiqui enim sulco ducto et possessionum et territoriorum limites designabant.

CAPUT V.

De insulis.

Insulæ dictæ, quod in salo sint, id est, in mari positæ, quæ in plurimis locis sacræ Scripturæ aut Ecclesias Christi significant, aut specialiter quoslibet sanctos viros, qui tunduntur fluctibus persecutionum, sed non destruuntur, quia a Deo proteguntur. Nam in psalterio scriptum est : *Dominus regnavit, exsultet terra, lætentur insulæ multæ* (*Psal.* XCVI). Regnante itaque Domino per totum mundum dispositæ lætentur Ecclesiæ : quæ merito insulis comparantur, quia mundi fluctibus ambitæ circumlatrantium persecutionum numerositate tunduntur : sed sicut istæ sævientibus fluctibus nesciunt lædi, ita nec sanctæ Ecclesiæ perturbationibus adversariorum probantur immunes : quin potius illos suis cautibus frangunt, qui in eas undosis culminibus irruerunt. Et vide quia dicit *multæ*, non omnes, propter hæreticas pravitates, qui erroribus suis Ecclesiarum nomen imponunt. Item insula, plebs Judæa, ut in Ezechiele : *Fili hominis, loquere ad habitatores insulæ* (*Ezech.* XXXIX). Sunt quidem plurimæ insulæ propriis nominibus vocatæ, sed paucis locis in Scripturis sacris eorum nomina posita reperiuntur : ideo non credimus in hoc opere necessarium esse earum nomina reperire posse. Attamen quarumdam earum hic etymologias secundum majorum traditionem ponere non piget, quia fortasse lectori gratum est, si quid inde in hoc opusculo nostro reperierit dictatum, cum inde habeat materiam ad spiritalem intelligentiam earum significationem transferendi, si alicubi ei opportunum visum fuerit. Chio insula ante Bithyniam, quam jam aliqui Chiam appellaverunt. Gindus insula contra Asiam : hæc interpretatur *mentis excessus*. Miciliæ insula contra Asiam a septimo milliario. Hæc interpretatur *de infirmitate*, sive *mandatum humilitatis*. Samothracia est insula in Pathmo sinu. Britannia Oceani insula interfuso mari a toto orbe divisa, a vocabulo suæ gentis cognominata. Hæc adversa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est. Circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia. Multa et magna flumina in ea, fontes calidi, metallorum larga et varia copia, gagates lapis ibi plurimus, et margaritæ. Thanatos insula Oceani freto Galliæ a Britannia separata, frumentariis campis et gleba uberrima. Dicta autem Thanatos a morte serpentum, quos dum ipsa nesciat, asportata inde terra quoque gentium vecta sit, angues illico perimit. Thyle ultima insula Oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam ultra Britanniam, a sole nomen habens, quia in ea æstivum solstitium sol facit, ut quidam dicunt, et nullus ultra eam dies est, unde et pigrum et concretum est ejus mare. Orcades insulæ Oceani ultra Britanniam positæ, numero 33, quarum 20 desertæ sunt, tredecim coluntur. Scotia, eadem et Ibernia, proxima Britanniæ insula, spatio terrarum angustior, sed situ fecundior. Hæc ab Africo in Boream porrigitur. Cujus partes priores Iberiam, et Cantabricum oceanum intendunt. Unde et Ibernia dicta. Scotia autem, quod ab Scotorum gentibus colitur, appellata. Illic nulla anguis, avis rara, apis nulla, adeo ut advectos inde pulveres seu lapillos si quis alibi sparserit inter alvearia, examina favos deserant. Gades insula in fine Bæticæ provinciæ sita, quæ dirimit Europam ab Africa, in qua Herculis columnæ visuntur, et unde Tyrrheni maris faucibus occani æstus immittitur. Est autem a continentibus terris centum viginti passibus divisa, quam Tyrii, a Rubro profecti mari, occupantes, in lingua sua Gadir, id est, sepem nominaverunt, pro eo quod circumsepta sit mari : nascitur in ea arbor similis palmæ, cujus gummis infectum vitrum cerauniam gemmam reddit. Fortunatæ insulæ vocabulo suo significant omnia ferre bona, quasi felices et beatæ fructuum ubertate. Suapte enim natura pretiosarum poma silvarum parturiunt, fortuitis vitibus juga collium vestiuntur, ad herbarum vicem messis et olus vulgo est. Unde gentilium error et sæcularium carmina poetarum propter soli fecunditatem easdem esse paradisum putaverunt. Sitæ sunt autem in Oceano contra lævam Mauritaniæ, occiduo proximæ, et inter se interjecto mari discretæ. Gorgades, insulæ Oceani, ob-

Digitized by Google

versæ promontorio quod vocatur Hesperuceras, quas incoluerunt Gorgones, feminæ alitum pernicitate, hirsuto et aspero corpore, et ex his insulæ cognominatæ. Distant autem a continenti terra bidui navigatione. Hesperidum insulæ vocatæ a civitate Hesperide, quæ fuit in fine Mauritaniæ. Sunt ultra Gorgadis sitæ sub Atlanticum littus in intimis maris sinibus, in quarum hortis fingunt fabulæ draconem pervigilem aurea mala servantem : fertur enim esse mare æstuarium, adeo undosis lateribus tortuosum, ut visentibus procul lapsus anguis imitetur. Chryse et Argyre insulæ in Indico oceano sitæ, adeo fecundæ copia metallorum, ut plerique eas auream superficiem et argenteam habere prodiderint : unde et vocabula sortitæ sunt. Taprobana insula Indiæ subjacens ad Eurum, ex qua oceanus Indicus incipit : patens in longitudine octingentis septuaginta quinque millibus passuum, in latitudine sexcentis viginti quinque millibus stadiorum. Scinditur amne interfluo tota margaritis repleta et gemmis. Pars ejus bestiis et elephantis repleta est, partem vero homines tenent. In hac insula dicunt in uno anno duas esse æstates et duas hiemes, et bis floribus vernare. Tylos insula Indiæ ferens omni tempore folia. Huc usque Oceani insulæ. Item insulæ, quæ ab Hellesponto usque ad Gades in mari Magno sunt constitutæ. Cyprus insula a civitate Cypro, quæ in ea est, nomen accepit : ipsa est Paphos Veneri consecrata in Carpathio mari, vicina Austro, famosa quondam divitiis, et maxime æris : ibi enim prima hujus metalli inventio et utilitas fuit. Hæc autem interpretatur *tristis* aut *mœror*. Creta Græciæ insula pars est vergens in Peloponnesum. Hæc primum a temperie cœli *Macaronesum* appellata est : deinde Creta dicta a Crete quodam indigena, quem aiunt unum Curetum fuisse, a quibus Jupiter ibi absconditus est et enutritus. Est autem insula Græciæ inter ortum et occasum longissimo tractu porrecta, a septentrione Græciæ æstibus, ab austro Ægyptiis undis perfusa : fuit autem quondam centum urbibus nobilis, unde et Hecatompolis dicta est. Prima etiam remis et sagittis claruit : prima litteris jura finxit : equestres turmas prima docuit : studium musicum ab idæis dactylis in ea cœptum : capris copiosa, cervis eget : lupos et vulpes, aliaque ferarum noxia nusquam gignit : serpens nullus ibi, nulla noctua, et si invehatur, statim emoritur. Larga est vitibus et arboribus. Dictamnus herba in Creta nascitur, et alimus, quæ admorsa diurnam famem prohibet, phalangos autem venenatos gignit, et lapidem, qui idæus dactylus dicitur. Hujus autem vocabulum est inter Syrum et Hebræum. Abydos insula in Europa super Hellespontum posita, angusto et periculoso mari separata, et Abydos Græce dicta, quod sit introitus Hellesponti maris, in quo Xerxes pontem ex navibus fecit, et in Græciam transiit. Coos insula adjacens provinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ (ut Varro testis est) arte lanificii prima in ornamento feminarum inclaruit. Hæc autem interpretatur *excussio*, vel *præstolatio*. Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt, quas inde Cycladas autumant dictas, quod spatiis longioribus a Delo projectæ in orbem, tamen circa Delum sitæ sint : nam orbem cyclon Græci loquuntur. Quidam vero non quod in orbem digestæ, sed propter scopulos, qui circa eamdem sunt, dictas putant Cycladas. Hæ in Hellespontum inter Ægæum et Malæum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. Sunt autem omnes numero 53 tenentes a septentrione in meridiem millia quingenta, ab oriente in occasum millia ducenta. Metropolis earum Rhodus. Delos insula in medio Cycladum sita, et dicta Delos fertur, quod post diluvium, quod Ogygi temporibus notatur, cum orbem multis mensibus continua nox inumbrasset, ante omnes terras radiis solis illuminata est, sortitaque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibus. Nam delon Græce manifestum. Dicitur enim et Ortygia eo quod primum ibi visæ sunt coturnices aves, quas Græci ortygas vocant. In hac insula Latona enixa est Apollinem et Dianam. Delos autem et civitas dicitur et insula. Rhodos insula Cycladum prima ab oriente, in qua rosæ capitulum dicitur esse inventum dum ibi civitas conderetur : ex quo urbs et insula Rhodos est appellata. In hac urbe solis Colossus fuit æreus, septuaginta cubitorum altitudine : fuerunt et alii centum numero in eadem insula colossi minores. Tenedos insula, una ex Cycladibus, ad septentrionem sita, in qua olim civitas a Tene quodam condita est, unde et nomen urbis illius, vel potius insulæ fuit. Nam Tenes iste infamatus, quod cum noverca sua concubuisset, et fugiens in hanc insulam, vacuam cultoribus obtinuit, unde et Tenedos dicta est. Sic Cicero : *Tenent ipsum cujus ex nomine Tenedos nominatur*. Carpathos insula, una ex Cycladibus, a meridie posita in Ægyptum, a qua Carpathium mare appellatum est, vocata est propter celerem fructuum maturitatem. Est enim inter Ægyptum et Rhodum. Ex hac insula dicuntur et carpathiæ naves magnæ et spatiosæ. Cytherea insula, una ex Cycladibus, a parte occidua sita, cujus Porphyris antea nomen fuit. Cytherea autem vocata, quod ibi Venus sit orta. Icaria insula, una de Cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hæc inter Samum et Myconium procurrentibus saxis inhospitalis est, et nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interisse, et de exitu hominis impositum nomen loco. Naxos insula, ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos, quod fertilitate vitium vincat cæteras : est autem a Delo decem et octo millia passuum separata, ex qua olim Jupiter fertur adversus Titanas fuisse profectus. Melos insula ex numero Cycladum, una omnium insularum rotundissima, unde et nuncupata. Historia dicit ex Jasone natum fuisse Philomelum, et Plutum ex Philomelo Pareantum genitum, qui de suo nomine Paron insulam et oppidum appellavit. Prius autem Minoia, deinde Paron dicta, de qua Virgilius : *Niveamque Paron*; gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt : mittit et sar-

Digitized by Google

dam lapidem, marmoribus quidem præstantiorem, et inter gemmas vilissimum. Chios insula Syra lingua appellatur, eo quod mastix gignit. Syri enim masticem Chios vocant. Samos insula est in mari Ægeo, ubi nata est Juno, ex qua fuit Sibylla Samia, et Pythagoras Samius, a quo *Philosophiæ* nomen inventum. In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur, unde et vasa Samia appellata sunt. Sicilia a Sicano rege Sicania cognominata est : deinde a Siculo, Itali fratre, Sicilia. Prius autem Trinacriam dictam propter tria acra, id est, promontoria : Pelorum, Pachynum et Lilybæum. Trinacria enim Græcum est. Quod Latine triquetra, quasi in tres quadras divisa. Hæc ab Italia exiguo freto discreta, Africum mare prospectans, terris frugifera, auro abundans, cavernis tamen et fistulis penetrabilis, ventisque et sulfure plena, unde et ibi Ætnæ montis incendia, in cujus freto Scylla est et Charybdis, quibus navigia aut absorbentur aut colliduntur. Fuit autem quondam patria Cyclopum, et postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primum terris omnibus commissis seminibus aratro proscissa. Principem urbium Syracusa : habet fontem Arethusam et Alphæum fluvium, magnorum generatorem equorum : in ea insula primum est inventa comœdia. Achaten lapidem ipsa primum ex Achate flumine dedit : parturit et mare ejus coralium : gignit et sales Agrigentinos in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus ejus clauditur stadiorum tribus millibus. Sallustius autem dicit Italiæ conjunctam fuisse Siciliam, sed medium spatium impetu maris divisum, et per angustiam scissum. Tapsus insula stadiis decem a Sicilia remota, jacens et planior. Unde et nuncupata, de qua Virgilius : *Tapsumque jacentem.* Æoliæ, insulæ Siciliæ, appellatæ ab Æolo, Ippotæ filio, quem poetæ finxerunt regem fuisse ventorum : sed (ut Varro dicit) rector fuit istarum insularum · et quia ex earum nebulis et fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab imperitis visus est ventos sua potestate retinuisse, Æoliæ insulæ et Vulcanæ vocantur, quod et ipsæ, sicut Ætna, ardeant. Sunt autem novem habentes propria nomina, quarum primam Liparus quidam Liparem vocavit, qui eam ante Æolum rexit : altera Hiera vocatur, quod sit collibus eminentissimis : reliquæ vero, id est, Strongyle, Didyme, Ericusa, Hephæstias, Phœnicusa, Evonimos, Ericodes, Phœnicodes, quæ quoniam nocte ardent, Æoliæ sive Vulcaniæ dicuntur : ex his quædam ab initio non fuerunt, postea in mari editæ usque ad nunc permanent. Stœchades insulæ Massiliensium sexaginta millium spatio a continenti in fronte Narbonensis provinciæ, qua Rhodanus fluvius in mare exit. Dictæ autem Græce Stœchades, quasi opere in ordinem stent positæ. Sardus Hercule procreatus cum magna multitudine a Libya profectus Sardiniam occupavit, et ex suo vocabulo insulæ nomen dedit. Hæc in Africo mari facie vestigii humani in orientem quam occidentem latior prominet forme paribus lateribus, quæ in meridiem et septentrionem vertunt, ex quo ante commercium a navigantibus Græcorum Ichnos appellata est : terra patet in longitudine millia centum quadraginta, in latitudine quadraginta : in ea neque serpens gignitur, neque lupus, sed solifuga tantum animal exiguum hominibus perniciosum : venenum quoque ibi non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos et poetas memorata, apiastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, et quasi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam præbentes, furibus cæcitatem, si, sacramento dato, oculos aquis ejus tetigerint. Corsicæ insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædam Corsa nomine, Ligur mulier cum taurum ex grege, quem prope littora regebat transnatare solitum atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a cæteris digredientem usque ad insulam navigio persecuta est. Cujus regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures ratibus ibi profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris et ducis appellaverunt. Hæc autem insula Græce Cyrne dicitur a Cyrno, Herculis filio, habitata. De qua Virgilius : *Cyrnea taxos.* Dividitur autem a Sardinia viginti millium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiæ. Est autem multis promontoriis angulosa, gignens et lætissima pabula, et lapidem, quem Cathochiten Græci vocant. Ebosus insula Hispaniæ, dicta quod a Zanio non procul sit, quasi ebozos. Nam septuaginta stadiis ab ea distat, cujus terram serpentes fugiunt. Huic contraria est Colubraria, quæ fœta est anguibus. Baleares insulæ Hispaniæ duæ sunt : Aphrosiades et Gymnasie, major et minor. Unde et eas vulgus Majoricam et Minoricam nuncupavit. In his primum insulis inventæ sunt fundæ, quibus lapides emittuntur. Unde et Baleares dictæ; ballein enim Græce emittere dicitur. Unde ballista, quasi missa, et funibulum. Virgilius : *Balearis verbere fundæ.*

CAPUT VI.

De promontoriis.

Commune est insulis, ut promineant. inde et loca earum promontoria dicuntur. Sic Sallustius de Sardinia : « In orientem quam occidentem latior prominet. » Sigæum promontorium Asiæ, ubi Hellespontus apertius dilatatur. Dictum autem Sigæum propter Herculis taciturnitatem : quia prohibitus hospitio a Laomedonte, Trojanorum rege, simulavit abscessum, et inde contra Trojam cum silentio venit, quod dicitur *sige.* Maleum, promontorium Græciæ, quod intrat in mare, et per millia quinquaginta protenditur, ubi unda ita sæva est, ut persequi navigantes videantur. Hoc autem promontorium a Maleo rege Argivorum nomen accepit. Pelorum, promontorium Siciliæ, respiciens aquilonem, secundum Sallustium dictum a gubernatore Hannibalis illic sepulto. Pachynum, promontorium Siciliæ austrum spectans, ab aeris crassitudine dictum; nam pachus est pinguis et crassus : Austro enim perflatur. Lilybæum, promontorium Siciliæ, solis occasum intendens, vocatum ab ejusdem nominis civitate, quæ ibi est sita. Borion, promontorium

Digitized by Google

Numidiæ, vocatum ita, quod Aquilonem intendat. Hipponem Rhegium postea dictum pro eo quod sit æquore interruptum. Calpe Hispaniæ promontorium. Promontoria enim, quæ in insularum summitatibus consistunt, et eis contra fluctus maris munimen præstant, possunt A juxta allegoriam doctores sanctos figurare, qui præsunt Ecclesiis Dei, et eos in persecutionum fluctibus roborant atque confortant, ne procella tempestatum atque alluvione undarum obruantur.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De montibus.

Montes sunt tumores terrarum, altissimi dicti, quod sint eminentes. Quidam autem ex propriis causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maxime celebrantur. Mons Caucasus ab India usque B ad Taurum porrectus pro gentium ac linguarum varietate, quoquo versum vadit, diversis nominibus nuncupatur. Ubi autem ad orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem, pro nivium candore Caucasus nuncupatur. Nam orientali lingua caucasum significat candidum, id est nivibus densissimis candicantem. Unde et cum Scythæ, qui eidem monti junguntur, Croacasim vocaverunt. Casim apud eos candor sive nix dicitur. Mons Taurus a plerisque idem vocatur et Caucasus. Ararat mons Armeniæ, in quo arcam historici post diluvium sedisse testantur. Unde et usque hodie ibidem lignorum vestigia ejus videntur. Ararat interpretatur *descendens a specula*. Mons Moabitarum, in quem adducit Balac filius Sephor Balaam divinum ad maledicendum Israel (*Num.* XXII), C super verticem qui propter vehemens præruptum vocatur excisus, et imminet mari Mortuo haud procul ab Arnone. Fogor et Bethfogor mons Moabitarum ad quem Balaac rex adducit Balaam ariolum in supercilio Libiadis. Sed et alia villa Sodor haud procul a Bethleem cernitur, quæ nunc Faor nuncupatur. Abarim mons, in quo mortuus est Moyses. Dicitur autem mons esse Nabau in terra Moab contra Hiericho super Jordanem in supercilio Fasga, ostenditurque ascendentibus de Libiade in Herbum antiquo hodieque vocabulo juxta montem Fogor nomen pristinum retinentem, a quo circa eum regio usque nunc vocatur Fasga. Abarim autem interpretatur, *in transitu*, quod significare potest finem legis : quoniam legis datur [legislator] Moyses ibi in monte virtutum D collocatus de hac vita transiit. Nec enim poterat per Moysen populus Israeliticus transire Jordanem, et intrare in terram repromissionis, sed per ducatum Jesu hoc factum est, hoc est, Salvatoris nostri, qui de deserto istius mundi per Baptismi sacramentum fideles suos introducit in terram viventium, et gloriam regni cœlestis. Hermon mons Amorræorum, de quo dictum est, quem Phœnices vocant Sanior, et Amorræus appellavit Sanir, diciturque esse in vertice ejus insigne templum, quod ethnicis cultui habetur, a regione Paneadis et Libani. Sed et terra filiorum Israel trans Jordanem a solis ortu a præcipito Arnonis usque ad montem Hermon extenditur. Hermon autem interpretatur, *anathema*, vel *tristitia* : significat autem idolorum culturam et superbiæ fastum, quibus merito anathema dicitur, quia a sanctis et fidelibus viris omnis communio et societas ejus interdicitur, quando, juxta Apostolum, *Nulla societas est lucis ad tenebras, nec ulla est conventio Christi ad Belial* (*II Cor.* VI). Catachryseia, id est, ad aura. Sunt autem montes auri fertiles in deserto procul ex mansionibus a Coreb, juxta quos Moyses Deuteronomium scripsisse perhibetur, sed metallo æris fano, quod nostro tempore corruit, montes venarum auri plenos esse vicinos æstimant. Choreb mons Dei in regione Madian juxta montem Sina super Arabiam in deserto, cui jungitur mons et desertum Sarracenorum, quod vocant Faran. Mihi videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sinai nunc Choreb vocetur. Interpretatur autem Choreb *calvus*, vel *siccitas*, vel *solitudo*, vel Sinai *tentatio*, vel *rubrum* et *amphora mea* : ubi Moyses legem accepit, et mensuram vivendi ex Domini mandato rudi populo scripsit : sed tentatio perfidorum ibi non defuit, nec sanguinis effusio penitus cessavit. Galaad mons ad quem septimo die profectionis echaris Jacob profugus venit. Est autem ad tergum Phœnicis et Arabiæ collibus Libani copulatus, extenditurque per desertum : usque ad eum locum trans Jordanem habitavit quondam Seon rex Amorræorum. Cecidit autem supradictus mons in sortem filiorum Ruben et Gad et dimidiæ tribus Manasse. Sed et Jeremias loquitur : *Galaad tu mihi initium Libani* (*Jer.* XXII); a quo monte et civitas in eo condita sortita vocabulum est quam cepit de Amorræorum manu Galaad filius Machir, filii Manasse. Galaad autem, qui interpretatur *acervus testimonii et transmigratio testimonii*, significat sanctam Scripturam, in qua fœdus et pactum inter Deum et homines constitutum legitur. Ibi etiam et reconciliatio humani generis per Christum apud Dominum prædicatur. Galaad mons in deserto, ubi castra metati sunt filii Israel. Gebal mons in terra repromissionis, ubi ad imperium Moysi altare constructum est. Sunt autem juxta Hiericho duo montes vicini contra se invicem respicientes, e quibus unus Garizim, alter Gebal dicitur. Porro Samaritani arbitrantur hos duos montes juxta Neapolim esse, sed vehementer errant. Plurimum enim inter se distant, nec possunt invicem benedicentium sive maledicentium inter se audiri voces : quod Scriptura commemorat. Gebal interpretatur, *vorago vetus* : Garizim mons, super quem steterunt iniqui; maledicta resonabant juxta supradictum montem Gebal. Garizim interpretatur *divisio* sive *præcisio*. Qui sunt ergo isti,

Digitized by Google

qui incedunt juxta montem Garizim, et qui incedunt juxta montem Gebal? Illi itaque, qui in hoc loco juxta montem Garizim incedunt electi ad benedicendum, eos figuraliter indicant, qui non metu pœnæ, sed cœlestis promissionis amore succensi, veniunt ad salutem. Illi vero dimidii, qui juxta montem Gebal incedunt, in quo maledictiones prolatæ sunt, illos indicant, qui non amore benedictionum vel promissionum, sed futurorum suppliciorum timore complent quæ in lege scripta sunt, ut perveniant ad salutem. Omnes autem circa arcam incedunt, qui ab Ecclesiæ sinu non recedunt : sed nobiliores esse illos novimus, qui boni ipsius desiderio, æternæ benedictionis amore, quod bonum est agunt, quam illos, qui pro mali metu bonum sectantur. Mons Olivarum ad orientem est Jerusalem, in quo discipulos erudiebat Jesus. Mons ergo iste significat celsitudinem virtutum et gratiarum spiritalium, quæ dono Spiritus sancti distribuuntur fidelibus.

Naban, quod hebraice dicitur Nabo, mons super Jordanem contra Hierichum in terra Moab, ubi Moyses mortuus est, et usque hodie ostenditur in sexto milliario urbis Esbus contra orientalem plagam. Naban ergo interpretatur, *in conclusione*, et significat terminum legis, sicut et mors Moysi, quia secundum Apostolum *finis legis Christus est ad justitiam omni credenti* (*Rom.* x).

Or mons, in quo mortuus est Aaron, juxta civitatem Petram, ubi usque ad præsentem ostenditur rupes qua percussa Moyses aquas populo dedit. Or autem interpretatur *iracundia*, et merito, quia ibi propter dubitationem Moysi et Aaron in productione aquæ de petra interdictum est eis ne introducerent filios Israel in terram repromissionis.

Gaas mons in tribu Ephraim, in cujus septentrionali plaga sepultus est Jesus filius Nave, et usque hodie juxta vicum Thamnam sepulchrum ejus insigne monstratur.

Seir mons in terra Edom, in quo habitavit Esau in regione Gebalena, quæ, ex eo quod Esau pilosus esset et hispidus, Seir, hoc est pilosi, nomen accepit. In quibus locis ante habitavit Chorreus, quem interfecit Chodor Laomor. Meminit montis Seir et Isaias in visione Idumææ. Quid autem Seir, qui interpretatur *pilosus* vel *hispidus*, significet, ille qui historiam Jacob et Esau legit et bene intelligit facile dignoscere potest, quia Jacob simplex significat simplicitatem Ecclesiæ : Esau vero pilosus et hispidus Judæos et hæreticos setis vitiorum sordidos et fetidos exprimit.

Baal Hermon mons circa Libanum in finibus allophylorum. Gelboe montes alienigenarum in sexto lapide Ascitopolim. In quibus et vicus est grandis, qui appellatur Gelbus. In his occubuit Saul et Jonathan, ob quod maledixit eis David dicens : *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos*, etc. (*II Reg.* I.) Quid ergo montes Gelboe Saul morienti deliquerunt, quatenus in eis nec ros nec pluvia caderet : et ab omni eos viriditatis germine sententiæ sermo siccaret? Sed quia Gelboe interpretatur decursus, per Saul autem unctum et mortuum mors nostri Mediatoris exprimitur : non immerito per Gelboe montes superba Judæorum corda signantur, quæ dum in hujus mundi desideriis defluunt, in Christi, id est uncti, se morte miscuerunt, et quia in eis unctus rex corporaliter moritur, ipsi ab omni genere rore siccantur.

Thabor et Hermon montes sunt Syriæ provinciæ, quorum nomina ingentia sacramenta parturiunt. Thabor enim dicitur *veniens lumen* : quod specialiter adventum Domini Salvatoris significat, de quo dictum est : *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I). Hermon significat *anathema ejus*, id est diaboli, quam a Christianis Domino veniente suscepit. Dignum enim fuit ut præsenti lumine tenebrosus diabolus vinceretur. Isti ergo exsultabunt in nomine Domini, sicut alibi fideles dicunt : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psal.* CXIII). Libanus mons Phœnicum altissimus, cujus meminerunt prophetæ, dictus a thure, quia ibi colligitur. Cujus ea pars, quæ est super eum ad orientalem plagam respiciens, Antilibanus appellatur, id est contra Libanum. Libanus potest significare sanctam Ecclesiam sacro baptismate a peccatis mundatam, et candore virtutum dealbatam. Unde dicitur in psalmo : *Satiabuntur omnia ligna silvarum et cedri Libani, quas plantasti* (*Psal.* CIII). Ligna silvarum plebes significant ingentium populorum, qui Ecclesiæ catholicæ de dumosis atque incultis nationibus advenerunt. Hæc ligna indicant homines utique mediocres, cedri autem Libani declarant nobiles ac potentes, qui in humano genere tanquam cedri, eminere noscuntur. Libanus enim interpretatur *candidatio*. Sæculi autem hujus potestas quædam videtur esse festivitas, ubi divites homines ac potentes excelsi atque proceri quasi in Libano monte nascuntur, qui tamen ad veram religionem Domini munere pervenerunt. Sophim mons Ephraim in loco Ramathem. Sophim vero interpretatur *specula*, sive *scopulus*, et significat culmen perfectionis. Unde legitur in Regum vir unus fuisse de Ramatha Sophim de monte Ephraim, in alta scilicet contemplatione virtutum, ut a nullis subjacentibus et circumlatrantibus cogitationibus mentis ejus sublimitas dejiceretur vel unitas scinderetur.

Sion mons est urbis Jerusalem in australi parte constitutus supereminens civitati. Unde et Sion interpretatur *speculum*, sive *speculatio* : et significat sanctam Ecclesiam, quæ corde puro et simplici intentione supernæ pacis visione contemplatur et ipsum super omnia dominantem et regnantem inspicit Deum.

Sina mons in regione Madian super Arabiam in deserto, de quo in Apostolo legitur : *Sina mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis* (*Gal.* IV). Significat autem synagogam Judæorum carnalem observantiam legis tenentem, quam prædictus Apostolus compara-

Digitized by Google

vit Agar ancillæ Sarræ. Sunt et alii montes insignes, quorum mentio tantum in historiis gentilium reperitur. Horum quippe nomina hic cum etymologiis eorum commemorari sufficiat.

Acroceraunii montes propter altitudinem et fulminum ictus vocati sunt. Græce enim ceraunos fulmen dicitur. Sunt autem inter Armeniam et Iberiam, incipientes a portis Caspiis usque ad fontem Tigridis fluvii.

Hyperborei montes Scythiæ dicti, quod supra, id est, ultra eos flat Boreas. Riphæi montes in capite Germaniæ sunt, a perpetuo ventorum flatu nominati. Nam riphe Græce impetus et orme dicitur. Olympus mons Macedoniæ nimium præcelsus, ita ut sub illo nubes esse dicantur. De quo Virgilius :

..... Nubes excessit Olympus.

Dictus autem Olympus, quasi ololampus, id est, quasi cœlum. Hic mons Macedoniam dividit a Thracia. Athos mons Macedoniæ, et ipse altior nubibus, tantumque sublimis, ut in Lemno umbra ejus pertendat, quæ ab eo septuaginta sex millibus separatur. Parnassus mons Thessaliæ juxta Bœtiam, qui gemino vertice est erectus in cœlum, hic in duo finditur juga, Cyrrham et Nissam. Unde nuncupatur, eo quod in singulis jugis colebantur Apollo et Liber. Hæc juga a duobus fratribus Citheron et Helicon appellantur. Nam Helicon dictus ab Helicone fratre Citheronis.

Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pœninæ : quia Hannibal veniens ad Italiam easdem Alpes aperuit. Unde et Virgilius :

..... Alpes immittet apertas.

Has enim Hannibal post bella Hispaniæ aceto rupit. Juvenalis :

..... Et montem rupit aceto.

Et inde loca ipsa, quæ rupit, Appenninæ Alpes vocantur. Mons Ætna ex igne et sulphure dictus, unde et gehenna. Constat autem ab ea parte, qua Eurus et Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, et usque ad mare deductas, quæ speluncæ recipientes in se fluctus, ventum creant, qui agitatus ignem creat ex sulphure. Unde est quod videtur incendium.

Pyrenæus et ipse a crebris fulminum ignibus nuncupatus : Græce enim ignis pyr vocatur. Iste est, qui inter Galliam atque Hispaniam quasi de industria munimentum interjacet.

Solorius a singularitate dicitur, quod omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur.

Calpe mons in ultimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa, quam Atlantis finem esse dicunt. De quo Lucanus :

Hesperiam Calpen, summumque implevit Atlantem.

Atlas frater Promethei fuit et rex Africæ, a quo astrologiæ artem prius dicunt excogitatam, ideoque dictus est sustinuisse cœlum. Ab eruditione igitur disciplinæ, et scientia cœli nomen ejus in montem Africæ derivatum est, qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinem suam quasi machinam cœli atque astra sustentare videtur. Aliquando Dominum Salvatorem significat, aliquando sanctam Ecclesiam, aliquando apostolos et prophetas, sive sanctos viros pro celsitudine virtutum. Et e contrario aliquando superbos homines et tumidos in potentia mundana regni designat, aliquando hæreticos, aliquando vero ipsum diabolum. Mons enim Dominum Salvatorem in prophetia significat, ubi ait : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et ibunt ad eum omnes gentes*, et reliqua (*Isa.* II). Mons autem Ecclesiam significat, ubi Propheta dicit in Psalmo : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebuntur in æternum* (*Psal.* CXXIV). Et iterum : *Sicut ros*, inquit, *Hermon, quod descendit in montem Sion* (*Psal.* CXXXII). Sion enim, qui interpretatur *speculatio*, significat Ecclesiam (ut diximus) in quam abundantia divinæ gratiæ descendit, et Deus quotidie contemplatur : quia *Deus Deorum videbitur in Sion* (*Psal.* LXXXIII). Hermon Hebræum nomen est montis ultra Jordanem fluvium constituti, cujus interpretatio (sicut supra dictum est) significat *anathema*. Ros ergo montis istius nutriens peccatores, qui sub anathematis excitatione jacuerunt, descendit in montem Sion, quando ad versationis [conversionis] remedium, Domino largiente, perveniunt. Sion enim significat Ecclesiam catholicam, quæ recipit gentes, quæ erant sub anathematis periculo constitutæ. Nam montes apostolos et prophetas significant, ubi dicitur : *Montes excelsi cervis* (*Psal.* CIII). Cervi enim sunt fideles, qui vitia hujus sæculi, quasi spinas, bona conversatione transiliunt et habitant in montibus, id est, apostolis et prophetis, qui sanctis prædicationibus suis in mundo solida cacumina esse meruerunt. Item montes, sanctos viros sive libros divinos significant in illo Psalmistæ, quo ait : *Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi* (*Psal.* CXX). Hoc si spiritaliter inquiras, omnino proficuum est, ut oculos cordis sui sive ad sanctos viros, sive ad libros divinos, sive ad sublimes angelos credatur elevasse, qui magnitudine et firmitate sua vere montes sunt. Unde etiam competens sustinebatur auxilium. Mons est populus Judæorum, de quo in Daniele : *Abscisus est lapis sine manibus* (*Dan.* II), id est, Christus absque virili semine conceptus, et fide sua replevit universum orbem terrarum. In contrariam vero partem montis significationem trahunt. Unde scriptum est : *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini* (*Psal.* XCVI). Hic montes significant homines, qui et sæculi hujus altitudines appetunt et insensata superstitione durescunt. His mirabiliter comparata est cera liquescens : quoniam tanto facilius in pœnitentiam defluunt quanto se duritia immobiles esse crediderunt. Montes, divites et potestates sæculi hujus, ut in Job pro diabolo dicitur : *Huic montes herbas ferunt* (*Job.* XL); quod est vitia carnis. Mons diabolus propter tumorem, ut in Isaia : *Levate signum super montem caliginosum* (*Isa.* XIII). Et in Jeremia : *Ecce ego ad te, mons pestifer* (*Jer.* LI). Mons, dogma

Digitized by Google

hæreticorum, ut in Propheta ex persona Ecclesiæ : *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem sicut passer* (*Psal.* x)? Montes, dæmones vel hæretici, sive Judæorum scribæ. In Jeremia : *Date Domino Deo vestro gloriam, antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos* (*Jer.* xiii). Et in psalmo : *Usque ad* [*Neque a*] *desertis montibus* (*Psal.* lxxiv). Montes duo, qui in Zacharia ærei describuntur (*Zach.* vi), duo Testamenta legis, de quorum medio quadriga Domini, id est, quatuor evangeliorum prædicatio procedit. Hæreticos ergo significant montes, ubi dicitur : *Nequando offendant pedes vestri ad montes caliginosos* (*Jer.* xiii). Monet enim nos Propheta, ut caveamus, ne forte gressus operum nostrorum in superba doctrina hæreticorum offendentes in caliginem errorum cadant. Diabolum vero significat mons, ubi in Apocalypsi scriptum est (*Apoc.* viii) : quod mons magnus missus sit in stagnum ignis ardentis et sulphuris : quia contumacia diaboli æterna gehenna dampatur. Fundamenta montium, apes superborum. In psalmo : *Et fundamenta montium conturbata sunt* (*Psal.* xvii).

CAPUT II.
De collibus.

Colles sunt præeminentiora juga montium, quasi colla. Juga autem montium ex eo appellata sunt, quod propinquitate jungantur. Tumulus est quasi tumens tellus. Item tumulus terra congesta, ubi nulla memoria est. Colles enim significant bonos homines minoris meriti quam montes. Sunt autem mediocres ex qualitate tractantes, qui tamen Dominum bonis operibus laudant, ut Propheta testatur dicens : *Montes et colles cantabant coram Deo laudem* (*Psal.* cxlviii). Item in aliam partem collis ponitur, ut est illud in Evangelio : *Omnis mons et collis humiliabitur* (*Luc.* iii). Juga autem montium sanctis merito comparantur, qui fraterna charitate invicem juncti copulantur, et socialiter viventes omne divortium schismatis spernunt.

CAPUT III.
De vallibus.

Valles sunt humilia loca, quasi vulsa hino [humo] et convalles depressa loca terrarum inter montes. Sunt propria nomina vallium : ut Aialon vallis atque præruptum, supra quam orante quondam Jesu luna stetit juxta villam, quæ usque nunc Aialon dicitur contra Orientem Bethelis, tribus ab ea millibus distans procul Agaba et Rama Saulis urbibus. Porro Hebræi affirmant Aialon vicum esse juxta Nicopolim in secundo lapide pergentibus Heliam. Cœlastitanorum, id est vallis gigantum, adversus quos prœliatus est David. Codas, id est vallis Josaphat, inter Jerusalem et montem Oliveti : lege prophetam Joel. Rafaim vallis Allophylorum ad septentrionalem plagam Jerusalem. Vallis significat contritionem cordis, et humilitatem, ut est illud in Psalmo : *Convalles abundabunt frumento* (*Psal.* lxiv). Convalles populos significant humiles : quia nihil his humilius, quæ in quadam concavitate descendunt. Isti ergo humiles abundant frumento, id est, doctrina spiritali et ope virtutum, sicut ille publicanus, qui nec oculos audebat ad cœlum erigere, nec aliqua meritorum præsumptione confidere (*Luc.* xviii), abundavit frumento. Nam quia humilis convallis fuit, erectus est, quia, præstante Domino, seipsum dejecit. Item in aliam partem vallis ponitur, ut est illud prophetæ : *Vallis filiorum Ennon* (*Jer.* xix), in quo pœna gehennæ exprimitur. Valles hæretici vel Judæi sive peccatores de Ecclesiæ sublimitate cadentes, ut in Isaia : *Vallem filiæ Sion* (*Isa.* x). Et alibi : *vallem filiorum Ennon* (*Jer.* xix). Vallis humiles corde significat, de quo in Cantico canticorum vox Christi loquitur dicens (*Cant.* ii) : *Ego flos campi*, id est, decus mundi : *et lilium convallium*, gloria videlicet humilium.

CAPUT IV.
De campis.

Campus est terrarum planities. Dictus autem campus, quod brevis sit pedibus, nec erectus ut montes, sed patens et spatio suo porrectus et jacens. Unde et Græce pedion dicitur. Sumpsit autem nomen ex Græca etymologia. Camai enim Græce breve dicunt. Solum est omne quod sustinet, a soliditate dictum scilicet. In camporum ergo nomine aliquando Scripturæ divinæ exprimuntur, eo quod pactum [pastum] congruentem fidelibus animabus præbeant, ut est illud in Psalmo : *Et campi tui replebuntur ubertate* (*Psal.* lxiv). Aliquando vero æqualitatem et planitatem morum designat, ut illud Psalmistæ : *Gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt* (*Psal.* xcv). Campos hic similiter in bono debemus accipere : quia illa plena dicimus, quæ pulcherrima æqualitate tenduntur. Campos ergo dicit viros justitiæ laude pollentes, non superbia tumidos, non asperos iracundia, sed mansueta lenitate planissimos. Campus intelligitur mundus, eo quod sit patens, de quo Habacuc propheta dicit : *Exiit verbum*, id est, Filius Dei, *et misit se in campum*. Et in Psalmo scriptum est : *Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos*. Taneos enim civitas est Ægypti, ubi facta sunt prodigia, quæ leguntur. Signa utique fuerunt in Ægypto duris cordibus quasi characteris impressa vestigia. Prodigia vero quasi porro dicentia, id est, quæ præfigurabuntur esse ventura. Omnes enim illæ plagæ ad aliquam significantiam priscis temporibus contigerunt. Merito ergo signa et prodigia sunt appellata, quæ in Ægypto facta monstrantur. Taneos, *humile mandatum* diximus interpretari, quod in isto sæculo necessarium nobis ac salutare cognoscitur : ubi humiles ac prostrati esse debemus, qui veniæ semper suffragia postulamus. In contrariam vero partem campus accipitur, quando luxum voluptatum et disciplinæ laxamentum significat : *quia arcta via est, quæ ducit ad vitam ; lata via et spatiosa, quæ ducit ad mortem* (*Matth.* vii).

Digitized by Google

CAPUT V.

De saltibus.

Saltus sunt vasta et silvestria loca, ubi arbores exsiliunt in altum. Saltus vel silva mystice significat sterilitatem gentium. Unde est illud Psalmistæ: *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum ante faciem Domini, quomodo venit* (*Psal.* xcv). Ligna silvarum per se amaros et steriles inferunt fructus: sed cum fuerint insita, dulcissima ubertate pinguescunt. Sic gentes, quæ prius fuerant velut ligna silvarum, ad culturam fructiferam productæ, ante faciem Domini magno sunt gaudio lætaturæ. Sed cum dicit, *omnia ligna*, illam partem vult intelligi, quæ inseri bonis operibus potuit ac mutari. Saltus populus Ecclesiæ, ut in propheta: *Qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus* (*Ezech.* xxxiv). Saltus agri meridiani populus Judæorum, ut in Ezechiel propheta dicitur ad saltum agri meridiani: *Ecce ego succendam ignem vitæ* [*in te*], *et devorabit omne lignum viride, et omne lignum aridum* (*Ezech.* xx).

CAPUT VI.

De locis.

Reperiuntur in divinis libris nomina locorum, quæ etiam sine significatione mystica non sunt: sed nos de his omnibus, quid typice significent, enarrare longum esse arbitramur: ideo nomina ipsorum tantummodo ponentes cum expositione historica, cæterorum mysterium earumdem prudenti lectori ad investigandum relinquimus. Ænam euntibus Thamnam nunc desertus est locus, et proximus Thamnæ vico grandi, qui situs est inter Heliam, et in Ospolim est. Et fons in supra dicto Ena loco. Unde et Ena, id est, fons nomen accepit, in quo stans idolum maxima illius regionis veneratione colitur. Porro Hebræi affirmant Enam non locum significare sed bivium, ubi certo intuitu necessarium sit ad unam e duabus viis eligendam. Enam etiam interpretatur *cor eorum*. Areatat locus trans Jordanem, in quo planxerunt quondam Jacob, tertio ab Jericho lapide, duobus millibus ab Jordane, qui nunc vocatur Bethagla, quod interpretatur, *loco gyri*: eo quod ibi more plangentium circumierint in funere Jacob. Ælim castra filiorum Israel, et locus in deserto, in quo undecim fontes, et 70 palmarum arbores Moyses de mari Rubro exiens reperit. Nam Elim interpretatur *arietes fortes*, ut in Exodo legitur: *Et venerunt filii Israel, ubi erant duodecim fontes* (*Exod.* xv), id est apostolorum doctrina. Ælus in deserto, ubi filii Israel castrametati sunt. Ælus quoque interpretatur *fermenta*, sive *commisce*. Aseroth pars eremi, ubi Maria et Aaron contra Moysen locuti sunt (*Num.* xii). Habitaverunt quondam Hevæi Aseroth usque ad urbem Gazam. Verum hæc loca non Aseroth sed Aserim appellari Hebræi putant. Aseroth enim interpretatur *atria*, vel *vestibula*. Asemona castra filiorum Israel in deserto. Nam Asemona interpretatur *os ejus*, ab osse et non ab ore. Atheraim, pro quo Aquila et Symmachus *exploratorum viam* interpretati sunt, ubi adversum Chananæum qui ab austro contra Israel eruperat, in solitudine dimicatur. Areopoleos, in quo et militum ex omni parte præsidia distributa plenum sanguinis et formidinis testantur ingressum. Hic quondam Moabitarum fuit, et postea Seon rex Amorrhæorum jure belli eum obtinuit: sed et terra filiorum Israel trans Jordanem incipiens ab Arnone usque ad montem Hermon et Libanum extenditur. Ar locus vel oppidum Arnon, quod a 70 interpretibus per extensam vocalem Er dicitur. Ar vero dicitur *suscitavit*, vel *vigilia*. Æsinion locus deserti, denique et ipsum vocabulum incultam terram desertamque significat. Araboth Moab, ubi sæculo [*Forte*, sedulo] numeratos est populus, quod Aquila interpretatur *humilia* sive *æqualia Moab*. Abelsathim locus in deserto ad meridiem Moabitarum, et interpretatur *luctus littorum* vel *riparum*. Beniacan in deserto castra filiorum Israel. Benacham enim interpretatur *filius necessitatis*. Beroth filiorum Jachim in deserto locus, in quo obiit Aaron et ostenditur usque hodie in decimo lapide urbis Petræ montis Urtice. Beroch autem interpretatur, *putei*. Bonos, hoc est collis præputiorum, locus in Galgalis, ubi circumcidit Jesus populum Israel in secundo ab Jericho lapide, et ostenduntur usque hodie saxa, quæ de Jordane illuc translata Scriptura commemorat. Bethdago, locus in quo duæ tribus Zabulon et Issachar habent confinia. Bethago quoque interpretatur *domus festivitatis eorum*. Chaspi, ubi geminos Judæ filios Thamar edidit: ostenditur autem nunc locus desertus juxta Adollam in finibus Eleutheropoleos. Chaspi enim interpretatur *calix immensi*, sive *immola mihi*. De hoc quippe in libris hebraicarum quæstionum plenius disputatum est. Emechachor, quod interpretatur, *vallis Achor*, id est, *tumulus atque turbarum*, ubi Achan lapidibus oppressus est, eo quod quædam de anathemate sustulisset. Est autem locus juxta Jericho, haud procul a Galgalis. Male ergo quidam putant vallem Achior a nomine ejus, qui lapidatus est, nuncupatam: cum ille Acheon dictus sit, et non Achior sive Achar. Fanuel locus, in quo Jacob tota nocte colluctans Israelis vocabulum meruit, juxta torrentem Jacob. Fanuel autem interpretatur, *facies Dei*, ab eo quod ibi Dominum viderit. Golgolque et Galgal, juxta quem montes esse scribuntur Garizim et Gebal. Galgal autem locus est juxta Jericho. Errant igitur Samaritani, qui juxta Neapolim Garizim et Gebal montes ostendere volunt, cum illos juxta Galgal esse Scriptura testetur. Galgal autem interpretatur, *revelatio*. Golathmaim locus, qui interpretatur, *possessio aquæ*. Goliath locus juxta Jordanem in tribu Benjamin, ubi altare Domino constituerunt filii Ruben (*Jos.* xxii). Goliath enim interpretatur *revelatio* sive *transmigratio*. Iroth locus deserti, ad quem venerunt filii Israel mare Rubrum transfretantes. Iroth ergo interpretatur *longitudo*. Letabutha locus in deserto, ubi torrentes aquarum demonstrantur.

Lobon locus solitudinis trans Jordanem, in quo

Digitized by Google

Moyses [scripsisse] Deuteronomium legitur. Lobon autem interpretatur *ingressus* sive *inveniens*.

Mirra vel Mara, quod interpretatur *amaritudo*, id est, littera legis : est autem locus, in quo aquas, tacto ligno, Moyses in dulcem vertit saporem. Unde legitur in Exodo : *Venerunt filii Israel in Myrrha vel Mara, et non poterant bibere aquam de Myrrha vel Mara, quia amara erat* (*Exod.* xv). Rafidim locus in deserto juxta montem Choreb, in quo de petra fluxere aquæ, cognominatusque est tentatio : ibi et Jesus adversus Amalec dimicat prope Faran. Rafidim quippe interpretatur, *laxæ manus*, vel *sanitas judicii*, aut *visio auris sufficiens eis*.

Scene, id est tabernacula, locus in quo habitavit Jacob regressus de Mesopotamia, qui lingua Hebraica appellatur Sochoch.

Sior locus contra faciem Ægypti. Sed et hodie ostenditur villa, nomine Sior, inter Heliam et Eleutheropolim in tribu Juda. Supra hoc in libris Hebraicarum quæstionum plenius dicitur. Sior vero interpretatur *parvulus*, sive *turbulentus*. Selo in tribu Effraim, in quo loco arca testamenti mansit, et tabernaculum Domini usque ad tempora Samuelis, est autem undecimo milliario Neapoleos, in regione Atrapitena. Sed et inde patriarchæ filium Selon appellatum legimus. Selo autem interpretatur vel *dimissio ejus* aut *petitio*. Abennezer, quod interpretatur, *lapis adjutorii*, sive *lapis auxiliatorum*. Est autem locus, unde tulerunt Philistim arcam testamenti inter Heliam et Ascalonem juxta villam Bethsamis. Asiongaber : in hoc loco classis Josaphat vi tempestatis attrita est. Fertur autem ipsa esse Issia haud procul ab Ailo in Rubro mari. Ahia in asinorum regione locus. Ahia quippe interpretatur *vultur*, vel *tus*. Elim puteus dimon. Et hujus loci eadem visione Isaias recordatur. Acheldemach, hoc est, ager sanguinis, qui hodieque monstratur in Helia ad australem plagam montis Sion.

Ennon juxta Salim, ubi baptizabat Joannes (*Joan.* III), sicut in Evangelio secundum Joannem scriptum est, et ostenditur nunc usque locus in octavo lapide Scythopoleos ad meridiem juxta Salem et Jordanem. Ennon autem interpretatur, *donavit mihi*. Baalthamar juxta Gaba, ubi filii Israel adversus tribum Benjamin iniere certamen, et usque hodie Bethamari in supra dictis locis viculus appellatur. Baalthamar autem interpretatur *habens palmam*.

Bechacar : usque ad hunc locum populus Israelis fugientes alienigenas persecutus est, appellans eum lapidem adjutorii. Nam Betachar interpretatur *domus negotii*, vel *agni*. Berasan, ad quem locum David prædæ partem misit.

Baurim locus, ad quem usque prosecutus est Michol filiam Saulis vir suus lacrymans. Baurim quippe interpretatur *electi* vel *juvenes*.

Ergab : ad quem locum Jonathan filius Saul puerum dirigit, militaribus jaculis se exercens : pro quo Aquila et Symmachus interpretati sunt *lapidem*.

Esthama : ad quem locum misit David. Esthama interpretatur, *misericordia Dei*. Fel monialmoni, quod Aquila interpretatur, *illum* vel *istud*. Symmachus vero nescio, ad quem locum transtulerunt arcam testamenti de Azoto. Nunc vicus grandis vocatur. Getham interpretatur antipatriam et jamniam : sed et alia villa appellatur Gethim. Nam Getha interpretatur *torcular ejus*, *humilis fossio*. Gallim, unde fuit Falti, qui post fugam David Michol uxorem ejus acceperat. Meminit hujus loci et Isaias. Dicitur autem esse et quidam Acaron vicus, qui vocatur Gallim. Gallim quippe interpretatur, *loca palustria acervi*. Gel locus, in quo percussit Jehu, rex Israel, Ochoziam, regem Judææ, juxta Jeblaam. Gel autem interpretatur, *divisio* vel *præcisio*. Gersemane locus, in quo ante passionem Salvator oravit. Est autem ad radices montis Oliveti, nunc ecclesia desuper ædificata. Nam Getsemani interpretatur, *vallis pinguedinum*.

Golgotha, locus calvariæ, in quo Salvator pro salute omnium crucifixus est, et usque hodie ostenditur in Helia ad septentrionalem plagam montis Sion. Navoth locus in Rama, ubi David sedit : et de hoc in libris Hebraicarum quæstionum diximus. Navoth autem interpretatur, *conspicuus*, vel *sessionis exclusio*. Rama pro qua Aquila interpretatur *exaltatio*, vel *exaltabitur*, quod scriptum est in Jeremia (*Jer.* xxxi). Est autem et alius locus in tribu Benjamin juxta Bethleem, de quo dicitur : *Vox in Rama audita est* (*Matth.* II). Rama quippe interpretatur *excelsa*. Sofamoth : ad quem locum misit David. Sofamoth interpretatur *labium mortis*.

Thelamage locus, quo Abner misit ad David : sed sciendum, quod pro hoc verbo Aquila interpretatur Extemble. Symmachus pro semetipso. Saforvaim, de quibus locis Assyrii transmigrantes habitaverunt in Samaria, et ab ipsis Samaritanorum gens sumpsit exordium. Meminit horum et Isaias. Thafeth : legimus in Jeremia : Aram Thafeth. Est autem in suburbanis Heliæ usque hodie locus, qui sic vocatur, juxta piscinam fullonis et agrum. Acheldemach ergo interpretatur, *parvulus venit*. Thabat, ubi pugnatum est adversus Madian. Nam thabath interpretatur loma. Thopeth in valle filiorum Israel Ennon, ubi populus simulacra veneratur. Est autem locus in suburbanis. Thopeth ergo interpretatur, *protectio oris*, sive *gehennæ*.

CAPUT VII.

De confragosis locis.

Confrages loca, in quæ undique venti currunt ac sese frangunt : ut Nævius ait : « In montes, ubi venti frangebant locum. »

CAPUT VIII.

De lustris ferarum.

Lustra obscura latibula ferarum et luporum cubilia sunt. Unde et lupanaria lustra dicuntur per contrarietatem videlicet, quia parum illustrantur. Rupes significant superbiam, ut in Jeremia : *Onagri steterunt in rupibus* (*Jer.* xiv). Antrum significat

Digitized by Google

hominem peccatorem, sicut in Job pro zabulo : *Commorabitur bestia in antro suo* (*Job* XXXVII).

CAPUT IX.

De lucis.

Lucus est locus densis arboribus septus, solo lucem detrahens. Potest et a colluccendo crebris luminibus dici. [Quæ] et ibi propter religionem gentilium cultumque fiebant. Luci ubi in divinis libris leguntur, errorem gentilium significant : quia sæpius ibidem idolis immolabant, ut est illud in Propheta : *lucus dazinus*, hoc est, Adonidis, qui amasius erat Veneris, ubi ipse ab errantibus quasi mortuus plangebatur.

CAPUT X.

De desertis locis.

Deserta vocata, quia non seruntur, et ideo quasi deseruntur, ut sunt loca silvarum et montium, contraria uberrimarum terrarum, ubi sunt uberrimæ glebæ. Ponitur desertum aliquando pro Paradiso, quem homo, quando peccavit, deseruit, ut est illud in Evangelio (*Luc.* XV) : quod homo, qui habuit centum oves, reliquit nonaginta novem in deserto, abiit quærere unam ovem, quæ perierat. Aliquando autem desertum significat indigentiam præsentis vitæ, ut est illud Psalmistæ : *In deserto et in invio et inaquoso, sic in sancto apparui tibi* (*Psal.* LXII). *In deserto*, dicit, hoc est, in mundi istius indigentia et sterilitate jejuna. Sequitur, *et in invio :* quia mundus in se non habet viam, nisi Dominum Salvatorem, qui iter est cæcorum, et errantium rectitudo salutaris. Addidit : *Et inaquoso*, id est, sterili atque infructuoso. Aquosum enim dicimus, quod aquis abundantibus irrigatur : inaquosum vero, aridum atque infertile, ut merito ejus anima nimia siccitate durescat. Unde per hæc tria nomina mundi istius necessitas indicatur. Aliquando Judææ desertum dicimus, propter infidelitatem videlicet a Domino spretam atque relictam. Aliquando gentilitas, de qua scriptum est : *Lætabitur et in via exsultabit* (*Isa.* XXXV) ; nec non est illud : *Plures filii sunt desertæ magis quam ejus quæ habet virum* (*Isa.* LIV).

CAPUT XI.

De deviis locis.

Devia sunt loca secreta et abdita, quasi extra viam. Ipsa sunt et invia. Inde et aviaria secreta loca, et a via remota aut tantum adibilia avibus. Unde est illud : *Inculta rubent aviaria baccis.* Devia enim errores hæreticorum mystice significant : qui viam veritatis servare negligunt, et ejus vestigia sequi nolunt, qui dixit : *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* XIV). Omnis enim, qui justitiæ tramitem non servat, recte per devia transire dicitur.

CAPUT XII.

De amœnis locis.

Amœna loca Verrius Flacus dicta ait, eo quod solum amorem præstant, et ad se amanda alliciant. Varro, quod sine munere sint, nec quidquam in his officii agatur, quasi amunia, hoc est, sine fructu, unde nullus fructus exsolvitur. Unde etiam nihil præstantes immunes vocantur.

CAPUT XIII.

De apricis locis.

Aprica loca, quæ sole gaudent, quasi aneu phrices, id est, sine frigore, sive quod sint aperto cœlo. Opaca vero loca, quasi operta cœlo, aprico contraria.

CAPUT XIV.

De lubricis locis.

Lubricum dici constat locum, eo quod ibi quis labitur ; et lubricum dicitur, non quod labitur, sed in quo labitur.

CAPUT XV.

De æstivis locis.

Æstiva sunt loca umbrosa, quibus per æstatem vitant pecora solis ardorem. Statius : *Et umbrosi paturere æstiva Lycæi.* Amœna autem et aprica loca species virtutum possunt designare, ubi sol justitiæ splendet, et temperamentum bonæ vitæ consistit. Econtrario velut lubrica loca vitia valent significari, ubi gressus rectæ conversationis non potest consistere : lubrica enim pergit, qui luxus sæculi sequitur, et delicias hujus mundi atque divitias habere inhianter appetit : in quibus omnibus casus vitæ humanæ proximus est, et deceptio animarum certissima.

CAPUT XVI.

De navalibus.

Navalia sunt loca, ubi naves fabricantur : hæc et textrinum vocantur. Statio est, ubi ad tempus stant naves : portus, ubi hiemant : importunum autem, in quo nullum refugium, quasi nullus portus. Portus autem locus est ab accessu ventorum remotus, ubi hiberna opponere solent. Et portus dictus a deportandis commerciis. Hunc veteres a bajulandis mercibus bajas vocabant, ita declinatione a baja bajas, familia familias. Si autem naves spiritaliter ecclesias possunt significare, quæ in salo istius mundi versantur et fluctibus tentationum atque persecutionum tempestatibus quassantur, non incongrue statio vel portus navium, fidei firmitas potest accipi, ubi tranquillitatem quietis sanctorum animæ invenire desiderant. Unde in psalmo scriptum est : *Et eduxit eos in portum voluntatis eorum, et de necessitatibus eorum liberavit eos* (*Psal.* CVI). Ostendit Dominum laborantibus solatium præstare : solent enim post pericula labore fessi emergere, ut se gaudeant ingenti clade liberatos, quando ad portum cœperunt venire tutissimum. Portus enim a portandis navibus dictus est. Subjungitur repetita quidem, sed nimis grata concludit [conclusio] : ut de necessitatibus cunctis liberaretur animus æstuantis.

CAPUT XVII.

De littore.

Littus est terra aquæ et mari vicina, et dictum littus, quia fluctu elidatur, vel quod aqua alluatur. Cicero in Topicis : *Littus est quo fluctus elidit.* Littus enim finis sæculi, ut est illud Evangelicum, ubi dicitur (*Matth.* XIII) sagena Domini

Digitized by Google

pisces trahere ad littus, ubi boni pisces colliguntur in vasa, mali autem foras mittuntur. Per littus immortalitatis status signatur. Unde legitur Dominus in Evangelio sedisse in littore, et discipuli describuntur navigio laborare. Post resurrectionem Dominus in littore stetit, qui ante resurrectionem suam coram discipulis suis in fluctibus maris ambulavit. Cujus rei ratio facile cognoscitur, si ipsa, quæ tunc inerat, causa pensetur. Quid enim mare, nisi præsens sæculum, significat, quod se causarum tumultibus et undis vitæ corruptibilis illidit? quid per soliditatem littoris, nisi illa perpetuitas quietis æternæ, figuratur? Quia igitur discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mari laborabant: quia vero Redemptor noster jam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat: ac si ipsum resurrectionis mysterium suis discipulis loqueretur, dicens: Jam vobis in mari non appareo, quia vobiscum in perturbationis fluctibus non sum.

CAPUT XVIII.

De specu.

Specus est fossa sub terra, quæ perspici potest. Spelaion Græce, spelunca Latine. Speluncæ designant corda peccatorum tenebrosa, ut in Propheta: *Et tenebræ super speluncas usque in æternum* (*Isa.* XXXII). Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, quæ Græci charoneia appellant vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit hujuscemodi locum: et spiracula ex eo dicuntur loca qua terra spiritum edit.

CAPUT XIX.

De hiatu.

Hiatus præruptio terræ profunda, quasi itus. Proprie autem hiatus est hominis oris apertio, translata a feris, quarum aviditas oris adapertione monstratur.

CAPUT XX.

De profundo.

Profundum proprie, quasi cujus porro sit fundus. Abusive autem profundum vel sursum vel deorsum, ut: ... *Maria ac terras, cœlumque profundum.* Profundum aliquando significat secretum sapientiæ: aliquando intimam compunctionem cordis: aliquando voracitatem peccatorum: aliquando inferni claustra. Profunditas ergo dicitur sapientia divina, ad cujus fundum, hoc est, finem nemo pertingere valet. Compunctionem velut cordis significat in illo psalmo ubi dicitur: *De profundis clamavi ad te, Domine* (*Psal.* CXXIX). De isto profundo gloriosas fudit lacrymas Petrus. De isto Publicanus pectora culpanda tundebat, qui sic in altum venerat peccatorum, ut nec oculos levaret ad cœlum. De isto denique loco Jonas tacitus vociferabat ad Dominum, qui in ventre ceti positus infernum vivus intraverat. Cetus enim prophetæ oratorium fuit. Designat autem profundum voracitatem peccatorum vel persecutionum, ubi dicitur: *Libera me ex odientibus me et de profundo aquarum* (*Psal.* LXVIII). Inferni autem claustra significat, ubi dicitur: *Neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum* (*Ibid.*).

CAPUT XXI.

De barathro.

Barathrum nimiæ altitudinis nomen est, et dictum est Barathrum, quasi vorago atra, scilicet a profunditate.

CAPUT XXII

De erebo.

Erebus inferorum profunditas atque recessus.

CAPUT XXIII.

De loco Cocyti.

Cocytus locus inferi, de quo Job ita loquitur: *Dulcis fuit glareis Cocyti, et post se omnem hominem trahet, et ante se innumerabiles* (*Job.* XXI). Sapientes hujus sæculi Cocyti fluvium esse apud inferos putaverunt: sed nos cognoscamus vocem beati viri, Cocyton Græce infirmantium luctum dici: infirmantium utique, qui viriliter agere renuunt. Glareas vero lapillos fluminum appellare consuevimus, quos aqua defluens trahit; qui lapilli eos designant, qui suis voluptatibus semper dediti, quasi a flumine ad ima trahuntur, quasi suis quotidie lapsibus ad luctum tendunt, ut in æternum postea lugeant. Dulcis autem glareis fuit: quia ad quanta vitiorum genera quoslibet antiquus hostis pertrahit, quasi tot suæ dulcedinis potus eis propinat. Bene ergo dicitur: *dulcis fuit glareis Cocyti*, quia amarus est electis, et suavis est reprobis. *Et post se omnem hominem trahie et ante se innumerabiles.* Quia autem plus est omnem hominem, quam innumerabiles trahere, cur prius dicitur: quia *omnem hominem* trahit, et post in augmento *innumerabiles* subjungitur? Ratio namque expetit, ut prius quod minus est, et postea in augmento quod plus est, diceretur. Sed sciendum quia hoc plus fuit, innumerabiles dixisse, quam omnes: post se enim omnem hominem trahit, quia in tribus annis et dimidio omnes, quos in studiis vitæ carnalis invenerit, jugo suæ damnationis astringit. Ante se autem innumerabiles traxit: quia sex millia adhuc amplius annorum curricula quamvis carnales omnes trahere non potuit, multo tamen plures sunt, quos in tam longo tempore rapiendos invenerit. Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt, apo tes taraches aut (quod est verius) apo ton tartarizein, id est, a tremore frigoris, quod est algere et frigere scilicet, quia luce soleque caret: nam neque illic vapores sunt, qui ex solis luce gignuntur; neque flatus, qui ejusdem motibus incitantur: sed perpetuus stupor. Tartarizein enim horrere et tremere apud Græcos legitur. Illic enim fletus est et stridor dentium (*Matth.* XXII). Gehenna est locus ignis et sulphuris, quem appellari putant a valle idolis consecrata, quæ est juxta murum Jerusalem, repleta olim cadaveribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant dæmonibus, et appellabatur locus ipse gehennon. Futuri ergo supplicii locus, ubi peccatores cruciandi sunt, hujus loci vocabulo designatur. Duplicem autem

Digitized by Google

esse gehennam ignis et frigoris legitur. Inferus appellatur, eo quod infra sit. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneat, inferiora sunt omnia graviora, ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora. Unde et in Græca lingua origo nominis, quo appellatur inferus ex eo quod nihil suave habeat, resonare perhibetur. Sicut autem cor animalis in medio est, ita et infernus in medio terræ esse perhibetur. Unde et in Evangelio legimus : *In corde terræ* (*Matth.* XII). Philosophi autem dicunt, quod inferi pro eo dicuntur, quod animæ hinc illuc inferantur.

LIBER QUARTUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM

De ædificiis publicis.

Civitas est hominum multitudo, societatis vinculo adunata : dicta a civibus, id est, ab ipsis incolis urbis. Nam urbs ipsa mœnia sunt; civitas autem non saxa, sed habitatores vocantur. Tres autem sunt societates : familiarum, gentium, urbium. Urbs vocata ab orbe, quod antiquæ civitates in orbem fiebant; vel ab urbo parte aratri, quo muri signantur, unde est illud :

Optavitque locum regno, et concludere sulco.

Locus enim futuræ civitatis sulco designabatur, id est, aratro. Cato : « Qui urbem, inquit, novam condet, tauro et vacca [aret], et ubi araverit, murum faciet : ubi portam vult esse, aratrum subtollat et portet, et portam vocet. » Ideo autem urbs aratro circumdabatur dispari genere jumentorum propter commistionem familiarum, et imaginem serentis, fructumque reddentis. Urbs autem aratro conditur, aratro evertitur. Unde Horatius :

Imprimeretque muris hostile aratrum.

Oppidum quidam ab oppositione murorum dixerunt : alii ab opibus recondendis, eo quod sit munitum : quod sit conventus in eo habitantium, et opem ferat mutuam contra hostem. Nam primum homines, tanquam nudi et inermes, nec contra belluas præsidia habebant, nec receptacula frigoris et caloris, nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erant tuti. Tandem naturali solertia speluncis silvestribusque tegumentis tuguria sibi et casas virgultis arundinibusque contexuerunt, quo esset vita tutior, ne his, qui nocere possent, aditus esset. Hæc est origo oppidorum, quæ, eo quod opem darent, idcirco oppida nominata dixerunt. Oppidum autem magnitudine et mœnibus discrepat a vico et castello et pago. Civitates autem aut coloniæ aut municipia aut vici aut castella aut pagi appellantur. Civitas proprie dicitur, quam non advenæ, sed eodem innati solo condiderunt : ideoque urbes a propriis civibus conditæ, civitates, non coloniæ, nuncupantur. Colonia vero est, quæ defectu indigenarum novis cultoribus adimpletur. Unde et colonia a cultu agri est dicta. Sunt ergo propria nomina civitatum atque oppidorum, nec non et villarum : sed ex eis quædam, quæ insigniora sunt, hic in hoc opusculo nostro ponere censemus.

Achath est urbs Nembroht regni in Babylone. Porro Hebræi hanc esse dicunt Mesopotamiæ civitatem, quæ hodie vocatur Nisibi, a Lucullo quodam consule obsessam captamque, et ante paucos annos a Joviniano imperatore Persis traditam. Achath quippe interpretatur, *umbraculum*.

Aggai ad occidentalem plagam vertit Bethelis, non multum ab ea distans. Sita est autem Bethel euntibus Eliam de Neapoli in læva parte viæ XII circiter milliario ab Elia, et usque hodie, parvus licet, vicus ostenditur. Sed et ecclesia ædificata est, ubi dormivit Jacob pergens Mesopotamiam. Unde et ipsi loco Bethel, id est domus Dei, nomen imposuit. Aggai enim interpretatur *quæstio* vel *festivitas*.

Arbohc corrupte in nostris codicibus arboc scribitur, cum in Hebræis legatur arbe, id est quatuor, ex eo quod ibi tres patriarchæ, Abraham, Isaac et Jacob sepulti sunt, et Adam magnus, ut in Jesu libro scriptum est : licet eum quidam conditum in loco Calvariæ suspicentur. Hæc est autem eadem Celibron olim metropolis Philistinorum, et habitaculum gigantium, regnumque postea David in tribu Juda civitas sacerdotalis et fugitivorum : distat ad meridianam plagam Eliæ millibus circiter viginti duobus, et querçus Abraham, quæ et ilex, manere usque ad Constantii regis imperium monstrabatur, truncus autem ejus in præsentiarum cernitur. Cumque a nostris ibidem ecclesia jam exstructa sit, in circuitu a cunctis gentibus terebinthi locus superstitiose colitur, eo quod sub ea Abraham angelos quondam hospitio susceperit. Hæc ergo primum Arbe, postea a Cebro uno filiorum Calep sortita vocabulum est. Lege Verba dierum. Cebron autem interpretatur *conjugium*, sive *visio sempiterna*.

Adama est una de quinque civitatibus Sodomorum versa cum cæteris. Adama vero interpretatur *humus*, sive *terra*, sive *terrena*.

Astaroth antiqua civitas Og regis Basan, in qua habitaverunt gigantes, quæ postea cecidit in sortem tribus Manasse regionis Patanæ, et sex millibus ab Abra urbe Arabiæ separata est. Nam Astaroth interpretatur *ovilia*, vel, *faciunt exploratorem*.

Arabbi terminus Judæ provinciæ ad orientem respiciens tribus Judæ. Est autem et vicus nunc usque grandis novem millibus a Neapoli contra orientem descendentibus ad Jordanem et Hierichum, per eamque appellatur a Crapitene, sed et finium Amorrhæorum a Crabim dicitur, de quo loco non exterminavit alienigenas tribus Nepthalim, ut in Judi-

Digitized by Google

cum libro scriptum est. Arabbi enim interpretatur, *scorpiones*.

Achar Hebraice dicitur emechachur, quod interpretatur *vallis tumultus*, sive *turbarum*, eo quod ibi tumultuatus et turbatus sit Israel, in qua lapidaverunt quondam Achan propter furtum anathematis. Est autem ad septentrionem Herichus, et usque hodie ab regionis illius accolis sic vocatur. Nam Achar interpretatur *turbatio* vel *tumultus*.

Accaron in tribu Dan, ut ego arbitror, sive in tribu Juda ad lævam. Chananæorum urbs est antiqua, quæ olim satrapes Palestinæ: et decreta est quidem tribui Judæ, nec tamen tenta ab ea, quia habitatores pristinos nequivit expellere. Sed et usque hodie grandis vicus civium Judæorum Accaron dicitur inter Azotum et Jamniam : Accaron turris Stratonis postea Cæsarea nuncupata. Accaron quippe interpretatur *eruditio*, *tristitia*, vel *sterilitas*.

Azotus usque hodie non ignobile municipium Palestinæ, et una est de quinque civitatibus Allophylorum: decreta quidem tribui Judæ, sed non retenta ab ea: quia nequaquam veteres potuit colonos expellere. Azotus quidem interpretatur, *ardor ignis patrui mei*.

Ascalon urbs nobilis Palestinæ, quæ et ipsa antiquitus una fuit de quinque satrapis Allophylorum, separata quidem per sortem tribui Judæ, nec tamen retenta ab ea, quia habitatores ejus superare non potuit. Porro Ascalon interpretatur *appensa*, vel *ignis* vel *infamis*.

Emach urbs, quæ cecidit in sortem Ruben: sed et nunc Amathus villa dicitur trans Jordanem, et vicesimo primo milliario pene ad meridiem. Ego autem investigans reperi Emath urbem Cœlesyriæ appellari, quæ nunc Græco sermone Epiphania nuncupatur. Emach quippe interpretatur, *populus adhuc*.

Bethlehem civitas David in sorte tribus Judæ, in qua Dominus noster atque Salvator natus est, in sexto ab Elia milliario contra meridianam plagam, juxta viam, quæ ducit Hebron: ibi et sepulchrum Jesse patris David ostenditur: et mille circiter passibus procul turris gregis quodam vaticinio pastores Nativitatis Dominicæ conscios ante significans. Sed et propter eamdem et Bethlehem regis quondam Judæ Archelai tumulus ostenditur qui semitæ ad cellulas nostras a via publica divertentis principium est. Vocabatur autem Bethleem et filius Efrathæ, id est, Mariæ, ut in Paralipomenon legitur. Hæc urbs juxta quosdam a Jebusæis condita fertur, et vocata primum Efrata. Quando autem ibi Jacob pecora sua pavit, eidem loco Bethleem nomen quodam vaticinio futuro imposuit, quæ, *domus panis*, interpretatur, propter eum panem, qui ibi de cœlo descendit.

Bala, quæ Segor, nunc Gozara nuncupatur. Sola denique Sodomorum urbibus Loth precibus reservata est : imminet autem mari Mortuo, et præsidium in ea positum est militum Romanorum, habitatoribus quoque propriis frequentatur, et apud eam gignitur balsamum, et poma palmarum antiquæ ubertatis indicia. Nullum autem moveat, quod Segor eadem Zoara dicitur, cum idem nomen sit parvulæ, vel minoris: sed Segor Hebraice, Zoara Syre nuncupatur. Bala autem interpretatur, *absorpta*.

Damascus urbs nobilis Phœnicis: eodem autem vocabulo et Masech ancillæ Abraham filius appellatus est. Damascum Syriæ conditam constat et nuncupatam a Damasco dispensatoris Abræ filio. Damascus quoque interpretatur, *sanguinis potus*, vel *sanguinis osculum*.

Dan viculus quarto de Paneade milliario euntibus Tyrum, qui usque hodie sic vocatur, terminus Judææ Provinciæ contra septentrionem : de quo et Jordanis flumen erumpens a loco sortitus est nomen. Jor quippe richron, d est fluvium sive rivum Hebræi vocant. Dan enim, *judirium*, interpretatur vel *judicans*.

Dothain, ubi invenit Joseph fratres suos pecora pascentes, qui et usque hodie in decimo a Sebastia milliario contra aquilonis plagam ostenditur. Dothaim ergo interpretatur *pabulum*, vel *viride eorum* aut *sufficientem defectionem*. Dehonque et Dibon in solitudine castra filiorum Israel. Est autem et alia Dibon villa pergrandis juxta Pararnonem, quæ dum prius fuisset filiorum Moab, et postea eam Seon rex Amorreorum belli jure tenuisset, a filiis Israhel capta atque possessa, in partem venit tribus Gad. Nam Debon interpretatur, *abundanter*, vel *satis intelligens*.

Esebon civitas Seon regis Amorræorum in terra Galaad. Quæ cum fuisset Moabitarum, ab Amorræis belli jure possessa est. Esebon vero *cogitatio*, vel *cingulum mœroris* interpretatur. Engaddi in tribu Juda, ubi absconditus est David in solitudine, quæ est in Aulone Iherichis, hoc est, in regione illa campestri. Vocatur autem usque hodie vicus pergrandis Judæorum Engadda juxta mare Mortuum, unde et balsamum venit, ...quas vineas Engaddi Salomon nuncupat. Engaddi vero interpretatur, *fons hœdi*.

Endor in tribu Manasse, ubi pythonissa a Saule Judææ rege consulitur. Endor autem interpretatur fons generationis.

Gaza civitas Enehorum in qua habitavere Cappadoces, pristinis cultoribus interfectis. Apud veteres erat cominus (*sic*) Chananæorum juxta Ægyptum, eciditque in sortem tribus Judæ: sed eam tenere non potuit, quia Enachim, id est, gigantes Allophylorum fortissime restiterunt: et est usque hodie insignis civitas Palestinæ, vocata autem Gaza, eo quod ibi Cambyses rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Ægyptiis intulisset. Persarum enim lingua thesaurus gaza nominatur. Gaza quippe interpretatur *fortitudo ejus*.

Gabaath in tribu Benjamin urbs Phinees filii Eleazar, ubi sepultus est Eleazarus: est autem Gabatha villa in duodecimo lapide Eleutheropoleos. Nam Gabaath interpretatur, *colis patruelis*. Jericho urbs a Jebusæis condita traditur, a quibus traxisse nomen

Digitized by Google

perhibetur, quam Jordanem trangressus subvertit Jesus, rege illius interfecto : pro qua construxit aliam Oxam de Bethel ex tribu Effraim, quam Dominus atque Salvator sua præsentia illustrare dignatus est. Sed et hæc eo tempore, quo Jerusalem oppugnabatur a Romanis, propter perfidiam civium capta atque destructa, pro qua tertia ædificata est civitas, quæ hodieque permanet : et ostenduntur utriusque urbis vestigia usque in præsentem diem. Jericho quoque interpretatur *odor ejus*, vel *luna*, et significat defectum mortalis vitæ.

Jerusalem, in qua regnavit Adonibezeth, et postea tenuere Jebusæi, e quibus et sortita vocabulum est, quibus multo post tempore David exterminatis totius eam Judææ provinciæ metropolim fabricatus est, eo quod ibi locum templi emeret, et impensas structuræ Salomoni filio dereliquerit. Hanc esse Josephus refert, quæ in Genesi scribitur Salem sub rege Melchisedech (*Gen.* XIV) : fuit autem in tribu Benjamin. Jebus vero quatuor modis significationem habere in Scripturis reperitur. Ipsa est, quæ et Jerusalem. Jerusalem, hoc est, juxta historiam, in qua sancta Ecclesia ipsa terrena civitate notatur et juxta allegoriam exprimitur : et juxta tropologiam, in qua anima fidelis designatur : et juxta anagogen, in qua cœlestis patria præfiguratur, sicut supra ostendimus.

Sion, eadem civitas, propter montem in ea situm in australi parte ipsius civitatis nominatur, et sensum mysticum habet. Nam Sion, *specula*, sive *contemplatio* interpretatur, et significat Ecclesiam sive animam fidelem sive cœlestem patriam. Sion juxta historiam plebs est Judæorum, vel ipsa civitas in monte Sion, quæ et Jerusalem dicitur. Unde legitur in Amos propheta : *Dominus in Sion rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam* (*Amos* I) ; quia ex eadem plebe Dominus secundum carnem genitus est. Et de hoc Isaias dicit : *De Sion exibit lex, et verbum de Jerusalem* (*Isa.* II). Et in Michea de hoc scriptum est : *Sion quasi eger arabitur, et Jerusalem quasi acervus lapidum erit* (*Mich.* III). Secundum allegoriam vero sanctam Ecclesiam designat, ut est illud in psalmo : *Lauda Dominum tuum, Sion* (*Psal.* CXLVII). Unde Isaias dicit : *Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion* (*Isa.* LII). Et Micheas de hoc scribit : *Surge et tritura, filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, et ungulas tuas ponam ferreas* (*Mich.* IV). Secundum anagogen autem cœlestem patriam designat. Unde dicit Apostolus : *Accessistis ad montem Sion, et civitatem Dei viventis Jerusalem* (*Heb.* XII). Filia Sion est Ecclesia, sive sancta anima. Unde legitur in Sophonia : *Lauda, filia Sion. Jubila, Israel* (*Soph.* III). Filii Sion, filii Ecclesiæ sunt. Unde legitur in psalmo : *Filii Sion exultent super regem suum* (*Psal.* CXLIX). Et Joel dicit : *Vos filii et filiæ Sion exultate Domino Deo vestro, qui dedit vobis doctorem justitiæ* (*Joel.* II).

Moab ab uno filiorum Loth, qui vocabatur Moab, urbs Arabiæ, quæ nunc Areopolis dicitur. Appellatur autem Moab ex nomine urbis et regione : propter hoc ipsa civitas quasi proprium vocabulum possidet, Rabbatha Moab, id est, grandis Moab. Moab interpretatur, *ex parte*, id est, ex diabolo.

Ammon filius generis mei, sive populus turbidus, Judæi scilicet (ut quidam volunt) vel hæretici. Unde in Deuteronomio legitur : *Ammonitæ et Moabitæ etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini usque in æternum* (*Deut.* XXIII). Et Sophonias de hoc dicit : *Vivo ego, dicit Dominus, quia Moab et Sodoma erit et filii Ammon quasi Gomorrha* (*Soph.* II). Item in bonam partem intelliguntur, ut est illud Isaiæ : *Filii Moab obedientes erunt* (*Isa.* XI). Roboch civitas Assyriorum, quam ædificavit Assur regrediens de terra Sennaar. Roboth enim interpretatur *inclinatio*, vel *plateæ*.

Sidon urbs Phœnicis insignis, olim terminus Chananæorum ad aquilonem respiciens, et postea regionis Judææ. Cecidit autem in sortem tribus Aser : sed non eam possedit, quia hostes nequaquam valuit expellere. Hanc quoque urbem Phœnices a Rubro mari profecti condiderunt, quam a piscium copia Sidon appellaverunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant. Ipsi etiam Tyrum in Syria, ipsi Uticam in Africa, Iponem, Jebtin, aliasque urbes in oris maritimis condiderunt. Sidon quoque interpretatur, *venatio mortis*.

Sennaar campus Babylonis, in quo turris est, unde egressus Assur ædificavit Niniven. Sennaar ergo interpretatur *excussio dentium*, vel *fetor eorum*. Sodoma civitas impiorum divino igne consumpta juxta mare Mortuum. Sodoma quoque interpretatur, *pecus silens* sive *cæcitas* sive *similitudo eorum*.

Seboim, et hæc civitas impiorum in æternas cineres dissoluta.

Sora urbs juxta Sodomam, quæ et Segor et Zora dicitur, de qua supra dictum est.

Salem civitas, Sicimorumque Sichem. Sed et alia villa ostenditur usque in præsentem diem juxta Eliam contra orientalem plagam hoc nomine. In octavo quoque lapide a Scythopoli campo vicus Salumias appellatur. Salem civitas interpretatur *pax* vel *reddens*.

Thamna, ubi oves suas totondit Judas, ostenditur hodieque vicus pergrandis in finibus Diospoleos euntibus Eliam in tribu Dan sive Juda. Thamna, alia civitas principum Edom : sed et concubina Elifaz, filii Esau, Thamna appellata est, quæ peperit ei Amalech : unde Amalechitæ. Porro Thamna interpretatur, *perfecta pars*, sive *consummatio data*.

Arimathem ophini civitas Elchanæ et Samuelis in regione Thamnitica diospolim, unde fuit Joseph, qui in Evangelio (*Matth.* XXVII) de Arimathia scribitur. Nam Arimathem interpretatur, *altitudo eorum*.

Bethsamis civitas sacerdotalis in tribu Benjamin, quæ usque hodie demonstratur de Eleutheropoli pergentibus Nicopolim in decimo milliario contra

Digitized by Google

orientalem plagam. Bethsamis vero interpretatur, *domus solis*.

Bethsaida civitas in Galilæa Andreæ et Petri et Philippi prope stagnum Genesareth. Nam Bethsaida interpretatur, *domus fructuum*, vel *domus venatorum*.

Bethfage villula in monte oliveti, ad quam venit Dominus Jesus. Porro Bethfage interpretatur *domus oris vallium* vel *bucea*.

Bethania villa secundo ab Elia milliario in latere montis Oliveti, ubi Salvator Lazarum suscitavit, cujus monumentum ecclesia nunc ibidem constructa demonstrat. Bethania quoque *domus afflictionis*, vel *domus obedientiæ*.

Bethsaida piscina in Jerusalem, quæ vocatur Probatica, et a nobis interpretari potest, *pecualis*. Hæc quandoque quondam porticus habuit; ostenduntur quoque gemini lacus, quorum unus hibernis pluviis adimpleri solet, alter mirum in modum rubens quasi cruentis aquis antiqui in se operis signa testatur. Nam hostias in eo lavari a sacerdotibus solitas ferunt, unde et nomen acceperat.

Capharnaum juxta stagnum Genesar, usque hodie oppidum in Galilæa gentium situm, in finibus Zabulon et Nephtalim. Capharnaum autem interpretatur *ager*, vel *villa consolationis*.

Emmaus, de quo loco fuit Cleophas, cujus Lucas evangelista meminit : hæc est nunc Nicopolis insignis civitas Palestinæ. Emmaus enim interpretatur *populus abjectus*.

Effraim juxta desertum, ad quam venit Dominus Jesus cum discipulis suis. Effraim ergo interpretatur, *fertilis populus*, sive *acutus* : quem nos possumus dicere, ab augendo, augentium.

Fanuel civitas, quam ædificavit Jeroboam. Fanuel enim interpretatur, *facies Dei*.

Modin vicus juxta Diosopolim, unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem sepulcra monstrantur.

Mello civitas, quam ædificavit Salomon.

Nazareth, unde et Dominus noster atque Salvator, Nazaræus vocatus est. Est autem usque hodie in Galilæa viculus contra legionem in quindecimo milliario ad orientalem plagam, juxta montem Thabor nomine Nazara. Nazareth autem interpretatur, *flos* aut *virgultum ejus*, vel *munditia* aut *separatio* vel *custodia*.

Saba civitas regalis Æthiopiæ, quam Josephus a Campise rege Meroem cognominatam ex sororis vocabulo refert. Saba quoque interpretatur, *captiva*.

Sareptha oppidum Sidoniorum in via publica situm, ubi habitavit quondam Elias. Sareptha interpretatur *incendium*, sive *tribulatio panis*.

Tharsis, unde aurum Salomoni deferebatur. Hanc putat Josephus Tharsum urbem esse Ciliciæ. Tharsis enim interpretatur, *exploratio gaudii*.

Thersa, ubi Asa Israel rex fuit. Thersa vero interpretatur contemplatio.

Acheldemach ager est sanguinis, qui hodie monstratur in Elia ad Austrafem plagam montis Sion : et hactenus juxta Judæorum consilium mortuos ignobiles alios terra tegit, alios sub dio putrefacit.

Antiochia civitas Cœlesyriæ, in qua Barnabas et Paulus apostoli sunt ordinati : est et alia in Pisidia provincia Asiæ, in qua iidem prædicantes Judæis dixerunt : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei : sed quoniam repulistis illud*, etc. (*Act.* XIII).

Alexandria civitas Ægypti, in qua beati evangelistæ Marci tumulus veneratur. Interpretatur autem Alexandria, *auferens angustiam tenebrarum*.

Attalia civitas est Pamphyliæ maritimæ. Attalia enim interpretatur, *tempus ejus*, vel melius, *declinatio Domini*.

Amphipolis civitas est Macedoniæ. Est et altera ejusdem nominis in Syria. Amphipolis autem interpretatur, *populus ore corruens*.

Appolonia civitas et ipsa Macedoniæ. Est altera in Africa, quæ dicitur Pentapolis. Appolonia autem interpretatur, *disciplina* vel *synagoga eorum*.

Athenæ civitas est in Achaia. Athenienses autem interpretantur, *exploratores* aut *respondentes* vel *humiles* sive *tempore dissipati*.

Ariopagus Athenarum curia, quæ interpretatur *villa Martis* : quia ipse ibi quondam a duodecim diis judicatus sit. Ariopagus quoque *primitiva* interpretatur vel *solemnitas* : sed et hoc violentum, cum Atheniensis curiæ nomen sit, quæ a Marte nomen accepit.

Antipatris civitas Palestinæ, nunc diruta, quam Herodes rex Judææ ex patris sui nomine vocaverat. Interpretatur autem Antipatris, *donans laudationem*.

Cæsareæ civitates Judææ sunt in terra repromissionis, ubi Cæsarea Palestinæ in littore maris sita : altera vero Cæsarea Philippi, cujus Evangelii scriptura meminit. Cæsarea autem interpretatur, *possessio principis*.

Corinthus civitas Achaiæ maritima. Corinthus interpretatur, *conversatio eorum*.

Lidda civitas Palestinæ in littore maris magni sita. Lidda enim interpretatur, *utilitas*.

Seleucia civitas Syriæ novella, quam condidit Seleutus, qui et Antiochiam. Seleutia quoque interpretatur, *tollens semetipsam*, sive *experimentum itineris*, vel *exeuntem ad vocationem*.

Salamis civitas in Cypro insula. Hæc enim interpretatur, *missus*.

Tyrus metropolis Phœnicis in tribu Nephthalim. Tyrus quoque interpretatur, *angustia*, ut supra diximus.

Troas civitas Asiæ maritima. Troas vero interpretatur, *requies*.

Thessalonica civitas Macedoniæ. Nam Thessalonica interpretatur, *festinans umbram roborare* sive *formare*.

Civitas vel urbs quando in bonam partem accipitur, aut sanctam Ecclesiam significat, aut fidelem animam. Unde in psalmo scriptum est : *Magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei nostri, in*

Digitized by Google

monte sancto ejus (*Psal.* CXLIV); et item : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* (*Psal.* XLV); hoc est Spiritus sancti gratia lætificat sanctam Ecclesiam Dei, vel cujuslibet sancti viri fidelem animam. De quo in Apocalypsi abundantissime scriptum est. Unde illud : *Vidi civitatem Jerusalem novam descendentem de cœlo ornatam, tanquam sponsam viro suo* (*Apoc.* XXI). Civitates vero Judææ similiter sunt Ecclesiæ Christi vel animæ fidelium. Unde scriptum est in psalmo : *Ædificabuntur civitates Judæ*, et reliqua (*Psal.* LXVIII). Cives autem fideles mystice dicuntur. Unde ait Apostolus : *Sed estis cives sanctorum et domestici Dei* (*Eph.* II). Civitas corda vel corpora impiorum, ut in psalmo : *Civitates eorum destruxisti* (*Psal.* IX). Et in Evangelio : *Et civitates eorum igni succendisti* (*Matth.* XII). Quando autem in contrariam partem civitas ponitur, significat Babylonem spiritalem, urbem videlicet diaboli, quæ mergetur in profundum abyssi, ubi est habitatio dæmoniorum et omnis spiritus immundi, super quam flebunt reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, et negotiatores terræ flebunt et lugebunt super illam (*Apoc.* XVIII). Dicit enim Apostolus : *Non habemus civitatem hic manentem, sed futuram inquirimus* (*Heb.* XIII), hoc est, cœlestem patriam, et societatem sanctorum angelorum. Municipium est, quod, manente statu civitatis, jus aliquod minoris aut majoris officii a principe impetrat. Dictum autem municipium a muneribus, id est, officiis, quod tantum munia, id est, tributa debita vel munera reddant. Nam liberales et famosissimæ causæ, et quæ ex principe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc enim ad dignitatem civitatis pertinent. Vici et castella et pagi sunt, quæ nulla dignitate civitatis honorantur, sed vulgari hominum conventu incoluntur, et propter parvitatem sui majori civitati attribuuntur. Municipium similiter significat futuram in cœlis patriam, et gloriam perpetuam sanctorum. Unde et Apostolus ait : *Noster autem municipatus in cœlis est. Unde exspectamus Dominum Salvatorem, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ* (*Phil.* III). Vicus autem dictus ab vicinis tantum habitationibus, vel quod vias habeat tantum sine muris. Est autem sine munitione murorum, licet et vici dicantur ipsæ habitationes urbis. Dictus autem vicus eo quod sit vice civitatis, vel quod vias habeat tantum sine muris. Vici autem vel villæ gentium vias vel situs vel terrenas actiones mystice exprimere possunt, quia extra civitatis locum positæ sunt, id est, extra communionem plebis Dei habitant. Unde est illud, quod Dominus jubet in Evangelica parabola, quando illi, qui ad nuptias vocati sunt, nolebant venire, servos suos exire in plateas et vicos civitatis, ut quoscunque invenerint, vocarent ad nuptias (*Luc.* XIV) : hoc est, retardante Judaica plebe venire ad nuptias Domini, mandat gentium multitudinem in locum illius subintrare, ut implerentur nuptiæ discumbentium.

Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo A situm, quasi casam altam, cujus pluralis numerus castra, diminutivum castellum est. Castra sive castella cohabitationem bonorum hominum vel sanctorum angelorum possunt significare.

Unde legitur in Exodo, castra filiorum Israel, ubi castra metati sunt, et in Genesi, ubi Jacob patriarcha obviam sibi habuit angelos Dei (*Gen* XXVIII), appellavit nomen loci illius Manaim, id est castra. Castra Dei, quæ vidit Jacob in itinere, nulla dubitatio est, quod angelorum fuerit multitudo, ea quippe in Scripturis militia cœli nominatur.

Pagi sunt apta ædificiis loca inter agros habitantibus, hæc et conciliabula dicta a conventu et societate multorum in unum. Compita sunt, ubi usus est conventus fieri rusticorum : et dicta compita, B quod loca multa in agris eorum competunt, quo convenitur a rusticis. Suburbana sunt circumlecta vel jecta civitatis ædificia, quasi sub urbe. Suburbana autem, quæ ædificia sunt et loca civitatis, possunt significare diversarum gentium situs, qui ad civitatis Dei, hoc est sanctæ Ecclesiæ, usus possunt pertinere, quando per prædicatorum studium ad perceptionem verbi Dei provocantur et catechumeni fiunt : sicque, si fide perseveraverint, unitati sanctæ Ecclesiæ sociabuntur. Mœnia sunt muri civitatis, dicta ab eo, quod muniant civitatem, quasi munimenta urbis, id est, tutamenta. Munium autem dictum, quasi manu factum, sic et muri a munitione dicti, quasi muniti, quod muniant et tueantur interiora urbis. Mœnia autem duplicem C habent significationem. Nam interdum mœnia abusive dicuntur omnia ædificia publica civitatis, ut :

Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis :

proprie autem mœnia sunt tantum muri : murus autem turribus propugnaculisque ornatur : promurale vero, quod sit pro munitione muri. Est enim muro proximum ante murum. Mœnia ergo civitatis sanctæ juxta sensum mysticum aut conventicula sunt justorum, aut culmina sacrarum virtutum. Murus autem ipsius civitatis inexpugnabilem fidei, charitatis speique firmitatem significat. Potest et ipse Dominus, Ecclesiam undique protegens, murus magnus intelligi, de quo Isaias ait : *Urbs fortitudinis nostræ salvatur, ponetur in ea murus* (*Isa.* XXVI); et antemurale, id est, Domini protectio, et intercessio D sanctorum patriarcharum et prophetarum vel cæterorum sanctorum prædicatorum, qui et ita faciunt docendo corda credentium. Vel murus significat fidem, et antemurale bona opera. Non enim sufficit murum habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur. Hic murus et hoc antemurale sive circummurale de vivis lapidibus exprimitur, qui juxta prophetam volvuntur super terram. Item muri munimenta sunt Scripturæ divinæ, vel prophetæ, sicut legitur in psalmo : *Ædificentur muri Jerusalem* (*Psal.* L). Turres vocatæ, quod teretes sint et longæ. Teres est enim aliquid rotundum cum proceritate, ut columna. Nam et quamvis quadratæ aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ

Digitized by Google

existimantur : ideo, quia omne cujusque anguli simulacrum per longum aeris spatium evanescit atque consumitur, et rotundum videtur. In turris significatione ipse Salvator intelligitur, ut est illud : *Turris fortissima nomen Domini* (*Prov.* XVIII). Item turris Scriptura divina, ut in canticorum Canticis dicitur : *Collum tuum sicut turris David* (*Cant.* IV). Vel excellentiam virtutum significat, vel eminentiam doctorum, qui primum locum tenent in Ecclesia. Unde in Cantico canticorum dicitur : *Nasus tuus sicut turris Libani* (*Cant.* VII). In naso vero verbi Dei dispensatores causa discretionis designantur, turrique assimilantur, qui eminentissimum locum tenent in Ecclesia. Invenitur aliquando turris in contrariam partem posita : hoc est, altitudinem superbiæ significat. Hinc est illud, quod filii Adam in Genesi leguntur turrim excelsam ædificare, ubi confusa est lingua eorum (*Gen.* XI). Item turris Ecclesia, ut in Michea : *Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion* (*Mich.* IV), id est, divinis Sacramentis obumbrata. Quidam autem hanc turrim Virginem Mariam intelligunt. Item turres corda reproborum duplicitatis malitia constructæ, ut in Sophonia : *Super omnem murum munitum, et super omnem turrim excelsam* (*Soph.* I).

A

B

C

D

CAPUT II.
De portis.

Porta dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid. Proprie autem porta aut urbis aut castrorum vocatur, sicut superius dictum est. Porta aliquando in bonam partem accipitur, aliquando vero in malam. In bonam ergo partem accipitur, quando ipsum Dominum significat, per quem nobis vitæ æternæ aditus patet. Unde ipse ait : *Ego sum ostium : per me si quis introierit, salvabitur et ingredietur et egredietur et pascua inveniet* (*Joan.* X). Item porta fidem Christi significat. Unde scriptum est : *Per portam ingrediuntur in civitatem :* quia per fidem rectam introeundum est in Ecclesiam Dei. Porta Christi vel fides ut in Psalmo : *Ecce porta Domini : justi intrabunt per eam* (*Psal.* CXVII). Porta uterus Virginis Mariæ, sive canon Veteris Testamenti, ut in Ezechiele : *Vidi portam in domo Domini clausam* (*Ezech.* XLIV). Portæ, Scripturæ sanctæ, apostoli vel opera bona, ut in psalmo : *Elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ* (*Psal.* XXIII). Portæ corda hominum, sive aditus mentis a diabolo dudum obsessæ, postea Christo possessæ, ut in Genesi : *Possidebit semen tuum*, id est, Christus, *portas inimicorum suorum* (*Gen.* XXIV). Item portæ doctores sancti intelliguntur, qui nobis aperiunt dogmatibus suis introitum regni cœlestis. E contrario vero portæ nomine hæretici et falsi doctores exprimuntur, per quas perditi in Gehennam intrant. De quibus Dominus ad Petrum ait : *Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (*Matth.* XVI). Et Psalmista : *Exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion* (*Psal.* IX). Porta vero mortis est diabolus vel omnis illecebra sæcularis. Quoniam per hanc ad æternum exitium infeliciter introitur. Liberatus ergo ex illis portis mortalibus, in istis portis Ecclesiæ, quæ beatitudinem tribuunt sempiternam, pronuntiaturum se laudes Domini pollicetur, per quas nomen ejus eximium toto orbe celebratur.

CAPUT III.
De viis.

Viæ, ipsa spatia angusta, quæ inter vicos sunt. Via in bonam vel malam partem posita reperitur. In bonam, ubi Dominus ait : *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* XIV). Et Psalmista : *Viam*, inquit, *veritatis elegi* (*Psal.* CXVIII), hoc est, doctrinam veritatis. E contrario est alia via, de qua idem propheta deprecans Dominum ait : *Viam iniquitatis amove a me, et in lege tua miserere mei* (*Ibid.*). Et in Salomone de meretrice scriptum est : *Via*, inquit, *inferi domus ejus* (*Prov.* VII). Item viarum nomine exprimuntur, de quibus Dominus per prophetam ait : *Unumquemque juxta vias suas judicabo, dicit Dominus Deus* (*Ezech.* XXXIII). Dicitur arcta et angusta via, quæ ducit ad vitam : lata et spatiosa, quæ ducit ad mortem (*Matth.* VII). Via vita præsens, ut in Evangelio : *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum eo in via* (*Matth.* V). Via, libri legis et prophetarum, ut in Jeremia : *Super vias state et videte et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona* (*Jer.* VI). Semita, præcepta divina, ut in psalmo : *Deduc me in semita mandatorum tuorum* (*Psal.* CXVIII).

CAPUT IV.
De plateis.

Plateæ perpetuæ ac latiores civitatum viæ sunt, juxta proprietatem linguæ Græcæ a latitudine nuncupatæ. Plateæ vero similiter aliquando in bonam partem, aliquando in malam positæ reperiuntur. In bonam, quando amplitudinem credentium in gentibus significant. Unde scriptum est : *Sapientia foris prædicat, et in plateis dat vocem suam* (*Prov.* I). Aliquando significat æternam beatitudinem dilatatam sanctorum, ut in Apocalypsi : *Plateæ tuæ, Jerusalem, sternentur auro mundo, et per omnes vicos tuos alleluia cantabunt* (*Apoc.* XXI). In malam vero partem platea ponitur, quando amplitudinem significat sæcularium voluptatum : quia (ut supra diximus) *lata et spatiosa via est, quæ ducit ad mortem* (*Matth.* VII).

CAPUT V.
De cloacis.

Cloacæ dictæ, quod his percolantur aquæ. Has primum Romæ fecisse dicunt Tarquinium Priscum, ut quoties pluviarum inundatio existeret, per eas extra civitatem emitterentur, ne maximis perpetuisque tempestatibus planitiem vel fundamenta urbium strages aquarum subverteret.

CAPUT VI.
De foro.

Forus est exercendarum litium locus, a fando dictus. Hæc loca et prorostra vocantur : ideoque, quod ex bello Punico captis navibus Carthaginem-

Digitized by Google

sium rostra ablata sunt, et in foro Romano præfixa, ut esset ejus insigne victoriæ.

CAPUT VII.
De curia.

Curia dicitur eo quod ibi cura per senatum de cunctis administretur.

CAPUT VIII.
De prætorio.

Prætorium dictum, quod ibi prætor præsideat ad discutiendum.

CAPUT IX.
De gymnasio.

Gymnasium generalis est exercitiorum locus. Tamen apud Athenas locus erat, ubi discebatur philosophia, et sapientiæ exercebatur studium. Nam Gymnasium Græce vocatur, quod Latine exercitium dicitur, hoc est, meditatio. Sed et balnea et loca cursuum athletarum gymnasia sunt, eo quod illic homines in suæ artis studium exercitentur.

CAPUT X.
De capitolio.

Capitolium Romæ vocatum, quod fuerit Romanæ urbis et religionis caput summum. Alii dicunt : Tarquinius Priscus dum capitolii fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamenti caput hominis litteris Tuscis notatum invenit : et proinde Capitolium appelluvit.

CAPUT XI.
De arcibus.

Arces sunt partes urbis excelsæ atque munitæ. Nam quæcunque tutissima urbium sunt, ab arcendo hostem arces vocantur, et arcus et arca. Arx enim aliquando significat mundanam potentiam, aut sæcularem sapientiam : aliquando vero culmen veræ sapientiæ, et celsitudinem virtutum. Unde legitur, quod David expugnaverit arcem Sion, Jebusæos inde expellens, et ejiciens de ea cæcos et claudos, qui odiebant animam David, et vocaverit eam deinceps civitatem David. Quia Salvator noster de gentium multitudine vel de qualibet anima malignos spiritus ejiciens, sibi per illuminationem sapientiæ illustrat : merito arx Sion, id est, *speculatio et visio pacis*, ipsa tunc vocabitur, atque de ea tunc recte per Psalmistam dicitur : *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus, et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion* (*Psal.* LXXV). Circum Romani dictum putant a circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant. Theatrum autem ab spectaculo nominatum, quod in eo populus stans desuper atque spectans ludos scenicos contemplaretur.

CAPUT XII.
De amphitheatro.

Amphitheatrum vero vocatum, quod ex duobus sit theatris compositum. Nam Amphitheatrum rotundum est : theatrum vero ex medio amphitheatri est, semicirculi figuram habens. Labyrinthus est perplexum parietibus ædificium, qualis est apud Cretam a Dædalo factus, ubi fuit Minotaurus inclusus, in quo si quis introierit, sine glomere lini exitum invenire non valet. Cujus ædificii talis est situs, ut aperientibus fores tonitruum intus terribile audiatur : descenditur centenis ultra gradibus. Intus simulacra et monstrificæ effigies : in partes divisas transitus innumeri per tenebras, et cætera, ad errorem ingredientium facta, ita ut de tenebris ejus in lucem venire impossibile videatur. Quatuor autem sunt labyrinthi : primus Ægyptius : secundus Creticus : tertius in Lemno : quartus in Italia : omnes ita constructi, ut dissolvere eos nec sæcula quidem possint.

CAPUT XIII.
De pharo.

Pharus turris est maxima, quam Græci ac Latini in commune ex ipsius rei usu pharum appellaverunt : eo quod flammarum indicio longe videatur a navigantibus : qualem Ptolomæus juxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Usus ejus est, nocturno navium cursu ignes ostendere ad prænuntianda [declinanda] vada, portusque introitus, ne decepti tenebris navigantes in scopulos incidant. Nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc ergo in portibus machinas ad perlucendi ministerium fabricatas pharos dicunt. Nam phos lux est, orasis visio dicitur. Unde et lucifer Græce phosphoros appellatur. Cochleæ sunt altæ et rotundæ turres, et dictæ cochleæ, quasi cycleæ vel circuli, quod in eis, tanquam per circulum orbemque, conscendatur : qualis est Romæ centum septuaginta quinque pedum.

CAPUT XIV.
De thermis.

Thermæ appellatæ, quod caleant. Græci enim thermon calorem vocant.

CAPUT XV.
De balneis.

Balneis vero nomen inditum a lavatione mœroris. Nam Græci balaneion dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Hæc et gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ uncto corpore et perfricato manibus exercitantur : Nam gymnasium Græce, Latine exercitium dicitur, sicut supra ostendimus.

CAPUT XVI.
De apodyterio.

Apodyterium, ubi lavantium vestimenta ponuntur, ab exuendo scilicet dictum : apoduein enim Græce exuere dicitur. Popina Græcus sermo est, qui apud nos corrupte propina dicitur. Est autem locus juxta balnea publica, ubi post lavacrum a fame et siti reficiuntur. Unde et propina et propinare dicitur. Peina enim Græce famem significat, eo quod hic locus famem tollat.

CAPUT XVII.
De tabernis.

Tabernæ olim vocabantur ædiculæ plebeiorum parvæ et simplices in vicis, axibus vel vectibus et tabulis clausæ : unde et tabernariæ, quod ibi solebant considere. Dictæ autem tabernæ, quod ex tabulis lignisque erant constructæ : quæ nunc etsi non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

De macello.

Macellum dictum, quod ibi macten̄tur pecora, quæ mercantibus venundantur. Mercatum autem a commercio dominatum. Ibi res vendere vel emere solitum est : sicut et teloneum dicitur, ubi merces naviun, et nautarum emolumenta reddunt̄ur. Ibi enim vectigalis exactor sedet, pretium rebus impositurus et voce a mercatoribus flagitans.

CAPUT XIX.

De carcere.

Carcer est, a quo prohibemtur exire : et dictus carcer a coercendo. Carcer juxta allegoriam aliquando significat tribulationem præsentis vitæ ubi tribulantur electi ad tempus, de quo Propheta ait : *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo* (*Psal.* CXLI) : aliquando custodiam inferni, ut est illud in Evangelio : *Judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris*, et reliqua (*Matth.* V).

CAPUT XX.

De habitaculis.

Habitatio ab habendo vel habitando vocata, ut habitare casas. Domus ex Græca appellatione vocata. Nam domata Græci tecta dicunt. Est autem domus unius familiæ habitatio, sicut urbis unius populi, sicut Orbis domicilium totius generis humani. Omne ædificium antiqui ædem appellaverunt. Alii ædem ab edendo quidem sumpsisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto :

Si vocassem vos in ædem ad prandium.

Hinc et ædificium, eo quod fuerit prius ad edendum factum. Domus caro Salvatoris assumpta in sancta Ecclesia, ut in Salomone : *Sapientia sibi domum ædificavit* (*Prov.* IX). Et in psalmo : *In domum Domini ibimus cum consensu* (*Psal.* CXXI). Domus corda fidelium vel corpora, ut in Exodo : *Ponetis de sanguine agni super utrumque postem, et superliminaribus domus, in quibus edetis illud* (*Exod.* XII). Domus, corda reproborum, ut in Isaia : *Et orientur in domibus eorum spinæ* (*Isai.* XXXIV), id est, sollicitudo sæculi. Domus diaboli, conventus omnium malorum, ut in Salomone : *Ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena* (*Prov.* V). Aula domus est regia sive spatiosum habitaculum porticibus quatuor conclusum. Atrium magna ædes est, sive amplior et spatiosa domus, et dictum est atrium, quod addantur ei tres porticus extrinsecus. Alii atrium, quasi ab igne et ligno atrum dixerunt. Atrum ergo fit ex fumo. Aula enim sanctam Ecclesiam significat, aut conscientiam mundissimæ animæ, ipsa est enim aula regalis et habitatio Spiritus sancti, sicut dicit Apostolus : *Quia templum Dei estis et spiritus Dei habitat in vobis* (*I Cor.* III). Domus ergo aliquando significat sanctam Ecclesiam, ut est illud : *Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudine dierum* (*Psal.* XCII) ; aliquando cœlestem Jerusalem, de qua legitur : *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi : in domum Domini ibimus* (*Psal.* CXXI) ; aliquando vero animum sanctam, in qua habitat Deus. A Atria enim aut sanctam Ecclesiam significant, aut introitum fidei. Unde scriptum est : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem* (*Ibid.*). Significat enim eos, qui jam in penetralibus sunt Ecclesiæ, sive qui ingressus vel egressus esse meruerunt. Thalamum hac ex causa vocatum ferunt. Cum enim raptæ fuissent a Romanis Sabinæ, ex quibus cum una ante alias specie nobilis cum magna admiratione omnium raperetur, Thalamoni duci eam oraculo responsum est dari. Et quomodo [quoniam] hæ nuptiæ feliciter cesserant, institutum est, ut in omnibus nuptiis thalami nomen iteretur. Ægyptii quoque lingua sua loca, in quibus nubentes succedunt et cubant, thalamum nominarit. Thalamus ergo mystice uterum sanctæ Mariæ Virginis significat, in quo natura B nostra conjuncta est Verbo Dei, hoc est, sancta Ecclesia Christo Filio Dei copulata est : vel corda sanctorum, in quibus anima per amorem sponso invisibili jungitur, ut ejus desiderio ardeat, nullaque jam, quæ in mundo sunt, concupiscat : præsentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire festinet, et amoris amplexu in cœlestis sponsi visione requiescere desideret. Cœnaculum dictum a communione vescendi. Unde et cœnobium, congregatio. Antiqui enim publice et in commune vescebantur : nec ullius convivium singulare erat, ne in occulto deliciæ luxuriam gignerent. Cœnaculum ergo significat sanctam Ecclesiam, in qua Christus mysterium passionis suæ, et sacramentum corporis et sanguinis sui dicavit, nec non et ubi Spiritus sanctus in specie ignis super centum viginti credentes, et variarum linguarum loquela eis per eumdem Spiritum data est. Triclinium est cœnaculum a tribus lectulis discumbentium dictum. Apud veteres enim in loco convivii apparatus exponebatur. Cline enim Græce lectus vel accubitus, ex quo confectum est, ut triclinium diceretur. Triclinium enim fidem Trinitatis exprimit : ubi sanctæ animæ fide, spe et charitate quiescentes exspectant introitum regni cœlestis. Cella dicta, quod nos occultat et celat. Cubiculum vero, quod eo cubamus, ibique dormientes requiescimus. Cubile autem cubandi locus est : secessus, quod sit locus, id est, sine accessu. Cubiculum spiritaliter significat cordis secretum : unde jubetur vir Evangelicus orare Patrem cœlestem. Unde ei dicitur : *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum, et clauso ostio ora Patrem tuum* (*Matth.* VI). Diversorium dictum, eo quod ex diversis viis ibi conveniatur. Hospitium sermo Græcus est ubi quis ad tempus hospitali jure inhabitat, et iterum inde transiens migrat : inde et metatum, quia mutatur. Unde legitur : Et castrametati sunt pro mutaverunt. Non enim illic permanet exercitus, sed pertransit. Diversorium potest significare præsentem Ecclesiam, ad quam undique gentes convenientes habitaculum quærunt, et in eo hospitio manentes aditum exspectant supernæ patriæ. Hypogæum est constructum sub terris ædificium, quod nos antrum vel speluncam dicimus. Solarium, quod soli et auræ pateat : qualis fuit locus, in quo David Bethsabee la-

Digitized by Google

vantem aspexit et adamavit. Cujus mysterium patet : quia Christus videns Ecclesiam de gentibus, se a peccatis per pœnitentiæ lacrymas atque baptismi sacramentum purificantem, ejus speciem concupivit, et sibi sponsam associare desideravit. Xenodochium vero est habitaculum factum ad suscipiendos peregrinos. Itaque cum Hierosolymam Antiochus obsideret, Hircanus princeps Judæorum, reserato David sepulcro, tria millia auri talenta inde abstraxit, ex quibus trecenta Antiocho dedit, ut obsidionem relinqueret. Atque ut facti invidiam demeret, fertur ex reliqua pecunia instituisse primus xenodochia, quibus adventum susciperet pauperum et peregrinorum : unde et vocabulum sumpsit. Nam ex Græco in Latinum xenodocheion, *peregrinorum susceptio*, nuncupatur. Ubi autem ægrotantes de plateis colliguntur, nosocomeion dicitur Græce, in quo consumpta languoribus atque inediis miserorum membra foventur.

CAPUT XXI.
De ædificiis.

Sacrarium proprie est locus templi, in quo sacra reponuntur : sicut donarium est, quo collocantur oblata : sicut lectisternia dicuntur, ubi homines sedere consueverunt. Ab inferendis ergo et deportandis sacris sacrarium nuncupatur ; donarium vero eo quod ibi donata ponantur quæ in templis offerre consueverunt. Oratorium orationi tantum est consecratum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi ad quod est factum : unde et nomen accepit. Penetralia secreta sunt oraculorum ; et penetralia dicta sunt ab eo quod est penitus. Monasterium unius monachi habitatio est. Sterium statio, id est, solitarii habitatio. Cœnobium ex Græco et Latino videtur esse compositum : est enim habitaculum plurimorum in commune viventium. Coinon enim Græce commune dicitur. Fana dicta a funibus, quibus templa error gentilium construebat : unde consules dæmonum responsa audirent. Delubra veteres dicebant templa fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur, et appellantur delubra a diluendo. Ipsa sunt nunc ædes cum sacris fontibus ; in quibus fideles regenerati purificantur, et bene quodam præsagio delubra sunt appellata ; sunt enim in ablutionem peccatorum. Fons autem in delubris locus regeneratorum est, in quo septem gradus in Spiritus sancti mysterio formantur, tres in descensu, et tres in ascensu : septimus vero is est, qui et quartus, id est, similis filio hominis exstinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter. Basilicæ prius vocabantur regum habitacula, unde et nomen habent. Nam basileus rex, et basilicæ regiæ habitationes. Nunc autem ideo divina templa basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo cultus et sacrificia offeruntur. Martyrium locus martyrii Græca derivatione eo quod in memoriam martyris sit constructum, vel quod sepulcra sanctorum ibi sint martyrum. Aram quidam vocatam dixerunt, quod ibi incensæ victimæ ardeant ; alii aras dicunt a precationibus, quas Græci aras dicunt. Pulpitum, quod in eo lector vel psalmista in publico positus conspici a populo possit, quo liberius audiatur. Analogium dictum, quod sermo inde prædicetur, nam logos Græce sermo dicitur, quod ipsum altius situm est. Tribunal, eo quod inde a sacerdote tribuantur præcepta vivendi. Est enim locus in sublimi constitutus, unde universi eum audire possint. Alias tribunal a tribu denominatum, quod ad illum tribus convocetur. Tribunal aliquando in Scripturis sanctis potentiam majestatis divinæ, quia judicaturus est mundum, ut est illud in Evangelio : *Dum venerit Filius hominis in sede majestatis suæ, tunc congregabuntur omnes gentes* (*Matth.* xxv) ; et in Apostolo : *Omnes*, inquit, *stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis sui, prout gessit, sive bonum, sive malum* (*II Cor.* v). Sacra sunt loca divinis cultibus constituta, ut pote ea, in quibus altaria litantibus de more a pontificibus consecrantur. Sancta juxta veteres exteriora templi sunt ; sancta autem sanctorum locus templi secretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tantum sacerdotibus. Dicta autem sancta sanctorum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel quia sanctorum comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica universa præcellunt. Sanctum autem a sanguine hostiarum nuncupatum. Nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratum aut conspersum. Item sanctum quod exstat esse sancitum. Sancire autem est confirmare, et irrogatione pœnæ ab injuria defendere. Sic et leges sanctæ et mores sancti esse dicuntur. Propitiatorium, quasi propitiationis oratorium. Propitiatio enim placatio est. Oracula dicta eo quod inde responsa reddantur, et oracula ab ore. Quam autem materiam ad instructionem tabernaculi Dominus quæsierit, ipse in Exodo manifestat, dicens ad Moysen : *Loquere filiis Israel, ut tollant mihi primitias : ab omni homine, qui offeret ultroneus, accipietis primitias mihi* (*Exod.* xxv). Et nos primitias bonorum nostrorum Domino tollimus, quando si quid boni agimus, totum hoc divinæ gratiæ tribuimus. *Hæc sunt autem, quæ accipere debetis : aurum, argentum et æs, hyacinthum ac purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum, pilos caprarum, et pelles arietum rubricatas, pelles hyacinthinas et ligna sethim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in unguentum, et thymiama boni odoris, lapides onychinos et gemmas ad ornandum ephod ac rationale : facientque mihi sanctuarium : et habitabo in medio eorum* (*Ibid.*). Cuncta hæc, quæ Dominus sibi a priore populo ad faciendum sanctuarium materialiter offerri præcepit, nos quoque, qui spiritales filii Israel, id est, imitatores Domini videntes populi esse desideramus, spirituali intelligentia debemus offerre. Cui videlicet *aurum* offerimus, cum claritate veræ sapientiæ, quæ est in fide recta, resplendemus ; *argentum*, cum et ore nostro confessio fit ad salutem ; *æs*, cum eamdem fidem publica prædicatione divulgare gaudemus ; *hyacin-*

Digitized by Google

thum, cum sursum corda levamus; *purpuram*, cum corpus passioni subjicimus; *coccum bis tinctum*, cum gemina, id est, Dei et proximi dilectione flagramus; *byssum*, cum carnis castitatem sentimus; *pilos caprarum*, cum habitum pœnitentiæ ac luctus induimus; *pelles arietum rubricatas*, cum ipsos dominici gregis ductores suo sanguine baptizatos videmus; *pelles hyacinthinas*, cum nos post mortem spiritalia in cœlis corpora habituros esse speramus; *ligna sethim*, cum, expurgatis peccatorum spinetis, munda carne et anima Domino soli servimus; *oleum ad luminaria concinnanda*, cum fructibus charitatis et misericordiæ refulgemus; *aromata in unguentum, et thymiama boni odoris*, cum opinionem bonæ nostræ actionis multis ad exemplum bene vivendi longe lateque diffundimus; *lapides onychinos et gemmas ad ornandum ephod ac rationale*, cum miracula sanctorum, quibus cogitationes Deo devotas et opera virtutum ornavere, digna laude prædicamus, atque hæc in adjutorium nostræ fidei, ubi opus fuerit, assumimus. Quia enim in humeris onera gestare solemus, recte ephod, id est, superhumerale opera justorum, et pii pro Domino labores insinuantur. Quia vero in pectore cogitationum sedes est, recte in rationali, qui est habitus pectoris, rationales et mundæ electorum cogitationes exprimuntur; lapidesque onychini et gemmæ ornant ephod ac rationale, cum eximiis summorum Patrum actibus et cogitationibus etiam miraculorum insignia junguntur. Legitur ergo in Veteri Testamento de tabernaculi constructione, quod Moyses fabricavit in deserto, et de templi ædificatione, quod ædificavit Salomon in terra repromissionis, ubi in utroque ædificio sancta et sancta sanctorum commemorantur, quorum mysteria rite intelligentibus facile patent: quia utraque domus sanctam Ecclesiam designat. Verum quia prior domus in itinere, quo ad terram repromissionis veniebatur; hæc autem ædificabatur in ipsa terra repromissionis, et in civitate Jerusalem; illa, ut de loco ad locum crebro Levitarum ministerio portata, tandem in terram promissæ hæreditatis induceretur; hæc, ut mox in patria ipsa et civitate regia constructa inviolabili semper fundamento consisteret, donec inditum sibi figurarum cœlestium munus impleret: potest in illa præsentis Ecclesiæ labor et exsilium, in hac futura requies et beatitudo figurari; vel certe quia illa solis filiis Israel, hæc autem a proselytis etiam in gentibus facta est, possunt in illa principaliter patres Veteris Testamenti, et antiquus ille Dei populus, in hac autem congregata de gentibus Ecclesia figuraliter exprimi; quamvis ædificium utriusque domus enucleatius spiritali sensu excussum et labores præsentis Ecclesiæ quotidianos, et præmia in futuro perennia, gaudiaque regni cœlestis, et electionem primæ in Israel Ecclesiæ, et salutem omnium gentium in Christo multimodis ostendatur insinuare figuris. Sanctum autem, quod velo suspenso a sanctuario separatum est, significat præsentem Ecclesiam, quæ peregrinatione istius mundi versatur; sanctum autem sanctorum illam, quæ in cœlis est: quia ipsa sancta Ecclesia, quæ ex sanctis angelis et hominibus constans, partim adhuc peregrinatur in infimis, partim autem in superna patria regnat in supernis, adhuc cives suos, dirimente velo cœli, habet ad invicem segregatos. De qua Paulus apostolus ad Hebræos scribens plenissime testatur, cum Christum verum pontificem asserit non per hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introisse semel in sancta, æterna redemptione inventa. Denique in Scripturis sanctis aliquando tabernaculum corpus Domini Salvatoris significat, ut in Psalmo: *In sole posuit tabernaculum suum* (*Psal.* XVIII). Item tabernaculum Dei sancta est Ecclesia, sive anima fidelis in peregrinatione mundi degens. Unde legitur in Psalmo: *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei* (*Psal.* XLI); et in Apostolo: *Tabernaculum quod fixit Deus, et non homo* (*Hebr.* VIII). De hoc tabernaculo in Exodo Dominum Moysi ita locutum fuisse narratur: *Facies mihi sanctificationem, et inde videbor a vobis* (*Exod.* XXV). Columnæ tabernaculi doctores sunt Ecclesiæ, ut in Apostolo legitur: *Jacobus, et Joannes, et Cephas, qui videbantur columnæ esse* (*Gal.* II). Seræ sive vectes, quæ tabulas sive columnas continebant, Scripturam sacram vel concordiam sanctorum prædicatorum significant. Unde robur et firmitas eorum demonstratur. Bases sunt columnarum libri Legis et Prophetarum; caput columnarum, Christus. In Apostolo: *Caput viri Christus* (*I Cor.* XI). Cortinæ tabernaculi, multitudo fidelium, fidei funibus atque Scripturarum præceptis suspensa: ansulæ cortinarum hyacinthinæ, cœlestia præcepta; saga cilicina undecim sub peccatorum forma exprimuntur; quinquaginta circuli spem futuræ quietis significant; sancta sanctorum cœlestis illa patria, et æterna gaudia regni cœlorum; duo cherubin, duo testamenta Legis; arca Testamenti Ecclesia. Unde legitur in Psalmo: *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ* (*Psal.* CXXXI). Propitiatorium super arcam Christus in capite Ecclesiæ. In Epistola Joannis: *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (*I Joan.* II). Quatuor circuli aurei, in quibus arca portabatur, quatuor Evangeliorum libri, quibus Ecclesia per quatuor mundi partes accincta prædicatur. Vectes de lignis imputribilibus, circulis intromissis, fortes prædicatores mente incorrupta evangelicæ prædicationi semper intenti. Urna aurea, caro est Salvatoris munda, perpetuæ divinitatis dulcedine repleta. Mensa Dominus Jesus Christus, qui est refectio electorum, sive unitas fidei; de quo dicit Psalmista: *Parasti in conspectu meo mensam* (*Psal.* XXII). Potest et mensa de lignis sethim pacta Scripturam sacram significare, de fortibus sanctorum patrum verbis actibusque compactam; quæ dum nobis, quæ sint æternæ gaudia beatitudinis, et quomodo ad hæc

Digitized by Google

perveniatur ostendit, cibum profecto nobis salutis ac vitæ suggerit. Varia vasa, quæ ad offerenda libamina sunt facta, variæ sunt distinctiones eloquii divini pro dispari capacitate audientium. Panes propositionis super mensam positi semper doctores sunt spiritales, qui in lege Domini die ac nocte meditantes cunctis Ecclesiam intrantibus refectionem verbi cœlestis offerunt.

Duodecim ergo panes in mensa tabernaculi, duodecim Apostoli, et omnes doctrinæ illorum sequaces in Ecclesia. Candelabrum corpus Domini, vel Ecclesia sancta, aut divina Scriptura. In Zacharia : *Vidi a dextris altaris candelabra duo argentea* (*Zach.* IV). Septem lucernæ candelabro superpositæ, septiforme Ecclesiæ sacramentum vel fides. In Exodo. Lucerna Ecclesiæ fides, vel opera justitiæ. In Salomone : *Propterea non exstinguetur lucerna per totam noctem.* (*Prov.* XXXI.) Paxilli ærei in tabernaculo, patriarcharum et prophetarum obtinent sacramentum. Paxillus Dominus Jesus Christus in corda fidelium defixus, sicut in Isaia de eo loquitur : *Figam illum in domo fideli* (*Isa.* XXII). Paxillus, compunctionis stimulus, sicut in Deuteronomio scriptum est : *Habebis locum extra castra, ad quem egredieris ad requisita naturæ gerens paxillum in balteo* (*Deut.* XXIII). Circulus, spiritalis in Scripturis circuitus. In Exodo. Catenulæ, testimonia Scripturarum invicem se continentia. Vasa in tabernaculo, fideles in Ecclesia. Unde dicit Apostolus : *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia* (*II Tim.* II). Ostium tabernaculi, præsens vita, sive introitus ad fidem, vel inchoatio bonorum operum. Unde in Levitico : *Et adducet eum ad ostium tabernaculi, et ponet manum super caput hostiæ suæ* (*Lev.* IV). Altare aureum, ipsa divinitas, vel altitudo fidei. In Exodo : *Non ascendas per gradus ad altare meum* (*Exod.* XX). Nam in Veteri Testamento duo altaria facta esse leguntur : unum erat altare holocausti, in quo victimæ immolabantur ; aliud altare thymiamatis, quo incensum Domino offerebatur. Sed altare holocausti generaliter vitam designat justorum, qui carnem suam quotidie crucifigere cum vitiis et concupiscentiis, atque in hostiam viventem Deo offerre consueverunt. Altare vero thymiamatis, quod in adolendum thymiama factum erat, specialem quorumdam perfectorum vitam significat. Neque frustra in illo carnes animalium incendebantur, in hoc adolebatur incensum : quia in illo figurabantur ii, qui non secundum desideria carnis ambulant, sed quasi hæc Domino immolantes, omnes sui corporis sensus per ignem sancti Spiritus ejus voluntati dedicant ; in isto autem illorum typus exprimitur, qui majore mentis perfectione, exstinctis prorsus ac sopitis illecebris omnibus carnis, sola Domino orationum vota offerunt ; nil quidem de carne, quod se impugnet, nil de conscientia peccati, unde conturbentur ac pavcant, habentes ; sed dulcius profusione lacrymarum optantes venire et parere ante faciem Dei. Unde apte hoc altare intus in vicinia veli et arcæ, illud ante tabernaculum foris positum est ; quia nimirum illi in conspectu sanctæ Ecclesiæ cunctis exemplo virtutum præfulgent ; isti altiores ardore desiderii, contemplatione futuræ beatitudinis, etiam corpore detenti, non minimum propinquant. Apte illud ære, hoc vestiri auro præcipitur. Æs namque plus aliis metallis sonorum ac diu durabile est : aurum vero quantum sono succumbit, tantum splendore præstat æramento ; illud doctorum prædicationem forinsecus significat, istud interius splendorem charitatis divinæ intimat, ubi lumine contemplationis Dei abundanter illustratur. Potest et altare mystice significare corda electorum, in quibus Domino hostia laudis et bonæ devotionis offertur : vel altitudinem fidei, ut est illud in Psalmo : *Tunc impones super altare tuum vitulos* (*Psal.* L). Quidam hoc loco dicunt ipsum Dominum vitulum, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter sive de adolescentibus, sive de prædicatoribus, sive de martyribus sentiatur, tales tamen propheta vitulos altaribus Domino potuit promittere, quos Christianæ religioni noverat convenire. Altare corpus Salvatoris assumptum. In Exodo : *Altare de terra facietis mihi* (*Exod.* XX). Altare sancta Ecclesia. In Deuteronomio : *Cum transieritis Jordanem, ædificate altare de lapidibus, quos ferrum non tetigit* (*Deut.* XXVII), id est, de sanctis fidelibus, quos nullum schisma hæresum aut contaminatio peccati maculavit. Item altare significat pascua Scripturarum, ut in Psalmo : *Lavabo inter innocentes manus meas, et circuibo altare tuum, Domine* (*Psal.* XXV). Rursum altare corda sanctorum significat. In Levitico : *Ignis autem in altari semper ardebit* (*Lev.* VI), id est, ardor charitatis. Cornua altaris est altitudo cœlestis patriæ, ut in Psalmo : *Constituite diem solemnem in confrequentationibus usque ad cornu altaris* (*Psal.* CXVII). Altare æreum corda carnalium : in quo altari carnes in holocaustum cremabantur, quæ opera carnalia deplorant. Incensum orationes sanctorum. In Psalmo : *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, Domine* (*Psal.* CXL). Sacrificium oblatio justitiæ. In Psalmo : *Sacrificate sacrificium justitiæ* (*Psal.* IV). Holocaustum, id est, totum combustum, totus fidei accensus sive carnis mortificatio. Est enim quidam ignis charitatis omnia membra hominis in proprios usus assumens, ut non permittat ea militare peccato. Et in Psalmo : *Holocausta medullata offeram tibi* (*Psal.* LXV). Hostia pacifica, opus misericordiæ : quæ ideo hostia pacifica appellatur, eo quod hostia diabolo resistat, et Deo hominem reconciliet. In Psalmo : *Tollite hostias, et introite in atria ejus* (*Psal.* XCV). Adipes pacificorum, compunctio cordis, et lacrymarum profusio intelligitur. In Levitico : *Et impositum desuper holocaustum adolebit* (*Lerit.* V). In tauro vero superbia, quæ continentiæ cultro in arca cordis jugulatur. In ariete furor. In hirco libido. In vitulo, carnis voluptas. In agno lascivia. In hædis peccata diversa. Per turturem et columbam munditia castitatis, et

Digitized by Google

simplicitas cordis in sacrificium Dei offertur. In similagine puritas mentis, vel opera misericordiæ. In primitiis initia bonorum operum, vel bona voluntas. In decumis vero perfectio bonorum operum. Sacerdos Dominus est Jesus Christus, in Psalmo : *Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX). Sacerdotes, sancti, ut in Isaia : *Vos sacerdotes Domini vocabimini et ministri Dei nostri* (*Isa.* LXI) ; et in malam partem in Malachia : *Vos sacerdotes, quid polluistis nomen meum ?* (*Malach.* II.) Vestimenta sacerdotum, opera justitiæ ; ut in Psalmo : *Sacerdotes tui, Domine, induantur justitia* (*Psal.* CXXXI). Item vestimenta sacerdotis, plebs fidelium. In Levitico : *Caput suum non discooperiet, et vestimenta non scindet* (*Lev.* XXI). Tunica hyacinthina Christi Ecclesia, ejus sanguine decorata. In Exodo : *Et fecerunt tunicam hyacinthinam*, etc. (*Exod.* XXXIX). Superhumerale virtus operationis ab humeris significata. In Exodo : *Et fecerunt superhumerale de auro et hyacintho, purpura et cocco et bysso retorta* (*Ibid.*). Rationale doctrina, vel veritas seu rationis a pectore declaratio. In Exodo : *Et fecerunt rationale opere textili* (*Ibid.*). Duodecim lapides in rationali, quaterno ordine trini positi, fidem Trinitatis, et Evangelicum sermonem, atque duodecim apostolorum doctrinam in pectore sacerdotis semper inesse monstrant. Poderis, hoc est, tunica secretior. In Exodo : *Et fecerunt vestimentum podere sub umbone, opus textile, totum hyacinthinum* (*Ibid.*). Tintinnabula aurea vestimentis inserta sermo prædicationis operibus conjunctis. Mala punica tintinnabulis permixta, unitas fidei, et concordia charitatis. Lamina aurea in fronte, crucis præfiguratio vel manifesta judicia. In Exodo : *Et fecerunt laminam auream, et fecerunt in ea litteras deformatas sanctitatis signaculo Domini* (*Ibid.*). Sancta sanctorum mysteria quæque Dei, vel regna cœlorum. In Apostolo : *Non enim in manufacta sancta Jesus introivit exemplaria verorum : sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei* (*Hebr.* IX). Templa nomen generale. Pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dicebant : et templa dicta, quasi tecta ampla : sed et locus designatus ad orientem a contemplatione templum dicebatur : cujus partes quatuor erant : antica ad ortum, postica ad occasum, sinistra ad septentrionem, dextra ad meridiem expectant [spectans]. Unde et quando templum construebant, orientem expectabant æquinoctialem, ita ut linea ab ortu ad occidentem missa, fierent partes cœli dextra atque sinistra æquales : ut qui consuleret ac deprecaretur, rectum aspiceret orientem. Templum mystice vel corpus Domini significat, de quo ipse in Evangelio ait : *Solvite templum hoc*, dicit Dominus, *et in tribus diebus excitabo illud* (*Joan.* II), vel cœtum sanctorum, quibus Apostolus ait : *Vos estis templum Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis : si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (*I Cor.* III). Si ergo ille templum Dei per assumptam humanitatem factus est, et nos templum Dei per inhabitantem spiritum ejus in nobis efficimur : constat utique, quia figuram omnium nostrum et ipsius videlicet Domini et membrorum ejus, quæ nos sumus, templum illud materiale tenuit : sed ipsius tanquam lapides singulariter electi et pretiosi in fundamento fundati : nostri autem tanquam lapidum vivorum superædificatorum super fundamentum Apostolorum et prophetarum, hoc est, super ipsum Dominum (*Ephes.* II). Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino habebat 60 cubitos in longitudine, et 20 cubitos in latitudine. Longitudo domus longanimitatem designat Ecclesiæ, qua in exsilio peregrinationis hujus patienter adversa quæque tolerat, donec ad patriam, quam exspectat, perveniat. Latitudo insinuat charitatem, quæ novit dilatato sinu mentis non solum amicos in Deo sed inimicos diligere propter Dominum, donec veniat tempus, quando, sive ad pacem suam conversis seu funditus omnibus exstinctis inimicis, cum solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cujus intuitu libenter infima quæque, sive quæ demulcent, seu quæ adversantur, contemnit, usque dum, utrisque transcensis, sola mereatur videre bona Domini in terra viventium. Opera, quæ Hiram artifex de Tyro fecerat Salomoni, spiritalem significationem habent. Mare fusile decem cubitorum, a labio usque ad labium rotundum in circuitu, figuram tenet sacri Baptismatis, quo in remissionem peccatorum emundamur. Duodecim boves, qui illud portabant, duodecim Apostolos significant, et omnes qui vice eorum regendam in Christo sanctam susceperunt Ecclesiam. Similiter duodecim luteres, in quibus hostiæ lavabantur significant sacrum Baptisma et sanctificationem Spiritus sancti. Cætera autem vasa, quæ prædictus artifex finxit de ære in argillosa terra, diversas species significant sanctorum hominum quæ in argillosa terra, hoc est, in Scriptura sacra formantur ad ministerium Dei.

CAPUT XXII.

De aditibus.

Aditus ab adeundo dictus, per quem ingredimur et admittimur. Vestibulum est vel aditus domus privatæ, vel spatium adjacens ædibus publicis : et vestibulum dictum eo, quod eo vestiuntur fores, aut quod aditum tecto vestiat, aut ab stando. Vestibulum autem aliquando significat fidem, per quam intratur in Ecclesiam : aliquando humilitatem, quia nemo potest ad gradus spiritalium donorum ascendere, nisi per humilitatis virtutem. Unde scriptum est : *Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos ?* (*Isa.* LXVI.) Potest quoque per vestibulum fides intelligi. Ipsa quippe est ante gradus et portam : quia prius ad fidem venimus, et postmodum per spiritualium donorum gradus cœlestis vitæ aditum intramus. Non enim virtutibus venitur ad fidem, sed fide pergitur ad virtutes : per fidem ergo venitur ad opera, sed per opera solidatur in fide. Vestibulum itaque ante gradus est : quia qui prius crediderit, ipse post vir-

Digitized by Google

tufum gradibus ad portæ aditum ascendit. Gradus spiritales ascensus sunt, ut in psalterii titulo : *Canticum graduum*. Gradus eburnei sunt casta antiquorum patrum exempla : *A gradibus eburneis, ex quibus te delectaverunt* (*Ps.* XLIV). His quoque virtutum gradibus recte credens ad portæ aditum ascendit. Porticus quod transitus sit magis, quam ubi standum sit, quasi porta : et porticus, eo quod sit aperta. Porticus aliquando significat aditum domus. Unde scriptum est in libro Regum : *Porticus erat ante templum viginti cubitorum juxta mensuram latitudinis templi*, etc. (*III Reg.* VI). Porticus, quæ erat ante templum, et propior, lucem solis accipere solebat ; quid apertius, quam illam ejus [*Forte*, ævi] partem, quæ Dominicæ Incarnationis tempora præcessit, typice denuntiat? in qua sunt patriarchæ et prophetæ, qui orientem huic mundo solem justitiæ primi susceperunt, et nascendi in carne Domino testimonium, sive vivendo, sive prædicando, sive nascendo, sive etiam moriendo præbuerunt. Janua a Jano quodam appellatur, cui gentiles omnem introitum vel exitum sacraverunt. Unde Lucanus :

Ferrea belligeri compescat limina Jani.

Est autem primus domus ingressus : cætera intra januam ostia vocantur generaliter. Ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum. Alii aiunt ostium appellari, quia hostem moratur : ibi enim adversariis nos objicimus. Hinc et ostia Tiberina, quia hostibus sunt opposita. Fores et valvæ claustra sunt : sed fores dicuntur, quæ foras : valvæ, quæ intus revolvuntur, et duplices complicabilesque sunt, sed generaliter usus vocabula ista corrupit. Claustra ab eo, quod claudantur, dicta. Ostium significat cogitationem mentis, sive aditum cordis, ut in Evangelio : *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum, et, clauso ostio super te, ora Patrem tuum* (*Matth.* VI). Introitus ingressus per fidem in Ecclesia, egressus per dissolutionem carnis ad contemplationem divinam, ut in Evangelio : *Et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet* (*Joan.* X). Et in Psalmo : *Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum ex hoc nunc et usque in sæculum* (*Psal.* CXX). Item ostium aliquando apertionem fidei significat, ut est illud in Apostolo : *Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens* (*I Cor.* XVI). Janua ergo vel ostium templi Domini significat Dominum Salvatorem : quia nemo venit ad Patrem, nisi per ipsum (*Joan.* XIV) ; et sic ipse alibi dicit : *Ego sum ostium : per me si quis introierit, salvabitur* (*Joan.* X). Ostium porticus sermo propheticus, qui quasi recto calle ingredientes ad ostium templi perducebat : quia gratiam Domini Salvatoris, qua mundum erat redempturus, aperte prædicabat. Factura ergo porticus tota fideles illius temporis signat : ostium vero in porticu doctores, qui cæteris lucem vitæ, januamque intrandi ad Dominum pandebant, exprimit. Et bene *unum ostium*, propter consonam in omnibus sanctis fidem ac dilectionem veritatis. Quæ videlicet porticus juxta latitudinem templi 20 cubitis longa erat : quia nimirum antiqui justi per longanimitatem devotæ mentis desiderabant venire ad dilationem Ecclesiæ in charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Legitur autem in libro Regum (*III Reg.* VI), quod Salomon fecerit in ingressu oraculi duo ostiola : quia boni angeli, et homines sancti Dominum ac proximos perfecte diligunt : neque ullus januam vitæ, nisi per geminam hanc dilectionem, poterit intrare : seu quia utriusque populi fidelibus, et Judæis scilicet, et Gentibus, eadem vitæ janua reseratur. Postes habent angulos quinque : quia non solum animas electorum aula cœli recipit, sed corporibus immortali gloria præditis in judicio suas fores aperit. Cardo est locus, in quo ostium vertitur et semper movetur, dictus apo tes cardias, quod, quasi cor hominem totum, ita ille cuneus januam regat ac moveat. Unde proverbiale est, *in cardine rem esse*. Limina ostiorum dicta eo, quod transversa sunt, ut limes : et per ea, sicut in agro, aut introeatur aut foras eatur. Postes et antes, quasi post et ante. Antes, quia ante januam stant, vel quia antea ad eas accedimus, priusquam ad domum ingrediamur : postes eo, quod post ostium stent. Cardo potest significare rectæ fidei firmitatem : in hac enim ostia vertuntur, quia extra regulam fidei nullo modo patitur dilectionis ordo se separari. Item legitur in libro Regum : *Et cardines ostiorum templi ex auro erant* (*III Reg.* VII). Si ostia domus interioris sancti sanctorum angelica sunt ministeria, quæ nobis de corpore egressis introitum vitæ cœlestis reserant : et ostia templi doctores sunt sancti ac sacerdotes, qui instruendo, baptizando, Dominici corporis et sanguinis mysteria communicando prima nobis Ecclesiæ præsentis limina pandunt : quid cardines utrorumque ostiorum, nisi sensus et corda sunt eorumdem angelorum, sive hominum sanctorum, quibus immobiliter contemplationi ac dilectioni sui Conditoris adhærent, ut eo ministerium divinitus sibi delegatum recte compleant. Item in malam partem ponitur cardo, ut in Salomone, ubi dicit : *Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo* (*Prov.* XXVI). Piger ergo in lecto sui corporis sicut ostium vertitur in cardine : quia modo exire ad operandum, modo ad requiescendum redire proponit : tamen in suis jacere pravitatibus nunquam desistit. Limina enim ostiorum, humilitas et mansuetudines bonorum sunt morum : quia in ipsis perficiuntur gradus virtutum, ibique patet ingressus regni cœlestis dicente ipso Domino : *Qui se humiliaverit, exaltabitur* (*Matth.* XXIII). Et alibi : *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (*Matth.* V) ; et Psalmista : *Mansueti*, inquit, *possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis* (*Psal.* XXXVI).

CAPUT XXIII.

De parietibus ædificiorum.

Fundamentum dictum, quod fundus sit domus, idem et cæmentum a cædendo dictum, quod grosso lapide surgat. Fundamentum enim allegorice Christus intelligitur, vel fides ejus catholica, super

Digitized by Google

quam fundata est Ecclesia. Unde scriptum est in Apostolo : *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est in Christo Jesu* (*I Cor.* III). Et item : *Superædificamini*, inquit, *super fundamentum apostolorum et prophetarum* (*Eph.* II), hoc est, doctrinam eorum. Item legitur in Psalmo de civitate Dei, hoc est, Ecclesia : *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (*Psal.* LXXXVI), id est, Christus Dominus, qui sic Ecclesiam suam continet, ut nulla possit quassatione titubare. Merito ergo ab ipso sumpsit exordium, quem rerum omnium constat esse principium. Paries nuncupatur, quia semper duo sunt pares, vel a latere, vel a fronte. Sive enim tetragonum, sive hexagonum sit, qui se conspiciunt, ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est. Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas : sunt enim parietes stantes sine tecto, et sine habitantibus vel habitatoribus. Angulus dicitur, quod duos parietes in unum conjungat. Paries corpus Salvatoris significat, ut est illud in Psalmo : *Tanquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ* (*Psal.* LXI) ; et alibi : *Ecce stat post parietem nostrum* (*Cant.* II). Paries simulatio hypocritarum, ut in Ezechiel : *Ipsi ædificabant parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis* (*Ezech.* XIII). Fenestræ auditus fidei vel cordis intellectus, ut in Canticis canticorum · *Ecce ipse stat post parietem nostrum, respiciens per cancellos.* Fenestræ : visus, auditus, odoratus, et cæteri sensus carnis, ut in Jeremia : *Intravit mors per fenestras nostras* (*Jer.* IX). Fenestra cogitatio cordis, vel ipsa mentis intentio, ut in Sophonia : *Vox cantantis in fenestra, corvus in superliminaribus ejus* (*Soph.* II). Pictura in pariete cogitationes pravæ in corde hominis, ut in Ezechiele : *Et ecce omnia idola domus Israel depicta erant in pariete* (*Ezech.* VIII). Parietes enim templi Dei, fideles sunt ex utroque populo, hoc est, Judaico et Gentili, ex quibus Christus ædificavit Ecclesiam suam. Unde legitur in Regum de Salomone : *Et ædificavit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis a pavimento domus usque ad summitatem parietum, et usque ad laquearia operuit lignis cedrinis* (*III Reg.* VI). Intrinsecus quidem domus cedro erat vestita : nam forinsecus tanto nitore lapis ipse, de quo facta fuerat, fulgebat, ac si calculo esset candido texta. Juxta sensus vero mysticos, parietes templi sunt fidelium populi, ex quibus sancta universalis consistit Ecclesia : quorum dilatationem per Orbem latitudo designat parietum, spem vero et intentionem omnem ad cœlestia erectam longitudo : vel certe altitudo parietis, quæ ex ordinibus lapidum super invicem positis constat, præsentis statum Ecclesiæ significat, ubi electi super fundamentum Christi omnes ædificati, sibi invicem in ordine per temporum curricula succedunt, seseque invicem portantes, legem Christi, quæ est charitas, adimplent. Angulus, quod duos parietes in unum conjungit. Angulus autem sive angularis in scripturis intelligitur Christus, eo quod duos parietes conjungat in unum, credentes videlicet ex Judæis et Gentibus. Unde scriptum est in Psalmo : *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII). Sub allusione fabricantium exponitur inanis opera Judæorum. Soli quippe hominum adhuc in mundo unum colentes ædificare videbantur, dum cæteræ nationes idolorum se cultura destruerent. Ædificantes enim tendunt super vel semper ad angulum ; ut commissorum parietum soliditas impleatur. Judæi vero fidei suæ fabricam minime perfecerunt : quoniam ipsum, qui erat lapis fortissimus angularis, more dementium putaverunt esse contemnendum. Dominus autem Christus per tropologiam (sicut innumeris locis constat expositum) ideo lapis dicitur angularis, quia duos ad se populos a diverso venientes, Gentilium atque Judæorum, tanquam geminos parietes in unam soliditatis gratiam colligavit. De hoc lapide prophetæ, de hoc Apostoli, de hoc multi diversa dixerunt. Angulus enim tractus est ex græco sermone, id est, a gony, quod latine dicitur genu eo, quia inflexu speciem anguli conformi qualitate restituit. Nam apud Græcos originem sui nominis, in derivationibus omnino custodit, ut tetragonus, pentagonus, et his similia. Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, ut nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur. Cameræ sunt volumina introrsum respicientia, appellatæ a curvo. Campulon enim græce curvum est. Laquearia sunt, quæ cameram subtegunt et ornant, quæ et lacunaria dicuntur : principaliter autem lacus dicitur, ut Lucilius : *Resultant ædesque lacusque* : cujus diminutio lacunar facit, ut Horatius : *Neque aureum mea renitet in domo lacunar.* Inde fit alia diminutio, lacunarium, et per antistichon laquearium facit. Tecta enim sive laquearia, sancti doctores intelligi possunt. Unde sponsa in Cantico canticorum ait : *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina* (*Cant.* I). Domos quippe suas varia per mundum fidelium conventicula nominat, e quibus omnibus ipsa universalis Ecclesia constat. Tigna autem et laquearia diversos in eisdem domibus Ecclesiæ fidelium ordines designant. Namque utraque in alto solent poni : sed tigna ad munitionem fiunt, laquearia vero magis decori domorum quam munitioni proficiunt. Significant ergo tigna prædicatores sanctos, quorum et verbo et exemplo structura ejusdem Ecclesiæ, ut subsistere possit, continetur : quia suæ robore doctrinæ turbines hæreticæ impulsionis, ne eam dejiciant, arcent. Assimilantur laquearia simplicioribus Christi famulis, qui propriis Ecclesiam virtutibus potius exornare, quam doctrinæ verbis diffundere, et contra dogmatum impetus norunt munire. Dependunt autem affixa tignis laquearia : quia necesse est, ut quicunque in sancta Ecclesia sublimes virtutibus splendere desperant, summorum patrum dictis atque exemplis, quibus a terrenorum ambitu suspendantur, tota mente inhæreant. Et bene tigna hæc cedrina et laquearia dicuntur esse cypressina : quia utramque hanc arborem imputribilis omnino naturæ, altitudinis eximiæ.

Digitized by Google

et odoris constat esse præcipui. Quod eis apte convenit, qui cum Apostolo dicere possunt : *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor.* II); et : *Nostra conversatio in cœlis est* (*Phil.* III). Tectum intentionem cœlestis operationis signat, id est, vitam contemplativam in Evangelio : *Et qui in tecto est, non descendat aliquid tollere de domo sua* (*Matth.* XXIV). Item tectum corpus hominis, ut in Evangelio : *Quod in aure auditis, prædicate super tectum* (*Matth.* X). Tectum velamen legis, et obscuritas sanctarum Scripturarum intelligitur. Absida græco sermone latine interpretatur, *lucida* : eo quod lumine accepto per arcum resplendeat. Sed utrum absidam an absidem dicere debemus, verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant. Testudo est camera templi obliqua : nam in modum testudinis veteres templorum tecta faciebant, quæ ideo sic fiebat, ut cœli imaginem redderet : quod constat esse convexum. Alii testudinem volunt esse locum in parte atrii adversa venientibus. Arcus dicti, quod sint arta conclusione curvati, ipsi et fornices. Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte picturæ, lithostrota parvulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores : vocata autem pavimenta eo quod paveantur, id est, cædantur. Unde et pavor, quia cædit cor. Ostracus est pavimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixto feriatur. Testam enim Græci ostracon dicunt. Pavimentum intelligitur humiliatio atque afflictio animæ, sive in terrena declinatio, ut est illud in Psalmo : *Adhæsit pavimento anima mea* (*Psal.* CXVIII). Pavimentum est soli alicujus in levitatem maximam constructi soliditas, quæ merito nostro corpori comparatur, quoniam et ipsum simili nitore levigatur. Adhæsisse se ergo dicit carni suæ : quod vitiosum esse non dubium est. Anima si adhæreat corpori, delictis favet : si voluntate sit divisa, virtutibus. Pavimentum humilitas fidelium doctrinam sanctorum patienter suscipientium, ut in Ezechiele : *Et ante gazophylacium pavimentum stratum lapide* (*Ezech.* XL.). Item legitur in libro Regum (*III Reg.* VI), quod Salomon pavimentum texerit auro intrinsecus et extrinsecus, hoc est, in oraculo et in ipso templo. Texit ergo Salomon pavimentum domus auro intrinsecus et extrinsecus : quia Rex noster pacificus et angelos atque animas justorum in cœlis perfecte ac plenarie dono dilectionis æternorum a mortalium vilitate secrevit. Compluvium dictum, quia aquæ partes, quæ circa sunt, eo conveniunt. Tessellæ sunt, e quibus domicilia sternuntur, a tesseris nominata, id est, quadratis lapillis per diminutionem. Bases fulturæ sunt columnarum, quæ a fundamento consurgunt, et superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone. Columnæ pro longitudine et rotunditate vocatæ, in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarum erat altitudinis, tertia pars latitudinis. Genera rotundarum quatuor sunt : Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthiæ, mensura crassitudinis et altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum, quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis aut amplius, paribus laterum intervallis. Capitella dicta, quod sint columnarum capita, sicut super collum caput. Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, et est græcum, id est, supermissa. Bases autem mystice possunt intelligi libri Testamentorum divinorum, quibus innititur omnis doctrina sanctorum prædicatorum. Columnæ enim sunt Apostoli et doctores Evangelii. Hos præfiguraverunt illæ duæ columnæ, quas legitur fecisse Hiram in ædificatione templi Domini, sicut scriptum est in libro Regum et Paralipomenon, ut est illud : *Complevit Hiram omne opus regis in domo Dei, hoc est, columnas duas et epistylia et capita et quasi quædam retiacula quæ capita tegerent super epistylia* (*II Par.* IV). Hæ sunt columnæ, de quibus Paulus ait : *Jacobus, Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi et Barnabæ societatem, ut nos in gentibus, illi autem in circumcisione* (*Gal.* II). Quibus verbis quasi exponere videtur mysterium columnarum materialium, et quid videlicet figuraverint, et quare duæ sint factæ. Apostolos namque et doctores sanctos cunctos spiritales significant, fortes nimirum fide atque opere et contemplatione ad superna erectos. Duæ sunt autem, ut et gentes et circumcisionem prædicando in Ecclesiam introducant : stabant in porticu ante fores templi, et ingressum illius suo decore ac pulchritudine ex utraque parte mirabiliter ornabant. Ostium autem templi Dominus est : quia nemo venit ad Patrem, nisi per ipsum (*Joan.* XIV); et sicut alibi dicit : *Ego sum ostium : per me si quis introierit, salvabitur* (*Joan.* X). Quod videlicet ostium columnæ ab utroque latere coram positæ circumstant, cum ministri sermonis utrique populo introitum regni cœlestis ostendunt. Capita etenim columnarum, hoc est, suprema pars earum præcordia sunt fidelium doctorum, quorum Deo devotis cogitationibus sicut capite membra, ita ipsorum omnia et opera diriguntur et verba. Duo autem capitella, quæ his capitibus erant superposita, duo sunt testamenta : quorum meditatione atque observantia doctores sancti toto animo subduntur et corpore. Unde bene utrumque capitellum quinque cubitos habebat altitudinis : quia nimirum quinque libris scriptura Mosaicæ legis comprehensa est. Quinque etiam sæculi ætates tota veteris instrumenti series complexa est. Novum vero testamentum non alia nobis aliqua prædicat, quam quæ Moyses prædicanda per hoc esse prædixerat, et prophetæ. Species namque catenarum et similitudo retis in capitellis, varietas est virtutum spiritalium in sanctis, de qua Domino cantatur in Psalmo : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate* diversorum charismatum (*Psal.* XLIV); vel certe multiplex contextio catenarum et retis expansio multifarias electorum personas insinuat : qui cum verbis sanctorum prædicatorum fideliter auscultando atque obediendo adhærent, quasi columnarum capitibus superpositæ

Digitized by Google

retes et catenulæ miraculum suæ connexionis cunctis aspectantibus præbent.

CAPUT XXIV.

De repositoriis.

Ærarium vocatum, quia prius æs signatum ibi recondebatur. Hoc enim olim in usu erat, auro argentoque nondum signato. Ex quorum metallis quamvis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen ærarii permansit ab eo metallo unde pecunia initium sumpsit. Armarium locus est, ubi quarumcunque artium instrumenta ponuntur : armamentarium vero, ubi tantum tela armorum. Unde Juvenalis : *Quidquid habent telorum armamentaria cœli :* dicta autem utraque ab armis, id est, brachiis quibus exercentur. Bibliotheca est locus, ubi reponuntur libri. Biblos enim græce liber, thece repositorium dicitur. Cellarium, quod in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui supersunt. Inter promptuarium autem et cellarium hoc interest, quod cellarium est pancorum dierum, promptuarium vero temporis longi. Promptuarium dictum, eo quod inde necessaria victui promuntur, hoc est, proferuntur. Promptuaria aliquando in malam partem accipiuntur, ut est illud : *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud* (*Psal.* CXLIII). Promptuaria, quæ cellaria vulgus appellat, hæreticorum corda significant, ubi diversarum rerum species epulæque depositæ sunt. Ista quantum copiose farcita sunt, tantum diversas eructationes pessimæ exhalationis emittunt. Quos si auctoritate convincas, ad interpretationum nequitias transferuntur : cum inde quoque fuerint Domino juvante superati, ad sophistarum se versutias calumniasque convertunt, vagi, instabiles : quia radicem nequeunt habere veritatis. Unde asperis odoribus comparata sunt, quæ simplicium corda fetido sermone decipiunt. Apotheca autem vel horrea a græco verbo repositoria vel reconditoria dici possunt, eo quod in his homines elaboratas fruges reponunt. Unde et entecham græco nomine repositam rei copiosam substantiam appellamus

CAPUT XXV.

De officinis.

Ergasterium locus est, ubi opus aliquod fit : græco etenim sermone erga opera, sterion statio, id est, operarii : ergastula quoque et ipsa a græco vocabulo nuncupantur, ubi deputantur noxii ad aliquod opus faciendum, ut solent gladiatores et exsules, qui marmora secant, et tamen vinculorum custodiis alligati sunt. Genetheum [Gynæceum] græce dictum eo, quod ibi conventus feminarum ad opus lanificii exercendum conveniat, mulier enim græce gyne nuncupatur. Pistrinum, quasi pilistrinum : quia pilo antea tundebant granum. Unde et apud veteres non molitores, sed pistores dicti : quasi pinsores a pinsendis granis. Molæ enim usus nondum erat, sed granum pilo pinsebant. Unde et Virgilius : *Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.* Clibanus, id est, furnus, per derivationem a farre aiunt dictum, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur. Clibanus (ut diximus) combustio sempiterna intelligitur, ut in Evangelio : *Si enim fenum, quod hodie in agro est, et cras in clibanum mittitur* (*Matth.* VI). Unde clibanus tribulatio vitæ præsentis, ut in Jeremia : *Pellis nostra*, hoc est, caro, *quasi clibanus, exusta est a facie tempestatum famis* (*Thren.* V). Clibanus est coquendis panibus ænei vasculi deducta rotunditas, quæ suburentibus flammis ardet intrinsecus. In qua similitudine merito peccatores ponuntur, qui in futuro judicio et mœrore animi et pœnali excruciatione torquendi sunt, qui contra regulas Domini obstinata mente vixerunt. De quibus dicitur in Psalmo : *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui* (*Psal.* XX). Vultus vero Domini dies est judicii, quando filius hominis videbitur ab hominibus, sed soli eum justi etiam divinitatis suæ contemplatione respiciunt. Torcular dictum eo, quod ibi uvæ calcentur, atque exortæ exprimantur. Forus est locus ubi uva calcatur, dictus, quod ibi feratur uva, vel propter quod ibi pedibus feriatur : unde et calcatorium dicitur : sed hoc nomen multa significat. Torcular altare ab eo, quod ibi oblationes atque fructus conferantur, ut in cantico Isaiæ : *Et torcular fodi in ea* (*Isa.* V). Item torcular, futura tribulatio, ut in Apocalypsi : *Et ipse calcavit torcular vini iræ furoris Domini* (*Apoc.* XIX). Itaque torcular, quod juxta Scripturæ sanctæ consuetudinem interdum pro ultione atque suppliciis ponitur peccatorum, interdum in congregatione novorum fructuum : pro pœnis ponitur atque tormentis, quando Jeremias in lamentationibus plangens eversionem Jerusalem loquitur : *Torcular calcavit Dominus virgini filiæ Judæ : ideo ego ploro* (*Thren.* I). In bonam partem scribuntur psalmi *pro torcularibus*, octavus et octogesimus tertius : legitur enim in titulo octogesimi psalmi ita : *In fine pro torcularibus Asaph. Quinti sabbati* est quinta dies a sabbato, quæ a gentibus dies Jovis, a nobis quinta feria vocatur, in qua dixit Deus : *Producant aquæ reptilia animarum vivarum, et volatilia sub firmamento cœli :* mystice significans, diversæ virtutis viros ex aquis baptismatis esse nascituros. Tituli ergo hujus intentio talis est, ut, *in finem*, designet Dominum Christum : *pro torcularibus*, ecclesiam persecutionibus examinatam : *Asaph*, congregationem : *quinta sabbati*, baptismum. Unde colligitur psalmum in Ecclesia Domini de regenerata congregatione esse locuturum. Hoc enim Asaph ad historiam quidem loquitur : sed melius intelligitur spiritualiter a populo Christiano. Lacus infernum significat, ut in psalterio : *Posuerunt me in lacu inferiori*, et alibi : *Deduxerunt in lacum mortis vitam meam* (*Psal.* LXXXVII).

CAPUT XXVI.

De munitionibus.

Munitum vel munimentum dictum, quia manu est factum. Cohors [*Al.*, cors] vocata, vel quod coarctet cuncta quæ interius sunt, id est, concludat ; vel quod coerceat objectu suo extraneos et adire prohibeat.

Digitized by Google

Vallum est, quod mole terræ erigitur, ut custodia prætendatur. Dictum autem a vallis. Nam valli dicti, quod figantur et vellantur. Intervalla sunt spatia inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit : unde et cætera quoque spatia dicuntur a stipitibus scilicet. Agger est cujuslibet rei acervatio, unde fossæ aut valles possunt repleri. Agger proprie dicitur terra aggesta, quæ vallo facto propius ponitur : sed abusive et muros et munimenta omnia aggerem dicimus. Vallum enim vel agger in scripturis coangustationem hostium significat, qua hostes coarctant eos quibus nocere volunt. Unde ad Jerusalem Dominus in Evangelio ait : *Venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et coangustabunt undique, et ad terram prosternent te et filios tuos qui in te sunt* (*Luc.* XIX); quod significat animæ humanæ, quæ visio pacis debuit esse, propter peccata sua angustiam. Qui namque sunt humanæ animæ majores inimici, quam maligni spiritus? qui hanc corpore exeuntem obsident, quam in carnis amore positam, deceptoriis delectationibus fovent, hanc in societatem suæ damnationis trahentes coarctant, ut in ipsa jam extremitate vitæ deprehensa, a quibus hostibus circumclusa sit, videat, et tamen evadendi aditum invenire non possit : quia operari jam bona non licet, quæ cum licuit agere contempsit. Maceriæ sunt parietes longi, quibus vineæ aliaque clauduntur. Longum enim Græci macron dicunt. Sepes munimenta satorum sunt, inde et appellatæ. Maceria vel sepes mystice angelorum custodiam significant, qua plebs Dei, quæ vinea Domini Sabaoth per prophetam appellata est, circumvallabatur atque muniebatur. Unde in Isaia scriptum est : *Vinea facta est dilecto in cornu filio olei* (*Isa.* V). Et post paululum : *Auferam*, inquit, *sepem ejus, et erit in direptionem. Diruam maceriam ejus, et erit in conculcationem* (*Ibid.*). Et in Evangelio ipse Dominus texit parabolam dicens : *Homo quidam erat paterfamilias, qui plantavit vineam et sepem circumdedit ei* (*Matth.* XXI). Item in Psalterio de eadem vinea ita legitur : *Destruxisti omnes maceriæ ejus, posuisti munitiones ejus in formidinem* (*Psal.* LXXIX). Itaque maceria est, quæ loca ab aliquam utilitatem præparata defensionis causa communit. Hæc non commixtione rei alterius ædificatur, sed in parietis modum saxorum tantum adunatione construitur, ad cujus similitudinem ponit simplicem illam invictamque defensionem divinam, quam necesse fuit amoveri, ut gens Judæorum potuisset hostium incursione vastari. Pulcherrime autem dictum est : *Munitiones ejus posuisti in formidinem* : ut culpis facientibus ipsum Dominum formidarent, cujus solebant munitione vallari. Maceria ergo significat crucem Christi, ut quidam volunt, ut est illud Psalterii : *Tanquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ* (*Psal.* LXI). Caulæ munimenta ovium vel sepimenta ovilium. Est autem nomen græcum, *c* detracta. Nam Græci aulas vocant animalium receptacula. Allegorice autem sicut oves religiosos homines, qui mansueti sunt et innocenter vivunt, sic et caulæ sanctam Ecclesiam significant, ubi oves Christi positæ conservantur et a bestiis defenduntur.

CAPUT XXVII.

De tentoriis.

Tabernacula tentoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores, tempestatemque imbrium, frigorisque injurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis interstantibus, appenderentur, quæ tentoria sustinerent. Tentorium vocatum eo quod tendatur funibus atque paxillis, unde et hodie prætendere dicitur. Mystice tentorium sive tabernaculum aut præsentem ecclesiam significat, sicut illud tabernaculum Mosaicum in deserto in hujus præfiguratione conditum est : aut congregationem fidelium ex gentibus, sicut illud est Psalmistæ : *Quam amabilia sunt tabernacula tua, Domine* (*Psal.* LXXXIII); vel conditionem corporis humani, de quo dicit Apostolus : *Quandiu sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, nolentes expoliari, sed supervestiri* (*II Cor.* V). Item cogitationem mentis significat tabernaculum, ut est illud beati Job : *Ignis devorat tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt* (*Job.* XV); sicut enim corpus in tabernaculo, sic mens habitat in cogitatione : sed ignis tabernacula devorat, dum æstus avaritiæ cogitationes devastat.

CAPUT XXVIII.

De sepulcris.

Sepulcrum a sepulto dictum. Prius autem quisque in domo sua sepeliebatur : postea vetitum est legibus, ne fetore ipso corpora viventium contacta inficerentur. Monumentum ideo nuncupatur, eo quod mentem moneat ad defuncti memoriam. Cum enim non videris monumentum, illud est, quod scriptum est : *Excidit tanquam mortuus a corde.* Cum autem videris, monet mentem, et ad memoriam te reducit, ut mortuum recorderis. Monumenta itaque et memoriæ pro mentis admonitione dictæ. Tumulus dictus, quasi tumens tellus. Sarcophagus græcum est, eo quod ibi corpora consumantur : sarx enim græce caro, phagein comedere dicitur. Mausolæa sunt sepulcra vel monumenta regum, a Mausolæo rege Ægyptiorum dicta. Nam eo defuncto uxor ejus miræ magnitudinis et pulchritudinis exstruxit sepulcrum, intantum, ut usque hodie omnia monumenta pretiosa ex nomine ejus mausolæa nuncupentur. Pyramis est genus sepulcrorum quadratum et fastigiatum ultra omnem excelsitudinem, quæ fieri manu possit : unde et mensuram umbrarum egressæ, nullam habere umbram dicuntur. Tali autem ædificio surgunt, ut a lato incipiant, et in angusto finiantur, sicut ignis. Pyr enim dicitur ignis. Has Ægyptus habet : apud majores enim potentes aut sub montibus aut in domibus sepeliebantur. Inde tractum est, ut super cadavera aut

Digitized by Google

pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur. Mystice sepulcrum aliquando occultam nequitiam sive hæreticorum prædicationem significat. Unde Psalmista dicit : *Sepulcrum patens guttur eorum* (*Psal.* XIII). Sepulcrum enim mortui guttur est mentientis, qui exitiabilem sibi vanitatem in faucibus revolvit, quæ malum mortis infligit. Bene autem addidit, *patens* : quod si clausum esset, minus feteret. Aliquando fetidam conversationem peccatoris et avari hominis significat. Unde idem Psalmista ait, *Sepulcra eorum domus eorum in æternum* (*Psal.* XLVIII) ; quia in incepta avaritia et luxuria eligunt perseverare. Item sepulcrum significat hypocritas, qui foris simulatam justitiam ostendunt, et intus pleni sunt malitia et dolore, de quibus Dominus in Evangelio dicit, quod similes essent sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus sunt plena ossibus mortuorum (*Matth.* XXIII). Aliquando tamen sepulcrum in bonam partem accipitur, ut est illa sententia Eliphas ad beatum Job : *Ingredieris in abundantia sepulcrum* (*Job.* V). Quid sepulcri nomine, nisi contemplativa vita, signatur? quæ nos quasi ab hoc mundo mortuos sepelivit, dum a terrenis desideriis susceptos in intimis abscondit. Ait ergo : *Ingredieris in abundantia sepulcrum.* Vir quippe perfectus sepulcrum in abundantia ingreditur : quia prius activæ vitæ opera congregat, et postmodum carnis sensum per contemplationem mortuum huic mundo funditus occultat. Item sepulcrum memoria mortis et resurrectionis Domini intelligitur, ut in Isaia : *Et erit sepulcrum ejus gloriosum* (*Isa.* XI). Sepulcrum corpus peccatis subditum, sive simulatores quique, ut in Evangelio : *Væ vobis, Pharisæi et scribæ, qui similes estis sepulcris dealbatis* (*Matth.* XXIII). Fossa, damnatio peccatorum, ut in Psalmo : *Ut mitiges eum a diebus malis, donec fodiatur* (*Psal.* XCIII). Fossa damnatio diaboli vel Antichristi, ut in propheta : *Et indagabunt Assur*, id est, Antichristum, *in fossa Nebroth* (*Zach.* X). Fovea dolus vel laqueus in mortem, ut in Psalmo : *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit* (*Psal.* VII). Fovea hæretica deceptio, ut in Salomone : *Fovea profunda est meretrix, et puteus angustus aliena uxor* (*Prov.* XXIII).

CAPUT XXIX.

De ædificiis rusticis.

Casa agreste habitaculum, palis atque virgultis arundinibusque contextum, quibus possint homines tueri a vi frigoris vel caloris injuria. Tugurium casula est quam faciunt sibi custodes vinearum ad tegimen sui quasi tegurium : sive propter ardorem solis, et radios declinandos : sive ut inde vel homines vel bestiolas, quæ insidiari solent matis frugibus, abigant. Hanc rustici capannam vocant quod unum tantum capiat. Casa sive tugurium possunt egestatem præsentis vitæ significare. Unde legitur (*Heb.* XI), patres nostros in terra peregrinationis suæ in casulis habitare. Et per tugurium vile habitaculum in Isaia, et cito deciduum in hoc mundo exprimitur, ut est illud : *Erit Sion sicut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario* (*Isa.* I).

CAPUT XXX.

De agris.

Ager latine appellatur, eo quod in eo aliquid agatur. Alii agrum ex græco nominari manifestius credunt : unde et villa græce choragros dicitur. Villa a vallo, id est, aggere terræ nuncupata, quod pro limite constitui solet. Possessiones sunt agri late patentes, publici privatique, quos in initio non mancipatione, sed quisque, ut potuit, occupavit atque possedit : unde et nuncupati. Fundus dictus quod eo fundatur vel stabiliatur patrimonium. Fundus autem urbanum ædificium et rusticum intelligendum est. Prædium, quod ex omnibus patrifamilias maxime prævidetur, id est, apparet, quasi prævidium : vel quod antiqui agros quos bello ceperant, ut prædæ nomine, habebant. Omnis autem ager (ut Varro docet) quadrifarie dividitur : aut arvus est ager, id est, sationalis ; aut consitus, id est, aptus arboribus ; aut pascualis, qui herbis tantum et animalibus vacat ; aut floreus, in quo sunt horti apibus congruentes et floribus. Quod etiam Virgilius in quarto libro Georgicorum secutus est. Agri autem nomine humanum genus, habitans in hoc mundo, exprimitur. Unde legitur in parabola evangelica : *Ager est mundus* (*Matth.* XIII), in quo seminatur sanctum verbum Dei : sed juxta differentiam terræ fructificavit : quia bona terra fructum centuplum bonorum operum profert : mala autem profert spinas et tribulos vitiorum, quæ etiam est maledictioni proxima. Item ager est ecclesia, ut in Genesi : *Ecce*, ait Isaac, *odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Deus* (*Gen.* XXVII). Et in Evangelio : *Emerunt ex eis agrum figuli in sepulturam peregrinorum* (*Matth.* XXVII). Item ager est populus Judæorum. De quo agro Salomon ad Abiathar sacerdotem ait : *Vade in agrum tuum in Anathot* (*II Reg.* II). Item ager significat disciplinam religionis Christianæ, ut est illud in Evangelio : *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit et præ gaudio illius vadit et vendit omnia quæ habet, et emit agrum illum*, etc. (*Matth.* XIII). Thesaurus iste cœleste desiderium significat. Ager vero, in quo thesaurus absconditur, disciplinam studii cœlestis : homo, qui hunc thesaurum invenit, humiles et religiosos significat. Quia valde gaudent, dum bonum percipiunt desiderium : tunc profecto venditis, id est, contemptis voluptatibus carnis, cunctisque terrenis delectationibus, omnia mundi per disciplinæ cœlestis custodiam calcant : nil jam, quod carni blanditur, libet : nil, quod carnis vitam trucidat, spiritus horrescit. Sive aliter : thesaurus iste Christus intelligitur :

Digitized by Google

ager autem sancta Scriptura, in qua reposita est notitia Salvatoris nostri : quia quisquis eum, ejus gratia revelante, cognoverit, oportet illum omnia delectamenta sæculi contemnere, et ad ejus notitiam jugi exercitatione bonorum operum festinare. Inventus autem thesaurus absconditur, ut servetur : quia studium, bonæ voluntatis in opere Dei nemo custodire sufficit, qui ab humanis laudibus non abscondit. Rura veteres incultos agros dicebant, id est, silvas et pascua : agrum vero, qui colebatur. Nam rus est, quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Unde et rusticus nominatur. Nam hæc rusticorum prima et otiosa felicitas. Seges ager est, in quo seritur. Unde et Virgilius :

> Illa seges demum votis respondet avari
> Agricolæ.

Compascuus ager dictus, qui a divisoribus agrorum relictus est ad pascendum communiter vicinis. Alluvius ager dictus est, quod paulatim fluvius in agrum mittitur. Arcifinius ager dictus est, huic certis linearum mensuris non continetur : sed arcentur fines ejus objectu fluminum, montium, arborum. Unde et in his agris nil subsitum [*Al.*, subsecivorum] intervenit. Novalis ager est primum proscissus, sive qui alternis annis vacat novandarum sibi virium causa. Novalia enim semel cum fructu erunt et semel vacua. Novalia possunt significare labores fructuosos noviter inceptos. Unde est illud propheticum : *Innovate vobis novalia* (*Ose.* x); ac si diceret : Exercete vosmetipsos in studiis utilibus, ne segnities vos steriles reddat. Hinc et alibi scriptum est : *Multi cibi in novalibus patrum* (*Prov.* xiii), hoc est, abundantes deliciæ virtutum sunt in doctrinis et exemplis sanctorum doctorum. Area dicitur tabularum æqualitas. Dicta autem area a planitie atque æqualitate : unde et ara. Alii aream vocatam dicunt, quod pro triturandis frugibus æra dantur [*Al.*, eradatur], quasi ærea ; vel quod non triturentur in ea, nisi arida. Area mystice ecclesiam significat. Unde Joannes Baptista legitur dixisse in Evangelio de Christo : *Cujus ventilabrum in manu ejus, et permundabit aream suam* (*Matth.* iii). Per ventilabrum, id est palam, discretio justi examinis : per aream vero præsens ecclesia designatur, in qua procul dubio, quod lugubre satis est, *Multi sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth.* xxii) ; pauca grana supernis recipienda mansionibus, in comparatione multorum, quæ flammis sunt mancipanda perpetuis. Cujus areæ purgatio et nunc viritim geritur, cum quisque perversus vel ob manifesta peccata de ecclesia rejicitur, vel ob occulta post mortem divina districtione damnatur : et universaliter in fine perficietur, quando *mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala* (*Matth.* xiii). Ventilabrum itaque Dominus in manu, id est, judicii discrimen habet in potestate : quia *Pater non judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio* (*Joan.* v).

CAPUT XXXI.

De mensuris agrorum.

Mensuras viarum nos milliaria dicimus : Græci, stadia ; Galli, leucas ; Ægytii, schænos ; Persæ, parasangas. Sunt autem proprio quæque spatio : milliarium mille passibus terminatur. Et dictum milliarium, quasi milladium, habens pedum quinque millia. Leuca finitur passibus mille quingentis. Stadium, octava pars milliarii est, constans passibus centum viginti quinque. Hoc primum Herculem statuisse dicunt, eumque eo spatio terminasse, quod ipse sub uno spiritu confecisset, ac proinde stadium appellasse, quod in finem respirasset, simulque et stetisset.

CAPUT XXXII.

De itineribus.

Via est, qua potest ire vehiculum : et via dicta a vehiculorum incursu. Nam duos actus capit propter euntium et venientium vehiculorum incursum. Omnis autem via aut publica, aut privata. Publica est, quæ in solo publico est, qua iter actus populo patet. Hæc aut ad mare aut ad oppida pertinet. Privata est, quæ vicino municipio data est. Via enim multiplicem significationem habet : in bonam partem aliquando accipitur : aliquando vero in contrariam. Via enim ipsum Dominum Christum significat, qui ait in Evanglio : *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* xiv) ; et per ipsum ad æternam vitam pergimus : et ipso tribuente veram beatitudinem accipiemus. Aliquando vero viæ nomine præcepta divina, et regulæ sanctarum scripturarum designantur, unde Psalmista ait : *Viam mandatorum tuorum cucurri* (*Psal.* cxviii). Et item : *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas doce me* (*Psal.* xxiv). Aliquando vita hominis in eo significatur. Unde Propheta ait : *Vias meas enuntiavi, et exaudisti me* (*Psal.* cxviii). In contrariam vero partem viæ significatio trahitur, quando propter viam mentis iniquæ ad actionem malorum operum demonstratur, ut est illud propheticum : *Viam*, inquit, *iniquitatis amove a me* (*Ibid.*). Et in libro Sapientiæ scriptum legimus : *Sunt viæ quæ putantur ab hominibus rectæ, quorum novissima ducunt ad infernum* (*Proverb.* xvi). Unde dicitur : *Via spatiosa*, hoc est vitiorum illecebris dilatata, ut est illud in Evangelio : *Lata et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem* (*Matth.* vii). Arcta autem via est districta vel tribulationibus pressa, de qua scriptum dicitur : *Quam angusta porta et arcta via, quæ ducit ad vitam !* (*Ibid.*) Directa autem via est illa, quæ præceptis Dei est ornata, ut in Isaia : *Rectas facite*, inquit, *semitas Dei* (*Isa.* xl). Prava autem a Dei præceptis devia, ut in eodem Propheta : *Erunt autem prava in directa, aspera in vias planas* (*Ibid.*). Plana enim illa est via, quæ obedientia præceptorum Dei est exæquata. Nam alibi legitur : *Vias quæ a dextris, novit Dominus : quæ a sinistris, sunt perversæ* (*Prov.* iv). Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lucretius : *Strataque jam vulgi pedibus detrita viarum.* Ipsa

Digitized by Google

est et dilapidata, id est lapidibus strata. Primi autem Pœni dicuntur lapidibus vias stravisse, postea Romani eas per omnem pene orbem disposuerunt propter rectitudinem itinerum, ne plebs esset otiosa. Agger est media stratæ eminentia coaggeratis lapidibus strata, ab aggere, id est, a coacervatione dicta, quam historici viam militarem dicunt, ut :

Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens.

Iter vel itus est via, qua iri ab homine quaquaversum potest. Iter autem et itiner diversam significationem habent. Iter enim est locus transitu facilis, unde et appellamus itum. Itiner autem itus est longæ viæ, et ipse labor ambulandi, ut quo velis pervenias. Semita itineris dimidium, a semi itu dictum. Semita autem hominum est. Callis ferarum et pecudum. Callis est iter pecudum inter montes angustum et tritum, a callo pedum vocatum, sive callo pecudum perduratum. Tramites sunt transversa in agris itinera sive recta via : dicti, quod transmittant. Divortia sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diversa tendentes. Nunc diverticula sunt, hoc est diversæ aç divisæ viæ, sive semitæ transversæ, quæ sunt a latere viæ. Bivium, quia duplex est via. Compita, quia plures in ea competunt viæ, quasi triviæ, quadriviæ. Hoc quoque observandum est in locis singulis, ubi ista nomina viarum sunt denotata, ut a præcedentibus vel consequentibus ejusdem scripturæ locis earum significatio intelligatur. Quia sic congruus sensus facile in eis dignoscitur, utrum ad bonam vel malam partem pertineant.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De philosophis.

Philosophi græca appellatione vocantur, qui latine amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus, qui divinarum et humanarum rerum scientiam habet. Omnem bene vivendi tramitem tenet. Nomen philosophorum primum a Pythagora fertur exortum. Nam dum antea græci veteres Sophistas, id est, sapientes, aut doctores sapientiæ semetipsos jactantius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur, verecundo nomine philosophum, id est, amatorem sapientiæ se esse respondit : quoniam sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. Ita deinceps posteris placuit, ut quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisque vel sibi vel aliis videretur excellere, non nisi philosophus vocaretur. Iidem autem philosophi triplici genere dividuntur. Nam aut physici sunt, aut ethici, aut logici. Physici dicti, quia de naturis tractant : natura quippe græce physis vocatur. Ethici, quia de moribus tractant. Mos enim apud Græcos ethos appellatur. Logici autem, quia in naturis et in moribus rationem adjungunt : ratio enim græce logos dicitur. Dividitur autem Physica in septem partes, hoc est, Arithmeticam, Astronomiam, Astrologiam, Mechaniam, Medicinam, Geometriam et Musicam. Arithmetica est numerorum scientia. Astronomia est lex astrorum, qua oriuntur et occidunt astra. Astrologia est astrorum ratio et natura et potestas, cœlique conversatio. Mechania est peritia fabricæ artis in metallis et in lignis et lapidibus. Medicina est scientia curationum, ad temperamentum et salutem corporis inventa. Geometria est disciplina mensurandi spatia locorum, et magnitudines corporum. Musica est divisio sonorum, et vocum varietas, est modulatio canendi. Ethica autem dividitur in quatuor partes, hoc est, in prudentiam, justitiam, fortitudinem et temperantiam. Prudentia in agnitionem veritatis inducit hominem. Justitia dilectionem Dei et proximi servat. Fortitudo vincit adversa, mortemque contemnit. Temperantia vitiosas voluptates reprimit, et omnia moderatur. Logica autem dividitur in duas species, hoc est Dialecticam et Rhetoricam. Dialectica est disputatio acuta, verum distinguens a falso. Rhetorica est disciplina ad persuadendum quæque idonea. Divisi sunt autem ipsi philosophi in hæresibus suis, habentes quidam nomina ex auctoribus : ut Platonici, Epicurei, Pythagorici : alii a locis conventiculorum et stationum suarum, ut Peripatetici, Stoici, Academici. Platonici a Platone. Hi animarum creatorem esse Deum, corporum angelos asserunt : per multos annorum circulos in diversa corpora redire animas dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, quam græce Stoan appellabant, in qua picta erant gesta sapientum, atque virorum fortium historiæ. In hanc porticum convenientes sapientes philosophabantur, ex qua et stoici dicti sunt : græce enim porticus stoa dicitur. Hanc sectam primo Zeno instituit. Ili negant, sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum uniforme esse asserunt, dicentes : sic ille nocens erit, qui paleas furaverit, quam qui aurum : qui mergum occiderit, quam qui equum. Non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt, animam quoque virtutem continentem et æternam esse negant : affectant gloriam æternam, cum fatentur se non esse æternos. Academici appellati a villa Platonis academia Athenarum, ubi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur : sed sicut fatendum est multa incerta et occulta esse, quæ voluit Deus intelligentiam hominis excedere : sic tamen plurima esse quæ possint et sensus penetrabili ratione comprehendere. Hanc sectam Archesilaus, Cyrenaicus philosophus, reperit, cujus sectator fuit Democritus, qui dixit, tanquam in puteo alto, ita ut fundus nullus sit, ita in occulto jacere veritatem. Peripatetici a

Digitized by Google

deambulatione dicti, eo quod Aristoteles, auctor eorum, deambulans disputaret. Hi dicunt quamdam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem esse. Cynici ab immunditia impudentiæ nuncupati : contra humanam enim verecundiam in propatulo coire cum conjugibus, eis mos erat : censentes licitum et honestum esse palam cum uxore concumbere : quia conjugium justum est, publice id prædicantes agendum esse, ut canes in vicis vel plateis. Unde et a canibus quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt : Epicurei dicti ab Epicuro quodam philosopho, amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam philosophi porcum nominaverunt : quia se volutans in cœno, carnalem voluptatem corporis summum bonum asseruit. Qui etiam dixit, nulla divina providentia instructum esse aut regi mundum : sed originem rerum atomis, id est insecabilibus ac solidis corporibus assignavit, quorum fortuitis concursionibus universa nascantur et nata sint. Asserunt autem, Deum nihil agere, omnia constare corporibus, animam nihil aliud esse quam corpus. Unde et dixit : *Non ero, posteaquam mortuus fuero.* Gymnosophistæ nudi per opacas Indiæ solitudines perhibentur philosophari, adhibentes tantum genitalibus tegmina. Gymnasium enim ex eo dictum est, quod juvenes nudi exercentur in campo, ubi pudenda tantum operiunt. Hi et a generando se cohibent. Theologi autem iidem sunt, qui et physici : dicti autem Theologi, quoniam in scripturis suis de Deo dixerunt. Quorum varia constat opinio quid Deus esset dum quærerent. Quidam corporeo sensu hunc mundum visibilem ex quatuor elementis Deum esse dixerunt, ut Dionysius stoicus : alii vero spiritaliter intellexerunt mentem esse Deum, ut Thales Milesius. Quidam autem animum in omnibus commeantem et lucidum, ut Pythagoras : quidam Deum sine tempore incommutabilem, ut Plato : quidam mentem solutam, ut Cicero : quidam et spiritum et mentem, ut Maro. Inventum enim solummodo Deum, non ut invenerunt, exposuerunt : *Evanuerunt in cogitationibus suis : dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt* (*Rom.* 1). Platonici quidem Deum curatorem et arbitrum et judicem asserunt ; Epicurei otiosum et inexercitatum. Mundum autem Platonici affirmant incorporalem : stoici corporalem. Epicurus ex atomis, Pythagoras ex numeris, Heraclitus ex igne. Unde et Varro ignem mundi animum dicit, proinde quod in mundo omnia gubernet, sicut animus in nobis, quam vanissime, qui cum est in nobis, inquit, ipsi sumus : cum exit, emorimur. Ergo et ignis cum de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur. Hi philosophorum errores etiam apud Ecclesiam induxerunt hæreses. Inde eones et formæ nescio quæ : inde apud Arium Trinitas Numinis, et apud Valentinum Platonicus furor : inde Marcionis Deus melior de tranquillitate : ab stoicis enim venerat. Et ut anima interire dicatur, Epicurus observat, et ut carnis restitutio negetur, de vana omnium philosophorum schola sumitur : et ubi materia cum Deo æquatur Zenonis disciplina est. Et ubi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus intervenit. Eadem materia apud hæreticos et philosophos volutatur, iidem retractatus implicantur : sed scriptis [spretis] erroribus gentilium atque hæreticorum, quæ sit vera philosophia secundum catholicorum patrum sensum dicendum nobis est. Philosophia ergo est naturæ inquisitio, rerum humanarum divinarumque cognitio, quantum homini possibile est rimari. Est quoque philosophia honestas vitæ, studium bene vivendi, meditatio mortis, contemptus sæculi quod magis convenit christianis, qui sæculi ambitione calcata, disciplinabili similitudine futuræ patriæ vivunt. Materia ergo philosophiæ constat ex scientia et opinione. Scientia est, cum res aliqua certa ratione percipitur : ut eclipsis solis, lunaris corporis objectus est : vel in scripturis historiæ textus, qui rerum gestarum exprimit veritatem, sive moralis vitæ fidelis institutio. Opinatio est, cum incerta res latet, et nulla firma ratione definiri potest, ut magnitudo cœli, vel profunditas terræ, sive etiam invisibilem rerum et incomprehensibilium disputatio. Dividitur ergo philosophia in tres partes, hoc est, in Physicam, Ethicam et Logicam, sicut superius ostendimus. In Physica igitur causa quærendi, in Ethica ordo vivendi, in Logica ratio intelligendi versatur. In quibus videlicet generibus tribus Philosophiæ divina eloquia consistunt. Nam aut de natura disputare solent, ut in Genesi, et in Ecclesiaste : aut de moribus ut in Proverbiis et in omnibus sparsim libris : aut de logica, pro qua nostri Theologiam sibi vendicant, ut in Cantico canticorum, et sancto Evangelio. Theologica quoque est, quæ inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia, de divinis et cœlestibus aliquid mente solum contemplamur. Nam quoque in has duas partes Philosophia vera dividitur, id est, inspectivam et actualem. Actualis est, quæ in operationibus huic vitæ mortali necessariis consistit. Per hanc legitur nos vivendi, honestus appetitus, et instituta ad virtutes tendentia exercentur : per illam vero Deus amatur, spe et fide colitur. Unde necesse est, ut quicunque sapiens esse desiderat, et ad agnitionem veræ sapientiæ, atque ad contemplationem ipsius veritatis pervenire voluerit, sacras Scripturas secundum regulam catholicæ fidei intente legat, et secundum earum instituta in sacris virtutibus bene vivendo semetipsum exercere studeat, mundumque cor ab omni malo desiderio et mundi cupiditate habere certet : sicque ad desideratum bonum, Deo opitulante, pervenire valebit : hoc enim Psalmista nobis ostendit, dicens : *Beati immaculati in via qui ambulant in lege Dei. Beati, qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum* (*Psal.* CXVIII). Hic et ipsa Veritas ait : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V). Itaque primo sciendum est, quod quædam res tam claræ et nobiles sunt ut non propter aliud emolumentum expetendæ sint, sed propter

Digitized by Google

suam solummodo dignitatem amandæ sunt et exsequendæ : virtus videlicet, scientia veritatis, amor bonus. Has quidem res veri philosophi intellexerunt in natura humana, et summo studio coluere. Igitur virtus est animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum nobilitas : quæ habet partes quatuor, id est, prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam. Nam prudentia est rerum et naturarum scientia. Hæc partes tres habet, hoc est : memoriam, intelligentiam, providentiam. Memoria, per quam animus repetit quæ fuerunt : intelligentia, per quam ea perspicit quæ sunt : providentia, per quam futurum aliquid providetur, antequam fiat. Justitiæ quidem definitio talis est : Justitia est habitus animi, unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac divinitatis cultus, in hac humanitatis jura, et æquitas totius vitæ conservatur. Hæc partim ex naturæ jure, partim ex consuetudinis usu constat : quia partes illius quoddam naturæ jus inserit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observationem, veritatem : quarum definitio talis esse poterit. Religio est, quæ superioris cujusdam rei quam divinam vocant, curam cæremoniamque affert. Pietas, per quam sanguine conjunctis, patriæque benevolis officium et diligens tribuitur cultus. Gratia, in qua amicitiarum et officiorum alterius memoria et remunerandi voluntas continetur. Vindicatio, per quam jus aut injuria et omnino omne, quod offuturum est, defendendo aut ulciscendo propulsatur. Observantia per quam homines, aliqua dignitate antecedentes, cultu quodam et honore dignantur. Veritas, per quam ea quæ sunt, aut ante fuerunt, aut futura sunt dicuntur. Ex consuetudinis ergo usu justitia observatur : ita ut ex pacto pari judicatoque et ex lege consideretur. Pactum quoque est, quod inter alios aliquos convenit pariter, non omnes. Æquabile judicatum est quod alicujus magni viri aut aliquorum sententiis constitutum est. Lex est omni populo scriptum jus, quid cavere vel quid observare debeat. Tertia vero species virtutis est fortitudo, quæ ita definitur : Fortitudo est magno animo periculorum et laborum perpessio : cujus partes sunt : magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia. Magnificentia est rerum magnarum et excelsarum cum animi ampla quadam et splendida propositione cognitio atque administratio. Fidentia est, per quam magnis et honestis in rebus multum animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit. Patientia est, honestatis aut utilitatis causa, rerum arduarum aut difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis ac perpetua permansio. Ultima vero species virtutis est temperantia, cujus definitio talis est : Temperantia est rationabilis in libidine atque in aliis non rectis impetus animi firma et moderata dominatio : ejusque partes sunt : continentia, clementia, modestia. Continentia est, per quam omnis mala cupiditas magna consilii gubernatione regitur et gubernatur. Clementia est, per quam injuria et odia miti animo retinentur. Modestia est, per quam totius vitæ modus seu animi seu in corporis motibus ubique honesti cura servatur. Unde honor est eximius coram hominibus hæc servanti, et laus apud Deum. Sed dolendum est, cum illi philosophi has virtutes ob illarum tantum virtutum dignitatem ad laudem vitæ servaverunt, quod nos Christiani ab his in multis devio errore declinamus : quando hæc nunc in fide et charitate observantibus æternæ gloriæ ab ipsa veritate, Christo Jesu, præmia pollicentur. Sunt ergo hæc excellentes virtutes in nostra, hoc est, christiana religione intelligendæ atque observandæ : ut sapientia sit, qua Deus secundum modulum humanæ mentis intelligatur et timeatur et futurum ejus credatur judicium. Justitia, ut charitas Dei, ejusque mandatorum observatio firmiter teneatur. Fortitudo, qua hostis antiquus vincatur, et adversa mundi tolerentur. Temperantia, quæ libidinem refrenet, avaritiam reprimat, omnes animi impetus sedet ac temperet : illeque finis in omnibus his virtutibus attendatur, ut diligatur Deus et proximus. Quid enim facilius est amare species pulchras, dulces sapores, sonos suaves, odores fragrantes, tactus jucundos, honores et felicitates sæculi, quæ, velut volatilis umbra, recedunt, aut Deum amare, qui est æterna pulchritudo, æterna dulcedo, æterna suavitas, æterna fragrantia, æterna jucunditas, perpetuus honor, indeficiens felicitas : maxime cum divinæ [Scripturæ] nil aliud nobiscum agant, nisi, ut diligamus Deum et Dominum nostrum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, et proximum nostrum, tanquam nosmetipsos. Nam promissum habemus ab illo, qui fallere ignorat : *Jugum*, inquit, *meum suave est, et onus meum leve* (*Matth.* XI). Laboriosior est enim hujus mundi amor, quam Christi. Quod enim in illo anima quærit, non invenit, id est, felicitatem et æternitatem : quoniam hæc infima pulchritudo transit et recedit, vel amantem deserit, vel ab amante deseritur. Teneat ergo anima ordinem suum, ut diligat quod superius est, id est, Deum : et regat quod inferius est, id est corpus : et socias animas dilectione nutriat et foveat : sicque sacrificiis purgata atque exonerata anima ab hac laboriosa vita et ærumnosa revolet ad requiem, et intret in gaudium Domini sui. In Scripturis ergo sacris sapientiæ nomine aliquando Christus notatur, ut in Apostolo : *Christum*, inquit, *dico Dei virtutem, et Dei sapientiam* (*I Cor.* I); aliquando doctrina cœlestis, ut in Apostolo : *Sapientiam*, inquit, *loquimur inter perfectos, quam nemo principum hujus sæculi cognovit* (*I Cor.* II). Item sapientia aliquando hujus mundi philosophia nuncupatur. Unde Salomon ait : *Sapientia hominum non est mecum* (*Prov.* XXX). Et in Apostolo : *Stultam*, inquit, *fecit Deus sapientiam hujus mundi* (*I Cor.* I). Sapiens vero Deus in Job dicitur, ut est illud : *Deus sapiens corde, et fortis est robore* (*Job.* IX). Item sapientes sancti vocitantur in Osee, ubi scriptum est : *Quis sapiens, et intelliget et sciet hæc? quia rectæ viæ Domini, et justi ambulant in eis* (*Ose.* XIV). Rur-

Digitized by Google

sum sapientes dicuntur philosophi, Judæi sive hæretici, de quibus Apostolus ait : *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* (*Rom.* I). Stulti ergo secundum sæculum sunt sancti. Unde Apostolus ait : *Stulta mundi et infirma elegit Deus, ut confundat fortia* (*I Cor.* I). Sapientes autem hujus mundi stulti sunt apud Deum. Unde in Psalmo scriptum est : *Simul insipiens et stultus peribunt* (*Psal.* XLVIII).

CAPUT II.

De poetis.

Poetæ unde sint dicti, sic ait Tranquillus : Cum primum homines juxta initium christianitatis, exuta feritate, rationem vitæ habere cœpissent, seque ac Deos suos nosse, cultum ædilitium ac sermonem commenti sibi utriusque necessarium, ad religionem et magnificentiam Deorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis, domibus pulchriora, et simulacra corporibus ampliora faciebant : ita eloquio etiam quasi augustiori honorandos putavere : laudesque eorum et verbis illustrioribus et jucundioribus numeris extulerunt. Id autem quia forma quadam efficitur, quæ poesis dicitur, poema vocitatum est, ejusque factores poetæ. Vates a vi mentis appellatos, Varro auctor est : vel a viendis carminibus, id est, flectendis, hoc est, modulandis : et proinde poetæ, latine vates olim, et scripta eorum vaticinia dicebantur. Lyrici poetæ apo tou lyrein, id est, a varietate carminum : unde et lyra dicta. Tragici dicti, quod initio canentibus præmium erat hircus, quem Græci tragon vocant. Unde et Horatius :

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.

Jam dehinc sequentes tragici multum honorem adepti sunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis. Comici appellati, sive a loco, quia circum pagos agebant, quos Græci comas vocant : seu a comessatione. Solebant enim post cibum homines venire ad eos audiendos. Sed comici privatorum hominum prædicant acta : tragici vero respublicas et regum historias. Quidam autem poetæ theologi dicti sunt : quoniam de diis carmina faciebant. Officium poetæ in eo est, ut ea, quæ vere gesta sunt, in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa transducat. Unde et Lucanus ideo in numero poetarum non ponitur : quia historias composuisse videtur, non poema. Poematis genera sunt tria. Aut enim actuum vel imitationum est, quod Græci dramaticon vocant vel micticon [mimiticon] appellant. Aut enarrativum, quod græci exegematicon vel panegyricon nuncupant. Aut commune vel mixtum, quod græce cœnon vel micton appellant. Dramaticon est activum, in quo personæ loquentes introducuntur sine poetæ interlocutione, ut se habent tragœdiæ et fabulæ. Drama enim latine fabula dicitur, quo genere scripta est :

Quo te, Mœri, pedes, an qua via ducit in urbem ?

Quo apud nos genere canticorum Cantica scripta sunt, ubi vox alternans Christi et Ecclesiæ (tametsi non in hoc interloquente scriptore) manifeste reperitur. Exegematicon est vel enarrativum, in quo poeta ipse loquitur sine ullius interpositione personæ, ut se habent tres libri Georgici toti, et prima pars quarti. Item Lucretii carmina, et his similia : quo genere apud nos scriptæ sunt parabolæ, et Ecclesiastes : quæ sua lingua, sicut et Psalterium, metro constat esse conscripta. Cœnon vel micton est, in quo poeta ipse loquitur, et personæ loquentes introducuntur, ut sunt scripta Ilias et Odyssea Homeri et Æneidos Virgilii, et apud nos historia beati Job : quamvis hæc in sua lingua non tota poetica, sed partim sit metrico vel rythmico scripta sermone.

CAPUT III.

De Sibyllis.

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes feminæ vates lingua græca : nam sios Æolico sermone Deus. Boulen græce mentem nuncupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia divinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur vel propheta : ita omnis femina prophetans Sibylla vocatur : quod nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli est. Decem autem Sibyllæ a doctissimis auctoribus fuisse traduntur, quarum prima de Persis fuit, secunda Libyca, tertia Delphica, in templo Delphici Apollinis genita quæ ante Trojana bella vaticinata est, cujus plurimos versus operi suo Homerus inseruit. Quarta Cimmeria in Italia. Quinta Erythræa nomine Erophyla in Babylone orta, quæ Græcis Ilium petentibus vaticinata est perituram esse Trojam, et Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula ejus inventa sunt carmina. Sexta, Samia, quæ Phemone dicta est, a Samo Insula, unde fuit, cognominata. Septima, Cumana, nomine Amalthæa, quæ novem libros attulit Tarquinio Prisco, in quibus erant decreta Romana conscripta : ipsa est Cumæa. De qua Virgilius :

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas.

Dicta autem Cumana a civitate Cumis, quæ est in Campania, cujus sepulcrum adhuc in Sicilia manet. Octava, Hellespontia in agro Trojano nata, quæ scribitur Solonis et Cyri fuisse temporibus. Nona Phrygia, quæ vaticinata est Ancyriæ. Decima, quæ Tyburtii nomine Albunea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus de Deo et Christo et gentibus multa scripsisse manifestissime comprobantur. Celebrior inter cæteras ac nobilior Erythræa perhibetur, quæ de Christo quædam scripsit, ut sunt versus ejusdem, in quorum capitibus græca lingua Iesous Christos *Theou yios soter* continetur, quod latine interpretatur, *Jesus Christus Dei Filius Salvator*. Hi autem versus, quorum primæ litteræ illum sensum, quem diximus reddant, sicut eos quidam latinis exstantibus versibus est interpretatus, hoc continent :

Digitized by Google

Judicii signum, tellus sudore madescit.
E cœlo rex adveniet per sæcla futurus,
Scilicet ut carne præsens dijudicet orbem :
Unde Deum cernent incredulus atque fidelis,
Celsum cum sanctis, ævi jam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas judicat ipse,
Cum jacet incultus densis in vepribus orbis,
Rejicient simulacra viri, cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque polumque,
Inquirens, tetri portas effringet Averni.
Sanctorum sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retegens tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit et luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur solis jubar, et chorus interit astris.
Volvetur cœlum, lunaris splendor obibit.
Dejiciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
Jam æquantur campis montes et cærula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur fluminaque igni.
Sed tuba tum sonitum tristem dimittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum variosque labores.
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens.
Et coram hic Domino reges sistentur ad unum.
Recidet e cœlo ignisque et sulphuris amnis.

In his latinis versibus, de græco utcunque translatis, ibi non ille sensus occurrere potuit, qui fit cum litteræ quæ sunt in eorum capitibus connectuntur, ubi Υ littera in græco posita est, quia non potuerunt latina inveniri verba, quæ ab eadem littera inciperent, et sententiæ convenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus et octavus decimus, et nonus decimus. Denique et si litteras, quæ sunt in capitibus omnium versuum, connectentes horum trium, quæ scripta sunt, non legimus : sed pro eis Υ litteram, tanquam in eisdem ipsa sit posita, recordamur: exprimitur in quinque verbis *Jesus Christus Filius Dei Salvator :* sed cum græce hoc dicitur, non latine : et sunt versus viginti septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt novem : et ipsa novem si ita ducantur, ut lato in altum figura consurgat, ad viginti et septem perveniunt. Horum autem græcorum quinque verborum, quæ sunt, *Iesous Christos Theou yios soter :* quod est latine, *Jesus Christus Dei Filius Salvator*, si primas litteras jungas, erit ἰχθύς id est, *piscis*, in quo nomine mystice intelligitur Christus, eo quod in hujus mortalitatis abysso, velut in aquarum profunditate, vivus, hoc est, sine peccato esse potuerit. Hæc autem Sibylla, sive Erythræa, sive (ut quidam magis credunt) Cumæa, nihil habet in toto carmine suo (cujus exigua ista particula est) quod ad Deorum falsorum sive fictorum cultum pertinet : quinimo ita etiam contra eos et contra cultores eorum loquitur, ut in eorum numero deputanda videatur, qui pertinet ad civitatem Dei. Inserit etiam Lactantius operi suo quædam de Christo vaticinia Sibyllæ, quamvis non exprimat, cujus. Sed quæ ipse singillatim posuit, ego arbitratus sum conjuncta esse ponenda, tanquam unum sit prolixum, quæ ille plura commemoravit et brevia : « In manus, inquit, infidelium postea veniet. Dabunt autem alapas Deo manibus incestis, et impuro ore expuent venenata sputa. Dabit vero ad verbera simpliciter sanctum dorsum : et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat, quod Verbum est, vel unde venit ut inferis loquatur, et corona spinea coronetur. Ad cibum autem fel, et ad sitim acetum dederunt. Inhospitalitatis hanc ministrabant Domino mensam. Ipsa insipiens tuum non intellexisti Deum ludentem mortalium, sed spinis coronasti, et horridum fel miscuisti. Templi vero velum scindetur : et medio die nox erit tenebrosa nimis in tribus horis. Et morte morietur, tribus diebus somno suscepto; tunc ab infernis regressus ad lucem veniet primus, resurrectionis principio revocatis ostenso. » Ista Lactantius carptim per intervalla dispositionis suæ, sicut ea poscere videbantur, quæ probare intenderat, adhibuit testimonia Sibyllina : quæ nihil interponentes, sed in unam seriem connexa ponentes, solis capitibus, ut scriptores deinceps ea servare non negligant, distinguenda curavimus.

CAPUT IV.

De magis.

Magorum primus Zoroastes, rex Bactrianorum, quem nimis [Ninus], rex Assyriorum, prælio interfecit. De quo Aristoteles scribit, quod vicies centum millia versuum ab ipso condita indiciis voluminum ejus declarentur. Hanc artem post multa sæcula Democritus ampliavit, quando et Hippocrates medicinæ disciplina efloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano :

. . . . . Quis noscere fibra
Fata queat? quis prodat aves aut fulgura cœli
Servet et Assyria scrutetur sidera cura.

Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione angelorum malorum in toto terrarum orbe pluribus sæculis valuit. Per quamdam scientiam futurorum et infernorum evocationes. Eorum inventa sunt aruspicia, augurationes et ipsa quæ dicuntur oracula et necromantia. Nec mirum de magorum præstigiis, quorum intantum prodiere malefactorum vel maleficorum artes, ut etiam Moysi simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem. Quid plura? si credere fas est de pythonissa, ut Prophetæ Samuelis animam de inferni abditis evocaret, et vivorum præsentaret conspectibus : si tamen animam Prophetæ fuisse credamus, et non aliquam phantasmaticam illusionem Satanæ fallacia factam. Prudentius de Mercurio sic ait :

Traditur exstinctas sumpto moderamine virgæ
In lucem revocasse animas. . . . .
. . . . . Aut alias damnasse neci.

Et post paululum adjecit :

Murmure nam magico tenues excire figuras,
Atque sepulcrales scite incantare favillas.
Vita itidem spoliare alios, ars noxia novit.

Magi sunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur : hi et elementa concutiunt : turbant mentes hominum, ac sine ullo veneni haustu, violentia tantum carminis interimunt. Unde et Lucanus :

Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Incantata perit. . . . .

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, ut quisque

Digitized by Google

suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine utuntur et victimis, et sæpe contingunt corpora mortuorum. Necromantii sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui divinare, et ad interrogata respondere. Necros enim græce mortuus, manteia divinatio nuncupatur, ad quos suscitandos cadaveri sanguis adjicitur. Nam amare dæmones sanguinem dicunt : ideoque quotiens necromantia fit, cruor aqua miscetur, ut colore sanguinis facilius provocentur. Hydromantii ab aqua dicit : est enim hydromantia, in aquæ inspectione umbras dæmonum evocare, et imagines vel ludificationes eorum videre, ibique ab eis aliqua audire, ubi adhibito sanguine etiam ab inferis perhibentur sciscitari : quod genus divinationis a Persis fertur allatum. Varro dicit divinationis quatuor esse genera : terram, aquam, aerem, et ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam dictam. Divini dicti, quasi Deo pleni : divinitate enim se plenos assimulant, et astuta fraudulentia hominibus futura conjectant. Duo sunt genera divinationis : ars et furor. Incantatores vocati sunt, quia artem verbis compleant. Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, et funesta sacrificia offerunt, hisque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt. Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores : dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt : et quid per singula tempora observare debeat homo, intendunt : hi etiam exta pecudum inspiciunt, et ex eis futura prædicant. Augures sunt scilicet, qui volatus avium et voces intendunt, aliaque signa rerum, vel observationes improvise hominibus occurrentes : iidem et auspices. Nam auspicia sunt, quæ iter facientes observant. Dicta autem sunt auspicia, quasi avium aspicia, et auguria, quasi avium garria, hoc est, avium voces et linguæ. Item augurium, quasi avigerium, quod aves gerunt. Duo sunt autem genera auspiciorum : unum ad oculos, aliud ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus : ad aures vox avium. Pythonissæ a Pythio Apolline dictæ, eo quod is auctor fuit divinandi. Astrologi dicti eo, quod in astris augurantur. Genethliaci appellati propter natalium considerationem dierum. Genesim vero hominum per duodecim cœli signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus, eventa prædicare conantur, id est, quis quali signo fuerit natus : aut quem effectum habeat vitæ, qui nascitur. Hi sunt, qui vulgo Mathematici vocantur. Cujus superstitionis genus constellationes latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeant, cum quisque nascitur. Primum autem fidem stellarum interpretes magi nuncupabantur : sicut de his legitur, qui in Evangelio Christum natum nuntiaverunt : postea hoc nomine soli Mathematici : cujus artis scientia usque ad Evangelium fuit concessa : ut Christo edito nemo exinde nativitatem alicujus de cætero interpretaretur. Horoscopi, quod per horas nativitates hominum speculantur, dissimili et diverso A fato. Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam, quas sortes sanctorum vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. Salisatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare prædicunt. Ad hæc omnia pertinent et ligaturæ exsecrabilium remediorum contemnendæ, sive in præcantationibus, sive in characteribus, vel in quibusque rebus suspendendis atque ligandis : in quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum exorta. Unde cuncta vitanda sunt a Christiano et omnino penitus exsecratione repudianda atque damnanda. Auguria avium Phryges primi B invenerunt : præstigium vero Mercurius primus dicitur invenisse. Dictum est autem præstigium, quod præstringit aciem oculorum. De magicis autem artibus atque incantationibus et superstitionibus diversis, quas gentiles et falsi christiani in divinationibus suis et observationibus perversis sequi videntur, quid lex divina sanciat : in auctoritatibus veteris Testamenti ac novi facile est invenire. Detestatur enim eos lex divina, quæ in libro Exodi ita dicit : *Maleficos in terra tua ne patiaris vivere* (*Exod.* xxii). Et item : *Qui immolat*, ait, *diis præter soli Domino, occidetur* (*Ibid.*). Et in Levitico : *Ne comedetis*, inquit, *cum sanguine : non augurabimini, nec observabitis somnia, et super mortuum ne incidetis carnem vestram neque figuras et sigmata facietis vobis. Ego* C *Dominus* (*Lev.* xix). Et item : *Ne declinetis*, ait, *ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini ut non polluamini per eos* (*Ibid.*). Et iterum : *Vir*, inquit, *sive mulier, in quibus pythonicus vel divinationis fuerit spiritus, morte moriatur : lapidibus obruent eos : sanguis eorum sit super eos* (*Lev.* xx). In Deuteronomio quoque sic dicit : *Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, cave, ne imiteris abominationem illarum gentium. Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem : aut qui ariolos sciscitetur et observet somnia atque auguria ; nec sit maleficus, neque incantator, nec pythones consulat, neque divinos, et quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus.* D *Et propter hujusmodi scelera delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris et absque macula cum Domino Deo tuo. Gentes istæ quarum possidebis terram, augures et divinos audiunt : tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es* (*Deut.* xviii). Et quid sequendum sit vel obaudiendum, mox sequitur, dicens : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Oreb, quando concionatus es atque dixisti : Ultra non audiam vocem Domini Dei mei : et ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi : Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus : loquetur ad eos omnia, quæ præ-*

Digitized by Google

cepero illi. *Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam* (*Deut.* XVIII). Hic ergo Propheta et Dominus omnium prophetarum, qui est *via, veritas et vita* (*Joan.* XIV), conditor utriusque testamenti, non solum in Veteri sed etiam in Novo omnes errores et divinationes atque artes noxias respuit atque contemnit : nec ab alio quam a se vult requiri veritatem aut sanitatem, quia ipse cum Patre et Spiritu sancto unus verus atque omnipotens est Deus, faciens mirabilia magna solus. Unde in Evangelio omnes ad se invitat, dicens : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde : et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth.* XI). Et item : *Ego sum*, inquit, *lux mundi : qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ* (*Joan.* VIII). Hic ergo, juxta Pauli sententiam, *Salvator est omnium hominum, maxime fidelium* (*I Tim.* IV) ; de quo et Petrus ait : *Non est enim aliud nomen datum hominibus super terram, in quo oporteat homines salvos fieri* (*Act.* IV). In quo etiam nomine quotidie signa magna et sanitates in Ecclesia per orationes fidelium fiunt. Quoniam ipse discipulis in Evangelio ait : *Ecce ego do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici. Euntes prædicate Evangelium* (*Luc.* X, *Marc.* XVI). Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite. Quid ergo necesse est salutem ab alio quam a medico omnipotente quærere ? Aut quæ ratio est scientiam et sapientiam ab alio quolibet discere velle, quam ab omni sapientiæ et scientiæ fronte ? De quo scriptum est : *Omnis sapientia a Domino Deo est, et apud illum fuit semper, et est ante eum. Arenam maris, et pluviæ guttas et dies sæculi quis dinumerabit ? Altitudinem cœli et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis mensus est ? Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigabit ? Prior omnium creata est sapientia et intellectus prudentiæ ab ævo. Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna* (*Sir.* I). Qui enim sine Salvatore salutem vult habere, et sine vera sapientia æstimat se prudentem fieri posse, non salvus, sed æger ; non prudens, sed stultus in ægritudine assidua laborabit, et in cæcitate noxia stultus et demens permanebit : ac proinde omnis inquisitio, et omnis curatio, quæ a divinis et magis, vel ab ipsis dæmoniis in idolorum cultura expetitur, mors potius dicenda est quam vita : et qui ea sectantur, si se non correxerint, ad æternam perditionem tendunt. Quoniam, Psalmista dicente, *Omnes dii gentium dæmonia* (*Psal.* LXXV), qui per deceptos homines, alios decipere quotidie gestiunt, ut perditionis suæ faciant eos esse participes.

CAPUT V.

De paganis.

Pagani ex pagis Atheniensium dicti, ubi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus et pagis gentiles lucos idolaque statuerunt, et a tali initio vocabulum pagani sortiti. Gentiles, qui sine lege sunt et dum non crederent, dicti sunt gentiles, quia ita sunt ut fuerunt geniti, id est sicut in carne descenderunt, sub peccato scilicet, idolis servientes, et necdum regenerati. Proinde qui gentiles apud Latinos nuncupabantur, ipsi dicuntur Græce ethnici. Ethnici enim Græce, Latine gentiles : ethnos enim Græce gens dicitur. Post fidem autem non debent vocari gentes, seu gentiles, illi qui ex gentibus credunt : sicut post fidem dici jam non potest Judæus, testante Paulo apostolo et dicente jam Christianis : *Quoniam cum gentes essetis*, hoc est, infideles, et reliqua. Etiam apostatæ dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum et sacrificiorum contaminationes revertuntur. Est autem nomen Græcum.

CAPUT VI.

De diis gentium.

Quos pagani deos asserunt, homines olim fuisse produntur, et pro uniuscujusque vitæ meritis coli apud suos post mortem cœperunt : ut apud Ægyptum Isis, apud Cretam Jovis, apud Mauros Juba, apud Latinos Faunus, apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerva, apud Samum Juno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo. In quorum etiam laudibus accesserunt et poetæ, et compositis carminibus, in cœlum eos sustulerunt. Nam quarumdam adinventiones artium reperisse dicuntur. Ut a Scolapio [Æsculapio] medicina, Vulcano fabrica. Ab actibus autem vocantur, ut Mercurius, qui mercibus præest, Liber a liberalitate. Fuerunt quidam viri fortes aut urbium conditores, quibus mortuis homines qui eos dilexerunt simulacra finxerunt, ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium : sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus ita in posteris irrepsisse constat, ut quos illi pro sola nominis memoria honoraverunt, successores deos existimarent atque colerent. Simulacrorum usus exortus est, cum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cœlum receptis : pro quibus se in terris dæmones colendi supposuerunt, et sibi sacrificari a deceptis et perditis persuaserunt. Simulacra a similitudine nuncupata, eo quod manu artificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honore finguntur. Ergo simulacra vel pro eo quod sunt similia, vel pro eo quod sint simulata atque conficta. Unde et falsa sunt. Et notandum quod Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum atque simulacrum selem dicitur. Judæi dicunt quod Ismael primus simulacrum luto fecerit : gentiles autem primum Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent, ab eoque natam esse artem simulacra et statuas fingendi. Unde et poetæ ab eo homines primum factos esse confingunt figurate propter

Digitized by Google

effigies. Apud Græcos autem Cecrops sub quo primum in arce oliva orta est, et Atheniensium urbs ex Minervæ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolavit : nequaquam istius modi rebus in Græcia unquam visis. Idololatria, idolorum servitus sive cultura interpretatur. Nam latreia Græce, Latine servitus dicitur, quæ, quantum ad veram religionem attinet, non nisi uni et soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia sive hominum sive dæmonum sibi exhiberi vel jubet vel cupit : ita pia humilitas vel hominum vel angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, et cui debetur ostendit. Idolum autem est simulacrum, quod humana effigie factum et consecratum est, juxta vocabuli interpretationem. Eidos enim Græce sonat formam, et ab eo per diminutionem idolum deductum, æque apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idololatria omnis circa omne idolum famulatus et servitus. Quidam vero Latini, ignorantes Græcam linguam, imperite idolum ex dolo dicunt sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum divini nominis invexit. Dæmones a Græcis dictos aiunt, quasi daemonias [daimonias], id est, peritos ac rerum scios : præsciunt enim futura multa, unde solent responsa multa dare. Inest enim illis cognitio rerum, plusquam infirmitati humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ, partim per Dei jussum angelica revelatione. Hi corporum aereorum natura vigent. Ante transgressionem quidem cœlestia corpora gerebant : lapsi vero in æthereum qualitatem conversi sunt. Nec aeris illius puriora spatia, sed ista caliginosa permissi sunt tenere, qui eis quasi carcer est usque ad tempus judicii. Hi prævaricatores angeli, quorum diabolus princeps est. Diabolus Hebraice dicitur *deorsum fluens*, quia quietus in cœli culmine stare contempsit, sed superbiæ pondere deorsum corruens cecidit. Græce enim diabolus *criminator* vocatur, quod vel crimina in quæ ipse illicit ad Deum referat, vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accusat. Unde et in Apocalypsi voce angelica dicitur : *Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte* (*Apoc.* XII). Satanas in Latinum sonat *adversarius* sive *transgressor*. Ipse est enim adversarius, qui est veritatis inimicus, et semper sanctorum virtutibus contraire nititur. Ipse et transgressor, quia et prævaricator effectus. *In veritate* qua conditus est, *non stetit* (*Joan.* VIII). Idem et tentator, quia tentandam justorum innocentiam postulat, sicut in Job scribitur. Antichristus appellatur, qui contra Christum venturus est : non quomodo quidam simplices intelligunt Antichristum ideo dictum quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniat Christus. Sed Antichristus Græce dicitur, quod Latine, *contrarius Christo* ; anti enim Græce in Latinum *contra* significat. Christum enim se mentietur, dum venerit, et contra eum dimicabit, et adversabitur sacramentis Christi et veritati ejus. Nam et templum Jerosolymis reparare, et omnes veteris legis cæremonias restaurare tentabit. Sed et ille Antichristus est, qui negat esse Deum Christum : contrarius enim est Christo. Omnes enim, qui exeunt de Ecclesia, et ab unitate fidei præciduntur, et ipsi Antichristi sunt. Bel idolum est Babylonicum, quod interpretatur *vetus*. Fuit enim hic Belus pater Nini, primus rex Assyriorum, quem quidam Saturnum appellant : quod nomen et apud Assyrios et apud Afros postea cultum est. Unde et lingua Punica Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam sacrorum suorum ratione, et Saturnus et sol. Beelphegor interpretatur *idolum ignominiæ*. Idolum fuit Moab cognomento Baal super montem Phegor, quem Latini Priapum vocant deum hortorum. Fuit autem de Lampsaco civitate Hellesponti, de qua pulsus est, et propter virilis membri magnitudinem in numero deorum suorum eum Græci transtulerunt, et in numen hortorum sacraverunt. Unde et dicitur præesse hortis propter eorum fecunditatem. Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur *vir muscarum* : Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum idolum ideo vir muscarum vocatum propter sordes idololatriæ. Behemoth in Latinam linguam *animal* sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, et pro merito suo, ut animal brutum, effectus sit. Ipse est et Leviathan, id est, serpens de aquis : quia in hujus sæculi mari volubili versatur astutia. Leviathan autem interpretatur *additamentum eorum* : quorum scilicet nisi hominum, quibus in paradiso semel culpam prævaricationis intulit, et hanc usque ad æternam mortem quotidie persuadendo adjicit vel extendit. Quædam nomina deorum suorum gentiles [per] vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere, eaque in causis elementorum composita esse interpretantur. Sed hoc a poetis totum fictum est, ut deos suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac dedecoris infamia plenos fuisse, historiæ confitentur. omnino enim fingendi locus vacat, ubi veritas cessat. Saturnus origo deorum et totius posteritatis a paganis designatur : hunc Latini a satu appellatum ferunt, quia ad ipsum satio omnium pertineat rerum ; vel a temporis longitudine, quod saturetur annis. Unde et eum Græci Χρόνος nomen habere dicunt, id est tempus. Quod filios suos fertur devorasse, hoc est annos, quos tempus produxerit, in se revolvit ; vel eo quod semina, unde oriuntur, redeunt. Hunc Cœli patris abscidisse genitalia dicunt : quia nihil in cœlo de seminibus nascitur. Falcem tenet (inquiunt), propter agriculturam significandam ; vel propter annos et tempora, quod in se redeant ; vel propter sapientiam, quod intus acuta sit. In aliquibus autem civitatibus Saturno liberos suos apud gentiles immolabant, quod Saturnum poetæ liberos suos devorasse solitum tradiderunt. Jovis fertur a juvando dictus, et

Digitized by Google

Jupiter quasi juvans pater, hoc est, omnibus præstians. Hunc et privato titulo Jovem optimum dixerunt, dum fuisset incestor in suis, impudicus in extraneis; quem modo taurum fingunt propter Europæ raptum. Fuit enim in navi, cujus insigne erat taurus : modo Danaes per imbrem aureum appetiisse concubitum, ubi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam : modo in similitudinem aquilæ, propter quod puerum ad stuprum rapuerit; modo serpentem, quia reptaverit : et cygnum, quia cantaverit. Et ideo non figuræ istæ sunt, sed plane de veritate scelera. Unde erat turpe tales deos credi, quales homines esse non debent. Janum dicunt, quasi mundi vel cœli vel mensium januam. Duas Jani facies faciunt propter orientem et occidentem : cum vero faciunt eum quadrifrontem, et Janum geminum appellant, ad quatuor mundi partes hoc referunt, vel ad quatuor elementa sive tempora; sed dum hoc fingunt, non Deum, sed monstrum faciunt. Neptunum aquas mundi prædicant : et dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans. Vulcanum volunt ignem esse, et dictus Vulcanus, quasi volans candor, vel quasi Volicanus, quod per aerem volet. Ignis enim e nubibus nascitur. Unde etiam Homerus dicit eum præcipitatum de aere in terras, quod omne fulmen de aere cadit. Idcirco autem Vulcanus de femore Jovis fingitur natus, quod fulmina de imo aere nascuntur. Claudus dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquam rectus est ignis, sed quasi claudus ejusmodi speciem motumque habet. Ideo autem in fabrorum fornace eumdem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullum metalli genus fundi extendique potest. Pluton Græce, Latine Diespiter vel Ditis pater : quem alii Orcum vocant, quasi receptorem mortuorum. Unde et orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse et Græce Charon. Liberum a liberamento appellatum volunt, quod quasi mares in coeundo per ejus beneficium emissis seminibus liberentur. Quod idem Liber muliebri et delicato corpore pingitur, dicunt mulieres ei attributas, et vinum propter excitandam libidinem. Unde et frons ejus pampino cingitur, sed ideo coronam viteam et cornu habet, quia cum grate et moderate vinum bibitur, lætitiam præstat; cum ultra modum, excitat lites, id est, quasi cornua dat. Idem autem et Lyæus apo tou luein, quod multo vino membra solvantur. Iste et Græce Dionysos, a monte Indiæ Niso, ubi dicitur esse nutritus. Cæterum est et Nisa civitas, in qua colitur idem Liber, unde Nisæus dictus est.

Mercurium sermonem interpretantur. Nam ideo Mercurius, quasi medius currens, dicitur appellatus : quod sermo currat inter homines medius. Ideo et Hermes Græce, quod sermo vel interpretatio quæ ad sermonem utique pertinet, hermeneia dicitur. Ideo et mercibus præesse, quia inter vendentes et ementes sermo fit medius. Qui ideo fingitur habere pennas, quia citius verba discurrunt : unde velox et errans inducitur. Alas ejus in capite et in pedibus significare volucrem fieri per aera sermonem. Nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Ideo autem furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet, qua serpentes dividit, id est, venena : nam bellantes ac dissidentes interpretum oratione sedantur. Unde secundum Livium legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut enim per fæciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat. Hermes autem dicitur Græce apo tes ermeneias, Latine interpres, qui ob virtutem, multarumque artium scientiam trismegistus, id est, ter maximus nominatus est. Cur autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimum genus et perspicax habeatur.

Martem deum belli esse dicunt, et martem appellatum, quia per viros pugnatur, ut sit mars maris ars : licet et tria sint genera consuetudinum, scilicet Scytharum, ubi et feminæ et viri in pugnam eunt; Amazonum, ubi solæ feminæ; Romanorum, aliarumque gentium, ubi soli mares. Item martem, quasi effectorem mortium. Nam a marte mors nuncupatur. Hunc et adulterum dicit, quia belligerantibus incertus eventus est. Quod vero nudo pectore stat : ut bello se quisque sine formidine cordis objiciat. Mars autem apud Græcos [*Al.*, Thracas] Gradivus dicitur, eo quod in bello gradum inferant, qui pugnant; aut quod impigre gradiantur.

Herculem credebant deum virtutis : dicitur autem Hercoles Græce, quasi heris cleos, id est, litis gloriosus, ab heris, id est, lis, et cleos, gloria : vel quasi herocleos, quod Latine virorum fortium famam dicimus. Fuit autem (ut scribit Sextus Pompeius) agricola : ideoque Anchei regis stabulum stercoribus purgasse refertur, quia proprie agricolarum est stercorare agros.

Apollinem quamvis divinatorem et medicum appellent, ipsi tamen etiam solem dixerunt, quasi solum, ipsum Titan, quasi unum ex Titanis, qui adversum Jovem non fecit : ipsum Phœbum, quasi ephebum, hoc est, adolescentem, unde et sol puer pingitur, eo quod quotidie oriatur et nova luce nascatur. Pythium quoque Apollinem eumdem vocari aiunt a Pythone, immensæ molis serpente, cujus non magis venena quam magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum ictibus sternens nominis quoque spolia reportavit, ut Pythius vocaretur. Unde et ob insigne victoriæ Pythia sacra celebranda constituit. Dianam quoque germanam ejus similiter lunam et viarum præsidem aiunt, unde et virginem volunt, quod via [virgo] nihil pariat : et ideo ambo sagittas habere finguntur, quod ipsa duo sidera de cœlo radios usque ad terras emittant. Dianam autem vocatam, quasi duanam, quod luna die ac nocte apparcat. Ipsam et Lucinam asseverant eo quod luceat : eamdem et Triviam, quod tribus fingatur figuris. De qua Virgilius : *Tria virginis ora Dianæ* : quia eadem Luna, eadem Diana,

Digitized by Google

eadem Proserpina vocatur. Sed cum luna fingitur,

. . . . sublustri splendet amictu :
Cum subcincta luget calamos, Latonia virgo est :
Cum subnixa sedet solio, Plutonia conjux.

Latonia autem Diana, eo quod Latoniæ fuerit filia.

Cererem, id est terram, a creandis frugibus asserunt dictam, appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam et Opem, quod opere melior fiat terra ; Proserpinam, quod ex ea proserpant fruges ; Vestam, quod herbis vel variis vestita sit rebus, vel a vi sua stando. Eamdem et Tellurem et Matrem magnam fingunt turritam cum tympano et gallo et strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quod plurima pariat : magnam, quod cibum gignat. Almam, quia universa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorum nutrix terra. Simulacrum ejus cum clavi fingitur, quia tellus hieme clauditur, vere aperitur, ut fruges nascantur. Quod tympanum habet, significare volunt orbem terræ : quod curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aere : quod sustinetur rotis, quia mundus rotatur et volubilis est. Leones illi subjiciunt mansuetos, ut ostendant nullum esse genus terræ tam ferum, quod non subjici possit aut superari ab ea. Quod in capite turritam gestat coronam, ostendit superpositas terræ civitates quasi insignitas turribus constare. Sedes finguntur circa eam, quod, cum omnia moveantur, ipsa non movetur. Corybantes ejus ministri constrictis gladiis esse finguntur : ut significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod gallos huic deæ, ut servirent, fecerunt : significant, qui semine indigeant, terram sequi oportere : in ea quippe omnia reperiri ; quod se apud eam jactant, præcipitur (inquiunt) ut qui terram colunt, ne sedeant : semper enim esse, quod agant. Cymbalorum autem sonitus ferramentorum est crepitus in colendis agris, et ideo ære, quod terram antiqui ære colebant, priusquam ferrum esset inventum. Eamdem Vestam et ignem esse perhibent, quia terram et ignem habere non dubium est, ut ex Ætna Vulcanoque datur intelligi ; et ideo virginem dictant, quia ignis inviolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo, quippe qui omnia quæ arripuerit assumat [absumat]. Ovidius in Fastis :

Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Propterea et virgines ei servire dicunt, eo quod sicut ex virgine, ita nihil ex igne nascatur.

Junonem dicunt, quasi Janonem, id est, januam pro purgationibus feminarum, eo quod quasi portas matrum natis, et naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poetæ autem Junonem Jovis asserunt sororem et conjugem ; ignem et aerem Jovem ; aquam et terram Junonem interpretantur, quorum duorum permistione universa gignuntur ; et sororem dicunt, quod mundi pars est ; conjugem, quod commista coeat. Unde et Virgilius :

Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit. . . . .

Minerva apud Græcos Athene dicitur, id est, femina : apud Latinos autem Minervam vocatam, quasi deam et munus artium variarum. Hanc enim inventricem multorum ingeniorum perhibent : inde eam artem et rationem interpretantur, quia sine ratione nihil potest contineri ; quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animumque putant esse in capite et cerebro, ideo eam dicunt de capite Jovis esse natam, quia sensus sapientis, qui invenit omnia, in capite est. In cujus pectore ideo caput Gorgonis fingitur, quod illic est omnis prudentia, quæ confundit alios et imperitos et saxeos comprobat : quod et in antiquis imperatorum statuis cernimus in medio pectore loricæ, propter insinuandam sapientiam et virtutem. Hæc Minerva et Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus est, circa quam fertur virginali apparuisse ætate : propter quod Tritonia nuncupata est : unde et tanto proclivius dea credita est, quanto minus origo ejus innotuit. Pallas autem dicta vel ab insula Pallene in Thracia, in qua nutrita est : vel apo tou pallein to doru, id est, ab hastæ concussione : vel quod Pallantem gigantem occiderit. Venerem exinde dicunt nuncupatam, quod sine vi femina virgo esse non desinat : hanc Græci affrodin [Aphroditen] vocant propter spumam sanguinis generantem. Affrodin [Aphros] enim Græce spuma vocatur. Quod autem fingunt Saturnum Cœlo patri genitalia abscidisse, et sanguinem fudisse in mare, atque eo spuma maris concreta Venus nata est : illud aiunt, quod coitus salsi humoris substantia est, et inde affrodin [Aphroditen] Venerem dici, quia coitus spuma est sanguinis, qui ex succo viscerum liquido salsoque constat. Ideo autem Venerem Vulcani dicunt uxorem, quia venereum officium non sine calore consistit ; unde est : *Frigidus in Venerem senior.* Nam quod Saturnus dicitur patri Cœlo virilia amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creaverunt, id ideo fingitur, quia nisi humor de cœlo in terram descenderit, nihil creatur. Cupidinem vocatum ferunt propter amorem. Est enim dæmon fornicationis, qui ideo alatus pingitur : quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur. Puer pingitur, quia stultus est et irrationabilis amor. Sagittam et facem tenere fingitur : sagittam, quia amor cor vulnerat : facem, quia inflammat. Pan dicunt Græci, Latini Silvanum deum rusticorum, quem in naturæ similitudinem formaverunt : unde et pan dictus est, id est, omne : fingunt enim eum ex universali elementorum specie : habet enim cornua in similitudinem radiorum solis et lunæ : distinctam maculis habet pellem propter cœli sidera. Rubet enim facies ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorum gestat propter harmoniam cœli, in qua septem sunt soni et septem discrimina vocum. Villosus est, quia tellus convestita est. A genibus pars ejus inferior fœda est propter arbores et feras et pecudes. Caprinas ungulas habet, ut soliditatem terræ ostendat. Quem vocant rerum et totius naturæ Deum. Unde pan, quasi omnia, dicunt. Isis lingua Ægyptiorum terra appellatur, quam Isim volunt esse : fuit autem Isis regina

Digitized by Google

Ægyptiorum, Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Ægyptios litteras docuit, et terras colere instituit, propter quod et terram ejus nomine appellaverunt. Serapis omnium maximus Ægyptiorum deus, ipse est Apis rex Argivorum, qui navibus transvectus in Ægyptum, cum ibidem mortuus fuisset, Serapis appellatus est : propterea quia arca, in qua mortuus ponitur, quam sarcophagum vocant, soros dicitur Græce, velut soros Apis, et ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum ejus esset instructum. Sorapis primo, deinde una littera commutata, Serapis dictus est. Apis fuit apud Ægyptios taurus Serapi consecratus, et ab eo ita cognominatus, quem Ægyptus instar numinis colebat, eo quod de futuris daret quædam manifesta signa. Apparebat enim in Memphis, quem centum antistites prosequebantur, et repente velut lymphatici præcinebant. Hujus capitis imaginem sibi in cremo Judæi fecerunt. Fauni a fando, velut apo telphanis [tes phones] dicti, quod voce, non signis, ostendere viderentur futura. In lucis enim consulebantur a paganis, et responsa illis non signis, sed vocibus dabant. Genium autem dicunt, quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu a gignendis liberis Unde et geniales lecti dicebantur a gentibus, qui novo marito sternebantur. Hæc et alia sunt gentilium fabulosa figmenta, quæ interpretata sic habentur, ut ea non intellecta damnabiliter tamen adorentur. Fatum autem dicunt esse, quidquid dii fantur, quidquid Jupiter fatur. A fando igitur fatum dicunt, id est, a loquendo, qui nisi hoc nomen jam in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinare, rationabiliter possemus a fando fatum appellare : non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis : *Semel locutus est Deus, duo hæc audivi*, etc. (*Psal.* LXI). Quod enim dictum est, *semel locutus est* : intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut novit incommutabiliter omnia, quæ futura sunt, et ipse facturus est. Tria autem fata fingunt in colo et fuso digitisque fila ex lana torquentibus propter tria tempora : præteritum, quod in fuso jam netum atque involutum est : præsens, quod inter digitos nentis trahitur : futurum in lana, quæ colo implicata est, et quod adhuc per digitos nentis ad fusum, tanquam præsens ad præteritum, trajiciendum est. Parcas dicunt cata antiphrasin appellatas, quod minime parcant, quas tres esse voluerunt : unam, quæ vitam hominis ordiatur ; alteram, quæ contexat ; tertiam, quæ rumpat. Incipimus enim, cum nascimur : sumus, cum vivimus : desumus, cum interimus. Fortunam a fortuitis nomen habere dicunt, quasi deam quamdam res humanas variis casibus et fortuitis illudentem. Unde et cæcam appellant eo quod passim in quoslibet incurrens sine ullo examine meritorum et ad bonos et ad malos venit. Fatum autem a Fortuna separant, et Fortunam, quasi sit in his quæ fortuito veniunt, nulla palam causa, Fatum vero appositum singulis et statutum aiunt. Aiunt et tres Furias feminas crinitas serpentibus propter tres affectus, quæ in animis hominum multas perturbationes gignunt, et interdum cogunt delinquere, ut nec famæ periculive respectum habere permittant. Ira, quæ vindictam cupit : cupiditas, quæ desiderat opes : libido, quæ appetit voluptates. Quæ ideo Furiæ appellantur, quod stimulis suis mentem feriant, et quietam esse non sinant. Nymphas deas aquarum putant dictas a nubibus : nam ex nubibus aquæ, unde nomen derivatum ; nymphas aquarum deas, quasi numina lympharum. Ipsas autem dicunt et Musas, quas et nymphas, Nec immerito : nam aquæ motus musicen efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. Nymphas quippe montium Oreades dicunt, silvarum Dryades, camporum Hamadryades, fontium Naiades, maris Nereides. Heroas dicunt a Junone traxisse nomen : Græce enim Juno Ere appellatur ; et ideo nescio quis filius ejus secundum Græcorum fabulam Eros fuit nuncupatus : hoc velut mysticum significante fabula, quod aer Junoni deputetur, ubi volunt heroas habitare, quo nomine appellant alicujus meriti animas defunctorum, quasi aeroas, id est, viros aerios et cœlo dignos propter sapientiam et fortitudinem. Penates gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebant : et penates dicti, quod essent in penetralibus, id est, in secretis. Hi dii quomodo vocabantur, vel quæ nomina habuerint, ignoratur. Manes deos mortuorum dicunt, quorum potestatem inter lunam et terram asserunt : a quibus et mane dictum existimant, quos putant ab aere, qui manus, id est, rarus est : manes dictos, sive quia late manant per auras, sive quia mites sunt immanibus, contrario nomine hoc appellantur. Apuleius autem ait eos cata antiphrasin dici manes, hoc est, mites ac modestos, cum sint terribiles et immanes, ut Parcas, ut Eumenides. Larvas ex hominibus factos dæmones aiunt, quod meriti mali fuerint, quarum natura dicitur terrere parvulos, et in angulis garrire tenebrosis. Lamias, quas fabulæ tradunt infantes corripere ac laniare solitas, a laniando specialiter dictas. Pilosi, qui Græce Panitæ, Latine Incubi appellantur, sive Invi ab ineundo passim cum animalibus, unde et Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc est, stuprando : sæpe enim improbi existunt etiam mulieribus et earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Dusios nuncupant, quod assidue hanc immunditiam peragunt. Quem autem vulgo Incubonem vocant, hunc Romani Faunum ficarium dicunt. Ad quem Horatius dicit :

> Faune, Nympharum fugientum amator,
> Per meos fines et aprica rura
> Lenis incedas

Sed falsis diis et figmentis hominum spretis, de quibus Psalmista ait : *Omnes dii gentium dæmonia ; Dominus autem cœlos fecit* (*Psal.* XCV) ; differentiam ipsius nominis patefaciamus. Dii ergo gentium dæmonia sunt, quæ nulli præstant : sed in se credentes semper decipiunt, semper illudunt. Nam quamvis dæmones Latine *scientes* vocentur, quasi daemonas [daimonias] : humano tamen sermone convicium est.

Digitized by Google

Unde ita dicimus, quos exsecratione dignos judicamus : non immerito, quoniam in illis vera scientia non est, qui Creatoris sui non secundant arbitrio : sic et sapientes philosophos dicimus. Sed hos persequitur Apostolus definitiva sententia, dicens : *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum* (*I Cor.* III). Unde necesse est ut hoc scientes pro non intelligentibus eos habeamus. Dæmon igitur est a Deo quædam, sicut et bonorum angelorum, excellens omnino creata substantia, quæ propria faciente superbia eo usque pervenit, ut, naturali dignitate deposita, malis operibus semper insistat. Tamen alibi scriptum est : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit* (*Psal.* LXXXI). Uno verbo Jesus Christus mirabili nobis brevitate declaratur. Ipse enim Deus stetit in synagoga, qui sedit ad dexteram Patris. Situs enim isti corporales sunt. Nam si majestatem ejus intendas, ubique totus, ubique plenus est. Nec potest dici natura deitatis stare vel sedere, quia nulla loci determinatione concluditur. Sic enim de ipso et Joannes Baptista dicit : *Medius autem vestrum stat, quem vos non scitis* (*Joan.* I). Addit et, *deorum*, ut evidentius de hominibus dictum adverteres, inter quos corporaliter habitasse cognoscitur Christus : sicut Jeremias propheta prædixit : *Post hæc in terris visus est et cum hominibus conversatus est* (*Bar.* III). Nam hoc dictum de hominibus sæpius invenimus. Unde et ad Moysen dicit : *Constitui te Deum Pharaoni* (*Exod.* VII); et inferius psalmus ipse dicturus est : *Ego dixi : Dii estis et filii Excelsi omnes* (*Psal.* LXXXI). Sic enim et filios Dei homines vocamus. Quod si ad naturam deitatis referas, unum est Verbum, quod veraciter ac proprie sic debeat nuncupari. Dicimus nonnunquam abusive deos et superas potestates, sicut ait Apostolus : *Et si sint, qui dicantur dii, sive in cœlo sive in terra. Nobis autem unus est Deus Pater* (*I Cor.* VIII). Sequitur : *In medio autem Deus discernit* (*Psal.* LXXXI), id est, apostolos atque justos, qui majestatis ejus monita fidemque secuti sunt. Discernere enim ad præscientiam pertinet, intellectumque divinum, qui nos de massa peccati eripit et ad cœlorum regna perducit. Unde et Apostolus dicit : *Quis enim te discernit?* (*I Cor.* IV.)

LIBER SEXTUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De linguis gentium.

Linguarum diversitas exorta est in ædificatione turris post diluvium. Nam priusquam superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam divideret societatem, una omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, qua patriarchæ et prophetæ usi sunt, non solum in sermonibus suis, verum etiam in litteris sacris. Initio autem quot gentes, tot linguæ fuerunt. Deinde plures gentes, quam linguæ : quia ex una lingua multæ sunt gentes exortæ. Linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is, qui efficit per id, quod efficitur, nominatur, sicut os dici solet pro verbis, sicut manus pro litteris. Tres sunt autem linguæ sacræ : Hebræa, Græca, Latina : quæ toto orbe maxime excellunt. His enim tribus linguis super crucem Domini a Pilato causa ejus fuit scripta. Unde et, propter obscuritatem sanctarum Scripturarum, harum trium linguarum cognitio necessaria est, ut ad alteram recurratur, si aliquam dubitationem nominis vel interpretationis sermo unius linguæ attulerit. Græca autem lingua inter cæteras gentium clarior habetur. Est enim et Latinis et omnibus linguis sonantior. Cujus varietas in quinque partibus discernitur, quarum prima dicitur coine, id est, mista sive communis, qua omnes utuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniensis, qua usi sunt omnes Græciæ auctores. Tertia Dorica, quam habent Ægyptii et Siculi. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua sunt Æoles locuti, et sunt in observatione Græcæ linguæ ejusmodi certa discrimina. Sermo enim eorum ita est dispertitus. Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est, priscam, Latinam, Romanam, mistam. Prisca est, qua vetustissimi Italiæ sub Jano et Saturno sunt usi, incondita, ut se habent carmina Saliorum. Latina, quam sub Jano et regibus Tusciæ, cæteri in Latio sunt locuti, ex qua fuerunt duodecim tabulæ scriptæ. Romana, quæ post reges exactos a populo Romano gesta est, quam Nævius, Plautus, Virgilius, poetæ, et ex oratoribus Gracchus et Cato et Cicero vel cæteri effuderunt. Mista, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus et hominibus in Romanam civitatem irrupit, integritatem verbi per solœcismos et barbarismos corrumpens. Omnes autem Orientis gentes in gutture linguam et verba collidunt, sicut Hebræi et Syri. Omnes Mediterraneæ gentes in palato sermones feriunt, sicut Græci et Asiani. Omnes Occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicut Itali et Hispani. Syrus et Chaldæus vicinus Hebræo est in sermone, consonans in plerisque, et litterarum sono. Quidam autem arbitrantur linguam Hebræam ipsam esse Chaldæam, quia Abraham de Chaldæis fuit. Quod si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pueri linguam, quam noverant, doceri jubentur? Omnem autem linguam unusquisque hominum, sive Græcam, sive Latinam, sive cæterarum gentium, aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cum autem omnium linguarum scientia difficilis sit cuiquam, nemo tamen ita desidiosus est, ut in sua

Digitized by Google

gente positus, suæ gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandus est, nisi animalibus brutis deterior? illa enim propriæ vocis clamorem exprimunt: iste deterior, qui propriæ caret linguæ notitia. Cujusmodi autem lingua locutus sit Deus in principio mundi, dum diceret : *Fiat lux* (*Gen.* I); invenire difficile est, nondum enim erant linguæ. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus, maxime ad primum hominem loquens, vel ad prophetas, vel dum corporaliter sonuit vox dicentis Dei : *Tu es filius meus dilectus;* ubi a quibusdam creditur illa lingua una et sola, quæ fuit antequam esset linguarum diversitas. In diversis quippe gentibus creditur, quod eadem lingua illis Deus loquatur, qua ipsi homines utuntur, ut ab eis intelligatur : loquitur autem Deus hominibus non per substantiam invisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam enim [etiam] et hominibus apparere voluit quando locutus est. Dicit enim Apostolus : *Si linguis hominum loquar et angelorum* (*I Cor.* XIII); ubi quæritur qua lingua angeli loquantur. Non quod angelorum aliquæ linguæ sint, sed per exaggerationem dicitur. Item quæritur qua lingua in futurum homines loquantur, quod nusquam reperitur. Nam dicit Apostolus : *Sive linguæ cessabunt* (*Ibid.*). Ideo autem prius de linguis, ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ sunt.

CAPUT II.

De gentium vocabulis.

Gens est multitudo ab uno principio orta, sive ab alia natione secundum propriam collectionem distincta, ut Græcia, Asia : hinc gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, id est, a gignendo, sicut natio a nascendo. Gentes, a quibus divisa est terra, LXXIII : quindecim sunt de Japhet, XXXI de Cham, XXVII de Sem, quæ fiunt LXXIII, vel potius, ut ratio declarat, LXX duæ, totidemque linguæ per terras esse cœperunt, quæ crescendo provincias et insulas impleverunt.

Filii Sem quinque singulariter gentes singulas procreaverunt. Quorum primus Elam, a quo Elamitæ principes Persidis. Secundus Assur, a quo Assyriorum pullulavit imperium. Tertius Arphaxat, a quo gens Chaldæorum exorta est. Quartus Lud, a quo Lydii. Quintus Aram, a quo Syri quorum metropolis fuit Damascus.

Filii Aram, nepotes Sem quatuor : Hus, et Hul, et Gether, et Mesa. Hus Trachonitidis conditor, quæ inter Palæstinam et Cœlesyriam tenuit principatum : unde fuit Job, secundum quod scriptum est : *Vir erat in terra Hus* (*Job.* I). Secundus Hul, a quo Armenii. Tertius Gether, a quo Arcanonii sive Curiæ. Quartus Mesa, a quo sunt hi qui vocantur Meones. Posteritas Arphaxat filii Sem. Heber nepos Arphaxat, a quo Hebræi : Jectan filius Heber, a quo Indorum orta est gens; Sale filius Jectan, a quo Bactriani, licet eos alii Scytharum exsules suspicentur. Ismael filius Abraham a quo Ismaelitæ, qui nunc corrupto nomine Sarraceni, quasi a Sarra, et Agareni ab Agar. Nabaioth filius Ismael, a quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare Rubrum inhabitant. Moab et Ammon filii Loth, a quibus Moabitæ et Ammonitæ. Edom filius Esau, a quo Idumæi. Hæ gentes, quæ de Sem stirpe. Agareni ab Agar, qui (ut diximus) perverso nomine Sarraceni vocantur, quia ex Sarra se genitos gloriantur. Ismaelitæ, *obedientes sibi*, interpretantur, id est peccatores, qui quod concupiscunt faciunt. Unde legitur in psalmo : *Tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ* (*Psal.* LXXXII).

Agareni interpretantur *proselyti*, hoc est, peccatores a conventu Ecclesiæ alieni. Unde scriptum est in psalmo : *Moab et Agareni, Gebal et Ammon, Amalech et alienigenæ cum habitantibus* Tyrum (*Ibid.*) Edom, a quo Idumæi, *rubeus*, sive *sanguineus* interpretatur : significat populum Judæorum ob necem Christi et prophetarum sanguinolentum : unde in Abdia scriptum est : *Hoc dicit Dominus ad Edom : Ecce parvulum dedi te in gentibus, contemptibilis tu es valde : superbia cordis tui exstulit te* (*Abd.*, *v.* 2). Idumæi, *sanguinei* sive *terra* interpretantur, id est dæmones sive peccatores, ut in psalmo legitur : *Memorare, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea* (*Psal.* CXXXVI). Item Idumæus populus est gentium : unde in Deuteronomio scriptum est : *Non abominaveris Idumæum, quia frater tuus est; nec Ægyptum, quia advena fuisti in terra ejus : qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabunt Ecclesiam Domini* (*Deut.* XXIII), id est, per fidem Trinitatis et lavacrum regenerationis.

Seir, qui *hispidus* vel *hirsutus* interpretatur, populum Judæorum significat. Unde in cantico Deuteronomii legitur : *Dominus de Sina veniet, et de Seir ortus est nobis* (*Deut.* XXXIII).

Amalech interpretatur, *lambens*, id est, diabolus. Unde legitur in Exodo : *In manu abscondita vel valida expugnat Dominus Amalech a generatione in generationem* (*Exod.* XVII).

Amalecitæ interpretantur *populus lambens*, id est, peccatores terrena ambientes. Unde scriptum est in psalmo : *Gebal et Ammon et Amalech et alienigenæ cum habitantibus Tyrum* (*Psal.* LXXXII). Philisthæi ipsi sunt Palæstini, quia *p* litteram sermo Hebræus non habet; sed pro eo *ph* Græce utitur, inde Philisthæi pro Palæstinis dicuntur, a civitate utique sua; iidem et Allophyli, iidem et alienigenæ ob hoc, quia semper fuerint inimici Israel, et longe ab eorum genere ac societate separati. Philisthæi interpretantur *cadentes poculo*, id est, inimici Ecclesiæ, de sua se extollentes scientia. Unde legitur in Propheta : *Verum quid mihi et vobis Tyrus et Sidon et omnis terminus Palæstinorum. Cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum* (*Joel.* III). Item in bonam partem intelliguntur. Unde legitur in psalmo : *Hi Allophyli subditi sunt* (*Psal.* LIX).

Digitized by Google

Chananæi appellati de Chanaan filio Cham, quorum terram Judæi possederunt. Cujus ex origine fuit Emor frater Sichem, a quo Amorrhæi sunt nuncupati. Chananæi interpretantur *instabiles* sive *immobiles*, et significant peccatores fundamentum fidei non habentes. Unde legitur in cantico Exodi: *Tabuerunt omnes inhabitantes Chanaan* (*Exod.* xv).

Ægyptii ab Ægypto quodam rege vocati sunt: nam ante aerei dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptii, *affligentes*, eo quod afflixerunt Dei populum, priusquam divino auxilio liberarentur. Ægyptii interpretantur, *affligentes*, id est, impii vel dæmones Ecclesiæ fideles opprimentes: unde legitur in Exodo: *Affligebant Ægyptii operibus duris* (*Exod.* i).

Armenius ex Thessalia unus de numero ducum Jasonis, qui ad Colchos profecti sunt, recollecta multitudine, quæ amisso rege Jasone passim vagabatur: Armeniam condidit, gentique ex suo vocabulo nomen dedit. Limes est Persicus, qui Scythas ab eis dividit. Scytha cognominatus, a quo limite Scythæ a quibusdam perhibentur vocati, gens antiquissima semper habita. Hi Parthos Bactrianosque, feminæ etiam eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetæ ex Scytharum origine sunt, et dicti Massagetæ, quasi graves, id est, fortes Getæ. Nam sic Livius argentum grave dicit, id est, massas. Hi sunt qui inter Scythas atque Albanos septentrionalibus locis inhabitant.

Amazones dictæ sunt, seu quod simul viverent sine viris, quasi amazosai; sive quod adustis dexterioribus mammis essent, ne sagittarum jactus impediretur, quasi aneu mazou: nudabant enim, quam adusserant, mammam. Has Titianus unimammas dicit. Nam hoc est amazon, quasi aneu mazou, id est, sine mamma. Has jam non esse constat, quod earum partim ab Hercule, partim ab Achille, vel Alexandro usque ad internecionem deletæ sunt. Albani sunt partes Asiæ et Asiaticæ gentis, quæ posteros se Jasonis credunt, albo crine nascuntur ab assiduis nivibus, et ipsius capilli color genti nomen dedit, et inde dicuntur Albani; horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla, adeo ut nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Ugnos antea Hunnos vocatos, postremo a rege suo Avares appellatos dicunt, qui prius in ultima Mæotide inter glacialem Tanaim et Massagetarum immanes populos habitaverunt. Deinde pernicibus equis Caucasi rupibus, ubi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt, et Orientem viginti annis tenuerunt captivum, et ab Ægyptiis atque Æthiopibus annuum vectigal exegerunt. Trojanorum gens antea Dardana a Dardano nominata. Nam Dardanus et Jasius fratres e Græcia profecti sunt. Ex his Jasius ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam pervenit, ibique primus regnavit: post quem filius ejus Erictonius, deinde nepos ejus Tros, a quo Trojani nuncupati sunt. Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxilium a rege Bithyniæ evocati, regnum cum eo, parta victoria, diviserunt: sic quidem Græcis admisti primum Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci, ante Thessali a Thessalo, postea a Græco rege Græci sunt nuncupati. Nam Græci proprie Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt circa Peneum amnem olim inhabitantem, a Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicyonii, Græci sunt, nuncupati a Sicyonio rege. Hi primum Ægialei vocabantur a rege Ægialeo, qui primus Sicyoniis imperavit, a quo et Ægialea civitas nuncupata est, quæ nunc Peloponnesus vocatur a Pelope rege suo: ipsi sunt et Arcades ab Arcade rege Jovis et Calistonis filio dicti.

Danai a Danao rege vocati: iidem et Argivi ab Argo conditore cognominati. Postquam autem rex Græcorum Apis mortuus est, huic filius Argus successit in regnum, et ex eo Argivi appellati sunt, qui etiam ab eis post obitum deus haberi cœpit, templo et sacrificio honoratus.

Achæi, qui et Achivi ab Achæo filio Jovis dicti, Pelasgi nominati, quia cum velis passis verno tempore advenisse Italiam visi sunt, ut aves. Primo enim eos Varro Italiam appulisse commemorat: Græci vero Pelasgos a Pelasgo Jovis et Larissæ filios perhibent dictos.

Myrmidones fuerunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi: dicti sunt autem Myrmidones propter astutiam, quasi myrmeces, id est, formicæ. Eratosthenes autem dicit dictos Myrmidones a Myrmidone duce, Jovis et Eurimedusæ filio. Cecropi Atheniensium regi successit Cranaus, cujus filia Attis nomen et regioni et genti dedit, et ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses.

Ion vir fortis ex suo nomine eosdem Athenienses vocavit Iones.

Macedones a nomine Emathionis regis antea Emathii nuncupati sunt, postea Macedones dicti. Epirotæ a Pyrrho Achillis filio, prius Pyrrhidæ: postea vero cum Pyrrho rege duce ad Italiam transire præsumpserunt.

Dorus Neptuni et Ellepis filius fuit, unde Dori originem et nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum, quæ Dorica appellatur. Lacedæmones a Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi diu perseverantes in bello contra Messenios veriti, ne diuturnitate prælii spem prolis amitterent, præceperunt, ut virgines eorum cum juvenibus domi relictis concumberent: sicque ex promiscuo virginum et maritorum concubitu juvenes de incertis parentibus nati, ex nota materni pudoris Parthenii vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos, quos et Lacedæmones.

Thraces ex filio Japhet, qui vocatus est Thi-

Digitized by Google

ras, exorti et cognominati (ut superius dictum est) perhibentur : licet gentiles eos a moribus ita dictos existiment, quod sint truces ; sævissimi enim omnium gentium fuerunt. Unde et multa fabulosa de eis memorantur, quod captivos diis suis litarent, et humanum sanguinem in ossibus capitum portare soliti essent : de quibus Virgilius :

Heu ! fuge crudeles terras, fuge littus avarum !

quasi crudelium et avarorum.

Istrorum gens originem a Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, ut a Ponto intraverunt Istrum fluvium, a vocabulo amnis, quo a mari recesserunt, appellati sunt.

Romani a Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique et civitati nomen dedit. Hi ante a Saturno Saturnii, a Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellavit, qui postea Romani nuncupati sunt. Hi et Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus : quia semper hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua quiris dicitur. Italus quoque et Sabinus et Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita et regionibus sunt. Nam ab Italo Italia, a Sabino Sabinia, a Sicano Sicanii cognominati sunt, idem et Siculenses. Tusci Italiæ sunt populi. Et est a frequentia sacrorum et thuris vocata, id est apo tou thuein.

Umbri Italiæ gens, sed Gallorum veterum propago, qui Apenninum montem incolunt, de quibus historiæ perhibent quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint, et ob hoc Ombrious Græce nominatos.

Marsi gens Italiæ dicta a comite Liberi Marsya, qui usum illis vitium ostendit, et ob hoc illi statuam fecerunt, quam postea Romani victis Marsis tulerunt. Marsos autem Græci Uscos vocant, quasi ophiuchous quod multos serpentes habeant, et ophis serpens dicatur : illæsos autem esse carminum maleficiis. Inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Umbris. Gothi a Magog filio Japhet nominati putantur de similitudine ultimæ syllabæ, quos veteres magis Getas quam Gothos vocaverunt : gens fortis et potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis. De quibus Lucanus :

Hinc Dacus premat, inde Getes occurrat Iberis.

Daci autem Getarum soboles fuerunt, et dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gothorum stirpe creati sunt, de quibus ille :

Ibis Arctoos procul usque Dacos.

Bessi barbari fuerunt, qui a multitudine boum sic vocati creduntur. De quibus quidam :

Qui colit terræ medio, vel ille
Divitis multo bove pileatus
Accola ripæ.

Gepides pedestri prælio magis quam equestri sunt usi, ex hac causa vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inequitabant, priusquam eos Lentulus Danubio prohiberet : atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluvius fertur ultra Danubium, a quo Alani dicti sunt : sicut et populi inhabitantes juxta Lemannum fluvium, Alemani vocantur, de quibus Lucanus :

Deseruere cavo tentoria fixa Lemanno.

Langobardos vulgo fertur nominasse prolixa barba et nunquam tonsa.

Vindilicus amnis ab extremitate Galliæ erumpens, juxta quem fluvium inhabitasse, et ex eo traxisse nomen Vandali perhibentur.

Germaniæ gentes dictæ, quod sint immania corpora, immanesque nationes, sævissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso cœli rigore traxerunt ; feroces animi, et semper indomiti, raptu venatuque viventes. Horum plurimæ gentes, variæ armis, discolores habitu, linguis dissonæ, et origine vocabulorum incertæ : ut Tolleraces, Amsivari, Quadi, Tungri, Marcomanni, Bruteri, Camasi, Blangioni et Ubantes ; quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quemdam significat.

Suevi pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus :

Fundit ab extremo flavos, ab Aquilone Suevos ;

quorum fuisse centum pagos et populos multi prodiderunt. Dicti autem Suevi putantur a monte Suevo, qui ab ortu solis initium Germaniæ facit, cujus loca incoluerunt.

Burgundiones, quondam a Romanis subacta interiori Germania, per castrorum limites positi a Tiberio Cæsare, in magnam coaluerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt ; quia crebra per limites habitacula constituta, *burgos* vulgo vocant. Hi postea rebelles Romanis effecti plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluvii insederunt, et nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Oceanum littoribus et paludibus inviis, virtute atque agilitate habilis : unde et appellata, quod sit durum et validissimum genus hominum, et præstans cæteris piraticis.

Franci a quodam proprio duce vocari putantur : alii eos a feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

Britones quidam Latine nominatos suspicantur eo quod bruti sint : gens intra Oceanum interfuso mari quasi extra orbem posita, de quibus Virgilius :

Toto divisos orbe Britannos.

Scoti propria lingua nomen habent a picto corpore, eo quod aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate adnotentur.

Galli a candore corporis nuncupati sunt : gala enim Græce lac dicitur : unde et sibylla sic eos appellat, cum ait de eis :

Digitized by Google

Tunc lactea colla
Auro innectuntur ;

secundum diversitatem enim cœli et facies hominum et colores et corporum quantitates, et animorum diversitates existunt. Inde Romanos graves, Græcos leves, Afros versipelles, Gallos natura feroces, acriores ingenio pervidemus; quod natura climatum facit.

Galli autem Senones, antiquitus Xenones dicebantur, quod Liberum hospitio recepissent : postea *x* in *s* litteram commutata est.

Vacca oppidum fuit juxta Pyrenæum, a quo sunt cognominati Vaccæi, de quibus creditur dixisse poeta :

Lateque vagantes
Vaccæi.

Hi Pyrenæi jugis peramplam montis habitant solitudinem : iidem et Vascones, quasi Vacconcs, *c* in *s* litteram demutata; quos Cneus Pompeius, edomita Hispania, ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi jugis deposuit, et in unum oppidum congregavit : unde et convenarum urbs nomen accepit. Hispani ab Ibero amne primum Iberi, postea ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

Galleci a candore dicti, unde et Galli; reliquis enim Hispaniæ populis candidiores existunt. Hi Græcam sibi originem asserunt, unde et naturali ingenio callent : si qui 'em post finem Trojani belli Teucrum morte Ajacis fratris invisum patri Telamoni, dum non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, ibique urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse ferunt, inde ad Galatiam profectum, expositis sedibus ex loco genti nomen delisse.

Astures gens Hispaniæ, vocati eo, quia circa Asturem flumen, septi montibus silvisque crebris inhabitent.

Cantabri gens Hispaniæ, a vocabulo urbis et Iberi amnis, cui insidunt appellati : horum animus pertinax magis ad latrocinandum et ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quorum ex nomine appellata est regio Celtiberia. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero, ubi consederunt, et ex Gallis, qui Celtici dicebantur, misto utroque vocabulo, Celtiberi nuncupati sunt.

Afri appellati ab uno ex posteris Abrahæ, qui vocabatur Afer, qui dicitur duxisse adversus Libyam exercitum, et ibi victis hostibus consedisse, ejusque posteros ex nomine atavi, et Afros Africam nuncupasse.

Pœni autem Carthaginenses sunt a Phœnicibus nuncupati, qui cum Didone profecti sunt : Tyrii vero a Tyro urbe Phœnicum nominati, de qua profecti sunt, et in Africæ littus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine a locis suis navibus conscendentes loca Syrtium in Libya occupaverunt : et quia ex Getis venerant, inde derivato nomine Getuli cognominati sunt : unde et opinio est, apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros

A consanguinitate propinquos sibi vocare. Africam autem in initio nomen habuere Libyes, deinde Afri, post hoc Getuli, postremo Mauri et Numidæ. Mauri et Numidæ (ut Afri putant) sic sumpserunt exordium et vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interiit, et exercitus ejus compositus ex variis gentibus, amisso duce, passim sibi sedes quærebant, et ex eo numero Medi, Persæ et Armeni navibus Africam transvecti, proxima mari loca occupavere. Sed Persæ dum materiam in agris pro construendis domiciliis non invenirent, et ignota lingua commercium prohiberet : per patentes agros et diversas solitudines vagabantur, et perambulationibus vagabundis, semetipsos propria lingua Numidas appellaverunt, id est, sine oppido vagos et errantes.

B Medi autem cum Libyis se miscuerunt, qui proximam Hispaniam inhabitabant, quorum nomen paulatim Libyes corruperunt, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes, licet Mauri ob colorem a Græcis vocentur : Græci enim nigrum mauron vocant. Æstifero quippe calore afflati speciem atri coloris ducunt.

Massilia civitas Africæ est non longe ab Atlante et hortis Hesperidum : a qua civitate Massylii vocati sunt, quos nos corrupte Massulas vocamus : de quibus Virgilius ;

Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos.

Gaulalii gentes sunt a meridie usque Oceanum Hesperidum pervagantes : his nomen Gauloe insula
C dedit quæ est juxta Æthiopiam, ubi nec serpens nascitur neque vivit.

Garamantes populi Africæ prope Cyrenas inhabitantes, a Garamante rege Apollinis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit; sunt autem proximi gentibus Æthiopum. De quibus Virgilius :

Extremi Garamantes.

Extremi autem, quia sævi et a consortio humanitatis remoti.

Hesperii vero sunt, qui circa Hispaniam commorantur; nam Hispania Hesperia dicitur.

Æthiopes dicti a filio Cham, qui vocatus est Chus, ex quo originem trahunt. Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpretatur. Hi quondam ab Indo flu-
D mine consurgentes juxta Ægyptum inter Nilum et Oceanum in Meridie sub ipsa solis vicinitate insederunt; quorum tres sunt populi : Hesperi, Garamantes et Indi. Hesperi sunt Occidentis; Garamantes Tripolis, Indi Orientis.

Æthiopes interpretantur *tenebræ* vel *caligo*, id est impii, quibus diabolus, velut tenebris circumseptus, incedit.

Troglodytæ gens Æthiopum ideo nuncupati sunt, quod tanta celeritate pollent, ut feras cursu pedum assequantur.

Panfagii et Hini [*Al.*, hi] in Æthiopia sunt, quibus esca est, quidquid mandi potest, et omnia fortuito gi gnentia : unde et appellati. Ichthyophagi, quod ve-

Digitized by Google

nando in mari valeant, et piscibus tantum alantur. Hi post Indos montanas regiones tenent, quos subactos Alexander Magnus piscibus vesci prohibuit.

Anthropophagi, gens asperrima sub regione Syri [Serum] consita : qui quia humanis carnibus vescuntur, ideo Anthropophagi nominantur. Itaque sicut his, ita cæteris gentibus per sæcula, aut a regibus, aut a locis, aut a moribus, aut ex quibuslibet aliis causis immutata vocabula sunt : ita ut prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat. Jam vero hi qui Antipodes dicuntur eo quod contrarii esse vestigiis nostris putantur, vel quasi sub terris positi adversa pedibus nostris calcent vestigia, nulla ratione credendum : quia nec soliditas patitur, nec centrum terræ. Sed nec ulla hoc historiæ cognitione firmatur : sed hoc poetæ quasi ratiocinando conjectant. Titanes autem quosdam in Græcia ferunt fuisse robustos et excellentes viribus populos, quos ferunt fabulæ ab irata contra deos terra ad ejus ultionem creatos : unde Titanes dicti sunt, apo tes tiseos, id est, ab ultione, quod quasi ulciscendæ matris terræ causa in deos armati existerent, quos fabulæ a Jove bello fuisse superatos atque exstinctos fingunt, propter quod de cœlo jactis fulminibus interierunt.

CAPUT III.

De regnis et militiæ vocabulis.

Regnum a regibus dictum : nam sicut reges a regnando vocati : ita regnum a regibus. Regnum universæ nationes suis quæque temporibus habuerunt, ut Assyrii, Medi, Persi, Ægyptii, Græci; quorum vices sors temporum ita volutavit, ut alterum ab altero solveretur. Inter omnia autem regna terrarum duo regna cæteris gloriosiora traduntur : Assyriorum primo, deinde Romanorum, temporibus et locis inter se ordinata atque distincta. Nam sicut illud prius et hoc posterius : ita illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est; denique in illius fine, hujus initium confestim fuit : regna cætera, cæterique reges velut appendices istorum habentur. Sed inter regna omnia illud maxime appetendum est regnum, quod stabile et fixum permanet, atque in æterna pace consistens, nullum habebit finem, cujus regni rex est Christus, de quo propheta ait : *Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis super solium David, et super regnum ejus, et confirmet illud et corroboret, in judicio ejus justitia amodo et usque in sempiternum* (*Isa.* IX). De quo etiam angelus ad Mariam ait : *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (*Luc.* I). Ad cujus regni possessionem ipse nos quotidie vocat per Scripturas sacras et prædicatores Evangelii, ut speremus et desideremus cœlestia, illucque pervenire per rectam fidem et bona opera contendamus : ad quod in die judicii ipse Rex regum cum sederit in sede majestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes, et electos suos, qui a dextris ejus erunt, invitat, dicens : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis* A *paratum est ab origine mundi* (*Matth.* XXV). Cæterum in hoc mundo illa regna laudabilia sunt, quæ subjiciuntur regi vero, Domino videlicet Christo, qui in toto orbe terrarum in gentibus et locis diversis dilatans Ecclesiam gubernat ac regit secundum voluntatem suam. Ad quæ regna loquitur Propheta in psalmo, dicens : *Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cœlos cœlorum ad Orientem* (*Psal.* LXVII). Dicens enim, *regna terræ*, omne genus humanum significare voluit; quia licet sint gentes quæ non habeant reges, tamen hoc verbo concluditur, quidquid gentium esse sentitur; quod dicitur, *cantate*, ad animæ respicit puritatem; *psallite*, ad opera sanctissima, quæque Domino probantur accepta. *Qui ascendit super cœlos cœlorum :* B Dominus utique, qui de cœlo descendit ad liberandum infirmitatis nostræ naturam, ipse etiam super cœlorum cœlos ascendit : quia sedet ad dexteram Patris. *Ab Oriente*, velut quod dixit, Jerusalem evidenter ostendit, quæ est in Orientis partibus collocata. Unde Dominus apostolis videntibus ascendit ad cœlos. Reges a regendo vocati; sicut enim sacerdos a sanctificando, ita et rex a regendo. Non autem regit, qui non corrigit. Recte igitur faciendo nomen tenetur, peccando amittitur. Unde et apud veteres tale erat proverbium : *Rex eris, si recte facias; si non facias, non eris.* Regiæ virtutes præcipuæ, justitia et pietas; plus autem in regibus laudatur pietas; nam justitia per se severa est. Reges autem ob hanc causam apud Græcos *basileis* vocantur, quia, tanquam C *bases* populum sustinent, unde et bases coronas habent : quanto enim quisque magis præponitur, tanto amplius pondere laborum gravatur. Tyranni Græce dicuntur, iidem Latine et reges; nam apud veteres inter regem et tyrannum nulla discretio est, ut :

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Vel tyrones vocabantur. Nam tiro fortis, de qualibus Dominus loquitur dicens : *Per me reges regnant, et tyranni obtinent terram* (*Prov.* VIII). Jam postea in usum accedit, tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriosæ dominationis cupiditatem et crudelissimam dominationem in populis exercentes. Rex mystice Deus intelligitur, ut est illud in psalmo : *Deus autem rex noster ante sæcula* (*Psal.* LXXIII). Re- D gina est autem sancta Ecclesia, ut est illud in psalmo : *Astitit Regina a dextris tuis.* Item reges apostoli, sive sancti cæteri sunt, ut legitur in psalmo : *Deus qui dat vindictas, et in regnum potens est et dat virtutem regibus nostris* (*Psal.* XVII). Item reginæ sunt animæ perfectorum, quæ non sunt ancillæ peccati, ut in Canticis canticorum dicitur : *Sexaginta sunt reginæ* (*Cant.* VI). Reges enim recte sancti homines dicuntur, qui spiritus auctoritate secundum voluntatem Dei animas suas regunt, et regi regum, Domino videlicet Christo obediendo subjiciunt : qui, juxta Psalmistæ vocem : *Dominabitur a mari usque mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ : cui reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges Arabum et*

Digitized by Google

Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (*Psal.* LXXI). Dominabitur dicit, cultu religionis latius innotescet, utique Dominus Christus, de quo superiora canunt, et inferiora dictura sunt. Istud autem ad Salomonem filium David omnimodis non potest pertinere, qui tantum in gente Judæa rex fuisse cognoscitur. Nam si maria ista nostra velis intelligere, totius mundi ambitum, quem versus iste significat, non prævalebis advertere. Reges ergo Arabiæ sunt, qui blandimenta corporum rigidæ subjiciunt disciplinæ. Similiter Saba, unde Sabæi dicti sunt, quamvis corporali delectatione prævaleat, et jucundis odoribus sit refecta; suaviora tamen conversi ejus populi offerunt dona virtutum. Quod autem ait : *Et adorabunt eum omnes reges terræ*, per omnes reges nos voluit cunctas intelligere nationes ; quia nulla gens est, quæ in parte populi sui proprium non adoret auctorem. Item reges, pravi doctores intelliguntur, ut est illud Prophetæ : *Ipsi regnabunt, et non ex me* (*Ose.* VIII). Tyrannus autem vel diabolum typice potest figurare, vel Antichristum, qui contraria semper Christi imperio agere molinntur, et hos sequuntur perversi homines, qui cupiditatem terrenam sectantes, crudeliter magis premere populum Christianum eligunt, quam modesta dispositione regere, et rite ac consulte illi præesse. Consules appellantur a consulendo, sicut reges a regendo, sive a legendo, nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, annua imperia, binosque consules sibi fecerunt. Nam fastus regius non benevolentia consulentis, sed superbia dominantis erat. Ili ergo consules appellati vel a consulendo civibus, vel a regendo cuncta consilio, quos tamen ideo mutandos per annos singulos elegerunt, ut nec insolens diu maneret, et moderatior cito succurreret. Inde autem duo p res : quia unus rem civilem, alter rem militarem ministrabat; regnaverunt autem annis 464. Consules autem recte dici possunt magistri Ecclesiæ, hoc est, episcopi atque presbyteri et cæteri, qui consiliis secundum sanctarum Scripturarum traditionem plebem sibi subjectam adjuvant atque gubernant. Hoc autem nomen potestatis ex gentilium traditione inventum ideo posuit, quia convenit ecclesiasticæ dignitati, ut interiora et exteriora omnia agat cum consilio prudenter, secundum illud quod scriptum est : *Omnia fac cum consilio, et post factum non pœnitebis* (*Sir.* XXXII). Nam Cæsaris nomen aut Augusti non aliter Domino nostro convenire arbitror nisi sub significatione monarchiæ, quia solus regnat in cœlis et in terris, et quia sub ejus imperio consistunt universa. Monarchæ sunt, qui singularem possident principatum, qualis fuit Alexander apud Græcos, Julius apud Romanos : hinc et monarchia dicitur, monos quippe singularis Græco nomine, arche principatus est. Tetrarchæ sunt quartam partem regni tenentes. Nam tetra quatuor sunt : qualis fuit apud Judæam Philippus. Princeps et dignitatis nomen vel modo significatur, et ordinis; sicut est illud Virgilianum :

Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,

pro, *primus*. Dictus autem princeps a capiendi significatione, eo quod primus capiat : sicut municeps ab eo quod munia accipiat. Legitur ergo in Propheta de Christo (*Isa.* IX), quod ipse sit princeps pacis, cujus principatus est super humerum ejus ; quia in cruce omnia trahit ad seipsum (*Joan.* XII) ; et ideo illi curvatur omne genu, et confitebitur omnis lingua, quia ipse in gloria Dei Patris vivit et regnat in sæcula (*Phil.* II) ; de quo principe ita legitur in Ezechiele : *Princeps sedebit in ea*, hoc est, in porta clausa, *et comedet panem suum* (*Ezech.* XLIV). Dicuntur et apostoli principes et doctores Ecclesiæ Dei, de quibus scriptum est in psalmo : *Principes populi convenerunt cum Deo Abraham* (*Psal.* XLVI). Et item : *Constituas*, inquit, *eos principes super omnem terram, quorum principatus nimis confortatus est* (*Psal.* XLIV) ; quia hi suis monitis usque ad finem mundi regunt Ecclesiam, et in die judicii futuri sunt judices cum Christo, ad quos ipse ait : *Cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX). Rursum principes sunt sancti, ut in Salomone : *Vidi servos in equis*, id est, peccatores in carnali potentia, *et principes quasi servos ambulantes super terram* (*Eccli.* X). Item in contrariam partem principes accipiuntur, ut propheta dicit : *Principes exstiterunt, et non cognovi* (*Isa.* XIX). Item princeps diabolus sive Antichristus, sicut in Ezechiele Dominus de eo loquitur, dicens : *Fili hominis, leva planctum super principem Tyri* (*Ezech.* XXVIII), id est, super principem tribulationis. Dux dictus eo quod sit ductor exercitus ; sed non statim quicunque principes vel duces sunt, et reges dici possunt. In bello autem melius ducem nominari, quam regem. Nam hoc nomen exprimit in prælio ducentem. Unde et Virgilius, *ducis Evandri*. Sallustius : « Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum ; » non dixit in ore consulis. Dux enim ille vere dici potest, qui in calle justitiæ incedens sequentes ducit per fidem rectam et bona opera in vitam æternam. Unde Propheta Dominum deprecatur, dicens : *Deduc me in via tua et ambulabo in veritate tua* (*Psal.* LXXXV). Et alibi : *Spiritus*, inquit, *tuus bonus deducet me in viam rectam* (*Psal.* CXLII). Unde et ipse Salvator dux a propheta legitur in Evangelio, ubi scriptum est : *Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda ; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel* (*Matth.* II). Item dux Dominus Jesus Christus intelligitur in illo Isaiæ : *Ecce testem populis dedi eum ducem ac præceptorem gentium* (*Isa.* LV). Et alibi : *Servus meus David princeps in medio eorum* (*Ezech.* XXXIV). Duces sunt sancti prædicatores eo quod trahunt fidelium greges post se. Item in contrariam partem duces hæretici sunt, et Judæi sive doctores improbi, ut in Evangelio. *Dimittite eos, cæci sunt duces cæcorum si cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt* (*Matth.* XV). Fortis Dominus est, ut in psalmo legitur : *Dominus fortis et potens*. Et in Job :

Digitized by Google

Sapiens corde, et fortis robore (*Job.* IX). Fortes, sancti sunt, ut in Canticis canticorum : *Ecce lectum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel* (*Cant.* III). Fortis, diabolus, ut in Evangelio : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet* (*Luc.* XI). Patricii inde vocati sunt pro eo, quod sicut patres filiis, ita provident Reipublicæ. Præfecti dicti eo quod prætoria potestate præsint. Prætores, iidem qui et præfecti, quasi præpositores. Præsides vero dicti, quia alicujus loci tutelam præsidialiter tenent. Prætores autem, quasi præceptores civitatis, et principes : iidem et quæstores, quasi quæsitores, eo quod quæstionibus præsunt. Consilium enim et causa apud eos est. Proceres sunt Principes civitatis, quasi præcedentes, quod omnes honore præcedunt. Tribuni vocati, quia militibus sive plebibus jura tribuunt. Chiliarchæ sunt, qui mille præsunt, quos nos, *millenarios*, nuncupamus ; et est Græcum nomen. Centuriones dicti eo quod præsunt centum militibus : sicut quinquagenarii, quia in capite sunt quinquaginta militum, sicut decani eo quod decem militibus præferuntur. Hæ autem species prælatorum in Ecclesia rite tenentur ; quod unusquisque præpositus juxta ritum et ordinem suum curam habet subditorum, ne per devia erroris pergant, neque injustis operibus insistant, necnon et caveant, ne alius alteri noceat, ne per violentiam opprimat : sed concordes invicem et pacifici vitam modestam ducant. Unde et in veteri lege (*Exod.* XVIII) Jethro, cognatus Moysi, dedit illi consilium, ut constitueret in plebe tribunos et centuriones et quinquagenarios et decanos, quatenus ipsi minora decernerent atque dijudicarent : ipse vero ea quæ ad Dominum pertinent, subditis suis dispensaret. Hinc et Apostolus Hebræis præcepit, dicens : *Obedite præpositis vestris in Domino, et subjacete eis : ipsi enim pervigilant quasi pro animabus vestris, Domino reddituri rationem : ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes, hoc enim non expedit vobis* (*Heb.* XIII). Et iterum : *Mementote*, inquit, *præpositorum vestrorum, qui locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem* (*Ibid.*). Miles dictus, quia mille erant ante in numero uno, vel quia unus est ex mille electus. Romulus autem primus ex populo milites sumpsit et appellavit. Liber primus militiæ ordinem docuit. Miles autem ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est, qui per ordinem militat, nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris : est enim gregarius, id est, humilis militiæ : extraordinarius vero, qui ob virtutem promovetur ex ordine. Emeriti dicuntur veterani, solutique militia, qui jam in usu prælii non sunt ; quia mereri militare dicitur, a stipendiis scilicet, quæ merentur. Iidem et veterani dicuntur, quia jam in usu prælii non sunt, sed post militiæ labores quietis suffragium consequuntur. Equestres milites dicti, quod equo sedeant, et militant in equestri ordine. Tirones dicuntur fortes pueri, qui ad militiam deliguntur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non sola professione nativitatis, sed ab aspectu et valetudine corporis existimantur. Unde et tirones dicti, quique, antequam sacramento probati sint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ mos fuit, puberes primo exerceri armis. Nam sexto decimo anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant. Conscripti militia dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo qui eos ducturus est ; sicut transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionem transeunt ; et inde transcripti, quia nomina dant, ut transcribantur : et optiones dicti, quod sint electi : nam optare eligere est, sicut est illud : *optavitque locum regno*, id est, elegit. Excubitores dicuntur pro eo quod excubias semper agunt, sunt enim ex numero militum, et in porticibus excubant propter regalem custodiam : excubiæ autem diurnæ sunt : vigiliæ nocturnæ, unde et vigiles. Velites erant apud Romanos genus militiæ a volitando vocati. Lecti enim agilitate juvenes cum armis suis post terga equitum consedebant, et mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant, et continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus, per quos advecti fuerant, dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his velitibus elephanti quondam Annibalis retroacti, cum regi jam a suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto necabantur. Militia autem a militibus dicta aut a multis quasi multitia, quasi negotium multorum ; aut a mole rerum, quasi moletia. Legio sex millium armatorum est, ab electo vocata, quasi lecti, id est armis electi ; proprie autem Macedonum phalanx, Gallorum caterva, nostra legio dicitur. Legio habet sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas. Centuria est pars exercitus in centenos milites divisa. Unde et qui his præsunt, centuriones dicuntur. Subcenturiati vero sunt, non qui in prima, sed qui in secunda centuria sunt, quasi sub prima centuria, tamen stricti etiam ipsi et in spiculis positi in bello sunt, ut si prima defecerit, isti, quos sub secunda diximus, laborantibus primis subveniant. Unde ad insinuandum ponitur subcenturiatus, quasi armis dolosis instructus. Manipulus ducentorum est militum. Manipuli autem dicti sunt milites, sive quia bellum primi manu incipiebant ; sive quod antequam signa essent, manipulos sibi, id est, fasciculos stipulæ vel herbæ alicujus pro signis faciebant, a quo signo manipulares milites cognominati sunt. De quibus Lucanus :

Evocat armatos extemplo ad signa manipios.

Turma triginta equites sunt ; Romani enim equites in una tribu trecenti fuerunt, de singulis enim centuriis decem dabantur, et fiebat turma. Cohors quingentos milites habet. Tria sunt militiæ genera : sacramentum, evocatio, conjuratio. Sacramentum, in quo post electionem juravit unusquisque miles se non recedere a militia, nisi post completa stipendia, id est, militiæ tempora : et hi sunt qui habent plenam militiam : nam viginti quinque annis tenentur. Evocatio dum ad subitum bellum non solum miles, sed cæteri evocantur. Unde etiam consul solebat dicere :

Digitized by Google

« Qui rempublicam salvam vult esse, me sequatur. » Conjuratio, quæ fit in tumultu, quando vicinum urbis periculum singulos jurare non patitur : sed repente colligitur multitudo, et tumultuosa in ira conflatur : hæc et tumultuatio dicitur. In acie autem istæ fere formæ sunt : exercitus, classis, nodus, cuneus, alæ, cornua, agmen : quæ formas et nomina ab ipsis rebus, de quibus translata sunt, mutuantur. Acies dicta, quia ferro armata sit et acumine gladiorum. Exercitus multitudo ex uno genere ab exercitatione vocata. Cuneus est collecta in unum militum multitudo ; unde propter quod in unum coit, ipsa coitio in unum cuneus nominatus est, quasi couneus ; quia in unum omnes coguntur. Classes dictæ propter divisionem exercitus, quam Romulus instituit. Nam claein Græci dividere dicunt, qui post manipuli B dicti sunt, unde et Virgilius :

Classibus hic locus, hic acies certare solebant.

Jam postea et classis navium dicta. Nodus proprie densa peditum multitudo, sicut equitum turma. Nodus enim dictus pro difficultate, quia vix possit resolvi. Alæ in exercitu triginta equites esse dicuntur. Alæ autem equites ab hoc dicti, quia tegunt pedites, alarum vice. Cornua dicuntur extremitas exercitus, quia intorta sit. Agmen dicitur, quia in longitudine directum, quale solet esse, cum exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus : *quo te agis et ipse*, est autem exercitus ambulans. Nam agmen dicitur, quod in longitudine directum sit, quale solet esse, cum exercitus portis procedit ; quidquid fuerit aliud, abusive dicitur. C Milites autem Christi illi esse dicuntur, qui contra diabolum pugnant, et contra vitia fortiter dimicant : quibus cum consummaverint et expleverint agonem suum, non merces terrena, sed vita promittitur æterna. Nam de talibus Apostolus ad Corinthios scripsit, dicens : *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem, inimicorum consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam* (*II Cor.* x).

CAPUT IV.

De civibus.

D De imperiis, militiæque vocabulis ex parte dictum est. Deinceps civium nomina summatim subigimus. Cives vocati, quod in unum coeuntes vivant, ut vita communis et ornatior fiat et tutior. Cives autem mystice in bonam partem ponuntur, ut est illud in Apostolo : *Vos autem estis cives sanctorum, et domestici Dei* (*Ephes.* II). Item in malam partem, quando ad Babyloniam spiritalem, hoc est, in partem diaboli deputantur. Domus unius familiæ habitaculum est, sicut urbs unius populi : sicut orbis, domicilium totius generis humani ; est autem domus genus. Unde in psalmo scriptum est : *Domus Israel, benedicite Dominum : domus Aaron, benedicite Dominum : A domus Levi, benedicite Dominum : qui timetis Dominum, benedicite Dominum* (*Psal.* CXXXIV). Postquam gentilium simulacra derisit, in tertio ingressu laudes Dominicas sanctorum dicit ore celebrandas ; sed in his duobus versibus per officia diversa discurrens admonet, ut vero Domino laus fidelium debeat personare. In Israel omnis ponitur justus, qui divina contemplatione gratulatur, quos postea numerat specialiter. In Aaron enim sacerdotes. In Levi reliqui ministri. Ad postremum, qui Domino in qualibet probabili conversatione famulantur : sic omnis populus per diversas partes devotus Dominum laudare præcipitur. Genus a gignendo et progenerando dictum, aut a definitione certorum prognatorum : nationesque propriis cognationibus terminatæ gentes appellantur. Populus est cœtus humanæ multitudinis juris consensu et concordi communione sociatus. Populus autem in eo distat a plebibus, quia populus universi cives sunt, connumeratis senioribus. Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus civitatis. Populus ergo tota civitas est : vulgus vero plebs est ; plebs autem dicta a pluralitate. Major enim est numerus juniorum quam seniorum, apo to polis, id est, civitas vel pluralitas. Unde et populus dictus est : Græce autem populus laos dicitur a lapidibus. Vulgus est passim inhabitans multitudo, quasi quisque quo vult. Populi autem nomen in Scripturis sacris aut gentem Judæorum significat unius Dei cultu mancipatam, et legis Domini præceptis institutam ; vel etiam Christianum populum, qui magis Deo devotus esse dignoscitur. Unde in psalmo scriptum est : *Scitote quod Dominus est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos : nos autem populus et oves pascuæ ejus* (*Psal.* XCIX). Nam, quamvis nativitatis nostræ ministerium præbeat carnalis operatio, tamen ille in hunc munus nos probatur adducere, qui cuncta fecit ad existentiam pervenire. Sequitur : *Nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus.* Venit ad populum fidelem per comparationes pulcherrimas : quid sint, ostendens, oves, quia simplices sunt, et ipse eorum pastor est verus : *pascuæ ejus*, id est, divinarum Scripturarum copiosa et dulcis epulatio. Ipsa sunt enim pascua, quibus fidelis anima saginatur et ad futuræ beatitudinis amœna perducitur. Tribus dicuntur, tanquam curiæ et congregationes distinctæ populorum : et D vocatæ tribus, quod in principio Romani trifarie a Romulo dispertiti : in senatoribus, militibus et plebibus, quæ tamen tribus nunc multiplicatæ nomen pristinum retinent. Tribus similiter mystice significant aut duodecim tribus Israelitici generis, aut conventicula sanctorum in Ecclesia. Nam cum de Jerusalem mystica propheta commemoret, addidit : *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israël ad confitendum nomini tuo, Domine* (*Psal.* CXXI). Dicendo, *illuc*, significat civitatem Jerusalem, quam superius dixit : *cujus participatio ejus in idipsum* (*Ibid.*), et ut cœlestem esse cognosceres, addidit, *ascenderunt :* ad quam beati semper ascendunt, quoniam jugi exercitatione proficiunt : sub-

Digitized by Google

junxit, *tribus*, in quibus erat Israeliticus populus distributus : sic enim illi genti ad numerum filiorum Jacob duodecim tribus fuerunt, sicut Romano populo triginta quinque curiæ : in istis ergo tribubus significat sanctos, qui Dominum Salvatorem esse Deum confessi sunt. Nam ut ab infidelibus tribus istas fidelium segregaret, addidit, *tribus Domini* : quæ utique ejus esse non poterant, nisi ei pura mente credidissent. Alias enim tribus constat fuisse diaboli, quæ ex Christo maluerunt impia voluntate separari, quibus ipse in Evangelio dixit : *Vos a patre diabolo estis* (*Joan.* VIII). Verum quales essent istæ tribus Domini breviter indicavit, *testimonium Israel*, id est, qui testimonium præbeant sanctitati. Censores apud veteres Romanos erant : est enim nomen censoris dignitas judicialis : censere enim judicare est. Item censores sunt patrimoniorum judices a censu æris appellati, judices dicti, quasi jus dicentes populo ; sive quod jure disceptent. Jure enim disputare est juste judicare : non est autem judex, si in eo non est justitia. Leguntur enim in Scripturis sacris iniqui pro censoribus æquitatis positi. Similiter et judices iniqui, qui iniquitatem in judicando magis secuti sunt quam æquitatem : cujus rei exempla inveniuntur plurima. Senatui nomen ætas dedit, quod seniores essent. Alii a sinendo dictos accipiunt senatores, ipsi enim agendi facultatem dabant. Senatusconsultus a consulendo et tractando est dictus ; quod sic fit, ut consulat et nocere non possit. Patres autem (ut Sallustius dicit) a curæ similitudine vocati sunt. Nam sicut patres filios, ita illi rempublicam alebant. Patres conscripti : quia dum Romulus decem curias senatorum elegisset, nomina eorum præsenti populo in tabulas aureas contulit, atque inde Patres conscripti vocati. Municipes sunt in eodem municipio nati, ab officio munerum dicti eo quod publica munia accipiunt. Munia enim officia sunt : unde et immunes dicuntur, qui nullum gerant officium ; municipales, originales cives et in loco officium gerentes. Legitur etiam in Scripturis (*Phil.* III) municipatus sanctorum esse in cœlis, quia ibi munera capiunt sempiterna. Privati sunt extranei ab officiis publicis, est enim nomen magistratum habenti contrarium : et dicti privati, quod sint ab officiis curiæ absoluti. Mercenarii sunt, qui serviunt accepta mercede : iidem et barones Græco nomine, quod sint fortes in laboribus. Mercenarii mystice illos significant, qui serviunt Domino non pro amore divino tantum, sed pro temporali retributione, de quibus scriptum est in Evangelio : Quod profugus filius pœnitendo dixerit : *Quanti mercenarii in domo Patris mei abundant panibus ? ego autem hic fame pereo* (*Luc.* XV). Et alibi ipsa Veritas ait : *Mercenarius et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, vidit lupum venientem, et dimittit oves et fugit* (*Joan.* X). Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, quia vectigalia publica exigunt, vel quia per negotia sæculi lucra sectentur : unde et cognominati sunt. Hi etiam in Evangelio cum peccatoribus simul leguntur venisse ad Salvatorem ; quia qui publica negotia in terrenis actibus exercent, difficile peccatorum sarcina carent ; sed cum per pœnitentiam ad Dominum veraciter convertuntur, ex peccatoribus justi fiunt. Villicus proprie villæ gubernator est, unde et a villa villicus nomen accepit : interdum autem villicus non gubernationem villæ, sed dispensationem universæ domus, Tullio interpretante, significat : quod est universarum possessionum et villarum dispensatorem. Villicus autem in Evangelica parabola comparatur illi qui in terrenis negotiis se reum facit ; sed per elecmosynam se absolvere certat. Unde scriptum est (*Luc.* XVI) quod villicus accusatus apud dominum suum, quasi dissipasset bona ipsius, per pecuniam dimissam conservis suis providebat sibi in futurum. Unde ipse Dominus, explicita parabola, discipulis suis ait : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis : ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula* (*Ibid.*). Actores, iidem et curatores, ab agendo et curando vocati. Procuratores vero eo quod vice curatoris funguntur quasi pro curatore, sicut proconsul pro consule. Mystice autem procuratores sive tutores et actores possunt prophetæ accipi, quorum verbis quotidie in adventu Salvatoris erudiebamur. Unde Apostolus sub exemplo ait : *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium : sed sub tutoribus et actoribus est usque ad præfinitum tempus a patre* (*Gal.* IV). Recte hi sub tutoribus esse dicuntur, qui habentes spiritum timoris, necdum meruerunt spiritum libertatis et adoptionis accipere. Ætas enim infantiæ et peccata formidat, et pædagogum metuit : nec confidit esse liberam, licet per naturam domina sit ; et secundum utramque intelligentiam, qua tutores et actores ac prophetas vel angelos diximus, parvulus iste tandiu sub actoribus est atque tutoribus, donec legitimum perfecti viri tempus impleverit. Legitimum autem tempus sicut Romanis legibus 25 annorum spatio terminatur, ita ad humani generis perfectionem Christi reputatur adventus : statim ut ille venerit, et omnes in virum perfectum creverimus : pædagogus a nobis tutorque discedunt : tunc auctoritate domini et hæreditatis possessione perfruimur, in qua prius nati, quodammodo putabamur alieni. Coloni sunt cultores advenæ, dicti a cultura agri : sunt enim aliunde venientes, atque alienum agrum locatum colentes, ac debentes conditionem genitali solo propter agriculturam sub dominio possessoris, pro eo quod locatus est fundus. Coloni autem quatuor modis dicuntur. Nam coloni aut Romani sunt, aut coloni Latini, aut auxiliares coloni, aut coloni ruris privati. Inquilini vocati, quasi incolentes aliena : non enim habent propriam sedem, sed in terra aliena inhabitant. Differt autem inter inquilinum et advenam. Inquilini enim sunt, qui emigrant et non perpetuo permanent. Advenæ autem vel incolæ, adventitii perhibentur, sed permanentes ; et inde incolæ, quia

Digitized by Google

jam habitatores sunt, ab incolendo. Advenæ enim sunt sancti, qui de errore mundano translati ad sanctam Ecclesiam transmigrant, de quibus Propheta ait : *Dominus custodit advenam et pupillum* (*Psal.* CXLV), id est, qui de Babylonia civitate diaboli ad Jerusalem civitatem Domini Salvatoris advenerit. Hunc custodit, si tamen in electorum habitatione permanserit. Indigenæ sunt inde geniti, et in eodem loco nati, ubi inhabitant. Incola autem non indigenam, sed advenam indicat. Peregrini eo quod ignorantur eorum parentes, a quibus orti existunt : sunt enim de longinqua regione. Legitur enim ita in Psalmista : *Ne sileas a me, quoniam incola ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei* (*Psal.* XXXVIII). Incola vero dicitur, qui terram colit ad tempus superveniens extraneus, non qui in patriæ suæ regione consistit : quod omni sancto evenit, qui in divina civitate recipitur. Omnes enim nos peccatum fecit extraneos, et in nefaria tenuit regione captivos ; sed quando nos misericordia ejus suscepit, incolæ sumus ; quoniam illuc advenimus, id est, de Babylonia ad Jerusalem, ipso attrahente, transponimur. Ideo enim, *apud te*, ut non in diaboli, sed in Domini civitate incolam eum fuisse sentires : subjunxit, *et peregrinus*, quia incipit esse ubi non erat. Peregrinus enim dicitur, quasi pergens longius. Et ut generalem hanc cognosceres fuisse sententiam, dicit : *Sicut omnes patres mei*. Urbani vocantur, qui Romæ habitant : qui vero in cæteris, oppidani. Nam sola urbs Roma, cætera, oppida. Famuli sunt ex propria familia servorum exorti. Servi autem vocabulum inde traxerunt ; quia hi qui jure belli possent occidi a victoribus conservabantur : servi fiebant, a servando scilicet servi vocati. Servus mystice Christus in abjectione carnis, sicut in Isaia de eo dicitur : *Ecce servus meus, suscipiam eum* (*Isa.* XLII). Item servus doctor fidelis in Ecclesia, ut in Evangelio legitur : *Quis putas est fidelis servus et prudens ?* (*Matth.* XXIV) et in aliam partem de pravo doctore, ubi et supra ; *quod si dixerit ille servus malus in corde suo* (*Ibid.*). Servus est homo peccator, ut in Salomone : *Servus verbis non corrigitur : quia quod dicis intelligit et respondere dedignatur* (*Prov.* XXIX). Item servi, sancti sunt, ut in Joel : *Sed et super servos et ancillas meas effundam de spiritu meo* (*Joel.* II). Famuli autem sive servi et in bonam et in malam partem (ut diximus) accipi possunt : quia servi dicuntur justitiæ, servi peccati, Scriptura teste, quæ ait : *Cui quis servit, ejus et servus additus est* (*Rom.* VI). Et Apostolus : *Liberati*, inquit, *a servitute peccati servi facti estis justitiæ* (*Ibid.*) ; similiter et ancillæ. Ancillæ a sustentaculo vocatæ : ancon enim Græce cubitus dicitur, unde et anconem dicimus. Ancillæ enim Dei, juxta allegoriam, animæ sanctæ, quæ prompta devotione ejus deserviunt voluntati. Unde Psalmista ait : *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis* (*Psal.* CXXXVIII) : Item ancillæ, Apostoli propter carnis infirmitatem, sicut pro diabolo dicitur : *Et alligabis eum ancillis tuis* (*Job.* XL). Rursum ancillæ, animæ peccatorum sunt, ut in Nahum : *Miles captivus adductus est : et ancillæ ejus minabantur gementes.* (*Nah.* II). Pauper Christus est, sive populus fidelis, ut in Apostolo : *Propter nos pauper factus est, cum esset dives* (*II Cor.* VIII). Et in psalmo : *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum* (*Psal.* XXXIII). Pauperes, sancti, qui humiles spiritu sunt, ut in Evangelio : *Beati pauperes spiritu* (*Matth.* V). Et in Psalterio : *Non sprevit neque despexit preces pauperum* (*Psal.* XXI). Aliter pauperes, divites sæculi hujus virtutibus vacui, ut est illud in Apocalypsi : *Dicis, quia dives sum et ditatus : et nescis, quia tu es pauper et mendicus* (*Apoc.* I). Inops, populus gentium humilis, ut in Psalterio : *Suscitans a terra inopem* (*Psal.* CXII). Et alibi : *Eripiens inopem de manu fortioris* (*Psal.* XXXIV), hoc est, de potestate diaboli. Mancipium est, quidquid manu capi aut subdi potest, ut homo, equus, ovis. Hæc enim animalia statim ut nati sunt, mancipium esse putantur. Nam et ea, quæ in bestiarum numero sunt, tunc videntur mancipium esse, quando capi sive domari cœperint. Ingenui dicti, quia in genere habent libertatem, non in facto sicut liberti : unde et eos Græci eugenos vocant, quod sint boni generis. Libertus autem vocatus, quasi liberatus : erat enim prius jugo servitutis addictus. Libertorum filii apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati. Nunc vero libertinus aut a liberto factus aut possessus. Liberti enim spiritaliter illi dicuntur, qui Christiana libertate bene utuntur. Unde Apostolus ait : *Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi* (*I Cor.* VII). Hic enim omnino servus est, qui imprudenter agit : sicut et veteribus placuit, qui omnes sapientes liberos appellaverunt, imprudentes autem omnes servos. Unde Salomon : *Servo*, inquit, *sapienti liberi servient* (*Eccli.* X). Hic ergo qui credit, ac si servus sit ad tempus, quia rem facit prudenter, ut credat in Christum, libertus fit Domini. Si ergo peccata servos faciunt, sicut Cham filius Noe peccati et imprudentiæ causa factus est servus, cum acceperit remissionem peccatorum, libertus efficitur. *Similiter*, inquit, *qui liber vocatus est, servus est Christi* (*I Cor.* VII), profectus est ex libero in servum fieri Christi : liber enim a Deo, quod maximum crimen est, ideo amissa amara et contraria libertate servilem conditionem sortitus est, quæ prodesset, sicut dicit Dominus : *Tollite jugum meum super vos, quia suave est ; et onus meum leve est* (*Matth.* XI). Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quoties manu mittebant, alapa percussos circumagebant, unde et manumissi dicti eo quod manu mitterentur. Cives Romani postea dicti sub consulibus per testamenta in urbe Romana sunt effecti : dicti autem cives Romani, quia testamento liberi effecti in numero Romanorum civium rediguntur. His primum aditus

Digitized by Google

θρώπῳ ἐπικαλῶν καὶ τὰς παραχαιρίους αὐτῷ προσονειδίζων ἀνέσεις· ἔν γε μὴν τῷ ἐμφανεῖ λαμπρῶς αὐτὸν ἐδωρεῖτο καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐτίμα. Ἀμέλει καὶ τότε Ναΐσσῳ τε καὶ Βρανιτζόβῃ (60) προκεχείριστο δοῦκα, προσέτι καὶ Καστορίαν αὐτῷ ἔδωκεν. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἰ μὲν καὶ ἀρχῆθεν ἀποστασίαν ὦδινε καὶ ταύτην παρ' ἑαυτῷ τὴν ἐπιθυμίαν εἶχεν, οὐκ ἔχω ἰσχυρίσασθαι· ἐξ ὅτου γε μὴν τὸ δυσμενὲς αὐτῷ κατεφάνη, ἐντεῦθεν ἐλῶν διηγήσομαι. Βασιλεῖ Μανουὴλ ἄρτι τὴν βασιλείαν παραλαβόντι ἐπιμελὲς ἐγένετο μάλιστα ὅπως ἂν Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὸ βέλτιον τοῦ λοιποῦ τὴν ὁπλισιν μεταβάλοιεν. Ὅθεν καὶ ἀσπίσι κυκλοτερέσι φράγνυσθαι εἰθισμένον αὐτοῖς πρότερον φαρετροφορεῖν τε τὰ πλεῖστα καὶ τόξοις τὰς μάχας διαφέρειν, ὁ δὲ ταύτας μὲν ποδήρεις προβεβλῆσθαι αὐτοὺς ἐδιδάξατο, δόρατα δὲ πραδαίνειν μακρὰ καὶ ἱππικὴν δεξιώτατα χρῆσθαι ἠσκήσατο. Τὰς γὰρ ἐκ τῶν πολέμων ἀνέσεις πολέμων αὐτὸς ποιεῖσθαι θέλων παρασκευὰς, ἱππεύεσθαι εἰώθει τὰ πολλὰ σχήματά τε πολέμου (61) πεποιημένος παρατάξεις τινὰς ἀντιμετώπους ἀλλήλαις ἵστα. Οὕτω τε δόρασιν ἐπελαύνοντες αὐτοξύλοις κίνησιν ἐγυμνάζοντο τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις. Τοίνυν καὶ ἐν βραχεῖ Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὴν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ὑπερῆρεν αἰχμήν. Οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν ἀγώνων τούτων ἀπῆν, ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ἐτάττετο δόρυ κραδαίνων μήκει καὶ μεγέθει οὐδενὶ ξυμβλητόν. [P. 72] Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὑπερφυές τι χρῆμα ἐξῆπτο σημαίας, ἣν ἅτε μέρεσι διῃρημένην ὀκτὼ ὀκτώποδα καλεῖν ἔθος ἐστίν. Ὅ δὴ (62) καὶ Ῥαϊμοῦνδόν φασιν ἐκεῖνον θαυμάσαντα ἄνδρα κατὰ τοὺς θρυλλουμένους Ἡρακλεῖς (63), ὁπηνίκα ἐς Βυζάντιον ἦλθε, τέχνην τέ τινα τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίσαι καὶ προσιόντα βασιλεῖ αὐτό τε δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα αἰτῆσαι, λαβόντα τε ἐπειδὴ τάληθὲς ἔγνω, σὺν ἐκπλήξει τὸν σκοπὸν ἀνειπεῖν.

ιζ'. Τοῦσον δὴ τὸν ἀγῶνα πρὸς Ἡρακλείᾳ ποτὲ τῇ Μυσῶν γυμναζομένου βασιλέως, τετύχηκε τὸν Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκράτορος παῖδα Ἰωάννην, περικαλλῆ τινα νεανίαν καὶ ἀγαλματίαν, ἀντικρυς Ἰταλικοῦ τινος δόρατος προσβολῇ θάτερον πηρωθῆναι τοῖν ὀφθαλμοῖν. Ὅθεν καὶ παραμυθεῖσθαι αὐτῷ τὸ δυστύχημα θέλων πρωτοβεστιαρχόν τε προὐβέβλητο καὶ ἐς τὸ τῶν πρωτοσεβάστων ἀνεβίβασεν ἀξίωμα. Τοῦτο, φασὶ, μεγάλα τῆς Ἀνδρονίκου καθίκετο ψυχῆς. Ὠδίνων τοίνυν ἐξ ἐκείνου καὶ δολώσεις δεῖ ἐπινοῶν (64), ὁπότε μὲν προσεχῶς ἐπὶ τῆς Κιλί-

A autem eum splendidis donabat muneribus ac præ ceteris honorabat. Denique et Naisi et Branizobæ ducem constituit, ac Castoriam insuper concessit. Sed an primitus ille defectionem mente conceperit continueritque intra se ejusmodi consilium, **125** non ausim plane affirmare. Ex quo autem prava illius apparuerit voluntas, facto inde initio expediam. Manueli statim atque imperium accepit, curæ cum maxime fuit, ut quam optime ornateque deinceps Romani armarentur. Atque cum insuevissent primum clypeis muniri rotundis, pharetras ut plurimum deferre, sagittisque prælia conficere : ille scuta oblonga protendere eos docuit et longas vibrare hastas : præsertim vero in equitandi dexteritate arteque eos exercuit. Quippe cum cessationes a bellis bellorum fieri vellet præludiis, in equo
B sedere sæpius solebat, inque belli aut prælii speciem acies quasdam sibi invicem obversas locabat. Ita dum hastis instructi ligneis equitabant, assuescebant moveri in armis. Sic brevi spatio Germanorum Italorumque aciem longe superavit miles Romanus. Neque ipse ab ejusmodi certaminibus abstinebat imperator, sed aderat inter primos, hastam vibrans longitudine ac magnitudine nulli comparandum. Ad hæc appendebatur vexillum, res prorsus admiratione digna, quod octa in octo distinctum erat partes, octopes solet appellari. Id ipsum aiunt Raimundum, virum Herculi comparandum, cum Byzantium venisset, magnopere admiratem esse, cumque rem non sine fuco aliquo in
C vulgus spargi persuasum haberet, accessisse ad imperatorem hastamque poposcisse et clypeum : iis vero acceptis agnitoque eo quod revera erat, tum demum causam, quæ ad id expetendum impulisset cum stupore esse confessum.

126 17. Id itaque certaminis ad Heracleam Mysorum edente principe, forte accidit, ut Joannes Andronici sebastocratoris filius, elegans admodum et formosus adolescens, ictu adverso hastæ cujusdam Italicæ alterum oculum amiserit. Quem casum ut solatio levaret imperator, ad protovestiarii primum, mox ad protosebasti dignitatem illum evexit. Eam rem ferunt graviter affecisse Andronicum. Ex
D eo igitur tempore nescio quid clam fovens animo dolosque semper agitans, cum in Cilicia bellum proxime gereret, Palæstinæ regem et Persarum

Du Cangii notæ.

(60) *Βρανιτζόβῃ*. Ducem Branizobæ dictum a Manuele Andronicum testatur etiam Nicetas, l. III, n. 1.

(61) *Σχήματά τε πολέμου*. *Torneamentorum* seu decursionum equestrium usum primum in Græciam invectum sub Manuele hinc patet, quem Nicephorus Gregoras, l. x, a Latinis seu Francis ad Græcos transisse refert. Vide Nicetam, l. III, n. 3, et dissertationem nostram 6 ad Joinvillam.

(62) *Ὅ δέ*. Videtur legendum ὃ δὲ, *quod quidem*; ita ut Cinnamus dicat id in Manuele miratum fuisse Raimundum illum, quem Herculi parem fecit.

(63) *Ἡρακλεῖς*. Idem elogium Raimundo tribuit infra p. 216, cujus virtutes [P. 451] et dotes præcipuamque in re militari peritiam et animi fortitudinem mire prædicat præter Tyrium l. XIV, c. 21, Willelmus Neubrig. l. I, c. 21 : *Quippe*, inquit, *hic fuerat Christiani nominis in Oriente fortissimus propugnator, atque insignium gestorum titulis veteris in se Machabæi transferebat gloriam*, etc.

(64) *Δολώσεις δεῖ ἐπινοῶν*. Andronici non in dolem modo et fallacem illius animum graphice expressit Leo imper. in oraculo 1, sed et nequiter ab eo gesta totamque Comnenianam familiam

Digitized by Google

sultanum in suas traxit partes : ducatumque adeptus Naisi et Branizobæ, ut modo dictum est, per litteras Hungarorum regi pollicitus est, si ad invadendam tyrannidem sibi adesse vellet, simul atque imperium esset adeptus, Branizobam et Naisum continuo se ei cessurum. Sed veritus ne, si hæc vulgarentur, rerum se proderet, alio deflexit. Igitur significavit principi jam sibi quosdam e magnatibus Hungaricis conciliasse, istiusmodi circumventos dolo, in sua potestate haud difficulter sese habiturum. Sed enim jam antea fraudem perceperat imperator ex litteris ad se delatis Andronici, quibus supra dicta cum rege Hungarico depactus fuerat. Cum autem convincere eum vellet manifestius, ut ea quæ cœperat conficeret, illius prorsus permisit arbitrio. Ille itaque omnem suspicionis occasionem **127** sublatam ratus, confidenter ad Hungaros et ad Alemannorum regem missa legatione, ut auxilium in tempore ferrent, sollicitavit. His perfide et nequiter actis, Byzantium venit Andronicus, fœdere uti apparebat Romanos inter et Hungaros jam sancito. Imperator vero, nescio an ex quadam in eum propensione, cum mirum in modum hominem diligeret, utpote æqualem secumque a puero enutritum ac institutum, inque cursu et luctationibus et reliquo certaminum genere socium, an quidpiam cogitaret aliud, etiam tunc facinorosum toleravit. Cum aliquando Heracleæ in Mysia versaretur, quam nescio quo idiomate Pelagoniam nunc Romani vocant, noctu imperator venatum exiit, hanc, uti solebat plerumque, ibi traducturus. Ea quippe erat corporis præstantia et animi indole, ut et ursos insectaretur inveherelurque in apros et pedibus ut

A

B

C

χων ἐστράτευε γῆς, ῥῆγά τε τὸν Παλαιστίνης καὶ τῶν Περσῶν ὑπεποιεῖτο σουλτάν· τὴν Ναΐσσοῦ δὲ καὶ Βρανιτζόβης, ὥσπερ εἴρηται, ἀρχὴν πιστευθείς, γράμμασι τῷ Παιόνων ὑπισχνεῖτο ῥηγί, εἴ γε βουλομένῳ ἐπιθέσθαι τυραννίδι συλλήψοιτο τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῷ, ἐπειδὰν δὲ τοῦ ἐφετοῦ τύχῃ Βρανιτζόβης τε αὐτῷ καὶ Ναΐσσοῦ ὑπεκστήσεσθαι πόλεως. Ὅπως μέντοι μὴ ἔκπυστα ταῦτα γεγονότα ὑπαίτιον αὐτὸν τοῦ λοιποῦ καταστήσωνται, ἔγνω ἑτέραν τραπέσθαι. Ἐδήλου τοίνυν βασιλεῖ βούλεσθαι τῶν κατὰ Παιονίαν τινὰς δυναστῶν φιλίως αὐτῷ προσφέρεσθαι ἁρξαμένους δόλῳ ὑπελθὼν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ῥᾳδίως θεῖναι παλάμην. Βασιλεὺς δὲ ξυνίει μὲν τοῦ δόλου· ἔφθη γὰρ ἤδη καὶ εἰς χεῖρας αὐτῷ τὰ γράμματα ἐλθεῖν· δι' ὧν Ἀνδρόνικος τῷ Παιονάρχῃ τὰ προειρημένα ἐτύγχανε διωμολογηκώς. Ἐξελέγχειν δὲ θέλων αὐτὸν ἐφίησι ποιεῖν κατὰ ταῦτα μηδὲν ὑποστελλομένῳ. Ὁ δὲ πάντα αὐτῷ τοῦ λοιποῦ περιῃρῆσθαι τρόπον ὑποψίας οἰηθεὶς ἀδεῶς ἐς τε Οὔννους καὶ τὸν Ἀλαμανῶν διεπρεσβεύετο ῥῆγα, πρὸς ἐπικουρίαν ἐν καιρῷ καὶ αὐτὸν ἐπισπώμενος. Ταῦτα Ἀνδρόνικος ἐσκευωρηκὼς ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθε, τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Οὔννων σπονδὰς ἤδη τῷ φαινομένῳ τετελεκώς. Βασιλεὺς δὲ οὐκ οἶδα εἴτε κηδόμενος τοῦ ἀνθρώπου (ὑπερφυῶς γὰρ ἐφίλει τοῦτον ἅτε καὶ ἡλικιώτην αὐτῷ γεγονότα τροφῆς τε αὐτῷ μεταλαχόντα καὶ παιδείας τῆς αὐτῆς, ἀμέλει καὶ δρόμοις τε αὐτῷ καὶ πάλαις καὶ ἀγῶσιν ἄλλοις συγγυμνασάμενον πολλοῖς), εἴτε καὶ ἄλλο τι ἐννοούμενος, [P. 73] τότε μὲν καὶ ἔτι ἠνείχετο κακουργοῦντος. Ἐπεὶ δέ ποτε καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ Μυσῶν, ἣν Πελαγονίαν τινὶ γλώττῃ κατακολουθοῦντες Ῥωμαῖοι νῦν ὀνομάζουσιν, ἐξῆλθε μὲν πρὸς θή-

Du Cangii notæ.

nefando ausu absumptam demumque perditi viri exitum præclare omnino prævidit, adeo ut in nullum alium ex Constantinopolitanis Augustis cadere possit illud oraculum, quod hisce versibus concipitur :

Αἷμα.

Τὴν ἐχθροποιὸν ἔνδοθεν κρύπτει πλάνην,
Ὡς εὐμενὴς δὲ κύνας ἐκτρέφει νέους,
Ἣν γλυκὺς κλύδωνος ἐκχεῖ εἰς μέσον,
Ἀλλ' ἀπελέγξει τὸν λογισμὸν ὁ χρόνος.
Ὀφις δὲ πάντας καταναλώσει τάχος.
Σὺ μεγαλαυχεῖς καὶ γέγηθας, ἄθλιε,
Καὶ χεῖρας ἁπλοῖς καὶ πόδας διαστρέφεις,
Ὡς πραγμάτων ἔξωθεν αὐτὸν ἐξάγων.
Ἀλλ' ὁ Κύριος τὴν ὑπόκρισιν φανεῖ.
Τί γὰρ κακὸν δράσειας, ὦ σὺ κυνόπα ;
Ὁ τῷ ξένῳ δείγματι συγκεκραμένος
Πῶς σὺ κομίσεις ἀγαθόν τι τῷ βίῳ ;
Ὃς τὸ στόμα κέχηνα ; εἰς ὑποπτέρους
Πῶς ἀπερεύξει ; ῥῆμα χρηστὸν τῇ πόλει ;

Constat ex Niceta in Manuele, l. v, n. 8 vocis αἷμα characteres, primos imperatorum ex Commeniana familia apices designare, Alexii nempe, Joannis, Manuelis et Alexii Manuelis filii, quem Andronicus, ut et reliquos fere Comnenos, per scelus assumpsit, adeo ut in eum, a quo incepit, desierit, alpha nempe, quod in altero proxime sequenti oraculo innuitur :

Ἀρχὴν ἔχων τε τὴν μονάδα καὶ τέλος.

Andronicus igitur *dolos nectens et recondens animo, velut benevolus parens*, Manuelis liberos, tanquam *novellos catellos educat, quibus mox parat et struit insidias, sed quod mente occultat, tempus prodet : statim enim velut serpens illos absumet. Dissultat in sinu lætaturque infelix Andronicus securus et ab omni cura liber. Manus interim explicat pedesque distorquet, tanquam rei gestæ seu Alexii necis innocuus. Sed hypocrisim et dolos prodet tandem Deus. Quid enim viro dignum faceret vilis canis ? ille qui feminæ extraneæ*, hoc est, Agneti Francorum regis filiæ, quam junior duxerat Alexius, per nefastum connubium *se commiscuerat. Qui fieri potest, ut is vivat prospere, qui os aperuit in pullos, qui adhuc sub alis parentum excubabant ? Non est igitur cur Constantinopolitanum imperium a tam scelesto imperatore quidquam boni exspectet.* Hæc est genuina, ni fallor, oraculi istius παράφρασις, quam interpres Rutgersius haud minus recte reddidit, præsertim eo versu, ὁ τῷ ξένῳ δείγματι συγκεκραμένος. Huic enim imposuit perperam exscripta vox δήγματι pro δείγματι : est quippe δεῖγμα insigne armorum, quod in clypeo effingitur, ut auctor est Vegetius, l. II, c. 18, unde pro familia et gente hic sumitur, uti vox *clypeus*, non semel apud scriptores Latinos sequioris ætatis. Matthæus Westmonaster. an. 1245 de Pembrochiensi familia Anglica exstincta : *Sic nobilis clypeus ille marescallorum tot et tantis hostibus* [P. 452] *Angliæ formidabilis evanuit.* Et Matthæus Paris. eod. an. *Clypei in Anglia jam, heu, prostrati*, etc. V. Specul. Saxon. l. III, art. 72.

Digitized by Google

ραν ὁ βασιλεὺς ἔννυχος, ὥσπερ εἰώθει τὰ πολλὰ, κοιτασάμενος. Ἡ γὰρ τοῦ σώματος αὐτῷ γενναιότης καὶ πρὸς ἄρκτους ἐξῆγε καὶ πρὸς τοὺς ἀγρίους ἀνθωπλίζε τῶν συῶν πεζῇ τὰ πλεῖστα σὺν ἀκοντίῳ ξυμπλεκόμενον. Ἐλέγετο δὲ ὡς καὶ τεθωράκιστο τὰ πρῶτα καὶ σχεδόν τι ἑκάστοτε πρὸς τοῖς ὅπλοις ἦν, τὰς, ὡς ἐφέρετο, τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου καὶ τοῦ μεγάλου στρατάρχου φυλαττόμενος ἐπιβουλὰς, κἂν οὗτος οὐδὲν ἄλλο αὐτὸν μέχρι τέλους ἔδρασεν ἄχαρι ὅτι μὴ τὰς βασιλείους ἀφείλετο σφραγῖδας, δι' ὧν ὑποσημαίνεσθαι τὰς δωρεὰς βασιλεὺς εἴωθεν. Θὺ μὴν ἀπροφασίστως καὶ ταύτας, ἀλλ' ἀπ' αἰτίας ἧς αὐτὸς ἐρῶν ἔρχομαι. Διατρίβοντι ἐν Μελαγγείοις τῷ βασιλεῖ περί τινα χῶρον ᾧ Μεταβολὴ ὄνομα, λόγοι προὐφέροντο ἐπὶ ἀρίστου. Ἔνθα τῶν ἄλλων καθάπαξ ἁπάντων τὰ βασιλέως ἐξαιρόντων ἔργα, ὁ Ἰωάννης τὰ τοῦ πατρὸς μᾶλλον ὑπερῆρε καὶ ὑπερετίθει πολλῷ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἔστεργε τοῖς λεγομένοις καὶ ἠγάπα τοῦ πατρὸς ἐλασσούμενος. Ὡς δ' ἐπαχθὴς τοῖς ἄλλοις Ἰωάννης εἶναι ἐδόκει, ὁ δὲ οὐ μέχρι τούτου τὸν λόγον ἴστησιν. Ἔδοξε γὰρ ἂν ἐπιδείξει πίστεως τῆς πρὸς τὸν οἰχόμενον αὐτοκράτορα ταῦτα προφέρειν, ὅπερ, οἶμαι, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν ἴσασιν· αἱ γὰρ πρὸς τοὺς μηκέτι ὄντας εὔνοαι ἐχέγγυοι τοῖς περιοῦσιν εὐγνωμοσύνης τῆς εἰς αὐτοὺς γίνονται. Ὁ μὲν οὖν πρὸς τούτοις καὶ δριμύτερον ἥπτετο καὶ ἠγνωμόνει τῷ υἱῷ. Ὅτε δὴ στάσεως ἀναφθείσης Ἀνδρόνικος μὲν οὗτος θυμοδακῆ τινα ἐς τὸν σεβαστοκράτορα ἐπιῤῥίψας παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ ξίφει πρὸς αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἀφῃρῆσθαι, εἰ μὴ βασιλεύς τε αὐτοῦ τὴν χεῖρα ὑπερέσχε καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ὃς καὶ αὐτὸς ἐξάδελφος τῷ βασιλεῖ ἦν, τὴν μάστιγα ᾗ τοὺς ἵππους ἐπείγειν εἴθισται τῷ ξίφει καταφερομένῳ ὑπεθὶς ἀμβλεῖαν ἐπὶ τὴν Ἀνδρονίκου γνάθον ἐνεχθῆναι ἐποίησε τὴν φοράν. Ὁ μὲν οὖν τοῦτον ἐῤῥύσθη τὸν τρόπον· βασιλεὺς δὲ τὴν χεῖρα, καθάπερ ἔφην, τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπερσχὼν ἐπλήγη, οὐ μέντοι καιρίαν ἀλλ' ὅσον ὀλίγον τὴν σάρκα διαστῆναι, ἧς τὴν οὐλὴν διὰ βίου ἐπὶ καρποῦ ἔφερεν. Ἡ μὲν οὖν τούτου φιλονεικία ἐπὶ τοσοῦτον προελθοῦσα κατεσιγάσθη. Βασιλεὺς δὲ Ἰσαάκιον μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο ἡμερῶν τινων ἄχρι, Ἰωάννην δὲ κρίσει παραδοὺς δίκην αὐτῷ τὴν εἰρημένην ἐπετίθει πολλῷ τῆς ἐκ τῶν νόμων ἐλάττω. Ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρότερα.

ιη'. Ἐπειδήπερ ὁ Ἀνδρόνικος νυκτέρῳ κυνηγεσίῳ βασιλέα [p. 74] διατρίβοντα ἔγνω, ἱκανοὺς Ἰσαύρων τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλισάμενος, οἵπερ ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες, ἵππον τε αὐτοῦ τὸν δρομικώτατον ἐπαγόμενος σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τὸν τόπον ἦλθεν. Ἀλλ' αὐτοὺς μὲν ἀποτέρω ἐπὶ λόχμης τὸν ἵππον καθέξοντας ἔστησεν, ὁ δὲ ξὺν ἡμιόνῳ ἐγγὺς τῆς βασιλέως ἦλθε σκηνῆς, ἀποβάς τε ἡσυχῇ ἐπορεύετο βάδην ἐγχειριδιον ἐπισείων τῇ δεξιᾷ. Ὅπως γε μὴν μηδεν' φωραθείη, Ἰταλὴν ἀντὶ τῆς ἐξ ἔθους ὑπέδυ στολήν (υδ). Ὡς δὲ ἔγνω καταφανὴς γεγονὼς (ἤδη γὰρ καὶ ξίφη παρεγύμνουν οἱ τὸν βασιλέα ὑπνοῦντα

A plurimum cum iisdem jaculo concurreret. Induisse autem loricam tum primum aiunt ac fere semper in armis fuisse, quo Isaacii sebastocratoris et summi exercituum ducis vitaret insidias: etsi nihil ad extremum in eum quidquam aliud statuerit gravius, quam quod sigilla, quibus largitiones obsignare imperatores solent, abstulerit. Neque id tamen egit nulla ratione, sed ob causam quam nunc commemorare aggredior. Cum princeps in Melangiis moraretur, ad locum cui Metabole nomen, varii super cœnam habebantur sermones; ubi omnibus res a principe gestas uno ore **128** prædicantibus, Joannes præclara a Manuelis parente peracta facinora longe extulit prætulitque. Haud

B ægre quæ dicebantur accepit imperator, nec sibi patrem præferri moleste tulit. Etsi vero aliis Joannes jam videretur importunus, noluit tamen loquentem interpellare, cum ea (quod plerique facere solent) velut fidei suæ in demortuum imperatorem argumentum protulisse visus esset. Benevolentia siquidem qua defunctos prosequimur, pignus est iis qui superstites sunt nostræ in ipsos gratitudinis. Sed cum in Manuelem acerbius ille et ingrate satis magis ac magis commoveretur, orta inde contentione, Andronicus iste in sebastocratorem infesto animo invectus, gladio caput illius fere obtruncasset, nisi imperator interposuisset manum: et Joannes Ducas, qui et ipse patruelis erat principis, flagellum, quo concitari solent equi, imminenti

C supponens gladio ictum debilem fractumque avertisset in maxillam Andronici. Ita quidem periculum vitavit ille: at imperator, qui manum supra Andronicum protenderat, vulnus accepit, non lethale quidem, sed quo paululum dissecta fuerit caro, cujus quandiu vixit cicatricem in carpo tulit. Ita acrior ista contentio conquievit. Princeps vero aliquandiu Isaacium a conspectu removit: Joannem vero eo ipso incusatum supra dicta multavit pœna, sed longe quam decernunt leges mitiore. Verum ad superiora redeamus.

D **129** 18. Postquam Andronicus nocturnæ venationi operam dare principem intellexit, ex Isauris, qui adversus quemlibet cum ipso se militaturos fidem dederant, delectos armat, assumptoque equo pernicissimo ad locum cum iis venit. Illis autem longius in silva locatis traditoque iis equo, ipse mulo insidens ad tabernaculum succedit imperatoris. Ibi tum tacite desilit et pugionem dextra vibrans lento progreditur gradu: neve deprehenderetur ab aliquo, Italicum pro consueto sagum induerat. Mox vero ut se agnitum vidit (quippe jam gladios strinxerant qui dormientem principem circumstabant, atque in his Joannes ipsius ex

Du Cangii notæ.

(65) *Ἰταλὴν στολήν.* Sagum militare, nostris *cotte d'armes*. V. not. ad Alexiad. p. 401.

Digitized by Google

fratre nepos, qui primus, ut aiunt, Andronicum adverterat), ut igitur id vidit Andronicus, continuo in genua flexus exonerare se alvum simulavit, indeque sensim retro cedens abiit. Ita conatus illi consiliaque Andronici evanuere. Brevi interjecto tempore cum majore Isaurorum manu ad imperatorem proficiscitur. Quod ubi nuntiatum est Augustæ ab Alexio imperatorii stabuli præfecto (protostratorem id muneris vocant Romani), quidam extemplo in primis expeditus eas insidias principi indicaturus mittitur : moxque Isach, qui a barbaris ducebat genus, cæteroquin fidus cum maxime imperatori, cum trecentis armatis ad eum pariter profiscitur. Sed priusquam ad locum Isach perveniret, re percepta imperator, **130** trementibus aliis et metu consternatis (forte enim sic casus tulerat ut multis plerique vehherentur), ipse a via recta quæ ad castra et imperatorium tabernaculum tendebat, deflectendum censuit; insolita autem et minus trita illa, quam ostendebat manu, neque lato agmine, sed singulatim spatio intermisso incedendum. « Ita enim pabulatores, inquit, videbimur, qui ad ea tendunt quæ conspiciuntur tentoria. » Sic intrepide ad tabernaculum perrexit princeps. Et Joannem, cujus supra mentionem feci, cum obvius aper dentibus lacerâret, ut id rescivit, continuo ad eum conversus revertitur, peractisque iis quæ necessaria erant tandem exedit. Tanta autem animi magnitudine rem istam accepit, ut ne vultu quidem quidquam Andronico fuerit testatus. At ille quasi nihil eorum quæ acciderant, sibi conscius, equum, de quo jam egimus, sedulo curat, multa interim propalam adversus Joannem proferens ac mente volvens. Unde rogante aliquando principe, quid hæc sibi vellet equi affectata cura? « Ut, inquit ille, omnium mihi infensissimi hostis truncato capite statim aufugiam, » iis videlicet verbis protosebastum innuens. Ubi igitur ægrum amentia vidit hominem, a consortio suo remotum, in palatio includendum curavit.

A περιεστῶτες, ἐν οἷς καὶ Ἰωάννης ἦν ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς, πρῶτος, φασι, τὸν Ἀνδρόνικον ἐπιόντα εἰδὼς), ὡς οὖν ἔγνω ταῦτά ὁ Ἀνδρόνικος, ἐπὶ γόνυ κλιθεὶς τὸν τῆς γαστρὸς δῆθεν ἀποκρίνειν προσεποιεῖτο σκυβαλισμὸν, οὕτω τε κατὰ βραχὺ ὑποπτοβίσας ᾤχετο ἀπιών. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης ἐνταῦθα ἐλύετο. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον σὺν πλείοσιν Ἰσαύρων ἐξῆει νύκτωρ ἐπὶ βασιλέα στελλόμενος · οὗπερ ἀγγελθέντος τῇ βασιλίδι πρὸς Ἀλεξίου, ὃς τοῖς βασιλικοῖς τηνίκα ἱπποκομίαν ἐφεστὼς ἦν (πρωτοστράτορα (66) τοῦτο καλοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ λειτούργημα), ἐν μὲν τῷ παραυτίκα τῶν τις εὐζωνοτέρων ἐστέλλετο μηνύσων βασιλεῖ τὴν ἐπιβουλήν. Εἶτα καὶ Ἰσὰχ ἀνὴρ βαρβαρογενὴς, εὔνους δὲ βασιλεῖ μάλιστα αὐτὸν ὁπλοφοροῦσι τριακόσιοι ἐπέμπετο. Ἀλλ' οὕπω τοῦ Ἰσὰχ ἐπὶ τὸν τόπον ἐλθόντος, πυθόμενος ἤδη τὸ πρᾶγμα βασιλεὺς, τῶν ἄλλων ἀγωνιώντων καὶ συνταραττομένων ἐφ' ἑαυτοὺς (ἐτύγχανον γὰρ οἱ πλείους ἡμιονίοις οὕτω τυχὸν ἐφεζόμενοι), αὐτὸς χρῆναι ἔλεγε τῆς εὐθείας ἀποσχομένους, ᾗ ἐπί τε τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν βασίλειον σκηνὴν ἄγει, τὴν ἀσυνήθη ἐκείνην, ὑποδείξας τῇ χειρὶ, καὶ ἄστειπτον ἰέναι, μὴ μέντοι κατὰ πλάτος, ἀλλ' ἕνα καθ' ἕνα ἐν διαστάσει τὴν πορείαν τιθεμένους. « Οὕτω γὰρ, ἔφη, τῶν ἐκ τῆς χορταγωγίας ἐπανιόντων δόξαιμεν εἶναί τινες ἐπὶ σκηνάς τε τὰς τῇδε φαινομένας χωρεῖν. » Βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτως ἀτρέστως ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἐπορεύετο. Ἰωάννην δὲ ὑπὲρ ἄρτι ἐμνήσθην σὺς ὑπαντιάσας τοῖς ὀδοῦσι διεσπάραξέν. Ὁ τάχιστα πυθόμενος βασιλεὺς ὀπισθόρμητος ἐπ' ἐκεῖνον ἦλθεν ἐπιμελησάμενός τε τὰ εἰκότα ἀπηλλάγη. Οὕτω μέντοι μεγαλοψύχως τῷ πράγματι προσηνέχθη, ὡς μηδὲ ἄχρι καὶ βλέμματος Ἀνδρονίκῳ προσενεχθῆναι κακῶς. Ὁ δὲ ὥσπερ τῶν πεπραγμένων οὐδὲν ἑαυτῷ ξυνειδὼς τοῦ τε ἵππου ὃν ἤδη ἔφην ἐς ἄγαν ἐπιμεμέληται καὶ πολὺς ἦν τῷ φαινομένῳ κατὰ Ἰωάννου καὶ λέγων ἀεὶ καὶ φρονῶν. Ὅθεν καὶ πυνθανομένου ποτὲ τοῦ βασιλέως τί [P. 75] βούλεται τούτῳ τὰ τῆς τοῦ ἵππου τοῦδε ἐπιμελήσεως; « Ὡς ἄν, ἔφη ἐκεῖνος, τὸν πάντων ἐμοὶ δυσμενέστατον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος οἰχήσομαι ἀπιών, » διὰ τούτων δῆθεν τὸν πρωτοσέβαστον αἰνιττόμενος. Ὡς οὖν ἔγνω ἀπόνοιαν νοσοῦντα τὸν ἄνθρωπον, κοινωνίας ἐκτεμὼν τῆς αὐτοῦ ἔμφρουρον (67) ἐν παλατίῳ καθίστησιν.

19. Sic ille in ordinem actus est. Rex autem Hungariæ nihilum edoctus eorum quæ Andronico evenerant, contracto ex Tzechis et Saxonibus et **131** aliis gentibus compluribus exercitu, Branizobam urbem oppugnare contendit, pactis forte confidens, quæ cum Andronico pepigerat. Ejus rei nuntio obstupefactus princeps miratus est perfidiam Hungarorum, quod quæ sacramentis haud pridem sanciverant nulla de causa posthaberent. Celeritate igitur egere rem opinatus, versus Istrum continuo iter intendit. At cum sciret suos nequaquam esse Hungaris pares (quippe Romanorum vires, nemine

B

C

D ιθ'. Ὁ μὲν οὖν ἐκ ποδὸς ἐγένετο. Ὁ δὲ Παιονίας ῥῆξ μήπω τι πεπυσμένος τῶν Ἀνδρονίκῳ συμπεπτωκότων δυνάμεις ἔκ τε Τζέχων καὶ Σαξόνων ἄλλων τε πλείστων ἑαυτῷ συντησάμενος ἐθνῶν εἰς τὴν Βρανιτζόβης πολιορκίαν καθίστατο, ἐπαρθεὶς, οἶμαι, οἷς Ἀνδρόνικος αὐτῷ διομολογησάμενος ἔτυχε. Τούτων βασιλεὺς ἀκούσας καταπέπληκτο μὲν πρὸς τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν Οὔννων ἐθαύμαζεν ἀπιστίαν, εἰ τῶν ἐναγχος ὀφίσιν ὁμωμοσμένων ἐξ οὐδεμιᾶς ἀλογήσειον αἰτίας · ὀξύτητος δ' ὅμως δεῖσθαι τὸ πρᾶγμα βουλευσάμενος, αὐτίκα τὴν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο. Εἰδὼς δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ οὐκ ἀξιομάχους

Du Cangii notæ.

(66) *Πρωτοστράτορα*. De hac dignitate vide notata ad p. 127.
(67) *Ἔμφρουρον*. V. Nicet. l. III, c. 2.

Digitized by Google

ὄντας τῇ Οὔννων στρατιᾷ (αἱ γὰρ Ῥωμαίων δυνάμεις μηδενὸς ὅθεν δήποτε τῷ τέως ἀντιστατοῦντος ἐπὶ χώρας ἑκάστη ἔμενον), ἐνενόει τοιάδε. Ἔστι τις χῶρος ἐρυμνότητος ἱκανῶς ἔχων Σμήλης ὄνομα. Τοῦτον ἔγνω καταλαβὼν ὁρμητήριον τῆς ἐπὶ τοὺς Οὔννους θέσθαι ἐκδρομῆς. Ὅπως μέντοι Βρανιτζοβίται τὴν πόλιν τῷ τέως αὐτῷ τηρήσωσι, γράμμα χαράξας ὅσον οὐκ ἤδη ἀφίξεσθαι τοῦτον μηνῦον τῶν στρατιωτῶν τινι ἐνεχείρισε, κελεύσας ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὸ διαφεῖναι βέλει ξυνδήσαντα. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸ κελευσθὲν ἐποίει. Τὸ δὲ βέλος ποῤῥωτέρω ἢ ἐχρῆν ἀφεθὲν Οὔννοις εἰς χεῖρας ἦλθεν. Εὐθὺς οὖν ταραγμὸς εἰσῆλθεν αὐτοὺς, καὶ δὴ τάς τε ἐλεπόλεις καὶ ὅσα πρὸς τειχομαχίαν αὐτοῖς παρεσκεύαστο πυρὶ φλέξαντες ἐπὶ τὸν Ἴστρου πορθμὸν ἤεσαν. Πλήθοντι δὲ αὐτῷ ἐντετυχηκότες (χειμὼν γὰρ ἐκ τῶν ἄνωθεν ἤπειγεν), ὡς ἐπὶ Βελέγραδα πόλιν ἐφέροντο. Οὕπερ αἰσθόμενος βασιλεὺς, πυθόμενος δὲ καὶ ὡς Βορίτζης ὁ Βόσθνης χώρας ἐξάρχων (68) Δαλματικῆς εἰς συμμάχους τῷ Παιονάρχῃ τελέσας ἀναστρέφει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ, τὸ ἀλκιμώτατον τῆς σὺν αὐτῷ ἀπολεξάμενος στρατιᾶς Βορίτζῃ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔστελλεν, ἦρχε δὲ ταύτης τῆς στρατιᾶς Βασίλειος, οὗπερ ἤδη ἐμνήσθην, οἰκίας μὲν ἀφανοῦς γεγονὼς, χαρτουλάριος (69)

tem obsistente, in provinciis dispersæ continebant), talia excogitat : Locus est satis munitus nomine Smeles. Hunc occupare instituit, ut esset sedes unde excurreret in Hungaros. Ut vero civitatem sibi conservarent Branizobitæ, litteras, quibus se jamjam adventurum illis significat, militi cuidam tradit imperatque ut telo alligatas in urbem conjiceret. Quod ille, uti jussum erat, fecit. Sed enim litteræ longius quam oportebat projectæ in manus venere Hungarorum. Continuo igitur invasit illos metus, machinisque et rebus aliis, quæ ad urbis oppugnationem apparatæ fuerant, Ingensis ad Istrum transituri contenderunt. Sed exundantem invenientes fluvium (quippe venti imbresque cœlo effusi ruebant) versus Belegradam iter vertere. His cognitis imperator, acceptoque Borizem Bossinæ regionis Dalmatiæ principem, **132** qui auxilio venerat Hungariæ regi, in suum redire principatum; fortissimos militum delectos, qui manus cum Borize conserrerent, dimittit. Copiis istis præfuit Basilius, cujus supra memini, obscura quidem natus familia, cæteroquin chartularius principis. Ipse imperator a tergo cum reliquo Romanorum exercitu lento sequebatur gradu. Verum Basilius oblitus, opinor, cujus gratia et quo cum hoste pugnaturum se emi-

Du Cangii notæ.

(68) *Βορίτζης ὁ Βόσθνης χώρας ἐξάρχων.* Qui Orbino *Bariek* appellatur, Bossenæ banus seu princeps, sub an. 1154. Boritium excepit *Culinus*, cujus non semel mentio occurrit apud Innoc. III pp. in Epistolis.

(69) *Χαρτουλάριος.* Chartularii dicuntur *qui chartis inserviunt*, ut est in l. 10 Cod., ubi causæ fisc. seu *publicarum chartarum tractatibus*; in l. 1 Cod. de præposit. agent. in reb., unde et *tractatores* appellantur, ut observavit Cujacius : alias commentarienses, ab actis, qui chartas et codices expensionum tractant, *qui largitionales titulos retractant*, in l. III Cod. de Canone largit. tit. l. 10; l. 12; Cod. de numerar. Actuar. et Chartular. l. 12; Gloss. Gr. Lat. : Χαρτογράφος, *chartularius*; χαρτοφύλαξ, *chartularius*; Glossæ Basil. : Κομμενταρίσιος, χαρτουλλάριος; κομμενταρίσιος, ὁ ὑπομνηματογράφος, σκρινιάριοι, σκρινιοφόροι, ἤγουν χαρτουλάριοι. Erant autem tot chartularii quot scrinia. Ejusmodi sunt, quorum meminit Cledonius, De arte grammatica : *Absurdum igitur erit dicere, a præterito proconsule venio, vel Carruca est proconsule : sectantes chartulariorum aliquantorum imperitiam, deserunt doctissimorum veterum in arte tractatus. Quippe cum inter chartularios eloquentissimos reperias quosdam vel paucos indoctos, melius est sequi eos, inter quos nullus reperiatur imperitus, quam hos inter quos videantur esse pauci.* Dicuntur autem scriniarii apud Suidam in Etymologico, οἱ χαρτοφύλακες τῶν βασιλέων · οἱ καταγραφὴν τῶν ἐξετάσεων ἐν τοῖς σκρινίοις διαφυλάττοντες. Senator, l. XI, epist. 38 : *Moderatrix rerum omnium diligenter desideravit antiquitas, ut quoniam erat plurimis per nostra scrinia consulendum, copia non deesset procurata chartarum.* Infra : *Pulchrum plane Memphis ingeniosa concepit, ut universa scrinia vestiret, quod unius loci labor elegans texuisset.* Hinc legimus *chartularios sacri cubiculi*, in Nov. 8 et 25 Justiniani, qui scilicet impensarum cubiculi et cellarii sacri rationem describebant et in acta referebant; *chartularios numerorum militarium*. in Nov. 117 c. 11, qui in acta referebant nomina militantium, seu qui circa τοῦ στρατοῦ καταγραφὴν καὶ ἀναζήτησιν occupabantur, ut est in Tacticis Leonis imp. c. 4, § 31; *chartularios velocis cursus* ὀξέος δρόμου, de quibus Constantinus Porphyrog. De Adm. imp. c. 43, et lex 3 Cod. de canone largit. titul. ; chartularios τῆς λεγομένης ἐξαρτήσεως, cujus muneris meminit Joannes Damascenus in Epist. Synod. ad Theophilum imp. : ἐξαρτήσεως autem Scylitzes p. 746. Cum igitur plures essent chartularii, confecta inde *chartulariorum schola*, de qua agit lex 4 Cod. de offic. præf. præt. Præsertim vero *chartularii* dicuntur, qui tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractant, agunt, administrant. Auctor Historiæ Miscellæ, l. XXII : *Cum chartularius esset et publica tributa facta ratione conferret.* Quo loco Theophanes, χαρτουλάριόν τε τελοῦντα τῶν δημοσίων φόρων. Qui his præerat *magnus chartularius* dicitur Ducæ, c. 30 : Οὗτος γὰρ ἦν πρῶτον τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἡγεμονίας μέγας χαρτουλάριος. Verum longe aliam functionem habuit chartularii dignitas, cujus hic occurrit mentio, et l. VI, c. 7. Nam imperatoriis equis præfectus erat chartularius, ut docemur ex Zonara in Leone Isauro, p. 83, et Niceta, in Isaacio Angelo, l. III, n. 2. Magnum chartularium eo nomine post protostratorem in aula meruisse [P 453] scribit Codinus, De offic. aulæ Cp. c. 5, n. 6, illiusque potissimum fuisse munus tradit, ut equum, peregre aut quovis e palatio profecturo imperatori, ad palatii ipsius portam adduceret. Cum igitur hæc dignitas præcipuos aulæ Constantinopolitanæ proceres spectarit, non modo probabile videtur ea donatos Michaelem Brauam et Andronicum Lampardam Manuele imperante apud Cinnamum, sed et Narsem Italiæ præfectum, qui a Marcellino comite et Warnefrido, l. II De gest. Langob. c. 1 et 3, *chartularius et cubicularius* Justiniani imp. dicitur : ut et Gratiosum, qui antequam ducis dignitatem esset adeptus, chartularius fuerat, apud Anastasium Bi-

Digitized by Google

sisset princeps, maturato itinere ad Hungaros quam proxime successit. Cumque in præcursores quosdam incidisset, fugatis iis, in mediam deinde irruit hostium phalangem, egregium se facinus editurum credens, si eo conterritos metu aggressus ordines perturbasset. Neque illa eum omnino spes frustrata est. Namque Hungari primo quidem ipsum copiis istis præesse imperatorem rati, nullo ordine fugam arripiunt : eorumque multi dum in scaphas conferti incidunt, flumine absorbentur. At ubi cognovere subsequi principem, aciem vero istam regere Basilium ; sustulere animos et converso agmine Romanos excepere : qui etsi bellatorum numero hostibus longe inferiores, sustinuere tamen eos. Magna utrimque facta est cædes, donec Hungari qui cum Stephano Geizæ filio Romanis militabant, primi fugam cepere. Mutata demum atque ab altera parte facta insecutione, Hungari qui cum Stephano erant fere omnes, ex Romanis vero multi cecidere : alii fuga evasere incolumes atque in iis dux **133** ipse Basilius. Hæc imperatori nuntiata, cum etiam Belegradenses a Romanis deficere velle allatum esset, valde ejus animum consternarunt. Joannem igitur Cantacuzanum mittit, tum ut urbem in defectionis, ut dixi, proposito fluctuantem firmaret, tum ut humo mandaret Romanorum cadavera et fugientes quocumque laterent loco revocaret. Eo casu maxime irritatus Hungaros a tergo insequi prorsus gestiebat : nequaquam vero id consilii probantibus Romanis, « At plane, inquit, viri, mihi videtur inglorium, nullo accepto vulnere discedere, dum pro fortuna decerto Romanorum. » Ubi autem longius jam progressos Hungaros accepit, impetum remisit. Interea Cantacuzenus confectis, ob quas missus erat, rebus, rediit vinctosque adduxit ex Belegradensibus eos qui defectionem fuerant moliti. Igitur motis inde castris haud procul Berrhœa civitate hiemavit. Primo autem vere contracto undique exercitu iterum in Hungariam profectus est, quo in medios usque fines penetraret. Jamque positis ad Istri ripam castris cum universo considebat exercitu, aderantque plurimæ quæ Byzantio venerant naves, ut copias transmitteret. At ubi undique se angustiis premi vidit, Pannoniæ rex, de mittendis tandem legatis cogitavit. Missis igitur ad imperatorem viris illustribus, **134** captivos Romanos continuo se redditurum, insuper etiam quæcunque imperaret, suppeditaturum policitus est. At princeps etsi primo renuenti similis verba

A δὲ βασιλεῖ χρηματίσας. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατόπιν σὺν τῷ ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατῷ σχολαιότερον ἐχώρει. Ἀλλὰ Βασίλειος, ὥσπερ οἶμαι, λαθόμενος ὅτου δὴ χάριν καὶ τίνι πολεμησείοντα βασιλεὺς αὐτὸν ἐπεμψε, τὸν δρόμον καταταχήσας ἔγγιστα τοῦ Οὔννων ἐγένετο στρατοῦ, προδρόμοις τέ τισιν ἐντυχών, ἐπειδήπερ ἐτρέψατο τούτους, εἶτα καὶ ἐς μέσην τὴν Οὔννων φάλαγγα ἐμπίπτει, μέγα τι κατορθώσειν οἰόμενος [P. 76], ἂν οὕτω πεφοβημένοις αὐτοῖς προσβαλὼν συνταράξῃ. Καὶ τάχα οὐ παντάπασιν ἀπὸ λογισμοῦ ταῦτα ἐποίει. Οὔννοι γὰρ τὸ μὲν πρῶτον αὐτὸν βασιλέα τοῦ πολέμου τοῦδε στρατηγεῖν οἰηθέντες ἔφευγον οὐδενὶ κόσμῳ, πολλοί τε αὐτῶν ἅτε ἀθρόον τοῖς σκάφεσι συμπιπτόντων τῷ ποταμῷ κατεδύοντο. Ὡς δ' ἔγνωσαν B βασιλέα μὲν κατόπιν χωρεῖν, Βασίλειον δὲ τοῦ στρατεύματος ἐξηγεῖσθαι, ἀνεθάρσησάν τε καὶ ὀπισθόρμητοι γεγονότες Ῥωμαίοις ἀντικαθίσταντο. Ῥωμαῖοι δὲ καίτοι παρὰ πολὺ πλήθει τῶν πολεμίων ἐλασσούμενοι, ὅμως ὑφίσταντο τούτους. Φόνος τε ἀμφοτέρων πολὺς ἦν, ἕως οἱ περὶ Στέφανον τὸν Ἰατζᾶ παῖδα (70) Οὔννοι Ῥωμαίοις συστρατεύοντες πρότερον φυγῆς ἤρξαν. Παλιντρόπου γὰρ τὸ λοιπὸν γενομένης τῆς διώξεως, Οὔννων μὲν τῶν σὺν τῷ Στεφάνῳ σχεδόν τι ἅπαντες, Ῥωμαίων δὲ πολλοὶ ἔπεσον · οἱ δ' ἄλλοι φυγῇ ἐκεῖθεν ἐσώζοντο, ἐν οἷς καὶ Βασίλειος ὁ στρατηγὸς ἦν. Ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἀγγελθέντα, πρὸς δὲ καὶ ὅτι Βελέγραδα πόλιν Ῥωμαίων ἀφιστᾷν οἱ C κάτοικοι διανοοῦνται, πολλὴν ἐνεποίησαν ἀθυμίαν. Καὶ δὴ Ἰωάννην μὲν τὸν Καντακουζηνὸν τὸ μὲν στηρίξοντα τὴν πόλιν ἔστειλε λογισμοῖς ἀποστασίας, καθάπερ ἔφην ἤδη, σαλευομένην, τὸ δὲ καὶ ταφῇ τοὺς Ῥωμαίων δώσοντα νεκροὺς ἀνακαλεσόμενόν τε τοὺς ἐκ φυγῆς, ὅπου δήποτε γῆς τῆς ἐκεῖ κρυπτόμενοι ἦσαν. Ὁ δὲ Θυμαΐνων ἄγαν ἐπὶ τοῖς συμπεσοῦσιν ἐσφάδαξε μὲν καὶ ἤθελεν ὀπίσω Οὔννων διώξαι, Ῥωμαίων δὲ οὐκ ἐπαινούντων « Ἀλλ' αἰσχύνη μοι, ἔλεγεν, ὦ ἄνδρες, πρὸ τραυμάτων οἴχεσθαι ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων ἀγωνιζόμενον εὐκληρίας. » Ἐπεὶ δὲ πόρρω γεγονέναι τὸ Οὐννικὸν ἤκουσε, τῆς ὁρμῆς ἀνέκοπη. Ἤδη δὲ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς τὰ ἐφ' οἷς ἔσταλτο πέρατι δοὺς ἐπανῆκε δεσμώτας ἔχων καὶ τοὺς, ὡς εἴρηται, ἀποστασίαν ὠδίνοντας Βελεγραδιτῶν. Τότε μὲν οὖν ἐκεῖθεν ἀναζεύξας ἀγχοῦ τῆς D Βερροίταιων διετρίβετο πόλεως. Ἔαρος δὲ τὰς δυνάμεις ἀπονταχόθεν ἀγείρας ἐπὶ τὴν Οὐννικὴν αὖθις ἐχώρει, ὁρμὴν ἔχων ἐς αὐτά που τὰ τῆς χώρας διαβῆναι μέσα. Ὁ μὲν οὖν ἄρτι πρὸς ταῖς

Du Cangii notæ.

blioth. in Stephano IV pp., et Maurentium, qui vir magnificus appellatur apud S. Gregorium M. l. I, epist. 4. V. Pachym. l. I, c. 9. De chartulariis ecclesiasticis erit alius dicendi locus.

(70) *Στέφανον τὸν Ἰατζᾶ παῖδα.* Perperam hoc loco Cinnamus Stephanum, qui tum Græcis et Manueli militabat, Geizæ filium fuisse scribit, cum illius frater fuerit, ut ipsemet agnoscit l. IV; et testantur diserte Radevicus, l. III, c. 12; et Guntherus, l. VI Ligur. : ex quibus docemur, Stephanum, cum a fratre, ex affectati regni suspicione, a Frederico imp. profectus esset, ab eo per Venetias in Græciam transmissum, cum litem inter fratres dirimere non potuisset. Guntherus :

At rex huic finem nequiens imponere liti,
Cum majora premant privatæ pondera curæ.
Distulit et juvenem Veneti per stagna profundi
Providus Argolicam servandum misit ad urbem.

Hæc consentit Nicetas, l. IV, n. 1. Sed de Stephano agetur rursum infra.

Digitized by Google

Ἴστρου παντστρατὶ αὐλισάμενος ἔμενεν ὄχθαις, καὶ αἱ νῆες ἐκ Βυζαντίου ἀναχθεῖσαι ἐστήκεσαν ἀθρόαι ἀναβαίνειν μένουσαι τὸ ὁπλιτικόν. Ὁ δὲ Παιόνων ῥὴξ ἐπειδήπερ ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ κατ' αὐτὸν ἔγνω, ἐπὶ τὴν πρεσβείαν λοιπὸν ἔβλεψεν. Ἄνδρας τοίνυν τῶν παρ' αὐτῷ ἐπισήμων ἐς βασιλέα πέμψας, τούς τε δορυκτήτους Ῥωμαίων ἀποδώσειν αὐτίκα ἐπήγγελλε, καὶ εἰσέπειτα δὲ πάντα αὐτῷ ὑπηρετήσειν, ὅσαπερ ἂν βουλομένῳ ἔσται. Βασιλεὺς δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἀνανεύοντι ἰσχυρῶς ἐώκει καὶ τοὺς περὶ εἰρήνης ἀποπροσποιουμένῳ λόγους, ἔπειτα προσήκατό τε δεομένους καὶ τὴν πρεσβείαν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐπέρανεν. Ἦλθησαν οὖν ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατοπέδῳ οἵ τε δορυάλωτοι μάχῃ τῇ προηγησαμένῃ, καθάπερ [P. 77.] εἴρηται, γεγενημένοι, καὶ ὅπλα καὶ ἵπποι, καὶ εἴ τί που ἄλλο πολέμου λάφυρον ἦν. Ἵππων μέντοι καὶ ὑποζυγίων καὶ τῶν πεσόντων ζωὰς ἐκ τῶν τοῖς Οὔννοις ἀντεκομίσαντο αὐτοχθόνων. Οὕτω τε τὸν πόλεμον λύσαντες ἐπ' οἶκον ἀνεκομίσθησαν. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν τὰ τῶν Ἰταλικῶν πολέμων ἀρχὴν, ἣν ἤδη ἔφην, ἐσχηκότα λαμπρότερον ἄρτι κινεῖσθαι ἤρξατο. Λέγωμεν δὲ ἀναλαβόντες μικρόν.

A sermonesque de pace rejecisset, admisit tandem supplices et cum legatis in supra dictas conditiones concessit. Adducti igitur sunt in castra Romana qui superiore, ut memoravimus, prælio capti fuerant, et arma et equi et cætera belli præda. Ad hæc pro juventis equisque qui perierant vivi et in ipsa Hungaria geniti equi sunt restituti. Ita soluto bello domum rediere. Italicum inde bellum inchoatum jam ante majoribus animis geri cœpit. Id autem nos paululum repetitis rebus memorare aggrediamur.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ'.

LIBER IV.

α'. [P. 78] Φρεδερίκος ὁ Κορράδου τοῦ Ἀλεμανῶν ἄρξαντος ἀδελφιδοῦς, οὗπερ ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεμνήσθημεν λόγοις, Κορράδου τὸ χρεὼν ἀναπλήσαντος αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ἔσχεν. Οὗτος ἐπειδή ποτε λόγον εὐγενείας πέρι ποιούμενος (ἦν γὰρ αὐτῷ περὶ πλείστου γυναικὶ ξυνοικήσοντι τὴν εὐγενῆ μάλιστα ἐκ πασῶν ἑλέσθαι) Μαρίαν (71) τὴν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος θυγατέρα γένει τε καὶ περιουσίᾳ κάλλους διάφορον οὖσαν ἐν Βυζαντίῳ τρέφεσθαι ἤκουσεν· ἥλω αὐτίκα τῆς κόρης καὶ πρέσβεις ἐς βασιλέα πέμψας ᾐτεῖτο πρὸς γάμον αὐτῷ κατεγγυηθῆναι ταύτην, πάντα ποιῆσειν ἐπαγγελλόμενος ὁπόσα Κορράδός τε ὁ θεῖος καὶ αὐτὸς, ὁπηνίκα [P. 79] Παλαιστίνης ἀνέστρεφον, ἐπὶ τῇ Ἰταλίας κατακτήσει Ῥωμαίοις ὑπηρετήσειν ὑπέσχοντο. Ἡ μὲν Φρεδερίκου πρεσβεία ἐν τούτοις ἦν· βασιλεὺς δὲ τοὺς λόγους ἀποδεξάμενος πρέσβεις καὶ αὐτὸς ἐπὶ Φρεδερίκον ἔπεμψεν ἐμπεδοῦν τὰ δεδογμένα κελεύσας. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ἐπειδήπερ εἰς λόγους ἦλθον αὐτῷ, μηδὲν ὑγιὲς βεβουλεῦσθαι τὸν ἄνδρα διαγνόντες ἄπρακτοι ἐκεῖθεν ἀπηλλάττοντο, δευτέρᾳ πρεσβείᾳ

1. Fredericus Conradi Alemannorum principis ex fratre nepos, cujus in superioribus libris abunde meminimus, mortuo Conrado principatum obtinuit. Hic cum aliquando sermonem faceret de nobilitate (quippe cum de uxore ducenda cogitaret, omnium nobilissimam deligere constituerat) audirctque **135** Mariam Isaacii sebastocratoris filiam genere ac pulchritudine eximia præcellentem Byzantii educari : continuo captus amore virginis, mis is ad imperatorem legatis eam sibi in matrimonium dari depoposcit, omnia se facturum spondens, quæ et patruus Conradus et ipse, cum ex Palæstina redirent, de restituenda Romanis Italia polliciti erant. Cum eum in finem venissent legati a Frederico missi, quæ ab eo proposita sunt avide accepit imperator; qui et vicissim legatos misit ad Fredericum, ea de quibus invicem convenirent confirmaturos. At ubi cum illo in colloquium venere, cum nihil sani advertissent ab homine in medium afferri, rebus inde infectis regressi sunt, postquam regi ut alteram ad imperatorem legationem mitteret per-

Du Cangii notæ.

(71) *Maplav.* Fredericus imp. repudiata et remissa propter consanguinitatem Adela uxore, Diepoldi Hocburgensis marchionis filia an. 1152, ut habet Conradus Usperg., aut sequenti, ut Chronicon Weingartense, ad alias nuptias animum adjecit, ob idque ad Manuelem obtinendæ Mariæ, Isaacii sebastocratoris filiæ, causa legatos misit. Otho Frising. l. II De gest. Frid.: *Rex quia non multo ante hæc, per apostolicæ sedis legatos, ab uxore sua ob vinculum consanguinitatis separatus fuerat, pro ducenda alia pertractans, ad Manuelem Græcorum imp. tam super hoc negotio, quam pro Guillelmo Siculo, qui patri suo Rogerio noviter defuncto successerat, utriusque imperii invasore debellando, in Græciam legatos destinandos ordinat. Sicque primatum suorum consilio, Anshelmus Hamelburgensis, et Alexander Apuliæ quondam comes, sed a Rogerio cum cæteris ejusdem provinciæ nobilibus ob suspicionem dominandi propulsus, eamdem legationem suscipiunt.* De legatorum reditu agit idem Otho c. 20. Manuel post hæc ad firmandum petitum connubium legatos ad Fredericum misit : sed is aliam sibi matrimonio junxerat conjugem, cum ad illius præsentiam sunt admissi. Idem, c. 31.

Digitized by Google

sumserunt. Quam cum et ipsam imperator infecta re dimisisset, viri duo mittuntur ex primariis, Michael Palæologus et Joannes Ducas, ambo sebasti dignitate insignes, et cum his Alexander, qui Gravinæ civitatis Italicæ olim dominus a Rogerio expulsus ad principem confugerat. Multa autem commendata iis ab imperatore pecunia, id potissimum in mandatis datur, ut si intra Alpes Fredericum agere perriperent, una omnes ad illum accederent : sin vero abesset procul, Michael quidem cum pecunia in Italiam proficisceretur, cæteri pergerent ad Fredericum : quod si ille pactis stare negligeret, **136** tum vero suam ipsi ad Italiam recuperandam operam conferrent : quod et factum est, hac quæ sese ultro obtulit occasione.

2. Bassavilla Rogerii Siciliæ tyranni ex sorore nepos, avunculo superstite, rerum summam in Italia

πρὸς βασιλέα χρῆσθαι αὐτὸν ἀναπείσαντες. Ἧς καὶ αὐτῆς τῷ βασιλεῖ ἀποψηφισθείσης, ἄνδρες τῶν ἐπὶ δόξης ἐσαῦθις ἐστέλλοντο, Μιχαήλ τε ὁ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ἄμφω εἰς τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἥκοντες· ἐν οἷς ἦν καὶ Ἀλέξανδρος, Γραβίνης μὲν πόλεως ἄρξας Ἰταλικῆς, Ῥογερίου δὲ αὐτὸν ἀπελάσαντος βασιλεῖ πρότερον ἤδη προσπεφευγώς. Ἐνετέταλτο δὲ αὐτοῖς χρήματα μεγάλα πρὸς βασιλέα κεκομισμένοις, εἰ μὲν ἐντὸς Ἄλπεων διατριβὴν ποιεῖσθαι τὸν Φρεδερίκον ἀκούσαιεν, ὁμοῦ πάντας ἐντυγχάνειν αὐτῷ· ἀποτέρω δὲ γεγονότος, τὸν Μιχαὴλ μὲν σὺν τοῖς χρήμασιν ἐπὶ Ἰταλίαν ἰέναι (72), τοὺς δὲ τὴν ἐπὶ Φρεδερίκον στέλλεσθαι, κἂν ἐκεῖνος τῶν δεδεγμένων ἀμελήσῃ, αὐτοὺς λοιπὸν καὶ καθ' ἑαυτοὺς Ἰταλίας μεταποιεῖσθαι. Ὅπερ δῆτα καὶ γέγονε.

β'. Ῥογερίῳ γὰρ τῷ Σικελῶν τυράννῳ ἀδελφιδοῦς ἦν ὄνομα Βασαβίλας (73). Οὗτος Ῥογερίου μὲν ἐπὶ

Du Cangii notæ.

(72) *Ἐπὶ Ἰταλίαν ἰέναι.* Fredericum in Anconensi pago assecuti sunt Manuelis legati. Otho Frising. l. II. c. 23 : *Ibi in confiniis Anconæ imperator castra ponens, Palæologum, quod nos veterem sermonem dicere possumus, nobilissimum Græcorum, regalisque sanguinis procerem, et Maradocum egregium virum, ex parte principis sui Constantinopolitani venientes, muneraque non parva deferentes, obvios habuit. Quibus auditis, causaque viæ cognita, per aliquot dies secum detinuit. Dehinc accepto principum, qui cum ipso erant, consilio, Guibaldum Corbeiensem simul et Stabulensem abbatem regalem,* [P. 454] *virum prudentem ac in curia magnum, in Græciam legatione ipsius ad regiæ urbis principem functurum destinavit.* Eadem habet Guntherus Ligurinus, l. v. Fredericus ipse in Epist. ad Othonem Frising. : *Inde euntes versus Anconam, Palæologum nobilissimum principem Græcorum, et Maradocum socium ejus, cum cæteris nuntiis Constantinopolitanis obvios habuimus, qui ut in Apuliam iremus et hostem utriusque imperii Guillelmum potentia virtutis nostræ conterere vellemus, infinitam pecuniam nobis dare spoponderunt. Quia vero militia nostra propter multos labores et bella nimis attrita fuit, placuit magis principibus redire, quam in Apuliam descendere.* Adde Radevicum, l. III, c. 20 et Willel. Tyrium, l. XVIII, c. 7.

(73) *Βασαβίλας.* Fuit is Robertus de Bassavilla, qui Falcando, Petro Blesensi Epist. 10, Bonfilio Constantio, Fazello et aliis comes Loritelli vulgo indigitatur, Willelmi regis amitæ filius, quam Gillam vocat Philadelphus *Mugnos* in Geneal. Sicil. nobil. Nupserat illa, ut idem scriptor ait, Roberto cognomento *Zamparroni*, nobili Normanno comiti Conversani, cui Rogerius rex castellum *di Sacca* concessit. Ex his nuptiis natus Robertus de Bassavilla, qui ut auctor est idem *Mugnos* coronationi Willelmi Panormi interfuit, vir cæteroquin in regno potentissimus, qui ascitis Roberto de Surrento Capuano principe, Andrea comite Rupiscaninæ, cæterisque nobilibus, quos Rogerius rex, ipseque Willelmus in exsilium egerant, *utrumque imperatorem*, ait Tyrius, l. XVIII, c. 2, *Romanorum videlicet et Constantinopolitanorum, alterum ore ad os, et manifeste, qui adhuc erat in Italia ; alterum vero per litteras, sed occulte, ad occupandum Siculi regnum sollicitabat.* Joannes Berardi, l. IV Chron. Casauriensis : *Mortuo rege Rogerio, Willelmus filius successit in regnum, vir miræ sapientiæ et magnæ virtutis, qui volens consanguineis suis bona facere, Robertum de Bassavilla comitem Loritelli fecit, eique totum comitatum illum et vicinas terras supposuit, et ex bono collato devotiorem existimavit* Et infra : *Nec multo post Robertus, cui dominus rex Willelmus tot et tanta bona contulerat, seditiose agens contra dominum suum, maximam partem de regno ejus pervasit, comites suæ nequitiæ et complices multos sibi associavit et ultra quam credi potest sublimia de se cogitans, in modico perturbavit.* Bassavillæ exilii causam refert Hugo Falcandus, quod videlicet *ad regni subreptionem plurimum aspiraret, ipsumque regnum ad se jure diceret pertinere, eo quod Rogerius rex avunculus ejus in quodam testamento suo præcepisse diceretur, ut siquidem Guillelmus ejus filius inutilis aut parum idoneus videretur, Robertus comes, cujus virtus haud dubia erat, regno præficeretur.* Exstincto postmodum Willelmo, Margaretæ reginæ, Willelmi cogn. Boni Siciliæ regis matris opera ab exsilio revocatus est. Adde Alexandrum Mon. l. V ; Chron. monasterii S. Barthol. de Carpineto ; Rob. de Monte et Nicol. Trivettum ann. 1155, 1156 et 1163 ; Acta Alexandri III pp. apud Baron. ann. 1169 ; Othonem Frising. l. II De gest. Freder. c. 29, et Guntherum l. V Ligur., apud quos Robertus *Cavillensis comes* dicitur, perperam opinor, pro *Bassavillensis*. Neque felicius, ni fallor, Chronicon S. Bartholomæi de Carpineto *de Tuttavilla* cognomen ei indidit, etsi in Normannia exstiterit illustris familia hacce appellatione : *Hic autem* (Rogerius rex) *reliquit sibi successorem in regnum filium suum nomine Guillelmum, mandans ei ut Robertum de Tuttavilla filium sororis suæ faceret comitem Loritelli.* Familiæ vero Bassavillensis in Normannia meminit Ordericus Vitalis, l. III, p. 479. At cui in hac dignitate successerit Robertus, non tradunt scriptores. Nam ante illum comitatum Loritelli possedere proceres Normanni, qui a Gaufredo Capitanatæ comite, Guiscardi fratre, genus ducebant : nempe Robertus I Gaufredi filius. [P. 455] Robertus II Roberti I filius, et Guillelmus Roberti II filius. Guillelmi meminere aliquot tabulæ an. 1137, quibus varia dona contulit ecclesiis Scyllacensi et Teatinæ, in quibus *Loretelli comitem comitum* sese inscribit, meminitque Roberti parentis et Roberti avi sui. Vide Petr. Diac. l. IV Chr. Casin. c. 48, 117 ; Guillelmi igitur bona, fortassis ob rebellionem aut jure caduci, Rogerio regi cessere, atque in primis Loretellensis comitatus, quem Roberto de Bassavilla ex patris præcepto Guillelmus I Siciliæ rex concessit : ex quo ille *Dei et regia gratia palatinum comitem Loretelli et Cupersani, filium et hæredem domini Roberti Cupersanensis comitis, et dominum civitatis Bicini* sese inscripsit, ut colligitur ex diplomate an. 1179, quod descripsit Ughellus, tom. VIII *Italiæ Sacræ*, p. 359. Genus porro ducebat Robertus de Bassavilla a comitibus Conversani,

Digitized by Google

περιόντος τὴν Ἰταλίας διεῖπεν ἀρχήν, ἐκείνου δὲ A τενελευτηκότος ἐπὶ τὸν υἱόν τε Γιλιέλμον τῆς ἀρχῆς μετελθούσης, ἠνάγκαστο λοιπὸν ἐν ὑποστρατήγου λόγῳ διατελεῖν, ἑτέρου τὴν Ἰταλίαν διέποντος. Καὶ δὴ τὴν ὕβριν οὐκ ἐνεγκὼν εἰς ἀποστασίαν εἶδε. Τοίνυν καὶ ἐπὶ Φρεδερίκον πέμψας Ἰταλίαν τε πᾶσαν καὶ Σικελίαν αὐτὴν ἐγχειρεῖν ἐπήγγελλε τούτῳ. Φρεδερίκου δὲ πρὸς τὸ δυσχερὲς ἀκνήσει ἐχομένου, συνέβαινεν ἀπράκτους τοὺς Βασαβίλα πρέσβεις ἐπανιόντας Ἀλεξάνδρῳ συνηντηκέναι. Ἤδη γὰρ καὶ οὗτος οὐδὲν ὧν ἕνεκα παρὰ Φρεδερίκον ἦλθε πέρατι δοὺς, σὺν τῷ Δούκᾳ ἐκεῖθεν ἀπηλλάττετο. Ὡς οὖν εἰς λόγους ἀλλήλοις ἦλθον Ἀλέξανδρός τε καὶ οἱ Βασαβίλα πρέσβεις, μαθὼν Ἀλέξανδρος ὅτου ἕνεκα παρὰ Φρεδερίκον ἦλθον, « ἐγγύς, » ἔφη B πρὸς αὐτούς, « ἄνδρες φίλοι, ὃς πέρατι αὐτίκα τὴν πρεσβείαν ὑμῖν δώσει. » Τῶν δὲ μαθεῖν βουλομένων, « Βασιλεὺς Ῥωμαίων » ὑπολαβὼν εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ ἐξῆς πάντα κατέλεγε προστιθεὶς ὅτι δὴ καὶ Παλαιολόγος ἀνὴρ βουλῆς μὲν τῆς Ῥωμαίων ὢν εἰς δὲ τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα [ἀναχθεὶς] σὺν χρήμασι μεγάλοις ἐνταῦθά που παρὰ πόδας ἐστὶ, τούτου ἕνεκα ἐνταῦθα παραγεγονὼς ὅπως ἂν Ἰταλίαν βασιλεῖ καταστήσαιτο. Ταῦτα οἱ Βασαβίλα πρέσβεις ἀκούσαντες γράμμασιν αὐτῷ τὰ παρόντα ἐδήλουν. [P. 80] Ὁ δὲ εἰς τὴν πόλιν Πεσχάραν (74) Ῥωμαίοις λόγου κοινωνήσειν ἤθελεν. Ὁ μαθὼν ὁ Παλαιολόγος (75) ναυσὶ δέκα μηδὲν ὑπερθέμενος εἰς Πεσχάραν ἔπλει, πόλιν Βεστίαν (76) βασιλεῖ προσχωρήσασαν μεταξὺ κρατησάμενος. Ἀλλὰ δόξαν αὖθις C Βασαβίλᾳ ἐπὶ Βεστίαν αὐτῷ ἐντετυχηκέναι ὁπίσω ἔπλει, ἐνταῦθά τε ἐντετυχηκὼς αὐτῷ, πίστεις τε περὶ τῶν προκειμένων λαβὼν καὶ δεξάμενος ἔργου λοιπὸν εἶχετο. Ὁ δὲ Δούκας στράτευμα ἤδη ἀθροίσας φρούριόν τι ἐρυμνὸν, οὗ Προῦντζος ἦρχεν ἀνὴρ Ἰταλὸς, πολιορκεῖν ἐπεβάλετο. Ἔνθα προσβολῆς γενομένης Ῥωμαῖοι τοὺς πολεμίους τρεψάμενοι ἐντὸς

obtinuerat. Sed mortuo illo translataque ad Guilelmum regia dignitate, cum alter Italiæ administrationem obtinuisset, ipse secundum ab eo locum obtinere coactus est. Hanc ille non passus injuriam ad defectionem sese comparavit, missisque ad imperatorem legatis, Italiam universam Siciliamque ipsam in manus sese traditurum pollicitus est. Sed enim Bassavillæ legati, qui Frederico in re ardua ac difficili adhuc cessante, re infecta redibant, in Alexandrum inciderunt, qui nihil pariter eorum quorum causa venerat ad Fredericum exsecutus una cum Duca revertebatur. Ubi igitur in colloquium venere Alexander et Bassavillæ legati, Alexander, qui quorsum ad Fredericum venissent probe noverat : « Prope est, inquit, amici, qui legationi vestræ extremam manum imponet. » Quis ille esset, rogantibus iis : « Imperator Romanorum, » subdit Alexander : moxque rerum enarrato statu, addidit Palæologum, virum quidem ex curiæ Romanæ magnatibus, sed sebasti insignitum dignitate, cum immensa pecuniarum **137** vi prope adesse, ut Italiam imperatori denuo assereret. Quibus intellectis, legati per litteras quæ audiverant Bassavillæ significarunt. Ille vero ut sibi liceret cum Romanis in civitate Peschara colloqui per eosdem expetiit. Quod ubi accepit Palæologus, nihil cunctatus navibus decem Pescharam adnavigavit, Vosciæ interea urbe, quæ ad principem defecerat, communita. Sed cum rursum Bassavilla ad Vosciam cum illo sese colloquiturum nuntiasset, eo se contulit; congressuque habito ac de rebus præsentibus data acceptaque vicissim fide, operi sese accinxit. Contracto deinde exercitu, castrum validum, cui Bruntzus Italus præerat, oppugnare aggressus est Ducas. Commisso ibi certamine, hostes fuderunt Romani, qui fugientes insecuti una cum iis mœnia subiere. At illi in arcem sese primum recepere. Verum ut

Du Cangii notæ.

Normanicæ gentis, proindeque a Gaufredo comite Conversani, Roberti Guiscardi ex sorore nepote, de quo Malaterra l. i. c. 10, 39; l. ii, c. 39, 40; l. iv, c. 4; Ordericus Vital. l. viii, p. 645; liv. x, p. 780; et Will. Gemetic. l. viii, c. 14; sed de comitibus Conversani quædam attigimus in notis ad Alexiadis p. 388, agemusque pluribus in Familiis Normannicis. Cæterum id observatione dignum videtur, comites Loretelli, non modo *comites palatinos*, sed et *comites comitum* sese inscripsisse : ex quibus conficitur illustri hac dignitate donatos fuisse a principibus Normannicis, ut essent qui in his provinciis et ditionibus, quas bello acquisierant, uti in Francorum regno et Alemannico imperio ea tempestate observatum adnotavimus in dissert. 14 ad Joinvillam, cum suprema auctoritate in eorum palatiis jus dicerent. Proindeque cum cæteros comites ex istius dignitatis prærogativa præcellerent, *comites comitum* appellabantur, ut apud Gallos nostros comites Campaniæ, sese *Francorum comites* inscribebant. Hac vero dignitate gaudebant primi Loretelli comites. Nam Robertus I in charta an. 1095 apud Ughellum in Episc. Teatinis n. 16 *comes comitum*; Robertus II in alia an. 1115; quæ habetur in Chronico monasterii S. Sophiæ Benevent. *comes comitum de Lauratello*, et *palatinus comes* in charta an. 1125 apud Ughellum, tom. VIII, p. 357; denique Guillelmus, *Loretelli comes comitum*, apud eumdem Ughellum, in epise. Teatin. n. 21, inscribuntur.

(74) *Πεσχάραν. Piscaria*, *Pescara* hodie, arx munitissima in Samnitibus, inter Atriam et Ortonam, in ostio fluminis cognominis in mare Adriaticum influentis, veteris oppidi Aterni fundamentis inædificata, quod Aternum fuisse aiunt. Hujus meminit Paulus Diac. l. ii Rerum Langob. c. 20.

(75) *Ὁ μαθὼν ὁ Παλαιολόγος*. Expeditionem Græcorum Italicam, quam obiter attigit Nicetas, l. ii, c. 8, fusius prosecuti sunt Falcandus, Otho Frising. l. ii, c. 29; Will. Tyrius, l. xviii, c. 2, 7 et 8; Rob. de Monte, an. 1155, 1156; Chronicon Cavense et Chronicon Pisanum, ann. 1157; Radulfus de Diceto in Imag. Hist. an. 1156. Addit Siero cæsa in ea 40 millia Græcorum.

(76) *Βεστίαν. Vescia*, non *Voscia*, ut præfert editio, urbs in confinibus Campanorum et Hirpinorum, inter Abellam et Vesuvium, *Basti urbs* apud Leon. Ost. l. iii, c. 13. Vide Cluverium, l. iii Italiæ Antiquæ, et Ughellum tom. VII *Italiæ Sacræ*, p. 1178.

Digitized by Google

ædificia sua igne consumi vastarique et auferri omnia a Romanis conspiciunt, tum vero descendunt, dominumque suum magnum imperatorem proclamant : atque hoc modo castro illi potiuntur. Cum inde ad civitatem, cui a divo quodam, qui in ea colitur, Flavianæ nomen inditum est, pergerent, populares omnes obviam effusi pro agris suis illos rogant, ac ne quid in se gravius insolescat miles, obtestantur, servos se futuros deinceps imperatoris, et quæcunque vellent Romani se facturos polliciti. Dux ejusmodi benevolentiæ illorum gratiam rependens, per eorum agros amice ac pacate iter fecit. **138** Cum inde excederet, Gulielmus Bassavillæ frater, qui et ipse in Romanorum amicitiam concesserat, cum fratris litteris venit, quibus ut confidenter dux accederet hortabatur, utpote circumjacente regione jam Romanis parente.

3. Palæologus autem Voscia, ut dictum est, per conditiones potitus, ad Tranim venit : cujus incolæ simul ac Romanum exercitum conspexere, cum nequaquam urbem dedere vellent, missis ad ducem legatis, ut finibus suis abscederet rogavere : neque enim prius quam Barim cepisset, Tranim posse ab illo expugnari. Quare collectis decem non amplius navibus, discessit inde et ad urbem Barim venit, non tam militum secutus consilium (quippe solers erat admodum et rei militaris experientia nemine inferior), sed quod Tranim expugnari revera non posse sciret, proindeque tempus ibi terere parum consultum arbitraretur. Sed et ad ipsam Barim copias admovere haud tam facile videbatur : cum præterquam quod validis cingeretur muris, idoneo barbarorum præsidio esset munita : quorum alii in turribus armati stabant, alii ante portas infinito prope numero effusi pedites equitesque perinde cum armis consistebant. Ad hæc æstu insolito fervens et intumescens mare jamjam navibus interitum minitabatur. Cum igitur ardua omnia undique ac difficilia prorsus viderentur, non ideo tamen spem ille omnem abjecerat. Sedata igitur postridie tempestate, rem aggredi constituit. At cum nihil fere **139** ex animi sententia succederet (hostium enim alii lapides et ligna et quodcunque occurrebat ad manum nivium instar e turribus emittebant : alii, qui infra stabant, frequentibus telis obscurabant aerem), intermittendam in præsenti oppugnationem ratus extra teli jactum recessit et pacisci cum hostibus cœpit, multa iis bona pollicitus, quæ sese partim daturum confestim spondebat, si urbem citra prælium magno dederent imperatori, partim subinde speranda ingerebat. Oppidani simul atque id accepere, alii equites excedunt, alii scaphas ingrediuntur, eumque invitant ut in urbem, cujus reclusas ostendebant portas, veniret. At ille ne dolus subesset veritus, primo animos illorum tentare statuit. Jussit itaque navem

A τειχέων συνέπεσον φεύγουσιν, οἱ δὲ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀνεχώρουν, ὡς δὲ Ῥωμαῖοι πῦρ ταῖς οἰκοδομαῖς ἤδη ἐνῆκαν τά τε οἴκοι διήρπαζον, ἐπικαταβαίνειν τε ἤρξαντο καὶ κύριον σφίσι βασιλέα μέγαν ἀναδοᾶν. Τούτου μὲν δὴ οὕτως ἐγκρατεῖς ἐγένοντο. Ἐπὶ δέ τινα πόλιν ἐλθόντων ἡ ἐπώνυμος τῷ ἐνταῦθα τιμωμένῳ ἁγίῳ Φλαβιανὴ (77) κέκληται, ἐξεχεῖτο ἅπας ὁ δῆμος ὑπὲρ τῶν ἀγρῶν δεόμενοι καὶ τοῦ μηδὲν αὐτοῖς ἄχαρι πρὸς τῶν Ῥωμαίων πείσεσθαι στρατιωτῶν, δοῦλοί τε βασιλεῖ ὡμολόγουν καὶ τἄλλα ἔπραττον, ὅσα Ῥωμαίοις βουλομένοις ἦν. Οὓς τῆς εὐνοίας ἀμειβόμενος ὁ στρατηγὸς ὡς διὰ φιλίας ἐπορεύετο τῆς χώρας. Ἄρτι δὲ ἐκεῖθεν ἀπαίροντι Γιλιέλμος ὁ Βασαβίλα μὲν ἀδελφὸς, εὔνους δὲ καὶ αὐτὸς Ῥωμαίοις ἤδη γεγονὼς γράμματα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ κομίζων ἦλθεν αὐτῷ θαρρεῖν τοῦ λοιποῦ προτρεπόμενα, ὡς τὸ ἑξῆς χώρας κατηκόου προκειμένης αὐτῷ.

γ'. Ὁ δὲ Παλαιολόγος ἐπειδὴ Βεστίαν, καθάπερ εἴρηται, ὁμολογίᾳ παρεστήσατο, ἐπὶ Τρᾶνιν ἦλθε. Τρανῖται τοίνυν ὡς τὸν Ῥωμαίων εἶδον στρατὸν, ἐπειδὴ παραδιδόναι σφίσι τὴν πόλιν οὐδαμῇ ἤθελον, πρέσβεις παρὰ τὸν στρατηγὸν πέμψαντες ἠξίουν ἐνθένδε τοῦτον ἀπαίρειν. Μὴ γὰρ πρότερον Βάριν παραστησαμένῳ ἀδύνατα αὐτῷ ἔσεσθαι Τρᾶνιν ἑλεῖν. Ὁ δὲ ναῦς αὐτίκα οὐ πλέον ἢ δέκα ἐπαγόμενος ἐκεῖθέν τε μετέδη καὶ ἐπὶ Βάριν ἦλθεν, οὐχ ὅσον τοῖς στρατιωτῶν λόγοις ἀναπείσθεις (ἀγχίνους γὰρ ἦν καὶ τῇ περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπειρίᾳ οὐδενὸς ἦσαν), ἀλλὰ Τρᾶνιν οὐκ ἐπίμαχον εἰδὼς τρίβειν εἰκῇ τὸν καιρὸν ἀσύμφορον ᾤετο. Ἐδόκει μὲν οὖν ἡ Βάρις ἀπρόσοδος αὐτῷ πάντῃ· τείχη τε γὰρ αὐτὴν περιεζώννυ καρτερὰ, καὶ βαρβάρων στρατιὰ οἱ μὲν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ὁπλενδυτοῦντες ἐνέστησαν, οἱ δὲ ἀναρίθμός τις ὅμιλος πυλῶν προχυθέντες πεζοί τε καὶ ἱππεῖς ξὺν τοῖς ὅπλοις ἐπεφέροντο αὐτῷ. [P. 81] Ἡ θάλασσα δὲ σφοδρῶς ἐπεγειρομένη καταδύειν ἠπείλει τὰς ναῦς. Ὁ δὲ καίτοι πανταχόθεν αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀπόρων ὄντων, οὐκ ἔξω πάντῃ ἐλπίδων ἐγένετο. Τῇ ἐπιούσῃ γοῦν τῶν κυμάτων τέως ἀπηλλαγμένος ἔργου ἔχεσθαι ἤθελεν. Ὡς δὲ μηδὲν αὐτῷ προὐχώρει (τῶν γὰρ πολεμίων οἱ μὲν λίθους καὶ ξύλα καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν νιφάδων δίκην ἐκ τῶν ἐπάλξεων ἐπ' αὐτὸν ἔπεμπον, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ γῆς βέλεσι τὸν ἀέρα ἐσκίαζον), ἐντροπήν τινα ἐν τῷ παραυτίκα πεποιημένος ἔξω βελῶν ἐγίνετο, λόγοις τε ἐς αὐτοὺς ἐχρῆτο ἀγαθὰ ἃ μὲν αὐτίκα ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος εἰ βασιλεῖ μεγάλῳ τὴν πόλιν ἀμαχητὶ παραθήσουσιν, ὧν δὲ καὶ ἐλπίδα ὑποτείνων ἐξῆς· τούτων ἐπειδήπερ οἱ ἐπὶ τῆς πόλεως ἤκουσαν, ἱππέων ἐκδραμόντες τινὲς, οἱ δὲ καὶ λεμβαδίοις ἐμβάντες, παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πόλιν ἰέναι ἀνακεκλιμένας τὰς πύλας ὑποδεικνύντες. Ὁ δὲ δείσας ὅτεροῦ ἦν μὴ ἐξαπάτη τις εἰη τὸ πρᾶγμα, ἐς πεῖραν ἐχώρει πρότερον. Ἐκέλευε τοίνυν τῶν σὺν αὐτῷ μίαν νεῶν ἐπὶ τὴν ἀκτὴν ἰέναι δῆθεν ὁρμισομένην· ἅμα τε προσιοῦσαν εἶδον αὐτὴν οἱ πολέμιοι

Du Cangii notæ.

(77) *Φλαβιανή*. Flavianum forte oppidum in Samnitibus circa littus haud procul Turdino.

Digitized by Google

καὶ ἀμφὶ τοὺς πεντακοσίους ἐς τὰς ἐπάλξεις ἀνέβαινον. Ὁ κατιδὼν Ἀλέξανδρος μήπω πρὸς τοῖς ὅπλοις ἐκείνων γεγενημένων χρυσίον κεχυμένον ἐπὶ τοῦ κόλπου λαβὼν ἀπέβαινέ τε τοῖς νεῶς θᾶσσον καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως δεικνὺς. « Ὅς ἂν πλούτου καὶ ἐλευθερίας ἐραστὴς εἴη δεῦρο παρίτω, ἀνέκραγεν, ὡς αὐτίκα τούτων ἀπολαυσόμενος. » Ὁ μὲν ταῦτα εἶπε, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως πλῆθος ἐκδραμόντες πολὺ παραυτὰ βασιλεῖ προσεχώρουν, οὓς ὄρκοις καταλαβὼν ὁ στρατηγὸς σπεύσας ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσῆγε τὸ στράτευμα. Οὕτω χρυσίνου δελέατος οὐδὲν ἀνθρώποις ἀπατηλότερον γίνεται. Ταῦτα γνόντες πολῖται οἱ ἄλλοι, οὓς οὐκ ἤρεσκε δηλονότι τὰ πραττόμενα, δρόμῳ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐχώρουν, ἐντός τε ἤδη τειχέων γεγονότες περὶ τῶν ὅλων ἐμάχοντο. Ἦν τε πρᾶγμα πολλοῦ γε ὄντως θαύματος ἄξιον ὁρᾶν, τοὺς ἐναγχος καὶ φύσει καὶ γνώμαις συμβαίνοντας σήμερον ὥσπερ ἐπιτειχίσματι τῷ χρυσῷ διειργμένους, ἐχθρὰ φρονοῦντας ἀλλήλοις καὶ διεστηκότας ἤδη τοῖς ἔργοις. Ταῦτα μὲν οὖν τῇδε ἐφέρετο. Ἦν δέ τι φρούριον ἀνὰ τὴν πόλιν ἕτερον, ἐφ' οὗ Νικολάου τοῦ ἐν ἁγίοις ἵδρυτο νεώς, ὃ καὶ αὐτὸ ἐξελεῖν ὁ στρατηγὸς διανοηθεὶς τοιάδε τινὰ ἐποίει. Ἄνδρας τεθωρακισμένους μέλασι περιστείλας ἀμφίοις ἐκέλευεν ὀρθρίσαντας ἐπὶ τὸν νεὼν ἐλθεῖν, ἐπειδὰν δὲ καὶ ἔνδοθεν γένοιντο τὰ ξίφη σπασαμένους ἔργου ἔχεσθαι. [P. 83.] Οἱ μὲν οὖν ἔωθεν τῷ φρουρίῳ προσιόντες τὴν πύλην ἔκοπτον· οἱ δ' ἔνδον μονήρεις τινὰς εἶναι τούτους ὑπειληφότες, τὰς πύλας αὐτοῖς διαζυγώσαντες εἰσεδέχοντο. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτω δὴ καὶ τοῦτο Ῥωμαίοις ῥᾴθη. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἑαλωκότος οἱ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἰσχυρογνώμονες ἔτι ἦσαν. Μέχρι μὲν οὖν καὶ ἐς ἑβδόμην ἡμέραν οὕτω διετέλεσαν ἀντικαθήμενοι ἀλλήλοις, ἐπεὶ δὲ καὶ Βασαβίλας ἐνταῦθα ἦλθε δύναμιν ὡς πλείστην ἐπαγόμενος, τότε δὴ καὶ ταύτην Ῥωμαίοις παρέδοσαν. Κατὰ ἔχθος γε μὴν τὸ πρὸς Ῥογέριον ἅτε ἀπανθρώπως αὐτοῖς ὁποῖα τοῖς τυραννοῦσιν εἰθισταὶ προσφερόμενον, ἐς ἔδαφος (78) αὐτὴν καθελόντες ἀφῆκαν, καίτοι πολλὰ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τοῦτο διενισταμένου καὶ χρημάτων ὠνεῖσθαι ταύτην μεγάλων ἀξιοῦντος.

δ'. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Βᾶριν τῇδε ἐχώρησεν. Ὁ δὲ Παλαιολόγος ἐπειδὴ ταύτην ἔσχεν, ἐπὶ Τρᾶνιν (79) ἀπέπλει· ὁμολογίᾳ τε καὶ ταύτην παραστησάμενος, εἶτα καὶ Γιβενάτζιον (80), πόλιν λόγου ἀξίαν, ὑπόσπονδον ἐποιήσατο. Ἦν δέ τις Ῥιτζάρδος (81)

ex suis unam ad littus agi, quasi eo appulsuram : quam ubi hostes vident accedere, numero circiter quingenti turres conscendunt. Id conspicatus Alexander, cum necdum ii arma induissent, aurum, quod præ sinu effusum gestabat, accipiens statim nave egreditur : ostensoque eo oppidanis qui supra muros stabant, hæc verba exclamat : « Qui divitiarum et libertatis desiderio tangitur, huc accedat, iis extemplo fruiturus. » His dictis ingens e civitate advolat multitudo et imperatori continuo adjungitur ; moxque dux fide ab iis accepta, cum multa celeritate exercitum in civitatem introducit. Adeo nihil est ad inescandos illiciendosque mortalium animos auro validius. Hæc postquam cognovere cives alii, quibus videlicet **140** quæ facta fuerant haud placebant, in arcem confestim sese proripiunt : atque intra mœnia jam recepti de summa rerum decertant. Illic porro rem admiratione dignam erat intueri, eos nempe qui et natura et voluntate invicem nuper cohærebant, nunc auro velut muro disjunctos hostiliter inter se agere, diversaque prorsus moliri et sentire. Atque is fuit in urbe rerum status. Erat præterea in superiori civitatis parte arx altera, in qua exstructum erat divo Nicolao dicatum templum, quam cum occupare statueret Palæologus, talia comminiscitur. Armatos aliquot, nigris superindutos palliis, summo mane ad templum ire jubet, datque iis in mandatis, ut simul atque ingressi illud essent, tum demum strictis gladiis rem aggrederentur. Illi ergo sub auroram accedentes ad arcem, portam pulsant. Qui intus erant, monachos quosdam esse arbitrati, apertis januis illos intromisere : atque ita deinceps a Romanis captum est castellum. Verum id etsi expugnatum, nihilominus qui acropolim tenebant obstinatiori sese tuebantur animo, adeo ut per septem continuos dies certamen perduraret. At postquam eo accessit cum ingentibus copiis Bassavilla, tum et illam Romanis dediderunt : atque odio quo in Rogerium flagrabant, quod nimirum inhumane crudeliterque (ut solent tyranni) in eos sævisset, arce diruta soloque æquata, discessere, licet dux obsisteret eamque magno vellet emere.

141 4. Hæc tum ad Barim contigere, qua capta Palæologus versus Tranim navigat. Ea civitas similiter certis conditionibus in deditionem accepta, Juvenatium non contemnendam urbem fœdere sibi adjungit. Erat iis in locis Richardus quidam homo

Du Cangii notæ.

(78) Ἐς ἔδαφος. Atque id postmodum causæ fuit, cur Willelmus recepta Bari, castelli sui, quod a Barensibus dirutum fuerat, ruinas intuitus, [P. 456] Barenses sic allocutus sit : *Justo*, inquit, *vobiscum agam judicio : et quia domui meæ parcere noluistis, certe nec ego vestris sum domibus parciturus.* Quod et factum est : muris enim primum æquatis solo, totius insecutum est excidium civitatis. Barim porro Græcis ademerat jam olim Guiscardus, ut est in Chronico Casin. l. III, c. 44.

(79) Τρᾶνιν. Urbs nota in ea ora *Trani* hodie fere diruta.

(80) Γιβενάτζιον. Juvenatium in Apuliæ Peucetiæ ora maritima, 12 m. a Bari, hodie *Giovenazzo*.

(81) Ῥιτζάρδος. Fuit hic Ricardus Andriæ comes, Willelmi regis partibus addictus. Proinde vix simile videatur vero illum esse qui a Roberto de Monte, an. 1155, *Richardus de Linges comes Andriæ* nuncupatur, cum Robertum Bassavillam is secutus sit. Deinde Richardus cujus meminit Robertus, non Andriæ, sed Andri insulæ comes fuit, si qua fides eidem hæc an. 1145 scribenti : *Rex Rogerius Siciliæ Tripolitanam provinciam in Africa super paganos cepit. In hac expeditione fuit et multum profuit Richardus de Linghenc, miles optimus, qui nuper de Bajocensi comitatu illuc perrexerat; et a rege Rogerio*

Digitized by Google

vindictæ sumendæ mire cupidus. Quippe hominem, a quo vel levissime esset offensus, quasi victimam excidere, manibus pedibusque truncare, visceraque illius avellere, levissima ei videbatur animadversio. Antro hic castello præerat : qui ubi Juvenatium in Romanorum potestatem jamjam venturum accepit, ut ab incepto desisterent Romanis comminatus est. Sed spretis ejusmodi minis Juvenatioque in fidem recepto, cum quid deinceps agendum esset deliberarent Romani ulteriusque pergerent, ille comitibus aliis adjunctus atque adeo ipsi Guilielmi cancellario, quem logothetam Græci vocant, cum iis versus Tranim tendit, urbem primo impetu expugnaturus. Hos subsequebatur exercitus equitum duorum millium, peditum vero aliorumque armatorum infinitæ multitudinis. Qui in civitate cum exiguis admodum copiis relicti fuerant Romani, tum sibi tum civitati metuentes celeriter Ducam advocant et fortunam illi præsentem per litteras exponunt. Quas ubi ille accepit, motis eodem die castris ad Tranim ire pergit. Cum ad locum quemdam, cui nomen Buno, venisset, egressi obviam incolæ ut civitatem citra certamen reciperet Romanus exercitus cohortabantur. Sed **142** Ducas longius ibi immorari haud e re sua fore arbitratus, ne Richardo belli pro arbitrio gerendi occasionem præberet, id in præsens quidem omisit, tum etiam quod eo in posterum opportuniori tempore potiri se posse non diffideret. In Richardum igitur toto impetu contendit, qui in maritimo quodam oppido tum agebat, cui Barleti nomen, ubi etiam aderat cancellarius. Cum proxime ad urbem accessisset Ducas, de exercitu Richardi trecenti equites cum peditum phalange, irruptione facta, obviam improviso venerunt. Verum re inopinata haudquaquam perculsus Ducas, in densam se aciem collegit totisque viribus in hostes irruit, qui vix sustinentes impetum versi sunt in fugam. Eo in certamine ut cæteri sese gesserint Romani et unusquisque eorum præclarum ediderit facinus, haud equidem dicere possim. Id fama constat, Ducam hasta invectum triginta prostrasse, donec multis suorum amissis intra portas sese receperunt. Fugientes insecuti Romani, appetente jam nocte, in castra reversi sunt, nullo alio præterquam uno ex conductitiis equitibus interempto. Nocte illa ibi castrametati sunt : sed ubi illuxit dies, itineri sese accinxere. His acceptis Richardus, veritus ne, si undique circumveniretur a Romanis, damnum haud facile sarciendum incurreret, inde **143** ocius pedem retulit et in Antro sese continuit. Ducas autem

ὄνομα ἀνὴρ κολασπικός. Ἄνθρωπον γὰρ καὶ ἐπὶ μικροῖς αὐτῷ προσκεκρουκότα ὡς ἱερεῖον καταθῦσαι, ἢ σπλάγχνα ἀνατεμεῖν καὶ χειρῶν ἢ ποδῶν ἀποστερῆσαι κόλασις αὐτῷ ἡ προχειροτάτη ἦν. Οὗτος Ἄντρου μὲν ἦρχε φρουρίου, Γιβενατζίου δὲ μεταποιεῖσθαι Ῥωμαίους ἀκηκοὼς ἠπείλει· μὲν καὶ τὸ πρότερον ἀποσχέσθαι τῆς ἐγχειρήσεως, ὡς δὲ τῶν ἀπειλῶν ἀφροντιστήσαντες Γιβενάτζιόν τε αὐτὸ ὁμολογίᾳ ἔσχον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν προϊόντες ἐσκέπτοντο, κόμησί τε ἄλλοις καὶ δὴ καὶ τῷ Γιλιέλμου κανεζιλερίῳ (82) συγγεγονὼς, ὃν λογοθέτην εἶποι ἄν τις ἑλληνίζων ἀνήρ, ἀπὶ Τρᾶνιν σὺν αὐτοῖς ἦλθεν ὡς αὐτοβοεὶ τὴν πόλιν ἀναρπασόμενος. Ἠκολούθει δὲ αὐτοῖς στράτευμα, ἱππεῖς μὲν δισχίλιοι, πεζῶν δὲ καὶ ὁπλιτῶν μύριος ἄγαν ὅμιλος. Ῥωμαῖοι τοίνυν σὺν βραχείᾳ τινὶ καὶ ὀλιγανθρώπῳ δυνάμει ἔνδον ἀπολειφθέντες περί τε τῇ πόλει αὐτῇ καὶ τοῖς ὅλοις ἔδεισαν πράγμασιν. Ὅθεν καὶ ταχὺ τὸν Δούκαν μεταπέμπουσι γράμματα τύχην αὐτῷ τὴν ἐνεστῶσαν παραδηλοῦντες. Ὁ δὲ ἐπειδὴ τὰ γράμματα ἐδέξατο, συσκευασάμενος αὐθημερὸν τὴν ἐπὶ Τρᾶνιν ἐπείγετο. Γενομένῳ γοῦν περί τινα χῶρον ᾧ Βουνὸς (83) ἡ κλῆσίς ἐστιν, ἐξῆσαν οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι παραλήψεσθαι σφίσι τὴν πόλιν ἀμαχητὶ τῶν Ῥωμαίων προτρεπόμενοι στρατόν. Ἀλλ' ὁ Δούκας διατριβήν τινα ἐνταῦθα ποιεῖσθαι ἀσύμφορον εἰρηθείς, ὡς μὴ Ῥιτζάρδῳ κατ' ἐξουσίαν τὴν τοῦ πολέμου διοικεῖσθαι δώσει ῥοπήν, ταῦτα μὲν ἐν τῷ πέως παρῆλθε, δυνατὸν δὲ καὶ εἰσέπειτα κατὰ καιρὸν ἀνθέξεσθαι τούτων, ἐπὶ δὲ τὸν Ῥιτζάρδον ὅλαις ἐφέρετο ὁρμαῖς. Ἔστι δέ τι ἐπιθαλάττιον πόλισμα Βαρλὲτ (84) ὄνομα, ἔνθα τὸν καντζιλέριον συνέβαινεν εἶναι. Τούτου δὴ ἄγχιστα γενομένῳ τῷ [P. 83] Δούκᾳ ἱππεῖς ἐκ τῆς ἐκείνου στρατιᾶς τριακόσιοι μάλιστα ἐκδρομὴν ποιησάμενοι ἅμα πεζῶν φάλαγγι αἰφνίδιον ὑπηντίαζον. Ὁ δὲ τῷ ἀπροόπτῳ μηδὲν καταπλαγεὶς ἐς φάλαγγά τε ἐπυκνοῦτο ταχὺ καὶ σὺν ῥύμῃ ὁρμῇ κατ' αὐτῶν ἴστο, πρὸς βραχύ τε ὑποστάντες ἐτρέψαντο. Ἔνθα Ῥωμαίοις μὲν τοῖς ἄλλοις οὐκ ἔχω λέγειν ὅπως ἑκάστῳ ἀνδραγαθίσασθαι ἐξεγένετο, ὅ γε μὴν Δούκας ἐς τριάκοντα, φασὶν ἐπὶ στόμα κατηνεγκε ξὺν τῷ δόρατι ἐπελαύνων, ἕως πυλῶν ἔνδον πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες ἐγένοντο. Ῥωμαῖοι δὲ ὀπίσω διώξαντες, ἐπειδὴ συνεσπόταζεν ἤδη, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεχώρουν, οὐδενὶ ἑτέρῳ ὅ τι μὴ τῶν μισθοφορούντων ζημιωθέντες ἱππέων τινί. Τὴν μὲν οὖν νύκτα ἐκείνην ἐνταῦθά που ηὐλίσαντο, ἅμα δὲ ἡμέρᾳ ὁδοῦ εἶχοντο. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ῥιτζάρδος, ὡς μὴ κύκλωσίν τινα αὐτοῦ Ῥωμαῖοι ποιησάμενοι ἀνήκεστα δράσωσι, τὴν ταχίστην ἐκεῖθεν ἐφέρετο, ἐν Ἄντρῳ τε γεγονὼς ἐνταῦθα

Du Cangii notæ.

comitatum Andri insulæ, quam nuper idem rex super imperatorem Constantinopolitanum ceperat, dono acceperat. At Richardus a Cinnamo memoratus *Antro* seu Andriæ oppido in Salentinis imperavit, quod *Roca* et *arx Antra* videtur appellari in Chronico Casinensi, l. II, c. 78. Vide notas ad Alexiadem, p. 117.

(82) *Κωντζιλερίῳ*. Ansquetino, Willelmi regis cancellario, qui Beneventum ab Adriano pp. occupatum obsedit, uti narrant Tyrius et Chronicon Ceccanense seu Fossæ novæ, an. 1155 Anscotinum vocat Hugo Falcandus.

(83) *Βουνός. Buno* hodie.

(84) *Βαρλέτ*. Barolum, *Barletta* hodie, prope Tranim, de qua Ughellus tom. VII *Ital. Sacr.* p. 1195.

Digitized by Google

ἔμενεν. Ὁ δὲ Δούκας τὸ σὺν τῷ Παλαιολόγῳ ῥυσάμενος στράτευμα ἐπὶ Ῥιτζάρδον μετέβαινε, καίτοι τῆς περὶ αὐτὸν δυνάμεως πολλῷ τὴν Ῥωμαίων πλῆθει ὑπερβαλλούσης· τοὺς μὲν γὰρ ἑξακοσίους, οὐ πλείονας συνέβαινεν εἶναι, πεζῶν ἄνευ, οἳ καὶ αὐτοὶ τοῦ σὺν τῷ Ῥιτζάρδῳ πεζικοῦ πλείστου ἀποδέοντες ἦσαν. Ῥιτζάρδῳ δὲ ἱππεῖς μὲν ὀκτακόσιοι καὶ χίλιοι, πεζῶν δὲ οὐκ εὐαρίθμητος εἵπετο στρατιά. Ἐπιόντας τοίνυν Ῥωμαίους ὁ Ῥιτζάρδος ἀναμαθὼν ἀντεξῆγε τὸ στράτευμα καὶ αὐτός. Ἐπειδή τε ἐγγὺς ἦδη ἐγένοντο, Ῥωμαῖοι μὲν τριχῇ διαιρεθέντες ἐτάξαντο ὧδε. Σκύθαι δὲ καὶ ὅσοι ἐπὶ τόξοις ἦσαν πεζῇ φαλαγγηδὸν ἐπὶ μέτωπον ἔστησαν. Ἱππέων δὲ ἐς ἥμισυ μάλιστα καὶ μοῖραν Σκυθῶν ὁ Δούκας ἔχων αὐτὸς μὲν τὴν ὀπισθίαν, Βασαβίλας δὲ σὺν τῶν ἄλλων κομήτων τισὶ τὸ λοιπὸν ἔχων ἱππικὸν τὴν μέσην ἐκληροῦτο χώραν. Ῥιτζάρδος δέ, πολλῷ ἐχόμενος θυμῷ, οὐδὲ ὅσον τακτικῆς τι μεταποιήσασθαι ἀνασχόμενος ἀπῆλαυνε σὺν τοῖς ἅμφ' αὐτὸν ἱππεῦσιν, ἕως ἐς αὐτὸ τὸ μεσαίτατον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καταντήσας στρατεύματος· στάδην ἦδη τὴν μάχην ἐποιεῖτο, τοῦ κατὰ μέτωπον τοξικοῦ οὐδὲ κατὰ βραχὺ ἀντισχόντος αὐτῷ. Εἶτα δὴ καὶ Βασαβίλαν βιασάμενος ἐτρέψατό τε κατὰ κράτος καὶ τοῖς ἀμφὶ τὸν Δούκαν ἦδη ἐπέθετο. Ἐνταῦθα μάχη συνίσταται καρτερὰ, καὶ πίπτουσι μὲν τῶν περὶ τὸν Ῥιτζάρδον πολλοί· ἅτε δὲ ἐν πολλῷ τῷ πλήθει πιπτόντων, συναίσθησις οὐδεμία τῷ στρατεύματι ἐγίνετο. Ὠθισμός τε γοῦν πολὺς ἦν καὶ δαράτων πρὸς ταῖς ἀσπίσιν ἀποκαυλιζομένων δοῦπος· ἠγείρετο· συχνά τε βέλη ἐπεπάτητο καὶ πανταχόθεν ἐστήρικτο τὸ δεινὸν, ἕως Ῥιτζάρδος σὺν ῥύμῃ ἐπιβρίσας νῶτα ἤδη ἐδωκέναι καὶ τούτους ἠνάγκασεν. Ὅτε καὶ [P. 84] αὐτὸς ὁ Δούκας παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ καὶ ἁλῶναι καταβορατισθείς. Ἀλλὰ γὰρ ἡ πρόνοια πάντα ἐς ὅπερ ἂν αὖτη θέλει ἄγει καὶ στρέφει τὰ ἀνθρώπεια. Καίτοι εἰς ταῦτο τύχης Ῥωμαίοις ἐλθοῦσι νικᾶν ὅμως ἐπὶ τέλους ἐγένετο. Ἔφθη μὲν γὰρ ὁ Δούκας ἐπί τι τῶν ἐκ λίθου πεποιημένων τειχέων πεφευγὼς, ἃ πρὸ τῶν πυλῶν εἴθιστι τιτάνου ἄνευ ἤ τινος ἄλλης ἐπιχρίσεως τοὺς λειμῶνας περιζωννύειν, ἐνταῦθα περισεσῶσθαι. Ἤδη δὲ καὶ τὸ Ῥωμαίων πεζικὸν ἐν ἐπιτηδείῳ γεγονὸς λίθους κατὰ τῶν περὶ Ῥιτζάρδον ἧφίεσαν, ὡς ἐντεῦθεν ἐπισυνίστασθαι ἤδη τῶν πεφευγότων πολλούς. Ὑπερ ὁ Ῥιτζάρδος ἰδὼν ἱππεῦσιν ἓξ ἅμα καὶ τριάκοντα κατ' αὐτῶν αὖθις ἐφέρετο. Ἀλλά τις τῶν ἐκ Τράνεως εἰς τοὺς ἱερέας τελῶν μέγα τι χρῆμα λίθου ἐξ ὑπερδεξιῶν ἀφεὶς κνήμης τε θατέρας τυχήσας αὐτῷ, εἰς γῆν ἀναχθῆναι ἐποίησε. Καὶ ὁ μὲν ἔκειτο σπαράττων ὑπὸ ὀδύνης ἑαυτὸν, ὁ δὲ καὶ δευτέραν κατῆρε τοῦ τραχήλου βολήν. Ἐπειδή τε ἦδη κατηγώνιστο, καίτοι τοῦτον πολλὰ ἱκετεύοντα ὕπτιον ἀνακλίνας ἐγχειρίδιον μὲν τῆς γαστρὸς διελαύνει, ἔγκατα δὲ πάντα ἐκχέας οἷόν τινα ἐδωδὴν ἐπὶ τοῦ στόματος παρέθετο ὑπόδειγμα καθ' ἑαυτοῦ τοῦτον δὴ τὸν τῆς ἀπανθρωπίας τρόπον παρεσχηκότι τῷ κακοδαίμονι. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν Ἄντρον τε καὶ τὸ περὶ αὐτὸν στράτευμα Ῥωμαίοις ὁμολογίᾳ προσ-

A accepit Palæologi copiis, in Richardum procedit, licet illius exercitus bellatorum numero Romanum longe superaret. Neque enim amplius erant quam sexcenti in Ducæ acie, præter pedites, qui et ipsi pedestribus Richardi copiis multo erant inferiores. Is autem mille octingentorum equitum, peditum vero innumeræ multitudinis habebat exercitum. Ut igitur adventare Romanos rescivit Richardus, ipse perinde suas eduxit copias : cumque jam prope essent, trifariam Romani exercitum divisere, acie in hunc modum instructa. Scythæ et quotquot erant sagittarii pedites turmatim in fronte stabant : Ducas cum dimidia equitum parte et aliquot Scythis postremum, Bassavilla vero cum comitum nonnullis aliis et extero equitatu medium obtinuere B locum. At Richardus cum summo pugnandi ardore flagraret, nec curaret ordinare aciem, cum equitibus suis in hostes fortiter invelitur, usque dum mediis eorum copiis obviam factus, collato pede prælium conserit, ei ne leviter quidem obsistentibus in fronte locatis sagittariis. Mox et Bassavilla fuso fugatoque in eos, qui cum Duce erant, impetum facit. Tum vero acre ibi instituitur certamen, caduntque ex Richardi militibus quamplures : et quod in magna evenire solet multitudine, vix tanta cædes ab exercitu percipiebatur. Fit igitur crebra utrimque propulsio, et hastarum in clypeos impulsarum fragor 144 exauditur : spissa volant tela, et validus ubique fit conflictus : donec vehementiori cum impetu sese inferens Richardus hos C quoque terga vertere adegit : quo tum tempore quin hasta vulneratus et ipse Ducas caperetur haud multum abfuit. Sed enim divina quoemique demum vult res humanas agit vertitque providentia. Licet itaque ad eam redacti fuissent fortunam Romani, nihilominus tandem evasere victores. Quippe Ducas intra quosdam ex lapidibus compactos muros e periculo se exemerat, cujusmodi absque calce aut materia simili prata, quæ urbium portis obversantur, circumvallari solent. Nacti interea etiam pedites Romani locum idoneum, lapides conjiciebant in Richardi militem, adeo ut plurimi qui fugæ se dederant, inde se rursum conglomerarent hostemque impeterent. Ubi id vidit Richardus, cum D equitibus sex et triginta eos rursum adoritur. Sed Tranita quidem sacerdos majoris molis lapidem e loco superiore dejiciens, tibiam illius alteram assecutus, ad terram hominem prostravit, qui præ dolore sese subinde dilacerabat ac vellicabat. At iterato ictu collum illius cum attigisset sacerdos, victum tandem et nequidquam supplicem supinat, adactoque in ventrem pugione, intestina eximit omnia, eaque jacentis ori veluti cibum aliquem admovet, ut qui in alios ejusmodi crudelitatem exercuerat, in se tandem illius experiretur exemplum. Tum et Antrum et quæ Richardo adhæserant copiæ Romanis sese 145 adjunxere : et qui se neutiquam evasuros periculum crediderant, cum tropæis Barim venerunt : ubi inventis affa-

Digitized by Google

tim rebus necessarii. Fessa militaribus laboribus corpora refecere.

5. Paucis itaque diebus intermissis, copias bifariam partiri visum operæ pretium, quarum pars alia istic cum duce uno maneret, alio cum altero ad circumjacentia castella diripienda exiret. Atque hujus postremæ curæ in Ducam sors recidit. Cum ergo prope adesset oppidum, cui Castrus vir illustris præerat, illud obsidione cingit fortiterque oppugnat. At cum tentatis crebro mœnibus frustra se insumere operam advertit (nam etsi bellicis machinis sæpius pulsasset muros, vix unum inde lapidem abstulerat), motis sub vesperum castris ad Monopolim tendit, ut urbem necopinantem opprimeret. Sed circa idem tempus copias aliquot emiserant Monopolitani, tum ut Romanos explorarent, tum etiam, si ad id daretur occasio, cum iis dimicarent. Illi forte fortuna in primam Romanorum incidentes aciem, manus cum iis conserunt. Quod simul atque advertere qui in postremo stabant ordine, universi ferme eorum equites terga vertunt, cursuque effuso, cæteris civibus jamjam adfuturum Romanorum exercitum annuntiant. Peditum autem plerique capti sunt. Eo nuntio conterrita civitas, utcunque in præsenti periculo **146** fieri poterat resistendum hosti censuit. Equites itaque ducenti et supra mille pedites, et præter hos ingens funditorum multitudo sese pro portis oblocarunt. Orto jam die Ducas cum dimidia exercitus parte succedit, reliqua ad incursandos circumjacentes agros dimissa. Venit igitur divisis bifariam copiis, neque tamen Monopolitanos continuo est aggressus, verum tanquam mœnia speculaturus lento primum incedebat gressu, et velut oppidum per partes exploraturus. Deinde eorum quæ in mente erant nihil prodens, assumptis ex suis triginta in medios hostes invehitur. Illi re subita perturbati fugam ineunt : nec persequi ante destitit Ducas, donec ad urbis usque portas fugientibus progressus, unum ex hostibus hasta transfixum ad terram dejecit. Inde collectis captivis abscessit. Jamque etiam altera pars exercitus in circumjacentes agros facta excursione, cum non modicis inde avectis prædis, una cum Duca, Barim rediit. Interea legati a Romano pontifice, quem papam appellare solent Latini, ad Romanorum duces missi pervenere. Mens legationis erat, ut vel uterque, vel eorum alter Romam veniret, quo de rebus majoris momenti invicem agerent. Aiebant quippe ingentibus coactis copiis, ad

A ἐχώρησεν· οἱ δὲ οὐδὲ τὸν κίνδυνον διαφυγεῖν προσδοκήσαντες σὺν τροπαίοις ἐπὶ Βάριν ἦλθον. Ἔνθεν ἀφθόνοις περιτετυχηκότες τοῖς ἐπιτηδείοις τοὺς πολεμίους ἀνέψυχον ἤδη καμάτους.

ε'. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διαγεγονότος ἐδόκει διχῇ διελοῦσι τὸ στράτευμα τὴ μὲν αὐτοῦ σὺν τῷ ἑτέρῳ τῶν στρατηγῶν μεῖναι, τὸ δ' ἄλλο θάτερον ἐπαγόμενον ἐπὶ καταδρομῇ φρουρίων τῶν περιοίκων ἐξελθεῖν. Ἔπιπτε δὲ ἐπὶ τὸν Δούκαν ὁ τοῦ προπονεῖσθαι κλῆρος. Τοίνυν καὶ ἦν γάρ τις πόλις ἧς Κάστρος ἡγεῖτο ἀνὴρ ἐπιφανής, ταύτην περικαθίσας ἀσφαλῶς ἐπολιόρκει. Ὡς δὲ πολλάκις τῷ περιβλῳ προσραγεὶς ἔγνω ἀνηνύτους ἐπιχειρῶν (οὐ γὰρ οὖν οὐδὲ λίθον αὐτῷ ἐκεῖθεν ἀποσπᾶν ἐξεγένετο καίτοι συχνὰ μαστίξαντι τοῖς τειχομαχικοῖς), ἅρας ἐκεῖθεν περὶ

B λύχνων ἀφὰς ἐπὶ Μονόπολιν (85) ἐφέρετο (a), ἐξαπιναίως ἐπιθήσεσθαι ταύτῃ διανοούμενος. Ἐτύγχανον δὲ τηνικαῦτα Μονοπολῖται στράτευμα ἐπὶ Ῥωμαίους ἐκπέμψαντες, τὸ μὲν ἐπὶ κατασκοπῇ τῶν γινομένων, τὸ δὲ καὶ ὅπη δυνατὰ ἔσται ἀντικαταστησάμενον αὐτοῖς. Τύχῃ γοῦν τινι Μονοπολῖται τοῖς ἐμπροσθίοις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ συμμίξαντες στρατοῦ εἰς χεῖρας ἦλθον. Ἀλλὰ συναισθήσεως καὶ τοῖς κατόπιν γεγενημένης ἱππεῖς μὲν αὐτῶν σχεδόν τι ἅπαντες ᾖχοντο πεφευγότες, δρόμῳ τε ἔτι καὶ ἄσθματι πολλῷ ἐχόμενοι πολίταις τοῖς ἄλλοις τὸν Ῥωμαίων στρατὸν ὅσον οὐκ ἤδη παρέσεσθαι διήγγελον. Πεζῶν δὲ πλεῖστοι ἐάλωσαν. [P. 85] Τούτοις ἐκταραχθέντες ἡ πόλις ἐκ τῶν παρόντων τοῖς πολεμίοις ἀντιτάξεσθαι ἔγνωσαν.

C Ἱππεῖς τοίνυν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἐκῥαμόντες ἅμα πεζοῖς πλείοσιν ἢ χιλίοις, πλήθους σφενδονητῶν ἀναρίθμου κατόπιν αὐτοῖς ἑπομένου, πρὸ τῆς πόλεως ἔστησαν. Ἐπειδή τε ἡμέρα ἤδη ἦν ἐπιστᾶς ὁ Δούκας ὑπὲρ ἥμισυ μὲν τῶν στρατιωτῶν αὐτὸς ἔσχε, τὸ δ' ἄλλο εἰς προνομὴν τῶν πέριξ ἐξέστειλεν. Ἦει τοίνυν διχῇ διελὼν τὸ στράτευμα· οὐ μὴν καὶ συνέμιξεν ἐν τῷ παραυτίκα Μονοπολίταις, ἀλλὰ σχῆμα τῆς τῶν τειχέων δῆθεν ποιούμενος κατασκοπῆς, βάδην μὲν ἐχώρει τὸ πρῶτον ἐπὶ μέρους τὴν πόλιν δῆθεν περισκοπῶν. Ἔπειτα οὐδενὶ προῤῥηθὲν τριάκοντα τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἕπεσθαι τὴν ἐπὶ

D τοὺς πολεμίους ἐγκελευσάμενος κατὰ μέσων αὐτῶν ἔεται. Οἱ δὲ τῷ ἀθρόῳ καταπλαγέντες εἰς φυγὴν ἐκλινάν· ὁ δὲ οὐ πρότερον ἀνῆκε διώκων πρὶν ἢ ταῖς τῆς πόλεως πύλαις φεύγουσι συνεισέπεσε καὶ αὐτὸς ἕνα τε δορατίσας ἐντὸς πυλῶν εἰς γῆν ἔβαλε. Τοῦ λοιποῦ δὲ τοὺς ἁλωκότας ἀνειλημμένους ἐκεῖθεν ἀνεζεύγνυ. Ἤδη δὲ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἱκανῶς τῶν κύκλῳ καταδραμὸν σὺν ὠφελείαις ἀνέστρεφεν, ὃ καὶ αὐτὸ σὺν τῷ Δούκᾳ ἐς Βάριν ἦλθεν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο, πρέσβεις πρὸς τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως (86)

Du Cangii notæ.

(85) *Μονόπολιν.* Urbs in Apulia Peucetia, veteribus incognita, pulchritudine, splendore, civilitate ac ædificiorum magnificentia nobilis, licet non magna, inquit Leander Albertus

Cornelii Tollii notæ.

(a) *Ἅρας ἐκεῖθεν περὶ λίθων ἀφὰς ἐπὶ Μονόπολιν ἐφέρετο.* Idem mendum, de quo supra diximus in lucerna illa, quam moriens Joannes imperator dedicavit, et postea monachus viderat translatam. Itaque correximus : Ἅρας ἐκεῖθεν περὶ λύχνων ἀφὰς ἐπὶ Μονόπολιν ἐφέρετο. Sic Herodotus Polymnia : Ὡρμέατο δὲ περὶ λύχνων ἁφὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. *Ille circa lucernarum ascensionem*, id est, *sub crepusculum, e castris profectus est*

(86) *Ῥώμης ἀρχιερέως.* Adriani II.

Digitized by Google.

ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων ἦλθον στρατηγούς, ὃν πάπαν Λατίνοις ὀνομάζειν ἔθος ἐστίν. Ἐβούλετο δὲ αὐτοῖς ἡ πρεσβεία ἢ ἄμφω ἢ τὸν ἕνα αὐτῶν ἐπὶ Ῥώμην ἐλθεῖν, περὶ μεγάλων τῷ ἀρχιερεῖ κοινωνησόμενον. Ἤδη γὰρ (ἔφασαν) δυνάμεις ὡς πλείστας αὐτὸς ἠθροικὼς Ῥωμαίοις συμμαχήσειν ἐν παρασκευῇ γέγονεν. Οἱ δὲ Ῥωμαίων στρατηγοὶ πρὸς μὲν τοῦτο γράμμασιν ἀπείπαντο, Βασιλάκιον δέ τινα ἐς τοὺς βασιλέως τελέσαντα ὑπογραμματεῖς, τότε δὲ σφίσιν ἑπόμενον καὶ αὐτὸν, σὺν χρυσίῳ ἐφ' ᾧ ἱππέας ἐκεῖθεν μισθοῦ ἀγαγεῖν ἔστελλον. Οἱ δὲ ἐπὶ τὸν κατὰ Μονοπόλεως συνεσκευάζοντο πόλεμον. Μονοπολῖται τοίνυν Ῥωμαίοις ἀπεναντίας ἰέναι οὐκ ἀποθαρσοῦντες μὴ ἐπικουρία τις ὅθεν δήποτε αὐτοῖς γένηται, τὴν σελήνης ἡμέραι ἐκεχειρία Μονοπολίταις ἐδίδοτο.

A socianda cum Romanis arma esse jam paratum. Id quidem scriptis **147** ad pontificem litteris recusarunt duces : Basilacium vero quemdam ex imperatoris scribis qui tum ipsis aderat, eo cum pecuniis ad conducendos mercede equites misere. Ipsi interim se ad oppugnandam Monopolim comparant. At oppidani neutiquam Romanis obsistere ausi, aliquot dierum inducias sibi dari petunt, quibus elapsis si nullum alicunde submitteretur auxilium, urbem citra certamen dedituros se pollicentur. Quod et factum est, mensisque unius conceduntur inducie.

ς'. Καὶ οἱ μὲν πρὸς τούτοις ἦσαν. Βασαβίλα; δὲ, στρατευμάτων ἤδη Σικελικῶν ἐπιθεμένων αὐτῷ, γράμμασι τοὺς Ῥωμαίων μετέπεμπε στρατηγοὺς θᾶττον ἐπικουρήσειν αὐτῷ. Τῶν δὲ μὴ προσχόντων οἷς ἠτεῖτο, αὖθις ἐκεῖνος πέμψας ἠξίου περὶ τῶν αὐτῶν. Ῥωμαῖοι τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἀπέλεγον, οὐκ ἐφ' ᾧ Βασαβίλᾳ συμμαχήσειν ἐκ βασιλέως ἐνταῦθα ἥκειν εἰπόντες (οὐδὲ μὴν ταῦτα τὰς μεταξὺ Βασαβίλα καὶ αὐτῶν βούλεσθαι ὁμολογίας), ἀλλ' ὡς ἂν δηλονότι βασιλεῖ Ἰταλίαν ταύτην πρὸς αὐτοῦ συμμαχοῦμενοι κατακτήσαιντο. [P. 86] Οἱ μὲν οὕτω Βασαβίλᾳ ἠμείψαντο. Ὁ δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἄνδρας ἤπειγεν ἐσχάτοις λέγων περιειλῆφθαι κακοῖς. Σκεψάμενοι τοίνυν ἐκ Βάρεως εἰς πόλιν βουτούταν (87) ἦλθον, ἡμέρας ὁδὸν ἀνδρὶ ὁπλοφοροῦντι διέχουσαν. Ἐπεὶ δὲ φήμη τις ἐκράτει πρότερον, ὡς Βασαβίλας Ῥιτζάρδῳ ἔτι περιόντι προδοῦναι Ῥωμαίους σκέπτοιτο, δεῖν ἔγνωσαν καὶ δευτέροις αὐτὸν ὅρκοις Ῥωμαῖοι καταλαβεῖν, οὗ γεγονότος οὐκέτι λοιπὸν ὑποψίᾳ ἐς αὐτὸν ἔχρῶντο οὐδεμιᾷ. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ βασιλεὺς στόλον, Μασαγετῶν τε καὶ Γερμανῶν ἱππέων καὶ δὴ καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν ἐμπλησάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἔπεμψεν. Ἦρχε δὲ Μασαγετῶν μὲν Ἰωαννάκιος ὃν Κριτόπλην ἐπεκάλουν, Γερμανῶν δὲ Ἀλέξανδρος, Λογγιβάρδος μὲν τὸ γένος, λίαν δὲ εὐνοϊκῶς ἔχων ἔς τε Ῥωμαίους καὶ τὰ βασιλέως πράγματα. Πᾶσι μέντοι Ἰωάννης ἐφεστήκει ἐπίκλησιν Ἄγγελος. Ταῦτα μαθὼν ὁ Γιλιέλμου στράταρχος καὶ ὡς ὁ Ῥωμαίων στρατὸς ἔπεισι κατ' αὐτοῦ Ἄντρον τε πολιορκοῦντες καὶ χωρία τὰ τῇδε προνομεύοντε, ἐκεῖθεν ἐπὶ πόλιν Μαλφέτον (88) ἀσφαλείας ἱκανὼς ἔχουσαν παντὶ τῷ στρατῷ ἦλθε. Ῥωμαῖοι δὲ Βόσκον φρούριον Ῥιτζάρδῳ μὲν ἐκείνῳ κατήκοον, ὀχυρὸν δὲ εἴπερ τι καὶ ἄλλως δυσπρόσοδον ὂν καταστρέψαι διενοήθησαν. Ἔνθα ἐκεῖνος ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλοτιμίας καὶ ζώων γένη παντοδαπὰ ἔτρεφεν ἰδιαζούσαις ἐν διατριβαῖς, ἄπονόν τινα θήραν ὁπότε βούλοιτο αὐτῷ παρεχόμενα. Ὀλίγους τοίνυν τῶν περὶ αὐτὸν ἐπαγόμενος ὁ Δούκας ἦλθε περισκοπήσων αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς ἐγένετο, θαρσήσαντες οἱ

B 6. Dum hæc ibi geruntur, cum Siculorum instare copias adverteret Bassavilla, Romanos duces ad ferendam sibi quantocius opem per litteras sollicitat. Cumque cunctarentur ii nec postulata curarent, missis rursum legatis eadem ab iis efflagitat. At primo quidem id prorsus abnuerunt Romani, non se ab imperatore dicentes huc missos esse ut Bassavillæ auxiliarentur (neque enim illum inter et Romanos pactum fœdus ejusmodi præferre conditiones), sed ut conjunctis viribus Italiam principi rursum asserere conniterentur. Hæc etsi ad Bassavillam responsa misissent, nihilominus instabat ille, seseque in extrema adductum pericula ducibus significabat. Habita ergo deliberatione, Bari Butuntam urbem, quantum vir armatus die una conficere potest itinere distantem, venere. At cum nescio quis jam percrebuisset rumor, Richardo adhuc superstite in Romanos proditionem molitum esse Bassavillam, necessarium putarunt ii secundo hominem jurejurando obstringere **148**; quod ubi factum est, omnem deinceps ab illo suspicionem amovere. Inter hæc classem ex Massagetis Germanisque equitibus, nec non etiam Romanis conflatam in Italiam misit imperator. Massagetis præerat Joannacius cognomento Critoples, Germanis Alexander, gente quidem Longobardus, cæteroquin fidissimus Romanis principisque rebus addictissimus. Omnibus autem imperabat Joannes Angelus. Hæc ubi rescivit is qui Gulielmi copiis præfectus erat, et ut obsesso Antro, direptisque agris adjacentibus, in se Romanus contenderet exercitus, inde versus Malphetum, oppidum satis validum, cum universa acie proficiscitur. Romani autem Boscum, quod Richardo illi paruerat, castellum firmum ac summe munitum et accessu difficile, expugnare constituunt. Hic ille ostentandæ magnificentiæ causa omne genus animalium alebat in distinctis vivariis, quibus illi, cum libebat, parata erat sine labore venatio. Ducas igitur, suorum aliquot assumptis, ad contemplandum castrum accedit : cumque eo se admovisset propius,

Du Cangii notæ.

(87) *Βουτούταν*. *Bitonto*, urbs episcopalis inter Rubos et Barium, Antonino *Budruntus* vel *Butuntus*.

(88) *Μαλφέτον*. 3 m. ab Juvenatio, in ora maritima, vulgo *Malfetta* et *Melfatta*.

Digitized by Google

confestim irruptione facta, qui intus erant hostes summo animi ardore in medios irruunt Romanos; ex iis cæduut quatuor, cum vicissim ex suis duos amisissent. Præliо itaque recandescente, jamjam cominus pugnabatur: sed Romani tandem propria freti virtute verterunt hostes in fugam. Eo in discrimine operam præclare navarunt tum plures alii, tum duo in primis ex Massagetis. Ita solutum est prælium. Ducas autem, postquam alter accessit exercitus, **149** positis castris primum consedit, postero autem mane processit ordinata per turmas acie. Facta igitur oppugnatione, Romani telis et jactibus machinarum infestant obsessos: atque hi viciasim fortiter se ex propugnaculis tuentur. Quo tum tempore res miranda accidit. Cum enim duo Ducæ satellites, quassatis lapidum emissione muris nequaquam ad deditionem inclinare cernerent castrum, clypeo operientes caput, altera manu faces ferentes, ad portas, ut iis ignem admoverent, contendunt. Sed flammam non concipiente ligno, re infecta redire, vitatis præter opinionem, quæ grandinis instar de mœnibus emittebantur, telis. Tum vero Romani, postquam protracto ad solis usque occasum certamine nihil profecere, in castra reversi sunt. Quæ cum Gulielmi ducibus comperta essent, coacto concilio, an cum Romanis manus conservarent, deliberant. Cum omnium in id convenirent sententiæ, assumptis copiis, versus Romanorum castra iter intendunt. Romani contra his auditis ad resistendum sese comparant. Italis quidem novem præfuere duces, quibus omnibus præpositus est cancellarius. Omnis autem exercitus armis, generosis præterea equis, longisque hastis quam optime instructus erat. Ex quibus non modicus Romanos incessit pavor, animi dubios an cum tanto et tam bene armato exercitu exiguis admodum copiis decertarent. Ordinata nihilominus acie et per turmas distributa, dux multa oratione ad magnanimitatem milites cohortatur. Manibus aliquandiu ab **150** utraque parte temperatum. At postquam classicum utrimque insonuit, et signum pugnæ datum est, omnibus prælium ineunt universi. Nec solem dixisses nec diem conspici, adeo omnes caligo invaserat pulvisque creber in cœlum ferebatur. Strepitus et clamor horribilis exaudiebatur. Usque ad medium diem æquo pugnatum Marte. Sed numerosis se copiis inferentes Itali, Ducæ aciem tandem inclinarunt. Quod ubi is animadvertit, phalangem suam in medios immittit hostes, cæsisque ac prostratis subinde aliis, ut se sequeretur invitat. Rursum igitur committuntur utrimque acies, acriusque recrudescit prælium, usque dum propria animati virtute Romani hostes fundunt fugantque. Cecidere inter fugiendum equites fere trecenti, peditum autem innumera multitudo: alii fuga dilapsi sunt. His prospere gestis rediere ad castellum Romani: eoque non multo interjecto tempore potiti, commeatus cæterarumque rerum necessarium copia ibi inventa, Barium se receperunt.

ἔνδον ἐπεξῆσαν, εἰς μέσους τε ἐμπεπτωκότες τέτταρσι μὲν αὐτῶν ἐζημίωσαν, ἕπεσον δὲ καὶ αὐτῶν δύο. Καὶ ἡ συμβολὴ ἀνὼ χειρὸς ἤδη μᾶλλον ἐγίνετο. Ἀλλ' ἐπισυστάντες Ῥωμαῖοι τῇ σφετέρᾳ ἀρετῇ τοὺς πολεμίους ἀπέωσαντο. Ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ ἄλλοι τε πλείστοι Ῥωμαίων ἄνδρες γεγόνασιν ἀγαθοὶ καὶ δύο Μασαγετῶν. Ἡ μὲν δὴ ξυμβολὴ ἐνταῦθα ἐλύετο. Ὁ δὲ Δούκας, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἦλθε, τότε μὲν χάρακα πηξάμενος ηὐλίζετο, ὄρθρου δὲ ταξάμενος ἐχώρει κατὰ φάλαγγας. Προσβολῆς τοίνυν γενομένης Ῥωμαῖοι μὲν βέλεσι καὶ βολαῖς ταῖς ἐκ τῶν πετροβόλων τοὺς ἔνδον ἐδιάζοντο· οἱ δὲ ἐκ τῶν ἐπάλξεων ἠμύνοντο καρτερώτατα. Ἐνταῦθα γίνεταί τι θαυμάσιον οἷον. Δύο γάρ τινες τῶν τοῦ δούκα δορυφόρων, ἐπεὶ λίθοις αἰκιζάμενον ἀνένδοτον εἶναι τὸ φρούριον κατενόουν, ἀσπίσι τὰς κεφαλὰς καλυψάμενοι ὁδούς τε χερσὶ ταῖς ἑτέραις ἔχοντες ἐπὶ τὰς πύλας ἐχώρουν ὡς [P. 87] ἐμπρήσοντες αὐτάς. Ἀλλὰ τῆς ὕλης οὐκ εὐπρήστου παρούσης ἄπρακτοι ἐκεῖθεν ἀνεχώρησαν, παραδόξως τὰς ἐκ τοῦ τείχους χαλαζηδὸν ἐπ' αὐτοὺς πεμπομένας ἐκπεφευγότες βολάς. Τότε μὲν οὖν Ῥωμαῖοι τῆς μάχης ἄχρι καὶ ἐς δύοντα κατατεινάσης ἡλίου, ἐπειδὴ μηδὲν ἤνυον, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθον. Οἱ δὲ Γιλιέλμου στρατάρχαι, τούτων ἀκούσαντες, εἰς βουλὴν συλλεγέντες εἰ χρὴ Ῥωμαίοις πολεμεῖν ἐσκέπτοντο. Δόξαν οὖν οὕτω, τὰς δυνάμεις ἀναλαβόντες ὡς ἐπὶ τὸ Ῥωμαίων ἐχώρουν στρατόπεδον· ὃ πυθόμενοι καὶ Ῥωμαῖοι ὡς πρὸς ἀντίταξιν ἡτοιμάζοντο. Ἔννέα μὲν οὖν Ἰταλοῖς ἐφειστήκεισαν ἡγεμόνες· ἐπί γε μὴν ἅπασιν ὁ καντζιλέριος ἐστρατήγει· τὸ στράτευμα δὲ αὐτοῖς ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐξόπλιστον πᾶν, ἵπποις τε γαύροις ἀναθεθηκὸς καὶ δόρατα κραδαίνον μακρά. Ἐφ' οἷς ἔκπληξις τὸν Ῥωμαίων εἶχε στρατὸν καὶ θάμβος, εἰ πρὸς οὕτως εὐόπλων καὶ οὕτως ἀνάριθμον ὀλίγῃ μαχοῦνται στρατιᾷ. Τεταγμένοι δ' ὅμως ἵσταντο κατὰ λόχους καὶ αὐτοί, πολλὰ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς εὐψυχίαν ὁρμῶντα σφίσιν ὑποτεινομένου. Μέχρι μὲν οὖν τινος σύδέτεροι χειρῶν ἦρχον. Ἐπεὶ δὲ αἵ τε σάλπιγγες ἤδη ἑκατέρωθεν ἦχουν καὶ τὸ σύνθημα ἐδίδοτο, ἐμάχοντο συμπεσόντες ἀπὸ χειρὸς ἕκαστος. Οὐκ ἂν εἶπες ἥλιον οὐδ' ἂν ἡμέραν ὁρᾶν· ἀχλὺς γὰρ πάντας ἐκεῖχε καὶ κόνις εἰς οὐρανὸν ἵστατο, πάταγός τε ἠκούετο καὶ ἄγριος ἠγείρετο θροῦς. Μέχρι μὲν οὖν γε ἀμφὶ μέσην ἡμέραν ἰσοπαλὴς ἡ μάχη ἐγίνετο. Τὸ δ' ἐντεῦθεν τῷ πλήθει βιασάμενοι Ἰταλοὶ τοὺς περὶ τὸν Δούκαν ἐπίεζον. Ὁ δὲ ταχὺ τὸ πρᾶγμα κατανοήσας, παρὰ μέσην εἰσελαύνει τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα· ἄλλους τε ἄλλοτε παίων ἀεὶ ἕπεσθαι αὐτῷ σὺν βοῇ παρώρμα τὸ Ῥωμαϊκόν. Αὖθις οὖν συνέπιπτον ἀλλήλοις τὰ στρατεύματα, καὶ ἡ μάχη ἐμαίνετο, ἕως τῇ σφετέρᾳ ἀρετῇ Ῥωμαῖοι τοὺς πολεμίους ἐτρέψαντο. Καὶ αὐτῶν ἐν τῷ φεύγειν ἱππεῖς μὲν ἐς τριακοσίους ἔπεσον, πεζῶν δὲ ἀμύθητόν τι πλῆθος, οἱ λοιποὶ δὲ ᾤχοντο φεύγοντες. Ταῦτα κατωρθωκότες Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὸ φρούριον ἀνέστρεφον. Οὐκ εἰς μακρὰν τοίνυν ἐξελόντες αὐτὸ τοῖς τε ἐπιτηδείοις ἀφθόνοις περιτετυχήκεσαν ἐν αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων πλησθέντες ἀγαθῶν ἐπὶ Βᾶριν ἦλθον.

Digitized by Google

videntur, et onus cameli efficiuntur. De amphora in Zacharia propheta ita scriptum est : *Et ecce mulier una sedens in medio amphoræ*, et dicitur : *hæc est impietas : et projecit eam in medio amphoræ, et misit plumbeam massam in os ejus*, etc. (*Zach.* v). Amphora autem hic significat mensuram grandem iniquitatis Judæorum : de qua Salvator ad ipsos ait : *Implete mensuram patrum vestrorum* (*Matth.* XXIII). Super hanc mensuram omnium delictorum media sedebat impietas, quam alio nomine idololatriam possumus appellare, et negationem Dei. Missa est ergo massa plumbea in os synagogæ Judæorum, ut arrogantia ejus conquiescat. Hæc ergo impietas synagogæ, quæ sedebat super peccata Israel, et in suo scelere gloriabatur, postea mittitur in medium Babylonis, et captivitatis malo deprimitur, vel certe ab angelo : ut quæ prius latebat in scelere, æterno silentio conticescat. Legimus in Evangelio (*Luc.* XVI), quod villicus iniquitatis debitoribus domini sui, qui debebant domino suo grande debitum reddere, hoc est, unus centum cados olei, alter centum choros tritici : ipse pensam temperarit, et jusserit priori pro centum cadis olei scribere quinquaginta : sequenti vero pro centum choris tritici scribere octoginta : quibus rebus instruimur, ut misericordiam debiti remissione facientes, ipsi a misericorde Domino remissionem debitorum nostrorum consequamur.

CAPUT III.

De numero.

Numerorum enim ratio in multis juxta allegoriam typica significatione mysterium nobis venerandum ostendit. Unde primus numerus, hoc est, unus ad unitatem deitatis refertur. De quo in Exodo scriptum est : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est* (*Deut.* VI). Item unus ad unitatem Ecclesiæ sive fidei pertinet. Unde in Actibus apostolorum de credentibus scribitur : *Erat illis cor unum et anima una* (*Act.* IV). Rursum unus ad unitatem fidei sive operis perfectionem respicit. Hinc in Genesi de arca scriptum est : *Et in cubito consummabis summitatem ejus* (*Gen.* VI). Iterum unus malorum unitatem exprimit, ut est illud in Evangelio : *Et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali* (*Matth.* XXII). Nam binarius numerus ad duo testamenta respicit, unde in Regum libro scriptum est : *Et fecit duo cherubim, decem cubitorum magnitudine* (*III Reg.* VI). Item duo ad duo præcepta charitatis pertinent : unde dicit in Evangelio : *In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ* (*Matth.* XXII). Rursum duo duas dignitates exprimunt, regiam scilicet et sacerdotalem : quarum figuram duo illi pisces quinque panibus adjuncti in Evangelio gerebant. Iterum duo mysterium significant duorum populorum, id est, Judæorum et gentium. Unde in Zacharia scriptum est : *Et pax erit inter duos illos* (*Zach.* VI). Nec non et duo animæ et corporis conventionem significant : unde Dominus dicit in Evangelio : *Si duo ex vobis consenserunt super terram*, etc. (*Matth.* XVIII). De quo et Amos dicit : *Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis?* (*Amos* III.) Item duo electorum atque reproborum præfigurationem gerunt. Unde Dominus dicit in Evangelio : *Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et alius relinquetur* (*Matth.* XXIV). Ternarius ergo numerus ad Trinitatis mysterium pertinet, ut in Epistola Joannis : *Tres sunt*, inquit, *qui testimonium dant* (*I Joan.* V). Item tres ad passionis Domini sepulturam et resurrectionis sacramentum respiciunt ; unde in Osee scriptum est : *Vivificabit nos post duos dies : in die tertia suscitabit nos, et vivemus* (*Ose.* VI). Rursum tres ad fidem, spem, charitatem exprimendam valent ; quarum virtutum figuram tres illæ civitates in Deuteronomio, ad quas homicida, qui nolens proximum occiderit, confugere præcipitur, habere dicuntur. Item tres tria tempora significant, hoc est, primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Unde in Evangelica parabola legitur : *Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea, et non invenio* (*Luc.* XIII). Iterum tres trimodam hominum operationem in bono vel in malo præfigurant, id est, cogitatione, sermone, et opere, ut in Apostolo : *Si quis*, inquit, *ædificaverit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam* (*I Cor.* III). Rursum tres trimodam fidelium professionem demonstrant, id est, clericorum, monachorum et conjugum. De hac tripertita in Ecclesia professione per Ezechielem loquitur Dominus, dicens : *Si tres viri isti, Noe, Daniel et Job, fuerint in medio eorum, filium et filiam non liberabunt : sed ipsi soli liberabuntur* (*Ezech.* I). Quaternarius ergo numerus ad quatuor pertinet Evangelia, ut in Ezechiel : *Et in medio*, inquit, *eorum erat similitudo quatuor animalium* (*Ezech.* I). Item quatuor ad quatuor sanctorum virtutes mysticam significationem ducunt, hoc est, prudentiam, justitiam, fortitudinem et temperantiam ; quibus animæ sanctorum, Domino largiente, reficiuntur ; unde scriptum est : *Erant autem, qui manducaverunt, quasi quatuor millia hominum, et dimisit eos* (*Marc.* VIII). Rursum quatuor ad quatuor mundi partes pertinent, ex quibus sancta Ecclesia congregatur. Unde dicitur per prophetam : *Ab Oriente adducam semen tuum, et ab Occidente congregabo te ; dicam Aquiloni : Da ; et Austro : Noli prohibere* (*Isa.* XLIII). Similiter quatuor ad quatuor elementa mundi, quibus humanum corpus compactum est, possunt referri ; quia inde corporis conditio maxime roboratur et subsistit. Nam in Evangelio scriptum est, quod paralyticus in lecto portaretur a quatuor. Quinarius ergo numerus ad quinque legis libros Moysi significationem aliquando trahit, de quibus Apostolus ait : *Volo in Ecclesia quinque verba sensu meo loqui* (*I Cor.* XIV), vel ad quinque sensus corporis, id est, visum, auditum, gustum, odoratum et tactum. Unde in Evangelio scriptum est : *Simile est regnum cælorum decem virginibus* (*Matth.* XXV) ; quinque enim ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes. Item ibi : *Et uni dedit quinque talenta* (*Ibid.*). Hinc et Dominus ad

Digitized by Google

Samaritanam mulierem ait : *Quinque enim viros habuisti* (*Joan.* IV). Senarius ergo numerus ad dies sex, in quibus Deus omnem condidit creaturam, significationem refert, ut est illud in Exodo : *Sex enim diebus condidit Deus cœlum et terram* (*Exod.* XX); vel ad omne tempus præsentis sæculi, quod sex ætatibus volvitur : unde Dominus perfector totius operis sui, sexta ætate in mundum veniens, sexta feria passus est, in sabbato requievit in sepulcro, et in die Dominica resurrexit a mortuis. Septenarius igitur numerus multiplicem significationem habet : quia aliquando ad diem septimum refertur, in quo, perfectis omnibus, Dominus requievit. Unde et sanctorum animæ post laborem bonorum operum requiescunt ab omni opere suo in æterna beatitudine. Aliquando autem ad septiformem gratiam Spiritus sancti pertinet, de quo in Apocalypsi scriptum est : *Septem cornua, et septem oculi, septem sunt spiritus Dei missi per omnem terram* (*Apoc.* V). Item septem leguntur Ecclesiæ in Apocalypsi, quæ per septem candelabra et per septem stellas figurantur (*Apoc.* I). In quibus plenitudo sanctorum versatur, sicut idem testatur : quia septem candelabra, septem Ecclesiæ sunt : similiter et septem stellæ. Item per septem omne præsens tempus hujus sæculi designatur, quod per septem dierum circulum volvitur. Et in contrariam partem per septenarium numerum plenitudo peccati, id est, universitas septem principalium vitiorum figuratur : unde Dominus de immundo spiritu in Evangelio ait. *Tunc vadit et assumit alios spiritus septem nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus* (*Luc.* XI). Hinc et in Salomone legitur : *Ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in anima illius* (*Prov.* XXVI), hoc est, diaboli. Rursum septem perfectionem flagellorum Dei demonstrat : ut in Levitico : *Castigabit*, inquit, *vos Dominus septies pro peccatis vestris* (*Levit.* XXVI). Præterea septem et octo legis et Evangelii figurationem tenent : unde in Ecclesiaste scriptum est : *Da partes septem, nec non et octo* (*Eccle.* XI). Similiter septem et octo quietis et resurrectionis obtinent sacramentum. Octo enim ad diem Dominicæ Resurrectionis sive omnium sanctorum futuram resurrectionem pertinent. De qua in titulo psalmi sexti scribitur : *In finem pro octava.* Novem namque ad Sacramentum passionis Domini demonstrandum satis valet : quia ipse Dominus hora nona clamans voce magna emisit spiritum. Item novem leguntur esse ordines angelorum, id est, angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, potestates, cherubim, et seraphim. Quod significant nonaginta novem oves in Evangelica parabola, relictæ in deserto sive in montibus. Item novem imperfectionem mandatorum Dei, sive implenitudinem omnium bonorum designant : sicut in Deuteronomio de lecto Og regis Basan, qui typus est diaboli, scriptum est, quod novem cubitis sit longitudo ejus. Denarius ergo numerus ad decalogum legis aliquando refertur. Unde Psalmista ait : *In psalmo decem chordarum psallam tibi* (*Psal.* XXXII). Item eodem numero perfectio operum, vel plenitudo sanctorum designatur, quarum figuram illæ decem cortinæ, quæ in tabernaculo testimonii, jubente Domino, factæ sunt, obtinuerunt. Undenarius numerus transgressionem legis, vel peccatorum obtinet figuram; sicut et undecimus psalmus, qui in eodem numeri Sacramento præsignatus est, ostendit, dicens : *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus* (*Psal.* XI), unde et in tabernaculo fœderis in similitudine peccantium ejusdem numeri saga cilicina fieri præcipiuntur. Duodecim ad apostolos pertinent, sicut in Evangelio demonstratur, ubi ita legitur : *Duodecim apostolorum nomina hæc sunt* (*Matth.* X). Hinc ipse Dominus ad discipulos suos ait : *Nonne ego vos elegi duodecim ?* (*Joan.* VI.) Item duodecim ad omnium sanctorum pertinent Sacramentum, qui ex quatuor mundi partibus per fidem Trinitatis electi unam ex se faciunt ecclesiam; horum electorum duodecim illi lapides pretiosi, ex quibus in Apocalypsi civitas regis magni construitur, figuram habent. Hi sunt duodecim tribus filiorum Israel, sensu videntes Dominum. Tredecim vero ad legis plenitudinem et fidem Trinitatis pertinent, ut in Ezechiele : *Et mensus est*, inquit, *altitudinem portæ tredecim cubitis* (*Ezech.* XL). Quatuordecim vero ad sacramentum Dominicæ generationis respiciunt, ut in principio Evangelii Matthæi satis demonstratur : *Ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim* (*Matth.* I). Item quatuordecim ad præsens tempus vel futurum pertinent, sicut in Levitico demonstratur, ubi scriptum est de muliere, quæ genuerit feminam, quod duabus hebdomadibus, hoc est, præsenti et futuro sit immunda. Quindecim autem numerus, Legis et Evangelii, quietis et resurrectionis obtinet mysterium : ut in Actibus apostolorum Paulus apostolus quindecim diebus cum Petro apostolo commorasse dicitur. Sedecim ad numerum sedecim prophetarum. Decem et septem ad sacramentum omnium prophetarum : quia decem præcepta legis per septiformem gratiam Spiritus sancti operantur. Viginti ad perfectionem operum, quæ per charitatem operantur. Decalogus enim legis per duo dilectionis præcepta duplicatus viginti efficit. Unde et duo cherubin, quod est plenitudo scientiæ, in templo ejusdem numeri cubitos habuisse narrantur. Viginti duo pertinent ad sacramentum divinorum voluminum secundum Hebræorum litteras. Viginti quatuor numerus ad viginti quatuor libros Veteris Testamenti, juxta Hebræorum traditionem, a quibusdam figuram habere dicitur. Alii vero Patres Veteris ac Novi Testamenti sub eodem numero intellexerunt. In Apocalypsi : *Et super thronos viginti quatuor seniores sedentes* (*Apoc.* IV). Nam viginti quinque corporis quinque sensibus in semetipsis multiplicatis perveniunt ad sacramentum, sicut in Ezechiele manifestatur. Viginti octo numerus ad legis et Evangelii pertinet mysterium, sub cujus numeri sacramento cortinæ tabernaculi ejusdem nu-

Digitized by Google

meri cubitos in longitudine habuisse feruntur in Exodo. Triginta vero ad fructus fidelium conjugatorum, ut in Evangelio : *Et dabit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum* (*Matth.* XIII). Triginta duo ad mysterium ætatis, qua Dominus noster in carne conversatus est : unde (ut quibusdam videtur) ait Apostolus : *Donec occurramus ad unitatem fidei et agnitionis Filii Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi* (*Ephes.* IV). Quadraginta vero numerus legis et Evangelii obtinet sacramentum. Item quadraginta ad quadragesimæ sacramentum pertinet. Unde in Evangelio de Domino scriptum est : *Et agebatur in spiritu in deserto quadraginta diebus* (*Matth.* IV). Iterum quadraginta resurrectionis Dominicæ sacramentum continent : unde in Actibus apostolorum ita scriptum est : *Et conversatus cum eis dies quadraginta* (*Act.* I). Præterea quadraginta numerus omne præsens hujus sæculi tempus figurare dicitur : quatuor enim sunt mundi partes, et omnis creatura visibilis ex quatuor constat elementis. Denarius vero numerus in bonam vel malam partem perfectus est : qui denarius per quaternarium ductus quadragenarium implet. Hinc est, quod per Psalmistam dicitur : *Quadraginta annis proximus fui generationi huic* (*Psal.* XCIV); et in diluvio juxta ejusdem numeri dies et totidem noctes super terram Dominus pluit : et in Jona propheta scriptum est : *Post quadraginta dies Ninive subvertetur* (*Jon.* III); quod et ipsum secundum historiam in eadem civitate factum non est : in mundo vero, cujus figuram civitas illa habuit, impletum erit. Quadraginta vero ad numerum in eremo mansionum, vel ad numerum generationum, quæ ab Abraham sunt usque ad Dominum Jesum Christum, pertinet. Quinquaginta autem ad Pentecosten vel adventum Spiritus sancti : unde dicitur in Actibus apostolorum : *Dum complerentur dies Pentecostes* (*Act.* II). Item quinquaginta ad indulgentiam pertinet peccatorum, in cujus numeri sacramento quinquagesimus Psalmus positus est. Sexaginta vero numerus ad omnium perfectorum pertinet sacramentum : unde dicit in Cantico canticorum : *En lectulum Salomonis*, id est, Christi Ecclesiam, *sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel* (*Cant.* III). Item sexaginta ad fructum viduis sive continentibus deputatur. Unde in Evangelio legitur : *Et dabit fructum, aliud sexagesimum* (*Matth.* XIII). Septuaginta vero ad veterum patrum pertinere dicitur sacramentum. In quorum figuram Salomon ad ædificium templi septuaginta millia operariorum elegisse dicitur, qui in humeris portabant. Nam septuaginta et octoginta ad figuram Legis et Evangelii simul pertinent, ut in psalmo scriptum est : *Dies annorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni* (*Psal.* LXXXIX). Septuaginta vero duo ad numerum presbyterorum pertinet Moysis vel discipulorum, quos Dominus in prædicationem Evangelii elegit. Septuaginta quinque ad numerum animarum pertinent, quæ cum Jacob in Ægyptum descendisse narrantur in Actibus apostolorum. Octoginta ad quorumdam Christianorum animas, quæ Domino fide tantum, non operibus cohærent : de quibus in Canticis canticorum scriptum est : *Septuaginta sunt reginæ*, id est, animæ perfectorum, *et octoginta concubinæ* (*Cant.* VI). Centum ad martyrum fructum sive virginum pertinent, ut in Evangelio : *Et dabit*, inquit, *fructum, aliud centesimum*, etc. (*Matth.* XIII). Centum viginti numerus perfectionem legis et Evangelii per figuram ostendit. Unde legislator Moyses centum viginti annorum esse describitur : et Spiritus sanctus in die Pentecostes descendit super centum viginti animas credentium, qui fuerunt in cœnaculo Sion congregati. Nam leguntur ante diluvium centum viginti anni ad pœnitentiam hominibus decreti : Salomonici templi altitudo centum viginti cubitorum erat. Hoc autem, quod omnis templi altitudo centum viginti cubitorum fuit, ad idem sacramentum respicit, quod primitiva in Jerosolymis Ecclesia propter passionem, resurrectionem et ascensionem Domini in cœlos in hoc numero virorum gratiam Spiritus sancti accepit. Itaque procedente naturalis numeri progressione ab uno usque ad duodecim et collectis in unum omnium locorum summitatibus centum viginti fiunt; quindecim namque, quæ ex septem et octo constant, solent nonnunquam ad significationem referri vitæ futuræ, quæ nunc in sabbatismo geritur animarum fidelium : perficietur autem in fine sæculi resurrectione corporum immortalium. Centum quinquaginta quatuor numerus ad electorum pertinet sacramentum, in quorum figuram ejusdem numeri pisces post resurrectionem Domini ab Apostolis in Evangelio capti referuntur. Trecenti ad numerum perfectorum, qui per crucem Jesu de mundo triumphantes victoriam reportant, in quorum typo Gedeon in Judicum libro (*Jud.* VII) ejusdem numeri pugnatores elegisse scribitur. Quingenti ad quinque ætates mundi (ut a quibusdam putatur) pertinet sacramentum, quibus transactis Salvator mundum visitare dignatus est : in cujus typo Noe cum quingentorum esset annorum, divinitus inspiratus, aptavit arcam in salutem domus suæ. Millenarius numerus perfectionem beatitudinis significat. Unde in Cantico canticorum legitur : *Vinea fuit pacifico, in eaque habet populos : tradidit eam custodibus : vir affert pro fructu ejus mille argenteos* (*Cant.* VIII). Vinea, id est, Ecclesia fructu abundans fidei, fuit pacifico, id est, Domino Christo, quam tradidit custodibus, hoc est, prophetis et apostolis atque angelicis dignitatibus : pro cujus fructu ipse vir affert millo argenteos, hoc est, perfectionem retributionis. Mille ducenti apostolicorum doctorum gerunt figuram : qui omnia mundi dimittentes, in verbo prædicationis laborare non cessant. Hi duplici remuneratione, quæ in ducentis designatur, donantur : de quibus scriptum est : *Mille tui, Pacifice, et ducenti his, qui custodiunt fructus ejus* (*Cant.* VIII). Septem millia numerus ad omnium electorum pertinet sacramentum, qui pleni Spiritu sancto per hebdomadam hujus

Digitized by Google

mundi ad regna cœlorum colliguntur. De quo in libro Regum : *Reliqui*, inquit, *mihi septem millia virorum* (*III Reg.* XIX). Sexcenta millia quingenti ad sacramentum filiorum Israel, qui egressi sunt de Ægypto, ut in Exodo. Decem millia numerus ad Decalogum pertinet legis, ut in Evangelio : *Et oblatus est ei unus, qui debebat decem millia talenta* (*Matth.* XVIII). Centum quadraginta quatuor millia ad sacramentum electorum, qui ex Judæis in fine mundi crediturі sunt in Christo (ut quidam volunt) ubi et supra. Rursum quadraginta, quatuor millia ad sacramentum omnium virginum, de quibus in Apocalypsi : *Et nemo*, inquit, *poterat canticum illud dicere, nisi illa centum quadraginta quatuor millia* (*Apoc.* XIV); et post pauca : *Virgines enim sunt : et in ore ipsorum non est inventum mendacium* (*Ibid.*).

CAPUT IV.

De musica et partibus ejus.

Musica est peritia modulationis sono cantuque consistens ; et dicta musica per derivationem a musis. Musæ autem appellatæ apo tou mosthai, id est, a quærendo : quod per eas (sicut antiqui voluerunt) vis carminum et vocis modulatio quæreretur : quarum sonus ex sensibili re est, et præterfluit in præteritum tempus, imprimiturque memoriæ. Inde a poetis Jovis et Memoriæ filias Musas esse confictum est : nisi enim ab homine memoria teneantur, soni pereunt, quia scribi non possunt. Moyses dixit, repertorem musicæ artis fuisse Jubal, qui fuit de stirpe Cain ante diluvium. Græci vero Pythagoram dicunt hujus artis invenisse primordia ex malleorum sonitu, et chordarum extensione percussa. Alii Linum Thæbeum et Zethum et Amphion in musica arte primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa est præcipue hæc disciplina, et aucta multis modis : eratque tam turpe nescire, quam litteras. Interponebatur autem non modo sacris, sed et omnibus solemnibus, omnibusque lætis vel tristioribus rebus. Ut enim in veneratione divina hymni, ita in nuptiis hymenæi, et in funeribus threni et lamenta a tibiis canebantur. In conviviis vero lyra vel cithara circumferebatur, et accubantibus singulis ordinabatur conviviale genus canticorum. Itaque sine musica nulla disciplina potest esse perfecta : nihil enim sine illa. Nam et ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus : et cœlum ipsum sub harmoniæ modulatione revolvitur? Musica movet affectus, provocat in diversum habitum sensus : in præliis quoque tubæ concentus pugnantes accendit : et quanto vehementior fuerit clangor, tanto fit ad certamen animus fortior. Si quidem et remiges cantus hortatur. Ad tolerandos quosque labores musica animum mulcet, et singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur : excitatos quoque animos musica sedat : sicut de David legitur (*I Reg.* XVI), qui a spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit ; ipsas quoque bestias nec non et serpentes, volucres atque delphinas ad auditum suæ modulationis musica provocat. Sed quidquid loquimur, vel intrinsecus venarum pulsibus commovemur, per numeros rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatum. Musicæ partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica, metrica. Harmonica est, quæ decernit [discernit] in sonis acutum et gravem. Rhythmica est, quæ requirit incursionem verborum, utrum bene sonus an male cohæreat. Metrica est, quæ mensuram diversorum metrorum probabili ratione cognoscit : ut verbi gratia heroicon, iambicon, elegiacon, et cætera. At omnem autem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse natura. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat : secunda organica, quæ ex flatu consistit : tertia rhythmica, quæ pulsu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces : aut flatu, sicut per tubam aut tibiam : aut pulsu, sicut per citharam aut per quodlibet aliud, quod percutiendo canorum est. Prima divisio musicæ, quæ harmonica dicitur, id est, modulationis, pertinet ad comœdos, tragœdos vel choros, vel ad omnes, qui voce propria canunt. Hæc ex animo et corpore motum facit, ex motu sonum : ex quo colligitur musica, quæ in homine vox appellatur. Vox aer spiritu verberatus, unde verba sunt nuncupata : proprie autem vox hominum seu irrationabilium vel animantium. Nam in aliis abusive non proprie sonitus vox vocatur : ut,

Vox tubæ infremuit, fractasque ad littora voces.

Perfecta est autem vox alta, suavis et clara : alta, ut in sublime sufficiat ; clara, ut aures adimpleat ; suavis, ut animis audientium blandiatur. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non fuerit. Secunda divisio organica est in his, quæ spiritu reflante completa in sonum vocis animantur : ut sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandora, et his similia. Tertia divisio rhythmica pertinens ad nervos et pulsus, cui dantur species citharārum diversarum. Tympanum quoque cymbalum, sistrum, acitabula ærea et argentea, et alia, quæ metallico rigore repercussa, reddunt cum suavitate tinnitum, et cætera hujusmodi. Canticum significat scientiam spiritalem, ut in psalmo : *Cantate Domino canticum novum* (*Psal.* XXXII); psallere est opus bonum exercere. Canticum ad contemplativam : psallere refertur ad activam vitam, ubi et supra. Jubilatio clamor spiritali fervore expressior, sive gaudium ineffabile, quod humana lingua plenius fari non valet, ut in psalmo : *Beatus populus qui scit jubilationem* (*Psal.* LXXXVIII).

Primo omnium ad organi (eo quod majus esse his omnibus generibus in sonitu et fortitudine nimia computatur) clamores veniam, quod de duabus elephantorum pellibus concavum conjungitur, et per duodecim fabrorum sufflatoria compulsum per duodecim cicutas æreas in sonitum nimium, quem in modum tonitrui concitat : ita ut per mille passus sine dubio sensibiliter seu utique amplius audiatur : sicut Hebræorum de organis, quæ ab Jerusalem usque ad montem Oliveti, et amplius sonanter audiuntur,

Digitized by Google

comprobatur. Duo genera a plerisque organi esse dicuntur. Primum est id quod diximus, et aliud, quod de peregrinatione Israel propheta præposuit apud Babylonem, et subito scribitur, ita dicens : *Super flumina Babylonis*, etc. (*Psal.* CXXXVI). Hoc totum figuraliter ac spiritaliter Christi Evangelium significat : quoniam et illud de duabus, id est, duarum legum asperitate conjungitur per duodecim sufflatoria fabrorum, id est, per patriarchas ac prophetas : per duodecim cicutas æreas, id est, per Apostolos sonum nimium emittit, sicut scriptum est : *In omnem terram exivit sonus eorum* (*Psal.* XVIII), id est, vox Evangelii in toto orbe terrarum, sicut scriptum est : *Vox tonitrui tui in rota* (*Psal.* LXXVI). Nam per mille passus, id est, per perfectum numerum decem verborum legis impletur sonus ejus. In salicibus, id est, per laborem unius cujusque doctoris et per motum labiorum ejus Evangelium prædicatur. Item organum homo sive corpus Dominicum, ut in psalmo : *Laudate eum in chordis et organo* (*Psal.* CL). Et in aliam partem de vana impiorum lætitia, ut in Job : *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi* (*Job.* XXI). Tuba itaque, de qua in Daniele scriptum est : *Cum audieritis vocem tubæ, fistulæ, citharæ*, etc. (*Dan.* III), diversis figuris ac formis efficitur. Aliter enim est tuba congregationis populi, aliter conductionis, aliter victoriæ, aliter persequendi inimicos, aliter conclusionis civitatum, et reliqua. Tuba autem congregationis apud rerum peritissimos hoc modo intelligitur : tribus fistulis æreis in capite voluto per quatuor vociductas æreas, quæ per æreum fundamentum quaternas voces producunt, mugitum nimium vehementissimumque profert. Ita Evangelium in trina confessione trium personarum sanctæ Trinitatis in capite angusto, hoc est, in nativitate Christi divinitate inspiratur, et per quatuor vociductas æreas, per quatuor Evangelistas, per æreum fundamentum, stabilitatem scilicet fidei et operum in toto orbe vocem nimio clamore quasi in modum tubæ congregationis emittit. De fistula autem refertur ita, quod sit bumbulum æreum ductile quadratum, latissimumque, in modum coronæ cum fistulo æreo ferreoque commisto, quod in ligno alto speciosoque formato superiore capite constringitur. In hoc quoque per singula latera duodecim bumbula ærea duodecim fistulis in medio positis in catenis dependent ; ita tria bumbula uno bilatere per circuitum utique finguntur : et concitato primo bumbulo, et concitatis duodecim bumbulorum fistulis in medio positis, clamorem magnum fragoremque nimium supra modum simul proferunt.

Bumbulum itaque cum fistulis, id est, doctor in medio Ecclesiæ est cum Spiritu sancto, qui loquitur in ea, constringitur in ligno alto, id est, in Christo, qui a sapientibus ligno vitæ comparatur : in catena, id est, in fide, et non se jungit terræ, id est, operibus carnalibus. Duodecim Apostoli cum fistulis, id est, cum divinis eloquiis. Cithara, de qua in quadragesimo secundo Psalmo scriptum est : *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus* : propriæ consuetudinis apud Hebræos, quæ cum chordis viginti quatuor, in modum deltæ litteræ (sicut peritissimi tradunt) utique componitur, et per digitos Pindari variis vocibus, tinnulisque actibus in diversos modos concitatur. Cithara autem, de qua sermo est, Ecclesiæ spiritaliter typum habet, quæ cum viginti quatuor seniorum dogmatibus trinam formam habens in modum deltæ litteræ fidem sanctæ Trinitatis significat : et per manus apostolici ordinis, qui prædicator illius est, in diversos modulos Veteris et Novi Testamenti aliter in littera, aliter in sensu figurate concitatur. Psalterium, quod Hebraice Nablum, Græce autem Psalterium, Latine autem Laudatorium dicitur, de quo in quinquagesimo quarto psalmo dicit : *Exsurge, psalterium et cithara* ; non quod in modum citharæ, sed quod in modum clypei quadrati conformetur cum chordis decem, sicut scriptum est : *In psalterio decem chordarum psallam tibi* (*Psal.* CXLIII). Sed hinc inde chordæ ejus contritæ sunt : ut resurgentem ab inferis ad cœlorum regna per indicium manus concitantis ab imo in altum significarent psalterium, quod vulgo canticum dicitur, et a psallendo est nominatum : quod ad ejus vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ (ut alii volunt) in modum deltæ litteræ. Sed Psalterii et citharæ hæc differentia est, quod Psalterium lignum illud concavum, unde sonus redditur, superius habet, et deorsum feruntur chordæ, et desuper sonant. Cithara vero concavitatem ligni inferius habet. Psalterium autem Hebræi decachordon usi sunt propter numerum decalogum legis. Cithara significat pectus devotum, in quo, tanquam nervi, sunt virtutes, hoc est, spiritalia bona, ut in Psalmo : *Exsurge psalterium et cithara* (*Psal.* CVII), id est, opera cum fide. Et in malam partem ut in Isaia : *Cithara et lyra et tympanum et vinum in conviviis vestris* (*Isa.* V) ; in quo designatur voluptuosorum luxuria. Psalterium vero opera bona significat, ut est illud in psalmo : *Psalterium jucundum cum cithara* (*Psal.* XVIII). Item psalterium decem chordarum operatio decem præceptorum legis, ut in psalmo : *In psalterio decem chordarum psallite ei* (*Psal.* CXLIII). Item ibi : *In decachordo*, inquit, *psalterio cum cantico et cithara* (*Psal.* CXCI), id est, sensu et fide. De tuba autem, psalterio et cithara in psalmo scriptum est : *Laudate eum in sono tubæ : laudate eum in psalterio et cithara* (*Psal.* CL). Hæc instrumenta musica significabili modo ad aliquid ponuntur in ordinem : ut tuba concrepet regi : psalterium canat Deo : cithara cum reliquis sponso. Ista enim ibi non esse manifestum est : sed hæc omnia mysticis allusionibus ad Christum Dominum constat esse referenda, qui est rex et Deus, et sponsus sanctæ Ecclesiæ. Sambuca itaque apud peritissimos Hebræorum ignota res est. Antiquis autem temporibus apud Chaldæos fuisse reperitur, sicut scriptum est : *Cum audieritis vocem tubæ, fistulæ, citharæ, sambucæ*, etc. (*Dan.* III). Bucin vocatur tuba apud Hebræos ; deinde

Digitized by Google

per diminutionem bucina dicitur : sambuca autem sol apud Hebræos interpretatur, sicut scriptum est : *Samson sol eorum*. Propterea autem sambuca apud eos inscribitur : quia multi corticem alicujus arboris esse putant, et per liniturarn ceræ mellis esse sonorum, quod in modum tubæ de ramo arboris moveri potest. Et ideo sambuca dicitur, quod in tempore æstatis tantum fieri potest, et usque ad frigoris tempus durare potest. Arescit enim secundum communem consuetudinem : hæc typum tenet eorum, qui Dominum in bonis suis laudant, in tempore frigoris, id est, in tempore tribulationis vel persecutionis laudare eum non possunt, propter infidelitatem vitæ eorum, et abundantiam divitiarum suarum. Lyra dicta apo tou lurein, id est, a varietate vocum, quod diversos sonos efficiat. Lyram primum a Mercurio inventam fuisse dicunt hoc modo : cum regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia : relicta etiam testudo est, quæ cum putrefacta esset, et nervi ejus remansissent extenti, intra corium percussa a Mercurio sonitum dedit, ad cujus speciem Mercurius lyram fecit, et Orpheo tradidit, qui ejus rei maxime studiosus erat : unde et æstimatur eadem arte non feras tantum, sed et saxa atque silvas cantus modulatione applicuisse. Hanc musici structuram propter studii amorem, et carminis laudem, etiam inter sidera suarum fabularum commentis collocatam esse finxerunt. Lyra enim mystice significat sanctorum exsultationem. Unde in Paralipomenon legitur : *In lyris et nablis* (*I Par.* xv); et in malam partem, ut in Amos : *Et cantica lyræ tuæ non audiam* (*Amos* v). Tympanum est pellis vel corium ligno ex una parte extentum : est autem pars media symphoniæ in similitudinem cribri, tympanum dictum eo quod in medio est : unde et margaritum medium tympanum dicitur : et ipsum ut symphonia ad virgulam percutitur. Tympanum paucis verbis explicari oportet, quod minima res est, eo quod in manu mulieris portari potest, sicut scriptum est in Exodo : *Sumpsit autem Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua* (*Exod.* xv); et est tuba cum una fistula in capite angusto, per quod inspirat : sic et minima sapientia legis veteris in manu Judæorum synagogæ antiquis temporibus fuit. Item tympanum corpus attenuatum in jejunio significat, ut in psalmo : *Laudate eum in tympano et choro* (*Psal.* cl). Chorus quoque simplex pellis est cum duabus cicutis æreis, et per primam inspiratur : per secundam, vocem emittit : typus populi prioris, qui angustam intelligentiam legis acceperat, et per angustam voluntatem prædicationis omnia infirmiter prædicavit. Si autem terrena sapienter ac diligenter respiciamus, spiritaliter ac mystice intelligenda sunt. Item alio modo, chorus concordia est charitatis, ubi et supra : *Laudate eum in tympano et choro* (*Ibid.*); et in aliam partem, ut in Jeremia (*Thren.* v) : *Versus est in luctum chorus noster*; et alibi : *Et organum meum in vocem flentium* (*Job.* xxx). Cymbala acetabula quædam sunt, quæ percussa invicem se tangunt, et faciunt sonum : dicta autem cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur, cum enim Græci dicunt cymbala ballematica, de quo in psalmo scriptum est : *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus* (*Psal.* cl). Cymbala bene sonantia labia nostra debemus accipere, quæ non immerito inter musica instrumenta posita sunt : quia et similitudo quædam est cymbalorum : et per ea voces humanæ harmoniam reddere suavissimam comprobantur. Harmonia est enim diversarum rerum in unam convenientiam redacta copulatio : quod et in voce humana constat accidere : quando et tempora ipsa et syllabæ in unam vocis concordiam perducuntur. Sistrum ab inventrice vocatum : Isis enim regina Ægyptiorum id genus invenisse probatur. Juvenalis :

Isis et irato feriat mea lumina sistro.

Inde et hoc mulieres percutiunt, eo quod inventrix hujus generis mulier fuit. Unde et apud Amazonas sistro ad bellum feminarum exercitus vocabatur. Tintinnabulum de sono vocis nomen habet : sicut et plausus manuum, stridor valvarum. Symphonia vulgo appellatur lignum cavum ex utraque parte pelle extenta, quam virgulis hinc et inde musici feriunt : fitque in ea ex concordia gravis et acuti suavissimus cantus.

CAPUT V.

De medicina.

Medicina est, quæ corporis vel tuetur, vel restaurat salutem : cujus materia versatur in morbis vel vulneribus. Ad hanc itaque pertinent non ea tantum, quæ ars eorum exhibet, qui proprie medici nominantur : sed etiam cibus et potus, tegmen et tegumen : defensio denique omnis atque munitio, qua sanum corpus adversus externos ictus, casusque servatur. Nomen autem medicinæ a modo, id est, temperamento impositum æstimatur. Nam in ea multum contristatur natura, mediocriter autem gaudet : unde et qui pigmenta et antidota satis vel assidue biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert. Medicinæ autem artis auctor ac repertor apud Græcos perhibetur Apollo : hanc filius ejus Æsculapius laude vel opere ampliavit. Sed postquam fulminis ictu Æsculapius interiit, interdicta fertur medendi cura, et ars simul cum auctore defecit, latuitque per annos pene quingentos usque ad tempus Artaxerxis regis Persarum : tunc eam revocavit in lucem Ypocras Asclepio patre genitus in insula Choo. Sanitas est integritas corporis, et temperantia ex calido et humido, quod est sanguis : unde et sanitas dicta est, quasi sanguinis status. Morbi generali vocabulo omnes passiones corporis continentur : quod inde veteres morbum nominaverunt, ut ipsa appellatione mortis vim, quæ ex eo nascitur, demonstrarent. Inter sanitatem autem et morbum media est curatio, quæ nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. Morbi omnes ex quatuor nascuntur humoribus, id est, ex sanguine et felle, melancholia et phlegmate : ex ipsis enim reguntur sani, ex ipsis læduntur infirmi. Dum enim

Digitized by Google

amplius extra cursum naturæ creverunt, ægritudines faciunt : sicut autem quatuor sunt elementa, sic et quatuor humores : et unusquisque humor suum elementum imitatur : sanguis aerem : cholera ignem : melancholia terram : phlegma aquam : et sunt quatuor humores, sicut elementa, quæ conservant corpora nostra. Sanguis ex Græca etymologia vocabulum sumpsit, quod vegetet et sustentet et vivat. Cholera Græci vocaverunt, quod unius diei spatio terminetur : unde et cholera, id est, fellicula nominata est, hoc est, fellis effusio : Græci enim fel cholen dicunt. Melancholia dicta eo, quod sit ex nigri sanguinis fœce, admista abundantia fellis : Græci enim melan nigrum vocant, fel autem cholen appellant. Sanguis Latine vocatus, quod suavis sit : unde et homines, quibus dominatur sanguis, dulces et blandi sunt : phlegma autem dixerunt, quod sit frigidum : Græci enim rigorem phlegmona appellant : ex his quatuor humoribus (ut diximus) reguntur sani, ex ipsis læduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creverunt, ægritudines faciunt : ex sanguine autem et felle acutæ passiones nascuntur, quas Græci oxea vocant : phlegmate vero et melancholia veteres causæ procedunt, quas Græci chronia dicunt. Oxea est acutus morbus, qui aut cito transit aut celerius interficit, ut pleuresis, phrenesis : axi [oxy] enim acutum apud Græcos, et velocem significat. Chronia est prolixus corporis morbus, qui multis temporibus remoratur, ut podagra, tisis [phthisis] : chronos apud Græcos tempus dicitur. Quædam passiones ex propriis causis nomina acceperunt. Febris a fervore dicta : est enim abundantia caloris. Phrenesis appellata, sive ab impedimento mentis : quia Græci mentem phrenas vocant ; seu quod dentibus infrendant. Medicinæ curatio spernenda non est, quia et sanctos viros ea uti legimus, et in Ecclesiastico de ea ita scriptum est : *Honora medicum propter necessitatem : etenim illum creavit Altissimus. A Deo est enim omnis medela : quoniam Altissimus creavit de terra medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam* (*Eccli.* xxxviii). Sed omissis his quæ sæcularium litterarum scriptores de morbis et de medicina arte conscripsere : ea hic commemorare sufficiat, quæ in divinis libris legimus : quia et in lege de variis morborum generibus narratur : et propheta Isaias medicina arte subvenit Ezechiæ regi Juda (*Isa.* xxxviii). Et Paulus apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit (*I Tim.* v). Languor est vitiorum morbus, ut in Exodo legitur : *Si observaveritis præcepta mea, omnem languorem, quem induxi super Ægyptum, non inducam super te* (*Exod.* xv). Infirmitas significat impossibilitatem mentis, ut est illud in Apostolo : *Qui infirmus est, olera manducet* (*Rom.* xiv). Febris est carnalis cupiditas, iusatiabiliter ardens, sicut in Evangelio (*Matth.* viii) socrum Petri figuraliter febricitantem dicit. Paralyticus significat animam vitiis dissolutam, atque in carnis suæ languore peccatorum depressam : ut in Evangelio dicitur : *Ecce paralyticus in grabato portabatur a quatuor* (*Marc.* ii).

A Hydropicus significat avarum hominem : quia sicut hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit : sic avarus quanto plus de pecunia congregat, tanto plus avaritiæ æstibus anhelat. Lepra est doctrina hæreticorum falsa atque varia, vel Judæorum infidelitas, sive contaminatio peccatorum, ut in Levitico : *Locutus est Dominus ad Moysen et Aaron dicens : Homo, in cujus carne et cute ortus fuerit diversus color sive pustula aut quasi lucens quippiam*, id est, *plaga lepræ, adducatur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus : qui cum viderit lepram in cute, et pilos in album colorem mutatos, lepra est : et ad arbitrium ejus separabitur* (*Levit.* xiii). Leprosi sunt hæretici Dominum Jesum Christum blasphemantes. Leprosi in barba, id est, hæretici de incarnatione
B Salvatoris, vel de sanctis apostolis prava sentientes. Leprosi toto in corpore, id est, qui et supra blasphemiam suam in omnem scripturarum seriem permiscentes : lepra tumens, inflata superbia : lepra humilis, simulatio cordis, vel latens blasphemia : lepra rubens iracundia cordis : lepra alba est hypocrisis. Lepra in domo infidelitas est tota in plebe. Lepra in vestimento significat vitia carnis. Lepra in carne viva, peccata sunt in anima. Lepra volatica, vitium quodlibet : ex se generans profluvium seminis, immoderata est locutio : nocturna pollutio, peccatorum occulta cogitatio est. Mulier menstrua, anima est immundis cogitationibus polluta, ut in Jeremia dicitur : *Omnes quærentes eam non deficient : in menstruis ejus invenient illam* (*Jer.* ii). Fluxus sanC guinis, est profusio peccatorum. Debilitatio membrorum, debilitatio mentium est, ut in Levitico legitur : *Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Loquere ad Aaron et ad filios ejus : Homo de semine vestro per familias qui habuerit maculam, non accedat ad altare, nec offerat panes Deo suo, si cæcus fuerit, si claudus, si torto naso, si fracta manu, si gibbus, si lippus oculis, si impetiginem habens in corpore, si jugem scabiem, vel ponderosus*, etc. (*Levit.* xxi.) Cæcus dicitur, qui superna luce privatus, quo gressum operis tendat, omnino nescit. De hac cæcitate per Malachiam ad sacerdotes dicitur : *Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est?* (*Mal.* i.) Et in bonam partem accipitur, ut in Evangelio legitur : *Si cæci*
D *estis* [*essetis*], *non haberetis peccatum* (*Joan.* ix). Mutus est, qui non prædicat Dei verbum, nec laudem Deo cantat : surdus, qui contemnit audire verbum Dei. Aurem abscisam habet, qui obedientiam in Dei præceptis non exhibet. Lippus oculis est, qui ingenium quidem intelligentiæ habet : sed hunc sollicitudo sæculi superna contemplari non sinit. Torto naso est, qui ad discretionem boni ac mali idoneus non est. Linguam abscisam habet, qui fidem rectam minime confitetur. Manum fractam habet, qui ab actione recta exsors vacat. Claudus est, qui, quo operis gressus tendat, videt : sed eum infirmitas mentis bene agere non sinit. Et in bonam partem in Evangelio accipitur : *Et pauperes ac debiles introduc huc* (*Luc.* xiv). Lippus est, quem terrena cupiditas

Digitized by Google

deprimens, mentis oculos ad cœlestia contemplanda elevare non sinit. Confractis testiculis est, qui virides sensus adversus vitia non habet. Ponderosus est, quem prava cogitatio indesinenter gravat in mente. Scabiem in corpore habet, quem luxuria carnis devastat in mente. Impetiginem habet, cui avaritia dominatur in corde. Alii hanc impetiginem conciliabula hæreticorum intellexerunt. Abstractus est, qui, peccatis propriis exigentibus, a Christi corpore, quod est Ecclesia, separatus est. Medicus Christus, ut in Evangelio : *Non egent sani medico, sed male habentes* (*Matth.* IX). Resina, cœlestis medicina est, ut Jeremias dicit : *Nunquid non est resina in Galaad*, hoc est, in Ecclesia, *aut medicus non est ibi?* (*Jer.* VIII.) Item ibi propter animam peccatorum languore infirmam : *Ponite*, inquit, *resinam ad dolorem ejus, si forte sanetur* (*Jer.* LI). Odor vocatus ab aere : thymiama, Græca lingua vocatum, quod sit odorabile : nam thymum dicitur flos qui odorem refert, de quo Virgilius : *Redolentque thymo.* Incensum dictum, quia igne consumitur, dum offertur : significat enim incensum orationis puritatem : unde dicitur in psalmo : *Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo* (*Psal.* CXL).

Et in Exodo Dominus ad Moysen ait : *Sume tibi aromata, stactem et onycha, galbanum boni odoris, et thus lucidissimum : æqualis ponderis erunt omnia : faciesque thymiama compositum opere unguentarii, mistum diligenter et purum* (*Exod.* XXX). Thymiama compositum ex aromatibus facimus, cum in altari boni operis virtutum multiplicitate redolemus : quod mistum et purum fit : quia quantum virtus virtuti jungitur, tantum incensum boni operis sincerius exhibetur. Aromata ergo in pulverem redigere, est virtutes recogitando terere et subtiliter examinare. Incensum odoriferum de pigmentis est suavis adustio, quæ carbonibus concremata charissimum fumum porrigit ad superna, et odorantes se delectabili jucunditate permulcet, sic beatorum oratio, igne charitatis incensa, divinis conspectibus ingeritur, quæ magis humilitatis et compunctionis pondere sublevatur. Virtutibus enim Dominus noster tanquam bonis delectatur odoribus : nam orationem sanctam, velut odorem suavissimum, suscipere Dominum, et in Apocalypsi legitur, ubi dictum est : *Stetit angelus juxta aram templi, habens thuribulum aureum, et ascendit fumus supplicationum de manu angeli in conspectu Domini, ut daret de orationibus sanctorum, quod est ante Dominum* (*Apoc.* VIII).

LIBER NONUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De cultura agrorum.

Cultura est, qua frumenta vel vina magno labore quæruntur, ab incolendo vocata. Divitiæ enim antiquorum in his duobus erant, bene pascere, et bene arare. Cultura agri, cinis, aratio, intermissio, incensio stipularum, stercoratio, occatio, runcatio. Cinis est incendium, per quod ager inutilem humorem exudat. Aratio dicta, quia de ære prius terræ culturam exercebant, antequam ferri fuisset usus repertus. Duplex ergo aratio : vernalis et autumnalis. Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit. Stercoratio est lætaminis aspersio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel quia extergi oporteat, quod sordidum in civitate redundat. Item et fimus est, qui per agros jacitur; et dictus fimus, quod fiat mus, id est, stercus, quod vulgo lætamen vocatur, eo quod suo nutrimento læta faciat germina, reddatque arva pinguia et fecunda. Occatio est, cum rustici, satione facta, bobus dimissis, grandes glebas cædunt ac ligonibus frangunt : et dicta occatio, quasi obcæcatio, quod operiat semina : occare igitur est operire terra semina, vites, vel arbores. Runcatio est a terra herbas vellere : nam rus terra est : sulcus a sole vocatus, quod proscissus solem capiat. Veruactum dictum, quasi vere actum, id est, verno aratum. Proscissio est aratio prima, cum adhuc durus ager est. Satio dicta, quasi seminis actio, vel quasi satorum actio. Serere autem vocatum, quod hoc sereno cœlo faciendum est, non per imbres. Hinc est et illud Virgilianum : *nudus ara : sere nudus.* Messis a metendo, id est, a recidendo dicta : seges autem de semine dicta, quod jacimus : sive a sectione. Spiritaliter autem in Scripturis sacris agricultura corda credentium intelliguntur, in quibus fructus virtutum germinant : unde Apostolus ad credentes ait (*I Cor.* III) : *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Agricola autem Deus est : unde Dominus in Evangelio ait : *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est* (*Joan.* XV). Item agricola Apostoli sunt, vel cæteri prædicatores. Coloni vero sancti intelliguntur. Unde in Evangelio dicit : *Malos male perdet*, id est, Judæos, *et vineam suam tradet colonis aliis* (*Matth.* XXI). Operarii, apostoli, vel cæteri prædicatores. In Evangelio legitur : *Rogate Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam* (*Matth.* IX). Aliter operarii, hæretici, in Apostolo : *Videte*, inquit, *canes, videte malos operarios, videte concisiones* (*Phil.* III). Incenduntur ergo igne agri ut omnis humor inutilis exsudet, quando per zelum Dei omnis superfluitas vitiorum a cordibus electorum exuritur : ne ibi quidquam pestiferum germinet. Arantur agri, quando per doctorum prædicationem turbæ credentium exercentur et præparantur ad accipiendum semen verbum Dei : *semen* enim *est verbum Dei*, ut in Evangelio Dominus ipse ostendit (*Luc.* VIII). Stercora ergo in agrum mittuntur, ut melius fructificet : quia per recordationem peccatorum qui

Digitized by Google

que fideles ad pœnitentiam provocabuntur : ut melius in sulcis justitiæ crescat germen rectæ fidei, et fructus bonæ operationis. Sulci sunt corda fidelium, ut in psalmo : *Sulcos ejus inebria* (*Psal.* LXIV); et in Job : *Si adversum me in terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent* (*Job.* XXXI). Semen, divina prædicatio, ut in Evangelio : *Exiit qui seminat semen suum* (*Matth.* XIII). Semen, hæreticorum prædicatio, aqua stultitiæ perfusa, ut in Pentateucho : *Omne semen, super quod ceciderit aqua, immundum erit* (*Lev.* XI). Arator crux, sive prædicationis officium, vel inchoatio bonorum operum, ut in Evangelio : *Nemo mittens manum suam in aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cœlorum* (*Luc.* IX). Arare prædicationis est officium exercere : unde in libro Regum legitur : *Et ipse in duodecim arantibus unus erat* (*III Reg.* XIX). Seminare est prædicationis sermonem in corda fidelium spargere, ut in propheta : *Et seminabunt agros* (*Psal.* CVI). Segetes autem plebes sunt fidelium quas mundant et expurgant agricultores spirituales, hoc est, doctores sancti, ne quidquam ibi crescat inutile atque virulentum. Messis vero ubertas est vel copia fidelium, ut in Evangelio Dominus ad Apostolos ait : *Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem* (*Joan.* IV, *Matth.* XIII). Aliter autem messis consummatio est sæculi, messores vero angeli Dei, triticum autem electi sunt et zizania reprobi. Colliguntur ergo segetes et rediguntur in manipulos, ut in horreum Domini collocentur : cum sancti viri cum manipulis virtutum in cœlestem mansionem recipiuntur : ut est in psalmo : *Venientes*, inquit, *venient in exsultatione portantes manipulos suos* (*Psal.* CXXV), hoc est, mercedem bonorum operum metentes. Zizania vero scandala vel male viventes intelliguntur ut in Evangelio scriptum est : *Venit inimicus, et superseminavit zizania in medio tritici* (*Matth.* XIII); et paulo post : *Alligate, inquit, zizania, fasciculos ad comburendum : triticum autem congregate in horreum meum* (*Ibid.*).

CAPUT II.
De frumentis.

Frumenta sunt proprie, quæ aristas habent : fruges autem reliqua. Spiritaliter autem frumentum aut ipsum Redemptorem nostrum significat, qui in Evangelio ait : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet* (*Joan.* XII); vel sanctos viros, qui membra sunt corporis ejus. Item frumentum prædicationis sermonem significat, unde Salomon ait : *Qui abscondit frumentum, maledicetur in populis* (*Prov.* XI). Triticum autem similiter electos significat, qui pertinent ad horreum Dominicum, sicut supra ostendimus. Siligo genus tritici, a serendo dictum : nam in pane species ejus præcipua est. Hordeum dictum, quod præ cæteris generibus frumenti antea fiat aridum : vel quod spica ejus ordines habeat. Significat autem hordeum litteram legis veteris, quæ carnalibus Judæis ad alimentum data est : unde in Evangelio legitur, quod ex quinque panibus hordeaceis quinque millia hominum Dominus satiavit (*Joan.* VI). Rursum in Genesi scriptum est de Isaac : *Sevit Isaac, et invenit in illo anno centuplum hordei* (*Gen.* XXVI). Arista appellata, quod prius ipsa arescat. Culmus est ipse calamus spicæ, qui a radicibus nascitur ; et dictus culmus, quasi calamus. Folliculus est theca frumenti, in qua granum servatur interius. Hæc super spicam vallo instructa munimen prætendit, ne avium minorum morsibus spica fructibus exuatur, aut vestigiis proteratur. Hæc quoque observantiam carnalem legis veteris significant, in qua medulla sensus spiritalis condita latet. Spicæ initia fidei, vel inchoatio bonorum operum, sicut in Job de hæreticis dicitur : *Et esurientibus tulerunt spicas* (*Job.* XXIV). Stipula, aridi ad fidem, vel inanes in Apostolo : *Lignum, fœnum, stipulum* (*I Cor.* III); et in propheta : *Heu mihi, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe* (*Mich.* VII), hoc est, nullum boni operis fructum inveni. Stipula autem ac paleæ peccatores significant, qui apti sunt ad incendium æternum; unde scriptum est : *Paleas autem exurit igni inextinguibili* (*Matth.* III). In Jeremia quoque scriptum est : *Quid paleis ad triticum ? dicit Dominus* (*Jer.* XXIII). Acervi, collectio fidelium ad aream Ecclesiæ, sive sanctorum prædicatio perfecta : sicut in Job de hæreticis dicitur : *Inter acervos eorum meridiati sunt* (*Job.* XXIV).

CAPUT III.
De leguminibus.

Legumina a legendo dicta, quasi electa : veteres enim meliora quæque legebant : sive quod manu legantur, nec sectionem requirant. Leguminum plurima genera ex quibus faba, lenticula, pisum, faselum, cicer, lupinum, gratiora in usu hominum videntur. Mystice autem legumina continentiam luxuriæ, et mortificationem corporis significare possunt : unde in Daniele propheta (*Dan.* I), ipse Daniel et tres pueri cum eo, contemptis deliciis regalibus, appetunt esum leguminum : contritis carnalibus desideriis, merito viri desideriorum spiritalium possunt nuncupari.

CAPUT IV.
De vitibus.

Vitis plantationem primus Noe instituit rudi adhuc sæculo. Apud Græcos autem constat inventorem vitis Liberum appellari : unde et eum gentiles post mortem Deum esse voluerunt. Vitis dicta, quod vim habeat citius radicandi. Alii putant vites dictas, quod invicem se vittis innectant, vicinisque arboribus reptando religentur : est enim earum natura flexibilis, quod, quasi brachiis quibusdam, quidquid comprehenderint, stringant. Labrusca est vitis agrestis, quæ in terræ marginibus nascitur : unde et labrusca dicta a labris et extremitatibus terræ : summitates vitium et fruticum flagella nuncupantur, eo quod flatu agitentur. Palmes vitis materia mollis, qui per novella brachia missus fructum affert. Corymbi sunt annuli, qui proxima quæque ligant et comprehendant, ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur. Uvæ dictæ, quod intrinsecus humore

Digitized by Google

sint plenæ, succique et pinguedinis : nam humidum est, quod exterius humorem habet : uvidum, quod interius, ut acina, botrus. Racemus est botryonis pars, et botryo Græcum est. Mystice autem vinea Ecclesia vel populus Israel potest intelligi : de quo in Isaia ita scriptum est : *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei et sepivit eam, et lapides elegit ex ea, et plantavit eam electam, et ædificavit turrim in medio ejus, et torcular exstruxit in ea, et exspectavit, ut faceret uvas, et fecit labruscas*, etc. (*Isa.* v). Quod autem vinea Dei appellatur populus Israel, et in fine hujus cantici legimus : *Vinea Domini exercituum domus est Israel, et vir Juda germen laudabile ejus;* et in septuagesimo nono psalmo : *Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam.* In Evangelio quoque pene iisdem verbis, quibus propheta nunc loquitur, Dominus texit parabolam (*Matth.* xxi) : *Homo quidam erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et maceriam illi circumdedit, et fodit in ea torcular, ædificavit turrim, et locavit eam agricolis*, etc. Et in Jeremia legimus : *Ego plantavi te vineam fructiferam totam veram : quomodo conversa es in amaritudinem vinea aliena?* (*Jer.* ii.) Itaque Jerusalem (ut diximus) plangitur, et sermone prophetico illius ruina cantatur. Porro Ecclesiæ et populo quondam gentium aliud carmen est editum, de quo in Psalmis legimus : *Cantate Domino, omnis terra, annuntiate de die in diem salutare ejus, annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus* (*Psal.* xcv). Per metaphoram (ut diximus) vineæ describit populum Judæorum quem sepsit angelorum auxilio, et lapides elegit ex eo, vel idola, vel omnia, quæ Dei cultum poterant impedire : et plantavit eam vineam sorech, quam solus Symmachus electam interpretatus est. Ædificavit quoque turrim in medio ejus, templum videlicet in media civitate, et torcular struxit in ea, quod quidam altare significare putant : ut in cantico Isaiæ dicitur : *Et torcular fodi in ea* (*Isa.* v). Torcular est futura tribulatio, ut in Apoc.: *Et ipse calcavit torcular vini iræ furoris Domini* (*Apoc.* xix). Sicut enim ad torcular omnes uvæ comportantur atque calcantur, ut ex eis exprimatur vinum : sic altare omnis populi suscipit fructus, et immolatas hostias devorat juxta illud, quod de Benjamin legitur : *Benjamin lupus rapax mane comedit, et ad vesperam dabit escas* (*Gen.* xlix). Cuncta, quæ dicuntur de vinea, possunt et ad animæ humanæ referri statum, quæ a Deo plantata in bonum, non uvam attulerit, sed labruscas, et postea sit tradita bestiis conculcanda, nec divinarum imbrem susceperit doctrinarum, quia præterita contempserit. Vitibus inter cætera magis ista conveniunt : oblaqueatio, putatio, propaginatio, fossio. Oblaqueare est circa radicem terram aperire, et velut lacus efficere. Putare est virgam ex vite supervacuam resecare, cujus flagellis luxuriat : putare enim dicitur purgare, id est, amputare : traducere, transducere. Propaginare vero flagellum vitis terræ submersum sternere, et quasi porro pangere. Hinc propagines a propagare et protendere dictæ. Fodere vero est quasi foveam facere ac fovere. Hæc omnia si quis diligenter intenderit, in Ecclesiæ instructione spiritaliter invenire poterit : unde in Cantico canticorum sponsa dicit : *Flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit* (*Cant.* ii), id est, ut amputatis inutilibus vanæ religionis sarmentis, futuro fidei fructui præparetur. Vitis vero allegorice significat Christum, qui dicit in Evangelio : *Ego sum vitis vera* (*Joan.* xv). Item in aliam partem vineæ vel vitis significatio trahitur, ut est illud in cantico Deuteronomii : *Et vinea enim Sodomorum vitis eorum, et propago eorum ex Gomorrha* (*Deut.* xxxii). Palmites autem Apostoli vel sancti allegorice intelliguntur : unde Dominus ad Apostolos ait : *Ego sum vitis vera, et vos palmites*, etc. (*Joan.* xv). Similiter et uva fructum justitiæ significat, et econtrario sub alia significatione legitur : *Uva eorum, uva fellis, botrus amaritudinis in ipsis* (*Deut.* xxxii). Botrus autem alibi Ecclesiam sive corpus Domini significat. Unde in Numerorum libro scriptum est (*Num.* xiii), quod duo viri portarent botrum in vecte de terra repromissionis : quia duo ordines prædicatorum, Christi incarnationem voce et verbo credentibus afferunt : quia quem prophetæ futurum annuntiaverunt, hunc Apostoli jam venisse testantur. Vindemia autem mystice consummatio sæculi intelligitur, vel vindicta in populum. Unde in psalmo legitur : *Vindemiant eam omnes, qui transeunt viam* (*Psal.* lxxix); et Joel : *Mittite*, inquit, *falces, et vindemiate vineam terræ, quoniam maturæ sunt uvæ ejus* (*Joel.* iii). Vinea est Ecclesia, ut in Cantico canticorum dicitur : *Vinea fuit Pacifico, et tradidit eam custodibus* (*Cant.* viii), id est, apostolis. Item vinea, plebs Judaica, ut in Psalterio : *Vineam ex Ægypto transtulisti* (*Psal.* lxxix); vinea fidelium plebs, ut in Salomone : *Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas* (*Cant.* ii). Vineæ, bonorum operum actiones, ut in propheta : *Et plantabunt vineas* (*Isa.* lxv); et in aliam partem, ut in Salomone legitur : *Transivi per vineam viri stulti, et ecce omnia repleverunt urticæ* (*Prov.* xxiv). Torcular (sicut supra diximus) altare significat ab eo, quod ibi oblationes, tanquam fructus, conferantur : et aliter torcular tribulationum pressuram significat, in qua fideles probantur. Unde in titulo quorumdam psalmorum scriptum est : *In finem pro torcularibus.*

CAPUT V.
De arboribus.

Arborum nomen sive herbarum ab arvis inflexum creditur, eo quod terris fixis radicibus adhærent. utraque autem ideo sibi pene similia sunt : quia ex uno alterum gignitur. Nam dum sementem in terram jeceris, herba prius oritur : dehinc confota surgit in arborem : et infra parvum tempus, quam herbam videras, arbustum suscipis. Arbustum arbor novella et tenera, in qua insertio fieri potest : et dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alii arbustum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum : sic et virectum, ubi virgultæ novellæ virentes sunt. Arbor

Digitized by Google

autem humanum genus significat, ut est illud : *Arborem fici quidam habuit plantatam in vinea* (*Luc.* XIII; *Matth.* VII, XII). Item arbor bona dicitur bonus homo, et mala arbor, malus homo. Quidam in hoc testimonio arborem voluntatem hominis magis quam ipsum hominem accipiendum putant : et fructum bonum, bona opera : malum vero mala opera. Radix autem originem mystice significat : unde in Apostolo scriptum est : *Quod si radix sancta, et rami* (*Rom.* XI). Item de peccatore dicitur : *Destruet te Deus, in finem evellet te, et emigrabit de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium* (*Psal.* LI). Rami vero propaginem cujuslibet exprimunt, in bonam partem sive in malam translatam. In bonam, ut est illud in Evangelio de grano sinapis, de quo Dominus ait : *Fit arbor, ita ut veniant volucres cœli, et habitent in ramis ejus* (*Matth.* XIII). Item in aliam partem in Daniele scriptum est : *Præcidite arborem et ramos ejus* (*Dan.* IV). Et in Salomone : *Et præcidantur rami inconsummati* (*Sap.* IV). Folium vero sermonem doctrinæ significat; unde in psalmo scriptum est de ligno illo mirabili quod *plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non decidet* (*Psal.* I). Hoc enim lignum significat Dominum nostrum Jesum Christum, propter passionem crucis, cujus virtutum fructus pabula sunt credentium, cujus folia non decidunt : quia nullo casu verba ejus a veritate discedunt. Hæc sunt aquæ spiritales : hæc folia salutaria, de quibus in Apocalypsi beatus Joannes dicit : *Et ostendit mihi flumen aquæ vitæ splendidum, tanquam crystallum, exiens de throno Dei et agni, in medio plateæ ejus, et ex utraque parte fluminis arborem vitæ, quæ facit fructum, duodecies singulis mensibus reddens fructum suum, et folia illius arboris sunt in sanitatem gentium deputata* (*Apoc.* XXII). Flos enim Christum mystice significat qui in Cantico canticorum dicit : *Ego flos campi, et lilium convallium* (*Cant.* II). Flores significant incrementa bonæ conversationis, ut est illud in Cantico canticorum : *Flores apparuerunt in terra* (*Ibid.*), id est, initia fidei et justitiæ floruerunt in mundo, crescente Ecclesia Christi. Item flos gloria sæculi hujus. In Isaia : *Omnis*, inquit, *caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni* (*Isa.* XL). Poma significant fructus sanctorum in virtutibus, ut est illud in Cantico canticorum : *Et manducet fructum pomorum suorum* (*Cant.* IV). Item sponsa ad Sponsum dicit : *Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi* (*Cant.* VII). Poma nova et vetera, præcepta sive promissa sunt Novi Testamenti et Veteris, quæ omnia ad Christi gratiam referre ecclesiam manifestum est. Rursum poma dulcedo peccati : unde in Amos legitur : *quid tu vides, Amos? Et dixi : Uncinum pomorum* (*Amos* VIII), hoc est, supplicia peccatorum. Matura dicuntur, quod apta sunt ad mandendum : sic et immatura, quia priusquam matura fiant, dura sunt ad mandendum. Allegorice autem matura dicuntur illa, quæ perfecta sunt : immatura autem, quæ imperfecta esse dinoscuntur. Silvæ autem sive saltus mystice gentes significant, vel etiam sacram Scripturam allegoricis testimoniis obumbratam, ut est illud : *Deus a Libano veniet, et sanctus de monte umbroso et condenso* (*Psal.* CXXXI). De quo in Psalmo scriptum est : *Invenimus eam in campis silvæ*. Campi vero silvæ indicant corda gentilium, quæ ex peccatis quasi silvestribus ac dumosis locis, mundante Domino, campestri puritate patuerunt. De his silvis egressi sunt duo ursi reges videlicet Romanorum ad præceptum typici Elisæi, et post quadraginta duos annos ascensionis ejus ad cœlos Judaicos pueros comederunt. Silvæ gentes sunt, ut in Psalmo : *Exterminavit eam aper de silva* (*Psal.* LXXIX). Condensa autem, hoc est, opaca silvestria, quæ loca significant divinæ Scripturæ occulta : ut est illud in Psalmo : *Revelavit Dominus condensa : et in templo ejus omnes dicent gloriam* (*Psal.* XXVIII). Revelavit enim timor Domini condensa, quando ignoratione deposita ad intelligentiam divinæ legis devoti populi convenerunt. Pro qua re in Ecclesia ejus omnes referunt gloriam : prout unusquisque præfati spiritus septiformis dona suscipit : gloria enim (sicut dictum sæpe meminimus) laus est facta celebratione multorum. Item saltus significat populum ecclesiæ, de quo in Propheta scriptum est : *Qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus* (*Ezech.* XXXIV). Rursus saltus meridianus typum tenet populi Judæorum : unde in Ezechiel dicit : *Hæc dicit Dominus ad saltum agri meridiani : Ecce ego succendam ignem in te, et devorabit omne lignum viride, et omne lignum aridum* (*Ezech.* XX). Ligna dicta, quia incensa convertuntur in lumen ; unde et lychnum dicitur, quod lumen det. Hastula a tollendo nuncupata. Fomes est hastula, quæ ab arboribus excutitur recisione : aut hastulæ ambustæ, aut ligna cavata, a fungis nomine accepto : quod ita capiat ignem, de quo Virgilius :

Rapuitque in fomite flammam.

Ligna enim et in bonam partem et in malam posita reperiuntur : in bonam, ut est illud : *Gaudebunt campi, et omnia ligna silvarum ante faciem Domini, quoniam venit* (*Psal.* XCV). In malam vero, ut est illud in Ecclesiaste : *Qui scindit ligna periclitabitur in eis* (*Eccle.* X); quia quicunque exsecutor est peccatorum, æterno incendio deputabitur. Item ligna angeli ut quidam putant sicut in Ezechiele propheta pro diabolo dicitur : *Omne lignum paradisi non est assimilatum ei* (*Ezech.* XXXI.). Et post pauca : *Cedri non fuerunt altiores illis* (*Ibid.*). Lignum Christus sive sancti, in psalmo : *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Psal.* I). Et in Evangelio : *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* (*Luc.* XXIII.) Lignum homo, ut in Ecclesiaste : *Si ceciderit lignum ad austrum, sive ad aquilonem* (*Eccle.* XI), id est, in bonam vel in malam partem, *ubicunque ceciderit, ibi erit*. Ligna testimonia Scripturarum in Levitico : *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subjiciens ligna mane per singulos dies* (*Levit.* VI). Huic testimonio Salomonis sententia congruit, in qua ait : *Qui addit*

Digitized by Google

scientiam, addit dolorem (*Eccle.* I). Lignum crux Christi in libro Sapientiæ : *Benedictum lignum, per quod fit justitia* (*Sap.* XIV). Et in psalmo : *Dominus regnavit a ligno* (*Psal.* XCV). Ligna peccata in Deuteronomio : *Si quis abierit cum proximo suo simpliciter in silvam ad ligna cædenda* (*Deut.* XIX). Torris lignum adustum, quem vulgus titionem appellat extractum foco semiustum et extinctum. Quisquiliæ stipulæ immistæ surculis ac foliis aridis : sunt autem purgamenta terrarum. Mystice autem torris vel titio significat sapientiam vanam, quæ veræ sapientiæ contraria est : unde legitur in Isaia propheta, Dominum dixisse ad ipsum prophetam : *Egredere in occursum Achaz, tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via agrifullonis, et dices ad eum : Vide, ne sileas, noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, et filii Romeliæ, eo quod consilium inierit contra te Syria in malum Effraim, et filius Romeliæ, dicentes : Ascendamus ad Judam et suscitemus eum, et evellamus eum ad nos* (*Isa.* VII). Duas autem caudas torrium fumigantium (ut prius diximus) vocat sapientiam sæcularem, hæreticumque sermonem, quorum finis exustio est : qui frustra inierunt consilium, ut ascenderent contra Judam, et quasi negligentem et dormientem caperent, et suis erroribus copularent. Caries putredo lignorum : dictum hoc nomen, quod eveniat lignis virtute carentibus. Caries autem significare potest putredinem peccatorum : unde homines carnales vermibus concupiscentiæ exesi inhabiles efficiuntur ædificio spiritali pertinenti ad civitatem Dei.

CAPUT VI.

De propriis nominibus arborum.

Palma dicta, quia manus victricis ornatus est : vel quod oppansus est ramis in modum palmæ hominis. Est enim arbor insigne victoriæ, procero-que ac decoro virgulto, diuturnisque vestita frondibus, et folia sua sine ulla successione conservans. Hanc Græci Phœnicem dicunt, quod diu durat, ex nomine avis illius Arabicæ, quæ multis annis vivere perhibetur. Quæ dum in multis locis nascatur, non in omnibus fructus perficit maturitatem : frequenter autem in Ægypto et Syria, fructus autem ejus dactyli a digitorum similitudine nuncupati sunt. Palma enim dicta est, quasi pacis alma, quæ præmium est in agone vincentibus, sicut Apostolus dicit : *Nunc tendo ad palmam supernæ vocationis* (*Phil.* III). Hæc super terras hispida est, et quibusdam tumoribus inæqualis : sed ubi ad superna processerit, dulcissimorum fructuum suavitate completur, et quasi quibusdam radiis ornata distenditur : sic justorum conversatio in hoc mundo duris est laboribus plena : sed in supernis probatur esse pulcherrima. Palma autem significare potest homines virtutum decore semper virentes, et dictoriam de vitiis omnibus spiritualibus capientes : unde præmium coronæ æternæ a Domino accipiunt, de quo in psalmo scriptum est : *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur* (*Psal.* XCI). Et in Cantico canticorum sponsa de sponso dicit : *Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus* (*Cant.* V). Comæ catervæ sanctorum, quæ Deo fideli famulatu adhærent : elatæ palmæ propter caput Domini : nigræ propter despectionem apud homines : vel elatæ ob victoriam : nigræ ob pressuras. Laurus a verbo laudis dicta : hac enim cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud antiquos autem laudea nominabatur : postea *d* littera sublata, et subrogata *r* dicta est laurus : ut in auriculis, quæ in initio audiculæ dictæ sunt : et medidies, qui nunc meridies dicitur. Hanc arborem Græci daphnem vocant : quod nunquam deponat viriditatem, inde i la potius victores coronabantur : sola quoque hæc arbor fulgore fulminari minime creditur. Hæc arbor bene potest significare martyrum victorias et coronas immarcescibiles : malum a Græcis dictum, quod sit fructus ejus pomorum omnium rotundissimus : unde et hæc sunt vera mala, quæ vehementer rotunda sunt. Mala Matiana a loco vocata, unde prius advecta sunt. Nam multæ arbores nomina ex provinciis vel civitatibus, de quibus allatæ sunt, acceperunt. Virgilius amantibus, quid ex malo quæri soleat ostendit. Mala Cydonia nomen sumpserunt ab oppido quæ est in Insula Creta, de qua Græci dicere solent urbium Cretensium matrem Cydoniam, ex cujus pomo Cydonitum conficitur. Fit quoque ex ea et vinum, quo languentium desideria falluntur : nam specie, et gustu, et odore cujuslibet vini veteris imaginem repræsentat. Melimelum a dulcedine appellatum, vel quod fructus ejus mellis saporem habeat, vel quod in melle servetur. Malum autem allegorice significat Dominum Christum : unde sponsa in Cantico canticorum dicit : *Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filias : sub umbra illius quem desiderabam sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo* (*Cant.* II); hoc est, sicut malum visu, odore et gustu antecedit ligna silvestria : sic Christus antecellit omnes sanctos, qui filii Dei dicuntur : sed gratia, ille solus natura, et eodem prodeunte, quem semper adesse quæsivi, quiesco ac secura permaneo : quia gratiæ suæ cœlesti dulcedine me reficit. Malum Punicum dici eo, quod ex Punica regione sit genus ejus translatum : idem et malumgranatum, eo quod intra corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Mala Punica Ecclesia est sive unitas fidei, et pacis concordia, ob cujus figuram Israelitici exploratores in libro Numeri (*Num.* XIII) de terra repromissionis malum Punicum cum botro pariter et ficis portabant. Et in Exodo, In ornamento sacerdotis mala Punica tintinnabulis aureis conjungi præcipiuntur. Malum autem punicum significat cœtum sanctorum et electorum virorum : unde sponsa ad sponsum in Cantico canticorum dicit : *Sicut cortex mali Punici, genæ tuæ absque occultis tuis* (*Cant.* VI). Genæ sanctæ Ecclesiæ spiritales sunt patres : qui virtutibus sunt mirabiles, et moribus venerabiles, et in cruce Christi gloriari non erubescentes. Et hæc magna sunt valde, quæ

Digitized by Google

videntur in ea : sed multo majora, quæ non videntur et in futura reservantur. Potest et in malogranato intelligi Ecclesia de multis gentibus congregata sive diversas in se gratias habens : unde in Canticis canticorum de ea scriptum legitur : *Emissiones tuæ paradisus malorum granatorum cum fructu pomorum* (*Cant.* IV). Ficus Latine a fecunditate vocatur ; feracior est enim arboribus cæteris : nam ter quaterque per singulos annos generat fructum, atque altero maturescente alter oboritur : hinc et cariçæ a copia nominatæ sunt. Ficus mystice significat synagogam Judæorum, ut est illud in Evangelio : *Arefacta est continuo ficulnea* (*Matth.* XXI). Et in Habacuc : *Ficus*, inquit, *non afferet fructum, et non erit generatio in vineis*, etc. Ficus vineæ, et oliva erat synagoga Judæorum, quando dulcedinem bonæ operationis, flagrantiam fervidæ dilectionis, pinguedinem animi misericordis, Deo devota proferebat : sed hæc ficus, Domino ad eam tertio veniente, hoc est, in legislatione per Moysen, in sedula increpatione et exhortatione per Prophetas, in oblatione gratiæ per seipsum, virtutis fructum ferre neglexit ; propter quod ad maledictionem ejus æterna ariditate damnata est. Item ficus, prisca lex : unde dicitur in Evangelio : *Homo quidam plantavit vineam*, hoc est, plebem Judaicam, *et in vinea plantavit ficum* (*Matth.* XXI, *Luc.* XIII). Folia ficus, asperitas est legis, vel prurigo vitiorum. Hinc est illud in Genesi : *Et sumpserunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata* (*Gen.* III), hoc est, succinctoria genitalium. Caprificus appellata eo, quod parietes, quibus innascitur, carpat : rumpit enim et prodit ex latebris, quibus concepta est. Alii caprificum putant dictum, quod ficus arbor ejus remedio fecundetur. Morus a Græcis vocata, quam Latini rubum appellant, eo quod fructus ejus velut virgulti rubent. Est enim morus silvestris fructus afferens, quibus in deserto pastorum fames ac penuria confovetur : hujus folia superjactata serpenti feruntur interimere eum. Rubus ergo (ut quidam opinantur) Mariæ virginis præfiguratione [præfiguratio est] eo quod quasi de humani corporis rubo, Salvatorem tanquam rosam, emiserit : aut quod vim divini fulgoris sine sui consumptione pertulerit. Unde in Exodo legitur : *Apparuit Dominus Moysi in flamma ignis de medio rubi : et videbat quod rubus arderet et non combureretur* (*Exod.* III). Sycomorus, sicut et morus, Græca nomina sunt : dicta autem sicomorus eo quod sint folia ejus similia moro. Hanc Latini celsam appellant ab altitudine, quia non est brevis, ut morus. Alii autem dicunt eam ficum esse silvestrem. Unde Amos Propheta ad Amasiam ait : *Non sum propheta, nec filius prophetæ : sed cum essem armentarius, et ruborum mora stringerem, tulit me Dominus sequentem greges* (*Amos* VII). Hoc dicendum est, quod humilem pastorem et rusticum assumpserit Dominus, et miserit ad populum suum Israel, et præceperit ei, ut egrederetur de terra sua, et Samariam pergeret. Item sycomorus vana scientia. In Jeremia : *Habitabunt dracones*, hoc est, dæmones, *cum fatuis ficariis* (*Jer.* L).

Item in bonam partem : *Ascendit Zacchæus in arborem sycomorum* (*Luc.* XIX). Nux appellata quod umbra vel stillicidium foliorum ejus arboribus noceat : hanc alio nomine Latini juglandem dicunt, quasi Jovis glandem : fuit enim hæc arbor consecrata Jovi, cujus pomum tantam vim habet, ut missum inter suspectos herbarum vel fungorum cibos, quidquid in eis virulentum est, elidat, rapiat, atque exstinguat. Nuces autem generaliter dicunt omnia poma tecta corio duriore : ut pineæ, nuces, avellanæ, glandes, castaneæ, amygdalæ : hinc et nuclei dicti, quod sunt duro corio tecti. At contra poma omnia mollia mala dicta, sed cum adjectione terrarum in quibus antea nata sunt : ut Persica, Punica, Matiana, Cydonia, etc. Mystice autem nucis arbor significat ecclesiam vel sanctum virum dulcedinem fructuum virtutum in abdito cordis gestantem. Unde sponsa in Cantico canticorum dicit : *Descendi ad hortum nucum, ut viderem poma convallium* (*Cant.* VI). Hortus etenim nucum ecclesia est præsens, ubi nostras conscientias alterutrum minime videamus : sed fracta per tentationem testa corporis, apparebit internæ dulcedinis gustus. Poma convallis fructus est humilitatis : descendit sancta Ecclesia per doctores sanctos : ut videat, qui proficiant ad fructus bonos : quive adhuc indigeant doctrinæ irrigatione. Item nuces incarnationem Domini Salvatoris, sive mysterium sanctæ Trinitatis (ut quidam putant) significant. Unde in libro Numeri de virga Aaron ita legitur : *Et germinavit nuces* (*Num.* XVII). Amygdala Græcum nomen, quæ Latine nux longa vocatur : hanc alii nuciclam vocant, quasi minorem nucem, de qua Virgilius :

> . . . . . Cum se nux plurima silvis
> Induit in florem. . . . .

Cunctis enim arboribus prior se flore convestit, et ad inferenda poma arbusta sequentia prævenit. Unde et primitivam Ecclesiam, quæ ex Judæis credidit, significat : de qua Salomon ait : *Florebit amygdalus*, quæ sententia et aliter juxta allegoriam intelligi potest. Dicit enim Ecclesiastes : *Florebit amygdalum, impinguabitur locusta, et dissipabitur capparis : quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ* (*Eccle.* XII). Tradunt per hæc humanorum membrorum fieri significantiam : nam in flore amygdali canos capillos, in impinguatione locustæ humorem pedum, in dissipatione capparis concupiscentiæ frigus ostendit : quæ cum seni in postremæ ætatis tempore acciderunt, tunc necesse est, ut in terram, id est, quasi in æternitatis suæ domum redeat. Bene quoque hanc æternitatis domum, illam futuram terram accipimus, de qua scribitur : *Placebo Domino in regione vivorum* (*Psal.* CXIV). Legitur (*Gen.* XXX) Jacob patriarcham tulisse virgas populeas virides, et amygdalinas, et ex platanis atque ex parte eas decorticasse, et posuisse in canalibus, ubi effundebatur aqua ante oves : ut cum venissent greges ad bibendum, coram se haberent virgas, ut in aspectu earum conciperent. Quid est virgas virides amygdalinas, atque ex platanis ante oculos gregum ponere : nisi per Scripturæ se-

Digitized by Google

riem, antiquorum patrum vitas vel sententias in exemplum populis præbere? Quæ nimirum quia juxta rationis examen rectæ sunt : virgæ nominantur, quibus ex parte corticem subtrahit : ut in his, quæ exspoliantur, intimus candor appareat : et ex parte corticem servant, sicut fuerant exterius, in veritate permaneant : variusque virgarum color efficitur, dum cortex ex parte subtrahitur, et ex parte retinetur. Ante considerationis enim nostræ oculos præcedentium patrum sententiæ quasi virgæ variæ ponuntur. In quibus dum plerumque intellectum litteræ fugimus, quasi corticem subtrahimus : et dum plerumque intellectum litteræ sequimur, quasi corticem reservamus. Dumque ab ipsis cortex litteræ subtrahitur, allegoriæ candor interior demonstratur, et dum cortex relinquitur exterioris intelligentiæ, virentia exempla monstrantur : quas bene Jacob in aquæ canalibus posuit : quia et Redemptor noster in libris eas sacræ scientiæ, quibus nos intrinsecus infundimur, fixit. Has aspicentes arietes cum ovibus coeunt, quia rationabiles nostri spiritus intellectus dum in earum intentione defixi sunt, singulis quibusque actionibus permiscentur, ut tales fœtus operum procreent, qualia exempla præcedentium in vocibus præceptorum vident. Castaneam Latini a Græco appellant vocabulo : hanc enim Græci castanon vocant, propter quod fructus ejus gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui dum ejiciuntur, quasi castrantur. Hæc arbor simul ut excisa fuerit, tanquam silva, expullulare consuevit. Hæc arbor continentium cœtum significare potest, qui per castitatem corporis multos virtutum fructus affert. Ilex ab electo vocata : hujus enim arboris fructum homines primum ad victum sibi elegerunt : unde et poeta :

Mortales primi ructabant gutture glandem.

Prius enim, quam frumenti usus esset, antiqui homines glande vixerunt. Ilex vero mysterium tenet crucis Christi. Unde legitur, quod Abraham habitaverit ad ilicem Mambre : quia in mysterio præfigurabat passionem Christi. Fagus et æsculus arbores glandiferæ ideo vocatæ creduntur, quod fructibus earum olim homines vixerunt ac cibum sumpserunt, escamque habuerunt. Nam æsculus ab esca dicta, fagus vero a Græco vocabulum traxit. Fage [phagein] autem Græce comedere dicitur, in quo facto admonemur abstinentiæ operam dare, ut magis studeamus parco victu contenti esse, quam carnalibus epulis avide incumbere. Xyliglycon quam Latini corrupte siliquam vocant, ideo a Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni ejus fructus sit dulcis : silo [xylon] quippe dicunt lignum : licon [glyky] dulce. Hujus arboris pomis succus expressus acacia dicitur a Græcis. Mystice autem siliqua aut voluptatem mundi, aut sapientiam sæcularem significat : unde luxuriosus filius in Evangelio (*Luc.* xv) legitur, dum pasceret porcos et egeret fame, quod concupiceret siliquas, quas porci manducabant, et nemo illi dabat. Dæmonum enim cibus est ebrietas, luxuria, fornicatio, et universa vitia hæc blanda sunt et lasciva, et sensus voluptatem demulcent : statimque ut apparuerunt, ad usum sui provocant : quibus ideo luxuriosus adolescens non poterat saturari : quia semper voluptas famem sui habet, et transacta non satiat : et Satanas cum aliquem sua arte ceperit et proprium ei imposuerit jugum, ultra ad vitiorum abundantiam provocare non procurat, sciens esse jam mortuum : sicuti multos idolatras videmus panis miseria et egestate confectos. Item dæmonum cibus est carmina poetarum, sæcularis sapientia, rhetoricorum pompa verborum. Hæc sua omnes suavitate delectant, et dum aures versibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, et pectoris interna devincunt. Verum ubi cum summo studio fuerunt ac labore perlecta, nihil aliud nisi inanem somnum [sonum] et sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt : nulla ibi saturitas veritatis, nulla justitiæ refectio reperitur : studiosi earum in fame veri et virtutum penuria perseverant. Pistacia dicitur, quod cortex pomi ejus nardi pistici odorem referat, de quo in sequentibus dicemus. Pinus arbor picea ab acumine foliorum vocata : pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam pitin, aliam Græci peuken voeant, quam nos piceam dicimus, eo quod desudet picem : nam et specie differunt. In Germaniæ autem insulis hujus arboris lacryma electrum gignit : gutta enim defluens rigore vel tepore in soliditatem durescit, et gemmam facit, de qualitate sua et nomen accipiens, id est, succinum, eo quod succus sit arboris. Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea seruntur, sicut ficus nocere omnibus. Potest autem timor gehennæ per pinum et piceam significari : quia sicut pinus arboribus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea consistunt : sic timor gehennæ illis proderit, qui propter timorem pœnarum agunt pœnitentiam peccatorum suorum. E contrario vero ficus, hoc est, carnalis luxus nocet omnibus qui sequuntur, et abutuntur rebus concessis per illecebram voluptatum. Item pinus leves in Ecclesia significat, et ad omne opus bonum paratos : unde in Isaia ita legitur : *Abies et buxus et pinus simul* (*Isa.* LX). Rursum pinus divites sæculi hujus significat, ut supra. Pix inquinamentum et fœdo delictorum. In Salomone : *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea* (*Eccli.* XIII). Abies dicta, quod præ cæteris arboribus longe eat et in excelsum promineat : cujus natura expers est terreni humoris, ac perinde habilis atque levis : de qua Virgilius :

Et casus abies visura marinos,

quia ex ea naves fiunt. Hanc quidam Gallicum vocant propter candorem : est autem sine nodo. Abies vero propter altitudinem sui, et robur diu durabile, mentem electorum infimâ quæque desideria spernentem, et cœlestium contemplationi semper intentam, virtute quoque patientiæ singulariter excellentem non incongrue demonstrat. Unde in libro Regum scriptum est de Salomone ac templi ædificatione : *Et texit*, inquit, *pavimentum tabulis abiegnis, vestivit*

Digitized by Google

eas auro (*III Reg.* VI). Auri autem laminæ quæ marmori ac tabulis sunt abiegnis superpositæ, ipsa est latitudo charitatis de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, quæ sicut aurum aliis pretiosius est metallis, ita cæteris eximior virtutibus in templo Dei singulari luce refulget. Item in aliam partem in Zacharia significatio abietis est, ubi dicitur : *Ulula, abies, quia cecidit cedrus* (*Zach.* XI). Cedrus, quam Græci cedron vocant, quasi caiomenes druos ugron, id est, arboris humor ardentis, cujus folia ad cypressi similitudinem respondent : lignum vero jucundi odoris est, et diu durans, nec a tinea unquam exterminatur, de quo Persius :

Et cedro digna locutus,

scilicet propter durabilem perpetuitatem. Unde et in templis propter diuturnitatem ex hoc ligno laquearia fiunt. Hujus ligni resina cedrea dicitur, quæ in conservandis libris adeo est utilis, ut perliti ex ea nec tineas patiantur, nec tempore consenescant : nascitur in Creta, Africa atque Syria. Cedrus namque, ut diximus, arbor est imputribilis omnino naturæ, odoris jucundi, aspectus nitidi, serpentes accensa nidore fugans ac perimens : quæ universa perfectis quibusque conveniunt, quorum insuperabilis est patientia : fama virtutum eximia, præsentia cunctis gratissima bonis, auctoritas ad revincendos confutandosque eos qui veritati resistunt, constantissima : qui et in hac vita et in futura singulari præ cæteris sanctis eminentia fulgent. Nempe cedrus Christum sive sanctam Ecclesiam mystice significat. Unde in Ecclesiastico scriptum est : *Sicut cedrus exaltata sum in Libano* (*Eccli.* XXIV). Item cedrus prophetas atque apostolos typice figurat. Unde dicitur in psalmo : *Satiabuntur omnia ligna silvarum, et cedri Libani, quas plantasti, illic passeres nidificabunt* (*Psal.* CIII), hoc est, viri spiritales in doctrina prophetarum et apostolorum conversantur. Item cedri superbos hæreticos, sive philosophos, seu etiam dæmones figurant : unde scriptum est in psalmo : *Vox Domini confringentis cedros : et confringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas* (*Psal.* XXVIII). Et in Isaia : *Super omnes*, inquit, *cedros Libani et erectas* (*Isa.* I). Cyparissus Græce dicitur, quod caput ejus a rotunditate in acumen erigitur : unde et conoeides vocatur, id est, alta rotunditas. Hinc et fructus ejus conus, quia rotunditas ejus talis est, ut conum imitetur. Unde et coniferæ cyparissi dicuntur : hujus lignum cedro pene proximam habet virtutem, templorum quoque trabibus aptum, impenetrabili soliditate nunquam oneri cedit : sed ea, qua in principio fuerit, firmitate perseverat. Antiqui cypressi ramos prope rogum constituere solebant, ut odorem cadaverum, dum urerentur, opprimerent jucunditate odoris sui. Cypressus etiam in eo, quod medendis apta est corporum passionibus, quod suæ venustatem comæ nullo ventorum impulsu deponit, constantiam exprimit, eorumque actionem, qui altioribus virtutum ornatibus sanctam Ecclesiam decorant. Cypressus namque Christum vel Ecclesiam significat; unde est illud : *Sicut cedrus exaltata sum in Libano, et sicut cypressus in montibus Hermon* (*Eccli.* XXIV). Item cypressus prophetas vel patriarchas vel doctores sanctos figurat; unde in Cantico canticorum sponsa dicit : *Tigna domorum nostrorum cedrina, laquearia nostra cypressina* (*Cant.* I). Tigna et laquearia doctores sunt in sancta Ecclesia propter munimen et decorem : cedrina et cypressina, propter eximias virtutes eorum et odorem bonæ vitæ. Juniperus Græce dicta, sive quod ab amplo in angustum finit, ut ignis, sive quod conceptum diu teneat ignem, adeo ut si prunæ ex ejus cinere fuerint opertæ, usque ad annum perveniant : pyr enim apud Græcos ignis dicitur. De hac arbore in libro Job scriptum est : *Radix juniperorum erat cibus eorum* (*Job.* XXX). Arbor namque juniperi pro foliis punctiones habet : sic quippe sunt hirsuta, quæ profert, ut spinis similia contrectantem pungere valeant. Spina vero est omne peccatum, quia dum trahit ad delectationem, quasi pungendo lacerat mentem. Quid ergo per radicem juniperi, nisi avaritia, designatur; ex qua peccatorum omnium spinæ producuntur. De qua et per Paulum dicitur : *Radix omnium malorum cupiditas* (*I Tim.* VI). Ipsa quippe latenter oritur in mente, sed punctiones peccatorum omnium patenter producit in opera. Ebenus in India et Æthiopia nascitur, quæ cæsa durescit in lapidem, cujus lignum nigrum est, et cortex levis, ut lauri; sed Indicum maculosum est in parvulis distinctionibus albis ac fulvis : Æthiopicum vero, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, lene et corneum. Platanus a latitudine foliorum dicta, vel quod ipsa arbor patula sit et ampla; nam platos Græci latum vocant. Expressit hujus arboris Scriptura et nomen et formam, dicens : *Quasi platanus dilatata sum in plateis* (*Eccli.* XXIV); est autem tenerrimis foliis ac mollibus, et vitium similis. Mystice autem hæc arbor Dominum Christum significat, qui in toto orbe in membris suis dilatatur, et mansuetudinis atque innocentiæ suæ ubique fidelibus salutifera monstrat exempla; de quo in psalmo scriptum est : *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Psal.* I). Bene, ut arbitror, ligno fructifero comparatus est Dominus Christus propter crucem, quam pro hominum salute suscepit. Item platanus sanctos significat in sermone prædicationis quasi dilatatos foliis : unde legitur in Ezechiel : *Platani fuerunt æquæ frondibus ejus* (*Ezech.* XXXI). Quercus sive quernus vocatur, quod ea soliti erant dii gentium quærentibus responsa præcanere : arbor multum annosa; sicut legitur de quercu Mambre, sub qua habitavit Abraham, quæ fertur usque ad Constantini regis imperium per multa sæcula perdurasse. Hujus fructus galla appellatur, ex quibus una agrestis. Robur autem generaliter dicitur ex omni materia, quidquid est firmissimum. Potest hæc arbor typice significare patientiam atque longanimitatem sanctorum, qua fortiter ipsi omnia adversa sustinentes, in constantia animi sui perseverant, et

Digitized by Google

æquanimiter omnia ferunt. Per quercum, ut dixi, sancti fide, atque virtutibus robusti in Isaia mystice designantur, ubi ita legitur : *Et erit ostensione sicut terebinthus, et sicut quercus, quæ expandit ramos suos* (*Isa.* VI). Item in aliam partem : *Et super omnes quercus*, inquit, *Basan* (*Isa.* II). Fraxinus vocari fertur, quod magis in aspera loca montanaque fraga nascatur. Hinc per derivationem fraxinus, sicut a monte montanus ; de qua Ovidius :

. . . . . et fraxinus utilis hastis.

Potest autem significare arma virtutum, quibus utuntur sancti contra hostes suos. Taxus venenata arbor, unde et toxica venena exprimuntur ; ex hac arcus Parthi et aliæ gentes faciunt. Unde et poeta :

. . . . . Ityreos taxus torquetur in arcus.

Hæc arbor potest dolos et venenata dogmata hæreticorum exprimere quæ pariunt mortem, et afferunt interitum his, qui in iis læsi fuerint. Alnus vocatur, quod alatur amne ; proxima enim aquæ nascitur, nec facile extra undas vivit. Hinc et tenera et mollis, quia in humecto loco nutritur. Ulmus nomen accepit quod uliginosis locis et humidis melius proficit. Nam in montanis et asperis minus læta est. Possunt autem hæc duæ arbores illos significare, qui irrigatione sacrarum Scripturarum, et humilitate morum magis proficiunt, quam illi, qui in potentia propria confidunt. Populus dicta, quod ex ejus calce multitudo nascatur ; cujus genus duplex est. Nam altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia ejus una parte sunt alba, altera viridia. Hæc ergo bicolor, habens quasi noctis et diei notas, quæ tempora ortu solis occasuque constant. Generant etiam resinam circa Eridanum fluvium, velut alii narrant, in finibus Syriæ. Populus virgulta castitatis, ut quidam volunt, in Levitico significat, et in malam partem illud accipitur in Osee, ubi dicitur : *Subtus populum et terebinthum, quia bona est umbra ejus* (*Ose.* IV). Tiliam dicunt vocatam eo, quod utilis sit ad usum telorum, nitore et levitate jaculandi. Est enim genus materiæ levissimæ, quæ et apibus ad mel conficiendum utilissima est : sic et in doctoribus mansuetudo laudabilis est, et valde suavis est prædicatio verbi. Salix dicta, quod celeriter saliat, hoc est, velociter crescat ; arbor lenta, vitibus habilis vinciendis ; cujus seminis hanc dicunt esse naturam, ut si quis illud in poculo hauserit, liberis careat : sed et feminas infecundas efficit. Salices juxta mysterium fideles sunt in Ecclesia prope fluenta divinæ prædicationis radicati, in Isaia, ubi dicitur : *Et quasi salices juxta fluentes aquas* (*Isa* XLIV). Item salices homines infructuosi sunt ; unde est illud in Job : *Circumdabunt eum*, hoc est, diabolum, *salices torrentis* (*Job.* XL) ; et alibi : *Ad torrentem salicem deducent eos Isa.* XV). Populus autem, et salix et tilia molles materiæ sunt, et ad sculpturam aptæ. De populi autem significatione et cæterarum jam superius dictum est. Myrica, quam Latini tamarcem vocant, ex amaritudine nominata ; gustus enim ejus nimis amarus est. Hæc arbor in solitudine et saxosa humo nascitur ; ex qua etiam arbore maleficis artibus misethra, id est, odia concitari dicuntur. De hac arbore similitudo dicitur in Jeremia propheta, qui ait : *Hæc dicit Dominus : Maledictus homo, qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedet cor ejus. Erit enim quasi myricæ in deserto, et non videbit, cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis et inhabitabili* (*Jer.* XVII). Hoc de populo dicitur Judæorum, qui habitant in deserto, fructusque non faciunt, et sunt in terra salsuginis, quæ nullos fructus facit, et inhabitabili, quæ hospitem non habet Deum, nec angelorum præsidia, nec Spiritus sancti gratiam, nec scientiam magistrorum. Myrtus a mari dicta, eo quod magis littorea arbor sit ; unde et Virgilius :

Littora myrtis lætissima ;

et :

Amantes littora myrtæ.

Hinc est quod a Græcis myrine dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptam scribunt mulierum necessitatibus plurimis ; myrtus enim populum gentium significat. Unde hujus arboris mentio fit in Zacharia propheta, ubi ita legitur : *Et ecce vir ascendens super equum rufum, et ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo*, etc. (*Zach.* I). Hunc virum Hebræi Michaelem archangelum putant, qui ultor iniquitatum et peccatorum sit in Israel, et quod steterit inter myrteta, quæ erant in profundo, intelligi volunt prophetas et sanctos, qui in medio capti populi conversabantur et erant in profundo. Lentiscus, quod cuspis ipsius lentus sit et mollis : nam lentum dicimus, quidquid flexibile est. Unde et lentum vimen et vites. Virgilius : *et lentæ vites*, pro flexibiles. Hujus fructus oleum desudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cujus plurima et melior in Chio insula gignitur. Lentisci enim mentio est in Danielis libro, ubi Susannæ historia scripta est : et ubi de schino et prino responsio presbyterorum ostenditur. Latini enim schinum et prinum ilicem et lentiscum interpretantur, quorum sensus ibi manifestatur. Terebinthus arbor, Græcum nomen, generans resinam omnium resinarum præstantiorem. Legitur et in Geneseos, quod patriarcha Jacob convocata omni domo sua juxta præceptum Domini dixerit ad eos : *Abjicite Deos alienos, qui in medio vestri sunt : et mundamini ac mutate vestimenta vestra : surgite, et ascendamus in Bethel ut faciamus ibi altare Domino, qui exaudivit me in die tribulationis meæ, et fuit socius itineris mei. Dederunt ergo ei omnes Deos alienos, quos habebant, et inaures, quæ erant in auribus eorum. At ille infodit eas subter terebinthum, quæ est post urbem Sichem* (*Gen.* XXXV) ; quod significat ecclesiam omnia simulacra gentilium abjicere, et perpetuæ oblivioni damnando illa tradere, ut solius et unius veri Dei cultus ubique celebris fiat. Terebinthus sancti, ut in Isaia : *Et erit in ostensione sicut terebinthus* (*Isa.* VI). Sicut in aliam partem, ut in Osee : *Subtus populum et terebinthum, quia bona*

Digitized by Google

erat umbra ejus (*Ose.* IV). Buxus Græcum nomen est, ex parte a Latinis corruptum : pyxos enim appellatur apud eos, arbor semper virens, et lenitate materiæ elementorum apicibus apta. Unde et Scriptura dicit : *Scribe buxo, et diligenter in libro exara illud* (*Isa.* XXX). Buxus autem lenes in Ecclesia significat, qui licet fructus spiritales minime habeant, tamen perpetua fidei confessione virent : unde est illud in Isaia : *Abies et buxus et pinus* (*Isa.* LX). Arundo dicta, quod cito arescat : hanc veteres cannam vocaverunt, arundinem postea Varro dixit. Sciendum sane, quod Latinum canna de lingua Hebræa nomen sumpsit : apud eos enim calamus canna dicitur. Arundo autem significat mutabilitatem humanæ mentis. Unde Dominus dicit de Joanne ad Judæos : *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* (*Matth.* XI.) Sed Joannes arundo vento agitata non erat : qui nunquam in alteram partem flecti poterat, et nec laudibus vanis favebat, nec adversitatibus cedebat. Arundo aurea incarnationem Salvatoris significat, sive divinam Scripturam, ut in Apocalypsi : *Et in manu ejus arundo aurea* (*Apoc.* XXI). Item calamus prædicatio sanctorum est, ut in Isaia : *Orietur vir or calami et junci* (*Isa.* XXXV). Juncus fidelis est in Ecclesia juxta fluenta divinæ legis semper morans, ut in Job : *Nunquid vivere potest scirpus absque humore? aut crescit carectum sine aqua?* (*Job.* VIII.) Paliurus herba asperrima et spinosa. Paliurus est defensio peccati sive impuritas mentis. Unde in prophetis : *Paliurus in munitionibus ejus. Qui rectus est in eis sicut paliurus, et sicut spinæ de sepe* (*Isa.* XXXIV; *Mich.* VII). Rhamnus genus est rubi, quam vulgus senticem ursinam appellat, asperum nimis et spinosum : sentix dicta a situ, quod est terra inculta, in qua sentices spinæque nascuntur. Majores autem nostri omnem arborem spinosam veprem dicebant, quod vi prendat : de rhamno igitur ita in Psalmo legitur : *Priusquam producant spinæ vestræ rhamnos, sicut viventes, sic in ira absorbet eos* (*Psal.* LVII). Ergo rhamnus, ut diximus, spinarum genus est permolestum, quod prius in herbam mollissimam pubescit : sed ubi adulta ætate coaluerit, ramusculos producit acuminatos, posteaque ejus sudes durescunt in arborum firmitatem. Hoc ergo Judæis præsens sententia comminatur, quod prius absorbeantur, quam longa ætate eorum malitia convalescat : sicut et in alio loco de talibus dicitur : *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (*Psal.* LIV). Sequitur celeritas perditionis eorum : *Sicut viventes, sic in ira absorbet eos.* Bene dixit, *sicut viventes :* quia vivere videntur, et mortui sunt : omnis enim peccator in pravitate degens veritati moritur. Spinas enim divitias et sollicitudines sæculares ipse Dominus, cum exposuisset parabolam sementis, interpretatur in Evangelio, dicens : *Quod autem in spinis cecidit, hi sunt, qui audierunt verbum, et a sollicitudinibus et divitiis et voluptatibus vitæ euntes suffocantur et non referunt fructum* (*Luc.* VIII). Similiter spinæ juxta allegoriam vitiorum sordes exprimere possunt, quæ pungunt illicitis desideriis mentem humanam, et a recto peccandum provocant. Tribuli vero aculei vitiorum vel tentationum intelliguntur, ut est illud in Genesi : *Spinas et tribulos germinabit tibi* (*Gen.* III). Et in propheta : *Peccatum*, inquit, *Israel lappa et tribulus* (*Ose.* X). Vepres ablatio peccatorum in Isaia : *Omnes montes, qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror veprium et spinarum* (*Isa.* VII). Urticæ prurigo luxuriæ in Isaia : *Orientur in domibus eorum*, hoc est, in cordibus reproborum, *spinæ et urticæ* (*Isa.* XXXIV). Oleaster dictus, quod sit foliis olivæ similibus, sed latioribus : arbor silvestris, amara atque infructuosa : cui insertus olivæ ramus vim mutat radicis, et vertit eam in propriam qualitatem. Lacryma oleastri arboris duplex. Alia enim gummi simulat sine ullo qualitatis morsu : alia ammoniaci guttam ex distillatione collectam ac remordentem. Oliva Græce elaios dicitur, ex quo in Latinum tractum est, ut oliva dicatur : olea autem ipsa arbor est : fructus oliva : succus oleum est. Arbor pacis insignis [insigne], cujus fructus diversis nominibus appellatur. Oleaster autem infructuosa arbor significat gentiles, qui quandiu sine Christo erant, fructum rectæ fidei et bonorum operum gignere non poterant : postquam autem ab errore vetusto abscisi, ad Christi fidem conversi sunt, radici patriarcharum et prophetarum protinus inserti sunt, et facti sunt socii radicis et pinguedinis olivæ : de quo Apostolus ad Romanos scribens (*Rom.* XI), eleganter disputat, et Propheta de Christi corpore, quod est Ecclesia, canens in Psalterio ait : *Ego sum sicut oliva fructifera in domo Domini : speravi in misericordia Dei mei in æternum, et in sæculum sæculi* (*Psal.* LI). Oleum enim aliquando gratiam Spiritus sancti significat : aliquando charitatem, et aliquando misericordiam, et e contrario aliam significationem habet, ubi Psalmista ait : *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal.* CXL). Est enim oleum in bonam partem causa splendoris, pabulum luminis, præstans nitorem pariter et salutem. In malam vero partem (sicut hic ponitur) oleum peccatoris est dilectio simulata, verborumque adulationibus et blandimentis nostras mentes, velut olei pinguedo, leniter ingrediens rigorem veritatis emollit, et ad noxias cogitationes amoris ficti potius ostentatione perducit. Oliva Christus in Ecclesia : unde et in Ecclesiastico legitur : *Sicut olivam speciosam fructiferam vocavit Dominus nomen tuum* (*Eccli.* XXIV). Et post pauca : *Exarsit ignis in ea.* Oleum gratia Spiritus sancti in Deuteronomio : *Suxerunt mel de petra, et oleum de firmissima petra* (*Deut.* XXXII); et in Job : *Petra mihi fundebat rivos olei* (*Job.* XXIX); et alibi : *Computrescet jugum a facie olei* (*Isa.* X). Oleum opera misericordiæ, ut in psalmo : *Et caro mea immutata est propter oleum* (*Psal.* CVIII). Oleum, hilaritas mentis, ut in Evangelio : *Cum jejunas, unge caput tuum* (*Matth.* VI). Et in Psalterio : *Ut exhilaret faciem ejus in oleo* (*Psal.* CIII). Oleum, testimonium conscientiæ bonæ, ut in Evangelio : *Prudentes au-*

Digitized by Google

tem sumpserunt oleum in vasis suis (*Matth.* xxv). Oleum sermo deceptoris, in psalmo : *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal.* cxl). Oleum, hæreticorum subtilis et blanda deceptio : sicut in Salomone de eadem prava doctrina dicitur : *Nitidius oleo guttur ejus* (*Prov.* v). Et in Osee : *Et oleum in Ægypto ferebant* (*Ose.* xii), hoc est, ad sæcularium mentes decipiendas. Unguentum nomen Salvatoris. In Salomone : *Unguentum effusum nomen tuum* (*Cant.* i). Unguentum, gratia Spiritus sancti in Salomone : *Muscæ morituræ*, id est, dæmones, *exterminant unguentum suavitatis* (*Eccle.* x). Unguentum chrismatis unctio. In Psalterio, ut quidam volunt : *A fructu frumenti et olei multiplicati sunt* (*Psal.* iv) ; et in Exodo plurima de hoc narrantur. Oleum fomentum blanditiæ in prædicatione divina, in Evangelio : *Et appropians alligavit vulnera ejus : infundens vinum et oleum* (*Luc.* x). Amurca olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quod ab oleo se emergat, et fæx sit ejus : hanc Græci amorgen vocant, ex Latina lingua trahentes. Gumen Græcum nomen est : hoc enim illi commi dicunt. Resinam Græci retinen vocant : reon enim Græce dicitur, quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorum : ut cerasi, lentisci, balsami, vel reliquarum arborum sive virgultorum, quæ sudare produntur : sicut et odorata Orientis ligna, sicut gutta balsami ac ferularum vel succinorum, cujus lacryma durescit in gemmam. Prima est resina terebinthina omnium præstantior. Affertur autem ex Arabia patria [Petræa] atque Judæa et Syria, Cypro et Africa, ex insulis quoque Cycladibus : secunda est lentiscina, quæ mastix vocatur : hæc ex Chio insula deportatur : tertia pinalis.

CAPUT VII.

De aromaticis arboribus.

Aromata sunt quæque fragrantis odoris, quæ India vel Arabia mittit, sive aliæ regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur, sive quod aris imposita, divinis invocationibus apta videantur : seu quod sese aeri inserere ac miscere probantur : nam quid est odor, nisi aer contactus? Aromata, varia virtutum ornamenta significant : sicut in libro Regum de Saba regina legitur : *Non sunt allata hujuscemodi aromata, sicut Saba regina dedit Salomoni* (*III Reg.* x). Pigmenta, varia virtutum odoramenta, ubi et supra : cum universis pulveribus pigmentariis. Thus arbor Arabica immensa atque ramosa, levissimi corticis, ramis ad aceris qualitatem, amygdalæ modo succum aromaticum fundens album, et ad masticationem velut in pulvere resolutum : et cum frangitur intus, pingue, et igni appositum facile ardescit : et appellatur apud nos masculus eo quod sit natura rotundum, in modum testiculorum, reliquum planum, et pene scabrosum, minus optimum. Adulteratur autem mista resina sive gummi, sed dignoscitur sua proprietate. Nam thus igni impositum ardescit : resina fumescit. Gumen vero liquescit calefactum. Thus autem a tundendo dictum : hoc et Libanum vocatum a monte Arabiæ, ubi Sabæi sunt. Nam mons eorum Libanus dicitur, ubi thura colliguntur. Myrrha arbor Arabiæ, altitudinis quinque cubitorum, similis spinæ, quam achanton dicunt. Cujus gutta viridis atque amara : unde et nomen accepit myrrha : et gutta ejus sponte manans pretiosior est : elicita corticis vulnere vilior judicatur. Sarmenta ejus Arabes ignibus fovent : quorum fumo satis noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumque insanabiles morbos contrahunt. Myrrha autem Troglodytica ab insula Arabiæ dicta, ubi melior colligitur et purior. Diversa enim aromata diversas species significant virtutum, quibus sancta decoratur Ecclesia. Unde in Cantico canticorum scriptum est : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii?* (*Cant.* iii.) Miratur Synagoga, quomodo gentium populus nullo circumcisionis mysterio emundatus, nulla prophetarum admonitione eruditus, subito ab infimis voluptatibus per desertum gentilitatis et idololatriæ ad alta virtutum culmina et sponsi amplexus ascendisset, igne amoris accensa, omni nisu virtutum ad cœlestia tendit, ex mortificatione carnalium voluptatum, et puritate orationum, et omnium virtutum odore. Hinc item scriptum est : *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris* (*Cant.* iv) ; quia in myrrha mortificatio carnis, in thure devotio orationis exprimitur. Hinc rursum sponsus dicit : *Messui myrrham meam, cum aromatibus meis* (*Cant.* v). Per myrrham passio vel mortificatio, per aromata omnes virtutes exprimuntur. Metit myrrham cum aromatibus, quando martyres cum cæteris electis ad maturitatem præmiorum perducit. Hinc rursum per Prophetam de Domino Salvatore dictum est : *Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis.* (*Psal.* xliv.) Sanctum Domini corpus quoddam Deitatis fuisse cognoscitur vestimentum. Nam sicut vestibus cooperiuntur membra mortalium, ita et majestas Verbi in fidelium oculis carnis velamine videbatur abscondi. Ab hoc ergo vestimento, id est, incarnationis arcano congrue venisse dicitur myrrha, gutta et casia. Myrrha mortem significat, quam pro omnium salute suscepit : gutta vero, quæ dicitur ammoniaca, duritias curat aliqua necessitate contractas : quæ pulchre incarnationi Domini comparatur : quia duritiam cordis humani sancta prædicatione dissolvit. Casia, quæ a nostris fistula dicitur, redemptio generis humani per aquam baptismatis indicatur : quoniam hoc herbæ genus aquosis locis dicitur inveniri. His rebus etiam odor est suavis, ut merito sanctæ incarnationi et virtus herbarum et odoris suavitas comparetur. Gutta vis amoris Dei, et arbor charitatis intelligitur, ubi et supra : *Ligamentum guttæ dilectus meus mihi* (*Cant.* i). Storax arbor Arabiæ, similis malo Cydonio, cujus virgulæ inter caniculæ ortum cavernatim lacrymam fluunt : distillatio ejus in terra cadens munda non est : sed cum propriæ corticis scrobe servatur : illa autem, quæ virgis et calamis inhæserit, munda est et albida : debinc ful-

Digitized by Google

va fit solis causa, et ipsa storax calamites pinguis, resinosa, odoris jucundi, humecta, et veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem vocata, quod sit gutta arboris profluens et congelata. Nam Græci stiriam guttam dicunt. Græce autem styrax, Latine storax dicitur. Hoc ergo pigmentum cum cæteris aromatibus duxerunt filii Israel in Ægyptum, et obtulerunt Joseph pro munere, quod sancti viri in peregrinatione hujus sæculi Salvatori nostro afferunt dona bonæ voluntatis et sacrarum virtutum, quibus ipse delectatur, ut placabilis sit et annuens votis eorum. Bdellium Indiæ et Arabiæ arbor, cujus lacryma melior Arabica : est enim lucida, subalbida, levis, pinguis, æqualiter cerea, et quæ facile mollitur, neque ligno vel terræ commista, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est et nigra et majore gleba. Adulteratur enim admisto gummi, qui non ita amarificat gustum. Mastix arboris lentisci gutta est : hæc granomastix dicta, quia in modum granorum est. Piperis arbor nascitur in India in latere montis Caucasi, quod soli obversum est : folia juniperi similitudinem habent, cujus silvas serpentes custodiunt : sed incolæ regionis illius, cum maturæ fuerint, incendunt : et sic serpentes igne fugantur, et inde ex flamma nigrum piper efficitur. Nam piperis natura alba est, cujus quidem diversus est fructus. Nam quod immaturum est, piper longum vocatur : quod incorruptum ab igne, piper album : quod vero cute rugosa et horrida fuerit, ex calore ignis trahit et colorem et nomen. Piper si leve est, vetustum est : si grave, novellum. Vitanda est autem mercatorum fraus : solent enim vetustissimo piperi humecto argenti spumam aut plumbum aspergere, ut ponderosum fiat. Aloe in India atque Arabia gignitur, arbor odoris suavissimi ac summi : denique lignum ipsius vice thymiamatum altaribus adoletur, unde et nomen traxisse creditur. De aloe autem in Evangelio de sepultura Domini ita legitur : *Venit ergo Joseph, et tulit corpus Jesu. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens misturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum* (*Joan.* XIX). Hinc et in Cantico canticorum scriptum est in laudem sponsæ : *Myrrha et aloe cum omnibus primis unguentis* (*Cant.* IV). Myrrha enim et aloe arbores sunt aromaticæ, quæ continentiam carnis exprimunt, cum omnibus primis unguentis, id est, charismatibus virtutum. Casia nascitur in Arabia, virga robusti corticis, et purpureis foliis, ut piperis : est autem virtute cinnamomo similis, sed potentia inferior : unde pro cinnamomi vice duplex ejus pondus in medicamentis admiscetur. Cinnamomum dictum, quod cortex ejus in modum cannæ sit rotundus et gracilis. Gignitur autem in Indiæ et Æthiopiæ regionibus, frutice brevi duorum tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimarum virgarum. Nam quod in crassitudinem extenditur, despectui est ; quod vero gracilius provenerit, eximium : quod cum frangitur, visibile spiramentum emittit ad imaginem nebulæ seu pulveris. De his arboribus in Cantico canticorum scriptum est : *Fistulæ et cinnamomum cum universis lignis Libani* (*Cant.* IV). Fistula, quæ et casia, arbor aromatica est, sed modica : et ideo humiles spiritu designat. Mystice casia est doctrina recta sive opinio bonorum operum, ut in Psalterio : *Et casia a vestimentis tuis* (*Psal.* XLIV). Item cinnamomum qui seipsos despiciunt signat : quia et ipsa est brevis arbor, sed odorifera et dulcis : sic et humilitas magnam habet laudem et dulcedinem apud Deum : quia sicut fistula et cinnamomum humiles sanctorum cogitationes : sic et ligna Libani sublimes eorum actiones demonstrant. Calamus aromaticus a similitudine calami usualis vocatur. Gignitur in India, multis nodis geniculatus, fulvus, fragrans spiritus suavitate. Qui cum frangitur, in multas fit partes scissilis, simulans gustu casiam cum levi acrimonia remordente. Calamus ergo simul cum cæteris aromatibus, hoc est, cum myrrha, cinnamomo et casia verbo Domini sacræ ad unctionis oleum misceri jubetur, ut sanctificetur tabernaculum Dei, et omnia vasa ejus. Porro unguentum quo perungitur tabernaculum, chrisma est quo ungitur fidelis populus, in quibus divinitas, tanquam in tabernaculo, habitat. Potest quidem intelligi hoc unguentum etiam virtutes sanctorum, sive odor justitiæ longe lateque diffusus. De quo dicit Apostolus : *Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos* (*II Cor.* II). Balsami arbor in Judæa intra terminos tantum viginti jugerum erat : postea quoniam eadem regione Romani potiti sunt, etiam latissimis collibus propagata est : stirpe similis viti, foliis similis rutæ, sed albidioribus semperque manentibus. Arbor autem balsamum, lignum ejus xylobalsamum dicitur : fructus sive semen carpobalsamum : succus opobalsamum. Quod ideo cum adjectione significatur, eo quod percussus ferreis unguis cortex ligni per cavernas eximii odoris guttas distillat. Caverna enim Græco sermone ope dicitur : cujus gutta adulteratur, admisto cyprino oleo vel melle : sed sincera probatur a melle, si cum lacte coagulaverit : ab oleo, si instillata aquæ, aut admista, facile fuerit resoluta, præterea etsi laneæ vestes ex ipsa pollutæ non maculantur ; adulteratum quidem neque cum lacte coagulat, et ut oleum in aqua supernatat, et vestem maculat. Balsama autem si pura fuerint, tantam vim habent, ut si sol excanduerit, sustineri in manu non possint. Hujus ergo liquoris, hoc est balsami, mystice mentio fit in libro Jesu filii Sirach, ubi ita scriptum est : *Et balsamum non mistum, odor meus* (*Eccli.* XXIV). Et in Cantico canticorum, dicente sponsa de sponso, ita scriptum legitur : *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum : fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi* (*Cant.* I). Botrus ergo Cypri factum est Dominus in resurrectione, qui fuerat fasciculus myrrhæ in passione. Qui bene etiam in vineis Engaddi esse memoratur : namque in vineis Engaddi, ut præfati sumus, balsamum gignitur, quod in

Digitized by Google

chrismatis confectione liquori olivæ admisceri ac pontificali benedictione solet consecrari : quatenus fideles omnes cum impositione manus sacerdotalis, qua Spiritus sanctus accipitur, hac unctione signentur.

CAPUT VIII.

De herbis aromaticis sive communibus.

Exstant et quarumdam herbarum nomina, quæ ex aliqua sui causa resonant habentes nominum explanationem : non tamen omnium herbarum etymologiam invenies : nam pro locis mutantur etiam nomina. Folium dictum, quod sine ulla radice innatans in Indiæ littoribus colligatur, quod lino perforatum siccant Indi, atque reponunt. Fertur autem paradisi esse herba, gustu nardum referens. Nardus herba est spicosa : unde et a Græcis nardostachus appellata, quarum alia Indica, alia Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur, sed quod mons, in quo invenitur, alio latere Indiam spectat, alio Syriam : est autem Indica multiformis, sed melior Syriaca, levis, fulva, comosa, spica parva, odoratissima, cyperum simulans : quod si multum in ore tardaverit, linguam siccat. Nardus Celtica a regione Galliæ nomen traxit : nascitur enim sæpius in Liguriæ alpibus et in Syria, frutice parvo, radicibus in manipulum collectis ligamentis. Flos ejus tantum propter odorem bonum, thyrsi ejus atque radiculæ utiles probantur usibus nostris. Nardus autem significat odorem virtutum sanctorum in Ecclesia : unde sponsa dicit in Cantico canticorum : *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum* (*Cant.* I), hoc est, rege Christo in beatitudine cœlestis secreti quiescente sanctorum virtus in Ecclesia magnæ nobis gratiam suavitatis administrat. Item sponsus dicit de sponsæ gloria in eodem libro : *Emissiones tuæ paradisus malorum Punicorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo* (*Cant.* IV). Nardus et crocus per irrigationem sacri Baptismatis sancta Ecclesia; paradisus emissiones malorum Punicorum, id est sanctorum martyrum; cum pomorum fructibus, id est cum sanctorum virtutum fructu. Cyprus arbor aromatica est, significans cœlestis gratiæ benedictionem. Nardus Dominicæ passionis typum, crocus charitatis fervorem exprimit : conjungitur cyprus nardo, cum divina gratia confortat nos pro Christo pati. Item nardus croco jungitur, cum charitate Christi mortem libenter suscipimus. Crocum dictum ab oppido Ciliciæ, quod vocatur Coricium, quanquam et alibi nascatur : sed non tantum vel tale, quale in Cilicia, unde et a potiori parte nomen accepit : nam multæ res nomina sumpserunt a locis, ubi plus pervenit [provenit] et melius aliquid. Optimum autem est, quod fuerit recens, odoris boni, albedine parva, porrectæ longitudinis, integrum et neque in fragmenta comminutum, inspiratione bona, et cum carpitur, manus inficiens, et leviter acre. Quod si ejusmodi non fuerit : aut vetustum, aut infusum cognoscitur. Item cyprus incorruptionem significat : nardus fortitudinem, crocus martyres. Hyssopus herba humilis, cujus radices saxum penetrant : quod significat humilitatem pœnitentiæ, sive Baptismum, ut in Psalterio : *Asperges me hyssopo, et mundabor* (*Psal.* L). Costum radix herbæ est, nascentis in India, Arabia et Syria, sed melius Arabicum : est enim album et leve, suave, jucundi odoris : Indicum colore atro, et leve, ut ferula : Syriacum vero pondere grave, colore buxeo, odore acri · summum tamen album, leve, aridum, gustum incendens. Flos enim vel Christum significat, qui de virga radicis Jesse efflоruit, vel specimen justitiæ, ut in psalmo : *Justus*, inquit, *ut palma florebit* (*Psal.* XCI). Rosa a specie floris nuncupata quod rutilanti colore rubeat. Significat autem rosa martyres : ut est illud : *Sicut rosa germinant super humida fluenta* (*Eccli.* XXXIX). Lilia lactei floris herba : unde et nuncupata, quasi laclia, cujus dum candor sit in foliis, auri tamen species intus effulget. Lilium autem Christum significat, qui in Cantico canticorum ait : *Ego flos campi et lilium convallium* (*Cant.* II). Et item : *Ut pascatur in hortis, et lilia colligat* (*Cant.* VI); ac si diceret : Ego sum decus mundi, et gloria humilium : qui de sponsa sua sic ait : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (*Cant.* II), quia candor castitatis ejus tribulationibus probatur, et major est fructus prædicationis quam quietis. Potest et in lilio virginitas exprimi : quia excellentior est castitas virginalis, quam cæteræ virtutes, sicut in Apocalypsi ostenditur. Viola propter vim odoris nomen accepit : hujus genera sunt tria : purpureum, album, melinum. Viola quoque significat confessores ob similitudinem lividorum corporum. Unde scriptum est in Cantico canticorum : *Flores in terra visi sunt* (*Cant.* II); quibus etiam regnum cœlorum promissum est. Hedera dicta, quod arboribus reptando adhæreat : de qua Virgilius :

Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Alii Hederam aiunt vocatam, quod hædis supra lactis abundantiam in esca a veteribus præbebatur. Hederæ frigidæ terræ indices sunt secundum physicos, nam antipharmacon ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur. Hedera autem typum Judaici populi habet, qui aliquando florebat : sed non diu in virore pristino remanebat. Unde in libro Jonæ Prophetæ hedera sub cujus umbraculo Jonas sedebat in ascensione vermis diluculi in crastinum, exaruit in rosurrectione illius vermis, qui ait : *Ego sum vermis, et non homo* (*Psal.* XXI). Judaica plebs per infidelitatem exaruit, quæ quondam florebat in patriarchis et prophetis. Galbanum succus est ferulæ. Dycta est mons Cretæ, ex quo dyctamnum herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerva vulnerata saltus peragrat Dyctæos : tantæ enim potentiæ est, ut ferrum a corpore expellat, sagittas excutiat. Unde et ejus pabulo feræ percussæ sagittas a corpore inhærentes ejiciunt. Hanc quidam Latinorum poleium Martis dicunt propter belli tela excutienda. Mandragora dicta, quod habeat mala suave olentia in magnitudinem mali Matiani : unde et eam Latini malum terræ vocant. Hanc poetæ

Digitized by Google

anthropomorphon appellant, quod habeat radicem formam hominis simulantem, cujus cortex vino immista ad bibendum datur iis quorum corpus propter curam secandum est, ut soporati dolorem non sentiant. Hujus species duæ. Femina foliis lactucæ similibus mala generat in similitudinem prunorum : masculus vero foliis betæ similibus. De mandragora sponsa dicit in Cantico canticorum : *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris* (*Cant.* VII). Mandragora propter multimoda medicaminum genera sanctorum virtutibus comparatur. Portæ Ecclesiæ doctores sunt sancti. In hujusmodi portis mandragoræ dant odorem : cum spiritales quique ex se virtutum palmam longe lateque spargunt. Legitur in Geneseos (*Genes.* XXX), quod Ruben filius Liæ egressus in agrum invenerit mandragoras, et dederit eas Liæ matri suæ : quod significat famam bonam, quam quisque bene studiosus adipiscitur ex mundanis hominibus, referre hanc debere ad matrem Ecclesiam. Unde dicit Apostolus de episcopo ordinando : *Oportet etiam illum testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt* (*I Tim.* III) ; qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerumque labori eorum, per quos sibi consulitur, et splendorem laudis, et honorem bonæ opinionis. Herbæ æterna paradisi viriditas et sanctarum animarum pascua : ut in Evangelio : *Si quis per me introierit, salvabitur ; et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet* (*Joan.* X). Et per Ezechielem : *In montibus excelsis Israel, ubi pascam eas in herbis virentibus* (*Ezech.* XXXIV). Et econtrario de ariditate mentis suæ de Judæis per Hieremiam dicitur : *Defecerunt oculi eorum, quia non erat herba* (*Jer.* XIV). Herba vita carnis est, ut in Job pro diabolo : *Huic montes*, hoc est, luxuriosi divites, *herbas ferunt* (*Job.* XL). Herba vita mortalium, ut in psalmo : *Mane sicut herba transeat* (*Psal.* LXXXIX). Pratum est, cujus fœni copia armenta tuetur : cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo quod protinus sit paratus, nec magnum laborem culturæ desideret : prata autem esse quæ secari possunt. Pratum mystice intelligi potest sancta Ecclesia, vel Scriptura sacra, in quibus flores diversarum virtutum reperiuntur, et pastus spiritalis piis animalibus, hoc est, fidelibus hominibus præparatur. Unde sponsa in Cantico canticorum dicit : *Flores apparuerunt in terra* (*Cant.* II), id est, in otio fidei et justitia floruerunt in mundo, crescente Ecclesia. Hinc item ipsa doctoribus dicit : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (*Ibid.*) ; ac si diceret : consolamini me exemplis seu incipientium, seu terminantium viam salutis, dum adhuc in hujus peregrinationis tædio amore supernæ visionis languesco. Prata patefacta est Scriptura divina, ut in Salomone : *Aperta sunt prata, et apparent herbæ virentes* (*Prov.* XXVII). Item in malam partem, ut in Salomone : *Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra* (*Sap.* II). Avena... Lolium... Zizania quam poetæ semper infelix lolium dicunt, quod sit inutile et infecundum. Mystice significant peccatores et vitia, unde A in Evangelio dicitur (*Matth.* XIII), quod in segete Domini inimicus superseminaverit zizania. Fenum dictum, quod eo flamma nutriatur : phos enim flamma est. Fenum enim [autem] juxta allegoriam significat fragilitatem humanæ naturæ : unde legitur in psalmo de peccatoribus : *Quoniam, tanquam fenum, velociter arescent : et, sicut olera herbarum, cito cadent* (*Psal.* XXXVI). Fenum pulchra est res, dum viret, dum floret, sed cum aruerit, mutato protinus colore marcescit : sic sunt impii, qui quasi florida lætitia relucentes, præmaturo fine siccantur. Primo feno comparati sunt, ut arescerent : nunc agrestibus oleribus, ut deciderent : non enim dixit, olera *hortorum*, sed *herbarum* : ut significaret potius illa vilissima, quæ per agros sponte nascuntur. Fenum hi- B storiam legis aut temporalia significat, ut in psalmo : *Qui producit in montibus fenum* (*Psal.* CXLVI). Fenum peccatores, ut in Evangelio : *Si enim fenum, quod hodie in agro est, et cras in clibanum mittitur* (*Matth.* VI). Olera enim ab olla dicta sunt, ubi collecta decoquuntur : quapropter fenum mundi nobilibus comparemus, qui et facile proficiunt, et viriditatis magna quasi gratia vestiuntur. Olera herbarum, mediocres ponantur et humiles, quæ per loca inculta, copia pullulante, consurgunt, et naturæ suæ agrestem atque hispidam retinent qualitatem. Sed et illud velociter arescit : et ista cito decidunt.

CAPUT IX.

De oleribus.

Hortus nominatur quod semper ibi aliquid oriatur. C Nam cum alia terra semel in anno aliquid gignat, hortus nunquam sine fructu est. Olus ab alendo dictum, eo quod primum homines oleribus alerentur, antequam fruges et carnes ederent. Tantum enim pomis arborum et oleribus alebantur, sicut animalia herbis. Hortus enim sanctam significat Ecclesiam, in qua variæ species virtutum gignuntur. Unde Sponsus de sponsa dicit : *Hortus conclusus, soror mea sponsa : hortus conclusus, fons signatus* (*Cant.* IV). Hortus conclusus, Ecclesia est : quia multifaria spiritalium operum germina gignat : fons est, quia doctrina salutari redundat. Conclusus, quia Domini protectione uncta persistat : signatus sermone fidei. Item aliam significationem habet hortus in hoc testi- D monio libri Regum, ubi narrat, quod Achab rex diceret ad Naboth Jezrahelitam : *Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum, quia vicina est et prope domum meam*, etc. (*III Reg.* XXI). Naboth ergo, qui interpretatur *conspicuus*, significat Dominum Salvatorem qui est semen, quod interpretatur Jezrahel, quia verus est Filius Dei : hic habuit vineam, de qua in Isaia scriptum est : *Vinea enim Domini Sabaoth domus Israel est* (*Isa.* V). Hanc concupivit Achab, qui interpretatur *frater patris*, populus videlicet Judaicus, de quo Christus carnem assumere dignatus est, ut fecisset in ea hortum olerum, hoc est ut ubi vinum gratiæ spiritalis germinare debuit, ibi fragilia quæque dogmata per Pharisaicam superstitionem transplantaret. Sed Naboth hanc vineam dare

Digitized by Google

nolenti, id est, Christo Pharisæorum superstitionibus non consentienti impia uxor Jezabel, hoc est synagoga Judæorum, machinata est mortem ejus. Hortus internas delicias paradisi significat : unde dicitur : *Intra hortum meum, soror mea sponsa* (*Cant.* v). Item hortus est populus Judæorum, de quo dicitur : *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum* (*Cant.* VI). Rursum hortus quædam hypocritarum simulatio, ut in Isaia : *Qui mundos se putabant in hortis* (*Isa.* LXVI). Areola Virgo Maria in Cantico canticorum : *Dilectus meus ascendit ad hortum suum, ad areolam aromatis* (*Cant.* VI). Areolæ corda sanctorum, virtutum odore fragrantes, ubi et supra : *Areolæ aromatum consitæ a pigmentariis* (*Cant.* V). Olus, simplex est et aperta prædicatio, ut in Apostolo : *Qui infirmus est, olera manducet* (*Rom.* XIV). Olus minimum operatio bona, ex qua quidam hypocritæ hominibus placere student, ut in Evangelio : *Væ vobis, Pharisæi hypocritæ : qui decimatis mentam et anethum, cyminum et omne olus* (*Matth.* XXIII). Cepe et allia corruptionem mentis, et acredinem peccati significant, quæ quanto amplius eduntur, tanto magis dolore cruciant : unde et in Numerorum libro filii Israel murmurantes leguntur dixisse : *In mentem veniunt nobis cucumeres, et pepones, porrique et cepe, et allia. Anima nostra arida est : nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi manna* (*Num.* XI). Sinapis appellatur quod foliis sit similis napis. Hæc herba mystice significat Evangelium Christi, sicut ipse Dominus ostendit dicens : *Simile est regnum cœlorum grano sinapis*, etc. (*Matth.* XIII) : quod in corde credentium seminatum germinat, *et rectæ fidei ac bonorum operum profert fructum*. Raphanum Græci, nos radicem vocamus, eo quod totus deorsum nititur : dum reliqua olera in summa magis prosiliant : cujus semine macerato quisquis suas manus infecerit, serpentes impune tractabit : siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit, in cibo quoque venenis resistit. Nam contra venena hujus radices, nuces, lupini, citrium, apium prosunt ; sed contra futurum, non contra acceptum venenum. Unde et apud veteres ante alias epulas hæc solebant mensis apponere. Hæc continentiam figuraliter potest exprimere, et cautelam, quæ multum valet contra venenatas suggestiones diaboli et contra vitia carnis. Lactuca dicta est, quod abundantia lactis exuberet, seu quod lacte nutrientes feminas implet : hæc et in viris veneris usum coercet. Lactuca agrestis, quam sarraliam nominamus, eo quod dorsum ejus in modum serræ est. Præceptum est ergo filiis Israel, ut lactucas agrestes in pascha comederent cum assis agni carnibus. Lactucæ vero agrestes valde amaræ sunt : carnes vero agni cum lactucis agrestibus sunt edendæ, ut cum corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus, quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ abstergat a mentis stomacho perversæ amorem vitæ. Cucumeres quod sint interdum amari, qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur. De cucumeribus et peponibus in Pentateucho legitur, quod eos filii Israel concupierunt, spernentes manna : sicut concupiscentia carnalis fastidit cibum spiritalem, et spernit eum. Cucurbita herba est alieno egens sustentaculo : quæ significat infirmos quosque et indoctos, qui aliorum indigent solatio, quo fulciantur, ne corruant. De cucurbitis in Jona propheta legitur (*Jon.* IV). Apium dictum, quod ex eo apex, id est, caput antiquorum triumphantium coronabatur. Hercules autem hanc herbam primus capiti circumtulit : nam nunc populum capite præferebat, nunc oleastrum, nunc apium, cujus radices efficaciter pugnant contra insidias venenorum : ejus generis sunt petroselinon, hipposelinon et oleoselinon. Petroselinon vocatum, quod sit simile apio et nascatur in petris montibusque præruptis : quod nos petrapium dicere possumus. Selinon enim Græce apium dicitur, sed est summum ac probabile Macedonicum, gustu suave, et odore aromatico. Feniculum Latini vocant, quod ejus thyrsi seu radicis succus acuat visum, cujus virtus traditur, ut serpentes annuam senectutem ejus gustu deponant : hoc olus Græci marathron vocant. Quid autem olera, quæ contra venenum valent mystice significent, jam superius dictum est. Ligusticum a regione nomen accepit : nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, et gustu acri. Coriandrum ex Græco nomine sumptum, quod illi corion vocant, cujus semen in dulci vino datum proniores reddit in venerem : si supra modum dederis, amentiam nutrit : canos etiam ex coriandro infici traditum est. Legitur in Exodo, quod manna simile esset semini coriandri, album et sublucidum : sic et verbum Dei albedinem habet castitatis, et lumen scientiæ spiritalis : unde animæ fideles quotidie pascuntur. Ruta dicta, quod sit ferventissima, cujus altera agrestis atque virtute acrior, sed utraque ferventissima comprobatur : hanc venenis repugnare mustelæ docent, quæ dum cum serpente dimicaverint, cibo ejus armantur. Hæc fidem Christi significat : quæ contra antiqui serpentis venena plurimum valet.

LIBER VIGESIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De bellis.

Primus bella instituit Ninus rex Assyriorum. Ipse finibus suis nequaquam contentus, humanæ societatis fœdus irrumpens, exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare, aut subjicere cœpit, universamque Asiam usque ad Libyæ fines nova servitute perdomuit. Hinc jam studuit orbis

in mutuo sanguine alterna grassari cæde. Quatuor autem sunt genera bellorum : id est, justum, injustum, civile, et plusquam civile. Justum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Injustum bellum est, quod de furore, non de legitima ratione initur, de quo in Republica Cicero dicit : « Illa injusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta : » nam extra ulciscendi aut propulsandorum hostium causam bellum geri justum nullum potest. Et hoc idem Tullius, parvis interjectis, subdidit : « Nullum bellum justum habetur nisi denuntiatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. » Civile bellum est inter cives orta seditio et concitatio tumultus, sicut inter Syllam et Marium, qui bellum civile invicem in una gente gesserunt. Plusquam civile bellum est, ubi non solum cives certant, sed et cognati : quale actum est inter Cæsarem et Pompeium, quando gener et socer invicem dimicaverunt : siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicavit, et pater adversus filium arma portavit. Lucanus :

. . . . In fratrem ceciderunt præmia fratris.

Item :

. . . . Cui cervix cæsa parentis
Cederet. . . . .

Bella itaque dicuntur interna, externa, servilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronum agmina per maria myoparonibus levibus et fugacibus, non solum navibus commeatus, sed etiam insulas provinciasque vastantibus, quos primum Cn. Pompeius post multam vastationem, quam terra marique diu egerant, mira celeritate compressit ac superavit. Sicut autem bellum vocatur, quod contra hostes agitur : ita tumultus, quod civili seditione concitatur. Nam seditio est dissensio civium : dicta, quod seorsum alii ad alios eant. Alii æstimant, dissensionem animorum seditionem vocari, quam Græci diastasin vocant : quoniam autem differant utrumque Cicero docet : « Potest enim, inquit, esse bellum, ut tumultus non sit; tumultus autem esse sine bello non potest. » Quid est enim aliud tumultus, nisi perturbatio tanta ut major timor oriatur? Unde etiam dictus tumultus, quasi timor multus : gravior autem est tumultus quam bellum : nam in bello vacationes valent, in tumultu non valent. Differt autem bellum, pugna et prælium : nam bellum universum dicitur ut Punicum, cujus partes sunt pugnæ, ut Cannensis, Trebiensis. Rursum in una pugna multa sunt prælia : aliud enim in cornibus, aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur est totum, pugna unius diei, prælium pars pugnæ est. Bellum antea duellum vocatum, eo quod duæ sint partes dimicantium : vel quod alterum faciat victorem, alterum victum : postea, mutata et detracta littera, dictum bellum. Alii per Antiphra in putant dictum, eo quod sit horridum, unde illud : *horrida bella :* cum bellum contra sit pessimum. Prælia dicuntur a premendo hostem : unde et prela ligna quibus uva premitur. Pugna vocata, eo quod in initio usus fuisset in bello pugnis contendere : vel quia primo bellum pugnis incipiebant : unde pugna etiam duorum est aliquando sine ferro. Hæc enim bella apud carnales sunt, qui de potentia mundana confligunt. Cæterum apud Christianos et fideles Dei famulos alius mos pugnandi est, de quo scribit Apostolus : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes.* VI). Et item : *Castigo*, inquit, *corpus meum, et servituti subjicio : ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* (*I Cor.* IX). Item bella vel pugnæ certamen adversus nequitias spiritales, vel adversus vitiorum conflictiones, ut in Apostolo : *Sic pugno, non quasi aerem verberans* (*Ibid.*). Rursum bella vel certamen diaboli adversus sanctos, ut in Jeremia : *Et bellabunt adversum te, et non prævalebunt* (*Jer.* I). Semper enim sancti viri contra vitia et contra tentamenta diaboli, contraque oblectamenta carnis et illecebras voluptatum dimicant : ut sint sancti et immaculati in conspectu Dei perficientes sanctificationem in timore ipsius, quibus pax Christus est qui discipulis suis ait : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (*Joan.* XIV). *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II). Quatuor autem in bello geruntur : pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur a pacto sumptum : posterius autem pax accipitur, fœdus primum initur. Fœdus est pax, quæ fit inter dimicantes, vel a fido vel a fictialibus [fœcialibus], id est a sacerdotibus dictum : per ipsos enim fiebant fœdera, sicut per sæculares bella. Alii fœdera dicta putant a porca fœde et crudeliter occisa : cujus mors optabatur ei qui a pace resilisset. Virgilius :

Et cæsa jungebant fœdera porca.

Fœderis partes induciæ ; et dictæ induciæ, quasi in dies ocia.

CAPUT II.

De triumphis.

Omne regnum sæculi hujus bellis quæritur, victoriis propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscatur : hoc est enim jus gentium, vim vi expellere : nam turpis est dolo quæsita victoria. Certa autem victoria est, vel occisio hostis, vel exspoliatio, vel utrumque. Non est autem jucunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Et hoc est, quod laudat Sallustius, duces victoriam incruento exercitu deportasse. Pompa dicta est Græca significatione apo tou pompeuein, hoc est, publice ostentari. Præcedit autem victoria pompam ideo, quod ituris ad hoc certamen prius est victoriæ votum. Trophæum dictum apo tes propes, id est, a conversione hostis et fuga : nam ab eo quod hostem quis fugasset, merebatur trophæum : qui occidisset, triumphum, qui dictus est apo tes triambes, id est, ab exsultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur, semiplenæ trophæum : quia nondum plenam

Digitized by Google

est victoriam consecutus : non enim obtinuit, sed fugavit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt : erat autem Romanorum mos, ut triumphantes quadrigis veherentur, ex illo, quod soliti sint priores duces hoc habitu bella inire. Quicunque autem in conflictu vicissent, palma aurea coronabantur, quia palma stimulos habet : qui vero sine conflictu fugientem prostravisset, laurea : eo quod hæc arbor sine spinis est. Duobus autem generibus deletur exercitus : aut internecione, aut dispersione. Sallustius inquit : « Hostes oppressi aut dilapsi forent. » Sic et utrumque Virgilius ; internecione :

. . . . . Submersasque obrue puppes.

Dispersione :

Aut age diversos, aut disjice corpora ponto.

Spolia autem hostium, præda, manubiæ, exuviæ, partes. Præda a prædando vocata : manubiæ eo quod manibus detrahuntur : hæ et exuviæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur : hæ et partes a pari divisione, pro personarum qualitate, et laborum justa divisione. Spolia autem a palliis, quasi ex pallia : victis enim detrahuntur. Victoria nostra Christus est : cujus triumphi signum crux est, quo diabolum vicit, et mortem superavit. Spolia autem ejus, quæ de hoste sumpsit, homines sunt in Deum credentes : qui de potestate diaboli eruti, regi suo legitimo sociantur. Unde ipsa Veritas in Evangelio ait : *Dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet : si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus aufert, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuit* (*Luc.* XI). Victoria est diaboli vel adversarii triumphus, ut est illud Apostoli : *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam* (*I Cor.* XV). Bravium est constitutum bonorum præmium meritorum ; in Apostolo : *Destinatum persequar bravium supernæ vocationis* (*Phil.* III). Corona æternæ gloriæ pro justitia merces, ut in Apostolo : *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ* (*II Tim.* IV). Pax Christus est, quia *ipse est qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II). Pax carnis adversus spiritum, concordia in bonum, ut in psalmo : *Rogate quæ ad pacem sunt in Hierusalem* (*Psal.* CXXI). Et in aliam partem pro Judæis vel hæreticis accipitur, ut in Deuteronomio : *Non loqueris ei pacifica omni tempore* (*Deut.* II).

CAPUT III.

De instrumentis bellicis.

Signa bellorum dicuntur, quod ex his exercitus et pugnandi et victoriæ et receptus accipit symbolum : nam aut per vocem tubæ, aut per symbolum admonetur exercitus.

CAPUT IV.

De buccinis et tubis.

Buccina, qua signum datur in hoste, dicta a voce, quasi vocina : nam pagani agrestesque ad omnem usum buccina ad compita convocabantur. Proprie ergo hoc agrestibus signum fuit, de quo Propertius :

Buccina jam priscos cogebat ad arma Quirites.

Hujus clangor buccinium dicitur. Tubam Tyrrheni primi invenerunt, tuba dicta, quasi tofa, id est, cava. Item tuba, quasi tibia. Inter tubam autem et buccinam veteres discernebant. Nam buccina insonans sollicitudinem ad bella nuntiabat. Virgilius :

. . . . . Buccina signum
Dira dedit. . . . .

Tuba autem prælia indicabat :

At tuba terribilem sonitum. . . .

Cujus sonus varius est : nam interdum canitur, ut bella committantur : interdum, ut insequantur eos, qui fugiunt : interdum canitur receptui. Nam receptus dicitur, quo se exercitus recipit : unde et signa receptui canere dicuntur. Tuba autem sive buccina sanctorum prædicatorum vocem significat, quæ in toto mundo per prædicationem Evangelii sonat, et ad certamen spiritales milites Christi provocat : ii docendo, admonendo et exhortando populum Dei instruunt : et, quid faciendum, vel quid devitandum sit, demonstrant. Quisquis autem juxta ejus indicia se observat, et secundum ejus magisterium vixerit, vitam percipiet sempiternam.

CAPUT V.

De armis.

Arma generaliter omnium rerum instrumenta sunt : unde et ubi reponuntur, armaria dicta sunt. Item arma dicuntur tela omnium generum : sed arma sunt, quibus, ipsi tuemur : tela sunt, quæ emittimus. Nam arma duplicia sunt, id est, vel quibus percutimus, vel quibus tegimur. Arma autem dicta proprie sunt eo, quod armos tegant : nam arma vel ab armis dicuntur, id est, ab humeris : ut :

. . . . . Latos huic hasta per armos
Acta tremit. . . .

Vel *apo tou areos*, id est, a Marte. Mystice autem pro sententiis sanctarum Scripturarum, vel exercitus [exercitiis] virtutum accipiuntur ; unde Apostolus ait : *Nam arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritalia sunt, et potentia Deo ad destructionem adversarum munitionum* (*II Cor.* X), hoc est, vitiorum et errorum, quibus, diabolo instigante, homines adversi contra milites Christi pugnant. Armarium vero Scriptura est sacra, vel fides recta : unde proferuntur arma spiritalia contra hostes Christianæ fidei, et oppugnatores veræ religionis. Item arma protectionem divinam significant, et adjutorium ejus in sanctos : ut in Psalterio : *Apprehende arma et scutum* (*Psal.* XXXIV). Arma, opera justitiæ adversus diaboli vitia, ut in Apostolo : *Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere* (*Ephes.* VI). Arma, opera peccati, vel diaboli insidiæ, ut in psalmo : *Arma et scuta comburet igni* (*Psal.* XLV).

CAPUT VI.

De gladiis.

Gladius generaliter dicitur ensis in prælio, sed ensis ferrum tantum est. Gladius vero totus : proprie autem appellatur gladius, quod gulam dividit, id est, cervicem secat. Ad hoc enim primum est fa-

Digitized by Google

ctum : nam membra securibus magis cæduntur, A collum gladio tantum : acies autem gladii ab acumine dicta. Capulus vocatus, vel quia caput est gladii, vel quia capitur ibi, ut teneatur. Nam alias acies ferri non sinit. Mucro non tantum gladii est, sed et cujuslibet teli acumen : dictus a longitudine : nam Macron Græci longum vocant : hinc et machæra. Machæra autem est gladius longus, ex una parte acutus. Framea vero gladius est ex utraque parte acutus, quam vulgus spatham vocat : ipsa est romphæa. Framea autem dicta, quia ferrea est : nam sicut ferramentum, sic framea dicitur : ac proinde omnis gladius framea. Gladius enim in bono et in malo accipitur : in bono, ut in Apostolo : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI). In malo, ut est illud Psalmistæ : *Gladium evaginaverunt peccatores* (*Psal.* XXXVI). Gladius peccatoris est quilibet dolus, alterius appetens læsionem. Nam et ille, qui inopem spoliare contendit, perverse consilii sui gladium educit; et ille, qui prava suasione desiderat decipere animas innocentum, ensem pessimæ cogitationis ostendit. *Evaginaverunt* autem significat, *nudaverunt :* ut quod ante erat in cogitatione, tanquam in vagina reconditum, post eductum revelatis cogitationibus appareret. Framea ultionem divinam significat in impio, unde est illud in psalmo : *Effunde framæam, et conclude adversus eos, qui me persequuntur* (*Psal.* XXXIV). Et in aliam partem : *Eripe a framea animam meam* (*Psal.* XXI) ; nam liberari se postulavit a morte, quam subiturus erat, collato scilicet resurrectionis auxilio. Framea C enim synonymum nomen est, significans sive hastam, sive gladium, sive quælibet arma, per quæ voluit futurum crucis exitum competenter adverti, qui per ipsam plerumque succedit : sed primo dixit : *Eripe animam meam* : modo petit liberari Ecclesiam, quæ est illi unica, id est, catholicam : ut intelligatur doctrinas novas et conciliabula perditorum unitatis vocabulo respuisse. Item framea significat vindictam in insontem prolata : ut est illud Psalmistæ de peccatoribus : *Inimici defecerunt frameæ in finem* (*Psal.* IX). Inimici, genitivus casus est, id est, diaboli, cujus framea defecisse testatur. Framea enim Hebraicus sermo est, significans gladium, quo hostis ille bacchabatur : quod autem dixit, *in finem*, consummatio sæculi datur intelligi, quando virtus D diaboli omnipotenti illo gladio probatur interimi : de quo dixit in septimo psalmo : *Nisi convertimini, gladium suum vibrabit*, etc. (*Psal.* VII). Spatha a passione dicitur, Græco verbo : quoniam patin [pathein] Græce dicitur pati : unde et *patior* et *patitur* dicimus. Semispathium gladius a media spatæ longitudine appellatus : non ut imprudens vulgus dicit : sine spatio, dum sagitta velocior sit. Pugio a pungendo et transfigendo vocatus : est enim gladius parvus et bis acutus, lateri adhærens. Item et clunabulum dictum, quod religetur ad clunes. Sica a secando dicta : est enim gladius brevis, quo maxime utuntur, qui apud Italos latrocinia exercent, a quo et sicarii dicti. Gladius enim plures significationes habet : et in bono, et in malo accipitur, ut supra ostendimus. Nam gladius verbum Dei, et severitatem legis atque prophetarum significat, ut in Apocalypsi : *Et gladius egrediebatur de ore ejus* (*Apoc.* I), id est, verbum Domini. Gladius vis est amoris Dei, ut in Evangelio : *Non veni pacem mittere, sed gladium* (*Matth.* X). Gladii sunt in manibus sanctorum testimonia divinæ Scripturæ ex utroque Testamento legis in acumine perducta, ut in psalmo : *Et gladii bis acuti in manibus eorum* (*Psal.* CXLIX). Et in Apostolo : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI). Gladii, duo sunt Testamenta legis, ut in Evangelio secundum Lucam : *Ecce gladii duo hic* (*Luc.* XXII). Gladius est hæreticorum B prædicatio, ut in Salomone : *Quæ pro dentibus gladios habet* (*Prov.* XXX). Et in Evangelio : *Omnis qui percusserit gladio, gladio morietur* (*Matth.* XXVI). Gladius est seductio diaboli, ut in Psalterio : *Qui liberasti servum tuum de gladio maligno* (*Psal.* CXLIII). Gladius est damnatio sempiterna, ut in Job : *Si multiplicati fuerint filii ejus*, id est, hæreticorum discipuli, *in gladio erunt* (*Job.* XXVII). Gladius est judicium Dei, ut in Jeremia : *A facie gladii columbæ unusquisque ad populum suum convertetur* (*Jer.* XLVI). Gladius est vindicta vel sermo Domini, ut in Apostolo : *Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti* (*Hebr.* IV). Romphæa idem est, quod et supra. Machæra, sermo dolosus et insidiis plenus, ut est illud in psalmo : *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta* (*Psal.* LVI). Secures signa sunt quæ ante consules ferebantur, quas Hispani ab usu Francorum per derivationem franciscas vocant. Ea solebant signa ante consulem portari : ne aut usum perderet belli, aut vacans otio aspectum amitteret gladiorum. Dicitur autem securis ferramentum, quo cæduntur ligna ad usum hominum : quod etiam mystice aut evangelicam prædicationem aut judicii sententiam significat ; unde est illud in Evangelio : *Jam enim securis ad radices arborum posita est* (*Matth.* III). Arbor hujus mundi est universum genus humanum ; securis vero est Redemptor noster, qui velut ex manubrio et ferro constat, teneturque ex humanitate, sed incidit ex divinitate. Quæ videlicet securis jam ad radicem arboris illius posita est : quia etsi per patientiam exspectat, videtur tunc quod factura est. Potest et securis nomine prædicatio sermonis evangelici intelligi, quia, secundum Apostolum : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum* (*Hebr.* IV). Et Jeremias propheta verbum Domini securi comparat cædenti petram. Sive securis sententiam judicii altissimi significat, quæ ad radices arborum, id est, ad finem regni populi Judaici posita est : ut eos, qui in Christo credere noluerunt, de terra viventium abscidat.

Digitized by Google

CAPUT VII.

De hastis.

Hasta est contus cum ferro, cujus diminutivum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu sumpsit, unde et astutia. Contus ferrum non habet, sed tantum cuspide acuta est. Virgilius :

Ferratasque trudes, et acuta cuspide contos.

Contus autem quasi conitus : est enim conus acuta rotunditas. In significatione autem hastæ vel hastilium potest tentatio diabolica intelligi, per quam saluti generis humani ipse antiquus hostis invidet, et interfectionem præparat : unde est illud, quod de Goliath gigante Scriptura refert, dicens : *Hastile autem hastæ ejus erat quasi liciatorium texentium*, etc. (*I Reg.* XVII). Pugna vero Philistinorum contra Israel non inconvenienter malignorum spirituum prælium adversum Ecclesiam Dei accipi potest. Inde egreditur de castris, scilicet Philistinorum, vir spurius, nomine Goliath, nimiæ magnitudinis : qui bene potest significare diaboli superbiam, quam David noster, singulari certamine congressus, prostravit, ac populum Dei a timore ejus eripuit ; qui leonem et ursum necavit, ursum, videlicet diabolum : leonem, Antichristum, alterum nunc hominibus latenter insidiantem ; alterum in posterum manifestissime sævientem. Lancea est hasta amentum habens in medio : dicta autem lancea, quod æqua lance, id est, æquali amento ponderata vibratur. Amentum vinculum est jaculorum hastilium, quod in mediis hastis aptatur ; et inde amentum, quod media hasta religetur et jaculetur. Clava est, qualis fuit Herculis : dicta, quod sit clavis ferreis invicem religata, et est cubito semis facta in longitudine : hæc et cateja, quam Lucilius caiam dicit : est enim genus Gallici teli ex materia quam maxime lenta, quæ jacta non quidem longe propter gravitatem evolat : sed quo pervenit, vi nimia perfringit : quod si ab artifice mittatur, rursum redit ad eum. Lancea enim potest significare passionis dolorem, vel sacramentorum apertionem : unde in Propheta scriptum est : *Lanceis suis vulneraverunt me.* Et in passione Domini *unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua* (*Joan.* XIX). Eleganti ergo evangelista verbo usus est, ut non diceret : latus ejus percussit aut vulneravit : aut quid aliud : sed *aperuit*, ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde sacramenta Ecclesiæ manaverunt sine quibus ad vitam, quæ vera est vita, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum : aqua illa salutare temperat poculum ; hæc et lavacrum præstat et potum.

CAPUT VIII.

De sagittis.

Sagitta a saghci jactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur, quasi avis, ut celeriter mors percurrat ad hominem. His primum Cretenses usi sunt, quibus pennæ (ut diximus) ideo agglutinantur, ut leves sint et pervolent Scaptos.... Spicula sunt sagittæ vel lanceæ breves a spicarum specie nuncupatæ. Scorpio est sagitta venenata, arcu vel tormentis excussa, quæ dum ad hominem venerit, virus, quo figit, infundit : unde et scorpio nomen accepit. De sagittis ergo in Job ita scriptum est : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum* (*Job.* VI). Hic sagittarum nomine animadversionis sententia designatur. Vir igitur sanctus quia peregrinationis suæ ærumnam respicit, quod sub persecutionibus Dominicæ animadversionis ingemiscat, dicit : *Unde et verba mea dolore sunt plena : quia sagittæ in me sunt Domini :* ac si diceret : Ego in exsilii damnatione non gaudeo : sed sub judicio positus doleo, quia vim persecutionis agnosco. Sagitta, Dominus Jesus Christus, corda electorum suorum salubriter vulnerans, ut in Isaia : *Sicut sagittam, abscondit me in pharetra sua* (*Isa.* XLIX). Sagitta præceptum divinum, ut in Psalterio : *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum* (*Psal.* LXIII), hoc est, apostolorum. Et alibi : *Misit sagittas suas, dissipavit eos* (*Psal.* XVII). Sagittæ insidiæ inimici, sive sermo hæreticorum, ut in Jeremia : *Sagitta vulnerans, lingua inimici* (*Jer.* IX). Aliquando vero sagittarum nomine, ut diximus, sententiæ divinæ legis exprimuntur ; unde est illud in psalmo : *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime* (*Psal.* XLIV) ; et alibi sagittæ acutæ sunt verba Domini Salvatoris hominum, *sagittæ potentis acutæ* (*Psal.* CXIX), corda salubriter infigentia, quæ ideo vulnerant, ut sanent : ideo percutiunt, ut liberent : ideo prosternunt, ut erigant. Nam et aliam significationem sagittæ habent in illa psalmi sententia : *Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde* (*Psal.* X). Permanet in comparatione sagittarii : nam sicut iste habet sagittas in pharetra, ita ille gestat in corde verba venenosa : in obscuro vero, sive cum persecutionibus perturbatur Ecclesia, quando timore periculi carnales homines creduntur facilius immutari : sive in abscondito consilio, cum opportunius putant Christianos decipere, quando eos judicant sua consilia non videre : sed cum dicit, *rectos corde*, insidias eorum ostendit inanes et vacuas.

CAPUT IX.

De pharetris.

Pharetra, sagittarum theca, a ferendo jacula dicta, sicut et feretrum, ubi funus defertur : quæ idcirco etymologiam communem habent : quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat. Coriis proprie sunt arcuum thecæ, sicut sagittarum pharetræ. Pharetra enim aut Scriptura est sacra, unde sagittæ sententiarum divinarum proferuntur, et prophetæ atque apostoli prædicationis jacula mittunt : aut humanitas Salvatoris nostri, qui in Isaia loquitur, dicens : *Posuit me sicut sagittam electam, et in pharetra sua abscondit me* (*Isa.* XLIX). Quando dicit, *sagittam electam :* ostendit habere Deum sagittas plurimas, sed non electas : quæ sagittæ prophetæ sunt et apostoli, qui in toto orbe discurrunt : de quibus et in alio loco canitur : *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te cadent* (*Psal.* XLIV). Et

Digitized by Google

iterum : *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis* (*Psal.* CXIX). Christus autem de multis sagittis et filiis plurimis, una sagitta electa, et filius unigenitus est, quam in pharetra sua abscondit, id est, in humano corpore, ut habitaret in eo plenitudo divinitatis corporaliter (*Coloss.* II), rerumque esset sperandarum fides; cui et supra dicitur : *Tu es Deus absconditus* (*Isa.* XLV), et nesciebamus. Qua sagitta et sponsa vulnus accipiens loquitur in Cantico canticorum : *Vulnerata charitate ego sum* (*Cant.* II). Vagina appellata eo, quod in ea mucro vel gladius bajuletur. Theca ab eo quod aliquid receptum tegat, *c* littera pro *g* posita. Alii Græco nomine thecam vocari asserunt, quod ibi reponatur aliquid : inde et bibliotheca, librorum repositio dicitur. Vagina autem occultationem consilii, vel protelationem judicii significat : unde in Psalmo scriptum est : *Nisi convertimini, gladium suum vibrabit* (*Psal.* VII). Contumaces terret Judæos, qui Domini lege contempta idolorum culturis nefandissimis serviebant : ipsis, nisi convertantur, gladium suum vibrabit, id est, unicum Filium suum sub lucente claritate missurus est. Vibrare enim illud dicimus, quod modo lumen, modo umbras tremulas probatur ostendere : hoc constat in incarnatione Christi Domini provenisse, quando perfidis tenebras, fidelibus autem lumen suæ deitatis ostendit. Arcus vocatus eo, quod arceat adversarium : unde et arces dicuntur, a quibus arcentur hostes. Item arcus dicitur ob speciem, quod capita ejus sint curvata arcibus [*Al.*, arctius]. Arcus est juxta mysticum sensum evangelicus sermo, ut in Genesi : *Sedet in forti arcus ejus* (*Gen.* XLIX), id est, Domini; et in Apocalypsi : *Datus est ei arcus* (*Apoc.* VI). Arcus, hæreticorum dogma, ut in Psalterio : *Quoniam ecce peccatores tetenderunt arcum suum* (*Psal.* X). Item de arcu in psalmo ita scriptum est : *Arcum suum tetendit, et paravit illum* (*Psal.* VII). Arcum itaque Scripturam Novi et Veteris Testamenti congruenter accipimus : quia duobus quodammodo curvatis flexibus devotorum colla complectitur : hic fidelibus suave jugum ostenditur; contumacibus autem arma terribilia declarantur : *tetendit*, adjectum est, ne ejus patientia remissa putaretur. Quod autem sequitur : *Et in ipso paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit* (*Ibid.*), hic distributio divinæ majestatis ostenditur : quia per arcum, id est, per Vetus et Novum Testamentum, sicut jam dictum est, et effectus mortis venit, et sagittis ipsius vita præstatur. Egressæ sunt autem de isto arcu tanquam sagittæ, id est apostoli, qui ardentibus, hoc est, desiderantibus animis in modum sagittarum præcepta salutaria transmiserunt : unde et impii sauciarentur, et fidelibus efficax cura proveniret.

CAPUT X.

De fundis.

Funda dicta eo, quod ex ea fundantur lapides, id est, emittantur. Ballista, genus tormenti, ab emittendo jacula dicta : ballein enim Græce mittere dicitur. Torquetur enim verbere nervorum, et magna vi jacit aut hastas aut saxa : inde et fundibalus, quasi fundens et emittens, dicitur. Contra ballistam testudo valet : series enim fit armorum umbonibus inter se colligatis. Funda est Ecclesia : sicut in Job pro Antichristo dicitur : *In stipulam versi sunt ei omnes lapides fundæ* (*Job.* XLI). Et in Zacharia : *Subjicient in lapidibus fundæ* (*Zach.* IX). De funda autem in libro Regum ita scriptum legimus : *Elegit David sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastoralem, quam habebat secum, et fundam manu tulit, et processit adversus Philisthæum* (*I Reg.* XVII) ; quod significat Christum per quinque libros legis in unitate charitatis diabolum funda prædicationis superasse, atque proprio gladio, hoc est, nequitia ipsius, damnasse atque interemisse.

CAPUT XI.

De ariete.

Arieti nomen species dedit eo, quod cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Validæ enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur : deinde retrorsum ducta majori impetu destinatur : sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit, cavatumque irrupturis ac fenestram facit. Contra impulsum arietis remedium est saccus paleis plenus, et in eum locum demissus, quem aries percutit. Laxo enim saccorum sinu ictus arietis illisus mollitur : duriora enim mollioribus facilius cedunt. Plutei sunt crates corio crudo intectæ, quæ in opere faciendo hosti objiciuntur. Arietes sunt tentationum stimuli, vel impetus persecutionis, ut est illud : *Et pones arietes in gyro* (*Ezech.* IV).

CAPUT XII.

De clypeis.

Clypeus est scutum majus, dictus ab eo quod clepet, id est, celet corpus, periculisque subducat, apo tou cleptein. Oppositus enim sua defensione ab hastis et jaculis corpus munit. Clypeus autem peditum est, scutum equitum. Scutum appellatum eo quod a se excutiat telorum ictum : ut enim telis resistatur, clypeus antefertur. De clypeo in Proverbiis scriptum est : *Omnis sermo Dei clypeus ignitus est sperantibus in se* (*Prov.* XXX). Hæc tota Christi Ecclesia novit, et illi maxime sentiunt, qui, Deo secum morante, terrenæ fastum sapientiæ contemnunt. Quia nimirum omnis sermo divinæ auctoritatis corda electorum et igne charitatis accendit, et scientia veritatis illustrat, et vitiorum sordes (si quos in eis invenerit) consumit, et ab hostium insidiis sperantes in se cunctisque defendit adversis. Item in Cantico canticorum scriptum est : *Mille clypei pendent ex eo, omnis armatura fortium* (*Cant.* IV); quod significat testimonia Scripturarum sanctarum. Umbo, scuti pars media est, quasi umbilicus. Ancile vocatur scutum breve et rotundum, de quo Virgilius :

. . . . . Lævaque ancile gerebat.

Digitized by Google

Et ancile dictum ab ancisione, quod sit ab omni parte veluti ancisum, hoc est, rotundum. Ovidius :

Idque ancile vocant, quod ab omni parte recisum;
Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

Pelta, scutum brevissimum in modum lunæ mediæ : cujus meminit liber Regum : *Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, et trecentas peltas ex auro probato* (*III Reg.* x). Cetra scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri et Mauri, de quo poeta :

Lævas cetra tegit. . . . . .

Parma levia arma, quasi parva, non clypeus : dicitur autem et testudo scutum ; nam in modum testudinis fit clypeus. Et testudo est scutorum connexio curvata in testudinis modum. Namque in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, ut aries. Et Sallustius : « In modum, inquit, hericii militaris. » Scutum aut fidem significat, ut est illud Apostoli : *Sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere* (*Eph.* vi) ; aut adjutorium divinum, ut est illud Psalmistæ : *Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi* (*Psal.* xxxiv). Item scutum obduratio cordis, vel peccati defensio, ut illud Jeremiæ : *Dabis eis, Domine, scutum cordis laborem tuum* (*Thren.* iii). Arma ab arcendo dicta sunt, quod per ea hostes violentissimos arceamus : et ideo, hoc humana consuetudine dicitur, quæ armat manum, ut opprimat inimicum. Cæterum arma et scutum sola voluntas est Domini, qui protegit periclitantem et expugnat adversum ; scutum enim dictum est, quasi sculptum, quod in ipso antiqui sua facta signabant; nam quod dicit *apprehende*, nunquid ab eo sumitur ad tempus peregrina defensio? semper ille paratus est ad exitus rerum, qui probatur omnipotens : nec quasi de quiete exsurgere creditur, qui nunquam jacuisse declaratur. Arma igitur pertinent ad indumenta ferrea, per quæ salus humana defenditur : scutum ad repellendos ictus inimici, ut frustrata tela cadant, quæ fuerant ad exitium hominis destinata.

CAPUT XIII.
De loricis.

Lorica vocata eo quod loris careat : solis enim circulis ferreis contexta est. Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, et ex ipso splendore squamarum et similitudine nuncupatur. De ciliciis autem et poliuntur loricæ, et teguntur. Significat autem lorica justitiæ observantiam, quæ protegit hominem, et illæsum servat ab hoste : quia sicut difficile vulneratur in his vel maxime locis, quæ vitam tenent, qui conservatam [consertam] hamis et circulis ferreis invicem se tenentem loricam virtutis indutus est : ita qui est circumdatus multiplici veste justitiæ, nec ad similitudinem cervi in jecur accipiet sagittam, nec in desideria corruet, et furores sedat mundo corde, habens artificem hujus loricæ Deum, qui unicuique sanctorum omnia arma fabricatur, et non sinit a jaculo voluptatis perire, et a sagittis ardentibus percuti pariter et vexari. Item lorica in malam partem accipitur, ut in Ezechiel : *Adversus Gog omnes scutati et loricati* (*Ezech.* xxxviii).

CAPUT XIV.
De galeis.

Cassis de lamina est : galea de corio. Nam galeros corium dicitur, cassidem autem a Thuscis nominatam dicunt. Illi enim galeam cassem nominant, credo, a capite. Apex est, quod in summo galeæ eminet, quo figitur crista, quod Græci conon vocant : nam conus est curvatura, quæ in galea prominet, super quam cristæ sunt. Nam cassis vel galea, quæ caput nostrum, hoc est mentem nostram contra arma inimici defendit, spes est in Dominum Salvatorem : unde monet Apostolus nos induere galeam salutis : quoniam contra atrocissimos hostes omni tergiversatione callidos bellum gerimus. Idcirco omni cautela et sollicitudine vigilare debemus, ut qualitercunque tentaverint, munitos nos et præparatos inveniant. Necesse est enim ut Deus adjuvet quos viderit in precibus vigilare, et de armis ejus exspectare victoriam. In hujusmodi ergo bello sobria mente opus est et pura conscientia : quia non contra carnalia, sed adversus spiritalia nequitiæ dimicatur. Contra terrigenas enim hostes corpus sagina roboratur, et pabulo mens incenditur, ut repugnandi sumat audaciam : adversus spiritalia autem nequitiæ spiritaliter repugnanda, et sobrietatis et abstinentiæ arma sumenda sunt : ut infusi sancto Spiritu immundos et erraticos spiritus devincamus; sic itaque succingemus lumbos nostros in veritate, si parati sumus errori resistere. Omnis enim qui operari vult, succinget se, ut, ablato impedimento, diligentius operetur.

CAPUT XV.
De foro.

Forus exercendarum litium locus a fando dictus : qui locus et prorostra vocatur, ab eo quod ex bello Punico captis navibus Carthaginiensium rostra ablata sunt, et in foro Romano præfixa, ut essent hujus insigne victoriæ. Prima species fori, locus in civitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda, ubi magistratus judicare solet. Tertia, quam supra diximus, quam calcatorium nominavimus. Quarta, spatia plana in navibus. De quibus Virgilius :

. . . . Laxatque foros. . . .

Constat autem forus causa, lege et judice. Causa vocata a casu, quo evenit : est enim et materia et origo negotii, necdum discussionis examine facto. Quæ dum proponitur, causa est : dum discutitur, judicium est : dum finitur, justitia. Vocatum autem judicium, quasi juris dictio : et justitia, quasi juris status. Judicium autem prius inquisitio vocabatur : unde et actores judiciorum præpositos, quæstores vel quæsitores vocamus. De causa ergo in Psalterio scriptum est : *Exsurge, Domine, et judica causam tuam* (*Psal.* lxxiii). Post cuncta quæ dixit, nunc facit judicis causam : ut eum efficacius commoveret, cui negotii sui qualitas intimatur : nunc ad ipsum Dominum verba convertit, expetens ut causam suam

Digitized by Google

contra illos dijudicet, qui non desinunt pravissimis murmurationibus insonare. Judicat enim causam suam, dum errantes facit manifesta cognoscere, ut conversi prædicent quod stultis cogitationibus abnuebant. De judicio vero ita scriptum legitur : *Deus, judicium tuum regi da* (*Psal.* LXXI). Judicium enim dictum est, quasi juris dicium, id est, quod in eo jus dicatur. Et ut veracissime probaretur esse petitio, eadem iterum sequenti commate geminavit. Hoc est enim quod dicit : *Et justitiam tuam filio regis :* quod superius ait : *Judicium tuum regi da :* quod in Scripturis divinis ad exprimendam causam frequenter invenis repetitum. Negotium multa significat : modo actum rei alicujus, cui contrarium est otium ; modo actionem causæ, quod est jurgium litis : et dictum negotium, quasi nec otium, id est, sine otio. Negotium autem in causis, negotiatio in commerciis dicitur, ubi aliquid datur, ut majora lucrentur. Jurgium dictum, quasi juris garrium, eo quod hi qui causam dicunt jure disceptent. Lis a contentione limitis prius nomen sumpsit ; de quo Virgilius :

Limes erat positus litem ut discerneret agris.

Causa autem aut argumento, aut probatione constat. Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem : sed sola investigatione invenit veritatem : unde dictum est argumentum, id est, argutum inventum. Probatio autem testibus et fide tabularum constat. Negotium enim aliquod laudabile est, hoc est, quando in studiis spiritalibus laboratur; ut est illud in Evangelio : *Negotiamini, donec veniam* (*Luc.* XIX). Hinc dicuntur negotiatores spiritales, qui bonas margaritas quærunt. Et e contrario aliud est negotium vituperabile, hoc est, quod in cupiditate mundana exercetur, de quo dicit Apostolus : *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit* (*II Tim.* II). Similiter autem et causæ aliquando laudabiles sunt : aliquando vituperabiles. Tunc enim laudabiles sunt causæ, quando ad virtutes spectant : tunc autem vituperabiles, quando ad contentiones sæculares pertinent. Dicit enim Psalmista : *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal.* XLII). Non enim petit peccata sua discuti, sed ab iniquorum consortio liberari. Esset enim periculosum dici, *judica me*, nisi addidisset, *et discerne causam meam*, id est, divide permistionem meam, quam in sæculo isto sustineo, et aliquando segregatum me ab impiis in populi tui electione constitue. Addit, *de gente non sancta :* hoc est, de perversis ac male viventibus. Legitur et in alio propheta Dominus increpasse peccantes, ita dicens : *Ecce ad lites et contentiones vigilatis et percutitis pugno impie* (*Isa.* LVIII) ; quod quam sit vituperabile, manifestum est. In omni autem judicio sex personæ quæruntur : judex, accusator, reus, et tres testes. Judex dictus, quasi jus dicens populo : sive quod jure disceptet. Judex autem in Scripturis sacris aliquando ipse Deus noster, qui omnia secundum æquitatem judicat ; unde Propheta ait : *Deus judex justus, fortis et longanimis* (*Psal.* VII). Item homines judices dicuntur. Unde in Lege scriptum est : *Judices in portis tuis constituas, qui judicent populum in æquitate* (*Deut.* XVI). Accusator vocatur, quasi adcausator, qui ad causam vocat eum quem appellat. Accusator significat diabolum, de quo in Apocalypsi scriptum est : *Lætamini, cœli, et exsultate, omnes qui habitatis in eis, quoniam projectus est accusator fratrum nostrorum* (*Apoc.* XII). Reus a re, qua petitur, nuncupatur : quia quamvis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quandiu in judicio pro re aliqua petitur. Reus enim in Scripturis pro sonte et peccatore ponitur ; unde est illud : *Qui hominem occiderit, reus est mortis* (*Exod.* XXI). Testes antiquitus superstites dicebantur eo quod super statum causæ proferebantur : nunc, parte ablata nominis, testes vocati : testis autem consideratur conditione, natura, et vita. Conditione, si liber, non servus : nam sæpe servus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non femina ; nam :

. . . . Varium et mutabile semper
Femina. . . . .

Vita, si innocens et integer actu : nam si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest justitia cum scelerato habere societatem. Duo autem sunt genera testium : aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt, cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt. Testes autem in Scripturis sacris illi dicuntur, qui ea quæ viderunt et audierunt, veraciter protulerunt. Unde ipse Deus ad apostolos suos ait : *Et eritis mihi testes in Hierusalem et omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ* (*Act.* I). Unde et Petrus et Joannes cum a Judæis tenti fuissent et prohibiti ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu ulli hominum, respondentes dixerunt ad eos : *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate : non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui* (*Act.* IV). Hinc et illi qui in recta fide et in confessione nominis Christi usque ad mortem perseverant, martyres, hoc est, testes Christi nuncupantur : qui recte loquendo et bene operando in vita sua nec non et in morte testimonium fidele Domino præbuerunt. Unde et Apostolus, sanctorum virtutes numerando, ad extremum subjunxit, dicens : *Hi omnes testimonio fidei probati inventi sunt* (*Hebr.* XI). Et ut breviter cuncta replicemus, judex Deus est, sicut supra ostendimus, ut in Psalterio : *Deus judex justus, fortis et patiens* (*Psal.* VII). Judices sunt apostoli, ut in Evangelio (*Matth.* XIX) : *Sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel.* Testes sunt apostoli vel cæteri fideles, ut in Apostolo : *Testimonium dicemus de Deo, quod suscitavit Jesum Christum a mortuis* (*Act.* IV, V.) Testis Christus, ut in Apocalypsi : *Jesus Christus, qui est testis fidelis* (*Apoc.* I) ; et in Isaia : *Ecce testem populis dedi eum* (*Isa.* LV). Testes falsi sunt Judæi, sive hæretici, ut in psalmo : *Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui* (*Psal.* XXVI). Et in Deuteronomio :

Digitized by Google

Si steterit testis iniquus, falsum testimonium proferens adversus proximum suum (*Deut.* XIX). Judicium est discretio boni ac mali, ut in Psalterio : *Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate, filii hominum* (*Psal.* LVII). Judicium separatio bonorum a societate malorum, ut in Evangelio : *Et separabit eos ab invicem* (*Matth.* XXV); et in psalmo : *Judica me, Deus, et discerne causam meam* (*Psal.* XLII). Judicium damnatio futura, sicut in Evangelio pro fidelibus Veritas loquitur : *Qui credit in me, non judicabitur* (*Joan.* III). Et e contrario de reprobis : *Qui autem non credit, jam judicatus est* (*Ibid.*), hoc est condemnatus. Judicium in injusti reprehensione vel damnatione, ut in Evangelio : *Nolite judicare, ut non judicemini* (*Matth.* VII); et in Apostolo : *Qui non manducat, manducantem non judicet* (*Rom.* XIV). Judicium, confessio pœnitentis; in eo enim quod se accusat, et Dei judicium laudat, verum judicium est. De quo judicio Dominus per Isaiam loquitur, dicens : *Reduc me in memoria, et judicemur simul* (*Isa.* XLIII); et in Job : *Et dignum ducis super hujusmodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium* (*Job.* XIV); et in Apostolo : *Quod si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur* (*I Cor.* XI). Judicium quorumdam præsumptio et de propria se extollentium justitia, quibus Dominus per Jeremiam respondit dicens : *Quid vultis mecum judicio contendere? omnes me dereliquistis* (*Jer.* II). Inimicus diabolus juxta allegoriam intelligitur, ut in Evangelio : *Inimicus homo hoc fecit* (*Matth.* XIII). Inimici, Judæi vel hæretici, ut in Michæa : *Inimici hominis*, hoc est, Christi, *domestici ejus* (*Mich.* VII). Adversarius, sermo divinus, eo quod contrarius contraria hominum voluntati præcipiat, ut in Evangelio : *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum illo in via* (*Matth.* V). Adversarius diabolus, ut in Zacharia : *Et Satan stabat a dextris ejus, ita ut adversaretur ei* (*Zach.* III). Crudelis diabolus, ut in Salomone : *Ne aes alienis*, hoc est dæmonibus, *honorem tuum, et annos tuos crudeli* (*Prov.* V). Alieni, dæmones, Judæi sive hæretici, ut in psalmo : *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me* (*Psal.* LIII). Extranei, dæmones, ut in Salomone : *Ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena* (*Prov.* V). Fur, diabolus, ut in Osee : *Et fur spolians, latrunculus foris* (*Ose.* VII). Latrones, dæmones, in Job : *Simulaverunt* [*simul venerunt*] *latrones ejus, et fecerunt sibi viam per me* (*Job* XIX). Fures et latrones, hæretici sive Judæorum doctores, in Evangelio : *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt et latrones* (*Joan.* X). Fur, mors ex improviso adveniens, ut in Evangelio : *Hoc autem*, inquit, *scitote, quia si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam* (*Matth.* XXIV). Fur dies judicii, in Apostolo : *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet* (*I Thess.* V).

CAPUT XVI.

De spectaculis.

Spectacula, ut opinor, generaliter nominantur voluptates, quæ non per semetipsa inquinant, sed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem spectacula eo quod hominibus publica ibi præbeatur inspectio. Hæc et ludicra nuncupata, quod in ludis gerantur aut in scenis. De spectaculo autem in Apostolo ita legimus : *Spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis et hominibus* (*I Cor.* IV). Quia erant spectaculum Enoch et Elias usque adeo, ut corpora eorum in platea projiciantur in conspectu totius populi infidelis : ita et apostoli spectaculum facti sunt : quia publice irridebantur positi ad injuriam et mortem, quam passi sunt. Mundum autem angelos et homines dixit, quia et angeli mali sunt, dicente David in psalmo LXXIV : *Vexabant illos per angelos malos*. Et homines mali atque increduli : his apostolorum injuriæ oblectamenta sunt : mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia visibilia sequitur.

CAPUT XVII.

De ludo gymnico.

Gymnicus ludus est velocitatis ac virium gloria. Cujus locus gymnasium dicitur, ubi exercentur athletæ, et cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit ut omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Ante enim in ludis certantes cincti erant, ne nudarentur : post relaxato cingulo repente prostratus et exanimatus est quidam cursor : quare ex consilii decreto archoni Hippomenes, ut nudi deinceps exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quod juvenes nudi exercentur in campo, ubi sola tantum verecunda operiuntur.

CAPUT XVIII.

De generibus gymnicorum.

Genera gymnicorum quinque sunt : id est, saltus, cursus, jactus, virtus, atque luctatio : unde ferunt quemdam regem tot filios adolescentes habentem totidem generibus de regno jussisse contendere.

CAPUT XIX.

De saltu.

Saltus dictus, quasi exsilire in altum : est enim saltus altius exsilire vel longius. Saltus enim mystice profectum virtutum significat, ut est illud in Isaia : *Tunc saliet claudus sicut cervus* (*Isa.* XXXV). Saltare totis viribus in Domino gaudere : sicut in libro Regum de David dicitur : *Et saltavit coram arca Domini totis viribus* (*II Reg.* VI); et in aliam partem in Evangelio : *Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis* (*Luc.* VII).

CAPUT XX.

De cursu.

Cursus a velocitate crurum vocatur : est enim cursus celeritas pedum. Mystice autem cursus ad transitum præsentis vitæ pertinet, vel certaminis agonem quo milites Christi in hoc mundo laborant : unde dicit Apostolus : *Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium. Vos quidem sic currite, ut comprehendatis* (*I Cor.* IX), hoc est, ut palmam victoriæ et plenam mercedem laboris vestri accipiatis.

Digitized by Google

CAPUT XXI.

De jactu.

Jactus dictus a jaciendo; unde et piscatorum rete jaculum dicitur. Huic arti usus est acceptos lapides procul ferire, hastas pondere librato jacere, sagittas arcu emittere.

CAPUT XXII.

De virtute.

Virtus est immensitas virium, in labore et pondere corporis. Virtus pertinet ad exercitium spiritale, ut virtutibus vincamus, vitia superemus.

CAPUT XXIII.

De luctatione.

Luctatio a laterum complexu vocata, quibus cominus certantes innituntur : qui Græca appellatione athletæ vocantur. Nam et luctatio nostra spiritalis est, non carnalis : quia, teste Apostolo (*Eph.* VI), non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus.

CAPUT XXIV.

De palæstra.

Locus autem luctationis palæstra dicitur. Palæstram autem vel *apo tes pales*, id est a luctatione, vel *apo tou pallein*, id est, a motu ruinæ fortis nominatam dicunt : scilicet quod in luctando cum medios arripiant, fere quatiunt, idque apud Græcos pallein vocatur.

CAPUT XXV.

De agone.

Quæ Latini certamina, Græci agonas vocant, a frequentia qua celebrantur : siquidem omnem cœtum atque conventum agona dici. Alii, quod in circulis et quasi agonis, id est, sine angulo locis, ederentur, nuncupatos agonas putant.

CAPUT XXVI.

De generibus agonum.

Agonum genera sunt hæc : immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharam quoque tibias incedendi gestus, de moribus quoque, de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoque belli, et navalis prælii, perpetiendorumque suppliciorum certamina. De agone autem mundano Apostolus sumpsit exemplum ad agonem spiritalem : dicens : *Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant : nos autem incorruptam*, etc. (*I Cor.* IX). A quibus omnibus dixerit, inquiramus, ut possit nobis spiritalis agonis instructio comparatione carnalis acquiri. Illi etenim, qui in hoc agone visibili student legitime decertare, utendi omnibus escis, quas desiderii libido suggesserit, non habent facultatem : sed illis tantummodo, quas eorumdem certaminum statuit disciplina. Et non sólum interdictis escis et ebrietate, omnique crapula eos necesse est abstinere : verum etiam cuncta inertia et otio atque desidia, ut quotidianis exercitiis, jugique meditatione virtus eorum possit accrescere : et ita omni sollicitudine ac tristitia, negotiisque sæcularibus, affectu etiam et opere conjugali efficiantur alieni : ut præter exercitium disciplinæ nihil aliud noverint, nec ulli mundiali curæ penitus implicentur: ab eo tantum, qui certamini præsidet, sperantes quotidiani victus substantiam, et coronæ gloriam, condignaque præmia victoriæ laude conquirere. Itaque si agonis mundialis intelligimus disciplinam, cujus exemplo beatus apostolus nos voluit erudire, docet quanta custodia quid nos conveniat facere : qua puritate oporteat custodire nostri corporis atque animæ castitatem, quos necesse est quotidie sacrosanctis agni carnibus vesci. Quod enim illi in corporis puritate cupiunt assequi, nos debemus etiam in cordis conscientia possidere. In qua Dominus arbiter atque agonthea [agonotheta] residens, pugnam cursus atque certaminis nostri jugiter exspectat : ut ea, quæ in propatulo horremus admittere, ne intrinsecus quidem concalescere in cauta cogitatione patiamur : et in quibus humana cogitatione confundimur, ne occulta quidem concupiscentia polluamur. Quæ licet possit hominum præterire notitiam, sanctorum tamen angelorum, ipsiusque omnipotentis Dei scientiam nulla subterfugiunt secreta, nec latere poterunt. Et in hoc multum dispar donum est, ac per hoc diligentiores nos esse debemus, quibus non terrenis et marcescentibus floribus, sed æternis conserta gemmis, in modum regalis diadematis, spiritalis corona servatur.

CAPUT XXVII.

De ludis circensibus.

Ludi circenses sacrorum causa ac deorum gentilium celebrationibus instituti sunt : unde et qui eos exspectant, dæmonum cultibus inservire videntur.

CAPUT XXVIII.

De circis.

In circo, unde emittuntur equi, carceres dixerunt ab ea re, qua et ille carcer, qui est in civitate : quod sicut ibi homines damnati atque inclusi, ita hic equi coercentur, ne exeant, antequam signum emittant. Carcer autem spiritaliter pœnam significat præsentem vel futuram : ut est illud Psalmistæ : *Educ*, inquit, *de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo* (*Psal.* CXLI). Hic carcerem duplici modo majores intelligere voluerunt : aut sæculi istius pœnales angustias, quas patimur in isto corpore constituti : aut magis custodias inferni, quas evadere non licet lege humanitatis infirmæ. Carcer enim dictus est, quasi arcer : eo quod a se arceat exire conclusos. Sed cur se de isto carcere liberare desideraret, causa subsequitur : *Ad confitendum nomini tuo.* Tunc enim a cunctis fidelibus Patri confessio laudis exhibetur, quando eum resurrectionis miraculo de inferni carcere constat eductum.

CAPUT XXIX.

De aurigis.

Ars circi, auriga et currus, equites sive pedites. Auriga proprie dictus, quod currum agat et regat,

Digitized by Google

sive quod feriat junctos equos. Nam haurit, id est ferit, ut : *Latus haurit apertum.* Ipse est et agitator, id est, verberator, ab agendo dictus.

CAPUT XXX.

De curru.

Currus autem a cursu dictus, vel quia rotas habere videtur : unde et carrum, quasi cursum. Currus sub allegoria duplici modo intelligitur. Aut enim angelicus exercitus in eo exprimitur : unde legitur in libro Regum Elias igneo curru raptus in cœlum (*IV Reg.* II); per angelos quippe illa facta, et ostensa sunt adjumenta : quia nec ad cœlum quidem aereum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas gravabat : aut sanctorum omnium societas : unde est illud Psalmistæ : *Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium, Dominus in illis* (*Psal.* LXVII). Sanctorum ergo unanimitas currus est Domini, quem ille, velut auriga, insidet, et ad voluntatis suæ ministerium salutari lege moderatur : sed ut istum currum ostenderet non equis deditum sed humanis cogitationibus attributum, ait : *Decem millium multiplex :* quod bene ad innumeros populos, non ad equos noscitur pertinere, subjunxit : *Millia lætantium :* quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut ostenderetur lætitiæ plenitudo, ait : *Dominus in illis :* qui magnæ exsultationis est cumulus, et bonorum omnium dulcedo mirabilis. Nam aliquando currus societas impiorum, vinculo peccatorum alligata, intelligitur. Unde in Exodo scriptum est : *Currus Pharaonis, et exercitum ejus projecit in mare* (*Exod.* XV).

CAPUT XXXI.

De equis, quibus curritur.

Quadrigæ, et bigæ, et trigæ, et sejugæ a numero equorum et jugo dicti, ex quibus quadrigas soli, bigas lunæ, trigas inferis, sejugas Jovi, desultores lucifero et hespero sacraverunt. Quadrigam ideo soli jungunt, quia per quatuor tempora annus vertitur : vere, æstate, autumno, et hieme. Bigas lunæ, quoniam gemino cursu cum sole contendit, sive quia die et nocte videtur : jungunt enim unum equum nigrum, alterum candidum. Trigas diis inferis, quia ii per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, juventutem, atque senectam. Sejugum maximus currus currit Jovi : propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt. Quadrigæ autem in Scripturis sacris aut quatuor Evangelistæ sive Evangelia intelliguntur, vel quatuor virtutes principales, hoc est, prudentia, justitia, fortitudo, et temperantia. In quibus omnium virtutum summa consistit : quæ etiam hominem ad celsitudinem perfectionis provehunt et ad cœleste regnum perducunt. In his autem duo Testamenta intelliguntur, aut duo populi fidelium : ex Judæis videlicet et gentibus, quos auriga cœlestis secundum voluntatem suam ducit : unde et Psalmista ait : *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua* (*Psal.* LXXXV).

CAPUT XXXII.

De septem spatiis.

Septem spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem stellarum, quibus mundum regi dicunt : sive ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, quorum finis est creta, id est, judicium.

CAPUT XXXIII.

De equitibus.

Porro equites singulares ideo currere dicuntur : quia singulariter unusquisque cursum vitæ hujus peragit atque transit : alius alio tempore sequens alium, per unam tamen viam mortalitatis usque ad propriam metam mortis.

CAPUT XXXIV.

De peditibus.

Pedites autem aiunt propterea pede currere : quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc a superiori parte currunt ad inferiora, id est, ab Oriente usque ad Occidentem : quia mortales oriuntur et occidunt. Nudi currunt, quia et homini in sæculo nullæ reliquiæ sunt. Recto spatio currunt, quia inter vitam et mortem nihil distat. Sed hæc igitur propterea fingunt, ut vanitates suas et sacrilegia excusare conentur. Equites autem significant eos, qui alienis adminiculis adjuti rem peragunt. Pedites autem, qui proprio labore certaminis cursum consummant : unde de equitibus Propheta ad Dominum dicit : *Ascendens super equos tuos, et equitatus tuus sanitas,* id est, ascendis in corda electorum tuorum per illuminationem gratiæ, per quam, te regente, iter virtutum incedant, perque orbem totum te evangelizando ferentes perpetuæ salutis mundo vitam prædicent. De peditibus autem item Scriptura dicit : *Pedes sanctorum suorum servabit, et impii in tenebris conticescent* (*I Reg.* II). Pedes enim sanctorum suorum Dominus servabit, hoc est, electorum suorum opera in viam justitiæ diriget : et impii in tenebris conticescent, *quia mittentur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* VIII, XXII); ubi concrescent, id est, ab arrogantia superbiæ suæ cessabunt.

CAPUT XXXV.

De coloribus equorum.

Circa causas quoque elementorum iidem gentiles etiam colores equorum junxerunt. Roseos enim soli, id est igni; albos aeri, prasinos terræ, venetos mari assimilantes. Item roseos æstati currere voluerunt, quod ignei coloris sint, et cuncta tunc flavescant. Albos hiemi, quod sit glacialis, et frigoribus universa canescant. Veri prasinos viridi colore quod tunc pampinus densatur. Venetos sive rufos autumno currere, quos et Marti sacraverunt, a quo Romani exoriuntur : inde et vexilla Romanorum cocco decorantur, eo quod Mars sanguine gaudet. Sed hæc vana sunt fidei Christianæ contraria : unde animadvertere debes, Christiane, quot circum nomina immunda possideant. Quapropter alienus erit tibi locus, quem plurimi Satanæ spiritus occupave-

Digitized by Google

runt : totum enim illum diabolus et angeli ejus repleverunt. Attamen in Apocalypsi legimus, quod apparuerit Joanni equus albus, rufus, niger, et pallidus : quorum diversitas spiritalem quærit intelligentiam. Unde equus albus significat Ecclesiam super nivem gratia dealbatam : *Super quem sedebat ille, qui habebat arcum, cui et data est corona : et exivit vincens, ut vinceret* (*Apoc.* VI); quod Domini supra Ecclesiam sedens spiritalis doctrinæ contra impios arma ferens victoriam suis percipit. Equus autem rufus, super quem sedebat ille, qui sumpserat pacem de terra, significat populum sinistrum, ex sessore suo diabolo sanguinolentum, cui semper discordia placet. Equus vero niger, super quem sedebat, qui stateram habebat in manu sua, falsorum caterva est fratrum : hi stateram rectæ professionis habent : et socios lædunt per opera tenebrarum. Nam equus pallidus, in quo sedebat ille, cui nomen erat mors, et quem infernus sequebatur, hæretici sunt : qui se [si] catholicos fallunt morte inhabitatrice digni, perditorum post se rapiunt exercitum. Diabolus enim et ministri ejus metonymicôs mors et infernus dicti sunt : eo quod multis causa mortis et infernorum sunt.

CAPUT XXXVI.

De theatro

Theatrum est, quo scena includitur, semicirculi figuram habens, in quo stantes omnes inspiciunt. Cujus forma primum rotunda erat sicut amphitheatrum : postea ex medio amphitheatro theatrum factum. Theatrum autem a spectaculo nominatum *apo tes theorias*, quod in eo populus stans super atque spectans ludos contemplaretur. Idem vero theatrum, idem et prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices prostarent. Idem et lupanar vocatum ab eisdem meretricibus, quæ propter vulgati corporis vilitatem lupæ nuncupantur. Nam lupæ meretrices sunt a rapacitate vocatæ, eo quod ad se rapiant miseros, et apprehendant. Lupanaria enim a paganis constituta sunt, ut pudor mulierum infelicium ibi publicaretur, et ludibrio haberentur tam hi qui facerent, quam qui paterentur. Mystice autem theatrum præsentem mundum significare potest : in quo hi, qui luxum hujus sæculi sequuntur, ludibrio habent servos Dei, et eorum pœnas spectando lætantur. Unde Apostolus dicit : *Spectaculum sumus facti in hoc mundo angelis et hominibus propter Deum* (*I Cor.* IV).

CAPUT XXXVII.

De ferali certamine.

Ferarum pugna erat, emissas bestias juvenes excipere : adversus eas ultroneo funere certare, non crimine, sed furore.

CAPUT XXXVIII.

De horum exsecratione ludorum.

Hæc quippe spectacula crudelitatis, et inspectio vanitatum, non solum hominum vitiis, sed et dæmonum jussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum circensi insania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit, fidei Christianæ prævaricator effectus : qui id denuo appetit, quod in lavacro jam pridem renuntiavit, id est, diabolo cum pompis et operibus ejus.

CAPUT XXXIX.

De navibus.

Artium quarumdam vocabula, quibus aliquid fabricatur, deinceps ex parte notanda decerno. Artifex generale nomen : vocatus, quod artem faciat : sicut aurifex, qui aurum. Faxo enim pro facio antiqui dicebant. Nauclerus dominus navis est appellatus : ita quod navis in sorte ejus sit. Cleros enim Græce sors dicitur. Cæteri autem in navi in gubernatione ejus sunt. Gubernio, qui et gubernator, quasi cohibernator, quod cohibeat prudentia sua hiberna, id est, tempestates maris. Nauta a nave dictus per derivationem : navita autem pro nauta poetice dicitur : sicut Mavors pro Mars : nam rectum est nauta. Remex vocatur, quod remum gerit : sic autem remex, quomodo tubex, dicitur nominativo casu. Epibata Græco nomine appellatur, qui Latine dicitur superveniens : hic nihil habet negotii, sed naulo dato to alias terras transire disponit. Navim quidam perhibent dictam, eo quod gnavum rectorem quærat, id est, peritum, sapientem, strenuum, qui continere et gubernare novit propter maritima pericula et casus : unde et illud Salomonis : *Intelligens gubernacula possidebit* (*Prov.* I). Navis enim mystice aut Ecclesiam significat, ut est illud in Evangelio : *Navis autem jactabatur in mediis fluctibus* (*Matth.* XIV); et in psalmo : *Hoc mare magnum et spatiosum*, etc., usque, *illic naves pertransibunt* (*Psal.* CIII). In navibus autem merito significantur Ecclesiæ, quæ periculosos fluctus mundi per lignum gloriosæ crucis evadunt, portantes populos, qui signo fidei crediderunt. In his navibus habitat Christus : qui si a credentibus excitetur, dicit immanissimæ tempestati ut quiescat, et quiescit. Item alibi idem propheta ait : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis* (*Psal.* XLVII); quia per Spiritus sancti gratiam philosophorum dogma, qui in mare istius sæculi disputando transierunt, per prædicatores evacuatum est. Dominus ergo navis ecclesiæ, ipse Salvator est, qui et gubernator : quia per Spiritum suum ipse eam regit atque gubernat, donec eam ad portum salutis æternæ perducat. Item in aliam partem navis accipitur, ut in Isaia : *Ululate, naves maris* (*Isa.* XXIII); quo nomine designantur philosophi, vel hæretici inanibus quæstionibus oberrantes. Rates, primum et antiquissimum navigii genus, e rudibus tignis asseribusque consertum : ad cujus similitudinem fabricatæ naves ratariæ dictæ. Nunc jam rates abusive naves : nam proprie rates sunt connexæ invicem trabes. Trieris navis magna, quam Græce durconem vocant, de qua in Isaia : *Non transibit per eam trieris magna* (*Isa.* XXXIII). Liburnæ dictæ a

Digitized by Google

Libyis : naves enim sunt negotiatorum, de quibus Horatius :

Ibis Liburnis inter alta navium.

Rostratæ naves vocatæ ab eo quod in fronte rostra ærea habeant propter scopulos, ne feriantur et collidantur. Longæ naves sunt, quas dromones vocamus : dictæ eo quod longiores sint cæteris : cujus contrarius musculus, curtum navigium. Dromo autem a decurrendo dictus : cursum enim Græce dromon vocant. Classis dicta est Græco vocabulo apo ton calon, id est, lignis : unde et calones naviculæ, quæ ligna militibus portant. Barca est, quæ cuncta navis commercia ad littus portat : hanc navis in pelago propter nimias undas suo suscipit gremio : ubi autem appropinquaverit portum, reddit vicem barca navi, quam accepit in pelago. Paro navigium piratarum aptum, et ex his ita vocatum. Myoparo quasi minimus paro : est enim scapha ex vimine facta, quæ contecta crudo corio genus navigii præbet : qualibus utuntur Germanorum piratæ in oceani littoribus vel paludibus ob agilitatem, de quibus historia : « Gens, inquit, Saxonum myoparonibus, non viribus nituntur, fugæ potius quam bello parati. » Celoces, quas Græci celetas vocant, id est veloces biremes, vel triremes agiles, et ad ministerium classis aptæ. Ennius :

Labitur uncta carina per æquora cana celocis.

Lembus navicula brevis, quæ alia appellatione dicitur et cymba et caupolus, sicut et linter, id est carabus, quo in Pado paludibusque utuntur. Carabus est parva scapha ex vimine facta, quæ contecta crudo corio genus navigii præbet. Varia enim navium genera diversa conventicula possunt exprimere bonorum et malorum. In quibus boni bona, mali autem mala machinantur. Similiter et instrumenta navium varia diversas artes significant, in quibus boni prodesse student, mali autem nocere.

CAPUT XL.

De partibus navium et armamentis.

Puppis posterior pars navis est, quasi post : prora autem anterior, quasi priora. Cumba locus imus navis, quod aquis incumbat. Carina a currendo dicta, quasi currina. Fori navium, latera concava a ferendo onere dicta, sive tabulata navium, quæ sternuntur : dicta ab eo quod incessus ferant vel foris eminent. Transtra sunt tabulæ, ubi sedent remiges, quod in transverso sint dicta, quæ Virgilius juga appellat. Tonsæ remi a removendis et decutiendis fluctibus, sicut tonsores a tondendis et decutiendis capillis. Palmula est extrema latitudo remi, a palma dicta, qua mare impellitur. Antennæ autem dictæ, quod ante amnem sint positæ : præterfluit enim eas amnis. Cornua, extremæ partes antennarum sunt, dicta per tropum. Malus est arbor navis, qua vela sustinentur. Malus autem dictus, quia habet instar mali in summitate : vel quia quasi quibusdam malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius elevantur. Clavus est, quo regitur gubernaculum, de quo Ennius :

Ut clavum rectum teneam, navemque gubernem.

Porticulus malleus in manu portatus, quo modus signumque datur remigantibus, de quo Plautus :

Ad loquendum atque tacendum tute habeas porticulum.

Tonsilla, uncinus ferreus vel ligneus, ad quem in littore defixum funes navium illigantur, de quo Ennius :

Tonsillas rapiunt, configunt littus aduncas.

Anchora dens ferreus ex Græca etymologia nomen ducit : quod quasi hominis manus, comprehendat vel scopulos vel arenas : nam manus Græce *cheir* dicitur. Apud Græcos autem aspirationem non habet : nam *ancyra* dicitur. Unde apud majores sine aspiratione proferebatur. Significat autem anchora intentionem sanam, et affectum animi bonum, quo homo tendit ad Deum et ad vitam æternam. Unde Apostolus hortatur nos dicens : *Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor introivit pro nobis Jesus*, etc. (*Heb.* VI).

CAPUT XLI.

De velis.

Vela Græci armena dicunt, proinde quod aere moventur. Apud Latinos autem vela a volatu dicta. Unde est illud :

Velorum pandimus alas.

Vela ergo navium typice exprimere possunt voluntates hominum, quæ vento, hoc est, spiritali impulsu ad cursum vitæ bonæ, sive malæ ad interitum impelluntur. Spiritus enim Dei bonus deducit in viam rectam : et nequam spiritus in viam pravam.

CAPUT XLII.

De funibus.

Funes dicti quod antea in usum luminis fuerunt circumdati cera : unde et funalia. Restes sunt, sive quod rates contineant, seu quod his retes tendantur. Rudentes sunt funes navium ex nimio stridore ita dicti. Funes vero sive rudentes retinacula exprimere possunt voluptatum, quæ et animas hominum, ne in præcipitium ruant, retinent. Funis, fides Trinitatis, ut in Salomone : *Funis triplex difficile rumpitur* (*Eccle.* IV). Funes populi fideles in Trinitatis fide contexti, ut in psalmo : *Funes ceciderunt mihi in præclaris* (*Psal.* XV). Funes prolongatio peccatorum, ut in Isaia : *Væ qui trahitis iniquitates in funiculis vanitatis* (*Isa.* V).

CAPUT XLIII.

De retibus.

Retes vocatæ sive a retinendis piscibus, sive a restibus, quibus tenduntur. Minus autem rete simplagium dicitur a plagis : nam proprie plagas dicimus funes illos quibus retia tenduntur circa imam et summam partem. Funda genus est piscatoriæ retis, dicta ab eo quod in fundum mittatur : eadem etiam a jactando jaculum dicitur. Plautus : *Probus quidem antea jaculator eras.* Tragum genus retis, ab eo quod trahitur, nuncupatum. Ipsa est et verriculum : verrere enim

Digitized by Google

trahere est. Retia sive sagenæ prædicationem mystice designant Evangelii. Unde et Apostoli, typici piscatores, a Domino mittuntur in mare istius sæculi, ut dogmatibus suis eruant homines ab erroribus mundanis, et perducant ad rectam fidem Dei. De sagena vero ita in Evangelio legitur : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam, cum impleta esset, educentes et secus littus sedentes elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt* (*Matth.* XIII). Sub hac ergo parabola sancta Ecclesia sagenæ comparatur : quia et piscatoribus est commissa, et per eam ad æternum regnum a præsentis sæculi fluctibus trahitur, ne in æternæ mortis profunda mergatur, quæ ex omni genere piscium congregat : quia ad peccatorum veniam sapientes et fatuos, liberos et servos, divites et pauperes, fortes et infirmos vocat. Unde per Psalmistam de ea dicitur : *Ad te omnis caro veniet* (*Psal.* LXIV.) Quæ sagena scilicet tunc universaliter repletur, cum in fine suo humani generis summa concluditur, quam educunt et secus littus sedent : quia sicut mare sæculum, ita sæculi finem significat littus maris, in quo scilicet fine boni pisces in vasis eliguntur, mali projiciuntur foras : quia et electus quisque in tabernacula æterna recipitur ; et æterni luce regni perdita, ad exteriores tenebras reprobi pertrahuntur. Nam retia aliquando deceptionem diaboli designant, ut in Psalmo : *Cadent in retiaculo ejus peccatores* (*Psal.* CXL). Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorii, quo magis Alexandrini utuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascuntur : unde et conopeum dicitur : nam Canopea Ægyptus est. Legitur quoque in libro Judith de Holopherne (*Judith.* X), quod habuerit conopeum et usus esset illo. Columna, quæ erat ad caput lectuli Holophernis, significat duritiam pravi cordis, quæ errorem genuit malesidæ securitatis : gladius, qui in ea ligatus pendebat, malitia est iniquæ intentionis. Coma capitis elatio superbæ mentis : cervix vero contumacia iniquæ actionis : et conopeum, hoc est, retes muscarum insidias significat dolosæ cogitationis. Commendat ergo Judith nostra puellæ suæ ostiorum custodiam : quia sancta Ecclesia unicuique fidelium catholicæ fidei præcipit habere observantiam. Orat ipsa cum lacrymis : quia supernum auxilium poscit intima devotione cordis. Accedit ad columnam, et exsolvit pugionem, per quem hostis nequissimi amputet caput : cum denudata malitia duri cordis abscidit ab hoste occasionem protervæ tentationis. Aufert et conopeum : quia fraudes ejus detegit, quibus simplices et incautos implicare contendit : sicque truncum hostis corpus evolvit, cum ipsum inimicum ex omni parte infirmum et debilem esse ostendit : ut eo facilius bellatores Christi confidant hostem nequissimum se vincere posse, quo eum pleniter ediscunt fragilem et superabilem fore.

CAPUT XLIV.

De fabrorum fornace.

Faber a faciendo ferro impositum nomen habet : hinc derivatum est nomen ad alias artium materias fabros vel fabricas dicere : sed cum adjectione, ut faber lignarius, et reliqua, propter operis scilicet firmitatem : in fabrorum autem fornace gentiles Vulcanum auctorem dicunt : figuraliter per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullum metalli genus fundi extendique potest. Nihil est enim pene quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argentum, alibi plumbum, alibi minium, alibi pigmenta, alibi medicamina efficit. Igne lapides in æs resolvuntur. Igne ferrum gignitur ac domatur. Igne aurum perficitur. Igne cremato lapide cæmenta et parietes ligantur. Lapides nigros ignis coquendo candificat : ligna candida urendo obfuscat. Carbones ex pruna fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta solvit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit, habet et medicaminis usum. Nam sæpe ruri prodest. Pestilentiæ quoque, quæ obscuratione solis contrahitur, auxiliari certum est. In opere quoque aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis. Habet quoque et aliam in se diversitatem ignis : nam alius est, qui usui humano : alius, qui in judicio apparet divino : sive qui de cœlo fulmen astringit : sive qui de terra per vertices montium eructuat. Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo, est enim inviolabile elementum, assumens [absumens] cuncta quæ rapit. De ignis autem mystica significatione jam superius dictum est, ubi de quatuor elementis disputatum est. Si autem quis hæc quæ hic scripta sunt, illis comparare voluerit, per efficientias earum forsitan adhuc plura mysteria inde poterit explanare. Faber vero Deus intelligitur, pro eo quod omnem fabricam cœli et terræ operatus sit, ut in Evangelio : *Nonne hic est fabri filius?* (*Matth.* XIII.) Fabri, sancti prædicatores, sicut Regum liber dicit : *Porro faber ferrarius non inveniebatur in Israel* (*I Reg.* XIII). Fabri regna gentium a quatuor mundi partibus populum Israel, vel cæteros humiles servitutis pondere deprimentes, ut in Zacharia : *Et ecce quatuor fabri* (*Zach.* I). Fabrica duabus rebus constat, ventis et flamma. Flamma vero proprie fornacis est dicta, quod flatu follium excitetur. Fornax vero ab igne vocata : phos enim ignis est. Caminus est fornax, Græcum est derivatum a cauma : fornax enim sive caminus aut tribulationem nimiam præsentis temporis typice exprimere potest : ut est illud testimonium propheticum : *Liberavit vos Dominus de fornace ferrea* (*Jer.* XI), hoc est, Ægypto, ubi populus Dei grandi tribulatione vexabatur : aut gehennæ tormentum significat, ut est illud in Evangelio : *Mittite eos in caminum ignis, ubi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XIII).

Incus est, in quo ferrum tunditur, a cudendo dictus : eo quod illic aliquid cudamus, id est, feriendo producamus. Cudere enim cædere et ferire est. Ve-

Digitized by Google

teres autem non incudem vocabant, sed intudem, eo quod in ea metallum tundatur, hoc est, tendatur. Unde et tudes malleus, a tundendo, id est, tendendo dictus. De incude autem ita in libro Job scriptum est, cum de Leviathan narratur : *Cor ejus irrumpitur quasi lapis, et stringetur quasi malleatoris incus* (*Job.* XLI). Incudem quippe malleator solis aptam percussionibus figit. Ad hoc namque incus statuitur, ut crebris ictibus feriatur. Leviathan ergo, ut malleatoris incus, stringetur : quia inferni vinculis coarctabitur, ut æterni supplicii continua percussione tundatur. Qui modo quoque percutitur, dum justi quique, illo in insidiis vigilante, sed doloribus tabescente, salvantur. In incude autem alia vasa formantur ; ipse vero tot percussionibus in vas aliud non transfertur. Recte ergo Leviathan iste incudi comparatus est : quia nos illo persequente, componimur : ipse autem semper percutitur, et in vas [illegible] nunquam mutatur.

Malleus vocatus : quia, dum quid calet et molle est, cædit et producit : in Scriptura enim sacra mallei nomine aliquando diabolus designatur, per quem nunc delinquentium culpæ feriuntur : aliquando vero percussio cœlestis accipitur : quia vel electi supernos ictus sentiunt, ut a pravis itineribus corrigantur : vel justa ira reprobos percutit, ut jam supplicia æterna præveniens, quid etiam in posterum mereantur, ostendit. Nam quia appellatione mallei antiquus hostis exprimitur, Propheta testatur, cum super eum vim extremi judicii contemplatur, dicens : *Quomodo confractus est et contritus malleus universæ terræ ?* (*Jer.* L.) Ac si diceret : eum, per quem vascula sua Dominus in ministerii usu formanda percutit, quis perpendat, quo turbine, veniente extremo judicio, in æterna damnatione confringat. Rursum per malleum percussio cœlestis exprimitur : quod Salomone templum ædificante signatur cum dicitur : *Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est : malleus et securis et omne ferramentum non sunt audita in domo, cum ædificaretur* (*III Reg.* VI). Quid enim domus illa, nisi sanctam Ecclesiam, quam in cœlestibus Dominus inhabitat, figurabat : ad cujus ædificationem electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides, deferuntur : qui cum ædificantur in cœlis, nullus illic jam disciplinæ malleus resonat : quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, ut locis juxta meritum congruis disponamur. Item mallei sunt comminationes divinæ adversus peccatores, ut in Jeremia : *Nonne verba mea sunt sicut ignis, et sicut malleus conterens petras* (*Jer.* XXIII)? Item mallei, flagella peccatorum, sicut Salomon dicit : *Mallei stultorum corpora percutientes* (*Prov.* XIX).

Forcipes quasi ferricipes, eo quod ferrum candens capiant teneantque, sive quod ab his aliquid forvum capimus et tenemus, quasi forvicapes, nam forvum est calidum. Unde et formosos dicimus, quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat. De forcipe ita in Isaia legitur : *Et volavit ad me unus de seraphin, et in manu ejus calculus quem forcipe tulerat de altari* (*Isa.* VI). Unde in forcipe, qua calculus comprehenditur, duo Testamenta designantur, quæ inter se Spiritus sancti unione sociantur, et verbum Dei ad purgandum labia prophetæ per angelica ministeria affert, ut populo digne possit nuntiare voluntatem Dei. Lima dicta eo quod lene faciat ; nam limum lene est, in quo boni doctoris exprimi potest officium, qui mentes hominum jucundis sermonibus lenificat, et placidum facit ad audiendum verbum Dei, et ad perficiendum bonis operibus voluntatem ipsius.

LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De fabricis parietum.

In fabricis parietum atque tectorum Græci inventorem Dædalum asserunt. Iste enim primus didicisse fabricam a Minerva dicitur. Fabros autem sive artifices Græci tectonas vocant, id est instructores. Architecti autem cæmentarii sunt, qui disponunt in fundamentis ; unde et Apostolus de semetipso : *Quasi sapiens*, inquit, *architectus fundamentum posui* (*I Cor.* III). Machiones dicti a machinis, in quibus insistunt propter altitudinem parietum.

CAPUT II.

De dispositione.

Ædificiorum partes sunt tres : dispositio, constructio, venustas. Dispositio est areæ vel soli et fundamentorum descriptio.

CAPUT III.

De constructione.

Constructio est laterum et altitudinis ædificatio. Constructio autem vel instructio vocata, eo quod instringat et cohærere faciat, ut lapides, lutum et lignum invicem sibi. Nam intinctio ferri in aqua strictura est. Nisi enim candens tingatur, stringi et cohærere non potest ferrum. Item constructio a multitudine lapidum et lignorum dicta, unde et strues. Aliud est enim ædificatio, aliud instauratio. Nam ædificatio nova constructio est. Instauratio vero, quod reparatur ad instar prioris. Nam *instar* veteres pro similitudine ponebant. Inde et instaurare dicebant. Constat autem constructio fundamento, lapidibus, calce, arena et lignis. Fundamentum dictum, quod fundus sit ædificii. Idem et cæmentum a cædendo dictum, quod cæso lapide surgat. De mystica autem

Digitized by Google

significatione fundamenti jam superius dictum est. Lapides ergo diversi generis in structuris apti sunt, quorum significatio (ut supra jam dictum est) et in bonam et in contrariam partem ponitur, quia dicuntur lapides vivi, hoc est sancti, qui ad cœlestem constructionem habiles sunt. et lapides insensati et duri, qui ferramentis spiritualibus nullo modo cæduntur, quia nulla nunquam conversionis pœnitentia molliuntur, nec calcis, hoc est charitatis glutino adinvicem copulari consentiunt. Arena autem, quæ per se infirma est, et fluida atque instabilis manet, quando cum calcis adjunctione commiscetur, firmitatem percipit et ad ædificationem utilis habetur. Sic et peccatorum sterilitas, quæ per se utilis non est, tamen per conversionem ad sanctorum societatem pertingit, stabilitatem bonorum operum percipit, et per dilectionis mandatum ad instructionem sanctæ Ecclesiæ pertinebit.

Fictilium operum ad parietes et fundamenta coctis laterculis, ad tecta imbriculis tegulisque aptantur. Tegulæ vocatæ, quod tegant ædes, et imbrices, quod accipiant imbres. Tegulæ autem primæ positionis nomen, cujus diminutivum tigillum. Laterculi vero vocati, quod lati formentur circumactis undique quatuor tabulis. Lateres autem crudi sunt, qui et ipsi inde nominati, quod lati ligneis formis efficiuntur, quorum crates dicuntur, in quibus lutum pro iisdem lateribus crudis portare solent. Sunt enim connexiones cannarum, dicti *apo tou cratein*, id est, quod se invicem teneant. Lutum autem vocatum quidam per antiphrasim putant, quod non sit mundum. Nam omne lotum mundum est. Fictilium autem operum ratio juxta mysticam significationem ad creationem humanæ conditionis potest referri, quia scriptum est: *Formavit Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem* (*Gen.* II). Figulus autem noster Deus est, quod propheta Jeremias et apostolus Paulus probant. Nam apud Jeremiam prophetam tale aliquid legimus, ubi jubetur a Deo introire in domum figuli, et videre eum fingentem utique vas collapsum de manibus suis, recolligens rursum finxit illud secundum voluntatem suam: *Et factus est*, inquit, *sermo Domini ad eum, dicens: Nunquid ego non possum facere domus Israel, sicut figulus iste?* (*Jer.* XVIII.) Et Sapientia dicit: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio* (*Eccli.* XXVII). Habet ergo nostri Deus potestatem, sicut et figulus luti, ut faciat ab eadem massa vasa ad honorem, et vasa ad contumeliam. De lateribus autem in Genesi ita legitur, ubi de constructione turris mentionem facit: *Cumque proficiscerentur de Oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo, dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni, habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cæmento. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cœlum, et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras* (*Gen.* XI), et reliqua. Turris hæc superbiam hujus mundi significat, vel impia dogmata hæreticorum, qui postquam moti sunt ab Oriente, id est a vero lumine recesserunt, et venerunt in campum Sennaar qui interpretatur *excussio dentium*, statim adversus Dominum, impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmatum superbiam nefario ausu confingunt, volentes curiositate non licita ipsius cœli alta penetrare; sed sicut illi per superbiam ab una lingua in multis divisi sunt, ita et hæretici ab unitate fidei confessione segregati inter se, diversitate erroris, quasi per dissonantiam linguæ, invicem secernuntur. Canalis dicta ab eo quod cava sit in modum cannæ, sane eamdem melius genere feminino quam masculino proferimus. De canalibus ita in Genesi legitur: *Tollens itaque Jacob virgas populeas virides et amygdalinas, et ex platanis, ex parte decorticavit eas, et ponebat in canalibus, ubi effundebatur aqua, et veniebant ad puteum contra pecora, ut concíperent eo tempore, cum venirent ad potandum*, etc. (*Gen.* XXX), cujus mysterium tale est: quid est virgas virides amygdalinas, atque ex platanis, ante oculos gregum ponere, nisi per Scripturæ seriem, antiquorum Patrum vitas atque sententias in exemplum populis præbere? Quæ nimirum quia juxta rationis examen rectæ sunt, virgæ nominantur, quibus ex parte corticem subtrahit, ut in his quæ expoliantur, intimus candor appareat, et ex parte corticem servat, ut sicut fuerat exterius in veritate permaneat. Viridiorque virgarum color efficitur, dum cortex ex parte subtrahitur, et ex parte retinetur. Ante considerationis enim nostræ oculos prædicantium Patrum sententiæ, quasi virgæ variæ, ponuntur. In quibus dum plerumque intellectum litteræ fugimus, quasi corticem subtrahimus, et dum plerumque intellectum litteræ sequimur, quasi corticem reservamus. Dumque ab ipsis cortex litteræ subtrahitur, allegoriæ candor interior demonstratur, et dum cortex relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exempla monstrantur. Quas bene Jacob in aquæ canalibus posuit, quia et Redemptor noster in libris eas sacræ scientiæ, quibus nos intrinsecus infundimur, fixit. Has aspicientes arietes cum ovibus coeunt, quia rationales nostri Spiritus intellectus dum in earum intentione deflxi sunt, singulis quibusque actionibus permiscentur, ut tales fetus operum procreent, qualia exempla præcedentium in vocibus præceptorum vident.

Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant et emittant. Nam stellein Græce mittere est, formæ earum pro magnitudine aquæ, et capacitatis modo fiunt. Possunt autem fistulæ mystice designare prædicatorum ora, ex quibus aquæ doctrinæ effunduntur in corda auditorum, ex bonis videlicet doctoribus salubres aquæ et suaves, ex malis vero amaræ et noxiæ.

CAPUT IV.

De venustate.

Huc usque partes constructionis. Sequitur de venustate ædificiorum. Venustas est, quidquid illud

Digitized by Google

ornamenti et decoris causa ædificiis additur, ut tectorum auro distincta laquearia, et pretiosi marmoris crustæ, et colorum picturæ.

CAPUT V.

De laqueariis.

De laquearis jam dictum est, quia splendorem simpliciorum Christi famulorum, et tamen virtute sublimium figuram tenent, et decorem Ecclesiæ præbent.

CAPUT VI.

De crustis.

Crustæ autem tabulæ sunt marmoris : unde et marmorati parietes crustati dicuntur.

CAPUT VII.

De lithostrotis.

Lithostrota sunt elaborata arte picturæ parvulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores. Tessellæ autem a tesseris nominatæ, id est quadratis lapillis per diminutionem. De lithostroto autem in Evangelio fit mentio, ubi in passione Domini Pilatus sedisse pro tribunali scribitur in loco qui dicitur Lithostrotos (*Joan.* XIX), Hebraice autem Gabbatha. In quo manifestatur, quod falsorum accusatorum varia fictio non potuit vincere simplicem assertionem veritatis, sed qui potestatem habuit ponendi animam suam, et iterum sumendi eam, dedit semetipsum pro nobis, ut per effusionem sanguinis sui maculas diversas nostrorum diluoret peccatorum.

CAPUT VIII.

De plastis.

Plastice est parietum ex gypso effigies signaque exprimere, pingereque coloribus. Plattein autem dictum Græce, quod Latine est fingere terra vel gypso similitudines. Nam et impressa argilla formam aliquam facere, plastis est, unde et protoplastus est dictus homo, qui ex limo primus est conditus.

CAPUT IX.

De pictura.

Pictura est imago exprimens speciem rei alicujus, quæ dum visa fuerit, ad recordationem mentem reduxit.

CAPUT X.

De coloribus.

Colores autem dicti, quod calore ignis vel sole perficiuntur, sive quod initio colabantur, ut summæ subtilitatis existerent. Colores autem nascuntur aut fiunt, nascuntur ut sinopis, rubrica, paritonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur aut arte aut permistione. Colores autem diversi diversas significant species virtutum, quibus decoratur plasma Dei ad imaginem sui Conditoris, ut ruborem sinopidis vel minii ostendat in ardore charitatis, et purpurissum in martyrio et passionibus pro Christi nomine expensis, in auripigmento splendorem sapientiæ, in veneto atque hyacintho cœlestem conversationem, in cerusa candorem castitatis, et cæteris speciebus virtutum, ut pro se opportunitas temporis affert, et ratio postulat ordinis.

CAPUT XI.

De instrumentis ædificiorum.

Structuram autem parietum ad normam fieri, et ad perpendiculum respondere oportet. Norma dicta a Græco vocabulo, extra quam rectum nihil fieri potest. Componitur autem ex tribus regulis, ita ut duæ sint binorum pedum : tertia habeat pedes duos, uncias x, quas æquali crassitudine politas extremis cacuminibus sibi jungat, ut scemam [schema] trigoni faciant. Id erit norma. Regula dicta, quod sit recta, quasi rectula, et impedimentum non habeat. Perpendiculum est, quod semper appenditur. Denique in fabrica nisi omnia ad perpendiculum et certam regulam fiant : necesse est, cuncta mendosa instruantur, ut aliqua parva sint, aliqua cubantia, prona nonnulla, alia supina : et propter hoc ruant universa, quæ sunt male constructa. In norma enim et regula atque perpendiculo æquitatis ratio intelligenda est, ut omnia opera nostra secundum sanctarum Scripturarum traditionem et regulam rectæ fidei, perpendiculumque sanæ doctrinæ faciamus, et secundum hoc, quod divina præcepta docent, sic opera nostra ad salutem nobis proveniant. Aliter autem perdit suum laborem, qui extra hæc facit : quia *nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam* (*Psal.* CXXVI). Trullæ nomen factum, eo quod trudit et detrudit, id est, includit calce vel luto lapides. Trulla autem cæmentarii significat spiritalem ædificationem Dei, quam ipse artifex optimus in constructione Ecclesiæ suæ agit. Unde in Amos propheta scriptum est : *Et ecce Dominus stans super murum litum, et in manus ejus trulla cæmentarii, et dixit Dominus ad me : Quid tu vides, Amos? et dixi : Trullam cæmentarii : et dixit Dominus : Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel, non adjiciam ultra super ædificationem vel misericordiam inducere eum, et demolientur excelsa idoli et sanctificationes Israel desolabuntur* (*Amos* VII). Dominus autem, qui est structor maceriæ et lapis angularis, comminatur auferre se trullam in auxilio protectionis suæ a populo Israel. Cumque Dominus protectionem suam et (ut ita dicam) parietis vestimentum trulla cessante subtraxerit : tunc demolientur excelsa idolorum, et sanctificationes decem tribuum desolabuntur vel destruentur. Juxta anagogem dicit Dominus Christus, et stat super murum firmissimum, super apostolos et sanctos suos, quibus dedit, ut ipsi murus firmissimus vocarentur. Unde et Petro dixit : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (*Matth.* XVI). Qui murus, nisi Domini defendatur auxilio, omnem fortitudinem amittit : sed eo protegente in tantum robustus est, ut dicatur ad eum : *Si transieris per ignem, flamma non comburet te* (*Isa.* XLIII); quantoque magis tentationibus tunditur, tanto plus fortior fit et pro nomine Salvatoris inter flagella lætatur. Scalæ a scandendo, id est, ascendendo vocatæ. Hærent enim parietes : scalæ autem

Digitized by Google

quæ dicuntur, aut unæ sunt aut plures, quia numeri tantum pluralis est nomen, ut litteræ, quæ epistolam significant. Scalæ enim mystice significant profectus sanctorum per prædicationes eorum. Unde in Genesi legitur (*Gen.* XXVIII), quod viderit Jacob in somnis scalam stantem super terram, et cacumen ejus tangens cœlum. Somnus iste Jacob mors sive passio est Christi. Lapis ad caput ejus, qui nominatim quodammodo dictus est etiam unctus, Christus significatur. *Caput enim viri Christus est* (*I Cor.* XI); quis enim nescit Christum ab unctione appellari? Domus autem Dei Bethlehem dicitur: quia ibi natus est Christus. Porta vero cœli, quia ibi in terram descendit, ubi iterum ad cœlum conscendit. Erectio autem lapidis resurrectio Christi est. Porro scala Christus est, qui dixit: *Ego sum via* (*Joan.* XIV); per hanc ascendebant et descendebant angeli (*Gen.* XXVIII), in quibus significati sunt evangelistæ prædicatores Christi: ascendentes utique, cum ad intelligendam ejus supereminentissimam divinitatem excedunt universam creaturam: ut cum inveniant in principio, Verbum Domini apud Dominum, per quem facta sunt omnia (*Joan.* I); descendentes autem, ut eum inveniant factum ex muliere, factum sub lege; ut eos, qui sub lege erant, redimeret (*Gal.* IV).

CAPUT XII.

De lignariis.

Lignarius, generaliter ligni opifex appellatur. Carpentarius, speciale nomen est: carpentum facit, sicut navicularius: quia tantum navium est fabricator et artifex. Sarcitector dictus, quod ex multis hinc et inde conjunctis tabulis unum tecti sarciat corpus: idem et lignarius, quia tectoria lignis inducit. Lignarii ergo ac carpentarii atque sarcitectores possunt intelligi sancti doctores atque prædicatores Evangelii, qui spiritale ædificium Deo suis sermonibus atque bonis exemplis præparant, et sive ex noviter credentibus domum Deo ædificant, sive ex his, quos hæretici atque schismatici per errorem corruperant, iterum illos increpando, atque corrigendo, ad spiritale ædificium Dei restaurant. Unde et in Exodo carpentarii leguntur, et in libro Regum fabri lignorum, et cæmentarii describuntur, qui instaurabunt sartatecta domus Dei. Materia inde dicitur omne lignum, quod ex ea aliquid efficiatur: vel si ad januam referas, vel ad statuam, materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea, quæ sunt facta videmus: et materia, quasi mater, dicta. In materia enim mystice intelligi potest humana creatura: unde artifex summus per opifices suos, hoc est, doctores sanctos multiplicem præparat ornatum ecclesiæ, et vasa apta ad ministerium suum ædificat. Trabes vocatæ, quod in transverso positæ utrosque parietes contineant. Aliud autem sunt tigna, aliud trabes: tigna enim juncta trabem faciunt. Trabes autem sunt, cum sunt dolatæ. De trabibus autem in libro Regum ita scriptum est: *Posuit Salomon trabes in domo per circuitum forinsecus, ut non hærerent muris templi*, etc. (*III Reg.* VI.) Qui itaque trabes domus, quæ tabulata portabant, nisi prædicatores sancti, sunt typice designati, qui dum ipsi sublimem atque honorabilem in Ecclesia Dei locum teneant, infirmiores quosque ac fragiles suis prædicationibus ab infirmorum appetitu sustollunt: atque ad cœlestia desideranda ac speranda suspendunt: suis etiam intercessionibus, ut in cœptis persistant, adjuvantur? Item trabes sub alia significatione in Evangelio posita est, ubi Dominus ait: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?* (*Matth.* VII.) Hic trabes peccatum majus, et maxime invidia intelligi potest: festuca peccatum minus sive subitanea iracundia. Asseres ab asse dicti, quia soli ponuntur, neque conjuncti. Scindulæ eo quod scindantur, id est, dividantur. In asseribus autem quia tecto domus conveniunt, bene pœnitentia accipi potest, vel charitas, quæ operit multitudinem peccatorum (*I Petr.* IV), et in psalmo Propheta dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal.* XXXI). Epigri et clavi sunt, quibus lignum ligno adhæret. Clavi dicti, quasi chalabi, quia ex chalybe fiunt, id est ferro: chalybs enim ferrum est. Clavi autem mystice sanctorum prædicationes corda hominum transfigentes intelligi possunt: unde in Salomone scriptum est: *Verba sapientium et stimuli et quasi clavi in altum defixi* (*Eccle.* XII). Tabulæ a veteribus tegulæ vocabantur, a tegendo scilicet, unde et tagulæ. Commissura dicitur tabularum conjunctio. Tabulæ autem possunt significare fideles auditores, qui a trabibus vel tignis, hoc est, a sanctis doctoribus sustentantur: sic et commissura eorum unitas et charitas intelligi potest. Sectio autem dicta a sequendo ea quæ cœperit. Nam secare sectari et sequi est. Serræ autem nomen de sono factum est, id est, a stridore. Hæc persecutionem in Christianos factam ab infidelibus significare potest: unde et in Apostolo legimus: *Lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt* (*Heb.* XI). Et Isaiam prophetam lignea serra serratum Scriptura narrat. Circinus dictus, quod vergendo efficiat circulum, cujus modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinem extensa fuerat. Punctus autem in medio circini centrum a Græcis dicitur, in cujus medium cuncta convergunt. De circino autem et cæteris instrumentis artificiosis in Isaia, ubi de plaste idoli mentio fit, ita scriptum est: *Faber ferrarius lima operatus est in prunis, et in malleis formavit illud, et operatus est in brachio fortitudinis suæ. Artifex lignarius extendit normam, formavit illud in runcina: fecit illud in angulari, et in circino tornavit illud, et fecit imaginem viri, quasi speciosum hominem habitantem in domo* (*Isa.* XLIV). Quidquid autem de idolis dictum est, potest referri et ad hæreseos principes, qui simulacra dogmatum suorum atque mendacii artifici corde compo-

Digitized by Google

nunt, et venerantur ea, quæ a se sciunt esse simulata : non sufficit eis error proprius, nisi simplices quosque eorum adulatione deceperint, qui quæstum putant esse pietatem, et devorant domus viduarum (*I Tim.* VI), abutentesque vulgi imperitia, ita arte dialectica, quasi ascia, terebro et lima et runcina, formant dogma suum, et cudunt malleo atque inaurant sermonis rhetorici venustate, *quorum Deus venter est, et gloria in confusione eorum* (*Phil.* III). Securis vocatur eo quod ea arbores succidantur, quasi succuris. Item securis, quasi semicuris : ex una enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc apud veteres penna vocabatur ; utramque autem habens aciem, bipennis. Nam bipennis dicitur, quod ex utraque parte habeat acutam aciem, quasi duas pennas : pennum autem antiqui acutum dicebant. De secure autem Joannes Baptista ad Judæos ita ait : *Jam enim securis ad radices arborum posita est* (*Matth.* III). Arbor hujus mundi est universum genus humanum. Securis vero est Redemptor noster, qui velut ex manubrio et ferro constat : teneturque ex humanitate, sed incidit ex divinitate : quæ videlicet securis jam ad radicem arboris istius posita est : quia et si per patientiam exspectat, videtur tamen quid factura est. Potest et securis nomine prædicatio sermonis evangelici intelligi : quia, secundum Apostolum, *vivus sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ, carnis et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum* (*Heb.* IV). Et Jeremias propheta verbum Domini securi comparat cædenti petram : sive securis sententiam judicii Altissimi significat, quæ ad radices arborum, id est, ad finem regni populi Judaici posita est : ut eos, qui in Christum credere noluerunt, de terra viventium abscidat. Ascia ab hastulis dicta, quas a ligno eximit, cujus diminutivum est asciola. Est autem manubrio brevi et adversa parte referens vel simplicem malleum, aut cavatum vel bicorne rastrum. De securi autem, ascia et bipenne in Psalterio scriptum est, ubi destructio templi Domini commemoratur : *Securibus exciderunt januas ejus in idipsum, bipenni et ascia dejecerunt eam* (*Psal.* LXXIII). In securi tribulationem hujus sæculi demonstrat : in ascia, pravorum persecutionem, qua sanctos usque ad interitionem persequuntur. In bipenne geminam afflictionem, qua electos Dei pravi homines verbis et factis affligunt, designat. Scalprus dictus, quod scalpturis et foraminibus sit aptus, quasi scalforus, cujus diminutivum scalpellus. Terebra vocata a verme ligni, qui nuncupatur terebra, quem Græci teredona vocant. Hinc dicta terebra : quod, ut vermis, terendo perforat, quasi terefora, vel quasi transforans. Ædificare est bona opera facere, vel recte docere, ut in Apostolo : *Si quis autem ædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos* (*I Cor.* III). Et in aliam partem pro populo Judæorum per Malachiam dicitur : *Ipsi ædificabunt, et ego destruam* (*Malach.* I). Destruere est mala opera exercere, vel male docere, ut in Salomone : *Unus ædificans, et unus destruens* (*Eccli.* XXXIV). Et in bonam partem per Jeremiam dicitur : *Ut destruas et ædifices* (*Jer.* I). Mundare est a vitiis expurgare, ut est illud Evangelii : *Tetigit eum, dicens : Volo, mundare ; et confestim mundata est lepra* (*Matth.* VIII).

CAPUT XIII.

De laneficii inventione.

Minervam quamdam Gentiles multis ingeniis prædicant. Hanc enim primam laneficii usum monstrasse. Hanc etiam telam ordisse, et colorasse lanas perhibent : olivæ quoque hanc dicunt inventricem, et fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideo illi vulgo opifices supplicant : sed hoc poetice fingitur. Non enim Minerva istarum artium princeps est : sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, et Minerva de capite Jovis nata fingitur, hoc est, ingenium ; ideoque sensus sapientis, qui invenit omnia, in capite est : ideo et Dea artium Minerva dicitur : quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur universa.

CAPUT XIV.

De vestibus sacerdotum.

Octo sunt in lege genera sacerdotalium vestimentorum. Poderis est sacerdotalis linea corpori astricta, et usque ad pedes descendens : unde et nuncupata, quam vulgus camisiam vocat. Abaneth est cingulum sacerdotale, rotundum, polymita arte ex cocco, purpura, hyacinthoque contextum, ita ut flores atque gemmæ in eo esse viderentur distinctæ. Pileum est ex bysso rotundum, quasi sphæra media, caput tegens sacerdotale, et in occipitio vitta constrictum : hoc Græci et nostri tiaram vel galeam vocant. Machin, quod est tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes septuaginta duo tintinnabula, totidemque intermista ac dependentia mala punica. Ephod, quod interpretatur Latine *superindumentum* ; erat enim pallium superhumerale, ex quatuor coloribus et auro contextum, habens in utroque humero lapides duos smaragdinos auro conclusos, in quibus sculpta erant nomina patriarcharum. Logion, quod Latine dicitur *rationale*, pannus duplex, auro et quatuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant duodecim pretiosissimi lapides. Hic pannus superhumerali contra pectus pontificis annectebatur. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis, quæ nomen Domini tetragrammaton hebraicis litteris habebat scriptum. Badim sive feminalia, id est, bracæ lineæ usque ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur. Mystice autem poderis significat castitatem corporis et animæ usque in finem. Cingulum vero continentiam atque abstinentiam, mortificationemque carnalium desideriorum. Quatuor quidem colores præcipui, hoc est, hyacinthus, purpura coccusque bis tinctus, ac byssus retorta, ex quibus pontificis habitus contextus erat simul cum auro, mysticam significationem habent, hoc est, aurum figurat sa-

Digitized by Google

pientiam spiritalem : hyacinthus cœlestem conversationem : purpura martyrium : coccus bis tinctus charitatis perfectionem, quæ in duobus præceptis, hoc est, dilectione Dei et proximi : byssus vero castitatem atque munditiam : pileum quoque sive tiara byssina, quæ caput tegebat et ornabat sacerdotis, admonet eum omnes capitis sensus Deo consecratos habere, ne vel oculi ejus videant vanitatem, vel aures libentius audiendo opprobrium accipiant adversus proximum suum : os abundet nequitia : et lingua contineat dolum : sive etiam cor crapula et ebrietate gravetur : vel olfactus aspersum myrrha, aloe et cinnamomo, lectum meretricis amplectatur. Tunica vero hyacinthina ostendit, qualis esse debeat vita sacerdotalis, hoc est, supernis solummodo desideriis incessanter intenta, et conversationem juxta Apostolum (*Phil.* III) habens in cœlis, ac sui Salvatoris indesinenter exspectans adventum. Quæ videlicet tunica, sicut et byssina, ad pedes usque pertingebat : unde uterque Græce poderis est dicta, ut ostenderetur, nil in sacerdotali vita infirmum ac sordidum remanere : sed omne, quod ageret, quasi æthereo colore speciosissimum in universa membra ejus a capite usque ad pedes gratia virtutum contecta esse debere. Ephod, quod auro et quatuor coloribus contextum erat, et lapides pretiosos conscriptos nominibus filiorum Israel insertos habebat, significat bonam operationem juxta exempla sanctorum patrum, et exercitium virtutum. Logion ergo, quod est rationale, quod in pectore sacerdotis ponebatur, ostendit, quod sacerdos et rector populi Dei omnia debet rationabiliter agere, et subtili semper examine bona malaque discernere. Quod autem in rationali quatuor ordines fuerint, et horum singuli quique tres habuere lapides : quid nobis intimatur typice, nisi ut in virtutibus quæ distinguuntur quatuor principaliter, fidem sanctæ Trinitatis non fictam teneamus? Possumus sane in vario decore lapidum non solum claritatem multifariam sacerdotalis actus et cogitatus, verum etiam spiritualium accipere charismata virtutum, ac miracula sanitatum, de quibus ipse Dominus apostolis, *Infirmos*, inquit, *curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite* (*Matth.* X). Petalum autem aureum, hoc est, lamina aurea in fronte pontificis, in qua sanctum Domini, hoc est, nomen Domini sculptum est, sacratius cæteris erat indumentum illius : et merito. Quia sicut divina potentia cunctis, quæ creavit, supereminet : ita oportebat, ut nomen ejus, cæterum pontificis habitum ornatumque transcendens, altius præemineret, et velut cuncta sanctificans, eximiam in ejus fronte sedem teneret. Significat autem ipsam professionis nostræ fiduciam quam in fronte portamus, dicentes singuli cum Apostolo : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Gal.* VI). Verum quia de cæteris supra tractatum est, feminalia quæ ad operiendam carnem turpitudinis fieri mandantur, illam castimoniæ portionem, quæ appetitum copulæ conjugalis cohibet, A proprie designant, sine qua nemo vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris potest ministerium consecrari, id est, si non aut virgo permanserit, aut conjugium contra uxoriæ conjunctionis fœdera solverit.

CAPUT XV.

De diversis nominibus vestimentorum.

Diversitas vestimentorum : tegmen, tegumen, indumentum, vestimentum, et reliqua. Tegmen dictum eo quod tegat membra, sicut tegumen tecta, quæ tegunt corpora. Vestimentum vero est, quod usque ad vestigium protenditur, quasi vestigimentum : ut est tunica talaris, sed et hoc consuetudo sermonis auctorum confundit. Indumentum, quod intus ad corpus induitur, quasi intumentum. Discernitur autem B vestitus a cultu, quoniam latius intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet ; cultus ad homines. Plerœque autem vestium aut a tempore, quo maxime in usu sunt, appellantur : aut a locis, ubi vel primum confectæ, vel maxime venditantur : aut a genere coloris, aut a nomine repertorum. Vestitus autem quando in bonam partem accipitur, mystice significat aut fidem, qua induuntur renati in baptismate Christi : aut charitatem. Unde est illud, quod propheta dicit de Ecclesiæ ornatu in Psalterio : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (*Psal.* XLIV). Quod dicit, *in vestitu deaurato*, aurum ad charitatis debemus aptare fulgorem, quia virtute circumdata sancta resplendet Ecclesia. Et ne solam ibi intelligeres esse charitatem : *in vestitu*, dixit, *deaurato*, C non aureo : deauratum enim dicimus, quando superducta species auri in aliqua materia glutinatur. Ideo autem supra virtutes alia gratia charitatis apparuit, quia omnia ejus fulgore excellit. Addit, *circumamicta varietate*. Perscrutemur cur Ecclesia Dei de vestis varietate laudetur, cui totum simplex convenit atque unum ? Sed hac varietate aut linguas multiplices significat : quia omnis gens secundum suam patriam in Ecclesia psallit auctori : aut virtutum pulcherrimam diversitatem. Ornatur enim auro apostolorum, argento prophetarum, gemmis virginum, cocco martyrum, purpura pœnitentium. Ista est ergo varietas unitatis, quæ oculos Domini ex omnibus gentibus pia conversatione placitura contexitur. D Vestis antiquissima hominum fuit perizoma, id est, succinctorium, quo tantum genitalia contegunt. Hoc primum primi mortales e foliis arborum sibi fecerunt, quando post prævaricationem erubescentes pudenda velarunt. Cujus usum quædam barbaræ gentes, dum sint nudæ, usque hodie tenent. Hæc et campestria nuncupantur pro eo quod hisdem juvenes, qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt. Perizoma ergo quod consuerunt primi parentes nostri de foliis fici, et se contegebant, hoc significat quod sæculum asperum amplectuntur, qui prurigine voluptatis carnalis hærent, quique decepti hæretica pravitate, et gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum, tanquam folia fici, colligunt,

Digitized by Google

facientes sibi succinctoria pravitatis, cum de Domino vel Ecclesia mentiuntur. Tunica vestis antiquissima appellata, quæ in motu incedentis sonum facit. Tonus enim sonus. Primum autem fuere pelliceæ tunicæ, quibus post offensam et ejectionem de paradiso Adam et Eva induti sunt. Talaris tunica dicta, eo quod ad talos usque descendat, et ad pedes defluat, sicut pectoralis, quia apud antiquos brevis erat, ut tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit. Manicleata tunica, id est manicata, eo quod habeat manicas, quam cheiridoton Græci vocant. Tunica autem indumentum significat fidei integritatem, quam Petrus apostolus habuisse dignoscitur, de quo in Evangelio loquitur: *Cum audisset Petrus quia Dominus est, tunica succinxit se et misit se in mare* (*Joan.* XXI); quia fidei firmitate pericula evasit istius sæculi, et tentationes superavit. Item in Genesi legitur (*Gen.* XXXVII), quod Jacob patriarcha Joseph filio suo fecisset tunicam polymitam sive talarem, hoc est, astralogon [astragalon] seu manicatam, quæ haberet manicas: antiqui enim magis colobiis utebantur. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, secundum allegoriam varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significavit. Item alio modo Joseph, qui inter fratres undecim usque ad finem justus perseverasse describitur, solus talarem tunicam habuisse perhibetur. Quid est ergo talaris tunica, nisi actio consummata? quasi enim propensa tunica talum corporis cooperit, cum bona actio ante Dei oculos usque ad vitæ nos terminum tegit. Dalmatica vestis primum in Dalmatia provincia Græciæ texta est, tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura. Serica est a serico dicta, vel quod eam Seres primi miserunt. Holoserica, tota serica: Holon enim totum. Tramoserica, stamine lineo, trama ex serico. Holoporphyra tota ex purpura: holon enim totum. Byssina candida confecta ex quodam genere lini grossioris: sunt, qui et genus quoddam lini byssum esse existimant. Vestimentum est Ecclesiæ fides, sive virtutis varietas, vel nationum diversitas, ut in Psalterio: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (*Psal.* XLIV). Et in Isaia: *Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ, Hierusalem, civitas sancta* (*Isa.* LI). Vestimenti nomen, Christi corpus assumptum, sicut propheta dicit: *Et ecce vir vestitus lineis* (*Ezech.* IX). Item vestimentum Christi, populi fideles. Vestimentum sanctorum, opera justitiæ, sive fideles Christi, ut in Apostolo: *Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis* (*Gal.* III). Vestimentum impiorum, opera iniquitatis sunt, ut illud Psalmistæ: *Induantur sicut diploide, confusione sua* (*Psal.* CVIII). Vestimentum caro hominis, sicut in Salomone legitur: *Omni tempore sint vestimenta tua candida* (*Eccle.* IX), id est nulla pollutione in luxuria sordida. Vestimentum simulatio hypocritarum, ut in Evangelio: *Venient ad vos in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces* (*Matth.* VII). Vestis nuptialis, fides, vel (ut quidam volunt) charitas, ut in Evangelio: *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* (*Matth.* XXII). Vestimentum lineum, virtus animæ, sive munditia castitatis, ut in Levitico: *Vestietur sacerdos vestimentis lineis et femoralibus* (*Levit.* VI). Linea dicitur, quia ex solo lino fit. Linostema vestis est ex lana linoque contexta: et dicta linostema, quia in stamine linum, in trama lanam habet. Linea quidem vestis significat mortificationem vitæ carnalis. Linostema vero, quæ ex lana linoque contexta est, hypocritarum personam signat, qui benignitatem erga proximos ostendunt, et dolosas iniquitates opponunt. Quid ergo per lanam, nisi simplicitas? et quid per linum, nisi subtilitas, designatur? et sæpe homo subtilis et acutus exterius simplicitatem mansuetudinis ostendit, et interius subtilitatem malitiæ contegit. Iste ergo vestem se actionis suæ quasi ex lana et lino induit, quando ab eo et simplicitas monstratur in superficie, et subtilitas malitiæ servatur in mente. Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hæreat. Hoc in Ægypto et Syria non tantum feminæ, sed et viri utuntur. Unde et Hieremias trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petræ abscondit, et postea scissum reperit. Hoc quibusdam et renale dicitur, quod in renibus alligatur. De lumbare ergo Dominus ad Hieremiam ita ait: *Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem Israel et omnem domum Juda, dicit Dominus, ut esset mihi in populum, et in nomen, et in laudem, et in gloriam, et non audierunt* (*Jer.* XIII). Cinctorium sive lumbare, quod in renibus jungitur, populus Israel est, qui in lini similitudinem assumptus de terra, et illotus, nec mollitudinem habuit, nec candorem, et tamen per illius misericordiam adhæsit Deo. Cumque peccasset hujuscemodi linum atque lumbare, ductum est trans Euphraten, id est, in Assyrios, et ibi absconditur, hoc est, multitudine magnarum et innumerabilium gentium quodammodo absorptus et nihil reputatus. Post longum autem tempus ipse propheta in typum Domini populum liberat de captivitate, qui nihilominus et post reditum Domini præcepta non fecit: sed secutus deos alienos, ad extremum etiam in Dei Filium misit manus, et æterna perditione contabuit. Omnis quoque vir sanctus lumbare Dei est, qui assumptus de terra, et de terræ limo, Dei consortio copulatur quodammodo: quæ in Ecclesia ejus videntur obscena, majore diligentia operit atque circumdat, ne gentilium et hæreticorum morsibus pateant. Quod lumbare si aquam tetigit, et Euphratis fluenta transierit, ita ut Assyriæ regionis honoribus [humoribus] imbuatur: perdit pristinam fortitudinem, et computrescit atque dissolvitur: et quamvis in usum Dei redeat, tamen pristinam pulchritudinem habere non potest, non duritia Dei, sed suo vitio: quia nolunt audire verba ejus, et ambulant in pravitate cordis sui: sive, quod sibi rectum videtur, hoc faciunt. Cingulum mystice intelligitur spiritalis operis accinctus in Psalterio:

Digitized by Google

Præcinxisti me lætitia (*Psal.* XXIX). Balteum accinctus virtutum, sive circumspectio mentis : unde legitur in Deuteronomio : *Habebis paxillum in balteo* (*Deut.* XXIII), id est, stimulum compunctionis. Et in aliam partem in Job : *Balteum regum dissolvit, et præcingit func renes eorum* (*Job.* XII). Armelausa vulgo vocata, quod ante et retro divisa atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi armiclausa, cum littera ablata. Camisas vocamus, quod in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris. Femoralia appellata, eo quod femora tegant : ipsa et brachæ, quod sunt breves, et verecunda corporis his velentur.

CAPUT XVI.

De proprio quarumdam gentium habitu.

Sarabara sunt fluxa ac sinuosa vestimenta, de quibus legitur in Daniele (III) : *Et sarabara eorum non sunt immutata.* Et Publius : *Ut quid ergo in ventre tuo Parthi sarabara suspenderunt.* Apud quosdam autem sarabara quædam capitum tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite magorum picta. Mastruca vestis Sarda ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro : *Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum mastruca mutavit.* Mastruca autem, quasi monstruosa, eo quod qui ea induuntur, quasi in ferarum habitum transformantur. Legitur in Apostolo de quibusdam sanctis, qui fuerunt sub Veteri Testamento : *Circumierunt*, inquit, *in melotis et pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus* (*Hebr.* XI). In quo manifestatur, quod viri sancti, quibus ad æternam vitam gradiendi amor incumbit, non præsentis vitæ deliciis per voluptatem uti desiderent : sed per continentiam magis virtutum copiam habere studeant. In quibus ornati ad æterni regis convivium intrare mereantur.

CAPUT XVII.

De palliis virorum.

Pallium est, quo ministrantium scapulæ conteguntur, ut, dum ministrant, expediti discurrant. Plautus : *Si quid facturus es, appende in humeris pallium. Et pergat, quantum valet, tuorum pedum pernicitas.* Dictum autem pallium a pellibus : quia prius superindumenta pellicia veteres utebantur, quasi pellea : sive a palla per derivationem. Chlamys est, quæ ex una parte induitur, neque consuitur, sed fibula infrenatur : hinc et Græce nomen accepit. Chlamys laudis est ornatus, ut in Salomone : *Et chlamydem fecit viro suo*, id est, vestimentum : quod tanquam de duobus Testamentis confectum sit. Toga dicta, quod velamento sui corpus tegat atque operiat. Est autem pallium purum forma rotunda effusiore, et quasi inundante sinu, et sub dextro veniens supra humerum sinistrum ponitur : cujus similitudinem in operimentis simulacrorum vel picturarum aspicimus, easque statuas togatas vocamus. Toga autem Romani in pace utebantur, belli autem tempore paludamentis : mensura togæ justa, si sex ulnas habeat. Toga palmata dicebatur, quam merebantur hi, qui reportabant de hostibus palmas. Ipsa vocabatur et toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet. Pallium mystice in bono accipitur, ut est illud : *Pallium laudis pro cingulo mœroris* (*Isa.* LXI). Item in contrariam partem in psalmo pallium positum est, ubi legitur de Ecclesia : *Qui fundavit terram super stabilitatem ejus, non inclinabitur in sæculum sæculi. Abyssus, sicut pallium, amictus ejus* (*Psal.* CIII). Abyssus enim dicitur aquarum copiosissima multitudo, quæ et in bono et in malo plerumque ponitur. Hæc merito hic superstitiosis atque persecutoribus comparantur : quia sicut pallium subjecta cooperit : ita illi mundum fœdissima superstitione texerunt, ut non solum mediocres homines, sed in perniciem suam ipsos quoque sanctos viros atque eminentissimos tormentis corporum obruere viderentur. Diplois Græcum nomen ab eo quod sit duplex amictus. Horatius :

Contra quem duplici panno patientia velat.

Est autem vestis militaris, cujus usus Gallicis primum expeditionibus cœpit e præda hostili, de qua est vox illa senatus : « Togis depositis, Quirites, ad saga (ite). » Sagum autem Gallicum nomen est. Dictum autem sagum quadrum, eo quod apud eos primum quadratum vel quadruplex esset. Nam in Propheta scriptum est : *Operiantur, sicut diploide, confusione sua* (*Psal.* CVIII). Petiit ergo ut utriusque legis intelligentia vestiantur, qui nunc utraque, perfidia faciente, nudati sunt. Confusio enim Judæorum est legem non intelligere, quæ toties Salvatorem Dominum præcinuit advenire : sive illud genus vult exprimere, quod solet in proverbiis dici : id est : *Confusionis duplici pallio vestiantur*, dum ante Dominum et homines erubescunt. Sagorum autem mysticus sensus in tabernaculi Mosaici constructione satis explanatus est, ad cujus lectionem lectorem mittimus. Pœnula est pallium cum fimbriis longis, cujus mentio in Epistola Pauli ad Timotheum fit (*II Tim.* IV). Casula est vestis cucullata, dicta per diminutionem a casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa : inde et cuculla, quasi minor cella. Sic et Græce planeta dicta, quia oris errantibus evagatur. Unde et stellæ planetæ, id est vagæ, eo quod vagæ suo errore motuque discurrunt. Casula juxta allegoriam rectæ fidei potest exprimere indumentum, in quo bonorum operum plenitudo consistit. Unde scriptum est : *In casula ipsius requiescunt bona per eum* (*Eccli.* XIV). Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, collo pendens, præcincta usque ad lumbos. Est enim habitus proprie necessarius ad operis exercitium : fiebat autem prius (ut quidam existimant) ex pelliculis melonum : unde et melotæ vocatæ sunt. Fimbriæ vocatæ... Oræ vestimentorum, hoc est, fines, ex Græco vocabulum trahunt. Græci enim terminum oron vocant. Fimbriæ spiritaliter significant mysteria incarnationis Domini, quæ tetigit mulier hæmorrhoissa, et statim sanata est. Item fimbriæ significant extremitatem vitæ hominum : unde in psalmo de Ecclesia legitur :

Digitized by Google

In fimbriis aureis circumamicta varietate (*Psal.* XLIV); quia in fine tota perfectio est, ubi charitas non, tanquam deaurata, conspicitur, sed jam plenissima, tanquam aurea.

CAPUT XVIII.

De palliis feminarum.

Regillum est prælautum reginarum amiculum, unde et appellatum. Peplum matronale pallium ex purpura signatum, cujus fimbriæ aurei staminis summitate resplendent. Palla est quadrum pallium muliebris vestis, deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis : et palla dicta a pallein, id est, a mobilitate, quæ circa finem hujusmodi indumenti est : sive quod rugis vibrantibus sinuata crispetur. Theristrum palliolum est, quo usque hodie Arabiæ et Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in æstu tutissimo teguntur umbraculo. Anaboladium amictorium lineum feminarum, quo humeri operiuntur, quod Græci et Latini sindonem vocant. Nam de theristro et in Isaia legitur, et in Genesi de Rebecca ita scriptum est : *Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de camelo, et ait ad puerum : Quis est ille homo, qui venit per agrum in occursum nobis? Dixit ei : Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se* (*Gen.* XXIV). Rebecca vero, Isaac viso, quis ille homo sit, requisito puero, cognoscit : quia quotidie sancta Ecclesia adhuc prophetarum atque apostolorum dicta, quod de Redemptore suo credere debeat, intelligit. Quæ sese mox pallio operuit : quia tanto subtilius Salvatoris sui mysteria penetrat, quanto altius de anteacta vita confunditur : et, quia perverse egerit, verecundatur. Pallio se cooperire curavit, quia viso Domino infirmitatem suæ actionis erubuit : et illa, quæ prius in camelo libere gestabatur, descendens postmodum verecundia tegitur. De sindone ergo mystice munditia castitatis exprimitur : unde corpus Domini Joseph involvisse legitur, quia inenarrabili castitate demonstravit illud mundissimum fore, et a mundis hominibus in sacramento percipiendum oportere. Item in Proverbiis de muliere forti ita legitur : *Sindonem fecit, et vendidit ; et cingulum tradidit Chananæo* (*Prov.* XXXI). In linteo sindonis subtilis intextio signatur sanctæ prædicationis, in qua molliter quiescit : quia mens in illa fidelium spe superna refovetur. Unde et Petro animalia in linteo demonstrantur (*Act.* X); quia peccatorum animæ misericorditer aggregatæ in blanda fidei quiete continentur. Hanc ergo sindonem fecit et vendidit ; quia fidem, quam credendo texuerat, loquendo dedit, et ab infidelibus vitam rectæ conversationis accepit : quæ et Chananæo cingulum tradidit, quia per vigorem demonstratæ justitiæ fluxa opera gentilitatis astrinxit : ut hoc, quod præcipitur, vivendo teneat, sicut scriptum est in Evangelio : *Sint lumbri vestri præcincti* (*Luc.* XII). Stola, matronale operimentum, quod cooperto capite et scapula a dextro latere in lævum humerum mittitur. Stola autem Græce vocatur, quod supermittatur : eadem ricinium Latino nomine appellatum eo quod dimidia ejus pars retro rejicitur, quod vulgo mavortem dicunt. Vocatum autem mavortem, quasi Martem : signum enim maritalis dignitatis et potestatis in eo est. *Caput enim mulieris est vir* (*I Cor.* XI) ; inde et super caput mulieris est. Stola indumentum baptismi vel fidei significat, ut in Evangelio : *Cito proferte stolam primam, et induite eum* (*Luc.* XV). Item stola remunerationem futuram significat atque immortalitatem : aliquando vero honorem dignitatis sive ordinis sacri; unde scriptum est : *Stola gloriæ induet illum* (*Eccli.* VI). Remuneratio autem futura in stola significatur, ubi legitur in Apocalypsi, quod animabus sanctorum, quæ clamabant ad Dominum post effusionem sanguinis sui, et vindictam expetebant, responsum sit : *Ut requiescerent adhuc modicum tempus donec impleantur conservi eorum, et fratres eorum, qui interficiendi sunt similiter, sicut et illi* (*Apoc.* VI). Singulas modo stolas habent animæ sanctorum de sua immortalitate gaudentes, resurgentibus autem corporibus, juxta Isaiam, *in terra sua duplicia possidebunt* (*Isa.* LXI). Non desiderium resurrectionis abnuitur, sed ex colligendorum fratrum augmento differtur. Nam et ipsa animarum lætitia potest stolis albis figurari, cum Domino revelante, didicerint et impios in fine damnandos, et usque in finem sæculi multos suo numero per martyrium esse sociandos : atque interna charitate perfusi maluerint hac consolatione contenti pro supplendo fratrum numero hactenus sua gaudia deferri [differri].

CAPUT XIX.

De stratu et reliquis vestibus quæ in usu habentur.

Stragulum vestis est discolor, quod manu artificis diversa varietate distinguitur. Dictum autem, quod in stratu et amictum apta sit. De quo Salomon : *Stragulatam vestem fecit sibi : byssus et purpura indumentum ejus.* Stragulata vestis, quæ, variante textura, solet firmissima confici fortia Ecclesiæ opera et diversa virtutum ejus ornamenta significat. De quibus Propheta in summi regis, viri videlicet illius, laude cecinit : *Astitit regina a dextris tuis in vestimento deaurato, circumdata varietate* (*Psal.* XLIV) ; sicut supra ostensum est. Cervicalia autem sunt, eo quod ponantur sub cervice vel cubito. Pulvillus dictus a pulvinari, qui est divitum lectus. Culcitræ vocatæ, quod calcentur, id est, farciantur pluma sive tomento, quo molliores calidioresque sint. Cervicalia autem sive pulvilli seu culcitræ possunt juxta allegoriam adulationes designare falsorum doctorum et adulatorum, qui decipiunt eos, quibus pro malis operibus impunitatem promittunt, et vitæ præmia indignis spondent. Quibus per prophetam dicitur : *Væ vobis, qui consuitis pulvillos sub omni cubitu, et cervicalia ad decipiendas animas*, etc. (*Ezech.* XIII) Tapeta dicta, quod pedibus primum sternerentur quasi tapedia. Tapeta enim ornatum eloquentiæ possunt significare : unde meretrix in Proverbiis ait : *Intexui funibus lectum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto* (*Prov.* VII). In lecto ergo funibus intexto meretrix mollitiem

Digitized by Google

quiescendi designat. In tapetibus vero pictis ex Ægypto etiam oculorum tentat illecebras, quibus nefando aspectu irretitis facilius ad seducenda mentis arcana penetrat. Quia vero nomine funium aliquando solent divina præcepta figurari, quo a nostris nos voluptatibus coercendo religant, promittunt se hæretici contextu verborum cœlestium salubre suis auditoribus quasi stratum parare, in quo vitiorum tumultibus libero corde quiescant; sed veracitér illis funibus peccatorum construunt locum perditionis, ubi perpetuo pedes manusque alligati damnentur : de quo Dominus in Apocalypsi : *Et dedi*, inquit, *illi tempus, ut pœnitentiam ageret, et non vult pœnitere a fornicatione sua. Ecce mitto eam in lectum, et qui mœchantur cum ea in tribulationem maximam* (*Apoc.* II). In tapetibus vero pictis ex Ægypto ornatus eloquentiæ et dialecticæ artis versutia, quæ ab ethnicis originem sumpsit, intelligitur, per quam mens hæretica sensum doctrinæ pestilentis, quasi meretrix thorum facinoris, se texisse gloriatur. Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quæ (ut nomen ipsum indicat) olim tergendis manibus præbebantur. Mappæ convivii et epularum appositarum sunt quasi manubiæ atque ob id nominatæ, cujus diminutivum mappella est sive mandeba a mandendo. Sabanum Græcum est. Facitergium et manutergium a tergendo faciem vel manus vocatum. Hæc linteamina ad officium mensæ pertinent, et ad ministerium humanum : sed non minus ad usum sacri ministerii, et ad officium altaris pertinere noscuntur, quando supra mensam, hoc est, sacrum altare linteamina munda ponuntur, et mappulæ manibus sacerdotum et ministrorum tenentur, ut populus eos semper ad servitium Dei paratos conspiciat. Vela dicta, quod objectu suo interiora domorum velent. Aulæa, vela picta, et grandia, quæ ideo aula dicta sunt, quod primum in aula Attali regis Asiæ, cui successit populus Romanus, inventa sunt. Cortinæ sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, a quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dictæ autem cortinæ a coriis, eo quod prius ex pellibus fuissent factæ : unde et in eodem tabernaculo legis jubentur cortinæ fieri ex pellibus arietum rubris, et ex pellibus hyacinthinis. Cilicia Arabes nuncupant velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt. Vela enim et cortinas atque saga cilicina in tabernaculo Domini, divino præcepto, quisquis Exodum legerit, facta poterit agnoscere, et inde mysterium congruum sano sensu valet rimari, maxime cum ibi decem cortinæ jussæ sunt fieri diversorum colorum specie varietate [variegatæ]; quia sancta universalis Ecclesia ex multis electorum personis, ex multis per orbem ecclesiis, ex variis virtutum floribus ædificatur, cujus omnis perfectio in denario numero continetur. Saga ergo, quibus operitur tabernaculum, rectores sunt Ecclesiæ sanctæ, quorum industria ac labore pecus ejusdem ecclesiæ protegitur atque incessabili cura munitur : ne videlicet vita fidesque electorum hæretica seductione corrumpi : ne falsorum catholicorum improbitate fœdari : ne tententium vitiorum sorde attaminari : ne temporalium subsidiorum inopia possit ad tristitiam deduci.

CAPUT XX.

De lana et lino.

Lana a laniando, id est, a vellendo vocata : hinc et vellus dictum, quod prius lanæ vellerentur, non tonderentur. Linum ex terra oritur, deflexumque nomen ejus a Græco : nam linum Græci linarium dicunt, sive quod sit molle et lene. Possunt autem mystice in lana, quia ovinus est habitus, omnia pietatis et simplicitatis opera, quæ proximis impendimus, accipi. Potest in lino, quod ex terra virens oritur, sed longo ac multiplici exercitio humorem nativum amittit atque ad gratiam novi candoris pervenit, castigatio nostræ carnis intimari, cui dum ingenitas vitiorum sordes per continentiam excoquimus, dignam profecto eam, qua Christum induamus, efficimus, juxta illud Apostoli : *Quotquot ergo in Christo baptizati estis, Christum induistis* (*Gal.* III). De lana ergo et lino in Proverbiis de muliere forti scriptum est : *Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum* (*Prov.* XXXI). Quærit ergo mulier fortis lanam et linum, et operatur consilio manuum suarum, cum Ecclesia sancta sollicite perquirit, quibus se pietatis fructibus exerceat, quomodo a carnalibus emundet illecebris, et hoc utrumque consilio prudentissimo, hoc est, supernæ solummodo retributionis facit intuitu. Stuppa vero cannabi est sive lini : hæc secundum antiquam orthographiam stippa dicta, quod ex ea rimæ navium stippentur : unde et stippatores dicuntur, qui in vallibus eam componunt. Hæc potest significare despectam verbi doctrinam a superbis, quæ tamen frequenter adjuvat necessitatibus populorum in fluctibus hujus sæculi laborantium. Byssus genus est quoddam lini nimium candidi et mollissimi, quod Græci papatem vocant. De bysso quoque in Proverbiis scriptum est : *Byssus quoque et purpura indumentum ejus* (*Prov.* XXXI). Byssus in castitate puræ conversationis : purpura in effusione pretiosi martyrum sanguinis. Byssus namque candidi coloris est : purpureus autem color de sanguine conchyliorum marinorum tinguitur, quod et ostrum vocatur, eo quod ex testæ humore tingitur; unde pulchre dictum est a Patribus quia sancta Ecclesia electorum floribus vernans, in pace habeat lilia, in bello rosas. Item quia byssus de terra virens oritur, sed per exercitationes longas ac multifarias, amisso humore ac virore nativo, ad decorem candidæ vestis perducitur. Purpura autem regalis est habitus. Bysso induitur Ecclesia, cum castigant corpora sua electi, et servituti subjiciunt; purpura autem, cum eamdem continentiam non ob favorem vulgi, sed pro acquirenda beatitudine regni perennis exercent. Sed hic virtutum habitus in præsenti quidem nescientibus videtur contemptibilis, sed in futuro, qualis fuerit, manifeste patebit. Unde pulchre in Apocalypsi sua Joannes sanctorum se vocem audisse refert, dicentium :

Digitized by Google

Gaudeamus et exsultemus : quia venerunt nuptiæ agni, et uxor ejus præparavit se, et datum est ei, ut cooperiat se byssinum splendens candidum (*Apoc.* XIX). Byssinum enim justificationes sunt sanctorum. Et in contrariam partem byssi et purpuræ significatio in Evangelio trahitur, ubi ita legitur : *Erat quidam dives, qui induebatur purpura et bysso* (*Luc.* XVI) ; ubi sæcularium divitiarum ambitio exprimitur, quæ ad tempus avaris arridet, sed cito decidua ad luctum æternum eos perducit.

CAPUT XXI.

De coloribus vestium.

Purpura apud Latinos a puritate lucis vocata ; apud Græcos autem porphyra dicitur cum aspiratione, apud nos purpura sine aspiratione. Ferrugo color est purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania : ut : *Ferrugine clarus Ibera.* Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura ejusmodi coloris existat. Coccum Græci, nos rubrum seu vermiculum dicimus : est enim vermiculum ex silvestribus frondibus. Coccus, quia ignis habet speciem, merito flagrantissimæ sanctorum dilectioni comparatur. Unde et quidam ex eis, qui hanc, præsente et comitante secum Domino, conceperant, aiebant : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas?* (*Luc.* XXIV.) Cui contra de reprobis dicitur : *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV). Hæc quasi bis tinguntur, cum amore Dei et proximi flammescimus, cum illum ex toto corde, tota anima, tota virtute, sicut et nos ipsos, diligimus. Hyacinthus quoniam aeris et cœli speciem imitatur, eorumdem mentes electorum omni spe et desiderio cœlestia quærentes significat : cujus nobis coloris sacramentum commendans Apostolus ait : *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est, in dextra Dei sedens* (*Col.* III).

CAPUT XXII.

De instrumentis vestium.

Tela pro longitudine staminum dicta, cujus derivativum est telaria. Tela pro longitudine dicitur. Stamen significat aut prolongationem vel ordinationem judicii : unde legitur in Propheta : *Et telam quam orditus est super universas nationes terræ* (*Isa.* XXV) ; quia Dominus undique præmia judicaturus secundum propria præparat merita. Colum, quod sit in longitudine et rotunditate, quasi columna. Fusus, quod per ipsum fundatur, quod netum est. In colo enim scripturarum scientia exprimitur : et in fuso intentio discretionis : unde scriptum est in Proverbiis de muliere forti : *Manus ejus misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum* (*Prov.* XXXI). Solent enim feminæ nentes, fusum in dextera, colum tenere in sinistra. In colo enim lana involuta est, quæ filo ducenda et nenda transeat in fusum. Sæpedum in Scripturis dextera vitam perpetuam, læva præsentia dona Dei significat : opulentiam videlicet rerum, pacem temporum, sospitatem corporum, scientiam quoque scripturarum, et cœlestium perceptionem sacramentorum. Hæc et hujusmodi bona, cum Domino largiente, percipimus, jam lanam agni immaculati de colo infusam, de læva in dextram trajicimus ; quia de bonis nostri Redemptoris, de exemplis operum ejus stolam nobis gloriæ cœlestis, ac vestem charitatis nuptialem facimus. Netum enim, unde fila conficiuntur, laborem exprimit terrenum : unde homines sibi futuræ remunerationis apparant indumentum. De quo Dominus in Evangelio, volens nos retrahere a mundana concupiscentia, et ad futuram gloriam præparare, ait : *Considerate lilia agri, quomodo crescunt ; non laborant, neque nent*, etc. (*Matth.* VI.) Stamen dictum, quia rectum stat. Trama, quod via recta transmittatur per telam : est enim filum inter stamen currens, quæ duo possunt significare fidem rectam cum bonis operibus.

CAPUT XXII.

De ornamento.

Ornamenta sunt dicta, eo quod eorum cultu ora vultusque decorentur. In ornamentis autem virtutum varietates vel diversæ charismatum gratiæ, quæ animas hominum ornant, intelligi possunt ; unde in Ezechiele Dominus ad Judæam dicit : *Indui te subtilibus, et ornavi te* (*Ezech.* XVI). Et alibi scriptum : *Ornavi te in monilibus* (*Isa.* LXI). E contrario vero in Salomone ita legitur : *Ecce mulier in ornamento meretricio* (*Prov.* VII), hoc est, hæretica pravitatis sophistica locutione, et falso virtutum colore. Primum ornamentum est corona, insigne victoriæ sive regii honoris signum, quæ in capite regum ponitur ad significandos circumfusos in orbe populos, quibus accinctus quasi caput suum coronatur. Nomen coronæ hac ex causa vocatum, eo quod in initio circum aras curreretur, atque ad imaginem circuitus vel chori est formata et nominata corona. Imperatores Romani et reges quidam gentium aureis coronis utuntur : Persæ tiaras gerunt, sed reges rectas, satrapæ incurvas. Reperta est autem tiara a Semiramide Assyriorum regina : quod genus ornamenti exinde usque hodie gens ipsa retinet. Athenienses enim cicadas aureas gerebant partim in vertice, nonnulli in fronte. Non enim eadem sunt insignia omnium regnorum. Gentilium vates insula, apice pileo sive galero utebantur. Corona autem mystice æternæ gloriæ mercedem pro justitia significat : unde Apostolus ait : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, de reliquo reposita est mihi corona justitiæ* (*II Tim.* IV). Quomodo spiritalium profectuum consummatio provehit ad coronam : recte horum quoque remuneratio nomine coronæ vocitatur. Item corona discipulorum Domini ambitum vel totius Ecclesiæ conventum ad Christum significat, de quo psalmista ait : *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso* (*Psal.* XX). Et item : *Benedices*, inquit, *coronam anni benignitatis tuæ* (*Psal.* LXIV). Corona enim non improbe circumeuntium discipulorum videtur significare conventum : quia ipsum docentem desiderantium apostolorum circuitus ambiebat ; hæc erat corona capitis, hoc

Digitized by Google

regale diadema, quod non ornaret impositum, sed de Christo Domino potius ornaretur. In hac enim corona et totius mundi circulum merito poterimus advertere, in quo generalis significatur Ecclesia. In contrarium vero corona ponitur, quando tribulationis circumdationem significat; unde scriptum est : *Coronans coronavi te tribulatione* (*Isa.* XXII). Nam diadema quidam dicunt esse ornamentum capitis matronarum ex auro et gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus retro astringitur, et exinde dictum Græce, quod præligetur. Infula est fasciola sacerdotalis capitis, alba, in modum diadematis, a qua vittæ et ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Infula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis de albo et cocco. Apex est pileum sutile, quo sacerdotes gentiles utebantur, appellatus ab apiendo, id est, a ligando. Nam virgula, quæ in pileo erat connectebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ. Galerum pileum ex pelle cæsæ hostiæ factum. Pileum autem dictum a pelle hostiæ, unde fiebat. Cydaris et ipsa sacerdotum erat, quod a plerisque mitra vocatur. Mitra est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitis devotarum : sed pileum virorum est, mitra autem feminarum. Redimicula autem sunt, quibus mitra alligatur : pileum autem (ut prædiximus) a pelle erat. Nam mitra ex lana est. Ricula est mitra virginalis capitis; vittæ sunt, quæ in crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli : et vittæ dictæ, quod vinciant. Tænia autem vittarum extremitas dependens diversorum colorum. Item vitta est, qua corona vincitur; tænia vero extrema pars vittæ quæ dependet coronæ. Discriminalia capitis mulierum sunt, vocantur ex eo quod caput earum a viro discernant; nam et discriminare dividere dicitur. Acus sunt, quibus in feminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant, et sparsi dispendet [dissipentur] capilli. Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, quibus pretiosa grana lapidum dependent : harum usus in Græcia, puellæ utraque aure : pueri tantum dextera gerebant. Torques sunt circuli aurei a collo ad pectus usque pendentes. Torques autem et bullæ a viris geruntur, a feminis vero monilia et catellæ. Dictæ autem torques, quod sint tortæ : et bullæ, quod similes sint rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur. Monile ornamentum ex gemmis est, quod solet ex feminarum pendere collo : dictum a munere. Hoc etiam et serpentum dicitur quia constat ex amphorulis quibusdam aureis, gemmisque variis in modum facturæ serpentis : nonnulli hoc et segmentum dicunt, ut Juvenalis : *Segmenta et longos habitus;* licet et segmentatas vestes dicamus, ut ipse,

Et segmentatis dormisset parvula cunis.

Plerumque autem et per monile omnia ornamenta matronarum significantur, quidquid illis munere datur. Muræna vulgo vocatur, quod scilicet auri metallo in virgulis lentescente quædam ordinis flexuosi catena contexitur in similitudinem murænæ serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. Hæc et interdum auri atque argenti texitur virgulis. Unde et in Canticis dicitur canticorum : *Murænulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento* (*Cant.* I). In murænulis quippe Scriptura sancta ostenditur, quæ auro spiritalium sensuum fulget interius, et argento cœlestis eloquii nitet exterius : dextras communes esse virorum ac feminarum, quia utriusque sexus dextræ sunt. Armillæ autem proprie virorum sunt, collatæ victoriæ causa militibus ob armorum virtutem ; unde et quondam vulgo viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat, quia ipsa quoque hoc, ubi ponitur, ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur, circulus rotundus fit. Fibulæ sunt, quibus pectus feminarum ornatur, vel pallium tenetur a viris in humeris, seu cingulum in lumbis. Lunulæ sunt ornamenta mulierum in lunæ similitudine bullulæ aureæ dependentes. Specula sunt, in quibus feminæ vultus suos intuentur. Dictum autem speculum, vel quod ex splendore reddatur, vel quod ibi feminæ intuentes considerent speciem sui vultus, et quidquid ornamenti deesse viderint, adjiciant. Periscelides sunt apud feminas crurum ornamenta, quibus gressus earum ornantur. Olfactoriola vascula sunt muliebria, in quibus odoramenta gestantur.

CAPUT XXIV.

De annulis.

Annuli autem per diminutionem dicti a circulis et annis, qui sunt circum brachia, et circum crura : unde et signa eorum per diminutionem sigilla : nam signa majora sunt, sigilla vero quasi minora signa. Annulos homines primum gestare cœperunt quarto a pollice digito, quod eo vena quædam ad cor usque pertingat, quam notandam ornandamque aliquo insigni veteres putaverunt. Apud Romanos annuli de publico dabantur, et non sine discrimine. Nam dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris solidi. Annulum aureum neque servus neque libertinus gestabat in publico : sed annulo aureo liberi utebantur, libertini argenteo, servi ferreo. Annulus fidei signaculum demonstrat, ut est illud : *Date annulum in manu ejus* (*Luc.* XV), hoc est, fidei indicium in bona operatione. In Isaia quoque, ubi enumerantur ornamenta multiplicia, mitræ et cæterorum mentio fit, ita legitur : *In die illa auferet Dominus ornamenta calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, discriminalia, et periscelidas, et murænulas, et olfactoriola, et inaures, et annulos, et gemmas in fronte pendentes, et mutatoria, et pallia, et linteamina, et acus, et specula, et sindones, et vittas, et theristra* (*Isa.* III). Mystica eorum significatio a sanctis doctoribus lucide exposita est. Describit monilia feminarum, et per hæc insignia civitatum, vel juxta anagogen variarum ornamenta virtutum : habent mulieres in lunæ similitudinem bullulas dependentes, quas nos ad Ecclesiæ ornamenta transferimus, quæ illuminantur sole justitiæ. Torques quoque, quæ ad pectus usque dependent, intelligentiam ac principatum mentis in corde demonstrant. Et monilia quæ uno sermone omnia or-

Digitized by Google

namenta significant, et armillarum bona opera, qualia Rebecca accepit in sponsalibus: et mitras capitis ornamenta et discriminalia, ut judicium habeat singulorum, et periscelidas, quibus noster gressus ornatur : ut audimus : *Pes tuus non offendet* (*Prov.* III). et : *Eruet pedes meos a lapsu* (*Psal.* XXIV). Et murænulas, quæ auri atque argenti texuntur virgulis, sensum videlicet Scripturarum. Et olfactoriola, ut : *Christi bonus odor simus* (*II Cor.* II). Et inaures, ne audiamus judicium sanguinis, sed Domini verba, dicentis : *Qui habet aures audiendi audiat* (*Math.* XI, XIII). Et annulos quibus signamur ad Domini militiam, *quem Deus signavit Pater* (*Joan.* VI) ; unde dicitur ad principem Tyri : *Tu es signaculum similitudinis* (*Ezech.*, XXVI). Filius quoque prodigus (*Luc.* XV) cum stola recepit annulum et calceamenta et gemmas in fronte pendentes, quibus nostra ora decorantur; de cujus capitis ornamento et in psalmo legimus : *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron* (*Psal.* CXXXII). Mutatoria juxta anagogen illa sunt, de quibus dicitur : *Ibunt de virtute in virtutem* (*Psal.* LXXXIII). Et linteamina, ut lauti in Domino deliciis perfruamur, secundum illud quod in psalmis scriptum est : *Torrente voluptatis tuæ potabis eos* (*Psal.* XXXV). Hæc autem omnia perdiderunt filiæ Sion, quia ambulaverunt extento collo, et oculorum nutibus superbiam gestierunt, putantes suæ esse potentiæ, quod habebant, et non Domini gratiæ. Habent acus mulieres, quibus crinium compago retinetur, ne laxius fluant, et sparsi dissipentur capilli. Habent et specula, quibus considerant vultum suum, et, si quid deesse viderint, addunt ornamento. Habent et theristra, quæ nos pallia possumus appellare, quibus obvoluta est et Rebecca, et hodie Arabiæ ac Mesopotamiæ operiuntur feminæ. Filiæ ergo Sion propter superbiam suam perdiderunt acus, quibus omnium præceptorum regula stringebatur ; perdiderunt specula, quæ obtulerunt in Exodo, manentes in foribus tabernaculi, mulieres ad luterem Domini fabricandum. De quibus et Paulus apostolus loquebatur : *Videmus autem nunc per speculum in ænigmate* (*I Cor.* XIII). Amiserunt sindones et vittas, quibus operiebant humeros, et fluentem huc atque illuc animum constringebant, et theristra, quo tutissimo in æstibus tegebantur umbraculo. Item inaures obedientia sive intellectus in scripturis rectus intelligitur : unde in Exodo viri cum mulieribus præbuerunt armillas et inaures, annulos et dextralia. In malam vero partem aliquando hæc significationem trahunt, ut est illud, quod ob fornicationem vituli conflatilis in Exodo legitur, ubi dixit Aaron : *Tollite inaures aureas de uxorum et filiarum vestrarum auribus, afferte ad me* (*Exod.* XXXII). Et in libro Judicum Gedeon ad populum dixit : *Date mihi inaures ex præda vestra* (*Jud.* VIII). Inaures enim aureas Ismaelitæ, id est obedientes sibi habere consueverunt. Et post pauca, *Fornicatusque est*, inquit, *Israel in eo* (*Ibid.*). Torques prædicationis decus intelligitur, ut in Ezechiele : *Dedi*, inquit, *armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum* (*Ezech.* XVI). Et in malam partem in libro Judicum : *Præter torques aureas camelorum* (*Jud.* VIII), hoc est ornatam eloquentiam peccatorum. Armillas decus operis vel virtutis, ut in Exodo : *Viri cum mulieribus præbuerunt armillas* (*Exod.* XXXV). Dextralia, recta operatio, ubi et supra. Discretio boni et mali, ubi et supra. Annulus (ut supra diximus) fidei signaculum significat, ut in Evangelio : *Date annulum in manu ejus* (*Luc.* XV). Item annulus obsignatio sacræ legis est : non enim omnibus patet mystica et occulta sanctæ Scripturæ intelligentia ; unde scriptum est in Apocalypsi : *Vidi librum in dextera sedentis signatum sigillis septem* (*Apoc.* V); et alibi : *Clausi*, inquit, *signatique sunt sermones* (*Dan.* XII). Specula quoque præcepta divina sive exemplaria præcedentium patrum intelliguntur : unde scriptum est in Exodo : *Fecit et labrum æreum cum basi sua de speculis mulierum excubantium in ostio tabernaculi* (*Exod.* XXXVIII), hoc est sanctarum animarum, quæ in observantia mandatorum Dei quotidie vigilant. In polymito varia virtutum charismata intelliguntur, ut est illud in Ezechiele : *Unxi te oleo et vestivi te discoloribus* (*Ezech.* XVI) ; et in aliam partem : *Negotiatores tui*, hoc est, Tyri, *involucres hyacinthi et polymitorum gazarum pretiosarum* (*Ezech.* XXVII).

CAPUT XXV.
De cingulis.

Cinctus est lata zona, et minus lata semicinctium, et utriusque diminutivum cingulum. Nam a cinctu per diminutionem cingulum nominatum. Cinctu autem juvenes in exercitatione campestri verecunda velabant, unde et campestris dicebatur. Cingulum ergo spiritalem operationem significat, ut est illud in psalmo : *Præcinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea ut non compungar* (*Psal.* XXIX). Balteus cingulum militare est, dictus per hoc, quod ex eo signa dependent ad demonstrandam legionis militaris summam, id est, sex millium sexcentorum, ex quo numero et ipsi consistunt : unde et balteus dicitur ; non tam quod cingitur, sed etiam a quo arma dependent. Balteus vero accinctum virtutum significat, sive circumspectionem mentis, ut est illud in Deuteronomio : *Habebis paxillum in balteo* (*Deut.* XXIII), id est stimulum compunctionis in multiplicatione virtutum. Et in aliam partem baltei significatio in Job, ubi legitur : *Balteum regum dissolvet, et præcinget fune renes eorum* (*Job.* XII). Zona Græcum est, quam illi zonarion, nos cingulum nuncupamus. Strophium est cingulum aureum cum gemmis, de quo ait Cinna : *Strophio lactentes cincta papillas* : sed Prudentius : « Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est. » Zona enim significat mortificationem corporis : unde de Joanne Baptista in Evangelio legitur : *Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zona pellicea circa lumbos suos : esca autem ejus erat locusta et mel silvestre* (*Matth.* III). Ecce in Joanne vilitas cibi et vestimenti laudatur,

Digitized by Google

quorum exercitatio in divite arguitur; *et pilis*, inquit, *habebat*, non de lana; quia aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuriæ mollioris. Zona autem pellicea, qua accinctus fuit et Elias, mortificationis symbolum est. Porro quod sequitur : *esca autem ejus erat locustæ et mel silvestre* : habitatori solitudinis congruum fuit : ut non delicias ciborum, sed necessitatem humanæ carnis expleret. Redimiculum est, quod succinctorium sive bracile nuncupamus, quod descendens per cervicem, et a lateribus colli divisum, utrarumque alarum sinus ambit atque hinc inde succingit, ut constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atque conjungendo componat. Hoc vulgo bracile quasi brachiale dicunt; quamvis nunc non brachiorum, sed renum sit cingulum. Hujus habitus consuetudinem monachi habuerunt in Ægypto commorantes, ita ut brachiis impigri ad omne opus, expeditique redderentur, illud Apostoli præceptum studentes omni virtute complere : *Quia non solum mihi, sed etiam his qui mecum erant, ministraverunt manus istæ : neque panem ab aliquo gratis manducavimus, sed in labore et fatigatione nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus* (*II Thess.* III). Et : *Si quis non vult operari, nec manducet* (*Ibid.*). Succinctorium autem vocatum, quod (ut dictum est) sub brachiis ductum alarum sinum ambit atque hinc inde succingit. Succinctorium autem significat solidamentum justitiæ et veritatis : unde scriptum est in Isaia de Domino : *Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus* (*Isa.* XI); *quia ipse factus est nobis a Deo sapientia et justitia et sanctificatio et redemptio* (*I Cor.* I); qui in Evangelio loquebatur : *Ego sum lux et via, vita et veritas* (*Joan.* XIV); de quo in psalmis dicitur : *Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit* (*Psal.* LXXXIV); unde et Apostolus hortatur Ephesios, dicens : *State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti lorica justitiæ* (*Ephes.* VI). Fascia est, qua tegitur pectus, et papillæ comprimuntur, atque crispante cingulo angustius pectus arctatur, et dicta fascia, quod in modum fasciculi corpus alligat; hinc et fasciolæ, quibus vulnera alligantur : potest autem in fascia sollicita mentis custodia erga cogitationes perversas et desideria nociva intelligi, quam mulier, hoc est, fidelis anima ad conservationem sui sibimetipsi adhibet; unde dicit propheta : *Nunquid potest oblivisci mulier ornamenti sui, aut fasciæ pectoralis suæ?* etc. (*Jer.* II).

CAPUT XXVI.

De calceamentis.

Sutores nuncupati sunt, quod insertis filo porcorum setis suant, id est, consuant, quasi setores. Calligarios vero, non a callo pedum, sed a calo, id est, ligno vocatus, sine quo consui calceamenta non possunt, quos Græci calopodas dicunt. Fiebant autem prius ex salice tantum; hinc et calceamenta dicta, quod in calo, id est ligno fiant, vel quod calcentur. Calceamenta ergo mystice significant prædicationem pacis, de quibus propheta ait : *Quam speciosi sunt super montes pedes evangelizantium pacem, prædicantes bonum!* (*Isa.* LII.) Et Apostolus : *Calceati*, inquit, *pedes in præparatione Evangelii pacis* (*Eph.* VI). Hinc et in Ezechiele scriptum est : *Calceavi te hyacinthino*, id est spe cœlesti, *et calceamento*, exemplo videlicet præcedentium patrum. De quo in Exodo legitur : *Et calceamenta habebitis in pedibus vestris* (*Exod.* XII). Item calceamenta opera sunt mortalitatis, vel exempla pravorum hominum, a quibus Dominus Apostolos prohibuit in Evangelio, dicens : *Neque calceamenta portabitis in via* (*Matth.* X). Ocreæ, tibialia calceamenta sunt, quod crura tegant. Cothurni sunt, quibus calceabantur tragœdi, qui in theatro dicturi erant, et alta intonantique voce carmina cantaturi. Est enim calceamentum in modum crepidarum, quo heroes utebantur; sed tale est, ut et dextro et lævo conveniat pedi. Soleæ sunt, quibus tantum pedum plantæ teguntur, dictæ a solo pedum. Item soleæ materiales ex materia corio intexta. Mystice soleæ sive sandalia discretionem doctrinæ significant; unde Dominus in Evangelio secundum Marcum (*Marc.* VI), jussit discipulos calceari pedes sandaliis vel soleis : utpes neque tectus sit, nec totus nudus ad terram : quod mystice significat, ut nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur. Socci, cujus diminutivum soccli, appellati inde, quod saccum habeant, in quo pars plantæ injicitur. Caliculæ... Caligæ, vel a callo pedum dictæ, vel quia ligantur : nam socci non ligantur, sed tantum intromittuntur. Caliculi vero sive caligæ in Actibus apostolorum describuntur (*Act.* XII), ubi Petrus Apostolus legitur ab Angelo admonitus, ut calcearet se caligis suis, et sequeretur eum, quod significat, ut solutus a vinculis terrenis liberius iret ad prædicationem Evangelii. Corrigiæ a coriis vocantur, vel a colligatione, quasi colligiæ. Corrigia ergo mystice ligationem significant mysterii; unde Joannes Baptista de Domino ait : *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (*Marc.* I), id est, mysteria incarnationis ejus revelare; vel aliter : Non sum dignus ejus calceamenta portare, id est, nomen sponsi mihi usurpare.

Digitized by Google

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De mensis et escis.

Primus Dædalus mensam et sellam fecit. Coquinæ apparatum Apicius quidam primus composuit, qui in eo assumptis bonis morte voluntaria periit, et merito, quia is qui gulæ atque edacitati servit, et animam et corpus interficit. Ab esu et comesu mensæ factum vocabulum : nullum enim alium habet usum. Coquere ergo significat verbum Domini subtiliter in corde debere meditari, hoc est, quasi mente decoquere : cujus verbi frequentatio in libro Levitici reperitur. Comedere enim mystice significat verba divina spiritaliter sumere, et panem illum, qui de cœlo descendit (*Joan.* VI) avide delectare; unde in Joele scriptum : *Et comedetis vescentes, et saturabimini, et laudabitis Dominum Deum vestrum* (*Joel.* II). Torus dicitur a tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur. Stibadium a stipitibus dictum, quasi stipadium : sic enim prius scriptum est. Convivium apud Græcos a compotatione sumposion, apud nos vero a convictu rectius appellatur, vel quia vitæ collocutionem habet. Item convivium a multitudine convescentium : nam privata mensa victus est, convivium non est. Convivii triplex est modus : discumbendi, edendi, et bibendi : discumbendi, ut : Toris jussi discumbere pictis. Edendi et bibendi, ut :

> Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ,
> Crateras magnos statuunt, et vina coronant.

Convivium autem mystice sive sanctæ Scripturæ meditationem significat, ubi refectio spiritalis sumitur : vel remunerationem futuram demonstrat, ubi plenitudo omnium bonorum sanctis et dignis hominibus præparata esse creditur. Unde in Propheta scriptum est : *Præparabitur a Domino in monte hoc convivium pinguium, convivium medullatorum et vindemiæ defecatæ* (*Isa.* XXV). Cibus dictus, quia capitur ore, sicuti esca quia eam os capit. Victus proprie vocatus, quia vitam retinet : unde et ad cibum vocare invitare dicitur. Alimonia dicitur, eo quod ejus sumptu corpus alatur. Hanc juvenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverantiam : neque enim subsistere poterit caro, nisi confortetur alimentis. Cibus enim aut prædicationem sermonis Domini significat, aut voluntatem Dei : unde Dominus ait in Evangelio : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei* (*Joan.* IV). Et in Propheta : *Cibavit*, inquit, *eos ex adipe frumenti* (*Psal.* LXXX); quod sive manna significat, sive corpus Domini Christi. Adipem quippe dicimus animalium pinguedinem corpulentam, quod nomen ad frumentum abusive translatum est, ut significaret ei interius aliquam esse [inesse] bonitatem. Victus autem necessarium cibum significat, non deliciosum; unde dicit Apostolus : *Habentes autem victum et vestitum*, sive, ut in aliis exemplaribus legimus, *Habentes alimenta et operimenta his contenti simus* (*I Tim.* VI). Ac si diceret : Sufficit illa habere, quæ ad usum sunt nobis necessaria. Hæc enim fruemur sola; cætera vero si cumulata fuerint, aliis relinquamus in modum. Habentes autem alimenta et operimenta, et his contenti simus : *operimenta*, inquiens, non *vestimenta*, ut in quibusdam Latinis exemplaribus non proprie exprimitur, id est, quæ corpus operiant, non quæ amictus gloria blandiantur. Opulentia ab ope dicta est, quam si discutias, invenies eam tenere modum : nam quomodo opitulatur, quod nimium est : cum incommodius sit, quam parum? Opulentiæ autem nomen non solum ad corporales res, sed etiam ad spiritales pertinet; quia opes fuerunt (*sic*), hoc est, divitiæ terrenæ. Similiter et opes virtutum in Scripturis leguntur, quæ magis divitem faciunt hominem, quam divitiæ terrenæ; quia ex terrenis desideriis, ex cupiditate sæculari cruciatur animus hominum : ex amore autem cœlestium consolatur et pascitur; unde Apostolus ad Timotheum scribens ait : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum : bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (*I Tim.* VI). Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ autem simplices in duo necessaria dividuntur, panem et vinum; et in duo superflua, quæ terra et mari vescendi causa exquiruntur. Dapes autem regum sunt, epulæ privatorum. Deliciæ nuncupatæ, quod his delectentur homines, easque suaviter appetant. Epulæ autem quando in bonam partem significationem ducunt, spiritale gaudium sanctorum in bonis virtutum et sapientiæ exprimunt. Unde et Apostolus ait : *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ*, etc. (*I Cor.* V), hoc est, lætitiam habentes renovationis facta vetera fugiamus, immunditiam omnem abjicientes a nobis, quæ est corruptio : quia sicut *fermentum totam massam corrumpit* (*Ibid. et Gal.* V), ita et mala vita totum hominem. Similiter autem dapes et deliciæ spiritales delicias bonorum actuum et sacræ scientiæ significant, quæ pascunt animam. Econtrario vero quando abutitur homo terrenis deliciis, et corporali cibo, non [tantum] animæ, sed et corpori detrimentum facit. Pulmentum vocatur a pulte, sive enim sola pultis, sive quid aliud ejus permistione sumatur : pulmentum proprie dicitur. Pulmentum enim legitur (*Gen.* XXVII) Isaac patriarcha expetivisse ab Esau filio suo, quod tamen Jacob bene ex-

Digitized by Google

plevit; quia Isaac inde bene refectus benedictionem pro eo plenam illi rependit : quod significat : remorante priori populo in exteriori exercitatione, populus gentium Deo Patri bonæ voluntatis et innocentiæ pulmentum offerens æternæ benedictionis gratiam accipere promeruit. Satietas autem et saturigratas sibi differunt. Nam satietas et ex uno cibo dici potest pro eo, quod satis sit : saturitas autem a satura nomen accepit, quod vario est alimentorum apparatu compositum. Satietas autem aliquando in bonam partem, aliquando vero in contrariam ponitur. In bonam, quando abundantiam virtutum in præsenti, vel plenitudinem remunerationis in futuro significat; unde scriptum est in Evangelio : *Satiavit Dominus quinque millia hominum* (*Matth.* XIV). Et Propheta, *Satiabor*, inquit, *dum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* XVI). In contrariam autem partem satietas ponitur, dum Scriptura dicit de impiis : *Satiabuntur pœnis suis*, hoc est, abundabunt tormentis futuris. Similiter et saturitas in bonam et in contrariam partem reposita reperitur. In bonam, ubi Propheta dicit : *Edent pauperes et saturabuntur* (*Psal.* XXI). Et in Evangelio Dominus : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* V). In malam vero, ubi de Judæis Psalmista dicit . *Saturati sunt porcina, et reliquerunt quæ superfuerunt, parvulis* (*Psal.* XVI); sordibus enim peccatorum suorum replebantur, qui contrarii Filio Dei exstiterunt, et transmiserunt reliquias peccatorum filiis suis, quando clamabant : *Sanguis ejus super nos et filios nostros* (*Matth.* XXVII). Crapula est immoderata voracitas, quasi cruda epula, cujus cruditate gravatur cor, et stomachus indigestus ellicitur. Immoderata enim voracitas vitium est : sed tantum id salutis est, quantum sustentationi naturæque sufficiat. Crapula autem juxta allegoriam vel tropologiam in contrariam partem magis quam bonam accipitur, quia ad vitium magis refertur quam ad virtutes. Hinc Dominus in Evangelio discipulis ait : *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis hujus vitæ, et superveniat repente super vos dies illa*, etc. (*Luc.* XXI). Prandium ab apparatu edendi dictum. Proprie autem veteres prandium vocabant omnium militum cibum ante pugnam; unde est illud ducis alloquium : *Prandeamus, tanquam apud inferos cœnaturi*. Cœnam vocari aiunt a communione vescentium. Coinon quippe Græci commune dicunt, unde et communicantes, quod communiter, id est, pariter conveniant : apud veteres enim solitum erat in propatulo vesci et communiter epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Est autem cœna vespertinus cibus, quam vespernam dicebant antiqui : in usu enim non erant prandia. Prandium enim mystice pastum significat præsentis temporis, ubi fideles sanctorum prophetarum et Apostolorum dictis et exemplis pascuntur. Unde et in evangelica parabola scriptum est : *Rex servis suis ait : Dicite invitatis. Ecce prandium meum paravi, tauri et altilia sunt occisa, et omnia parata sunt* (*Matth.* XXII). Cœnam autem finem mundi intelligere possumus, ubi Dominus unicuique reddet opera sua; unde in Evangelica parabola, dignis in convivio recumbentibus, ille, qui non habuit vestem nuptialem, projectus est de consortio aliorum in pœnam sibi condignam : quia recumbentibus electis in quiete superna soli reprobi projicientur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium. Panis dictus, quod in omni cibo apponatur, vel quod omne animal eum appetat. Pan enim Græce omne dicitur. Cibarius est, qui ad cibum servis datur, non ad delicias. Fermentatius panis, fermentis confectus : azymus, non fermentatus. Nam azymos est, sine fermento, sincerus. Acrozymus leviter fermentatus, quasi acroazymus. Panis autem et in bonam partem, et in malam accipitur. In bonam vero partem, quando Christum significat, vel sermonem ejus. Unde ipse ait in Evangelio : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI). Et item : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (*Ibid.*). Fidem significat panis, ut in Evangelio : *Quis*, inquit, *vestrum habebit amicum, et ibit ad illum nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes* (*Luc.* XI). Item panis charitas intelligitur, unde in Evangelio Dominus ait : *Quis vestrum patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi?* (*Ibid.*) Rursum panes, decem plenitudines omnium sanctorum decalogum servantes intelliguntur : et panes duodecim, qui super mensam propositionis per singula sabbata mutabantur (*Exod.* XXV), duodecim apostolorum obtinent sacramentum. In contrariam vero partem panis ponitur, ubi doctrinam hæreticorum significat; unde in Salomone scriptum est : *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (*Prov.* IX). Item ibi : *Ne desideres*, inquit, *de cibis ejus, in quibus est panis mendacii* (*Prov.* XXIII). Azyma sinceritatem mentis significant absque fermento malitiæ, ut in Apostolo : *In azymis*, inquit, *sinceritatis* (*I Cor.* V). Similago, fidelium multitudo, puritas mentis, operatio misericordiæ, et fortitudo charitatis intelligitur. Unde in Levitico scriptum est : *Si autem offert munus, sacrificium Deo similago sit munus ejus* (*Levit.* II). Subcineritius panis dicitur coctus sub cinere et reversatus ; ipse est focacius. Subcineritius humilitatis oblationem significat, ut in Genesi : *Festinanter*, ait, *consperge tres mensuras similaginis, et fac subcineritium panem* (*Gen.* XVIII). Et in aliam partem : *Factus est Ephraim, sicut subcineritius, qui reversatur* (*Ose.* VII). Clibanicius in testa coctus. De clibanicio pane in Levitico scriptum est : *Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano, de simila panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, et lagana azyma oleo lita* (*Levit.* II). Recte ergo sacrificium in hoc loco, ut denuntiaret nativitatem Christi, dicitur coctum clibano, Dei genitricis videlicet utero. Ille enim clibanus necessarie nominatur : quia et panes ignemque desu-

Digitized by Google

per clibanus suscepit : sic et Dei genitrix desuper vitæ panem, Deum videlicet Verbum, in suo utero, ignemque suscepit præsentiæ spiritus. Verba ergo Apostolorum, panes accipe; prophetarum vero, lagana. Quantum enim panes a laganis ad nutriendum sunt aptiores, tantum verba Apostolorum, verbis Prophetarum. Utrique autem azymi; quia ex alia doctrina fermentum non habent, verbi gratia, sapientiæ sæcularis, quod convenit accipere. Placentæ sunt, quæ fiunt de farre, quas alii liba dicunt eo quod libeant et placeant. Dulcia sunt genera pistorii operis, a sapore dicta; melle enim aspersa sumuntur. Crusta est superficies panis, ipsa et fragmenta, quia dividitur, ut fracta. De placentis in Jeremia mentio fit, ubi increpatur populus, quod placentas sive focacios reginæ cœli coxerint : quod hæreticos sive schismaticos significat; quidquid sapientia sæculari in hæresi excoquentes præparant, non Deo, sed malignis spiritibus offerunt illud. Et in psalmo scriptum : *Mittit crystallum suum, sicut frusta panis* (*Psal.* CXLVII). Crystalli substantia obstinatis peccatoribus merito comparatur, qui algore perfidiæ constricti per singulos dies congelascunt. Hos quoque Dominus, veluti frusta panis, emittit, quando conversos sua facit prædicare magnalia, unde populus esuriens cœlesti pane vescatur. Frusta enim partes corporis dicimus alicujus : signant quippe doctrinæ diversa dona, quæ exspectatoribus [*Forte*, peccatoribus] in sanctis suis Dominus sæpius monstrare dignatus est. Fermentum a fervore nuncupatum, quod plus una hora non potest contineri; crescendo enim excedit. Farina et furfures a farre dictæ, cujus sunt purgamenta. Amolum flos farinæ, tenuissimum præ levitate de mola egestum; unde et appellatum, quasi a mola. Fermentum fides intelligitur in Evangelio, ubi scriptum est : *Mulier accepto fermento misit in farinæ sata tria* (*Matth.* XIII). Item fermentum corruptionem mentis signat per peccatum, ut in Exodo : *Omnis*, inquit, *qui comedit fermentatum, peribit anima ejus* (*Exod.* XII). Farina, multitudo fidelium, ut in Evangelio : *Mulier, accepto fermento, misit in farinæ tria sata* (*Matth.* XIII); quod est Trinitatis mysterium. Farina est opus bonum vel malum, sicut est illud in propheta : *Non est manipulus in eis faciens farinam : quod et si fecerit, alieni comedent ea* (*Ose.* VIII). Carnes dictæ, quia charæ sunt, sive a creando : unde et a Græcis creas vocatur. Caro sacramentum corporis Domini in Evangelio : *Qui manducat carnem meam, et bibit meum sanguinem* (*Joan.* VI). Carnes historia legis (ut quidam volunt) in Exodo : *Ad vesperum vescemini carnibus, et mane saturabimini panibus* (*Exod.* XVI), hoc est, post illuminationem fidei, et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi spirituali cibo vescemini. Caro enim hominem exteriorem significat, unde scriptum est in Apostolo : *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (*Gal.* V); et sanguis operationem carnalem. Unde Propheta dicit in psalmo : *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ* (*Psal.* L). Item caro et sanguis ingluviem ventris atque luxuriam significat, ut in Apostolo : *Caro et sanguis*, inquit, *regnum Dei non possidebunt* (*I Cor.* XV). Crudum dicitur, quod sit cruentum; est enim cum sanguine coctum. Sed et multi temporis aliquid coctum vocatur. Assum, quod ardeat, ut arsum. Elixum, quod in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur ab eo quod sit soluta; unde et solutio libidinis luxus, et membra loco mota luxa dicuntur. Præceptum namque ita est in lege de agni carnibus in Pascha vescendis : *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni* (*Exod.* XII). Quid crudæ agni carnes, nisi inconsideratam ac sine reverentia cogitationis rejectam illius humanitatem significant? Omne enim, quod subtiliter cogitamus, quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est, nec aqua cocta, quia Redemptor noster nec purus homo æstimandus est, neque per humanam sapientiam, qualiter incarnari Deus potuit, cogitandus. Omnis enim, qui Redemptorem nostrum purum hominem credit, quid iste aliud, quam agni carnes crudas, comedit : quas videlicet coquere per divinitatis ejus intelligentiam noluit. Omnis enim, qui incarnationis ejus mysteria juxta humanam sapientiam discutere conatur, carnes agni aqua vult coquere, id est, dispensationis ejus mysterium per dissolutam vult scientiam penetrare. Frixum a sono dictum, quando ardet in oleo. Frixura significat timorem pœnæ. Unde Psalmista ait : *Ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt* (*Psal.* XXX). Sicut opinione prospera bonorum meritorum ossa, id est, animi fortitudo pinguescit, quando eorum conscientia felici recordatione lætatur, sicut dicit Salomon : *Farina* [*fama*] *bona impinguat ossa* (*Prov.* XV); ita recordatione contraria peccatorum virtus, tanquam frixa, contrahitur, dum oblocutiones hominum et conscientiæ suæ judicia graviter expavescit; sive hic frigitur peccator, quando futuros ignes incendiaque formidat : nam qui se pavescit arsurum, ipsius incendii terrore jam friget. Salsum, quasi sale aspersum, demptis quasi e medio syllabis tribus. Sal enim condimentum sapientiæ significat, ut in Evangelio ipsa Veritas ait : *Vos estis sal terræ* (*Matth.* V). Et item : *Habete*, inquit, *sal in vobis* (*Marc.* IX). Rursum sal infamatam Judæorum scientiam significat in Levitico : *Pluam*, inquit, *super terram illam pulverem et sal*. Salsugo quoque cordis compunctionem designat, sicut in Job de onagris, hoc est, monachis dicitur : *Tabernacula ejus in terra salsuginis* (*Job.* XXXIX). Item salsugo infidelitas Judæorum, vel ariditas mentis in Psalterio : *Terra fructifera in salsuginem* (*Psal.* CVI). Jus coquinæ magistri a jure nuncupaverunt, quia est lex condimenti ejus. Hanc Græci zomon vocant. Coquere ergo diligentem meditationem significat. Verbum Domini subtiliter in corde meditari, quasi mente decoquere est : quod in Levitico ita probatur. Comedere est divina verba spiritualiter sumere, et panem

Digitized by Google

illam, qui de cœlo descendit, avide delectare. Unde in Joel : *Et comedetis vescentes, et saturabimini, et laudabitis Dominum Deum vestrum* (*Joel.* II). Fames egestas fidei, et assumptio verbi divini in Evangelio : *Facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere* (*Luc.* XV). Et in Isaia : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, et nobiles ejus interierunt fame* (*Isa.* V). Et in Amos : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei* (*Amos*, VIII). Et in psalmo : *Ut eripiat a morte animas eorum, et alat eos in fame* (*Psal.* XXXII). De hac fame verbi Dei pro viro justo in psalmo dicitur : *Junior fui et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane* (*Psal.* XXXVI). Et in Salomone : *Non occidet Dominus fame animam justi* (*Prov.* X). Sitis hoc, quod et superius, ariditas cordis, ubi non est verbum Domini. In Isaia : *Multitudo eorum siti caruit* [*exaruit*] (*Isai.* V). Et in Jeremia : *Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti* (*Jerem.* II). Et in bonam partem : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (*Matth.* V). Lac a Græco sermone derivatum est pro candore. Græci enim album leucon dicunt, lac vero et sanguis quod nutrit et quod nutritur. Nam lacte nutrimur, vivimus sanguine. Ubera, unde lac procedit, quatuor Evangeliorum doctrinam significant. Unde in Cantico canticorum scriptum est : *Meliora sunt ubera tua vino* (*Cant.* IV). Lac quoque prisca lex per Moysen prolata intelligitur; unde prædicatoribus Novi Testamenti in Genesi dicitur : *Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes lacte candidiores* (*Gen.* XLIX). Item lac simplicem doctrinam significat in Apostolo, ubi dicitur : *Tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis* (*I Cor.* III). Hic lac sensus accipitur, id est, intellectus parvus. Hinc et in Isaia scriptum est de Ecclesia gentium : *Mamilla regum lactaberis* (*Isa.* LX), hoc est, prædicatione sanctorum doctorum nutrieris. Item lac sinceritatem mentis significat in Epistola Petri, ubi dicit : *Rationabiles sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem* (*I Pet.* II); nam et alibi scriptum est : *Quis pascit gregem, et de lacte gregis non comedit?* (*I Cor.* IX.) Quactum, quasi coactum, id est, quasi coagulatum. Accepta enim secum alia specie coagulatur. Coagulatum et in bono et in malo ponitur. In bono sicut in sexagesimo septimo psalmo dictum est : *Mons coagulatus, mons pinguis* (*Psal.* LXVII). Coagulatum charitatem concretam significat. Mons enim uber est Christus vel Ecclesia. In malam vero partem, ubi scriptum est : *Coagulatum est sicut lac cor eorum* (*Psal.* CXVIII), quod significat vitiis concretum. Caseus sensus spiritalis (ut quidam volunt) sicut in libris Regum pro David scribitur : *Dixit ei pater suus : Accipe ephi polentæ*, id est, trium modiorum mensuram, *et decem formellas casei, et fer tribuno* (*I Reg.* XVII); quod tenet decem præceptorum legis figuram cum fide sanctæ Trinitatis. Butyrum evangelicus sermo a lacte legis seductus, sicut in Genesi de Abraham narratur (*Gen.* XVIII), quod cum cæteris dapibus, hoc est, vitulo et lacte, ipsum butyrum in prandio Domino obtulit. Item butyrum fructus Ecclesiæ, quæ ex Judæis credidit; unde in Isaia de Domino scriptum : *Butyrum et mel manducabit* (*Isa.* VII). Pascitur enim Salvator noster butyro, hoc est, fide credentium Judæorum, et melle, hoc est, dulcedine dilectionis fidelium ex gentibus. Mel Græcæ appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nam apis Græce melissa dicitur. Antea autem mella erant de rore, inveniebanturque in arundinum foliis : unde et Virgilius :

Protinus aerei mellis cœlestia dona.

Siquidem hucusque in India et Arabia colligatum reperitur ramis inhærens in similitudinem salis. Mel quoque mystice significat dulcedinem præceptorum Dei, unde Propheta dicit in psalmo : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo!* (*Psal.* CXVIII.) Item mel dulcedinem ipsius per figuram exprimit Salvatoris, de quo in Cantico Deuteronomii dictum est : *Suxerunt mel de petra* (*Deut.* XXXII); et Psalmista : *De petra*, inquit, *melle saturavit eos* (*Psal.* LXXX). In contrariam vero partem mel ponitur, ubi dulcedo peccati et vita voluptuosa designatur. Propter quod etiam in sacrificio Dei per legem prohibitum est offerri. Favus vocatur, quia comeditur magis quam bibitur. Phagein enim Græci comedere appellant. Favus enim mellis juxta allegoriam caro est Salvatoris, divinitatis dulcedine plena, ut in Evangelio : *Et posuerunt*, inquit, *coram eo partem piscis assi, et favum mellis* (*Luc.* XXIV). Item favus Scriptura est divina melle spiritualis sapientiæ repleta, ut in Canticis canticorum : *Comedi*, inquit, *favum cum melle meo* (*Cant.* V). In contrariam vero partem favus est positus, ubi hæreticorum illecebrosam deceptionem significat; unde in Proverbiis legitur : *Favus distillans labia meretricis* (*Prov.* V). Aiunt medici, et qui de humanorum corporum scripsere naturis, præcipueque Galenus in libris quorum titulus est Peri ugias, puerorum et juvenum ac perfectæ ætatis virorum mulierumque corpora insito calore fervere, et noxios esse his ætatibus cibos, qui calorem augeant, sanitatique conducere frigida, quæque in usum sumere, sicut econtrario senibus, qui pituita laborent et frigore, calidos cibos et vina vetera prodesse.

CAPUT II.

De potu.

Potio a Græca derivatione vocata; hanc enim illi poton dicunt. Aqua generaliter vocata quod superficies ejus æqualis sit. Hinc et æquora, quam inde recentem dicimus, quia non est utilis vetusta, ut vinum : sed statim sublata de flumine, fonte vel puteo. Fetescit enim vetusta. Aqua enim naturalis est potus et generaliter omnibus communis : unde et salubrior cæteris. Potus vero aliquando significat gratiam Spiritus sancti, ut in psalmo : *Torrente*, inquit, *voluptatis tuæ potabis eos* (*Psal.* XXXV). Item in aliam partem : *Non est*, inquit, *regnum Dei esca et potus*

Digitized by Google

(*Rom.* XIV). Vinum dictum inde, quod ejus potus venas sanguine repleat. Hoc alii, quod nos cura solvat, lyæum appellant. Veteres vinum venenum vocabant; sed postquam inventum est virus lethiferi succi, hoc vinum vocatum; illud venenum. Unde et Hieronymus in libro, quem de virginitate conservanda scripsit, adolescentulas inquit ita vinum debere fugere, ut venenum : ne pro ætatis calore ferventi bibant et pereant. Inde est, quod apud veteres Romanos feminæ non utebantur vino, nisi sacrorum causa certis diebus. Merum dicimus, cum vinum purum significamus. Nam merum dicimus, quidquid purum atque sincerum est, sicut et aquam meram nulli rei mistam. Hinc et merenda, quod antiquitus id temporis pueris et operariis quibusque panis merus dabatur; aut quod meridient eo tempore, id est soli ac separatim cibum sumebant, non utique sicut in prandio, aut in cœna, ad unam mensam. Inde credimus etiam illud tempus, quod post medium diem est, meridiem appellari, quod purum est. Vinum enim plures significationes habet : quia aliquando significat sanguinem Christi, ut in Evangelio : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam* (*Joan.* VI). Aliquando gratiam Spiritus sancti, ut : *Vinum*, ait, *novum in utres novos mitti debet* (*Marc.* II). Aliquando sermonem divinum sive compunctionem cordis, ut in psalmo : *Potasti nos*, inquit, *vino compunctionis* (*Psal.* LIX). Aliquando judicium divinum, ut in Apocalypsi : *Ipse calcavit torcular vini iræ furoris Domini* (*Apoc.* XIX). Aliquando sacram Scripturam et rectam doctrinam, unde per Isaiam ad Judæos dicitur : *Caupones tui miscent aquam vino* (*Isa.* I). Aliquando opera luxuriæ, ut in Apostolo : *Nolite*, inquit, *inebriari vino, in quo est luxuria* (*Eph.* V). Et alibi : *Luxuriosa res est vinum, et tumultuosa ebrietas* (*Prov.* XX). Merum autem sinceritatem judicii aut veritatis, vel etiam calorem fidei significat, ut in psalmo : *Vini*, inquit, *meri, plenus mixto* (*Psal.* LXXIV). Unde beatus Ambrosius in hymno sacræ Epiphaniæ mirabiliter declamavit splendidissima luce verborum. Quod autem dixit, *meri*, sinceritatem designat, quod semper purum, semper limpidum. Nam refectos homines ad gloriam virtutis, non ad vitium ebrietatis adducit. Quod autem dixit, *misto* : Novum Vetusque significat Testamentum, quæ utraque permista animarum efficiunt saluberrimam potionem. Vinum conditum ferventem amorem significat, id est, variis virtutum pigmentis ornatum. Unde in Cantico canticorum legitur : *Et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum* (*Cant.* VIII). Mustum est vinum e lacu statim sublatum : dictum autem creditur mustum, quod in se limum et terram habeat mistam. Nam mus terra, unde et humus, cujus tanta vis fervoris est, ut vasa, quamvis grandia, ex eo plena absque spiramine relicta illico disrumpat. Mustum autem significat gratiam Spiritus sancti noviter datam. Unde legitur in Actibus apostolorum, Judæos de Apostolis dixisse : *Musto pleni sunt isti* (*Act.* II). Quod licet illi pravo sensu interpretati sunt, veraciter tamen ipsi divina gratia sunt repleti, ex qua multos salubri ebrietate potaverunt. Acetum, vel quia acutum, vel quia aquatum; vinum enim aqua mistum, cito in hunc saporem redigitur. Unde et acidum, quasi aquidum. Mystice autem acetum puritatem corruptam mentis significat, unde in psalmo scriptum est : *Et in siti potaverunt me aceto* (*Psal.* LXVIII). Matthæus enim refert, cum Dominus dixisset, *Sitio* (*Matth.* XXVII), oblatum illi fel cum aceto permistum : ut revera perfidiam Judæorum amaritudo potionis ipsius et austeritas indicaret. Ille enim dixit, *Sitio* : quia fidem in ipsis desideratam non poterat invenire : isti obtulerunt amarissimos mores suos, qui nulla compunctione conversi sunt. Item aceti asperitas mentis corruptio intelligitur : unde in libro Numerorum (*Num.* VI) Nazaræis, qui se sanctificabant Domino, vinum simul et acetum sumere prohibitum est. Sicera est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cujus licet nomen Hebraicum sit, tamen Latinum sonat pro eo, quod ex succo frumenti vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimantur, coctisque frugibus aqua pinguior, quasi succus, colatur, et ipsa potio sicera nuncupatur. Sicera autem ebrietatem significat, a qua omnis Scriptura sacra nos prohibet. Unde in lege Dominus dixit ad Aaron : *Vinum, et omne quod inebriare potest, non bibes tu et filii tui, quando intrabis in tabernaculum testimonii* (*Levit.* X), id est, ad divinum ministerium et ad doctrinam spiritalem. Tabernaculum enim testimonii cœlestium rerum est contactio. Unde non solum nos Apostolus prohibet inebriari, sed etiam Isaias propheta simili modo ebrietatem detestatur, dicens : *Væ, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam*, etc. (*Isa.* V). Item sicera peccati dulcedinem et voluptatis illecebram significat. Unde de præcursore Domini angelus testatus est, dicens : *Vinum et siceram non bibet* (*Luc.* I); quia jejunus et abstinentiæ deditus erat. Ebrietas autem aliquando sobrietas mentis intelligitur, ut in Actibus apostolorum : *Hi ebrii sunt* (*Act.* II). Aliter ebrietas et crapula plenitudinem significant vitiorum, ut in Evangelio : *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc.* XXI). Et in Salomone : *Velut spina nascatur in manu ebriosi* (*Prov.* XXVI). Fex dicta, quod sese vasis emergendo affigat. Fex enim ultimum judicium significat. Unde de fece in psalmo scriptum est : *Verumtamen fex ejus non est exinanita* (*Psal.* LXXIV). Feces enim hic non sordes, sed ima illa atque ultima vini debemus accipere. Nam quomodo feces habere potuit, quod merum atque purum ante declaravit? Sed ut ad istam fecem cognosceres minime fuisse perventum, redit ad poculum plenum, dicens : *Bibent omnes peccatores terræ* (*Ibid.*). Hic significat, quod sæpe diximus, Judæos in fine sæculi cum aliis peccatoribus de isto calice bibituros, quando credere meruerint, sequeque Ecclesiæ catholicæ adunata fide conjunxerint.

Digitized by Google

CAPUT III.

De vasis escariis.

Vas dictum a vescendo, quod in eo escæ apponantur. Cujus diminutivum, vasculum, quasi vesculum. Fictilia dicta, quod fiant et fingantur ex terra. Fingere est enim facere, formare et plasmare. Undę et figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum, illud quod mendacium est : sed quod formatur, ut sit et habeat aliquam formam. Unde et Apostolus dicit : *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit : Quare sic me fecisti* (*Rom.* IX)? Fictilia vasa in Samo insula prius inventa traduntur, facta ex terra cretea et indurata igne; unde et Samia vasa. Postea inventum est, rubricam addere, et ex rubra terra fingere. Antiquiorem fuisse usum fictilium vasorum constat, quam fundendi æris aut argenti. Apud veteres enim nec aurea, nec argentea, sed fictilia vasa habebantur; sicut ad vina doliis excogitatis, ad aquas amphoris, hydriis ad balnea, ac reliquis quæ in usibus hominum aut rota fiunt, aut manu aptantur. Fictilium ergo vasorum figura ad humanæ conditionis sortem pertinet. Unde scriptum est : *Formavit Deus hominem de limo terræ* (*Gen.* II). Quæ tamen igne Spiritus sancti ad purum excocta, vasa pretiosa ad servitium Dei habilia fiunt. Vasa enim pretiosa, aurea et argentea, sancti sunt sapientiæ splendore et eloquentiæ nitore fulgentes : sicut econtrario lignea, vel fictilia vasa, illi sunt, qui adhuc aliquid minus de perfectione habent. Unde Apostolus : *In magna*, inquit, *domo, non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea atque fictilia : et quædam sunt in honorem, alia vero in contumeliam* (*II Tim.* II). Magna, inquit, domus est ecclesia, ex multis consistens hominibus. Necesse est ergo non omnes ibi esse æquales. Nam et in magna domo non possunt omnia vasa similia reperiri, licet sit domus valde magna; sed inter aurea et argentea vasa perspiciuntur et lignea et fictilia ; et alia quidem multa digna sunt honore, alia vero sunt contemptibilia et ad certum usum discreta. Deinde quia naturalis erat vasorum divisio, ut ne quid tale apud nos existimaret, adjecit: *Si enim quis se mundaverit ab his, erit vas in honore sanctificatum Domino, et optimum, ad omne opus bonum præparatum* (*Ibid.*). Sed quod illic materia naturalis facit, hoc hic arbitrium. Qui enim se a deterioribus segregaverit, est vas utile in honorem Dei; alia vero in contumeliam. Hoc autem in nostro est positum arbitrio et potestate; utrum id, quod melius, an quod deterius est, eligamus. Cælata vasa argentea vel aurea sunt, signis eminentioribus intus extrave expressa, a cœlo vocata, quod est genus ferramenti, quod vulgo cilionem vocant. Chrysendeta vasa deaurata, Græcum est. Anaglypha quod superius sunt sculpta. Græce enim ano sursum, glyphen sculptura. Inde anaglypha, id est, sursum sculpta. Vasa enim cælata sive anaglypha significant sanctos, variarum virtutum insigniis distinctos atque decoratos. Illa autem vasa, quæ deaurata dicuntur, significant eos quos donum perfectæ charitatis adornat. De quibus scriptum est in psalmo : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (*Psal.* XLIV). Aurum ad charitatis debemus aptare fulgorem, qua virtute circumdata sancta resplendet Ecclesia. Et ne solam ibi intelligeres esse charitatem; *in vestitu*, dixit, *deaurato :* non, aureo. Deauratum enim dicimus, quando superducta species auri in aliqua materia glutiatur. Ideo autem super virtutes alias gratia charitatis apparuit; quia omnia ejus fulgor excellit. Addit, *circumamicta varietate*. Perscrutemur cur Ecclesia Dei de vestis varietate laudetur, cui totum simplex convenit atque unum. Sed hac varietate aut linguas multiplices significat, quia sic omnis gens secundum suam patriam in Ecclesia psallit auctori; aut virtutum pulcherrimam diversitatem. Ornatur enim auro apostolorum, argento prophetarum, gemmis virginum, cocco martyrum, purpura pœnitentium. Ista est ergo varietas unitatis, quæ oculis Domini ex omnibus gentibus pia conversatione placitura contexitur. Discus antea iscus ab specie scuti, unde et scutella : postea discus vocatus, quod det escas, id est apponat, a quo et discumbentes dicti : sive apo tou dicein, id est quod jaciant. Paropsis, quadrangulum et quadrilaterum vas, id est, paribus absidis. Patena, quod dispansis patentibusque sit oris lancis. De disco et paropside in Evangelio legitur (*Matth.* XIV), hoc est in decollatione Joannis, disci commemoratio fit. Et in passione Salvatoris de paropside legitur (*Matth.* XXVI). In quibus admonemur, ut libidinem et crudelitatem fugiamus, et fraudem vel proditionem facere omnino caveamus omnes, qui luxuriam Herodis et avaritiam Judæ detestamur. Mensa enim a mense dicta est; quia eodem die convivia ritu gentium exercebantur. De mensa ergo propheta ait : *Parasti in conspectu meo mensam* (*Psal.* XXII). Ecclesiæ vero mensa est beata convivatio, epulatio felix, saturitas fidei, esca cœlestis. Verum istam mensam adversus eos paratam esse manifestum est, qui non aliqua perversitate demersi Ecclesiam Dei suo graviter errore contristant, de quibus Apostolus dicit : *Qui manducat indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini* (*I Cor.* XI), datum scilicet ad remissionem peccatorum, et vitam perpetuam possidendam. Mementote autem quod mensa in bono et in malo ponitur, sicut dicit Apostolus : *Non potestis communicare mensæ Domini et mensæ diaboli* (*I Cor.* X). Item mensa altare est Christi, a quo fideles percipiunt corporis et sanguinis ejus mysterium. Rursum mensa Domini est utriusque legis intellectualis epulatio, in qua convivarum more pascuntur, qui delicias Domini aviditate mentis esuriunt, et sancti Spiritus saluberrima ebrietate impleri se desiderant. Hæc Judæis fuit in scandalum, sicut Psalmista testatur, dicens : *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in retributiones et in scandalum* (*Psal.* LXVIII); quando ipsi Judæi Christi spirituale detestati sunt convivium. Præcepit Dominus Moysi in Exodo (*Exod.* XXV), ut faceret mensam de lignis

Digitized by Google

sethim, et pararet in ministerium ejus diversa vasa, hoc est, acetabula, phialas, thuribula, et cyathos, in quibus offerenda erant libamina, etc. Mensa enim Domini de lignis sethim facta Scriptura est sacra, de sanctis viris prolata. Vasa varia, quæ ad offerenda sunt libamina facta, variæ sunt distinctiones eloquii divini pro dispari capacitate audientium : non enim una eademque omnibus potest convenire doctrina. Aliter namque sapientes, aliter insipientes, aliter divites, aliter pauperes, aliter sani, aliter infirmi, aliter senes, aliter juvenes, aliter viri, aliter feminæ, aliter cælibes, aliter conjugati, aliter prælati, aliter subditi, docendi sunt. Quæ tamen vasa omnia ad offerenda libamina pertinent : quia cum prudens doctor diversa pro diversitate audientium loquitur, universa in regula sacræ Scripturæ reperiuntur, atque ad offerenda Domino vota bonorum operum corda excitant auditorum. Hinc et in libro Numerorum scriptum est, quod principes offerent ad dedicationem altaris diversa vasa, hoc est, acetabula, phialas et mortariola. Quæ utique mysticam significationem habent. Denique acetabula, quæ angustum os habent, angustiam litteræ legalis, et obscuritatem locutionis propheticæ per mysterium exprimunt. Phyalæ vero, quæ ex vitro primitus factæ dicuntur (nam Græci vitrum hyalon nominant) et cum summo sunt oris latioris, luciditatem ac perspicuitatem Evangelici sensus, in quo mysteria omnia legis et prophetarum explanata sunt, et plana locutione doctrinæ Apostolicæ, in qua ea, quæ prius in ænigmate latebant, in luce prolata et exposita sunt, insinuant. Et quid in mortariolo aureo, nisi cor electorum plenum divina sapientia, et aromata in se continens virtutum, significatur ?

CAPUT IV.

De vasis potatoriis.

Poculum a potando nominatum : est enim omne vas, in quo bibendi est consuetudo. Poculum enim mystice significat calicem sanguinis Domini, quod sic inebriat, ut mentem sanet, a delictis prohibens, non ad peccata perducens. Hæc vinolentia sobrios reddit, hæc plenitudo malis evacuat; et qui illo poculo non fuerit repletus, æterna redditur egestate jejunus. Invenitur etiam in malo positum, ut Isaias ait : *Accepi de manu tua calicem ruinæ, poculum iræ et indignationis meæ* (*Isa.* LXI). Addidit etiam, quam præclarum est utique, cum talia conferat, ut ad cœlorum regna perducat; de quo poculo in Evangelio dicitur : *Qui biberit ex aqua quam ego do, non sitiet unquam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (*Joan.* IV). Pateræ Phialæ sunt, dictæ : vel quod in ipsis potare solemus, vel quod patentes sunt dispansisque labris. Phialæ doctores sunt sancti in Ecclesia, ampla scientia referti. De quo in Exodo. Item phyalæ sors in peccatoribus iræ divinæ, de quo in Apocalypsi : *Septem*, inquit, *phyalæ novissimæ iræ Dei plenæ* (*Apoc.* XVI). Cratera calix est duas habens ansas, et est Græcum nomen : declinatur enim apud eos hic crater; nam Latine hæc cratera dicitur, unde et Persius :

Si tibi crateras argenti.

Virgilius :

Crateras magnas statuunt, et vina coronant.

Fiebant autem primum ex connexionibus virgultorum. Unde et dictæ crateræ *apo tou cratein*, id est, quod se invicem teneant. Cyathi quoque et scyphi. Cymbia et ipsa poculorum sunt genera, ex quibus cymbia pocula dicta sunt ex similitudine cymbæ navis.

Amystis species poculi, qua ductim, hoc est, uno spiritu bibitur. Bachea primum a Baccho, quod est vinum, nominata : postea in usibus aquariis transiit. Calices et calathi et schalæ, poculorum genera ante ex ligno facta, et inde vocata. Græci enim omne lignum calon dicebant. Calix significat sacram Scripturam, id est, duo testamenta, ut quidam volunt; sicut in Evangelio secundum Lucam duos calices, unum ante cœnam, et alium post cœnam in Pascha Dominus apostolis tradidisse legitur (*Luc.* XXII). Item calix figuraliter exprimit supplicia peccatorum in Psalterio : *Ignis et sulphur et spiritus procellarum, pars calicis eorum* (*Psal.* X). Rursum calix tribulatio est vitæ præsentis, et vindicta in omnes gentes in Jeremia : *Accipe calicem istum, et dabis ex eo bibere ad omnes gentes* (*Jer.* XXV). Ampulla est quasi ampla bulla; similis est enim rotunditate bullis, quæ ex spumis aquarum fiunt atque ita inflantur vento. Diximus autem superius de mystica vasorum significatione : nec necesse est denuo id repetere; quod jam pleniter constat explanatum esse.

CAPUT V.

De vasis vinariis sive aquariis.

Œnophorus vas ferens vinum. Oinos enim vinum est. De quo est illud :

Vertitur œnophoris fundus, sententia nobis.

Phialæ ex Græco vocabulo dictæ. Hæ provehendis ac recondendis phyalis primum factæ sunt, unde et nuncupatæ. Postea in usum vini transierunt, manente Græco vocabulo, unde sumpserunt initium. Lagena et situla Græca nomina sunt, inflexa ex parte, ut Latina fierent. Illi enim lagenos, nos lagenas, illi sicile, nos situlam dicimus. Lagenæ, corda hominum, sapientiæ vinum retinentia, ut in propheta : *Omnis laguncula implebitur vino* (*Jer.* XIII). Hydria genus vasis aquatilis per derivationem vocata : udor enim Græci aquam dicunt. Hydria carnem hominum significat, ut in libro Judicum : *Et dedit in manus eorum hydrias vacuas* (*Jud.* VII). Et in Salomone : *Conteratur*, inquit, *hydria super lacum* (*Eccle.* XII), hoc est, carnalis cupiditas, de qua in Evangelio legitur : *Reliquit ergo hydriam suam, et abiit in civitatem* (*Joan.* IV). Sex ergo hydriæ in Evangelio (*Joan.* II), significant sex ætates mundi, in quibus aqua sapientiæ legalis per Christum conversa est in vinum gratiæ spiritalis. Situla, quod sitientibus apta sit ad bibendum : quod vas Græci cadum vocant. Situla mystice carnem Christi significat. Unde in libro Numerorum scriptum est :

Digitized by Google

Fluit aqua de situla ejus (*Num.* XXIV). Catinum vas fictile, quod melius neutro genere dicitur, quam masculino : sicut et salinum dicitur vas aptum salibus. Catinum eamdem significationem habet, quam diximus de paropside, in qua manifestatus est proditor Salvatoris. Scyphus, in quo manus lavamus. Orcarum seriola est ordo rectus vel vas fictile vini apud Syriam primum excogitatum, sicut cilicises a Cilicia nuncupatæ, unde et primum advectæ sunt. Scyphus significat scientiam legis : unde in sacco Benjamin inventus est scyphus Joseph (*Gen.* XLIV) ; quia in corpore Pauli doctrina cœlestis præfulgebat eloquii. Orca est amphoræ species, cujus minore vocabulo urceus, diminutivo urceolus est. Dolium... Cupos et cupas a capiendo, id est, accipiendo aquam vel vinum, vocatas volunt : unde et caupones. Uter ab utero vocatus est. De utre vero psalmus ait : *Et factus sum sicut uter in pruina, justificationes tuas non sum oblitus* (*Psal.* CXVIII). Uter enim in pruina nativo calore vacuatum beneficio conversionis attrahitur, et cum sic fuerit felici sorte maceratum, provenit, quod sequitur, ut justificationes Domini nullatenus possit oblivisci. Uter enim corpus mortale significat : pruina beneficium conversionis ostendit : per quam evenit, ut caro nostra laciviens afflictione pœnitentiæ contrahatur. Tantum enim crescit calor fidei, quantum de flamma subtractum fuerit corporali. De utribus quoque in Evangelio mentio fit, ubi Dominus de prædicatione fidei locuturus ait : *Nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur : sed vinum novum in utres novos mittunt : et ambo conservabuntur* (*Matth.* IX) ; in utribus veteribus carnales homines designans et in utribus novis spiritales, qui apti sunt ad capiendum vinum gratiæ cœlestis.

Mulgarium, vas, in quo mulgentur pecora, idem est et mulctrum ab eo quod ibi mulgetur lac. Mulgarium quoque vas est pastorale, in quo lac infusum est, et significat veterem legem, in qua continebatur lac facilis doctrinæ imperitis conveniens. Labrum vocatum eo quod in eo lavationem fieri solitum est infantium, cujus diminutivum, labellum. Idem et alveum, quod in eo ablutionem fieri solitum est. Labrum enim in Exodo positum legitur ante aditum templi Domini, ubi sacerdotes lavabant manus et pedes, quando ingressuri sunt [erant], tabernaculum testimonii, et quando accessuri ad altare ; quod significat compunctionis lacrymarum emundationem. Duobus namque modis lacrymarum et compunctionum status distinguitur ; quia primo necesse est, quisquis ad Dominum conversus pro his, quæ commisit, peccatis, veniam fusis lacrymis precetur ; quod si comitantibus dignis pœnitentiæ fructibus longo tempore perfecerit, restat, ut securior de accepta peccatorum venia effectus jam desideriis inhiantibus optet venire tempus, quo mereatur inter beatissimos angelorum choros faciem videre Creatoris. Pelvis vocata, quod pedes ibi laventur. Pelvis enim, ubi Dominus, immissa aqua, lavit pedes discipulorum suorum (*Joan.* XIII), significat orationem sanctam, per quam gratia divina post lavationem baptismatis mundat opera nostra a sordibus terrenis : unde ipse Dominus in Evangelio ait : *Qui lotus est, non habet opus, nisi pedes lavare : sed est mundus totus* (*Ibid.*). Quomodo est utrumque ; et mundus totus, et tamen pedes lavandi sunt? Nisi quia mundus totus est in lavacro sancti baptismatis, sed iterum pulvere terrenæ habitationis sordidatur. Unde et necesse habet iterum lavari per gratiam divinæ pietatis, licet prius eadem gratia esset totus mundatus, apostolo Joanne attestante : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in eo* [*nobis*] *non est* (*1 Joan.* I). Quotidie ergo pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis ; et quotidie nos opus habere, ut pedes lavemus, in ipsa oratione Dominica confitemur, cum dicimus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI).

CAPUT VI.

De vasis oleariis.

Lenticula vasculum olearium ex ære aut argento factum, a liniendo dictum. His enim reges et sacerdotes liniebantur. Significat autem Scripturam sacram, in qua continetur promissio Spiritus sancti, per cujus gratiam ungimur et sanctificamur Deo (*Apoc.* I), reges et sacerdotes spiritales efficimur.

CAPUT VII

De vasis coquinariis et pistoriis.

Omnia vasa coquendi causa parata cocula dicuntur. Plautus :

Æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia, etc.

Olla dicta pro eo quod ebulliat in ea aqua, igne subjecto, ut altius vapor emittatur ; unde et bulla dicitur, quæ in aqua venti spiritu sustentatur. Patella, quasi patula : est enim olla oris patentioribus. Mystice ergo in olla generis prosapia (ut quidam volunt) intelligitur : unde scriptum est in psalmo : *Moab olla spei meæ* (*Psal.* LIX), propter Ruth. Item olla damnatio sempiterna, ut in Joel : *Vultus rediguntur in ollam* (*Joel.* II). Rursum olla plebs est Judaica, cupiditate carnali accensa, de qua Jeremias : *Ollam*, inquit, *succensam ego video* (*Jer.* I). Item in nomine ollæ præsens mundus, vel genus humanum, sive quælibet anima peccatrix igni tribulationis apposita notatur, de quo Dominus dixit ad Ezechielem : *Pone ollam super prunas vacuam, donec incalescat æs ejus* (*Ezech.* XXIV). Cacabus et cucuma a sono fervoris cognominantur. Hæc in Græcis et Latinis communia nomina habent : sed utrum Latini a Græcis, an Græci a Latinis hæc vocabula mutuarint, incertum est. Lebetes ænea vasa sunt Græco sermone vocata : sunt enim ollæ minores in usum coquendi paratæ. De lebete ergo in Ezechiele ita scriptum est : *Hæc dicit Dominus Deus : Pone lebetem, et mitte in eam aquam, et mitte in eam divisiones ossium et carnium*, etc. (*Ezech.* XXIV). Ubi sub lebetis similitudine urbem Jerusalem describit et sub ossium et carnium coctione tormenta fortium

Digitized by Google

et fragilium exprimit in eo, et per excoctionem rubri ignis ipsius civitatis destructionem propter iniquitates ejus significat. Juxta tropologiam vero urbs ista et lebes mundum istum significant, qui *in maligno positus est* (*I Joan.* v). Hic in die judicii divino igne succenditur, et civitas sanguinum ponitur super carbones ignis, ut impleatur quod scriptum est in Isaia: *Habens carbones ignis, sedebat super eos* (*Isa.* L). Et impleatur quod scriptum est: *Nihil occultum, quod non reveletur* (*Matth.* x). Dicitque se Dominus non misereri, nec mundi præterire peccata, neque parcere impiis, nec placari, ut viæ pereant impiorum, secundum illud quod in primi psalmi fine ponitur: *Et iter impiorum peribit.* Sartago a strepitu soni vocata, quando ardet in ea oleum. Item sartago tribulatio vitæ præsentis, ut in psalmo: *et ossa mea*, id est, fortes Ecclesiæ, *sicut in frixorio confrixa sunt* (*Psal.* xxx). Rursum sartago zelus rectitudinis adversus peccata, et compunctio fraternæ infirmitatis. In Ezechiel: *Et tu, fili hominis, pone sartaginem inter te et inter civitatem* (*Ezech.* IV). De hac sartagine loquitur Apostolus: *Quis scandalizatur, et ego non uror?* (*II Cor.* XI.)

Mola dicitur a sui rotunditate vocata, ut mala pomorum, sicut et Græci. Per molam exprimitur circuitus vitæ præsentis, et labor terrenus. In Evangelio: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (*Matth.* XVIII). Hinc in Isaia adversus Babylonem dicitur: *Tolle molam, et mole farinam* (*Isa.* XLVII). Et alibi: *Occisi erunt* [*otiosi eorum*] *molentes in minuto numero* (*Eccle.* XII). Molæ duæ, duo testamenta legis (ut quidam volunt) significant; unde legitur in Evangelio: *Tunc duæ erunt in molendino, una assumetur, et una relinquetur* (*Matth.* XXIV). Molæ duæ, spes et formido, ut in Deuteronomio: *Non accipias loco pignoris inferiorem et superiorem molam* (*Deut.* XXIV). Cribrum, quod ibi currat frumentum, quasi currifrugum. Cribrum juxta allegoriam separatio est fidelium a societate infidelium. De quo in Amos mentio fit (*Amos* IX), et in Evangelio Dominus ad Petrum ait: *Ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum*, etc. (*Luc.* XXII).

CAPUT VIII.

De vasis repositoriis.

Gazophylacium arca est ubi colliguntur in templo ea quæ ad indigentiam pauperum mittuntur: compositum est autem de lingua Persica et Græca. Gaza enim lingua Persarum divitiæ, filaxion [*phulace*], Græce custodia interpretatur. Mystice autem gazophylacium corda sunt sanctorum sapientiæ divitiis plena: quod in Ezechiele propheta et in Evangelio satis demonstratur. Arca dicta quod arceat visum atque prohibeat: hinc et arcivum, hinc et arcanum, id est secretum, unde cæteri arcentur. Arcæ autem mystica significatio in Exodo plenissime demonstratur, ubi de constructione arcæ testamenti Domini narratur: quia aut incarnationem Domini ibidem significat, aut sanctam Ecclesiam, in qua Testamenta divina recondita sunt. Item arca Noe, quod sanctæ Ecclesiæ typum teneat, manifestis indiciis comprobatur. Loculus ad aliquid ponendum intra factus locus, seu ad vestes vel pecuniam custodiendam. Unde per diminutionem dicitur. Legitur enim de loculo in Genesi, ubi de sepulcro Joseph narratur, et in Evangelio de locutis Judæ proditoris mentio fit. Scrinia sunt vasa, in quibus servantur libri vel thesauri. Unde apud Romanos illi, qui libros et ecclesiasticos thesauros servant, scriniarii nuncupantur. Saccus a sago dictus, quod eo consuto efficiatur, quasi sagus. Pœnitentium enim iste est habitus et vilium rerum condimentum.

Marsupium sacculus nummorum, quod Græci marsupon appellant. Quædam Græca nomina in Latinum paulo inflectuntur, propter Romanum eloquium. Sitarciæ nautarum sunt ab eo quod consutæ sunt. Involucrum dictum, quod aliquid in se teneat involutum. Fiscus sacculus est publicus, unde et fiscellæ et fiscinæ dicuntur. Hunc habent exactores, et in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem prima positio est, derivativum fiscina, diminutivum fiscella. Sacculus mystice thesaurizatio est bonorum operum. Unde Dominus ait in Evangelio: *Facite vobis sacculos qui non veterascunt* (*Luc.* XII). Et in aliam partem illud intelligitur, quod in Salomone legitur: *Marsupium*, sive sacculum, *commune possideamus* (*Prov.* I), id est, avaritiam. Pera juxta allegoriam victus est sollicitudo. Unde Dominus præcepit, dicens: *Nolite portare sacculum neque peram in via* (*Luc.* X).

CAPUT IX.

De canistro.

Canistrum fissis cannis contexitur, unde et nuncupatum. Alii Græcum asserunt. Canistrum autem significat linguam doctoris, in qua offeruntur legis præcepto panes azymorum, hoc est, verbum Evangelii in sacrificium Domini, sicut legitur in unctione Aaron et filiorum ejus factum esse. Cophinus est vas ex virgultis contextum aptum mundare stercora, et terram portare, de quo dicit Psalmista pro Israel: *Manus ejus in cophino servierunt* (*Psal.* LXXX). Dictus autem cophinus, quasi covus vel quasi cavus. Et hoc quamvis juxta historiam dici videatur, quando in Ægypto Judæorum populus diversis necessitatibus serviebat: modo ut lateres faceret, ut terram cophinis modo exhiberet: tamen istud Christianorum patribus diligentius applicamus, a quorum dorso avertit Deus onera peccatorum, quando se felici humilitate prosternunt, sicut ipse dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam* (*Matth.* XI). Cophinos autem dicimus per quos sordium purgamenta projicimus, ut loci puritas elucescat. Manus ergo suas in eis tenent, qui peccatorum immunditiis occupantur: sed de hac servitute liberamur a Domino, quando scelerum nostrorum sordibus expiamur. Item duodecim cophini apostoli intelliguntur, in

Digitized by Google

quibus collectæ sunt reliquiæ fragmentorum ex quinque panibus et duobus piscibus (*Matth.* XIV). Sporta vel a sparto fieri solet, vel quod exportet aliquid. In Evangelio quoque legitur, quod tulerunt apostoli de fragmentis septem panum septem sportas plenas : quod significat apostolicos doctores ea, quæ plebs non valet consumere de mysticis doctrinis Spiritus sancti, hoc ipsi in se colligant.

CAPUT X.
De vasis luminariorum.

Focum antiqui appellarunt ignem; fos enim Græce, Latine ignis est, unde et juxta philosophos quosdam cuncta procreantur, et revera sine calore nihil nascitur : adeo ut de septentrione a poeta dicatur : *Sterili non quidquam frigore gignant.* Varro autem focos ait dictos, quod foveant ignes. Nam ignis ipsa flamma est. Quidquid autem ignem fovet, focus vocatur, sive ara, sive aliud, in quo ignis fovetur. Lucerna a lychno dicta est. Unde et brevis est *lu*, ut Persius :

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Si enim a luce diceretur, non staret versus. Lychnus autem quasi lucinius : est enim cicendela lucernæ. Lucerna Ecclesiæ fides est, vel opera justitiæ. Unde in Salomone scriptum est : *Propterea non exstinguetur lucerna ejus per totam noctem* (*Prov.* XXXI). Item lucerna significat propheticum sermonem vel prædicatores divinæ legis. Unde Propheta ait in psalmo : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine* (*Ps.* CXVIII). Et in Evangelio de Joanne Baptista scriptum est : *Ille erat lucerna ardens et lucens* (*Joan.* V). Candelabrum a candelis dictum, quasi candelaferum, quod candelam fert. Candelabrum autem mystice corpus Domini, vel sanctam Ecclesiam, aut divinam Scripturam significat. Unde in Zacharia legitur : *Vidi a dextris altaris candelabra duo argentea* (*Zach.* IV). Nam septem lucernæ candelabro superpositæ (ut in Exodo legitur) septiformis Ecclesiæ sacramentum et septem dona Spiritus sancti significant. Cereus per derivationem a cera nomen habet, ex qua formatur, de quo dicitur:

Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes :
Subducta luce, altera lux tibi sum.

Cereus autem, qui ad illuminandas tenebras noctis accenditur, significat doctrinam fidelis prædicatoris, quæ illuminat animas verbo Dei credentes et obedientes. Item de cera in psalmo scriptum est : *Sicut fluit cera a facie ignis, sic peribunt peccatores a facie Dei, et justi epulentur* (*Psal.* LXVII). Quoniam in judicio Dei a facie ipsius sic dispereunt peccatores, quemadmodum cera proximo igne consumitur. Lacunaria pendentia sunt lumina quasi lucanaria, id est, in aere lucentia. Funalia dicuntur, quæ intra ceram sunt, dicta a funibus, quos ante usum papyri cera circumdatos habuere majores : unde et funera dicuntur. Lampas flamma est in vertice lucens, dicta quod labentis motum ostendere videatur. De lampadibus autem in Evangelio legitur (*Matth.* XXV), quod quinque virgines prudentes lampades suas cum oleo habuerunt : quia electi in cordibus suis oleum misericordiæ et charitatis tenent, quod fatuæ virgines non habent. Unde, intrantibus prudentibus ad nuptias, fatuæ repelluntur : et eorum opera, quæ clara hominibus foris apparuerunt, in adventu judicis intus obscurantur, et a Deo retributionem non invenerunt, quia pro eis receperunt ab hominibus laudes, quas amaverunt. Item lampades significant sanctorum corda splendida, et scientiæ lumine semper fulgida, ut in Canticis canticorum : *Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum* (*Cant.* VIII). Item alibi legitur : *Lampas contempta apud cogitationes divitum* (*Job.* XII); quod significat doctores esse contemptos in cordibus superborum. Fax dicta, quod foccos faciat : cujus diminutivum, facula. Laterna inde vocata, quod lucem interius habeat clausam. Fit enim ex vitro, recluso intus lumine, ut venti flatus adire non possit, et ad præbendum lumen facile ubique circumferatur. Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis construi solet, ut ardeat. Pur enim ignis dicitur. Sed pyra est lignorum congeries, cum nondum ardet : rogus est, cum ardere cœperit ; bustum vero jam exustum vocatur. Pharus est turris maxima, quam Græci ac Latini a communi ipsius rei usu pharum appellaverunt eo quod flammarum indicio longe a navigantibus videatur : sicut supra diximus: qualem Ptolomæus juxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Usus ejus est, nocturno navium cursui ignes ostendere ad pronuntianda vada portusque introitus, ne decepti tenebris navigantes in scopulos incidant. Nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc ergo in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas pharos dicunt. Nam phos lux, oros visio dicitur : unde et lucifer Græce phosphoros appellatur.

CAPUT XI.
De lectis et sellis.

Lecticæ a lectis herbis vocatæ. Stratus a sternendo dictus, quasi storiatus. In his solis antiqui ad dormiendum accubabant, nondum laneis stramentis repertis. Storia, quod sit terra strata. Cama est brevis et circa terram : Græci enim camai breve dicunt. De lectis et stratu Propheta in Psalterio ait : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (*Psal.* VI). Si hoc ad litteram velis accipere, merito quidem lectum, quem noctibus polluerat, lacrymis abluebat : sed occurrit possibilitas ut tanta fuisset copia lacrymarum, quæ non solum faciem, sed et lectum lavisse diceretur. Quapropter melius lectum delectationem corporis intelligamus, in qua, velut in cubili nostro marcescenti voluptati renitimur, quam potest homo lacrymis quamvis paucis lavare, si eum contingat cœlesti inspiratione deflere. Cubile est cubandi locus. Grabatum Græcum est. Bajunola est lectus qui in itinere bajulatur, a bajulando, id est depor-

Digitized by Google

tando. De cubili autem ita in psalterio scriptum est : *In cubilibus vestris compungimini* (*Psal.* IV). Ferarum domicilium proprie cubile dicitur a cubando. Ferocium ergo cogitationes apte dixit cubilia : quamvis interdum et in bono abusive legatur assumptum, ut est de sanctis : *Lætabuntur in cubilibus suis* (*Psal.* CXLIX). Nam quod dicit, *in cubilibus vestris compungimini*, significat, pœnitentiam agite. Nam compunctione quadam animarum fit optata conversio : ac si diceret : Deserite pravas cogitationes vestras, antequam scelera perpetretis. Grabatum enim significat sufferentiam charitatis fraternæ. Unde scriptum est in Evangelio, quod Dominus dixerit paralytico a se sanato : *Surge, tolle grabatum tuum, et ambula* (*Matth.* IX), id est, relinque peccata pristina, necessitatibus fratrum succurre : et in universis quæ agis, vide, ne in hoc sæculo mentem figas, sed ad videndam faciem tui festines Redemptoris : surge, bona operando : porta grabatum tuum, diligendo proximum : et ambula, exspectando beatam spem et adventum gloriæ magni Dei. Nam juxta allegoriam lectus aut requiem significat in Christo, aut contemplativam vitam, aut infirmitatem corpoream, aut vitam opulentam, aut hæreticorum deceptionem, aut tribulationem vitæ futuræ. Lectus enim Ecclesiæ requies est in Christo, ut est illud in Cantico canticorum : *Ecce lectum Salomonis sexaginta fortes ambiunt* (*Cant.* III). Item lectus requies spiritalis, hoc est, vita contemplativa in Salomone : *In lectulo meo per noctem quæsivi, quem desiderat anima mea* (*Ibid.*). Et in Evangelio : *Tunc duo erunt in lecto, unus assumetur, et unus relinquetur* (*Luc.* XVII). Rursum lectus, hominis corpus, vel infirmitas carnis in psalmo : *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus* (*Psal.* XL). Et alibi : *Lavabo per singulas noctes lectum meum* (*Psal.* VI). Lectus vita opulenta : sicut in Amos pro divitibus hujus sæculi dicitur : *Qui dormitis in lectis eburneis* (*Amos* VI). Lectus in Ecclesia hæreticorum deceptio, de quo in Salomone scriptum est : *Intexui lectum meum funibus* (*Prov.* VII), hoc est, vinculis peccatorum. Lectus tribulatio vitæ futuræ. Hinc dicitur in Apocalypsi : *Ecce mitto illam in lectum : et qui mœchatur cum ea, in magna tribulatione erunt* (*Apoc.* II). Pulvinar lectus divitum est : inde et pulvillus. Pulvillus enim significat deceptionem adulatorum ; unde scriptum est in propheta : *Væ vobis, qui consuistis pulvillos sub omni cubitu manus, et cervicalia ad animas diripiendas* (*Ezech.* XIII). Sponda autem exterior pars lecti, pluteus interior. Geniales lecti proprie sunt, qui sternuntur puellis nubentibus : dicti autem a generandis liberis. Cunabula sunt lectuli, in quibus infantes jacere consueverunt, dicta, quod partui adhibeantur, quasi cynabula. Nam cuein est Græce geniti : hæc sæpe abusive pro infantum nutrimento ponuntur. Feretrum dicitur eo quod in eo mortui deferantur. Quod et jam mystice significat adulatorum favores, vel malas consuetudines hominum, in quibus peccatis mortui jacere desiderant : unde cum Dominus voluit suscitare mortuum, jussit stare feretrum : quia vetuit adulationum decipulis in peccatis diutius morari. Scamna sunt, quæ lectis altioribus apponuntur, dicta a scandendo : hinc et scabella lectis parvis vel sellis ad ascensum apponuntur. Scabellum autem et suppedaneum dicitur. Nam Græci upopodion dicunt, Latini scabellum, alii suppedaneum, quod sub pedibus sit. Scabellum humiliatorum subjectionem significat, ut est in psalmo : *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (*Psal.* CIX). Sedes dicta, quoniam apud veteres Romanos non erat usus accumbendi, unde et consedere dicebantur : propterea (ut ait Varro de Vita populi Romani) viri discumbere cœperunt, mulieres sedere : quia turpis visus in muliere accubitus. Sedes autem mystice significat habitum regnantis sive judicantis. Unde dicitur in psalmo : *Sedes tua in sæculum sæculi* (*Psal.* XLIV) · et iterum : *Sedes*, inquit, *super thronum, qui judicas æquitatem* (*Psal.* IX). Et in Evangelio Dominus apostolis ait : *sedebitis super sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX). Cathedræ enim sedes doctorum sunt, et significant mystice docendi potestatem, aut doctrinam legis Moysi, sive etiam hæreticorum doctrinam. Nam cathedra doctrina vel potestas est in psalterio : *Cathedra seniorum laudet eum* (*Psal.* CVI). Cathedra doctrina legis Moysi in Evangelio : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et sacerdotes et Pharisæi* (*Matth.* XXIII). Cathedra hæreticorum doctrina, ut in psalmo : *Et in cathedra pestilentiæ non sedit* (*Psal.* I). Sedere enim docere est. Solium, in quo reges sedent propter cautelam corporis sui, secundum quosdam a solidite dictum quasi sodium. Secundum alios per antistichon, quasi sodium, a sedendo : unde et sella, quasi seda, dicta est, et subsellia, quasi subsedia. Solium enim in Scripturis sacris regnantis habitum et divinæ majestatis excellentiam signat. Unde Dominus in Isaia et in Michea legitur sedisse super solium excelsum et elevatum (*Isa.* VI). Filius enim Dei Dominus noster Jesus Christus hac sententia in regnantis habitu demonstratur, qui regnat in æternum, et sedet super sedem sanctam suam. Tripodes scamnelli sunt, habentes tres pedes : sed et candelabra tripoda sunt, quia similiter tres habent pedes.

CAPUT XII.

De vehiculis.

Carrum a cardine rotarum dictum, unde et currus dicti, quod rotas habere videntur. Rota autem dicta, quod ruat, et rotundum a rota vocatum. Rheda genus vehiculi quatuor rotarum : has antiqui retas dicebant, propter quod haberent rotas. Carpentum pompaticum vehiculi genus, quasi carrum pompaticum. Plaustrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur : et dictum plaustrum, quia volvitur : quasi diceres pilastrum. Rota autem mystice significat aut orbem, aut vitam humanam, aut volubilitatem animæ, aut instabilitatem humanæ mentis.

Digitized by Google

Nam in psalmo scriptum est: *Vox tonitrui tui in rota* (*Psal.* LXXVI). In rota ergo, id est, in mundo vox tonitrui ejus egressa est, quando prædicatores Christi circulum totius orbis verbis intonantibus impleverunt. In Ezechiele autem multipliciter de rotis disputatum est, ubi legitur (*Ezech.* I, X), quod apparuisset juxta animalia rota una super terram, et post modum de quatuor rotis narrat, quarum aspectus erat et opera, quasi sit rota in medio rotæ. Si quis rotam cursumque considerat tempore, videbit mundum esse completum sermone apostolico. Rota quoque in rota vel duorum junctura Testamentorum est, quod indicat scala Jacob (*Gen.* XXVIII) et forceps Isaiæ (*Isa.* VI), et gladius bis acutus, vel Evangelica sibi cohærentia, quorum cursus et statura tendit ad cœlum (*Apoc.* I). De plaustris in Genesi scriptum est (*Gen.* XLV), quod miserit Pharao per Joseph plaustrum ad subvehendum senem Jacob et parvulos ejus: in quo signatur solatia opportuna præbuisse doctores infirmis auditoribus, quo facilius possint iter præsentis vitæ transire. Item in Amos propheta legitur Dominum dixisse: *Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum feno, et peribit fuga a veloce*, etc. (*Amos*, II). Ubi demonstratur, Dominum conqueri se gravatum esse sceleribus Judæorum, pro quibus eis velocem induxit vindictam. Item rotæ circuitus, vitæ præsentis labor in Salomone: *Et confringatur rota super cisternam, et rursum pones eos ut rotam* (*Eccle.* XII).

A

B

CAPUT XIII.

De reliquis, quæ in usu habentur.

C

Baculus a Baccho repertore vitis fertur inventus, quo homines moti vino niterentur: sicut autem a Baccho baculus, ita a baculo bacillum per diminutionem. Baculus autem sustentationem imbecillitatis humanæ significat. Unde propheta ad Dominum ait: *Virga tua, et baculus tuus, illa me consolata sunt.* (*Psal.* XXII). Virga enim pertinet ad justitiam et fortitudinem Domini salvatoris, sicut in psalmo dicitur: *Virga æquitatis, virga regni tui* (*Ps.* XLIV). Baculus ad adjutorium humanum respicit, quo et pes caute defigitur, et totum corpus in sude superincumbentium sustinetur. Hoc usi sunt patriarchæ, ut dicit Jacob: *In baculo meo transivi Jordanem istum* (*Gen.* XXXII). Item in Exodo ait Dominus filiis Israel: *Renes vestros accingetis, et tenentes baculos in manibus comedetis festinantes* (*Exod.* XII). Vectes dicti, quod manibus vectentur, unde ossa saxaque evelluntur. Vectes enim aliquando significant sanctos doctores, quibus juxta constitutionem divinam vehebatur arca Ecclesiæ, sive mensa Domini, ut in Exodo scriptum est. Item vectes aliquando significant claustra fortia inferni, sive peccatores, quos Dominus legitur confregisse, juxta illud: *Portas æneas contrivit, et vectes ferreos confregit.* (*Psal.* CVI). Portæ sunt æneæ, hominum consuetudines vitiosæ, quas nos ita in peccatorum atriis recludunt, ut exeundi nequeant præbere licentiam. Vectes autem ferreos spiritus immundos non improbe videntur accipere, qui illas januas peccatorum, ne circumdato exire liceat, observare noscuntur. Scalæ sunt sanctorum profectus, ut in Genesi legitur: *Viditque Jacob in somniis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlum* (*Gen.* XXVIII). Scopæ curæ sunt superstitiosæ per vanam gloriam, ut est illud evangelicum: *Et veniens invenit domum vacantem, scopis mundatam et ornatam* (*Luc.* XI). Et in aliam partem, ut in Isaia: *Et scopabo eum scopa, terens* (*Isa.* XIV), id est, satisfactione pœnitentiæ.

Forfices secundum etymologiam si a filo dicuntur, *f* ponitur, ut forfices, quæ sunt sartorum: si a pilo, *p* ut forpices, quæ sunt tonsorum, si ab accipiendo, *c* ut forcipes, eo quod formum capiunt, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calidum: unde et formosus. Novacula est in quadam subtilitate tensum latius ferrum radendis pilis acutissimum præparatum, quod licet barbæ segetem metat impressum, corporis tamen substantiam relinquit illæsam. In novacula quoque fraus et dolus Antichristi exprimitur. Unde in psalmo scriptum est: *Injustitiam cogitavit lingua tua, sicut novacula acuta, fecisti dolum* (*Psal.* LI). Convenienter ergo sævissimi hominis dolum acutæ novaculæ comparavit, quia sicut illa hominem non lædit, ita nec iste animam justi sub quavis afflictione percellit. Potest enim radere omnia, quæ sunt forinsecus attributa, quasi pilos: sed animæ interna tunc magis efficit pulchriora, quando ei nititur auferre mundana.

Clavis dicta, quod claudat et aperiat. Catenatum, quod capiendo teneat. Clavis enim mystice adapertionem spiritalis sensus significat. Unde Dominus in Evangelio ad legisperitos ait: *Accepistis clavem scientiæ, et ipsi non introistis, et eos, qui intrabant, prohibuistis* (*Luc.* XI). Et ita clavis justitiæ, misericordiæ, pietatisque virtutes designat in Evangelio, ubi Dominus Petro ait: *Tibi dabo claves regni cœlorum* (*Matth.* XVI). Item claves, acutæ sanctorum prædicationes corda hominum transfigentes, ut in Salomone: *Verba sapientium, ut stimuli, et quasi clavi in altum defixi* (*Eccle.* XII). Clavis enim, ut diximus, apertionem sanctarum Scripturarum, vel potestatem ligandi atque solvendi, seu jus introducendi ad vitam, sive dejiciendi ad mortem, sicut per Isaiam de Salvatore dicitur: *Dabo clavem domus David super humeros ejus, et aperiet, et non est qui claudat* (*Isa.* XXII). Et in Apocalypsi: *Habeo claves mortis et inferni* (*Apoc.* I). Horologia, quod ibi horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solariis positum, ubi a clavo per lineas currit umbra, ut quamcunque diei horam ostendat.

D

CAPUT XIV.

De instrumentis rusticis.

Aratrum ab arando terram vocatum, quasi araterrium. Vomer dictus, quod vi humum eruat, seu ab evomendo terram. De quo Lucretius:

Uncus aratri
Ferreus occulte decrescit vomer in arvis.

Sumitque per detrimenta fulgorem. Ligones, quod terram levent, quasi levones. Aratrum enim mystice significat opus prædicationis evangelicæ, in quo cul-

Digitized by Google

tus agri Dominici exercetur, ita ut vomere verbi divini exstirpentur vitia simul, et eradicentur noxia desideria, sicque præparetur terra cordium humanorum ad accipienda semina virtutum. Sed studiosus quisque, aratrum spiritale tenens, ad anteriora attendere debet, ut faciat sulcum rectum, et non avertatur tramite veritatis. Unde Dominus ait in Evangelio : *Nemo mittens manum suam in aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc.* IX). Vomeres enim et ligones exercitia prædicationum sunt, unde propheta de doctoribus ait : *Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces* (*Isa.* II). Similiter et sarculus idem significat, ut supra in Isaia : *Omnes*, inquit, *montes qui in sarculo sarrientur* (*Isa.* VII). Arare enim, ut diximus, vel fodere, prædicationis est opus exercere. Unde agricultor dicit in Evangelio : *Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora* (*Luc.* XIII). Et in Deuteronomio scriptum est : *Non arabis in bove simul et asino* (*Deut.* XXII). Huic loco sententia illa de libro Job congruit : *Boves arabant, et asinæ pascebantur* (*Job.* I). Nomen ergo stercoris plures significationes habet. Nam stercus sunt sacrificia Judæorum. Unde in Isaia scriptum est : *Facta sunt morticina eorum sicut stercus in medio platearum* (*Isa.* V). Item stercus recordatio peccatorum, delinquentibus ad radicem cordis apposita. Hinc dicitur in Evangelio : *Usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora* (*Luc.* XIII). Stercus, peccati luxuria, de quo legitur : *Computruerunt jumenta in stercore suo* (*Joel.* I). Stercus hominis, odor deterrimus peccatorum : siquidem omne peccatum fetens est; hinc est ad Ezechielem : *Et stercus, quod egredietur de homine, operies in oculis eorum* (*Ezech.* IV). Cultelli a cultura dicti eo quod ex ipsis putationem veteres in arbores et vites faciebant, priusquam falces essent repertæ.

Falx est, qua arbores putantur et vites. Dictæ autem falces, quod his primum milites herbam *filicem* solebant abscindere, unde est illud :

Pax me certa ducis placidos curvavit in usus.
Agricolæ nunc sum, militis ante fui.

Falcastrum a similitudine falcis vocatum, est autem ferramentum curvum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendam. Hi et runcones dicti, quibus vepres secantur, a runcando dicti. Falces enim prædicationes sunt sanctorum superflua auferentes, et, quæ necessaria sunt, relinquentes. Item falces succisio est carnis per mortem, vel ipsa Divinitas circumplectens omnia, atque dijudicans; unde scriptum est in Joel : *Mitte falces, et vindemia vineam terræ* (*Joel.* III). Et in Apocalypsi : *Et habebat in manu sua falcem acutam* (*Apoc.* XIV). Ventilabrum enim significat examen justitiæ : unde in Evangelio de eo legitur : *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili* (*Matth.* III). Area Ecclesia in Evangelio : *Et permundabit aream suam* (*Ibid.*). Item area præsentem mundum, de quo legitur in propheta : *Filia Babylonis area trituræ meæ* (*Jer.* LI). Acervi, collectio fidelium ad aream Ecclesiæ, sive sanctorum prædicatio perfecta; sicut in Job de hæreticis dicitur : *Inter acervos eorum meridiati sunt* (*Job.* XXIV). Triticum, sancti vel electi in Evangelio : *Et congregabit triticum in horreum* (*Matth.* III). Frumentum corpus Christi, vel evangelicus sermo in psalmo : *Cibavit eos ex adipe frumenti* (*Psal.* LXXX). Granum frumenti, Christus in Evangelio : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet* (*Joan.* XII). Frumentum, prædicationis sermo in Salomone : *Qui abscondunt frumenta, maledicentur in populis* (*Prov.* XI). Horreum regnum cœlorum in Evangelio : *Congregabit triticum in horreum suum* (*Matth.* III). Prelum, trabes quo uva calcata premitur, a premendo vocatum, quasi pressorium. Prelum, quo premitur oleum. Lacus, quo liquatum profluat, et quo ab uvis vel olivis torquendo oleum vinumque exigitur.

CAPUT XV.

De instrumentis hortorum.

Rota, quod quasi ruat : est enim machina de qua e flumine aqua extrahitur. Lucretius :

In fluvios versare rotas atque haustra videmus.

Haustra autem, id est rota, ab'hauriendo aquas dicta. Girgillus, quod in gyrum vertatur : est enim lignum in transversa pertica mobile, ex quo funis cum situla vel utre in puteum demittitur hauriendæ aquæ causa. Rota enim cursum vitæ significat. Unde est illud in Ecclesiaste : *Antequam rumpatur funiculus argenteus, et recurrat vitta aurea, et conteratur super fontem hydria, et confringatur rota super lacum, et revertatur pulvis super terram suam* (*Eccle.* XII). Quoniam enim hydria, quæ conteritur, cessat haurire : et rota, per quam de lacu et puteo aquæ levantur, si fuerit confracta, aquæ usus intercipitur : ita et cum funiculus argenti fuerit interruptus, et animæ rivus recurrerit ad fontes, interibit homo.

CAPUT XVI.

De instrumentis equorum.

Phaleræ ornamenta equorum sunt, et est Græcus sermo. Frena dicta, quod equos fremere cogant, vel quod hæc equi frendant, id est, imprimant dentibus et obmordeant. Unde et nefrendes dicti, adhuc lactentes porculi, quod nondum aliquid frendant, id est, comminuant dentibus. Hinc et faba fresa, quæ molita est. Lupata sunt freni asperrimi. Dicti autem lupata a lupinis dentibus, qui inæquales sunt, unde etiam eorum morsus vehementer obest cani. Capistra a capite jumentorum dicta. Sella a sedendo, quasi sedda. Antella, quasi ante sellam : sicut et postella post sellam. Cingulum hominum generis neutri : nam animalium generis feminini est. Dicimus enim has cingulas. Sagma, quæ corrupte vulgo dicitur sauma vel salma, a stratu sagorum vocata. Unde et caballus sagmarius, mula sagmaria dicitur. Capulum funis a capiendo : quod eo indomita jumenta comprehendantur. Calcaria dicta, quia in calce hominis ligantur, id est, in pedum posteriori parte ad stimulandos equos in quibus aut pugnandum est aut currendum, propter pigritiam ani-

Digitized by Google

malium aut timorem. Nam et ex timore vel a stigo stimuli nuncupantur. Strigiles a tergendo, eo quod his equi terguntur. Character est ferrum candens et ignitum, quo notæ pecoribus inuruntur. Character autem Græce, Latine forma dicitur. Cauterium quasi cauturium : quia urat, et provida sit in eo severaque cautio, ut dum videtur, cujus sit, avaritia refrenetur : quod interdum pro signo, interdum pro cura adhibetur, ut vis morbi ignis ardore siccetur. Habenas ab habendo dictas, quod his equos habeamus, hoc est, teneamus : unde et equi habiles dicti : hæc et retinacula a retinendo. Lora.... In his ergo speciebus disciplina designatur insolentium et brutorum hominum : unde Psalmista ait : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus : in camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te* (*Psal.* XXXI). Hinc jam generaliter genus humanum commonet ne vagis subdatur erroribus. Scrutemur quare istæ comparationes sint positæ. Equus sine discretione sessoris fertur arbitrio, et a quocunque fuerit ascensus, excurrit. Mulus autem patienter accipit sarcinas, quibus fuerit oneratus : et ad hoc utrique intellectum non habent : quia nec ille eligit, cui obediat : nec iste, quibus oneribus ingravetur, intelligit. Prohibet ergo hujuscemodi homines diabolicis fraudibus insideri, et vitiorum oneribus prægravari, ne male obediendo superbiæ magis partibus addicantur. Verum istis talibus quid dicitur esse faciendum? scilicet quod animalibus imprudentibus. His enim comparationibus stultos homines veritati subdit invitos. Nam quod ait, *in freno*, ad equum pertinet. Frenum enim a fero retinendo dictum est : ferum quippe antiqui caballum dixerunt : *in camo*, ad mulum respicit. Ergo hæc animalia supradicta cohibent ista retinacula, ut ad arbitrium jubentis incedant, ne suis voluntatibus efferantur. Maxillæ vero adminicula sunt animalium, quibus esca manditur, ut corporis vitæ procuretur. Ipsas ergo maxillas per figuram allegoricam dicit inobedientibus debere constringi, id est, copias victuales parcius dari, ut jejuniorum necessitate conclusi, Creatoris subdantur imperio. Allegoria est enim, sicut sæpe dictum est, quando aliud dicitur, et aliud significatur. Et quoniam diximus, in hac parte Dominum Christum loqui : *constringe* scilicet dicitur Patri : sanctæ tamen Trinitatis unum velle, una potestas, una cooperatio est.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPERUM OMNIUM PARS TERTIA,

SIVE

Scripta dum archiepiscopus ageret et alia sine temporis nota ab ipso edita.

EXCERPTIO DE ARTE GRAMMATICA PRISCIANI.

De voce.

Auctoritas philosophorum ostendit proprietatem vocis in aeris percussione esse, quocunque modo ictus fiat. Quam etiam diviserunt in quatuor species, articulatam, inarticulatam, litteratam et illitteratam. Sed de his duæ conjunctæ, videlicet articulata et litterata, præcipuam commodamque, imo necessariam, vocem efficere haud dubium est, quia ipsa solummodo litterarum et intellectus capax esse dignoscitur; cæteræ in tantum utiles non sunt; quia simul natura et intellectu capi non possunt : verum invicem per singulas coeuntes, si quis inquirere voluerit, sine dubio inveniet vocem eas reddere sine intellectione; si tamen ea utuntur, litteris carent; quod supra dictis non contingit.

De littera.

Littera est pars minima vocis articulatæ, hoc est, quæ constat compositione litterarum : minima autem, quantum ad totam comprehensionem vocis litteratæ. Nam vox est quidquid loquimur, ut puta, si dicas : *Orator venit et docuit;* nam potest solvi : *Orator venit, et docuit* per singula verba; ipsa autem verba in syllabas, *o* et *ra*, *tor;* ipsæ syllabæ in litteras; littera quoque ipsa minime potest dividi, unde hæc a philosophis *atomos* dicitur, id est, indivisibilis. Scaurus sic eam definivit : *Littera est vocis, quæ scribi potest, forma.* Elementum est enim minima vis, est indivisibilis materia vocis articulatæ; et uniuscujusque rei initium, a quo sumitur incrementum, et in quod resolvitur, hujus figura littera vocatur. Veteres etiam litteras elementa dixerunt, ad similitudinem mundi elementorum; eo quod sicut illa coeuntia omne perficiunt corpus, sic etiam ista conjuncta orationem conservant et disjuncta dissolvunt. Hoc ergo interest inter elementa et litteras, quod elementa proprie dicuntur ipsæ pro-

Digitized by Google